శ్రీరస్తు.



అలంకారశాస్త్రవ్యుత్పత్తినభిలషించువారికి

నత్యంతోపకారకంబగు



చంద్రాలోకము బుధరంజనీ నామక

సంగ్రహవ్యాఖ్యాసహితముగ

దంపూరు ॥ వెంకటసుబ్బాశాస్త్రులవారిచేత

లేఖకప్రమాదాదిదోషరహితంబగు నట్లుగఁ

బరిష్కరింపబడి.

భువనగిరి ॥ రంగయ్యశెట్టిగారి.

జ్ఞానసూర్యోదయముద్రాక్షరశాలయందు

అచ్చు వేయించి



౧౮౭౩. సంవత్సరం ఫిబ్రవరి నెల - ౧౪- తేదిన

ప్రసిద్ధిచేయబడెను

శ్రీరస్తు.

శ్రీకృష్ణాయపరమాత్మనేనమః

# చంద్రాలోకసంగ్రహవ్యాఖ్యానప్రారంభః

పరస్పరతపస్సంపత్ఫలాయితపరస్పరౌ -
ప్రపంచమాతాపితరౌ ప్రాంచౌజాయాపతీస్తుమః। అలంకారేషుబాలానామవగాహనసిద్ధయే। లలితఃక్రియతేతేషాంలక్ష్యలక్షణసంగ్రహః॥౧॥
ఉపమాయత్రసాదృశ్యలక్ష్మీరుల్లసతిద్వయోః। హంసీవకృష్ణతేకీర్తిఃస్వ

అమరీకబరీభారభ్రమరీముఖరీకృతమ్ - దూరీకరోతుదురితంగౌరీచరణపంకజమ్॥ అర్థాలంకారాణాంమధ్యేప్రధానత్వాత్ప్రథమముపమానిరూప్యతే- సాచసంక్షేపతోద్వివిధా - పూర్ణాలుప్తాచేతి - తత్రోపమానోపమేయసాధారణధర్మోపమావాచకానాంచతుర్ణాం ప్రయోగేపూర్ణైత్యుచ్యతే ఏషామన్యతమానుపాదానేలుప్తేతితత్రతావదేతేనశ్లోకేనఉపమాసామాన్యలక్షణోక్తిపూర్వకంతాముదాహరతి॥ ఉపమాయత్రేతి॥ అత్రప్రథమార్ధంలక్షణం- ద్వితీయార్ధముదాహరణం - ఏవముత్తరత్రాపిప్రాయశఃపూర్వార్ధంలక్షణం- ఉత్తరార్ధంలక్ష్యమిత్యవగన్తవ్యం- లక్షణవాక్యంవ్యాఖ్యాయతే- యత్రద్వయోఃప్రసిద్ధోపమానోపమేయయోస్సాదృశ్యలక్ష్మీరుల్లసతిసహృదయహృదయాహ్లాదిత్వేనచారుతరంసాదృశ్యముద్భూతతయాభాతి- వ్యంగ్యమర్యాదాంవినాస్పష్టంప్రకాశతఇతియావత్ - సాఉపమేత్యధ్యాహారేణయోజనా - యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్ - అథోదాహరణంవ్యాఖ్యాయతే- హేకృష్ణతేతవకీర్తిఃహంసీవహంసాఙ్గనేవస్వర్గంగాంఆకాశగఙ్గామవగాహతేతస్యాంనిమజ్జతీత్యర్థః- తావత్పర్యంతంవ్యాప్నోతీతియావత్ - అత్రకీర్తిహంస్యోస్సాదృశ్యస్యస్పష్టత్వాదుపమాలక్షణసఙ్గతిః అత్రహంసీ ఉపమానంకీర్తిరుపమేయం - స్వర్గంగావగాహనంసాధారణో ధర్మఃఇవశబ్దఉపమావాచకఇతిచతుర్ణాముపాదానాదియంపూర్ణోపమా ॥౧॥అ॥ అథలుప్తోపమాంలక్షయన్తద్భేదాన్సంఖ్యయాపరిచ్ఛినత్తి॥ వర్ణ్యేతి॥ వర్ణ్యోపమానధర్మాణాముపమానోపమేయసాధారణధర్మాణాం ఉపమావాచకస్య ఇవశబ్దస్య చేత్యర్థః

గాంగామవగాహంతే||౧|| వర్ణ్యోపమానధర్మాణాముపమావాచకస్య చ| ఏకద్విత్ర్యనుపాదానాద్భిన్నా లుప్తోపమాష్టధా||౩|| తటిద్గౌరీందుతుల్యాస్యా కర్పూరంతీ దృశోర్మమ | కాంత్యా స్మరవధూయంతీ దృష్టా తన్వీ రహో మయా

---

షాం చతుర్ణాం మధ్యే ఏకస్య ద్వయోస్త్రయాణాం వా అనుపాదానాదప్రయోగాత్ - భిన్నా సతీ లుప్తోపమాష్టధా అష్టవిధా భవతీత్యర్థః - అయమత్ర నిష్కర్షః - ఉపమేయాదీనాం చతుర్ణాం మధ్యే వాచకస్య వా - ధర్మస్య వా ధర్మవాచకయోర్వా - వాచకోపమేయయోర్వా - ఉపమానస్య వా - వాచకోపమానయోర్వా - ధర్మోపమానయోర్వా - ధర్మోపమాన - వాచకానాం వా - ఉపాదానాభావే యథాక్రమం - వాచకలుప్తా - ధర్మలుప్తా ధర్మవాచకలుప్తా - వాచకోపమేయలుప్తా ఉపమానలుప్తా - వాచకోపమానలుప్తా - ధర్మోపమానలుప్తా - ధర్మోపమానవాచకలుప్తా చేత్యష్టవిధా లుప్తోపమా భవతీత్యర్థః ||౩|| అ|| తత్రాద్యాంశ్చతురో భేదాన్ శ్లోకేనోదాహరతి|| తటిదితి|| అస్యార్థః తటిద్గౌరీ విద్యుదివ పీతవర్ణా - ఇందుతుల్యాస్యా చంద్రసదృశముఖీ - మమ దృశోః కర్పూరంతీ కర్పూరమివాచరన్తీ - కర్పూరమివ మదీయనేత్రానందకరీత్యర్థః - కాంత్యా స్మరవధూయంతీ శోభయాత్మానం కామవధూమివ ఆచరంతీ ఆత్మని స్మరవధూసౌందర్యం ప్రకటయంతీత్యర్థః ఏవంవిధా తన్వీ సుందరీ - రహః విజనస్థలే - మయా దృష్టా విలోకితా - అత్ర తటిద్గౌరీత్యత్ర తటిదివ గౌరీత్యర్థే వివక్షితే సమాసే సతి ఇవశబ్దలోపాత్ - వాచకలుప్తా అత్ర తటిదుపమానం గౌరీత్వం సాధారణో ధర్మః - తన్వీ ఉపమేయం - ఏతేషాముపాదానమస్తి - వాచకస్య తు నోపాదానం - అతో వాచకలుప్తా - ఇందుతుల్యాస్యేత్యత్ర ఇందురుపమానం - తుల్యేతి వాచకశబ్దః ఆస్యముపమేయం - ఏతేషాముపాదానమస్తి - కాంత్యాదిసాధారణధర్మస్య తు నోపాదానం - కాంత్యా ఇందుతుల్యాస్యేతి ప్రయోగాభావాత్ - అతః ఇందుతుల్యాస్యేత్యత్ర ధర్మలుప్తా - కర్పూరంతీ దృశోరిత్యత్ర కర్పూరమివాచరంతీత్యర్థే వివక్షితే సమాసే సతి కర్పూరతన్వ్యోరుపమానోపమేయయోరుపాదానమస్తి - సాధారణధర్మవాచకయోస్తు నోపాదానం - అతః కర్పూరంతీత్యత్ర ధర్మవాచకలుప్తా - కాంత్యా స్మరవధూయంతీత్యత్ర కాంత్యా ఆత్మానం కామవధూమివాచరంతీత్యర్థే వివక్షితే సమాసే సతి స్మరవధూకాంత్యోరుపమానసాధారణధర్మయోరుపాదానమస్తి ఉపమేయస్యాత్మనః వాచకస్య ఇవశబ్దస్య తు నోపాదానం - అతోఽత్ర వాచకోపమేయలుప్తా - ఏవముపమానలోపరహితాశ్చత్వారో భేదాః తటిద్గౌరీత్యాదినా - ఉదాహృతాః||౩|| అ|| ఇదానీముపమానలోపసహి

యథా॥ ౩॥ యత్ర తయోర్మేళనం తత్ర లాభో మే యశ్చ తత్ర తే। తదేతత్కాకతాలీయమవితర్కితసంభవమ్॥ ౪॥ ఉపమానోపమేయత్వం యదేకస్యైవ

---

తాంశ్చతురో భేదానేకేనోదాహరతి॥ యథేతి॥ తత్ర విజనస్థలే- తయోః పూర్వోక్తయోః తన్వ్యా సహ - మమ - మేళనం సంఘటనమితి యావత్ - తదా మే మమ తత్ర తే తస్యాస్సురతస్య చ లాభః ప్రాప్తిరితి యావత్- అవితర్కితసంభవం అవితర్కితః అవిచారితః సంభవో యస్య తత్- అయత్నసిద్ధమిత్యర్థః- తదేతత్- తస్మై మేళనం తత్సురతలాభరూపం వస్తు కాకతాలీయం కాకాగమన తాళపతన సదృశం- కాకకృత తాళోపభోగ సదృశం చేత్యర్థః- మమ తన్వ్యా సహ సమాగమ ఇతి యత్ తత్ కాకాగమన తాళఫలపతన సదృశమితి సమాసార్థః- మమ తస్యాస్సురతలాభ ఇతి యత్ తత్ కాకకృత తాళోపభోగసదృశమితి ప్రత్యయార్థః ఇతి నిష్కర్షః॥ తథా చ యథా కాకాగమన సమయే తాళఫలపతనం- తథా స్వస్య స్వచ్ఛన్దగమన సమయే - దైవాత్తత్రైవ రహసి తన్వ్యవస్థానమితి స్వగమనం కాకాగమనతుల్యం తన్వ్యవస్థానం చ తాళఫలపతనతుల్యమితి నిష్పన్నం తతః- స్వస్య తన్వ్యాశ్చ సమాగమః కాకాగమన తాళఫలపతన సమాగమసదృశ ఇతి ఫలితస్సమాసార్థః- తతః కాకతాళమివ కాకతాలీయమితి వాక్యార్థక సమాసాత్ ద్వితీయస్మిన్నివార్థే ప్రత్యయే సతి- కాకతాలీయమితి రూపం- తథా చ పతనానంతరం తాళఫలం యథా కాకేనోపభుక్తం తథా రహో[illegible]సమ్భృతవ్యా తన్వ్యా చ తస్య స్వేనోపభుక్తమితి ప్రత్యయార్థః పర్యవసన్నః- తథా చ స్వస్య తన్వ్యా సహ సంభోగః కాకకృత తాళోపభోగసదృశ ఇతి ఫలితోర్థః- అత్ర ప్రత్యయార్థోపమా- తత్ర తన్వీసంభోగ ఉపమేయం- అవితర్కితసంభవం సాధారణో ధర్మః- ఇవార్థకః ప్రత్యయ ఉపమావాచకః- తేషాం త్రయాణాముపాదానమస్తి- తాళోపభోగస్త్వనుపాదానం- అత్ర ప్రత్యయార్థోపమాయాముపమానలుప్తా- సమాసార్థోపమాయాంతు తన్వీసమాగమరూపస్య ఉపమేయస్య - అవితర్కిత సంభవత్వరూప సాధారణధర్మస్య చోపాదానమస్తి- కాకాగమన తాళఫలపతన సమాగమ రూపోపమానస్య ఇవశబ్దస్య చానుపాదానమతస్సమాసార్థోపమాయాముపమాన వాచకలుప్తా - తదేతత్కాకతాలీయమితి జానీహి హే సఖే ఇతి పాఠే ఉభయత్రాపి సాధారణధర్మోనుపాత్తః- తత్పక్షే ప్రత్యయార్థోపమాయాం ధర్మోపమానలుప్తా - సమాసార్థోపమాయాం ధర్మోపమానవాచకలుప్తా- మితి త్వాకాకతాలీయ మిత్యత్ర లుప్తోపమాశ్చత్వార ఇతి సూక్ష్మదృష్ట్యానుసంధేయం- ఏవం తటిద్గౌరీత్యాదిశ్లోకద్వయేనాష్ట విధా లుప్తోపమాస్సంగృహీతాః॥ ౪॥........ *

అథానన్వయముదాహరణపూర్వకం లక్షయతి॥ ఉపమానోపమేయత్వమితి॥ ఇంద్ర

వస్తునః॥ ఇందురిందురివ శ్రీమానిత్యాదౌ తదనన్వయః॥ ౫ ॥ పర్యాయేణ ద్వయోస్తచ్చేదుపమేయోపమా మతా । ధర్మోఽర్థ ఇవ పూర్ణశ్రీరర్థో ధర్మ ఇవ త్వయి॥ ౬॥ ప్రతీపముపమానస్యోపమేయత్వప్రకల్పనమ్ । త్వల్లోచనసమం

---

రిందురివ శ్రీమానిత్యాదౌ - ఆదినా గగనం గగనాకారం - సాగరస్సాగరోపమః - రామరావణయోర్యుద్ధం రామరావణయోరివ ఇత్యాదౌ - ఏకస్యైవ వస్తునః ఉపమానోపమేయత్వముపమానోపమేయత్వవర్ణనమితి యత్ - తదుపమానోపమేయత్వవర్ణనమనన్వయః - కాన్తిమత్త్వవిషయే ఇందురేవ ఇందుతుల్యః - నాన్యస్తత్తుల్యోఽస్తి - ఏవం వైపుల్యవిషయే గగనమేవ గగనతుల్యం నాన్యత్ - విస్తారవిషయే సాగర ఏవ సాగరతుల్యం నాన్యః ఘోరతావిషయే రామరావణయుద్ధమేవ రామరావణయుద్ధతుల్యం - నాన్యదిత్యేకస్యైవ వస్తునః ఉపమానోపమేయత్వవర్ణనాల్లక్షణసంగతిః - లోకే హి ద్వయోరేవ ఉపమానోపమేయత్వయోగ్యతా - ఏకస్య స్వరూపస్యోపమానోపమేయత్వం నాస్తీత్యనన్వయపదం సార్థకం - అనన్వయస్యాస్య వర్ణనం సదృశాంతరవ్యవచ్ఛేదేన సర్వోత్కృష్టత్వద్యోతనార్థం. అతో నానుపపత్తిః..................॥౫॥

అ॥ అథోపమేయోపమాం లక్షయతి పర్యాయేణేతి ॥ ద్వయోరర్థయోః అన్యోన్యస్య ఇతరస్య సాదృశ్యముపవర్ణ్య పునరన్యతరేణాన్యస్య సాదృశ్యవర్ణనం పర్యాయః- తేన క్రమేణ ద్వయోరుపమానోపమేయత్వం- తచ్చేత్ ఉపమేయోపమేయత్వం యది తదా ఉపమేయోపమా - మతా కవిసమ్మతా - ఉదాహరతి ధర్మ ఇతి - హే రాజన్ ధర్మః అర్థ ఇవ పూర్ణశ్రీః సమ్పూర్ణసమ్పత్కః ప్రవర్తతే- తథార్థోఽపి ధర్మ ఇవ పూర్ణశ్రీః త్వయి వర్తతే- పూర్ణతావిషయే ధర్మోఽర్థతుల్యః తథార్థో ధర్మతుల్యః- ఏవముభయవ్యతిరిక్తం తృతీయం నాస్తీత్యర్థః - అత్ర ప్రథమం అర్థధర్మయో రుపమానోపమేయత్వం వర్ణయిత్వా పునర్ధర్మార్థయోస్తద్వర్ణనాల్లక్షణసంగతిః॥

౬॥ అ ॥ ప్రతీపం పంచవిధం ఉపమానస్యోపమేయత్వవర్ణనం అవర్ణ్యముపమేయం ప్రకల్ప్య వర్ణ్యస్య తత్సాదృశ్యవర్ణనం- వర్ణ్యస్య ఉపమేయలాభేనావర్ణ్యతిరస్కారవర్ణనం- వర్ణ్యేన సహావర్ణ్యస్య సామ్యానిష్పత్తివర్ణనం - ఉపమేయలాభేనోపమానస్య వైయర్థ్యవర్ణనం చేతి ॥ అత్ర ప్రథమం లక్షయతి॥ ప్రతీపమితి ॥ ఉపమానస్య చంద్రాదేరుపమేయత్వప్రకల్పనమితి యత్తత్ప్రతీపమిత్యర్థః॥ లోకే వర్ణ్యస్య ముఖాదేరుపమేయత్వం అవర్ణ్యస్య చంద్రాదేరుపమానత్వమితి మర్యాదా తాము

పద్మం త్వద్వక్త్రసదృశో విధుః ॥ ౭ ॥ అన్యోపమేయలాభేన వర్ణ్యస్యానాదర శ్చ తత్ ॥ అలం గర్వేణ తే వక్త్ర కాంత్యా చంద్రోఽపి తాదృశః ॥ ౮ ॥ వర్ణ్యోపమేయలాభేన తథాన్యస్యాప్యనాదరః । కః క్రౌర్యదర్పస్తే మృత్యో త్వత్తుల్యాస్సంతి హి స్త్రియః ॥ ౯ ॥ వర్ణ్యేనాన్యస్యోపమాయా అనిష్పత్తిర్వచశ్చ తత్ ।

---

లంఘ్య ప్రాతిలోమ్యేన వర్ణ్యస్యైవోపమానత్వం - అవర్ణ్యస్య చోపమేయత్వమితి కల్పనాత్ - అన్వర్థా ప్రతీపసంజ్ఞా - ఉదాహరతి - త్వల్లోచనమితి - హే సుందరి - పద్మం త్వల్లోచనసమం భవన్నేత్రతుల్యం తథా విధుశ్చంద్రః త్వద్వక్త్రసదృశః భవన్ముఖతుల్యః ॥ ౭ ॥ అ ॥ ద్వితీయం లక్షయతి అన్యేతి ॥ అన్యస్య తదుపమేయం చ అన్యోపమేయం తస్య లాభేన ప్రాప్త్యా - వర్ణ్యస్య ప్రకృతస్య - అనాదరస్తిరస్కార ఇతి యత్ - తత్ప్రతీపమిత్యర్థః - కాంత్యాదినా అహమేవోత్కృష్టో మత్తుల్యో నాస్తీత్యభిమానినః ప్రకృతస్య వక్త్రాదేః అన్యదప్రకృతం చంద్రాదికముపమేయం పరికల్ప్య తేన ప్రకృతస్య తిరస్కార ఇతి యత్ - తదపి ప్రతీపమితి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి అలమితి - హే వక్త్ర హే ముఖ - తే తవ గర్వేణ అహంకారేణ - అలం - కాంత్యా మత్తుల్యో నాస్తీతి గర్వం జహీహి యతః కాంత్యా శోభయా భవాదృశః త్వత్తుల్యః చంద్రః విద్యత ఇతి శేషః అత్రాప్యుపమేయభూతచంద్రస్య లాభేన ప్రకృతముఖతిరస్కారవర్ణనాల్లక్షణసంగతిః ॥ ౮ ॥ అ ॥ తృతీయం లక్షయతి వర్ణ్యేతి ॥ వర్ణ్యం చ తదుపమేయం చ తస్య లాభేన - అన్యస్య అవర్ణ్యస్యానాదరస్తిరస్కారోఽపి తథా ప్రతీపమిత్యర్థః - అత్యుత్కృష్టగుణతయా అన్యదుపమేయమసహమానస్య అవర్ణ్యస్య వర్ణ్యముపమేయం ప్రదర్శ్య తిరస్కారోఽపి ప్రతీపభేద ఏవేతి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి - క ఇతి - హే మృత్యో తే తవ - క్రౌర్యదర్పః క్రూరత్వగతో గర్వః కః క్రౌర్యవిషయే మత్తుల్యో నాస్తీత్యభిమానః కిమర్థః - కుతః - హి యస్మాత్కారణాత్ త్వత్తుల్యాః క్రౌర్యవిషయే త్వత్సమాః స్త్రియస్సంతి - త్వత్తుల్యానాం క్రూరస్త్రీణాం సంభవాదహమేవ క్రూర ఇతి వృథాభిమానం మా కృథా ఇత్యర్థః - అత్ర వర్ణ్యానాం క్రూరస్త్రీణాం లాభేన అవర్ణ్యస్య మృత్యోస్తిరస్కారాల్లక్షణసంగతిః ॥.................................................. ❋

౯ ॥ అ ॥ చతుర్థం లక్షయతి ॥ వర్ణ్యేనేతి ॥ వర్ణ్యేన ముఖాదినా సహాన్యస్యావర్ణ్యస్య పద్మాదేః ఉపమాయాః సామ్యస్యానిష్పత్తిర్వచః సామ్యాభావవర్ణనం చ తత్ప్రతీపమిత్యర్థః - ఉదాహరతి - ముగ్ధేతి - హే ముగ్ధాక్షి చారులోచనే - ముగ్ధా అసత్య

ముఖాపవాదో ముగ్ధాక్షి త్వన్ముఖాభం కిలాంబుజమ్॥ ౧౦॥ ప్రతీపముపమానస్య కైమర్థ్యమపి మన్యతే। దృష్టం చేద్వదనం తస్యాః కిం పద్మేన కిమిన్దునా॥ ౧౧॥ విషయ్యభేదతాద్రూప్యరఞ్జనం విషయస్య యత్। రూపకం తత్త్రిధాధి

---

ఖ్యాతిః- అపవాదః జనవాదః- అత్ర శ్రూయత ఇత్యర్థః- కీదృశోపవాద ఇత్యత ఆహ త్వదితి॥ అంబుజం పద్మం త్వన్ముఖాభం కిల - కిలేతి వార్తాయాం- పద్మం త్వన్ముఖతుల్యమితి వార్తా శ్రూయత ఇత్యర్థః- ముఖేత్యనేన నిష్పత్తిరుక్తేతి లక్షణసఙ్గతిః॥.............. *

౧౦॥ పంచమం లక్షయతి॥ ప్రతీపమితి॥ ఉపమానస్య పద్మాదేః కైమర్థ్యమపి మన్యతే ప్రతీపం మన్యంతే ఉపమేయస్యైవ ఉపమానకార్యకారిత్వాదుపమానం కిమర్థమితి వర్ణనమపి ప్రతీపమితి కవయో మన్యతే - ఉదాహరతి దృష్టం చేదితి - తస్యాః సున్దర్యాః వదనం ముఖం దృష్టం చేత్పద్మేన కిం కిం ప్రయోజనం- ఇందునా వా కిం ప్రయోజనమిత్యర్థః - తస్యా ముఖదర్శనేనైవ చంద్రాదిదర్శనజనిత నేత్రానంద రూపకార్యసంభవాచ్చంద్రపద్మాదికం కిమర్థమితి నిష్కర్షః॥ .................... *

౧౧॥ అ॥ అథ శ్లోకేనైకేన రూపకం లక్షయన్విభజతే॥ విషయీతి॥ విషయస్యోపమేయస్య విషయ్యభేదరంజనం- ఉపమానాభేదరంజనం- తథా విషయస్య ఉపమేయస్య విషయితాద్రూప్యరంజనం ఉపమానతాద్రూప్యరంజనం చేతి యత్తద్రూపకం - తచ్చాధిక్యన్యూనత్వానుభయోక్తిభిః త్రిధా - విషయస్య విషయ్యపేక్షయాధిక్యవర్ణనేన న్యూనత్వవర్ణనేన తదుభయానుక్త్యా చ - తద్ద్వివిధమపి రూపకం ప్రత్యేకం త్రివిధం భవతీత్యర్థః- అయమత్ర నిష్కర్షః- విషయిరూపేణ విషయస్య రంజనం రూపకం - తచ్చ సంక్షేపతః అభేదరూపకం తాద్రూప్యరూపకం చేతి ద్వివిధం- తత్ర యత్ర వ్యపదేశో హి తత్తస్య విషయస్య విషయిరూపేణ రంజనం తద్విషయ్యభేదపర్యవసన్నత్వాదభేదరూపకమిత్యుచ్యతే-యచ్చ వ్యపదేశో హి తయోః విషయవిషయిణోః భేదే ప్రతీయమానే సత్యేవ విషయిరూపేణ విషయస్య రంజనం తత్ తద్ధర్మారోపమాత్రపర్యవసితత్వాత్తాద్రూప్యరూపకమిత్యుచ్యతే - తద్ద్వివిధమపి విషయ్యపేక్షయా విషయస్యాధిక్యోక్త్యా న్యూనతోక్త్యా తదుభయానుక్త్యా చ ప్రత్యేకం త్రివిధం- తథా చ అధికాభేదరూపకం- న్యూనాభేదరూపకం అనుభయాభేదరూపకం చేతి అభేదరూపకం త్రివిధం - అధికతాద్రూప్యరూపకం న్యూనతాద్రూప్యరూపకం- అనుభయతాద్రూప్యరూపకం చేతి త్రివిధం తాద్రూప్యరూపకం - ఏవం సతి రూపకం షడ్విధం భవతీతి పర్యవసన్నమ్ ॥ ౧౨॥

క్యస్యానత్వానుభయవాక్తిభిః ॥౧౨॥ అయంహి ధూర్జటిస్సాక్షాద్యేన దగ్ధాః పురఃక్షణాత్ । అయమాస్తే వినా శంభుస్తార్తీయీకం విలోచనమ్ ॥౧౩॥ శంభుర్విశ్వమవత్యద్య స్వీకృత్య సమదృష్టితామ్ । అస్యాముఖేన్దునా లబ్ధే నేత్రానన్దైకమిన్దునా ॥౧౪॥ సాధ్వీయమపరాలక్ష్మీరసుధాసాగరోదితా । అయంక

---

తత్ర సాధర్మ్యేనానుభయస్యానాధిక్యాభేదరూపకాణి ఉద్దేశక్రమప్రాప్తిలోమ్యేనఉదాహరతి॥ అయంహీతి॥ అయం పురోవర్తీ సాక్షాద్ధూర్జటిః శివ ఏవ స్వయం ధూర్జటిరేవ భూలోకం రక్షితుం రాజాసన్ స్థిత ఇత్యర్థః - కుతః హి యస్మాద్యేన పురః శత్రుపురాణి క్షణాద్దగ్ధాః - అతః పురదాహకత్వాదేవ సాక్షాద్ధూర్జటిరేవేత్యభేదరంజనాత్ న్యూనాధిక్యయోః అవర్ణనాచ్చ అనుభయాభేదరూపకం॥ అథ న్యూనాభేదరూపకముదాహరతి ॥ అయమితి ॥ తార్తీయీకం తృతీయం విలోచనం నేత్రం వినా - శంభురేవాయమాస్తేతిస్థితి- శంభురేవాయం ప్రభుస్సాక్షాదితి శేషః కింతు అస్యావస్థాయాం తృతీయలోచనం పరిహృతమితి పూర్వావస్థాతో రాజత్వావస్థాయాం న్యూనత్వవర్ణనాచ్చ న్యూనాభేదరూపకం ॥౧౩॥ ...................................... *

అథాధికాభేదరూపకముదాహరతి ॥ శంభురితి॥ శంభుశ్శివ ఏవ అయం సమదృష్టితాం స్వీకృత్య సమదృష్టిస్సన్నిత్యర్థః- విశ్వం భూమండలం - అవతి రక్షతి కింతు పూర్వావస్థాయాం విషమదృష్టిః- ఇదానీం సమదృష్టిరిత్యభేదదార్ఢ్యాత్ పూర్వావస్థాతః రాజత్వావస్థాయాం సమదృష్టిస్వీకారేణాధిక్యప్రతిపాదనాచ్చ అధికాభేదరూపకం॥

అథ తాద్రూప్యరూపకం పూర్వవదుద్దేశప్రాప్తిలోమ్యేనోదాహరతి॥ అస్యా ఇతి॥ అస్యాః సుందర్యాః ముఖమేవేందుః- చంద్రః తేన నేత్రానన్దే లబ్ధే ప్రాప్తే సతి - ఇందునా చంద్రేణ కిం కిం ప్రయోజనం ముఖేన్దునైవ తత్కార్యకారిత్వాచ్చన్ద్రో వ్యర్థ ఏవేత్యర్థః - అత్ర ముఖచన్ద్రయోరభేదే ప్రతీయమానే సత్యేవ ముఖేన్దునేతి చన్ద్రరూపేణ ముఖస్య రంజనాదనుభయోక్త్యా చ అనుభయతాద్రూప్యరూపకం॥ .............. *

౧౪॥ న్యూనతాద్రూప్యరూపకముదాహరతి ॥ సాధ్వీతి॥ ఇయం పురోవర్తినీ సాధ్వీ పతివ్రతా- అపరా ద్వితీయా- అసుధాసాగరోదితా సుధాబ్ధేరనుత్పన్నా లక్ష్మీః అపరాలక్ష్మీరితి భేదే ప్రతీయమానే సత్యపి సాధ్వ్యాం లక్ష్మీరూపత్వరంజనాత్ - అసుధాసాగరోదితేతి న్యూనత్వప్రతిపాదనాచ్చ న్యూనతాద్రూప్యరూపకం - అధికతాద్రూప్యరూపకముదాహరతి॥ అయం పురోవర్తీ ముఖచంద్రః ముఖమేవేందుః కళంకి సకళంకః సహితాచ్చంద్రాదతిరిచ్యతే - అతిశేతే అధికో భవతీత్యర్థః అత్ర ప్రసిద్ధచన్ద్రస్తు

శంకేనశ్చంద్రాస్యముఖచంద్రో౽తిరిచ్యతే ॥౧౫॥ పరిణామః క్రియార్థశ్చే ద్విషయీ విషయాత్మనా। ప్రసన్నేనదృగబ్జేనవీక్షతే మదిరేక్షణా॥౧౬॥బహు భిర్బహుధోల్లేఖాదేకస్యోల్లేఖ ఇష్యతే। స్త్రీభిఃకామో౽ర్థిభిస్స్వర్ద్రుః

---

కళంకీముఖచన్ద్రస్తునిష్కళంక ఇతివిషయ్యపేక్షయా౽వర్ణ్యస్యాధిక్యవర్ణనాదధిక తాద్రూప్యరూపకం॥ ........................................*

౧౫ ॥ అథపరిణామంలక్షయతి ॥ పరిణామఇతి ॥ విషయీఉపమానంవిషయాత్మనా ఉపమేయాత్మనాఉపమేయైక్యేనేతియావత్ క్రియార్థశ్చేత్ ప్రకృతకార్యార్థః స్యాద్యదిపరిణామాలంకారఇత్యర్థఃయత్రవిషయీప్రకృతకార్యోపయోగిత్వేననిబద్ధ స్సన్ స్వస్వరూపేణ।తత్కార్యకరణసామర్థ్యాభావాత్ తదర్థముపమేయాత్మ తామపేక్షతే- తత్రపరిణామాలంకారఇతినిష్కర్షః - ఉదాహరతి ॥ ప్రసన్నేనేతి॥ మదిరేమత్తేఈక్షణేయస్యాస్సాంగనాప్రసన్నేననిర్మలేనదృగాలోచనమేవ అబ్జంతేనవీ క్షతే- స్వకాన్తంపశ్యతీత్యర్థః- అత్రప్రధానస్య ఉత్తరపదార్థస్య అబ్జస్యవీక్షణ కార్యాన్వయఃప్రాప్తః- సచపద్మస్యస్వరూపేణనసంభవతిఅచేతనస్యవీక్షణకర్తృ త్వాసంభవాత్ - అతఃస్వవీక్షణోపయోగసిద్ధయేపూర్వపదార్థాలోచనాత్మనాపరి ణామాపేక్షణాల్లక్షణసంగతిః - అత్రవిషయిణోవిషయాత్మనాపరిణామ ఇత్యన్వర్థసం జ్ఞా॥౧౬॥ అథోల్లేఖః॥ సచద్వివిధః-ఏకస్యానేకైరనేకధోల్లేఖనరూపః - ఏకస్యైకే నైవానేకధోల్లేఖనరూపశ్చేతి-తత్రాద్యంలక్షయతి॥ బహుభిరితి ॥ ఏకస్యవస్తునఃసౌం దర్యౌదార్యాద్యనేకధర్మవిశిష్టస్యబహుభిరనేకైఃగ్రహీతృపురుషైః- బహుధాకామ కల్పతరుత్వాదిబహుప్రకారైఃఉల్లేఖాదుద్ఘటనాదుల్లేఖః ఉల్లేఖాఖ్యో౽లంకారః- ఇ ష్యతేకవిభిరంగీక్రియతే॥ ఉదాహరతి॥ స్త్రీభిరితి॥ సఃసౌందర్యవితరణపరాక్రమశా లీరాజా- స్త్రీభిఃకాముకీభిః- కామోమదనః ఏషమదనత్వేనదృష్టఇత్యర్థః - తత్సౌ న్దర్యమోహితాభిస్తాభిస్స్వరతాభిలాషాదయంకామఏవేతితర్కితఇతినిష్కర్షః - త థార్థిభిఃస్వర్ద్రుఃకల్పతరురైషికల్పతరుత్వేనదృష్టః- తథావితరణజనితతృష్ణాపర వశైరర్థిభిః- అయంకల్పవృక్షఏవేతితర్కితఇత్యర్థః- తథాశత్రుభిఃకాలఃఏషయ మత్వేననిశ్చితఇత్యర్థః - తదీయతీవ్రప్రతాపజనితభయపరవశైఃశత్రుభిరయమన్తక ఏవేతితర్కితఇతినిష్కర్షః-అత్రఏకఏవసౌన్దర్యౌదార్యప్రతాపవిశిష్టోరాజాస్త్రీప్ర భృతిభిస్స్వరతాభిలాషాదిహేతునాకామత్వాది బహుప్రకారైరుల్లిఖితఇతిలక్షణ సంగతిః ॥ ౧౭ ॥....................................................*

కాలశ్చత్రిభిరైక్షితః॥ ౧౭॥ ఏకేన బహుధోల్లేఖోప్యసౌ విషయభేదతః। గురు ర్వచస్యర్జునోయం కీర్తౌ భీష్మశ్శరాసనే॥ ౧౮॥ స్యాత్ స్మృతి భ్రాంతిసం దేహై స్తదంకాలంకృతిత్రయమ్। పంకజం పశ్యతః కాంతాముఖం మే గాహతే మనః॥౧౯॥ అయం ప్రమత్తమధుప స్త్వన్ముఖం వేత్తి పంకజమ్। పంకజంవా

---

అథద్వితీయంలక్షయతి॥ ఏకేనేతి॥ అత్ర ఎకస్యేత్యనుషజ్యతే. ఏకేనైవగ్రహీత్రాపి కస్యవాగ్మిత్వకీర్తిమత్వధన్వికత్వాదియుక్తస్యరాజ్ఞః విషయభేదతః వాక్కీర్త్యాది విషయభేదాత్ బహుధాగురుత్వాదిబహుప్రకారై రుల్లేఖై రుద్ఘాటనే సతి - అసావుల్లే ఖాలంకారః- ఉదాహరతి॥గురురితి॥యత్రఏకఏవగ్రహీతృపురుషః- వాగ్మిత్వయశస్వి త్వధన్విత్వయుక్తంప్రభుందృష్ట్వైవముల్లిఖతి॥ కిమితి॥ అయంరాజావచసివాక్యేవిష యేగురుఃమహాన్ బృహస్పతిశ్చతథాకీర్తౌవిషయే అర్జునః శుభ్రః పార్థశ్చ- తథా శరాసనేధనుషివిషయే - భీష్మఃభయంకరః గాంగేయశ్చ అత్రఏకేనైవగ్రహీత్రాపి కవిపరాజావాగాదివిషయభేదాత్ బహుధాగురుత్వార్జునత్వభీష్మత్వప్రకారై రు ల్లిఖితఇతిలక్షణసంగతిః॥ ౧౮॥ అథస్మృతిభ్రాంతిమత్సందేహాలంకారాన్ లక్షయ న్విభజతే॥ స్యాదితి॥ స్మృతిభ్రాంతిసందేహైస్తైరుక్తైః స్మరణభ్రమసందేహవర్ణనా ద్ధేతోరిత్యర్థః - తదంకాలంకృతిత్రయంస్మృతిభ్రాంతిసందేహపదాంకితమలంకృ తిత్రయంస్యాత్ - క్రమేణస్మృతిమాన్భ్రాంతిమాన్సందేహఇతిస్మృత్యాదిపదఘటి తనామకమలంకారత్రయంభవతీత్యర్థః యత్రకవిసమ్మతసాదృశ్యాద్విషయవిషయి ణోరన్యతరదర్శనేనాన్యత్రస్మృతిఃనిబధ్యతే - తత్రస్మృతిమదలంకారఇతియావ త్ - యత్రవిషయేముఖాదౌపద్మాదిభ్రమోనిబధ్యతే- తత్రభ్రాంతిమదలంకారః-య త్రవిషయవిషయిణోస్సాధారణధర్మదర్శనాద్విశేషాదర్శనాచ్చసందేహోనిబధ్యతే - తత్రసందేహాలంకారఇతినిష్కర్షః - తత్రప్రథమముదాహరతిపంకజమితి॥ పంకజంప శ్యతఃమేమనః- కాంతాముఖంప్రియావదనంగాహతే. స్మరతీత్యర్థః - పద్మముఖయో రత్యంతసాదృశ్యాత్ పద్మసందర్శనేసతితత్సదృశంప్రియాముఖంమయాస్మర్యత ఇత్య ర్థః - అత్రముఖసదృశపద్మదర్శనేనతత్సదృశస్యముఖస్యస్మృతివర్ణనాల్లక్షణసంగ తిః॥ ౧౯॥ ద్వితీయముదాహరతి॥ అయమితి ॥ హేకాంతే అయం పురోవర్తీప్రమ త్తః మధుపః - మధుపానపరవశోభ్రమరః - త్వన్ముఖంపంకజంవేత్తి అత్రముఖేపంక జత్వప్రతిపత్తివర్ణనాద్భ్రాంతిమదలంకారః - తృతీయముదాహరతి॥ పంకజమితి॥ పంకజంవా ఉతసుధాంశుశ్చంద్రోవా ఇత్యేవం ప్రకారేణాస్మాకంతున నిర్ణయః

సుధాంశుర్వేత్యస్మాకంతు న నిర్ణయః॥ ౨౦ ॥ శుద్ధాపహ్నుతిరన్యస్యారోపార్థో ధర్మనిహ్నవః। నాయం సుధాంశుః కిం తర్హి వ్యోమగంగాసరోరుహమ్॥ ౨౧॥ స ఏవ యుక్తిపూర్వశ్చేదుచ్యతే హేత్వపహ్నుతిః। నేందుస్తీవ్రో న నిశ్యర్కః

---

అనిశ్చయః పంకజం వా సుధాంశుర్వేత్యాకారకస్సంశయో భవతీత్యర్థః - అత్ర ముఖే పంకజత్వసుధాంశుత్వకోటికసందేహనిబంధనాత్సందేహాలంకారః ॥ ౨౦ ॥ అథాపహ్నుతిః॥ సా చ షడ్విధా- శుద్ధాపహ్నుతిః- హేత్వపహ్నుతిః- పర్యస్తాపహ్నుతిః- భ్రాంతాపహ్నుతిః- ఛేకాపహ్నుతిః- కైతవాపహ్నుతిశ్చేతి - తత్ర శుద్ధాపహ్నుతిం లక్షయతి- శుద్ధాపహ్నుతిరితి- అన్యస్యాప్రకృతధర్మస్య ఆరోపార్థః ఆరోపఫలకో యో ధర్మనిహ్నవః - ప్రకృతధర్మాపహ్నవః- సా శుద్ధాపహ్నుతిః - యత్ర వర్ణనీయే చంద్రాదౌ అవర్ణ్యపద్మత్వాద్యారోపార్థః తదీయచంద్రత్వాద్యపహ్నవః క్రియతే తత్ర శుద్ధాపహ్నుతిరిత్యర్థః- ఉదాహరతి॥ నేతి ॥ అయమాకాశే దీప్యమానః సుధాంశుర్న భవతి- కిం తర్హి- కిం తు- వ్యోమగంగాసరోరుహం ఆకాశగంగాపద్మం వర్ణనీయే చంద్రే తత్సదృశవియన్నదీపుండరీకగతస్య పుండరీకత్వస్యారోపాయ తదీయచంద్రత్వాపహ్నవః క్రియతే- అత ఇయం శుద్ధాపహ్నుతిః॥ ౨౧॥ హేత్వపహ్నుతిం లక్షయతి॥ స ఇతి॥ స ఏవ అన్యస్యారోపార్థః ప్రకృతధర్మనిహ్నవః - యుక్తిపూర్వశ్చేత్ సహేతుకో యది- తర్హి- హేత్వపహ్నుతిరిత్యుచ్యతే- యత్ర ప్రకృతధర్మం యుక్తిపూర్వకమపహ్నుత్యాన్యధర్మః ఆరోప్యతే తత్ర హేత్వపహ్నుతిరితి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి॥ నేతి॥ విరహార్తాయాః కస్యాశ్చిత్స్త్రియః చంద్రం ప్రత్యుపాలంభవచనమిదం - తీవ్రః తీక్ష్ణః అయం పరిదృశ్యమానః ఇందుర్న భవతి- తీవ్ర ఇతి హేతుగర్భవిశేషణం- తీక్ష్ణత్వాదిందుర్న భవతీత్యర్థః- తర్హి సూర్యోస్త్విత్యత ఆహ॥ నేతి॥ నిశి రాత్రౌ స్థిత ఇతి శేషః అయం పరిదృశ్యమానః నైశత్వాత్సూర్యో న భవతీత్యర్థః- తర్హి చంద్రసూర్యవ్యతిరిక్తస్సముద్రాదుత్థితోయం కో వా భవేదిత్యాశంక్య నిశ్చినోతి ॥ సింధోరితి ॥ అయం పరిదృశ్యమానః తీవ్రపదార్థః సింధోస్సముద్రాదుత్థితః - ఔర్వః బడబానల ఏవ సముద్రాదుత్థితత్వాన్నైశత్వాత్తీవ్రత్వాచ్చ బడబాగ్నిరేవాయం భవితుమర్హతి- న తు చంద్రసూర్యావిత్యర్థః- అత్ర తీవ్రత్వనైశత్వయుక్తిపూర్వకః చంద్రత్వాద్యపహ్నవశ్చ బడబానలత్వారోపార్థ ఇతి భవతి హేత్వపహ్నుతిః॥ ౨౨॥ అథ పర్యస్తాపహ్నుతిం లక్షయతి॥ అన్యత్రేతి॥ సః క్వచిద్ధర్మాపహ్నవః అన్యత్ర వర్ణనీయే శాంతాముఖాదౌ- తస్యాపహ్నుతధర్మస్యారోపార్థశ్చేత్పర్యస్తాపహ్నుతిరిత్యర్థః- యద్వాయః - అవర్ణ్య

స్పందో రాహో ర్వయముత్థితః ॥ ౨౨ ॥ అన్యత్ర తస్యారోపార్థః పర్యస్తాపహ్ను
తి స్తు సః । నాయం సుధాంశుః కింతర్హి సుధాంశుః ప్రేయసీముఖమ్ ॥ ౨౩ ॥
భ్రాంతాపహ్నుతిరన్యస్య శంకాయాం భ్రాంతివారణే । తాపం కరోతి సో
త్కంపం జ్వరః కిం న సఖి స్మరః ॥ ౨౪ ॥ ఛేకాపహ్నుతిరన్యస్య శంకాతస్తథ్యని

---

గతచంద్రత్వాద్వ్యపహ్నవః - అన్యత్రేతి ॥ వర్ణనీయే ముఖాదౌ తస్య పహ్నుతచంద్రత్వా
దేరారోపార్థః ఆరోపఫలకో భవతి - స తు పర్యస్తాపహ్నుతిః ఇతి యోజనా - యత్తదోర్ని
త్యసంబంధాత్ ॥ ఉదాహరతి ॥ నేతి ॥ అయం పరిదృశ్యమానః సుధాంశుః చంద్రో న భ
వతి - కింతర్హి కింతు - ప్రేయసీముఖం కాంతావదనమేవ సుధాంశుః తన్ముఖదర్శనం
వినా పరిదృశ్యమానేందోః ప్రత్యుత సంతాపకరత్వాత్ప్రేయసీవదనదర్శనస్య తు నేత్రా
నందకరత్వాదిదమేవ సుధాంశురితి భావః - అత్ర సుధాంశోః సుధాంశుత్వాపహ్నవశ్చ
స్త్రీముఖాత్తదారోపార్థత్వాత్పర్యస్తాపహ్నుతిః ॥ ........ *

౨౩ ॥ భ్రాంతాపహ్నుతిరితి ॥ అన్యస్య ఇతరజనస్య - శంకాయాం తత్త్వాజ్ఞానేన
అయథార్థవస్తునః భ్రాంతౌ సత్యాం భ్రాంతినివారణే సతి తత్త్వస్వరూపకథనేన భ్రాంతిని
వారణే కృతే సతి భ్రాంతాపహ్నుతిః - కేనచిద్వక్త్రా కించిత్ప్రకృతముద్దిశ్య ప్రత్యాంతే క
థితే సతి తస్య ప్రకృతసాధారణ్యాదితరజనస్య శ్రోతుస్తత్త్వాజ్ఞానాదుద్దేశ్యవిషయక
శంకాయాం సత్యాం వక్త్రా తత్త్వకథనేన తద్భ్రాంతినివారణే కృతే సతి - భ్రాంతాపహ్న
వాఖ్యో లంకారః - ఉదాహరతి ॥ తాపమితి ॥ కాచిన్నాయికా స్మరమ్మన్యసి నిధాయ -
స్వసఖీం ప్రతి తద్వృత్తాంతమాహ ॥ హే సఖి సోత్కంపం సగాత్రకంపం యథా తథా -
తాపం శరీరసంతాపం కరోతీత్యుక్తవత్యాం తత్సఖీ నాయికాయాః పృచ్ఛమజానానా పృ
చ్ఛతి హే ముగ్ధే జ్వరః కిం భవత్సంతాపకరః కిం జ్వరో భవేత్ - కథయేతి ప్రశ్నః - అథ నాయి
కా ఆర్జవేనైవోత్తరమాహ ॥ నేతి - జ్వరో న భవతీత్యర్థః - కింతు హే సఖి స్మరః తా
పం కరోతీత్యనుషంగః - మత్సంతాపకారీ మన్మథ ఏవ న తు జ్వర ఇత్యర్థః - అత్ర స్మరపద
మనుపాదాయ నాయికయా సామాన్యేన తాపం కరోతీత్యుక్తే - తాపస్య జ్వరసాధార
ణ్యాదకుటిలయా సఖ్యా జ్వరః కిమితి శంకితే సతి న సఖి స్మర ఇతి నాయికయా సఖీభ్రాంతి
ర్నివారితా - అతో భ్రాంతాపహ్నుతిరియం ॥ ౨౪ ॥ అథ ఛేకాపహ్నుతిం లక్షయతి ॥ ఛే
కాపహ్నుతిరితి ॥ ఏకస్య శ్రోతృజనస్య శంకాతః వక్త్రభిప్రేతార్థవిషయకప్రకా
శాత్ శ్రోత్రా వక్త్రభిప్రేతార్థే స్పృష్టే సతీత్యర్థః - తథ్యనిహ్నవే అయథార్థకథన
పూర్వకం వక్త్రా స్వాభిప్రేతార్థనిహ్నవే కృతే సతి ఛేకాపహ్నుతిః కేనచిత్కాన్తైచిదా

హ్నవే। ప్రజల్పన్మత్పదే లగ్నః కాంతః కిం న హి నూపురః ॥ ౨౫ ॥ కైతవాప
హ్నుతిర్వ్యక్తౌ వ్యాజాద్యైర్నిహ్నుతేః పదైః ॥ నిర్యాంతి స్మరనారాచాః
కాంతాదృక్పాతకైతవాత్ ॥ ౨౬ ॥ సంభావనా స్యాదుత్ప్రేక్షా వస్తుహేతు

---

త్మజనాయ స్వరహస్యే నివేద్యమానే సతి - దైవాదాగతేన కేనచిత్పరిచితేన యథార్థే
పృష్టే సతి స్వరహస్యప్రకాశభీతేన విదగ్ధేన వక్త్రా అతథ్యం నివేద్య తథ్యనిగూహనే కృతే
సతి - ఛేకాపహ్నుతిరలంకార ఇతి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి ప్రజల్పన్నితి - నాయికా
స్వకాంతం మనసి కృత్వా ఆప్తసఖీముద్దిశ్యాహ। హే సఖి ప్రజల్పన్ శబ్దాయమానస్సన్
మత్పదే మదీయపాదే లగ్నః సంగతః అథ దైవాదాగతా కాచిదనాప్తా తథ్యమేవ పృచ్ఛతి -
కాంతః కిమితి ॥ హే సుందరి - ప్రజల్పన్నిత్యాదినా త్వదుక్తః కాంతః కిం త్వత్ప్రియః కిం భ
వేదితి ప్రశ్నః అథ కాంతా స్వరహస్య ప్రకాశభీరుస్సతీ తథ్యం నిగూహ్య సత్యమావేదయ
తి ॥ న హీతి ॥ ప్రజల్పన్నిత్యాదినా మయోక్తః కాంతో న భవతి - కిన్తు నూపురః నూపురాభి
ప్రాయేణ సత్యపల్లభాభిప్రాయేణేతి - అత్ర స్వప్రియమేవోద్దిశ్య వదన్త్యా నాయికయా తత్
మేవ పృచ్ఛన్తీం పునరనాప్తాం ప్రతి అతథ్యనూపురం నివేద్య తథ్యకాంతనిహ్నవాత్ - ఛేకాప
హ్నుతిర్భవతి ॥ ........................................................ *

౨౫ ॥ కైతవాపహ్నుతిం లక్షయతి ॥ కైతవాపహ్నుతిరితి ॥ వ్యాజాద్యైః వ్యాజచ్ఛ
లకైతవాదిభిః పదైర్నిహ్నుతేః ధర్మనిహ్నవస్య - వ్యక్తౌ సత్యాం స్ఫుటత్వే సతి - కైత
వాపహ్నుతిరిత్యుచ్యతే - యత్ర కవినా కంఠతోపహ్నవస్యాభావేపి అసత్యత్వప్రతిపాద
కకైతవాదిపదైరేవ ధర్మాపహ్నవః క్రియతే - తత్ర కైతవాపహ్నుతిరితి నిష్కర్షః - ఉ
దాహరతి ॥ నిర్యాంతీతి ॥ కాంతాదృక్పాతకైతవాత్ ప్రియాదృష్టిప్రసారవ్యాజాత్ - స్మ
రనారాచాః మదనబాణవిశేషా ఏవ నిర్యాన్తి - లోచనాన్నిర్గచ్ఛన్తీత్యర్థః - అసత్య
త్వవాచినా కైతవపదేన నేమే కటాక్షా ఇతి నిహ్నవః ప్రతీయతే - అత్ర వ్యాజాదిమధ్యప
తితకైతవపదేన కటాక్షత్వనిహ్నవస్య వ్యక్తత్వాల్లక్షణసంగతిః ॥ ...................... *

౨౬ ॥ ఉత్ప్రేక్షాం లక్షయన్ ప్రథమం సంక్షేపతః త్రిధా విభజతే ॥ సంభావనేతి ॥ వస్తుహేతుఫలాత్మనా వస్త్వాత్మనా హేత్వాత్మనా ఫలాత్మనా చ సంభావనాః వితర్కాః ఉత్ప్రేక్షాస్స్యుః - అయమత్ర నిష్కర్షః - అన్యధర్మసంబంధేన హేతునా
న్యస్యాన్యతాదాత్మ్యసంభావనోత్ప్రేక్షేతి సామాన్యలక్షణం - సా చ కస్యచిద్వస్తునో
వస్త్వంతరతాదాత్మ్యగోచరత్వేన - అహేతోర్హేతుభావగోచరత్వేన - అఫలస్య ఫ
లభావగోచరత్వేన చ త్రివిధా - తత్రాద్యా స్వరూపోత్ప్రేక్షా - ద్వితీయా హేతూత్ప్రేక్షా -

ఫలాత్మనా। ఉక్తానుక్తాస్పదాద్యాత్ర సిద్ధాసిద్ధాస్పదే పరే॥౨౭॥ ధూమస్తో
మం తమశ్శంకే కోకీవిరహశుష్మణామ్। లింపతీవ తమోఽంగాని వర్షతీవాంజ
నం నభః ॥౨౮॥ రక్తౌ తవాంఘ్రీ మృదులౌ భువి విక్షేపణాద్ధ్రువమ్। త్వన్ము

---

తృతీయా ఫలోత్ప్రేక్షేతి- త్రివిధామిమాం పునర్ద్విధా విభజతే | ఉక్తానుక్తాస్పదేతి॥ అ
త్ర త్రివిధాసు మధ్యే ఆద్యా స్వరూపోత్ప్రేక్షా ఉక్తానుక్తాస్పదా ఉక్తానుక్తే ఆస్పదే విష
యౌ యస్యాస్సా- ఉక్తవిషయానుక్తవిషయా చేతి ద్వివిధేత్యర్థః- పరే అవశిష్టే హే
తుఫలోత్ప్రేక్షే సిద్ధాసిద్ధాస్పదే సిద్ధాసిద్ధే ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధే ఆస్పదే విషయౌ యయోస్తే- సి
ద్ధవిషయే అసిద్ధవిషయే చేతి ద్వివిధే ఇత్యర్థః॥............ *

౨౭॥ అ॥ తత్రాద్య - ఉక్తవిషయాం స్వరూపోత్ప్రేక్షాముదాహరతి ॥ ధూమస్తో
మమితి॥ అహం- తమః అంధకారం- కోకీనాం చక్రవాకాంగనానాం విరహశుష్మాణః వి
రహానలాః తేషాం సంబంధినం ధూమస్తోమం శంకే- ఇదం తమః చక్రవాకీవిరహాగ్ని ధూమ
సమూహ ఇతి తర్కయామీత్యర్థః- అత్ర సర్వతః ప్రవర్ధమానాంధకారస్య నైల్యదృ
ష్టిప్రతిరోధకత్వాదిధర్మసంబంధం గమ్యమానం నిమిత్తీకృత్య తస్మిన్ రాత్రిసమయే ఘటి
తకోకీహృదయగతప్రజ్వలిష్యద్విరహానలసంబంధిధూమస్తోమతాదాత్మ్యసంభావనో
త్ప్రేక్షా- సా చ ధూమస్తోమాత్మకస్య తమస్తాదాత్మ్యగోచరత్వాత్స్వరూపోత్ప్రే
క్షా- సా చ తమసో విషయస్యోక్తత్వాదుక్తవిషయా - అథానుక్తవిషయే ద్వే స్వరూపో
త్ప్రేక్షే ఉదాహరతి॥ లింపతీవేతి॥ తమః అంగాని గాత్రాణి లింపతీవ అంగలేపనం కరో
తీవ- తథా నభః అంజనం వర్షతీవ తమోవ్యాపనం దృష్ట్వైవముత్ప్రేక్షతే - ఇదం తు
తమః కర్తృకలేపనమివ నభః కర్తృకాంజనవర్షణమివేతి చ అతః నభః ప్రభృతిభూ
మిపర్యంత సకలవస్తుమలినీకరణధర్మసంబంధం నిమిత్తీకృత్య తమోవ్యాపనస్య త
మః కర్తృకలేపనతాదాత్మ్యోత్ప్రేక్షా నభః కర్తృకాంజనవర్షణతాదాత్మ్యోత్ప్రే
క్షా చ వర్తతే- అతః తమోవ్యాపనరూపవిషయస్యానుపాదానాదిమే అనుపాత్తవిషయే
స్వరూపోత్ప్రేక్షే॥ ............ *

౨౮॥ సిద్ధవిషయాం హేతూత్ప్రేక్షాముదాహరతి॥ రక్తావితి॥ హే సుందరి- మృ
దులౌ కోమలౌ - తవాంఘ్రీ పాదౌ భువి విక్షేపణాత్సంచారాత్ - రక్తౌ లోహితౌ భవతః-
ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షావ్యంజకం - అత్ర కాంతా పాదయోః లౌహిత్యస్య స్వతస్సిద్ధత్వా
త్తత్ర నిక్షేపణం న హేతుః - అతః అహేతుభూతస్య హేతుత్వసంభావనాత్ హేతూత్ప్రే

శాభేచ్ఛయా నూనం పద్మైర్వైరాయతే శశీ ॥ ౨౯ ॥ మధ్యః కింకుచయో
ర్ధృత్యై బద్ధః కనకదామభిః । ప్రాయో౽బ్జం త్వత్పదేనైక్యం ప్రాప్తుం తోయే
తపస్యతి ॥ ౩౦ ॥ రూపకాతిశయోక్తిస్స్యాన్నిగీర్యాధ్యవసానతః । పశ్యనీలో

---

టీ- సా చ విశేషణరూపవిషయస్య ప్రసిద్ధత్వాత్ సిద్ధవిషయా ॥ అసిద్ధవిషయాం హే
తూత్ప్రేక్షాముదాహరతి ॥ త్వదితి ॥ హే కాంతే శశి చంద్రః త్వన్ముఖశోభేచ్ఛయా త్వన్ముఖ
సౌందర్యలిప్సయా పద్మైర్వైరాయతే పద్మైస్సహ వైరం కరోతీత్యర్థః- అత్ర చంద్ర
పద్మవిరోధస్య స్వాభావికత్వాత్ - తత్ర త్వన్ముఖకాంతిలిప్సా న హేతుః- అతః అహేతోః
హేతుభావవర్ణనాచ్చంద్రస్య కాంతాముఖకాంతిలిప్సాయాః అప్రసిద్ధత్వాదసిద్ధవిషయా
హేతూత్ప్రేక్షా ॥ ౨౯ ॥ ........................................ *
సిద్ధవిషయాం ఫలోత్ప్రేక్షాముదాహరతి ॥ మధ్య ఇతి ॥ కశ్చిత్స్వకాంతావళిత్రయా
వరణం కనకదామబంధనత్వేన అధ్యవస్యోత్ప్రేక్షతే - హే కాంతే మధ్యో వలగ్నం- కు
చయోః ధృత్యై ధారణాయ కనకదామభిః స్వర్ణరజ్జుభిః బద్ధః కిం- అన్యథాతిసౌక్ష్మ్య
త్పృథ్వ్యేవ వకుచభారాద్భంగమాయాదితి భావః - అత్ర మధ్యః స్వత ఏవ కుచౌ వహతి- న తు
కనకదామబంధనత్వేనాధ్యవసితవళిత్రయవేష్టనబలాత్ అతః కనకదామబంధనాఫల
స్య కుచధారణస్య తత్ఫలత్వేనోత్ప్రేక్షణాత్ ఫలోత్ప్రేక్షా- కుచధారణస్య ప్రసిద్ధత్వా
త్సిద్ధవిషయా ॥ అసిద్ధవిషయాం ఫలోత్ప్రేక్షాముదాహరతి ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ అత్ర పద్మస్య జ
లావస్థానం అంభో వాసత్వేన అధ్యవస్య ఉత్ప్రేక్షతే - హే కాంతే - అబ్జం పద్మం త్వత్పదే
న త్వత్పాదేన సహ ఐక్యం సాయుజ్యం - ప్రాప్తుం ప్రాయః భూమ్నా - తోయే జలే తపస్య
తి తపః కరోతి- అంభో వాసరూపం తపః కరోతీత్యర్థః- అత్ర పద్మస్య తపస్త్వేనాధ్యవసి
తం జలే వస్థానం స్వభావాదేవ- న తు కామినీపదసాయుజ్యప్రాప్త్యర్థం- అతో ఫలస్య
కామినీపదసాయుజ్యస్య తత్ఫలత్వేనోత్ప్రేక్షణాత్ కామినీపదసాయుజ్యస్య అత్యన్తా
ప్రసిద్ధత్వాచ్చ- అసిద్ధవిషయా ఫలోత్ప్రేక్షా ॥ ........................................ *

౩౦ ॥ అథాతిశయోక్తిరలంకారః- సా చ సప్తధా రూపకాతిశయోక్తిః - భేదకాతి
శయోక్తిః- సంబంధాతిశయోక్తిః- అసంబంధాతిశయోక్తిః- అక్రమాతిశయోక్తిః- చప
లాతిశయోక్తిః- అత్యన్తాతిశయోక్తిశ్చేతి- తత్రాద్యా ద్వివిధా - శుద్ధా సాపహ్నవా చేతి-
తత్ర శుద్ధాం లక్షయతి ॥ రూపకాతిశయోక్తిరితి ॥ నిగీర్య విషయనిగరణం కృత్వా - అధ్య
వసానతః విషయిరూపేణ విషయస్య నిశ్చయాత్ రూపకాతిశయోక్తిస్స్యాత్ - యత్రోప
మేయం ముఖాదికం తద్వాచిముఖాదిపదేనానుపాదాయ- ఉపమానపద్మాదిపదైరుపా

త్పలద్వంద్వాన్నిస్సరంతి శితాశ్శరాః॥౩౧॥ యద్యపహ్నుతిగర్భత్వం సైవ సాపహ్నవా మతా। త్వత్సూక్తిషు సుధా రాజన్ భ్రాంతాః పశ్యంతి తాం విధౌ॥ ౩౨॥ భేదకాతిశయోక్తిస్స్యాత్తస్యైవాన్యత్వవర్ణనమ్। అన్యదేవాస్య గాంభీర్యమన్యద్ధైర్యం మహీపతేః॥ ౩౩॥ సంబంధాతిశయోక్తిస్స్యాదయోగే యోగకల్పనమ్। సౌధాగ్రాణి పురస్యాస్య స్పృశంతి విధుమండల

---

దానపూర్వకం పద్మాదిరూపేణావధార్యతే - తత్రరూపకాతిశయోక్తిర్నామాలంకార ఇతినిష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి॥ పశ్యేతి॥ హానక్షినీలోత్పలద్వంద్వాత్ కువలయద్వంద్వాత్ - శితాః తీక్ష్ణాః- శరాః బాణాః- నిస్సరన్తి నిర్గచ్ఛన్తి- పశ్య ఇదమాశ్చర్యం విలోకయేత్యర్థః- అత్ర కాన్తాయాః- లోచనయుగళాత్ కటాక్షాః నిర్గచ్ఛన్తీతి వక్తవ్యే- లోచనకటాక్షాణాం తద్వాచిపదేనోపాదానం వినా తదుపమాననీలోత్పల శరశబ్దాభ్యాముపాదానపూర్వకం నీలోత్పలశరత్వేనాధ్యవసానాదియం రూపకాతిశయోక్తిః॥ ... *

౩౧॥ సాపహ్నవాతిశయోక్తిం లక్షయతి॥ యదీతి ॥ అపహ్నుతిగర్భత్వం యది రూపకాతిశయోక్తేః అపహ్నవఘటితత్వం చేదిత్యర్థః - సైవ రూపకాతిశయోక్తిరేవ సాపహ్నవరూపకాతిశయోక్తిరితి కవీనాం మతేత్యర్థః - ఉదాహరతి ॥ త్వదితి॥ హేరాజన్ త్వత్సూక్తిషు భవదీయమృదువాక్యేష్వేవ సుధాస్తీతి శేషః - త్వదీయమధురవచస్యేవ అమృతం వర్తతే నాన్యత్రేత్యర్థః- ననుచంద్రే సుధాస్తీతి ప్రవాదః కథమిత్యత ఆహ- భ్రాన్తాః ఇతి- భ్రాన్తాః అజ్ఞానోపహతాః జనాః- విధౌ చన్ద్రే - తాం సుధాం పశ్యన్తి- చన్ద్రే సుధాస్తీతి వ్యవహారో భ్రమమూలక ఏవేత్యర్థః - సా చన్ద్రగతా సుధా న భవతీత్యపహ్నవగర్భేతి సాపహ్నవా॥ ౩౨ ॥ అథ భేదకాతిశయోక్తిం లక్షయతి ॥ భేదకాతిశయోక్తిరితి ॥ తస్యైవ లోకసిద్ధస్యైవ అన్యత్వవర్ణనం- సా - భేదకాతిశయోక్తిస్స్యాదిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి ॥ అన్యదితి ॥ అస్య మహీపతేః గాంభీర్యమన్యదేవ లోకవిలక్షణమేవ- తథా ధైర్యమప్యన్యదేవ లోకవిలక్షణమేవ-అత్ర రాజగాంభీర్యధైర్యయోః లోకసాధారణత్వే పి తద్భేదోపవర్ణితః॥ ౩౩॥ సంబంధాతిశయోక్తిరితి॥ అయోగే అసంబంధే యోగకల్పనం సంబంధవర్ణనమితి యత్ - సా సంబంధాతిశయోక్తిస్స్యాత్ - ఉదాహరతి ॥ సౌధాగ్రాణీతి॥ అస్య పురస్య సౌధాగ్రాణి రాజగృహశిఖరాణి - విధుమండలం చంద్రమండలం స్పృశంతి - తావదున్నతాని భవంతీత్యర్థః- అత్ర సౌధాగ్రాణాం విధుమండలస్పర్శాసంబంధే పి తత్సంబంధోపవర్ణితః॥ ౩౪॥

మ్ ॥ ౩౪ ॥ యోగేప్యయోగోసంబంధాతిశయోక్తిరితీష్యతే । త్వయి దాతరి రాజేంద్ర స్వర్ద్రుమాన్నాద్రియామహే ॥ ౩౫ ॥ అక్రమాతిశయోక్తిస్స్యాత్సహత్వే హేతుకార్యయోః । ఆలింగంతి సమం దేవ జ్యాం శరాశ్చ పరాశ్చ తే ॥ ౩౬ ॥ చపలాతిశయోక్తిస్తు కార్యే హేతుప్రసక్తిజే । యాస్యామీత్యుదితే తన్వ్యా వలయోభవదూర్మికా ॥ ౩౭ ॥ అత్యం

---

అథాసంబంధాతిశయోక్తిం లక్షయతి ॥ యోగేపీతి ॥ యోగే సంబంధే సత్యపి- అయోగోసంబంధవర్ణనమితి యత్ - సా అసంబంధాతిశయోక్తిరిష్యతే కథ్యతే - ఉదాహరతి ॥ త్వయీతి ॥ హే రాజేంద్ర సకలపృథ్వీపాలకేంద్ర రామచంద్ర - త్వయి దాతరి వితరణశాలిని సతి వయం స్వర్ద్రుమాన్ కల్పవృక్షాన్ - నాద్రియామహే నయాచామహే - భవదీయవితరణేనైవ తృప్తాః సతి కల్పవృక్షేష్వస్మాకమాదరో నాస్తీత్యర్థః - అత్ర స్వర్ద్రుమేష్వాదరసంబంధేపి తదసంబంధవర్ణనాదసంబంధాతిశయోక్తిః ॥ ౩౫ ॥ అక్రమాతిశయోక్తిం లక్షయతి ॥ అక్రమాతిశయోక్తిరితి ॥ హేతుకార్యయోస్సహత్వే యౌగపద్యే వర్ణితే సతి- అక్రమాతిశయోక్తిః - కారణం పూర్వం కార్యం పరమితి లోకమర్యాదాం తాముల్లంఘ్య యత్ర కార్యకారణయోరేకకాలత్వం వర్ణ్యతే తత్రాక్రమాతిశయోక్తిరిత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి ॥ ఆలింగంతీతి ॥ హే దేవ రామస్వామిన్ - తే తవ శరాః పరాశ్శత్రవశ్చ జ్యాం సమం యుగపదాలింగంతి - శరపక్షే జ్యాం మౌర్వీం శత్రుపక్షే జ్యాం భూమిం ఆలింగంతీత్యర్థః- అత్ర శరసంధానరూపకారణస్య పరేషాం భూపతనకార్యస్య చ పౌర్వాపర్యక్రమం విహాయ యౌగపద్యవర్ణనాదక్రమాతిశయోక్తిః ॥ ౩౬ ॥ చపలాతిశయోక్తిం లక్షయతి ॥ చపలాతిశయోక్తిరితి ॥ కార్యే హేతుప్రసక్తిజే సతి హేతుప్రసక్తిమాత్రేణ కార్యే జాతే సతి - చపలాతిశయోక్తిః- యత్ర కారణే భవిష్యత్యేవ కార్యం వర్ణ్యతే తత్ర చపలాతిశయోక్తిః- ఉదాహరణం ॥ అహం యాస్యామి గమిష్యామీతి నాయకేన ఉదితే ఉక్తే సతి- తన్వ్యాః ప్రియాయాః ఊర్మికా అంగులీయకం- వలయః కంకణమభవత్ - నాయకప్రయాణశ్రవణే సతి తత్క్షణ ఏవ భావివిరహప్రతిసంధానజనితఖేదాత్ తత్కృశాయాః తస్యాః కరే అంగులిప్రాయే సతి ఊర్మికా కంకణమభూదిత్యర్థః- అత్ర హేతుభూతస్య నాయకప్రయాణస్య ప్రసంగమాత్రేణ తత్కార్యస్య కార్శ్యస్య కార్యముక్తవర్ణనాచ్చపలాతిశయోక్తిః ॥ ౩౭ ॥ అత్యంతాతిశయోక్తిం లక్షయతి ॥ అత్యంతాతిశయోక్తిరితి ॥ తయోః కారణకార్యయోః యత్పౌర్వాపర్యం పూర్వోత్తరభావః తస్య వ్యతిక్రమే ఉల్లంఘనే సతి- అత్యంతాతిశయోక్తిః- కారణం

ాతిశయోక్తిస్స్యాత్పౌర్వాపర్యవ్యతిక్రమే । అగ్రే మానో గతః పశ్చా
దనునీతా ప్రియేణ సా ॥ ౩౮ ॥ వర్ణ్యానామితరేషాం వా ధర్మైక్యం తుల్య
యోగితా । సంకుచన్తి సరోజాని స్వైరిణీవదనాని చ ॥ ౩౯ ॥ త్వదంగమా
ర్దవే దృష్టే కస్య చిత్తే న భాసతే । మాలతీశశభృల్లేఖాకదలీనాం కఠోరతా ॥
౪౦ ॥ హితాహితే వృత్తితౌల్యమపరా తుల్యయోగితా । ప్రదీయతే పరాభూ

---

పూర్వం కార్యం పరమితి నియమముల్లంఘ్యైవ పరిత్యేన కార్యం పూర్వం కారణం ప
రమితి యత్ర వర్ణ్యతే తత్రాత్యన్తాతిశయోక్తిస్స్యాదిత్యర్థః- ఉదాహరతి॥ అగ్ర
ఇతి॥ మానః ప్రణయకోపః అగ్రే ప్రథమమేవ అనునయాత్ప్రాగేవేత్యర్థః- గతో
పసృతః - పశ్చాన్మానత్యాగానన్తరం - సా కాన్తా ప్రియేణ అనునీతా ఉపలాలితా॥
౩౮ ॥ తుల్యయోగితాం లక్షయతి ॥ సా త్రివిధా - వర్ణ్యావర్ణ్యైకధర్మాన్వయ
రూపా- హితాహితవృత్తితౌల్యరూపా - ఉత్కృష్టసమీకరణోక్తిరూపా చేతి - తత్రా
ద్యాం లక్షయతి వర్ణ్యానామితి ॥ వర్ణ్యానాం ప్రకృతానాం ఇతరేషామప్రకృతానాం
వా - ధర్మైక్యం ఏకధర్మత్వం తుల్యయోగితేత్యర్థః- ఇయమపి పునర్ద్వివిధా- కేవ
లప్రకృతగోచరా కేవలాప్రకృతగోచరా చేతి- యత్ర కేవలప్రకృతానామేకధర్మా
న్వయః - తత్ర కేవలప్రకృతగోచరా - యత్ర కేవలాప్రకృతానామేక ధర్మాన్వయః
తత్ర కేవలాప్రకృతగోచరా ॥ ఉదాహరతి ॥ సంకుచన్తీతి॥ చన్ద్రోదయప్రస్తావా
చ్చన్ద్రోదయ ఇతి పూరణీయం - సరోజాని పద్మాని - స్వైరిణీవదనాని జారస్త్రీము
ఖాని చ- సంకుచన్తి పద్మేషు సంకోచో ముకుళనం వదనేష్వవైవర్ణ్యం చన్ద్రోదయస్య
స్వేచ్ఛయా కాముకస్థానగమనవిరోధిత్వాత్ అత్ర చన్ద్రోదయవర్ణనప్రస్తావాత్త
త్కార్యత్వేన స్వైరిణీముఖసరోజసంకోచవర్ణనస్య ప్రకృతత్వాద్వర్ణ్యానాం
సంకోచక్రియారూపైకధర్మాన్వయః - అతః ప్రకృతగోచరా తుల్యయోగితా ॥ ౩౯
అథ కేవలాప్రకృతగోచరాముదాహరతి ॥ త్వదితి ॥ హే ప్రియే త్వదంగమార్దవే దృష్టే
సతి కస్య వా చిత్తే మాలతీశశభృల్లేఖాకదళీనాం సుమనోలతాచన్ద్రరేఖారంభాణాం
కఠోరతా కాఠిన్యం న భాసతే న స్ఫురతి - త్వద్దేహసౌకుమార్యదర్శినాం మాలత్యాదిషు
అతీవానాదరో భవతీత్యర్థః ॥ అత్రోపమానత్వేన అప్రకృతానాం మాలత్యాదీనాం
తిరస్కారరూపైక క్రియాన్వయః ॥ ౪౦ ॥ ద్వితీయం లక్షయతి॥ హితాహిత ఇతి॥
హితాహితే మిత్రే ఽమిత్రే చేత్యర్థః- వృత్తితౌల్యం వ్యవహారసామ్యమేకవిధవ్య
వహార ఇతి యావత్ అపరా అన్యా తుల్యయోగితా - యత్ర శత్రుమిత్రయోర్విషయే ఏ
కవ్యవహారో వర్ణ్యతే తత్రాన్యా తుల్యయోగితేత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి ప్రదీయత ఇతి॥

తిర్మిత్రశత్రవయోస్త్వయా॥ ౮౧ ॥ గుణోత్కృష్టైస్సమీకృత్య వచో న్యాతుల్యయోగితా। లోకపాలో యమః పాశీ శ్రీదశ్శక్రో భవానపి॥ ౮౨ ॥ వదంతి వర్ణ్యావర్ణ్యానాం ధర్మైక్యం దీపకం బుధాః। మదేన భాతి కలభః ప్రతాపేన మహీపతిః ॥ ౮౩ ॥ త్రిధా దీపకావృత్తౌ భేదావృత్తిదీపకమ్। వ

---

హే రాజన్ త్వయా మిత్రశత్రవయోః సుహృద్ద్విషోర్విషయే మిత్రేభ్యశ్శత్రుభ్యశ్చేత్యర్థః - పరాభూతిరుత్కృష్టైశ్వర్యం పరాభవశ్చ ప్రదీయతే - వితీర్యతే - అత్రోత్కృష్టభూతిదానస్య పరాభవదానస్య శ్లేషేణాధ్యవసాయాచ్ఛత్రుమిత్రవిషయపరాభూతిదానరూపవ్యాపారస్తుల్య ఇతి లక్షణసంగతిః॥ ౮౧ ॥ తృతీయం లక్షయతి గుణోత్కృష్టైరితి ॥ గుణోత్కృష్టైశ్శౌర్యౌదార్యాదిగుణగరిష్ఠైః సమీకృత్య సమానీకృత్య వచః ఉక్తిః అపరా తుల్యయోగితా - యత్ర వర్ణనీయో రాజాదిః ఉత్కృష్టగుణైరింద్రాదిభిస్సహ ధర్మతః సమానీకృత్య వర్ణ్యతే - తత్రాన్యా తుల్యయోగితేత్యర్థః ఉదాహరతి- లోకపాల ఇతి - హే ప్రభో యమః పాశీ వరుణః శ్రీదః కుబేరః శక్రః ఇంద్రః భవానపి త్వం చ - లోకపాలకత్వాత్త్వమపి సకలలోకం పాలయసీత్యర్థః- అత్రోత్కృష్టైశ్శక్రాదిభిః ప్రభోర్లోకపాలత్వేన సమీకృత్య వర్ణనాత్తుల్యయోగితా॥ ౮౨ ॥ అథ దీపకం లక్షయతి ॥ వదంతీతి ॥ వర్ణ్యావర్ణ్యానాం ప్రకృతాప్రకృతానాం ధర్మైక్యం ఏకధర్మాన్వయం దీపకం బుధాః వదంతి - దీపకమితి సహృదయాః కథయంతీత్యర్థః- ఉదాహరతి ॥ మదేనేతి ॥ మదేన కలభః గజపోతః భాతి శోభతే-మహీపతిః రాజా ప్రతాపేన శౌర్యేణ భాతి - అత్ర వర్ణ్యో రాజా అవర్ణ్యః కలభః ఉభయోరపి భాతి శోభారూపైకధర్మాన్వయః - తేన ఉభయోస్సాదృశ్యం గమ్యతే-అత్ర దీపకపదేనైకత్ర దీపకధర్మాన్వయాద్దీపకమిత్యన్వర్థసంజ్ఞా ॥౮౩ ॥ ఆవృత్తిదీపకం లక్షయన్ విభజతే॥ త్రివిధమితి ॥ దీపస్య అనేకోపకారకత్వాద్దీపస్థానీయస్యాన్యపదస్యార్థస్య వా పదార్థయోరుభయోర్వా ఆవృత్తిసత్త్వాత్ క్రమేణ పదావృత్తిదీపకమర్థావృత్తిదీపకం శబ్దార్థోభయావృత్తిదీపకం చేతి త్రివిధమావృత్తిదీపకం భవేదిత్యర్థః తత్రాద్యముదాహరతి ॥ వర్షతీతి॥ వర్షాసమయే విరహతప్తా కాచిత్కాంచిదాహ॥ ఇయం పురోవర్తినీ అంబుదమాలా మేఘపంక్తిః వర్షతి వర్షణం కరోతీత్యర్థః- ఏషా వర్తమానా శర్వరీ రాత్రిశ్చ వర్షతి వర్షాన్ సంవత్సరానివాచరతి - విరహాతప్తానాం రాత్రిర్నిద్రాభావాచ్చిరకాలేనాపి తదగమనపగమాత్రా

ష్టత్వం బుధమాలేయం వర్షత్యేషా చ శర్వరీ ॥ ౪౪ ॥ ఉన్మీలంతి కదంబాని స్ఫు
టంతి కుటజోద్గమాః । మాద్యంతి చాతకాస్తృప్తా మాద్యంతి చ శిఖావళాః ॥
౪౫ ॥ వాక్యయోరేకసామాన్యే ప్రతివస్తూపమా మతా । తాపేన భ్రాజ
తే సూరశ్శూరశ్చాపేన రాజతే ॥ ౪౬ ॥ చేద్బింబప్రతిబింబత్వం దృష్టాంత

---

త్రిస్స వంత్సర ప్రాయాం భవతీత్యర్థః. అత్ర వర్షతీత్యేకం పదం వాక్యద్వయేఽపి వ
ర్తతే అర్థస్య భిన్నత్వాత్ పదావృత్తిదీపకం ॥ ౪౪ ॥ ద్వితీయముదాహరతి ॥ ఉ
న్మీలంతీతి ॥ కదంబాని కదంబకుసుమాని ఉన్మీలంతి వికసంతి - కుటజోద్గమాః
గిరిమల్లికాః స్ఫుటంతి వికసంతి. అత్రోన్మీలంతి స్ఫుటంతీతి శబ్దయోః భేదేఽపి వికాస
రూపార్థస్యైకత్వాత్తస్యావృత్త్యేన ఇదమర్థావృత్తిదీపకం. తృతీయముదా
హరతి - మాద్యంతి చాతకాః తృప్తాః అంతరా ఏవ మేఘోదక పానేన సంతుష్టాస్సం
తః - మాద్యంతి మదం గచ్ఛంతి శిఖావళాః - మయూరాశ్చ మాద్యంతి అత్ర మదప్రా
ప్తిరూపస్యార్థస్య మాద్యంతీతి పదస్య ఉభయస్యాప్యావృత్త్వాదుభయావృ
త్తిదీపకం ॥ ౪౫ ॥ అథ ప్రతివస్తూపమాం లక్షయతి ॥ వాక్యయోరితి ॥ ఉపమానోపమే
యవాక్యయోః ఏకసామాన్యే ఏకసాధారణధర్మే సతి ప్రతివస్తూపమా
మతా ఇష్టా యత్రోపమానోపమేయ పదఘటితవాక్యయోః సాధారణధర్మః
పృథఙ్నిర్దిశ్యతే శబ్దభేదేన ప్రతిపాద్యతే తత్ర ప్రతివస్తూపమేత్యర్థః ఉదాహర
తి । సూరస్సూర్యః తాపేనాతపేన భ్రాజతే ప్రకాశతే శూరః వీరపురుషః - చాపేన
ధనుషా రాజతే ప్రకాశతే - తేన ఉభయోస్సామ్యం గమ్యతే సూర ఉపమానం శూర ఉ
పమేయం తత్ప్రతిపాదక వాక్యయోః ఏకః ప్రకాశనరూపస్సాధారణధర్మః రాజ
తే భ్రాజతే ఇతి భిన్నపదాభ్యాం నిర్దిశ్యత ఇతి ప్రతివస్తూపమా ప్రతివస్తు ప్రతివా
క్యార్థం ఉపమా సాధారణధర్మః యస్యాస్సా ఇతి వ్యుత్పత్త్యైకస్వార్థసంజ్ఞా ॥ ౪౬
అథ దృష్టాంతం లక్షయతి చేదితి ॥ అత్ర వాక్యయోరిత్యనువృత్త్య వాక్యయోః బింబ
ప్రతిబింబత్వం చేద్వస్తుతో భిన్నత్వేఽపి సాదృశ్యాద్భిన్నయోస్సామాన్య ధర్మత్వే
న పృథగ్వాక్యద్వయేన నిర్దేశో యది - తత్ర హి దృష్టాంతాలంకృతిరిత్యర్థః - య
త్ర వాక్యద్వయే భిన్నావేవ ధర్మౌ బింబ ప్రతిబింబభావేన పృథఙ్నిర్దిష్టౌ తత్ర దృష్టాం
తాలంకార ఇతి నిష్కర్షః. ఉదాహరతి - త్వమితి - హే రాజన్ త్వమేవ కీర్తిమాన్
విధుశ్చంద్ర ఏవ కాంతిమాన్ । అత్రోపమేయభూతో రాజా ఉపమానభూతో విధుః

స్తదలంకృతిః। త్వమేవ కీర్తిమాన్ రాజన్ విధురేవ హి కాంతిమాన్ ॥ ౪౬ ॥ వాక్యార్థయోస్సదృశయోరైక్యారోపో నిదర్శనా। యద్దాతుస్సౌమ్యతా సేయం పూర్ణేందోరకళంకతా ॥ ౪౭ ॥ పదార్థవృత్తిమప్యేకే వదంత్యన్యాం నిదర్శనామ్। త్వన్నేత్రయుగళం ధత్తే లీలాం నీలాంబుజన్మనోః ॥ ౪౮ ॥ అపరాం బోధనం ప్రాహుః క్రియయాసత్సదర్థయోః। నశ్యేద్రాజవిరోధీ

---

తద్వాక్యయోర్భిన్నయోరపి కీర్తికాంత్యోస్సాదృశ్యాదభిన్నయోస్సామాన్యధర్మత్వేన పదభేదేన నిర్దేశాద్దృష్టాంతాలంకారః ॥ ౪౬ ॥ అథ నిదర్శనా ॥ సా చ త్రివిధా - వాక్యార్థవృత్తినిదర్శనా పదార్థవృత్తినిదర్శనా సదసదర్థబోధనరూపా చేతి - తత్రాద్యాం లక్షయతి వాక్యార్థయోరితి ॥ సదృశయోర్వాక్యార్థయోరైక్యారోపః అభేదారోప ఇతి యత్ సా నిదర్శనేత్యర్థః - ఉదాహరతి ॥ యదితి ॥ దాతుర్వితరణశీలస్య సౌమ్యతా అపరుషత్వమితి యత్ సేయం సౌమ్యతా పూర్ణేందోః రాకాచంద్రస్య అకళంకతా కళంకరాహిత్యం - యథా పూర్ణేందోరకళంకత్వమసంభావితం - తథా దాతురపి సౌమ్యతా అసంభావితా - యో దానశీలః తస్య వినయసంపత్తిః దుర్లభేతి యావత్ - ఇదం చ ధనలిప్సయా దాతారం ప్రతిగత్వా తస్మిన్నధిక్షిపతి సతి నిర్విణ్ణస్య యాచకస్య వచనమ్ - అత్ర దాతృసౌమ్యత్వపూర్ణేందుకళంకవిధురత్వయోః వాక్యార్థయోర్యత్తచ్ఛబ్దాభ్యామైక్యారోపాదియం వాక్యార్థవృత్తినిదర్శనా ॥ ౪౭ ॥ ..........................................

ద్వితీయాం లక్షయతి ॥ పదార్థవృత్తిమితి ॥ ఏకే కేచిదాలంకారికాః పదార్థవృత్తిమపి నిదర్శనామన్యాం వదంతి - యత్రాన్యస్మిన్ పదార్థే అన్యధర్మస్య ఆరోపో వర్ణ్యతే సా పదార్థవృత్తినిదర్శనేత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి ॥ త్వదితి ॥ హే కాంతే త్వన్నేత్రయుగళం - నీలాంబుజన్మనోః నీలాబ్జయోః లీలాం విలాసం ధత్తే - అత్రాన్యధర్మస్య లీలారూపస్య అన్యస్మిన్ నయనయుగళే అసంభవతోఽపి నిర్దిష్టత్వాదియం పదార్థవృత్తినిదర్శనా ॥ ౪౮ ॥ తృతీయాం లక్షయతి ॥ అపరామితి ॥ యత్కించిత్క్రియావిశిష్టస్య కస్యచిదర్థస్య క్రియయా అసత్సదర్థయోరసదర్థస్య వా బోధనం జ్ఞాపనమితి యత్ - తదపరాం నిదర్శనామేకే ఆహుః - అయమత్ర నిష్కృష్టార్థః - యః కశ్చిదర్థః కాంచిత్క్రియాం కుర్వాణః తయా క్రియయా దృష్టాంతభూతయా పరాన్ప్రతి అసంతం సంతం వా అర్థం జ్ఞాపయంస్సన్ నిబధ్యతే తద్బోధనమప్యన్యాం

తిక్షీణం చంద్రోదయే తమః ॥ ౫౦ ॥ ఉదయన్నేవ సవితా పద్మేష్వర్పయతి శ్రియమ్ । విభావయన్ సమృద్ధీనాం ఫలం సుహృదనుగ్రహమ్ ॥ ౫౧ ॥ వ్యతిరేకోవిశేషశ్చేదుపమేయోపమానయోః । శైలా ఇవోన్నతాస్సంతః కింతు ప్రకృతికోమలాః ॥ ౫౨ ॥ సహోక్తిస్సహభావశ్చేద్భాసతే జనరంజనః ॥

---

నిదర్శనామన్యే మన్యంతే తథా చ సదర్థబోధనరూపా అసదర్థబోధనరూపా చేతి ద్వివిధా - తత్రాద్యాముదాహరతి ॥ నశ్యేదితి ॥ చంద్రోదయే - తమః - రాజవిరోధి - నశ్యేత్ నాశం ప్రాప్నుయాదితి బోధయదేవ క్షీణం నష్టమభూదిత్యక్షరార్థః - బోధయదిత్యస్యేతి నైవ గమ్యమానత్వాదప్రయోగః - అయమర్థః రాజ్ఞా చంద్రేణ సహ విరోధితమః - స్వయం క్షీణం సత్ స్వనాశక్రియయా దృష్టాంతభూతయాన్యోప్యహమివ రాజవిరోధీ చేత్ నశ్యేదితి పరాన్ ప్రత్యర్థపర్యవసాయినమర్థం జ్ఞాపయత్సదేవ నష్టమభూదితి - తత్ర రాజవిరోధేన నాశవిశిష్టస్య తమసః స్వనాశక్రియయా పరాన్ ప్రతి రాజవిరోధ్యేవం నశ్యేదితి అసదర్థబోధకత్వవర్ణనాదియమసదర్థబోధనరూపా నిదర్శనా ॥ ౫౦ ॥ అథ ద్వితీయాం సూకశ్లోకేనోదాహరతి ॥ ఉదయన్నితి ॥ సవితా సూర్యః ఉదయన్ ప్రాదుర్భవన్ అభ్యుదయం గచ్ఛన్నేవ - సమృద్ధీనాం సంపదాం సుహృదనుగ్రహం ఫలం విభావయన్ పరాన్ ప్రతి బోధయన్ పద్మేషు శ్రియం కాంతిం సమృద్ధిం చ - అర్పయతి దదాతి - అయమర్థః - సవితా స్వస్యోదయసమయ ఏవ పద్మేషు లక్ష్మీం విదధానస్సన్ - తయా లక్ష్మ్యా విధానక్రియయా సమృద్ధీనాం సుహృదనుగ్రహ ఏవ ముఖ్యం ఫలం - అన్యోపి స్వోదయకాల ఏవ స్వసుహృద్భ్యః అహమివ సమృద్ధిం దద్యాదితి పరాన్ ప్రతి శ్రేయస్కరమర్థం బోధయన్నివ నిబధ్నాతి - ఇయం సదర్థబోధనరూపా నిదర్శనా ॥ ౫౧ ॥

అథ వ్యతిరేకం లక్షయతి ॥ వ్యతిరేక ఇతి ॥ ఉపమేయోపమానయోః విశేషః - వైలక్షణ్యం వర్ణితం చేదయం వ్యతిరేక ఇత్యర్థః అయం త్రిప్రకారః ఉపమేయాధిక్యపర్యవసాయీ ఉపమేయన్యూనత్వపర్యవసాయీ అనుభయపర్యవసాయీ చేతి ॥ తత్రాద్యముదాహరతి ॥ శైలా ఇతి ॥ సంతః సత్పురుషాః శైలాః పర్వతా ఇవోన్నతాః కింతు ప్రకృత్యా కోమలాః శైలాస్తు ప్రకృతికఠినా ఇతి భావః - అత్రోపమానశైలాపేక్షయా ప్రకృతికోమలత్వేన సతామాధిక్యపర్యవసాయిత్వాదయముపమేయాధిక్యపర్యవసాయీ వ్యతిరేకః ఏవమన్యత్రాప్యూహనీయం ॥ ౫౨ ॥ సహోక్తిం లక్షయతి ॥ సహోక్తిరితి ॥ జనరంజనః లోకానందకరః సహభావః సాహిత్యం చే

దిగంతమగమత్తస్య కీర్తిః ప్రత్యర్థిభిస్సహ ॥ ౫౩ ॥ వినోక్తిశ్చేద్వినా కించి త్ప్రస్తుతం హీనముచ్యతే । విద్యా హృద్యాపి సావద్యా వినా వినయసంపదమ్ ॥ ౫౪ ॥ తచ్చేత్కించిద్వినా రమ్యం వినోక్తిస్సాపి కథ్యతే । వినా ఖలైర్విభాత్యేషా రాజేంద్ర భవతస్సభా ॥ ౫౫ ॥ సమాసోక్తిః పరిస్ఫూర్తిః ప్రస్తుతే

---

త్సహోక్తిర్నామాలంకార ఇతినిష్కర్షః యత్ర సహృదయహృదయాహ్లాదకరః క స్యచిత్కేనచిత్సహభావః వర్ణ్యతే తత్ర సహోక్తిః - జనరంజన ఇతివిశేషణాత్ అనే న సార్థమిత్యాది ప్రయోగేషు న సహోక్తిః తత్ర సహభావస్య చమత్కారకారిత్వా భావాత్ - ఉదాహరతి॥ దిగంతమితి ॥ తస్య రాజ్ఞః కీర్తిః ప్రత్యర్థిభిః శత్రుభిస్సహ దిగం తమగమత్ ప్రాప్తా- అత్ర యశోనిజప్రతాపాది జనితా కీర్తిర్దిగంతం వ్యాప్తా - తదా నీమేవ శత్రవః పలాయ్య దిగంతానేవ ప్రాప్తా ఇత్యేవంవిధ తాత్పర్యగర్భత్వేన చమత్కా రకారిణస్సహభావస్య వర్ణనాత్సహోక్తిః॥ ౫౩ ॥ అథ వినోక్తిః॥ సా చ ద్వివిధా॥ కిం చిద్వినా హేయస్వరూపా - కించిద్వినా రమ్యస్వరూపా చేతి. ఆద్యాం లక్షయతి ॥ వినో క్తిరితి ॥ కించిద్వినా ప్రస్తుతం వర్ణ్యం హీనం నికృష్టం ఉచ్యతే హీనత్వేన వర్ణ్యతే యది త్యర్థః - తర్హి వినోక్తిర్నామాలంకారః- ఉదాహరతి- విద్యేతి॥ హృద్యా మనోహరా పి విద్యా - వినయసంపదం వినా వినయసమృద్ధిం వినా సావద్యా సదోషా - అత్ర వి ద్యాయాః వినయసంపత్తిం వినా హీనత్వవర్ణనాద్వినోక్తిః ॥ ౫౪ ॥ ద్వితీయాం లక్ష యతి॥ తదితి- తత్ ప్రస్తుతం కించిద్వస్తు వినా రమ్యం చేత్ సుందరం యది తర్హి సాపి వి నోక్తిరితి కథ్యత ఇత్యర్థః॥ ఉదాహరతి॥ వినేతి॥ హే రాజేంద్ర భవతః ఏషా సభా ఆ స్థానమంటపః- ఖలైర్వినా దుర్జనసంపర్కం వినా విభాతి - అత్ర సభాయాః ఖలసంప ర్కం వినా రమ్యత్వవర్ణనాద్వినోక్తిః ॥ ౫౫ ॥ అథ సమాసోక్తిం లక్షయతి। సమాసో క్తిరితి॥ ప్రస్తుతే ప్రస్తుతవృత్తాంతే వర్ణితే సతి - అప్రస్తుతస్యాప్రకృతస్య పరిస్ఫూర్తి శ్చేత్ ప్రతీతిర్యది తర్హి సమాసోక్తిః- సమాసేన సంక్షేపేణ ప్రకృతాప్రకృతవృత్తాంత వర్ణనాదియమన్వర్థసంజ్ఞా॥ ఉదాహరతి॥ అయమితి- కస్యచిత్కాముకస్య కాం చిత్కాముకీముద్దిశ్య ఇయముక్తిః- హే ప్రియే అయం పరిదృశ్యమానః చంద్రమాశ్చంద్రః రక్తః లోహితః సవితైంద్ర్యాః ప్రాచ్యాః ముఖం అగ్రభాగం చుంబతి స్పృశతి - పశ్యవి లోకయేతి - ప్రస్తుతే వర్ణ్యమానే వృత్తాంతే ముఖశబ్దస్య ప్రారంభవదనసాధార ణ్యాత్ చుంబతీత్యస్య సంస్పర్శవదనసంయోగసాధారణ్యాత్ రక్తశబ్దస్య లోహితకా ముకసాధారణ్యాచ్చంద్రమశ్శబ్దగతపుంలింగేన ఐంద్రీశబ్దగతస్త్రీలింగేన చ అయం

ప్రస్తుతస్య చేత్। అయమైంద్రీముఖం పశ్య రక్తశ్చుంబతి చంద్రమాః॥౫౬॥ అలంకారః పరికరస్సాభిప్రాయవిశేషణైః। సుధాంశుకలితోత్తంసస్తాపం హరతువశ్శివః॥౫౭॥ సాభిప్రాయే విశేష్యే తు భవేత్పరికరాంకురః। చతుర్ణాం పురుషార్థానాం దాతా దేవశ్చతుర్భుజః॥౫౮॥ నానార్థసంశ్రయశ్శ్లేషో వర్ణ్యావర్ణ్యోభయాశ్రితః। సర్వదో మాధవః పాయాత్సయో గంగామదీధరత్॥౫౯॥ అబ్జేన త్వన్ముఖం తుల్యం హరిణాహితసక్తినా। ఉచ్చ

---

రక్తః కాముకస్సన్ ఐంద్ర్యాః ఇంద్రసంబంధోపస్కృతపరాంగనాయాః ముఖం వదనం చుంబతి స్వవదనేన తద్వదనసంయోగం జనయతీత్యర్థః - ఏవంప్రకారః ఇంద్రసంబంధోపస్కృతపరవనితారక్తకాముకవృత్తాంతః ప్రతీయత ఇతి సమాసోక్తిః॥ పరికరం లక్షయతి॥ అలంకార ఇతి॥ సాభిప్రాయవిశేషణైః అర్థవిశేషవిషయకతాత్పర్యగర్భైర్విశేషణైః హేతుభిః పరికరః పరికరాఖ్యోఽలంకారః - యత్ర సాభిప్రాయవిశేషణానాముపాదానం తత్ర పరికరాలంకార ఇత్యర్థః - ఉదాహరతి॥ సుధాంశ్వితి॥ సుధాంశుకలితోత్తంసః చంద్రపరిష్కృతః ఉత్తంసః శేఖరో యస్య సః తథోక్తః శివః వః యుష్మాకం తాపం మనస్తాపం హరతు నివర్తయతు - అత్ర సుధాంశుకలితత్వాదివిశేషణం తాపహారణసామర్థ్యాభిప్రాయగర్భం అతః పరికరః॥౫౭॥ పరికరాంకురం లక్షయతి॥ సాభిప్రాయ ఇతి॥ విశేష్యే సాభిప్రాయే సతి తు పరికరాంకురాఖ్యోఽలంకారః భవేత్ యత్ర విశేష్యమభిప్రాయగర్భం స్యాత్తత్ర పరికరాంకురస్స్యాదిత్యర్థః - ఉదాహరతి॥ చతుర్ణాం పురుషార్థానాం ధర్మార్థకామమోక్షాణాం దాతా దేవః - తద్దాన సమర్థా దేవతా చతుర్భుజః విష్ణురేవ - అత్ర చతుర్భుజత్వాద్విష్ణురేవ యుగపచ్చతుర్విధపురుషార్థప్రదానసమర్థః నాన్యో దేవ ఇత్యభిప్రాయగర్భం చతుర్భుజవిశేష్యోపాదానం॥౫౮॥ అథ శ్లేషః॥ స చ త్రివిధః - ప్రకృతానేకగోచరః - అప్రకృతానేకగోచరః - ప్రకృతాప్రకృతగోచరశ్చేత్యభిప్రాయేణ తల్లక్షణోక్తిపూర్వకం విభజతే॥ నానార్థేతి॥ అనేకార్థగోచరః వర్ణ్యావర్ణ్యోభయాశ్రయః - కేవలప్రకృతగోచరః - కేవలాప్రకృతగోచరః - తదుభయవిషయశ్చ విన్యాససరూపస్త్రివిధః - శ్లేష ఇత్యర్థః - తత్ర కేవలప్రకృతగోచరముదాహరతి॥ సర్వదో మాధవ ఇతి॥ సర్వదః సర్వార్థప్రదః సః మాధవః పాయాత్ రక్షతు యః అగం గోవర్ధనాఖ్యం గాం భువం అదీధరత్ ధృతవానిత్యర్థః - శివపక్షే తు ఉమాధవః సర్వదా పాయాత్ - యః శివః గంగాం అదీధరత్ శిరసా వహతి స్మ॥౫౯॥ ద్వితీయముదాహరతి॥ అబ్జేనేతి హే ప్రియే

...ఛద్భూరికీలాలః శుశుభే వాహినీపతిః ॥ ౬౦ ॥ అప్రస్తుతప్రశంసా స్యాత్సా యత్ర ప్రస్తుతాశ్రయా। ఏకః కృతీ శకుంతేషు యోఽన్యం శక్రాన్న యాచతే॥

---

హరిణా సూర్యేణ అహితాని సితానాం సక్తిర్యస్య తేన అబ్జేన పద్మేన తథా హరిణేన మృగేణ సక్తిర్యస్య తేన అబ్జేన చంద్రేణ త్వన్ముఖం త్వద్వదనం తుల్యం సమం - అత్ర అబ్జపదస్యోభయానుకూల్యాత్ అప్రకృతస్య చంద్రగోచరత్వాదప్రకృతశ్లేషః అత్రాబ్జేనేత్యత్ర పకనాభావలంబిత్వాదయం దర్శనార్థశ్లేషః - హరిణాహితసక్తినేత్యత్ర జతుకాష్ఠవచ్ఛబ్దశ్లేషః- తృతీయముదాహరతి॥ ఉచ్ఛరదుద్గచ్ఛద్భూరి బహుళం కీలాలం శోణితం యస్య సః* శోణితంభసి కీలాలమిత్యమరః వాహినీపతిః సేనాపతిః శుశుభే దిదీపే-తథా ఉజ్జృంభమాణం భూరికీలాలముదకం యస్య సః వాహినీపతిః సముద్రః శుశుభే- అత్ర సేనాపతేః ప్రకృతత్వం సముద్రస్యాప్రకృతత్వమతః ప్రకృతాప్రకృతగోచరః శ్లేషః॥ ౬౦ అథాప్రస్తుతప్రశంసాం లక్షయతి। అప్రస్తుతప్రశంసేతి॥ తత్రాప్రస్తుతప్రశంసా స్యాదితి యోజనా - ప్రథమం జ్ఞేయా కుత్రేత్యత్రాహ సేతి- యత్ర సా అప్రస్తుతప్రశంసా అప్రస్తుతవృత్తాంతవర్ణనం ప్రస్తుతాశ్రయా ప్రస్తుతవృత్తాంతప్రతీతిపర్యవసాయినీ స్యాదితి సంబంధః- యత్ర ప్రస్తుతవృత్తాంతప్రత్యాయనాయాప్రస్తుతవృత్తాంతో వర్ణ్యతే తత్రాప్రస్తుతప్రశంసాఖ్యోఽలంకార ఇతి నిష్కర్షః అత్రాప్రస్తుతసామాన్యాత్ప్రస్తుతవిశేషప్రతీతిః- అప్రస్తుతవిశేషాత్ప్రస్తుతసామాన్యప్రతీతిః- అప్రస్తుతకారణాత్ప్రస్తుతకార్యప్రతీతిః- అప్రస్తుతకార్యాత్ప్రస్తుతకారణప్రతీతిః- అప్రస్తుతసరూపాత్ప్రస్తుతసరూపప్రతీతిశ్చేత్యప్రస్తుతప్రశంసా పంచప్రకారా॥ తత్ర సారూప్యనిబంధనాప్రస్తుతప్రశంసాముదాహరతి ॥ ఏక ఇతి॥ యశ్చాతకః శక్రాదింద్రాదన్యమితరం ప్రభుం న యాచతే॥ *॥ సర్వంసహా పతితమంబు న చాతకానామితి వచనాదింద్రో యదా వర్షతి తావత్పర్యంతం ప్రతీక్ష్య తత్ప్రదత్తోదకమంతరాళ ఏవ చాతకో గృహ్ణాతీతి ప్రసిద్ధిః- సః ఏక ఏవ చాతకః శకుంతేషు పక్షిషు మధ్యే కృతీ నిపుణః న త్వన్యే పక్షిణ ఇత్యర్థః- అత్ర సార్వభౌమం వినాఽన్యం క్షుద్రం రాజానం న ప్రార్థయామీత్యభిమానశాలినో వృత్తాంతస్య వర్ణనీయస్య ప్రత్యాయనార్థం తత్సరూపాప్రస్తుతచాతకవృత్తాంతో వర్ణిత ఇతీయమప్రస్తుతప్రశంసా ఉదాహరణాంతరాణ్యూహ్యాని॥ ౬౧॥ అథ ప్రస్తుతాంకురం లక్షయతి॥ ప్రస్తుతేనేతి॥ ప్రస్తుతేన ప్రస్తుతవర్ణనేన ప్రస్తుతస్య ప్రస్తుతవృత్తాంతస్య ద్యోతనే సతి ప్రస్తుతాంకురాలంకారః - యత్ర ప్రస్తుతవృత్తాంతప్రత్యాయనాయ ప్రస్తుతాంతరవృత్తాంతో వర్ణ్యతే- తత్ర ప్రస్తుతాంకురాలంకారః॥

౫౧। ప్రస్తుతేన ప్రస్తుతస్య ద్యోతనే ప్రస్తుతాంకురః। కింభృంగ సత్యాం మాలత్యాం కేతక్యా కంటకేద్ధయా॥ ౫౨॥ పర్యాయోక్తం తు గమ్యస్య వచోభంగ్యంతరాశ్రయమ్। నమస్తస్మై కృతా యేన ముధా రాహువధూకుచౌ॥ ౫౩॥ పర్యాయోక్తం తదప్యాహుర్యద్వ్యాజేనేష్టసాధనమ్। యామి చూతలతాం

---

ఉదాహరతి॥ కిమితి॥ హే భృంగ మాలత్యాం సుమనోలతాయాం సత్యాం విద్యమానాయాం కంటకైః సూచికలైః ఏభిః సూచ్యైర్వా యత్ [illegible] రిదయా వ్యాప్తయా కేతక్యా కేతకీకుసుమేన కిం కిం ప్రయోజనం. అతిమృదులాం సౌరభశాలినీం సుమనోలతాం విహాయ తీక్ష్ణకంటకావృతే కేతకీకుసుమే క్రీడాయత్నో వ్యర్థ ఏవేతి భావః. అత్రోద్యానే స్వకాంతేన సాకం రమమాణాయాః సౌందర్యాభిమానిన్యాః స్వకాంతస్య పరవనితాసక్తత్వం నివర్తయితుమిచ్ఛంత్యాః కస్యాశ్చిత్కాముక్యా వచనమిదం. తతశ్చ హే కాంత అతిసౌందర్యవత్యాం మయి స్థితాయాం శ్వశుర దేవరాది క్రూరజనపరివృతాయాం పరవనితాయాం కిమిత్యనురక్తోఽసీతి ప్రస్తుతవృత్తాంతే వర్ణనీయే సతి తత్ప్రతీత్యై నాథం తత్స్వరూపః ప్రస్తుత ఏవ భృంగవృత్తాంతో వర్ణిత ఇతి భవతి ప్రస్తుతాంకురః॥... ౫౨

అథ పర్యాయోక్తం. తద్ద్వివిధం. గమ్యస్యరూపాంతరవర్ణనరూపం వ్యాజేనేష్టసాధనరూపం చేతి. తత్రాద్యం లక్షయతి॥ పర్యాయోక్తమితి॥ గమ్యస్యార్థం భంగ్యంతరాశ్రయం రూపాంతరప్రతిపాదకం వచనం వర్ణనమిత్యర్థః. పర్యాయోక్తం [illegible] రూపేణ గమ్యస్య రూపాంతరేణ వర్ణనమితి యత్తత్పర్యాయోక్తం. ఉదాహరతి. నమ ఇతి. తస్మై వాసుదేవాయ నమః. యేన రాహుం స్వచక్రేణ శిరోమాత్రావశేషం కృత్వా తం తదంగనాలింగనజనితసుఖాస్వాదరహితం కృత్వా తద్వధూస్తనయోర్వైయర్థ్యం సంపాదితవాన్. తస్మై రాహువధూస్తనవైయర్థ్యకారిణే [illegible] ఇత్యర్థః. అస్య వాసుదేవస్య అసాధారణధర్మేణ లక్ష్మీపతిత్వాదినా గమ్యస్య రాహువధూస్తనవైయర్థ్యకారిత్వేన ప్రతిపాదనం పర్యాయోక్తమ్॥ ౫౩॥ ద్వితీయం లక్షయతి। పర్యాయోక్తమితి॥ వ్యాజేనాన్యకార్యచ్ఛలేన ఇష్టస్యార్థస్య సాధనమితి యత్ తదపి పర్యాయోక్తం కవయ ఆహురిత్యర్థః. యత్ర స్వాభీష్టకార్యం కార్యాంతరవ్యాజేన సాధ్యతే తదపి పర్యాయోక్తమితి నిష్కర్షః. ఉదాహరతి॥ యామీతి॥ కస్యాశ్చిత్ [illegible] జారగృహాద్గంతుమిచ్ఛంత్యాః స్వస్య చూతలతాదర్శనార్థం [illegible] విహారసంపాదనమిచ్ఛంత్యా ఇదం వచనం. అహం చూతలతాం సహకారశాఖాం ద్రష్టుం యామి గచ్ఛామి. యువాభ్యాం భవద్భ్యాం [illegible] గృహే ఆస్యతాం స్థీయతాం॥ ౫౪॥ వ్యాజస్తుతిం లక్షయతి॥ ఉక్తిరితి॥ నిందాస్తుతిభ్యాం స్తుతినిం

ద్రష్టుం యో వాం భాగ్యమాస్యతామిహ ॥ ౬౮ ॥ ఉక్తిర్వ్యాజస్తుతిర్నిందా స్తుతిభ్యాం స్తుతినిందయోః। కస్త్వం ధుని వివేకస్తే నయసే పాపినో దివమ్॥ ౬౯॥ సాధు దూతి పునస్సాధు కర్తవ్యం కిమతః పరమ్। యన్మదర్థం విలూనాసి దంతైరపి నఖైరపి ॥ ౬౬ ॥ నిందాయా నిందయా వ్యక్తిర్వ్యాజనిందేతి గీయ

---

తే గౌరారుక్తిః వ్యాజస్తుత్యలంకారః- యత్ర నిందావ్యాజేన స్తుతిరేవ క్రియతే- యత్ర స్తుతివ్యాజేన నిందైవ క్రియతే- సాపి వ్యాజస్తుతిరిత్యర్థః- తత్రాద్యముదాహరతి॥ హే స్వర్ధుని గంగే - తే తవ కో వివేకః - వివేకో నాస్తీత్యర్థః యదస్మాత్ పాపినః పాపనిలయాన్ దివం స్వర్గం నయసే- ప్రాపయసే- పాపినోఽపి స్వజలస్నానాత్ స్వర్గం ప్రాపయసి ఇతి స్తవాభినివేశః - అయమవివేక ఇత్యర్థః- దుష్టజనవర్జనస్యానర్హత్వాదిత్యాపాతతో భావః - అత్రోక్తనిందయా హే గంగే త్వం పాపినోఽపి స్వర్గిణః కరోషి- అతస్తవ ప్రభావో నిరవధిక ఇతి స్తుతిరేవ గమ్యతే అతో వ్యాజస్తుతిః- వ్యాజేన స్తుతిః వ్యాజస్తుతిరిత్యన్వర్థసంజ్ఞా ॥౬౯॥ ద్వితీయముదాహరతి॥ సాధ్వితి॥ ప్రియవిరహమసహమానా కాచిన్నాయికా నాయకం సమానేతుం దూతీం ప్రేషయిత్వా తదుపభుక్తాం నఖచిహ్నాదిభిర్జ్ఞాత్వా స్తుతివ్యాజేన తాముపాలభతే- హే దూతి సాధు సమ్యక్ పునరపి సాధు త్వయా సాధ్వాచరితం- అతశ్శ్లాఘ్యాసీత్యర్థః- ననుమయా ఏతత్ప్రశంసార్హం కిం కృతం యేన శ్లాఘ్యాసీత్యత ఆహ॥ కర్తవ్యమితి ॥ అతః పరమన్యత్కిం కర్తవ్యం - మదర్థం మన్నిమిత్తం గత్వేతి శేషః- దంతైరపి నఖైరపి- విలూనాసి ఛిన్నాసి మత్ప్రియకృతదంతనఖక్షతైః విదారితాసీతి యావత్- అతోఽస్మాదధికం కర్తవ్యం కిమస్తి- అతస్సాధు సాధ్వితి స్తూయసే ఇత్యర్థః- స్వపీడామప్యవిగణయ్య పరకార్యప్రవృత్తిః కస్యాశాస్యేతి ఆపాతతోఽర్థః- త్వం మదర్థం న గతాసి- కింతు మత్కాంతేన సహ రంతుమేవ గతాసి- ధిక్త్వాం దూతీమర్యాదోల్లంఘినీమితి నిందా గమ్యత ఇతి వ్యాజస్తుతిః అత్ర వ్యాజరూపా స్తుతిః వ్యాజస్తుతిః ॥ ౬౬॥ వ్యాజనిందాం లక్షయతి ॥ నిందాయా ఇతి॥ నిందయాన్యనిందాయాః వ్యక్తిః ప్రతీతిస్స వ్యాజనిందాఖ్యోఽలంకార ఇతి గీయతే కథ్యత ఇత్యర్థః - ఉదాహరతి॥ విధ ఇతి ॥ సంసారనిర్విణ్ణస్తత్ప్రవర్తకం నిధిముపాలభతే - హే విధే బ్రహ్మన్ స హరః నింద్యః నిందార్హః- కుతః- యతః ప్రాక్ పూర్వకాలే తవ ఏకమేవ శిరః - అహరత్ చిచ్ఛేద- న తు మస్తకచతుష్టయమిత్యర్థః- సమస్తమస్తకచ్ఛేదే తు పునస్సంసారనిర్మాతురభావాత్ సర్వేఽపి సంసారభారక్లేశవిముక్తాస్సంతః సుఖమాప్నుయురిత్యర్థః- తవ నిర్మూలనమకృతవాన్ శివ ఏవ నింద్య ఇతి శ్లోకతాత్పర్యం- అత్ర హరనిందయా విషమసంసారస్రష్టుర్విధేః నిందాభివ్యజ్యత ఇతి వ్యాజనిందాభవ

తే । విధేహి సనిందోయ్యం స్త్రీ ప్రాగేక మేవాహం రత్సిరః॥ ౬౭ ॥ ఆక్షేపస్స్వ
యముక్తస్య ప్రతిషేధో విచారణాత్ । చంద్ర సందర్శయాత్మానమథవా
స్తి ప్రియాముఖమ్ ॥ ౬౮ ॥ నిషేధాభాసమాక్షేపం బుధాః కేచన మన్వ

---

తే॥ ౬౭ ॥ అథాక్షేపః- సచ్చిదిదః - స్వయముక్తస్యైవ విచారణాత్ప్రతిషేధరూ
పః-నిషేధాభాసరూపః- ఉరోహితనిషేధవిధివ్యక్తిరూపశ్చేతి ద్వైవిధ్యం లక్షయతి- ఆ
క్షేపఇతి- స్వయముక్తస్య స్వైరోక్తస్య అర్థస్య విచారణాత్ప్రతిషేధః విచారం కృ
త్వా ప్రతిషేధ ఇత్యర్థః- ఉక్తోపపందమాక్షేపోలంకార ఇత్యర్థః- కశ్చిత్ప్రా
ప్యర్థం పూర్వం సంప్రార్థ్య పునస్స్వయమేవ అత్యర్థస్య స్తనత దైవ్యయర్థ్యం వి
చార్యతం నిషేధతీతి యదయమాక్షేప ఇతి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి॥ చంద్రమితి॥ హే
చంద్ర త్వమాత్మానం మాం చంద్రం సందర్శయ యథాహం ప్రియామాస్యమితి త్వాకుర్వి
త్యర్థః- స్వగృహదర్శనోద్విగ్నస్య కస్యచిదాత్మానమితి ద్వితీయాయాస్తుత స్తు చంద్రసం
దర్శనయోగ్యతా యోగ్యతాం చంద్ర ఆత్మానం దర్శయేత్యర్థః- అథ స్వయమేవ
విచార్య స్వోక్తం ప్రతిషేధతి - అథవా చంద్రసందర్శనపర్యాప్తం భూదిత్యర్థః మతః ప్రి
యావదనం కాంతాముఖం మమ స్థితిస్య తే- అత శ్చంద్రాకార్యకారిణః తద్వదనస్య సత్త్వేన
చంద్రస్య యథార్థ్యత్వర్శనం నకార్యమిత్యర్థః- అత్ర కాంతాస్య చంద్రదర్శన
స్య కాంతాముఖసత్త్వేన వైయర్థ్యం విచార్య అథవేతి ప్రతిషేధస్య సూచితత్వా
దాక్షేపః ॥ ౬౮ ॥ ద్వితీయం లక్షయతి॥ నిషేధాభాసమితి॥ కేచన బుధాః నిషేధా
సంబంధాభాసరూపం నిషేధమాక్షేపం మన్వతే అంగీకుర్వంతీత్యర్థః - తేషామాశయః న ని
షేధమాత్రమాక్షేపః చమత్కారాభావాత్ -కింతు గూఢ నిషేధో బాధితత్వేన ఆభాసస్స్వ
అర్థాంతరే పర్యవసన్ కథంచిద్విశేషమాక్షిపతి స ఆక్షేప ఇతి ఉదాహరతి॥ నేతి॥ క
యాచిద్విరహార్త స్తయా ప్రేషితా కాచిచ్చాతుర్యశాలినీ నాయకం దినాయకమున్మధ్య
హ- హే నాయక అహం దూతీ నాస్మి వక్ష్యమాణవాక్యప్రయోజనతీర్ణ భవామి- అతో మయా
యదుచ్యతే తత్సర్వం సత్యమేవ - అత ఇయం దూతీత్వాత్తత్కాలోచితమృషావాదినీ
తి శంకా న కార్యేతి భావః- అథ వక్తవ్యాంశమాహ- తనోరితి- తస్యాస్తవ ప్రియా
యాః తనోశ్శరీరస్య తాపః విరహసంతాపః కాలానలోపమః ప్రళయకాలవహ్నితు
ల్యః అత్ర దూత్యుక్తౌ నేవ నాహం దూతీతి నిషేధః- బాధితత్వాభాసరూపస్సన్ అహం
నయకాలోచితకైతవవాదినీ న భవామి - కింతు తథ్యవాదిన్యేవాస్మీత్యర్థే పర్యవ
స్యన్నిదానీమేవాగత్య త్వయా జీవనీయా అన్యథా మృతిమియాదితి విశేషమాక్షిపతి

తే। నాహం దూతీ తనోస్తాపస్తస్యాః కాలానలోపమః॥ ౭౯ ॥ ఆక్షేపోన్యో విధౌ వ్యక్తే నిషేధే చ తిరోహితే। గచ్ఛ గచ్ఛసి చేత్కాంత తత్రైవ స్యాజ్జనిర్మమ ॥ ౮౦ ॥ ఆభాసత్వే విరోధస్య విరోధాభాస ఉచ్యతే। వినాపి తన్వి హారేణ వక్షోజౌ తవ హారిణౌ॥ ౮౧ ॥ విభావనా వినాపి స్యాత్కారణం కార్యజ

---

నవత్యాక్షేపః ॥ ౭౯॥ తృతీయం లక్షయతి॥ ఆక్షేప ఇతి॥ విధౌ విధానే వ్యక్తే స్ఫుటే సతి- నిషేధప్రతిషేధే తిరోహితే అస్ఫుటే సతి అన్య ఆక్షేపః- యత్రాభిమతనిషేధాస్ఫుటత్వపూర్వకమనభిమతం విధిం ప్రకటీకృత్య భంగ్యంతరేణాభిమతప్రతిషేధో గర్భీకృతస్స్యాత్- తత్రాక్షేప ఉచ్యత ఇత్యర్థః- ఉదాహరతి॥ గచ్ఛేతి॥ కాచిత్స్వకాంతగమనమనిచ్ఛంతీ త్వయా న గంతవ్య మితి కంఠతోనుక్త్వైవ స్వోక్తిచాతుర్యేణ తద్గమననిషేధం సూచయతి- హే కాంత త్వం గచ్ఛ- అహం గచ్ఛామి చేత్తవ మరణం భవేదతో గృహం గచ్ఛేయమిత్యాశంకాయామాహ॥ గచ్ఛసి చేదితి ॥ త్వం గచ్ఛసి చేత్తత్రైవ త్వదుద్దేశ్యదేశ ఏవ మమ జనిః జన్మ స్యాత్ భవేత్- ప్రార్థనాయాం లిఙ్ తస్మిన్ దేశే పునర్జన్మ ప్రార్థయామీత్యర్థః- మృత్వాప్యన్యస్మిన్ జన్మని త్వయైవ ప్రియా స్యాం నాన్యస్యేతి భావః- అతో మరణాన్న బిభేమీత్యనేన స్వమరణసూచకవచనేన మజ్జీవితమిచ్ఛసి చేత్త్వం మా గచ్ఛేతి నిషేధో గర్భీకృతః- అత్ర గమననిషేధం ప్రచ్ఛాద్య విధేరేవ స్ఫుటీకరణాదాక్షేపః॥ ౮౦॥ అథ విరోధాభాసం లక్షయతి॥ ఆభాసత్వ ఇతి॥ విరోధస్యాభాసత్వే బాధసత్త్వే సతి విరోధాభాస ఉచ్యతే- యత్రాపాతతోనుస్ఫురతో విరోధస్య పర్యవసానే పరిహారః క్రియతే తత్ర విరోధాభాస ఇతి నిష్కర్షః- ఉదాహరతి॥ వినేతి॥ హే తన్వి సుందరి- తవ వక్షోజౌ కుచౌ- హారేణ ముక్తాహారేణ వినాపి- హారిణౌ హారవంతౌ హృద్యౌ చ భవతః- అత్ర హారరహితావపి హారసహితావిత్యాపాతతః ప్రతీతస్య విరోధస్య హారరహితావపి మనోహరావితి శ్లేషభంగ్యార్థాంతరస్వీకారేణ పరిహృతత్వాద్విరోధాభాసః॥ ౮౧॥ అథ విభావనా- సా చ షడ్విధా- కారణం వినా కార్యోత్పత్తిరూపా- హేతువైకల్యేపి కార్యోత్పత్తిరూపా- ప్రతిబంధకసత్త్వేపి కార్యోత్పత్తిరూపా- అకారణాత్కార్యోత్పత్తిరూపా- విరుద్ధాత్కార్యోత్పత్తిరూపా- కార్యాత్కారణోత్పత్తిరూపా చేతి॥ తత్రాద్యాం లక్షయతి॥ విభావనేతి ॥ కారణం వినా కార్యజన్మ కార్యోత్పత్తిస్స్యాత్తచ్చేద్విభావనా స్యాత్- ఉదాహరతి ॥ అపీతి॥ హే కాంతే త్వచ్చరణద్వయం - అలాక్షారసాసిక్తం లాక్షారసలేపనరహితమపి రక్తం లోహితం జాతం లాక్షారసలేపన కారణం వినా కాంతా

న్మ చేత్ । అప్యలాక్షారసాసిక్తం రక్తం త్వచ్చరణద్వయమ్ ॥ ౨౨ ॥ హేతూ
నామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చ సా మతా । అస్త్రైరతీక్ష్ణకఠినైర్జగజ్జయతి
మన్మథః ॥ ౨౩ ॥ కార్యోత్పత్తిస్తృతీయా స్యాత్సత్యపి ప్రతిబంధకే । నరేం
ద్రానేవ తే రాజన్ దశత్యసిభుజంగమః ॥ ౨౪ ॥ అకారణాత్కార్యజన్మ చతు
ర్థీ స్యాద్విభావనా । శంఖాద్వీణానినాదోఽయముదేతి మహదద్భుతమ్ ॥ ౨౫ ॥

---

పాదయుగళే రక్తిమరూపకార్యోత్పత్తివర్ణనాద్విభావనా - లౌహిత్యం నైసర్గికమితి విరోధపరిహారః ॥ ౨౨ ॥ ద్వితీయాం లక్షయతి ॥ హేతూనామితి ॥ హేతూనాం కారణానామసమగ్రత్వేఽపి అపూర్ణత్వేఽపి వికలత్వేఽపీతి యావత్ - కార్యోత్పత్తిశ్చ కార్యోత్పత్తిరపి - సా విభావనా మతా కవిసమ్మతా ॥ ఉదాహరతి ॥ అస్త్రైరితి ॥ మన్మథః అతీక్ష్ణకఠినైః అతీక్ష్ణైరకఠినైశ్చ అస్త్రైః అరవిందాదిభిః పంచభిర్బాణైః జగల్లోకం జయతి వశీకరోతీత్యర్థః - లోకే తీక్ష్ణకఠినాన్యేవ జయసంపూర్ణసాధనాని - అత్ర త్వనంగస్య చాస్త్రాణి అనిశితమృదుత్వాద్వికలాని తథాపి జగజ్జయరూపకార్యవర్ణనాద్విభావనా ॥ ౨౩ ॥ అథ తృతీయాం లక్షయతి ॥ కార్యోత్పత్తిరితి ॥ ప్రతిబంధకే సత్యపి కార్యోత్పత్తిస్స్యాచ్చేత్ సా తృతీయా విభావనేత్యర్థః - ఉదాహరతి ॥ నరేంద్రానితి ॥ హే రాజన్ రామచంద్ర - తే తవ అసిః ఖడ్గ ఏవ భుజంగమః సర్పః - నరేంద్రాన్ రాజ్ఞః విషవైద్యాంశ్చ ॥*॥ నరేంద్రో విషవైద్యోఽసీతి రత్నమాలాయాం - దశతి తద్దశనం కరోతి - అత్ర శ్లేషేణ మణిమంత్రౌషధశాలినామపి విషవైద్యానాం సర్పదష్టతా వర్ణ్యతే - లోకే మణిమంత్రాదిభిస్సర్పదశనం ప్రతిబధ్యతే - ఇహ తు తేషు ప్రతిబంధకేషు సత్స్వపి సర్పదశనరూపకార్యోత్పత్తివర్ణనాద్విభావనా ॥ ౨౪ ॥ అథ చతుర్థీం లక్షయతి ॥ అకారణాదితి ॥ అకారణాత్ కారణభిన్నాదపి - కార్యజన్మ కార్యోత్పత్తిశ్చేత్ సా చతుర్థీ విభావనేత్యర్థః - ఉదాహరతి ॥ శంఖాదితి ॥ అత్ర కామినీకంఠః శంఖత్వేన తదీయగానం చ వీణానాదత్వేనాధ్యవసీయతే - హే సఖి శంఖాత్ కంబోః అయం వీణానినాదః వీణాధ్వనిః - ఉదేతి శ్రూయత ఇత్యర్థః - మహదద్భుతమాశ్చర్యం శంఖాద్వీణానాదస్య అశ్రుతచరత్వాదితి భావః - అత్ర వీణానాదే వీణైవ కారణం శంఖస్త్వకారణం - తాదృశాదపి వీణానాదరూపకార్యోత్పత్తివర్ణనాద్విభావనా ॥ ౨౫ ॥ అథ పంచమీం లక్షయతి ॥ విరుద్ధాదితి ॥ విరుద్ధాద్విరుద్ధకారణాత్

విరుద్ధాత్కార్యనిష్పత్తిర్దృష్టా కాచిద్విభావనా। శీతాంశుకిరణాస్తన్వీం హంత సంతాపయంతి తామ్॥ ౭౬ ॥ కార్యాత్కారణజన్మాపి దృష్టా కాచిత్త్వ భావనా। యశఃపయోరాశిరభూత్కరకల్పతరోస్తవ॥ ౭౭ ॥ కార్యాజనిర్విశేషోక్తిస్సతి పుష్కలకారణే। హృది స్నేహక్షయో నాభూత్స్మరదీపే జ్వలత్యపి॥ ౭౮ ॥ అసంభవోర్థనిష్పత్తేరసంభావ్యత్వవర్ణనమ్। కో వేద గోపశిశుకశ్శైలముత్పాటయేదితి॥ ౭౯ ॥ విరుద్ధం భిన్నదేశత్వం కార్యహేత్వోరసం-

---

కార్యనిష్పత్తిః కార్యోత్పత్తిరపి కాచిద్విభావనా దృష్టా ప్రసిద్ధేత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి॥ శీతాంశ్వితి ॥ శీతాంశుకిరణాశ్చంద్రకరాః - తాం తన్వీం సుందరీం సంతాపయంతి పరితప్తాం కుర్వంతి హంతేతి విషాదే- అత్ర తాపనివర్తకత్వేన తాపవిరుద్ధైశ్శీతాంశుకిరణైః తాపోత్పత్తికథనాద్విభావనా ॥ ౭౬ ॥ అథ షష్ఠీం లక్షయతి॥ కార్యాదితి॥ కార్యాత్కారణజన్మాపి కారణోత్పత్తిరపి కాచిద్విభావనా దృష్టా- లోకే కారణాత్కార్యజన్మేతి మర్యాదా- తాముల్లంఘ్య కార్యాదేవ కారణోత్పత్తిర్వర్ణితా చేద్విభావనా కాచిద్దృష్టేత్యర్థః- ఉదాహరతి॥ హే రాజన్ తవ కర ఏవ కల్పతరుః- తస్మాద్యశ ఏవ పయోరాశిః అంబుధిరభూత్ - సముద్రాత్కల్పతరూత్పత్తేః ప్రసిద్ధత్వాత్సముద్రః కారణం కల్పవృక్షః కార్యం- అత్ర తు కార్యభూతకల్పతరోరేవ కారణభూతసముద్రోత్పత్తివర్ణనాద్విభావనా॥ ౭౭ ॥ అథ విశేషోక్తిం లక్షయతి॥ కార్యాజనిరితి॥ సంపూర్ణకారణే సత్యపి- కార్యాజనిః కార్యానిష్పత్తిః విశేషోక్తిః - ఉదాహరతి॥ హృదీతి॥ స్మర ఏవ దీపః తస్మిన్ జ్వలత్యపి- హృది కాంతాహృదయే- స్నేహస్య ప్రేమ్ణః తైలస్య చ క్షయో నాభూత్ లోకే దీపజ్వలనే సతి స్నేహక్షయో భవతి - అత్ర తు స్మరదీపజ్వలనే సత్యపి తైలం న క్షీణమితి తైలనాశకారణే దీపజ్వలనే సత్యపి తదనిష్పత్తివర్ణనాద్విశేషోక్తిః ॥ ౭౮ ॥ అసంభవం లక్షయతి ॥ అసంభవ ఇతి॥ అర్థనిష్పత్తేః కార్యసిద్ధేరసంభావ్యత్వవర్ణనం సంభావనాశక్యత్వవర్ణనమసంభవాలంకారః- యస్య కస్యచిత్కార్యస్య నిష్పత్తౌ విషయే ఇదం సంభావయితుమేవ న శక్యత ఇతి యత్ర వర్ణ్యతే తత్రాసంభవః ॥ ఉదాహరతి॥ క ఇతి॥ గోపశిశుకః గోపబాలకః కృష్ణః- శైలముత్పాటయేత్ ఉన్మూలయిష్యతీతి- కో వేద కో వా జానాతి- న కోపి సంభావయితుం శక్నుయాదిత్యర్థః - అత్ర శిశుకృతస్య గోత్రోద్ధారస్య కో వేదేత్యసంభావ్యత్వవర్ణనాదసంభవాలంకారః ॥ ౭౯ ॥ అథాసంగతిః॥ సా చ త్రిధా - కార్యహేత్వోర్భిన్నదేశత్వరూపా- ఏకత్ర కర్తవ్యస్య అన్యత్ర కృతిరూపా- అన్యచ్చికీర్షా సద్విరుద్ధకృతిరూపా చేతి ॥ తత్రాద్యాం లక్షయతి॥ విరుద్ధ

గతిః॥ విషం జలధరైః పీతం మూర్ఛితాః పథికాంగనాః॥ ౮౦ ॥ అన్యత్రకరణీయ
స్యతతోన్యత్రకృతిశ్చ సా। అపారిజాతాం వసుధాం చికీర్షన్ ద్యాం తథాకరోః॥
౮౧ ॥ అన్యత్కర్తుం ప్రవృత్తస్య తద్విరుద్ధకృతిశ్చ సా। గోత్రోద్ధారప్రవృ
త్తోపి గోత్రోద్భేదం పురాకరోః ॥ ౮౨ ॥ విషమం వర్ణ్యతే యత్ర ఘటనాన

---

మితి॥ యయోః కార్యహేత్వోః - భిన్నదేశత్వం భిన్నదేశావస్థానం విరుద్ధమనుపపన్నం త
యోః తద్వర్ణ్యతే చేత్ - సః అసంగత్యలంకారః - ఉదాహరతి ॥ విషమితి॥ జలధరైః
మేఘైః - విషం జలం కాలకూటశ్చ పీతం - పథికాంగనాః వియోగివధ్వః - మూర్ఛితాః -
జలపూర్ణమేఘానాముద్దీపకత్వాత్తద్దర్శనాన్మూర్ఛాక్రాంతా బభూవురిత్యర్థః -
అత్ర విషమితి శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయేన మేఘానాం కాలకూటపానే సతి పథికస్త్రీ
ణాం మూర్ఛేతి ప్రతీయతే - లోకే హి యస్య విషపానం తస్యైవ మూర్ఛేతి విషమూర్ఛయోః
స్సమానదేశత్వముచితం భిన్నదేశత్వంతు విరుద్ధం - ఇహతు మేఘానాం విషపానం స్త్రీ
ణాం మూర్ఛేతి తయోర్విరుద్ధభిన్నదేశత్వవర్ణనాదసంగతిః॥ ౮౦॥ ద్వితీయాం లక్షయ
తి॥ అన్యత్రేతి॥ అన్యత్రకరణీయస్య కర్తుమర్హస్య తత స్తస్మాదుచితదేశాత్ - అన్య
త్రానుచితస్థలే కృతిః కరణం చాన్యాసంగతిః - ఉదాహరతి - అపారిజాతామితి - పారిజా
తవృక్షం భూమిం నయంతం కృష్ణముద్దిశ్య శక్రస్యేదం సోపాలంభవచనం - హే కృష్ణ వసు
ధాం భూమిం - అపారిజాతాం అపగతశత్రుకాం పారిజాతరహితాం చ చికీర్షన్ విధా
తుమిచ్ఛన్ ద్యాం స్వర్గం తథా అపారిజాతాం పారిజాతరహితాం - అకరోః కృతవాన్ -
అత్ర శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయేన భువమపారిజాతాం కర్తుమిచ్ఛన్ స్వర్గమేవ
తాదృశం కృతవానితి - అన్యత్ర భువి కర్తవ్యస్యాపారిజాతత్వస్య తతోన్యత్ర స్వర్గే
క్రియావర్ణనాదసంగతిః॥*॥ ౮౧॥ తృతీయాం లక్షయతి ॥ అన్యదితి అన్యత్కార్యం
కర్తుం ప్రవృత్తస్య - తద్విరుద్ధకృతిః కార్యవిరుద్ధకార్యకరణం చ సా అసంగతిః॥ ఉదా
హరతి॥ గోత్రేతి॥ గోత్రోద్ధారప్రవృత్తోపి గోత్రాయాః ఉర్వ్యాః ఉద్ధారాయ ఉద్ధర
ణాయ ప్రవృత్తోపి త్వం - గోత్రోద్భేదం గోత్రాణాం పర్వతానాముద్భేదం ఖురఘట్టనైర్ద
ళనం భువో దళనం చ - పురా వరాహావతారే అకరోః కృతవానసీత్యర్థః - ఇదమపి తదా
నీమేవ కృష్ణముద్దిశ్య శక్రస్య సోపాలంభవచనం - అత్రాపి శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసా
యేనైవ భూమ్యుద్ధరణప్రవృత్తోపి తద్దళనమేవ కృతవానితి - అన్యద్భూమ్యుద్ధరణం క
ర్తుం ప్రవృత్తస్య కృష్ణస్య తద్విరుద్ధకృతిః భూమ్యుద్ధరణరూపకార్యవిరుద్ధతద్దళనరూప
కార్యకరణం వర్ణితమితి లక్షణసంగతిః ॥౮౨॥ అథ విషమం॥ తత్త్రివిధం - అనను
రూపఘటనారూపం విరూపకార్యోత్పత్తిరూపం అనిష్టావాప్తిరూపం చేతి. యత్రానను

నురూపయోః । క్వేయం శిరీషమృద్వంగీ క్వ తావన్మదనజ్వరః ॥ ౮౩ ॥ విరూపకార్యస్యోత్పత్తిరపరం విషమం మతమ్ । కీర్తిం ప్రసూతే ధవళాం శ్యామా తవకృపాణికా ॥ ౮౪ ॥ అనిష్టస్యాప్యవాప్తిశ్చ తదిష్టార్థసముద్యమాత్ । భక్ష్యాశయాహిమంజూషాం దష్ట్వాఖుస్తేన భక్షితః ॥ ౮౫ ॥ సమం స్యాద్వర్ణనం యత్ర ద్వయోరప్యనురూపయోః । స్వానురూపం కృతం సద్మ హారేణ కుచమండల

---

రూపయోర్విసదృశయోర్ఘటనాసంబంధో వర్ణ్యతే- తద్విషమమిత్యర్థః - ఉదాహరతి॥ శిరీషమృద్వంగీ శిరీషకుసుమమృదులగాత్రీ ఇయం క్వ - కుత్ర - తావత్ తథావిధః మదనజ్వరశ్చ క్వ అతిమృదులత్వేన అతిదుస్సహత్వేన చాననురూపత్వాదనయో ఘటనా తావత్ కథం సోఢుం శక్నుయాదితి భావః అత్రాననురూపయో ఘటనాదాద్యం విషమం॥ ౮౩ ॥ ద్వితీయం లక్షయతి॥ విరూపేతి॥ విరూపకార్యస్య కారణవిరుద్ధకార్యస్య ఉత్పత్తిజననమప్యపరమన్యద్విషమం - మతమిష్టం - ఉదాహరతి- హే రాజన్ తవ శ్యామా నీలవర్ణా కృపాణికా ఖడ్గః ధవళాం శుభ్రాం కీర్తిం ప్రసూతే- భవత్ఖడ్గమహిమ్నా శుభ్రా కీర్తిర్జాతేత్యర్థః- కారణం యద్గుణకం కార్యం తద్గుణకమేవేతి లోకస్థితిః - అత్ర శ్యామఖడ్గరూపకారణేన తద్విరుద్ధశుభ్రకీర్తిజననవర్ణనాద్ద్వితీయం విషమమ్॥ ౮౪ ॥ తృతీయం లక్షయతి ॥ అనిష్టస్యేతి॥ ఇష్టార్థసముద్యమాత్ అభిలషితార్థోద్యోగాదనిష్టస్యానర్థస్య అవాప్తిశ్చ ప్రాప్తిరపి తద్ద్విషమమిత్యర్థః- యత్రేష్టలాభాశయా ప్రవృత్తౌ సత్యాం న కేవలమిష్టానవాప్తిః - ప్రత్యుతానర్థావాప్తిరపి యస్మాత్- తదప్యపరం విషమమితి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి॥ భక్ష్యాశయేతి॥ ఆఖుర్మూషికః భక్ష్యాశయా భక్షణార్హద్రవ్యలాభతృష్ణయా- అహిమంజూషాం సర్పపేటికాం దష్ట్వా దంతైశ్ఛిత్వా - తేన సర్పేణ భక్షితః - భక్ష్యభ్రమేణ సర్పపేటికాం దష్ట్వా తద్వివరేణ ముఖం ప్రసార్య తత్రస్థసర్పేణ స్వయమేవ దష్టస్సన్ మృతోఽభూదిత్యర్థః - అత్ర భక్ష్యార్థం ప్రవృత్తే- న కేవలం భక్ష్యానవాప్తిః- ప్రత్యుత స్వమరణరూపానర్థావాప్తిరపి జాతేతి తృతీయం విషమమ్॥ ౮౫ ॥ అథ సమం॥ తచ్చ త్రివిధం - అనురూపవర్ణనరూపం- కారణసారూప్యవర్ణనరూపం - అక్లేశేన కార్యసిద్ధివర్ణనరూపం చేతి- తత్రాద్యం లక్షయతి॥ సమమితి॥ యత్రానురూపయోర్వర్ణనం క్రియతే తత్ర సమాలంకారః- యత్ర అనురూపయోర్ద్వయోః ఘటనం వర్ణ్యతే తత్ర సమమితి నిష్కర్షః- ఉదాహరతి॥ స్వానురూపమితి - హారేణ ముక్తాహారేణ కుచమండలం స్వానురూపం స్వసదృశం సద్మస్థానం కృతం- అస్యాంగస్య తదాశ్రయణయోగ్యత్వాదితి భావః- అత్ర ముక్తాహారస్య

స్మ్ ॥ ౭౬ ॥ సారూప్యమపి కార్యస్య కారణేన సమం విదుః । నీచప్రవణతా లక్ష్మి జలజాయా స్తవోచితా ॥ ౭౭ ॥ వినానిష్టం చ తత్సిద్ధిర్యదర్థం కర్తురుద్యమః । యుక్తో వారణలాభోఽయం స్యాల తే వారణార్థినః ॥ ౭౮ ॥ చిత్రం తత్ర ప్రయ

---

కుచమండలమనురూపం స్థానమిత్యనురూపయోః ఘటనం వర్ణితమతస్సమం ॥ ౭౬ ॥ ద్వితీయం లక్షయతి ॥ సారూప్యమితి ॥ కార్యస్య కారణేన సారూప్యం ఆనురూప్యవర్ణనమపి సమం విదుః ॥ ఉదాహరతి ॥ నీచేతి ॥ ప్రాయశః నీచానువర్తనశీలాం లక్ష్మీముద్దిశ్య ఇదం స్తోత్రపరవచనం - హే లక్ష్మి! జలజాయాః స్వముద్రోత్పన్నాయాః స్తవ నీచప్రవణతా నికృష్టానుసరణశీలత్వం నిమ్నదేశాభిముఖ్యం చ - ఉచితా అర్హా - జలే నీచప్రావణ్యస్య స్వాభావికత్వాత్తదుత్పన్నాయాస్తవాపి నీచప్రవణతా కథం న స్యాత్ - అతః కారణగుణక్రమాగత నీచప్రావణ్యవిషయే త్వం నోపాలభ్యేతి భావః - అత్ర జలస్య నీచప్రావణ్యం నిమ్నదేశాభిముఖ్యం లక్ష్మ్యాస్తు నికృష్టానువర్తిత్వం తయోః శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయే సతి లక్ష్మ్యాః జనకసారూప్యవర్ణనాత్ ద్వితీయం సమం ॥ ౭౭ ॥ తృతీయం లక్షయతి ॥ వినేతి ॥ యదర్థం యత్కార్యసిద్ధ్యర్థం కర్తురుద్యమః ప్రయత్నః అనిష్టం వినా తస్య సిద్ధిశ్చ యది తదపి సమమిత్యర్థః - యత్కార్యసిద్ధ్యర్థం కర్త్రా ప్రవర్త్యతే - తత్కార్యమనిష్టం వినా సిద్ధ్యతి చేత్తదపి సమమితి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి ॥ యుక్త ఇతి ॥ మహ్యం వారణం దేహీతి చిరాత్ప్రభృతి రాజానువర్తనశీలం ద్వారి ద్వాస్థైః కృతనివారణం స్యాలకం దృష్ట్వా రాజ్ఞ స్సోపహాస వచనమిదం - హే స్యాల వారణార్థినః గజార్థినః నివారణార్థినశ్చ తే తవాయం వారణలాభః యుక్తః చిరేణ భవత్ప్రార్థితస్య వారణస్య అనాయాసేనైవ లాభాదస్మిన్విషయే లజ్జాం జహీహీత్యర్థః - అత్ర శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయేనైవ లబ్ధస్యైవేప్సితవారణరూపకత్వాదనిష్టం వినా తల్లాభాచ్చ సమం ॥ ౭౮ ॥ చిత్రం లక్షయతి ॥ చిత్రమితి ॥ విపరీతఫలేప్సయా విపరీతఫలం ప్రాప్తుమిచ్ఛయా ప్రయత్నశ్చేత్ప్రవృత్తిర్యది తత్ర ప్రవర్తనం చిత్రమిత్యర్థః - యద్వా తత్ప్రయత్నః తద్విపరీతఫలం ప్రాప్తుమితి యత్ర వర్ణ్యతే తత్ర చిత్రమితి నిష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి ॥ నమంతీతి ॥ సంతస్సత్పురుషాః త్రైలోక్యాత్ త్రైలోక్యాధిపత్యాదపి సమున్నతిం ఉన్నత్యం లబ్ధుం ప్రాప్తుం నమంతి ప్రణమంతి నమ్రీభవంతి చ - అత్ర నమనం ప్రయత్నవిషయః తస్య తు ఫలమధోదేశసంయోగః త్రైలోక్యాధికౌన్నత్యం తు తద్విపరీతఫలం తత్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా నమనమితి వర్ణితత్వాద్భవతి చిత్రం । ఔద్ధత్యం విహాయ

త్నశ్చేద్విపరీతఫలేప్సయా। నమంతి సంతస్త్రైలోక్యాదపి లబ్ధుం సమున్నతిమ్॥ ౯౯ ॥అధికం పృథులాధారాదాధేయాధిక్యవర్ణనమ్। బ్రహ్మాండాని జలే యత్ర తత్ర మాంతి న తే గుణాః॥ ౧౦౦ ॥ పృథ్వాధేయాద్యదాధారాధిక్యం తదధికం మతమ్। కియద్వా బ్రహ్మ యత్రైతే విశ్రామ్యంతి గుణాస్తవ॥ ౧౦౧ ॥ అల్పం తు సూక్ష్మాదాధేయాద్యదాధారస్య సూక్ష్మతా। మణిమాలోర్మికా

---

శ్రీరామచంద్రప్రణామేత్యున్నతపదప్రాప్తిర్భవేదస్య ధాధోగతిరితి వివేకేన సత్పురుషాస్తం ప్రణమంతీతి తాత్పర్యం॥ ౯౯॥ అథాధికం ॥ తచ్చ ద్వివిధం ॥ ఆధారాదాధేయాధిక్యవర్ణనరూపం ఆధేయాదాధారాధిక్యవర్ణనరూపం చేతి - తత్రాద్యం లక్షయతి॥ అధికమితి॥ పృథులాధారాదతివిస్తృతత్వేన ప్రసిద్ధాధారాదాధేయస్య తదాశ్రితస్యాధిక్యవర్ణనమితి యత్తదధికమిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి॥ బ్రహ్మాండానీతి॥ హే రామ యత్ర జలే బ్రహ్మాండాని వర్తంతే బుద్బుద ప్రాయాణి తిష్ఠంతి తత్ర మహాజలే తవ గుణా అనంతకళ్యాణగుణాః న మాంతి న నిలీయంతే తత్పరిచ్ఛిన్నా న భవంతీత్యర్థః- తాదృశజలస్యాపర్యాప్తత్వాత్కియంత ఏవ గుణాస్తత్ర న మాంతి కిం పునస్సర్వే గుణా ఇత్యర్థః- అత్ర పృథులత్వేన ప్రసిద్ధ జలరూపాధారాదాధేయానాం గుణానామాధిక్యవర్ణనాత్ప్రథమాధికభేదః ॥౧౦౦॥ ద్వితీయం లక్షయతి॥ పృథ్వాధేయాదితి॥ అతిపృథులత్వేన ప్రసిద్ధాదాధేయాదాధారస్య తదాశ్రయస్యాధిక్యవర్ణనమితి యత్తదధికం మతం ॥ ఉదాహరతి॥ కియదితి ॥ హే సీతాధీశ వాగ్బ్రహ్మ కియత్పరిమాణకం స్యాత్ తత్పరిమాణమేతావదితి నిర్ణేతుమశక్యమేవేత్యర్థః- కుతః యత్ర శబ్దబ్రహ్మణి ఏతే మహాపరిచ్ఛిన్నత్వేన పూర్వోక్తాస్సర్వానంతకళ్యాణగుణా విశ్రామ్యంతి అసంబాధం తిష్ఠంతీత్యర్థః- తాదృశాస్తవ గుణాః భవదీయభక్తవర్యవాగ్గోచరా భవంతి- యద్వా వేదపురాణేతిహాసాదిశబ్దగోచరా భవంతి- అత్ర విశ్రామ్యంతీత్యనేన తాదృగ్గుణాపేక్షయా తథాధారస్య వాగ్బ్రహ్మణః ఆధిక్యవర్ణనాదధికభేదః॥౧౦౧॥ అల్పం లక్షయతి॥ అల్పమితి॥ సూక్ష్మాదల్పత్వేన ప్రసిద్ధాదాధేయాదాధారస్య సూక్ష్మతావర్ణనమితి యత్తదల్పం ఉదాహరతి మణీతి ॥ విరహిణీం ప్రతి సఖీవచనమిదం - హే సఖి తే మణిమాలోర్మికా మణిమయాంగుళీయకం- అద్యాస్మిన్విరహకాలే కరే భవత్యాః జపపటీయతే జపమాలేవాచరతి- పూర్వం రత్నమాలోర్మికాంగుళిపరిచ్ఛేద్యాసీత్ ఇదానీం తు కరేణ పరిచ్ఛిన్నా తత్రాపి జపమాలేయమితి విజ్ఞేయం॥ ౧౦౨॥ అన్యోన్యం లక్షయతి॥ అన్యోన్యమి

తేద్యకరే జపవటీయతే ॥ ౯౨ ॥ అన్యోన్యం నామ యత్ర స్యాదుపకారః పరస్పరమ్ । త్రియామా శశినా భాతి శశీ భాతి త్రియామయా ॥ ౯౩ ॥ విశేషః ఖ్యాతమాధారం వినాప్యాధేయవర్ణనమ్ । గతేఽపి సూర్యే దీపస్థాస్తమశ్ఛిందంతి తత్కరాః ॥ ౯౪ ॥ విశేషస్సోఽపి యద్యేకం వస్త్వనేకత్ర వర్ణ్యతే । అంతర్బహిః పురః పశ్చాత్సర్వదిక్ష్వపి సైవ మే ॥ ౯౫ ॥ కించిదారంభతోఽశక్యవస్త్వం

---

తి ॥ యత్ర పరస్పరముపకారో వర్ణ్యతే తత్రాన్యోన్యం నామాలంకారః. ఉదాహరతి త్రియామేతి ॥ శశినా చంద్రేణ త్రియామా రాత్రిః భాతి. త్రియామయా శశీ భాతి - అత్ర శశినా త్రియామా తయా శశీ. ఏవం పరస్పరముపకారవర్ణనాదన్యోన్యాలంకారః ॥ ౯౩ ॥ అథ విశేషం లక్షయతి ॥ విశేష ఇతి ॥ ఖ్యాతం ప్రసిద్ధమాధారం వినాప్యాధేయవర్ణనం తదాధేయస్య యత్ర కుత్రచిత్ స్థితివర్ణనం స విశేష ఉచ్యత ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి ॥ గత ఇతి ॥ సూర్యే గతే అస్తం గతేసత్యపి దీపస్థాః దీపాశ్రితాస్సంతః తత్కరాః సూర్యకిరణాస్తమస్తిమిరం ఛిందంతి నాశయంతి. అత్ర ప్రసిద్ధస్య సూర్యరూపాధారస్య అభావేఽపి తత్కిరణానాం దీపసమాశ్రితత్వోక్త్యా విశేషప్రభేదః ॥ ౯౪ ॥ విశేషాంతరం లక్షయతి ॥ విశేష ఇతి ॥ ఏకమేవ వస్తు అనేకత్ర వర్ణ్యతే యది. సోఽపి తద్వర్ణనమపి విశేషప్రభేద ఏవేత్యర్థః. ఉదాహరతి ॥ అంతరితి ॥ కస్యచిద్విరహిణో వచనమిదం. మేమమ అంతర్భ్యంతరే - బహిర్బాహ్యదేశే పురః పూర్వభాగే పశ్చాత్పృష్ఠదేశే తథా సర్వదిక్ష్వపి సమస్తాశాస్వపి సైవ ప్రియైవ దృశ్యతే నాన్యదిత్యర్థః అత్రైకస్యా ఏవ కాంతాయాః సకలదేశేష్వపి స్థితివర్ణనాద్విశేషభేదః ॥ ౯౫ ॥

అన్యద్విశేషాంతరం లక్షయతి ॥ కించిదితి ॥ కించిత్ యత్కించిత్కార్యమారభతః ఉపక్రమమాణస్య అశక్యవస్త్వంతరకృతిరసాధ్యకార్యాంతరకరణం చ విశేషః. యత్ర యత్కించిత్కార్యసిద్ధ్యర్థం ప్రవృత్తస్య దైవాదసాధ్యవస్త్వంతరకరణం చ యత్ర వర్ణ్యతే తత్రాపి విశేష ఏవేతి నిష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి ॥ త్వామితి ॥ హే రాజన్ త్వాం పశ్యతా మయా కల్పవృక్షనిరీక్షణమపి - లబ్ధం ప్రాప్తం. త్వద్దర్శనార్థం మయి ప్రవృత్తే సతి అతివితరణశాలిభూపతావేవ కల్పవృక్షత్వాధ్యవసాయాత్తద్దర్శనేనైవ అత్యంతదుర్లభకల్పవృక్షదర్శనమపి నిష్పన్నమిత్యర్థః. అత్ర రాజదర్శనోద్దేశేన ప్రవృత్తస్య దైవాదసాధ్యకల్పతరుదర్శనప్రాప్తివర్ణనాద్విశేషభేదః. అతస్సోఽయం త్రివిధ ఇతి విజ్ఞేయః ॥ ౯౬ ॥ అథ వ్యాఘాతః. స ద్వివిధః. తథాకారిణ్యతథాకారిత్వక్రి

తరకృతిశ్చ సః। త్వాం పశ్యతా మయా లబ్ధం కల్పవృక్షనిరీక్షణమ్ ॥ ౯౬ ॥ స్యా
ద్వ్యాఘాతోऽన్యథాకారితథాకారి క్రియేత చేత్। యైర్జగత్ప్రీయతే హన్తి
తైరేవ కుసుమాయుధః॥ ౯౭ ॥ దృశా దగ్ధం మనసిజం జీవయన్తి దృశైవ యాః।
విరూపాక్షస్య జయినీస్తాః స్తువే వామలోచనాః॥ ౯౮ ॥ సౌకర్యేణ నిబద్ధాపి

---

యా - సౌకర్యనిబద్ధకార్యవిరోధిక్రియా చేతి తత్రాద్యం లక్షయతి ॥ స్యాదితి ॥ తథా
కారితథాభూతకార్యసాధనం అతథాకారిభూతకార్యసాధనం క్రియేత చేద్వ్యా
ఘాతస్స్యాత్ - యద్వా యద్వస్తు సాధనతయా కేనచిదుపాత్తం తదేవాన్యేన తత్ప్రతిభ
టేన తద్విరుద్ధసాధనం క్రియతే చేత్సోऽపి వ్యాఘాత ఇతి నిష్కర్షః ఆద్యముదాహరతి॥
యైరితి ॥ యైః కుసుమైః జగల్లోకః ప్రీయతే తృప్తిమత్క్రియతే - తైరేవ జగదానంద
కైస్తైరేవ కుసుమైః - కుసుమాయుధః జగత్ హన్తి బాధతే - అత్ర జగత్ప్రీతిసాధనా
న్యేవ కుసుమాని మన్మథేన తద్విరుద్ధజగత్పీడాసాధనాని కృతానీతి ప్రథమవ్యాఘాతభేదః ॥
౯౭ ॥ ఆద్యస్యోదాహరణాన్తరమపి దర్శయతి ॥ దృశేతి ॥ విరూపాక్షస్య శివస్య దృ
శా నేత్రేణ దగ్ధం మనసిజం మదనం - యా వామలోచనాః దృశా జీవయన్తి - తా విరూపా
క్షస్య జయినీః వామలోచనాః మనోహరనయనాః స్తువే స్తోత్రం కరోమి - పురా విరూ
పాక్షః దృశైవ సాధనేన మదనం దగ్ధవాన్ - ఇదానీం విరూపాక్షవిజయినీభిః - దృశైవ మద
నో జీవితః అతో విరూపాక్షప్రతిభటత్వాత్తాః స్తౌమీతి తాత్పర్యం - శివేన మదనదహన
సాధనత్వేన కృతా దృక్ తద్విరోధినీభిః స్త్రీభిః తద్విరుద్ధమదనజీవనసాధనీకృతేతి ద్వితీ
యో వ్యాఘాతః ॥ ౯౮ ॥ సౌకర్యనిబద్ధకార్యవిరోధిక్రియారూపం లక్షయతి ॥ సౌకర్యేణే
తి ॥ కార్యస్య నియుక్తకార్యస్య విరోధినీ క్రియాకరణం - నిబద్ధా చేత్సోऽపి వ్యాఘాత ఇతి ॥
అయమర్థః - యేన సాధనేన యత్కార్యక్రియా కేనచిదఙ్గీకృతా - తేనైవ సాధనేన
తత్కార్యవిరోధిక్రియైవ సుకరసమర్థితా చేత్సోऽపి వ్యాఘాత ఏవేతి। ఉదాహరతి॥ ద
యేతి॥ కేనచిన్మైత్రేయాత్రోऽస్మత్ఖేన రాజ్ఞా బాలత్వాద్యువరాజం రాజ్య ఏవ సంస్థాప్య గం
తుం ప్రయత్నే కృతే సతి - బాలత్వాదహం న పరిత్యాజ్యః - కింతు సహైవ నేతవ్య ఇతి తద్వి
రోగాసహిష్ణోర్యువరాజస్య వచనమిదం - హే రాజన్ బాల ఇతి తే త్వమయి దయా చే
త్తర్హి - అహం తే అపరిత్యాజ్యః కిన్తు సహైవ నేతవ్యః ప్రత్యుత విచార్యమాణే ఏతావత్స
ర్వం త్వయా వియుక్తస్య పరిత్యాగ ఏవ నయుక్తః - అతో మత్స్థాపనం త్వన్మనసి కథం రోచ
త ఇతి వాక్యతాత్పర్యం - అత్ర రాజ్ఞో బాలత్వహేతునా యువరాజస్య రాజ్యస్థాపనేన

క్రియాకార్యవిరోధినీ । దయా చేద్బాలఇతి మయ్యాపరిత్యాజ్యాపవర్తే ॥౯౯॥
గుంభః కారణమాలా స్యాద్యథా ప్రాక్ప్రాంతకారణైః । నయేన శ్రీశ్శ్రి
యా త్యాగస్త్యాగేన విపులం యశః ॥ ౧౦౦ ॥ భవంతి నరకాః పాపాత్పాపం దా
రిద్ర్యసంభవమ్ । దారిద్ర్యమప్రదానేన తస్మాద్దానపరో భవ ॥ ౧౦౧ ॥ గృ
హీతముక్తరీత్యా ఽర్థశ్రేణి రేకావలీ మతా । నేత్రే కర్ణాంతవిశ్రాంతే

---

ష్కృష్టే సతి తేనైవ హేతునా యువరాజేన తద్విపరీతసహనయనమేవ సమర్థితమి
తి వ్యాఘాతభేదః ॥౯౯॥ అథ కారణమాలాం లక్షయతి ॥ గుంభ ఇతి ॥ ప్రాక్ప్రాంతైః పూ
ర్వోత్తరదేశా అనతిక్రమ్య యథా ప్రాక్ప్రాంతం యాని కారణాని తైర్గుంభః గ్రంథ
నం కారణమాలేత్యుచ్యతే - ఉత్తరోత్తరకారణభూతైః పూర్వపూర్వవస్తుభిః పూర్వ
పూర్వకారణభూతైరుత్తరోత్తరవస్తుభిర్వా క్రియతే యస్సందర్భస్సా కారణమాలేత్యు
చ్యత ఇతి నిష్కర్షః - తథా చ ఉత్తరోత్తరకారణభూతపూర్వపూర్వసందర్భః - పూ
ర్వపూర్వకారణభూతోత్తరోత్తరసందర్భశ్చేతి ద్విధా పర్యవసితా ॥ తత్రాద్యాము
దాహరతి ॥ నయేనేతి ॥ నయేన నీత్యా శ్రీః లక్ష్మీః భవతీతి శేషః - శ్రియా త్యాగః వితరణం
విద్యత ఇతి శేషః త్యాగేన విపులం విస్తృతం యశః విద్యత ఇతి శేషః - అత్ర నయస్యో
త్తర శ్రీహేతుత్వాచ్ఛ్రియస్యోత్తరవితరణహేతుత్వాద్వితరణస్యోత్తరయశో
హేతుత్వాదుత్తరోత్తరకారణపూర్వపూర్వగుంభః సకారణమాలాభేదః ॥౧౦౦॥ ద్వి
తీయాముదాహరతి ॥ భవంతీతి ॥ నరకాః రౌరవాదయః పాపాద్దుష్టకర్మణః భవంతి జనా
నామితి శేషః - పాపం దారిద్ర్యసంభవం దరిద్రతోత్పన్నం భవతి - దారిద్ర్యం అప్రదా
నేన దాతృత్వాభావేన భవతి - తస్మాత్కారణాత్ హే సఖే దానపరః దాతృత్వాసక్తో భవ
యథాశక్తి సత్పాత్ర సముదాయే దానం కుర్విత్యర్థః - అత్ర నరకాన్ ప్రతి పాపం హే
తుః పాపం ప్రతి దారిద్ర్యం హేతుః - దారిద్ర్యం ప్రతి దానాభావో హేతుః అత్రోత్తరోత్తర
కారణగుంభనరూపః కారణమాలాభేదః ॥౧౦౧॥ ఏకావలీం లక్షయతి ॥ గృహీతేతి ॥ ఉ
త్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వవిశేషణత్వం పూర్వపూర్వస్య వా ఉత్తరోత్తరవిశేషణత్వం
గృహీతముక్తరీతిః తయా అర్థశ్రేణిః పదార్థపఙ్క్తిః - సా ఏకావలీ మతా - తతః ఉ
త్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వ విశేషణత్వం యత్ర వర్ణ్యతే తత్ర ఏకా పూర్వపూర్వస్య ఉ
త్తరోత్తరవిశేషణత్వం యత్ర వర్ణ్యతే తత్రాన్యేతి ద్విధా భవతి - తత్రాద్యామేవ సా
ర్థశ్లోకేనోదాహరతి ॥ నేత్రే ఇతి ॥ తస్య మహాభుజః శ్రీరామచంద్రస్య నేత్రే కర్ణాంత
విశ్రాంతే - తత్పర్యంతం ఆయతే ఇత్యర్థః - కర్ణౌ దోస్తంభదోలినౌ భుజపర్యం

ర్ణౌ దోస్తంభదోలినౌ॥ *॥దోస్తంభౌ జానుపర్యంతప్రలంబనమనోహరౌ।
జానునీ రత్నముకురాకారే తస్య మహీభుజః॥౧౦౩॥ దీపకైకావలీయోగాన్మా
లాదీపకముచ్యతే॥ స్మరేణ హృదయే తస్యాస్తేన త్వయి కృతా స్థితిః॥ ౧౦౪॥
ఉత్తరోత్తరముత్కర్షస్సార ఇత్యభిధీయతే। మధురం మధు పీయూషం తస్మాత్త
స్మాత్కవేర్వచః॥ ౧౦౫॥ యథాసంఖ్యం క్రమేణైవ క్రమికాణాం సమన్వ

---

తం లంబమానావిత్యర్థః॥*॥ దోస్తంభావితి॥ దోస్తంభౌ- జానుపర్యంతప్రలంబ
నేన తత్పర్యంతమాయతత్వేన మనోహరౌ - జానునీ రత్నముకురాకారే మణిదర్పణస
దృశే విద్యేతే ఇతి శేషః అత్ర పూర్వే నేత్రే ప్రత్యుత్తరదానే కర్ణయోర్విశేషణత్వం-క
ర్ణౌ ప్రతి దోస్తంభయోర్విశేషణత్వం దోస్తంభౌ ప్రతి జానునోర్విశేషణత్వం జానునీ
ప్రతి రత్నముకురయోర్విశేషణత్వమిత్యుత్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వవిశేషణత్వాదే
కావలీ- ఏవమన్యాప్యూహ్యా॥ ౧౦౩॥ అథ మాలాదీపకం లక్షయతి॥ దీపకేతి॥ దీ
పకైకావళ్యోర్యోగాన్మాలాదీపకముచ్యతే- పండితైరంగీక్రియత ఇత్యర్థః-యత్ర
దీపకైకావళ్యోరలంకారయోస్సంకరస్సంభవతి తత్ర మాలాదీపకం నామాలంకార ఇ
తి నిష్కర్షః॥ ఉదాహరతి॥ స్మరేణేతి॥ కాచిత్ప్రియయా ప్రేషితా తత్ప్రియం ప్ర
త్యాహ- తస్యాః భవత్ప్రియాయాః హృదయే స్మరేణ స్థితిః కృతా త్వద్విరహాత్తస్యాః మహ
తీ మన్మథపీడా జాతేత్యర్థః- తేన ప్రియాహృదయేన త్వయి స్థితిః కృతా మన్మథ పరవశా
సతీ త్వయ్యేవ మనో నివేశితవతీత్యర్థః - అత్ర పూర్వోత్తరవాక్యయోః స్థితిరేక ఏవ ధ
ర్మ ఇతి వాక్యార్థద్వయగతైకధర్మాన్వయరూపం దీపకం - గృహీతముక్తరీతిసద్భా
వాదేకావళీ చ- తయోర్యోగాన్మాలాదీపకం॥ ౧౦౪॥ సారం లక్షయతి॥ ఉత్తరోత్తర
మితి॥ పూర్వపూర్వాపేక్షయా ఉత్తరోత్తరం ప్రత్యుత్కర్షో వర్ణ్యతే చేత్తర్హి స సా
ర ఇత్యభిధీయతే- సార ఇత్యలంకారః కవిభిరంగీక్రియత ఇత్యర్థః- యత్ర పూర్వపూ
ర్వాపేక్షయా ఉత్తరోత్తరస్య ఉత్కర్షః ప్రతిపాద్యతే- తత్ర సారాలంకార ఇతి ని
ష్కర్షః- ఉదాహరతి॥ మధురమితి॥ మధు క్షౌద్రం మధురం మధురరససంయుక్తం- త
స్మాన్మధునః పీయూషమమృతం మధురం - తస్మాత్పీయూషాత్కవేర్వచో మధురం-అ
త్ర పూర్వపూర్వాపేక్షయా ఉత్తరోత్తరస్య ఉత్కర్షవర్ణనాత్సారాలంకారః
॥౧౦౫॥ యథాసంఖ్యం లక్షయతి॥ యథాసంఖ్యమితి॥ యత్ర క్రమికాణాం సమానసం

యః శత్రుం మిత్రం విపత్తిం చ జయ రంజయ భంజయ॥ ౧౦౬॥ పర్యాయో యది పర్యాయైరేకస్యానేకసంశ్రయం॥ పద్మం ముక్త్వా గతా చంద్రం కామినీవదనప్రభా॥ ౧౦౭॥ ఏకస్మిన్యద్యనేకం వా పర్యాయస్సోపి సమ్మతః। అధునా పులినం తత్ర యత్ర స్రోతః పురాఽజని॥ ౧౦౮॥ పరివృత్తిర్వినిమయో న్యూనాభ్య

---

ఖ్యాతానాం- క్రమేణ ప్రథమం ప్రథమేన ద్వితీయం ద్వితీయేనేత్యాది క్రమేణ సమన్వయో వర్ణ్యతే చేత్ తత్ర యథాసంఖ్యాలంకారః - ఉదాహరతి॥ శత్రుమితి॥ హే రాజన్ త్వం శత్రుం జయ మిత్రం రంజయ ఆనందయ- విపత్తిం భంజయ నివారయ - అత్ర క్రమికాణాం యథాక్రమేణ వర్ణనాద్యథాసంఖ్యం ॥ ౧౦౬॥ అథ పర్యాయస్స ద్వివిధః- ఏకస్య అనేకాశ్రయరూపః. అనేకస్యైకాశ్రయణరూపశ్చేతి - తత్రాద్యం లక్షయతి॥ పర్యాయ ఇతి॥ ఏకస్యైవ వస్తునః పర్యాయేణానేకసంశ్రయః అనేకాశ్రయవర్ణనం యది తర్హి పర్యాయాలంకారః ఉదాహరతి॥ పద్మమితి॥ కామినీవదనప్రభా సుందరీముఖకాంతిః- పద్మం ముక్త్వా చంద్రం గతా ప్రాప్తా - అత్రైకస్యా ఏవ కామినీవదనప్రభాయాః క్రమేణ పద్మచంద్రరూపానేకాశ్రయవర్ణనాత్పర్యాయః- యద్యపి ప్రభాయాః పద్మాశ్రయణం కంఠతో నోక్తం - తథాపి పద్మం ముక్త్వా గతేత్యుక్త్యా ప్రాక్పద్మాశ్రయణం లభ్యతే వియోగస్య ప్రాప్తిపూర్వకత్వాత్ - అత్రోత్ఫుల్లపద్మే స్థిత్వా రాత్రౌ చంద్రం గతేత్యర్థః॥ ౧౦౭॥ ద్వితీయం లక్షయతి ॥ ఏకస్మిన్నితి॥ ఏకస్మిన్నాధారే క్రమేణ వా క్రమేణైవ వా అనేకమాధేయం భవతి యది సోపి పర్యాయస్సమ్మతః- యత్ర ఏకస్మిన్నాధారే క్రమేణానేకాధేయాని వర్ణ్యంతే- తత్ర పర్యాయభేద ఇతి నిష్కర్షః॥ ఉదాహరతి॥ అధునేతి॥ యత్ర నద్యాం స్రోతః ప్రవాహః పురాఽజని తత్ర నద్యాం- అధునా పులినం దృష్టం అత్రైకస్యామేవ నద్యాం క్రమేణ స్రోతః పులినరూపాధేయవర్ణనాత్పర్యాయభేదః॥ ౧౦౮॥ పరివృత్తిం లక్షయతి॥ పరివృత్తిరితి॥ న్యూనాభ్యధికయోః అల్పాధికయోః వస్తు- మిథో న్యోన్యం వినిమయః పరివృత్తిః- యత్ర స్వల్పవ్యయేన అధికస్వీకరణం అధికవ్యయేన స్వల్పస్వీకరణం- కించ సమేన సమస్వీకరణం వా వర్ణ్యతే తత్ర పరివృత్తిర్నామాలంకార ఇతి నిష్కర్షః- తత్రాద్యాముదాహరతి ॥ జగ్రాహేతి ॥ స రాజా ఏకమేవ శరం బాణం ముక్త్వా రిపుశ్రియాం కటాక్షం జగ్రాహ - ఏకబాణమోచనపూర్వకం శత్రులక్ష్మీకటాక్షం స్వీకృతవానిత్యర్థః॥ రాజ్ఞోస్య పరాక్రమశాలిత్వాదేకబాణేనైవ రణే శత్రూన్ హత్వా తద్రాజ్యలక్ష్మీం ప్రాపేతి శ్లోకతాత్పర్యం - అత్రైకబాణరూపస్వల్పవస్తువ్యయేన లక్ష్మీకటాక్షరూపాధికవస్తుస్వీకరణవర్ణనాత్ప్రథమపరివృత్తిః- ఏవం ద్వితీయతృతీయయోర్జ్ఞేయం॥ ౧౦౯॥ అథ పరిసంఖ్యాం లక్షయతి॥ పరిసంఖ్యేతి॥ ఏకం వస్తునిషి

ధికయోర్మిథః । జగ్రాహైకం శరం ముక్త్వా కటాక్షాంత్స రిపుశ్రియామ్ ॥
౧౦౯ ॥ పరిసంఖ్యా నిషిధ్యైకమేకస్మిన్వస్తుయంత్రణమ్ స్నేహక్షయః ప్రదీ
పేషు న స్వాంతేషు నతభ్రువామ్ ॥ ౧౧౦ ॥ విరోధే తుల్యబలయోర్వికల్పా
లంకృతిర్మతా । సద్యశ్శిరాంసి చాపాన్వా నమయంతు మహీభుజః ॥ ౧౧౧ ॥ బ
హూనాం యుగపద్భావభాజాం గుంభస్సముచ్చయః । నశ్యంతి పశ్చాత్పశ్యంతి

---

ధ్యైకత్ర ప్రతిషిధ్య ఏకస్మిన్నన్యస్మిన్నియంత్రణం నియమనం యత్సా పరిసంఖ్యేత్యర్థః-
యత్రైకమేవ వస్తు ఏకత్ర నిషిధ్య అన్యత్ర నియమ్యతే తత్ర పరిసంఖ్యాలంకార ఇతి ని
ష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి ॥ స్నేహేతి ॥ ప్రదీపేషు దీపపాత్రేషు స్నేహక్షయః తైలనాశః అ
ఖిలాపనాశశ్చ నాభూత్ - నతభ్రువామంగనానాం స్వాంతేషు హృదయేషు స్నేహక్షయః
ప్రేమనాశః అభూత్ - అభివృద్ధిరేవాభూదిత్యర్థః - అత్ర శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయే
నైకస్యైవ స్నేహస్య దీపేషు నిషేధాత్తస్యైవ స్త్రీచిత్తేషు నియమనాచ్చ భవతి పరిసం
ఖ్యా ॥ ౧౧౦ ॥ అథ వికల్పం లక్షయతి ॥ విరోధ ఇతి ॥ తుల్యబలయోస్సమప్రమాణకయోర్వి
రోధే సతి యుగపత్కర్తుమశక్యత్వే సతి - వికల్పాలంకృతిర్మతా - యత్ర తుల్యప్ర
మాణకయోః పదార్థయోర్యుగపత్ప్రాప్తాసత్త్వాం తయోర్విరోధేన యుగపత్కర్తుమ
శక్యత్వాత్తయోరన్యతర ఏవార్థః కర్తవ్యతయా నిశ్చీయతే - తత్ర వికల్పాలంకార
ఇతి నిష్కర్షః ఉదాహరతి ॥ సద్య ఇతి ॥ మహీభుజో రాజానస్సద్యస్తత్క్షణే శిరాంసి మస్త
కాని చాపాన్ ధనూంషి వా నమయంతు - సంధిరభిమతశ్చేన్నమ్రశిరస్కా భూత్వా తూ
ష్ణీం తిష్ఠంతు - యుద్ధమభిమతం చేదౌద్ధత్యేన చాపానారోప్య యుద్ధసన్నద్ధా భవంత్వితి స
ముచ్చయోయం వాక్యార్థః - అత్ర సంధివశాన్మానపరిత్యాగపూర్వకం శిరోనమనస్య
విగ్రహవశాత్సాహంకారం ధనుష్కోటిమార్వ్యారోపణస్య చ ప్రాప్తాసత్త్వాం తయో
ర్విరోధేన యుగపత్కర్తుమశక్యత్వాదనయోరన్యతర ఏవ కర్తవ్యతయా నిర్ణీయత
ఇతి భవతి వికల్పః ॥ ౧౧౧ ॥ అథ సముచ్చయః - స ద్వివిధః - అవిరుద్ధానేకసందర్భరూ
పః - అహంపూర్వికాపతాపేకాన్వయరూపశ్చేతి - తత్రాద్యం లక్షయతి - బహూనా
మితి ॥ యుగపద్భావభాజాం యౌగపద్యప్రాప్తానామవిరుద్ధానామితి యావత్ తాదృశాం బ
హూనామనేకపదార్థానాం గుంభస్సందర్భస్సముచ్చయస్స్యాత్ - యత్ర విరుద్ధాభా
వేన యుగపత్సంఘటితుమశక్యానాం బహుపదార్థానామేకదా ప్రాప్తిర్వర్ణ్యతే త
త్ర సముచ్చయాలంకార ఇతి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి ॥ నశ్యంతీతి ॥ హే రాజన్ త్వద్వి
షః నశ్యంతి - క్షయిష్ణవో భవంతి - తథా పశ్యంతి పలాయనసమయే భూయః పరావ
ృత్య - పశ్యంతీత్యర్థః - తథా భ్రమంతి కాందిశీకాస్సంతస్సర్వత్ర భ్రమణం కుర్వంతి

భ్రమంతి చ తవాహితాః॥ ౧౧౨॥ అహంప్రథమికాభాజామేకకార్యాన్వయోఽపి సః। కులం రూపం వయో విద్యా ధనం చ మదయంత్యముమ్॥ ౧౧౩॥ క్రమికైకగతానాం తు గుంభః కారకదీపకమ్। గచ్ఛత్యాగచ్ఛతి పునః పాంథః పశ్యతి పృచ్ఛతి॥ ౧౧౪॥ సమాధిః కార్యసౌకర్యం కారణాంతరసన్నిధేః। ఉత్కం

---

త్యర్థః- భ్రశ్యంతీతి పాఠే భ్రష్టా భవంతీత్యర్థః - అత్ర శత్రుపునాశపశ్చాదపలోకన భ్రమణక్రియాణామవిరోధాభావేన యుగపద్సంభవగ్ణనాద్భవతి సముచ్చయః ॥ ౧౧౨॥ ద్వితీయం లక్షయతి ॥ అహంప్రథమికేతి ॥ అహంప్రథమికాభాజామహంపూర్వికాభాజాం- అహమేవ కార్యం కర్తుం శక్నోమీత్యేవంప్రకారేణ అహంకారయుక్తానామిత్యర్థః- కారణానామితి శేషః- ఏకకార్యాన్వయోఽపి ఏకస్మిన్ కార్యే సాధనత్వేన అన్వయోఽపి స సముచ్చయాలంకారః- యత్రైకస్మిన్ కారణే కార్యసిద్ధిహేతుత్వేన ప్రక్రాంతే సతి అన్యేఽపి హేతవో యద్యహమహమికయా ఖలేకపోతన్యాయేన కార్యం సాధయంతీతి వర్ణ్యంతే తత్ర సముచ్చయస్స్యాదితి నిష్కర్షః॥ ఉదాహరతి॥ కులమితి ॥ కులం సద్వంశః రూపం సౌందర్యం- వయస్తారుణ్యం - విద్యా వేదశాస్త్రాదిసంపత్తిః - ధనం ప్రభూతరత్నకనకాదికం చ- అముం పురుషం మదయంతి దృప్తం కుర్వంతి - అత్ర మదరూపకార్యస్యాభిజాత్యాదిష్వేకమేవ సంపూర్ణం కారణం- తాదృశానామపి కారణానాం అహమహమికయా మదరూపకార్యసాధనత్వవర్ణనాద్భవతి సముచ్చయభేదః॥ ౧౧౩॥ అథ కారకదీపకం లక్షయతి॥ క్రమికేతి ॥ క్రమికాః క్రమప్రాప్తాః ఏకగతాః ఏకకార్యాన్వితాశ్చ యాః క్రియాస్తాసాం గుంభః గ్రథనం కారకదీపకమ్- యత్రైకకారకమనేకక్రియాః క్రమేణానుయంతి - తత్ర కారకదీపకమ్ - యత్ర యౌగపద్యేన బహూనామేకత్రాన్వయః తత్ర సముచ్చయ ఇతి భేదో ద్రష్టవ్యః- తత్సూచనాయైవ తల్లక్షణే తుశబ్దః- ఉదాహరతి॥ గచ్ఛతీతి॥ పాంథః ప్రియాం త్యక్త్వా గంతుమసహమానః కశ్చిత్పథికః- గచ్ఛతి యథా కథంచిద్వ్రజతి- పునరాగచ్ఛతి తద్విరహమసహమానః భూయ ఏవాగచ్ఛతి- తతః పశ్యతి ప్రియాముఖమనిమేషదృష్ట్యా పశ్యతి- తతః పృచ్ఛతి- మద్గమనం మనసి రోచతే కిమితి ప్రశ్నం కరోతి - అత్ర గమనాది క్రియాణాం క్రమేణైకకర్తృకారకాన్వయాత్కారకదీపకాలంకారః - ఏకస్యానేకాన్వయసాధర్మ్యేణ దీపకచ్ఛాయానుకారిత్వాత్తదన్వయస్య కారకప్రతియోగిత్వాచ్చ కారకదీపకవ్యపదేశః ॥ ౧౧౪ ॥ అథ సమాధిం లక్షయతి॥ సమాధిరితి॥ కారణాంతరస్య ఆరంభకారణాపేక్షయా అన్యకారణస్య సన్నిధేః సన్నిధానాత్కార్యస్యారబ్ధకార్యస్య సౌకర్యం సులభత్వం సమాధిరుచ్యతే- యేన కేనచిత్కారణేన ఏకకార్యాన్వయః - ఇహ తు ఏకేనైవ ప్రకృతకార్యారంభే

ఠితా చ కులటా జగామాస్తం చ భానుమాన్ ॥ ౧౧౫ ॥ ప్రత్యనీకం బలవతశ్శత్రోః పక్షే పరాక్రమః । జైత్రనేత్రానుగౌ కర్ణౌ ఉత్పలాభ్యామధఃకృతౌ ॥ ౧౧౬ ॥ కైముత్యేనార్థసంసిద్ధిః కావ్యార్థాపత్తిరిష్యతే । స జితస్త్వన్ముఖేనేందుః కా వార్తా సరసీరుహామ్ ॥ ౧౧౭ ॥ సమర్థనీయస్యార్థస్య కావ్యలిం

---

సతి కాకతాళీయాగతేన కారణాంతరేణ కార్యసౌకర్యమాత్రమితి భేదః॥ ఉదాహరతి॥ ఉత్కంఠితేతి॥ కులటా జారస్త్రీ ఉత్కంఠితా స్వతో గంతుముత్సుకాఽభూత్ - అతోస్మిన్నేవ సమయే భానుమాం స్సూర్యోఽప్యస్తం జగామాస్తంగతోఽభూత్ అత్ర ప్రియాభిసరణే కులటోత్కంఠైవ పర్యాప్తం కారణమత్రాంతరే సూర్యేఽస్తంగతే సతి అంధకారోదయాదభిసరణసౌకర్యం జాతమితి సమాధికలంకారః ॥౧౧౫॥ అథ ప్రత్యనీకం లక్షయతి॥ ప్రత్యనీకమితి॥ బలవతః ప్రబలస్య శత్రోస్సంబంధిని పక్షే మిత్రాదిసహాయే పరాక్రమః ప్రత్యనీకమిత్యుచ్యతే - యత్ర కశ్చిత్స్వాపేక్షత్స్వశత్రౌ పరాక్రమితుమశక్తస్సన్ తదనువర్తిజనం తిరస్కరోతీతి వర్ణ్యతే తత్ర ప్రత్యనీకాలంకార ఇతి నిష్కర్షః- ఉదాహరతి జైత్రేతి- ఉత్పలాభ్యామిందీవరాభ్యాం- జైత్రనేత్రానుగౌ స్వజేతృనయనానువర్తినౌ కర్ణౌ అధఃకృతౌ అధఃప్రదేశే కృతౌ తిరస్కృతౌ చ - అత్ర శ్లేషమూలాధ్యవసాయేన ఉత్పలాభ్యాం స్వాపేక్షయా స్వజేతృనేత్రాభిభవే సామర్థ్యాభావాత్ కర్ణాంతవిశ్రాంతనేత్రానుసరణశీలే శ్రోత్రే అధఃకృతే ఇతి వర్ణనాత్ప్రత్యనీకం॥౧౧౬॥ అథ కావ్యార్థాపత్తిం లక్షయతి ॥ కైముత్యేనేతి॥ కైముత్యేన కైముతికన్యాయేన అర్థసంసిద్ధిః వస్త్వంతరసంసిద్ధిః కావ్యార్థాపత్తిరిష్యతే ॥ యత్ర దుస్సాధార్థవర్ణనే అన్యస్యానుక్తవస్తునస్సిద్ధిః దండాపూపికాన్యాయేన వర్ణ్యతే చేత్తత్ర కావ్యార్థాపత్తిర్నామాలంకార ఇత్యర్థః- ఉదాహరతి॥ స జిత ఇతి॥ హే సఖి సః ప్రసిద్ధః జేతుమశక్య ఇతి భావః- ఇందుస్త్వన్ముఖేన జితః అపభూతః- సరసీరుహాం పద్మానాం కా వార్తా కా కథా- త్వన్ముఖేన పద్మాని జితానీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః - అత్ర దుర్జయేందుజయే వర్ణితే సతి సుజయసరసీరుహాం జయస్య కైముత్యన్యాయేనైవ లబ్ధత్వాత్కావ్యార్థాపత్తిః కావ్యపదం పీనో దేవదత్తః రాత్రౌ భుంక్తే ఇత్యాద్యర్థాపత్తినివారణాయాత్ర ప్రవృత్తం॥ ౧౧౭ ॥ అథ కావ్యలింగం లక్షయతి॥ సమర్థనీయస్యేతి- అతిదుర్ఘటత్వాత్ సమర్థనసాపేక్షః సమర్థనీయః తస్యార్థస్య సమర్థనం సమర్థకహేతుః సమర్థకం కావ్యలింగం దుష్కరార్థముపపాద్య తస్య సంభావ్యత్వేన సమర్థనాపేక్షయా వాక్యార్థం పదార్థం వా హేతుం ప్రదర్శ్య సోఽర్థస్సమర్థ్యతే చేత్తత్కావ్యలింగమిత్యర్థః- తథా చ వాక్యార్థహేతుకం పదార్థహేతుకం చేతి కావ్యలింగాలంకారస్య ద్వైవిధ్యమవగంతవ్యం తత్రాద్యముదాహరతి జితోఽసీతి ॥ హే

గంసమర్థనమ్। జితోఽసి మందకందర్ప మచ్చిత్తేఽస్తి త్రిలోచనః॥ ౧౧౮॥ ఉక్తిరర్థాంతరన్యాసస్స్యాత్సామాన్యవిశేషయోః। హనూమానబ్ధిమతరద్దుష్కరం కిం మహాత్మనామ్॥ ౧౧౯॥ గుణవద్వస్తుసంసర్గాద్యాతి స్వల్పోఽపి గౌరవమ్। పుష్పమాలానుషంగేణ సూత్రం శిరసి ధార్యతే॥ ౧౨౦॥ యస్మిన్విశేషసామా

---

మందజడకందర్ప మన్మథ జితోఽసి మయా పరాజితోఽసీత్యర్థః- కుతః- మచ్చిత్తే త్రిలోచనః శివోఽస్తి- త్వదీయదేహదాహకలోచనశాలిహరసన్నిధానాన్మమ భవజ్జయః కియానితి భావః- అత్ర దుష్కరమదనవిజయస్వరూపార్థస్య మచ్చిత్తేఽస్తి త్రిలోచన ఇతి వాక్యార్థేన సమర్థనాద్భవతి కావ్యలింగభేదః- ఏవంపదార్థహేతుకమూహ్యం ॥౧౧౮॥ అథార్థాంతరన్యాసం లక్షయతి ॥ ఉక్తిరితి॥ సామాన్యవిశేషయోరుక్తిరర్థాంతరన్యాసస్స్యాత్ - యత్ర విశేషే ప్రస్తుతే సతి తేన సహ అప్రస్తుతసామాన్యస్య అర్థాంతరస్య న్యాసః న్యసనం- తథా సామాన్యే ప్రస్తుతే సతి తేన సహాప్రస్తుతవిశేషస్య న్యసనం చ యత్ర భవతి సర్వత్ర సమర్థనార్థమితి జ్ఞేయం- తత్ర ద్వివిధోఽర్థాంతరన్యాస ఇత్యర్థః- తత్రాద్యముదాహరతి॥ హనూమానితి॥ హనూమాన్ అబ్ధిం సముద్రం అతరత్ లంఘయత్- ఏవం ప్రస్తుతం విశేషం విన్యస్య తేన సహ అప్రస్తుతం సామాన్యం న్యస్యతి॥ మహాత్మనాం మహానుభావానాం దుష్కరం దుఃఖేనాపి తరితుమశక్యం కిం న కిమపీత్యర్థః - అతో హనూమతోఽపి లోకాతిక్రాంతప్రభావత్వాత్సముద్రతరణం తస్య కియదితి సామాన్యేన సమర్థ్యత ఇతి భవతి ప్రథమోఽర్థాంతరన్యాసః ॥౧౧౯॥ ద్వితీయం శ్లోకేనోదాహరతి॥ గుణేతి॥ స్వల్పోఽపి నికృష్టోఽపి గుణవద్వస్తుసంసర్గాత్ గుణవదర్థసంపర్కాద్గౌరవం గురుత్వం యాతి ప్రాప్నోతి- తథాహి పుష్పమాలానుషంగేణ సురభిమాల్యసంపర్కేణ సూత్రం తంతుః నిర్గుణోఽపి లఘు భావః- శిరసా ధార్యతే శిరసా వహనేన బహుమాన్యతే ఇత్యర్థః - అత్ర గుణవదిత్యాదినా పూర్వార్ధేన ప్రస్తుతం సామాన్యం నిర్దిశ్య తత్సమర్థకత్వేన తేన సహ పుష్పమాలానుషంగేణేత్యత్ర అప్రస్తుతవిశేషస్య న్యసనమితి ద్వితీయోఽర్థాంతరన్యాసః॥౧౨౦॥ అథ వికస్వరం లక్షయతి॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ యత్ర విశేషసామాన్యవిశేషాస్స్యుః అర్థసమర్థకభావేన యత్ర వర్ణ్యంతే తత్ర ద్వివిధో వికస్వరాఖ్యోఽలంకారః- తత్రోపమారీత్యా వికస్వరముదాహరతి॥ స ఇతి॥ స ప్రసిద్ధో రాజా నజిగ్యే కేనాపి జితో నాభూత్ - కుతః హి యస్మాన్మహాంతః అత్యుత్కృష్టాః దుర్ధర్షాః దుర్జయాః ఇత్యర్థః ఏవత ఇత్యాశంక్య ఉపమానాకారస్యార్థేన మహద్దుర్ధర్షత్వం సామాన్యం నిర్దిశ్య తస్యాపి సాగరోపమ్యేన విశేషణం ॥ ౧౨౧ ॥ స్వరభేదః - ఏవం ద్వితీయముపమపూహ్యం ॥౧౨౨॥ అథ ప్రౌఢోక్తిం ప్రాప్తిహేతుభూతాదరతి॥ ఉత్కర్షాహేతౌ తద్ధేతుత్వకల్పనం- యత్ర కావ్యలిశయో హేతౌ తద్ధేతుత్వప్రకల్పన ... [illegible]

న్యవిశేషాస్పవికస్వరః । సనజిగ్వామహాంతోపిదుర్లభాస్తాస్యాగరాశివ॥ ౧౨౧

ప్రౌఢోక్తిస్స్యాదుత్కర్షాహేతౌ హేతుత్వకల్పనమ్ । కచాఃకలిం

దజాతీరతమాలస్తోమమేచకాః ॥ ౧౨౨ ॥ సంభావనంయదీత్థంస్యాదిత్యూ

హోఽన్యస్యసిద్ధయే। యదిశేషోభవేద్వక్తాకథితాస్స్యుర్గుణాస్తవ॥ ౧౨౩

కించిన్మిథ్యాత్వసిద్ధ్యర్థంమిథ్యార్థాంతరకల్పనమ్ ॥ మిథ్యాధ్యవసితిర్వే

శ్యాంవశయేత్ఖస్రజంవహన్ ॥ ౧౨౪॥ ప్రస్తుతేవర్ణ్యవాక్యార్థప్రతిబిం

---

త్రకార్యాతిశయాహేతునాతదుత్పాదనంవర్ణ్యతేతత్రప్రౌఢోక్తిరితినిష్కర్షః- ఉదా
హరతి- కచాఇతి॥ కచాఃకాంతాచికురాః - కళిందజాతీరేయమునారోధసియేతమాల
స్తోమాఃతాపింఛవృక్షసంఘాఃతద్వన్మేచకాఃశ్యామలాభవంతీత్యర్థః- అత్రకేవలతమా
లానాంనైల్యసత్త్వేపిఅతిశయితనైల్యసిద్ధ్యర్థంకళిందజాతీరస్థత్వవిశేషణముపా
త్తం- అన్యథాతద్విశేషణమనర్థకంస్యాత్ నైల్యాతిశయేతుతత్తీరస్థత్వంనహేతుః-
తథాపితద్ధేతుత్వకల్పనాత్ప్రౌఢోక్తిః ॥౧౨౨ ॥ సంభావనంలక్షయతి॥ సంభావనమి
తి॥అన్యస్యవివక్షితార్థస్యసిద్ధయేనిష్పత్తయే- ఇత్థంస్యాదేవంస్యాదిత్యూహస్తర్క
ఇతియత్తత్సంభావనమిత్యర్థః - ఉదాహరతియదీతి ॥ హేరాజన్ శేషోనంతోవక్తా
యదిభవదీయగుణవర్ణనాపరస్స్యాచ్చేత్తర్హి- తవగుణాశ్శౌర్యౌదార్యాదిగుణాః
కథితాస్స్యుఃనిశ్శేషంకీర్తితాస్స్యుః-అతోహమేకముఖత్వాత్తాన్ సాకల్యేనస్తోతుం
కథంశక్నుయామితిభావః అత్రరాజగుణానామపరిమితత్వసిద్ధయేశేషోవక్తాచేద్గుణాః
కథితాభవేయురిత్యూహవర్ణనాత్సంభావనం ॥ ౧౨౩ ॥ మిథ్యాధ్యవసితింలక్షయ
తి॥ కించిదితి॥ కించిన్మిథ్యాత్వసిద్ధ్యర్థంకించిత్ప్రకృతస్యమిథ్యాభూతత్వసూచనా
యమిథ్యార్థాంతరకల్పనంమిథ్యాభూతాప్రకృతార్థకల్పనమితియత్సామిథ్యాధ్య
వసితిరిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి॥ వేశ్యామితి॥ యోహివేశ్యాంవశీకర్తుమిచ్ఛతి - సపురు
షఃఖస్రజంగగనపుష్పమాలాంవహన్ సన్ - వేశ్యాంవశయేత్ - వశీకుర్యాత్ - గగనకు
సుమమాలికాధారణంసంభావితంచేద్వేశ్యావశీకరణంసంభావితమిత్యర్థః - గగనకు
సుమమాలికాధారణం యథాత్యంతానుపపన్నంతథావేశ్యా వశీకరణమపీతిమిథ్యా
ర్థాంతరేణతద్వశీకరణ[illegible]-వతీతిమిథ్యాధ్యవసితిః ॥ ౧౨౪ ॥ అథలలి
తంలక్షయతి॥ప్రస్తుతస్యార్థంపదార్థం[illegible]వర్ణ్యవాక్యార్థఃతత్ప్రతిబింబస్య
తత్సదృశవర్ణ్యవా[illegible]ర్థః- తథాచవాక్[illegible]లలితం - ప్రకృతేనాయికాదిధర్మిణితదీ
[illegible] వైవిధ్యమవగంత

బన్యవర్ణనమ్। లలితంనిర్గతేనీరే సేతుమేషా చికీర్షతి॥ ౧౨౫॥ ఉత్కంఠితా ర్థసంసిద్ధిర్వినాయత్నం ప్రహర్షణమ్। తామేవధ్యాయతేతస్మై విసృష్టా సై వదూతికా॥ ౧౨౬॥ వాంఛితాదధికార్థస్య సంసిద్ధిశ్చ ప్రహర్షణమ్॥ దీపము ద్యో జయేద్యావత్తావదభ్యుదితో రవిః ॥ ౧౨౭॥ యత్నాదుపాయసిద్ధ్యర్థా

---

యత్ర ప్రస్తుతవృత్తాంతమవర్ణయిత్వా తత్సదృశా ప్రస్తుతం వర్ణ్యతే చేత్తర్హి లలితా ఖ్యోలంకార ఇతి నిష్కర్షః- ఉదాహరతి॥ నిర్గత ఇతి॥ పానాయికా- నీరెడుదకేని ర్గతే సతి అతిక్రాంతే సతి సేతుం జలబంధనం- చికీర్షతి కర్తుమిచ్ఛతి - స్వతస్స్వామాగ తం కంచిద్ధుష్టీణనాయకం కోపాదుపేక్ష్య తస్మిన్గత్వాన్యాసక్తే సతి పునస్తదానయనా ర్థం యత్నం కరోతీతి వర్ణనీయం వాక్యార్థమవర్ణయిత్వా తస్యాం తత్సదృశగతజ లసేతుబంధనవృత్తాంతస్య వర్ణనమితి భవతి లలితాలంకారః॥ ౧౨౫॥ అథ ప్రహర్ష ణం- తత్త్రివిధం- యత్నం వినా ఈప్సితార్థసిద్ధిరూపం- వాంఛితార్థాధికార్థ సిద్ధిరూపం- ఉపాయార్థయత్నాత్ఫలసిద్ధిరూపం చేతి- తత్రాద్యం లక్షయతి ॥ ఉత్కం ఠితేతి॥ సర్వేంద్రియసుఖాస్వాదో యత్ర భవతి తద్విషయకభావవిశేష ఉత్కంఠేత్యు చ్యతే- తద్విషయోర్థః తత్సంసిద్ధిర్యత్నం వినా స్యాద్యది తర్హి ప్రహర్షణం స్యా దిత్యర్థః ఉదాహరతి॥ తామితి॥ యా యస్య పరమప్రేమాస్పదీభూతా- తామేవ ధ్యా యతే తత్ప్రాప్తిః కదా వా స్యాదితి చింతయతే - తస్మై నాయకాయ సైవ చింతితైవ దూ తికా సతీ- విసృష్టా ప్రేషితా - నాయికా స్వకాంతానయనాయ తదభిలషితామేవ దూ తం నియుజ్య సైవా తస్మై ప్రేషితవతీత్యర్థః యస్యాం నాయకస్యాత్యంతానురా గః - సైవ దైవాన్నాయిక యా దూతికా సతీ తస్మై ప్రేషితేతి యత్నం వినా ఈప్సితా ర్థసిద్ధి వర్ణనాత్ప్రహర్షణం॥ ౧౨౬॥ ద్వితీయం లక్షయతి॥ వాంఛితాదితి॥ వాం ఛితాత్ స్వాభిమతాత్ - అధికార్థస్య సంసిద్ధిశ్చ ప్రహర్షణం - కేనచిత్కంచిద ర్థమపేక్ష్య యత్నే కృతే సతి తస్య తస్మాదప్యధికార్థోపలబ్ధిశ్చేత్తదపి ప్రహర్షణమి త్యర్థః- ఉదాహరతి ॥ దీపమితి॥ యావద్దీపముద్యోజయేత్ ప్రకాశాయ దీపము జ్జ్వలయేత్తావత్తదైవ రవిః సూర్యః అభ్యుదితః అత్ర పదా ప్రకాశార్థం దీపోద్యో తన ప్రయత్నే సతి దైవాత్తదైవ దీపాదప్యధిక ప్రకాశస్య సూర్యస్యోదయాత్ప్రా ప్తితార్థాదధికార్థసిద్ధిరూపమిదం ప్రహర్షణం॥ ౧౨౭॥ తృతీయం లక్షయతి॥ యత్నాదితి॥ ఉపాయసిద్ధ్యర్థాదుపాయప్రాప్తిహేతుభూతాద్య ఫలస్య

త్సాక్షాల్లాభః ఫలస్యచ। నిధ్యంజనౌషధీమూలంఖనతా సాధితో నిధిః॥ ౧౨౮॥
ఇష్యమాణవిరుద్ధార్థసంప్రాప్తిస్తు విషాదనమ్। దీపముద్యోజయేద్యావన్ని
ర్వాణస్తావదేవసః॥ ౧౨౯॥ ఏకస్యగుణదోషాభ్యాముల్లాసోన్యస్యతౌయ
ది॥ అపిమాంపావయేత్సాధ్వీ స్నాత్వేతీచ్ఛతిజాహ్నవీ॥ ౧౩౦॥ కాఠిన్యం
కుచయోస్స్రష్టుం వాంఛంత్యః పాదపద్మయోః॥ నిందంతివిశ్వ స్రష్టారంత

---

కార్యసైద్ధ్యలాభః ప్రహర్షణమిత్యర్థః- ఫలం ప్రాప్తుంతదుపాయసంపాదనాయ
యత్నే కృతే సతి తత్రైవయదిలాభస్స్యాత్- తదా ప్రహర్షణమితినిష్కర్షః- ఉ
దాహరతి- నిధ్యంజనేతి॥ నిధ్యంజనస్యనిక్షేపప్రదర్శనాంజనస్యయదౌషధీమూలం-త
త్ఖనతాఖనతేనఅంజనప్రకృతిభూతమౌషధీమూలముద్ధరతేత్యర్థః - నిధిర్నిక్షేపవిశే
షః సాధితః- నిధ్యుపాయాంజనమూలముద్ధర్తుం యత్నే కృతే సతి దైవాత్తత్రైవనిధిర్దృ
ష్టః ఖానాదిత్యుపాయార్థయత్నాత్ఫలమేవ సాక్షాత్ప్రాప్తమితిభవతీత్యయం ప్రహ
ర్షణం॥ ౧౨౮॥ విషాదనంలక్షయతి॥ ఇష్యమాణస్య ప్రార్థ్యమానస్యవిరుద్ధార్థో
ర్థస్తత్సంపాదసంవిషాదనమిత్యుచ్యతే- యత్రేప్సితార్థసిద్ధ్యర్థంయత్నే కృతే సతి-
దైవాత్తద్విరుద్ధానిష్టార్థప్రాప్తిర్భవతి- తత్రవిషాదనమితినిష్కర్షః - ఉదాహ
రతి॥ దీపమితి॥ యావద్యావద్దీపముద్యోజయేదుద్యోతనాయయత్నంకుర్యాత్తావదేవ
సదీపఃనిర్వాణఃనష్టోభవత్- అత్రేష్యమాణదీపద్యోతనయత్నేసతితద్విరుద్ధానిష్టనిర్వా
ణరూపఫలితమితిభవతివిషాదనం॥ ౧౨౯॥ అథోల్లాసంలక్షయతి॥ ఏకస్యగుణదోషా
భ్యాంహేతుభ్యామన్యస్యతౌయదిగుణదోషౌస్యాతాంచేత్తదోల్లాసః- అయమత్రనిష్క
ర్షః- అన్యగుణేనతదన్యస్యగుణోత్పత్తివర్ణనే- అన్యదోషేణతదన్యస్యదోషోత్ప
త్తివర్ణనే అన్యగుణేనతదన్యస్యదోషోత్పత్తివర్ణనే అన్యదోషేణతదన్యస్యగుణో
త్పత్తివర్ణనేచతుర్విధ ఉల్లాసస్స్యాదితి - తత్రాద్యముదాహరతి॥ అపీతి॥ ఇయం
సాధ్వీపతివ్రతా - స్నాత్వామత్ప్రవాహేస్నానంకృత్వా -పావయేదితిస్నానేనమాం
పవిత్రాంకుర్యాదితిజాహ్నవీగంగేచ్ఛతి - జగత్పావన్యాఃగంగాయాః అపిపతివ్రతాస్నా
నగుణేనపావన కరత్వాత్తదీయస్నానాత్పావనత్వంగుణోవర్ణిత ఇతిభవతి ప్రథ
మోల్లాసః॥ ౧౩౦॥ ద్వితీయంశ్లోకేనోదాహరతి॥ కాఠిన్యమితి॥ తద్ధాటీష్వరిరమణీ
తకిపాదచారేణపలాయమానాశ్శత్రుస్త్రియఃకుచయోస్స్రష్టుంయత్కాఠిన్యం తత్పా
దపద్మయోస్స్వకీయపద్మచరణయోర్వాంఛంత్యఃచరణయోరేవకాఠిన్యంస్యాచ్చే
దేవమితిచ్ఛంత్యస్సత్యఃవిశ్వస్రష్టారంజగత్స్రష్టారంనిందంతి అయంవిధిఃకుచయోః

ధాటీష్వరిరోషితః ॥ ౧౩౧ ॥ తదభాగ్యం ధనస్యైవ యన్నాశ్రయతి సజ్జనమ్। లాభోఽయమేవ భూపాల సేవకానాం న చేద్వధః॥ ౧౩౨॥ తాభ్యాం తౌ యది న స్యాతామవజ్ఞాలంకృతిర్మతా। స్వల్పమేవాంబు లభతే ప్రస్థః ప్రాప్యాపి సాగరమ్। మీలంతి యది పద్మాని కా హానిరమృతద్యుతేః॥ ౧౩౩౪ ॥

---

తిన్యమస్పృష్ట్వా పాదయోరేవ తత్ప్రజేద్యదితర్హ్యస్మిన్నాపద సంచారసమయే బహూప కారీస్యాత్- తథాననిర్మితపానత స్తంధిగితినిందాం కుర్వంతీత్యర్థః- అత్ర ధాటీషువ నభూమౌ పలాయమానానామరి (స్త్రీ)ణాం ధావనవిరోధిచరణమార్దవదోషేణ తయోః కారిన్యమస్పృష్ట్వా వ్యర్థం కుచయోరేవ స్పృష్టవతో విధేర్నిందా దోషవర్ణిత ఇతి ద్వితీయోల్లాసః॥ ౧౩౧॥ తృతీయముదాహరతి॥ తదితి॥ ధనం నికృష్టమాశ్రయతి- సజ్జనం తు నాశ్రయతీతియ త్తద్ధనస్యైవ అభాగ్యం సజ్జనస్య తు న కోఽపి దోష. ఇతి భావః- అత్ర సజ్జన గుణేన తదనాశ్రయణం ధనస్య దోషత్వేన వర్ణితమితి భవత్యన్యగుణేన అన్యదోషోత్పత్తి రూపఉల్లాసః- చతుర్థముదాహరతి ॥ లాభ ఇతి॥ ఇత్థం హి తాచరణతత్పరాణాం సేవకానాం రాజ్ఞా - న కించిదపి దీయతే చేత్తత్కృథమితి కేనచిత్పృష్టే సతి కస్య చిదిదముత్తరం- హే సఖే భూపాల సేవకానాం రాజభృత్యానాం వధో న చేత్తత్కృతహింసా నాభూద్యది- అయమహింసనరూప ఏవ లాభః ఇతరలాభో మాస్త్వితి భావః - అత్ర రాజకార్య దోషేణ సేవకానాం వధం వినా ప్రాణైస్సహ వినిర్గమనం గుణత్వేన వర్ణితమితి భవతి దోషేణ గుణవర్ణనరూప ఉల్లాసః ॥ ౧౩౨॥ అథావజ్ఞా- సా ద్వివిధా - అన్యగుణేనాన్యగుణాభావవర్ణనరూపా - అన్యదోషేణాన్యదోషాభావవర్ణన రూపా చేతి ద్వివిధాముపి తాం లక్షయతి॥ తాభ్యామితి॥ తాభ్యాం గుణదోషాభ్యాం తౌ గుణదోషౌ న స్యాతాం యది సా అవజ్ఞాలంకృతిః- మతేష్టా- అన్యగుణేన అన్యగుణాభావః అన్యదోషేణాన్యదోషాభావశ్చ వర్ణ్యతే యది తదా ద్వివిధావజ్ఞేత్యర్థః- ఆద్యాముదాహరతి॥ స్వల్పమితి॥ ప్రస్థో నామ వ్రీహ్యాది పరిచ్ఛేదకో దారువిశేషః- స సాగరం ప్రాప్యాపి స్వల్పమేవ అంబు లభతే ప్రాప్నోతి- బహుజలపూర్ణార్ణవప్రవేశే సత్యపి ప్రస్థస్య స్వపరిమితజల మాత్రలాభః- న తు బహుళ జలలాభ ఇతి సముద్రవ్యాప్త్యాతత్ప్రవిష్టప్రస్థస్య వృద్ధ్యలాభవర్ణనాదన్యగుణేనాన్య గుణాలాభ వర్ణన రూపావజ్ఞా॥ ద్వితీయాముదాహరతి॥ మీలంతీతి॥ పద్మాని మీలంతి యది సంకుచంతి చేత్ అమృతద్యుతేశ్చంద్రస్య కా హానిః సకలజనానందకరైస్సుధాకరైర్భృద్యదితే సతి సకలజనానామానందదర్శనాన్ముఖవికాసో భవతి ఏవం సతి కమలానామేవ ముకుళీభావశ్చేత్తావతా చంద్రస్య హానిందేత్యర్థః అత్ర కమలముకుళీభావదోషేణ చంద్రస్య తదప్రాప్తివర్ణనాదన్య దోషేణాన్యదోషాభావవర్ణనరూపా ద్వితీయా॥ ౧౩౩౪॥ అథానుజ్ఞాం లక్షయతి॥ దోషస్యేతి ॥ తత్రైవ దోష

దోషస్యాభ్యర్థనానుజ్ఞాతత్రైవగుణదర్శనాత్ । విపదస్సంతునశ్శశ్వద్యాసుసంకీర్త్యతేహరిః॥ ౧౩౪౫ ॥ లేశస్స్యాద్దోషగుణయోర్గుణదోషత్వకల్పనమ్॥ ●॥ అఖిలేషువిహంగేషుహంతస్వచ్ఛందచారిషు । శుకపంజరబంధస్తేమధురాణాంగిరాంఫలమ్॥ ౧౩౬ ॥ సూచ్యార్థసూచనంముద్రా

---

స్థలఏవగుణదర్శనాద్ధేతోఃదోషస్యాభ్యర్థనాయాంచానుజ్ఞేత్యుచ్యతే - ఉదాహరతి॥ విపదఇతి॥ నోఽస్మాకంవిపద ఆపదశ్శశ్వత్సదాసంతుభవంతు- యాసువిపత్సుహరిస్సంకీర్త్యతేసంపన్నాస్తుధనమదాంధత్వాత్కదాచిదపి హరింనస్మరంతి - ఆపన్నాస్తుతద్రక్షకంహరింసంస్మరంతీతిహరిసంకీర్తనరూపరక్షణ గుణదర్శనాదనిష్టాపివిపత్ప్రార్థితేతిభవత్యనుజ్ఞా- ఇదంతువీతరాగాణాంవచనమ్ ॥౧౩౪౫ ॥ లేశంలక్షయతి॥లేశఇతి॥ దోషగుణయోఃక్రమేణగుణదోషత్వకల్పనంస్యాదనుకూలత్వాద్దోషస్యాపిగుణత్వం ప్రతికూలత్వాద్గుణస్యాపిదోషత్వంయత్రకల్ప్యతే తత్రద్వివిధోలేశ ఇత్యర్థః క్రమేణద్వావపిపూర్వోత్తరార్థాభ్యాముదాహరతి అఖిలేష్వితి ॥ రాజబహుమానలాభేనచిరకాలం రాజధాన్యాంవిదుషిపుత్రేనివసతిసతితద్దర్శనోత్సుకస్యస్వగృహస్థస్యపితుర ప్రస్తుతప్రశంసారూపమిదంవచనం హేశుక అఖిలేషుసర్వేషువిహంగేషుపక్షిషుస్వగృహేషుసుఖంతిష్ఠత్సుసత్సుత్వదన్యసర్వమూకపక్షిషుస్వచ్ఛందచారిషుయథేచ్ఛంచరత్సుసత్సుతేతవపంజరబంధఃనిరోధనమితియత్ తన్మధురాణాంశ్రావ్యాణాంగిరాంవాచాంఫలం- హేపుత్రత్వదన్యేష్వపండితజనేషుసర్వేషుస్వగృహేషుసుఖం తిష్ఠత్సుతవాయంరాజధాన్యాంచిరకాలవాసఃత్వదీయపాండిత్యమూలకఇతిత్వత్పాండిత్యమేవ ప్రతికూలమభూదితివక్తవ్యేతత్ప్రత్యాయనాయతత్సరూపశుక వృత్తాంతోవర్ణితః- అత్రప్రథమార్థేసర్వవిహంగేషుదోషభూత మవాగ్మిత్వంస్వచ్ఛందచారహేతుత్వాద్గుణత్వేనవర్ణితం - ఉత్తరార్థేతుశుకవాగ్మిత్వంగుణభూతంబంధన హేతుత్వాద్దోషత్వేనవర్ణితమితిభవతిద్వివిధోలేశః ॥ ౧౩౬ ॥ ముద్రాంలక్షయతి॥ సూచ్యేతి॥ సూచ్యార్థస్యసూచనీయస్యవస్తునఃప్రకృతార్థపరైఃప్రకృతార్థ ప్రతిపాదనాయప్రయుక్తైఃపదైరేవసూచనంముద్రేత్యుచ్యతే- ప్రకృతార్థ ప్రతిపాదకైరేవపదైఃప్రకృతస్యసూచ్యస్యయత్రసూచనంవర్ణ్యతే-తత్రముద్రాఖ్యోఽలంకారః॥ ఉదాహరతి॥ నితంబగుర్వీతి- సాప్రకృతానాయికానితంబగుర్వీస్థూలనితంబేత్యర్థః-తథాతరుణీయువతిఃదృగ్యుగ్మేలోచనయుగళేవిపులావిశాలాక్షీయుగళేత్యర్థః- అత్రనాయికాసంపత్తిప్రతిపాదనపరేవచనేలోచనవైపుల్యప్రతిపాదనపరేణ దృగ్యుగ్మవిపులేతిపదేనపితద్వృత్తస్యయుగ్మవిపులానామధేయమితిప్రకృతసూచ్యవృత్తనామాపిసూ

ప్రకృతార్థపరైఃపదైః । నితంబగుర్వీ తరుణీదృగ్యుగ్మవిపులాచసా। ౧౩౭
క్రమికాప్రకృతార్థానాంన్యాసంరత్నావళింవిదుః । చతురాస్యః పతిర్లక్ష్మ్యా
స్సర్వజ్ఞస్త్వంమహీపతే॥ ౧౩౮ ॥ తద్గుణస్స్వగుణత్యాగాదన్యోత్కృ
ష్టగుణగ్రహః । పద్మరాగాయతేనాసామౌక్తికంతేఽధరత్విషా । ౧౩౯॥పు
నస్స్వగుణసంప్రాప్తిఃపూర్వరూపముదాహృతమ్ ।హారకంఠాంశులిప్తోఽపి
శేషస్త్వద్యశసాసితః। ౧౪౦ । పూర్వావస్థానువృత్తిశ్చవికృతేసతివస్తుని।

---

చనాద్భవతిముద్రా॥౧౩౭॥ రత్నావళింలక్షయతి॥క్రమికేతి॥ క్రమికాః లోకప్రసిద్ధపా
ఠ్యాపర్యయుక్తాఃయే అప్రకృతార్థాఃతేషాంన్యాసంక్రమేణైవనివేశనంరత్నావళిం
రత్నావళినామకమలంకారంవిదుః- అయమత్రనిష్కర్షఃయత్రప్రకృతస్య ప్రసిద్ధా
ప్రకృతబ్రహ్మాదితాదాత్మ్యప్రత్యాయనాయ ప్రకృతార్థప్రతిపాదనసమర్థైఃప్రసి
ద్ధక్రమమవిసృజ్యైవఅప్రకృతార్థోనిర్దిశ్యతేతత్రరత్నావళిరితి॥ ఉదాహరతి॥చ
తురాస్యఇతి॥ హేమహీపతేత్వంచతురాస్యః బ్రహ్మచారువదనశ్చ - తథాలక్ష్మ్యాఃప
తిఃవిష్ణుఃరాజ్యలక్ష్మీశ్వరశ్చతథాసర్వజ్ఞఃశివః అశేషవిశేషజ్ఞశ్చ అత్రబ్రహ్మావిష్ణుమహే
శ్వరాఇతిప్రసిద్ధసహవాదానాంవాచకైఃపదైఃప్రసిద్ధపాఠక్రమేణైవ ప్రకృతస్యరాజ్ఞః
ప్రతిపాదనాద్రత్నావళిః- అత్రరాజ్ఞః ప్రసిద్ధబ్రహ్మాదితాదాత్మ్యంచప్రతీయతే॥౧౩౮
తద్గుణంలక్షయతి॥ తద్గుణ ఇతిస్వగుణత్యాగాదన్యదీయగుణస్య గ్రహఃస్వీకారఃతద్గుణ
ఇత్యుచ్యతే ఉదాహరతి - పద్మరాగాయతఇతి॥ హేసఖితేనాసామౌక్తికంనాసికాభూ
షణముక్తామణిః- అధరత్విషాఓష్ఠకాంత్యాపద్మరాగాయతేపద్మరాగమణిరివాచరతి-
అత్రనాసామౌక్తికస్యస్వధావళ్యత్యాగేనఅన్యాధరరక్తతాస్వీకారవర్ణనాద్భవతిత
ద్గుణః॥ ౧౩౯॥ అథపూర్వరూపం - తచ్చద్వివిధంపునఃస్వగుణప్రాప్తిరూపంవికారేస
తిపూర్వావస్థానురూపంచేతి । తత్రాద్యంలక్షయతి ॥ పునరితి ॥ పునస్స్వగుణస్యసం
ప్రాప్తిఃస్వీకారఃపూర్వరూపమిత్యుచ్యతేస్వగుణత్యాగేన అన్యగుణస్వీకారే సతికుత
శ్చిద్ధేతోఃపునస్స్వకీయగుణమేవ ప్రాప్నుయాద్యదితదాపూర్వరూపంనామాలంకార
ఇతినిష్కర్షః- ఉదాహరతిహారేతి - హేరామచంద్రశేషఃసంతఃహారకంఠాంశుభిఃశి
వగళశోభాభిఃలిప్తఃరంజితోఽపిశ్యామీకృతోఽపీత్యర్థఃత్వద్యశసాసితః అభూదితిశేషఃకీ
ర్తిధావళ్యేనగరళనైల్యంవిహాయపునఃస్వకీయమేవధావళ్యం ప్రాప్తవానిత్యర్థఃఅ
త్రశేషస్యధావళ్యత్యాగపూర్వకవిషనైల్యస్వీకారేసతిరాజకీర్త్యాపునఃస్వధావళ్య
వర్ణనాత్పూర్వరూపం॥౧౪౦॥ ద్వితీయంలక్షయతి॥ పూర్వేతి॥వస్తునివికృతేవికారయు
క్తేసత్యపి - పూర్వావస్థాయాః ప్రాగవస్థాయాశ్చ అనువృత్తిరనుసృతిఃనివృత్తిరిత్య

దీపేనిర్వాపితేప్యాసీత్కాంచీరత్నైర్మహాన్మహః॥ ౧౪౧॥ సంగతాన్య
గుణానంగీకారమాహురతద్గుణమ్॥ చిరంరాగిణిమచ్చిత్తేనిహితాపినరజ్యసి॥
౧౪౨॥ ప్రాక్సిద్ధస్యగుణోత్కర్షోనుగుణః పరసన్నిధేః। నీలోత్పలాని దధ
తేకటాక్షైరతినీలతామ్॥ ౧౪౩॥ మీలితంయదిసాదృశ్యాద్భేద ఏవనదృశ్య
తే। రసోనాలక్షిలాక్షాయాశ్చరణేసహజారుణే॥ ౧౪౪॥ మల్లికామాల్య

---

ర్థః సాచపూర్వరూపమిత్యుచ్యతే- ఉదాహరతి॥ దీపఇతి॥ దీపేనిర్వాపితేసత్యపిక
యాచిన్ముగ్ధయేతిశేషః - కాంచీరత్నైఃతదీయమేఖలాఖచితమణిభిః మహద్దీపాదప్యు
త్కృష్టంమహఃకాంతిరాసీత్- అవిరభూదిత్యర్థః- కయాచిన్ముగ్ధయాలజ్జావశాద్ర
తికాలేదీపేనష్టీకృతేసత్యపికాంచీరత్నైరేవపూర్వావస్థాపరప్రకాశకత్వలక్షణాని
వృత్తిరహితాభూదితివర్ణనాద్భవతిపూర్వరూపభేదః॥ ౧౪౧॥ అతద్గుణంలక్షయతి॥
సంగతేతి॥ సంగతఃస్వసంయుక్తఃయోన్య పదార్థస్తస్యయోగుణస్తస్యానంగీకారః
అస్వీకరణమతద్గుణాఖ్యమలంకారమాహుః- స్వసంయుక్తాన్యనిష్ఠగుణస్యస్వస్మింత్సం
క్రమణయోగ్యస్యాపియత్రాసంక్రమణంవర్ణ్యతేతత్రతద్గుణ ఇతినిష్కర్షః - ఉదా
హరతి॥ చిరమితి॥ స్నిహ్యమపినాయకముపేక్ష్యకుపితాంనాయికాముద్దిశ్య నాయకవ
చనమిదం- హేనాయికేరాగిణిత్వద్విషయకప్రేమయుక్తేఅరుణేచమచ్చిత్తే - చిరంచిర
కాలంనిహితాస్థాపితాత్వంనరజ్యసి అనురక్తాలోహితాచనభవసి- చిరమనుసరంతమ
పిమాంకిమితినానుగృహ్ణాసీతితాత్పర్యం - అత్రరక్తేమనసినిహితాయాం నాయికాయాం
స్వస్వసంయుక్తమనోనిష్ఠరాగాసంక్రమణోక్తిరతద్గుణః ॥౧౪౨॥ అనుగుణంలక్షయ
తి॥ప్రాగితి॥ప్రాక్సిద్ధఃగుణవత్సన్నిధానాత్పూర్వంస్థితఃయోగుణఃతస్య పరసంనిధేఃగుణ
వదన్యసన్నిధానాద్యోగుణోత్కర్షోగుణాతిశయస్సోనుగుణఇత్యుచ్యతే॥ ఉదాహర
తి॥ నీలోత్పలానీతి॥ నీలోత్పలానినాయికాకర్ణాంతగతేందీవరాణి- కటాక్షైఃనాయి
కాకటాక్షవీక్షణైః అతినీలతాంపూర్వాదభ్యధికనైల్యందధతేబిభ్రతి- అత్రస్వతోనీ
లానామప్యుత్పలానాంకటాక్షప్రసారణాతినైల్యవర్ణనాద్భవత్యనుగుణాలంకారః॥
౧౪౩॥ మీలితంలక్షయతి॥ మీలితమితి॥ సాదృశ్యాద్గుణాదినాన్యస్యాన్యసదృశత్వాద్భే
దఃఉభయవైలక్షణ్యంనలక్ష్యతేయదితదామీలితమిత్యర్థః॥ఉదాహరతి॥ రసఇతి॥స
హజారుణేస్వభావరక్తేచరణేనాయికాపదే- లాక్షాయా యావకస్యరసోనాలక్షిచర
ణాపేక్షయావ్యక్త్యంతరత్వేననాలక్ష్యతేఇత్యర్థః - అత్రచరణాలక్తకరసయోరారు
ణ్యగుణసామ్యాద్భేదానధ్యవసాయఇతిభవతిమీలితమ్ ॥౧౪౪॥ ద్వితీయోదాహరణంద
ర్శయతి॥ మల్లికేతి ॥ అత్రచంద్రికాభిసారికాణాంధవళిమగుణసామ్యాద్భేదానధ్యవ
సాయఇతిలక్షణసంగతిః॥ ౧౪౫॥ సామాన్యంలక్షయతి॥ సామాన్యమితి॥సాదృశ్యాత్సా

హారిణ్య స్ఫురద్వాం గీర్ణార్ద్రచందనాః। జ్యోత్స్నావత్యోనలక్ష్యంతే జ్యోత్స్నా
యామభిసారికాః ॥ ౧౪౫ ॥ సామాన్యం యది సాదృశ్యాద్విశేషో నోపల
క్ష్యతే। పద్మాకరప్రవిష్టానాంముఖంనాలక్షిసుభ్రువామ్॥ ౧౪౬ ॥ భేదవై
శేష్యయోఃస్ఫూర్తావున్మీలితవిశేషకౌ। హిమాద్రింత్వద్యశోమగ్నం సురా
శ్శ్వైత్యేనజానతే॥ • ॥ లక్షితాన్యుదితేచంద్రే పద్మానిచముఖానిచ॥ ౧౪౭॥
కించిదాకూతసహితంస్యాద్గూఢోత్తరముత్తరమ్। యత్రాసౌవేతసఃపాం

---

ధర్మ్యైక్యకాంత్యేతి శేషః- విశేషః ఉపమానోపమేయయోఃపరస్పరవ్యావర్తకధ
ర్మః- నోపలభ్యతేనావధార్యతేయది- తర్హిసామాన్యమిత్యుచ్యతఇత్యర్థః॥ఉదా
హరతి॥ పద్మాకరప్రవిష్టానాంసరోమధ్యగతానాంసుభ్రువాంసుందరీణాం ముఖంజా
తావేకవచనంముఖానీత్యర్థః - నాలక్షినావధారితంసరః ప్రవిష్టస్త్రీముఖానామ
త్యంతసాదృశ్యేనవ్యావర్తకధర్మానుపలంభాద్భవతిసామాన్యమ్ ॥౧౪౬॥ అథోన్మీలి
తవిశేషకావేకార్థేనలక్షయతి॥ భేదవైశేష్యయోర్భిన్నత్వవిశేషధర్మయోఃస్ఫూ
ర్తౌప్రకాశనేసతి-క్రమేణోన్మీలితవిశేషకాఖ్యావలంకారౌభవత ఇత్యర్థః- ద్వయో
స్సాదృశ్యేనభేదేతిరోహితే సతిదైవాత్కారణాంతరాద్యత్రభేదోపలంభస్తత్రోన్మీలి
తం- భిన్నత్వేనగృహీతమపివిశేషాస్ఫూర్తౌసత్యాందైవాద్విశేషధర్మగ్రహణాదిద
మేవముఖమిత్యాదివివేకోభవతిచేత్తత్రవిశేషక ఇతినిష్కర్షః॥ తత్రాద్యముదాహ
రతి॥ హిమాద్రిమితి॥ హేశ్రీరామచంద్రసురాదేవాస్త్వద్యశోమగ్నంభవత్కీర్త్యంత
రితంసాదృశ్యాత్తదేకతాపన్నమిత్యర్థః - హిమాద్రింశైత్యేనశైత్యగుణేనజానతేతదు
భయభేదంనిశ్చిన్వంతీత్యర్థః- అత్రయశసా అభిన్నస్యహిమాద్రేశ్శైత్యధర్మేణభిన్న
త్వేనస్ఫురణాదున్మీలితమ్॥ విశేషముదాహరతి॥ లక్షితానీతి॥ చంద్రఉదితేసతి- పద్మా
నిముఖానిచ ఇమానిపద్మాని ఇమానిస్త్రీముఖానీతివివిచ్యగృహీతానీత్యర్థః- ముఖా
నాంపద్మానాంవిశేషాస్ఫూర్తౌసత్యాంచంద్రోదయకృతముకుళనేనఇమానిపద్మాని
చంద్రోదయేఽపివికాసయుక్తత్వాదిమానిస్త్రీముఖానీతివివిచ్యగృహీతానీతికారణాత్
విశేషః॥ ౧౪౭॥ గూఢోత్తరంలక్షయతి॥ కించిదితి॥ కించిదాకూతేనాశయేనసహితం
చమత్కృతంయదుత్తరంతద్గూఢోత్తరంస్యాదిత్యర్థః- కేనచిత్కించిద్విషయకప్ర
శ్నేకృతేసతితత్రకేనచిత్స్వాశయగర్భముత్తరందీయతేచేత్తద్గూఢోత్తరంస్యాదిత్య
ర్థః- ఉదాహరతి॥ యత్రేతి॥అస్యాస్సరితఃకుత్రతాతరణమార్గః ఇతిపృచ్ఛంతంపాం
థముద్దిశ్యతత్సంగమేసాభిలాషాయాఃకస్యాశ్చిదిదముత్తరమ్॥ హేపాంథఅసావదూరే
పరిదృశ్యమానఃవేతసోవంజుళకుంజఃయత్రయస్మిన్దేశేవర్తతే తత్రదేశే ఇయంపు

కతత్రేయం సుతరా నదీ॥ ౧౮౫॥ ప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్నముత్తరం చిత్రముత్తరమ్। కేదారపోషణరతాః కే ఖేటాః కించలం వయః॥ ౧౮౬॥ సూక్ష్మం

---

రోవతీ - నీ సరిత్ నదీ సుతరాం సుతరాం తరితుం శక్యా - తం దేశం గచ్ఛ - జనసమ్మర్దరహి
తే ఏతన్నికుంజే ఆవయోరర్థే చ్ఛాదిహారో భవిష్యతీతి తస్యా ఆకూతమితి స్వాకూతగర్భ
ముత్తరం తత్ప్రష్టయా తయా తస్య దత్తమితి భవతి గూఢోత్తరమ్॥౧౮౫॥ అథ విచిత్రో
త్తరం తద్ద్వివిధమ్॥ ప్రశ్నాభిన్నోత్తరముత్తరాంతరాభిన్నోత్తరం చేతి- ఉభయము
ప్యేకార్థేన లక్షయతి॥ ప్రశ్నోత్తరేతి॥ ప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్నం ప్రశ్నాభిన్నముత్త
రాంతరాభిన్నం చ యదుత్తరం తచ్చిత్రోత్తరమిత్యర్థః - కేనచిత్కించిద్విషయకప్ర
శ్నే కృతే సత్యన్యేన చతురజనేన తత్ప్రశ్నవాక్యమేవోత్తరత్వేన దత్తం చేత్ప్రశ్నాభి
న్నోత్తరమిత్యర్థః- కేనచిదర్థద్వయవిషయకప్రశ్నే కృతే సతి తస్యోత్తరద్వయే
వాచ్యేఽన్యేన నిపుణజనేన ఏకమేవోత్తరముత్తరాభిన్నత్వేన దత్తం చేత్ప్రశ్నద్వయస్యా
ప్యేకమేవ సమర్థకముత్తరం దత్తం యది తదుత్తరాంతరాభిన్నోత్తరమిత్యుచ్యత
ఇత్యర్థః- ఉభయమపి క్రమేణైకార్థేనోదాహరతి॥ కేదారేతి॥ కేదారపోషణర
తాః భార్యాపోషణాసక్తాః కే వా స్యుః అన్యే తు కేదారపోషణరతా ఇత్యఖండమేవ వా
క్యం- కేదారాణాం వ్రీహ్యాద్యుత్పాదకక్షేత్రాణాం పోషణే వర్ధనే యే రతాః ఆసక్తాః
కృషిజీవనా ఇత్యర్థః - అత ఏవ దారపోషణరతా ఇత్యుత్తరవాక్యార్థః- కృషితో
నాస్తి దుర్భిక్షమితి న్యాయేన తేషామేవ కుటుంబరక్షణశక్తిరిత్యర్థః - అత్ర కేదారపోష
ణరతా ఇతి ప్రశ్నస్యైవోత్తరత్వాత్ప్రశ్నాభిన్నోత్తరనామకం చిత్రోత్తరం ద్వితీయ
ముదాహరతి॥ కే ఖేటా ఇతి॥ ఖే గగనే అటంతి సంచరంతీతి ఖేటా గగనసంచారిణః కే వా
భవేయుః- తథా చలం చంచలమస్థిరమిత్యర్థః- కిం వా భవేదితి ప్రశ్నద్వయం తస్య భే
దేనోత్తరద్వయే దాతవ్యే పునరుత్తరాంతరమనుక్త్వా చాతుర్యేణ తదభిన్నమేకమేవో
త్తరం ప్రాహేతి చతురః వయ ఇతి॥ ఇయం విభక్తిశ్లేషేణ ప్రశ్నద్వయస్యాప్యుత్తరమ్॥
తత్ర ప్రథమం బహువచనమికారాంతం చ వయ ఇత్యేతత్పదం కే ఖేటా ఇత్యస్యోత్తరం గ
గనసంచారిణః కే వా భవేయురితి ప్రశ్నే కృతే సతి వయః పక్షిణ ఏవ తాదృశా ఇతి తదర్థః
కించలమిత్యస్య తు సకారాంతం ప్రథమైకవచనాంతం చ - వయ ఇతి పదముత్తరం అస్థి
రం కిం భవేదితి ప్రశ్నే వయో బాల్యాదికమేవ తాదృశమితి తదర్థః- అత్ర వయ ఇత్యేకమే
వ పదం కే ఖేటాః కించలమితి ప్రశ్నద్వయస్యోత్తరమభూదితీదముత్తరాంతరాభిన్నో
త్తరనామకం చిత్రోత్తరం ఏతదుదాహరణాంతరాణి విదగ్ధముఖమండనే ద్రష్టవ్యాని॥
౧౮౬॥ సూక్ష్మం లక్షయతి॥ సూక్ష్మమితి- పరాశయాభిజ్ఞః అన్యాభిప్రాయవేదీ ఇతరో

పరాశయాభిజ్ఞేతరసాకూతచేష్టితమ్ । మయి పశ్యతి సా కేశైః సీమంతమణిమావృణోత్ ॥ ౧౫౦ ॥ పిహితం పరవృత్తాంతజ్ఞాతుస్సాకూతచేష్టితమ్ । ప్రియే గృహాగతే ప్రాతః కాంతా తల్పమకల్పయత్ ॥ ౧౫౧ ॥ వ్యాజోక్తిరన్యహేతూక్త్యా యదాకారస్య గోపనమ్ । సఖి పశ్య గృహారామపరాగైరస్మి

---

యస్తస్య సాకూతచేష్టితం సాభిప్రాయచేష్టావిశేషస్సూక్ష్మమిత్యుచ్యతే - కేనచిచ్చతురజనేన లోచనాదిచేష్టయైవ స్వాభీష్టే ప్రార్థితే సతి తదభిప్రాయవేదినః కస్యచిజ్జనస్య తదుచితస్వాభిప్రాయసూచకచేష్టావిశేషస్సూక్ష్మాఖ్యోఽలంకార ఇతి నిష్కర్షః । ఉదాహరతి ॥ మయీతి ॥ సంకేతకాలజ్ఞానేచ్ఛయా త్వయి గతే సతి తయా నాయికయా కిమాచరితమితి కేనచిత్సఖ్యా పృష్టస్య కస్యచిదేవం వచనం- మయి పశ్యతి సాభిప్రాయం విలోకయతి సతి సా నాయికా సీమంతమణిం స్వీయకేశబద్ధభూషణరత్నం కేశైరావృణోదాచ్ఛాదితవతీ- ఆవయోస్సంకేతకాలః క ఇత్యాశయేన తత్పరిజ్ఞానార్థం మయి సాకూతం పశ్యతి సతి సా మదాశయం జ్ఞాత్వా సూర్యాస్తమయానంతరమంధకారోదయే సతి ఆవయోస్సంకేతకాల ఇత్యభిప్రాయసూచకం స్వకీయకేశైస్సీమంతమణితిరోధానరూపం చేష్టావిశేషం కృతవతీత్యర్థః- అత్ర నాయకాభిప్రాయం జ్ఞాత్వా నాయికయా స్వాకూతం కేశైర్మణ్యావరణం కృతమితి భవతి సూక్ష్మమ్ ॥౧౫౦॥ పిహితం లక్షయతి ॥ పిహితమితి ॥ పరవృత్తాంతజ్ఞాతుః పరకీయవృత్తాంతజ్ఞస్య సాకూతచేష్టితం సాభిప్రాయచేష్టావిశేషః పిహితమిత్యుచ్యతే- పరవృత్తాంతం తదీయచేష్టైః జ్ఞాత్వా కంఠతో ఘ్రాతైర్వసస్వస్య ॥ తదభిజ్ఞతాస్తీత్యభిప్రాయగర్భః ఇతరజనచేష్టావిశేషః పిహితమిత్యుచ్యతే ॥ ఉదాహరతి ॥ ప్రియ ఇతి- ప్రియే కాంతే ప్రాతః ప్రాతఃకాలే గృహాగతే స్వగృహం ప్రత్యాగతే సతి కాంతా తత్ప్రియా తల్పం శయ్యాం అకల్పయత్ ఆస్తరణాదినా సజ్జీకృతవతీత్యర్థః- రాత్రౌ సపత్నీగృహే యథేష్టవిహారేణ జాగరణం కృత్వా ప్రాతఃకాలే ప్రియే సాపరాధ ఇవ స్వకీయగృహం ప్రత్యాగతే సతి తద్గతకుంకుమాదిచిహ్నైస్తదీయవృత్తాంతం జ్ఞాత్వా గాంభీర్యాత్తం తత్తమనుద్ఘాట్యైవ రాత్రౌ త్వత్సపత్నీగృహే జాగరణాచ్ఛ్రాంతోఽసి- అతోఽత్ర శయ్యాయాం సుఖం శేష్వేత్యభిప్రాయేణేయం తల్పకల్పనచేష్టేతి భవతి పిహితమ్ ॥౧౫౧॥ వ్యాజోక్తిం లక్షయతి ॥ వ్యాజోక్తిరితి ॥ అన్యహేతూక్త్యా హేత్వంతరకథనేన ఆకారగోపనం స్వీయవిలక్షణాకారనిగూహనమితి యత్సా వ్యాజోక్తిః- యత్ర కేనచిన్నిపుణేన గోప్యహేతుకృతమాకారవైలక్షణ్యం హేత్వంతరకల్పనేన నిగూహ్యతే- తత్ర వ్యాజోక్తిరితి నిష్కర్షః - ఉదాహరతి ॥ సఖీతి- చౌర్యకృతరతికాలే భూతలలుంఠనేన లగ్నధూళిధూసరితస్వాంగవికారః సఖ్యా మా విజ్ఞేయ ఇతి హేత్వంతరకథనేన

ధూసరా ॥ ౧౫౨ ॥ గూఢోక్తిరన్యోద్దేశ్యాగీర్యదన్యం ప్రతి కథ్యతే। వృషాపేహి పరక్షేత్రాదాయాతి క్షేత్రపాలకః॥ ౧౫౩॥ వివృతోక్తిః శ్లిష్టగుప్తం కవినావిష్కృతం యది। వృషాపేహి పరక్షేత్రాదితి వక్తి ససూచనమ్॥ ౧౫౪

---

తద్గోపనం కుర్వంత్యాః కస్యాశ్చిదిదం వచనం - హే సఖి అహం గృహారామపరాగైః గృహోపవనపుష్పరేణుభిః ధూసరా ధూసరవర్ణీకృతాస్మి మాం పశ్య - అత్ర చౌర్యకృతసురతహేతుకం స్వాంగవైవర్ణ్యమారామవిహారకాలీనపుష్పపరాగరూపహేత్వంతరకల్పనేనాచ్ఛాదితమితి భవతి వ్యాజోక్తిః ॥౧౫౨॥ గూఢోక్తిం లక్షయతి॥ గూఢోక్తిరితి॥ అన్యః ఉద్దేశ్యో యస్యాస్సా అన్యం ప్రతి వక్తవ్యేత్యర్థః - గీర్వాక్యం అన్యం ప్రత్యుద్దేశ్యం కంచిదప్రకృతం ప్రతి కథ్యతే ఇతి యత్ సా గూఢోక్తిః యముద్దిశ్య కించిద్వక్తుమర్హం తద్గోప్యత్వం పరైర్మా వ్యజ్ఞాయీతి తదేవ వాక్యం తదన్యమప్రకృతముద్దిశ్య శ్లేషభంగ్యా కథ్యతే చేత్సా గూఢోక్తిరితి నిష్కర్షః॥ ఉదాహరతి॥ వృషేతి॥ కస్మింశ్చిత్కాముకే పరకళత్రముపభుంజానే సతి తత్పత్యురాగమనం దూరతో దృష్ట్వా - హే హే విట త్వం పరకళత్రముత్సృజ్యాగచ్ఛ తత్పతిరయమాయాతీతి సాక్షాదుక్త్యా తటస్థానాం ప్రకాశస్స్యాదితి మనసి కృత్వా తదన్యం పరక్షేత్రస్య భక్షకం సమీపస్థం కంచిద్వృషభముద్దిశ్య తద్రహస్యస్థలసమీపస్థాయా దూత్యా ఇయముక్తిః - హే వృషభ బలీవర్ద పరక్షేత్రాత్పరకీయసస్యభూమేః పరకళత్రాచ్చ త్వమపేహ్యపసర - కుతః క్షేత్రపాలకః సస్యభూమీశ్వరః కళత్రస్వామీ చ ఆయాతి ఆగచ్ఛతి అత్ర శ్లేషభంగ్యా గూఢమిమమర్థం కాముకో జానీయాన్నాన్య ఇత్యాశయేన తం ప్రతి సాక్షాదనుక్త్వా తదుద్దేశ్యకమేవ వాక్యమిదం తటస్థవంచనార్థమన్యం ప్రతి కథనమితి భవతి గూఢోక్తిః ॥౧౫౩॥ వివృతోక్తిం లక్షయతి॥ వివృతోక్తిరితి॥ శ్లిష్టగుప్తముక్తరీత్యా శ్లేషనిగూహితం వస్తు కవినావిష్కృతం స్పష్టీకృతం యది తదా వివృతోక్తిః॥ ఉదాహరతి॥ వృషేతి॥ హే వృష త్వం పరక్షేత్రాదపేహి అపసర ఇతి ససూచనం కాముకస్య ప్రకాశనం యథా స్యాత్ తథా వక్తి వదతి-తత్పత్యాగమనాత్పూర్వమేవ త్వమపసరేతి తత్సహచరః కశ్చిత్తముద్దిశ్య హితముపదిశతీత్యర్థః - అత్ర శ్లేషగుప్తార్థస్య కవినైవ సూచనమితి స్పష్టీకృతత్వాద్భవతి వివృతోక్తిః ॥౧౫౪॥ యుక్తిం లక్షయతి॥ యుక్తిరితి॥ మర్మగుప్తయే స్వరహస్యగోపనాయ క్రియయా స్వమర్మచ్ఛాదకభ్రమసంపాదకవ్యాజేన పరాభిసంధానమాప్తపురుషవంచనం యుక్తిరిత్యుచ్యతే వ్యలీకం చాభిసంధానమిత్యమరః- అతిరహస్యే కర్మణి ప్రవృత్తేన కేనచిత్స్వరహస్యప్రకాశభీరుణా మధ్యే కస్మిన్నప్యనాప్తే సమాగతే స్వమర్మప్రకాశో మాభూదితి కయాచిత్క్రియయా తస్య భ్రాంతిం సంపాద్య యత్ర వచనం క్రియతే తత్ర యుక్తిరితి నిష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి॥ త్వామితి॥ విరహాతురాం నాయికాముపేక్షమాణం

౧౫౪ । యుక్తిః పరాభిసంధానం క్రియయా మర్మగుప్తయే । త్వామాలి
ఖంతీం దృష్ట్వాన్యాం ధనుః పౌష్పం కరేలిఖత్ । ౧౫౫ । లోకప్రవాదానుకృ
తిర్లోకోక్తిరితి కథ్యతే । సహస్వ కతిచిన్మాసాన్మీలయిత్వా విలోచనే । ౧౫౬
ఛేకోక్తిర్యత్ర లోకోక్తిః స్యాదర్థాంతరగర్భితా । భుజంగ ఏవ జానీతే భుజంగ
చరణం సఖే । ౧౫౭ । వక్రోక్తిః శ్లేషకాకుభ్యామపరార్థప్రకల్పనమ్ । ముం

---

నాయకముద్దిశ్య సఖీవచనమిదం - హే నాయక త్వత్ప్రియా త్వామాలిఖంతీ విసోదా
ర్థం త్వత్ప్రతినిధిం పటాదౌ లిఖంతీ సతీ అన్యామనాప్తాం కాంచిద్దృష్ట్వా కరే పౌష్పం ధ
నుః మన్మథచాపమలిఖదిత్యనేన లేఖనేన హేతునా ఇయం మన్మథం లిఖతీతి తస్య భ్రమం ని
ష్పాద్య స్వకీయప్రియవిషయా రతికామనా ఆచ్ఛాదితవతీత్యర్థః అత్ర రహస్య నిగూహ
నాయ పౌష్పధనుర్నిర్మాణక్రియయా తటస్థాయాః వంచనం కృతమితి భవతి యుక్తిః ॥
౧౫౫ ॥ లోకోక్తిం లక్షయతి ॥ లోకేతి ॥ లోకప్రవాదస్య లౌకికసుభాషణస్యానుకృతిర
నుకరణం తదనుకరణాలంకృతియా వత్ - సా లోకోక్తిరితి కథ్యత ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహర
తి ॥ సహస్వేతి ॥ సుదూరవర్తిభర్తృకాంతదర్శనోత్సుకాం నాయికాముద్దిశ్య కస్యా
శ్చిత్సఖ్యా ఇయముక్తిః హే సఖి విలోచనే నేత్రే మీలయిత్వా నిమీల్య - కతిచిత్ప్రచతురా
న్మాసాన్ సహస్వ తతస్తవ ప్రియః క్షేమేణాగమిష్యతీతి భావః - అత్ర మీలయిత్వా
విలోచనే ఇతి పౌరజనసంభాషణానుకరణాల్లోకోక్తిః ॥ ౧౫౬ ॥ అథ ఛేకోక్తిం లక్షయతి ॥
ఛేకోక్తిరితి ॥ యత్ర లోకోక్తిరర్థాంతరగర్భితా స్యాత్తత్ర ఛేకోక్తిః - యత లోకవా
దానుకారివాక్యమేవ అర్థాంతరగర్భితాకారేణ ప్రయుజ్యతే తత్ర ఛేకోక్తిరితి నిష్కృ
ష్టః ॥ ఉదాహరతి ॥ భుజంగేతి ॥ కేనచిత్కస్యచిద్వృత్తాంతే పృష్టే సతి స్వయమజాన
న్నివ స్వసమీపవర్తినం కంచిన్నిర్దిశ్య అయమేవ తద్వృత్తాంతం జానాతీతి యస్యోప
హాసం క్రియతే తస్యోక్తిరియం హే సఖే భుజంగ ఏవ సర్ప ఏవ భుజంగచరణం సర్పపాదం
జానాతి న కోప్యన్యస్తత్పాదం వేత్తి అతో యమేవ ధనార్జనాదౌ తత్సహచారిత్వాత్త
ద్వృత్తాంతమపి జానాతీతి లోకప్రవాదాభిప్రాయే సతి భుజంగశబ్దస్య విటవాచిత్వా
త్పృచాయం త్వామపి విటావత స్తదీయవ్యభిచారాది రహస్యం సర్వమప్యయమేవ వేత్తీ
త్యర్థాంతరగర్భితేయం లోకోక్తిర్భవతి ॥ ౧౫౭ ॥ వక్రోక్తిం లక్షయతి ॥ వక్రోక్తిరితి ॥
శ్లేషేణ కాక్వా అపరార్థప్రకల్పనం వక్త్రభిప్రేతాదన్యార్థవాక్యకల్పనం వక్రో
క్తిః కేనచిదృజుబుద్ధ్యైవ వాక్యే ప్రయుక్తే సతి కోపాదివశాదన్యేన తద్వచనస్యార్థాంత
రం కల్పయిత్వా యత్ర వక్రభాషణం క్రియతే తత్ర వక్రోక్తిరితి నిష్కృష్టః - ఆద్యముదా

చమానం దినం ప్రాప్తం నేహ నందీ హరాంతికే ॥ ౧౫౮ ॥ స్వభావోక్తి
స్స్వభావస్య జాత్యాదిస్థస్య వర్ణనమ్ । కురంగైరుత్తరంగాక్షైః స్తబ్ధక
ర్ణైరుదీక్షితమ్ ॥ ౧౫౯ ॥ భావికం భూతభావ్యర్థసాక్షాత్కారస్య వర్ణ
నమ్ । అహం విలోకయేఽద్యాపి యుధ్యంతేఽత్ర సురాసురాః ॥ ౧౬౦ ॥ ఉదా
త్తమృద్ధిశ్చరితం శ్లాఘ్యం చాన్యోపలక్షణమ్ । సానోర్యస్యాభవద్యుద్ధంత

---

హరతి ॥ ముంచేతి ॥ అన్యసంగాదికృతకోపవశేన సురతసుఖపరాఙ్ముఖీం కాంచిన్నా
యికాముద్దిశ్య కశ్చిన్నాయకః ప్రాహ ముంచేతి ॥ హే ప్రియే దినమహః ప్రాప్తం ప్రభాతస
మయః ప్రాప్త ఇత్యర్థః అతో మానం కోపం ముంచ త్యజేత్యేవమృజుమతి నాయకేన
వాక్యే ప్రయుక్తే సతి కోపవశాన్నాయికా స్వవాక్యస్యార్థాంతరం ప్రకల్ప్య వక్రోక్త్యోత్తర
మాహ ॥ నేతి ॥ హే శఠ ఇహ మన్నికటే నందీ నందికేశ్వరః న విద్యతే కింతు హరాంతికే శివస
న్నిధౌ వర్తతే అతః ప్రాప్తం నందినం మాం ముంచేత్యేవం కథం కథ్యత ఇత్యర్థః తథా చా
న్యసంగపరవశేన త్వయోన్మత్తేన నైవం ప్రలపితవ్యమితి భావః - అత్ర కాలవిలంబహే
తుం మానం విసృజేత్యర్థపరస్య నాయకవాక్యస్య శబ్దశ్లేషేణ ప్రాప్తం నందినం న త్యజే
త్యర్థాంతరకల్పనాద్భంగవక్రోక్తిః ఏవం ద్వితీయాప్యూహ్యా ॥ ౧౫౮ ॥ స్వభా
వోక్తిం లక్షయతి ॥ స్వభావోక్తిరితి ॥ జాత్యాదిస్థస్య కురంగత్వాదిజాతౌ వర్తమానస్య
ఆదిశబ్దేన క్రియాదిః గృహ్యతే స్వభావస్య వర్ణనం యది తదా స్వభావోక్తిరిత్యుచ్య
తే యత్ర యథార్థవస్తువర్ణనం చారు యథా తథా క్రియతే తత్ర స్వభావోక్తిర్నామాలం
కార ఇతి నిష్కర్షః ॥ ఉదాహరతి ॥ కురంగైరితి ॥ ఉత్తరంగాక్షైః ఉద్గతతరంగలో
చనైః అతిచంచలలోచనైరిత్యర్థః - స్తబ్ధకర్ణైః అచాంచల్యం యథా తథోర్ధ్వం ప్రసారి
తకర్ణైరిత్యర్థః - కురంగైరుదీక్షితం దృష్టం వ్యాధాదిం తే దదృశురిత్యర్థః అత్ర వ్యా
ధాదిదర్శనకాలే చారు యథా తథా కురంగత్వజాతిస్వభావో వర్ణిత ఇతి భవతి స్వభా
వోక్తిః ॥ ౧౫౯ ॥ అథ భావికం లక్షయతి ॥ భావికమితి ॥ భూతభావ్యర్థసాక్షాత్కారస్య
గతార్థస్య భవిష్యదర్థస్య చ యః సాక్షాత్కారస్తస్య వర్ణనం యత్తద్భావికమిత్యు
చ్యతే - యత్రాతీతానాగతే ప్రత్యక్షత్వేన మహాశ్చర్యకరార్థవర్ణనాల్లక్ష్యేతే - తత్ర
ద్వివిధో భావికాలంకార ఇతి నిష్కర్షః - తత్రాద్యముదాహరతి ॥ అహమితి ॥ సురాసు
రాః దేవదానవా అత్ర ప్రదేశే యుధ్యంతే యుద్ధం కుర్వంతి - అహమద్యాపి విలోకయే
అత్ర కస్యాపి కర్తుమశక్యత్వేన మహాశ్చర్యకరదేవదానవయుద్ధరూపార్థోక్త్యా భా
వికానాం హృది భావనమిత్యాశయేన తత్ప్రత్యక్షత్వేన వర్ణితత్వాద్భావికాలంకా
రో భవత్యేవ - ఏవం ద్వితీయమప్యూహ్యమ్ ॥ ౧౬౦ ॥ అథోదాత్తం లక్షయతి ॥ ఉదాత్తమి
తి - శ్లాఘ్యం శ్లాఘార్హాం బుద్ధిస్సమృద్ధిమచ్చరితం వా కాకవద్దేవదత్తగృహమిత్యాదివ

ధూర్జటికిరీటినోః ॥ శ్రీరత్యుక్తిరద్భుతాతథ్యశౌర్యౌదార్యాదివర్ణ-
నమ్ । త్వయి దాతరి ...చకాః కల్పశాఖినః ॥ ౧౬౨ ॥ నిరుక్తిర్యో-
గతో నామ్నామన్యా... శ్రీర్థప్రకల్పనమ్ । ఈదృశైశ్చరితైర్జానే సత్యం
దోషాకరో భవాన్ ॥ ౧౬౩ ॥ ప్రతిషేధః ప్రసిద్ధస్య నిషేధస్యానువర్ణనమ్ ॥

---

ద్వాచ్యోపలక్షణం సద్వర్ణ్యతే యది తదుదాత్తమిత్యుచ్యతే- ఉదాహరతి ॥ సానావితి ॥
ధూర్జటికిరీటినోర్నామ్నా హరార్జునయోః యత్ర సానౌ యుద్ధమభవత్ - తత్సానుమయాదృష్ట
మితి కస్యచిదిదం వచనం - అత్ర శౌర్యాదిసమృద్ధిముచ్ఛి హరార్జున యుద్ధరూపచరితం సా
నురూపవాచ్యార్థస్య ఉపలక్షణం సద్వర్ణితమితి భవత్యుదాత్తాలంకారః ॥ ౧౬౧ ॥ అ
త్యుక్తిం లక్షయతి- అత్యుక్తిరితి - అద్భుతాతథ్యశౌర్యౌదార్యాదివర్ణనమాశ్చర్యకర
మిథ్యాభూతశౌర్యౌదార్యాదిగుణవర్ణనం యది తదాత్యుక్తిరిత్యుచ్యతే- ఉదాహరతి-
త్వయీతి- హే రాజేంద్ర త్వయి దాతరి సకలాభీష్టప్రదే సతి- యాచకాః అర్థినః కల్ప
శాఖినస్సురతరవో భవన్- త్వద్దత్తాపరిమిత ధనాది పరిపూర్ణాస్సంతః యాచకా అపి
స్వార్థిభ్యోఽభీష్టాని దదురిత్యర్థః - అత్ర రాజదానస్య యాచకాః కల్పశాఖిన ఇత్యు
క్త్యా అపరిమితత్వం ప్రతిపాదితమతో ద్భుతత్వం మిథ్యాభూతత్వం తథా చాద్భుతమి
థ్యాభూత దాన గుణో వర్ణిత ఇతి భవత్యత్యుక్త్యలంకారః ॥ ౧౬౨ ॥ నిరుక్తిం లక్షయ
తి ॥ యోగతః అవయవశక్తివశాత్ నామ్నాం దోషాకరాదినామధేయానాం అన్యార్థత్వ
ప్రకల్పనం యది తదా నిరుక్తిరిత్యుచ్యతే- ఉదాహరతి- ఈదృశైరితి చంద్రోపాలంభనప
రం విరహిణ్యా వచనమిదం- హే చంద్ర ఈదృశైరీదృగ్విధైశ్చరితైర్నిర్నిమిత్తవిరహింపీ
డనాదిదుశ్చరితైః హేతుభిః భవాన్ సత్యం యథార్థం దోషాకరః దోషాణామాకర
ఇతి యథార్థనామక ఇత్యహం జానే నిశ్చినోమి - అత్ర దోషాం రాత్రిం కరోతీతి వ్యుత్ప
త్త్యా నిశాకరార్థకస్య దోషాకరశబ్దస్య దోషాణామాకర ఇతి వ్యుత్పత్తిబలేనాన్యార్థక
ల్పనాన్నిరుక్తిః ॥ ౧౬౩ ॥ ప్రతిషేధం లక్షయతి ॥ ప్రతిషేధ ఇతి ॥ ప్రసిద్ధస్య విజ్ఞాతస్య నిషేధ
స్య అనువర్ణనమనుభాషణం ప్రతిషేధః- యత్ర కథ్యమానో నిషేధః విజ్ఞాతత్వేన స్వ
రూపానుపయోగాదర్థాంతరగర్భతయా చమత్కారకారీ భవతి తత్ర నిషేధాలంకా
ర ఇతి నిష్కర్షః- ఉదాహరతి- నేతి- యుద్ధరంగే సన్నద్ధం శకునిముద్దిశ్య సోపహాసవ
చనమిదం- హే కితవ ధూర్త శకునే ఏతత్పరిదృశ్యమానం యుద్ధకర్మ ద్యూతమక్షదేవ
నం న భవతి- కింతు నిశితైస్తీక్ష్ణైః శస్త్రైః క్రీడనం విహారః - అత్ర యుద్ధస్య ద్యూతత్వనిషే
ధో జ్ఞాత ఏవ తథాపి సజ్ఞాత ఇతి నిషేధః పునః కీర్త్యమానస్సన్ తవ ద్యూతకర్మణ్యేవ ప్రా
ఢిః న తు యుద్ధరంగ ఇతి పరిహాసగర్భత్వేన చారుతాహేతుర్భవతీతి భవతి ప్రతిషే

నద్యూతమేతత్కితవక్రీడనం నిశితైః ర్థస్యైవవిధానంయ
త్రాహూస్తాంవిధ్యలంకృతిమ్। పంచమో. కిలఃకోకిలోభవేత్॥
౧౬౫॥ హేతోర్హేతుమతాసార్ధంవర్ణనం రుచ్యతే॥ అసావు
దేతిశీతాంశుర్మానభేదాయసుభ్రువామ్॥౧౬౬॥ హేతుహేతుమతోరై
క్యంహేతుంకేచిత్ప్రచక్షతే-లక్ష్మీవిలాసావిదుషాంకటాక్షావేంకటప్రభోః॥

---

థాలంకారః- ఏతచ్ఛకితవపదేనస్పష్టంకృతం॥ ౧౬౪॥విధింలక్షయతి॥ సిద్ధస్యేతి॥ సిద్ధ
స్యైవజ్ఞాతస్యైవవిధానమితియత్రాంవిధ్యలంకృతిమాహుఃకథయంతియత్రవిజ్ఞాత
స్యైవవస్తునోవిధిరనుపయుక్తస్సన్నర్థాంతరగర్భత్వేనచమత్కారహేతుర్భ
వతితత్రవిధ్యలంకృతిరితినిష్కర్షఃఉదాహరతిపంచమేతి- పంచమోదంచనేపంచమ
స్వరోత్పాదకేకాలేవసంతే - కోకిలఃపికఃకోకిలోభవేదిదానీమేవకోకిల ఇతివ్యపదేశా
ర్హోభవతి- నత్వితరకాలేతథాపంచమస్వరోత్పత్త్యభావాదితిభావః - అత్రకోకిల
త్వేసిద్ధేతస్యైవపునఃకోకిలేవిధానంనిరర్థకంసద్వసంతసమయేపంచమస్వరశాలిత
యాసర్వజనహృద్యోభవతీత్యర్థాంతరంగర్భీకరోతీతిభవతివిధిః॥౧౬౫॥హేతుం
లక్షయతి॥ హేతోరితి॥ హేతోఃకారణస్యహేతుమతాకార్యేణవర్ణనం సంబంధవర్ణ
నంయదితదాహేత్వలంకృతిరిత్యుచ్యతే-ఉదాహరతి- అసావితి - అసౌశీతాంశుశ్చం
ద్రఃసుభ్రువాంస్త్రీణాంమానభేదాయకోపశమనాయ- ఉదేతి - అత్రవిధూదయరూ
పహేతోర్మానభేదనరూపకార్యస్యచసంబంధవర్ణనాద్భవతిహేతుః ॥ ౧౬౬ ॥ అ
స్యైవలక్షణాంతరమాహ॥ హేత్వితి॥ హేతుహేతుమతోఃకారణకార్య యోరైక్యమ
భేదంకేచిత్కవయఃహేతుం ప్రచక్షతేకథయంతి - యత్రకార్యా వశ్యంభావత్వశై
ఘ్ర్యాదిసూచనాయహేతుకార్యయోరభేదోవర్ణ్యతేసాపిహేత్వలంకృతిరితి కేచిదా
హురిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి॥లక్ష్మీతి॥ హేవేంకటప్రభోవేంకటస్వామిన్- తేతవకటా
క్షాఃవిదుషాంపండితానాంసదాత్వత్పదకమలధ్యానవతామిత్యర్థః- లక్ష్మీవిలాసాస్సం
పత్సమృద్ధయోభవంతీత్యర్థః - అత్రభవత్కటాక్షమాత్రేణైవజ్ఞానినాం సమృద్ధయో
భవంతీతివక్తవ్యేకార్యశైఘ్ర్యాదిసూచనాయకటాక్షా ఏవలక్ష్మీ విలాసా ఇత్యభేదవ
ర్ణనాద్భవతిహేత్వలంకారః॥ ******************************************

ఇతిశ్రీబుధరంజన్యాఖ్యవ్యాఖ్యానసహిత-

చంద్రాలోకస్సమాప్తః-

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

# విద్యానాథకవీంద్రప్రణీతమైన
# ప్రతాపరుద్రీయమను, అలంకారశాస్త్రము.

ఇది

శ్రీమహోపాధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూరి
పుత్రుండగు, కుమారస్వామిసోమయాజిచే
రచియింపఁబడిన.

రత్నాపణమనెడు
వ్యాఖ్యానముతోఁగూడ.

సరస్వతి - తిరువేంగడాచార్యులచేతను.
వంగీపురం - రామకృష్ణమాచార్యులచేతను.
పండితసాహాయ్యంబున.
లేఖకప్రమాదాదిదోషరహితంబుగఁ బరిశోధింపఁబడి.

శ్రీమచ్చెన్నపురీ
సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయం
దచ్చుగూర్పించి ప్రచురింపఁబడియె.

విభవసంవత్సర పుష్యశుద్ధ ౫ శుక్రవారము.
౧౮౬౮ సం ॥ డిసెంబరు ౧౮.

## ప్రకటన,

ఈగ్రంథమందచ్చటచ్చటఁ గొన్నివిశేషములం జేర్చి పరిశోధించియచ్చువేయించియున్నాము. కాఁబట్టి ౧౮౬౭ సంవత్సరపు ॥ ౨౦ ఆక్టు ప్రకారము దీని మఱియెవ్వరును ముద్రింపఁగూడదు ...............*

౧౮౯౮ సం॥ డిసంబరు౧౮ది. ☞ స॥ తిరువేంగడాచార్యులు.
పం॥ రామకృష్ణమాచార్యులు.

# ప్రంస్తు.

## విషయానుక్రమసూచికా.


పుటసంఖ్యా.

నాయకప్రకరణే,

౧౦. నాయకగుణాః
౧౫. నాయకస్వరూపనిరూపణం
౧౮. ఉదాత్తాదినాయకవిశేషాః
౨౧. శృంగారనాయకాః
౨౪. శృంగారనాయికాః

కావ్యప్రకరణే.

౩౫. కావ్యస్వరూపనిరూపణం
౪౦. కైశిక్యాదివృత్తయః
౪౫. వైదర్భ్యాదిరీతయః
౪౭. శయ్యా
౪౮. ద్రాక్షాదిపాకాః
౬౦. కావ్యవిశేషాః
౬౩. ధ్వనివిశేషాః
౭౧. మహాకావ్యాదిప్రబంధనిరూ(పణం
౭౨. క్షుద్రప్రబంధనిరూపణం

నాటకప్రకరణే.

౭౫. నాట్యస్వరూపనిరూపణం
౭౬. నాటకాదిదశరూపకవివరణం
౮౮. తత్సామగ్రీనిరూపణం
౧౧౦. నాటకోదాహరణప్రారం(భః
౧౨౪. అంకారంభః
౧౩౨. ద్వితీయాంకప్రారంభః
౧౪౫. తృతీయాంకప్రారంభః
౧౫౯. చతుర్థాంకప్రారంభః
౧౬౫. పంచమాంకప్రారంభః

పుటసంఖ్యా.

రసప్రకరణె.

౧౮౧. రసస్వరూపనిరూపణం
౧౯౦. రత్యాదిస్థాయిభావలక్షణో(దాహరణాని
౨౦౦ సాత్వికభావస్వరూపోదా(హరణాని
౨౦౨. వ్యభిచారిభావానాం స్వ(రూపోదాహరణాని
౨౧౭. స్త్రీణాంశృంగారచేష్టాః
౨౨౪ మన్మథావస్థాః
౨౨౯. రసవిశేషాణాంలక్షణోదా(హరణప్రదర్శనం

దోషప్రకరణె.

౨౪౬. పదదోషాః
౨౫౧. వాక్యదోషాః
౨౬౪. అర్థదోషాః

గుణప్రకగణె.

౨౬౮. గుణానాంస్వరూపోదాహ(రణాని

శబ్దాలంకారప్రకరణె.

౨౭౯. అలంకారస్వరూపనిరూపణం
౨౮౦. అలంకారవిభాగః
౨౮౪. ఛేకానుప్రాసవృత్త్యను(ప్రాసౌ
౨౮౫. యమకం
౨౮౬. పునరుక్తవదాభాసః
౨౮౭. లాటానుప్రాసః

౨౮౮. చిత్రాలంకారః

అర్థాలంకారప్రకరణౌ.

౨౯౨. ఉపమాలంకారః (మాచ
౩౦౮ అనన్వయః - ఉపమేయోప
౩౦౯ స్మరణం - రూపకంచ
౩౧౫ పరిణామాలంకారః
౩౧౬ సందేహాలంకారః
౩౧౭ భ్రాంతిమదలంకారః
౩౧౮ అపహ్నవాలంకారః
౩౧౯ ఉల్లేఖాలంకారః
౩౨౦ ఉత్ప్రేక్షాలంకారః
౩౩౧ అతిశయోక్తిః
౩౩౪ సహోక్తిః
౩౩౫ వినోక్తిః
౩౩౭ సమాసోక్తిః
౩౪౩ వక్రోక్తిః
౩౪౪ స్వభావోక్తిః
౩౪౫ వ్యాజోక్తిః - మీలనంచ
౩౪౬ సామాన్యాలంకారః
౩౪౭ తద్గుణాతద్గుణౌ
౩౪౮ విరోధాలంకారః
౩౫౧ విశేషాలంకారః
౩౫౨ అధికాలంకారః
౩౫౩ విభావనా విశేషోక్తిశ్చ
౩౫౪ అసంగతిర్విచిత్రంచ
౩౫౫ అన్యోన్యం - విషమంచ
౩౫౬ సమాలంకారః
౩౫౭ తుల్యయోగితాలంకారః
౩౫౮ దీపకాలంకారః
౩౫౯ ప్రతివస్తూపమాలంకారః
౩౬౦ దృష్టాంతాలంకారః
౩౬౧ నిదర్శనాలంకారః
౩౬౨ వ్యతిరేకాలంకారః
౩౬౩ శ్లేషాలంకారః
౩౬౬ పరికరాలంకారః
౩౬౭ ఆక్షేపాలంకారః
౩౬౯ వ్యాజస్తుతిః
౩౭౦ అప్రస్తుతప్రశంసా
౩౭౨ పర్యాయోక్తం.
౩౭౩ ప్రతీప మనుమానంచ
౩౭౪ కావ్యలింగం
౩౭౫ అర్థాంతరన్యాసః
౩౭౬ యథాసంఖ్యం
౩౭౭ అర్థాపత్తిః
౩౭౮ పరిసంఖ్యా
౩౭౯ ఉత్తరాలంకారః
౩౮౦ వికల్పాలంకారః
౩౮౧ సముచ్చయాలంకారః
౩౮౩ సమాధ్యలంకారః
౩౮౪ భావికాలంకారః
౩౮౬ ప్రత్యనీకాలంకారః
౩౮౭ వ్యాఘాతాలంకారః
౩౮౮ పర్యాయాలంకారః
౩౮౯ సూక్ష్మఉదాత్తంచ
౩౯౧ పరివృత్త్యలంకారః
౩౯౨ కారణమాలా-ఏకావలీ మా (లాదీపకంచ
౩౯౩ సారాలంకారః

మిశ్రాలంకారప్రకరణౌ.

౩౯౪ సంసృష్టిసంకరౌ

విషయానుక్రమసూచికాసమాప్తా.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయపరబ్రహ్మణేనమః.

రత్నాపణసహిత ప్రతాపరుద్రీయప్రారంభః.

మూలమ్॥ విద్యాకైరవకౌముదీం శ్రుతిశిరస్సీమంతముక్తామణిం
దారాన్పద్మభువస్త్రిలోకజననీం వందే గిరాం దేవతాం।
యత్పాదాబ్జనమస్క్రియాస్సుకృతినాం సారస్వతప్ర
క్రియా బీజన్యాస భువో భవంతి కవితా నాట్యైకజీ
వాతవః॥౧॥.................................*

వ్యా॥ కల్యాణానితనోతుకశ్చనపుమానర్ధాంగదంతావళో గండాభో
గవిలోలుపానళిగణాన్కర్ణాంచలైశ్చాలయన్। యత్పాదాంబురుహావ
లంబశరణాఃపూర్వేపుమాంసస్త్రయస్త్రైలోక్యస్థితిసర్గసంహృతివి
ధౌనిర్విఘ్నసిద్ధోద్యమాః॥ అస్తుకల్యాణదందివ్యంవస్తునారీనరాత్మకం।
యస్యాపక్షంవాఙ్మయంయస్య విహారగృహవేదికా॥ (వాణీంకాణభుజీమజీ
గణదవాసాసీచ్చవైయాసికీ మంతస్తంత్రమరంస్తపన్నగగవీగుంభేషు
జాగరీత్। వాచామాచకలద్రహస్యమఖిలంయశ్చాక్షపాదస్ఫురాం
లోకేభూద్యదుపజ్ఞమేవవిదుషాం సౌజన్యజన్యంయశః॥) త్రిస్కంధశా
స్త్రజలధించులుకీకురుతేస్మయః। తస్యశ్రీమల్లినాథస్యతనయోజనితా
ప్రశః॥కోలచలపెద్దయార్యఃప్రమాణపదవాక్యపారదృశ్వాయః। వ్యా
ఖ్యాతనిఖిలశాస్త్రః ప్రబంధకర్తాచసర్వవిద్యాసు॥తస్యానుజన్మాతదను
గ్రహాప్తవిద్యోనవద్యోవినయావనమ్రః। స్వామీవిపశ్చిద్వితనోతిటీకాం
ప్రతాపరుద్రీయరహస్యభేత్త్రీం॥ పుణ్యశ్లోకగుణోక్తిశాణకషణాదు
త్తేజనాంలంభితం సంజగ్రాహరసాదిరత్ననిచయం విద్యాధినాథఃపు

రా। సోహంతద్వ్యవహారహేతుమధునాకంచితర్రోమ్యాపణంత్రా నుగ్రహామూల్యతోభిలషితంక్రీణంతుధన్యాజనాః॥ ( యద్యన్నిగూఢమ ఖిలంశక్త్యాతత్తత్ ప్రకాశ్యతే। నామూలంలిఖ్యతేకించిన్నానపేక్షిత ముచ్యతే ॥ ) అథతత్రభవాన్విద్యానాథనామామహాకవిరలంకారశా స్త్ర మారభమాణ స్తస్యావిఘ్నపరిసమాప్తయె ప్రచయగమనాయచ మంగళాదీనిమంగళమధ్యానిమంగళాంతానిశాస్త్రాణి ప్రథంతఇత్యాది భగవద్భాష్యకారవచనమాశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశో వాపి తన్ము ఖమిత్యాశీరాద్యన్యతమస్య ప్రబంధముఖలక్షణత్వ ప్రతిపాదకమాచా ర్యదండివాక్యంచప్రమాణయన్ వృద్ధాచారపరిప్రాప్తం విశిష్టేష్టదేవ తానమస్కారలక్షణం మంగళమంతేవాస్యనుగ్రహాయాదౌ గ్రంథతో నిబధ్నాతి..................................................*

విద్యేతి ॥ విద్యా వేదవేదాంగాదయః॥శ్లో॥ అంగానివేదాశ్చత్వారో మీమాంసాన్యాయవిస్తరః। పురాణంధర్మశాస్త్రంచవిద్యాహ్యేతా శ్చతుర్దశేతిస్మరణాత్ - తాఏవపరైరవాణికుముదానితేషాంకౌముదీం చంద్రికాం-నిఖిలవిద్యోల్లాసకారణభూతామిత్యర్థః-శ్రుతీనాంశిరాం స్యుపనిషదఏవ శిరాంసిమూర్ధానః తత్రసీమంతముక్తామణింకేశమార్గా భరణాయమానాం - వేదాంతవేద్యామిత్యర్థః ॥ అథాస్యాలౌకికస్వ రూపమాహ॥దారానితి॥ దారాఃపుంసిచభూమ్నేవేత్యభిధానాద్బహు త్వంపుంస్త్వంచ-త్రయవయవోలోకస్త్రిలోకః- శాకపార్థివాదిత్వా న్మధ్యమపదలోపీసమాసః- లోకత్రయసముదాయోత్రత్రిలోకశబ్దేన వివక్షితః-తస్యజననీమితిషష్ఠీసమాసః-అన్యథాతద్ధితార్థేత్యాదినాసమా హారసమాసె అకారాంతోత్తరపదత్వేన స్త్రీత్వాద్విగోరితీకారేత్రి లోకీతిస్యాత్ - అతఏవద్విగోర్లుగనపత్యఇత్యత్రత్ర్యవయవావిద్యాత్రి విద్యా-తామధీతేవేత్తివాత్రైవిద్యః- నతుతిస్రోవిద్యా అధీతఇత్యణ్ప్ర త్యయనిమిత్తస్తద్ధితార్థేత్యాదినాసమాసః- అతఏవాణ్ప్రత్యయస్యలుగ భావఇత్యాహభగవాన్భాష్యకారః - ఇత్థంనమస్కర్తవ్యదేవతాయా వైశిష్ట్యముక్త్వాస్వగ్రంథారంభోపయోగిత్వేనఇష్టత్వంచ సూచయ

తి॥యత్పాదేతి॥పాదావబ్జైఇవేత్యుపమితసమాసః - నతుపాదావేవాబ్జె ఇతిరూపకసమాసః- తథాసత్యబ్జయోః ప్రాధాన్యేనతత్రనమస్కారాయోగాత్ - సారస్వతప్రక్రియాఃకావ్యనాటకాదివాఙ్మయవిశేషాః- తాసాంబీజంకారణభూతశ్శక్తిప్రతిభాద్యపరపర్యాయస్సంస్కారవిశేషః-తదేవబీజమంకురకారణంతస్యాస్సభువఃఆవాపభూమయః - కవితానాట్యస్యైకజీవాతవోముఖ్యజీవనౌషధాని - అవిచ్ఛేదహేతవఇత్యర్థః- అత్రనమస్కారాత్కవితాకారణభూతస్సంస్కారోజాయతేసంప్రదాయావిచ్ఛేదశ్చభవతీతిభావః- నమస్క్రియాఇతిబహువచనంతాసాంభక్తిశ్రద్ధాతిశయపూర్వకత్వంద్యోతయతి- తథావిధానామేవశ్రేయస్కరత్వాత్ -తథాచశ్రుతిః॥భూయిష్ఠాంతేనమఉక్తింవిధేమేతి- అత్రోపమారూపకవిశేషాణాంతిలతండులవత్పరస్పరనైరపేక్ష్యాత్సంసృ

పూర్వేభ్యోభామహాదిభ్యస్సాదరంవిహితాంజలిః। వక్ష్యేసమ్యగలంకారశాస్త్రసర్వస్వసంగ్రహమ్॥ ౨॥ చిరేణచరితార్థోభూతాద్వ్యాలంకారసంగ్రహః।ప్రతాపరుద్రదేవస్యకీర్త్యైనప్రకాశ్యతే॥౩॥రసప్రధానాశ్శబ్దా

ష్టిః । తదున్నయనప్రకారస్త్వలంకారప్రకరణేవ్యక్తీభవిష్యతీత్యుపరమ్యతే- గ్రంథాదౌవాయుబీజస్యవకారస్యక్షేమంకరస్యభూదేవతాకస్యమగణస్యచోపాదానాద్వర్ణగణాదిశుద్ధిరస్త్యేవేతిసర్వమవదాతం॥ ౧ ॥ అథాలంకారశాస్త్రప్రణేతృప్రణామపూర్వకంవక్ష్యమాణమర్థంప్రతిజానీతే॥పూర్వేభ్యఇతి॥ యద్యపిరసాలంకారాద్యనేకవిషయమిదంశాస్త్రంతథాపిఛత్రిన్యాయేనాలంకారశాస్త్రముచ్యతే- తత్రసర్వస్వంరసాదిప్రమేయంసంగృహ్యతేసంక్షిప్యతేయేనాసావలంకారశాస్త్రసర్వస్వసంగ్రహఃప్రారిప్సితోగ్రంథః - తంసమ్యగ్విశదంవక్ష్యఇతియోజనా - సంక్షేపవైశద్యాభ్యాంరసాదిసర్వప్రమేయప్రతిపాదనాత్సర్వోత్కృష్టస్స్వగ్రంథఇతిసూచితోభవతి॥౨॥ సంప్రత్యలంకారశాస్త్రస్యలోకోత్తరవర్ణనాలాభనోత్కర్షమాహ॥చిరేణేతి॥ ౩॥ శాస్త్రసర్వస్వసంగ్రహఇత్యుక్తం-తద్విభజతే॥రసేతి॥ రసప్రధానా

రసజీవితా ఇత్యర్థః - యద్యపి వస్త్వలంకారరసాత్మనా త్రివిధస్యాపి వ్యంగ్యస్య జీవితత్వముత్తరత్ర వక్ష్యతి - తథాపి స్వాత్మమాత్రవిశ్రాంతత్వేన ప్రాధాన్యాద్రసస్యైవ ముఖ్యం జీవితత్వం - వస్త్వలంకారవ్యంగ్యయోస్తు సర్వథా రసపర్యవసానేన ప్రాధాన్యాత్తదభావేపి - వాచ్యాదుత్కృష్టత్వసామ్యాదౌపచారికో జీవితత్వవ్యవహార ఇతి నకశ్చిద్విరోధ ఇతి ధ్వనిలోచనరహస్యం - గుణాదయో వక్ష్యమాణలక్షణాః - అనుక్తసముచ్చయార్థశ్చశబ్దః శయ్యాపాకావాకర్షతి॥౪॥ కావ్యస్వరూపనిరూపణే సత్యప్యుదాహరణార్థం నాయకనిరూపణాభావాత్ప్రాచాం

> థాః గుణాలంకారవృత్తయః। రీతయశ్చేయతీ శాస్త్రప్ర
> మేయం కావ్యపద్ధతిః॥ ౪ ॥ యద్యప్యసౌ ప్రబంధేషు ప్రా
> చాం సాధు నిరూపితా। తథాప్యస్యాస్సమం నేతుర్నోదా
> హరణమాదృతం॥ ౫॥ పుణ్యశ్లోకస్య చరితముదాహరణమ
> ర్హతి। నకశ్చిత్తాదృశః పూర్వైః ప్రబంధాభరణీకృతః॥౬॥
> ప్రబంధానాం ప్రబంధౄణామపి కీర్తిప్రతిష్ఠయోః। మూ
> లం విషయభూతస్య నేతుర్గుణనిరూపణం ॥ ౭॥ వాక్యం ॥
> యథా రామగుణవర్ణనం రామాయణవల్మీకజన్మనోర్మహా
> ప్రతిష్ఠాకారణం ॥ తథా మహాపురుషవర్ణనేనహి శ్రేయ
> స్కరీ ప్రబంధస్థితిః ॥ యథా వేదశాస్త్రపురాణాదేస్త్వత

ప్రబంధేష్వపకర్ష ఇత్యాహ॥ యద్యపీతి॥ అసౌ కావ్యపద్ధతిః॥౫॥ అతఏవ ప్రబంధౄణామప్యపకర్ష ఇత్యాహ॥ పుణ్యేతి ॥ చరితోదాహరణే కర్తృకర్మణీ॥౬॥ తన్నిరూపణే తు మహోనుభయేషాముత్కర్ష ఇత్యాహ ॥ ప్రబంధానామితి॥ ప్రబంధౄణాం ప్రబంధకర్తౄణాం॥౭॥ తత్ర దృష్టాంతమాహ॥ యథా రామేతి॥ ఉత్తమగుణవర్ణనేనైవ ప్రబంధనిర్మాణమనేకశ్రేయోహేతురిత్యాహ॥ తథా మహాపురుషేతి॥ అతఏవోత్తమగుణవర్ణనమవశ్యం కర్తవ్యమితి భావః ॥ అథ స్వగ్రంథప్రతిపాద్యస్య కావ్యస్య వేదాదివత్పురుషార్థపర్యవసాయితామాహ॥ యథా వేదేతి॥ సన్నుత్తమనాయకాశ్రయోవర్ణ్యత్వేన యస్యేతస్మాత్ ॥ అభ్యుచ్చయమా

హ ఇయానితి॥ ఉక్తమర్థముపపాదయతి॥ తథాహీత్యాదినా॥ ప్రత్యక్షా
ద్యవిషయమిష్టప్రాప్త్యుపాయం జ్యోతిష్టోమాదికమనిష్ట పరిహారోపా
యంకళంజభక్షణవర్జనాదికంచయేనవిదంతిసవేదః - తదుక్తం॥ ప్రత్య
క్షేణానుమిత్యావాయస్తూపాయోనబుధ్యతే। ఏనంవిదంతివేదేనతస్మా
ద్వేదస్యవేదతేతి- తస్మాత్ప్రభుసమ్మితాద్రాజతుల్యాత్ - కుతఃశబ్దప్ర
ధానాత్ వాఙ్మాత్రేణప్రభురివవేదోపివిధినిషేధబలేన పుంసాంప్రవర్త
కోనివర్తకశ్చ - ప్రభుర్హ్యపథేదండయతి వేదస్తుప్రత్యవాయంజనయతీ
తిశబ్దప్రధానత్వమితిభావః- ప్రత్యవాయజనకత్వంచ వేదస్యస్వరవర్ణ
యోరన్యథోచ్చారణేపి దురితశ్రవణాదన్యథానుష్ఠానే అననుష్ఠానేవాకై
ముతికన్యాయసిద్ధం - అధ్యయనవిధేఃఫలవదర్థావబోధపర్యంతత్వాదితివే
దితవ్యం- చిరంమీమాంసాపేక్షయాకృచ్ఛ్రేణేత్యర్థః - యత్కర్తవ్యాక

ప్రాప్తిరహితనివృత్తిశ్చతథాసదాశ్రయాత్కావ్యాదపి॥
ఇయాన్విశేషః-కావ్యాత్కర్తవ్యతాధీస్సరసాన్యత్రనత
థా॥ తథాహి॥ శ్లో॥ యద్వేదాత్ప్రభుసమ్మితాదధిగతం
శబ్దప్రధానాచ్చిరం యచ్చార్థప్రవణాత్పురాణవచనా
దిష్టంసుహృత్సమ్మితాత్। కాంతాసమ్మితయాయయాసర
సతామాపాద్యకావ్యశ్రియాకర్తవ్యేకుతుకీబుధోవిరచిత

ర్తవ్యరూపంఅధిగతంప్రమితం- అర్థప్రవణాదర్థవాదబహుళత్వేనార్థ
ప్రధానాత్ - పురాణాదికంనవేదవదేవంకుర్యాన్నైవంకుర్యాదితిప్రవ
ర్తకంనివర్తకంవావిధినిషేధబలేన - కింతుతన్న్యక్కారేణపూర్వపురు
షచరితస్తుతినిందాముఖేన రాగద్వేషావుత్పాద్య మిత్రవత్ప్రవృత్తినివృ
త్తిహేతుభూతం - అతోస్యార్థప్రధానత్వ మిత్యవగంతవ్యం - అతస్సు
హృత్సమ్మితాత్పురాణవచనాచ్చయదిష్టమభిరుచితంతస్మిన్నిత్యధ్యాహ్రి
యతే- యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్ - కాంతాసమ్మితయా యయా-కవ
యతేవర్ణయతీతికవిఃతస్యకర్మకావ్యం- బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ ష్యఞ్ ప్ర
త్యయః- తచ్చపంకజాదివద్రూఢత్వాద్రసోల్లసితశబ్దార్థసంఘటనా
త్మకమేవనకర్మమాత్రం- తస్యశ్రియావిలాసేనసరసతామాపాద్య-ఉ

తరుణంతాజనసేనాభిముఖీకృత్యేత్యర్థః - కర్తవ్యేగుర్వాజ్ఞాకరణాదౌ - బుధోవిద్వాన్నతుపామరః- కుతుకీరాగవాన్ విరచితః- ఉభయత్రాప్యకారప్రశ్లేషాత్ - అకర్తవ్యేపరదారహరణాదౌ అకుతుకీద్వేషవాంశ్చేతిలభ్యతే- యథాకామినీ కటాక్షవీక్షణాదివిలాసైరేవ కామినమావర్జయంతీమమేదమభిలషితంకురుఅనభిలషితం మాకుర్వీత్యనుక్త్వైవసర్వం సంపాదయతితథా కావ్యశ్రీరపివ్యంజనవ్యాపారమాత్రపరత్వేనోపసర్జనీభూతశబ్దార్థతయా శబ్దార్థప్రధానాభ్యాం ప్రభుసుహృత్సమ్మితాభ్యాం వేదపురాణాభ్యాం విలక్షణా సతీసహృదయహృదయాహ్లాదకారిణా వ్యంజనవ్యాపారేణైవ రామాదివద్వర్తితవ్యం నతురావణాదివదితి పుంసఃకర్తవ్యేప్రవర్తయతి నివర్తయతిచాకర్తవ్యా దిత్యస్యాఃకాంతాసమ్మితత్వమవగంతవ్యం-ఏతేనాస్యాస్సరసతాపాదనేనప్రవర్తకత్వా

త్తస్యైస్పృహాంకుర్మహే॥౮॥వాక్యం॥ తతఃకావ్యందృష్టాదృష్టఫలజనకతయాబహూపయుక్తం॥ తదుక్తంకావ్యప్రకాశే॥ కావ్యంయశసేఽర్థకృతేవ్యవహారవిదేశివేతరక్షతయే। సద్యఃపరనిర్వృతయేకాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజఇతి॥ ప్రసిద్ధంచైతన్మహాప్రబంధేషు॥ పరివ

స్యయానునయపురస్సరంప్రవర్తకాభ్యాం వేదపురాణాభ్యాంవిశేషోవివక్షితఇతిబోద్ధవ్యం॥ అతస్తల్లక్షణాయప్రయతామహఇత్యాహ - తస్యైస్పృహాంకుర్మహఇతి॥ స్పృహేరీప్సితఇతిసంప్రదానత్వాచ్చతుర్థీ - పతేనపురుషార్థోపదేశః కావ్యస్యప్రయోజనం - తదుక్తం కావ్యంవిషయః-తద్జ్ఞానంప్రయోజనం- ఉభయోస్సాధ్యసాధనభావస్సంబంధః-జిజ్ఞాసురధికారీత్యనుబంధచతుష్టయంసూచితం॥౮॥నహ్యుక్తోపదేశవిశేషపవాత్రప్రయోజనంకింతుకీర్త్యాదికమపిసంభవతీత్యాహ॥ తతఇతి॥ తతస్సప్రయోజనత్వాత్ - బహుప్రయోజనసాధనత్వాదుపాదేయమితిభావః॥ అత్రవృద్ధసంవాదమాహ-తదుక్తమిత్యాదినా॥ కృద్విద్యుజ్‌శబ్దాః భావేసంపదాదిత్వాత్ క్విబంతాః - అత్రయశోర్థానర్థప్రతీకారాఃద్వయోరపి - వ్యవహారోపదేశౌతుసహృదయస్యైవ- నిర్వృతికాలే కవిర

పిసహృదయఏవేతినిర్వృతిర్ద్వయోరపి ॥ పరివడ్ఢఇతి॥పరివర్ధతేవిజ్ఞానం
సంభావ్యతేయశోవిసర్పంతిగుణాః। శ్రూయతేసుపురుషచరితంకింతద్యే
ననహరంతికావ్యాలాపాః॥నహరంతీత్యత్ర మనఇతి శేషః - విఢప్పందిగు
ణాః-అర్జేర్విఢప్పఇతికర్మణివిఢప్పాదేశఇతి|త్రివిక్రమభోజరాజౌ,కింబహు
నాచతుర్వర్గవ్యుత్పత్తిరప్యత్రైవభవతీతిభావః- తథాపిపరనిర్వృతిరేవే
హముఖ్యంఫలమితిరహస్యం-అన్యథాకావ్యస్యకాంతాసమ్మితత్వవిశేషో
నస్యాత్ - తదుక్తంలోచనేచతుర్వర్గవ్యుత్పత్తేరపిచానందఏవపార్యంతి
కంముఖ్యంఫలమితి॥ ననుకావ్యాలాపాం శ్చవర్జయేదితినిషేధాద్వ్యఫలో

ఢ్ఢఇవిణ్ణాణంసంభావిజ్జఇజసోపసప్పందిగుణా।సువ్వఇసుపు
రుసచరిఅంకింతజ్జేణణహరంతికవ్వాలావా॥ ఛాయా॥ప
రివర్ధతేవిజ్ఞానంసంభావ్యతేయశోవిసర్పంతిగుణాః। శ్రూ
యతేసుపురుషచరితంకింతద్యేననహరంతికావ్యాలాపాః
యత్రపునరుత్తమపురుషచరితంననిబధ్యతేతత్కావ్యంపరి
త్యాజ్యమేవ । తన్మూలాచేయంస్మృతిఃకావ్యాలాపాం
శ్చవర్జయేదితి । నకేవలంకావ్యస్యాయంపంథాః।కింతు
శాస్త్రజాతస్యాపిసదాశ్రయత్వేనమహాల్లోకాదరః॥ త
థా వైశేషికాదే రీశ్వరప్రతిష్ఠాపకతయా జగత్పూ
జ్యతా॥తథామహాభారతాదీనామపిమహాపురుషవర్ణన
పరతయైవవిశ్వాతిశాయిత్వం।కింబహునావేదాంతాఅపి

యంప్రయాసఇత్యాశంక్యస్మృతేరన్యవిషయత్వమాహ॥ యత్రపునరి
తి॥అన్యథారామాయణాదేరపిహేయత్వప్రసంగాదితిభావః - కావ్యే
కైముతికన్యాయేనోత్తమ పురుషగుణవర్ణన స్యావశ్యకత్వం ప్రతిపాద
యితుంశాస్త్రజాతస్యాపితత్పరత్వమాహ॥నకేవలమిత్యాదినా॥ ఈశ్వ
రప్రతిష్ఠాపకతయేతి - అంకురాదికంసకర్తృకంకార్యత్వాద్ఘటవదిత్యా
దిప్రమాణైరితిభావః। అత్రకర్తరిచేతినిషేధాద్యాజకాదిభిశ్చేతిషష్ఠీస
మాసోద్రష్టవ్యః - తస్యాకృతిగణత్వాత్ - యద్వాశేషషష్ఠీసమాసః-త
స్యైతన్నిషేధాభావాత్ -ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యం-భారతాదీనామపి

శాసకత్వాచ్ఛాస్త్రత్వేననిర్దేశః॥ † ననుచిదేకరసతయాసిద్ధస్యకస్యబ్ర
హ్మణఃప్రతిపాదకేషువేదాంతేషుగుణవత్పురుషవర్ణనంనాస్తీతిచేన్నై
షదోషః - బ్రహ్మణ్యానందాదీనామౌపాధికానాంవిద్యమానత్వాత్ -
తదుక్తంపంచపాదికాయాం-ఆనందోవిషయానుభవోనిత్యత్వంచేతిసం
తితద్ధర్మాఇతి। అథవాసచ్చిదానందస్యబ్రహ్మణోనిర్గుణస్యాపినిర్దోషత్వ
మేవగుణః-యథాహమాఘః- అపదోషతైవవిగుణస్యగుణఇతితదేతదభి
ప్రేత్యాహకింబహునేతి ॥ నచేదంమాఘవచనమబ్రహ్మపరమితివచనీ
యం-తథాహి ॥ అవిభావ్యతారకమదృష్టహిమద్యుతిబింబమస్తమితభా
నునభః। అవసన్నతాపమతమిస్రమభాదపదోషతైవవిగుణస్యగుణఇతి -
అత్ర ప్రాకరణికసంధ్యానభః ప్రతిపాదనాత్ప్రతీయమానస్యాప్రా
కరణికస్య - నతత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకంకోమోహఃకశ్శోకఇ
త్యాద్యుపనిషదర్థసనాథస్యాకాశపర్యాయనభశ్శబ్దార్థస్యబ్రహ్మణో
ర్థాంతరస్యానేననిర్గుణస్యనిర్దోషత్వమేవగుణఇతివివక్షితత్వాత్ - పదార్థ
బ్రహ్మప్రతిపాదకతయాపరముత్కృష్యంతే॥ అథాతో
ధర్మజిజ్ఞాసేత్యుపక్రమమాణేన సూత్రకృతామహర్షిణా
వివేచనప్రపంచఃపున రస్మన్మహోపాధ్యాయవిరచితమాఘవ్యాఖ్యా
నేసర్వంకషాఖ్యానేద్రష్టవ్యః ॥ నిరీశ్వరవాదినామపిమీమాంసకానాం
గుణశ్రేయధర్మప్రతిపాదనాదేవగుణవత్పురుష వర్ణనపర్యవసాయిత్వ
మిత్యాహ॥ అథాతఇతి॥ అథవేదాధ్యయనానంతరంఅతోవేదస్యవివక్షి
తార్థత్వాద్ధర్మస్యజిజ్ఞాసాకర్తవ్యేతిసంక్షేపతస్సూత్రార్థః-మహర్షిణా
జైమినినేతిశేషః - ధర్మోనామశ్రేయస్సాధనభూతోయాగాదిరేవనా
పూర్వమాత్మనిష్ఠం-తదుక్తం-శ్రేయస్సాధనతాయత్రద్రవ్యాదౌవిధితో
భవేత్।తస్యైవధర్మతాజ్ఞేయాధర్మస్తత్సాధనంయతఇతి-అపూర్వంచ
యాగాదేరవాంతరవ్యాపారశ్శక్తిర్వేతిభాట్టాః। తన్మతాశ్రయణేధర్మ

† వస్తుతస్తుభేదవాదిమతే - బ్రహ్మణోహేయప్రత్యనీకకల్యాణగు
ణవిశిష్టతయావేదాంతానాంగుణవన్మహాపురుషప్రతిపాదకత్వంస్వాప
పాదమేవేతికిమనేననిర్గుణబ్రహ్మావలంబనక్లేశేనేతివిభావనీయమ్.

స్యాపూర్వద్వారా పురుషాశ్రితత్వం గుణత్వం చౌపచారికం- ప్రాభాక
రాస్తు యాగాదివ్యతిరిక్తం స్థిరకార్యం లిఙ్గాదివాచ్య మపూర్వమేవధర్మ
ఇతి ప్రతిపేదిరే - తన్మతే పునస్తస్యాత్మనిష్ఠత్వం గుణత్వం చ సంప్రతిప
న్నమేవేతి సుష్ఠూక్తం- పురుషాశ్రితస్య గుణశ్రేష్ఠస్యేతి- ఉరరీకృతమంగీ
కృతం- నన్వేతచ్ఛాస్త్రం న్యాయనిరూపణపరం న పురుషగుణవర్ణనపరమి
త్యాశంక్య తస్యాపి పురుషగుణధర్మనిరూపణార్థత్వాత్తత్రైవ పర్యవసాన
మన్యథా వైఫల్యమిత్యాశయేనాహ॥ తత్తన్న్యాయేతి ॥ ఉక్తమర్థముప
సంహరన్ స్వగ్రంథస్య విద్వత్పరిగ్రహమాశాస్తే॥ అతశ్చేతి ॥ ౯ ॥ వ
ర్ణ్యప్రబంధయోరుభయోరుత్కృష్టత్వాదన్యోన్యముపస్కారోప

ణాపి పురుషాశ్రితస్య గుణస్య ధర్మస్య జిజ్ఞాసాద్వారేణ
మహాపురుషగుణవర్ణనమేవ శాస్త్రస్య ప్రాణ ఇత్యురరీ
కృతం। తత్తన్న్యాయనిరూపణపరస్యాపి ప్రబంధరాశే
ర్మహాపురుషగుణవర్ణనం హేమ్నః పరమామోదః । అత
శ్చ॥ ప్రతాపరుద్రదేవస్య గుణానాశ్రిత్య నిర్మితః। అలం
కారప్రబంధోయం సంతః కర్ణోత్సవోస్తు వః॥ ౯ ॥ కాకతీ
యనరేంద్రస్య యశో భూషయితుం కృతా। విద్యానాథకృ
తిశ్చేయం స్వయం తేన విభూష్యతే॥ ౧౦ ॥ తదుక్తం దం
డినా॥ ఆదిరాజయశోబింబమాదర్శం ప్రాప్య వాఙ్మయం

స్కారకభావ ఇత్యాహ॥ కాకతీయేతి॥ కాకతిర్నామ దుర్గాశక్తిరేకశిలా
నగరేశ్వరాణాం కులదేవతా- సా శక్తిర్భజనీయాస్యేతి కాకతీయః- వృద్ధా
చ్ఛ ఇతి శైషికశ్ఛప్రత్యయః ॥ ౧౦ ॥ అత్ర ప్రబంధమహిమ్నా వర్ణ్యోప
స్కారే వృద్ధసంవాదమాహ॥ తదుక్తం దండినేతి ॥ అత్ర బింబశబ్దః కర్తృ
వాచీ- వాఙ్మయాదర్శః కర్మ- అత్ర నలనహుషాద్యసన్నిధానేపి తద్యశోబిం
బప్రతిష్ఠాయా వాఙ్మయాదర్శాధీనత్వోక్తేః ప్రబంధమహిమ్నా ప్రతిపా
ద్యోత్కర్ష ఇతి భావః - కేషుచిత్కోశేష్వేతత్పద్యం ప్రతిపాద్యమహి
మ్నా ప్రబంధోత్కర్షపర గ్రంథమధ్యే లేఖకదోషాల్లిఖితం తత్తు గాఢాం
గమదుఘాసద్భిరిత్యాద్యేతత్పద్యపూర్వోత్తర శ్లోకపర్యాలోచనయా

అస్మదుక్తార్థావధారణాయపేక్షణీయం॥అథవర్ణ్యమహిమ్నా ప్రబంధోఽ
సా- రేభామహాదిసంవాదమాహ॥సూక్తైవేత్యాదినా॥ నాయకేతి॥నా
యకః రామాదిఃతరళశ్చ- గుణాశ్శౌర్యాదయస్తైంతవశ్చ-ఆకల్పవదాచ
రంతిఆకల్పంతి- సర్వప్రాతిపదికేభ్యఃక్విబ్వావక్తవ్యఇతిక్విప్-అనేనక
ర్ణావతంసతిత్యా వ్యాఖ్యాతః॥ఏవమవశ్యంలోకోత్తరగుణోనాయకఃకావ్యే

తేషామసన్నిధానేపినస్వయంపశ్యనశ్యతీతి॥సూక్తైవప్ర
తిసాహిత్యమహిమ్నాప్రబంధమహత్త్వా। తదుక్తంప్రాచా
భామహేన ॥ ఉపశ్లోక్యస్యమాహాత్మ్యదుజ్జ్వలాఃకా
వ్యసంపదఇతి। ప్రతిపాదితంచోద్భటేన ॥ గుణాలంకార
చారుత్వయుక్తమప్యధికోజ్జ్వలం।కావ్యమాశ్రయసంప
త్త్యామెరుణేవామరద్రుమఇతి॥రుద్రభట్టేనాపికథితం ।
ఉదారచరితనిబంధనా ప్రబంధప్రతిష్ఠేతి॥ప్రపంచితంచ
సాహిత్యమీమాంసాయాం॥ నాయకగుణగ్రథితాసూ
క్తిప్రజస్సుకృతినామాకల్పమాకల్పంతీతి ॥ నిరూపితంచ
భోజరాజేన॥కవెరల్పాపివాగ్వృత్తిర్విద్వత్కర్ణావతం
సతి । నాయకోయదివర్ణ్యేతలోకోత్తరగుణోత్తరఇతి ॥

——*మహాకులీనత్వాదినాయకగుణాః *——

తత్రైతేనాయకగుణాః ॥ మహాకులీనతౌజ్జ్వల్యంమహా
భాగ్యముదారతా। తేజస్వితావిదగ్ధత్వంధార్మికత్వాద
యోగుణాః॥ ౧౧ ॥ పూర్వశాస్త్రానుసారేణకతిచిత్క-
థితాఇమే । ప్రతాపరుద్రదేవస్య గుణావాచామగోచ
రాః॥ ౧౨॥ అథైతేషాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ త

వర్ణ్యఇత్యుక్తం- తేగుణాఃకఇత్యాకాంక్షాయాంపూర్వశాస్త్రానుసారే
ణకతిచనగుణాన్గణయతి॥ తత్రేత్యాదినా ॥ అథైతేషాంయథోద్దేశక్ర
మంలక్షణోదాహరణేప్రదర్శయతి॥మహాకులీనతేత్యాదినా॥మహాకులా
దఞ్ ఖఞావిత్యన్యతరస్యామ్ గ్రహణానువృత్త్యాఖఞ్ ప్రత్యయః
౧౧॥ ౧౨॥ ఉదాహరతి॥తావృగితి॥అత్రభూలోకస్యస్వర్గాతిశాయిత్వే

ర్ధవం కాకతీయనరేంద్రాణామింద్రాదిసాదృశ్యంచవ్యజ్యతే॥౧౩॥ ఔ
జ్జ్వల్యమాహ॥ రూపేతి॥ కుండలముక్తాహారనూపురాంగదాదిచతుర్వి
ధభూషణాభావే పిభూషితవదవభాసమానఆకారవిశేషోరూపం - తదు
క్తంభావప్రకాశే॥ ఆవేధ్యారోప్యవిక్షేప్యబంధనీయైరభూషితమ్। య
ద్భూషితమివాభాతితద్రూపమితికథ్యతఇతి॥ ఉదాహరతి॥మురారేరితి।
మహాదేవాన్మహాదేవనామకాన్మహారాజాత్-అవనీభృద్దుహితరి రాజపు
త్ర్యాం- ఈశ్వరాత్పార్వత్యామివేతిచధ్వన్యతే - అత్రమదనత్వోత్ప్రే
క్షా॥ మహాకులీనతానామమహాకులేమహతిసంభవః॥యథా॥

తాదృక్షథ్యమలోకభాగ్యవిభవాదింద్రాదిబృందార
కైఃకోణ్యాంక్రీడితుమిచ్ఛుభిశ్చిరతరం సంప్రార్థితస్త్వప
ద్మభూః। అత్యారేభేఽమకులప్రశస్తిమస్య జన్యం కాకతీ
యాన్వయం తస్మిన్ సంప్రతివీరరుద్రవపుషా జాగర్తి ల
క్ష్మీపతిః॥ ౧౩॥ అథౌజ్జ్వల్యం॥రూపసంపన్నదేహత్వ
మౌజ్జ్వల్యంపరికీర్త్యతే॥యథా॥మురారేర్యద్వత్పూర్వం
జలనిధిసుతాయాముదభవన్మహాదేవాజ్జాతస్స పునరవనీ
భృద్దుహితరి। వపుష్మాన్ సోఽయం జయతి జగతీభాగ్య
విభవైర్హి ప్రతాపశ్రీరుద్రస్స్వయమితి మనీషాస్పృగదృ
శాం॥ ౧౪॥ అథమహాభాగ్యం॥ విశ్వంభరాధిపత్యంయ
త్తన్మహాభాగ్యముచ్యతే॥ యథా॥ సేవానమ్రనరేంద్ర
మౌళి విలసద్రత్నాంశునీరాజితం రాజ్యశ్రీప్రథమావ
తారపదవీమారుహ్యసింహాసనం। క్షోణీంరక్షతివిక్రమై

తయారూపసంపత్తిరుక్తా॥ ౧౪॥ మహాభాగ్యమాహ॥ విశ్వంభరేతి॥ వి
శ్వంబిభర్తీతివిశ్వంభరా - సంజ్ఞాయాంభృతృవృజీత్యాదినాఖశ్ ప్ర
ప్రత్యయేముమాగమః-తస్యాఆధిపత్యంసార్వభౌమత్వమిత్యర్థః॥ ఉదా
హరతి॥ సేవేతి॥ప్రథమోవతారోవతరణం-అవేస్తృస్త్రోర్ఘఞిత్యత్రప్రా
యేణగ్రహణానువృత్తేరసంజ్ఞాయామపిఘఞ్ప్రత్యయః- తస్య- పదవీం-
సింహాసనస్యరాజ్యలక్ష్మీప్రథమచిహ్నత్వాదితిభావః- ప్రత్యర్థిపృథ్వీప

తీనాం శ్లాఘయా ఉత్కర్షస్య లంఘనే జంఘయా చరంతీతి జాంఘికాః శీఘ్రగామినః - చరతీతి ఠక్ - దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనాభ్యామఖిలక్షోణీ సంరక్షణాదస్య మహాభాగ్యం॥ ౧౫ ॥ ఔదార్యమాహ॥ యదితి॥ తచ్ఛీల స్వభావస్తాచ్ఛీల్యం - విశ్రాణనే తాచ్ఛీల్యమితి శివభాగవతవత్సమాసః॥ ఉదాహరతి - వదాన్య ఇతి॥ త్రయాణాం జగతాం సమాహారస్త్రిజగదితి తద్ధితార్థేత్యాదినా ద్విగుః - గుణశ్రేణీశ్లాఘయా గుణగణోత్కర్షేణ పిహితం తిరస్కృతం హారిదీశానాం దిక్పతీనాం యశో యేన తస్య - అత్ర సమృద్ధవస్తువర్ణనాదుదాత్తాలంకారః॥ ౧౬॥ తేజస్విత్వమాహ॥ జగదితి॥ ఉదాహరతి॥ సదేతి॥ జయినో జయశీలస్య - కాకతిదేవతోపాసకో విభుః కాకతివి

రనుపమైః ప్రత్యర్థిపృథ్వీపతిశ్లాఘాలంఘనజాంఘికైర్గుణ
నిధిః శ్రీవీరరుద్రో నృపః॥ ౧౫॥ అథౌదార్యం॥ యద్విశ్రా
ణన తాచ్ఛీల్యమౌదార్యం తన్నిగద్యతే॥ యథా॥ వదాన్యో
నాన్యోఽస్తి త్రిజగతి సమో రుద్రనృపతేర్గుణశ్రేణీ శ్లాఘాపి
హితహారిదీశానయశసః। సమంతాదుద్భూతైర్ద్విరదమ
దగంధైస్సురభయః క్రియంతే యద్ద్వారవ్రజన మణిగృహ
ప్రాంగణభువః॥ ౧౬ ॥ అథ తేజస్వితా॥ జగత్ప్రకాశక
త్వం యత్తేజస్విత్వం తదుచ్యతే॥ యథా॥ సదా తేజోభా
నౌ స్ఫురతి జయినః కాకతివిభోరరిక్ష్మాభృత్కాంతా చికు
రతిమిరాహంకృతిముషి। ప్రకాశవ్యాప్తిర్గ్భవతి జరదుద్గా

భూః - మధ్యమపదలోపీ సమాసః - అరిక్ష్మాభృత్కాంతాచికురాః శత్రురాజస్త్రీకుంతలా ఏవ తిమిరం తస్యాహంకృతిముషి గర్వనిర్వాపకే - ప్రియవియోజనేన తస్మిన్ప్రవర్తకత్వాదితి భావః - తేజోభానౌ సదానద్యైవ - స్ఫురతి సతీతి భావలక్షణా సప్తమీ - జరంతి జీర్ణాని సర్వదా ప్రకాశవిరహగ్లానీభూతానీత్యర్థః - జీర్యతేరతృన్నితి భూతే అతృన్ప్రత్యయః - తాన్యుద్ధామాని బహుళాని తమాంసి యాసాం తాసాం తథోక్తానాం - న సూర్యం పశ్యంతీత్యసూర్యంపశ్యాః - అసూర్యలలాటయోర్దృశితపోరితి ఖశ్ప్రత్యయః - అరుర్ద్విషదిత్యాదినా ముమాగమః - ఉపపదమతిఙితి సమాసః - అత్ర నఞస్సూర్యకర్మ

కయాదృశిశ్రియయాసంబంధో నతుసూర్యస్థయాసత్త్రయాఅతో సూ
ర్యమిత్యసమర్థసమాసః-తథాపిసాధురేవ - యదాహభగవాన్భాష్యకా
రః-అవశ్యంకస్యచిన్నఞ్ సమాసస్యాసమర్థస్యగమకస్య సాధుత్వం వ
క్తవ్యం అసూర్యంపశ్యానిముఖానీతి- తాసామవధిగరేః లోకాలోకపర్వ
తస్యపాశ్చాత్త్యదృషదాం అప్రకాశప్రదేశవర్త్యుపలానాంప్రకాశవ్యా
ప్తిః ప్రకాశజ్ఞానం - యద్వాఅయంప్రకాశశబ్దవాచ్యఇతిశృంగగ్రా
హికయాసంగ్రహః - అత్రసూర్యప్రకాశ రహితయోరపి దేశకాల
యోరతివేలప్రకాశజననాల్లోకోత్తరమస్య తేజస్విత్వమితిభావః॥ ౧౭॥
వైదగ్ధ్యమాహ ॥ కృత్యేతి ॥ కృత్యేషువస్తుషుకర్తవ్యార్థేషుచాతుర్యం
ప్రయోగకౌశలం ॥ ఉదాహరతి॥చాతుర్యమితి॥యత్రవిద్యానతత్రశ్రీ
ర్యత్రశ్రీర్న సరస్వతీతిన్యాయేనాన్యోన్యవిరుద్ధయోరపివాణీ శ్రియో

> మతమసామసూర్యంపశ్యానామవధిగిరిపాశ్చాత్యదృష
> దాం॥౧౭॥అథవైదగ్ధ్యం॥కృత్యవస్తుషుచాతుర్యంవైదగ్ధ్యం
> పరికీర్త్యతే॥యథా॥చాతుర్యంకిమువర్ణ్యతేగుణనిధేశ్శ్రీ
> వీరరుద్రప్రభోర్యత్రాన్యోన్యవిరుద్ధయోరపిమహద్వాణీ
> శ్రియోరార్జవమ్। కించాభ్యాంసదృశోపచారలలితాంత

ర్యత్రవీరరుద్రేమహదార్జవం సౌహార్దమేకత్రావస్థానమితియావత్ -
అస్తీతిగమ్యతే - అస్తిర్భవంతిపరోప్రయుజ్యమానోప్యస్తీతి మహాభా
ష్యకారవచనాత్ - ఉక్తన్యాయస్తువీరరుద్రవ్యతిరిక్తనిర్గుణ భూపాల
విషయఇత్యర్థః - ఆభ్యాంశ్రీవాణీభ్యాం - సహేతిశేషః - అత్రస
హాదిశబ్దాప్రయోగేపి తదర్థగమ్యతాయాంవృద్ధోయూనేతి జ్ఞాపనా
త్తృతీయా-సదృశైస్స్వస్వశీలోచితైరుపచారైః ప్రియాచరితసత్కా
రవిశేషైఃలలితాంహృష్టామిత్యర్థః - తదుక్తంభావప్రకాశే ॥ ఉపచా
రోయథాసత్త్వంస్త్రీణామల్పోపిహర్షదః। మహానప్యన్యథాయుక్తోనై
వతుష్టికరోభవేదితి॥ ఉపచారలక్షణమపితత్రైవ॥వాసోంగరాగాభరణ
మాల్యశయ్యాసనాదిషు। యత్రయత్రస్పృహాతత్తద్దేశకాలానురూప్య
తః॥అత్యాదరేణసత్కారఉపచారఇతీరితఇతి ॥ ఆభ్యామిత్యత్రప్రథా

నేతృతీయావిధానేపిశ్రీవాణ్యోశ్శబ్దఏవోపసర్జనభావోనత్వర్థః-
సహశాఖయాప్రస్తరంప్రహరతీత్యత్రప్రహరణేశాఖాప్రస్తరయోరి
వతయోర్భువశ్చసమప్రధానభావోపపత్తేఃఅన్యథాఅనౌచిత్యాదితిరహ
స్యం-అతస్త్రి(స్రో)పిసదృశోపచారసంతుష్టాఇతిభావః - తాంభువంసనృప
తిః-తస్తాదృశశబ్దయోఃస్వరూపప్రకారస్మారకయోః ఖంజకుబ్జాదివద్వి
శేషణసమాసః-పత్నుశక్త్యైతిత్యర్థః - ఉత్సవైఃహర్షోత్పాదకవ్యా
పారైః-ఉత్సూతేహర్షమిత్యేషఉత్సవఃపరికీర్త్యతఇతితత్రైవోక్తేః-
మిథోవిరుద్ధానామేతాసాం మన్యోన్యానురాగజననేనవశీకరణాద్వైవద
గ్ధ్యముక్తం - వితరణవిద్వన్గోష్ఠీప్రజారంజనాదిభిఃశ్రీవాణీధరణీర్నిర్వి"

తాదృశైరుత్సవైర్నిస్సపత్న్యమిమాంభువం సనృపతిర్ధ
త్తేదిశాంజత్వరః॥౧౨॥అథధార్మికత్వం॥ధర్మైకాయ
త్తచిత్తత్వంధార్మికత్వముదీర్యతే॥యథా ॥ పరిహాసే
ప్యనౌచిత్యంస్వప్నేప్యన్యవధూకథామ్ । శ(స్త్రా)వప్యగు
ణారోపంకాకతీం(ద్రో)నమృష్యతి॥౧౩॥ ఆదిగ్రహణాన్మ
హామహిమత్వపాండిత్యప్రభృతయః॥తన్మహామహిత్వం
స్యాద్యాపునర్దేవతాత్మతా॥యథా॥ కౌసల్యాసీత్ప్రథమ
జననీదేవకీచద్వితీయాపుణ్యోగ్న్యాతాతదనుమహితా ముప్పు
డంబాతృతీయా। యస్త్రైతాయాంరఘుపతిరభూద్ద్వాపర

రోథంపోషయతీతిభావః॥౧౨॥ధార్మికత్వమాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మంచర
త్యాసేవతఇతిధార్మికః-సకృత్తద్ధర్మోనధార్మికఇతివృత్తికారః-
తస్యభావస్తత్త్వం॥ఉదాహరతి॥పరిహాసఇతి॥అనౌచిత్యమన్యద్రవ్యాభి
లాషానృతభాషణాదిహేతుకమిత్యర్థః-పరిహాసాదావప్యనౌచిత్యాదిక
మసహమానస్యధార్మికత్వంకిమువక్తవ్యమితిభావః॥౧౩॥ ఆదిగ్రహణ
సంగృహీతేషుమహామహిమత్వమాహ॥తదితి॥ఉదాహరతి॥ కౌసల్యేతి॥
కోసలస్యాపత్యంస్త్రీకౌసల్యా - వృద్ధేత్కోసలజాదాఞ్యజితిఞ్యజ్ ప్ర
త్యయేటాప్-తద్దేవకీత్వమనుపశ్చాద్దేవకీత్వానంతరమిత్యర్థః-అనులక్ష
ణఇతికర్మప్రవచనీయత్వాత్తద్యోగేద్వితీయా । మహితాపూజ్యమా

నా-మతిబుద్ధీత్యాదినావర్తమానే క్తః- అత్రవిష్ణ్వవతారత్వేనదేవతా
త్మకత్వాన్మహామహిత్వం॥౨౦॥పాండిత్యమాహ॥సర్వేతి॥ ఉదాహరతి॥
గోష్ఠీభిరితి॥ షణ్ణాందర్శనానాంపాణిన్యాదిప్రష్ఠానానాంసమాహారఃష
డ్దర్శనీ-పాణినేర్జైమినేశ్చైవవ్యాసస్యకపిలస్యచ। కణాదస్యాక్షపా
దస్యదర్శనానిషడేవహీత్యాహుః - ద్విగుత్వాఙ్ఞీప్- సాసీమాగోచరో
యాసాంతాభిస్తథోక్తాభిర్గోష్ఠీభిశ్శాస్త్రప్రసంగైః- సత్సారస్వతమా
ర్గస్యసత్కవితామార్గస్యదర్శనంప్రకాశనం- దృశేర్ణ్యంతాల్ల్యుట్-
తేనవిత్తైస్తచ్ఛణైః- తేనవిత్తశ్చుంచుప్చణపావితిచణప్ప్రత్యయః - సం

రేశౌరిరాసీత్త్రిభువనోత్కోశఃసజయతికళా వీరరుద్రావ
తారః ॥ అత్ర గరుడధ్వజాత్మకతయామహామహిమతో
క్తా॥ ౨౦॥ అథపాండిత్యం॥సర్వవిద్యాధికత్వంయత్పాం
డిత్యంతదుదాహృతం॥ యథా ॥ గోష్ఠీభిఃపరితోషయన్బు
ధగణాన్షడ్దర్శనీసీమభిః సత్సారస్వతమార్గదర్శనచణై
స్సూక్తైఃకవీన్ప్రీణయన్। సంగీతోపనిషద్రహస్యపిశునై
రాతోద్యయోగ్యక్రమైర్ధిన్వన్సంసదివైణికాన్విహరతి
శ్రీకాకతీంద్రోనృపః॥ ౨౧॥ అథనాయకగుణనిరూపణా

## నాయకస్వరూపనిరూపణం.

నంతరంనాయకస్వరూపంనిరూప్యతే ॥ యశఃప్రతాపసు

గీతోపనిషద్రహస్యపిశునైఃనాట్యవేదమర్మోద్ఘాటకైః ఆతోద్యయోగ్య
క్రమైఃతతాదిచతుర్విధవాద్యోచితపరిపాటీభిః - వీణాశిల్పమేషాంవైణి
కాఃతాన్ధిన్వన్ప్రీణయన్ - అత్రవిభోస్సర్వవిద్యావిశారదత్వాదఖం
డంపాండిత్యమితిభావః- ప్రభృతిగ్రహణాద్వినీతత్వాదయోయేదశరూ
పకోక్తాస్తేతత్రైవద్రష్టవ్యాః - యథాసంభవమేతే స్త్రీపుంససాధార
ణాగుణాః-పురుషమాత్రనియతాస్త్వన్యేపిశోభాదయః-తదుక్తం ॥ శో
భావిలాసోమాధుర్యంగాంభీర్యంస్థైర్యతేజసీ। లలితౌదార్యమిత్యష్టౌసా
త్త్వకాఃపౌరుషాగుణాఇతి॥ ౨౧ ॥ తేపితత్రైవద్రష్టవ్యాఇత్యుపేక్ష్యనా
యకలక్షణంప్రతిజానీతే॥అథేతి ॥ లక్షయతియశ ఇతి॥గుణైఃపూర్వోక్తై

స్సాధారణైర్మహాకులీనతాదిభిరసాధారణైశ్శోభాదిభిశ్చ ఆఢ్య ఇత్యేతా
వదేవ సామాన్యలక్షణం- నయతి ప్రాప్నోతి వృత్తం ఫలం చేతి నాయక ఇతి
వ్యుత్పత్త్యా ప్రబంధవ్యాపిఫలవానిత్యపి విశేషో ద్రష్టవ్యః - చశబ్దోనుక్త
సముచ్చయార్థః సన్నుత్తమమధ్యమాధమభేదేన త్రివిధో నాయక ఇతీ
మం విభాగమాకర్షతి- తేనోక్తసకలగుణసంపన్నః ప్రబంధవ్యాపిఫలశిర
స్కవ్యాపార ఉత్తమః-కతిపయగుణహీనో మధ్యమః - బహుగుణహీనో
ధమ ఇతి వివేకః - అత్ర ధార్మికత్వాదయ ఇత్యాది గ్రహణసంగృహీతా
నాం యశఃప్రతాపాదీనాం గుణాఢ్యపదేనైవోపాత్తానామపి పునరుపా
దానమేతేషాం సర్వేష్వపి నాయకేష్వావశ్యకత్వమభివ్యంజయితుమితిర
హస్యం-సత్సమాఖ్యా యశః-కోశదండజం తేజః ప్రతాపః - ధర్మాదయః

భగో ధర్మకామార్థతత్పరః । ధురంధరో గుణాఢ్యశ్చ
నాయకః పరికీర్తితః ॥ ౨౨ ॥ యశఃప్రతాపాభ్యాం సుభగ
త్వం యథా ॥ ధర్మాలంబసముచ్ఛ్రితాం త్రిభువనస్యైకా
తపత్రశ్రియం ధత్తే కాకతివీరరుద్రనృపతే స్ఫారం య
శో మండలం । ఛాయెవాస్య నభస్థలీకువలయశ్యామేయ
మాలోక్యతే తన్మన్యే నియతం ప్రతాపతపనస్తస్యోపరి
ద్యోతతే ॥ ౨౩ ॥ ధర్మకామార్థతత్పరత్వం యథా ॥ ధర్మో

ప్రసిద్ధాః - ధూరేవ ధురా-టాబంతత్వం హలంతానామితి వచనాట్టాప్-
తాం ధారయతీతి ధురంధరః-సంజ్ఞాయాం భృతృవృజీత్యాదినా ఖశ్ ప్రత్య
యః - ఖిత్యనవ్యయస్యేతి హ్రస్వః-అరుర్ద్విషదిత్యాదినా ముమాగమః ॥
౨౨ ॥ తత్ర యథాయోగముదాహరతి-ధర్మేతి ॥ ధర్మ ఏవాలంబో దండః త
స్మిన్ సముచ్ఛ్రితాం విస్తారితాం-త్రిభువనస్యేతి సమాహారద్విగుః - పా
త్రాదిత్వాన్న స్త్రీత్వం-స్ఫారం ప్రభూతం- అత్ర త్రిభువనోల్లంఘినః
కీర్తిమండలాతపత్రస్యోపరి ప్రతాపతపనః ప్రకాశత ఇత్యుత్ప్రేక్షణాచ
ర్వాచీన సూర్యాదిమహసాం ఛత్రాధః ఖచితమణిగణవదవభాసమాన
త్వం కీర్తిప్రతాపయోశ్చంద్రసూర్యాధికత్వం చ వ్యజ్యతే ॥ ౨౩ ॥ ధర్మ ఇ
తి ॥ అత్ర ధర్మార్థయోః పర్యాయేణోపమానోపమేయ భావాదుపమే

యోపమాలంకారఇతివక్ష్యతి - ఏతేనానయోరనోన్యమేవసాదృశ్యంన త్వేతత్సదృశోన్యఃకోపీతివ్యజ్యతే- ఏవముత్తరార్ధేపియోజ్యం॥౨౮॥ధురీణ లేతి-ఖస్సర్వధురాదిత్యత్రఖఇతియోగవిభాగాత్ఖ ప్రత్యయః॥గాయంతీరితి॥ స్వభర్తృభారావతరణసంతోషభరాద్వీరరుద్రకీర్తిమేవేతిభావః - కచ్ఛపపతిరాదికూర్మావతారోహరిరపోఢభారత్వాదాలింగనార్థం వక్షస్థలీదర్శనాత్-దృశేర్ల్యుడంతాల్లుట్ - లక్ష్మీంప్రీణయతె-ప్రీఞ్ తర్పణ ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్చౌరాదికాణ్ణిచిధూఞ్ప్రీఞోర్నుగ్వక్తవ్యఇతి నుక్ - అనువ్రజ్యయారంతుమనుధావనేన - వ్రజయజోర్భావేక్యబితి క్యప్-కరేణుకాశుచంవిప్రలంభజనితాం - అద్యేతిసర్వత్రసంబధ్యతె-

ర్ణఇవపూర్ణశ్రీరథోధర్మఇవస్థితః। కామస్త్వమివ
తౌకామ ఇవరుద్రనరేశ్వరె ॥ ౨౮ ॥ ధురీణతాయథా॥
గాయంతీ రనుమోదతేనిజవధూశ్శేషశ్శిరఃకంపనైర్ల
క్ష్మీంప్రీణయతేద్యకచ్ఛప పతిర్వక్షస్థలీదర్శనాత్ । ది
జ్నాగాశ్చకరేణుకాశుచముపాకుర్వంత్యనువ్రజ్యయా
దోష్ణాకాకతివీరరుద్రనృపతౌవిశ్వంభరాంబిభ్రతి॥౨౯॥
గుణాఢ్యత్వంయథా॥ ముఖైస్సహస్రేణఫణీవదేవ్యైత
రైస్సహస్రేణలిఖద్విపస్యా। నేత్రైస్సహస్రేణహ
రిశ్చపశ్యేత్ స్థానేగుణానాంకతివీరభర్తుః ॥ ౩౦ ॥

శేషాదయోభువంబిభ్రతి-శేషాదీంస్తుకూర్మరాజఇత్యాగమః - శేషాదిభరణీయాంవిశ్వంభరాంవీరరుద్రోభుజేనైకేనబిభర్తీతివిశ్వాతిశాయిధురంధరత్వమస్యోక్తం॥౨౯॥ముఖైరితి ॥ కరైరిత్యత్రాంశుహస్తయోరభేదాధ్యవసాయాల్లేఖనసాధనత్వం విజ్ఞేయం - వదేవిత్యాదావహేకృత్యతృచశ్చేత్యర్హార్థలిఙ్ప్రత్యయః - శేషాదయఏవాస్యగుణానామభివదనాదీన్యర్హంతితథాచెద్యుక్తమితివాక్యార్థః - అసంఖ్యేయాగుణాఇతిభావః- సహస్రేణేత్యత్రసంఖ్యేయబాహుళ్యేపి - వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వే సంఖ్యాస్సంఖ్యేయసంఖ్యయోరిత్యమరవచనాదేకత్వమవగంతవ్యం॥ ౩౦ ॥ అథధీరోదాత్తాదయశ్చత్వారోనాయకాస్స

ర్వరససాధారణా స్తేషామేవ శృంగారాశ్రయతయానుకూలాదిభేదేన ప్రత్యేకంచతుర్విధానాముత్తమ మధ్యమాధమభేదేన పునఃప్రత్యేకం త్రైవిధ్యేష్టాచత్వారింశద్భేదాః- ధీరోదాత్తాదిశబ్దాశ్చ మహావీరచరితాదిమహాప్రబంధే ష్వేకస్యానేకరూపాభిధానేన వత్సవృషభ మహోక్షాదిశబ్దవదవస్థావాచినోనజాతివాచిన ఇతి ప్రతిపాదితందశరూపకే - తత్ర కతిచిల్లక్షణోదాహరణాభ్యాంప్రదర్శ్యంతే॥ అథేత్యాదినా॥ ఉదాత్త ఇతి ॥ ధీరపూర్వా ఉదాత్తాదయ ఇత్యుక్తే ధీరశబ్దపూర్వా ఉదాత్తాదిశబ్దా ఇత్యుక్తంస్యాత్ - అతోత్రశబ్దపరేణార్థలక్షణాకథంచిత్కల్ప్యా॥ ౨౭॥ అత్ర ధీరోదాత్తాదీనాంసర్వరససాధారణ్యేపి యథాక్రమంవీరరౌద్రశృంగారశాంతిప్రధానత్వం వక్ష్యమాణ విశేషలక్షణపర్యాలోచన

* అథనాయకవిశేషానిరూప్యంతే *

ఉదాత్తఉద్ధతశ్చైవలలితశ్శాంతఇత్యపి। ధీరపూర్వా ఇమేప్రోక్తాశ్చత్వారోనాయకాస్స్మృతాః॥ ౨౭॥ తత్ర సర్వరససాధారణాశ్చత్వారోనాయకాః ధీరోదాత్తధీరోద్ధతధీరలలితధీరశాంతాః॥ ఏతేషాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ మహాసత్త్వోతిగంభీరఃకృపావానవికత్థనః। ప్రతాపరుద్రవద్ధీరోధీరోదాత్తస్ససమ్మతః ॥ యథా॥ సంది

యావిజ్ఞేయమితిరహస్యం ॥ తత్ర ధీరోదాత్తమాహ ॥ మహాసత్త్వ ఇతి॥ క్రోధాద్యనభిభూతాంతఃకరణో మహాసత్త్వః - అయమేవధీర ఇత్యాహుః - అత్రత్యధీరశబ్దేనతూద్యోగాదేరచలితత్వలక్షణఃస్థిరశ్శాస్త్రచక్షుర్వాభిధీయత ఇతి నపౌనరుక్త్యం- సత్యపివికారే సావహిత్థో గంభీరః- పరదుఃఖాపహరణేచ్ఛుఃకృపావాన్- ఆత్మశ్లాఘావిహీనో ఽవికత్థనః- అనుదాత్తేతశ్చ హలాదేరితి యుచ్ - ఏవంగుణకోయఃప్రతాపరుద్రవద్వర్తతే సధీరోదాత్త ఇతి యోజనా- ఏవంచ సర్వోత్కర్షేణవృత్తిరౌదాత్త్యమితిఫలితం- అత్ర స్థైర్యాదిసామాన్యగుణానాంవిశేషలక్షణేషూపాదానంతత్రావశ్యకత్వసూచనార్థం ॥ ఉదాహరతి ॥ సందిగ్ధ ఇతి॥ కృపయామృదుఃనతుకాతర్యేణేత్యనేనమహాసత్త్వతోచ్యతే - క్షణమల్పకా

లమేవపశ్చాత్తుహంత్యేవేతిస్థైర్యం - పురస్థ్సితానరీన్-నతుపలాయితా
నితిధార్మికత్వం - శౌర్యేతి-వందివిహితప్రశంసాకర్ణనేనైవలజ్జమా
నస్యాత్మశ్లాఘాతుదూరతఏవేత్యవికత్థనత్వం-నమద్భ్రూత్వంలజ్జానుభా
వః- ఇష్టానుభవజన్యఆనందస్సుఖం - సాపరాధవిషయోమన్యూరోషః-ఇష్ట
లాభజన్యోమనఃప్రసాదోహర్షః - తేషాంపిశునాన్సూచకాన్ఆకా
రాన్అక్షినిమీలనభ్రుకుటిముఖరాగాదీన్ వక్త్రేమనాగపిదపినధత్తఇ
త్యవహిత్థయాగాంభీర్యం- త్రయోలోకాస్త్రైలోక్యంతదతిశయాళురి
తిమధుపిపాసుప్రభృతిత్వాద్ద్వితీయాసమాసోద్రష్టవ్యః-శిజోవక్తవ్యా
ఖ్యాళువృత్త్యయః-అత్రస్థైర్యధార్మికత్వకీర్తయస్సాధారణాగుణాఃకృ

ర్థైకృపయామృదుఃక్షణమరీన్హంతుం ధృతాసిఃపురశ్శౌ
ర్యశ్రీప్రణయప్రశంసిషునమద్భ్రూర్లజ్జతేవందిషు।ఆకా
రాన్సుఖరోషహర్షపిశునాన్వక్త్రేనధత్తేమనాక్త్రైలో
క్యాతిశయాళుకీర్తిసుభగశ్శ్రీవీరరుద్రోనృపః॥౨౭॥దర్ప
మాత్సర్యభూయిష్ఠశ్చండవృత్తిర్వికత్థనః। మాయావీసు
లభక్రోధస్సధీరోద్ధతఉచ్యతే॥ యథా॥ రేరేఘూర్జర
జర్ఝరోసిసమరేలంపాకకింకంపసే వంగత్వంగసికింము
ధాబలరజః కాణోసికింకొంకణ। బాణప్రాణపరాయ
ణోభవమహారాష్ట్రాపరాష్ట్రోస్యమీయోద్ధారోవయమి

పాదయస్తువిశేషాఇతివివేకః॥ ౨౭ ॥ ధీరోద్ధతమాహ॥దర్పేతి॥దర్పశ్శౌ
ర్యాదిమదః-మాత్సర్యమసహనమసూయేతియావత్- తాభ్యాంభూయి
ష్ఠః-చండవృత్తిఃరౌద్రః-వికత్థనఃఆత్మశ్లాఘాపరః- మంత్రాదిబలేనావి
ద్యమానవస్తుప్రకాశకఃకేవలవంచకోవామాయావీ॥ఉదాహరతి॥ రేరే
ఇతి॥హీనసంబోధనేతురేఇత్యమరః - తస్యప్రతివాక్యమావర్త్యమాన
స్యవాక్యాదేరామంత్రితస్యాసూయాసమ్మతికోపకుత్సనభర్త్సనేష్వి
తియథాయోగమసూయాద్యర్థేషుద్విర్భావః- అత్రస్వరితమామ్రేడిత
ఇత్యాదినాప్రాప్తస్యప్లుతస్యసర్వఃప్లుతస్సాహసమనిచ్ఛతా విభాషా
వక్తవ్యేతిపాక్షికఃప్రతిషేధః - శాస్త్రత్యాగస్సాహసమితిహారదత్తః.

అత్రఘూర్జరాదివాక్యేషు యథాయోగముద్భావితైర్దర్పమాత్సర్యాది భిరోద్ధారోపయమిత్యాత్మశ్లాఘయాచాంధ్రక్షమాభృద్భటానాంధీరో ద్ధతత్వం॥౨॥ధీరలలితమాహ।నిశ్చింతఇతి॥ సుతసచివాదివినిహితయో గక్షేమతయాచింతావిరహితోనిశ్చింతః - అతఏవకళాసుగీతాదిష్వాస క్తః - సుఖీభోగప్రవణఃశృంగారప్రధానత్వాత్ సుకుమారాకారోమృ దుః॥ఉదాహరతి॥శౌర్యేతి॥ అత్రానర్గళశౌర్యాదిభిర్దైవానుకూల్యే నయువరాజధురంధరత్వేనచ నిశ్చింతస్సకలకలాసుఖమనుభవతీతివీరరు ద్రకులజ్యేష్ఠస్యధీరలలితత్వం॥౩॥ధీరశాంతమాహ॥ధీరఇతి॥ వివేచకః

త్యరీనభిభవంత్యంధ్రక్షమాభృద్భటాః॥అత్రభటానాం
ధీరోద్ధతత్వం॥ ౨॥నిశ్చింతోధీరలలితఃకలాసక్తస్సుఖైక
భూః॥ యథా॥ శౌర్యోష్మానిరవగ్రహఃప్రతినృపాస్స
ర్వేపినమ్రీకృతాః పాతివ్రత్యముపైతి భూరియమయం
నాథస్స్వయంభూశ్శివః। ధీరోయంయువరాజపవవహతి
శ్రీవీరరుద్రోధురంసర్వామిత్యనుమోదతేప్రతికలంశ్రీ
కాకతీంద్రోనృపః॥ ౩ ॥ ధీరశ్శాంతఃప్రసన్నాత్మాధీ
రశాంతోద్విజాదికః॥ యథా॥ వీరంరుద్రనృపాలరత్న
మభితఃప్రాప్తోదయంమోదతేసంఖ్యావద్గణపషపూషణ
మివప్రత్యగ్రమజ్ఞాకరః । ఉన్మీలత్కమలావిహారవసతి
ర్భూత్వావికాసైర్నిజైర్విశ్వామోదముదంచయన్నవిర

క్లేశసహిష్ణుర్వాధీరః-శమప్రధానశ్శాంతః-హృష్టాంతఃకరణఃప్రసన్నా త్మా-ద్విజాదికఇత్యాదిగ్రహణాద్వణిక్సచివావివక్షితా- సామాన్యగుణ యుక్తస్తుధీరశాంతోద్విజాదికఇతికేచిత్॥ఉదాహరతి॥వీరమితి॥సంఖ్యా జ్ఞానంతద్వతాంవిదుషాంగణఃసంఖ్యావద్గణః- ప్రాప్తఉదయోభివృద్ధిర న్యత్రోదయాచలోయేనతంతథోక్తం- ప్రత్యగ్రముభయత్రాభినవం- ఉన్మీలంత్యాఉల్లసంత్యాఃకమలాయాస్సంపత్తేరన్యత్రలక్ష్మ్యాఃవిహార వసతిః-వికాసైరుత్సవాదిభిరన్యత్రదళవిశ్లేషైఃవిశ్వస్యామోదంహర్షమ న్యత్రగంధవిశేషముదంచయన్నుద్బోధయన్- దోషావసానంపాపోపశ

షః అస్య త్రయో ఘోషాయా రాత్రేరవసానం ప్రభాతం - దోషా రాత్రిముఖె రాత్రౌ వర్తమానవ్యయమప్యసావితి విశ్వః - తత్రోత్సుక ఇతి-అత్ర దోషావసానే త్యాపాధైర్యశాంత్యోర్ని శ్చాపమోహమిత్యాదౌ ప్రసాదాదే శ్చ ప్రతిపాదనాద్విప్రాణాం ధీరశాంతత్వం॥౩౧॥ అథశృంగారనాయకానాం యథాక్రమముద్దేశలక్షణోదాహరణాన్యాహ ॥ అథేత్యాది నా॥౩౨॥ తత్రానుకూలమాహ॥ఏకేతి॥ స్వస్వపి నాయికాంతరేష్వితి శేషః॥ తదేవాహ ఏకస్యామితి॥ ఏకజానిరేవానుకూలో యథా రామాదిరిత్య లం దోషావసానోత్సుకః॥ అత్ర విప్రాణాం ధీరశాంతత్వం

—— * శృంగారనాయకానాహ్యంతే. * ——

౩౧॥ అథ శృంగారవిషయాశ్చత్వారో నాయకా ఇమే । అ నుకూలో దక్షిణశ్చధృష్టశ్శఠ ఇతీర్యతే ॥౩౨॥ ఏషాం స్వ రూపముదాహరణంచ॥ ఏకాయత్తోనుకూలస్స్యాత్ ॥ ఏ కస్యాం నాయికాయాం శేషానురక్తోనుకూలో నాయకః యథా ॥ కిం నామాచరితం తపస్సు విభవాయుస్స్యాఃపతిర్గ్ర య తెపీరోరుత్రస్యపక్వ త్స్వచరితం తస్యప్రియాస్యాం యతః । జానే మూనినాపిషీదపురతః ప్రఖ్యాస్యనామస్థి రాం త్వాంరత్నాకరమేఖలాంత్వయి సదాసక్తం విధా స్యేన్నృపమ్॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రస్యాన్యాస్యాంపి శేషాను రాగోవ్యజ్యతే యెనవథ్వాస్థిరా రత్నాకరమేఖలేతి త న్నామగ్రహణేనస్నేహప్రఖ్యాపనం క్రియతె॥ ౩౩॥తు

వ్యే॥ఉదాహరతి॥కిమితి॥నాయికావాక్యమేతత్ - భూనాకయాం భిన్నాయికయా-నామేతిసంభావనాయాం-యతస్సుచరితాత్ ॥ అథసఖీనాయికామాహ ॥ జానఇతి-నాయకఘటనోపాయమితి శేషః- అనుపసర్గాజ్ఞఇత్యాత్మనేపదం-నామేతికుత్సాయాం- అనురాగోత్పాదనార్థం సపత్నీ నామసామ్యేన నాయికాప్రకాశనస్యకుత్సితత్వాత్ - నామప్రకాశ్య సంభావ్యకుత్సాభ్యుపగమేన్నుచేతి విశ్వః - అత్ర రాజ్ఞో భూమ్యాది శేషానురాగోన్యత్రనతథేత్యానుకూల్యం॥౩౩॥ దక్షిణమాహ॥తుల్యఇతి ॥ స్నే

హేనానువర్తతే తేనౌచిత్యేన స్నేహానువర్తీ ॥ ఉదాహరతి॥ నర్మేతి।
అగ్రామ్యా ఇష్టజనావర్జనరూపః పరిహాసో నర్మ- కేళిష్వితి విషయసప్తమీ-
స్వాభిమతభావప్రకాశకో దృగ్వికార ఆకూతం- తదుక్తం-ఆకూతం తద్య
త్ర భావస్సోప్యభీష్టో విభావ్యత ఇతి - ప్రసాధనవిధిః స్రక్చందనాభరణా
దిః- ప్రభాతేతి ప్రభాతప్రాయేత్యర్థః - అత్ర వాక్యత్రయే-యథాక్ర
మముక్తివిశేషేణ కలావినోదస్య-విలోకనవిశేషేణ వక్షస్థలావిష్కరణ

స్యానేకత్ర దక్షిణః॥ అనేకాసు నాయికాస్వవైషమ్యేణ
స్నేహానువర్తీ దక్షిణో నాయకః॥ యథా॥ నర్మోక్త్యైవ
నిమంత్రితా స్మరకలాకేళీషు కాచిన్మయా సాకూతేన వి
లోకనేన హృదయం కస్యైచిదావిష్కృతం। కస్యాశ్చి
త్ప్రహితః ప్రసాధనవిధిర్జాతేకరేణ క్వ వా గంతాస్మీత్య
నుచింతయైవ నృపతేరాసీత్ప్రభాతా నిశా॥ ౩౪॥ తథా చ॥
వాణీం ముఖేన నేత్రాభ్యాం శ్రియం దోష్ణా చ మేదినీం।
మానయంస్తుల్యతాం ధత్తే తాసు రుద్రనరేశ్వరః॥ ౩౫ ॥
వ్యక్తాగాగతభీర్ధృష్టః॥ స్పష్టం॥ యథా॥ రాజ్యశ్రీపరి
భోగశంసి భవతః స్సర్వాంగమాలోక్య తే కస్త్రాం విన
యోస్తి సాహసమిదం తన్వానుమయ్యర్పితం । జానే
త్వాం బహువల్లభం కిమపరం వక్తవ్యమల్పావయోః త

స్య-కరేణ వశీకరణస్య చ సూచనాద్వాణీలక్ష్మీవసుంధరాః ప్రతీయంతే-
అత్ర ప్రభాతమనిశ్చితగంతవ్యతయా చింతాకులత్వేనాస్య సమానురా
గత్వప్రతీతేర్దక్షిణోయం నాయకః॥ ౩౪॥ ఉదాహరణాంతరమాహ॥
వాణీమితి ॥ అత్ర వాణ్యాదీనాం వాచ్యత్వాన్ముఖాదిశబ్దైర్నమోక్త్యా
దీనాం ప్రతీయమానత్వాచ్చ పూర్వోదాహరణాద్భేదః - స్త్రీలింగమ
హిమ్నా ప్రతీయమానలౌకికనాయికాభేదాధ్యవసాయేన వాణ్యాద్యను
రాగేపి న శృంగారనాయకత్వభంగప్రసంగః ॥ ౩౫ ॥
ధృష్టమాహ ॥ వ్యక్తేతి ॥ ఉదాహరతి ॥ రాజ్యేతి ॥ రాజ్యశ్రీస్తన్నా
మ్నీ కాచిన్నాయికా రాజ్యలక్ష్మీశ్చ-తత్పక్షే సర్వాంగం సప్తాంగాని - అ

ష్యాదరిద్రాః-నామేతిప్రసిద్ధా-జల్పితైఃకింజల్పితసాధ్యంనాస్తీత్యర్థః గ
మ్యమానసాధనక్రియాపేక్షయాకరణత్వాత్తృతీయా-నకేవలంప్రా
యమాణైవక్రియానిమిత్తంకారకభావస్య-అపితుగమ్యమానాపీతిన్యా
సోద్యోతవచనాత్-బహుశశ్చైతదుక్తంతాతపాదైస్సంజీవిన్యాదౌ-ధ
నపరారాజానోనవాల్లభ్యపరాఇతినాయికాభిప్రాయః-అతస్త్ర్యంత
రసంభోగప్రకాశనా గోత్రస్ఖలనాద్యపరాధాభివ్యక్తిర్నిర్భీకత్వంచె
త్యస్యధృష్టత్వం-అన్యాసంభోగచిహ్నైఃకుపితత్వాదియంఖండితా॥అధీ
రాపరుషైర్వాక్యైఃఖేదయేద్వల్లభంరుషేతిలక్షణాదధీరాచ॥ ౩౬॥శఠ
మాహ॥గూఢేతి॥ఉదాహరతి॥ దృష్ట్వేతి॥ అత్రదర్శనప్రియభాషణయో

స్యాత్ప్రేమతవాధికంవసుమతీయానామకింజల్పితైః ॥
౩౬॥ గూఢవిప్రియకృచ్ఛఠః ॥ నాయికామాత్రవిదితవి
ప్రియకారీశఠః॥ యథా॥ దృష్ట్వాపశ్యసికేవలంనమనసా
వాచాప్రియంభాషసేనోభావేనభుజాంతరంప్రకటయ
స్యగ్రేనచాభ్యంతరం। జ్ఞాతంకాకతినాథభూస్తవపరం
ప్రాణేశ్వరీధ్యాయతోమాదృక్షుమువిడంబనైవతదలం
వ్యర్థైర్బహిస్సంభ్రమైః ॥ అత్రతత్తన్నాయకవిషయత
యాకాకతీశ్వరాణాముదాహరణేనవీరరుద్రస్యైవవర్ణ
నం॥౩౭॥ఏషాంనాయికానుకూలనేపీతమర్ధవిటచేటవిదూ

శ్చకుర్వాగింప్రియకరణకత్వావ్యభిచారాదేవసిద్ధేర్దృష్ట్వావాచేతిచ
పునరుపాదానస్య తాత్పర్యనిషేధార్థత్వాన్నపౌనరుక్త్యం-భూః పరం
భూరేవ ధ్యాయతశ్చింతయతోన్యాసక్తిస్యేత్యర్థః- మాదృక్షుజనే
ష్వితిశేషః - దృశేఃక్సప్రత్యయోవక్తవ్యత్వాత్ - అత్రనాయికామా
త్రవిదితభావశూన్యదర్శనాదివిధానాచ్ఛస్యశఠత్వం-నాయికాత్వధీరమ
ధ్యా॥వీరరుద్రగుణవర్ణనప్రతిజ్ఞాభంగంపరిహరతి॥అత్రైతి॥ ౩౭ ॥ అథ
శృంగారనాయకస్య నాయికాసంబంధ నియమాత్తదనుకూలనేసహా
యానాహ॥ఏషామితి॥ క్రమేణైషాంలక్షణమాహ॥ కించిదిత్యాది॥ప్రధా
నేతివృత్తనాయకాదిషన్యూనగుణఃప్రాసంగికేతివృత్తనాయకః కిం

చిదూనశ్చైనవివక్షితః-తదుక్తం॥ పతాకానాయకస్త్వన్యః పీఠమర్దో విచక్షణః। తస్యైవానుచరో భక్తః కించిదూనస్తుతద్గుణైరితి॥ సచసుగ్రీవమకరందాదిః। నాయకోపయోగిగీతాదివిద్యానామేకవిద్యాభిజ్ఞో విటః కలహంసాదిః। వాక్యాంగవేషవికారాదినా హాస్యకారీ విదూషకః॥ ౩౭॥ అథసంభావితనాయకసామాన్యగుణయోగినీ నాయికేతి సామాన్యలక్షణం సిద్ధవత్కృత్య తద్విశేషాః కతిచిల్లక్షణోదాహరణాభ్యాం నిరూప్యంతే॥ అథేత్యాదినా॥ ౩౯॥ తత్రస్వాధీనపతికా

షకనామానస్సహాయాః॥ తేషాంస్వరూపంనిరూప్యతే॥
కించిదూనః పీఠమర్ద ఏకవిద్యో విటః స్మృతః। సంధానకుశల
శ్చేటో హాస్యప్రాయో విదూషకః॥ స్పష్టమేషాముదా
హరణం॥ ౩౭॥ ..............................

## అథాష్టవిధాశ్శృంగారనాయికాః.

స్వాధీనపతికా చైవ తథా వాసకసజ్జికా। విరహోత్కం
ఠితా చైవ విప్రలబ్ధా చ ఖండితా॥ కలహాంతరితా చైవ తథా
ప్రోషితభర్తృకా। తథాభిసారికా చేతి క్రమాల్లక్షణ
ముచ్యతే॥ ౩౯॥ ప్రియోపలాలితా నిత్యం స్వాధీనపతికా
మతా॥ యథా॥ ప్రియాం సర్వంసహాం తైస్తైర్విశేషైరు
పలాలయన్। ప్రతాపరుద్రనృపతిః ప్రతిక్షణమవేక్షతే॥

మాహ॥ ప్రియేతి॥ అధ్యుపరి ఇనః స్వామీ యస్యాస్సా అధీనః ఆయత్తః-అధీనోఽనిఘ్న ఆయత్త ఇత్యమరః-స్వస్మిన్నధీనః స్వాధీనః- యద్వా స్వస్మిన్నధికృతమధీతి వా విగృహ్య-సప్తమీశౌండైరితి సమాసః॥ అషడక్షేత్యాదినా అధ్యుత్తరపదాన్నిత్యః ఖప్రత్యయః - సురతసుఖాస్వాదలోభేనాసన్నత్వాత్ స్వాధీన ఆయత్తః పతిర్యస్యాస్సా తథోక్తా ॥ ఉదాహరతి॥ ప్రియామితి॥ సర్వంసహాత ఇతి సర్వంసహా నామ కాచిన్నాయికా - సంజ్ఞాయామిత్యాదినా ఖశ్ప్రత్యయే ముమాగమః- విశేషైర్వాసోంగరాగాదిభిరుపలాలయన్నవేక్షత ఇత్యనేన సన్నాయత్తరమణత్వప్రతీతేరియం స్వాధీనపతికా-నాయకస్త్వనుకూలః- భూపరిపాలనే నిత్యజాగరూ

కోయమిత్యపిగమ్యతే॥ ౮౦ ॥ వాసకసజ్జికామాహ॥ ప్రియేతి ॥ వాసకే వాసవేశ్మని భోగోపకరణైస్సజ్జా సన్నద్ధా సైవ వాసకసజ్జికా - స్త్రీణాం వారస్తు వాసక ఇతి పఠ్యతే వాసకే వారదివసే సజ్జయతి సజ్జీకరోతి హర్షేణ కేళీగృహాదికమితి వాసకసజ్జికా । అయమేవ పక్షో విద్యానాథస్య వివక్షితః॥ ఉదాహరతి ॥ స్వేతి ॥ పరిష్కృత్యాలంకృత్య - ఉత్కణ్ఠోన్మనసా ఉత్కణ్ఠితయేత్యర్థః- ఉత్క ఉన్మనా ఇతి నిపాతనాత్సాధుః - అత్ర క్రీడాగారపరిష్కారాదిభిరియం వాసకసజ్జికా - అతఏవోదాత్తాపి - తదుక్తం ఉదాత్తా కేశవాసోంగమాల్యభూషాసు సాదరా। శయ్యాభవనసంస్కారపరిబర్హాసమేధినీతి॥ ౮౧॥ విరహోత్కణ్ఠితామాహ॥ చిరయతీతి॥ అవ్యలీక ఇతి శేషః- అతఏవ చిరయత్యవ్యలీకేత్యేతి ధనికేనోక్తం - అనపరాధ

> ౮౦ ॥ ప్రియాగమన వేళాయాం మండయంతీ ముహుర్ముహుః। కేళీగృహం తథాత్మానం సా స్యాద్వాసకసజ్జికా ॥
>
> యథా ॥ స్వతేజసా పరిష్కృత్య ప్రధానాగారముత్కయా। శ్రియాభిషేకవేళాయాం వీరరుద్రః ప్రతీక్షితః ॥
>
> ౮౧॥ చిరయత్యధికం కాంతే విరహోత్కణ్ఠితోన్మనాః।
>
> యథా ॥ నశంకాన్యా తాదృగ్గుణపరిషు శ్రీరుద్రనృపతౌ కయా వా గోష్ఠ్యా సౌ చిరయతి సఖీభిర్నసులభః । సమానేతుం కాంతం ప్రజ మదనబద్ధోంజలిరయం యతో విష్వద్రీచః

ప్రియవిలంబేనోన్మనా విరహోత్కణ్ఠితేత్యర్థః॥ ఉదాహరతి ॥ నేతి॥ అన్యాశంకా నాయికాంతరాసక్తిరూపేత్యర్థః- అతఏవానపరాధ ఇతి భావః- తాదృగిత్యాదిష్వితి త్యాదినా క్విన్ప్రత్యయః- ఆసర్వనామ్న ఇతి తదఆత్వం - అత్ర దృశ్యర్థాభావే నాసత్యప్యవయవార్థే తైలపాయికాదివద్వ్యుత్పత్తిర్ద్రష్టవ్యా - అతఏవాహ వృత్తికారః - తాదృశాదయో రూఢిశబ్దా ఇతి - భాష్యే తు కర్మకర్తరి వ్యుత్పత్తిర్దర్శితా - తమివపశ్యంతి జనాస్సోయం స ఇవ దృశ్యమానస్తమివాత్మానం పశ్యతీతి - గోష్ఠ్యా సంగీతాదిప్రసంగేన- అతఏవాసౌ ధీరలలితో నాయకః - త్వత్ప్రియసఖ్యశ్చంద్రః విష్వద్రీచః సర్వతోదిక్కాః - ఋత్విగిత్యాదినా క్విన్ప్రత్యయ ఏవ విష్వగ్దే

పయోరితి పెరద్రాృదేశః ॥ ౭౨ ॥ విప్రలబ్ధామాహ ॥ క్వచిదితి ॥ ఉదాహరతి॥ గచ్ఛేతి॥ ఆగమనసమయఇవాధునాపురోగంతుమశక్తాహ- అగ్రే గచ్ఛేతి- నిశీథఃపరమర్ధః-రాత్రఏవప్రాప్తః- నతుప్రియః - హేసంకేతాలయత్వం మోఘ్యసే - నాద్యాపిసంకేతస్థానంమోక్తుంశక్నోమీతి భావః - అశ్రుభిర్నతుసురతశ్రమజలాదినా పంకిలఇత్యనేన ద్వారదేశం ప్రతియాతాయా తెసూచ్యతే- అన్యథాపంకిలత్వాభావాత్ -అథప్రియముద్దిశ్య నచ్ఛాయంతవాపరాధః కింతుబహువల్లభత్వేయస్యాసక్తాయామస్మైవేత్యాహ॥ యద్వేతి॥ నాహమేకైవత్వయావంచితాకింత్వనుమంతా

కిరతికిరణాం స్త్వప్రియసఖః॥ ౭౨॥ క్వచిత్సంకేతమావే
ద్యదయితేనాథవంచితా । స్మరార్తావిప్రలబ్ధేతికళావిద్భిః
ప్రకీర్త్యతే॥ యథా॥గచ్ఛాగ్రేసఖికాప్రియాగమకథా
ప్రాప్తానిశీథఃపరంసంకేతాలయమోఘ్యసేమమవృథా
జాతోశ్రుభిఃపంకిలః। యద్వాగుర్జనరేశ్వరెప్రియతమె
రాజ్యశ్రియోవల్లభె భారత్యాదయితె భువఃకృత పదాః
ప్రాయోవయం వంచితాః ॥ ౭౩ ॥ నీత్వాన్యత్రనిశాం
ప్రాతరాగతెప్రాణవల్లభే। అన్యాసంభోగచిహ్నైస్తు
కుపితాఖండితామతా॥ యథా॥ రాత్రిర్యామత్రయపరి
మితావల్లభాస్తెసహస్రంమార్గాఃసక్త్యేమమగృహామ
పిప్రాతరేవాగతోసి । కింకర్తవ్యం వదనృపతిభిర్వీక్షణీ

రస్సఖ్యాదయస్సర్వేపిమదీయాఇత్యాహ॥ వయమితి॥ అతఏవనమమేత్యేకవచనప్రక్రమభంగః- అత్ర భారత్యాదయితెభువఇతిపాఠస్సాధీయాన్ - క్షితినాయకఇతిసమాసపాఠే వ్యాసప్రక్రమభంగప్రసంగాత్ - అత్ర సంకేతమావేద్యదయితెనవంచితాసతీకామాతురెతీయంవిప్రలబ్ధా॥౭౩॥ ఖండితామాహ॥ నీత్వేతి॥ ఉదాహరతి॥ రాత్రిరితి ॥ అద్యంతయామార్ధయోరకుంఠితసంచారత్వేనారాత్రిత్వాభిమానాత్త్రియామేతి వ్యవహారః- సహస్రమితి - వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వేసర్వాస్సంఖ్యేయసంఖ్యయోరిత్యేకత్వం- తథాపిమార్గాఃసక్త్యేనతుమదుద్దేశేన- ప్రాతరేవ

ఏవహోరానర్హసమయఏవేతిభావః - అతఏవ వాగమనప్రయోజనం పృచ్ఛ
తి- కిమితి - యద్వా నైవాన్యత్ప్రయోజనం ప్రజాపాలనపరాణాం నృపా
ణామిత్యాహ ॥ నృపతిభిరితి ॥ కింతు తవైవం ప్రయాసజననార్థ-యద్వా
పాపం మమైవం జీవం త్యాఇతి చింతయామీత్యాహ - కోవేతి-అత్ర ప్రా
తరాగతస్య ప్రియస్యాన్యాసంగవికారదర్శనాత్ కుపితేయం ఖండితా- వ
క్తిసోత్ప్రాసవక్రోక్త్యా ధీరమధ్యాకృతాగసమితి లక్షణాద్ధీరమధ్యా
చ- నాయకస్తుధృష్టః॥ ౨౨॥ కలహాంతరితామాహ॥ కోపాదితి॥ ప్రియం
ప్రణామాదినా ప్రసాదనపరమిత్యర్థః తదుక్తం ॥ సత్యవాగార్జవరతి
రుపకుర్వన్ ప్రియంవదః। భజతేయస్స్వయం ప్రీతః ప్రియస్సభవతి స్త్రి

యాహిసర్వాః కోవాదోష స్తవపునరహం కామమాయా
సయి స్త్రీ ॥ ౨౨ ॥ కోపాత్ప్రియం పరాణుద్య పశ్చాత్తాప
సమన్వితా । కలహాంతరితా నామ సూరిభిః పరికీర్తితా ॥
యథా ॥ తహతహ అణుణఅంతో పిఓతు ఏహిఅరోసకలు
సేణ। అవహీరిదో ణముణం ఓరా ఏ త్తి విఓఅవేఅణం సహస్స॥
ఛాయా ॥ తథా తథా అనునయన్ ప్రియ స్త్వయా హృదయ
రోషకలుషేణ । అవధీరితో న జ్ఞాతో రాజేతి వియోగవేద
నాం సహస్వ॥ ౨౩॥ దేశాంతరగతే కాంతే ఖిన్నా ప్రోషి

యాఇతి- కలహేసతిసుఖేనాంతరితా కలహాంతరితా॥ఉదాహరతి॥తహే
తి॥తథాతథా అనునయన్ ప్రియ స్త్వయా హృదయరోషకలుషేణ।అవధీరి
తో న జ్ఞాతో రాజేతి వియోగవేదనాం సహస్వ(మునిఅమితిజాణముణౌజ్ఞ ఇ
తిజానాతేర్ముణాదేశః -విసూరణమితి ఖిదేర్విసూరఇతి విసూరాదేశ ఇ
తికోశాంతరే) తథాతథేత్యనేన పునః పునః ప్రణామాదిద్యోత్యతే-అత్ర తా
దృశం రాజానం ప్రియమనాదృత్య కిమర్థమధునా దూయస ఇతి హృదయో
పాలంభాదియం కలహాంతరితా- నాయకస్తూత్తమః- కామతంత్రేషు నిపు
ణః క్రుద్ధానునయకోవిద ఇత్యాదిలక్షణాత్ ॥ ౨౩॥ ప్రోషితభర్తృకామా
హ॥ దేశేతి ॥ కాంతఇతి-కథాభిః కమనీయాభిః కామైర్యైరోష్ఠైశ్చ సర్వదా
ఉపచారైశ్చరమయేద్యస్సకాంత ఇతీరిత ఇత్యుక్తిలక్షణ ఇత్యర్థః ॥ ఉదా

హరతి॥ త్రైలోక్యేతి॥ వ్యుష్టం ప్రభాతం తద్ధ్యానప్రతిబద్ధాః ప్రియచింతా ప్రరూఢాః సాంద్రపులకా ఏవ వ్యాకీర్ణకామేషవః కీలితకామబాణా యాసాం తాస్తథోక్తాః - అత్ర చింతాజాగరాదిప్రతిపాదనాత్ఖిన్నత్వే నేయం ప్రోషితభర్తృకా॥ ౮౬॥ అభిసారికామాహ॥ కాంతేతి॥ కాంతస్య కర్మణః కర్తుర్వాభిసరణే ఉద్యుక్తా - అత ఏవోక్తం - స్మరార్తాభిసరేత్కాంతం సారయేద్వాభిసారికేతి॥ సారయేదితి మాత్రాదిముఖేనేతి శేషః॥ ఉదాహరతి॥ సంభ్రమైరితి॥ కాంతాభిసరణాయ కరేణుమానయేతి కయాచిదుక్తే సఖ్యా వచనమేతత్ - అథవా నైవ కరేణుస్థాభిసరణం దృష్టచరం శ్రుతచరం వేత్యాఖ్యానకముఖేన సఖీ నాయికాయాః ప్రకటాభిసరణం వారయ

తభర్తృకా॥ యథా॥ త్రైలోక్యప్రథమానకీర్తిసుహసః
శ్రీవీరరుద్రప్రభోః సేవార్థం చిరయత్యసౌ కాకతిపురే భూ
పేషు యద్ప్రోషితః। ద్వారాసక్తదృశో నయంతి దివసా
న్వ్యుష్టాశయా చక్షుషా తద్ధ్యానప్రతిబద్ధ సాంద్రపులక
వ్యాకీర్ణకామేషవః॥ ౮౭ ॥ కాంతాభిసరణోద్యుక్తా స్మ
రార్తా సాభిసారికా॥ యథా ॥ సంభ్రమైరలమల్పజ్ఞే ప్రే
యాన్ స్తు మహీపతిః। కరేణుస్థాం న పశ్యామి నశ్యేణో హ్యభి
సారికాం ॥ ౮౮ ॥ ఆసాం నాయకానుకూలనే సహాయాః॥
దూతీ దాసీ సఖీ చేటీ ధాత్రేయీ ప్రాతివేశినీ॥ లింగినీ శిల్పి

తి- అల్పం జానాతీత్యల్పజ్ఞే ముగ్ధే-అత్ర ఆతోనుపసర్గే క ఇతి కప్రత్యయో న తిఙ్గుపధజ్ఞాప్రీకిరః క ఇత్యాదినా-అత ఏవాహ భగవాన్ కాత్యాయనః- ఆకారాదనుపపదాత్కర్మోపపదో విప్రతిషేధేనేతి-ఏతచ్చ సంజీవనీ సర్వంకషాదావసకృదుక్తం తాతపాదైః - అత్ర కాంతకర్మకాభిసరణముక్తం- ఏవం కాంతకర్తృకాభిసరణేప్యుదాహార్యం-ఏతాసాం చ॥ చింతానిశ్వాసఖేదాశ్రువైవర్ణ్యగ్లాన్యభూషణైః। యుక్తాః షడంత్యా ద్వే చాద్యే క్రీడౌజ్జ్వల్యప్రహర్షితైరిత్యుక్తదశవికారా ద్రష్టవ్యాః॥ ౮౮ ॥ అథాసాం దూతీరాహ॥ దూత్య ఇతి॥ దాసీ కర్మకరీ - సఖీ స్నేహనిబంధనా. కారూ రజక్యాదిః ధాత్రేయీ ఉపమాతృసుతా- ప్రాతివేశినీ సమీపగృహవర్తినీ-లిం

నీపరివ్రాజికా- శిల్పినీచిత్రకారాదిస్త్రీ - స్వాస్వయంచేతిమాత్యాః స
హాయాః- నాయకానుకూలన ఇతి శేషః - స్వా చేతి- స్త్రీలింగేమూలం మృ
గ్యం - సోఽన్వేష్టాతాఽఽత్మనిస్వం త్రిష్వాత్మీయే స్వోఽస్త్రియాం ధనఇతి న
పుంసకత్వే నాభిధానాత్ - అథవా స్వా స్వకీయా బాంధవస్త్రీయావత్
తదుక్తం సర్వజ్ఞసోమేశ్వరేణ - భగినీ స్యాలికా వాఽపి మాతులస్యాథవా సు
తా। ఏతా భవంతి మాత్యాస్తు బాంధవస్త్రీతిసంజ్ఞితా ఇతి ॥ ౭౭॥ పద్మిన్యా
దీనాం జాతివాచిత్వం న ముగ్ధాదివదవస్థావాచిత్వమిత్యాహ ॥ పద్మినీతి॥ ప్ర
భృతిగ్రహణాచ్ఛంఖినీహస్తిన్యౌ గృహ్యేతే- లక్షణాదికమేతాసాం కామ
శాస్త్రేష్వవద్రష్టవ్యం - ఇత్థం స్వాధీనపతికాద్యవస్థాష్టకముక్త్వా తదాశ్ర

నీస్వా చ సహాయాః పరికీర్తితాః॥ ఏతాసాం స్వరూపము
దాహరణం చ స్పష్టం॥ ౭౮ ॥ కామశాస్త్రప్రసిద్ధాః పద్మినీ
చిత్రిణీప్రభృతయో జాతివిశేషా జ్ఞాతవ్యాః ॥ సంక్షేపే
ణ నాయికా త్రివిధా- ముగ్ధా మధ్యా ప్రౌఢా చేతి॥ ఉదయ
ద్యౌవనా ముగ్ధా లజ్జావిజితమన్మథా। లజ్జామన్మథమధ్య
స్థా మధ్యమోదితయౌవనా ॥ స్మరమందీకృతవ్రీడా ప్రౌ
ఢా సంపూర్ణయౌవనా ॥ ౭౯ ॥ యథాక్రమముదాహర
ణాని॥ ముగ్ధా యథా ॥ ముగ్ధే యన్మనసోఽపి గోప్యమఖిలం త
న్మహ్యమావేద్యతే కిం యాం కాచిదహం తవ ప్రియసఖీ ప్ర
చ్ఛాద్య కిం తామ్యసి। ఆసక్తిస్తవ రుద్రదేవనృపతావాశా

యభూతానేక నాయికామధ్యే ముగ్ధాదిత్రయం లక్షణోదాహరణా
భ్యాం ప్రదర్శయతి॥ సంక్షేపేణేత్యాదినా॥ ౭౯॥ తత్ర ముగ్ధాముదాహర
తి- ముగ్ధ ఇతి॥ యాం కాచిదనాప్తాం కిం- నేత్యర్థః- అనుక్తాపి తవ మనోరథం జా
నామీత్యాహ ॥ ఆసక్తిరితి - అస్తీతి శేషః - ఆశాస్యత ఇత్యేకం వాక్యం
యస్సర్వాభిరభిలష్యత ఇత్యర్థః - యద్వా రుద్రనృపతౌ తవాసక్తిరాశా
స్యతే అస్మాభిరపేక్ష్యత ఇత్యర్థః - ఆఙః శాసు ఇచ్ఛాయామిత్యస్మాద్ధా
తోః కర్మణి యక్ - కింభవేదితి సంప్రశ్నే లిఙ్ - అత్రాభిరూప్యాది గుణ
యోగసూచకేన సుతనుశబ్దేన ప్రథమయౌవనస్య దత్తోత్తరా వీప్సయేత

నేన లజ్జావిజితమన్మథత్వస్య చ ప్రతీతేరియం ముగ్ధా - అభిరూప్యమకారి
న్యసంగానాంచాతిమార్దవం । ఏవమాదిగుణావస్థా ప్రథమేయావనేభ
వేదిత్యుక్తా - కృతాధరాంగసంస్కారా సఖీకేళీషు లాలసేత్యాదినాత
చ్ఛేష్టాశ్చోక్తాః - తచ్చాఖ్యాం ప్రణమ్యైకవాచీన్యనేన సూచ్యతే ॥ ౫౦॥
మధ్యాముదాహరతి॥ లీలేతి ॥ పూర్వరంగో నామనాట్యాదౌ కర్తవ్యో
రంగప్రసాధనాఖ్యః కర్మవిశేషః- తదుక్తం- యన్నాట్యవస్తునః పూర్వం
రంగవిఘ్నోపశాంతయే । కుశీలవాః ప్రకుర్వంతి పూర్వరంగస్స కీర్తిత ఇతి-
లీలావిభ్రమాణా మయత్నలబ్ధవిలాసానాం పూర్వరంగం తారుణ్యస్యవి
లాసహేతుత్వేన తత్పూర్వభావిత్వా త్పూర్వరంగత్వేన రూపణం - య
ద్వా లీలావిభ్రమా ఏవ పూర్వరంగో యస్య తత్తారుణ్యమేవ రంగస్థలమితి
గమ్యతే- తత్రైవ నేపథ్యం నీహారావరణసదృశీయవనికా అత ఏవ తస్యాంత

స్య తేకిం భవేదిత్యాఖ్యాం ప్రణమ్యైకవా విసుతను ర్గతోత్త
రా ప్రీడయా॥ ౫౦॥ మధ్యా యథా॥ లీలావిభ్రమపూర్వ
రంగముదితం తారుణ్యమేత్య త్రపా నేపథ్యాంతర బింబిత
స్మరకళాలాస్యప్రపంచశ్రియః॥ సఖ్యః పశ్యత కాకతీయ
నృపతౌ భావానుబంధోజ్జ్వలః కోప్యస్యాస్తరళభ్రువోవి

రేబింబితాస్మరకళా కామోద్దీపనం సైవలాస్యప్రపంచ శ్రీర్యస్యా స్తథో
క్తాయాః లజ్జా మన్మథమధ్యస్థాయా ఇత్యర్థః - లాస్యలక్షణంతు సంగీతచూ
డామణౌ॥ శృంగారరసభూయిష్ఠైర్భూరిభావతరంగితైః। అంగైరనంగస
ర్వస్వైశ్శోభాతిశయశాలిభిః॥ అన్వితో నృత్తభేదోయ స్తల్లాస్యమితికథ్య
త ఇతి ॥ బింబగ్రహణోచిత నేపథ్యం తదంతరేన ర్తనం చతత్రైవోక్తం కుం
డలిన్నృత్తప్రస్తావే॥ నీరంధ్రా త్తత్ర కర్తవ్యా స్నిగ్ధాయవనికాదిమా । అప
రేద్వేయవనికే నీహారావరణోపమే । ప్రేక్షకాణాం వితన్వానా నానయనా
నందకందళం। నేపథ్యాంతరితా భూత్వా నర్తకీ నృత్తమాచరేదితి॥ భావస్య
రత్యాఖ్యస్థాయిభావస్యానుబంధో విచ్ఛేదాభావః - సజాతీయవిజాతీయై
రతిరస్కార ఇత్యర్థః - అథవా భావానాం సాత్త్వికసంచారిణామనుబంధః
కల్లోలవదసకృదనువర్తనం తేనోజ్జ్వలో మనోహరః నాట్యపక్షే భావో నా

మవ్యాపారవిశేషః- తదుక్తం - వాగంగసత్త్వాభినయైర్ముఖరాగోపశోభి
తైః। భావయన్నాంతరంభావంవ్యాపారోభావఇష్యతఇతి ॥ కోప్యనిర్వ
చనీయః-శృంగారఏవనాట్యంనర్తనంతస్యక్రమః-పశ్యతేత్యస్యవాక్యా
ర్థఃకర్మ॥ ౫౦॥ ప్రౌఢాముదాహరతి॥ సహేలమితి ॥ ప్రకృత్యామధురం
ప్రియదర్శనం - వ్యక్తశృంగారసూచకోంతఃకరణవికారోహేలా - తత్స
హితంయథాభవతితథాపశ్యంత్యాః - అతఏవతదాత్వేతత్కాలే ప్రియ
దర్శనసమయఇత్యర్థః- ప్రత్యుద్యంతిఉత్పద్యమానాని వివిధానిచలలితా
నికర్ణకండూయనకుచవిమర్దనాదికోమలాంగవిన్యాసాః - సుకుమారాంగ
విన్యాసోలలితంపరికీర్త్యతఇతిలక్షణాత్ - తేషామాటోపేనమధురమితి
స్మరమందీకృతవ్రీడత్వముచ్యతే- రసస్యశృంగారస్యప్రాదుర్భావాము
దం[illegible]వనుభావాదిత్యర్థః॥ ఉత్పన్నారతిరేకత్రప్రథమందర్శనాదిభిః(హృ

జయతేశృంగారనాట్యక్రమః ॥ ౫౦॥ ప్రౌఢాయథా॥
సహేలంపశ్యంత్యాః ప్రకృతిసుభగం రుద్రనృపతిం తదా
త్వప్రత్యుద్యద్వివిధలలితాటోపమధురం। రసప్రాదు
ర్భావాద్యుగపదుదయత్సాత్త్వికమహోమృగాక్ష్యా
స్తారుణ్యేకుసుమశరశిల్పంవిజయతే॥ ౫౧॥ భేదాంతరంయ

దారంభానుభావేన శృంగారంపిశునష్టి సేతి వచనాత్ ॥ కుసుమశరశిల్పం
కామకళాకౌశలం - అత్రదయితావలోకనకాలేఅంగాదౌసాతిశయవిశే
షకథనాద్విలాసః- తత్కాలీనోవిశేషస్తువిలాసోంగక్రియాదిష్వితిలక్ష
ణాత్ ॥ ౫౧ ॥ విస్తరభయాదస్మాభిరుపేక్షితానాం ధీరాద్యవస్థానాము
దాహరణానిస్వయమేవద్రష్టవ్యానీత్యాహ ॥ భేదాంతరమితి ॥ అత్రా
యంనాయికాసంగ్రహః- స్వాన్యాసాధారణాచస్వాముగ్ధామధ్యాప్ర
గల్భికా।అద్యైకథాత్రిధాన్యేద్వేధీరాధీరోభయాత్మనా॥ జ్యేష్ఠాకనిష్ఠా
భేదేనతేఏవద్వివిధేపునః। అన్యాకన్యాపరోఢాచ వేశ్యాత్వేకేతిషోడశ॥
స్వాధీనపతికాద్యష్టావస్థాభిస్తాస్సమన్వితాః। ప్రత్యేకమష్టధాముఖ్యామ
ధ్యాహీనేతితాస్త్రిధా। ఇత్యేవంనాయికావస్థాస్సముద్రాష్టాగ్నిసమ్మి
తాః (౩౮౪) ॥ విరహోత్కంఠితాచైవవిప్రలబ్ధాభిసారికా । ఇత్యప

ష్ఠాత్రయం ప్రాహుః కేచిత్కన్యాపరోఢయోః । చతుఃపంచాశదధికత్రి
శత్యాసాంతదాభవేత్ ॥ఇత్థంప్రసక్తమనుప్రసక్తంచపరిసమాప్యపరమ
థాసంభవముదాహార్యం॥గుణాలంకారాణాంరసమహతికావ్యే
విలసితంస్ఫురచ్ఛబ్దార్థాభ్యాంతదపిహృదయానందిభవతి।తయో
రప్యస్మైష స్సుధావదమృతమాధుర్యసుభగఃపరంపుణ్యశ్లోకం చరిత
మనుబధ్నన్విజయతే॥ఏషసంగ్రహశ్లోకః॥౫౩॥..........

(ఉపస్కారహేతూనాంగుణాలంకారాణాంసదృశాలంకార్యాస
తి చరితార్థత్వం । యస్యాలంకారాశ్రయత్వం తదేవ లోకస్యా
యే నాలంకార్యం । తేనగుణాలంకారాణాం కావ్యమేవాశ్రయ
భూతమితితదేవాలంకార్యం । రసాదేరలం కార్యత్వోక్తిః ప్రా
ధాన్యేనాత్మనఇవహారనూపురాద్యలంకార్యత్వం । జీవితభూత
త్వాద్రసాదేఃకావ్యాత్మతా। క్వచిద్రసస్యప్రాధాన్యం। క్వచి
దలంకారస్యప్రాధాన్యం- క్వచిద్వస్తునఃప్రాధాన్యంచ ॥ రస
ప్రాధాన్యంయథా॥ ఈషదంకురితవిభ్రమచారౌ దేహపల్లవిత
కాంతినితమ్బ్యాః। యౌవనేముకులితస్తనమాత్రే పుష్పితశ్చఫలి
తశ్చమనోభూః॥ ఏతత్కాంచిద్బాలామాలోక్యసస్పృహస్యప్ర
తాపరుద్రస్యవచనం॥ అత్రశృంగారరసోవ్యజ్యతే ॥ అలంకార
ప్రాధాన్యంయథా ॥ కీర్తౌప్రతాపరుద్రస్యవిహరంత్యాందిగం
తరే। లోకాలోకతటాశ్శశ్వద్ద్రవచ్చంద్రోపలాంకితాః॥ అత్ర
చంద్రకాంతకుట్టిమానాం లోకాలోకాచలతటానాంరుద్రదేవ
కీర్తౌచంద్రికాబుద్ధ్యాశశ్వద్ద్రవోభూదితి భ్రాంతిమదలంకారో
వ్యజ్యతే॥వ్యంగ్యావస్థాయామలంకారస్యాపిప్రాధాన్యమస్త్యే
వ ॥ వస్తుప్రాధాన్యంయథా ॥ అవతరతివీరరుద్రే కాకతివంశే
త్రిలోకమహనీయే ॥ త్యక్త్వాదుగ్ధపయోనిధింతల్పఫణీశస్స్వమం
దిరంప్రాప్తః ॥ అత్రతల్పఫణీశోదుగ్ధాంబుధింవిహాయస్వగృ
ప్రకృతంపుణ్యశ్లోకగుణవర్ణనముపస్కుర్వన్నుపసంహరతి॥గుణేతి॥పుణ్యః
శ్లోకోయశోయస్యేతిపుణ్యశ్లోకం- పద్యేయశసిచశ్లోకఇత్యమరః॥౫౩॥

హం ప్రాప్త ఇత్యనేన క్షీరసముద్రే హరిశ్శేత ఇతి వ్యజ్యతే ॥ అనేన పురుషోత్తమః ప్రతాపరుద్రరూపేణ కాకతీయకులే వతతారేతి వస్తు వ్యజ్యతే॥ ఇతి త్రివిధం వ్యంగ్యప్రాధాన్యం॥ కావ్యమాత్రస్య గుణాలంకారాణాం విలాసః ॥ తచ్చ కావ్యం శబ్దస్ఫురణేనార్థస్ఫురణేన తదుభయస్ఫురణేన చ సహృదయహృదయానంది భవతి। శబ్దస్య స్ఫురణం నామ ప్రౌఢబంధస్యాడంబరః- యశ్శబ్దాడంబర ఆరభట్యాం ప్రతిపాదయిష్యతే తచ్ఛబ్దస్ఫురణం॥ యథా॥ క్షోణీరక్షణదక్షిణాః క్షతజగత్క్షోభా ద్దురీక్ష్యక్రమాః క్షుద్రక్షత్రియపక్షశిక్షణవిధౌ ప్రోత్క్షిప్తకాక్షేయకాః । ఉద్దామోద్యమనస్య రుద్రనృపతేర్దోర్దండయోశ్చండయోర్గర్జద్దుర్జనగర్వపర్వతభిదాదంభోళయః కేళయః ॥ అచుంబితార్థసంపత్తిరర్థస్ఫురణమిష్యతే ॥ యథా॥ ఖగ్గజుజ్ఝవిజుంభిపరిపుమహీణాహంజలింబింబిఅం పెక్ఖింతో జయలచ్ఛివాసకమలం మణ్ణంతి విణ్ణాణిణో। మణ్ణవీరపఆవరుద్ధవిహుణో జణ్ణేసు ఘెత్తుం డుణో సిత్థీ పరిపుజీవిఆఇవిహీణోపత్తస్సపీఢంబుఅం॥ ఛాయా॥ ఖడ్గైయుద్ధవిజృంభితైరిపుమహీనాథాంజలిం బింబితం ప్రేక్షంతో జయలక్ష్మీవాసకమలం మన్యంతే విజ్ఞానినః। మన్యే వీగప్రతాపరుద్రవిభోర్యజ్ఞేషు గృహీతుం పునస్సృష్టై రిపుజీవితానివిధేః ప్రాప్తస్య పీతాంబుజం ॥ ఉభయస్ఫురణం యథా॥ ఉద్యద్బృంహితగర్జితైః కరిఘటాకాదంబినీడంబరైః క్షోణీభృత్కటకోపకోథపటుభిస్సద్యస్స్ఫురద్దిక్తస్తైః ॥ ప్రావృట్సంభ్రమశంసినో రిపువధూబాష్పౌఘపంచర్ద్ధిం సంకుర్వంతశ్చలమర్తిగండనృపతేర్జైత్రప్రయాణోద్యమాః ॥ ఏవంవిధశబ్దార్థస్ఫురణాభ్యాం కావ్యస్య చారుత్వం॥ శబ్దార్థయోరపి పుణ్యశ్లోకచరితవర్ణనేన సహృదయహృదయానందిత్వం ॥ అతో నాయకస్యైవ కావ్యే ప్రాధాన్యం ॥ కులాచారయశశ్శౌర్యశ్రుతశీలాది

( ఉపస్కారహేతూనా మిత్యాద్యుక్తిశ్లాఘాకారణమిత్యంతో గ్రంథో బహుషు కోశేషు న దృశ్యతే నాపి వ్యాఖ్యాతః కుమారస్వామిసోమపీథినా.

వర్ణనం। క్రియతే నేతురేవంయత్తదేవబహుసమ్మతం॥ అథవాప్ర
తిపక్షస్యవర్ణయిత్వాగుణాన్సహజాన్ । తజ్జయాన్నాయకోత్క-
ర్షవర్ణనంచమతంక్వచిత్॥ యథాక్రమముదాహరణం॥ తత్వం
యస్సపరఃపుమాననవతరోయస్యాన్వయేకాకతిక్ష్మాపానాంచరి
తంచయస్యభువనక్షేమంకరప్రక్రమం । శ్లాఘాయస్య లఘూ
కృతామరతరుస్వర్ధేనుచింతామణిస్సోయంవిశ్వధురంధరోవిజ
యతే శ్రీవీరరుద్రోనృపః ॥ యత్తేజఃప్రతిపక్షభూపవిహారద్గ
ర్వాంధకారాతపో యద్దోరర్గళ విక్రమస్త్రిజగతీశుద్ధాంతదౌ
వారికః। సోప్యాసీద్వ్యథిసేవణక్షితిపతిస్సన్నాహభేరీధ్వనిం శ్రు
త్వారుద్రనరేశ్వరస్యమహతోభీతఃపలాయ్యాకులః॥ ఏవంవిధవ
ర్ణనముత్పాద్యేనాయకే నఘటతే। తస్యలోకప్రసిద్ధ్యర్థంకు
లవ్యపదేశాదయోబహుధావర్ణయితుమేవోచితాః। స్వతస్సిద్ధే
తునాయకేద్వైవిధ్యమపిసంభవతి। తస్యకులవ్యపదేశాదీనాం
లోకప్రసిద్ధత్వాత్కవిభిర్బలవత్ప్రతిపక్షవిజయవర్ణనంయుక్తం।
ఏవంస్వతస్సిద్ధోత్పాద్యత్వభేదేననాయకస్యద్వైవిధ్యం.తత్రచ॥
ధీరోద్ధతేయథారౌద్రోవర్ణ్యతేబాహ్యసంభవః।యథాచధీర
లలితేశృంగారోబహుభావకృత్॥ నధీరోదాత్తవిషయేతథావర్ణ
నమిష్యతే। కార్యతోరససంపూర్తిస్తస్మిన్నప్యుచితక్రమా॥ హా
స్యాదీనాంతథాన్యేషాంరసానామపికీర్తనం।మందోద్యమానుభా
వంస్యాద్ధీరోదాత్తేతునేతరి॥ సర్వనాయకాతిశయత్వాద్ధీరోదా
త్తస్యతద్విషయత్వంప్రబంధానామతిశ్లాఘాకారణమ్,.....

ఇతిశ్రీవిద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయశోభూషణాలంకార
శాస్త్రేనాయకప్రకరణంసమాప్తం.

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమహోపాధ్యాయకోల
చలమల్లినాథసూరిసూనునావిశ్వజనీనవిద్యస్య విద్వన్మణేఃపెద్దయార్య
స్యానుజేనకుమారస్వామిసోమపీథినావిరచితేప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యా
నేరత్నాపణాఖ్యానేనాయకనిరూపణంనామప్రథమంప్రకరణమ్.

# శ్రీరస్తు.

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే.

### కావ్యప్రకరణమ్ — ౨.

అథ ప్రాసంగికం నాయకస్వరూపం నిరూప్య ప్రకృతం కావ్యస్వరూపనిరూపణం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥ కావ్యసామాన్యలక్షణమాహ॥ గుణేతి॥ అత్ర గద్యపద్యేత్యాదినా కావ్యస్య త్రైధా విభాగో దర్శితః - శేషం లక్షణం - అతస్తదేవ నిష్కృష్యాహ॥ అదోషావితి॥ అత్ర సూత్రే ప్రథమమనుపాత్తస్యాపి దోషవర్జనస్య దౌవ్యాఖ్యాన మల్పోపి దోషః ప్రమాదాదినాప్యనుపేక్ష్య ఇతి ద్యోతయితుం - తదుక్తం దండినా॥ తదల్పమపి నో

### కావ్యస్వరూపనిరూపణం.

అథ కావ్యస్వరూపం నిరూప్యతే ॥ గుణాలంకారసహితౌ
శబ్దార్థౌ దోషవర్జితౌ । గద్యపద్యోభయమయం కావ్యం
కావ్యవిదో విదుః ॥ అదోషౌ సగుణౌ సాలంకారౌ శబ్దార్థౌ
కావ్యమితి కావ్యసామాన్యలక్షణం ॥ ౧ ॥ శబ్దార్థౌ మూర్తి
రాఖ్యాతౌ జీవితం వ్యంగ్యవైభవం। హారాదివదలంకారా
స్తత్ర స్యురుపమాదయః ॥ శ్లేషాదయో గుణాస్తత్ర శౌ
ర్యాదయ ఇవ స్థితాః। ఆత్మోత్కర్షావహాస్తత్ర స్వభావా
ఇవ రీతయః ॥ శోభామాహార్యకీం ప్రాప్తా వృత్తయో వృ

పేక్ష్యం కావ్యే దుష్టం కథంచన । స్యాద్వపుస్సుందరమపి శ్విత్రేణైకేన దుర్భగమితి॥ ఏకో హి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీందోః కిరణేష్వివాంక ఇతి తు కావ్యవ్యతిరిక్తవిషయమితి ద్రష్టవ్యం ॥ ౧ ॥ అథ వక్ష్యమాణలక్షణశబ్దార్థాదికావ్యసామగ్ర్యాం శరీరాదిలోకసామగ్రీమారోపయతి॥ శబ్దార్థావిత్యాది॥ స్వభావా జాతిప్రయుక్తధర్మాశ్చేష్టాదయః - ఆహార్యకీం కృత్రిమాం - వృత్తయో వర్తనాని - పదానామానుగుణ్యం పదవినిమయా

సహిష్ణుత్వం-రసశ్శృంగారాదిరాస్వాద్యతేయేనగాంభీర్యేణతస్యవిశే
షాఃరసాస్వాదప్రభేదాః॥ ౨ ॥ అథయథాయోగంవివేచయన్నాదౌతా
వచ్ఛబ్దార్థౌవిభజతే- వాచకేత్యాదినా॥క్రమేణాభిధాలక్షణావ్యంజనా
వ్యాపారై రర్థావబోధకాశ్శబ్దాఃవాచకలాక్షణికవ్యంజకాః- తైరేవబో
ధ్యాఅర్థావాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్యాఇతివివేకః - ననుచతుర్థే తాత్పర్యార్థేజా
గ్రతికథమర్థత్రైవిధ్యోక్తిరిత్యాశంక్యతస్యతృతీయేంతర్భావఇత్యాహ॥
తాత్పర్యార్థఇతి॥అత్రవక్తృబుద్ధిసన్నిధాపితోవాక్యావగమ్యోవాక్యా
ర్థోరసాదిరూపస్తచ్ఛబ్దేనోచ్యతే - తస్మిన్పరాస్తత్పరాస్తదాసక్తాస్త
ద్విషయాఇత్యర్థః- తేషాంభావస్తాత్పర్యం-నన్వభిహితానాంపదార్థానా
మర్థాభిధాయినాంవా పదానాంవిశిష్టార్థప్రత్యాయనశక్తిస్తాత్పర్యమితి
మతభేదేనమీమాంసకావర్ణయంతి - అతస్తన్మతేదేవదత్తగామానయే

త్తయోయథా। పదానుగుణ్యవిశ్రాంతిశయ్యాశయ్యేవ
సమ్మతా ॥ రసాస్వాదప్రభేదాస్స్యుఃపాకాఃపాకాఇవ
స్థితాః। ప్రఖ్యాతా లోకవదియం సామగ్రీ కావ్యసంప
దః॥ ౨ ॥ వాచకలక్షకవ్యంజకత్వేనత్రివిధంశబ్దజాతం।
వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్యత్వేనార్థ జాతమపిత్రివిధం । తాత్ప

త్యాదౌదేవదత్తకర్తృకదండకరణకగోకర్మకానయనరూపోవిశిష్టార్థఏవ
వ్యంగ్యత్వవిధురస్తాత్పర్యాదవగతత్వాత్తాత్పర్యార్థ ఇత్యుచ్యతే కథమ
స్య వ్యంగ్యేంతర్భావ ఇతిచేత్సత్యం- నహితావన్మాత్రే కవిసంరంభవి
శ్రాంతిఃకావ్యశబ్దాన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాం ప్రవృత్తినివృత్తి విషయభూ
తస్యప్రధానస్యప్రయోజనాంతరస్యాసంభవాత్ -కింతుతదర్థన్యక్కా-
రేణప్రతీయమానేసామాజికానందాస్వాదఫలేరసాదావర్థాంతరే- అత
స్సఏవతాత్పర్యార్థః-తత్ప్రత్యాయకపదార్థశక్తిరేవతాత్పర్యంకవిసమ
యే- తచ్చనాభిధా- స్వార్థేసంకేతాభావాత్- నాపిలక్షణా- ముఖ్యా
ర్థబాధాద్యభావాత్ - అతోవక్ష్యమాణలక్షణస్యవ్యంజనస్యైవ వేదంనా
మాంతరకరణమితితదర్థస్యవ్యంగ్యార్థత్వమేవేతిభావః - తర్హ్యత్రసం
సర్గరూపోవాక్యార్థఃకథంప్రతీయతఇతిచేత్ తార్కికాణామివవాక్యమ

హిమాన్నసపునస్తాత్పర్యేణ మీమాంసకానామివేతి బ్రూమః - అతఏవ
తేవర్ణయంతి-ఆకాంక్షాదిమత్త్వేసతిపదానాం పదార్థానాంవాసమన్వ
యశక్తిర్వాక్యం-తద్బలాయాతోవాక్యార్థః- తాత్పర్యార్థస్తుపరిణతివిర
సంపననఫలంపరిణతిసురసమాప్రఫలమిత్యాదినిందాప్రశంసాదివాక్యే
షు హానోపాదానాదిరూపఏవ నాన్యః - తాత్పర్యమపి భావాభిప్రా
యాద్యపరపర్యాయం-ఉద్దేశో నామవక్తృధర్మో నమీమాంసకానామివ
వాక్యధర్మఇతి - తదేతదుదయనాచార్యైఃకుసుమాంజలావుద్దేశఏవతా
త్పర్యమిత్యేతచ్ఛ్లోకవ్యాఖ్యానావసరేప్రతిపాదితం- యద్వావైయాసి
కదేవతాధికరణేఽర్థాంతరాభావే సంసర్గఏవ తాత్పర్యార్థస్తత్సద్భావే
తత్రైవ ప్రతీతివిశ్రాంతేస్సఏవ తాత్పర్యార్థో నసంసర్గ ఇతిప్రతిపాది
తం-తద్వదత్రాపిద్రష్టవ్యం-కావ్యేసంసర్గమాత్రవిశ్రాంతిర్నసంభవ
తీత్యుక్తం-తర్హ్యవ్యంగ్యమపరంస్మృతమితికావ్యప్రకాశవచనస్య కాగతి
రితిచేన్నైషదోషః - అవ్యంగ్యమిత్యత్రాసుదరాకన్యేతివన్నఞీషదర్థ
ర్యార్థోపివ్యంగ్యార్థఏవనపునఃపృథగ్భూతః । అభిధాల
త్వేనాస్ఫుటవ్యంగ్యత్వస్య వివక్షితత్వాత్ - తదుక్తమలంకారసుధాని
ధౌ॥ అనుల్బణత్వాద్వ్యంగ్యానామవ్యంగ్యంచిత్రమీరితం।వ్యంగ్యస్యా
త్యంతవిచ్ఛేదఃకావ్యేక్వాపి నేష్యతఇతి ఏవంచసతిప్రాచీనాలంకార
శాస్త్రకారాణాంసంసర్గరూపవాక్యార్థస్య తాత్పర్యార్థత్వేనప్రతిపా
దనంమతాంతరాభిప్రాయేణేతిద్రష్టవ్యం- అతఏవోక్తంకావ్యప్రకాశే
తాత్పర్యార్థోపి కేషుచిదితి - ఉక్తంచసుధానిధౌ॥ అస్మన్మతంతాత్పర్య
వ్యాపారాపేక్షంనభవతీతి - విద్యాధరేణాప్యుక్తం తాత్పర్యంనామ
వ్యాపారాంతరంపరైరభ్యుపగతమితి తస్మాద్వ్యంజనాపరపర్యాయమే
వతాత్పర్యంకవిభిరంగీకృతంనాన్యదితిసిద్ధం-అతఏవోక్తంభావప్రకాశే॥
అతోధ్వన్యాఖ్యతాత్పర్యగమ్యమానత్వతస్స్వతః । కావ్యైరసాలంక్రి
యాదిర్వాక్యార్థోభవతిస్ఫుటమితి-ఉక్తంచధ్వన్యాచార్యైః॥ యత్త్వ
భిప్రాయవిశేషరూపంవ్యంగ్యం శబ్దార్థాభ్యాంప్రకాశ్యతేతద్భవతివివ
క్షితంతాత్పర్యేణప్రకాశ్యమానమితి॥ వృత్తయోపిత్రివిధాఇత్యాహ॥ ఉ

భిధేతి॥ గౌణవృత్తిర్లక్షణాతోఽభిన్నేతి ప్రాభాకరాః- తదయుక్తం- త
స్యాలక్షణాయామంతర్భావాదిత్యాహ గౌణవృత్తిరితి- గుణనిమిత్తావృ
వృత్తిర్గౌణవృత్తిరిత్యర్థః-అత్ర హేతుమాహ॥ సంబంధేతి ॥ లక్షణాయా
అపితథాత్వాదితిభావః- ముఖ్యార్థయోగస్సంబంధః - తద్బాధానుపప
త్తిః అగ్నిర్మాణవకఇత్యత్రాగ్నిలక్షితపైంగళ్యాదిగుణసామాన్యయో
గస్సంబంధః - అనగ్నావగ్నిశబ్దప్రయోగోఽనుపపత్తిః- అతోఽభయనిష్ఠ
స్యగుణసామాన్యరూపస్య గుణవిశేషరూపస్యవాసాదృశ్యస్యసంబంధ
రూపత్వం-తస్యచోభయనిరూపణీయత్వసాధర్మ్యేణోపచారాత్ -తదు
క్తంవాక్యపదీయె-సాదృశ్యమాత్రంసామాన్యంద్విష్ఠంకైశ్చిత్ప్రతీయతే।
గుణభేదోఽప్యభేదేనద్వివృత్తిర్వావివక్షితఇతి - ననుగౌణ్యాంయథాసం
బంధస్యలక్ష్యవిశేషణత్వేనాన్వయోనతథాలక్షణాయాం - అతఃకథము

క్షణావ్యంజనాఖ్యాస్తిస్రశ్శబ్దవృత్తయః। గౌణవృత్తిరపి
లక్షణాప్రభేదఏవ- సంబంధానుపపత్తిమూలకత్వాత్।
యథాగ్నిర్మాణవక ఇత్యత్రఅగ్నిసాదృశ్య విశిష్టమాణవ
కప్రతిపత్తిర్వివక్షితా-తథైవగంగాయాంఘోషఇత్యత్ర
గంగాసంబంధవిశిష్టతీరప్రతిపత్తిర్వివక్షితా - గంగాసం
బంధస్యోపలక్షణత్వే ఘోషగతపవిత్రత్వాద్యసిద్ధేః। అత

నయోస్సంబంధమూలకత్వసామ్యమిత్యాశంక్యలక్షణాయామపిసంబం
ధస్యవిశేషణత్వంసదృష్టాంతమాహ ॥ యథాగ్నిరితి॥ అత్రసాదృశ్యస్య
మాణవకనిష్ఠత్వాత్తస్యతద్విశిష్టత్వం- అన్యత్రగంగాశబ్దబోధ్యత్వహే
తుకప్రవాహాత్మకత్వప్రతీతివిషయత్వమేవ తీరస్యాపిగంగాసంబంధవిశి
ష్టత్వం- ఏవంచస్రోతస్తీరయోరేకశబ్దబోధ్యత్వేనతాదాత్మ్యప్రతీతె
స్స్రోతోధర్మా అత్యంతపావనత్వాదయస్తీరేప్రతీయంతఇతిప్రయోజన
సిద్ధిః-ఏవమనంగీకారేతదసిద్ధిరేవబాధికేత్యాహ॥ గంగాసంబంధస్యేతి॥
ఉపలక్షణత్వ ఇతి నేదంసముద్రాదితీరం కింతుగంగాతీరమితిగంగాసం
బంధమాత్రప్రతీతావిత్యర్థః-ఘోషగతేతి- తీరద్వారేతిభావః - తథా
సతిగంగాతీరేఘోషఇతిముఖ్యశబ్దాభిధానాల్లక్షణాయాభేదోనస్యాదితి

హృదయం-నచమాభూద్భేదఇతివక్తుంయుక్తం-తథాసతిముఖ్యాసంభవతి గౌణస్యాన్యాయ్యత్వాత్సర్వసంప్రతిపన్నాలక్షణైవోత్సేదేదితి- అనేన సంబంధానుపపత్తిప్రయోజనా నాంత్రయాణాముపిలక్షణాబీజత్వము క్తం- తస్యావిభాగమాహ॥ అతఏవేతి॥ నిమిత్తభేదాదిత్యర్థః- అత్రసా దృశ్యశబ్దేనారోపాధ్య వసాయహేతవోన్యేపి కార్యకారణభావాదయ స్సంబంధాఉపలక్ష్యంతే-సంబంధశబ్దేనతద్వ్యతిరిక్తాగోబలీవర్దన్యాయె నోచ్యంతే-ద్వయోరపిప్రత్యేకంద్వైవిధ్యమాహ॥ సంబంధేత్యాది॥ అత్రయద్యపిసారోప సాధ్యవసాయయో స్సాదృశ్యనిమిత్తత్వేగౌణ త్వంగౌర్వాహీకోగౌరయమిత్యాదౌ- కార్యకారణభావాదిసంబంధాం తరనిమిత్తత్వేతుశుద్ధత్వం-ఆయుర్ఘృతమాయురేవేదమిత్యాదౌ - ఏవం చాతుర్విధ్యేజహదజహల్లక్షణాభ్యాంసహషోఢాలక్షణేతికావ్యప్రకాశ

ఏవసాదృశ్యనిబంధనా సంబంధనిబంధనాచేతి ద్వివిధాల క్షణా। సంబంధ నిబంధనాచ జహత్స్వార్థా-అజహత్స్వా ర్థాచేతిద్వివిధా। సాదృశ్యనిబంధనాసారోపాసాధ్యవ సాయాచేతిద్వివిధా। ఏవంలక్షణాచతుర్విధా॥ కైశిక్యా రభటీసాత్వతీ భారతీచేతి రచనాశ్రితత్వేన రసావస్థాన సూచకాశ్చతస్రోవృత్తయః। తథాచోక్తందశరూపకే॥

కారః - తథాపిముఖ్యార్థస్యహానోపాదానారోపాధ్యవసాయలక్షణో పాధివశాచ్చాతుర్విధ్యమేవలక్షణాయాః - ఆయుర్ఘృతమాయురేవేద మిత్యాదావపిగౌణత్వస్యైవసుకల్పత్వాచ్చ- తదుక్తమలంకారచూడా మణౌ॥ యత్రవస్త్వంతరేవస్త్వంతరముపచర్యతేసగౌణోర్థః-యత్ర నతథాసలక్ష్యఇతివివేకఇతి- కుశలప్రవీణాదిశబ్దానాంసాక్షాత్సంకేతవి షయత్వేన ముఖ్యత్వాన్నరూఢి హేతుకత్వంలక్షణాయాఇత్యాచార్య హేమచంద్రః - రూఢిపక్షాశ్రయణేతుప్రయోజనలక్షణాపేక్షంచాతు ర్విధ్యమితివిజ్ఞేయం॥ నను కైశిక్యాదివృత్తీనాం విద్యమానత్వాత్కథం త్రిప్రకారజవృత్తయ ఇత్యాశంక్యశబ్ద సందర్భాశ్రితత్వాత్తాసామశబ్దవృ త్తిత్వమిత్యభిప్రాయేణాహ॥ కైశికీతి॥ రసాద్యనుగుణత్వేనౌచిత్యవా

నర్థవ్యాపారః కైశిక్యాదిః- తాదృశ ఏవ శబ్దవ్యాపారో వైదర్భ్యాదిః-త
దుక్తం ధ్వన్యాచార్యైః- రసాద్యనుగుణత్వేన వ్యవహారోఽర్థశబ్దయోః॥ ఔ
చిత్యవాన్ యస్తా ఏవ వృత్తయో ద్వివిధాః స్థితా ఇతి- ఏవం కైశిక్యాదీనామ
ర్థప్రాధాన్యేపి నాంతరీయకాణాం శబ్దానాం యథాయోగం వైదర్భ్యా
దినాపేక్షత్వస్య ధ్వనికారాదిభిః ప్రతిపాదనాద్రచనాశ్రితత్వమిత్యనుసంధే
యం- కైశిక్యాదీనాం రసవ్యంజకత్వస్య రచనాధీనత్వాత్తస్యాస్తథాత్వ
మన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి- రచనాయా అపీతి- ప్రసిద్ధమితి కావ్యా
లోకాదావితి శేషః తదుక్తం॥ యస్త్వలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యో ధ్వనిర్వర్ణప
దాదిషు। వాక్యే సంఘటనాయాం చ స ప్రబంధేపి దీప్యత ఇతి॥ యద్యపి- వి
భావాదీనామేవ రసవ్యంజకత్వం- రచనాదీనాం తు విభావాది సహకారి
త్వమేవ- అత ఏవోక్తం లోచనే॥ సహకారిత్వమేవాభిధాతుం సంఘట

కైశిక్యారభటీ చైవ సాత్వతీ భారతీ తథా। చతస్రో వృత్త
యో జ్ఞేయా రసావస్థానసూచకా ఇతి॥ రచనాయా అపి ర
సవ్యంజకత్వం ప్రసిద్ధం । రసానుగుణవర్ణరచనాయా
దోషత్వముక్తం । వైదర్భీప్రభృతయో రీతివిశేషా వృ
త్తిష్వంతర్భూతాః। తత్ర సంకేతితార్థగోచరశబ్దవ్యా

నాయామిత్యాదౌ సప్తమీనిర్దేశ ఇతి -తథా వ్యాపారికం రసవ్యంజకత్వ
మితి బోద్ధవ్యం- దోషత్వమితి- రసస్యాద్విరోధాయ వృత్త్యనౌచిత్య
మేవ చేతి వచనాద్రసభంగహేతుత్వాదితి భావః - అథ ప్రసంగాద్వైద
ర్భ్యాదీనాం వక్ష్యమాణం కైశిక్యాద్యనంతర్భావమధునా ప్రతిజానీతే॥
వైదర్భీప్రభృతయ ఇతి॥ అథోద్దేశక్రమానుసారేణాభిధాలక్షణమాహ॥ అ
త్రేతి॥ సంకేతః శబ్దార్థయోస్సంబంధావధారణం- సకృతో యస్య స సం
కేతితః- అర్థోత్ర జాతిగుణక్రియాద్రవ్యాత్మకః కేవలజాతిగ్రాహిత్వాలింగిత
వ్యక్తిరన్యాపోహో వామత భేదాత్ - సార్వపథీనాః ఖలు కవయో భవం
తి- విశేషణద్వయేన వ్యంజనచేష్టయోః క్రమేణ వ్యుదాసః లక్షణాయాస్తు
ద్వయోరన్యతరేణేతి వివేకః - లక్ష్యేపి సంకేతోస్తీత్యస్వితాభిధానవా
దినః- తన్మతే శబ్దవ్యాపారపదం వైవేతి విశేషః అశబ్దవ్యాపారో లక్షణేతి వ

ష్యతే-అభిధాంవిభజతే॥ సేతి॥ రూఢిరశ్వకర్ణాదివదవయవార్థాభావే
నసముదాయప్రసిద్ధిః-తదుక్తమాచార్యైః-అసత్స్వవయవార్థేషుయో
న్యత్రార్థేప్రయుజ్యతే। తత్రానన్యగతిత్వేనసముదాయఃప్రసిద్ధ్యతీతి-
యోగఃసో౽త్రక్షుణ్యాదౌ ప్రకృష్టోత్క్షుణకరణత్వాదివదవయవప్రసిద్ధిః ॥ ఆ
ద్యాముదాహరతి॥ తపఇతి॥ తపోవిశేషైఃకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదిభిః
జగతీమహిష్యాఃభూకాంతాయాః-శుభైశ్చరిత్రైఃపురంధ్రీసాధ్యైర్గౌరీ
వ్రతాదిభిః- అస్యభువనస్యమధ్యమలోకస్య-భాగ్యైరదృష్టపరిపాకైః-
అత్రతపఃప్రభృతినిమిత్తభేదాద్విచ్ఛిత్తివిశేషంవక్తుంమధ్యమలోకఎవస
మష్టివ్యష్టిభ్యా మాశ్రితః- ప్రజాపృథివీవ్యతిరిక్త మధ్యమ లోకాసంభ

పారో౽భిధా। సాద్విధా-రూఢిపూర్వికా యోగపూ
ర్వికాచేతి। రూఢిపూర్వికాయథా ॥ తపోవిశేషైః ప్రథి
తైఃప్రజానాం శుభైశ్చరిత్రైర్జగతీమహిష్యాః। భా
గ్యైఃప్రభూతైర్భువనస్యచాస్య బిభర్తిరాజ్యంవరవీర
రుద్రః॥ అత్రసర్వేశబ్దారూఢాః॥ ౩ ॥ యోగపూర్వికా
యథా ॥ రాజ్ఞిరుద్రనరాధీశేరంజయత్యఖిలాఃప్రజాః।
భూరస్వథాఽవసుమతీరత్నగర్భాస్థిరేతిచ ॥ అత్రవసుమ
తీరత్నగర్భేత్యేవమాదయోయౌగికాః॥ ౪ ॥ వాచ్యార్థా
నుపపత్త్యాతత్సంబంధిన్యారోపితశ్శబ్దవ్యాపారోలక్షణా॥

వాదితిద్రష్టవ్యం- అత్రతపఃప్రభృతీనామవయవార్థాభావాద్రూఢత్వే
నకో౽పివివాదః - ప్రజాదిశబ్దానామవయవార్థసద్భావేన యౌగికత్వేపి
రూఢిర్యోగమపహరతీతిశబ్దశక్తిస్వాభావ్యాదర్థాంతరేప్రయోగనివార
ణాన్నిర్మంథ్యపంకజాదివద్రూఢత్వమభిమతమేవేత్యాశయేనాహ । అ
త్రసర్వఇతి ॥ ౩ ॥ ద్వితీయాముదాహరతి॥ రాజ్ఞీతి॥ అత్రవసుమత్యా
దిశబ్దానాంధనవత్త్వాద్యవయవార్థసద్భావాద్యౌగికత్వమిత్యాహ॥ అత్రే
తి॥ ౪॥ లక్షణాంలక్షయతి ॥ వాచ్యేతి ॥ వాచ్యార్థానుపపత్త్యాముఖ్యార్థ
బాధేనహేతునా తత్సంబంధిని ముఖ్యార్థసంబంధే విషయే ఆరోపితశ్శబ్ద
వ్యాపారోలక్షణేత్యర్థః - అత్రయద్యపిస్వార్థంప్రత్యాయ్యోపరతవ్యా

పారస్యశబ్దస్యపునర్వాక్యపారాంతరాయోగాదర్థఏవలక్షకఇత్యర్థవ్యా
పారోలక్షణా- తథాపివాచ్యధర్మోవాచకఉపచర్యతఇతిలక్షణాయాశ్శ
బ్దవృత్తిత్వవ్యవహారఇతివిజ్ఞేయం ॥ అత్ర తావత్పూర్వోక్తవిభాగక్రమే
ణజహల్లక్షణాముదాహరతి॥ జేతురితి ॥ అత్రాక్రోశసిద్ధ్యర్థంనగరశబ్ద
స్యస్వార్థంహిత్వాతద్వాసినఃప్రాణినోలక్షయతీత్యేషాజహల్లక్షణా- త
త్రత్యప్రాణిమాత్రభయప్రతీతిఃప్రయోజనం ॥ ముఖ్యార్థబాధాంన్వయ
క్తిరత్రేతి॥ ౨॥అజహల్లక్షణాముదాహరతి॥పత్యురితి॥పాదపీఠీమితిఅల్పం
పీఠంపీఠీ-గౌరాదిత్వాత్ జీష్-అతఏవోక్తమమరకోశే- స్త్రీస్యాత్కాచి
న్మృణాళ్యాదిర్వివక్షాపచయేయదీతి- బాహుళ్యప్రతీతిఃప్రయోజనం॥ల
క్ష్యేలక్షణంయోజయతి॥ అత్రేతి॥ నృపతయఇతివకాళిసహితావివేత్యర్థః

తత్రజహల్లక్షణాయథా॥ జేతుఃకాకతిభూభర్తురాకర్ణ్య
పటహధ్వనిం। సామంతనగరాణ్యుచ్చైరాక్రోశంతిస
మంతతః॥ అత్రనగరాణ్యుచ్చైరాక్రోశంతీతి వాచ్య
స్యాన్వయః- అచేతనానామాక్రోశస్యాసంభవాత్ ॥
౨॥ అజహల్లక్షణాయథా॥పత్యుఃకాకతినాథస్యపాదపీఠీ
మనారతం। స్ఫురద్రత్నప్రభాజాలైరలంకుర్వంతిమహీ
శయః॥ అత్రాలంకారసిద్ధ్యర్థం మౌళిభిస్తదాశ్రయభూ

పివంచాత్రాపిస్వార్థంహిత్వైవతద్విశిష్టార్థాంతరలక్షణేతిసిద్ధం - స్వా
ర్థాపరిత్యాగేతుస్వార్థాంశేఅభిధా- అంశాంతరేతులక్షణాచేత్యేకస్యశ
బ్దస్యైకదావృత్తిద్వయాపత్తేః- తస్మాజ్జహదజహల్లక్షణయోర భేదఇతి
చేత్సత్యం - కింత్వతాభిధాతఃప్రచ్యావ్యస్వార్థస్యాపిలక్ష్యత్వేనస్వీకా
రాదజహత్స్వార్థేతివ్యపదేశః - అన్యత్రతు తదపినాస్తీతిజహత్స్వార్థే
తి। తదుక్తంతాతపాదైరేకావళీతరళేతంత్రవార్తికవ్యాఖ్యానేసిద్ధాం
జనేచ - స్వార్థత్యాగేసమానేపిసహతేనాన్యలక్షణా। యత్రేయమజ
హత్స్వార్థాజహత్స్వార్థాతుతంవినేతి-నన్వర్థఏవలక్షకఇత్యుక్తం- త
థాసత్యజహత్స్వార్థాయాంస్వార్థాంశేవృత్తివిరోధఇతిచేన్నైషదో
షః- కేవలస్వార్థస్యలక్షకత్వంతత్సహితస్యాన్యస్యలక్ష్యత్వమితి భేదస

ద్భావాదిత్యేతదపి తత్రైవోక్తమిత్యలమతిబాలసులభైః ప్రసంగైః ॥ ౬ ॥ సారోపలక్షణాముదాహరతి॥ మంథానేతి॥ మంథానో మంథదండః - తదచలో మంథానాచలో మందరాద్రిరిత్యర్థః - మంథానం మందరం కృత్వా యోక్త్రం కృత్వా చ వాసుకిమితి విష్ణుపురాణాత్ - తస్య మూలోపలేషు సంఘట్టనేన వాసుకిసంఘర్షణేన యా శ్యామికా కాళిమా తదాకారమతి నీలమిత్యర్థః - తస్మై దేశ్రీతి - వరాహధ్వజత్వాత్కాకతీశ్వరస్యేతి భావః - లోకే కేనచిద్విజితస్తస్మై ద్రాముర సాబిభర్తీతి ప్రసిద్ధిః - అత్ర కురంగస్య వరాహాత్మకత్వం ప్రతీయతే ॥ అత్ర విషయవిషయిణౌ వివించన్నారోపం దర్శయతి॥ అతేశ్రీతి॥ ౭ ॥ భేదాంతరసాంకర్యశంకానిరాసార్థమారోపల

తాన్నృపతయోర్లక్ష్యంతే ॥ ౮ ॥ సారోపలక్షణా యథా ॥

మంథానాచల మూల మేచకశిలాసంఘట్టనశ్యామికా కా

రం యత్తుహినద్యుతౌ స్ఫురతి తత్సారంగమాచక్షతే । మ

న్యే నన్వహ వీరరుద్రనృపతేః కీర్తిశ్రియా నిర్జితస్తస్మై దాత్రి

జగద్వరాహమిందురసాభిభర్తి సముజ్జృంభతే ॥ అత్ర

చంద్రకళంకరూపే కురంగే వరాహత్వమారోప్యతే ॥ ౭॥

విషయవిషయిణోరభిహితయోరభేదప్రతిపత్తిరారోపః।

విషయనిగరణేనాభేదప్రతిపత్తిరధ్యవసాయః ॥ సాధ్యవ

సాయలక్షణా యథా॥ కాకతీయకులాంభోధేః ప్రభవత్యే

ష చంద్రమాః। కృతః కువలయోల్లాసో యేనోదయముపే

క్షణమాహ - విషయేతి ॥ విషయః ప్రకృతో మాణవకాదిః- విషయ్యప్రకృతో వహ్న్యాదిః - తయోరభిహితయోరపహ్నుతిభేదతయా సామానాధికరణ్యేనోక్తయోరిత్యర్థః- ఏతేనాధ్యవసాయాద్భేద ఉక్తః॥ ప్రసంగాత్తస్యాపి లక్షణమాహ॥ విషయేతి ॥ విషయస్య నిగరణమత్యంతాపలాపః- తేనాభేదప్రతిపత్తిర్విషయిణ ఇతి సామర్థ్యాల్లభ్యతే - న చాయం జహల్లక్షణాభేదః - అత్ర సాదృశ్యాదినిబంధనస్య వస్త్వంతరే వస్త్వంతరోపచారస్యావిద్యమానత్వాత్ ॥ సాధ్యవసాయలక్షణాముదాహరతి॥ కాకతీయేతి॥ ఉదయమభ్యుదయం పూర్వపర్వతం చోపేయుషా ప్రాప్తవతా - కు

వలయోల్లాసో భూమండలాహ్లాదః కైరవవికాసశ్చ - అత్రైఽపచంద్రమా
ఇత్యేతచ్ఛబ్దేన చంద్రఏవపురోవర్త్యభేదాధ్యవసాయే నేదం తయావిశి
ష్యతే-నతురాజావివక్ష్యతే - అన్యథాసారోపత్వప్రసంగాత్ - అతస్తా
దృశచంద్రపదనిగీర్ణవిషయతయాఐకరస్యేనప్రతీయతే ॥ సర్వమేతన్మ
నసినిధాయాహ ॥ అత్రేతి ॥ లక్షణాంతరయోగవిచ్ఛిత్తివిశేషోస్తీత్యభి
ప్రాయేణాహ॥ కాకతీయేతి॥ ౮॥ వ్యంజనావృత్తేర్లక్షణమాహ ॥ అన్వి
తేష్వితి॥ పదార్థేషుపదైరభిహితేషు - అన్వితేషుఆకాంక్షాదివశాన్మిథ
స్సంబద్ధేషు సత్సు సమన్వయశక్త్యా వాక్యార్థే ప్రతీత ఇత్యర్థః - య
ద్వాఅర్థప్రకరణాదినా ప్రాకరణికార్థపర్యవసితేష్విత్యర్థః - ఏతేనా
భిధాన్వయశక్త్యోస్సతిసంభవేలక్షణాయాశ్చానంతరభావీవ్యంజనవ్యా
పారఇతిసూచితం - లక్షణాతుసమన్వయశక్తిసమర్పితాన్వయవిధురీకర
ణధురీణత్వాదన్వయశక్త్యనంతరభావిన్యేవేత్యవోచన్నభినవగుప్తాచా

యుషా॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రశ్చంద్రతయాధ్యవసీయతే।
కాకతీయకులాంభోధేరిత్యారోపః॥ ౮॥ అథవ్యంజనావృ
త్తిః॥ అన్వితేషుపదార్థేషువాక్యార్థోపస్కారార్థమర్థాం
తరవిషయశ్శబ్దవ్యాపారోవ్యంజనావృత్తిః॥సాత్రివిధా-శ

ర్యపాదాః - వాక్యార్థస్యకావ్యశరీరభూతస్యోపస్కారార్థం శోభార్థం
వ్యంగ్యరహితస్యకావ్యస్యానాత్మకశరీరవదచారుత్వాదితిభావః-వాచ్య
లక్ష్యాభ్యామన్యోర్థోర్థాంతరంవ్యంగ్యంతద్విషయశ్శబ్దవ్యాపారః-అత్ర
శబ్దగ్రహణమర్థస్యాప్యుపలక్షణార్థం- అజ్ఞాతార్థస్యశబ్దస్య విశిష్టస్యశ
బ్దానభిధేయస్య చార్థస్యవ్యంజకత్వాయోగా దుభయవ్యాపారత్వా
భ్యుపగమాత్ - కింతుశబ్దార్థశక్తిమూలయోర్యథాయోగమేకస్యప్రా
ధాన్యమితరస్యసహకారిత్వం - ఉభయశక్తిమూలేపి తత్తదంశయోరే
వమేవవిభాగోద్రష్టవ్యః॥ వ్యంజనావృత్తింవిభజతే॥ సా త్రివిధేతి॥అత్రా
నేకార్థస్యశబ్దస్యార్థప్రకరణాదిభిరప్రకృతార్థవాచకత్వే నివారితేపిత
త్ప్రతీతిర్యత్ప్రసాదలబ్ధాసాశబ్దశక్తిమూలా-వక్తృబోద్ధవ్యాదివశాత్సహృ
దయానామర్థాంతరప్రతీతిహేతుర్వాచ్యాద్యర్థవ్యాపారోర్థశక్తిమూ

లా- ఉభయసంబంధేతూభయశక్తిమూలేతి వివేకః ॥ తత్ర శబ్దశక్తిమూ
లాముదాహరతి॥ వాహిన్య ఇతి॥ నదీపక్షే సర్వతోముఖస్యోదకస్య సంభ్ర
మో యాసాం తా ఇతి వ్యధికరణో బహువ్రీహిః - అర్ఘ ఆదిత్యాద్యాసు
త్తేర్ఘ్యోచ్ఛ్రిత్యయః - సర్వమన్యత్స్వయమేవ వ్యాచష్టే నో వ్యంజ
నావృత్తేశ్శబ్దశక్తిమూలత్వం వివినక్తి - అత్రేత్యాదినా ॥ వాహినీసర్వ
తోముఖకబంధశబ్దానామితి - అనేకార్థానామితి శేషః - అర్థః ప్రయోజ
నం ప్రకరణం ప్రస్తావః ఆదిగ్రహణాదర్థనిర్ణాయకాస్సంయోగాదయో
గృహ్యంతే- తదుక్తం వాక్యపదీయే - సంయోగో విప్రయోగశ్చ సాహచ
ర్యం విరోధితా। అర్థః ప్రకరణం లింగం శబ్దస్యాన్యస్య సన్నిధిః ॥ సామర్థ్య

శబ్దార్థోభయశక్తిమూలకత్వేన ॥ తత్ర శబ్దశక్తిమూలా య
థా ॥ వాహిన్యః కాకతీంద్రస్య సర్వతోముఖసంభ్రమాః
కుర్వంత్యుద్వృత్తబంధాఢ్యం ప్రతిపక్షబలార్ణవమ్ ॥ అత్ర
వాహినీసర్వతోముఖకబంధశబ్దానామర్థప్రకరణాదినా
సైన్యసర్వవ్యాపిత్వలూనమస్తకదేహపరాణాం వాచక
త్వే నియంత్రితేపి శబ్దశక్తిమూలా నదీజలప్రతిపత్తిర్జా
జాయతే సా వ్యంజనావృత్తిః ॥ ప్రాకరణికార్థపర్యవసి
తాభిధా నశక్నోత్యప్రాకరణికార్థప్రతిపత్తిం కర్తుం ॥
అప్రాకరణికార్థస్యాపి వాక్యార్థశోభార్థముపస్థిర్వివక్షిత

మౌచితీ దేశః కాలో వ్యక్తిస్స్వరాదయః । శబ్దార్థస్యానవచ్ఛేదే విశేషస్మృ
తిహేతవ ఇతి - ఏతేషాముదాహరణప్రపంచః కావ్యప్రకాశికాదౌ ద్రష్ట
వ్యః- వాచకత్వే అప్రకృతనదీజలవాచకత్వ ఇత్యర్థః- నియంత్రితేపి వారి
తేసత్యపి యతస్తత్ప్రతిపత్తిర్జాయతే సా శబ్దశక్తిమూలా వ్యంజనావృత్తి
రితి యోజనా- అన్యథోద్దేశ్యవిధేయభావవైపరీత్యాపత్తేః॥ నన్వభిధాలక్ష
ణా వా ప్రసిద్ధైవాప్రకృతార్థాంతరేపి ప్రవర్తతాం కిమప్రసిద్ధేన వ్యంజనా
వ్యాపారేణేత్యాశంక్య క్రమేణ దూషయతి - ప్రాకరణికేత్యాదినా -
నను మా భూదప్రకృతార్థప్రతీతిర్యదర్థం వ్యాపారాంతరకల్పనేత్యత ఆహ
అప్రాకరణికేతి ॥ వ్యంగ్యరహితస్య కావ్యత్వస్యైవాభావాదితి భావః-శ

ద్దాన్వయవ్యతిరేకానువిధాయకత్వాచ్ఛబ్దస్యైవాయంవ్యాపారఇత్యా
హ॥ అన్యతఇతి॥ అన్యతఃశబ్దవ్యతిరిక్తాదిత్యర్థః॥ అథలక్షణాంప్రతిక్షిపతి॥
నాత్రేతి॥ తత్రముఖ్యార్థబాధాభావఏవహేతురిత్యాహ-వాచ్యేతి ॥ న
న్వేకస్మిన్వాక్యవ్యాపారభేదేనానేకార్థప్రతిపాదనే వాక్యభేదదోష
స్స్యాదిత్యతఆహ నాత్రేతి ॥ తత్ర హేతుమాహ-ప్రయోక్తురితి॥ పౌరు
షేయవాక్యానాంప్రయోక్తృపరతంత్రత్వాచ్ఛ్వేతోధావతీత్యాదివద
నేకార్థత్వంనదోషాయేతిభావః।ననుశబ్దశక్తిమూలేధ్వనౌప్రకృతాప్రకృ
తౌద్వావప్యర్థౌవాచ్యౌ।తత్రాప్రకృతార్థాభిధానేవాక్యస్యాసంబంధా
ర్థాభిధాయిత్వం మాప్రసాంక్షీదితిప్రకృతస్యాప్రకృతేనసహోపమా"
రూపణాదికంవ్యంగ్యతయాకల్ప్యతే।తచ్చవ్యంగ్యమన్యథాసిద్ధంచేచ్ఛ్లేష
ఏవ - యథా - భ్రమిమరతిమలసహృదయతాం ప్రలయంమూర్ఛాంతమశ్శ
రీరసాదం । మరణంచజలదభుజగ ప్రసహ్యకురుతే విషంవియోగినీనా

త్వాత్ -అన్యతస్తదప్రతీతేర్వ్యంజనాఖ్యంవ్యాపారాం
తరంశబ్దస్యైవకల్ప్యతే । నాత్రలక్షణాసంభవతి - వా
చ్యానుపపత్త్యభావాత్ ।నాత్రవ్యాపారద్వయేనార్థప్ర
తిపాదనేవాక్యభేదః-ప్రయోక్తృవివక్షాపరతంత్రత్వా

మిత్యత్రజలవాదినావిషశబ్దేనాప్రకృతగరళార్థాభిధానేయదసంబంధా
ర్థాభిధాయకత్వంతజ్జలదభుజగేతివాచ్యేనరూపకేణైవనిరాకృతమితివ్యం
గ్యస్యావకాశాభావాచ్ఛ్లేషఏవాయ మిత్యుక్తంధ్వన్యాచార్యైః- తద్వ
దత్రాపివాహిన్యాదిశబ్దానామర్థాంతరానభిధాననిబంధనస్యప్రతిపక్షబ
లార్ణవమితిరూపకేణైవనిరాకరణాచ్ఛ్లేషఏవయుజ్యతే। కించాలంకారస
ర్వస్వకారోపివిద్వన్మానసహంసోవీర ఇత్యత్ర రాజ్ఞోహంసత్వేన రూప
ణం- మానసమేవమానసం సరఇత్యర్థద్వయప్రతిపాదకస్యశ్లేషస్యనిమి
త్తం-అతోత్రరూపకమేవ - భ్రమిమరతిమిత్యాదౌతువిషశబ్దస్యగరళా
ర్థాభిధానంభ్రమ్యాదికార్యాష్టకనిబంధనం - నపునర్జలదభుజగేతిరూపక
హేతుకం- అతఃశ్లేషఏవాయంనరూపకమిత్యవోచత్ - అతఏవోక్తంత
ద్వ్యాఖ్యానేచక్రవర్తినా । రూపకంప్రాగ్వసంసిద్ధంశ్లేషముత్థాపయేద్య

టః। తదారూపకమేవస్యాదన్యథాశ్లేషఇష్యతే ఇతి-తన్మతావలంబనేతువా
హిన్యాదిశబ్దానామర్థాంతరాభిధానేనిమిత్తాంతరాభావాద్రూపకహే
తుత్వాచ్చరూపకాలంకారస్యైవోదితా। అతఃపక్షద్వయేపినధ్వనిత్వశం
కావకాశఇతిచేత్సత్యం- అప్రకృతార్థస్యతేనసహోపమాదేరలంకార
స్యచవ్యంగ్యత్వమితికేచిత్ -తదుక్తంకావ్యప్రకాశే। శబ్దశక్తిమూలేతు
నియంత్రణేనాభిధేయస్యార్థాంతరస్యతేన సహోపమాదేరలంకార
స్యచనిర్వివాదంవ్యంగ్యత్వమితి - అతఏవాస్మిన్నేవోదాహృత్యవ్యం
గ్యభావినోరర్థాంతరాలంకారయోర్మధ్యేఅలంకారస్యజలదభుజగేతిరూ
పకేణాభిహితత్వాదప్రకృతగరళార్థాభిధాయాః కుంఠీభావాద్వ్యంజ
నావ్యాపారవిషయత్వేనార్థాంతరమేవవ్యంగ్యం - తచ్చవాచ్యస్యజలద
భుజగేతిరూపకస్యసాధకత్వాద్వాచ్యసిద్ధ్యంగంనామగుణీభూతవ్యంగ్య
మిత్యవోచత్।తద్వదత్రాపివాహిన్యాదిశబ్దగమ్యస్యసద్యార్థాంతర
స్యప్రతిపక్షబలార్ణవమితిరూపకసాధకత్వాత్పూర్వోక్తమేవగుణీభూత
వ్యంగ్యంభవిష్యతీతినదోషః-నన్వేవముపిధ్వన్యుదాహరణప్రస్తావేమధ్య
మకావ్యోదాహరణంకిమర్థంక్రియత ఇతిచేదస్తుతద్వాతాదృగ్వాకోస్య
త్రవిశేషః-వ్యంగ్యసామగ్రీమాత్రప్రదర్శనపరాణామస్మాకముభయత్ర
ప్రయోజనసిద్ధేః ఉత్తమమధ్యమావివేకఃపునరుత్తరత్రభవిష్యతి॥నన్వేవ
మపిశాంతికర్మణిబేతాళోదయః-యదత్రద్వయోరప్యర్థయోఃప్రాకరణి
కత్వేనాప్రాకరణికత్వేనోభయవిధత్వేనచత్రివిధశ్శ్లేషః-తత్రతృతీయం
భేదమనంగీకుర్వతఃకావ్యప్రకాశకారస్యమతేర్థాంతరమస్తువ్యంగ్యం-అ
భిమతోభయశ్లేషస్యభవతఃపూర్వాపరవిరోధస్స్యాత్ -యదుత్తరత్రభ
వానేవప్రవీతి ॥ శ్రీరాజయంత్యంధ్రపురీరమణ్యాఃప్రదీపజాలైర్వరవీరరు
క్రమ్। చంద్రాననాగోత్రపతింరజన్యస్తారాగణైస్స్మేరుమివస్ఫురద్భిరి
త్యత్రోభయశ్లేషఇతి-నచశబ్దశక్తిమూలధ్వనేరనవకాశత్వం। యత్రవి
శేష్యస్యాపిశ్లిష్టత్వంతత్రతస్యావకాశసంభవాత్ - యథా ॥ రాజమా
ళిరసౌభాతిరుద్రదేవోజగత్పతిరితి। ఏవంచసతీహాన్యథోదాహరణంపరీ
క్షకప్రతిభాపరీక్షార్థమేవేత్యలమతిప్రసంగేన ॥౯॥..............*

అర్థశక్తిమూలాముదాహరతి॥ శ్రుత్వేతి॥ అత్ర నతాననత్వాదేరనుభావ
స్యానేకకారణకత్వసంభావనయా ఝటితికారణవిశేషాప్రతీతౌ వీరరు
ద్రవిభోర్ధరణీపరిణయశ్రవణానుసారేణ విషాదఏవవిశ్రాంతేస్తస్యాసం
లక్ష్యక్రమవ్యంగ్యత్వం - శబ్దనియమానపేక్షణాదర్థశక్తిమూలత్వం చే
త్యభిప్రాయేణాహ॥ అత్రేతి॥ తర్హ్యసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యో రసాది
ధ్వనిరిత్యస్యాకాగతిః - యత్ర స్థాయిభావవ్యభిచారిభావవిభావానుభావవ
శాదాశుభావిసీరసాభివ్యక్తిస్సైవగతిరితి రహస్యం - తదుక్తమభినవగు
ప్తాచార్యైః - యస్యాపిరసభావాదిరర్థో ధ్వన్యమానఏవభవతి - నవాచ్యః
కదాచిదపి తథాపినసర్వోఽసంలక్ష్యక్రమస్యవిషయ ఇత్యాదినా - అతఏ
వధ్వనికారోఽపి - ఏవంవాదినిదేవర్షౌ పార్శ్వేపితురధోముఖీ। లీలాకమలప

లౌకికవాక్యానాం॥ ౯॥ అర్థశక్తిమూలావ్యంజనావృత్తి
ర్యథా॥ శ్రుత్వా కాకతిభూభర్తుః క్షోణీపాణిగ్రహోత్సవం। అంగనాస్తేనాలిఖన్త్యః పాదైఃపాదస్థలీం నతాననాః॥
అత్ర భూపావిషణ్ణా ఇత్యర్థశక్త్యా వ్యజ్యతే। నచార్థశక్తి
మూలేవ్యంజనేఽనుమానశంకా। వ్యంగ్యవ్యంజకయోరవినా
భావాభావాత్। నమ్రాననత్వాదికార్యస్యానేకకారణక
త్వాత్ - నియతకారణప్రతీతిర్వ్యవధానానుగృహీతాచ్ఛబ్దా

త్రాణిగణయామాసపార్వతీత్యత్రోదాహరణే లజ్జాఖ్యం వ్యభిచారిభా
వమనురణనవ్యంగ్యత్వేనావోచత్॥ వ్యంజనవ్యాపారస్యానుమానత్వ
మంగీచకారమహిమభట్టస్తన్మతం దూషయతి - నచేతి॥ అర్థశక్తిమూల ఇ
తి - అర్థోఽభిధేయః - సచవస్త్వలంకారధ్వన్యోర్వస్త్వలంకారరూపో ర
సాదిధ్వనౌ తు విభావాదిరూపశ్చేతి వివేకః - తన్మూలే తత్సామర్థ్యాక్షి
ప్త ఇత్యర్థః - అతఏవోక్తం లోచనే - వాచ్యసామర్థ్యాక్షిప్త ఇతి భేదత్ర
యవ్యాపకం సామాన్యలక్షణమితి। అనుమానత్వాభావే వ్యాప్త్యభా
వో హేతురిత్యాహ - వ్యంగ్యేతి॥ తత్రాపి హేతుమాహ॥ నమ్రేతి॥ నమ్రా
ననత్వాదిహేతోర్గురునమస్కారాదావనైకాంతికత్వాద్వ్యాప్త్యభా
వ ఇతి భావః - తర్హ్యత్ర విషాదైకవిషయప్రతీతిః కుత ఇత్యత ఆహ - నియతే

తి॥ శబ్దస్వరూపప్రకాశనేచ్ఛా శబ్దేనార్థప్రకాశనేచ్ఛా చేతి ద్వివిధా వివ
క్షా- వాచ్యో వ్యంగ్యశ్చేతి ద్వివిధః ప్రతిపాద్యః- చతుష్టయం చైతచ్ఛబ్దా
నాం విషయః- తత్ర వివక్షాద్వయమనుమేయం - ప్రతిపాద్యద్వయం శా
బ్దమితి వివేకః -తదేతత్సర్వం ధ్వన్యాచార్యైః ప్రపంచేన ప్రతిపాదితం-
ద్వివిధోహి విషయశ్శబ్దానామనుమేయః ప్రతిపాద్యశ్చేత్యాదినా - త
త్ర శబ్దేనార్థప్రకాశనేచ్ఛాలక్షణయా వివక్షయానుగృహీతాత్తత్సహా
యాదిత్యర్థః- శబ్దాదితి- వ్యంజకాదిత్యర్థః॥ దూషణాంతరమాహ- కించే
తి॥ యథాస్తమేతిగభస్తిమానిత్యుక్తే సంధ్యావందనవిక్రేయవస్తూపసం
హరణాభిసరణాద్యనేకార్థప్రతీతిర్యథాక్రమం విప్రవణిక్కాముకాదీ
నాముత్పద్యతే తథావహ్నిమానయం ప్రదేశో ధూమవత్త్వాదిత్యుక్తే
నకస్యాప్యర్థాంతరప్రతీతిరితి వ్యంగ్యానుమేయయోర్విలక్షణత్వాదను
మానత్వం వ్యంజనస్య విరుద్ధమితి భావః ॥ మీమాంసకాః పునరభిధైవ ప్రతీ

దేవ - కించ - ఏకస్మాదేవ వ్యంజకాత్తత్తద్వ్యంగ్యార్థ
ప్రతీతిర్వక్తృవివక్షానుసారేణ భవతి - అనేకవ్యంగ్యా
ర్థప్రతీపత్తిరనుమానపరిపాటీవిరుద్ధా ॥ నచాభిధావృత్తి
స్సంకేతితార్థ ఏవ తస్యాః పరిచయ ఇతి యటిగమనికా ॥

యమానేపి ప్రవృత్తత ఇత్యాహుః తన్మతం దూషయతి॥ న చేతి॥ కుత ఇత్యత
ఆహ- సంకేతితేతి॥ ఆనంత్యవ్యభిచారాభ్యాం ప్రతివ్యక్తి సంకేతానుపప
త్తేః సామాన్యరూపాణాం కేవలపదార్థానాం సంకేతగోచరత్వం తతస్తే
షామాకాంక్షావశాన్మిథోన్వయే తత్సంసర్గరూపో వాక్యార్థో లక్ష్యమా
ణస్సముల్లసతీతి భాట్టాః తదుక్తం॥ తస్మాత్పదైరభిహితైః పదార్థైర్లక్ష
ణయా వాక్యార్థః ప్రతిపాద్యత ఇతి॥ అతస్తన్మతేపి స్వార్థసంసర్గరూ
పతయా సన్నికృష్టే వాక్యార్థాభిధానేప్యసమర్థానాం పదానామర్థాంతర
త్వేన విప్రకృష్టస్య వ్యంగ్యస్యాభిధానం దూరాపాస్తమితి వ్యంజనోపాదా
నమేవ సమంజసమితి భావః- తదుక్తం॥ విశేషరూపం వాక్యార్థమపదార్థ
మపీచ్ఛతాం। వ్యక్తిరిష్టాభిధాతో న్యాభిహితాన్వయవాదినేతి- ప్రాభాక
రాః పునరన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తస్య వాక్యార్థస్యైవ

ప్రయోగయోగ్యత్వాత్తదంతర్వర్తినామేవపదానాం పదార్థవిశేషా
న్వితస్వార్థసంకేతపక్షేప్రతివాక్యంస్వార్థస్యవిశేషరూపత్వాద్వా
క్యాంతరేష్వస్యార్థస్యైతద్వాచకమితిప్రత్యభిజ్ఞానుపపత్తేః- పదార్థాం
తరసామాన్యాన్వితేస్వార్థేసంకేతః - విశేషవ్యుత్పత్తిస్తుసంబద్ధానాం
పదార్థానాంవిశేషరూపత్వాద్భవిష్యతీత్యాహుః - తన్మతేపివిశిష్టార్థాభి
ధాయినోవాక్యస్యస్వార్థసన్నికృష్టపదార్థాభిధానేప్యసమర్థస్యకుతో
విప్రకృష్టార్థాంతరాభిధానశంకా -అతస్తేషామపివ్యంజనమవశ్యమేష్టవ్య
మితిభావః - తదుక్తంకావ్యప్రకాశే- అనన్వితోర్థోభిహితాన్వయేపదా
ర్థాంతరమాత్రేణాన్వితాభిధానేన్వితవిశేషస్త్వవాచ్యఏవేతి-ఉభయ
మతేప్యపదార్థఏవవాక్యార్థఇత్యాది సర్వంమనసినిధాయాహ-ఇయతీతి॥

౧౦॥ ఉభయశక్తిమూలాయథా॥విజితారిపురోమూర్త్యా
విలసత్సర్వమంగళః । రాజమౌళిరసౌభాతిరుద్రదేవో
జగత్పతిః ॥ అత్రవిజితారిపురఇత్యర్థశక్తిమూలత్వంవిల
సత్సర్వమంగళో రాజమౌళిరితిశబ్దశక్తిమూలత్వమిత్యు
భయశక్తిమూలత్వం ॥ అత్రప్రతాపరుద్రశంకరయో

కైశిక్యాదివృత్తయః.

రుపమాలంకారధ్వనిః॥ ౧౧॥ అథకైశిక్యాదీనాంస్వరూ
గమనికా గమ్యతేజ్ఞాయతేనయేతిగమనిగతిః-అల్పాగమనిస్సిగమనికా-కరణే
ల్యుట్టిత్వాత్ జీపిఅల్పఇతికనిచ కేణఇతిహ్రస్వః॥౧౦॥ఉభయశక్తిమూ
లాముదాహరతి॥విజితేతి॥అత్రప్రకృతేనిర్జితారినగరోన్యత్రత్రిపురాంత
కః-మూర్త్యావిలసత్సర్వమంగళః-కల్యాణమూర్తిరిత్యర్థః-అన్యత్రపార్వతీ
పరిభిన్నార్థదేహఇత్యర్థః - రాజమౌళీరాజోత్తమః-అన్యత్రచంద్ర
శేఖరః ॥ అర్థశక్తిమూలత్వమితి-శబ్దపరివృత్తిసహిష్ణుత్వాదితిభావః
అత్రప్రతీయమానేనాప్రకృతేనశంకరేణప్రకృతస్యరాజ్ఞ ఉపమానో
మేయభావోయథేవాదివాచకాప్రయోగాద్గమ్యత ఇత్యాశయేనాహ
ప్రతాపేతి॥౧౧॥అథసంగ్రహకారికోద్దేశక్రమప్రాప్తాన్గుణాలంకారా
బహువక్తవ్యత్వేనోపేక్ష్యసూచీకటాహన్యాయేనాదౌతావద్వృత్తిః

వాచ్యత్వసామ్యాచ్ఛబ్దవృత్తినిరూపణానంతరం కైశిక్యాదిస్వరూపనిరూపణంప్రతిజానీతే॥అథేత్యాదినా॥గతార్థమేతత్ ॥౧౨॥ కైశికీముదాహరతి-జితేతి ॥ జితమదనవిలాసమిత్యనేనసూచితైర్లోకోత్తరరూపయౌవనాద్యుద్దీపనవిభావై ర్నరపతిమంగనానామితిచాలంబన విభావై రనిమేషంద్రష్టుమాశంసినీనాంకామినీనామిత్యౌత్సుక్యాదివ్యభిచారిభావై ర్దీ

పంసిరూప్యతే ॥ అత్యర్థసుకుమారార్థసందర్భాకైశికీమతా।అత్యుద్ధతార్థసందర్భావృత్తిరారభటీస్మృతా॥ఉపన్నృదుద్వార్థసందర్భా భారతీవృత్తిరిష్యతే। ఉపతప్రౌఢార్థసందర్భా సాత్వతీవృత్తిరిష్యతే ॥ అత్యంతసుకుమారాద్వౌశృంగారకరుణౌమతౌ। అత్యుద్ధతరసౌరౌద్ర బీభత్సౌపరికీర్తితౌ ॥ హాస్యశాంతాద్భుతాఃకించిత్సుకుమారాఃప్రకీర్తితాః। ఉపతప్రౌఢౌసమాఖ్యాతౌరసౌవీరభయానకౌ ॥ యత్రశృంగారకరుణావతికోమలేనసందర్భేణవర్ణ్యేతేతత్రకైశికీ॥ యత్రరౌద్రబీభత్సావతిప్రౌఢేనసందర్భేణప్రతిపాద్యేతేతత్రారభటీ ॥ యత్రనాతిసుకుమారౌహాస్యశాంతాద్భుతా నాతిసుకుమారేణ సందర్భేణసంగృహ్యంతేతత్రభారతీ ॥ యత్రనాతిప్రౌఢౌవీరభయానకౌనాతిప్రౌఢేనసందర్భేణనిర్వాహ్యేతేతత్రసాత్వతీ ॥ ౧౨ ॥ యథాక్రమముదాహరణాని ॥ తత్రకైశికీయథా॥ జితమదనవిలాసంకాకతీయాన్వయేందుం నరపతిమనిమేషంద్రష్టుమాశంసినీనాం। సపదివిరచితాసీదంగనానామపాంగైర్వికువలయదామశ్యామలాతో

వికువలయమిత్యుపమాభూషితై రప్యపాంగై రిత్యనుభావైశ్చ సంయుక్తకోమలవర్ణసందర్భసహకృతైఃప్రతీయమానోరససార్వభౌమ శృంగారఃకాకతీయాన్వయేందుంనరపతించేతివిశేషణద్వయసూచితసత్కులీనతాదిగుణగరిమగంభీరవిదగ్ధనాయకవిషయతయాపరిపోషాతిభూమిమనుభవతీత్యత్రేయంకైశికీ॥౧౩॥ఆరభటీముదాహరతి॥ఖడ్గేతి ॥ అత్రలా

లాదిన్నిరసనవాచినా నిష్ఠ్యూతశబ్దేనోపచారాన్నిర్గమనమాత్రముచ్యత
ఇతిచారుత్వాతిశయః-తదుక్తందండినా॥నిష్ఠ్యూతోద్గీర్ణవాంతాదిగౌణ
వృత్తివ్యపాశ్రయం। అతిసుందరమన్యత్ర గ్రామ్యకక్ష్యాంవిగాహత ఇ
తి-స్త్ర్యసంఘసంభూతమస్యగ్యేషాంపిశితాస్థిఖండానామితిబహువ్రీహిః-
చలమానిర్గండచైలశౌర్యాతిశయసూచకంబిరుదనామ - అత్రఖడ్గాదిశ
స్త్రోల్లాసాదిసూచితోరౌద్రోరక్తమాంసాదిసూచితోబీభత్సశ్చపరస్ప
రంప్రధానోపసర్జనభావాపన్నౌపరుషవర్ణవికటబంధేన ప్రతిపాద్యే
తే॥౧౪॥భారతీముదాహరతి॥జ్యోత్స్నేత్యమితి॥అత్రసర్వత్రయథాక్రమం

రణత్రిః॥ ౧౩ ॥ ఆరభటీయథా॥ ఖడ్గాఘాతనికృత్తశాత్ర
వశిరోనిష్ఠ్యూతరక్తచ్ఛటాజాలైరుద్భటశస్త్రఘట్టనభ
వత్స్ఫారస్ఫులింగోత్కరైః। స్త్ర్యస్యాస్యపిశితాస్థిఖండ
వికటస్థాలోజ్జ్వలాంగారకైరుచ్చండశ్చలమూర్తిగండదన్న
పతేఃప్రోథాగ్నిరాయోధనే॥ ౧౪॥ భారతీయథా ॥ జ్యో
త్స్నేత్యంమహదన్యదేవమహితఃకోప్యేషగంభీరిమా కావ్య
న్యాసరణిఃప్రతాపయశసోరన్యైవబాహ్యాఃప్రథా।
సర్వంనూతనమేవరుద్రనృపతేర్జ్ఞానేనతన్నిర్మితౌసామ
గ్రీచతురాననేనకియతీకీదృక్కథంవాకల్పితా॥ ౧౫ ॥ సా
త్వతీయథా॥దూరాదాకర్ణ్యవిశ్వప్రసృమరమహసోవీర
రుద్రస్యజైత్రప్రస్థానారంభభేరీనినదమరినృపాఃపూర్ణ

కిమన్యశబ్దావసర్వవచనీయత్వలోకోత్తరత్వప్రతిపాదకౌ - అతఏవరుద్ర
నృపతేస్సంబంధిసర్వమాన్నత్యాదికంనూతనమేవసామగ్రీతి-బ్రాహ్మ
ణాది ష్యఞంతాత్ సామగ్ర్యశబ్దాత్ స్త్రియాంఙీప్పత్యయోర్వైకల్పి
కఃషిత్కరణసామర్థ్యాల్లభ్యతే। తదుక్తంవామనేన - ష్యఙషిత్కరణా
దీకారోబహులమితి-జానఇతి। అనుపసర్గాద్జ్ఞ ఇత్యాత్మనేపదం-అత్ర
సంయుక్తమృదువర్ణబంధేనాద్భుతరసప్రతిపాదనాద్భారతీ॥౧౫॥ సా
త్వతీముదాహరతి॥దూరాదితి ॥ విశ్వప్రసృమరమహసోవిశ్వవ్యాపితేజ
సః-స్పృశుప్యదఃక్వరచ్ - జైత్రయాత్రారంభభేరీభాంకారాకర్ణనే

ప్రవకాందిశీకానామరిభూపతీనాం దూరగతవిపన్మరకథేతి భావః- అత్ర ప్రా

కటబంధపరుషవర్ణసందర్భేణ భయానకప్రతిపాదనాత్సాత్వతీ॥ ౧౬॥

కథమాత్రాంతరానుసారేణ సర్వరససాధారణీం వృత్తిం స్వయమాహ ॥ మ

ధ్యమేతి॥ అనయోః క్రమేణోపలక్షితౌ వ లేపత్వే ప్రౌఢయోరప్రౌఢతాలికో

మలరసానుప్రవేశో న విరోధాయేత్యనయోర్మైత్రీం ప్రతిపాదయతి- మృదు

ప్ర ఇత్యాదినా॥ నమనోఽవ్యవహితత్వేనార్థ్యవ్యాప్త్యవ్యాచష్టే శృంగారేతి॥ కిం

కర్ణజ్వరాగ్రాః। ఆరుహ్య శ్రీక్షపిశంతిలోగహనమమితిమహా

తటంటకాశ్మీటకేశా స్త్రియధ్వంముంచ తేప్రతిస్పృహతి

ధియా పాదపాన్స్వాధ్యయః తే। ౧౬॥ మధ్యమారభటీస్వ

న్యాతథా మధ్యమకైశికీ। మృదుత్వమేవ ఛేసర్వరససాధా

రణేయుతె॥ ఆసాంస్వరూపం ॥ స్వాన్నస్థైర్యనతి ప్రౌఢబం

ధా మధ్యమకైశికీ॥ శృంగారకరుణయోః రతిసుకుమార

యోరల్పప్రౌఢత్వం నమూష్యతె ॥ తేంత్వాతి ప్రౌఢసంద

ర్భో నెష్యతే- ప్రతికూలవర్ణగూపదోషాపత్తేః మధ్యమా

రభటీప్రౌఢేష్వర్థైనాతిమృదుక్రమా ॥ అతిప్రౌఢయో

రపిరౌద్రబీభత్సయోరీపన్మృదుబంధో నదూష్యతే- అతి

మృదుసందర్భస్తువిరుద్ధః। ౧౭ ॥ యథాక్రమముదాహర

ణాని ॥ తత్ర మధ్యమకైశికీయథా ॥ ఆసన్నేపిమహో

త్సవేకథమితస్త్యక్త్వా ప్రవాసంవ్రజేద్ధిక్ సాహస

మావయోర్విఘటనం కో వావిధిః కాంతయేతి । ఇత్థం స్వప్న

నివారితప్రియతమప్రస్థానబుద్ధిస్తతో బుద్ధ్వా మూర్ఛ్చిని

తహీ౽దుష్టమిత్యాకాంక్షాయామాహ కింత్వితి॥ విపర్యేడండమాహ ప్రతి

కూలేతి॥ రసాననుగుణత్వం ప్రాతికూల్యం॥ ఏతద్వైపరీత్యం మధ్యమారభ

ట్యామిత్యాహ మధ్యమేతి॥ ౧౭॥ మధ్యమకైశికీముదాహరతి ఆసన్న ఇతి॥

త్యక్త్వా మహోత్సవమితి శేషః- ఇతస్సర్వసౌభాగ్యనిధేర్మిన్నాసాదిత్య

ర్థః- కథం ప్రవాసం వ్రజేః- గమిష్యతమేతదతిభావః- విభాషాకథమిలిఙ్చేతి

గర్హాయాం లిజ్ -ధిగ్గిగతినిత్యవీప్సయోరిత్యాభీక్ష్ణ్యే ద్విరుక్తిః- కో వా విధిః

తి-నత్వమేవంసాహసికఇతిభావః- త్వద్వైరినారీజనఃత్వయావియోజిత
భర్తృకఇతిశేషః - అత్రేషత్ప్రౌఢసందర్భేణశృంగారసంకీర్ణఃకరు
ణోరసఃప్రతిపాద్యతే॥౧౮॥మధ్యమారభటీముదాహరతి ॥ మాంసేతి॥
అత్రేషన్మృదుసందర్భేణబీభత్సఃప్రతిపాద్యతే॥ అథవైదర్భ్యాదీనాం
మతభేదేనవృత్తిశబ్దవాచ్యత్వసామ్యాత్ -కైశిక్యాద్యనంతరంతన్నిరూప
ణంచికీర్షుఃప్రథమంతావత్తదంతర్భావంవారయతి ॥ వైదర్భ్యాదీతి॥ త
త్స్వరూపమాహ శబ్దగుణాశ్రితానామితి- మాధుర్యాదిపరతంత్రాణా
మిత్యర్థః- యద్యపిసహృదయహృదయానామాహ్లాదకః శృంగారాదిధ
ర్మోమాధుర్యం-చిత్తవిస్తారరూపదీప్తిజనకోరౌద్రాదిధర్మఓజః - శు
ష్కేంధనానలవదమలజలవద్వాయథాయోగంసహసాసహృదయహృ

కాకతీయన్నృపతేత్వద్వైరినారీజనః॥ ౧౮ ॥ మధ్యమార
భటీయథా॥మాంసకీకససంకీర్ణాఃప్రసరద్రుధిరాపగాః।
వసాకర్దమితాయుద్ధభువోంధ్రసుభటైఃకృతాః ॥ ఏవంర
సాంతరేష్వప్యుదాహరణంద్రష్టవ్యం ॥ వైదర్భ్యాదిరీతీ
నాంశబ్దగుణాశ్రితానామర్థవిశేషనిరపేక్షతయా కేవల
సందర్భసౌకుమార్యప్రౌఢత్వమాత్రవిషయత్వాత్కై
శిక్యాదిభ్యోభేదః। సందర్భస్యాతిమృదుత్వమసంయుక్త

దయవ్యాపీసర్వరసధర్మఃప్రసాదః - తథాపితేషాంశబ్దగుణత్వమాత్మ
ధర్మస్యశౌర్యాదేరాకారధర్మత్వమివౌపచారికం- తదుక్తంధ్వన్యా
చార్యైః- శబ్దధర్మత్వంత్వేషామన్యాశ్రితత్వేపిశరీరాశ్రితత్వమివశౌ
ర్యాదీనామితి తదాశ్రితత్వంచాసాంకావ్యప్రకాశే। మాధుర్యంవ్యంజ
కైర్వర్ణైరుపనాగరికేష్యతే। ఓజఃప్రకాశకైస్తైస్తుపరుషాకోమలాప
రైః। కేషాంచిదేతావైదర్భీప్రముఖారీతయోమతాఇతి॥ఫలితమాహ అ
ర్థవిశేషేతి ॥ మాధుర్యాదిపర్యవసితత్వేనశృంగారాదినిరపేక్షత్వాది
త్యర్థః - వైదర్భ్యాదీనాంరసాశ్రితమాధుర్యాదిశబ్దధర్మపరత్వంకై
శిక్యాదీనాంతుసాక్షాదేవరసపరత్వమితి మహాన్భేదఇతిభావః - తదు
క్తంధ్వన్యాచార్యైః శబ్దతత్వాశ్రయాఃకాశ్చిదర్థతత్వాశ్రయాఃప

రా ఇతి। టవర్గవర్జితాస్స్పర్శాస్స్వస్వవర్గాంత్యశేఖరాః।లఘురేఫణ
కారౌచకోమలాఃపరికీర్తితాః ॥ రేఫేణయస్యకస్యాపియోగ ఆద్యతృతీ
యయోః। స్వోత్తరాభ్యాంతుల్యయోర్వాపరుషాష్టగణశ్శషౌ ॥ ఇతికో
మలవర్ణపరుషవర్ణసంగ్రహః॥ యద్వాశబ్దఃపదరచనాత్మకః-తద్గుణా
ఓజఃప్రసాదాదయః యదాహవామనః। ఓజఃప్రభృతయోబంధగుణా
ఇతి॥౧౯॥అథరీతిసామాన్యలక్షణమాహ॥రీతిరితి॥గుణాశ్లిష్టపదసంఘటనా
మాధుర్యాదిపరతంత్రశబ్దసందర్భఇత్యర్థః - యద్వా ఓజఃప్రసాదాది
విశిష్టపదరచనేత్యర్థః॥ ౨౦ ॥ విదర్భాదిదేశీయవిదగ్ధజనపరిగ్రహేణవై

కోమలవర్ణబంధత్వం।అతి(ప్రౌ)ఢత్వంపరుషవర్ణవికటబం
ధత్వం। సంయుక్తమృదువర్ణేష్వపమృదుత్వం। అవికట
పరుషవర్ణేష్వపిప్రౌఢత్వం॥౧౯॥..............*

### అథవైదర్భ్యాదిరీతయః.

అథరీతీనాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ రీతిర్నామగుణా
శ్లిష్టపదసంఘటనామతా॥సాత్రివిధా- వైదర్భీగౌడీపాం
చాలీచేతి॥ ౨౦॥బంధపారుష్యరహితాశబ్దకాఠిన్యవర్జితా
నాతిదీర్ఘసమాసాచవైదర్భీరీతిరిష్యతే॥ యథా ॥ కాకతీ
యనరేంద్రస్యకీర్తిచందనచర్చనం। దిగంగనావితన్వంతి
వతంసీకృతతద్గుణాః॥ యథావా ॥ వితరణగుణలీలాతోషి
తాశేషలోకేవిభవతినరనాథేకాకతీయాన్వయేందౌ। సు

దర్భ్యాదిసంజ్ఞకానామేతాసాంవిశేషలక్షణాని విషయవ్యాప్త్యర్థం
ప్రత్యేకముదాహరణద్వయంచక్రమేణాహ॥బంధేతి ॥ బంధపారుష్యం
దుస్సంధికృతం-శబ్దకాఠిన్యంపరుషవర్ణారబ్ధం -నఅర్థస్యనశబ్దస్యాతిదీ
ర్ఘసమాసేత్యనేనసుప్సుపేతిసమాసః- ఏతేనా(ల్ప)సమాసామధ్య
సమాసాచవివక్షితేతిబోద్ధవ్యం-తదుక్తం॥ అవృత్తిర్మధ్యవృత్తిర్వామా
ధుర్యేఘటనాతథేతి॥ఉదాహరతి కాకతీయేత్యాది॥ వతంసీకృతేత్యత్రవ
ష్టి భాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపసర్గయోరితివచనాదకారలోపః ॥ విత
రణేతి॥ విభవతిప్రభౌసతి-క్షితిసురజనాఃబ్రాహ్మణజనాస్తేషాంసమూహః

ఇతిజనకత్వాంతాత్ - గాఢసుజనేత్యాదినాఽల్పప్రత్యయః - ఖండికాదిభ్య
శ్చేత్యత్ర సాయుజ్యాధికేషు తదంతవిధిరస్త్రీతి జ్ఞాపనాత్ । అత్రోదాహర
ణస్యాపి కోమలవర్ణైః అల్పసమాసైశ్చానుబంధేన చకీత్యోదారా
ద్యుద్దీపనవిభావస్యాంగస్యాస్యంగాంగతాస్వాదకత్వలక్షణమాధుర్య ప్రతిపా
దనాదైవ దర్శితః - అత్ర యద్యపి కోమలచందనవర్ణనమిత్యాదౌ - రేఫ
సంయోగః - శోభితాశేషేత్యాదౌ శకారసకారాదౌ చ తేష్వేవ హల్పశః పరుష
వర్ణాస్సంతి - తథాపి నమాధుర్యభంగః - అతిపిధానం సంపద్ధనాచార్యైః ।
శషౌ చ రేఫసంయోగస్తవర్గశ్చాపి శోభాయ సా । ఇరోధనస్య యశ్చాంగా రే
తేనవర్ణాః సచ్యుతా ఇత్యత్ర ప్రభాయు సేత్యుక్తం । ఏవముత్తరత్రాప్యూ
హనీయం ॥ ౨౧ ॥ గాఢీయాంనాహ ఓజ ఇతి । అత్రౌజశ్శబ్దేన సమాసభూ

రతరుగణనాయాం కాంతిభేసు ప్రసంగే క్షితిసురజనతే
యం పీతకౌతూహలాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఓజః కాంతిగుణోపే
తా గాఢీయానితిరిష్యతే ॥ యథా ॥ ప్రచండతరదోర్దండ
ఖండితారాతిమండలః । బిభర్త్యుర్వీధురాం నుక్వం ప్రభవ
న్నంధ్రభూపతిః ॥ యథా వా ॥ ఉద్యద్దోస్తంభ ఖడ్గత్రుటద
రిసుభటాటోపసంజాత రాహుభ్రాంతిభ్రశ్యత్పతంగా
భయకరణచణస్ఫారనాసీరరేణుః । అంధ్రక్ష్మాభర్తురా
సీదధికరణధురాభిన్నమత్తేభకుంభ ప్రోద్యన్ముక్తాఘృతా

యత్ర యముచ్యతే - కాంతిశబ్దేనచోద్భటపదత్వం ॥ ఉదాహరతి ప్రచండే
తి ॥ ఉర్వీధురాం భూభారం - బిభర్త్యుర్విత్యాదినా సమాసాంతోచ్
ప్రత్యయః ॥ ఉద్యదితి ॥ అత్ర ఖడ్గోత్కృత్తప్రతిభటసుభటేషు సర్వ్వాసు
భ్రాంత్యా కాంతశీకస్యాభానోర్భయకరణచణత్వం నాసీరరేణోరుత్ప్రే
క్ష్యతే - తేనాస్య సూర్యాస్తమయప్రతీతిజనకం తన్మండలావగణం గమ్య
తే - తతశ్చ వీరవరణోత్సుకతయా సమాగతాప్సరోముఖానాం చంద్రత్వే
నదళితేభకుంభయుగళగళితముక్తాకాంతారాత్వేనచ రూపణాత్ర
ణధురాయా రజనీత్వం గమ్యతే - నచానేకనిశానాథకథనం దోషాయ - వీర
రుద్రవిక్రమవిహ్వలీకృతచేతసాం తద్వైరిభూపాలానాం తథాత్వేన ప్రతీ

ీః - అత్ర పరుషవర్ణాసందర్భేణసమాసభూయస్త్వేనచరౌద్రరసగత
పకత్వలక్షణౌజఃప్రతిపాదనాద్గౌడీయా॥ ౨౨॥ పాంచాలీమాహ పాం
చాలేతి॥ఉదాహరతి జేతురితి॥ నభస్యంతరిక్షేభూవిభ్రమంభూభావంబి
భ్రతిసతి-వియద్దీర్ఘికా-కామందాకినీ- విశంకటాభ్యాంవిశాలాభ్యాంతటీ
భ్యాందీర్ఘాసతీ మర్త్యనదీభాగీరథీజాతా - తథాగాఢతమారజోమయ
సూమెరథోవర్తమానాగౌతమనదీ- పాతాళగంగాయతే భోగవతీభవ
తీత్యహోమహదద్భుతమితిభావః॥ స్థానఇతి ॥ సర్వాణాంవాతాహార
త్వాద్విష్ణోరగస్యద్విషత్వాన్నపరిపుష్టత్వంనాద్భుతమితిభావః॥ తర్హికిమ
రానికరపరివృతా స్వర్వధూ వక్త్రచంద్రాః॥ ౨౨ ॥ పాం
చాలరీతిరైవ్దర్భీగౌడీరీత్యుభయాత్మికా ॥ యథా॥ జేతుఃకా
కతివీరదుర్నృపతేజైత్రప్రయాణోత్థి తైక్షౌణీరేణుభరే
నభస్యతిభృశంభూవిభ్రమంబిభ్రతి।జాతామర్త్యనదీవిశం
కటతటీ దీర్ఘావియద్దీర్ఘికా గాఢంగాఢతమాచ గౌతమనదీ
పాతాళగంగాయతే॥ యథాచ ॥ స్థానేతచ్ఛలమత్రిగండన్ను
పతే త్వత్ఖడ్గ భోగిద్విషత్ప్రాణైర్యత్పరితోషమేతి సతతంకిం
త్వేతదత్యద్భుతం। పీతేనప్రతిపక్షపార్థివయశః క్షీరేణగౌర
త్విషం యత్సంవర్ధయతి త్రిలోకభరితాం త్వత్కీర్తి లక్ష్మీసు
ధాం॥ ౨౩ ॥ అథశయ్యా.

అథశయ్యా॥ యాపదానాంపరాన్యోన్య మైత్రీశయ్యేతికథ్య
ద్భుతమిత్యాకాంక్షాయామేతదిత్యాహ పీతేనేతి ॥ పయఃపానంభుజం
గానాం కేవలంవిషవృద్ధయఇతిలోకప్రసిద్ధం- అత్రపునరధికతరసుధావృ
ద్ధయఇతిమహదద్భుతమితిభావః - త్రిలోకభరితామితి-త్ర్యవయవోలో
కస్త్రిలోకః- శాకపార్థివాదిత్వాన్మధ్యమపదలోపేసమాసోనద్విగురితి
ప్రతిపాదితం - త్రిలోకజననీమిత్యత్ర ప్రథమశ్లోకే - అత్రోదాహరణ
ద్వయేపి పూర్వోక్తరీతిసాంకర్యేణాద్భుతరసప్రతిపాదనాత్పాంచాలీ॥
౨౩॥ అథరీతయశ్శయ్యేత్యత్ర చశబ్దసముచ్చితయోశ్శయ్యాపాకయో
స్తద్ధర్మశబ్దధర్మత్వసామ్యాద్రీత్యనంతరం శయ్యామాహ ॥ యాపదానా

మితి। పరాఉత్కృష్టా అన్యోన్యస్య మైత్రీ వినిమయాసహిష్ణుత్వమిత్యర్థః
అతఏవాశ్చర్యారీతిభ్యో భేదఇతిభావః॥ ఉదాహరతి - దాతురితి॥ గతార్థమే
తత్ ॥ లక్ష్యేలక్షణం యోజయతి అత్రేతి॥ ౨౮॥ పరిశేషాత్పాకమాహ॥
అర్థేతి॥ అర్థస్యశ్చ్యంగారాదేర్గాంభీరిమా ఆస్వాద్యమానతాపి శేషఇతిష
ష్ఠీసమాసః- పూరణగుణేత్యాదినానిషేధస్తు - తదశివ్యం సంజ్ఞాప్రమా
ణత్వాత్తేద్యత్నే గౌరవం ప్రసజ్యేతేత్యాది పాణినిశబరస్వామిప్రముఖ
మహాపురుషప్రయోగదర్శనాదనిత్యఇతిపదమంజరీకారః ॥ ౨౯ ॥ ద్రా
క్షాపాకముదాహరతి స్మరేతి॥ విషయమాత్రవిశ్రాంతివిరహిణో విశ్యం

తే॥ యథా ॥ దాతుః కాకతివంశమండనమణేర్విస్మయవిశ్రా
ణనశ్లాఘాలంఘితకల్పపాదపగుణప్రౌఢేరగాథోజనః। విభ్ర
చ్ఛారదకౌముదీపరిమళం సామంతసీమంతినీగండాభోగనరూ
ఢపాండిమమధురం ధత్తేయశః ప్రాయశః॥ అత్రపదవినిమయా
సహిష్ణుత్వాచ్ఛబ్దస్యపదానుగుణ్యరూపాశయ్యా॥౨౮॥...

## అథద్రాక్షాదిపాకాః

అర్థగంభీరిమాపాకః సమ్యగ్ధామ్యాదయంగమః। ద్రాక్షాపా
కో నాళికేరపాకశ్చ ప్రస్ఫుటాంతరౌ॥ ౨౯ ॥ యథాక్రమం
స్వరూపముదాహరణంచ॥ ద్రాక్షాపాకస్సకథితో బహిరం
తస్స్ఫురద్రసః॥ యథా॥ స్మరస్మేరాస్మందస్మితమధురసౌర
భ్యసుభగాన్మనాగ్విరాజాద్యాక్ ప్రణయిరసకల్లోలభరి

ఖలవృత్తిత్వమదమంథరత్వాదగుణశీలాః స్మేరాః - తదుక్తం భావప్రకా
శే ॥ అపరిచ్ఛిన్నవిషయం మదమంథరమీలితం । స్ఫురద్వ్యావృత్తిపక్ష్మతార
యత్తత్స్మేరమితికథ్యతఇతి - తేచస్మరప్రధానాః స్మరస్మేరాః - మం
స్మితాహాసగర్భాః సంభోగౌత్సుక్యసూచకాః - మధురాః సంతాపప
రాః సౌరభ్యేణపద్మినీజాతేరస్యాః స్మితస్నిమిత్తేన సుభగాశ్చయేతథోక్తాః
కటాక్షైర్హాసగర్భైస్తుసంభోగౌత్సుక్యభావనా। శీతలీక్రియతే తాపః
మనసతన్మధురం స్మృతమితి ప్రోక్తైః - నాయికాయాః ప్రౌఢత్వాన్మనా
గ్విలోకిరాజాక్యం యేషాం తేతథోక్తాః - అతఏవ స్వానుకూల్యప్రకా

త్తిః - తదుక్తం - సవ్రీడాలోకనేనైవ స్వానుకూల్యప్రకా
శనమితి । విస్రంభేపరమాంకాష్ఠామారూఢేదర్శనాదిభిః । యత్రాంతరం
ంద్రవతిసస్నేహఇతికథ్యతఇత్యుక్తలక్షణః స్నేహఃప్రణయశబ్దేనవివ
క్షితః - సఏవరసోద్రవద్రవ్యంతస్యాంతరంగవారిధివాస్తవ్యకల్లోలైర్మ
హోర్మిభిర్స్ఫురితాఃప్రేమదాయినఇత్యర్థః ॥ ద్రవీభూతంమనోయత్ర
దర్శనేప్రేమదాయితదితిలక్షణాత్ । కృతానేకసంరంభాః ప్రియదృష్టి
ప్రతిఘాతే నౌత్సుక్యభరేణచ యథాక్రమమాసారప్రసారాభ్యామంగీ
కృతతరంగభంగికాఇత్యర్థః - అతఏవతేసోత్సుకాస్తరంగితాశ్చ - తదు
క్తం । సోత్సుకంతద్యదాలోక్యభూయోభూయోవలోకనం । కల్లోలఇవ
యఃకాంతివిచ్ఛేదస్తత్తరంగితమితి - మనసిజసహస్రాణిసృజతః - విర
తాః । కృతానేకసంరంభా న్మనసిజసహస్రాణిసృజతః క
టాక్షాన్వామాక్షీకిరతిపరితోరుద్రనృపతిం ॥ ౨౬ ॥ సనారికే
రపాకస్స్యాదంతర్గూఢరసోదయః ॥ యథా ॥ లీలావిభ్రమ
పూర్వరంగముదితంతారుణ్యమేత్యత్రపా నేపథ్యాంతరబిం
బితస్మరకళాలాస్యప్రపంచశ్రియః । సఖ్యఃపశ్యతకాకతీయ
నృపతౌభావానుబంధోజ్జ్వలఃకోప్యస్యాస్తరళభ్రువోవిజయ
తేశృంగారనాట్యక్రమః ॥ అత్రనద్రాగర్థప్రతీతిః - ఏవంవ
స్త్వలంకారప్రతీతావపిద్రష్టవ్యం ॥ పాకాంతరాణిమధుక్షీ
రస్యాపీతిభావః - యద్దర్శనేవిరక్తోపిక్షుభ్యత్యేతత్సమన్మథమితిలక్షణా
దేతేసమన్మథాఉచ్యంతే - ఏవంవిధాన్కటాక్షాన్ - వామాక్షీమనోహ
రనయనా - రుద్రనృపతింపరితఃసర్వతఃకిరతి - అభితఃపరితఇత్యాదినాద్వి
తీయా - కటాక్షలక్షణంతుసంగీతరత్నాకరే । యద్గతాగతవిశ్రాంతివైచి
త్ర్యేణవివర్తనం । తారకాయాఃకలాభిజ్ఞాస్తంకటాక్షంప్రచక్షతఇతి ।
అత్రైవంసమ్మర్దసహిష్ణోశ్శృంగారస్యపాకసముదాయస్యాస్వాద్యమా
నత్వాదంతర్బహిశ్చస్ఫురణంద్రష్టవ్యం ॥ ౨౬ ॥ నారికేళపాకముదాహర
తి ॥ లీలేతి ॥ విస్తరేణవ్యాఖ్యాతమేతన్నాయికాప్రకరణేమధ్యమోదాహర
ణప్రస్తావే ॥ లక్ష్యేలక్షణంయోజయతిఅత్రేతి ॥ ఏవంవ్యాఖ్యానసాపేక్షు

మితి। పరాకృతం- ఏష్టా అన్యోన్యస్య మైత్రీ వినిమయాసహిష్ణుత్వమిత్యర్థః
అతఏవాత్స్యారీతిభ్యో భేదఇతిభావః॥ ఉదాహరతి - దాతురితి॥ గతార్థమే
తత్॥ లక్ష్యేలక్షణం యోజయతి అత్రేతి॥ ౨౮॥ పరిశేషాత్పాకమాహ॥
అర్థేతి॥ అర్థస్యశృంగారాదేర్గాంభీరిమా ఆస్వాద్యమానతాపి శేషఇతిష
ష్ఠీసమాసః- పూరణగుణేత్యాదినానిషేధస్తు - తదశిష్యం సంజ్ఞాప్రమా
ణత్వాత్ద్యత్న గౌరవం ప్రసజ్యేతేత్యాది పాణినిశబరస్వామిప్రముఖ
మహాపురుషప్రయోగదర్శనాదనిత్యఇతిపదమంజరీకారః ॥ ౨౯ ॥ ద్రా
క్షాపాకముదాహరతి స్మరేతి॥ విషయమాత్రవిశ్రాంతివిరహిణో విశ్యం

తే॥ యథా ॥ దాతుః కాకతిసంశే మండనమహోర్విస్సీమవిశ్రా
ణనశ్లాఘాలంఘితకల్పపాదపగుణ ప్రౌఢేరగాధౌజసః। విభ్ర
ద్భారపకోముదీపరివశం సామంతసీమంతసీ గండాభోగనిరూ
ఢపాండిమమధురం ధత్తేయశః ప్రాయశః॥ అత్రపదవినిమయా
సహిష్ణుత్వాద్బంధస్యపదానుగుణ్యరూపాశయ్యా॥ ౨౮॥...

## అథ ద్రాక్షాదిపాకాః

అర్థగంభీరిమా పాకః సద్విధా హృదయంగమః। ద్రాక్షాపా
కో నాలికేరపాకశ్చ ప్రస్ఫుటాంతరౌ॥ ౨౯ ॥ యథాక్రమం
స్వరూపముదాహరణంచ॥ ద్రాక్షాపాకః స్సకథితో బహిరంత
తస్స్ఫురద్రసః॥ యథా॥ స్మరస్మేరాస్మందస్మితమధురసార
భ్యసుభగాన్మనాగ్విభ్రాజాద్యాక్ ప్రణయరసకల్లోలభరి

ఖలవృత్తిత్వమదమంథరత్వాదిగుణశీలాః స్మేరాః - తముక్తం భావప్రకా
శే॥ అపరిచ్ఛిన్నవిషయం మదమంథరమీలితం। స్ఫురత్పక్ష్మపక్ష్మతారం
యత్తత్స్మేరమితికథ్యతఇతి - తేచస్మరప్రధానాః స్మరస్మేరాః - మంద
స్మితాహాసగర్భాః సంభోగౌత్సుక్యసూచకాః - మధురాః సంతాపహ
రాః సారభ్యాణపక్ష్మసీజా తేరస్యాః స్మితనిమిత్తైనసుభగాశ్చయేతథోక్తాః -
కటాక్షైస్తాసగర్భాస్తుసంభోగౌత్సుక్యభావనా। శీతలీక్రియతేతాపో
యేనతన్మధురం స్మృతమితిచోక్తేః - నాయికాయాః ప్రౌఢత్వాన్మనాగ
ల్పాంవిభ్రాజాన్యం యేషాంతేతథోక్తాః - అతఏవ స్వానుకూల్యప్రకాశ

కా: - తదుక్తం - సప్రీడాలోకనే నైవ స్వానుకూల్యప్రకాశనమితి। విస్రంభేపరమాంకాష్ఠామారూఢేదర్శనాదిభిః। యత్రాంతరం సంద్రవతిస స్నేహఇతికథ్యత ఇత్యుక్తలక్షణః స్నేహః ప్రణయశబ్దేనవివక్షితః - సఏవరసోద్రవద్రవ్యంతస్యాంతరంగవారిణివా స్తవ్యకల్లోలైర్మహోర్మిభిర్భరితాః ప్రేమదాయినఇత్యర్థః॥ ద్రవీభూతంమనోయత్రాదర్శనే ప్రేమదాయితదితిలక్షణాత్। కృతానేకసంధాః ప్రియదృష్టిప్రతిఘాతే నౌత్సుక్యభరేణచ యథాక్రమమాసారప్రసారాభ్యామంగీకృతతరంగభంగికాఇత్యర్థః - అతఏవైతే సోత్సుకాస్తరంగితాశ్చ-తదుక్తం। సోత్సుకంతద్యదాలోక్యభూయోభూయోవలోకనం। కల్లోలఇవయఃకాంతివిచ్ఛేదస్తత్తరంగితమితి - మనసిజసహస్రాణిస్సృజతః - విరతాః। కృతానేకసంధా మ్మనసిజసహస్రాణిస్సృజతః కటాక్షావామాక్షీకిరతిపరితోరుద్రనృపతిం॥ ౨౬ ॥ సనాళికేరపాకస్స్యాదంతర్గూఢరసోదయః॥ యథా ॥ లీలావిభ్రమపూర్వరంగముదితంతారుణ్యమేత్యత్రపా నేపథ్యాంతరబింబితస్మరకళాలాస్యప్రపంచశ్రియః। సఖ్యైఃపశ్యతకాకతీయనృపతౌభావానుబంధోజ్జ్వలఃకోప్యస్యాస్తరళభ్రువోవిజయతేశృంగారనాట్యక్రమః॥ అత్రనద్రాగర్థప్రతీతిః - ఏవంవస్త్వలంకారప్రతీతావపిద్రష్టవ్యం॥ పాకాంతరాణి మధుక్షీరస్యాపీతిభావః - యద్ధర్మ నేవిరక్తోపిదుర్భ్యత్యేతత్సమమ్మథమితిలక్షణాదేతేసమన్మథాఉచ్యంతే- ఏవంవిధానటాక్షాః - వామాక్షీమనోహరనయనా- రుద్రనృపతింపరితఃసర్వతఃకిరతి - అభితఃపరితఇత్యాదినాద్వితీయా- కటాక్షలక్షణంతుసంగీతరత్నాకరే। యద్గతాగతవిశ్రాంతివైచిత్ర్యేణవివర్తనం। తారకాయాఃకలాభిజ్ఞాస్తంకటాక్షంప్రచక్షతఇతి। అత్రైవంసమ్మర్దసహిష్ణోశ్శృంగారస్యపాకసమయో ప్యాస్వాద్యమానత్వాదంతర్బహిశ్చస్ఫురణంద్రష్టవ్యం॥ ౨౬॥ నారికేళపాకముదాహరతి॥లీలేతి॥విస్తరేణవ్యాఖ్యాతమేతన్నాయికాప్రకరణేమధ్యమోదాహరణప్రస్తావే॥ లక్ష్యేలక్షణంయోజయతిఅత్రేతి॥ ఏవంవ్యాఖ్యానసాపేక్ష

త్వాన్న దుత్తమర్థప్రతీతిరిత్యర్థః - ద్రాక్షాపాక నారికేళపాకావర్ణ
న్యదుత్తమ[illegible]లంబితప్రతీత్యోః పరాంకోటిమారూఢా - అతస్తదంతరాళవ
ర్తిన్యా మధ్యమప్రతీతె రనేకవిధత్వా త్తదనుసారేణ కదళీరసాలాదిపా
కాన్స్వయమూహ్యా ఇత్యాహ ఏవమితి॥ ౨౭॥ ఇత్థం కావ్యసామగ్రీం నిరూ
ప్య తద్భేదా నిరూప్యంతె॥ అథేత్యాదినా॥ తెషాం సామాన్యతస్స్వరూప
నిరూపణపూర్వకం విభాగమాహ॥ వ్యంగ్యస్యేతి॥ ప్రాధాన్యాదినిమి
త్తవశాదుత్తమాదికావ్యానాం ధ్వన్యాదిసంజ్ఞాప్రవృత్తిరిత్యాహ వ్యం
గ్యస్య ప్రాధాన్య ఇత్యాదినా॥ యథాలోకే కస్యచిద్వస్తునస్సంజ్ఞానా
ర్థం ప్రదీపాదావివ వ్యంగ్యార్థమెవ వాచ్యవాచకవైచిత్ర్యాదౌ మహాకవి
రాదీని యథాసంభవమూహ్యాని॥ ౨౮॥ ...............

## అథ కావ్యవిశేషాః,

వ్యంగ్యస్య ప్రాధాన్యా ప్రాధాన్యాభ్యా మస్ఫుటత్వే
చ నత్రివిధం కావ్యం। వ్యంగ్యస్య ప్రాధాన్యే ఉత్తమం కా
వ్యం ధ్వనిరితి వ్యపదిశ్యతే - అప్రాధాన్యే మధ్యమం గుణీభూ
తవ్యంగ్యమితి గీయతే - వ్యంగ్యస్యాస్ఫుటత్వే ధమం కావ్యం
చిత్రమితి గీయతే॥ ౨౯॥ ధ్వనిర్యథా॥ స్వామిన్నత్ర మహీధ
రాన్ కి మథనాస్త్రైర్విధత్సే కుతో గాఢానంబునిధీన్ కిరోషి కు
రుషే కిం దిక్షతీనల్పకాన్। ఇత్థం పార్శ్వచరానులాప మఖి

ప్రవృత్తైర్వ్యంగ్యస్య మధ్యేవిశ్రాంతివిరహేణ స్వపర్యంతం సహృదయ
హృదయాకర్షణాచ్చ తస్య ప్రాధాన్యమిత్యనుసంధేయం - తద్విరుద్ధమ
ప్రాధాన్యం - తచ్చ వ్యంగ్యస్య చారుత్వాపకర్షోపాధికృతం న స్వాభావిక
మితి గుణీభూతవ్యంగ్యమిత్యత్ర చ్వి ప్రత్యయేన సూచ్యతె। అధమకావ్య
స్యాస్ఫుటవ్యంగ్యత్వేన నీరసత్వా త్కేవల వాచ్యవాచక వైచిత్ర్యైకాశ్ర
యత్వేనాలేఖ్యప్రఖ్యత్వాచ్చిత్రశబ్దవాచ్యత్వం - తచ్చ శబ్దార్థాలంకా
రయోర్వ్యస్తసమస్తాభ్యాం నిబంధనే శబ్దచిత్ర మర్థచిత్ర ముభయచిత్రం
చేతి త్రేధా విభిద్యతె॥ ౨౯॥ తత్ర ధ్వనిముదాహరతి॥ స్వామిన్నితి॥ అల్ప
కానత్యల్పాన్ - అనులాపం ముహుర్భాషా మసకృత్కథన మితి యావత్ -

ధర్మైషిణా నతు కులాచలాద్యుపమైషిణా- గుణైకవసతిః నపునరచలాదివ
దేశైకగుణాధారః॥ అత్రౌన్నత్యాదివ్యంగ్యస్యాగూఢత్వాద్యపకర్షనిమి
త్తాభావాత్ప్రాధాన్యేనోత్తమకావ్యత్వమేవేత్యభిప్రాయేణాహ - అ
త్రేతి॥ ౨౯॥ గుణీభూతవ్యంగ్యముదాహరతి॥ ప్రత్యగ్రేతి॥ అత్ర కార్ప
ణ్యవచనాదిచేష్టావిశేషరూపవ్యంగ్యస్య యాభిరముష్యేత్యాదివాక్యేనో

లంన్యకృత్యధర్మైషిణా సృష్టః పద్మభువా గుణైకవసతిశ్శ్రీ
వీరరుద్రో నృపః ॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రస్య కులశైలాతిశాయి
సమున్నతత్వమతిసముద్రగాంభీర్యం లోకపాలాధికమైశ్వ
ర్యంచ ధ్వన్యతే । తథాకులశైలపయోనిధిలోకపాలనిర్మాణ
సంరంభాతిశాయీ సర్వవిలక్షణః కాకతీయనిర్మాణవైభవ ఇ
తివ్యజ్యతే॥ ౨౯॥ గుణీభూతవ్యంగ్యం యథా॥ ప్రత్యగ్రప్రస
రత్ప్రతాపవిభవవ్యాప్తాఖిలాశాంతరే పశ్య త్రాతరి వీరరుద్ర
నృపతౌ సింహాసనాధ్యాసిని । ఆస్థానీం సముపాగతైర్నృపవ
రైస్తాస్తాస్తథా దర్శితాశ్చేష్టా యాభిరముష్య కాకతివిభోర్దృ
ష్టిః కృపార్ద్రీకృతా॥ అత్ర ప్రాప్తాభిషేకమహిమ్నః స్వస్య
ప్రతాపరుద్రదేవమహారాజస్యాగ్రే శరణార్థినాం పార్థివా
నాం తథావిధకార్పణ్యోక్తి పునఃపునః ప్రణామాదికం వ్యం
గ్యం తాస్తాశ్చేష్టా దర్శితా ఇతి వాచ్యాదనతిశాయీతి గుణీభూ
తవ్యంగ్యతా॥ ౩౦॥ చిత్రం త్రివిధం- శబ్దచిత్రమర్థచిత్రముభ
యచిత్రంచేతి- తత్ర శబ్దచిత్రంయథా॥ క్షోణీరక్షణదక్షిణాః
క్షతజగత్క్షోభా క్షురీక్షుక్రమాః క్షుద్రక్షత్రియపక్షశిక్షణవి
ధౌ ప్రోత్క్షిప్తకౌక్షేయకాః । ఉద్దామోద్యమనస్యరుద్రనృప

క్తప్రాయత్వాదగూఢత్వేన నచారుత్వాతిశయ ఇత్యాహ వాచ్యాదన
తిశాయీతి॥ ౩౦॥ శబ్దచిత్రముదాహరతి ॥ క్షోణీతి॥ క్షురీక్షుక్రమాః అ
భ్యాసజనితలాఘవాతిశయేన దురవబోధాయుధప్రయోగపరిపాటీకాః -
క్షుద్రక్షత్రియపక్షో రాజపార్శ్వబలం- కౌక్షేయకః ఖడ్గః- కులకుక్షిత్యా
దినా శైషికో ఢకఞ్ప్రత్యయః- యద్యైతత్సూత్రం భాష్యకారేణ మృష్టే

తథావృతిమక్షీత్యాదినాథఙ్ - స్వార్థికఃకప్రత్యయః - అత్ర దోర్దండ
శ్రీడానామశనిత్వరూపణం గర్వాణాం పర్వతత్వరూపణే హేతుః - అతఃప
రంపరితం రూపకం - తస్మిన్ సత్యపికవేర్వృత్త్యనుప్రాసవాభినివేశా
చ్ఛబ్దచిత్రస్యైవ ప్రాధాన్యమర్థచిత్రస్యతు గుణభావ ఏవేతి నోభయచి
త్రత్వమస్యేతి భావః॥ ౩౧॥ అర్థచిత్రముదాహరతి॥ ఖగ్గ ఇతి॥ ఖడ్గేయు
ద్ధవిజృంభితే రిపుమహీనాథాంజలిం బింబితం ప్రేక్షంతో జయలక్ష్మీవాస
కమలం మన్యంతే విజ్ఞానినః। మన్యే వీరప్రతాపరుద్రవిభోర్జన్యేషు గృహీ
తుం పునస్సృష్ట్యై రిపుజీవితాని విధేర్యాతస్య పీఠాంబుజం॥ జన్యేషు యు
ద్ధేషు - యాతస్య గచ్ఛతః (పత్తస్సేతిపాఠే ప్రాప్తస్యేతిచ్ఛాయా) ళచ్ఛివా

తెద్దోర్దండయోశ్చండయోర్గర్జ ద్దుర్జనగర్వపర్వతభిదాదం
భోళయఃకేళయః॥ ౩౧॥ అర్థచిత్రం యథా॥ ఖగ్గజుజ్ఝవిజుం
భిఅరిపుమహీణాహంజళింబింబిఅం పెక్ఖంతో జయళచ్ఛివాస
కమళం మణ్ణంతి విణ్ణాణిణో। మణ్ణే వీరపఆవరుద్దవిహుణో జణ్ణే
సు ఘెత్తుం డుణో సిట్ఠీ పరిపుజీపిఆ ఇవిహిణో జత్తస్స పీఢంబు
అం॥ ఛాయా॥ ఖడ్గేయుద్ధవిజృంభితే రిపుమహీనాథాంజలిం
బింబితం ప్రేక్షంతో జయలక్ష్మీవాసకమలం మన్యంతే విజ్ఞాని
నః। మన్యే వీరప్రతాపరుద్రవిభోర్జన్యేషు గృహీతుం పునఃసృ
ష్ట్యై రిపుజీవితాని విధేర్యాతస్య పీఠాంబుజం॥ ౩౨॥ ఉభయచి

సేత్యత్ర లక్ష్మీశబ్దస్యదిహౌ మిథస్స ఇతి పాక్షికో హ్రస్వః - ఘెత్తుం డుణో
ఇత్యత్ర తుం తవ్యక్త్వాసు గ్రహేరితి తుమున్ప్రత్యయే గ్రహేర్ఘేరాదేశే ఘె
త్తుమితి సిద్ధం. తస్యోత్తరపదేన సంధ్యభావః - పదయోస్సంధిర్వేతి వికల్పిత
త్వాత్ - వీరపఆవేత్యత్ర వా సమాస ఇతి సమాసే వికల్పాద్విత్వాభావః -
జత్తస్సేతి వర్తమానాపదేశేన పరాసు వైరిప్రాణసంగ్రహణలంపటస్య
కమలభువః కమలోపవేశనావకాశాభావః ప్రతీయతే - అత్ర ప్రతాపరు
ద్రఖడ్గప్రతిబింబితే రిపునృపాంజలౌ జయలక్ష్మీవాసకమలత్వమారోప్య
తదపహ్నవేనార్థసిద్ధేన బ్రహ్మాసనకమలత్వప్రతిపాదనాదపహ్నవాలం
కారః - అత్రైవ కవేరభినివేశాదస్యార్థచిత్రత్వం - వృత్త్యనుప్రాసేతు
గుణభావ ఏవేతి నాస్త్యుభయచిత్రత్వమితి భావః॥ ౩౨॥ ఉభయచిత్ర

ముదాహరతి॥ విద్యేతి॥ అతో౽భయత్రకవేరభినివేశా దుభయచిత్రత్వ
మిత్యభిప్రాయేణాహ॥ అత్రేతి॥ యద్యప్యేతత్ప్రాచీనాలంకారకారై
ర్నోదాహృతం - తథాప్యన్యతరప్రాధాన్యే నేతరభేదద్వయవ దుభయ
ప్రాధాన్యేనాస్యాపిసువచత్వాదవిరోధః - కించ - పాదాంబుజంభవ
తువో విజయాయమంజుమంజీరశింజితమనోహరమంబికాయాఇత్యతో౽
పమానుప్రాసయోరన్యోన్యనిరపేక్షత్వేన సమప్రధానభావయోస్సం
సృష్టిమంగీకుర్వాణైః ప్రాచ్యైరేవో౽భయచిత్రమప్యంగీకృతమితివిజ్ఞే
యం- నన్వేషూదాహరణేషుయథాయోగంవిభావానుభావవిశేషకథనే
నవీరశృంగారయోఃపర్యవసానాత్కథమధమత్వం - సత్యం-శబ్దార్థాలం
కారయోరేవకవివివక్షావిషయత్వాద్వ్యజ్యమానోపి రసాదివాచంద్రప్ర

త్రంయథా॥ విద్యాసముద్రే భువనైకభద్రే ప్రతాపరుద్రే
జితవైరిభద్రే। రణావనిదౌ ధృతశౌర్యముద్రే కాంతేవపృ
థ్వీరమతేగుణాద్రౌ॥ అత్రానుప్రాసోపమాభ్యాం చి
త్రతా॥ ౩౩॥ ................................

## అథధ్వనివిశేషాః,

అథధ్వనివిశేషాన్నిరూపయంతే॥ అత్రధ్వనేర్లక్షణాభిధామూ
లత్వేనావివక్షితవాచ్యవివక్షితాన్యపరవాచ్యాఖ్యౌప్రథమం
భేదౌద్వౌ। అవివక్షితవాచ్యస్యార్థాంతరసంక్రమితాత్యంత

కాశవన్నప్రతీయతే-తదుక్తంకావ్యాలోకే॥ రసభావాదివిషయవివక్షా
విరహేసతి। అలంకారనిబంధోయస్సచిత్రవిషయో మత ఇతి ॥ ౩౩ ॥
ఏవంత్రివిధమపికావ్యంసామాన్యతోనిరూప్యతత్రోత్తమకావ్యంప్రపం
చయితుంప్రతిజానీతే అథేతి॥ విభజతే అత్రేతి ॥ అవివక్షితంవ్యంగ్యేన
న్యగ్భావితంవాచ్యంయత్రసో౽వివక్షితవాచ్యః - అన్యపరంవ్యంగ్యపరం
రాజతాత్పర్యేణ రాజపురుషసేవనవద్వ్యంగ్యపరత్వేనైవ వివక్షితం
వివక్షితాన్యపరంతథాభూతంవాచ్యం యత్రసవివక్షితాన్యపరవాచ్యః।
తత్రలక్షణామూలంచతుర్ధావిభజతే- అవివక్షితేతి ॥ తత్రార్థాంతర
సంక్రమితవాచ్యేవాచ్యస్యోపపద్యమానత్వేపి తావతానుపయోగాదజ

హల్లక్షణా మూలత్వం- అత్యంతతిరస్కృతవాచ్యే వాచ్యస్యానుపపన్న త్వాజ్జహల్లక్షణామూలత్వమితి వివేకః- సంక్రమితేతిణిచావ్యంజనసహ కారివర్గస్యాయంప్రభావఇతిసూచ్యతే॥ అభిధామూలంవిభజతే - వివ క్షితేతి ॥ సంలక్ష్యఃస్ఫుటసంవేద్యఃక్రమోవ్యంగ్యవ్యంజకయోర్యత్ర ససంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యః - యత్రవ్యంజకస్య విభావాదేర్వ్యంగ్యస్య చరసాదేస్సన్నపిక్రమోనిశితసూచ్యాశతపత్రపత్రశతవేధవదాశుభావి త్వాన్నలక్ష్యతేసొసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యః॥ తత్రాద్యస్యశబ్దార్థోభయ శక్తిమూలత్వేనత్రైవిధ్యంసిద్ధవత్కృత్యాద్యంచతుర్ధావిభజతే- సం లక్ష్యేతి॥ జాతిగుణాదిరూపోర్థోవస్తు - తదేవ విచ్ఛిత్తివిశేషయుక్తమలం

తిరస్కృతవాచ్యతయాద్వివిధస్య వాక్యపదగతత్వేనద్వై విధ్యేచాతుర్విధ్యం । వివక్షితాన్యపరవాచ్యస్యసంలక్ష్యక్ర మవ్యంగ్యాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యతయాద్వౌభేదౌ । సంల క్ష్యక్రమవ్యంగ్యేశబ్దశక్తిమూలేవస్త్వలంకారరూపతయా ద్వైవిధ్యేవాక్యపదగతత్వేనచాతుర్విధ్యం। అర్థశక్తిమూలె సంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యేఅర్థస్య స్వతస్సంభవిత్వేనకవిప్రౌ ఢోక్తిసిద్ధత్వేనకవినిబంధనోక్తిసిద్ధత్వేనచత్రైవిధ్యం। త్రివి ధస్యవస్త్వలంకారరూపతయాద్వైవిధ్యేషడ్విధత్వం।షడ్వి ధస్యాపివ్యంగ్యవ్యంజకతయాద్వైవిధ్యేద్వాదశవిధత్వం । ద్వాదశవిధస్యాపి ప్రబంధగతత్వేన వాక్యగతత్వేనపదగత

కారః॥ ద్వితీయష్షట్త్రింశత్ప్రకారఇత్యాహ॥ అర్థశక్తిమూలఇత్యాదినా అర్థస్యమూలభూతస్యవ్యంజకస్యేత్యర్థః - యోన కేవలంసాహిత్యమా త్రసిద్ధఃకింతులోకేప్యౌచిత్యేనసంభావ్యతే- సస్వతస్సంభవీ- యఃపున రసన్నపి లోకే కవినాప్రతిభామాత్రేణ సంభావ్య సంపాద్యతే సకవి ప్రౌఢోక్తిసిద్ధః- కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధస్తు కవినిబద్ధోక్తిసిద్ధఇతి త్రయాణాంవివేకః- షడ్విధస్యేతి - వ్యంజకస్యేతిభావః-వ్యంగ్యవ్యంజ కతయేతి- వ్యంగ్యయోఃవస్త్వలంకారరూపయోఃవ్యంజకతయేత్యర్థః - తథాచోక్తంకావ్యప్రకాశే॥ అర్థశక్త్యుద్భవోప్యర్థోవ్యంజకస్సంభవీస్వ

తః। ప్రౌఢోక్తిమాత్రాత్సిద్ధో వాకవేస్తేనోదితస్స వా ॥ వస్తువాలంకృ
తిర్వేతిషడ్భేదోసావ్యనక్తియత్ । వస్త్వలంకారమథవా తేనాయందా్వ
దశాత్మక ఇతి॥ హేమచంద్రస్తు ప్రౌఢోక్తిమంతరేణస్వతస్సిద్ధస్యాప్యకిం
చిత్కరత్వాత్తత్సిద్ధత్వమేవసర్వత్రేతి స్వతస్సంభవిత్వాదిభేదత్రయం
నాంగీచకార॥ అనురణనేతి - ఘంటాదేః ప్రథమస్యానాంతరభావీస్నిగ్ధ
స్స్వనోనురణనం తత్సాదృశ్యాత్సం లక్ష్యక్రమవ్యంగ్యస్త్రివిధోప్యనురణ
నధ్వనిరుచ్యతే - తత్ర - విచ్ఛిత్తిశోభినైకేన భూషణేనేవ భామినీ । పద
ద్యోత్యేనసుకవేర్ధ్వనినా భాతి భారతీతిధ్వన్యాచార్యవచనాత్పదగతేప్య
పిరమ్యత్వమస్తీతి వేదితవ్యం॥ తృతీయమాహ ఉభయశక్తీతి॥ ఏకవిధఏ
వేతి-ప్రకారవైచిత్ర్యకల్పనస్యదుశ్శకత్వాదితి భావః - అనురణనధ్వనిభే

త్వేనచ త్రైవిధ్యేషట్త్రింశత్ప్రకారోర్థశక్తిమూలోనురణన
ధ్వనిః॥ ఉభయశక్తిమూలో వాక్యగతత్వేనైకవిధఏవ॥ ఏవం
సంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యధ్వనేరేకచత్వారింశద్భేదాః॥ అసంల
క్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ప్రబంధవాక్యపదపదైకదేశ
రచనావర్ణగతత్వేనషడ్విధః॥ ఏవంవివక్షితాన్యపరవాచ్యధ్వ
నేః సప్తచత్వారింశద్భేదాః। అవివక్షితవాచ్యభేదైశ్చతుర్భి
స్సహధ్వనేః ప్రథమంశుద్ధా ఏకపంచాశద్భేదాః॥ తేషాంప్ర

దార్ఢ్యకోడీకృత్యాహ॥ ఏవమితి॥ ఏకశ్చచత్వారింశచ్చ ఏకచత్వారింశది
తిద్వంద్వః - సర్వోద్వంద్వోవిభాషయైకవద్భవతీత్యేకవద్భావః - లింగమశి
ష్యంలోకాశ్రయత్వాల్లింగస్యేతి భాష్యకారవచనాజ్జనపదాదిశబ్దవన్న
పుంసకత్వాభావః - నాపిభేద్యలింగత్వం - వింశత్యాదీనాంనవత్యంతానా
మమరకోశే - తాసుచానవతేః స్త్రియ ఇతి నియమేనస్త్రీలింగతాభిధానా
త్ - యద్వా ఏకోత్తరాచత్వారింశదితిమధ్యమపదలోపీసమాసః ఏవమ
న్యత్రాపిద్రష్టవ్యం॥ ద్వితీయమభిధామూలధ్వనింవిభజతే అసంలక్ష్యేతి॥
రసాదీనామానంత్యేనతద్భేదకల్పనస్యాశక్యత్వాత్తద్యోతకప్రబంధాది
కృతోరసాదేష్షోఢావిభాగ ఇత్యాహ ప్రబంధేతి॥ సర్వానపిధ్వనిభేదాన్
సంకలయ్యాహ ఏవమితి॥ శుద్ధాః ధ్వన్యంతరాసంబద్ధా ఇత్యర్థః॥ మిశ్రభే

దానాహ తేషామితి॥ తేషాంశుద్ధానామిత్యర్థః॥ నసులతుణామూలధ్వనె రభిధామూలధ్వనిసంబంధే యథైకోమిశ్రభేదః తథైవాభిధామూల ధ్వనెర్లక్షణామూలధ్వనిసంబంధె భేదాంతరంభవిష్యతి ఏవమేకపంచా శతోపిభేదానాంవిచార్యమాణె ఏకోత్తరశతషట్కాధిక సహస్రద్వయ సంఖ్యాక (౨౬౦౧) మిశ్రభేదసంభవాదేకైకన్యూన తాశ్రయణేనష డ్వింశత్యుత్తరశతత్రయాధిక సహస్ర (౧౩౨౬) సంఖ్యావలంబనము యుక్తమితిచెత్సత్యం- భేదస్వరూపితస్యామునాసంబంధోముష్యవాతె నే తిసంబంధిప్రతిసంబంధినోరుచ్చారణవ్యత్యాసమాత్రంనపునశ్చమత్కా-

త్యైకమేకైకస్యైకైకేనసంబంధేప్రథమభేదస్యైకపంచాశ ద్భేదాః।ద్వితీయస్యపంచాశద్భేదాః।తృతీయస్యైకోనపంచా శద్భేదాః।అనేనక్రమేణోత్తరోత్తరస్యైకైకభేదపరిత్యాగె షడ్వింశత్యుత్తరశతత్రయాధికసహస్రసంఖ్యాకామిశ్రభే దాః ॥ అవివక్షితవాచ్యస్య వివక్షితాన్యపరవాచ్యసంబంధె యో భేదస్తస్మిన్నేవాంతర్భూతోవివక్షితాన్యపరవాచ్యస్యా వివక్షితవాచ్యసంబంధెభేదోనపృథగ్భూతః। అనేనైవక్రమేణ వస్తుధ్వనెరలంకారధ్వనిసంబంధభేదోప్యలంకారధ్వనెర్వస్తు ధ్వనిసంబంధాన్నపృథగ్భూతఇతిపూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్త రసంబంధెఏకైకభేదన్యూనతాజ్ఞేయా। తస్యాపిమిశ్రణస్య త్రిరూపెణ సంకరేణైకరూపయా సంసృష్ట్యాచపునశ్చతుర్ధా యోజనెచతురుత్తరశతత్రయాధికపంచసహస్రాణిభేదాః

రపిశేషః - అతస్తేషాంయథాయోగంమిథోంతర్భావ ఏవేతియుక్తమేవో క్తం॥తదేతదాహ అవివక్షితవాచ్యస్యేతి॥ విషయవ్యాప్త్యర్థంధ్వన్యం తరేష్వంతర్భావంపర్శయతిఅనేనైవేతి॥భూయోవిభాగమాహ తస్యాపీ తి॥ధ్వన్యోస్సందేహాస్పదత్వేనానుగ్రాహ్యానుగ్రాహకభావేనైకవ్యం జకానుప్రవేశేనచత్రిరూపెణేత్యర్థః - సంకరవత్సాపెక్షత్వాభావా త్సంసృష్టెరేకరూపత్వంద్రష్టవ్యం॥ ఫలితాంసంఖ్యామాహ చతురుత్త రేతి ॥ న్యూనాధికసంఖ్యావ్యవచ్ఛేదార్థముక్తామేవసంఖ్యాంసంకేత

భావయాక్రోడీకృత్యాహ శుద్ధాఇతి ॥ అత్రాంకప్రస్తారోవ్యుత్క్రమేణద్రష్టవ్యః-చంద్రఏకః-శరాఃపంచ (౫౧) ఋతవష్షట్ - నేత్రేద్వే-అనలాస్త్రయః-ఇందురేకః॥ (౧౩౨౬) అబ్ధయశ్చత్వారః-ఖంశూన్యంబిందురిత్యర్థః- అగ్నయస్త్రయః-శరాఃపంచ (౫౩౦౪) తర్హీకింనిమిత్తంకావ్యప్రకాశకారోంతర్భావయాతయామానపి కతిచనభేదాన్ సంగృహ్యచతురుత్తరచతుశ్శతీయుతాయుత (౧౦౪౦౪) సంఖ్యాకాన్

శుద్ధాశ్చంద్రశరా(౫౧) మిశ్రాఋతునేత్రానలేందవః
(౧౩౨౬)॥సంసృష్టిసంకరాయాతా (౫౩౦౪) స్త్వబ్ధిఖాగ్నిశరాభిధాః॥ ౩౪॥తత్రశుద్ధానామేకపంచాశద్భేదానాం నామధేయానికథ్యంతే॥ ........................ *

పదగతార్థాంతరసంక్రమితావివక్షితవాచ్యధ్వనిః ౧.
వాక్యగతార్థాంతరసంక్రమితావివక్షితవాచ్యధ్వనిః ౨.
పదగతాత్యంతతిరస్కృతావివక్షితవాచ్యధ్వనిః ౩.
వాక్యగతాత్యంతతిరస్కృతావివక్షితవాచ్యధ్వనిః ౪.
పదగతశబ్దశక్తిమూలసంలక్ష్యక్రమవస్తుధ్వనిః ౫.
పదగతశబ్దశక్తిమూలసంలక్ష్యక్రమాలంకారధ్వనిః ౬.
వాక్యగతశబ్దశక్తిమూలసంలక్ష్యక్రమవస్తుధ్వనిః ౭.
వాక్యగతశబ్దశక్తిమూలసంలక్ష్యక్రమాలంకారధ్వనిః ౮.
పదగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౯.
పదగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౧౦.
పదగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః
పదగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౧౨.

సంసృష్టిసంకరాయత్తభేదానజీగణత్ - కోవేదకింవాతత్రనిమిత్తంతత్పునస్తఏవతత్రభవంతోవిదాంకుర్వంతు - అస్మాభిస్తుయుక్తియుక్తంవచోగ్రాహ్యం నతుపూరుషగౌరవాదితి న్యాయసరణిరనుసరణీయేతివిద్యానాథహృదయం॥ ౩౪ ॥ అథప్రతిపత్తిసౌకర్యార్థంశుద్ధభేదానాంప్రతిజ్ఞాపూర్వకంనామానికథయతి తత్రేతి॥గతార్థమేతత్ ॥ ౩౫॥ అత్ర

వాక్యగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౧౩.
వాక్యగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౧౪.
వాక్యగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః ౧౫.
వాక్యగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౧౬.
ప్రబంధగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౧౭.
ప్రబంధగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౧౮.
ప్రబంధగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః ౧౯.
ప్రబంధగతస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౨౦.
పదగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౨౧.
పదగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౨౨.
పదగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః.
పదగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౨౪.
వాక్యగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౨౫.
వాక్యగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౨౬.
వాక్యగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః.
వాక్యగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౨౮.
ప్రబంధగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౨౯.
ప్రబంధగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః.
ప్రబంధగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః
ప్రబంధగతకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః.
పదగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౩౩.
పదగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౩౪.
పదగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః.
పదగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః ౩౬.
వాక్యగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః ౩౭.
వాక్యగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలంకారధ్వనిః ౩౮.
వాక్యగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణాలంకారధ్వనిః.

కతిపయోదాహరణప్రదర్శనేనోహకుశలానాం భేదాంతరాణిసుబోధా నీత్యభిప్రాయేణాహ అత్రదిఙ్మాత్రమితి॥౩౫॥ఉదాహరతి మూర్ధ్నాన ఇతి॥ ఆస్మాకాఅస్మదీయాః-యుష్మదస్మదోరన్యతరస్యాంఖఞ్చేత్యణ్ ప్రత్యయేతస్మిన్నణిచేత్యస్మాకాదేశః-అత్రాస్మాకప్రకృత్యాస్మచ్ఛబ్దేనాస్మద

వాక్యగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణవస్తుధ్వనిః

ప్రబన్ధగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిః

ప్రబన్ధగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోవస్తునాలఙ్కారధ్వనిః

ప్రబన్ధగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలఙ్కారేణాలఙ్కారధ్వనిః

ప్రబన్ధగతకవినిబద్ధోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలోలంకారేణ వస్తుధ్వనిః

ప్రబంధగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ౪౫.

వాక్యగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ౪౬.

పదగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ౪౭.

పదైకదేశగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగోరసాదిధ్వనిః ౪౮.

రచనాగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ౪౯.

వర్ణగతాసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః ౫౦.

వాక్యగతోభయశక్తిమూలోరసాదిధ్వనిః ౫౧.

తత్రదిఙ్మాత్రముదాహ్రియతే॥౩౫॥అర్థాంతరసంక్రమితావివక్షితవాచ్యధ్వనిర్యథా॥ మూర్ధ్నానోయూయమాస్మాకాః కిమిత్యాన్నత్యమిచ్ఛథ। ఇతిప్రతాపరుద్రస్యప్రణతాఃప్రతిపార్థివాః॥ అత్రఆస్మాకాఇతిసర్వదైన్యభూమయోవయంఈదృశానామస్మాకంసంబంధినోయూయమిత్యర్థాంతరసంక్రమితావివక్షితవాచ్యతా॥ ౩౬ ॥ అత్యంతతిరస్కృతవాచ్యోధ్వనిర్యథా॥ విశదిమవిలిప్తవియతోధవళిమపరిపూరితా

ర్థమహిమ్నైవ తావతానుపయోగాద్దైన్యవిశిష్టోస్మదర్థ స్సామాన్యవిశేషభావసంబంధేనలక్ష్యతఇత్యాహసర్వదైన్యేతి॥ వ్యంగ్యంపునర్వీరరుద్రవైరిణాంవైనతేయసన్నిధానేవాతాశినామివవిక్రమవిముఖత్వమిత్యేతదభిసంధాయాహ అత్రేతి॥ ౩౭॥ విశదిమేతి॥ అత్రవిశదిమధవళిమ్నా

షయభేదాన్మిథోనపౌనరుక్త్యం - అనయోర్విషయద్వైతేపనదిగంతపరి
రణవిధానార్థత్వేనానువాద్యత్వా ద్విధేయేన గౌరాఇత్యనేనాపి న
నరుక్త్యమితివిజ్ఞేయం - అత్ర పలితపదంమూర్త్యోచితస్యావిలేపనస్యా
మూర్తేవియత్యనుపపద్యమానత్వా త్స్వార్థపరిత్యాగేనోపరంజనాతిశ
యం కార్యకారణభావసంబంధేనలక్షయదాకాశేప్రకాశాధిక్యంవ్యనక్తీ
త్యభిప్రాయేణాహ అత్రేతి॥ అనేనైవేతి-వాక్యగతత్వమేవాత్ర భేదక
మితిభావః- అత్ర జహదజహల్లక్షణయోర్వస్తుమాత్రంవ్యంగ్యం-తచ్చ
శబ్దైకవ్యాపారాద్వ్యంజనాదేవ- అన్యథాలక్షణాయామపవానుపాదేయ
త్వప్రసంగాదితిద్రష్టవ్యం-తదుక్తంకావ్యప్రకాశే-యస్యప్రతీతిమాధా

ఖిలాశాంతాః విహరంతియశఃపూరా గౌరాశ్శ్రీకాకతీంద్ర
స్య॥ అత్ర విశదిమవిలిప్తవియత ఇత్యత్యంతతిరస్కృతవాచ్య
త్వం॥ అనేనైవక్రమేణవాక్యగతత్వేనాప్యుదాహార్యం॥ ౩౭
అథార్థశక్తిమూలోవస్తునావస్తుధ్వనిర్యథా। అజ్ఞానృతూన్వి
నామాసాన్ శుక్లపక్షాన్వినాతిథీన్। రాత్రీర్వినాపికాంక్షం
తే కాకతీయరిపుస్త్రియః॥ అత్ర ఋతుప్రభృతీనాంకామో
ద్దీపకత్వాత్తదభావోరిపుస్త్రీభిరాకాంక్ష్యత ఇతిప్రతీయతే॥
తేనతాసాంప్రియవియోగరూపంవస్తువ్యజ్యతే॥ అనేనప్రతా
పరుద్రస్యసర్వేశత్రవోఽపహతా ఇతివాచ్యాదతిశయః । త

తుం లక్షణాసముపాస్యతే। ఫలేశబ్దైకగమ్యేఽత్ర వ్యంజనాన్నాపరాక్రియే
తి॥ ౩౭ ॥ శబ్దశక్తిమూలాపేక్షయా భేదబాహుళ్యేనబహువక్తవ్యత్వా
దర్థశక్తిమూలానాదావుదాహర్తుమాహ అథేతి ॥ అజ్ఞానితి॥అత్ర ఋ
త్వాద్యభావాకాంక్షాయావాచ్యత్వేపి తస్యాఃకామోద్దీపకత్వహేతు
కత్వంవ్యంగ్యమేవేత్యభిప్రాయేణాహ అత్రేతి॥ తస్యవ్యంగ్యమాహ-
తేనేతి॥ తేనానంతరోక్తవ్యంగ్యేనేత్యర్థః॥ తస్యాపివ్యంగ్యమాహ-అనే
నేతి-ప్రియవియోగేనేత్యర్థః-వ్యజ్యత ఇత్యనుషజ్యతే- ఏవముత్తరోత్తర
వ్యంగ్యవివక్షితసంరంభవిశ్రాంతేస్తస్య వాచ్యాదుత్కర్షోయేనాస్యధ్వ
నివ్యపదేశ ఇత్యాహ ఇతివాచ్యాదితి॥ కించ ప్రథమకక్ష్యాయాం ప్రతీయ

మానస్యఋత్వాన్యభావాకాంక్షాలక్షణస్యవస్తునో వ్యంజకవస్తుత్రైవి ధ్యాత్త్రైవిధ్యమిత్యాహ తథేత్యాదినా॥ ౩౮॥ దృష్ట్వేతి ॥ అత్రకీర్త్యా శంభుప్రభృతీనాం నివాసాకాంక్షాదిలక్షణేన వస్తునా తేషాంయథాక్రమం కైలాసక్షీరోదమందాకినీచంద్రాభ్రమాతంగభ్రాంతిరూపో భ్రాంతిమదలంకారో వ్యజ్యతే॥ తదేతదాహ అత్ర హరస్యేతి॥ అత్ర వ్యంగ్యస్య ప్రాధాన్యేనాలంకార్యత్వేపి బ్రాహ్మణశ్రమణన్యాయేన ప్రత్యభిజ్ఞా

ర్థా ప్రియవిరహవిధురాశ్శుస్త్రియః కతిపయవత్సరాణి జీవితాశయా ప్రథమమృతూనామభావం వాంఛంతి-అనంతరం తానపిగమయితుమశక్తాః కతిపయమాసేషు ప్రాణాన్ధారయితుముద్యుక్తాః జ్యోత్స్నావతాం పక్షాణాం వినాశం వాంఛంతి అనంతరం మాసానప్యపనేతుమపారయంత్యః కతిపయతిథిషు జీవితాశయా రాత్రీణామసృష్టిమభిలషంతీతి బహువస్తువస్తునా వ్యజ్యతే॥౩౮॥ వస్తునాలంకారధ్వనిర్యథా॥ దృష్ట్వా కాకతీయరుద్రనృపతేః కీర్తిం జగద్వ్యాపినీం వస్తుం వాంఛతి శంభు రత్ర శయితుం లక్ష్మీపతిః కాంక్షతి । స్నాతుం ధావతి దివ్యతాపసగణః సంవర్ధితుం వార్ధయశ్చేప్సంతే సవిలాసమభ్రమురపి స్ప్రష్టుం శనైరీహతే॥ అత్ర హరస్య కైలాసభ్రాంతిర్హరేః క్షీరార్ణవభ్రాంతిరితి భ్రాంతిమదలంకారో వ్యజ్యతే॥ ౩౯ ॥ అలంకారేణ వస్తుధ్వనిర్యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్య రణైకకృపాణః సద్యస్సముద్యద్రుధిరారుణశ్రీః॥ ఆలంబతే రోషకషాయితస్య కాళీకటాక్షస్య విజృంభితాని॥ అత్రాలంబత ఇతి నిదర్శనాలంకారేణ సకలరిపుక్షయః క్షణాత్కృత ఇతి వస్తు వ్యజ్యతే ॥ ౪౦॥ అలం

నబలాదలంకారవ్యపదేశో న విరుధ్యతే - ఏవమన్యత్రాప్యలంకారధ్వనౌ వేదితవ్యం॥ ౩౯॥ ప్రతాపేతి॥ కషాయితస్యారుణీకృతస్య - అత్ర కృపాణస్య చండికాకటాక్షవిజృంభితాలంబనాసంభవాద్విజృంభితానీవ విజృంభితానీతి సాదృశ్యాక్షేపాదసంభవద్వస్తుసంబంధరూపా నిదర్శనాలంకారః॥౪౦॥ కాకతీయేతి॥ పూర్వవన్నిదర్శనాలంకారః-అనానుగుణ్యారూపణేతి

ఽధారస్యనభసోల్పత్వాదాధేయస్యయశసోధికత్వాచ్చేతిభావః ॥ తచ్చ
వ్యజ్యత ఇత్యాహ ఆశ్రయస్యేతి ॥ ఏషుస్వతస్సిద్ధేతి - వ్యంజకస్యలోక
సిద్ధార్థత్వాదితిభావః ॥ ౪౧ ॥ అథకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలేషువ
స్తునావస్తుధ్వనిముదాహరతి శ్రావంశ్రావమితి ॥ శ్రావంశ్రావం పు
నఃపునఃశ్రుత్వేత్యర్థః - ఆభీక్ష్ణ్యేణములినిత్యవీప్సయోరితిద్విర్భావః - ఖు
రలీశస్త్రాదిసాధనశాలా - తత్రవిహరతఃక్రీడతః - కార్తికేయస్యకృత్తికా
పత్యస్యస్కందస్య - ఇషుణాశరేణజాతంయచ్ఛిద్రంతస్యఛద్మనావ్యా
జేనయాశ్రవణపదవీబహిర్నిర్గతంబాణరంధ్రమేవశ్రవణసరణిర్బభూ

కారేణాలంకారధ్వనిర్యథా ॥ కాకతీయవిభోఃకీర్తిపుండరీకేపి
జృంభితే । ధత్తేమధుకరక్రీడాంతమాలశ్యామలంనభః ॥ అ
త్రకీర్తిపుండరీకే నభోభ్రమరక్రీడాంధత్త ఇతినిదర్శనాలం
కారేణాశ్రయాశ్రయిణోరనానుగుణ్యరూపోధికాలంకారో
వ్యజ్యతే ॥ ఆశ్రయస్యకీర్తిపుండరీకస్యవైపుల్యంభ్రమరసా
దృశ్యప్రతిపాదనేనాల్పత్వంనభసఃప్రతీయతే । ఏషుస్వతస్సి
ద్ధార్థశక్తిమూలత్వం ॥ ౪౧ ॥ అథకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తి
మూలోవస్తునావస్తుధ్వనిర్యథా ॥ శ్రావంశ్రావంఖురలీవి
హరత్కార్తికేయేషుజాతచ్ఛిద్రచ్ఛద్మశ్రవణపదవీచారిణీం
చారణౌఘైః । శశ్వద్గీతాంభువనమహితాంకాకతీంద్రస్యకీ
ర్తింక్రౌంచక్ష్మాభృద్భవతిమహతోవిస్మయాన్నిశ్చలాంగః ॥
అత్రప్రతాపరుద్రస్యకీర్తిఃస్థావరాణామపివిస్మయకారిణీతివ

వేతిభావః - తత్రచరతితాచ్ఛీల్యేనతాంతథోక్తాం - పురాకిలకార్తికేయః
ఖురలీవిహరణవేళాయాం పరశురామస్పర్ధయా క్రౌంచగిరిం దదారేతి
ప్రసిద్ధిః - భువనానాంమహితాంపూజ్యమానామితి శేషషష్ఠ్యానిష్ఠాంతే
నసమాసః - అతఏవ - క్తేనచపూజాయామిత్యాదిషుకారకషష్ఠ్యాఏవస
మాసనిషేధ ఇతి హరదత్తః - అత్రక్రౌంచాద్రేర్నిశ్చలాంగత్వే విస్మ
యాదివేతిహేతోరుత్ప్రేక్షణాదుత్ప్రేక్షాలంకారో వ్యంజకా ప్రయో
గార్హప్యః - ఏవమలంకారేసత్యపిక్రౌంచక్ష్మాభృదితివస్త్వేవస్థావరాణాం

మపివిస్మయకారిణ్యుక్తిరితి వస్తువ్యక్తిః- నపునరలంకారభాగః-అతోవస్తు
నావస్తుధ్వనేరేవేదముదాహరణం॥ ౪౨॥ వీరరుద్రేతి॥ నిగదవ్యాఖ్యాన
మేతత్ ॥ ౪౩ ॥ ఓసరఈతి॥ తోస్సదవాపోతా ఇత్యపశబ్దస్యౌకారః - భ

స్తువ్యజ్యతే॥ ౪౨॥ వస్తునాలంకారధ్వనిర్యథా ॥ వీరరుద్రభ
టాద్దృష్ట్వా జయలక్ష్మీంవృతాం రణే। కర్షంత్యరివధూకేశా
న్నానేకంటకిద్రుమాః॥ అత్ర జయలక్ష్మీసమాలింగితాం వీ
రరుద్రభటాద్దృష్ట్వా సమదనాఇవకంటకిద్రుమాశ్శత్రువ
ధూకేశాన్కర్షంతీత్యుత్ప్రేక్షా వ్యజ్యతే ॥ ౪౩ ॥ అలంకా
రేణవస్తుధ్వనిర్యథా ॥ ఓసరఇసహీహింసమంలజ్జావహూఆవి
సిఢిలవమాణాఏ। అప్పగ్గహణభయేణవ్వ సువిహాగవమాణోహారే
దఇఏ ॥ ఛాయా ॥ అపసరతి సఖీభిః సమంలజ్జావధ్వాశ్శ్లి
లమానాయాః । ఆత్మగ్రహణభయేనేవ సుపథగతేమనోహా
రేదయితే ॥ అత్రోత్ప్రేక్షయాలింగనరూపం వస్తువ్యజ్యతే॥
౪౪ ॥ అలంకారేణాలంకారధ్వనిర్యథా॥ అభయంయాచమా
నానాంకాకలీయేంద్రపిద్విషాం। రణేనాంగికరోతీవవనం
శాఖాగ్రకంపనైః॥ అత్ర నాంగీకరోతీత్యుత్ప్రేక్షయాత్ర
తాపరుద్రశత్రుభ్యో రక్షణంకిస్తుంవనమపి బిభేతీత్యుత్ప్రే
క్షావ్యజ్యతే॥ ౪౫ ॥ కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తి
మూలోవస్తునావస్తుధ్వనిర్యథా ॥ జహాతహా వాహాముఅ
జ్జాణరణాహకరేహిరణ్ణిణంసిసిణో। జంతాయొకదక్ఖోకాల
ఆఅస్త్రాతంసాసీకామం॥ ఛాయా ॥ యథాతథావాభవత్వా
ర్యానగనాథకురురక్షణంశశినః। యత్త్వయాకటాక్షోలాల
ఆజ్ఞప్తాతంసమీక్షకర్తుం॥ అత్ర విరహోత్సురా ఆర్యాచంద్రికా

యేణవేత్యత్ర - ఇవస్యపివమివతివద్వా ఇతివశబ్దస్యకేవలోపకారోహే
తూత్ప్రేక్షావ్యంజకః ॥ ౪౪ ॥ అభయమితి ॥ అత్ర క్రియోత్ప్రేక్షయో
ర్వ్యంగ్యవ్యంజకభావ ఇత్యాహ॥ అత్రేతి॥ ౪౫ ॥అథకవినిబద్ధవక్తృప్రౌ
ఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తుమూలవస్తునావస్తుధ్వనిముదాహరతి జహాతహావేతి ॥ నవాచ్య

యోదాత్తాదావితి హ్రస్వః ॥ విలంబితాగమనం ప్రియం ప్రతి విదగ్ధసఖీవచనమేతత్ ॥ ౪౭ ॥ కస్త్వమితి ॥ అత్ర ప్రథమార్ధే లోకాలోకవీరరుద్రయశసోః ప్రశ్నోత్తరవాక్యాని చత్వారి - ద్వితీయార్ధమేకం లోకాలోకవాక్యం - మత్సుహృదితి - ఉభయోరేకజన్యత్వాదితి భావః - మేసుహృది తిక్వచిదపపాఠో లేఖకదోషాత్ - యుష్మదస్మదాదేశానాం పదాత్పరత్వనియమాత్ - అత్ర తు వాక్యాదిత్వేన తదభావాదితి - అత ఏవోక్తం - స

మసహాసా నారోషోజ్జ్వలితయా కటాక్షోల్కయా యా చంద్రం
మషీకరోతి సరభసంకీయ ఇత్యనేన వస్తునా ఇతః పరం సా జీవితం
ధారయితుమశక్తా ఉభునైవత్వయా సమాగంతవ్యమితి వస్తు
వ్యజ్యతే ॥ ౪౭ ॥ వస్తునాలంకారధ్వనిర్యథా ॥ కస్త్వం శుభ్రా
ఖిలాంగశ్చరసి ననుయశో వీరరుద్రస్య వక్త్రే కో యం తే దివ్యదే
హాస్స్ఫరతి పరిసరే మత్సుహృత్తత్ప్రతాపః ॥ ప్రచ్ఛాద్యాలం
స్ఫురద్భిః కుముదసరసిజైః ఖ్యాపితం* వస్స్వరూపం సోమార్కా
స్వాగతం వా మవధిగిరిరహం కల్పితో నిస్తమస్కః ॥ అత్ర ప్ర
తాపరుద్రయశః ప్రతాపయోస్సోమార్క సాదృశ్యప్రతీతే
రుపమా వ్యజ్యతే ॥ ౪౮ ॥ అలంకారేణాలంకారధ్వనిర్యథా ॥
ఉవహహ ళావహుఆఏ తహ ఆరూఢో వి ణిబ్భరో మాణో । ణి
వఇసమాఅసంభమ సంజాఅభఓ వ్వ ఓసరఇ ॥ ఛాయా ॥
పశ్యత హలావధ్వాస్తథా రూఢోఽపి నిర్భరో మానః । నృపతిస
మాగమసంభ్రమసంజాతభయ ఇవాపసరతి ॥ అత్రోత్ప్రే

మానవాక్యే నిఘాత యుష్మదస్మదాదేశావక్తవ్యా ఇతి ॥ ప్రచ్ఛాద్యాలమితి- న ప్రచ్ఛాదనీయమిత్యర్థః-అలంఖల్వోః రితిక్త్వాప్రత్యయే ల్యబాదేశః- ఖ్యాపితం వ ఇత్యత్ర ద్విత్వేఽభిధేయే వ ఇతి పాక్షికం బహువచనం - యుష్మది గురావేకేషామితి జయాదిత్యవచనాత్ - నిస్తమస్కః బాహ్యాభాగేపీతి భావః ॥ ౪౮ ॥ ఉవహేతి పశ్యతేత్యర్థేఽవ్యయం - హళేతి చ సఖ్యాహ్వానే-వా సఖ్యామామిహ ళాహళేతి ॥ భఓవ్వేత్యత్ర మివతివవిఅవవ్వా ఇవార్థ

---

* ఖ్యాపితం వా స్వరూపమితి పాఠాంతరం.

ఇతీవార్థద్విత్వం ప్రాప్తావకాశః॥ విభావనాలంకార ఇతి - అకారణకార్యో
త్పత్తేస్తల్లక్షణత్వాదితి భావః॥ ౪౮ ॥ అప్రాప్యేతి॥ శ్యామాయౌవనవతీ
అత్ర విరహపాండిమ్నః కీర్తిసేవాహేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥ ౪౯ ॥ అవ
శిష్టా అర్థశక్తిమూలా అన్యత ఏవ ద్రష్టవ్యా ఇత్యాహ ఏవమితి ॥ అత్రాను
క్తౌ హేతుమాహ విస్తరేతి ॥ ఉక్తోదాహరణావహితచేతసా ముదాహర
ణాంతరావగమస్య సులభత్వాత్పున స్తదుపాదానం గ్రంథగౌరవమే

కమయా ప్రియప్రార్థనాంపి నైవ మానినీమనః ప్రసన్నమితివి
భావనాలంకారో వ్యజ్యతే॥ ౪౮ ॥ అలంకారేణ వస్తుధ్వనిర్య
థా॥ అప్రాప్య సేవావసరం నాథ కాంతావృతస్య తే । త్వ
త్కీర్తిం సేవమానేవ శ్యామా సర్వాంగపాండురా॥ అత్ర సే
వమానేవేత్యుత్ప్రేక్షయా సర్వథాస్యాః కార్శ్యత్వాదిరూపం వ
స్తు వ్యజ్యతే॥ ౪౯ ॥ ఏవం ప్రబంధాదిగతత్వేన యథాసంభవ
ముదాహరణాని ద్రష్టవ్యాని - విస్తరభయాదిహ నోక్తాని॥ ౫౦॥
అథ శబ్దశక్తిమూలధ్వనిః॥ స చ వస్త్వలంకారమూలత్వేన ద్వి
విధః॥ తథా చోక్తం॥ అలంకారోఽథ వస్త్వేవ శబ్దాద్యత్రావభా
సతే । ప్రధానత్వేన స జ్ఞేయః శబ్దశక్త్యుద్భవో ద్విధేతి॥ ౫౧॥
తత్రాలంకారధ్వనిర్యథా॥ ఏసో సచ్చం రాఆ సామా ఖు కు
మంసమాఅమోదోణ్ణం। కిం ఉణ ణ పదోసకహో దీసఇ ఏదం ఖు
అచ్ఛరిఅం॥ ఛాయా॥ ఏష సత్యం రాజా శ్యామా ఖలు త్వం సమా
గమో ద్వయోః। కింపునర్న ప్రదోషకథా దృశ్యతే ఏతత్ ఖల్వా

వావహేదితి శబ్దప్రపంచపరం విస్తరశబ్దం ప్రయుంజానస్యాహృదయం - ప్ర
థనే వావశబ్ద ఇతి ఘఞ్ప్రతిషేధాదప్ప్రత్యయః - స తు శబ్దస్యైవ విస్తర ఇత్యమ
రః॥ ౫౦॥ శబ్దశక్తిమూలధ్వనేర్ద్వైవిధ్యే వృద్ధసంవాదమాహ తథా చో
క్తమితి॥ యద్యప్యలంకారోఽపి వస్త్వేవ - తథాప్యలంకారో విచిత్రం వస్తు-
ఇతరత్తు శుద్ధమితి ప్రతిపాదయితుం వస్త్వేవేత్యేవకారః॥ ౫౧ ॥ ఏసో ఇతి॥
నాయికాం ప్రతి సఖీవాక్యమేతత్ - సమాగమ ఇతి - యుజ్యత ఇతి శేషః-
ప్రదోషో దోషః కాలవిశేషశ్చ - అత్ర శ్యామారాజశబ్దవాచ్యయోః కాం

తాన్నృపయోః ప్రకృతయోరప్రకృతనిశాచంద్రాభేదాధ్యవసాయేన ప్రా
ప్తస్య ప్రదోషస్య కాలవిశేషలక్షణస్య ప్రతిషేధేన విరోధః ప్రతీయతే- త
ద్ద్యోతకమాశ్చర్యపదం- పరిహారస్తు దోషనిషేధాదితి విరోధాభాసాలంకా
రః॥ వ్యంగ్యం వివినక్తి అత్రేతి ॥ అనేకార్థపదగుంభనమహిమ్నైకవేర
ర్థాంతరం వివక్షితమేవ ప్రతీయతే- తస్యాసంబద్ధత్వపరిహారాయ ప్రకృతే
నౌపమ్యం కల్పనీయం - తేన వ్యంగ్యస్యోపమాలంకారస్య శ్లిష్టశబ్దాన్వయ
వ్యతిరేకానువిధాయిత్వాచ్ఛబ్దశక్తిమూలత్వమితి భావః॥ ౫౨ ॥ కాంతా
రేతి॥ హితాదాప్తాదితోఽస్మాన్మత్త ఇత్యర్థః-(హితార్థిన ఇతి పాఠాంతరం)

శ్చర్యం॥ అత్ర ప్రకరణేన కాంతానృపవాచకాభ్యాం శ్యామా
రాజశబ్దాభ్యాం నిశాచంద్రప్రతీతేరుపమా వ్యజ్యతే॥ ౫౨ వస్తు
ధ్వనిర్యథా॥ కాంతారవాససంతప్తాస్సంశృణుధ్వం హితాది
తః। కురుధ్వమధునా రాజపాదసేవాం నరేశ్వరాః॥ అత్ర రా
జపాదసేవామితిశబ్దశక్త్యా ప్రకృతస్య ప్రతాపరుద్రస్య ప్ర
తీతిః ప్రకరణాజ్జాయతే। అనేన ప్రతాపరుద్రస్య సేవాకర్తవ్యా
కిమరణ్యవాసేన సంతప్తా ఇతి వస్తు వ్యజ్యతే॥ ౫౩ ॥ ఉభయశక్తి
మూలధ్వనిర్యథా॥ జిష్ణురేష భుజస్తంభజృంభమాణాద్భుతా
యుధః। ముంచంతు క్ష్మాభృతస్సర్వే నిజపక్షవిజృంభితం॥ అత్ర
క్ష్మాభృతో నిజపక్షవిజృంభితం ముంచంతు జిష్ణురేష ఇత్యత్ర
శబ్దశక్తిమూలతా - భుజస్తంభజృంభమాణాద్భుతాయుధ ఇ

సంశృణుధ్వమిత్యత్ర కర్మణో హితోపదేశస్యావివక్షితత్వాదకర్మకత్వం
తదుక్తం॥ ధాతోరర్థాంతరే వృత్తేర్ధాత్వర్థేనోపసంగ్రహాత్। ప్రసిద్ధేర
వివక్షాతః కర్మణోఽకర్మికా క్రియేతి - అత ఏవ సమో గమ్యృచ్ఛీత్యాదినా ఆ
త్మనేపదం ॥ అత్ర ప్రకరణానుగృహీతస్య రాజపదస్య మహిమ్నా ప్రతా
పరుద్రసేవాకర్తవ్యా నైవం దుఃఖమనుభవితవ్యమితి వస్తు వ్యజ్యత ఇత్యా
హ అత్రేతి॥ ౫౩ ॥ జిష్ణురితి॥ జిష్ణుర్జయశీల ఇంద్రశ్చ- అద్భుతాయుధం ఖడ్గా
దికం వజ్రాయుధం చ- క్ష్మాభృతో రాజానః పర్వతాశ్చ - పక్షౌ బలాని గ
రుతశ్చ॥ శబ్దశక్తిమూలతేతి- శబ్దపరివృత్తిసహిష్ణుత్వాభావాదితి భావః-

అర్థశక్తిమూలతేతి- తత్సహిష్ణుత్వాదితిభావః- అయంతువాక్యగతఏవ॥ ౫౪ ॥ అసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యస్యరసాదిధ్వనిత్వేనఖ్యాతిమాహ రసభావేతి॥ తదాభాసారసభావాభాసాః-ఆదిగ్రహణేనభావోదయభావసంధిభావశబలత్వానిగృహ్యంతే - అక్రమఃఅసంలక్ష్యక్రమఇత్యర్థః - నచాత్రరసవదాద్యలంకారశంకా కార్యేత్యాహ భిన్నఇతి ॥ తత్రహేతుమాహ అలంకార్యతయేతి- ప్రధానతయేత్యర్థః - రసాదీనామంగభావ ఏవాలంకారత్వాత్ - తదుక్తం- ప్రధానేన్యత్రవాక్యార్థేయత్రాంగంతురసాదయః। కావ్యేతస్మిన్నలంకారోరసాదిరితిమేమతిరితి ॥ ఉదాహరణము

త్యతార్థశక్తిమూలతా॥ ౫౪॥ అసంలక్ష్యక్రమవ్యంగ్యోరసాదిధ్వనిః॥ తథాచోక్తంశృంగారతిలకే॥ రసభావతదాభాసభావశాంత్యాదిరక్రమః।భిన్నోరసాద్యలంకారాదలంకార్యతయాస్థితఇతి ॥ రసభావోదాహరణంతత్స్వరూపనిరూపణప్రపంచోరసప్రకరణేభవిష్యతి॥ ౫౫ ॥ గుణీభూతవ్యం

## గుణీభూతవ్యంగ్యమష్టవిధంనిరూప్యతే.

గ్యంమధ్యమంకావ్యమష్టవిధం । తథాచోక్తంకావ్యప్రకాశే ॥ అగూఢమపరస్యాంగంవాచ్యసిద్ధ్యంగమస్ఫుటం ॥ సందిగ్ధతుల్యప్రాధాన్యేకాక్వాక్షిప్తమసుందరమితి ॥ కామినీకుచకలశవద్గూఢస్యైవచమత్కారకారిత్వాదగూఢవ్యంగ్యంమధ్యమంకావ్యం ॥ ౫౬ ॥ యథా ॥ ఔన్నత్యంయదివర్ణ్యతేశిఖరిణఃప్రధ్యంతినీచైఃకృతా గాంభీర్యంయదికీర్త్యతేజల

త్తరత్రభవిష్యతీత్యాహ రసేతి ॥ ౫౫ ॥ అథమధ్యమకావ్యస్యోక్తలక్షణత్వాద్విభాగమాహ గుణీభూతేతి ॥ సంవాదవ్యాజేనోద్దిశతి అగూఢమిత్యాదినా॥ గూఢస్యైవేతి - సర్వమభ్యర్హితంద్రవ్యంప్రచ్ఛాదనమపేక్షితఇతిన్యాయాదితిభావః- వ్యంగ్యస్యద్రుతప్రతీతావగూఢత్వం- మధ్యప్రతీతౌగూఢత్వం- విలంబితప్రతీతావస్ఫుటత్వం- తతాద్యంతయోర్మాధ్యమత్వంమధ్యమస్యోత్తమత్వంచేతివివేకః॥ ౫౬॥అగూఢముదాహరతి॥ ఔన్నత్యమితి । వామనీకృతవింధ్యాచలశ్చులుకీకృతసింధుసలిలశ్చ కుం

సంభవఇతిమహతీప్రథా - అతోఽగస్త్యస్మృత్యనేన శైలసముద్రాభ్యాన
భేమీతివ్యంగ్యస్యవాచ్యాయమానత్వాదగూఢమిత్యాహ అత్రేతి॥ ౫౭
అపరస్యాంగమితి॥ అనయోర్వివక్షితావస్థాక్రమేణాహ యత్రేతి॥ అత్ర
ప్రథమాదిశబ్దేన భావాదయో వాక్యార్థీభూతో వాచ్యశ్చ గృహ్యంతే- ద్వి
తీయాదిశబ్దేనచ భావాదయోఽనురణనంచ గృహ్యంతే- తేనయత్రాంగి
నో రసభావాదేర్వాచ్యస్యవా రసభావాదిరనురణనంవాంగత్వేన నిబ
ధ్యతే తదపరాంగమిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి వీతవ్రీడమితి ॥ ఏకత్రోత్క్రో
శనాదన్యత్రాలాపాచ్చమానత్యాగః - వైస్వర్యం గద్గదభాషిత్వం -

భయఃక్షుభ్యంతిగాఢీకృతాః॥ తత్త్వం వర్ణయితుం బిభేషియ
దివాజాతోఽస్యగస్త్యక్షిప్తతస్త్వత్ప్రశ్నే గుణరత్నరోహ
ణగిరే శ్రీవీరరుద్రప్రభో ॥ అత్ర యదివాజాతోఽస్మ్యగస్త్య
క్షిప్తఇత్యనేన జలనిధిపర్వతేభ్యోనబిభేమీతివ్యంగ్యస్యాత్రా
గూఢం॥ ౫౭॥ అపరస్యాంగం యత్ర రసాదేరసాదిరంగం తద
పిగుణీభూతవ్యంగ్యమేవ॥ యథా॥ వీతవ్రీడముపాస్తమానము
దయద్వైస్వర్యమావిర్భవత్స్వేదంనిర్భరగాత్రవేపథుమి
తస్మాద్గాఢంగళద్బాష్పకం । సంజాతప్రళయంచ కాకతిమ
హీనాథస్మరోద్వేజితాభూపాశ్శైల గుహాసుయాంతివిజనం
భీత్యాసమాలింగితాః॥ అత్ర శృంగారస్యభయరసాంగత్వం
౫౮॥ వాచ్యసిద్ధ్యంగంయథా ॥ కరాళః కాకతీంద్రస్యకర

మూర్ఛానాన్యేంద్రియత్వం- ప్రళయోనష్టచేష్టతా - శైలగుహాస్విత్య
త్రాపిశబ్దోఽనుక్తోఽపిసామర్థ్యాల్లభ్యతే- అతస్తత్రాపివిజనం కంచనకో
ణప్రాంతంప్రవిశంతీతిభావః - అత్రప్రస్తుతవిశేషణసామ్యాదప్రస్తుత
నాయకధర్మప్రతీతేస్సమాసోక్తిః - అత్రాప్యపోషకత్వేనాంగస్యాపి
శృంగారస్యవర్ణ్యమానత్వేనప్రాధాన్యాత్తద్వశేన గుణీభూతవ్యంగ్య
మిత్యేవవ్యపదేశో నపునరంగీభూతభయానకరసాపేక్షయాధ్వనిరితి- అ
తఏవోక్తం కావ్యప్రకాశే- క్వచిత్తేన చిద్వ్యవహారఇతి - ఏవమపరాం
గాంతరముదాహార్యం॥ ౫౮ ॥ తృతీయంభేదమాహ వాచ్యేతి ॥ వాచ్య

స్యాసిద్ధేరుత్ప త్తేరంగమితివ్యుత్పత్త్యైవ స్వతస్సిద్ధస్య వాచ్యస్యోపోద్బల
కాదపరాంగాదస్య భేదో దర్శిత ఇతి వేదితవ్యం ॥ ఉదాహరతి కరాళ ఇతి॥
అత్ర జలధారావ్యంగ్యేతి అభిధాయాః ప్రకరణాత్ఖడ్గధారాయామేవ ని
యంత్రణాదితిభావః - అతఏవ న శ్లేషఇత్యుక్తం - వాహిన్యః కాకతీంద్ర
స్యేత్యేతద్వ్యాఖ్యానావసరే- రూపకస్యసిద్ధిక్రుదితియలో రూపకంస్వని
ర్వాహాయ ప్రతీయమాన జలధారామపేక్షతే - అన్యథా కరవాలఏవన
వాంబుదః - కరవాలోనవాంబుదఇవేతివా రూపకోపమితసమాసయో
స్సందేహస్స్యాత్ - నచాత్ర ప్రయుజ్యమానస్య కరాళత్వస్యోపమితస

వాలనవాంబుదః। ధారయాశమయత్యుగ్రం ప్రతాపజ్వలనం
ద్విషాం॥అత్రజలధారావ్యంగ్యా - సాచకరవాలనవాంబుద
ఇత్యస్యవాచ్యభూతస్యరూపకస్య సిద్ధిక్రుదితిగుణీభూతవ్యం
గ్యం॥ ౨౯ ॥ అస్ఫుటంయథా ॥ వీరరుద్రకృపాణస్యమహి
మాకొప్యనంకుశః। ప్రసూతేకీర్తిగంగాంయఃపీత్వాద్విషద
స్సృజన్నదీం ॥ అత్రకృపాణస్యజహ్నోరాధిక్యప్రతిపాద
నాద్వ్యతిరేకఃపరమస్ఫుటఃప్రతీయతే॥ ౬౦ ॥ సందిగ్ధంయ
థా॥ కాకతిక్ష్మాపతేర్దృష్టిరనురాగతరంగితా।లక్ష్మీకల్హార
రమాలేవవధ్వాస్తుంగెకుచద్వయే॥అత్రాలింగనేచ్ఛాయాం
వాక్యవిశ్రాంతిరథవాస్తన మండలాలోకఏవేతిసందేహః॥
౬౧॥ తుల్యప్రాధాన్యంయథా॥ నృపాః ప్రతాపరుద్రస్యని

మాసబాధకత్వం- కేవలకరవాలవిశేషణత్వాంగీకారేణసమానధర్మ
త్వాభావాత్ - నచాస్తునామసందేహఇతివాచ్యం - సాధకబాధకాభా
వఏవతస్యాలంకారత్వాదితి॥ ౨౯॥ అస్ఫుటముదాహరతి వీరరుద్రేతి॥ జ
హ్నుఃపీతామేవనదీంపునరజీజనత్ - అయంపునరన్యథేత్యుపమానాదుప
మేయస్యాధిక్యలక్షణస్య వ్యతిరేకస్యవిలంబేన ప్రతీతేరస్ఫుటమిత్యాహ
అత్రేతి॥ ౬౦ ॥సంధిగ్ధప్రాధాన్యముదాహరతి కాకతీతి ॥ అత్రాలింగ
నేచ్ఛారూపవ్యంగ్యస్య చమత్కారకారిత్వాత్ప్రాధాన్యం ఉతవాచ్య
స్యేతిసందేహాత్సందిగ్ధప్రాధాన్యమత్రేత్యాశయేనాహ అత్రాలింగ

నేతి ॥ ౮౧ ॥ తుల్యప్రాధాన్యముదాహరతి నృపాఇతి ॥ అకలుషంకలు
షంభవతికలుషాయతే- లోహితాదిత్వాత్క్యష్ప్రత్యయః - వాక్యమి
త్యాత్మనేపదం - సర్వత్రకవినావ్యంజనైకప్రవణేనభావ్యం - అత్రతు
వాచ్యస్యవ్యంగ్యేనసహసమప్రాధాన్యసంపాదనాద్గుణీభావఇతిభావః
ప్రాధాన్యస్య సందేహసాదృశ్యయో స్సహృదయఏవప్రమాణం ఉ
ద్ధతైరన్యథాపి వక్తుంశక్యత్వాదిత్యుక్తంభట్టగోపాలేన ॥ ౮౨ ॥ ...
సప్తమముల్లంఘ్యబుద్ధిస్థత్వాదష్టమంభేదముదాహరతి - అసుందరమితి॥

సేవధ్వంపదాంబుజే।అన్యథాస్యమనస్త్వాదృక్ప్రసాదంకలు
షాయతే॥అత్ర ప్రతాపరుద్రస్యపాదసేవాయదిత్యజ్యతేతత
దాసీంనగరేషువాసోదుర్లభ ఇతివ్యంగ్యార్థస్య వాచ్యస్యచ
సమంప్రాధాన్యం॥ ౮౨॥ అసుందరంయథా॥ఏఅసిళామ
హిళాణంసోఊణణరేందదంసణామోఅం। గురుఅణణిఅంతిఆ
ఏవహుఅపసామళంవఅణం॥ ఛా॥ఏకశిలామహిళానాంశ్రు
త్వానరేంద్రదర్శనామోదం। గురుజననియంత్రితాయావ
ధ్వాశ్శ్యామలంవదనం ॥ అత్రనరేంద్రదర్శననిమిత్తంహర్ష
ముత్పశ్యంత్యావధ్వాముఖంశ్యామలమితి వాచ్యస్యైవచా
రుత్వం। గురుజననియంత్రితాహంనరేంద్రంద్రష్టుంనగతవ
త్యస్మీతివ్యంగ్యార్థస్యాచారుత్వం ॥ ౮౩ ॥ యత్రకాక్వా
ర్థాంతరమాక్షిప్యతేతదపిగుణీభూతవ్యంగ్యమేవ ॥ యథా ॥

ఏతేనైతేషాముద్దేశక్రమోనవివక్షితఇతిసూచ్యతే॥ ఏఅసిళేతి ॥ అత్ర
గురుజనపరాధీనాకాచిదేకశిలామహిళానాం నరేంద్రసందర్శనసంతో
షమహోలాభం శ్రుత్వామలినముఖాభూదితివాచ్యస్యాతిచారుత్వాదా
త్మనస్తదలాభరూపస్యవ్యంగ్యస్యాసుందరత్వమిత్యాహ అత్ర నరేంద్రే
తి॥౮౩॥ అవశిష్టంభేదమాచష్టే యత్రకాక్వేతి॥ కాకుర్నామశబ్దధర్మః
తత్ప్రయోగేసర్వత్రశబ్దస్పృష్టత్వేనవ్యంగ్యస్యగుణీభావఏవ-తదుక్తం
లోచనే- కాకుయోజనాయాంసర్వత్రగుణీభూతవ్యంగ్యతైవేతి-కావ్య
ప్రకాశకారస్తుగురుఃఖేదంఖిన్నేమయిభజతినాద్యాపికురుష్విత్యాదౌకా

చితాం కోః ప్రశ్నమాత్రపర్యవసానాద్వ్యంగ్యస్యమయినయోగ్యః ఖదః
కురుష్వయోగ్యఇత్యేవంరూపస్యగుణీభావానౌచిత్యేన ప్రాధాన్యాద్ధ్వ
నిత్వమప్యంగీచకార। ఉదాహరతి॥ పిఅసహీతి ॥ మయిమమమహామఘ్ఘ
జసావితిపంచమ్యేకవచనేస్మదోమజ్ఝాదేశః- జసేస్లగితివైకల్పికోలుక్ -
శిత్వాత్పూర్వస్యదీర్ఘః - అత్రాధికన్యనిషేధస్యవాచకాభావాత్కే
వలవాచ్యసామర్థ్యలభ్యత్వేనవ్యంగ్యత్వం - తస్యచకాకుసంస్పర్శా

పిఅసహికహేహి అహిఆఖోణీశచ్ఛీసరస్సఈమఘ్ఘ।జాంబ
హుమణ్ణఇసోణరణాహోగుణవిసేసణ్ణో ॥ ఛాయా॥ ప్రి
యసఖికథయాధికాక్షోణీలక్ష్మీస్సరస్వతీమత్తః।యాంబహు
మన్యతేసనరనాథోగుణవిశేషజ్ఞః॥ అత్రక్షోణీమదధికేతికా
కుకల్పనయాధికానభవతీతివస్తువ్యజ్యతే॥ ౬౭॥ చిత్రంతుకా
వ్యంశబ్దాలంకారచిత్రతయాబహువిధం ॥ తత్ప్రపంచోప్య
లంకారప్రకరణేవ్యక్తీభవిష్యతి ॥ ౬౫ ॥ అథమహాకావ్యాద

## మహాకావ్యోపకావ్యాదిప్రబంధనిరూపణం

యః ప్రబంధానిరూప్యంతే॥ నగరార్ణవశైలర్తుచంద్రా
ర్కోదయవర్ణనం । ఉద్యానసలిలక్రీడామధుపానరతోత్స
వాః॥విప్రలంభోవివాహశ్చకుమారోదయవర్ణనం। మంత్ర
ద్యూతప్రయాణాజినాయకాభ్యుదయాఅపి । ఏతానియత్ర
వర్ణ్యంతేతన్మహాకావ్యముచ్యతే॥ ఏషామష్టాదశానాంమైః
కైశ్చిదూనమపీష్యతే ॥ తత్త్రివిధం-గద్యమయంపద్యమయ
ముభయమయంచేతి ॥ అపాదఃపదసంఘాతోగద్యంపద్యంచ
గ్రాథత్వకృతచారుత్వాతిశయభంగేనగుణీభూతత్వమేవ॥తదేతత్సర్వం
మనసినిధాయాహ అత్రేతి॥ ౬౪ ॥ అథనుకావ్యప్రపంచోలంకారప్ర
కరణేభవిష్యతీత్యాహ చిత్రంత్వితి॥ ౬౫ ॥ పూర్వః ప్రబంధానాంధ్వ
న్యాశ్రయత్వముక్తం - తత్స్వరూపస్యలక్షణమంతరేణదుర్జ్ఞానత్వా
త్తన్నిరూపణంప్రతిజానీతే అథేతి॥ తత్ర మహాకావ్యలక్షణమాహ నగ
రేత్యాదినా॥ ఏతచ్చసర్గనిబంధచతుర్వర్గఫలచతురోదాత్తనాయక

త్వాదీనాముపలక్షణం-తత్ప్రపంచస్తు కావ్యాదర్శే ద్రష్టవ్యః - చంపూకా
వ్యం దమయంత్యాది-ఆఖ్యాయికా నామ గద్యకావ్యవిశేషః॥ తల్లక్షణమా
హ వక్త్రమితి॥ ఉచ్ఛ్వాసస్సర్గాదిరివపరిచ్ఛేదభేదః- భేదకమితి- కథా
యా ఇతి శేషః- తదుక్తమభినవగుప్తాచార్యైః- ఆఖ్యాయికోచ్ఛ్వాసాది
నా వక్త్రాపరవక్త్రాదినా యుక్తా- కథా తు తద్విరహితేతి - దండినా పునరు
భయోర్నామమాత్రభేదో న జాతిభేద ఇత్యుపపాదితం - తత్కథాఖ్యా
యికేత్యేకా జాతిస్సంజ్ఞాద్వయాంకితేత్యాదినా - వక్త్రం నామాష్టాక్ష
రపాదో మాత్రా వృత్తవిశేషః-అపరవక్త్రమర్ధసమవృత్తభేదః - ఉభ

తుప్పడం॥ గద్యకావ్యం కాదంబర్యాది। పద్యకావ్యం రఘువం
శాది॥ అసర్గబంధమపి యదుపకావ్యముదీర్యతే॥ అసర్గ
బంధం సూర్యశతకాది॥ గద్యపద్యమయం కావ్యం చంపూరి
త్యభిధీయతే। వక్త్రం చాపరవక్త్రం చ సోచ్ఛ్వాసత్వం చ భే
దకం॥ వర్ణ్యతే యత్ర కావ్యజ్ఞైః సా వాఖ్యాయికా మతా॥

## క్షుద్రప్రబంధనిరూపణం.

౬౬॥ అథ క్షుద్రాః ప్రబంధా నిరూప్యంతే॥ యేన కేనాపి తాళే
న గద్యపద్యసమన్వితం। జయత్యుపక్రమం మాలిన్యాది ప్రా
సవిచిత్రితం। తదుదాహరణం నామ విభక్త్యష్టకసంయు
తం॥ యత్రాదౌ జయత్యుపక్రమం మాలిన్యాదివృత్తం రమ్యం

యోర్లక్షణం తు వృత్తరత్నాకరే- వక్త్రం నాద్యాన్నసౌస్యాతామబ్ధే
ర్యోనుష్టుభి ఖ్యాతం॥ అయుజి ననరలా గురుస్సమేతదపరవక్త్రమిదం నజౌ
జరావితి॥౬౬॥ అథ క్షుద్రప్రబంధేషూదాహరణస్య లక్షణమాహ॥ యే
న కేనేతి॥ తాళేన చంచత్పుటాదినా-గద్యైః క్రమేణ కలికోత్కలికాపరప
ర్యాయైర్విభక్తి విభక్త్యాభాసాంకితైర్వాక్యైః పద్యైః ప్రతివాక్యమా
దౌ తద్వాక్యసమానవిభక్తిక నాయకనామాంకితైః శ్లోకైశ్చ సమన్వి
తం- మాలినీ నామ వృత్తవిశేషః- ననమయయయుతేయం మాలినీ భోగిలో
కైరితి లక్షణాత్ - అత్ర లక్షణస్యాన్యూనత్వాద్వర్తమాన పదానాం చ
సంకీర్ణత్వాదుభయం వారయన్నాహ చ స్తేయత్రేత్యాదినా॥ అత్ర సం

బోధనవిభక్తిరష్టమీ - ప్రబంధాంతే సర్వవిభక్త్యంకితో నవమశ్లోకశ్చేత్యాదివిశేషాణాం సాక్షిశ్లోకాస్సాహిత్యచింతామణౌ ద్రష్టవ్యాః - అంతే కవిః ప్రబంధనామాంకితం పద్యవిశేషం కుర్యాత్ - తదుక్తం - అంతేనుష్టుభమార్యాం వా కవికృత్యాఖ్యయాన్వితాం। కుర్యాచ్చాటుప్రబంధానామయం సాధారణో విధిరితి॥౮౭॥ చక్రవాళలక్షణమాహ సంబోధనేతి॥ పద్యపూర్వకమిత్యనేన గద్యానాం కళికాత్వేనానుప్రవేశ ఉక్తః - విముక్తస్సన్ పునరాకృష్టో విముక్తపునరాకృష్టః - స్నాతానులిప్తాదివత్పూర్వ

పద్యం నిబధ్యతే। అనంతరమపి చేత్యుపక్రమాన్యష్టవాక్యాని సప్రాసాని సతాళాని ప్రతివిభక్తి నిబధ్యంతే। అనంతరం విభక్త్యాభాసాః - తదుదాహరణం॥౮౭॥ సంబోధనవిభక్త్యాద్యత్ ప్రచురం పద్యపూర్వకం। విముక్తపునరాకృష్ట శబ్దం స్యాచ్చక్రవాళకం॥౮౮॥ ఆద్యంతపద్యసంయుక్తా సంస్కృతప్రాకృతాత్మికా। అష్టభిర్వా చతుర్భిర్వా వాక్యైస్స్కంధసమన్వితా॥ ప్రతిస్కంధం భిన్నవాక్యరీతి దేవనృపాంచితా। సర్వతో దేవశబ్దాదిరేషా భోగావళీ మతా॥౮౯॥ వర్ణ్యమానాంకబిరుదవర్ణనప్రచురోజ్జ్వలా। వాక్యాడంబరసంయుక్తా సా మతా బిరుదావళీ॥౯౦॥ తారాణాం సంఖ్యయా పద్యై

కాలసమాసః - తథాభూతశ్శబ్దో ద్విత్రాత్మకపదం యస్య తత్తథోక్తం - శృంఖలితదళాద్యంతపదమిత్యర్థః - అత్ర గద్యపద్యయోరావృత్త్యాది కమన్యతో ద్రష్టవ్యం - తదుక్తం - ఓజస్విపదభూయిష్ఠమాద్యంతాశీస్సమన్వితం। చతుర్ధా వాష్టధా వృత్తం చక్రవాళం [illegible] చక్షతే ఇతి॥ ౮౮॥ భోగావళీమాహ ఆద్యంతేతి॥ స్కంధ [illegible] చ్ఛేదభేదః - అత్ర భోగోపకరణోద్యానవసంతనాయకగుణాదివర్ణనం ప్రాయేణ కర్తవ్యం॥ ౮౯॥ బిరుదావళీమాహ వర్ణ్యమానేతి॥ అత్ర స్వవిక్రమకులక్రమాగతబిరుదవర్ణనాతిరిక్తం భోగావళీవద్ద్రష్టవ్యం॥ ౯౦॥ తారావళీమాహ తారాణా

ఇతి॥ సంఖ్యయాసప్తవింశత్యేత్యర్థః॥ ౭౧ ॥ నన్వన్యేపి చతురుత్తరచ
క్రభద్రాదిచాటుప్రబంధాః కిమితి న లక్ష్యంత ఇత్యత్రాహ ఏవమితి ॥

ర్యుక్తా తారావళీమతా॥ ౭౨॥ ఏవం కవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధాః క్షు
ద్రాః ప్రబంధా యథాసంభవమూహ్యాః। అథైతేషాముదా
హరణాని విస్తరభయాదిహానోక్తాని॥ ౭౩॥ .............*

ఇతి విద్యానాథవిరచితే ప్రతాపరుద్రయశోభూషణే
అలంకారశాస్త్రే కావ్యప్రకరణం సమాప్తం.

ఉదాహరణానుక్తౌ హేతుమాహ అథేతి॥ ౭౩॥ ....................*

ఇతి పదవాక్యప్రమాణ పారావారపారీణ శ్రీమహామహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథ సూరిసూనునా విశ్వజనీనవిద్యస్య విద్వ
న్మణేః పెద్దయార్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీ
థినా విరచితే ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యానే రత్నా
పణాఖ్యానే కావ్యస్వరూప నిరూపణం నామ
ద్వితీయం ప్రకరణమ్ - సమాప్తమ్.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే.

### నాటకప్రకరణమ్.—౩.

అథ శ్రావ్యప్రబంధనిరూపణానంతరం నాటకాది దృశ్యప్రబంధని రూపణంప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥ అభినయత్యభివ్యనక్తిపదార్థానిత్యభినయః-పచాద్యజంతః-అభిపూర్వస్తుణీఙ్ధాతురాభిముఖ్యార్థనిర్ణయే। యస్మాత్పదార్థాన్నయతితస్మాదభినయస్స్మృతఇతి- తైశ్చతుర్విధైః తత్రపరగతసుఖదుఃఖభావనయాభావితాంతఃకరణత్వంసత్త్వంతతోభవాభావాస్సాత్వికాః స్తంభాదయః-తదభినయోఽనిమేషనయనత్వాదిః అంగం హస్తాది-తద్వ్యాపారఃపతాకాదిరాంగికాభినయః - పూర్వశబ్దేనవాచికాహార్యాభినయౌగృహ్యేతే - అత్రపాఠ్యాపరపర్యాయంకావ్యనాట

> అథనాట్యప్రధానాః ప్రబంధానిరూప్యంతే ॥ తత్రనాట్య
> స్వరూపంనిరూప్యతే॥ చతుర్విధైరభినయైఃసాత్త్వికాంగికపూ
> ర్వకైః।ధీరోదాత్తాద్యవస్థానుకృతిర్నాట్యంరసాశ్రయం॥ భా

కరూపంవాచికం-తదభినయోరసోచితరాగానుషంగాదిః - ఆహార్యాభినయోనాట్యోచితాలంకారధారణం-అభినయాదిలక్షణంతు సంగీతచూడామణౌ- అభివ్యంజన్విభావానుభావాదీన్నాటకాశ్రయాన్ । ఉత్పాదయన్సహృదయేరసజ్ఞానంనిరంతరం। అనుకర్తృస్థితోయోఽర్థోఽభినయస్సోఽభిధీయతే।ఆంగికోవాచికశ్చైవసాత్వికాహార్యకావితి। సచతుర్ధాకృతస్తద్‌జ్ఞైరాంగికోఽంగక్రియోచ్యతే । రాగానుషంగియద్వాక్యంనాట్యేతద్వాచికంస్మృతం। సత్వక్రియాసాత్వికస్స్యాదాహార్యోభూషణాదికమితి।ధీరోదాత్తాదినాయకానామవస్థాధీరోదాత్తాదయః - అనియతత్వాదవస్థాత్వమేవతేషాంనజాతిత్వమిత్యుక్తంనాయకప్రకరణే- తా

హామనుకృతిరనుకరణం - చతుర్విధాభినయేనాభినేయ తాదాత్మ్యాప త్తిరిత్యర్థః-తసాశ్రయమితి- వక్ష్యమాణక్రమేణవాక్యార్థీభూతరస విషయమిత్యర్థః-అతోఽత్రవాక్యార్థాభినయఇతి వేదితవ్యం - నటఅవ స్పందనఇత్యస్మాద్ధాతోరిషచ్చలనార్థాణ్ణ్యన్తప్రత్యయేనాట్యమితివ్యుత్ప త్త్యాసాత్త్వికాభినయబాహుళ్యం సూచ్యతే ॥ ప్రసంగాన్నృత్యనృత్త యోర్లక్షణమాహ భావేతి॥ భావాఃపదార్థీభూతావిభావాద్యాఆశ్ర యావిషయత్వేనయస్యతద్భావాశ్రయం-అతఏవాత్రపదార్థాభినయో ద్రష్టవ్యః - నృతేర్గాత్రవిక్షేపవాచినోనిష్ఠాంతాదర్థాద్దైయతినృత్యమితి వ్యుత్పత్త్యాఆంగికాభినయబాహుళ్యంసూచ్యతే - అతఏవనాట్యాద్భేద ద్యోతకస్తుశబ్దః - రసవిషయం సాత్త్వికబహుళంనాట్యం భావవిషయ

> వాశ్రయంతునృత్తంస్యాన్నృత్యంతాలలయాన్వితం॥౧॥ ఏ
> పాదశరూపకోక్తాప్రక్రియా। నృత్తనృత్యయోర్నాటకాద్యం
> గత్వాదిహస్వరూపనిరూపణంకృతం। తదోక్తందశరూపకే ॥
> మధురోద్ధతభేదేనతద్ద్వయంద్వివిధంపునః । లాస్యతాండవ
> రూపేణనాటకాద్యుపకారకం॥ తెననాట్యేనదశరూపకాణి
> భవంతి । నాటకంసప్రకరణంభాణఃప్రహసనండిమః। వ్యా

యోంగికబహుళం మార్గాపరపర్యాయంనృత్యమితివివేకః ॥ నృత్తమితి॥ గీతాదిపరిమాణావచ్ఛేదఃకాలవిశేష స్తాళశ్చంచత్పుటాదిః - తదుక్తం- తాలోలఘ్వాదిమితయాక్రియయాసమ్మితోమితిం । గీతాదేర్విదధత్తా ళస్సచద్వేధాబుధైస్స్మృతఇతి-లయోపి తాళాంతరాళవర్తీయఃకా లోసాలయనాల్లయఇత్యుక్తలక్షణఃకాలవిశేషః- ఏతదుభయాశ్రయం దేశ్యాపరపర్యాయంనృత్తమిత్యర్థః॥ ౧ ॥ అస్యస్వకపోలకల్పితత్వంప రిహరతి-ఏషేతి॥నృత్యేతి క్వచిదవాంతరపదార్థాభినయేన శోభాహే తుత్వేనచనాటకాదావుపయోగాత్తదంగత్వమితివిజ్ఞేయం - తదేతత్సం వాదవ్యాజేనానయోఃపునర్ద్వైవిధ్యమాహ మధురేతి ॥ మధురంలా స్యం ఉద్ధతంతాండవమిత్యర్థః॥ తేనేతి॥ నృత్యనృత్తోపకృతేనేత్యర్థః- దశరూపకాణీతి ॥ నాటికాసట్టకాదీనామత్రైవాంతర్భావాదితిభావః -

తత్ప్రకారస్తుదశరూపకే ద్రష్టవ్యః ॥ ౨ ॥ నాట్యాభేదేపివస్త్వాదిభేదా
ద్రూపకభేదఇత్యాహ నాట్యాశ్రయత్వేనేతి॥వస్తుకథాశరీరం- తస్యే
తివృత్తమితినామాంతరం-తదుక్తంభావప్రకాశే- వస్తుతత్స్యాత్ప్రబం
ధస్యశరీరంకవికల్పితం। ఇతివృత్తంతదేవాహుర్నాట్యాభినయకోవిదా
ఇతి-తద్ద్వివిధం-ఆధికారికంప్రాసంగికంచేతి - తత్రాధికారఃఫలస్వా
మ్యం-తద్వానధికారీ- అధికారేణాధికారిణావానిర్వృత్తమాధికారికం
ప్రధానం-యథారామాయణేసీతారామవృత్తాంతః - ప్రసంగేననిర్వృ
త్తంప్రాసంగికంఅంగభూతం - తస్తుద్వివిధం-పతాకాప్రకరీచేతి - త
త్రదూరానువర్తినీకథాపతాకా యథాసుగ్రీవాదివృత్తాంతః- అల్పా
నువర్తినీప్రకరీ-యథాజటాయుశ్శ్రవణాదివృత్తాంతః॥ ౩॥ ఏవమేకమా

యోగసమవాకారౌవీథ్యంకేహామృగాదశేతి॥ ౨॥ నాట్యా
శ్రయత్వేనాభేదఇతిశంకానయుజ్యతే । వస్తునేతృరసాస్తే
షాంరూపకాణాంహిభేదకాః॥ ౩॥ వస్తుత్రివిధం।ప్రఖ్యాతము
త్పాద్యంమిశ్రంచేతి । తథోక్తందశరూపకే॥ప్రఖ్యాతోత్పా
ద్యమిశ్రత్వభేదాత్తత్త్రివిధంమతం॥ ఇతిహాసనిబంధనంప్ర
ఖ్యాతం।కవికల్పితముత్పాద్యం।సంకరాయత్తంమిశ్రంచేతి।ఏ
వమాదివస్తుభేదాన్నాయకభేదాద్రూపకాణాంపరస్పరంభే
దః॥ ౪॥తథాహి॥ నాటకేప్రఖ్యాతమితివృత్తం । ధీరోదాత్తో

ధికారికంద్వివిధంప్రాసంగికమితి త్రైవిధ్యంసిద్ధవత్కృత్య పునస్త్రై
విధ్యమాహ వస్తుత్రివిధమిత్యాది॥ప్రఖ్యాతంమహావీరచరితాది- ఉత్పా
ద్యంమాలతీమాధవీయాది- మిశ్రముత్తరరామచరితాది - ఏవమాధికారి
కపతాకాప్రకరీణాంప్రత్యేకం ప్రఖ్యాతాదిభేదభిన్నత్వేన త్రైవిధ్యేవ
స్తునోనవవిధత్వం విజ్ఞేయం - ఏతదేవాభిప్రేత్యాహ ఏవమాదివస్తుభే
దాదితి ॥ దివ్యమర్త్యోభయాత్మనావస్తునఃపునరపిత్రైవిధ్యాంగీకారే
తద్వదన్యేపిబహవోభేదాఃకల్పయితుంశక్యంతఏవ - లక్ష్యేషుతేస్వయ
మేవోహనీయాఇతివిస్తరభియానేహ పృథగ్వ్యుత్పాద్యంతే॥ ౪॥వస్త్వా
దయోరూపకభేదకాఇత్యుక్తం తద్వివినక్తి తథాహీత్యాదినా ॥ స్పష్టో

ర్థః॥ ౫॥ వస్త్వాదిభేదాద్రూపకభేదో నిరూపితః అధునావస్త్వేకదేశవి
శేషభూతసంధ్యాదిస్వరూపం నిరూపయతి అథేత్యాదినా ॥ తత్రసమ్మ
తివ్యాజేనసంధీనాంవిభాగమాహ ముఖమితి॥ సావమర్శః అవమర్శసహి
తః-ఉపసంహృతిః-విమర్శో నిర్వహణంచేత్యర్థః - ఏతేషాంసామాన్య

నాయకః । శృంగారవీరరసయోరన్యతరస్య ప్రాధాన్యం।
అన్యేషాంరసానామంగత్వేనానుప్రవేశః।ప్రకరణేఉత్పాద్య
మితివృత్తం।ధీరశాంతో నాయకః। శృంగారరసస్యైవ ప్రా
ధాన్యం।భాణేఉత్పాద్యమితివృత్తం।ధూర్తవిటో నాయకః।
శృంగారవీరయోఃసూచనామాత్రసారతా । ప్రహసనేక
ల్ప్యమితివృత్తం।పాషండప్రభృతయో నాయకాః । హాస్య
రసఃప్రధానం।డిమేప్రఖ్యాతమితివృత్తం।దేవగంధర్వపిశా
చాదయోధీరోద్ధతా నాయకాస్తేషోడశ । రౌద్రరసఃప్రధా
నం।శృంగారవీరయోరనుప్రవేశః।వ్యాయోగేప్రఖ్యాతమితి
వృత్తం।ధీరోద్ధతో నాయకః। వీరరసఃప్రధానం । సమవాకా
రేదేవాసురాదయోద్వాదశనాయకాః । వీరరసఃప్రధానం।
కల్పితమితివృత్తంప్రసిద్ధంవా।వీథ్యాంకల్పితమితివృత్తం। ధీ
రోద్ధతో నాయకః।శృంగారరసస్యసూచనామాత్రసారతా।
అంకేప్రఖ్యాతమితివృత్తం।ప్రాకృతజనో నాయకః। కరుణ
రసఃప్రధానం।ఈహామృగేమిశ్రమితివృత్తం।ధీరోదాత్తోనా
యకః।శృంగారరసస్యాభాసత్వం॥ ౫॥ అథతేషాంసామగ్రీ
నిరూప్యతే।తత్రపంచసంధయః । తథాచోక్తందశరూపకే॥
ముఖంప్రతిముఖంగర్భఃసావమర్శోపసంహృతిరితి॥సంధిర్నా
లక్షణమాహ సంధిరితి॥ ప్రయోజనమత్రత్రివర్గరూపంఫలం - తచ్చ
ధర్మార్థకామేష్వేకైకస్యస్వవ్యతిరిక్తాభ్యాంద్వాభ్యాం ముపసర్జనా
భ్యాంవ్యాసేనసమాసేనచసంబంధేకైవల్యేచ ద్వాదశవిధం - తదు
క్తం- ఫలంత్రివర్గస్తచ్ఛుద్ధమేకానేకానుబంధిచేతి - తేనైకేనముఖ్యా
నాన్వితానామితివృత్తఖండానామవాంతరైకప్రయోజనసంబంధస్సం

ధిరిత్యర్థః-తదుక్తం- ఏకకార్యాన్వితేష్వత్ర కథాంశేషు ప్రయోగతః।
అవాంతరైకకార్యస్య సంబంధస్సంధిరిష్యత ఇతి । అథావస్థార్థప్రకృతి
సంబంధే ముఖాదిసంధయో జాయంత ఇత్యాహ తత్రేతి॥ అత్ర సమ్మతి
మాహ బీజేతి ॥ అర్థప్రకృతయః ప్రయోజనసిద్ధిహేతవ ఇతి కేచిత్ -
కథాశరీరకారణానీతి భోజరాజాదయః - తద్విశేషాః పూర్వోక్తా బీజాద
యః పంచ- ఫలసిద్ధయే స్వీక్రియమాణస్య నాయకవ్యాపారరూపస్యోపా
యస్య పూర్వోక్తా ఆరంభాదయః పంచావస్థా భవంతి - తదుక్తం-అవస్థాః
పంచ కార్యస్య ప్రారబ్ధస్య ఫలార్థిభిరితి - తదేతదుభయసంబంధే పం

మైకేన ప్రయోజనేనాన్వితానాం కథానామవాంతర ప్ర
యోజనసంబంధః । తత్రారంభబీజసంబంధో ముఖసంధిః।
ప్రయత్నబిందుసంబంధః ప్రతిముఖసంధిః । ప్రాప్త్యాశాప
తాకయోస్సంబంధో గర్భసంధిః । నియతాప్తిప్రకర్యోస్సం
బంధో విమర్శసంధిః। ఫలాగమకార్యయోస్సంబంధో నిర్వహ
ణసంధిః। తథాచోక్తం దశరూపకే ॥ బీజబిందుపతాకాఖ్యాః
ప్రకరీకార్యలక్షణాః। ఆరంభయత్నప్రాప్త్యాశానియతా
ప్తిఫలాగమాః ॥ అర్థప్రకృతయః పంచ పంచావస్థాసమన్వి
తాః । యథాసంఖ్యేన జాయంతే ముఖాద్యాః పంచ సంధయ
ఇతి॥౯॥ అథారంభాదీనాం లక్షణం నిరూప్యతే ॥ ఔత్సుక్యమా
త్రమారంభః ఫలలాభాయ భూయసే । ప్రయత్నస్తు ఫలా

చ సంధయో జాయంత ఇత్యర్థః - తత్ర సాధనత్వాద్బీజస్యాదావుపక్షే
పః-సాధ్యత్వాత్కార్యస్యాంతే-అవిచ్ఛేదార్థం బిందోస్తయోర్మధ్యే-
పతాకాప్రకర్యోస్తు బీజకార్యయోర్మధ్యే యథాయోగం నివేశ ఇతి వి
జ్ఞేయం-తత్ర పతాకాయా వికల్పమాహ కోహళః-తన్మతే పతాకాస్థానే-
అపతాకే నివేశస్స్యాద్బిందోర్బీజస్య వాక్యవదితి భావప్రకాశోక్తో విశే
షో ద్రష్టవ్యః - అవస్థానాముద్దేశక్రమస్సామర్థ్యలబ్ధస్స్పష్ట ఏవ॥౯॥ అవ
స్థాపంచకం క్రమేణ లక్షయతి ఔత్సుక్యేతి॥ కాలాక్షమత్వలక్షణోభిలా
షప్రకర్ష ఔత్సుక్యం - మాత్రశబ్దో వక్ష్యమాణప్రయత్నాదివ్యవచ్ఛే

దకః ఫలస్య త్రివర్గరూపస్య లాభాయ - న పునః క్షుద్రస్య - అత్ర ఫలగతం భూయస్త్వం లాభ ఉపచర్యతే - నాయకవ్యాపారస్య స్వరూపాతిరేకం చిదుచ్ఛూనత్వమారంభ ఇత్యర్థః - ఆరంభాదీనాం సర్వేషాం నాటకపద్యోదాహరణం భవిష్యతీతి లక్షణమాత్రమత్ర పరీక్ష్యతే॥ ప్రయత్న స్త్వితి॥ ఫలాప్రాప్తావితి సతిసప్తమీ - ఫలప్రాప్తావితి సా తే విషయసప్తమీ - కార్యసంపాదనయోగ్యతా ప్రయత్న ఇత్యర్థః॥ ఉపాయేతి ॥ ఉపాయేనాపాయశంకయా చ కార్యస్య సంభవః - సంభావనా ప్రతిబంధకోపనిపాతేన శంక్యమానత్వం ప్రాప్త్యాశేత్యర్థః ॥ నియతాప్తిం లక్షయతి అపాయేతి ॥ ప్రతిపక్షనివృత్త్యా కార్యనిశ్చయో నియతాప్తిరిత్యర్థః ॥ సమగ్రేతి ॥ బాధకబాధనేన ఫలపర్యంతత్వాదార్ఢ్యం ఫలాగమ ఇత్య

> ప్రాప్తౌ వ్యాపారోఽతిత్వరాన్వితః ॥ ఉపాయాపాయశం
> కాభ్యాం ప్రాప్త్యాశా కార్యసంభవః । అపాయాభావతః
> కార్యనిశ్చయో నియతాప్తికా । సమగ్రఫలసంప్రాప్తిః ఫలాగ
> మ ఉదాహృతః॥ ౭॥ అథ బీజాదిపంచకం నిరూప్యతే ॥ స్తోకోద్ది
> ష్టః కార్యహేతుర్బీజం విస్తార్యనేకధా। అవాంతరార్థవిచ్ఛే

ర్థః॥ ౭॥ అథార్థప్రకృతిపంచకం క్రమేణ లక్షయతి స్తోకేతి ॥ స్తోకోద్దిష్టః స్వల్పోపక్షిప్తః- అనంతరమనేకధా మూలస్కంధశాఖాపలాశాదివన్నాయకోపనాయకప్రతినాయకభేదేన బహుధా విస్తారీ కార్యస్య త్రివర్గరూపస్య ఫలస్య యో హేతుస్తద్బీజమివ బీజం - తచ్చ క్వచిదాత్మాధీనసిద్ధేర్నాయకస్యాత్మోత్సాహాత్మకం - క్వచిదమాత్యాధీనసిద్ధేస్తదుత్సాహాత్మకం - క్వచిదుభయాధీనసిద్ధేరుభయోత్సాహాత్మకం చేతి ద్రష్టవ్యం - అత్రామాత్యగతోఽప్యుత్సాహో యోజకవ్యాపారో యజమానస్యైవ నాయకస్యైవ ఫలం జనయతీతి బోద్ధవ్యం॥ అవాంతరేతి ॥ అవాంతరార్థైరవాంతరప్రయోజనైః విచ్ఛేదే సామగ్ర్యాత్పరమప్రయోజనస్యేతి భావః - తదవిచ్ఛేదకారణం బిందుః తదుక్తం భావప్రకాశే- ఫలే ప్రధానే చ్ఛిన్నే బీజస్యావాంతరైః ఫలైః। తస్యావిచ్ఛేదకో హేతుర్బిందు

రిత్యాహకోపాశఇతి॥ ప్రతిపాద్యేతి ॥ ప్రతిపాద్యకథాయాఃఫలోద్దేశ ప్రవృత్తత్వేనప్రధానభూతాయాః రామాదినాయకవ్యాపారరూపా యాఅంగం తత్సంబంధిత్వాదితిభావః- తదుక్తమాచార్యైః-ప్రధానం ఫలసంబంధితత్సంబంధ్యంగమిష్యతఇతి - తథాభూతాకథా- సుగ్రీవాద్యుపనాయక వ్యాపారరూపాపతాకా- వ్యాపినీత్యనేనప్రకరీవ్యవచ్ఛేదః-ననుపతాకాయామపిపృథక్ఫలమిచ్ఛంతిశారదాతనయాదయః - సుగ్రీవాదీనాంతథాదర్శనాత్ -నైతన్న్యాయసహం- అంగానాంప్రధానఫలేనైవ ఫలవత్త్వనియమాదితిచేన్నైష దోషః - దధ్నేంద్రియకామస్యేత్యాదా వంగభూతానామపి దధ్యాదీనాం ఫలసంబంధాంగీకారాత్ -నన్వంగప్రధానఫలయోరేకాశ్రయత్వందృష్టాంతే - దార్ష్టాంతికేతునతథేతివైషమ్యమితిచేన్నైవం - ఫలసంబంధస్యైవానుచరస్యార్థక్రియాకారిత్వేనతత్ఫలస్యాపిస్వామిఫలత్వాభిమానాత్ ॥ అవ్యా

దేబిందురచ్ఛేదకారణం ॥ ప్రతిపాద్యకథాంగంవ్యాప్తతా
కావ్యాపినీకథా। అవ్యాపినీప్రకరికాకార్యంనిర్వాహకృత్ఫ
లె॥౮॥అథముఖంనిరూప్యతే ॥ ముఖంబీజసముత్పత్తిర్నానా

పినీతి॥లఘుఃప్రకరఃప్రకరీ-గౌరాదిత్వాన్ఙీష్ - తదుక్తం-స్త్రీస్యాత్కాచిన్మృణాళ్యాదిర్వివక్షాపచయేయదీతి - యథాపుష్పాదిప్రకరఃపరేషామేవవేదికాదీనాంశోభాయైభవతి- ఏవమృతువర్ణనజటాయుశ్శ్రమణాదివృత్తాంతరూపాప్రకర్యపి ప్రధానస్యైవఫలంజనయతి నపునస్స్వస్యేతిగ్రంథాంతరోక్తోవిశేషోద్రష్టవ్యః- అవ్యాపినీతివిశేషణనిషేధస్తుపతాకోక్తప్రతిపాద్యకథాంగత్వమాత్రాభ్యనుజ్ఞాపరఇతి ద్రష్టవ్యం- కార్యమితి ప్రధానఫలనిర్వాహకోంతిమః కథావయవఃకార్యమిత్యర్థః॥ ౮॥ఇత్థమవస్థాఅర్థప్రకృతయశ్చనిరూపితాః-తదుభయయుగళపంచకసమన్వయసంభూత సంధిపంచకలక్షణంక్రమేణాహ ముఖమిత్యాదినా॥ఏతదేవలక్షణందశరూపకాదావప్యుక్తం - తత్రనానాభూతానామర్థానాం ప్రయోజనానాంరసానాంచ హేతుర్బీజసముత్పత్తిర్ముఖసంధిరితికశ్చిద్వ్యాచష్టే - నానార్థశబ్దస్యరసవిశేషణత్వమంగీకృ

త్వానేకప్రకారప్రయోజనరసహేతురిత్యన్యః-మతద్వయేపి సర్వేష్వపి
రూపకేషు లక్షణానుగతిలాభాయార్థశబ్దస్య త్రివర్గవ్యతిరిక్తం ప్ర
యోజనజాతంవివక్షితం-అతఏవోక్తముభాభ్యాం-తేనాత్రివర్గఫలేప్ర
హసనాదౌరసోత్పత్తిహేతోరేవబీజత్వమితి- భావప్రకాశకారస్తు॥ య
థాకామోపయోగ్యత్ర శృంగారోద్భవ్యతేరసః।అర్థోపయోగీవీరస్స్యా
ద్రౌద్రోపిస్యాత్క్వచిత్క్వచిత్ ॥ రత్యౌరూపేణధర్మార్థోపయోగీకరు
ణోభవేత్ ।అద్భుతోపిరసఃప్రీతిప్రదత్వాత్తాన్యసాహ్యకృత్ ॥ తే

ర్థరససంభవా। అంగానిద్వాదశైతస్యబీజారంభసమన్వ
యాత్ ॥ ౯ ॥ బీజారంభానుగుణ్యేనముఖసంధేరంగానిప్ర
యోక్తవ్యాని॥ఉపక్షేపఃపరికరఃపరిన్యాసోవిలోభనం । యు
క్తిఃప్రాప్తిస్సమాధానంవిధానంపరిభావనా । ఉద్భేదభేద
కరణాన్యన్వర్థానియథాక్రమం॥ ౧౦ ॥ ఏతేషాంస్వరూపంని
రూప్యతే॥ బీజన్యాసఉపక్షేపః।బీజస్యబహూకరణంపరిక
రః।బీజనిష్పత్తిఃపరిన్యాసః। బీజగుణవర్ణనంవిలోభనం । బీ
జానుకూలసంఘటనప్రయోజనవిచారోయుక్తిః। బీజసుఖాగ
మః ప్రాప్తిః। బీజసన్నిధానంసమాధానం । బీజసుఖదుఃఖ
హేతుర్విధానం।బీజవిషయాశ్చర్యావేశఃపరిభావనా। గూఢ
బీజప్రకాశనముద్భేదః । బీజానుగుణప్రోత్సాహనంభేదః ।
బీజానుగుణప్రస్తుతకార్యారంభఃకరణం। ఏతానిద్వాదశము

భయానకబీభత్సహాస్యాఃకావ్యేషుయోజితాః। తత్తన్నేతృమనోవృత్తి
వశాత్ప్రియస్త్రివర్గగాఇత్యనేన శృంగారాదీనాం యథాయోగం
త్రివర్గోపయోగిత్వమంగీచకార- తన్మతేనేకవిధత్రివర్గలక్షణప్రయో
జనకరసహేతుత్వంవివక్షితం-లక్షణానుగతిరపిసులభైవ - యదత్రయు
క్తంతద్గ్రాహ్యం॥అంగానాముత్పత్తిమాహ అంగానీతి॥౯॥ఉద్దిశతి ఉప
క్షేపఇతి॥అన్వర్థానీతి - నపృథగ్లక్షణాపేక్షేతిభావః॥౧౦॥తథాపిమం
దబుద్ధ్యనుగ్రహార్థముపక్షేపాదీనాం క్రమేణలక్షణం ప్రతిజానీతే
ఏతేషామితి॥ కంటకశోధనమంగలక్షణానాంయథాయోగముదాహర

ప్రదేశఏవకరిష్యామః - మిథః ప్రయోగక్రమోనవివక్షితఇతివక్ష్యామః॥
౧౧॥అథసాంగంప్రతిముఖసంధిమాహ లక్ష్యేతి॥ కేనచిదంశేనలక్ష్యత్వ
మపరేణాంశేనాలక్ష్యత్వంచేత్యర్థః - ప్రత్యంకనిబద్ధకార్యానుకూలా
నేకప్రయోజనమధ్యే కతిపయనిష్పత్తిర్లక్ష్యత్వం కతిపయానిష్పత్తిర

ఖసంధేరంగాని । ఏతేషాంమధ్యే ఉపక్షేపపరికరపరిన్యాస
యుక్త్యుద్భేదసమాధానానామావశ్యకత్వం॥ ౧౧॥ అథప్ర
తిముఖసంధిః ॥ లక్ష్యాలక్ష్యస్యబీజస్యవ్యక్తిఃప్రతిముఖంమ
తం । బిందుప్రయత్నానుగమాదంగాన్యస్యత్రయోదశ ॥
బిందుప్రయత్నానుగుణ్యేన ప్రతిముఖసంధేరంగానిప్రయో
క్తవ్యాని॥ విలాసఃపరిసర్పశ్చవిధూతంశమనర్మణీ॥నర్మ
ద్యుతిఃప్రగమనం విరోధఃపర్యుపాసనం । వజ్రంపుష్పముప
న్యాసోవర్ణసంహారఇత్యపి ॥ ఏషాంస్వరూపంనిరూప్యతే ॥
సంభోగవిషయమనోరథోవిలాసః। దృష్టనష్టపదార్థానుస
రణంపరిసర్పః।అనిష్టవస్తువిక్షేపోవిధూతం। అరత్యుపశమనం
శమః।పరిహాసవచనంనర్మ। అనురాగోద్ఘాటనోత్థాప్రీతిర్న
ర్మద్యుతిః । ఉత్తరోత్తరవాక్యైరనురాగబీజ ప్రకాశనం
ప్రగమః। ధర్మవాహితాగమననిరోధనంవిరోధః। ఇష్టజనాను
నయఃపర్యుపాసనం।ప్రముఖనిష్ఠురవచనంవజ్రం । అనురాగ
ప్రకాశనవిశిష్టవచనంపుష్పం। అనురాగహేతువాక్యరచనా
ఉపన్యాసః। చతుర్వర్ణనిర్వర్ణనంవర్ణసంహారః । ఏతే
షాంమధ్యేపరిసర్పప్రగమనవజ్రోపన్యాసపుష్పాణాంప్రా
ధాన్యం॥౧౨॥అథగర్భసంధిః ॥ గర్భస్తుదృష్టనష్టస్యబీజస్యా
న్వేషణంముహుః।అస్యాప్త్యాశాపతాకానుగుణ్యేనాంగోపక

లక్ష్యత్వంచేతి మతాంతరం - తాదృశస్యబీజస్యవ్యక్తిఃప్రకాశనం ప్ర
తిముఖమితి॥౧౨॥అథసాంగంగర్భసంధిమాహ గర్భఇతి॥ ప్రతిముఖసం
ధౌలక్ష్యాలక్ష్యతయా దృష్టనష్టస్యబీజస్యాపాయశంకానువృత్త్యావిచ్ఛే
దానువృత్తేర్ముహుఃపౌనఃపున్యేనాన్వేషణంగర్భసంధిరితి। అత్రపతా

కాయా వైకల్పికత్వాత్తదభావపక్షేఽపి ప్రాప్త్యాశా నియతైవ- ప
స్థాతు బీజబిందోరన్యతరస్య సన్నివేశ ఇత్యనుపదమేవోక్తం ॥ ౧౩ ॥ అ
గం విమర్శసంధిమాహ గర్భసంధావితి ॥ యేన కేనాపి హేతునా కో
ల్పనం ॥ యథా కా ప్రాప్త్యాశానుగుణ్యేన గర్భసంధేరంగాని
ప్రయోక్తవ్యాని ॥ అభూతాహరణం మార్గో రూపోదాహరణ
క్రమాః । సంగ్రహశ్చానుమానం చ తోటకాధిబలే తథా । ఉ
ద్వేగసంభ్రమాక్షేపా ద్వాదశాంగాన్యనుక్రమాత్ ॥ ఏ
షాం స్వరూపం నిరూప్యతే । ప్రస్తుతోపయోగి ఛద్మాచరణమ
భూతాహరణం । తత్త్వార్థానుకీర్తనం మార్గః । ఇతరథా ప్ర
తిపాదనవాక్యం రూపం । ప్రస్తుతోత్కర్షాభిధానముదాహృ
తిః । సంచింతితార్థప్రాప్తిః క్రమః । ప్రస్తుతోపయోగి*స
మాధానవాక్యం సంగ్రహః । లింగాదభ్యూహనమనుమానం ।
రోషసంభ్రమవచనం తోటకం । ఇష్టజనాతిసంధానమధిబ
లం । అపకారిజనాద్భయముద్వేగః । శంకాత్రాసౌ చ సంభ్ర
మః । ఇష్టార్థోపాయానుసరణమాక్షేపః । ఏతేషాం మధ్యే అభూ
తాహరణమార్గతోటకాధిబలాక్షేపాణాం ప్రాధాన్యం ॥
౧౩ ॥ అథ విమర్శసంధిః ॥ గర్భసంధౌ ప్రసిద్ధస్య బీజార్థస్యావ
మర్శనం । హేతునా యేన కేనాపి విమర్శస్సంధిరిష్యతే ॥ నియ
తాప్తిప్రకర్యుక్తైరంగాన్యత్ర త్రయోదశ ॥ నియతాప్తిప్ర
కర్యానుగుణ్యేన విమర్శసంధేరంగాని ప్రయోక్తవ్యాని ॥ త
త్రాపవాదస్సంఫేటో విద్రవద్రవశక్తయః । ద్యుతిః ప్రసం
గశ్ఛలనం వ్యవసాయో నిరోధనం । ప్రరోచనం విచలనమాదా
నం తు త్రయోదశ ॥ ఏతేషాం స్వరూపం నిరూప్యతే ॥ దోషప్ర
సనాదినా అర్థస్యావమర్శనం పర్యాలోచనం క్రోధవ్యసనాదిజన్యో గర్భ
నిర్భిన్నబీజార్థసంబంధః ఫలప్రాప్త్యవసాయాత్మకో విచారనిర్ణయో
విమర్శ ఇత్యర్థః - తదుక్తం గర్భనిర్భిన్నబీజార్థసంబంధో వ్యసనాదిజః

* సమాధానవాక్యమితి పాఠాంతరం.

విచారనిఘ్నరోయస్తుసవిమర్శఇతిస్మృతఇతి॥౧౮॥ అథసాంగం నిర్వహణసంధిమాహ బీజవంతఇతి-సంసర్గేమతుప్- బీజయుక్తాఇత్యర్థః - యథాయథంయథాస్వంవిప్రకీర్ణాఃనిజస్థానేషూపన్యస్తాఇత్యర్థః- ఏకాముఖ్యోర్థఃప్రయోజనంయేషాం తేషాంభావస్తత్త్వం- యత్రబీజయుక్తాము

ఖ్యాపనముపవాదః।రోషసంభాషణంసంఫేటః। వధబంధాదికంవిద్రవః। గురుతిరస్కృతిర్ద్రవః। విరోధశమనంశక్తిః। తర్జనోద్వేజనేద్యుతిః।గురుకీర్తనంప్రసంగః। ఉపమానంచలనం।స్వశక్తిప్రశంసనంవ్యవసాయః। క్రోధసంరబ్ధానామన్యోన్యవిక్షేపోవిరోధనం। సిద్ధవద్భావిశ్రేయఃకథనంప్రరోచనం। స్వగుణావిష్కరణంవిచలనం। కార్యసంగ్రహఆదానం॥౧౮॥అథనిర్వహణసంధిః ॥ బీజవంతోముఖాద్యర్థావిప్రకీర్ణాయథాయథం।ఐకార్థ్యముపనీయంతేయత్రనిర్వహణంహితత్ ॥ ఫలాప్తికార్యానుగుణ్యాదంగాన్యస్యచతుర్దశ ॥ ఫలాప్తికార్యానుగుణ్యేననిర్వహణసంధేరంగానిచతుర్దశప్రతిపాదనీయాని॥సంధిర్విరోధోగ్రథనంనిర్ణయఃపరిభాషణం। ప్రసాదానందసమయాఃకృత్యాభాషోపగూహనం॥ పూర్వభావోపసంహారౌప్రశస్తిశ్చచతుర్దశ ॥ ఏతేషాంస్వరూపంనిరూప్యతే॥బీజోపగమనంసంధిః। కార్యమార్గణంవిరోధః।కార్యోపక్షేపణంగ్రథనం। బీజానుగుణకార్యప్రఖ్యాపనంనిర్ణయః। మిథోజల్పనంపరిభాషా। పర్యుపాసనంప్రసాదః।వాంఛితార్థప్రాప్తిరానందః। దుఃఖప్రశమనంసమయః।లబ్ధస్థిరీకరణంకృతిః। ప్రాప్తకార్యానుమోదనమాభాషణం।అద్భుతార్థప్రాప్తిరుపగూహనం। ఇష్టకా

ధ్యాద్యర్థాః పరమప్రయోజనసంబంధంలభంతే సనిర్వహణమిత్యర్థః - అతోऽపక్షేపాదిషు యత్రక్వచనకార్యకారణభావసద్భావస్తత్రాపివక్రమోంగికర్తవ్యోనత్వన్యత్ర- వస్తుస్వరూపవిచారేక్రమాంగీకారే కారణాభావాత్ -లక్ష్యేషువ్యతిక్రమదర్శనాచ్చ - తదు

క్తం॥వస్తునేతృరసాదీనామానుగుణ్యేనయోజయేత్ । వివక్షితోత్రనాం
గానాంక్రమఇత్యేవనిర్ణయఇతి - నచతేషాంప్రధానవస్తుసంబంధఏవ
నిబంధనీయఇతివాచ్యం - అన్యథాపిదోషాభావాత్-తదుక్తంనాటకప్ర
కాశే-ఉపక్షేపాదయః ప్రబంధేష్వాధికారికావా ప్రాసంగికావాప్ర
యోక్తవ్యాః యథాసందర్భస్యశోభాయైభవంతీతి - విభజ్యలక్షితాని
సంధ్యంగానిసంఖ్యయా సంకలయ్యోపసంహరతి - ఏవంచతుష్షష్టీతి॥
౧౫॥తత్రాంగానాంప్రయోజనమాహ ఏతేషామితి॥ అభినయరాగస
మృద్ధిరితి అభినయదర్శనేనసామాజికమనోరంజనసమృద్ధిరిత్యర్థః - న
న్వేతేషాంప్రయోజనకథనమనుపపన్నం- అంగానాంప్రధానఫలేనైవ
ఫలవత్త్వనియమాదితినవాచ్యం- తస్యాదృష్టఫలవత్త్వేనియతత్వాత్ -

ర్యదర్శనంపూర్వభావః । కార్యార్థోపసంహృతిస్సంహారః।
శుభశంసనంప్రశస్తిః। ఏవంచతుష్షష్ట్యంగసమన్వితాఃపం
చసంధయఃప్రతిపాదితాః॥౧౫॥ ఏతేషాంషట్ప్రయోజనా
నిసంభవంతి। వివక్షితార్థప్రతిపాదనం గోప్యార్థగోపనం
ప్రకాశ్యార్థప్రకాశనం అభినయరాగసమృద్ధి శ్చమత్కా-
రిత్వ మితివృత్తవిస్తరశ్చేతి॥౧౬॥ తత్రేతివృత్తంసూచ్యమ
సూచ్యంచేతిద్వివిధం।అసూచ్యమపిద్వివిధం। దృశ్యం శ్రా

ఏతత్తుదృష్టఫలం- తదుక్తం శృంగారప్రకాశే - అంగానాంషడ్విధం
హ్యేతద్దృష్టంశాస్త్రేప్రయోజనమితి॥ ౧౬॥ ప్రయోజనానామేతేషాం
లక్ష్యేషూదాహరణమూహనీయమిత్యుపేక్ష్య పునరపి వస్తునోద్వైధావి
భాగమాహ తత్రేతివృత్తమితి॥ద్వితీయంద్వేధావిభజతి అసూచ్యమితి॥
తత్ర॥నీరసోనుచితస్తత్రసంసూచ్యోవస్తువిస్తరః। దృశ్యస్తుమధురోదా
త్తరసభావనిరంతరఇత్యాద్యయోర్వ్యవస్థాద్రష్టవ్యా- శ్రావ్యంచేత్య
త్రచశబ్దః శ్రావ్యగతావాంతరభేదాననుక్తమ శ్రావ్యభేదంచసముచ్చి
నోతి- శ్రావ్యంచసర్వశ్రావ్యంనియతశ్రావ్యంచేతి ద్విధా - ద్వితీ
యంచజనాంతికమపవారితంచేతి ద్విధా- ఏతేషాంలక్షణంతు - సర్వ
శ్రావ్యంప్రకాశంస్యాదశ్రావ్యంస్వగతంమతం । త్రిపతాకకరేణా

న్యాపవార్యాంతరాకథాం। అన్యోన్యామంత్రణంయత్స్యాత్తజ్జనాం
తేజనాంతికం।రహస్యంకథ్యతేన్యస్యపరావృత్త్యాపవారితమితి - త్రిప
తాకగ్రహణంపతాకస్యాప్యుపలక్షణార్థం - తదుక్తంతద్విదిభిః-త్రిప
తాకఃపతాకశ్చగండశోఽత్రంగతఃకరః । జనాంతికేరహస్యేచ దోషే
శ్రవసికీర్తితఇతి। లక్షణంత్వనయోస్సంగీతరత్నాకరే-తర్జనీమూలసం
లగ్నకుంచితాంగుష్ఠకోభవేత్। పతాకస్సంహతాకారఃప్రసారితతలాం
గులిః। సఏవత్రిపతాకస్స్యాద్వక్రితానామికాంగులిరితి॥ విష్కంభేత్యా
దిశ్లోకశేషఃపునః  అర్థోపక్షేపకైస్సూచ్యంపంచభిఃప్రతిపాదయేదితి
ప్రథమాంకేప్రస్తావనానంతరంవిష్కంభంకుర్యాదితిభోజరాజః - అన్య

వ్యంచ।తత్రసూచ్యస్యసూచనాక్రమఃపంచవిధః। తథోక్తం
దశరూపకే॥ విష్కంభచూళికాంకాస్యప్రవేశాంకావతార
కైరితి॥౧౭॥ఏతేషాంస్వరూపంనిరూప్యతే ॥ వృత్తవర్తిష్య
మాణానాంకథాంశానాంనిదర్శకః।సంక్షేపార్థస్తువిష్కం
భోమధ్యపాత్రప్రయోజితః॥ సద్వివిధః-శుద్ధస్సంకీర్ణశ్చే
తి। కేవలసంస్కృతప్రాయశ్శుద్ధః । సంస్కృతప్రాకృత
తమిశ్రితస్సంకీర్ణః॥౧౮॥అథచూళికా॥ అంతర్యవనికాసం
స్థైశ్చూళికార్థస్యసూచనా॥ యత్రనేపథ్యగతైఃపాత్రైర

త్రాంకద్వయమధ్యఇత్యన్యే॥ ౧౭॥ మతద్వయమప్యంగీకృత్యతల్లక్షణ
మాహ వృత్తేతి॥వృత్తవర్తిష్యమాణానాంకథాంశానాంనిదర్శకః- భూ
తభావికథాసూచకఇత్యర్థః - సంక్షేపార్థః సంక్షేపైకప్రయో
జనకః-మధ్యపాత్రైణైకేనానేకేనవాప్రయోజితః- తత్రైకమధ్యపా
త్రోనేకమధ్యపాత్రశ్చేతిశుద్ధోద్వివిధః - నీచమిశ్రస్తుసంకీర్ణఏకవి
ధః-తదుక్తం-ఏకానేకకృతశ్శుద్ధఃసంకీర్ణోనీచమధ్యమైరితి - తత్రసంకీర్ణే
పిమధ్యపాత్రసంభవాత్తత్ప్రయోజితత్వంనవిహన్యతే-అతఏవనాత్ర
నాయకపాత్రప్రవేశఇతివేదితవ్యం॥౧౮॥చూళికాంలక్షయతి-అంతరితి॥
అంతఃప్రధానాయవనికాఅంతర్యవనికా తత్రసంస్థాయేషాంతైః యవ
నికాంతర్వర్తిభిరప్రవిష్టరంగైరిత్యర్థః - విశేష్యమధ్యాహృత్యవ్యా

చష్టే యత్రేతి॥౧౯॥అంకాస్యంలక్షయతి అంకాంతేతి ॥ యత్రకుతాస్త్రి
ష్యంకాంతపాత్రైరితి శంకాంకురముత్పాటయన్వ్యాచష్టే యత్రపూ
ర్వేతి॥౨౦॥ప్రవేశకంలక్షయతి వృత్తేతి॥నీచపాత్రైశ్చేటీప్రముఖైః రేకే
నద్వాభ్యాం బహుభిర్వా వృత్తవర్తిష్యమాణసంకీర్ణైర్వృత్తవర్తిష్యమాణా
నాంపూర్వోత్తరాంకశేషాణామేవేత్యర్థః ॥ అతఏవాస్య విష్కంభ
వత్పాత్రనియమేంకేనప్రవేశ ఇత్యాహనాద్యేంక ఇతి॥ ౨౧॥ అంకావతారంల
క్షయతి యత్రస్యాదతి ॥ పూర్వోత్తరాంకార్థయో ర్విష్కంభాదివి
చ్ఛేదేననభావ్యమితిభావః ॥ అసూచితేతి- పూర్వాంకవర్తినామేవపా

త్రాణాంసూచ్యతెసాచూలికా॥౧౯॥ అథాంకాస్యం ॥ అంకాం
తపాత్రైరంకాస్యముత్తరాంకార్థసూచనా ॥ యత్రపూ
ర్వాంకాంతపాత్రైరుత్తరాంకార్థస్సూచ్యతే తదంకా
స్యం॥౨౦॥అథప్రవేశకః ॥ వృత్తవర్తిష్యమాణానాంకథాం
శానాంనిదర్శకః। ప్రవేశకస్తునాద్యేంకేనీచపాత్రప్రయో
జితః ॥ నీచపాత్రప్రయుక్తః ప్రవేశకఃఆద్యేంకేనయుక్తః॥
౨౧॥అథాంకావతారః ॥ యత్రస్యాదుత్తరాంకార్థఃపూ
ర్వాంకార్థానుసంగతః। అసూచితాంకపాత్రంతదంకావత
రణంమతం॥ ఏభిస్సూచ్యంసూచయిత్వాదృశ్యమంకైఃప్రద
ర్శయేత్ ॥౨౨॥ తత్రాంకస్వరూపంనిరూప్యతె ॥ ప్రత్యక్ష
నేతృచరితోబిందువ్యాప్తిపురస్కృతః। అంకోనానాప్రకారా

ర్థసంవిధానప్రవేశనతత్సూచనమితిభావః ॥ అంకాభ్యంతర
భావిత్వమంకాస్యాంకావతారయోః। భవేదంకబహిర్భావోవిష్కంభే
చప్రవేశకే।ఉభయంచూలికాయాంతుయథాయోగమితిస్థితిరితి ॥ ౨౨॥
దృశ్యమంకైః ప్రదర్శయేదిత్యుక్తం తత్రకీదృశోంకఇత్యాకాంక్షాయా
మాహ తత్రాంకేతి ॥ ప్రత్యక్షంరంగప్రవేశేనసాక్షాన్నిర్దిశ్యమానం
నేతృచరితంనాయకవ్యాపారోయత్రసతథోక్తః-బిందువ్యాప్తిపురస్కృ
తఃబిందుసూచనార్థంపరిచ్ఛిన్నఇత్యర్థః - నానాప్రకారార్థానామ
నేకావాంతరప్రయోజనానాం సంవిధానానాంకథాసన్నివేశవిశేషా

దీనాం-రసానామంగభూతానా మంగినోవారసస్యచ । నచాతిరసతో
దూరంవస్తువిచ్ఛిన్నతాంనయేత్ । రసంవానతిరోదధ్యాద్వస్త్వలంకా
రలక్షణై రిత్యుక్తరీత్యాపరస్పరానుపమర్దినామాశ్రయః। అత్రాంకే-
దూరాధ్వానంవధంయుద్ధం రాజ్యదేశాదివిప్లవం । సంరోధంభోజనం
స్నానంసురతంచానులేపనం ॥ అంబరగ్రహణాదీని ప్రత్యక్షాణినినిర్ది
శేత్।నాధికారివధఃక్వాపి త్యాజ్యమావశ్యకంనచ । అధికారివధస్యాపి
క్వచిత్స్యాత్కల్పనాహతా । అర్థాక్షిప్తకారాత్సపునఃప్రత్యుజ్జీవిష్య
తేయది।నాయకస్యయదేకాహచరితప్రతిపాదకః । ఏకప్రయోజనాశ్లి
ష్టస్తత్రైవాసన్ననాయకః। విదూషకాదిభిఃపాత్రైర్యోజ్యస్త్రిచతురై
రపి। సమస్తపాత్రనిష్క్రమావసానోంకోభిధీయతఇత్యాది ప్రతిపా
దితా ప్రాచీనాలంకారికపద్ధతిరనుసరణీయా॥ ౨౩ ॥ ఏవంసూచ్యాసూ
చ్యవస్తుఖండప్రతిపాదకమంకవిష్కంభాదికం స్వరూపతోనిరూపితం-

ర్థసంవిధానరసాశ్రయః॥౨౩॥అథాముఖంనిరూప్యతే॥ సూ
త్రధారోనటీంబ్రూతేమారిషంవావిదూషకం । స్వకార్య

అథసర్వస్యాపికావ్యార్థస్యసూచికాభారతీవృత్తిర్నిరూపణీయా - త
స్యాశ్చత్వార్యంగాని-ఆముఖంప్రరోచనావీథిఃప్రహసనంచేతి - తత్ర
వీథిప్రహసనయోఃప్రాయేణ ప్రబంధాదావనుదాహరణేన కృతాకృ
తత్వాద్దశరూపకమధ్యేప్రాధాన్యేనాపిపఠితత్వాచ్చ తల్లక్షణం ప్రా
చీనాలంకారమార్గేణతత్రైవ భవిష్యతీత్యుపేక్ష్యోల్పవక్తవ్యాం ప్రరో
చనాముదాహరణసమయఏవదర్శయిష్యన్ సంప్రతిసాంగస్యాముఖస్య
స్వరూపనిరూపణం ప్రతిజానీతే॥అథేతి ॥ తత్రపురుషవిశేషప్రయోజ్య
సంస్కృతప్రధానోవాగ్వ్యాపారోభారతీ- ప్రస్తుతార్థప్రశంసనేన
శ్రోతౄణాం ప్రవృత్త్యున్ముఖీకరణం ప్రరోచనా-తదుక్తం - భారతీ
సంస్కృతప్రాయో వాగ్వ్యాపారోనరాశ్రయః । ఉన్ముఖీకరణం
తత్రప్రశంసాతఃప్రరోచనేతి - ఆముఖవిశేషఃప్రస్తావనేతికేచిత్-ప్ర
స్తావనావిశేషఆముఖమిత్యపరే- అస్యైవపర్యాయఃప్రస్తావనేతిదశరూ
పకకారః-తన్మతానుసారేణలక్షణమాహ సూత్రధారఇతి ॥ ద్వావత్ర

సూత్రధారా-ఏకఃపూర్వరంగవిధాయకః - ఇతరస్తునటస్థాపకాద్యః
పర్యాయః - పూర్వసూత్రధారసదృశగుణాకృతిః ప్రస్తావనాప్రవ
కః-అత్రతునటీమారిషాదిసంభాషణాదయమేవవివక్షితః- అస్యగృహి
నటీ-మారిషఃపారిపార్శ్వకః-నర్మసచివోవిదూషకః - ఏతేషాంలక్షణ
నిభావప్రకాశే - ఆసూత్రయన్గుణాన్నేతుఃకవేరపిచవస్తునః । ౨౦,
ప్రసాధనప్రౌఢసూత్రధారఇహోదితః ॥ చతురాతోద్యభేదజ్ఞాత
తత్కళాసువిశారదా । కరణాభినయజ్ఞాచసర్వభాషావిచక్షణా ॥ నటా
నుయోక్త్రీకృత్యేమునటస్యగృహిణీనటీ । భరతేనాభినీతంయోభావం
నానారసాశ్రయం ॥ పరిష్కరోతిపార్శ్వస్థఃసభవేత్పారిపార్శ్వకః ।
తదాత్వప్రతిభోనర్మచతుర్భేదప్రయోగవిత్ । వేదవిన్నర్మవాదీయో
ప్రస్తుతాక్షేపిచిత్రోక్త్యాయత్తదాముఖం॥ ప్రస్తావనావా
యత్రస్యాత్కథోద్ఘాతఃప్రవర్తకం। ప్రయోగాతిశయశ్చే
తిత్రీణ్యంగాన్యాముఖస్యతు॥ ౨౮॥ ఏషామంగానాంస్వరూ
పంనిరూప్యతే॥ స్వేతివృత్తసమంవాక్యమర్థంవాయత్రసూ
త్రిణః । గృహీత్వాప్రవిశేత్పాత్రంకథోద్ఘాతోద్వివైవసః॥
ప్రస్తూయమానకాలస్యగుణవర్ణనయాస్వతః।ప్రవిశేత్సూ
నేతుస్సస్యాద్విదూషకఇతి-స్వకార్యమభిమతరూపకప్రయోగేణపరిష
దారాధనాత్మకంప్రస్తుతంకావ్యార్థరూపంవస్త్వాదిచతుష్టయంతదాక్షే
పిణ్యాఉభయప్రతిపాదికయేత్యర్థః- అతఏవచిత్రోక్త్యానాట్యాదికం
యద్భాతితేతదాముఖమిత్యర్థః - తదుక్తం-పూర్వరంగంవిధాయాదౌ
సూత్రధారేవినిర్గతే । ప్రవిశ్యతద్వదపరఃకావ్యార్థంస్థాపయేన్నటః॥
దివ్యమార్త్యేసతద్రూపోమిశ్రమన్యతరస్తయోః । సూచయేద్వస్తుబీ
జంవాముఖంపాత్రమథాపివేతి- స్థాపకోదివ్యంవస్తుదివ్యోభూత్వామ
ర్త్యంవస్తుమర్త్యోభూత్వామిశ్రంవస్తూభయోరన్యతరోభూత్వాసూ
చయేదిత్యర్థః॥౨౮॥ అథాముఖాంగత్రయేకథోద్ఘాతంలక్షయతిస్వేతి।
పాత్రంకర్తృ-సూత్రిణస్సూత్రధారస్యవాక్యమర్థంవాక్యార్థంవా
ప్రవర్తకంలక్షయతి ప్రస్తూయమానేతి॥కాలస్యబుుతుంకంచిదుపాద

మేతి వచనప్రాప్తస్యశరద్వసంతాదేర్గుణవర్ణనయా ఆసన్నప్రవే
శపాత్రసామ్యేనేతిభావః । ప్రకటితరామాంభోజః కౌశికవాఙ్లక్ష్మణా
నందీ । సురచాపనమనహేతోరయమవతీర్ణశ్శరత్సమయఇత్యత్ర రామ
లక్ష్మణవిశ్వామిత్రాణాంశరద్వర్ణనసామ్యేనప్రవేశకథనాత్ప్రవర్తకం॥
ప్రయోగాతిశయంలక్షయతి ఏషఇతి॥ ఏతదిదమోరన్యతరశబ్దప్రయో
గేణోపక్షేపాదిత్యర్థః॥ ౨౫॥నన్వనంతరముద్ఘాత్యకాదీని వీథ్యంగాన్యు
చ్యంతేకథం తేషామాముఖేసంగతిరిత్యాశంక్యోభయేషామంగానాంమ
భేదాదవిరోధఇతిసంగమయన్నాహ వీథ్యంగానీతి॥ నచైవంవీథ్యాముఖ

చితంపాత్రంయత్రతత్స్యాత్ప్రవర్తకం ॥ ఏషోయమిత్యుప
క్షేపాత్సూత్రధారప్రయోగతః। పాత్రప్రవేశోయత్రా
యంప్రయోగాతిశయోమతః॥ ౨౫॥ వీథ్యంగాన్యాముఖాం
గత్వాదుచ్యంతేత్రస్వభావతః।ఉద్ఘాత్యకావలగితేప్రపంచ
త్రిగతేఛలం।వాక్కేళ్యధిబలెగండమవస్యందితనాళికే। అస
త్ప్రలాపవ్యాహారమృదవానిత్రయోదశ॥ ౨౬॥ఏషాంస్వరూ
పంనిరూప్యతే॥గూఢార్థపదపర్యాయమాలారూపేణప్రశ్నో
త్తరమాలారూపెణచోద్ఘాత్యకంద్వివిధం । అవలగితమపిద్వి
విధం।యత్రైకత్రసమావేశాత్కార్యమన్యత్రసిధ్యతి । ప
స్తునోన్యత్రవాయత్స్యాద్ద్విధాఽవలగితంమతం ॥ అన్య
కార్యచ్ఛద్మనాఅన్యకార్యకరణం అన్యకార్యప్రసంగాత్ప్ర

యోరంగినోర్నామమాత్రభేదఇతిశంకనీయం - వీథ్యాంకథోద్ఘాతాది
విశేషాంగవికలత్వం సూత్రధారాదిసంబంధవైధుర్యం ఉద్ఘాత్యకాది
సర్వాంగావశ్యకత్వంపాక్షికప్రాధాన్యంచ-ఆముఖేపునరేతద్వైరూ
ప్యమిత్యనయోరత్యంతవిలక్షణత్వాత్ ॥అథసాధారణాంగాన్యుద్దేశపూ
ర్వకంలక్షయతి ఉద్ఘాత్యకేత్యాదినా॥ ౨౬॥ అన్యోన్యాలాపేగూఢార్థ
పదంతతఃపర్యాయశ్చేత్యేవమేకామాలా ప్రశ్నోత్తరంచేతిద్వితీయా॥
ద్వేధావలగితమిత్యాహ అన్యకార్యేతి ॥ పూర్వత్రప్రకృతకార్యసిద్ధేః
ప్రయత్నపూర్వకత్వముత్తరత్రప్రాసంగికత్వంచేత్యర్థః॥ అసద్భూ

తంపారదార్యాదిప్రసంగేనదుష్టం- పూర్వాచార్యాస్తుస్తోత్రంహాస్యే
నవిశింషంతి ॥ అసద్భూతంమిథస్తోత్రం॰ప్రపంచోహాస్యకృన్మతఇతి।త్రి
గతంద్వివిధం-తత్రైకం పూర్వరంగాంగమపరమాముఖాంగమితివివించ
న్నుభయోఃక్రమేణలక్షణమాహ పూర్వరంగఇతి ॥ నటాదిసల్లాపఇత్య
త్రాదిగ్రహణాన్మారిషసూత్రధారౌగృహ్యేతే- తదుక్తంభావప్రకా
శేపూర్వరంగప్రస్తావే॥ సూత్రధారోనటశ్చైవతథావైపారిపార్శ్వ
కః। సల్లాపంయత్రకుర్వంతి తదేవత్రిగతంస్మృతమితి। అత్రత్వితి ప్ర
స్తావనాయాం-సామ్యాదితి శబ్దసామ్యాదిత్యర్థః- తదుక్తందశరూపకే

కృతకార్యసిద్ధిశ్చ।అసద్భూతంమిథస్తోత్రంప్రపంచః।(త్రిగ
తంద్వివిధంపూర్వరంగాంగంప్రస్తావనాంగంచేతి)పూర్వరం
గేనటాదిసల్లాపోత్రతుసామ్యాదనేకార్థయోజనంత్రిగతం।
ప్రియసదృశైర్వాక్యైరప్రియైర్విలోభనంఛలం। సాకాం
క్షస్యాపివాక్యస్యనివర్తనముక్తిప్రత్యుక్తిరూపేణవాకేల
ళిర్ద్వివిధా।స్పర్ధయాన్యోన్యవాక్యాధిక్యమధిబలం । సహ
సోదితంప్రస్తుతవిరోధిగండం। రసవశాదుక్తాన్యథావ్యాఖ్యా
నమవస్యందితం । సోపహాసనిగూఢార్థప్రహేలికానాలికా।

శ్రుతిసామ్యాదనేకార్థయోజనంత్రిగతంత్విహ। నటాదిత్రితయాలా
పఃపూర్వరంగేతదిష్యతఇతి- ఛలంవ్యక్తం । సాకాంక్షస్యేతి।నివర్తనం
*ఉపరిప్రస్తుతమోన్నమశ్శివాయేతివదితిభావః-ఉక్తేఃప్రత్యుక్తిరుక్తిప్ర
త్యుక్తిః- అత్రద్విస్త్రిరితిశేషంప్రాంచఃపూరయంతి॥అన్యోన్యవాక్యేతి
పరస్పరసామర్థ్యప్రకాశకవాక్యాధిక్యమిత్యర్థః-సహసోదితమవిమృశ్యో
క్తంప్రస్తుతవిరోధిగండం-అర్థభేదేనప్రస్తుతోపయోగిగండమితికేచిత్
తదుక్తం-గండంప్రస్తుతసంబంధిభిన్నార్థంసహసోదితమితి।రసవశాదిః
ఉక్తేనసంబధ్యతే నతువ్యాఖ్యానేన ॥ సోపహాసేతి ॥ నిగూఢోగోః

---

* కులశోకహరంకుమారమేకంకుహనాభైరవపారణోన్ముఖాభ్యాం
ఉపహూయకృతాదరంపితృభ్యాముపరిప్రస్తుతమోన్నమశ్శివాయేతి వ
హేశ్వరానందే. ... ... ... ... , ..

తోబాహ్య ఆభ్యంతరో వాముఖ్యార్థో యత్ర సాతథోక్తా - అతఏవ అంత
ర్లాపాబహిర్లాపా చేతిద్వివిధా ప్రహేలికా - తదుక్తం విదగ్ధముఖమండ
నే। వ్యక్తీకృత్యకమప్యర్థం స్వరూపార్థస్య గోపనాత్ । యత్ర బాహ్యాం
తరావర్థౌ కథ్యేతే సాప్రహేళికేతి ॥ ప్రలాప ఇతి - రసస్వాస్వాద
శైశవాదిప్రయుక్త ఇతి శేషః - అతఏవ నాయమసంగతిర్నామ వాక్యదో
షః- అన్యార్థమిత్యర్థాంతరోద్దేశేన హాస్యప్రలోభకారీత్యర్థః ॥ దోషా
ణామితి వైపరీత్యస్యాప్యుపలక్షణమేతత్ - తదుక్తం - దోషాగుణాగుణా
దోషా యత్ర స్యుర్మృదవం హి తదితి ॥ ఏతేషామంగానాం క్వాస్యైన
ప్రయోగనిర్బంధో నాస్తీత్యాహ ఏతేషామితి॥౨౭॥ రూపకోపోద్ఘాతరూ
పాం ప్రస్తావనాం నిరూప్య సంప్రతి రూపకస్వరూపనిరూపణం ప్రతిజానీతే

> అసంబంధకథాప్రాయః ప్రలాపోఽసత్ప్రలాపకః। అన్యార్థం
> హాస్యలోభకరం వచనం వ్యాహారః। దోషాణాం గుణత్వప్రతి
> పాదనం మృదవం। ఏతేషాం మధ్యే యథాసంభవం కానిచిత్ప్ర
> స్తావనాయాం ప్రయోక్తవ్యాని॥ ౨౭॥ అథ దశరూపకాణాం
> స్వరూపం నిరూప్యతే - తత్ర॥ సాంగైర్ముఖప్రతిముఖగర్భ
> విమర్శోపసంహృతైః । పూర్ణం ప్రకృతిరన్యేషామాధికారి
> కవృత్తవత్। వీరశృంగారయోరేకః ప్రధానం యత్ర వర్ణ్యతే

అథేతి॥ తత్ర సర్వప్రకృతిత్వేన ప్రధానస్య నాటకస్య స్వరూపమాహ సాం
గైరితి ॥ యత్రేత్థమిదం కర్తవ్యమితి కృత్స్నాంగసమేత ప్రధానోపదే
శః స ప్రకృతిః- యథా దర్శపూర్ణమాసాదిః - కృత్స్నాంగోపదేశాభా
వే అన్యతస్సిద్ధాంగాకాంక్షాయాం తద్వదిదం కర్తవ్యమిత్యతిదేశేన య
త్రానుపదిష్టాంగపరిపూరణం సా వికృతిః- యథైంద్రాగ్నాదిః - తద్వ
దత్రాపి సంధిపంచకాంగాదికృత్స్నోపదేశేన పరిపూర్ణత్వాదాతిదే
శికాంగయోగేన వికృతిభూతానాం ప్రకరణాదీనాం నాటకం ప్రకృతిః- త
దేతదాహ ప్రకృతిరన్యేషామితి॥ ఫలస్వామ్యమధికారస్తద్వానధికారీ
అధికారేణాధికారిణా వా నిర్వృత్తమాధికారికం ప్రధానం - వృత్తశబ్దే
నాత్ర ప్రఖ్యాతముదితం చేతివృత్తం వివక్షితం - తదుక్తమిత్యర్థః- ప్రధా

నమిత్యనేనరసాంతరాణామంగత్వేనానుప్రవేశస్సూచ్యతే- ప్రఖ్యాతో రామాయణాదిప్రసిద్ధః - నాయకోధీరోదాత్తో రాజర్షిర్దివ్యోవా - తదుపేతంనాటకం-ఏవమేవోక్తందశరూపకే - అభిగమ్యగుణైర్యుక్తోధీరోదాత్తఃప్రతాపవాన్। కీర్తికామోమహోత్సాహస్త్రయ్యాస్త్రాతా మహీపతిః।ప్రఖ్యాతవంశో రాజర్షిర్దివ్యోవాయత్ర నాయకః।తత్ప్రఖ్యాతంవిధాతవ్యంవృత్తమత్రాధికారికం। యత్తత్రానుచితంకించిన్నాయకస్యరసస్యవా। విరుద్ధంతత్పరిత్యాజ్యమన్యథావాప్రకల్పయేదితి॥౨౮॥ పూర్వరంగోనామనాటకాదౌకర్తవ్యఃప్రత్యూహపరిపంథికర్మవిశేషః - తదుక్తం యన్నాట్యవస్తునఃపూర్వంరంగవిఘ్నోపశాంతయే।కుశీలవాః

తే। ప్రఖ్యాతనాయకోపేతంనాటకంతదుదాహృతం॥౨౮॥తత్రనాందీస్వరూపంనిరూప్యతే ॥ అర్థతశ్శబ్దతోవాపిమనాక్కావ్యార్థసూచనం।యత్రాష్టభిర్ద్వాదశభిరష్టాదశభిరేవ వా।ద్వావింశత్యాపదైర్వాపిసానాందీపరికీర్తితా॥ నాటకాదిరూపకాణామాదౌవిహితంపద్యంనాందీత్యుచ్యతే। వేణీసంహారేష్టపదానాందీ।అనర్ఘరాఘవేద్వాదశపదా । బాలరామాయణేద్వావింశతిపదా। కైశ్చిన్నాంద్యాంపదనియమోనాభ్యుపగతః॥౨౯॥ నాంద్యంతరంప్రవిష్టేనసూత్రధారేణ

ప్రకుర్వంతి పూర్వరంగస్సకీర్తితఇతి-తస్యప్రత్యాహారాదీనిద్వావింశతిరంగాని తన్మధ్యేవశ్యంకర్తవ్యానాందీ- తదుక్తంబాదరాయణేన-యద్యప్యంగానిభూయాంసిపూర్వరంగస్యనాటకే । తథాప్యవశ్యంకర్తవ్యానాందీవిఘ్నోపశాంతయఇతి - అతస్తత్స్వరూపంనిరూప్యతఇత్యాహ తత్ర నాందీతి॥ చంద్రనామాంకితాప్రాయోమంగళార్థపదోజ్జ్వలా । ఆశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశోవాప్రకల్ప్యతఇత్యాదివిశేషోత్ర ద్రష్టవ్యః - అసాధారణత్వమస్యానివారయన్నాహ చష్టే నాటకాతి॥స్పష్టమన్యత్॥౨౯॥అనంతరకర్తవ్యమాహ నాంద్యంతరమితి॥సూత్రధారేణద్వితీయేన-రంగప్రసాధనంనామసభాపతావుపవిష్టే రంగప్రవిష్టసాంప్రదాయికసంపాదితోయవనికాపగమావిర్భూత పాత్రవిశేషప్ర

ర్ణపుష్పాంజలిపరిష్కృతో నృత్తగీతవాద్యవిశేషప్రయోగః కేవలగీతవా
ద్యవిశేషప్రయోగో గీతాదేరేకైకశః ప్రయోగో వా - ఏతచ్చ-సంగీత
జ్ఞైర్బుద్ధైస్సార్థం నాయకే ప్రేక్షకేష్ఠితే। ప్రవిశ్య రంగభూమిం తే తిష్ఠం
తస్సాంప్రదాయికా ఇత్యాదినా సంగీతరత్నాకరే ప్రపంచితం - తదపే
క్షాయాం తత్రైవ ద్రష్టవ్యం-భారత్యా లక్షణముక్తం॥ అత్రార్థే సంవా
దమాహ రంగమితి॥ అత్ర స్వోక్తిసంవాదవాక్యగతయోః కావ్యార్థసూ
చనభారతీవృత్త్యాశ్రయణయోరుద్దేశ్యవిధేయభావవైరూప్యం ఫలభేదా
భావాన్న దోషాయేతి ద్రష్టవ్యం - నాటకేంకా న కర్తవ్యాః పంచన్యూనా
దశాధికా ఇతి॥ అస్యాస్సామగ్ర్యా అసాధారణత్వమాహ ఏషేతి॥ ముఖ్యా
నియతేత్యర్థః॥౩౦॥ ప్రకరణం లక్షయతి ఉత్పాద్యేనేతి॥ ఇతివృత్తేనోపల

రంగప్రసాధన పురస్సరం భారతీ వృత్త్యాశ్రయణేన శ్లోకైః
కావ్యార్థస్సూచనీయః। తథోక్తం దశరూపకే । రంగం ప్రసా
ద్యమధురైః శ్లోకైః కావ్యార్థసూచకైః । ఋతుం కంచిదు
పాదాయ భారతీం వృత్తిమాశ్రయేదితి ॥ ఏషా ప్రక్రియా నా
టకస్యైవ ముఖ్యా॥౩౦॥ అథ ప్రకరణం॥ ఉత్పాద్యేనేతివృత్తే
న ధీరశాంతప్రధానకం । శేషం నాటకతుల్యాంగం భవేత్ప్ర
కరణం హి తత్ ॥౩౧॥ అథ భాణః ॥ భారతీవృత్తిభూయిష్ఠం శ్రా

క్షితం- శేషం వస్తు-నాటకతుల్యాన్యంగాన్యాముఖాదీని యత్ర తత్తథోక్తం-
అయమతిదేశో యథాయోగముత్తరత్రాప్యనుషంజనీయః-ధీరశాంతప్ర
ధానకమిత్యత్ర ప్రధానగ్రహణముద్దేష్టవ్యధర్మాంతరసూచకం- తానిచ
దశరూపకే- అథ ప్రకరణే వృత్తముత్పాద్యం లోకసంశ్రయం। అమాత్యవి
ప్రవణిజామేకం కుర్యాచ్చ నాయకం॥ ధీరప్రశాంతం సాపాయం ధర్మకా
మార్థతత్పరం। శేషం నాటకవత్సంధిప్రవేశకరసాదికం॥ విపదంతరితార్థసి
ద్ధిస్సాపాయః- కించ॥ త్రైధాత్ర నాయికా జ్ఞేయా కులస్త్రీ గణికోభయం।
తద్వశాద్రూపకం త్రైధా తృతీయం ధూర్తసంకులం ॥ గణికా ప్రాకృతం
బ్రూతే కులస్త్రీ సంస్కృతం తథేతి । వికృత్యంతరాపేక్షయా సంధ్యా
దీనాం ప్రకర్షేణ కరణాత్ప్రకరణం॥౩౧॥ భాణం లక్షయతి భారతీతి ॥ శ్రా

ర్యసౌభాగ్యయోస్సంస్తవైః-ధూర్తాఃద్యూతకరాదయః - తేషాంచారి
త్రం స్వేనాన్యేనవానుభూతమితి శేషః - స్పష్టమన్యత్ - ఏకపాత్రప్ర
యోజ్యేస్మిన్ కుర్యాదాకాశభాషితం। అన్యేనానుక్తమప్యన్యోవచశ్శ్రు
త్వేవయద్వదేత్। ఇతికింభణసీత్యేతద్ధి వేదాకాశభాషితం। లాస్యాం
గదశకంచాత్ర యోజ్యంగేయపదాదికం। భావప్రకాశికాద్యేషుతత్ప్ర
పంచఃపరీక్ష్యతాం।అత్రోపరస్యతైస్మాభిరతివిస్తరభీరుభిః॥ యత్రైక
ఏవవిటస్స్వకృతంపరకృతంవా భారతీవృత్తిభూయిష్ఠంభణతి సభాణః॥
౩౨॥ ప్రహసనంలక్షయతి యత్రేతి॥ హాస్యవచఃప్రచురత్వాదిదంప్ర
హసనముచ్యతే - తత్ర శాక్యశ్రోత్రియాదివేషభాషావిశిష్టంశుద్ధం-వి

> ర్యసౌభాగ్యసంస్తవైః॥ సూచ్యతేవీరశృంగారౌవిటేననిపు
> ణోక్తినా॥ కల్పితేనేతివృత్తేనధూర్తచారిత్రవర్ణనం। ఏకాం
> కోముఖనిర్వాహౌయత్ర భాణస్ససమ్మతః॥౩౨॥ అథప్రహస
> నం॥ యత్ర సంధ్యంగవృత్త్యంగవర్ణనంభాణవన్మతం। హా
> స్యోరసఃప్రధానంస్యాద్ధి వెత్ప్రహసనంహితత్ ॥ తచ్చ
> త్రివిధం-శుద్ధంవైకృతంసంకీర్ణంచేతి-తత్రశుద్ధం ॥ పాషం
> డవిప్రప్రభృతిచేటీచేటసమాకులం। వెషభాషాదిసహితం
> శుద్ధంహాస్యవచోన్వితం॥ అథవైకృతం ॥ కాముకాదివచోవె
> షైఃషండకంచుకితాపసైః। ప్రహాసాభినయప్రాయం వై

టకాముకవృద్ధకంచుకిప్రముఖవచోవేషానుకారి వైకృతం - వీథ్యంగవిశి
ష్టంధూర్తచేష్టితసంకులంసంకీర్ణం- తదేతత్త్రివిధంవిభజ్యక్రమేణలక్ష
యతి తచ్చేత్యాదినా॥తత్రశుద్ధమాహ పాషండేతి॥ పాషండాశ్శాక్యా
దయః- విప్రాజాతిమాత్రోపజీవినోత్యంతమృజవోవా-ప్రభృతిపదేన
తాదృశాపవైశ్యాదయోగృహ్యంతే- చేట్యాదయోలక్షితచరాః- ప్ర
ధానభూతహాస్యరసవిభావభూతైరేతైస్సమాకులం- వేషభాషాదిసహి
తమితి అర్థాదేతేషామేవేతిగమ్యతే॥వికృతమాహ అథేతి ॥ కాముకాః
యోభుజంగాద్యాః తేషాంవచోవేషాయేషాంతైస్తథోక్తైః - తథాషం
డకంచుకితాపసైస్తద్వేషభాషాయుక్తైరేవాన్వితమితి శేషః ॥ సంకీర్ణ

మాహ యదితి॥వీథ్యంగై రుద్ఘాత్యకాదిభిః - ధూర్తాశ్చౌరద్యూతకరాద
యః॥౩౩॥డిమం లక్షయతి యత్రేతి॥ప్రసిద్ధం వస్తు-త్రిపురదాహాదయః-
వృత్తయః కైశికీవర్జాస్తిస్రః-రసా దీప్తా ఏవ-అత ఏవోక్తం శృంగారహా
స్యవిధురైరన్యైర్దీప్తైర్నిరంతర ఇతి- అతశ్శాంతరసస్య ప్రసక్తిరేవ నాస్తీ
తి భావః - రౌద్రః స్థాయిత్వేన ప్రధానం యేషాం తే రౌద్రప్రధానకాః -
మర్శో విమర్శః-మాయాదయోఽనుభావాః - తత్ర మాయేంద్రజాలయో
ర్లక్షణం భావప్రకాశే॥ సద్రూపోద్భావనా మాయా స్వతఏవాసతః పు
రా।అథవాన్యపదార్థానామన్యథాకృతిరేవ వా॥ అదేశకాలపారోక్ష్యం

కృతం తత్ప్రకీర్త్యతే ॥ అథ సంకీర్ణం॥ యద్వీథ్యంగైస్సమా
కీర్ణం సంకీర్ణం ధూర్తసంకులం ॥ ౩౩ ॥ అథ డిమః ॥ యత్ర
వస్తు ప్రసిద్ధం స్యాద్వృత్తయః కైశికీం వినా । నేతారో దేవ
గంధర్వయక్షరక్షోమహోరగాః ॥ భూతప్రేతపిశాచా
ద్యాః షోడశాత్యంతముద్ధతాః । హాస్యశృంగారరహితా రసా
రౌద్రప్రధానకాః ॥ చత్వారోఽంకాస్సంధయశ్చ చత్వారో
మర్శవర్జితాః । మాయేంద్రజాలసంగ్రామ సూర్యచంద్ర
గ్రహాదయః ॥ శేషం నాటకవత్సర్వం స డిమః పరికీర్త్యతే॥
౩౪॥అథ వ్యాయోగః॥యత్ర ఖ్యాతేతివృత్తం స్యాదుద్ధతో నా
యకోఽమతః । గర్భావమర్శరాహిత్యం డిమవద్రసపోషణం।
ఏకవాసరకార్యం చ స వ్యాయోగో మహారణః॥ ౩౫॥ అథస

పరోక్షస్యైవ వస్తునః। మంత్రౌషధాదిభిస్సోయమింద్రజాల ఇతీరిత ఇతి-
చంద్రగ్రహాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దేనోల్కానిర్ఘాతాదయో గృహ్యంతే-
గతమన్యత్ ॥ డిమస్సంఘాత ఇతి నాయకసంఘాతవ్యాపారాత్మకత్వా
డ్డిమ ఇతి ధనికః॥౩౪॥వ్యాయోగం లక్షయతి యత్రేతి ॥ శాంతశృంగార
హాస్యరహితా రౌద్రప్రధానకాష్షడ్రసాః కైశికీవర్జ మితరవృత్తయ
శ్చేత్యేతడ్డిమవద్రసపోషణమిత్యతిదేశేన లభ్యతే - అస్త్రీనిమిత్తోఽత్ర మ
హారణః - తదుక్తం-అస్త్రీనిమిత్తసంగ్రామో జామదగ్న్యజయో య
థేతి॥వ్యాయుజ్యంతేఽస్మిన్బహవః పురుషా ఇతి వ్యాయోగః॥౩౫॥ సమవకా

రంలక్షయతి యత్రేతి ॥ శేషం నాటకతుల్యాంగమిత్యతిదేశానుషంగా
దేవానుపదిష్టాముఖాద్యఖిలాంగలాభేప్యత్ర ముఖం నాటకవదిత్యతిదే
శో రూపకాణామిదమావశ్యకమితి సూచనాయేతి ద్రష్టవ్యం॥ ఏకకార్యా
ణామపి నాయకానాం పయోధిమథనే సుధాలక్ష్మీప్రముఖఫలభేదం దృ
ష్ట్వాహ నేతార ఇతి ॥ వీరప్రధానా ఇత్యనేన శృంగారాదీనామంగత్వే
నానుప్రవేశః-అత ఏవాత్ర మందకైశిక్యోవృత్తయశ్చేతి గమ్యతే - త్ర
యోంకా ఇతి-ప్రథమేంకే ముఖప్రతిముఖయోర్ద్వితీయే గర్భస్య తృతీయే
నిర్వహణస్య చ నిబంధో ద్రష్టవ్యః ॥ అంకత్రయే కపటవిద్రవ శృంగార
త్రికాణాం త్రయాణాం క్రమేణ నిబంధ ఇత్యాహ తేషు చక్రమాదితి ॥ క
పటో నామ మోహః-తదుక్తం భావప్రకాశే - కపటస్య స్వరూపం తు భ్రి

మవకారః ॥ యథాముఖం నాటకవత్సంధయో మర్శవర్జితాః।
నేతారో ద్వాదశ పృథక్ఫలా దేవాసురాదయః। వీరప్రధానా
శ్చరసాస్త్రయోంకాస్తేషు చక్రమాత్ ॥ వస్తుస్వభావదై
వాదికృతాస్స్యుః కపటాస్త్రయః । పురరోధరణాగ్న్యాది
నిమిత్తా విద్రవాస్త్రయః। ధర్మార్థకామానుగుణాస్తిస్రశ్శృం
గారరీతయః । ప్రథమేంకే నిబద్ధవ్యా కథాయామత్రయావ
ధిః। యామావధిర్ద్వితీయేంకే తృతీయేంకేర్ధయామికా । అ

మో మోహాత్మకః స్మృత ఇతి॥ స చ నిమిత్తానురోధేన త్రివిధ ఇత్యాహ-వస్తు
స్వభావేతి॥ వస్తుస్వభావకపటః క్రూరసత్త్వాదిసంభవః। దైవికః కపటో
వహ్నివర్ష వాతాదిసంభవః। శత్రుజః కపటస్తత్ర సంగ్రామాదిసముద్భ
వః । కపటజన్యం పలాయనం విద్రవః- సోపి కపటవత్త్రివిధ ఇత్యాహ పుర
రోధేతి॥ పురరోధరణాదినిమిత్తోరికృతో విద్రవః- అగ్న్యాదినిమిత్తో దైవి
కో విద్రవః- వ్యాళవ్యాఘ్రాదినిమిత్తో వస్తుస్వభావకృతో విద్రవః- వ్రతా
దిజనితః కామో ధర్మశృంగారః - మహో రాజ్యాద్యర్థప్రాప్తిహేతుర
ర్థశృంగారః-పరదారసురాపానాదిసుఖలలితః కామశృంగారః ॥ అంక
త్రయవర్తినో వస్తునః కాలనియమమాహ ప్రథమేంక ఇత్యాది ॥ యథా
లాభముద్ఘాత్యకాదీనామనుప్రవేశ ఇత్యాహ వీథ్యంగైరితి ॥ సమంతా

దవకీర్యం తేస్మిన్నర్థా ఇతి సమవకారః- శేషం స్పష్టం॥౩౬॥వీథీంలక్షయతి యత్రేతి॥ ఏకోంకో ముఖనిర్వాహావిత్యాదికో భాణవదిత్యతిదేశలభ్యః। విశేషమాహ వృత్తిరిత్యాదినా॥ శృంగారోఽతిభూయసా సూచనీయ ఇత్యనేన రసాంతరాణామత్యల్పశస్సూచనం గమ్యతే - ఉద్ఘాత్యకాదీని ప్రస్తావనాయాముక్తాని- యత్రైవం సామగ్రీ సా వీథీ- వీథివదంగానాం మార్గవత్పఙ్క్తివద్వా మతా- ఏకపాత్రేణ పాత్రద్వయేన వా యోగోత్రాన్యతోఽవగంతవ్యః॥ ( ఇదమప్యత్రానుసంధేయం - అస్యాం ప్రాయేణ లాస్యాంగదశకం యోజయేన్న వా। సామాన్యా పరకీయా వా నాయికా త్వనురాగిణీ। వీథ్యంగప్రాయవస్తుత్వాన్నోచితా కులపాలికా । లక్ష్యమ

సౌసమవకారస్స్యాద్వీథ్యంగైః కైశ్చిదన్వితః॥ ౩౬॥ అథ వీథీ॥ యత్ర భాణవదంగానాం క్లృప్తిర్వృత్తిస్తు కైశికీ । శృంగారః పరిపూర్ణత్వాత్సూచనీయోఽతిభూయసా । ఉద్ఘాత్యకాదీన్యంగాని సా వీథీ వీథివన్మతా॥ ౩౭॥ అథాంకః॥ యత్రేతివృత్తం ప్రఖ్యాతం ప్రధానం కరుణో రసః। స్త్రీణాం విలాపో వాగ్యుద్ధం నేతారః ప్రాకృతా నరాః । భాణవత్సంధివృత్త్యాదిసఉత్సృష్టోంకసంజ్ఞితః॥ ౩౮॥ అథేహామృగః॥ మిశ్రమీహామృగే వృత్తం చతురంకం త్రిసంధికం । మర్త్యదివ్యావనియమాన్నాయకప్రతినాయకౌ । ధీరోద్ధతౌ (స్త్రీ)యందివ్యాం హర్తు

స్స్యాస్తు విజ్ఞేయం మాధవీవీథికాదికమితి)॥ ౩౭॥అంకం లక్షయతి యత్రేతి॥ ఇతివృత్తం ప్రఖ్యాతముత్పాద్యం వేతి కేచిత్ - ప్రాకృతాదివ్యాతిరిక్తాః- అతఏవ శారదాతనయేనోక్తం - దివ్యైరయుక్తః పురుషైశ్శైరైస్సమన్విత ఇతి- సుగమమన్యత్ - యఏవంవిధస్సోయం పుత్రాదీనామివ ప్రాకృతనాయకాదీనామాశ్రయత్వాదంక ఇతి సంజ్ఞితః - అయమంకో నానాప్రకారేతి లక్షణముల్లంఘ్యోత్సృష్టత్వాదుత్సృష్ట ఇత్యుచ్యతే- అతఏవోత్సృష్టికాంక ఇతి నాటకాంతర్గతాంకవ్యవచ్ఛేదార్థమితి ధనికో వ్యాచష్ట॥ ౩౮॥ ఈహామృగం లక్షయతి॥ మిశ్రమితి॥ గర్భావమర్శరహితాస్త్రయస్సంధయో యస్మింస్తత్త్రిసంధికం - ఆభాసరసయో రనురాగ

శూన్యనాయికానురక్తత్వాదితి భావః - అతఏవోక్తం దశరూపకే దివ్య
స్త్రియమనిచ్ఛంతీమపహారాదినేచ్ఛత ఇతి - అవధం యుద్ధమజాయుద్ధక
ల్పమిత్యర్థః - గతమన్యత్ - మృగవదలభ్యాం నాయికాం నాయకోస్మిన్నీ
హత ఇతీహామృగః - అస్యా రూపకసామగ్ర్యాః సోస్వశ్లేషమూలత్వం వా
రయతి ఏషేతి॥ 38॥ ... ... ... ... ... ...*

కేవలోద్దేశలక్షణాభ్యాం రూపకసామగ్ర్యమగ్రిహత్వా రూప
కాంతరాణామేతముదాహరణేనోదాహృతకల్పత్వం హృది నిధాయ జిజ్ఞా
సుజనానుగ్రహార్థం నాటకమాత్రమత్రోదాహ్రియత ఇతి ప్రతిజా
నీతే తత్రేతి॥ అథ సాంగం నాటకముదాహర్తుమారభమాణో విద్యానాథ
స్తత్ప్రత్యూహ పరిపంథినః పూర్వరంగస్య ప్రధానాంగభూతామాశీ

కామాచ కాముకౌ। అవధం యుద్ధమన్యోన్యమాభాసరసయో
స్తయోః॥ ఏషా ప్రక్రియా దశరూపకోక్తరీత్యనుసారేణ॥ 38

## నాటకోదాహరణప్రారంభః.

తత్ర సాంగం నాటకముదాహ్రియతే॥ భద్రాం కౌతుకవే
దిమాగతవతోరన్యోన్యమాసేదుషోశ్శైలైశ్మేరుహిమాచల
ప్రభృతిభిర్దివైర్హరీంద్రాదిభిః। వ్యాప్తాం పార్శ్వయుగే
పురోంబుజభువా పశ్చాచ్చ మేనాదిభిస్సాధ్వీభిశ్శివయోర

రూపమంగళాన్వితాం నాందీమాదావుదాహరతి॥ భద్రామితి॥ భద్రాం
విచిత్రవితానమణితోరణాదిపరిష్కారేణ మంగళాం - పార్శ్వయుగేవ
ధూవరప్రత్యాసన్నైః మేరుహరిప్రభృతిభిర్వ్యాప్తాం - పురోభాగే అం
బుజభువా యాజ్ఞికేన బ్రహ్మణా - తదుక్తం శ్రీకంఠలీలాయాం కల్యాణ
కాండే - దాతా మహీభృతాం నాథో హోతా దేవశ్చతుర్ముఖః। వరః ప
శుపతిస్సాక్షాత్కన్యా విశ్వారణిస్తథేతి - మేనాహిమాచలమహిషీతదా
దిభిస్సాధ్వీభిః పురంధ్రీభిః - పశ్చాద్భాగే వ్యాప్తాం - కౌతుకవేదిం వివా
హోత్సవవితర్దికాం ఆగతవతోః ప్రాప్తయో రన్యోన్యమాసేదుషోః
యథామిథస్సంస్పర్శస్తథాసీనయోరిత్యర్థః - యథాస్థాన ముపవిశ్యో
న్యార్థాయామిత్యాపస్తంబస్మరణాత్ - శివయోః పార్వతీపరమేశ్వర

యోః-పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః-వివాహే భవా వైవాహికీ - అపాం
గసరణిరన్యోన్యదర్శనమిత్యర్థః- ఇదమపి తత్రైవోక్తం- దేవోపి దేవీమా
లోక్య సలజ్జాం హిమశైలజాం। నతృప్యతి నతాపాంగీ సా చ దేవం వృషధ్వ
జమితి - సా వః పాత్వితి సంబంధః ॥ లక్ష్యే లక్షణం యోజయతి ఏషేతి॥
౧॥౨॥ నాంద్యంత ఇతి- నాందీం ప్రయుజ్య పూర్వ సూత్రధారే వినిర్గత ఇత్య
ర్థః॥ సూత్రధార ఇతి- ద్వితీయో నటాఖ్య ఇత్యర్థః - రంగప్రవిష్ట ఇతి శే
షః - ఇదమనుపదమేవ రంగం ప్రసాద్యేత్యాదినా తత్కృత్యముక్తం ॥
తదాహ సమంతాదితి ॥ సహర్షం సూచనమాత్రాదేవ సాంప్రదాయి

పాంగసరణిర్వైవాహికీ పాతు వః ॥ ఏషా ద్వావింశతిపదా
నాందీ - అస్యాం వివాహప్రవృత్తయోశ్శివయోర్వర్ణనయా
సకలనరేంద్రపరికరస్య ప్రతాపరుద్రస్య కాకతీయరాజ్య
లక్ష్మీప్రాప్తిర్నాటకప్రయోజనరూపా కించిదర్థశక్త్యా సూ
చ్యతే ॥ ౧ ॥ దేయాత్సిద్ధిం మహాలక్ష్మీస్సగ్రప్రౌఢధురంధరా।
విష్ణువక్షస్స్ఫురన్మాలావిహితాలయతోరణా ॥ ఏషా చ నాం
దీ ప్రతాపరుద్రరాజ్యలక్ష్మీమంగళవిధిలక్షణా॥ ౨ ॥ నాంద్యం
తే సూత్రధారః- సమంతాదవలోక్య సహర్షం॥ కథమాసూ
త్రిత ఏవ సమంతతో రంగమంగళవిధిః ॥ తథాహి॥ ఆవిష్కు
ర్వంతి మురజాస్సర్వతశ్శబ్దమాధురీం। సంగీతోపనిషద్విద్యాం
వీణాః ప్రస్తావయంత్యమూః॥ ఏతద్రంగప్రసాధనం॥ ౩ ॥ సప్ర

కైస్సన్నద్ధమానర్థాదికమితి సప్రసాదమిత్యర్థః॥ త్రివిధం రంగప్రసా
ధనముక్తం తత్ర ద్వితీయముదాహరతి ఆవిరితి॥ శబ్దానాం వాద్యవిశేషా
ణాం మాధురీం శ్రోత్రప్రియత్వం - మాధుర్యశబ్దాత్ ష్యఙంతాత్ జీ
ష్షిత్త్వాయే యస్యేతి యలోపే మాధురీతి సిద్ధం - అత ఏవాహ వామనః -
ష్యఙ్షిత్కరణాదీకారో బహుళమితి - సంగీతోపనిషత్సంగీతరహస్యం
తామేవ విద్యాం- ఉభయత్ర మార్దంగికా వైణికాశ్చ లక్ష్యంతే ॥ ౩ ॥ అథ
శ్లోకైః కావ్యార్థసూచకై రిత్యాదినా భారతీవృత్త్యాశ్రయణముక్తం త
దుదాహరతి భూభృదితి ॥ యస్య దేవస్య భూభృత్సుతా మహాదేవా పా

త్వతీపరమేశ్వరౌ-పితరౌమాతాపితరావితివిశ్రుతౌ- పితామాత్రేతే
కశేషః - కదాచిల్లీలయాగౌరీగిరీశౌగజాకారేణవిహరమాణౌగజాన
మజీజనతాం-తదుక్తంస్కాందపురాణే-ప్రశస్తముత్తమాతంగవపుర్ధృ
త్వాథభూతపః । భ్రమమాణోవనేతస్మిన్క్రీడాంస్వీకృతవాన్విభుః
తమాలోక్యమహాదేవీమహేశేచ్ఛానువర్తినీ । కరిణీరూపమాస్థాయతే
సావిచచారహేత్యాదినా-ఏకస్మిన్నర్ధేనరస్యేతరస్మిన్కరిణశ్చాకృతిర
స్యాసోయంనరనాగాకృతిః- తథాపిశ్రీమాన్రమణీయస్స దేవోగణేశోఽ
స్సామాజికానాంశ్రేయసేస్త్వితివాచ్యార్థః -సూచ్యార్థస్తు- యస్యక
థానాయకస్యభూభృత్సుతారాజపుత్రీముమ్మడంబా-మహాదేవస్తన్నా
యకోమహారాజః-పితరావితివిశ్రుతౌ-నరనాగానరశ్రేష్ఠాః-సింహశా
ర్దూలనాగాద్యాఃపుంసిశ్రేష్ఠార్థగోచరాఇత్యభిధానాత్ - ఉపమితస
హర్షం॥భూభృత్సుతామహాదేవౌపితరౌయస్యవిశ్రుతౌ।నర
నాగాకృతిశ్శ్రీమాన్సదేవశ్శ్రియసేస్తువః॥ ౮ ॥ ఊర్ధ్వమవ
లోక్య । చిరాదనుకూలేనకాలేనాపగతదుర్దినానిదిఙ్ముఖాని॥
యతః॥విహరద్రాజహంసశ్రీర్విలసన్మిత్రమండలః॥ప్రసా
మాసః-తదాకృతిః నలనహుషదిలీపాదిసదృశఇత్యర్థః- సదేవోరాజా-
దేవస్సురేషునేరాజ్ఞీతివిశ్వః-అత్రద్వయోరప్యర్థయోర్వాచ్యత్వాభా
వాన్నశ్లేషః-నాపిశబ్దశక్తిమూలఉపమాలంకారధ్వనిః - సంబంధాంత
రేసంభవతిసాదృశ్యమూలకత్వకల్పనానపేక్షణాత్ - కింతుసూచకత్వ
సంబంధాచ్ఛబ్దశక్తిమూలోవస్తుధ్వనిః-అతఏవోక్తమలంకారసర్వస్వే
శ్లేషాలంకారప్రస్తావే- యత్రసూచనవ్యాపారోస్తి తత్రశబ్దశక్తిమూ
లోవస్తుధ్వనిర్బోద్ధవ్యఇతి॥ ౮॥ ఋతుంకంచిదుపాదాయేతిమమంశము
దాహరతి ఊర్ధ్వమిత్యాదినా॥ విహరంతీరాజ్ఞశ్చంద్రస్యహంసానాం
చశ్రీర్యత్రసతథోక్తః - అన్యత్రరాజహంసారాజశ్రేష్ఠాస్తల్లక్ష్మీర్విహా
రభూమిరిత్యర్థః - విలసత్ప్రకాశమానంమిత్రమండలంసూర్యమండలం
అన్యత్రసుహృత్సమూహోయత్రసతథోక్తః - ప్రసన్నఃఏకత్రమే
ఘాపగమాదన్యత్రస్వభావాచ్చేతిభావః- సన్మార్గంనక్షత్రమార్గం అన్య

త్రసాధుమార్గం ప్రసాధయతి భూషయతి - అత్ర ప్రస్తుతశరద్విశేషణ
సామ్యేనాప్రస్తుతరాజసూచనాత్సమాసోక్తిః - అతఏవేదం గుణీభూత
వ్యంగ్యం - నపునః పూర్వవద్ధ్వనిరితి బోద్ధవ్యం ॥ లక్ష్యేలక్షణం యోజ
యతి కావ్యార్థేతి॥౫॥ అథసామాజికానుగ్రహమాశాస్తే సవినయమిత్యా
దినా ॥ భాగధేయవివర్తస్య భాగ్యపరిపాకస్య - కళార్ణవో నామ నాట్య
వేదాచార్యః॥ ౬ ॥ ఆకాశభాషితేన తదీయముత్తరమాహ ఆకాశ ఇతి॥
తల్లక్షణంతు॥ కింబ్రవీష్యేవమిత్యాది వినా పాత్రం బ్రవీతియత్ । శ్రు

ధయతి సన్మార్గం ప్రసన్నశ్శరదాగమః ॥ కావ్యార్థసూచకా
భ్యాం శ్లోకాభ్యాం వృత్తిసమాశ్రయణేన సంస్కృతప్రా
యనరాశ్రిత వాగ్వ్యవహారరూపా భారతీ వృత్తిః కథితా ॥
౫॥ సవినయముపసృత్య। సభాభిముఖమంజలిం బధ్వా। భోభో
ముఖ్యమభువనభాగధేయ వివర్తస్యైకశిలానగర పుణ్యరా
శేః కాకతీయకులదేవతాయాః స్వయంభూదేవస్య సతతమ
హోత్సవమాసేదివాంసో విద్వాంసః కలార్ణవనాట్యవే
దాచార్యస్య పుత్రమభినయదర్పణం మామభిమతరూప
కప్రయోగానుజ్ఞయా పరమనుగృహ్ణీత॥౬॥ ఆకాశే కర్ణం ద
త్త్వా - కిం బ్రూథ ॥ యస్మిన్ జగన్మంగళమస్తి వస్తు యస్మై
స్వయంభూస్స్పృహయత్యజస్రం । తచ్ఛ్రోత్రయోర్లో
చనయోః పథాన్నః శృంగాటకం నాటకమావిరస్తు ఇతి॥౭॥
సహర్షం॥ అస్మన్మనోరథసంవాద్యేవ పరిషదాదేశః। యత్ప్రి

త్వేవానుక్తమప్యేకస్తత్స్యాదాకాశభాషితమితి॥ యస్మిన్నితి॥ స్వయం
భూరీశ్వరో యస్మై వస్తునే అజస్రం స్పృహయతి - స్పృహేరీప్సిత ఇతి సం
ప్రదానత్వాచ్చతుర్థీ - జగన్మంగళం తద్వస్తు యస్మిన్నాటకేస్తీతి యో
జనా। వాచికాభినయేన శ్రావ్యత్వాదితరాభినయేన దృశ్యత్వాచ్చాహ
శ్రోత్రయోరిత్యాది - శృంగాటకం చతుష్పథం - తన్నాటకమావిరస్తు -
ఇతి శబ్దఉత్తరసమాప్తౌ॥ ౭॥ సంవాదేన సంతుష్యన్నుత్తరార్ధముద్ఘాట
యతి - సహర్షమిత్యాది ॥ అఘటమానఘటకం దైవానుకూల్యం జాతమి

త్యాహ అహ్మోఆ ఇతి॥ సభాగుణ(గ్రా)హిణీతిభావః - మహార్ఘామహా
మూల్యాః-నటానామామ్నాయోనాట్యం - ఛందోగౌక్థికేతిఞ్యప్రత్య
యః-తస్య(శ్రు)తిశబ్దేనచూతవృక్షాదివత్సమానాధికరణసమాసః-తస్యాః
పారందృష్టవాఞ్ నాట్య(శ్రు)తిపారదృశ్వా - దృశేఃక్వనిప్ - సుధాము
చోఽమృతవర్షిణ్యః। ప్రరోచనాముదాహరణేయోజయతి - ప్రశంసయే
తి-ప్రస్తుతార్థస్యేతిశేషః-అభిముఖీకరణరూపేతి సామాజికానామితిశే

తాపరుద్రచరితానుబంధః ప్రబంధస్సామాజికానాంమనసి
వర్తతే।అహ్మోఆసర్వ్వంసుఘటితమనువిధా(తా)విధా(తా)॥
యతః ॥ సభాస్వయంభూపరమేశ్వరస్యప్రతాపరుద్రస్య
గుణామహార్ఘాః। అహంచనాట్య(శ్రు)తిపారదృశ్వాసుధాము
చస్తస్యకవేశ్చవాచః ॥ ఏషాప్రశంసయాభిముఖీకరణరూ
పాభారతీవృత్తైరంగంప్రరోచనా॥ సవిమర్శంకథమస్మత్ప్రి
యసీసంగీతశాలికాబిరయతి ॥ ౯ ॥ ప్రవిశ్యనటీ-పురోవలో
క్యసస్పృహం ॥ కిభారఈఎసుంవఇ మంజీరరవోసహావి బి
హారతీఏ। అహాసగీఅసుఇంవావింణాదణంటంపముహతూరణి
ణాఓ ॥ ఛాయా॥ కింభారత్యాశ్శ్రీయతేమంజీరరవస్సభా
యాంవిహరంత్యాః । అథసంగీత(శ్రు)తిర్వావిజ్ఞాతంనాట్య
ప్రముఖతూర్యనినాదః ॥ ఏతత్సామ్యాదనేకార్థయోజనరూ
పంత్రిగతంప్రస్తావనాంగం॥౯॥ఉపసృత్య। అంజఇఅమ్మిఆణ
వేదుకోణిఓఓఅణుంఠీఅదుత్తి॥ఛాయా॥ ఆర్యఇయమస్మిఆజ్ఞా
పయతుకోనియోగోనుష్ఠీయతామితి॥ ౧౦॥ సూత్రధారః॥

షః। ప్రేక్షకాద్యున్ముఖీకారః ప్రస్తుతార్థప్రశంసయా। ప్రరోచనేతిలక్ష
ణాత్ ॥౯॥కిమితి॥ భారఈఎఇత్యత్రఏకారస్యపదోత్తోఃక్వచిత్స్వరూపే
ణ(హ్ర)స్వఇతి(హ్ర)స్వః - ఏవమన్య(త్రా)పివృత్తానుసారేణద్రష్టవ్యం॥
లక్ష్యేలక్షణంయోజయతి ఏతదితి ॥ ప్రస్తావనాంగమిత్యనేనపూర్వరం
గాంగత్రిగతవ్యవచ్ఛేదః॥ ౯॥ ఇయమస్మిఆజ్ఞాపయతుకోనియోగోనుష్ఠీ

యతామితి॥ ౧౦॥ సూత్రధారో విలంబితవతీం నటీముపాలభతే యదితి॥
ధ్రువాలక్షణం వక్ష్యామః-మాధుర్యం గాయనీవిశేషగుణః- తదుక్తం శా
ర్ఙ్గదేవేన- రూపయౌవనశాలిన్యో గాయన్యో గాత్రవన్మతాః । మాధు
ర్యధుర్యధ్వనయశ్చతురాశ్చతురప్రియా ఇతి- చాగుభిః ప్రియదర్శనైః-
అంగహారేషు లలితైః లలితాదిసుకుమారాంగహారైరిత్యర్థః - సప్తమీ
శౌండైరితి బహువచనేనాద్యర్థలాభః-లాస్యం మృదునర్తనం- లాస్యం
తు సుకుమారాంగం మకరధ్వజవర్ధకమితి లక్షణాత్ -గాస్యామీత్యాదీనాం
స్థానినోఽస్మదోఽహమితి విశేషణం ధ్రువాగానాదీనామవిలంబసూచనార్థం-
అత్ర - ధ్రువాగానాదికం సర్వం నిర్వహామీతి ప్రాగుక్తవత్యాభవ
త్యాసర్వమేవం నిర్వ్యూఢమితి విపరీతలక్షణయా ననిర్వ్యూఢమితి లభ్య

ఆర్యే ॥ యద్దైహేకలకంఠనాదమధురం గాస్యామి గీతిం ధ్రు
వాం లాస్యం చారుభి రంగహారలలితైరావిష్కరిష్యామి
యత్ । రమ్యం యత్కిల రంగమంగళవిధిం సంపాదయిష్యామ్య
హం ప్రాగిత్యుక్తవతీ తదద్య నిపుణే నిర్వ్యూఢమేవం త్వయా॥
ఏతత్ప్రియసదృశైరప్రియైర్వాక్యైరుపాలంభనాత్ ఫలం॥
౧౧॥ నటీ॥ సభయం ॥ నంటసామంగిసమంగీకాదువిళబిఅ ।
సంజీకిఆఖుపసా । కేణ్ణఉణరూవఏణపఓఓఉపంకమీఅదు ॥

తే-అత్ర నర్తనోపయోగికరపాదాదికర్మవిశేషః - కరణం తు పుష్పపటా
ది-తదుక్తం సంగీతరత్నాకరే- స్యాత్క్రియాకరపాదాదేర్విలాసేనా
త్రుటద్రసా । కరణం నృత్తకరణం భీమవద్భ్రమసేనవదితి-తత్సముదాయ
సాధ్యో నర్తనప్రయోగవిశేషః అంగానాముచితదేశప్రాపణేన హర
ప్రియాంగప్రయోగత్వేనవాంగహార ఇత్యుచ్యతే-తదుక్తం-అంగానా
ముచితే దేశే హరణం సవిలాసకం । అనేకకరణోత్పాద్యమంగహారోఽభిధీ
యతే॥ యద్వా హారో హరస్యాయం ప్రయోగోఽంగైరితి స్మృత ఇతి - లలి
తాదిలక్షణం బహ్వాపేక్షమిహ విస్తరభయాన్నలిఖ్యత ఇత్యన్యతో ద్రష్ట
వ్యం॥ ౧౧॥ నాట్యసామగ్రీం సమగ్రీకర్తుం విలంబితం - సజ్జీకృతాఖిల్వే

షా- కేనపునారూపకేణ ప్రయోగఉపక్రమ్యతాం॥౧౨॥ సంస్కృతమా
శ్రిత్యేతిపత్రికాగతస్యస్వభాషితత్వాభావాత్ -వాచయతిపఠతి - వచి
రయంచౌరాదికః ॥ నాళికాఖ్యముంగంవక్తుంబహిర్గ్లాపాంప్రహేళికా
మాహ తెజఇతి॥ నాళికాలక్షణసోపహాసవిశేషణం కృతాకృతమితిహృ
దయం-అతఏవోక్తమేషానిగూఢార్థానాళికేతి॥౧౩॥ణిగూఢత్థమితి ॥ ఛే

ఛాయా ॥ నాట్యసామగ్రీంసమగ్రీకర్తుంవిలంబితం । సజ్జీ
కృతాఖల్వేషా । కేనపునారూపకేణప్రయోగఉపక్రమ్య
తాం॥౧౨॥సూత్ర ॥ నన్విదయమెవరూపయత్వితిపత్రికాంద
దాతి ॥ నటీ గృహీత్వాసంస్కృతమాశ్రిత్యవాచయతి ॥
తేజఃపర్యాయహరయోఃకింకింసంబోధనంమతం । కిమాశీ
ర్వాదవిషయోవిద్యానాథకృతిశ్చకా॥౧౩॥నటీ॥ సమందస్మి
తం ॥ ణిగూఢంథఖువిదఛేఆణవఅణపడిహాఇ - కీరిసఉత్తర
ణిరూవేదుఅంజో ॥ ఛాయా॥నిగూఢార్థంఖల్వేతచ్ఛేకానాం
వచనంప్రతిభాతి-కీదృశముత్తరంనిరూపయత్వార్యః ॥ సూ
త్ర॥అయిసువ్యక్తమెతత్ - ప్రతాపరుద్రకల్యాణమితిప్రతీ
యతఏవ॥ఏషానిగూఢార్థానాళికా॥౧౪॥ నటీ॥కహంకహాణా
అఅణామహేఆణుబధమణోహరంఖునాడఅ । పఆవోపప
దకిఅతంసరంణోణామకహంజాఅంతిపుంఛీఅది ॥ ఛాయా ॥
కథంకథానాయక నామధేయానుబంధమనోహరంఖలునా
టకం। ప్రతాపోపపదాంకితంతస్యరాజ్ఞోనామకథంజాతమితి
పృచ్ఛ్యతె॥౧౫॥ సూత్ర॥ప్రియె శ్రూయతాం॥తంసుజాతంన

కావిదగ్ధాః॥ ౧౪ ॥ కథంకథానాయకనామధేయానుబంధమనోహరం
ఖలునాటకం - అత్రకథమిత్యాశ్చర్యే- ప్రతాపోపపదాంకితంతస్యరా
జ్ఞోనామకథంజాతమితిపృచ్ఛ్యతే- అత్రకథంశబ్దఃకారణవాచీ - కారణేపి
కథంతర్కే-విస్మయేసంపదుద్భవఇతిభావప్రకాశవచనాత్ ॥౧౫॥సూర్య
సదృశత్వాత్ప్రతాపరుద్రఇతి సంజ్ఞాసంజాతేత్యుత్తరమాహ తమితి॥

౧౬ ॥ వీరావతారత్వాద్వీరరుద్రసంజ్ఞాపిసమభూదిత్యాహ విష్ణోరితి॥ ౧౭ ॥ లోకానాంకర్ణయుగళస్యభాగధేయేనైతన్నామయుగళం శ్రూయతే॥ అథావలగితస్య ద్వితీయం భేదముదాహరతి చిరస్యేతి ॥ ప్రకృతకార్యంనాటకప్రయోగరూపం॥ ౧౮॥ అహో ఇతి ॥ ప్రతాపోంకశ్చి

ముద్వీత్యుత్కాణ్యాంరవిమివోదితం।ప్రతాపరుద్రఇత్యాఖ్యామకరోత్కాకతీశ్వరః॥౧౬॥అన్యచ్చ॥ విష్ణోర్విశ్వైకవీరస్య కాకతీయకులేస్థితం। అవతారమముంజ్ఞాత్వావీరరుద్రంప్రచక్షతే॥౧౭॥ నటీ ॥ లోఆణకంణజుఅళంసభాఅహేఏణఏదణామజుఅళసుణీఅది-చిరంసణంటవింజాణువంటణఫలిఅ- జేణలోఅమఁగళకాకఇణరేదచరిఅఅహిణింజఇ ॥ ఛాయా ॥ లోకానాంకర్ణయుగళస్యభాగధేయేన ఏతన్నామయుగళం శ్రూయతే-చిరస్యనాట్యవిద్యానువర్తనంఫలితం- యేనలోకమంగళంకాకతినరేంద్రచరితమభినీయతే॥ ఏతన్నాట్యప్రసంగేనప్రకృతకార్యావలగనాదవలగితంద్వితీయం ॥ ౧౮ ॥ సూత్ర॥అహో ప్రజ్ఞాసంవాదోయమాయుష్మత్యాః। యదియంకవీనాంప్రశ్నోత్తరమాలికా॥ యథాకిల ॥ కింలోకశ్రవసోర్భాగ్యంమంగళశ్రవణంముహుః।కింమంగళంప్రతాపంకరుద్రస్యచరితాద్భుతం॥ఏతత్ప్రశ్నోత్తరమాలారూపముద్ఘాత్యకం॥౧౯॥నటీ॥అంఅ *పరివంటణేణసంవసఘటిఅది॥ఛా॥ఆర్యపరివర్తనేనసర్వంసంఘట్యతే ॥ సూత్ర॥ఆర్యే॥ త్వయాదారైరుదారశ్రీర్నాట్యసంపదియంమమ। ప్రబంధ్నాంయస్యరుద్రస్యతథోక్తస్య ॥ ద్వితీయఉద్ఘాత్యకభేదోయమిత్యాహ ఏతదితి ॥ ౧౯ ॥ మిథస్తోత్రమాత్రమపిప్రపంచలక్షణమిత్యాహ అప్పేత్యాదినా॥ ఆర్యపరివర్తనేనసర్వంసంఘట్యతే॥ త్వయేతి ॥ దారైః కళత్రేణ- భార్యాజాయాథపుంభూమ్నిదారాఇత్యమరః - విదగ్ధకవి

---

పా * పరిణంతణేణ - పరివర్తనేన

ప్రియా ఫణితిర్విదగ్ధఫణితిఃతత్సప్రశారీత్యావైదర్భ్యా॥౨౦॥ ఏతా
దృశగుణ మహార్ఘప్రతాపరుద్రచరితమధికుర్వత స్తస్యకవే స్సంపూర్ణ
స్సరస్వతీప్రసాదః ॥ ౨౧ ॥ కవిభారత్యోరు క్తిప్రత్యుక్త్యోః స్త్రీరావృత్తి
రూపాంవా కేలిమాహ మాతరితి ॥ అత్రమాతృశబ్దేనక వేర్భారత్యాం
భ క్తివిశేషోవత్సశబ్దేనతస్యా స్తస్మిన్వాత్సల్యాతిశయశ్చసూచ్యతే॥ కవి
రాహ తవేతి ॥ భారతీప్రయోజనంపృచ్ఛతి అద్యేతి ॥ కవి స్తదాహ జి
హ్వేతి ॥ భారతీస్మరణమభినీయైవాహ జ్ఞాతంతఇతి-ప్రార్థనానిమిత్తే

థలక్ష్మీరీత్యేవవిదగ్ధఫణితిస్సప్రశా ॥ ఏవమిథస్తోత్రరూపః
ప్రపంచః॥ ౨౦ ॥ నటీ ॥ ఏఆరిసగుణమహంఘపఆవరుంఅచరి
అఅహికరిఅతోతంసకఇణో సపుంణోసరంసఈపసాదో ॥
ఛా ॥ ఏతాదృశగుణమహార్ఘప్రతాపరుగ్రచరితమధికుర్వత
స్తస్యకవేఃసంపూర్ణస్సరస్వతీప్రసాదః॥౨౧॥ సూత్ర ॥ ఆ
ర్యేఏవమేవ-నన్వేషాకవిభారత్యోర్వాకేలిః॥ యథాకిల॥
మాతర్భారతివత్సకింతవకృపాంయాచేద్య కింప్రస్తుతం జి
హ్వేకాకతివీరరుద్రనృపతెస్తోత్రాయసన్నహ్యతి। జ్ఞాతం
తెవిహారంతు వాగ్లహరయస్సంధ్యానటధ్ధూర్జటిత్వం గన్మా
ళితరంగిణీకలకలారంభప్రియంభావుకాః ॥ ఏషాన్యోన్యసం
లాపరూపావాకేలిః ॥ ౨౨ ॥ నటీ॥అమ్హాణంఈరిసంణ రేదచ

మితిశేషః - సంధ్యానటధ్ధూర్జటిత్వంగన్మాళితరంగిణీ కలకలారంభస్య
సంధ్యాతాండవ ప్రవృత్తఖండపరశుదోర్ధూయమానజటాజూటవిజృం
భమాణజాహ్నవీకల్లోలకోలాహలస్య ప్రియాభవంతీతి ప్రియంభావు
కాః తత్కల్పాఇత్యర్థః - క ర్తరిభువఇతి ఖుకఙ్ప్రత్యయేముమాగమః-
వాగ్లహరయోవాగ్వైఖర్యః-విహారంతుప్రవర్తంతాం- యదిజ్ఞాతమి
త్యేకంవాక్యం-తదాసమానవాక్యేనిఘాతయుష్మదస్మదాదేశావక్తవ్యా
ఇతినియమాద్వాక్యాంతరవర్తిపదస్య నిమిత్తత్వాయోగా త్పదాత్పర
స్యయుష్మదోవిధీయమానస్తేమయావేకవచనస్యేతితయాదేశోనస్యాత్

౨౨॥అమ్లానమితి॥ ౨౩ ॥ సూత్రధారఃస్వసామర్థ్యమావిష్కుర్వన్నాహ కించిదిత్యాది॥ఆఃకోపే - ననురవధారణే-యోగ్యతయాసామర్థ్యనకర్త్ర్యౌ॥౨౪॥నటీస్వసామర్థ్యాధిక్యమావిష్కరోతి సంగీతేతి ॥ సంగీతసారస్యమహార్ణవఉద్వేల్యతేప్రవర్ధ్యతే- అవధానయానపాత్రమారోహత్వార్యః-అవహితోభవేత్యర్థః-అతఏవాధిబలమిదమిత్యాహ ఏత

రిఆణుఊలోణంటాడంబరోహోహి ఇణవెంతిసంఝసేణవేవ
ఇమెహిఅఅం॥ ఛా ॥ అస్మాకమీదృశనరేంద్రచరితానుకూలో
నాట్యాడంబరోభవతినవేతిసాధ్వసేనవేపతెమేహృదయం॥
౨౩॥సూత్ర॥కించిత్సాసూయం। ఆఃకిముచ్యతే । నిరవద్యాన
నుమన్నాట్యవిద్యాసామగ్రీ । కీదృశీపునస్తవగీతయోగ్యత
యాభవిష్యతి॥౨౪ ॥ నటీ ॥ సంగీదసారంసమహాణవోఉఅవె
అశఇ-అవహాణజాణపంతఆరోహదుఅంజో॥ ఛా॥సంగీతసార
స్యమహార్ణవఉద్వేల్యతె అవధానయానపాత్ర మారోహ
త్వార్యః॥ఏతదన్యోన్యవాక్యాధిక్యాదధిబలం॥౨౫॥ సూత్ర॥
చిరమవహితఏవాస్మి। నన్వియముపక్రమ్యతేధ్రువా । నటీక
ర్తృకధ్రువాగాన ప్రతిజ్ఞావచనం సంభ్రమోదితమితిగం
డం॥౨౬॥నటీ॥సస్మితం । కహంఅంజో ధువగాఅఇ ॥ ఛా ॥ కథ
మార్యోధ్రువాంగాయతి॥౨౭॥ సూత్ర ॥ అయికథమర్థోక్త
ఏవత్వరానాట్యవిద్యేతి శేషంనజిఘ్రతి। ఏతదుక్తస్యాన్యథా
యోజనరూపమవస్యందితం। ఆర్యేణానంధ్రువాగానోత్సు
కంతవచేతః।తదారభ్యతాంగీతిః॥ ౨౮॥ నటీ - తథాకరోతి॥

దితి॥౨౫॥చిరమిత్యాదిగండాంతంస్పష్టం॥ ౨౬ ॥ సూత్రధారవాక్యంవిడంబయతి సస్మితమితి ॥ కథమార్యోధ్రువాంగాయతి॥౨౭॥ధ్రువానాట్యవిద్యేతి మేవివక్షితం - తదర్థోక్తఏవత్వమన్యథామన్యసఇత్యాహ అయీతి॥త్వరాకర్త్రీ-ధ్రువాగానోత్సుకమితి - అన్యథాతన్మయినారోపయేదితిభావః॥౨౮॥ నటీరాజ్యలక్ష్మీంశరత్కాలసరసీంచప్రస్తుత్యప్రవృ

త్తాంధ్రువాంగాయతి-శచ్ఛీతి॥ ఇమాఇయంలక్ష్మీః రాజ్యలక్ష్మీఃశౌక్ల్య నిమిత్తత్వనిబంధనేనయశసా ధవళితానిభువనాంతరాణిలోకాంతరాణి యస్యాస్సాతథోక్తా - విలసత్కువలయశ్రీరుల్లసదుర్వీమండలశోభాచ రాజ్ఞోనృపస్యప్రసాధనంకరోతి-అన్యత్రఇయంసరసీధవళితంకాలుష్యా పగమేననిర్మలీకృతం భువనాంతరముదకమధ్యంయస్యాస్సాతథోక్తా - విలసత్కువలయశ్రీరుల్లసన్నీలోత్పలసంపత్తిశ్చరాజ్ఞశ్చంద్రస్య ప్రసాధనంకరోతి-రూపకేషుతావన్మార్గాభినయేనప్రావేశికీప్రభృతయః పంచధ్రువాఃప్రయోక్తవ్యాః-తదుక్తం ॥ ధ్రువాఃపంచప్రయోక్తవ్యారసాభినయసిద్ధయఇతి-తత్రేయమంతరానామధ్రువా-తల్లక్షణంతు భా

శంభీసరంసఈఅఇమాధవళిఅభువణతరావిరాఅంతీ । విళస
తకువళఅసిరీరాఅంసపసాహణకుణఇ॥ ఛా ॥ లక్ష్మీస్సరస్వతీ
చఇయంధవళితభువనాంతరావిరాజంతీ । విలసత్కువలయ
శ్రీరాజ్ఞఃప్రసాధనంకరోతి॥ అః ॥ సూత్ర॥ఆకర్ణ్యసరసా
వేశం॥గాథాలింగనసమ్మర్దప్రత్యక్షరగళత్సుధాం। ధ్రువాం
శరోమిసర్వాంగేశ్రోత్రైకామృతవర్షిణీం ॥ ఏషరసవశా
దసంగతార్థవ్యాహారరూపోసత్ప్రలాపః॥౩౦॥నటీ॥ సోపహా

సం ॥ సుఉమారాఖుపసాఅంఅంసణిందఆలిగణవేంలణణన
వప్రకాశే॥సర్వాసామంతరావస్తురసాదివశకల్పితా। అంతరాసాధ్రువాజ్ఞేయానాట్యాభినయరంజనీతి - విశేషాంతరాణితత్రైవద్రష్టవ్యాని విస్తరభయాదిహనలిఖ్యంతే॥అః॥ రసప్రయుక్తంప్రలాపముదాహరతి గాథేతి ॥ పూర్వంశ్రోత్రయోరేకంముఖ్యమమృతంవర్షతీతాచ్ఛీల్యేన తాంతథోక్తాం- సంప్రతిగాథాలింగనసమ్మర్దేనప్రత్యక్షరంద్రాక్షాసదృశాదశేషాదపివర్ణాద్గళత్సుధాంసతీంధ్రువాంసర్వాంగేకరోమి॥౩౦॥ సూత్రిణోసత్ప్రలాపముద్ఘాటయితుమాహ సోపహాసమితి॥సుకుమారాఖల్వేషాఆర్యస్యకర్తుర్నిర్దయాలింగనస్యవేల్లణంతేపణంప్రేరణంప్రయోగమితియావత్ -నసహతే- క్షిపప్రేరణఇత్యస్యధాతోఃక్షిపేర్వేల్ల

ఇత్యాదినా వెల్లాదేశః॥౩౧॥దోషంగుణీకరోతి॥రసేతి॥ తరళారసలోలా
యేవిపశ్చితోవిదగ్ధారసాస్వాదేనమాద్యంతిపరవశాభవంతి తఏవలోకే
భావకాశ్చర్వణనిపుణాస్సంతోహృదయాళవస్సహృదయాభవంతి- హృ
దయాదాళుజన్యతరస్యామిత్యాళుచ్ప్రత్యయః - యేషాంకావ్యానుశీల
నాభ్యాసవశాద్విశదీభూతే మనోముకురేవర్ణనీయతన్మయీభవనయో
గ్యతా తఏవహృదయసంవాదభాజస్సహృదయా ఇత్యభినవగుప్తాచా
ర్యాః॥౩౨॥ ఆర్యేఽనంతరకరణీయంనిరూపయతు ॥ ౩౩ ॥ సూత్రధారో

> హాఇ॥ ఛా ॥ సుకుమారాఖల్వేషాఆర్యస్యనిర్దయాలింగనక్లే
> షణంనసహతే।ఏషహాస్యలోభకరోవ్యాహారః ॥ ౩౧ ॥ సూ
> త్ర॥సవ్రీడం ॥ రసాస్వాదేనతరళాయెమాద్యంతివిపశ్చితః।
> తఏవభావకాలోకేభవంతిహృదయాళవః॥ ఏతద్దోషస్యగుణ
> త్వారోపాన్మృదవం॥౩౨॥నటీ॥ అంఓఅణతరకరణింజణిరూ
> వేదు॥ఛా॥ఆర్యేఽనంతరకరణీయంనిరూపయతు॥౩౩॥సూత్ర॥
> నన్వయమిదానీంసభాపతిర్దేవస్స్వయంభూరుపశ్లోక్యతె ॥స
> ర్వాంగవిలసత్సర్వమంగళాలంకృతాకృతెః।రుద్రస్యమహి
> మాభాతివిశ్వానుగ్రహకారిణః॥ నేపథ్యే ॥ భోభోస్సత్యంస
> త్యం । సర్వాంగవిలసత్సర్వమంగళాలంకృతా కృతిరేవా
> యంరుద్ర ఇతి॥౩౪॥సూత్ర॥సహర్షం । కథముపక్రాంతమె
> వాస్మద్వాక్యానుగుణ్యేనప్రస్తుతస్యానుగుణంకుశలైః కుశీల

సంతరకర్తవ్యంప్రతిజ్ఞాపూర్వకమాచరతి నన్విత్యాదినా ॥ సర్వాంగే
విలసంత్యాసర్వమంగళయాపార్వత్యా అలంకృతాకృతె ర్ధాంగజా
నేరిత్యర్థః॥ అత్రసర్వాంగవ్యాపిసమస్తమంగళాలంకృతత్వలక్షణస్య
వీరరుద్రవిషయార్థాంతరస్యానుగుణం సూత్రధారవాక్యమవలంబ్య వ
చనముపక్షిప్యతే॥ నేపథ్యఇతి॥౩౪॥ఉక్తమర్థముద్ఘాటయతి కథమితి॥ కుశీ
లవానటవిశేషాః॥ భూమికాభిరనేకాభిఃకర్మవాగంగచేష్టితైః । యథా
ప్రకృతిసంధానకుశలాస్తేకుశీలవా[illegible]లక్షణాత్ ॥ అతఏవాయంకథోద్ఘా

తభేదఇత్యాహ అయమితి॥౩౫॥ ఏతచ్ఛబ్దోపక్షేపేణప్రయోగాతిశయ
ముదాహరతి కథమేతావితి॥వైతాళికలక్షణంతుభావప్రకాశే॥తత్రత్వ్రి
హరకయోర్గైర్వరాగైస్తత్తాలవాద్యభిశ్లోకైః। సరభసమేవవితాళం
గాయన్వైతాళికోభవతీతి॥౩౬॥ఇతిప్రస్తావనా॥ ..............*

కథాదౌవిష్కంభకఃకుర్యాదితిమతమవలంబ్య- ప్రస్తావనావృత్తస్య
వర్తిష్యమాణస్యచ వీరరుద్రచరితస్యనిదర్శకం మధ్యపాత్రద్వయ ప్ర
యోజితంశుద్ధవిష్కంభముదాహరతి తతఃప్రవిశతఇత్యాదినా ॥ ఇతః
పరంస్వప్నోపదేశపర్యంతోవృత్తకథాభాగః। తత్రోపక్షేపముదాహ

వైః॥యతఃకాకతీశ్వరగుణవర్ణనారోద్యతయోర్వైతాళి
కయోర్వచనమివోపక్షిప్యతే ॥ అయంకథోద్ఘాతః-ఇదమేవ
గుణవర్ణనాత్ప్రవర్తకంచ॥౩౫॥పురోవలోక్య। కథమేతౌవై
తాళికావితఏవాభివర్తేతే। ఎషోయమిత్యుపక్షేపాత్ప్రయో
గాతిశయఃప్రస్తావనాంగం॥ తదేహి-ఆవామప్యనంతరకర
ణీయాయసజ్జీభవావఇతినిష్క్రాంతౌ॥౩౬॥ఇతిసమగ్రాం
గాప్రస్తావనా ॥ ... ... ... ... ...*

తతఃప్రవిశతఃకాంపిల్యకలూతకౌవైతాళికౌ ॥ ప్రథమః॥
సహర్షం ॥ యోయంజాతస్త్రిలోకీ ప్రథితసుచరితేకాకతీ
యాన్వవాయె యస్మైశ్రేయాంస్యజస్రం వితరతిభగవాన్
దేవదేవస్స్వయంభూః। యస్యాజ్ఞాసర్వపృథ్వీపతిమకుటమ

రతి యోయమితి॥మణిమకుటశ్రేణ్యాఃకేళీవయస్యాక్రీడానఖీ-సర్వై
రపిభూపాలైరస్యాజ్ఞాశిరసాధార్యతఇతిభావః - యోయమిత్యత్రేదం
శబ్దఃప్రసిద్ధిమాత్రపరోనతుయచ్ఛబ్దాపేక్షితార్థబోధకః- అన్యథోత్తర
వాక్యేతచ్ఛబ్దప్రయోగానుపపత్తేః - యతోనువాదవాక్యగతయచ్ఛబ్ద
సన్నిహితానాంతదేతదిదమదసాంప్రసిద్ధిపరత్వం - ఏవంవిధేయవాక్య
గతతచ్ఛబ్దసన్నిహితానామేతదిదమదసామపి - తథైవలోకవేదయోః
ప్రయోగదర్శనాదిత్యాదిబహుధా ప్రపంచిత మస్మన్మహోపాధ్యా
యమల్లినాథసూరిణైకావళీతరళే - అతసోయమిత్యత్రాప్యేవమేవ

ద్రష్టవ్యం॥ ౩౬॥ పురా కిల కాకతికులసంభూతే గణపతినామ్ని మహారాజే
దుహితృమాత్రసంతానే కదాచిద్దైవయోగేన కాలపరిపాకముపేయుషి
తన్మహిషీ రుద్రదేవీనామ రాజ్ఞీ బహూనివర్షాణి తద్రాజ్యమకంటకం ప
రిపాల్య పరిణతా సతీ దౌహిత్రే ప్రతాపరుద్రే రాజ్యధురాం నిదధే - తా
మిమాం కథాం మనసి నిధాయాహ యోరుద్ర ఇతి॥ అర్ధాంగం నారీ యస్యాః
సావర్ధాంగనారీః - సమాసాంతవిధేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాన్నద్యృతశ్చేతి క
బభావపక్షే గోస్త్రియోరుపసర్జనస్యేతి హ్రస్వః- సర్వాంగేణ నారీ స
ర్వాంగనారీ- రుద్రదేవీరూపేణ స్థిత ఇత్యర్థః- తత్పురుషత్వాత్పరవల్లిం

ణిశ్రేణికేళీవయస్యా సోయంభూపాలమౌళిర్జయతి గుణమ
హాన్రుద్రదేవో నరేంద్రః ॥ స్వయంభూదేవశ్రేయోవిత
రణరూపబీజస్యాసాదుపక్షేపోంగం॥ ౩౭॥ ద్వితీయః । సఖికి
ముచ్యతే ॥ యోరుద్రో రజతాచలే స్థితిమగాదర్ధాంగనారీః
పురా సోయం సంప్రతి కాకతీశ్వరకులే సర్వాంగనారీస్థితః।
స్థానే యద్విషమావలోకనకళామాత్రేణ భస్మీకృతాన్యా
సన్ వైరిపురాణి చిత్రమధునా ఖడ్గే విషం ధార్యతే ॥ ౩౮ ॥
ప్రథమః ॥ సఖే సాధు సమర్థితం। అన్యథా కథమస్మై మహారా
జాయ స్వప్నే కులగురుసదృశస్స్వయంభూదేవస్తాదృశీం
శ్రేయస్సంగ్రహకారికాముపదిష్టవాన్ ॥ స్వయంభూదేవ

గతా- అథవా అత్రాపి బహువ్రీహిః- ప్రక్రియాపి పూర్వవదేవ- అవతా
రభేదాదాకారభేదేపి తస్మిన్ రుద్రే పౌరుషభేదాభావో నాశ్చర్యావహ ఇ
త్యాహ స్థాన ఇతి॥ యద్యతః- విషమావలోకనం తృతీయదృష్టిః అన్యత్ర క్రో
ధదృష్టిః- తస్య కళామాత్రేణాంశమాత్రేణ వైరిపురాణ్యసురనగరాణి -
సతి ప్రసః పురోభిత్త్వైర్భ్యో లోకేభ్యో ఘనాన్ప్రాణుదతేతి శ్రుతేరితి భా
వః- అన్యత్ర శత్రునగరాణి స్థానే యుక్తమిత్యర్థోవ్యయం। కైలాసవాసి
నో రుద్రస్యైకం తే విషం కాకతికులవాసినస్తు త్రిరూపస్య ఖడ్గే విషమితి మ
హదేతదద్భుతమిత్యాహ చిత్రమితి ॥ గుణాః పూజాస్థానం గుణిషు న చ
లింగం న చ వయ ఇతి భావః ॥ ౩౮ ॥ అథవక్ష్యమాణకథాభాగే పరికరము

దాహరతి సఖీత్యాదినా॥ సంగ్రహకారికాం సంగ్రహశ్లోకం ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ రుద్రనరేశ్వరేణ రుద్రదేవ్యా- స్త్రీవ్యక్తావపి పుంస్త్వేన నిర్దేశస్య యషేవోపపత్తిం వక్ష్యతి॥ ౪౧॥ కాకతీయప్రసవేషు కాకతీయ సంతానేషు - అనుబధ్యంతే అవిచ్ఛేదేన సంబధ్యంతే - మహీయసి మహామ

ప్రసాదరూపస్య బీజస్య బహూకరణాత్పరికరః॥ ౩౯ ॥ ద్వితీయః ॥ సవిమర్శాశ్చర్యం। కథమవగతం రాజరహస్యం వయస్యేన॥౪౦॥ ప్రథమః । సఖే కస్య వా న విదితమిదం- యత్సర్వస్మిన్నపి నిజనగరే మహోత్సవమాదిశతా రుద్రనరేశ్వరేణ కులదేవతాయాస్స్వప్నోపదిష్టాః ప్రసాదవిశేషాః ప్రఖ్యాప్యంత ఏవ ॥ కులదేవతా ప్రసాదరూపస్య బీజస్య ప్రఖ్యాపనేన పరినిష్పత్తేః పరిన్యాసః॥౪౧॥ ద్వితీయః। అహో నిరంతర ప్రసాదోన్ముఖతా దేవస్య - యథా కాకతీయప్రసవేషు శ్రేయాంస్యుత్తరోత్తరమనుబధ్యంతే॥ ఏతద్బీజస్య శ్రేయోనుబంధరూపగుణఖ్యాపనాద్విలోభనం। తదస్మిన్నేవ మహీయసి మహామహీమండలాఖండలం చలమర్తిగండ ముపశ్లోకయితుమావయోరయమేవావసరః। తదేహి రాజకులం ప్రవిశావః॥౪౨॥ ప్రథమః॥ వయస్య సాంప్రతం పురోధః ప్రముఖానమాత్యవృద్ధానపి పురస్కృత్య కల్యాణస్వప్నక్రమం మీమాంసమానో నృపతిరభ్యంతరాస్థానీమధితిష్ఠతి- తదావామపి తావదితో గత్వా యథావసరం ప్రతీక్షావహే ఇతి పరిక్రమ్య నిష్క్రాంతౌ ॥ ౪౩ ॥ అయం శుద్ధవిష్కంభః ॥ .........*

## అంకారంభః

తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టవేషో రాజా చామరగ్రాహిణీ చ॥

-హోత్సవే - ఉద్దండపురుషఖండకో వీరప్రకాండకశ్చలమర్తిగండ ఇతి బిరుదశబ్దేనోచ్యతే॥ ౪౨॥ వయస్యేతి॥ మీమాంసమానో విచారయన్॥ ౪౩॥ ఇతి శుద్ధవిష్కంభః ॥ ... ... ... ... ... *

అంకమారభతే॥ తత ఇతి॥ హస్తానుభావం ప్రియభాషణమాహ ॥ సో

మేతి॥అభిజనోవంశః-తంప్రసిద్ధం - అమీష్వేవమనుగ్రహపాత్రేష్వితి
భావః-అజోబ్రహ్మా- నిజదోఃప్రసూతింక్షత్రజాతిం-రాజన్యోమనుష్యా
ణామితి తస్యాబాహుజత్వశ్రవణాత్ ॥ కుతఇత్యతఆహ యదీతి॥౧॥రు
ద్రాంబాయాఃపితరౌసోమాంబాగణపతిదేవౌ తయోరుమామహేశ్వ
రాత్మకత్వంలోకవిదితం తతఃస్వయంభూమహారాజయోః పితాపుత్ర
భావోస్తి అతోహితోపదేశోయుజ్యతఏవేత్యాహ అథవేత్యాదినా ॥
సైవేతి॥సైవతవమాతా ఉమాచేతి - నిర్దిష్టాసతీలోకైరితి శేషః- సోమా

రాజా-సహస్థాతిశయం। అంబాప్రసాదాతిశయఃపరమే
శ్వరస్య॥సోమారాభిజనంతమద్యజయతిశ్రీకాకతీయాన్వ
యః పాతివ్రత్యమపైతిసాంప్రతమమీష్వస్మాసు విశ్వంభ
రా । అస్మాభిర్నిజదోఃప్రసూతిమధునాధన్యామయోమన్యతే
యత్కర్తవ్యముపాదిశ త్కులపతి ర్దైవస్స్వయంభూస్స్వ
యం॥౧॥పురోధసః॥ మహారాజభవాదృశాఏవపరమర్హంతి
తాదృశమహిమ్నాదేవస్యహితోపదేశాః ॥ అథవాకిము
త్రాభినవం-పుత్రాణాంహితోపదేశాధికారఃపితురేవ-య
దిత్థంకథయంతితద్విదః ॥ సైవోమాచేతినిర్దిష్టాసోమాచేతిప్ర
థామగాత్। తవమాతాశివాసాక్షాద్దేవోగణపతిఃపితా॥౨॥
మంత్రిణః॥ఏవమేవైతత్। అన్యథాకథమీశ్వరప్రసాదాదృ
తేనిరంకుశం స్త్రీవ్యక్తిపి శేషస్యలోకాధిపత్యం। ఏవంమాను
షశంభునాగణపతిమహారాజేనాభ్యంతరస్యానుభవ మహిమ

చేతిప్రథాంప్రసిద్ధిమగాత్ -పరస్పరసముచ్చయార్థౌచకారౌ - పితా
గణపతిస్తుసాక్షాత్ప్రమథాధిపః శివోదేవఇతితత్పిత్రోశ్శివయోశ్చతా
దాత్మ్యమితిభావః॥౨॥ అథాముష్యాభవిష్యతి నిరంకుశఃప్రభావఇతి వి
భావ్యమహారాజోదుహితరంపుత్రఇతివ్యవహృతవానిత్యాహ ఏవమితి॥
అభ్యంతరస్యానుభవమహిమ్నః దుహితృభావిమాహాత్మ్యగోచరాయాః
అంతః కరణవృత్తేరిత్యర్థః- అతఏవాహతత్రభవాన్ కవికులశిరోమణిః
కాళిదాసః॥ సతాంహిసందేహపదేషువస్తుషుప్రమాణమంతఃకరణప్ర

వృత్తయఇతి- అత్రమహితరి తదనుగుణావ్యవహారానుగుణా- రుద్ర ఇతి
పుంస్త్వేనసమాఖ్యేత్యర్థః - ప్రాచామియంశైలీ యదయంలింగవ్య
త్యాసేననిర్దేశ ఇతి-యథా స్త్రీవ్యక్తౌశిఖండీతిపుంస్త్వేనవ్యవహారః- య
థాచేంద్రంపుమాంసమపిశ్రుతిరేవ సుబ్రహ్మణ్యేతి స్త్రీత్వేననిర్దిశతి -
తథాచపడ్వింశబ్రాహ్మణం - సుబ్రహ్మణ్యోంసుబ్రహ్మణ్యోంసుబ్ర
హ్మణ్యోమితిస్త్రియమివత్రిరాహేతి - ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం ॥
౩ ॥ ౪ ॥ స్వప్నోపదేశక్రమమాదరవశాత్ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంనివేదయతి
రాజేతి॥కదాచిదితి॥కళ్యాణేశుభగ్రహయోగాదినామంగళే - రజనిస
మయే స్మేరవదనంప్రసాదోన్ముఖత్వాత్ - సయువతివపురర్ధాంగజానీత్య
ర్థః సాతునిటలంఫాలలోచనసహితమిత్యర్థః - ఉభయత్రబహువ్రీహి

మ్నః సదృశమత్రపుత్రఇతివ్యవహారఃకృతః । తదనుగుణాచ
రుద్రఇత్యాఖ్యా॥౩॥పురో॥సకౌతుకం। కీదృశీదేవస్యస్వప్నో
పదేశపరిపాటీ॥౪॥రాజా॥సాదరం।ఇదానీంనివేద్యతే ॥ కదా
చిత్కల్యాణేరజనిసమయె స్మేరవదనంపురః ప్రాదుర్భూతం
సయువతివపుస్సాతునిటలం । స్రవంతీచంద్రాభ్యాంకుహి
తమకుటంప్రేక్ష్యకిమపి స్వయంభూదేవోసావయమితి హ

గర్భోబహువ్రీహిః-బహువ్రీహౌసక్థ్యక్ష్ణోరితిషజంతస్సాతుశబ్దః- స్ర
వంతీమందాకినీ - కిమపివక్తుమశక్యం వస్తుప్రేక్ష్య-హఠశబ్దేనచిరంతన
తటాకోదకాచ్ఛాదితహరితద్రవ్యముచ్యతే - తదుత్సార్యమాణమపిస్వ
చ్ఛందతోముహురుదకమాచ్ఛాదయతీతి స్వచ్ఛందవ్యవహారోలక్ష్యతఇ
త్యుక్తమాచార్యైరుద్భిదధికరణే - ఏవమత్రసంభ్రమేణాప్యాచ్ఛాదన
సంభవాత్సంభ్రమోలక్ష్యతఇతివదామః - తేనహఠోత్థానంసంభ్రమో
త్థానమితి వేదితవ్యం- స్వప్నేదేవతాదిదర్శనేఫలందైవజ్ఞవల్లభే॥ సుగంధ
పుష్పాక్షతపూర్ణకుంభశక్రధ్వజచ్ఛత్రమహీపతీనాం। ఉద్యద్దినేశేందు
సుహృత్సురాణాంసితద్విజాదర్శసువాసినీనాం। సువర్ణధాన్యాబ్జఫలేగ్ర
హీణాంభుజ్యాన్నరత్నాంబరవాహనానాం। సందర్శనంశ్రేష్ఠముశంతి
సంతస్స్వప్నేస్మృతానాంచసుచేష్టితానామితి - అభజమిత్యనద్యతనే

లజ్ - తేనచతుర్థయామాదర్వాచీనస్స్వప్నఇతిసూచ్యతే-తత్ఫలస్యరా
జ్యలక్ష్మీప్రాప్తిరూపస్యవిజయయాత్రయా ద్విత్రమాసవిలంబ సంభ
వాత్ - తదుక్తంబృహస్పతిమతేస్వప్నాధ్యాయే ॥ స్వప్నస్తుప్రథమే
యామేవత్సరేణవిపచ్యతే । ద్వితీయేచాష్టభిర్మాసైస్త్రిభిర్మాసైస్తృ
తీయకే॥అరుణోదయవేళాయాందశాహేనఫలంభవేత్ । గోవిసర్జనవే
ళాయాంసద్యస్స్వప్నఫలంభవేదితి॥౫॥వపుషానమస్కృత్యసాష్టాంగం
ప్రణమ్యేత్యర్థః-సత్యంప్రియంచవచనంయత్తత్సూనృతముచ్యతే ॥ స్తు
తేర్ణ్వాలవిభుజాదిత్వాత్క-ప్రత్యయః-అన్యేషామపీతిసోర్దీర్ఘః॥ ౬॥ ౭॥
ఆవిష్టంభక్తిర్యేషామితి లింగసామాన్యేనపుంసకపూర్వపదో బహువ్రీ

ఠోత్థానమభజం॥ ౫ ॥ అనంతరంస్వప్నఏవ॥వపుషాతంనమ
స్కృత్యస్తువన్ సూనృతయాగిరా । స్వామినేకాకతీయా
నాంరత్నాసనముపాహరం ॥ ౬ ॥ చామరగ్రాహిణీ॥అ
హోదేవంస అణుసంధాణ జసిపిణోపికుళసామిణో సమా
రాహణం॥ ఛా ॥ అహోదేవస్యఅనుసంధానంయత్స్వప్నే
పికులస్వామినఃసమారాధనం॥ ౭॥పురోధసః॥కిముచ్యతే। ఆ
విష్టభక్తయః ఖలు స్వయంభూదేవేకాకతీయనరదేవాః ॥
తతః ॥ ౮ ॥ రాజా॥ శయ్యాశిరస్థానకృతస్యపూర్ణకుంభ

హిః - స్త్రీపూర్వపదత్వేభక్తిశబ్దస్యప్రియాదిపాఠాదప్రియాదిష్వి
తినిషేధేనస్త్రియాఃపుంవదిత్యాదినాపుంవద్భావప్రతిషేధప్రసంగాత్
అతఏవాహవృత్తికారః - దృఢభక్తిరిత్యేవమాదిషు స్త్రీపూర్వపదత్వ
స్యావివక్షితత్వాత్సమాధేయమితి - భోజరాజస్తు-కర్మసాధనస్యైవభ
క్తిశబ్దస్యప్రియాదిపాఠో నభావసాధనస్య దృఢభక్తిరిత్యాదౌతు భావ
సాధనత్వాన్నకశ్చిద్విరోధఇత్యాహ - ప్రపంచితంచైతత్తత్పాదైస్సం
జీవన్యాదౌతత్రతత్రేత్యస్మాభిరుపరమ్యతే- తస్మాదత్రాపిస్త్రీపూర్వ
పదోవా బహువ్రీహిరనుసంధేయః॥ ౮॥ శయ్యాశిరస్థానేపూర్ణకుంభ
స్థాపనంమంగళార్థం-తదుక్తంస్మృతిరత్నావళ్యాం ॥ మాంగళ్యంపూ

గ్ణకుంభంతుశిరస్థానేనిధాయచ । వైదికైర్గాయకైర్మంత్రై రత్రాంకృ
త్వాస్వపేన్నిశీతి - అతేంముసారై రత్నాజ్యవలైః-స్వాప్నే దేవతార్చనే-
సుకపూజోత్సవసేవానైవేద్యం నృత్తగీతవాద్యం చేత్యాదినాదైవజ్ఞ
వల్లభోక్తంమహాఫలంద్రష్టవ్యం - మణిపూజాఫలంచపుష్పసారసుధా
నిధౌ॥ సువర్ణకుసుమైర్దివ్యైర్మణివిద్రుమవిస్తృతైః । రాజతైరత్నసం
భూతైరథవాచిత్రవస్త్రకైః॥ యేర్చయంతిహరంభక్త్యానరాస్తేస్యుర్మ
హేశ్వరాఇతి॥౯॥పూజానంతరవృత్తమాహ విభురితి ॥ స్వవామార్ధవ
ధూపలాలితాం పార్శ్వత్యానుమోదితాం- అభయదానశాలినాప్రసా

స్యతోమైఃపరికల్ప్యపాద్యం। అతేంముసారైర్మణిభిఃకిలాహ
మపూజయందైవతమస్మదీయం॥ ౯ ॥ అథచ॥విభుస్స్వయం
భూరవదచ్ఛుచిస్మితాంగిరంస్వవామార్ధవధూపలాలితాం ।
స్మృశన్కరేణా భయదానశాలినా కృతాంజలింమాం విన
యానతాననం॥౧౦॥యత్కిల॥ ఉన్నస్తకైర్మధ్యమలోకభా
గ్యైస్తపోవిశేషైరనఘైఃపృథివ్యాః । సమ్యక్ఫలైస్సచ్చరి
తైఃప్రజానాంప్రతాపరుద్రోయమిహావతీర్ణః॥ ౧౧॥ వత్స
కాకతీయకులప్రదీప॥ స్వీకృతేపుత్రభావేనదోపి త్రైప్రా
జ్యమాజ్ఞయా । అస్మిన్నిదేహేధౌరేయోగుర్వీముర్వీధురామి

దసూచకేనేత్యర్థః॥ ౧౦॥ ఉన్నస్తకైరుల్లంఘితశిరస్కైరతిప్రభూతైరి
త్యర్థః - మధ్యమలోకస్యభాగ్యైరదృష్టపరిపాకైస్తపోవిశేషైఃకృచ్ఛ్ర
చాంద్రాయణాదిభిః- సచ్చరితైఃస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితవ్యాపారైః
అత్రభాగ్యాదినిమిత్తభేదాద్విచ్ఛిత్తివిశేషంవక్తుం మధ్యమలోకపవన
మష్టివ్యష్టిభ్యామాశ్రితః-ప్రజాపృథివీవ్యతిరిక్తమధ్యమలోకాసంభవా
దితిద్రష్టవ్యం - ఏవంచాస్మిన్రాజ్యంశాసతిసస్యాకరాదిసంపత్తిఃప్రజా
సమృద్ధిశ్చప్రభవతీతిఫలితం॥ ౧౧॥ వత్సేతిరుద్రాంబాయాఃపుంస్త్వేన
సంబోధనం-ప్రాగ్జన్మకాలే-ధురంవహతీతి ధౌరేయోధురంధరః - ధు
రోయడ్ఢకఞావితిఢక్- ఋషిర్భారిత్యానాసమాంసాతోఽప్రత్యయః-త

తస్యాప్॥౧౨॥సప్రమోదమితి-అస్మిన్నర్థేవిప్రతిపత్తేరభావాదితిభావః-
తదుక్తంబృహస్పతిమతే॥ దేవతాశ్చద్విజాగావఃపితరోలింగినస్తథా।
యద్వదంతినరంస్వప్నేతత్తథైవవినిర్దిశేదితి- ప్రియంకరోతీతిప్రియం

తి॥౧౨॥పురోధసః॥ సప్రమోదం॥ మహారాజకాకతీయకుల
యోగక్షేమవిధానదక్షిణేన దాక్షాయణీపతినా సాక్షాదేవ
మాదిష్టం।తవాప్యయమేవమనోరథః। ప్రియంకరశ్చాయం
మహోత్సవః ప్రజానాం । తదారోహతు ప్రాగతిస్పష్ట
యావద్రాజ్యస్య ప్రతాపరుద్రస్య భుజశిఖరంసాగరమేఖ
లా॥ ఇయంప్రయోజననిర్ధారణరూపాయుక్తిః॥౧౩॥తతస్త
తః॥రాజా॥ తద్వచనమాకర్ణయంతీనిర్భరహర్షవికస్వరలో
చనా మెదిన్యపిదేవస్యపార్శ్వేదృష్టా॥౧౪॥చామర॥మహారా
అంసహింఅఅణువంటమాణాఏ వసుధరాఏఉఇదోఖు హరి
సావింభావో॥ఛా॥ మహారాజస్యహృదయమనువర్తమానా
యావసుంధరాయాఉచితఃఖలుహర్షావిర్భావః ॥ ఏషాస్వ
యంభూదేవస్యవచనాకర్ణనేనమెదిన్యాస్సుఖాగమేన ప్రా
ప్తిః॥౧౫॥రాజా॥ కాకతీయకులశ్రేయసాందేవఎవప్రమా
ణమితితస్యాజ్ఞామయాశిరసిధృతా। దేవోపిసప్రసాదాతిశ
యమవలోక్యాంతర్హితోభూత్ ॥ ఇదంమెదినీప్రాప్తిహే
తోర్బీజస్యస్వయంభూదేవస్యోపదేశాంగీకరణాత్సమాధా
నం॥౧౬॥మంత్రిణః॥విశ్వప్రియంకరఃస్వప్నప్రత్యయః-కిం
తుకాకతీయనరేంద్రవృద్ధోచితమాచారమనువర్తమానస్య
దేవస్యనగరనివాసవైముఖ్యంతథాకులధురంధరస్య వీరరు
ద్రస్యవిశ్వరక్షాక్షమెబాహుపరిఘె రాజ్యధురావిశ్రాం

కరః-క్షేమప్రియమద్రేకశ్చైతిఖశ్చప్రత్యయః-అతిస్పష్టంవృత్తం॥౧౬॥ స్వ
ప్నశేషమాహ తద్వచనమితి॥౧౪॥౧౫॥స్వప్ననివేదనంనిగమయతి కా
కతీయేతి॥౧౬॥విశ్వేతి॥ప్రియంకరాదిశబ్దాఅనుపదమేవోక్తాః - ధురంధ

రశబ్దస్తు నాయకప్రకరణే॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అయం కాకతీయేత్యాదిస్పష్టం
౧౯॥౨౪॥షడ్విధాని మౌలాదిరూపాణిబలాని- మౌలంభృతంసుహృచ్ఛ్రే
ణీ ద్విషదాటవికంబలమిత్యమరకోశాభిధానాత్ - అత్రవిషణ్ణంభావా

తిరితిచవిషాదహర్షయోస్సమానంస్పృశత్యస్మాకంమనః। ఏత
త్సుఖదుఃఖహేతుభూతంవిధానం ॥ ౧౭ ॥ చామర ॥ అంచరి
అఅంచరిఅ - కుశ్శాసంచముహేణేంవ పంవఈవంశహేణ
ఎంపఉవదింత ॥ఛా॥ఆశ్చర్యమాశ్చర్యం-కులామాత్యముఖ్యై
వపార్వతీవల్లభేనఏవముపదిష్టం ॥ ఇయంబీజవిషయాశ్చర్య
రూపాపరిభావనా॥౧౮॥రాజా ॥ సహర్షాతిశయం । అమా
త్యాన్ప్రతి । అయంకాకతీయకులశ్రేయఃకల్పలతాప్రరో
హః స్వయంభూదేవానుగ్రహః - సర్వేషామపిశ్రవణమ
హోత్సవఃక్రియతాం। ఏషబీజప్రకాశనాదుద్భేదః॥౧౯॥
మంత్రిణః । యదాజ్ఞాపయతికాకతీయపరమేశ్వరః॥ ౨౦॥
రాజా॥కిమిదానీంకర్తవ్యం॥౨౧॥పురో॥మహారాజకిమన్యత్ -
సజ్జీక్రియతాం ప్రతాపరుద్రదేవస్యరాజ్యాభిషేకసంభా
రః।ఏషబీజానుగుణప్రోత్సాహనరూపోభేదః ॥ ౨౨ ॥ మంత్రి
ణః ॥ దిగ్విజయయాత్రావశీకృతానాంసర్వపార్థివానాం
వర్గేణానీతైః సకలతీర్థసలిలైః ప్రకాశితంస్వయంభూదేవ
ప్రసాదంమహాభిషేకమనుభవతురాజపుత్రః॥౨౩ ॥ పురో॥
ఉచితమనుమంత్రితంమంత్రిభిః॥౨౪॥ రాజా ॥ తర్హిజైత్ర
యాత్రాసాధనానిసజ్జీక్రియంతాంషడ్విధానిబలాని । అ
హమపిసజ్జోభవామి। ఏషఆరంభః।ఇదంబీజానుగుణారంభ
రూపంకరణం॥ ఏవమారంభబీజసంబంధరూపఃసాంగోముఖ

వైతాళికవాక్యోపక్షిప్తస్యాంగవశాదను వర్తమానస్యబీజస్య నాయక
వ్యాపారస్యస్వరూపాతిరంచిముచ్ఛానత్వలక్షణారంభ సంబంధాన్ము
ఖసంధిరిత్యాహ ఏవమితి॥౨౫॥మధ్యాహ్నవర్ణనమారభతే సుఖాయేతి॥

లోకేయతిఽ-ంచనవిప్రకృష్టంవస్తుదిదృక్షవోవృక్షాగ్రమద్రిశృంగంవా
రోహంతి-తత్సమాధిమావర్తనవికర్తనస్యాహ-లోకాలోకేతి॥ సంక్రీడ
తే-క్రీడోనుసంపరిభ్యశ్చేత్యాత్మనేపదం - స్వీయాధికారస్తమోపహ
త్వలక్షణస్తన్నిమిత్తశ్రమశ్శిథిలోయస్యసతథోక్తః - ఏతచ్చ రాజతేజ
సఏవతద్భారోద్వహనాదితివేదితవ్యం - అతఏవాలోకనకౌతుకీవేత్యు
త్ప్రేక్ష్యతే॥తత్రనిమిత్తముపాదత్తే అధునేతి॥౨౮॥ఉద్గాయంతీతి ॥ మ
లయాద్రిచందనలతాకుంజేదివావిహారదేశఇత్యర్థః - తదుక్తంభావప్ర
కాశే॥సరితఃపులినంవేలాకాంతారారామభూధరాః । లతాగృహాణిచ

సంధిః ॥ ౨౫ ॥ నెపథ్యేవైతాళికౌ।సుఖాయమాధ్యందినీసం
ధ్యాభవతుదేవస్య-యదిదానీం॥లోకాలోకగిరీంద్రకందరత
మస్సందోహదర్పాపహంత్వత్తేజఃపటలంకియంతి భువనా
న్యాక్రమ్యసంక్రీడతే।ఇత్యాలోకనకౌతుకీవశిథిలస్వీయాధి
కారశ్రమోభాస్వానేష సమగ్రదీప్తిరధునావ్యోమాగ్ర
మారోహతి॥౨౮॥అపిచ॥ ఉద్గాయంతిశరన్నిశాకరకరస్తోమ
త్విషస్త్వద్గుణాన్ క్రీడంత్యోమలయాద్రిచందనలతాకుం
జేభుజంగాంగనాః।పీత్వాతత్తదుదీర్ణవర్ణగళితాంప్రత్యగ్ర
ధారాంసుధాంవాతాహారతయాప్రభూతమయశః ప్రకా
శయంత్యోనిజం॥౨౯॥ఇదానీంఖలు॥ ఆఘ్రాయకిరణాన్భానో
ర్యజుధామోదమేదురాన్। యతంతెకృతినస్సర్వేకర్తుంమా

త్రాణిశయ్యాకిసలయాంచితా।దివావిహారదేశాస్స్యురితి-క్రీడంత్యః
నిజరమణైరితిశేషః-తత్తదితివీప్సాయాంద్విర్భావః- ఉదీర్ణవర్ణాదుచ్చా
రితాక్షరాద్గళితాంగళంతీమిత్యర్థః - మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేత్యత్ర
చశబ్దస్యానుక్తసముచ్చయార్థత్వాత్-అతఏవాహవృత్తికారః - సుప్త
శయితేత్యేవమాదయోవర్తమానేద్రష్టవ్యాఇతి - ఇదమేవకవేర్వివక్షి
తం-యదన్యత్రప్రత్యక్షరగళత్సుధామిత్యవోచత్ - అతఏవప్రత్యగ్ర
ధారామతిరసామిత్యర్థః॥౨౯॥ఆఘ్రాయేతి॥ యజురేవామోదఃపరిమళ
విశేషఃతేనమేదురాంస్తన్మయానిత్యర్థః-యజుర్వేదేతిష్ఠతిమధ్యేఅహ్నా

ఇతి శ్రుతేః - భంజభాసమిదోఘురచ్ - ఏతేన భానుకిరణానాం పుష్పస

మాధిసిద్ధేః జ్ఞాత్వేత్యస్మిన్నర్థే ఆఘ్రాయేతి పదం బోద్ధవ్యం - మధ్యా

హ్నే కర్తవ్యా మాధ్యాహ్నికీ - కాలాట్ఠగితి శైషికష్ఠక్ ప్రత్యయః ॥ ౭౮ ॥

౭౯ ॥ ఇతి నాటకప్రకరణే - ప్రథమోంకః ॥ ... ... ... *

ధ్యాహ్నికీం క్రియాం ॥ ౭౮ ॥ రాజా ॥ ఆకర్ణ్య సర్వాన్ ప్రతి ॥ సా

ధయత యూయమభిమతాచరణాయ । అహమపి తావదభ్యం

తరం ప్రవిశామీతి । యథోచితముత్థాయ పరిక్రమ్య నిష్క్రాం

తాస్సర్వే ॥ ౭౯ ॥ ఇతి నాటకప్రకరణే - కల్యాణస్వప్నో నా

మ ప్రథమోంకః ॥ ... ... ... ... ... *

నేపథ్యే ॥ ఇదో ఇదో అంజో ॥ ఛా ॥ ఇత ఇత ఆర్యః । తతః ప్రవిశతి

వృద్ధకంచుకీ ॥ కంచుకీ । సహర్షం ॥ చిరాయ యావనమతిశయా

నయాచరితార్థయా జరయానయా సంచరే । యయా దీర్ఘా

యుషా ప్రతాపరుద్రమహాభిషేకమహోత్సవమను భవి

తాస్మి - ఏష మధ్యాహ్నవర్ణనయా విచ్ఛిన్నస్య ప్రకృతార్థ

స్య పునరవమర్శాద్బిందుః ॥ అపిచ ॥ పదే పదే స్ఖలంతం మాం వా

గాత్యార్థచేష్టయా । అవలోక్య హసన్నాస్తే స్వామీ రుద్ర

నరేశ్వరః ॥ ౧ ॥ సవిమర్శాశ్చర్యం ॥ కాకతీయనరేంద్రస్య రా

జ్యశ్రీరుద్దామల వేశ్మనః । యువరాజగృహే నద్య గవాక్షైస్సైస్వైర

మీక్షతే ॥ ఏష రాజ్యలక్ష్మ్యాః ప్రతాపరుద్రగతాభిలాషాద్వి

లాసః ॥ పురోవలోక్య ॥ కథమయం రాజపుత్రపరిచారకో దా

రకస్ససంభ్రమం మామభివర్తతే ॥ ౨ ॥ ప్రవిశ్య దారకః ॥ అంఅ

చూళికాముదాహరతి నేపథ్య ఇత్యాదినా ॥ తతః ప్రవిశతీతి - నేపథ్య

మేవ నరంగం - అన్యథా చూళికాలక్షణభంగప్రసంగాత్ - యావనమతి

శయానయేతి - అత్రైవ పురుషార్థలాభాదితి భావః - జరయా సంచర ఇతి -

సమస్తృతీయాంయుక్తాదిత్యాత్మనేపదం - పురుషార్థమాహ యయేతి ॥ అ

నుభవితాస్మి అనద్యతనే లుట్ ॥ బిందుం యోజయతి ఏష ఇతి ॥ ఇతోపి జరా

యాః శ్లాఘ్యత్వమేవేత్యాహ పదే పద ఇతి ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఆర్య ప్రణమామి ॥ ౩ ॥

౫॥సపాదోపగ్రహమితి సవ్యదక్షిణపాణిభ్యాం - సవ్యదక్షిణపాదోప
స్పర్శరూపో గురునమస్కారః పాదోపగ్రహః- తదుక్తం మనునా ॥ వ్యత్య
స్తపాణినా కార్యముపసంగ్రహణం గురోః । సవ్యేన సవ్యస్స్ప్రష్టవ్యో ద
క్షిణేన తు దక్షిణ ఇతి॥ ఉత్తిష్ఠతే ఉద్యుక్తే- ఉదోనూర్ధ్వకర్మణీత్యాత్మనే

పణమామి॥ ఛా॥ ఆర్య ప్రణమామి ॥ ౩ ॥ కంచుకీ॥ భద్ర కల్యా
ణాస్పదం భూయాః । కిమనుమతం రాజపుత్రస్య దిగ్విజయ
ప్రస్థానం రుద్రనరేశ్వరేణ॥ ౪॥ దారకః॥ కహం కహం వి అణుమదం॥
ఛా॥ కథం కథమప్యనుమతం॥ ౫॥ కంచుకీ ॥ స్వనామానుగుణమి
దం రాజపుత్రస్య యత్సజ్జీకృతసాధనం మహారాజం సపాదో
పగ్రహణం నివార్య స్వయమేవ చైత్రయాత్రాయాముత్తి
ష్ఠతే॥ ౬॥ దారకః॥ అం అణణుహూఅజుంఝపరింసమోజువ
రాఓ- ఉంఝిరోంఖుదిఅతజఓ కహం భవింసఇ॥ ఛా॥ ఆర్య అనను
భూతయుద్ధపరిశ్రమో యువరాజః ముక్తారః ఖలు దిగంతజ
యః కథం భవిష్యతి॥ ౭ ॥ కంచుకీ॥ భద్ర నిరంకుశా స్స్వయం
భూదేవప్రవృత్తయః విష్ణోరవతారః ఖల్వయం వీరరుద్రోఽప్య
చింత్యమహిమా ॥ ఏష దృష్టనష్టబీజానుసరణరూపః పరిసర్పః ॥
అత్ర స్వప్నవృత్తాంతఖ్యాపనాల్లక్ష్యస్య దిగ్విజయయాత్రో
ద్యమే నాలక్ష్యస్య బీజస్యోత్పాదనాదుద్భేద ఇతి ప్రతిముఖ
సంధిరయం॥ ౮॥ దారకః॥ ఏం ఏవ ఏద॥ ఛా॥ ఏవమేతత్ । అమాణు
సో ఖు సో సహావో॥ ఛా॥ అమానుషః ఖలు స ప్రభావః॥ ౯ ॥ కం
చుకీ॥ కుత్రే దాసీం రాజపుత్రః॥ ౧౦॥ దారకః॥ కాఅఈఅసుళ

మంగా దేవీసమారాహణేణ విఅఅపంథాణము గలకాఊ ణ త

పదం॥ ౬॥ ౭॥ భద్రేతి॥ అత్ర పూర్వాంకే స్వప్నదృష్టస్య మధ్యాహ్నావర్ణ
నయా నష్టస్య చ బీజస్య స్వయంభూదేవ ప్రసాదరూపస్య భద్రనిరంకుశా
ఇత్యనేనానుసర్పణాత్పరిసర్ప ఇత్యర్థః । అత ఏవాయం ప్రతిముఖసంధిరి
త్యాహ అత్రేతి ॥ ఉద్భేదః ప్రకాశనం భద్రేత్యాదివాక్యేనేతి భావః॥

ఛా॥ ఏవమేతదిత్యాదిస్పష్టం॥ ఇయం చూళికా ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ కిమితి॥ తాతం శ
మోన్ముఖం విరక్తం రచయతా రాజ్యేనమయ్యర్పితేనస తేతి శేషః - కిం-
నమేకించిత్సాధ్యమస్తీతిభావః । న కేవలమస్మి(న్రా)జ్యేపితృవియోగాది
ప్రత్యహంనిరనేకమహాదోషసంభవాదనర్థ(ప్రా)ప్తిశ్చేత్యాహ కించేతి ॥ అ
తఏవోక్తం మహాభారతే శాంతిపర్వణి భీమం ప్రతియుధిష్ఠిరేణ అసంతో
షో ప్రమోదశ్చ మదో రాగో ప్రశాంతతా । బలమోజోభిమానశ్చ సము
ద్వేగశ్చ సర్వతః।ఏభిః పాప్మభిరావిష్టం రాజ్యంత్వమభికాంక్షసీతి। నన్వే

ం భహాణుమదఅళే పేరితబహిరుంజాణోణివేసిఅ కంధావారో అ
మంచపరివుదో జువరాఓ చింతఇ-తా అణుజాణీహిమం మహాతంభ
పంథాణ॥ ఛా॥ కాకతీయకులమన్గా దేవీసమారాధనేన విజయ
ప్రస్థానమంగళం కృత్వా తత్ర హనుమదచలపర్యంతబహిరు
ద్యానేనివేశితస్కంధావారః అమాత్యపరివృతో యువరాజ
స్తిష్ఠతి తదనుజానీహి మామతః ప్రస్థానం॥ ౧౧॥ కంచుకీ॥ భద్ర
సాధయ ॥ అహమపి రాజకులం ప్రవిశామీతియథోచితంపరి
క్రమ్యనిష్క్రాంతౌ॥ ఇయం చూళికా॥ ౧౨॥ ప్రవేశకః । తతః
ప్రవిశతియథానిర్దిష్టః ప్రతాపరు(ద్రో)మంత్రిణః పరిజనశ్చ॥
౧౩॥ ప్రతా ॥ కిం రాజ్యేన శమోన్ముఖం రచయతా తాతంమ
లాలంబనం కించాస్మిన్ సముదాహరంతి మహతో దోషాన్బ
హూన్సూరయః । ధర్మాధ్వా చ ఖిలీకృతో యమధునా కస్సం

వంసతి॥ యదహ్నా కురుతే కర్మ ప్రజాధర్మేణ పాలయన్। దశవర్షసహ(స్రా)
ణి తస్య భక్తేః మహత్ఫలమిత్యాదినా రాజ్యేమహాఫలప్రతిపాదక మ
న్వాదివచనవిరోధస్స్యాదిత్యాశంక్య తేషాం యుగాంతరవిషయత్వాన్న
విరోధ ఇత్యాశయేనాహ ధర్మాధ్వేతి ॥ అయం యజ్ఞదానతపోజ్ఞానలక్ష
ణః ఖిలీకృతః- సంప్రతి పాదమా(త్రా)వశిష్టత్వాదితిభావః- అతఏవోక్తం
సూర్యసిద్ధాంతే కృతాదీనాం వ్యవస్థేయం ధర్మపాదవ్యవస్థయేతి- ఆదిపు
రాణేప్యుక్తం ॥ నవిద్యాస్నాన శుద్ధోర్థో న శుద్ధిర్మనసః కలావితి-అధునా కలి

కాలే అస్ఖలన్నప్రమత్తః కస్సంచరేత్ - నకోపి సంచరితుం శక్నుయా దిత్యర్థః-శకిలిజ్వేతిలిఙ్ - తృతీయాభావాన్నాత్మనేపదం-తద్యోవ రాజ్య మపి నేష్టం కిలకిముత దుష్టం రాజ్యమితి భావః - మసృణితేషు నిష్కంటకీకృ తేషు-అతఏవ స్వస్యనప్రయాస ఇతివినయోక్తిః ॥ ౧౪ ॥ రాజపుత్రేతి॥ సర్వాస్వపథోవ్యాప్నువంత్యాస్సర్వపథీనయా - తత్సర్వాదేరితిఖప్రత్య యః॥ఆచారశ్చేతి॥ ధర్మ్యేవర్త్మనిసంస్థాప్యప్రజావర్తేతధర్మవిత్। పుత్ర

చరేదస్ఖలంస్తన్నేష్టంకిలయావరాజ్యమపి మే బాల్యోత్సవె క్రీడతః ॥ తద్వయంమహారాజభుజపరిఘమసృణితేషుదిగం తేషువిజయయాత్రావినోదేనవిహార్యామహే ॥ ఎతద్రా జ్యేనిచ్ఛాభిధానాద్విధూతం॥౧౪॥మంత్రిణః॥ రాజపుత్రస ర్వపథీనయాకాకతీయాన్వయభాగ్యసంపదాత్వాంధురంధ రంలబ్ధ్వానరేంద్రశ్చిరమాసక్తాం ధురంశిథిలయితుమధ్యవ స్యతి- ఆచారశ్చాయంకాకతీశ్వరాణాం-యద్వారేమెపుత్రె శమోస్మ్యఖత్వం-కులస్వామినా స్వయంభువాప్యేవమేవా నుశిష్టం - అనతిక్రమణీయారాజపుత్రేణగురోర్వ్గరీయసీఖ ల్వాజ్ఞా- కలికాలదోషశిథిలధర్మప్రతిష్ఠాంనిరోద్ధుంవోఢుం చమహతీం మహీంధురమవతీర్ణస్యకాకతీయవిష్ణోస్తవ నసాం ప్రతంప్రత్యాఖ్యాతుం॥౧౫॥ప్రతాప॥సానురోధం॥ స్వయం భూస్తాతఇత్యేతావీశ్వరౌదివ్యమానుషౌ । తయోరన్యత రోరాజాయువరాజోస్మిసర్వథా॥౧౬॥ మంత్రిణః ॥ రాజపు త్ర సాధారణో యంపినయః కాకతీశ్వరాణాం స్వయంభు సంక్రామితశ్రీశ్చవనేవన్యేన వర్తయేదితివ్యాసస్మరణాత్ - గుర్వో ర్దివ్యమానుషయోః గరీయసీగురుతరాపూజ్యతమేతియావత్ - ప్రియస్థి రేత్యాదినాగురోర్గరాదేశః - కించ ధర్మసంస్థాపనార్థమేవావతీర్ణస్య విష్ణుమూర్తేస్తవేదందుష్పరిహారమిత్యాహ కలికాలేతి॥ ప్రత్యాఖ్యాతుం పరిహర్తుం ॥ ౧౫ ॥ తర్హితావత్స్వయంభూదేవఏవమహారాజోస్తుపూ ర్వవదేవాహం యువరాజఏవేతి వచనభంగ్యారాజ్యమంగీకరోతి స్వ

యంభూరితి ॥ అరత్యుపశమాద్విషయద్వేషనివృత్తేః - పఞ్చశమః॥౧౭॥

౨౦॥సవాహూుస్ఫురణమితి- పుంసోదక్షిణబాహుస్ఫురణంశుభనిమిత్తమి

విమహీరాజే।ఏషప్రకృతవిషయారత్యుపశమాచ్ఛమః॥౧౭॥

పరిజనః ॥ కాఅఈఅకుళంఠపిరోతంతభవతోసఅభూదేవో

ధురంధారేమురాఅవుంతోవుణరంజసిరిఅకెఆరోవేను ॥ ఛా॥

కాకతీయకులస్థవిరస్తత్రభవాన్ స్వయంభూదేవో ధురం

ధారయతు। రాజపుత్రః పునా రాజ్యశ్రియమం కెఆరోపయ

తు॥౧౮॥ప్రతాప॥సమందస్మితం పరిజనమవలోకయతి। ఏత

త్పరిహాసవచోరూపంనర్మ॥౧౯॥పరి॥చిరేణచరిఅంథామేఇణీ

సవుంతా।గోంతగిరిసిహరణింఠురవిఅడసిళావసఇబంబరగీవ।

ఖోణీప హిూదువాసోబాహుంమిపఆవరుందంస॥ జహాహ

రించదంసభుఏజహరహుణాహంసబాహుఫళఅంమి। కాఅ

ఇలంఛీపఇణోబాహుంమితహాహీరమదు॥ఛా॥ చిరేణచరి

తార్థా మెదినీసంవృత్తా ॥ గోత్రగిరిశిఖరనిష్ఠురవికటశిలావ

సతిబర్బరాంగ్యాః। క్షోణ్యాభవతువాసోబాహౌప్రతాప

రుద్రస్య ॥ యథాహరిశ్చంద్రస్యభుజేయథారఘునాథస్య

బాహుఫలకే। కాకతిలక్ష్మీపతేర్బాహౌతథామహీరమతు॥

౨౦॥ప్రతాప ॥ సబాహుస్ఫురణమధోముఖస్తిష్ఠతి। ఏషా

పరిజనవచోర్థాప్రీతిర్నర్మద్యుతిః ॥ ౨౧ ॥ మంత్రిణః ॥ రా

జపుత్రకాకతీయ పురుషోత్తమస్యతవ పాణిగ్రహణాయ

స్పృహయంతీరాజ్యలక్ష్మీర్విలంబనంనసహతే ॥ ౨౨ ॥

పరి ॥ విఁజావహూాణఅహిఅదంరూణపఇంమిపణఅవింసభ।

ఖోణీలంఛీఅకహూవిళబిఅసహఉజువరాప॥ ఛా॥విద్యావధూ

తివత్స్యతే-నర్మవచనమనురాగబీజోద్ఘాటనం॥౨౨॥వింజేతి ॥ వధూనాం

భర్తృవాల్లభ్యమవలోక్యసపత్న్యస్సముత్సుకాభవంతీతిభావః॥ ౨౩॥

రాజ్యశ్రియో వాసకసజ్జికాసమాధిమాహస్వ తేజ సేతి॥గతార్థ మేతత్ ౨౪॥ కహమితి ॥ నిరోధనలక్షణేఘర్మ నేత్యుక్తంతతాత్పరణమాత్రోపల క్షణమితిద్రష్టవ్యం ॥ ౨౫ ॥ సావజ్ఞమితి॥సమర మేవాపదానమద్భుతక ర్మ-తేనారాధితస్వామినః ప్రసాదితైశ్వరాః । వజ్రలక్షణేప్రత్యక్షుగ్ర

నామధికంద్రుష్ట్వాపత్యౌప్రణయవిస్రంభం। యోజీలక్ష్మీశ్చక ఠంవిలంబితంసహాతుయువరాజే॥ ౨౩॥ మంత్రిణః॥ ఇత్థమే వ॥స్వతేజసాపరిష్కృత్యప్రధానాగారముత్సుకా । ప్రతీక్ష తేద్యరాజ్యశ్రీర్యువరాజసమాగమం॥ఏషమంత్రిణాంపరిజన స్యచవాక్యైర్బీజానురాగప్రకాశనాత్ప్రక్రమః॥ ౨౪॥ పరి॥

కహంఅవరిఓఖుఏసోమహూసఓదిసావిజఅజంతాఏ॥ ఛా॥కథ మంతరితఃఖల్వేషమహోత్సవోదిగ్విజయయాత్రయా॥ఏ తద్దిగంతయాత్రయాప్రకృతకార్యవిలంబనాన్నిరోధః॥ ౨౫ మంత్రిణః॥సావజ్ఞంకథంచిరయంత్యంధ్రచమూపతయః।అథ వాకింతైః।వయమపినకేవలంమంత్రశస్త్రాః కింతుబహుశఃస మరాపదానారాధితస్వామినఏవ ॥ ఏతన్నిష్ఠురవచనరూపం వజ్రం॥ ౨౬ ॥ ప్రవిశ్యదౌవారికః॥ జేదుజేదుజువరాఓఏదె

ఖుచమూప ఇణోపడిహారభూమిభాఅంమి సంజీకిఅచఉరంగ

బళావంటతి॥ ఛా ॥ జయతుజయతుయువరాజః ఏతేఖలుచ మూపతయఃప్రతీహారభూమిభాగే సజ్జీకృతచతురంగబలావ ర్తంతే॥౨౭॥మం ॥ అచిరంభోఃప్రవేశయ॥దౌవా॥తథేతిని ష్క్రమ్య సేనాధిపతిభిస్సహాపునఃప్రవిష్టః॥౨౮॥ సేనాప॥ య థోచితంప్రణమ్య । స్వామిన్ కాకతీయకులతిలక సర్వతోము

హాణం కేవలస్యాప్యుపలక్షణమిత్యాశయేనాహ,ఏతన్నిష్ఠురేతి॥౨౬॥ద్వా రేనియుక్తోదౌవారికోవేత్రధరః- తత్రనియుక్తఇతిఠక్ - ద్వారాదీనాం చేత్యైజాగమః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ స్వామిన్నితి ॥ సర్వతోముఖాటోపాస్సర్వ తోదిక్సంభ్రమావాహిన్యస్సేనాః-శౌర్యోద్యదన్వంతమితిరూపకబలాదుదక

సంభ్రమవతోఽన్యదశ్చేతి లభ్యతే-అనుగ్రహాయాళునా అనుగ్రహీత్రా
కటాక్షేణ అనుగ్రహదృష్ట్యేత్యర్థః- గ్రహూగ్రహణ ఇత్యస్మాద్ధాతోర
దంతాచ్ఛ్వరాదిణిచి-స్పృహిగృహీత్యాదినా ఆళుచ్ప్రత్యయః-అతోఽలో
పస్యస్థానివత్త్వాన్నలఘూపధగుణః॥ ౨౯॥ రాజపుత్రేతి॥ పరిపంథిప్రమా
థిన్యశ్శత్రుగ్రహాతిన్యః - వరూథిన్యస్సేనాః - ప్రస్తూయతామితి ప్రస్థానా
రంభ ఏవ నాసీరైస్సామంతనగరాణ్యాక్రమ్యంత ఇతి సేనాబాహుళ్యం
సూచ్యతే॥ ౩౦॥ యథేతి॥ గంధోపలక్షితో గజో గంధగజః-యద్యపి గజశా
స్త్రే త్రైవర్ణికజాతిగజేషు గంధ ఉక్తః తథాప్యౌచిత్యాదత్ర క్షత్రియజా

ఖాటోపావాహిన్యః శౌర్యోదన్వంతం భవంతమనుప్రాప్తా
ఏవ తదనుగ్రహాయాళునా కటాక్షేణ స్వీక్రియంతాం॥ ఏతదనున
యవచనరూపం పర్యాప్తం సం॥ ౨౯॥ మంత్రిణః॥ రాజపుత్ర
తర్హి సమాగుహ్యతాం ప్రతిపక్షనివారణో వారణః । ఆలో
క్యంతాం నిరంతర పరిపంథిప్రమాథిన్యో వరూథిన్యః॥ ప్రస్తూయ
తాం సేనాపతిపురస్సరాక్రాంత సకలసామంత నిజస్థానం ప్ర
స్థానం॥ ౩౦॥ ప్రతాప॥ యథాభిరుచితమమాత్యేభ్య ఇతి గం
ధగజాధిరోహణం నాటయతి॥ ౩౧॥ మంత్రిణః॥ కరోదగ్రేణ
మహసాపి విష్వగాక్రమితుం దిశః । ఆరోహతి గజం వీరరుద్రో
భాస్వానివోదయం॥ ఏతత్ప్రకృతానుగుణ్యేన విశేషసంబంధ

ఇరుచ్యతే-తదుక్తం॥ భద్రశ్రీహరితాళగుగ్గులుశిలాగంధోఽతిశూరో రణే
నానాశస్త్రనిపాతవేగసహనస్స్తంబేరమః క్షత్రియ ఇతి- అత్ర శుభాశు
భగంధవిభాగస్తదభివ్యక్తిస్థానం చ తత్రైవోక్తం - స్వేదే ద్వారముఖేషు
భాశుభకరం గంధం సుధీర్లక్షయేత్స్వేవో భూరుహలాజఘాటలక్ష్మృతప్ర
ఖ్యాః ప్రశస్తాహ్వాయః । ఏతస్మాదపరో శుభోయముదితస్సత్వేన రూపేణ
వాయుక్తస్సోపి మతంగజస్సముచితః కల్యాణ ఇత్యుచ్యత ఇతి॥ ౩౧॥ కరే
తి॥ కరేణోదగ్రేణోద్ధతేన మహసా తేజసా భుజబలేనేత్యర్థః-అన్యత్ర క
రైః కిరణైః ఉదయం పూర్వపర్వతం । అత్ర మంత్రిణాం వీరరుద్రం ప్రతి
రాగప్రకాశవిశిష్టవచనాత్స్పష్టం నామాంగమిత్యాహ ప్రతదితి॥ ప్రకృతా

ముగుణ్యేనబీజానుకార్యేనేత్యర్థః- విశేషబంధో రాగవిశేషబంధ ఇత్యర్థః
౩౨॥ ధావతీతి॥ పదాతీనాంసమూహః పాదాతం- భిక్షాదిత్వాదణ్ ప్ర
త్యయః- నిస్సాణరాణో నిస్సాణధ్వనిః- రాణ ఇతి- యద్యపి వశిరణ్యోరుప
సంఖ్యానమితి అబభావే ఘఞ్ బాధితః- అత ఏవోక్తమమరకోశే- రణః క్వ
ణ ఇతి- తథాపి ప్రావాదివత్ బాహుళకో ఘఞ్ ద్రష్టవ్యః- పటశబ్దాద్ధవ్య
క్తానుకరణాన్నిత్య వీప్సయోరితి ద్విర్భావే సర్వ ప్రాతిపదికేభ్య ఇత్యా
చారే క్విప్ కథంచిత్కల్పనీయః- తతో లటశ్శత్రాదేశః- పటదిత్యస్యైవా
నుకరణత్వే పూర్వావయవస్య తకారాభావశ్చింత్యః- కరటతటంగండస్థ

వచనంపుష్పం॥ సర్వో యువరాజహస్తినం పురస్కృత్య ససం
బాధం కించిత్పరిక్రామంతి॥ ౩౨॥ సేనాప॥ సోత్సాహప్రణా
మం। స్వామిన్నితో దీయతాం దృష్టిః ॥ ధావత్పాదాతపాదా
హతిదళితమహీరంధ్రనీరంధ్రనిర్యద్ధూళీజాలాంబుదాంతర్వి
లసదసిలతావిద్యుదుద్దామదీప్తాః। ఉద్యన్నిస్సాణరాణస్తనిత
పటపటద్ధిక్కృతాః ప్రారభంతే ప్రావృష్లక్ష్మీం ధ్వజిన్యః కరిక
రటతటస్యందిదానాంబుధారాః॥ ౩౩॥ అన్యతో నిరూప్య॥ బలే
చలతి సంభ్రమం ప్రతిభయా విజేతుం దిశః పురందరహరిజ్జయ
వ్యవసితాస్సహోద్ధతాః। చలంతి చిరమత్సరాశ్శిఖరిణో య
థా దంతినో భరావనమమున్నమద్భుజగరాజఫక్కత్ఫణాః ॥

లం॥ ౩౩॥ సేనాంగేషు మతంగజసన్నాహమాహ- బల ఇతి॥ చిరమత్సరాః
పక్షచ్ఛేదాత్ప్రభృతి ప్రరూఢవైరాః- అత ఏవ పురందరహరిజ్జయవ్యవసి
తాః ప్రాచీవిజయోద్యుక్తా ఇత్యర్థః॥ ఇయంతం కాలం తూష్ణీం స్థిత్వేదా
నీం వైరనిర్యాతనే హేతుమాహ సహోద్ధతా ఇతి॥ యథా కస్యచిద్వ
స్తునో భారాక్రాంతః కశ్చన భాగో నమతి భాగాంతరం తూన్నమతి- తద్వ
ద్దంతిభారాక్రాంతభూతలద్వారా భుజగరాజస్య కేషాంచిత్ఫణానాంమ
వనమనమితరేషామున్నమనం ద్రష్టవ్యం- ఫక్కనమత్ర సంకోచః- ఫక్కనీ
చైర్గతావిత్యస్మాద్ధాతోర్లటశ్శత్రాదేశః- అత్ర యథాశబ్దమాహాత్మ్య

ద్యద్యప్యుపమాప్రతీయతే - తథాప్యుపమానభూతానాం విశిష్టశిఖరిణా
ముపమేయ దంతిరూపతయాభ్యూహనాదుత్ప్రేక్షాయాం పర్యవస్యతీ
త్యుపమోపక్రమోత్ప్రేక్షేయం॥౩౪॥ పత్తిసంపత్తిమాహ ఉద్యదితి॥ తో
మరాదండవిశేషాః తైర్డామరా భయంకరాః - కౌక్షేయకాః ఖడ్గాః - కు
లకుక్షీత్యాదినా ఢకఞ్ ప్రత్యయః - సైన్యైరోద్గీర్ణముసుంఢయః స్వేచ్ఛో
ద్యతదారుమయాయుధవిశేషాః - కర్మణే ప్రభవతీతి కార్ముకం ధనుస్తద్వి
శేషో వా- గదాః ప్రసిద్ధాః- ప్రాసాః కుంతాపరపర్యాయాః క్షేపణీయా
ఆయుధవిశేషాః - తదుక్తం వృత్తికారేణ అకర్తరి చ కారకే సంజ్ఞాయా
మిత్యత్ర ప్రాస్యత ఇతి ప్రాస ఇతి - రౌద్రప్రకారాః రౌద్రభేదాః -

౩౪॥ పరిజనః॥ విలోక్య- సాశ్చర్యం। మహంతో ఖుపి సో తిలిగ సు
హండాణఉం సాహో ॥ ఛా॥ మహాన్ ఖల్వేష త్రిలింగసుభ
టానాముత్సాహః। సంస్కృతమాశ్రిత్య ॥ ఉద్యత్తోమర
డామరాః ప్రతిపదప్రోత్క్షిప్తకౌక్షేయకాః సైన్యైరోద్గీర్ణము
సుంఢయః పటుతరాకృష్టధ్వనత్కార్ముకాః। భ్రామ్యద్భీమ
గదాస్సమగ్రవిహరత్ప్రాసాస్స్ఫురత్పట్టసాః ఖేలంత్యంధ్ర
చమూభటాః సవపుషో రౌద్రప్రకారా ఇవ॥౩౫॥ మంత్రిణః॥
అహో తురంగతరంగాస్త్రిలింగాధిపతేః ॥ ఉత్క్షిప్యోత్క్షి

తోమరాదీనామభిధానం వైజయంత్యాం॥ తోమరోస్త్రీలోహహుళదం
డః కాసూశ్చ సర్వలా (హుళం ద్విఫలపత్రాగ్రం) ముసుంఢీస్యాద్దారుమ
యీవృత్తాయః కీలసంచితా । కార్ముకం తు చతుర్హస్తం ॥ పట్టసో లోహ
దండో యస్తీక్ష్ణధారః క్షురోపమ ఇతి॥ ౩౫॥ తురంగసామగ్రీమాహ ఉత్క్షి
ప్యేతి॥ పశ్చిమపాదాభ్యాం భువి స్థిత్వా ముహురగ్రపాదోత్క్షేపణమశ్వా
నాం పురుషాఖ్యస్థానభేదః- తదుక్తం॥ ముహుః పశ్చిమపాదాభ్యాం భువి స్థి
త్వాగ్రపాదయోః। ఊర్ధ్వం ప్రేరణయా స్థానమశ్వానాం పురుషః స్మృత
ఇతి- అత్ర పూర్వపాదోత్క్షేపణస్యాసూర్యాశ్వశిరస్తాడనఫలకత్వముత్ప్రే
క్ష్యతే ఉత్క్షిప్యేతి॥ నిత్యవీప్సయోరితి ద్విర్భావః- పశ్చాద్భాగాపాశ్చా

త్యా-దక్షిణాపశ్చాత్పురస్త్యక్- సంరబ్ధాసంరంభవిషయీభూతాః స
తీను న్నైత్యసంబంధే సంబంధరూపాతిశయోక్తిః- తాం ధరణీమవష్టభ్యా
లంబ్యత త్రస్థిత్వేత్యర్థః- సహేలక్రమణేనవినోదగత్యాపరిణమంతః ప్ర
యత్నంవినా ప్రవర్తమానా ఇత్యర్థః- ధారానామాస్కందితాదయోగ
తిభేదాఃపంచ - తదుక్తం వైజయంత్యాం - అశ్వానాం తు గతిర్ధారావిభి
న్నాసాచపంచధేతి । ఆస్కందితంధౌరితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతం । గత
యోమూః పంచధారా ఇత్యమరశ్చ - ఏతాసామేవాశ్వశాస్త్రేత్రిసంజ్ఞాం
తరేణోక్తానాం ప్రత్యేకం త్రైవిధ్యే పంచదశవిధత్వం- తదుక్తం-గతిఃపు

> ష్యపాదౌ రవితురగశిరస్తాడనాయేవ పూర్వౌ పాశ్చాత్యా
> భ్యాం పదాభ్యా మపిధరణిమవష్టభ్య సంరబ్ధనున్నాం । వా
> లైర్వ్యాధూయమానైః ప్రతినృపతిహయోత్సాహ మున్మా
> ర్జయంతః క్రామంత్యశ్వాస్సహేలక్రమణ పరిణమత్పంచ
> ధారాప్రపంచాః॥ ౩౮॥ మంత్రి॥ విలోక్య॥ అహో విదళిత
> పరబలమనోరథానాంరథానాం సంభ్రమః ॥ తథాహి॥ ర
> థాస్సరభసంభ్రమన్నిబిడహేమనేమిక్షతక్షమాతల సము
> చ్చలద్బహుళధూళిజాలాంబుదైః। తిరోహితమసూయయా
> సపది భానవీయం రథం విధాయ ముఖరీభవంత్యనిభృతాక్షధూ
> ర్నిస్స్వనాః॥ ౩౯ ॥ ప్రతాప॥ సర్వతో విలోక్య సప్రమోదం।

లాం చతుష్కం చతద్వన్మధ్యజవాపరా। పూర్ణవేగా తథాచాన్యా పంచధా
రాః ప్రకీర్తితాః । ఏకైకాత్రివిధా ధారా హయశిక్షావిధౌమతా।లఘ్వీ
మధ్యా తథా దీర్ఘా జ్ఞాతవ్యా తా యోజయేత్క్రమాదితి- తదేతన్మనసినిధా
యాహ పంచధారాప్రపంచా ఇతి॥ ౩౮ ॥ లోకేకశ్చిద్వీరభటః ప్రతిభ
టమభిభూయగర్జతి తత్సమాధిమత్ర భానురథాభిభావినాం వీరరుద్రరథా
నామాహ రథా ఇతి॥ అసూయయా స్పర్థయేవేత్యర్థః-అక్షాణాంచక్రా
ధారకాష్ఠానాం ధురో గ్రాణిః అక్షధురః అక్షః రథాంగ ఆధార ఇతి వైజ
యంతీ- అనక్షుఇతిసైషధాద్యృక్పూరిత్యాదినా నసమాసాంతః - నిభృతో
నిశ్చలో నభవతీత్యనిభృతో నిత్యప్రవృత్త ఇత్యర్థః - తథాభూతో క్షధూ

రిన్నస్స్వనో యేషాం తే తథోక్తాః॥ ౩౭ ॥ బృంహమాణేతి ॥ బృంహమాణా
బృంహణశీలాః- తాచ్ఛీల్యే చానశ్ ప్రత్యయః- నతు శానచ్ - బృహి శబ్ద
ఇత్యస్య ధాతోః పరస్మైపదిత్వాత్ -అత ఏవ భట్టమల్లః - హేషతే ప్రే
షతేశ్వానాం హస్తినాం బృంహతీతి చేతి - సంక్రీడత్స్యందనాః కూజద్ర
థాః- క్రీడోను సంపరిభ్యశ్చేత్యత్ర సమో కూజన ఇతి నియమాత్పరస్మైప
దం- అత ఏవోక్తం తేనైవ ఉత్సృజతి సంక్రీడత్యేతౌ శకటః కూజన ఇతి- క్ష్వే
డం తే సింహనాదం కుర్వంతీతి క్ష్వేడాః ఇతి క్ష్వేదా స్నేహన మోచనయో

కథం సమగ్రసాధనాని సైన్యాని ॥ బృంహమాణగజాకీర్ణా
ప్రేషమాణహయాకులాః । సంక్రీడత్స్యందనాః క్ష్వేడ
త్సుభటాః సైన్యసంపదః॥ ౩౮ ॥ మంత్రి॥ యువరాజాలోక
నాముద్వేలసైన్యసాగరో వర్తతే ॥ అభ్యాపతంతీరభితో మ
హీభృద్వాహినీర్బహూః। కాకతీయకులాంభోధిరేష సైన్య వ
రం గ్రసిష్యతే॥ ౩౯ ॥ సేనాపతయః॥ యథాదిశంత్యమాత్యా
ఇతి॥ సప్రణామం। విజయయాత్రాకుతూహలినో ధ్వజిన్య
స్సాంప్రతం యువరాజస్యాజ్ఞాం ప్రతిపాలయంతి ॥ ౪౦ ॥
ప్రతాప॥ సప్రసాదమమాత్యానాలోకయతి॥ ౪౧॥ మంత్రి
ణః॥ సోత్సాహం ప్రతిష్ఠంతాం ప్రాచీం ప్రతి సైన్యాని॥ ౪౨॥
సేనాప॥ యథాదిశంత్యమాత్యా ఇతి ప్రస్థాననాటితకేన సమం
తాడవలోక్య- సహర్షాతిశయం ॥ ఏష సేనానుకూలేన ప్రసా

రిత్యస్య ధాతోః పచాద్యచ్ -పృషోదరాదిత్వాద్దకారస్య డకారః - కవిక
ల్పద్రుమకారస్తు- డాంత ఏవాయం ధాతురిత్యాహ- ధాతూనామనేకా
ర్థత్వాదుక్తార్థలాభః - అత ఏవ క్ష్వేడా తు సింహనాదస్స్యాదిత్యమరః-
క్ష్వేడదితి క్వాచిత్క- శ్శత్రంతపాఠోస్య ధాతోరనుదాత్తేత్త్వాదుపేక్షణీ
యః॥ ౩౮ ॥ అభ్యాపతంతీరితి॥ మహీభృద్వాహినీః శత్రుభూపాలసేనాః-
అన్యత్ర పర్వతప్రభవా నదీః - తదుక్తం మానసోల్లాసే- ప్రజేదబ్ధిరివా
క్షోభ్యో నిగరన్సరివాహినీః । శూరాణాం సింహనాదైశ్చ హేషారావై
శ్చ వాజినామ్ । మహారథమహాశ్వానైర్గ్యాః శంగఘనగర్జితైరితి॥ ౩౯ ॥

౪౨॥ సుత్రాణ ఇంద్రస్యేమాం సౌత్రామణీందిశం ప్రాచీం - సూశకు
నం శుభనిమిత్తం ॥ శకునంతు శుభాశంసినిమిత్తే శకునః ఖగ ఇతి విశ్వః - అ
నుకూలవామోశ్శుభనిమిత్తత్వం చ తత్రైవ । దక్షిణాక్షిపరిస్పందాద్దక్షి
ణస్య భుజస్య చ । మనసశ్చ ప్రసాదేన స్వానుకూలానిలేన చ । ఏవం నిమిత్తై
ర్నిశ్చిత్య విజయం భూపతిర్వ్రజేదితి । ఉపన్యాసాఖ్యమంగం లక్ష్యే యో
జయతి॥ ఏష ఇతి ॥ ఉపన్యాసలక్షణేపి ప్రకృతానుగుణ్యేనేత్యేతదనుషజ్య
త ఇత్యాశయేనాహ- ప్రస్థానానుగుణేతి॥ బీజోపయోగిత్వాత్ప్రస్థానస్య
ప్రకృతత్వం - తదనుగుణస్య శకునస్యానురాగహేతుభూతస్య కథనాదు
పన్యాస ఇత్యర్థః॥ ౪౩ ॥ విప్రవిశేషప్రవేశం సూచయతి కథమితి॥౪౪॥

రితపటాంచలాః। ఉద్యుంజంత ఇవాక్రష్టుం ధ్వజాః సౌత్రా
మణీందిశం ॥ సర్వే సుశకునమభినందంతి॥ ఏష ప్రస్థానానుగు
ణ శకునగుణకథనాదుపన్యాసః॥౪౩॥ ప్రతీహారః॥ పురోవలోక్య
కథం కరాభ్యాముత్క్షిప్త సాక్షతకనకపాత్రః సమాగత ఏవ వి
ప్రవరః॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్య విప్రః ॥ సవినయమగ్రతస్థిత్వా
ప్రార్థ్యం దక్షిణభుజముద్యమ్య విజయతాం విజయతాం వీరరు
ద్రః। రాజపుత్రస్స్వయంభూదేవమహాత్మవాద్యనంతరం
మహీసురవరాశీర్వాదవాసితాః కాకతీయ మహారాజేన ప్రే

సవినయమితి ॥ ప్రార్థ్యమాశీర్వాదానుకూల్యేనోద్యమ్య । అనుకూ
ల్యార్థకం ప్రార్థ్యమిత్యమరః - మకారాంతమవ్యయం చైతత్ - నను
యాత్రాయాం కనకపాత్రాదిమంగళద్రవ్యదర్శనం కార్యసిద్ధికరమ
స్తు కింత్వేకస్మిన్ బ్రాహ్మణే దృష్టే కార్యహానిరితి కిం వదంత్యాః కాగతిరి
తి చేన్నైష దోషః- తస్యాః కృపణబ్రాహ్మణవిషయత్వాత్ విశిష్టబ్రా
హ్మణదర్శనే మహాఫలస్మరణాత్ - ఇదమపి తత్రైవోక్తం॥ పూర్ణకుంభే
తథాదర్శే దధ్నిమద్యే తథామిషే । మీనే శంఖధ్వజే ఛత్రే చామరే చారు
యోషితి। చాషే మృగే భరద్వాజే ఫలపుష్పాక్షతేషు చ । వృషభే సమదే
నాగే సితవాహే ద్విజోత్తమే । సువర్ణాదివ్యరత్నే చ వీణాయాం పటహేపి
చ। బద్ధే చైకపశౌ దృష్టే యాత్రా భవతి సిద్ధిదేతి॥ వసంతరాజీయేప్యుక్తం॥

ధృతాతపత్రశ్శుభశుక్లవాసాఃపుష్పార్చితశ్చందనచర్చితాంగః। విప్రైః ఖావాన్కృతభోజనశ్చదదాతిదృష్టఃపథిసర్వసిద్ధిమితి - మహాత్మ్య దీక్షాదిశబ్దేనధేన్వాదిదానంగృహ్యతే - తదుక్తంమానసోల్లాసే॥ తతఃకృత్వామహాపూజాముద్దిశ్యకులదేవతాం। ధేనుంభూమింహిరణ్యం చవిప్రేభ్యోవిధినార్పయేత్। తదాశిషస్సమాదాయనీరాజితహయద్విపఇతి॥౮౫॥ఆమూలాదితి॥సంపూర్ణస్స్వయంభూఃప్రసాదఇత్యర్థః - పౌరాణామాకాంక్షితానివః నోరథాః-నపుంసకేభావేక్తః - జయోత్తరా

పితాఃఖల్వియేమంగళాక్షతాః ॥ ౮౫ ॥ పరితాప॥సప్రణా మాదతంగృహీత్వాతాన్నిజోత్తమాంగె గజమూర్ధనిచనిధా య ॥ ఆమూలాత్ఫలితావనిసత్తిలతికాపత్యుస్స్వయంభూ పరిభోరాజ్ఞాక్షత్రియమాళి మండనమణెస్తాతస్యసానుగ్ర హా॥ విప్రాశీర్వచనానిమంత్రసురభీణ్యాకాంక్షితాన్యన్వ హం పౌరాణాంచజయోత్తరాణి తదమూరిపజ్జయాస్స్వ ద్దిశః ॥ ఏషబ్రాహ్మణక్షత్రియాదివర్ణకీర్తనాద్వర్ణసంహా రః॥ ౮౬ ॥ మంత్రిణః॥రాజపుత్రస్వభావనిరర్గళస్యతవభు జార్గళయోరోజాయితస్యకియతీభూతలవిజయ విడంబనా॥

౮౭ ॥ పరి ॥ విఅఅళంభీపాణిఁగహణసమఅదింణావిఅ కుగ

శంఖదాజువరాలంససీసెదీసది॥ఛా ॥ విజయలక్ష్మీపాణిగ్ర హణసమయదత్తాఇఅ మంగళాక్షతాయువరాజస్యశీర్షెదృ

ణిజయప్రధానాని - తత్తస్మాదమూశ్చతప్రవివదిశః ఈషజ్జయాఃసుల భజయాఇత్యర్థః - ఈషద్దురిత్యాదినాఖల్ప్రత్యయః-దిగ్విజయేదేవతా ప్రసాదాదికంబృహతీఫలభంజనేమహాపలప్రయోగమనుకరోతీతిభా వః-అంగలయోజయతిపషఇతి॥ ౮౬॥ రాజపుత్రస్యేతి॥ఓజశ్శబ్దోవృత్తి విషయేతద్వతివర్తతఇతిపదమంజరీకారః - అతస్తద్వతస్సింహశార్దూ లాదేరివాచరితంఓజాయితంబలమిత్యర్థః - కర్తుఃక్యజ్సలోపశ్చేతిక్య జంతాద్భావేక్తః - ఓజసోప్సరసోనిత్యమితి నిత్యస్సలోపః ॥ ౮౭ ॥

౨౧॥ స్వస్తీతి ॥ విజయాయేతి క్రియాగ్రహణాచ్చతుర్థీ - రాజపుత్రా
యేతి స్వస్తియోగే॥ ౨౨॥ సప్రశ్రయమితి॥ ప్రతిష్ఠామహా ఇతి-సమః
ప్రవిభ్యస్థః ఇత్యాత్మనేపదమ్॥ ఇతి నాటకప్రకరణే-ద్వితీయోఽంకః ****
తత ఇతి ॥ జంఘయా చరత ఇతి జాంఘికౌ వార్తాహారౌ ॥ అంకాస్యం

శ్యం తే ॥ ౧౮ ॥ విప్రః ॥ రాజపుత్ర తత్తద్దిగ్విజయవార్తా
హారిణః పురుషా నాతిచిరాదేవ ప్రేషణీయా ఇతి మహారాజ
స్యాజ్ఞా ॥ ౧౯ ॥ ప్రతాప ॥ శిరసి కృతస్తాతస్య నియోగః। అ
మాత్యాస్సంతి। కతిచన యూయం కాకతీశ్వర సేవార్థం నివర్త
ధ్వం। కతిపయే విజయయాత్రాపరాః ప్రవర్తధ్వం॥ ౨౦॥ అ
మాత్యాః- సప్రణామం। యదాజ్ఞాపయతి యువరాజః॥ ౨౧॥
విప్రః॥ స్వస్తి విజయాయ శివాః పంథానస్సంతు రాజపుత్రా
య॥ ౨౨॥ ప్రతాప॥ సప్రశ్రయం। భగవన్ననుజానీహి। వయ
మితః ప్రతిష్ఠామహా ఇతి యథోచితం పరిక్రమ్య నిష్క్రాంతాస్స
ర్వే॥ ౨౩ ॥ ఇతి నాటకప్రకరణే విజయయాత్రావిలాసో నా
మ ద్వితీయోఽంకః ************************

తతః ప్రవిశతో లేఖహస్తౌ జాంఘికౌ। ఏతత్పూర్వాంకాం
తపాత్రేణ విప్రేణ నిర్దిష్టయోః పాత్రయోరుత్తరాంకప్రవే
శాదంకాస్యం ॥ ప్రథమః ॥ సానుసంధానాశ్చర్యం - అ
హో ప్రతాపరుద్రస్య మహిమానుభావః - యస్య విజయ
యాత్రా సంభ్రమేణైవ వ్యాకులీకృతాని ద్వయానామపి
భూభృతాం కటకాని॥ ౧॥ ద్వితీయః॥ వయస్య కిముచ్యతే॥ కా
కతీయప్రదీపోఽయమంశశ్చాతుర్భుజస్స్వయం। యద్వజ్రకవ
చాయంతే ప్రసాదాశ్చ స్వయంభువః ॥ ఏష స్వయంభూదే

వో జయతి ఏతదితి ॥ మహిమానుభావో మహిమాతిశయః ॥ ద్వయా
నాం పర్వతానాం రాజ్ఞాం చ-కటకాని పర్వతనితంబప్రదేశాః రాజధా
న్యశ్చ-కటకం వలయే సానౌ రాజధానీనితంబయోరితి విశ్వః ॥ ౧ ॥ కాకతీ
యేతి॥ చాతుర్భుజో వైష్ణవః - వజ్రకవచాయంతే వజ్రకవచవదాచరంతి-

కర్తుఃక్యజ్ సలోపశ్చేతిక్యజ్ ప్రత్యయః-జిత్వాదాత్మనేపదం ॥ గర్భసం
ధిఃదర్శయతి ఏషఇతి॥బీజస్యేతి- ప్రతిముఖసంధౌలక్ష్యాలక్ష్యతయా
దృష్టనష్టస్యేతి శేషః-ఏతచ్చాన్వేషణాదిత్యనేనలభ్యతే॥ ౨॥ వైతాళిక
భోగావళీప్రముఖాఉక్తలక్షణాః-పాఠయంతీతిప్రతిదిశంప్రతిధ్వనిరుత్ప
ద్యతఇత్యర్థః॥౩॥అపవార్యేతి రహస్యకథనార్థమితిభావః - సమ్యగితి॥
మాగధలక్షణముక్తం॥రాజ్ఞఃపురజనస్యాపిమంగళాచారశంసినః । మా
న్యైర్మాగధికాగీతైర్మాగధాఇత్యుదీరితాఇతి । ప్రభుతైవరహస్యంగూ
ఢంవస్తు మాగధవేషతిరోహితత్వాత్తేషామితిభావః - ధ్వజచక్రగ్రహ

వప్రసాదరూపస్యబీజస్యాన్వేషణాద్గర్భసంధిః॥౨॥ప్రథమః॥
అథస్వస్థమమభినీయపురోవలోక్య। ప్రాప్తేయమంధ్రనగరీ
కించిత్ప్రవేశనాటితకేన-సమంతతోనిరూప్య। అహోనిరతి
శయమౌదార్యంరుద్రనరేశ్వరస్య।యదేతేవైతాళికాస్సర్వ
తోభోగావళీప్రముఖాంశ్చాటుప్రబంధానుచ్చైఃపఠంతఃస్వ
భావరమణీయాఃప్రతిరవేణపాఠయంతీవకకుభః॥ ౩॥ ద్వితీ
యః॥సమ్యఙ్నిర్వర్ణ్య సప్రత్యభిజ్ఞాశ్చర్యమపవార్య। సఖిప
శ్యపశ్య॥సమ్యఙ్మాగధవేషధారణతిరోభూతాఅపిత్వామీభుజః
సూచ్యంతేప్రభుతారహస్యపిశునైరావిష్కృతైర్లక్షణైః ।
హస్తాగ్రైర్ధ్వజచక్రలాంఛితతలైర్వక్షస్థలైర్విస్తృతైరా

ణంరాజ్యసూచకరేఖోపలక్షణార్థం-తదుక్తంవరాహసంహితాయాం-
చక్రాబ్జపరశుతోరణశక్తిధనుఃకుంభసన్నిభారేఖాః। కుర్వంతిచమూనా
థంమకరధ్వజసన్నిభామహీపాలమితి - వక్షోవిస్తారఫలమపితత్రైవ ॥
ఉరోలలాటంవదనంచపుంసాం విస్తీర్ణమేవత్రితయంప్రశస్తమితి । వృ
త్తైఃజంఘాదావితిశేషః- వృత్తజంఘోభవేద్భూపోవృత్తలింగోభవేద్ధనీ
తివచనాత్ - అనీచైరున్నతైఃవక్షఃప్రభృతిషు దీర్ఘైర్బాహుప్రభృ
తిషు-తదపితత్రైవోక్తం - వక్షోథకక్షానఖనాసికాస్యంకృకాటికాచేతి
షడున్నతాని ॥ హనులోచనబాహునాసికం స్తనయోరంతరమత్రపంచ
మం।అతిదీర్ఘమిదంతుపంచకంనభవత్యేవనృణామభూభృతామితి - అత

ఏవామనుష్యమాత్రసులభైః భూపతివ్యతిరిక్త దుర్లభైరిత్యర్థః ॥ ౪ ॥
సూచితమర్థం ద్రఢయతి నూనమితి॥ అస్యా అపిరీతేర్నాట్యావాంతరభేద
త్వాదితిభావః-యదాహుః ॥ పద్యమంగులివిచ్ఛేదఉరోవిన్యస్తమక్షరం।
తన్మానుకరణంచేతిదాస్యమేతచ్చతుష్టయమితి-శిష్టంస్పష్టం॥ ౫॥౬॥ ప్ర
కారైరమనుష్యమాత్రసులభైర్వ్యక్తైరనీచైరపి ॥ ౪ ॥ ప్ర
థమః॥నూనమెతెప్రతాపరుద్రసమరపరాఙ్ముఖావక్షుస్థలవి
రచిత వరాహలక్ష్మాణః ప్రాణత్రాణార్థమనయారీత్యా
కాకతీయ మహారాజంప్రసాదయితు మధ్యవస్యంతీతితర్క
యామి॥ఏతత్ప్రస్తుతోపయోగిప్రతిరాజభద్రాచరణాదభూ
తాహరణం॥ జాంఘికేనపునస్తైస్తైర్లక్షణైర్నారెశ్వరాభ్యా
హవాదనుమానంచ॥ ౫॥ ద్వితీయః ॥ అహోభావిజయయా
త్రా శ్రవణకుతూహలితాపౌరాణాం। యదావామనుసరం
తిపునఃపునఃప్రశ్నమాలయాతత్సభేప్రకాశ్యతాంప్రతాపరు
ద్రభుజయోర్విజయోదాహరణం॥౬॥ప్రథమః॥కించిదుచ్చైః
భోభోశ్రూయతాంకాకతీయకులశ్లాఘాకామధేనుః ప్రియో
దంతః ॥ జెతాకాకతివీరరుద్రవిభునా సర్వాదిశోనిర్జితాః
క్ష్మాపాలాఃకరదీకృతాఃకృతమిదంనిర్వైరముర్వీతలం । య
స్యోద్యద్భుజవైభవంసరభసారోహద్విపత్కామినీమంజీర
ధ్వనిపూర్ణకందరముఖైర్వ్యాకుర్వతెపర్వతాః॥ ఏషతత్వా
నుకీర్తనరూపోమార్గః॥ ౭॥ద్వితీయః॥సఖెనూనమేషుదివసె
షుకాకతీయమహారాజోనిరంతరంపురస్కృతపురోధఃప్రవ
రామాత్యవృద్ధోయువరాజవిజయమాశంస మానోగమయతి
వాసరాణి॥ ౮॥ ప్రథమః ॥ ఉచితమాచింతితంవయస్యేన॥
యోదంతఃప్రియవార్తా॥ జేత్రేతి ॥ కరదీకృతాః బలిప్రదాఃకృతాః-
అభూతతద్భావేచ్విప్రత్యయేన ఇయంతంకాలమజయ్యాఅపిజితాఇతిల
భ్యతే-నిర్వైరంప్రతివీరరహితం - యెకరంనప్రయచ్ఛంతితేప్రాక్తైరే
వవిజితాఇత్యర్థః॥తతఃకింజాతమతఆహ యస్యేతి ॥ వ్యాకుర్వతే

వ్యాచక్షతే॥౭॥౧౦॥ అప్రియాణి ప్రియాణి క్రియంతే ఏభిరితి ప్రియం-
కరాణి-ఆఢ్యసుభగేత్యాదినా ఖ్యుణ్ ప్రత్యయే ముమాగమః - కాకతీయ
షా కాకతీంద్రః॥౧౧॥౧౨॥ భవతా ఖలు పితృమానితి- కారణగుణానాం
౯ ॥ ద్వితీయః॥ పురోవలోక్య సహర్షం । కథమస్మదీయం వ
చనమాకర్ణ్య నూనం మహారాజాయ నివేదయితుమమాత్యపు
త్రస్సహర్ష సంభ్రమం రాజకులాభ్యంతరం ప్రవిశతి తదా
వామపి ప్రతిహారభూమిమధ్యాస్య కాకతీశ్వరావసరం ప్రతి
పాలయిష్యావ ఇతి పరిక్రామతః॥ ఏతద్వితర్క- ప్రతిపాదనా
రూపం॥౧౦॥ తతః ప్రవిశత్యమాత్యపుత్రః॥ అమాత్యపుత్రః॥
సప్రమోదం ॥ అహో మమ ధన్యతా- యదీదృశానాం మ
హోత్సవానాం నివేదయితాస్మి సంవృత్తః । యస్మయా వి
జ్ఞాపితైః శ్రవణప్రియంకరైర్వార్తామృతైస్స్వప్నసాక్షా
త్కృతాదపి స్వయం భూదేవ ప్రసాదాత్ప్రమోదయిష్యతే
కాకతీయనృపః॥ ఏషోత్కర్షవచనరూపోదాహృతిః॥ పురోవలో
క్య।కథమయం మహారాజః పురోహితైరమాత్యైరన్యేన పరిజ
నేన చ పరివృతో మహాస్థానమండపమధితిష్ఠతి।తదహముపసర్పా
మీతి పరిక్రామతి॥౧౧॥ తతః ప్రవిశతి యథానిర్దిష్టో రాజా మం
త్రిణః పురోధసశ్చ ॥ రాజా॥ సవిమర్శ్యాశ్చర్యమమాత్యాన్ప్ర
తి । అహో శైశవేప్యుచితకారిత్వం వత్సస్య వీరరుద్రస్య ।
యదస్మదనురోధాద్ధిమానమాత్యాన్నివర్త్య స్వయమేవ
జిగీషుః ప్రస్థితః॥ ౧౨॥ మంత్రిణః। సబహుమానం। మహారా
జ భవతా ఖలు పితృమాన్ కుమారః॥ ౧౩॥ పురోధసః॥ విజయ
ప్రస్థానాత్ప్రభృతి నక్తందివమున్మిషంతి కల్యాణాని । తద్విజి
తా ఏవ దిశో రాజపుత్రేణ॥ ౧౪ ॥ రాజా ॥ భవతామాశిష
ర్యేసంక్రాంతిరుచితైవేతి భావః॥౧౩॥ నక్తంచ దివా చ నక్తందివం- అచ
తురేత్యాదినా సప్తమ్యర్థవృత్త్యోరవ్యయయోర్ద్వంద్వసమాసో నిపా
త్యతే-కల్యాణాని శుభనిమిత్తాని ఉన్మిషంత్యుద్భవంతి॥౧౪॥ ప్రదుహాతే

మహతేః కర్మకర్తరితఙ్-నమహేతి యక్ప్రతిషేధః ॥౧౫॥౧౬॥ ప్రఘ
ణో బహిర్ద్వారప్రకోష్ఠకః - అగారైకదేశే ప్రఘణః ప్రఘాణశ్చ నిపా।

ఏవ కాకతీయకులశ్రేయాంసి స్వయం ప్రమహతే॥ ౧౫॥ పరి॥

కాఅఈఅకులం సకిం ణుణ సప్పుంణపుంణేణ - జంసి అవఇంణో
భువణేక్కభందో పఅవరుద్దో॥ ఛా॥ కాకతీయకులస్య కిన్ను న
సంపూర్ణం పుణ్యేన యస్మిన్నవతీర్ణో భువనైకభద్రః ప్రతాప
రుద్రః॥ ౧౭ ॥ రాజా॥ సౌత్సుక్యం। కథం విరయతి వత్సస్య విజ
యయాత్రా శ్రవణమహోత్సవః॥౧౮॥ అమాత్యపుత్రః॥
సవినయసంభ్రమముపసృత్య సప్రణామం। దేవ మధ్యమలోక
పాల యువరాజప్రేషితౌ విజయవార్తాహారిణౌ ప్రఘాణ
ప్రాంగణమధివసతః। ఏష సంచింత్యమానార్థప్రాప్తిరూ
పః క్రమః॥ ౧౯॥ సర్వే సహర్షాతిశయం నిరూపయంతి॥ మం
త్రిణః॥ భద్ర శీఘ్రం ప్రవేశయ॥ ౧౯॥ అమాత్యపుత్రః॥ య
దాదిశంతి మహామంత్రిణ ఇతి నిష్క్రమ్య సహ తాభ్యాం పునః
ప్రవిష్టః॥ ౨౦॥ పురుషౌ॥ ప్రణమంతావుపసృత్య। దేవ విశ్వై
క విజయినా పుత్రేణ వర్ధసే బాధమప్రమేయమహిమా ప్ర
తాపరుద్ర భుజస్థేమా। యస్మైస్ఫుశే వేప్యతేశయితశరుణా కాకతీ
యవరాక్రమస్తస్య విక్రమః॥ ౨౧॥ రాజా ॥ సహర్షాతిశ
యమమాత్యావవలోక్య । మనోరథాభ్యామివ చింతితోపగ
తాభ్యాం మహార్ఘం పారితోషికం ప్రతిపాద్యతాం। ద్విగుణీ
కృతహర్షయోరనయోర్ముఖాద్వత్సస్య విజయలక్ష్మీపరిగ్రహ
వృత్తాంతశ్రవణమహోత్సవేన చరితార్థయామః శ్రోత్ర
వృత్తిం॥ ౨౨॥ మంత్రిణః ॥ యదాజ్ఞాపయతి దేవ ఇతి భారిక
ముఖాత్తథా కుర్వంతి । ఏష సామదానాచరణరూపస్సంగ్ర

**తః-తత్ప్రాంగణమధివసతః - ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇతి సకర్మత్వం॥ ౧౯॥**
**౨౨॥ భూరిసువర్ణం తత్ప్రాప్తియుక్తో భారికః కనకాధ్యక్షః॥ ౨౩॥౨౬॥ నీరా**

యః-మాంసస్యదంశనక్రియాకర్మత్వేపి పానక్రియాకరణత్వాత్తృ
తీయోపపదత్వం- తృతీయాప్రభృతీన్యన్యతరస్యామితివికల్పాదుపపదస
మాసః - మస్తిష్క-ంనామమస్తకస్థితో గోర్ధ్వాపరపర్యాయో మేదోవిశే
షః-తల్లగ్నైః ఏకైకసైరస్థిభిః స్పృష్టదంష్ట్రః॥ ౩౩॥ ౩౭॥ ఛిన్నేతి॥ ప్రతిభయే

రాం మత్తోమస్తిష్క-లగ్నైః గ్రథితనృపవపుఃకీకసైః స్పృష్ట
దంష్ట్రః। బిభ్రత్ప్రౌఢాంత్రమాలాం జనితజనభయో
భైరవాకారఘోరస్సంగ్రామోర్వ్యాః కలింగైర్బలివిధిమ
కరోద్వీరరుద్రస్యఖడ్గః॥౩౩॥ క్రోధనః॥ మానుషవేషధారో
హితేనా పికాకతీయవిష్ణునా కించిదావిష్కృతో నిజప్రభా
వః॥ ౩౪ ॥ మంత్రిణః॥సహస్రాతిశయాన్వితః।అహోఽపా
రాక్రమాతిభూమిః ప్రతాపరుద్రస్య॥౩౫॥పరి ॥ సరిసఖువి
ద జమహారాఅరుంఞణరేసరణదణేణ కిదంవ జకాఅఇసుళ
ంపసవాణభసు జసుళదేవదాఏ సఅభూదెవంస పసంతివి
సెసాణ జుంత తఖుకిఅజువరాఏణ॥ఛా॥ సర్వశంఖ్య్వేతత్
యన్మహారాజరుద్రనరేశ్వరనందనేన కర్తవ్యం యత్కాక
తికులప్రసవానాంక్షుమం యత్కులదేవతాయాః స్వయం
భూదేవస్యప్రసత్తివిశేషాణాంయుక్తం తత్ఖలుకృతంయువ
రాజేన ॥ ౩౬ ॥ రాజా-సప్రమోదగద్గదం॥ తతస్తతః॥౩౭॥
ప్రథమః ॥ అనంతరం ॥ ఛిన్నోన్మద్యద్వైరివీరప్రతిభయమకుట
టాటోపసంజాతరాహుభ్రాంతి భ్రశ్యత్పతంగాభయకర
పృతనారేణుబద్ధాంధకారా। ఆసీత్సంగ్రామవేళావిహరద
నభయంకరేణమకుటాటోపేనసంజాతయా రాహుభ్రాంత్యాభ్రశ్య
తఃక్లిశ్యమానస్యపతంగస్యసూర్యస్యాభయకరణేనాభయసాధనేన- మ
కుటాచ్ఛాదకతయారాహుభ్రాంతినివర్తకత్వేనేతిభావః - చమూరే
ణునాబద్ధాంధకారా అతఏవసంగ్రామవేళాయారాత్రిత్వంప్రతీయ
తే - తత్రేభకుంభనిర్గతాముక్తాఏవతారాః అప్సరోముఖమేవచంద్రో

భూదిత్యాహ విహరణితి॥ ౩౮॥ వృత్రేతి ॥ వృత్రారాతేరింద్రః తస్యదిక్ ప్రాచీ- పారంపూర్వపయోధేః పారేపూర్వపయోధి-పారేఋధ్యేష స్త్యావేత్యవ్యయీభావః ॥ ౩౯ ॥ మునావితి ॥ లోపాముద్రాసుహృది మునావగస్త్యేనికటస్థేసమీపస్థేపి - అగస్త్యోదయేనద్యోనిర్మలాభవంతి- తదుక్తంవరాహసంహితాయాం- ఉదయేచమునేరగస్త్యనామ్నఃకుసు

సిలతోద్భిన్నమత్తేభకుంభప్రోద్యన్ముక్తాఘుతారానికరపరివృ తస్వర్వధూవక్త్రచంద్రా॥ ౩౮ ॥ అనంతరంయువరాజా జ్ఞయా ॥ వృత్రారాతిదిగంతరాళవిజయప్రఖ్యాతవిక్రాం తయః పారెపూర్వపయోధికల్పితజయస్తంభాస్స్ఫురత్తేజ సః । వేలాకాననవాసిగీతవిభవందేవస్యదోర్విక్రమం శృ ణ్వంతోముహురంధ్రసైన్యపతయఃప్రాప్తాదిశందక్షిణాం॥ ౩౯॥తత్రచ॥ మునౌలోపాముద్రాసుహృదినికటస్థేపిమహ తాభవంత్యేతానద్యఃకలుషపయసస్సైన్యరజసా। ఇతీవవ్యో మాగ్రేమలయపవనాందోళితశిఖాః పతాకాస్సోత్ప్రాసాః ప్రతిపదమనృత్యన్నతితరాం ॥ ౪౦ ॥ అనంతరం। పాండ్యప్ర ముఖాన్దాక్షిణాత్యాన్క్షితీశ్వరాన్ శరణముపగతాన్కా కతీయ వీరరుద్రస్య చమూపతిర్నిశ్శేషం సంభావ్యతైస్స హప్రతీచీందిశంప్రతిచలితః॥ ౪౧॥ మంత్రిణః॥ సాధుసాధుస మాచరిత మాత్మనీనంపాండ్యైర్యత్పూర్వ మెవదేవస్యచర ణమూలంప్రాప్తాః॥ తతస్తతః॥ ౪౨॥ ద్వితీయః॥ తత్రచ॥ పా శ్చాత్యానాంధ్వజేషు స్థితమధికభరప్రస్తదండేషు గృధ్ర

మాయోగమలప్రదూషితానిహృదయాని సతామివస్వభావాత్పునరం బూనిభవంతినిర్మలానీతి- తథాపికాలుష్యమితివిరోధద్యోతకోపిశబ్దః- సో త్ప్రాసాఃసోపహాసాః-లోకేకశ్చిత్ప్రబలం కంచనవిజిత్య సోపహాసమ న్నతస్థలేచలన్భిభోనరీనర్తి-తద్వదితిభావః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ సాధ్వితి॥ ఆత్మ నేహితమాత్మనీనం-ఆత్మన్విశ్వజనేత్యాదినాఖప్రత్యయః॥ ౪౨॥ పాశ్చా త్యానామితి॥ పశ్చాద్భవాఃపాశ్చాత్యాః-దక్షిణాపశ్చాత్పురసస్త్యక్

తేషాంధ్వజేషుగృధ్రప్రాన్తైః స్థితమితియత్తదేవగారుత్మతమస్త్రం స
ముజని-యుద్ధాత్పూర్వంగృధ్రైరేవతత్ఫలంకృతమితిభావః- తదుక్తంవ
రాహసంహితాయాం॥ క్రవ్యాదకౌశికకపోతకకాకకంకైః కేతుస్థితైర్మ
హదశంతిభయంనృపస్యేతి- అత్ర క్రవ్యాదాగృధ్రాదయఇతి తద్వ్యా
ఖ్యాతోత్పలపరిమళకారః-తర్హిపునర్యుద్ధస్యకింఫలమతఆహ విజయేతి॥

ప్రాన్తైర్యచ్చండతుండాహతివిహతవపుష్యాతతక్షే ప్రతీప
స్త్రైః। అస్త్రంగారుత్మతంతత్సముజనివిజయప్రార్థినామంధ్ర
సైన్యప్రస్థానాంజన్యమన్యన్ననునిబిడభుజాదండకండూవిడం
బః॥ ౭౩॥ అనంతరం॥ జిత్వాప్రతీచీమథవీరరుద్రః ప్రత్యర్థినా
రీనయనాంబుపూర్ణాం। రేవాంసముత్తీర్యగజానుబద్ధసేతుం
విజేతుంగతవానుదీచీం॥ తత్రాంగవంగకళింగమాళవప్ర
భృతయస్సర్వే భూపాలామిళిత్వా యుద్ధాయబద్ధాదరాః
పురతః ప్రాదురభవన్॥౭౪॥ మంత్రిణః॥ అహోపరమనా
స్మవేదితోదీచ్యానాం యత్ప్రతాపరుద్రస్యాపిపరిపంథినో
భవంతి॥౭౫॥ రాజా॥ తతస్తతః॥ ౭౬ ॥ ప్రథమః॥ అనంతరం
సమమసీకిసీభిరాపతంతిరాజకానివిలోక్య - సగర్వమేవము
క్తంసేనాపతిభిః ॥ రేరేఘూర్జరజర్ఝరోసిసమరేలంపాకకిం
కంపసే వంగత్వంగసికింముధాబలరజఃకాణోసికింకొంకణ।
పాంచాలత్రిపరాయణోభవమహారాష్ట్రాపరాష్ట్రోస్యమీ
యోద్ధారో†వయమిత్యరీనభిభవంత్యంధ్రక్షమాభృద్భటాః॥

ప్రస్థానామగ్రగామినాం-ప్రష్ఠోగ్రగామినీతినిపాత్యతే- జన్యంయుద్ధం-
కండూవిడంబఃకండూయాపనయనం॥ ౭౩ ॥ జిత్వేతి క్త్వాప్రత్యయేనై
వానంతర్యేసిద్ధే అథశబ్దోవిళంబాభావసూచనార్థః - నయనాంబుపూ
ర్ణాందుస్తరామిత్యర్థః-తరణోపాయమాహ గజానుబద్ధసేతుమితి॥ రే
వాంనర్మదాం॥౭౬॥ సమమసీకిసీభిస్సేనాభిస్సహ- రాజకానిరాజసమూ
హాన్-గోత్రోక్షోష్ట్రాదివావుఞ్ ప్రత్యయః॥ రేరేఇతి॥ వ్యాఖ్యాతంన

† వయమంధ్రనాథసుభటాః ప్రత్యర్థిదావానలాఇతి - పా.

యక ప్రకరణే॥రోషసంబంధ వచనరూపమితిరోషసంబంధసంభ్రమహా
నరూపమిత్యర్థః॥ ౪౭॥౪౮॥ స్వాత్మనితనుత్యజామం తేస్వయమేవదివ్య
త్వంసంపాదయామీతిస్వర్గంగాయామయంమహానహంకారస్తన్ని
వారకోయంమహాహవః-తదతిశాయిమహిమేత్యనుపమసైనికపరాక్ర
మ ఇత్యాహయస్తత్రేతి॥ సురాణాంభావస్సురభూయం- భువోభావఇ
తిక్యప్-అత్యాక్షీత్ త్యక్తవతీ- ఆరాత్సమీపే॥ ౪౯॥ భయేనప్రచ్ఛన్న

ఏతద్రోషసంబంధవచనరూపంతోటకం॥౪౭॥పరి॥సాహుసా
హుచమూవఈణవఅణ।ఏంవఘణిఅఉణకిరిసఉవంకతతెహి॥
ఛా॥ సాధుసాధుచమూపతీనాంవచనం । ఏవంఘణిత్వాపునః
కీదృశముపక్రాంతంతైః॥౪౮॥ప్రథమః॥కింకథ్యతే । సైనికా
నాంనిరుపమః పరాక్రమః ॥ యస్తత్రాభవదాహవస్సమ
ఖిలంజానాతి భాగీరథీయాత్యాక్షీత్సురభూయకారణ నిజా
హంకారముచ్ఛృంఖలం । ఆరాద్వీక్ష్యసమగ్రమంథ్రిసు
భటస్తోమ్రఖడ్గావళీ ధారాతీర్థముపేత్యదివ్యనగరీమారో
హత్తోభూపతే॥౪౯ ॥ అనంతరం తత్రప్రలీనాత్మనఃప్రతి
పక్షభూపాలానన్వేష్టుకామాస్త్రిలింగసైనికాస్తత్తద్దేశవే
షభాషాదికమావిష్కృత్య-ర్వాణాస్సర్వతఃపర్యటంతిస్మ - జీవ
గ్రాహంగృహీత్వాసమానయంతిస్మయువరాజాంతికం ॥
౫౦॥మంత్రిణః॥ సాధీయాన్ఖలుసైనికానాముద్యమః । ఏత

ద్వృత్తిన్నాపర్థివాః ప్రచ్ఛన్నమార్గేణైవాసాధయన్నిత్యాహఅనంతరమితి
జీవగ్రాహంగృహీత్వేతి-జీవతీతిజీవః-ఇగుపధలక్షణఃకప్రత్యయః- జీవం
తంగృహీత్వేత్యర్థః॥నచహన్యాత్ స్థలారూఢంనక్లీబంనకృతాంజలిం।నభీ
తంనపరావృత్తం సతాంధర్మమనుస్మరన్నితిభీతవధే మనునానిషేధస్మర
ణాదితిభావః-సమూలేత్యాదినాణముల్ప్రత్యయః - కషాదిత్వాదనుప్ర
యోగః॥౫౦॥ ఇష్టజనాతిసంధానమధిబలలక్షణం- తతేప్సితంప్రకృతోప
యోగి- జనాతిసంధానంవంచనమిత్యేవమర్థంమత్వాయోజయతి॥ఏతది

తి॥ ప్రకృతోపయోగిచ్ఛద్మాచరణమాత్రమభూతాహరణం తేనపరవం
చనమధిబలమిత్యనయోర్భేదఇతిద్రష్టవ్యం॥ ౫౧॥ ౫౩॥ ఏషఇతి॥ భయ
ప్రతిపాదనాదితిఅపకారికృతభయప్రతిపాదనాదిత్యర్థః॥ ౫౪॥ కాతర్య
మేవరాజ్ఞాంశ్లోకత్రయేణాహ అంగాఇత్యాదినా॥పలాయఃపలాయనం

త్ప్రకృతోపయోగిత్వేనవంచనాదధిబలం॥౫౧॥రాజా।తత్త్రః॥
౫౨॥ద్వితీయః ॥ అనంతరంనరపతయోనిజపరిజనేష్వప్యకృ
తవిశ్వాసాః ప్రతాపరుద్రస్యపాదమూలమేవ శరణముపగ
తాః॥౫౩॥పరిజనః॥ అహోయాణరవఇణం * సంఝుసకాఅర
ంతణ॥ఛా॥అహోనరపతీనాంసాధ్వసకాతరత్వం। ఏవభ
యప్రతిపాదనాదుద్వేగః॥ ౫౪ ॥ ప్రథమః॥కిముచ్యతే కాత
ర్యమితి ॥ అంగాస్సంగరభీరవస్సమభవంశ్చోళాః † పలా
యాకులాః కాశ్మీరాస్స్మరణీయ విక్రమకథాస్థానానిరీ
ణశ్రియః । లంపాకాభయకంపమానవపుషోవంగానిరంగీకృ
తానేపాలాఃపరిపాలనవ్యసనినస్సింహాశ్చనీరంహసః॥౫౫॥
అపిచ ॥ కాంభోజాఃక్షతకుంభినీపరిచయాః ప్రాప్తవ్రణా
స్సేవణాగౌడాః పీడితవిగ్రహాః శ్రితకులగ్రావాంకణాః
కొంకణాః । లాటాఃపాటితమూర్తయఃపరిగళద్ధ్వివిహ్వలా
స్సింహలాః కర్ణాటాః పరిపూర్ణవేపథుభృతస్తంద్రాళవో
మాళవాః॥౫౬॥కించ॥భోజావ్యర్థభుజాయుధాఃక్షతనిజస్త్రీ
కేళయఃకేరళాః పాండ్యాఃఖండితవిక్రమాః ప్రకటితహ్రీ
జర్జరాఘూర్జరాః । పాంచాలాఃప్రణతిప్రపంచితభియశ్చా

తత్రాకులాః-ఉపసర్గస్యాయతావితిలత్వం-నిరీణశ్రియోగతసంపదః-
రీణాతేర్ణాద్విత్వాన్నిష్ఠానత్వం-నిరంగీకృతాఃనిరవయవీకృతాః- నీరం
హసోనిర్వేగాః॥౫౫॥కాంభోజాఇతి॥కుంభినీభూమిః- తంద్రాళవోఽలసాః
నిరుద్యోగాఇత్యర్థః-స్పృహిగృహీత్యాదినాఆళుచ్ప్రత్యయః॥౫౬॥ భో

---

* ఝంఝుకాఅరంతణ-యుద్ధకాతరత్వం—† ప్రలాపాకులాః.

జాఇతి॥ చాటూనితాౖియస్వేత్యాదీనిప్రియవాక్యానితైరుత్కటాః-శ్రితపల్లయః ప్రాప్తాల్పగాౖమాః॥ ౫౭॥ ౫౯॥ ఆమూలచూడంఆమూలాటూత్కటాఃకీకటాః కాంపిల్ల్యాశ్శ్రితపల్లయః కృతయశోభంగాఃకళింగాఅపి॥ సర్వేహర్షాతిశయంనాటయంతి ॥ ౫౭ ॥

పరి॥సాశ్చర్యం॥ అహోవీరరుండంస అఇసఇద తిహువణాఇ జుంఝావదాణాఇ॥ఛా ॥ అహోవీరరుద్రస్యఅతిశయితత్రిభువనానియుద్ధాపదానాని॥౫౮॥ రాజా ॥ సహర్షం।

మహతీంప్రతిష్ఠామారోపితంఖలు కాకతీయకులం విశ్వైకవిజయినావత్సేన॥ ౫౯ ॥ పురోధసః॥ఆమూలచూడంఫలితాః ప్రసత్తయఃకాకతీయాన్వయదేవతానాం॥ ౬౦ ॥ రాజా॥ తతస్తతః॥౬౧॥ప్రథమః॥ అనంతరంసకలదిగ్విజయసముత్తేజితతేజోవిలాసః సర్వనరేశ్వరాణాంతానితాన్యుపాయనాని స్వీకృత్యసమగ్రసైన్యైస్సపత్నైర్మహీభృద్గణైరాశ్రితేనమహతాబలార్ణవేన న్యవర్తతవిశ్వైకవీరోవీరరుద్రః॥ ౬౨॥మంత్రిణః। సహర్షం ॥ కుత్రేదానీంరాజపుత్రః॥౬౩॥

ద్వితీయః॥సాంప్రతంకింకుర్వాణరాజలోకస్సర్వానపి సేనాపతీన్నగరం ప్రస్థాప్యకతిపయమౌలపరివృతః కాకతీయవీరః స్వైరం గోదావరీపరిసరారణ్యేషు మృగయాకుతూహలీవిహరతే॥౬౪॥మంత్రిణః ॥ సవిమర్శం-మహారాజనూనంత్వర్యేవశాసతివసుమతీంయౌవరాజ్యమేవబహుమన్యతే రాజపుత్రః॥ఏషాప్రాప్త్యాశా॥దిగ్విజయాకృష్టనరేశ్వరవృత్తాంతస్యవ్యాపిత్వాత్పతాకానిరూపితా॥ ౬౫॥ రాజా॥ తదచిరమేవ యుష్మాభిరానేతవ్యోవత్సః । అనునేతవ్యశ్చ రాజ్యాభిషేకాయ ॥ ౬౬ ॥ మంత్రిణః॥యదాజ్ఞాపయతిదేవఇతినిష్క్రాం॥ ౬౦॥ ౬౩॥ కింకుర్వాణరాజలోకఃకింకరీభవద్రాజవర్గః-మౌలంమూలబలం॥ ౬౪॥ ఏషాప్రాప్త్యాశేతి। రాజ్యాభిషేకస్యమృగయాకుతుకప్రతిబంధకోపనిపాతేనశంక్యమానత్వాదితిభావః-పతాకాంఃవౌజ

యతిదిగ్విజయేతి॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ఆలానమితి॥ ఆలానం బంధనస్తంభః- నిగ
ళాని శృంఖలాని- పాతితధూర్గతః పాతితాధోరణః- కరిగ్రామణీః రాజ
ప్రియో గణపతిర్నామ గజశ్రేష్ఠః॥ భ్రశ్యత్పణ్యపథమిత్యాదౌ శంకాత్రా
సయోర్నిరూపణాత్సంభ్రమ ఇత్యాహ ఏష ఇతి॥ ౬౮॥ కటకం నగరం ॥
౬౯॥ ౭౦ ॥ పిత్రేతి॥ గజాస్యో గణేశః- అత్రేప్సార్థస్య మహాభిషేకస్య

ష్క్రాంతాః॥ ౬౭॥ నేపథ్యే॥ ససంభ్రమం భో భో నాగరికాః
సత్వరమపసరత మార్గం యదిదానీం॥ ఆలానం తరసా నిపాట్య
నిగళాన్యుచ్ఛిద్య ధూత్వాంకుశో వేగోత్పాతితధూర్గతః కటత
టీనిర్యన్మదాంబుప్రవాహః । భ్రశ్యత్పణ్యపథం చలద్గజహయం
బిభ్యజ్జనౌఘం పురం విష్వగ్వ్యాకులయత్యమందరభసస్సైష స్వై
రం కరిగ్రామణీః ॥ ఏష శంకాత్రాసరూపస్సంభ్రమః ॥
౬౮॥ రాజా॥ ఆకర్ణ్య సస్మితం॥ కథం వ్యాకులయతి కటకం కరీం
ద్రః॥ ౬౯ ॥ పురుషః ॥ మహారాజ నూనమిదానీం నగరం ప్రవి
శతాం నరేశ్వరోపాయనానాం ద్విపానాం గంధానిలాయ
సంప్రత్యన్నిరర్గళో జాతః ప్రధానహస్తీ॥ ౭౦॥ పురోధసః॥
పిత్రా స్వయంభూపతినోపదిష్టం ప్రతాపరుద్రస్య మహాభి
షేకం । నిర్విఘ్నమాపాదయితుం గజాస్యః కరేణురాజాకృ
తిరభ్యుపైతి॥ ఏష గర్భబీజోద్భేదనాదాక్షేపః॥ ౭౧॥ రాజా॥
సహర్షం॥ తర్హి వయమపి ప్రమదవనద్వారప్రాసాదమారు
హ్య గజేంద్రమవలోకయిష్యామః ఇత్యుత్థాయ నిష్క్రాంతా
స్సర్వే॥ ౭౨॥ ఇతి నాటకప్రకరణే - వీరరుద్రవిజయో నామ
తృతీయోంకః ॥ .............................. *

నిర్విఘ్నమిత్యనేన గణేశప్రసాదరూపోపాయానుసరణాదాక్షేపః- ఇష్టా
ర్థోపాయానుసరణమాక్షేప ఇతి లక్షణాత్ । అతఏవాత్ర గర్భబీజోద్భేద
నాదిత్యాహ తస్య ప్రాప్త్యాశాసంబంధిత్వేనైవంవిధత్వాదితి ॥ ౭౧ ॥
అంతఃపురోచితం రాజ్ఞో వనం ప్రమదవనం- ఙ్యాపోరితి హ్రస్వః ॥ ౭౨ ॥
ఇతి తృతీయోంకః.............................. *

నీచపాత్రద్వయయుక్తం ప్రవేశకం ప్రారభతే తత ఇతి॥ తత్ర
ప్రతిహారప్రవేశాత్పూర్వః కథాభాగః పూర్వాంకశేషతయా వృత్తః -
తతః ప్రవిశతి ధాత్రీ చేటీ చ॥ ధాత్రీ॥ సరోషం। హంజే ఎఆరి
ససహంసకంజపంజా ఉళరాలఉళమహాసవేవి సఅళా
విరఅణీ కేణ సమం తుఏ ణీదా॥ ఛా॥ హంజే ఏతాదృశ సహస్ర
కార్యపర్యాకుల రాజకులమహోత్సవేపి సకలాపి రజనీ కే
న సమం త్వయా నీతా॥ ఈరిసమహాఘూఇ భూసణాఇ కుదో
చోరిఅఇ కహంణపింణాద తుఏ దాసీఏ ఉత్తీఏ॥ ఛా॥ ఈదృశ
మహార్ఘాణి భూషణాని తత శ్చోరితాని కథం న విజ్ఞాతం త్వయా
దాస్యాః పుత్ర్యా॥ సఅళాదిసో జేఊణ చఉరంతసామంతపరివా
రోవఅరుందో ణఅరం పవిట్ఠో॥ ఛా॥ సకలా దిశో జిత్వా చతురం
తసామంతపరివారః ప్రత్యాపరుద్ధో నగరం ప్రవిష్టః॥ కుళదేవ
దాపసంసిఏ మహారాఅం సఅంణావి పురోహిదాణ అణురో
హేణ అమంచాణ అణువంటణేణ పఆణ భాఅహేఏణ ఖో జీవిత
వోవిసేసేణ అస్సారిసస్స పరిఅణస్స సుకిదపరివాఅణ అంభుప
గఅమహారంజాహిసేఓ జువరాఓ సంజాఓ॥ ఛా॥ కులదేవతా
యాః ప్రసత్త్యా మహారాజస్యాజ్ఞయా పురోహితానా మను
రోధేన అమాత్యానా మనువర్తనేన ప్రజానాం భాగధేయేన త్వో
న్యా స్తపోవిశేషేణ అస్మాదృశస్య పరిజనస్య సుకృతపరిపాకే
న అభ్యుపగతమహారాజ్యాభిషేకో యువరాజస్సంజాతః॥
ఎంవవి పఆఇణీఏ మహూసవాఉళిఅమోంతూణ కహిం దా॥
ఛా॥ ఏవమపి ఏకాకినీం మాం మహోత్సవాకులితాం ముక్త్వా
ఉత్తరస్త్రోత్తరాంకశేషతయా వర్తిష్యమాణ ఇతి ద్రష్టవ్యం॥ హంజే చేటి-
హండే హంజే హళాహ్వానే నీచాం చేటీం సఖీం ప్రతీత్యమరః॥ ఈరిసేతి॥
మహార్ఘాణి మహామూల్యాని-దాస్యాః పుత్ర్యా - పుత్ర్యే న్యతరస్యామితి

వికల్పాదలుక్॥ విమర్శసంధింయోజయతి॥ అనేనేతి॥అనేనగ్రంథసంద
ర్భేణేత్యర్థః- ప్రతిపక్షనివృత్త్యా కార్యనిశ్చయోనియతాప్తిః - తస్యాః
కుత్రస్థితా॥అనేనరోషవశాన్నియతాప్తిప్రదర్శనముఖేనబీ
జస్యావమర్శాద్విమర్శసంధిః। చేటీగతదోషప్రఖ్యాపనాద
పవాదోంగం ॥ ౧ ॥ చేటీ॥సామిణిఅవరాహంసహంస॥ఛా॥
స్వామినిఅపరాధంసహస్వ॥ఇతిపాదయోఃపతతి॥ ౨॥ ధా
త్రీ॥ సభ్రూభంగం। దాసీఏఉంతిపడచ్ఛేణసంపదసణప
ఓమంజేసి। జపణామేణఈరిసావరాహంసిఢిలేసి॥ ఛా॥ దా
స్యాఃపుత్రిపటాంచలేనసర్పదంశనంపరిమార్జయసి। యత్ప్రి
ణామేనఈదృశాపరాధంశిథిలయసి।ఏషరోషసంభాషణరూ
పస్సంఫేటః॥ ౩॥ చేటీ॥ ఈరిససహావాఏంవతుమం। తాణి
ంకారణకోవిణీహోదిఅణువంటిదుఅహంణపంఖంతా॥ ఛా॥
ఈదృశస్వభావైవత్వం-తస్మాన్నిష్కారణకోపినీంభవతీమ
నువర్తితుమహంనపర్యాప్తా॥ ౪॥ధాత్రీ॥సరోషశిరఃకంపం।
వంకసీలెదుంశిళిఏలూణకంణణాసిఅతుమంబంధిఊణకారాంగ
హంభాఅణకరెమి ॥ ఛా ॥ వక్రశీలేదుశ్శీలేలూనకర్ణనాసి
కాంత్వాంబధ్వాకారాగృహభాజనంకరోమి। ఇతిబాహుబం
ధనంనాటయతి।ఏషబంధనరూపోవిద్రవః॥ ౫॥ చేటీ॥సభయకం
పం। సామిణిరంఖెహిరంఖెహి అసరణంణిరవరాహంఇమంజణం
ఛా॥ స్వామినిరక్షరక్ష అశరణంనిరపరాధమిమంజనం॥
తుహంఅంతిఆఏహిడింబంసమంగచ్ఛంతీఏ అహంబళంకారేణణీదా॥
ఛా॥ తవఅత్తికయాహిడింబాశ్రమంగచ్ఛంత్యా అహంబ
లాత్కారేణనీతా॥ తంథపడిఊలదెంపసాదఅతీఏవిళంబిదకి
ప్రదర్శనముఖేనబీజస్యగర్భపంథా ప్రసిద్ధస్యావమర్శనాత్ పర్యాలో
నాత్॥౧॥౫॥తవఅత్తికయాజ్యేష్ఠభగిన్యా-అత్తికాభగినిజ్యేష్ఠత్యమర

౬॥౧౦॥ ప్రతిహారప్రవరః ప్రతిహారవృద్ధః॥ దీపరింఛోళిం దీపపఙ్క్తిం॥౧౧॥

కరేమి॥ ధా॥ తత్ర ప్రతికూలం దైవం ప్రసాదయంత్యా తయా విలంబితం కిం కరోమి॥ ౬॥ ధాత్రీ॥ సరోషహుంకారం॥ ఎఆరిసిం రాఅఉళమహూసవఉంఝిఅ హిండి బాలఅంగడసెళేసుకితి మంతఅ తాడింజఇ మందభాఇణీప ॥ ధా ॥ ఎతాదృశం రాజకులమహోత్సవముజ్ఝిత్వా హిండిం బాలయగండశైలేషు కిమితిమస్తకంతాడ్యతే మందభాగిన్యా॥ ఎషగురుతిరస్కృతిరూపో ద్రవః॥ ౭॥ చెటీ॥ సామిణిసహెహిం పిళంబిఅ। తుపకాదంవ మంగళోవఆరసింఘుణివంఏమి॥ ధా॥ స్వామిని సహాస్వవిలంబితం-త్వయా కర్తవ్యం మంగళోపచారం శీఘ్రం నివర్తయామి। ఇతివపుషా ప్రణమతి॥ ౮॥ ధాత్రీ॥ సప్రసాదం॥ హంజెఉంఠేహి॥ ధా॥ హంజె ఉత్తిష్ఠ ఉత్తిష్ఠ ॥ ఎషావిరోధశమనరూపాశక్తిః॥ ౯॥ చెటీ ॥ సహర్షముత్థాయ హస్తావలంబం దత్వా॥ ఇదో ఇదో తంతహోదు॥ ధా ॥ ఇత ఇతస్తత్రభవతి ॥౧౦॥ ధా॥ కించిత్పరిక్రమ్య పురోవలోక్య చ। కహం ఎసో పడిహారపవరో ససంభమం ణింగఓ। తా పంచాసంణో విఅ మహాహిసెఅసమఓ తేణ రాఅపుంతం సమగళణీరాఅణదివరింఛోళిణింవట్టేదుం అంభతరం పవిసావో ॥ ధా ॥ కథమేష ప్రతీహారప్రవరః ససంభ్రమం నిర్గతః తస్మాత్ప్రత్యాసన్న ఇవ మహాభిషేకసమయః తేన రాజపుత్రస్య మంగళనీరాజనదీపరించోళిం నిర్వర్తయితుమభ్యంతరం ప్రవిశావః। ఇతినిష్క్రాంతే॥ ౧౧॥

ప్రవేశకః॥ తతః ప్రవిశతి ప్రతీహారః॥ ప్ర॥ సాటోపం పరిక్రమ్య ద్వారే నరపతికులకలకలమసహమానః సావమానం కనకవేత్ర

ప్రవేశకః॥ తతఇతి॥ సంతత్తి॥ రథాశ్వమిత్ర సేనాంగత్వా దేకవద్భావః

నాగరకులంపౌరసమూహః- స్వైరంఅసంబాధేన॥౧౨॥సంశృణుధ్వమి తిసంపూర్వాత్ శృణోతేరవివక్షితకర్మకాత్ - సమోగమ్యృచ్ఛీత్యాది నాత్మనేపదం॥కాకతిభూపతీనాంభూపరిపాలనముదితోదితంభవతీత్యా

లతాముద్యమ్య- రేరేనరేశ్వరాః శృణుధ్వం॥ దంతివ్యూహ ముపాయనీకృతమముంకుర్వంతుపుర్యాబహిర్యస్యోద్యద్ఘన బృంహితైర్నఘటికాఘంటాధ్వనిశ్శ్రూయతె। దూరేచాస్తు రథాశ్వమేతదఖిలంయస్యాతి సత్కృతోనిష్క్రమత్ప్రవిశ చ్ఛనాగరకులంనస్వైరమాచేష్టతే॥ ఏషాతద్గనోద్వేజనరూ పాద్యుక్తిః॥ ౧౨॥ కించిదుచ్చైః। భోభోకులామాత్యవృద్ధాః ప్రధానాధికారిణఃపరిజనాః పౌరాశ్చసంశృణుధ్వంఏషారు ద్రదేవస్యాజ్ఞా-యథాకిల॥ పూర్వైఃకాకతివంశజైర్నృపతి భిస్సమ్యగ్ధృతాయాచిరం యస్యామానుమశంభునాగణపతి క్షోణీభుజాభూత్ప్రిథా। యెయంమద్భుజయాకులాద్రివస తింపిస్మారితామెదినీసెయంసంప్రతివీరరుద్రభుజయోర్యా తుప్రతిష్ఠాంస్థిరాం॥ ఏషస్వవంశజానాంకీర్తనాద్గురుకీర్తన రూపఃప్రసంగః॥౧౩॥ పునస్సాటోపంపరిక్రమ్య।అధికృతాః కిమిదానీంసారభధ్వే। కిముపకాన్తస్స్వయంభూదేవసమా రాధనవిధిః కచ్చిద్దత్తాఃపురదేవతాభ్యోబలయః కిమభ్యర్చి తాస్సర్వేవర్ణవృద్ధాః। కచ్చిత్ప్రసాధితామహాభిషెకవేదిః కింసజ్జీకృతానికనకకలశేషుపుణ్యతీర్థసలిలాని కచ్చిదభ్యర్ణ ముపనీతాన్యుత్తమోపకరణాని కింమంగళముహూర్తైకృతా వధానాజ్యోతిర్విదః కచ్చిదలంకృతాత్రిలింగనగరీమృగీదృ శశ్చ యదిదానీంవసుమతీపాణిగ్రహణోచితమంగళాచార వెషఃప్రతాపరుద్రఃకాకతీయమహారాజ్యలక్ష్మీమహాంతఃపు

హ పూర్వైరితి॥విస్మారితేత్యత్రగతిబుద్ధీత్యాదినాఅణికర్తుఃకర్మత్వం- తస్మిన్నభిధెయేకర్మణిక్తః- ణ్యంతేకర్తుశ్చకర్మణఇతివచనాత్॥౧౩॥ఉ త్తమోపకరణానిఛత్రచామరాదీని - అభ్యర్ణమంతికముపనీతానిసమర్పి

తాః॥లిఖితపఠితమాబాల్యాదభ్యస్తంనసూతనంభవతీత్యర్థః - స్నాతా
నులిప్తాదివత్పూర్వకాలేతిసమాసః॥ ౧౪॥ పటాక్షేపేణనేపథ్యాపసర
రేవర్తతే-తత్త్వరధ్వం।అన్యతోగత్వాస(భ్రూ)క్షేపమవలో
క్య॥కథంరాజానోనవిరమంతి । కించిదుపసృత్య।భోభోభూ
పాలాః యథావకాశమాధ్వంసజ్జీకురుధ్వముపాయనజాతం
నవృథాసమ్మర్దంసహతేమమవేత్రయష్టిః॥ ఏతదవమానరూ
పంఘలనం। సమంతాదవలోక్యసగర్వాతిశయం। అహో
తృణీకృతజగతాంక్షితీక్షితామున్ద్వేలంసమ్మర్దంనివారయతో
మమప్రభావః। అథవాకాకతీయదౌవారికాణాంలిఖితపఠిత
మేవరాజనివారణం॥ ఏషస్వశక్త్యావిష్కరణరూపోవ్యవసా
యః॥ ౧౪॥ ప్రవిశ్యపటాక్షేపేణదౌవారికః॥ దౌవా ॥ సా
క్షేపం।అరేకేనఖల్వసమయవిదాభూపతయోనివారితాః ।
మహోత్సవదిదృక్షవస్సర్వేప్రవిశంతు ॥ ౧౫॥ ప్రథమః॥
సరోషం । అరేకాకతీయకులవృద్ధప్రతీహారంమామసమయ
వేదినముదాహరసి॥ ౧౬॥ ద్వితీయః॥ భవతుమోవాకోవా
భవాన్ప్రవేష్టవ్యానరపతయఇతిమహారాజస్యాజ్ఞా।ఏతత్ప్ర
తిహారయోరన్యోన్యరోషసంరబ్ధవచనరూపంవిరోధనం॥ ౧౭
ప్రథమః ॥ కిమనేనసమంశుష్కకలహేన తావత్ప్రధానా
గారద్వారవేదికామధ్యమధ్యాసీనం పురోహితపురస్కృతం
యువరాజమేవోపసర్పామీతిపరి(క్రా)మతి॥౧౮॥ద్వితీయః॥
అహమపియథానిర్దిష్టమనుతిష్ఠామీతిపరి(క్రా)మతః॥ ౧౯॥ త
తఃప్రవిశతియథానిర్దిష్టః ప్రతాపరుద్రః పురోధసోమంత్రిణ
శ్చ ॥ పురోధసః॥కాకతీయకులతిలకయువరాజేనభవతాలీల
యైవదిశోదశవిజితా ఇత్యమీసమ్యగద్యసత్యాశిషోవయం॥
కించ॥ అద్యాన్వయఃకాకతిభూపతీనాం (ప్రా)ప్తత్రిలోకీప్ర
శేన-సూచనంవినైవప్రవిశ్యేత్యర్థః॥౧౫॥౧౯॥ అభిషేకానంతరకార్యం
సిద్ధవత్కృత్యాహ॥అద్యేతి॥ రాజన్వతీసురాజ్ఞీ - రాజన్వాంస్త్వౌరాజ్య

ఇతినిపాతనాత్సాధుః-వీతోపసర్గానిరుపద్రవాః॥ ౨౦ ॥విచలనంనామస్వ
గుణావిష్కరణం తత్ప్రకృతానుగుణ్యేనవిశింషన్ యోజయతి-ఏతదితి ॥
౨౧॥రాజపుత్రేతి॥భద్రాసనమభిషేకోపయోగిపీఠవిశేషః- తదుక్తం
వాస్తుశాస్త్రజ్ఞైః ॥ శ్లక్ష్ణంషడంగులోత్సేధంషోడశాంగుళవిస్తృతం।ద్వి
ద్వాదశాంగుళాయామం (ద్వావింశదంగుళాయామమితిపాఠాంతరం)

థితాంప్రతిష్ఠాం। రాజన్వతీభూరియమద్యజాతావీతోపసర్గా
స్సకలాఃప్రజాశ్చ॥ ఏషాసిద్ధవద్భావిశ్రేయర్థకథనాత్ప్రరో
చనా॥ ౨౦॥ మంత్రిణః॥సూర్యసోమాన్వయామాత్యమహా
త్మాద్యైధరీకృతా।అస్మాభిరధికుర్వాణైః కాకతీయకులస్థితిం॥
ఏతత్ప్రకృతానుగుణప్రశంసనాద్విచలనం॥౨౧॥పురోధసః॥
రాజపుత్రసజ్జీకృతేయం మహాభిషేకసామగ్రీ కాకతీయన
రేశ్వరక్రమాధిష్ఠితంభద్రాసనంభవదధిరోహణం ప్రతీక్ష
తే తత్పరిపాలయ స్వయంభూదేవానుగృహీతాంమహారా
జన్యాజ్ఞాం॥ ఏతత్కార్యసంగ్రహరూపమాదానం॥౨౨॥ప్ర
తాప ॥ తర్హికులదేవతాంస్వయంభూదేవంనమస్కృత్యగు
ర్వాజ్ఞాంబోధుమిచ్ఛామి॥ ౨౩॥ పురోధసః॥సదృశోయమా
చారఃకాకతీయకులప్రదీపస్యభవతః కింతుప్రత్యాసీదతిమ
హాభిషేకసమయః తదచిరేణైవ విహిత కర్తవ్యేనరాజపు
త్రేణాగంతవ్యం వయమితఃకరణీయశేషంపరిపాలయామః
౨౪॥ప్రతాప॥యథాదిశంతికాకతీయాన్వయప్రత్యాయయి
తారఇత్యుత్థాయయథోచితంపరిక్రమ్యనిష్క్రాంతాస్సర్వే॥

ఇతినాటకప్రకరణేత్వరితమహోత్సవో నామచతుర్థోంకః.

క్షీరదారుసముద్భవం।పద్మాంకితంభవేద్భద్రపీఠంస్నపనకర్మణీతి - ఏత
త్సింహాసనమితివసిష్ఠాదయోవ్యవహరంతి॥ ౨౨॥౨౪॥ ప్రత్యాయయితా
రోవిశ్వాసయితారః- స్వాధీనత్వసంపాదకావా - ఏతద్ద్వయమేపిగ్రా
హ్యావాచఇత్యర్థః - ప్రతిపూర్వాద్దిణోణ్యంతాత్తృచ్ ప్రత్యయః-ప్ర
త్యయోఽధీనశపథజ్ఞానవిశ్వాసహేతుష్వితృమరః-సర్వమన్యత్సుగమం॥
౨౫ ॥ ఇతినాటకప్రకరణే - చతుర్థోంకః. ........................ *

తత ఇతి॥ జ్యోతిర్విదో మౌహూర్తికాః ॥ అత్రపూర్వాంకవర్తిభిర్మౌహూర్తికైరసూచితైరేవాత్రానుప్రవిష్టైరభిహితస్యాంకార్థస్య పూర్వాంకార్థానుగతత్వాదంకావతరణమిత్యాహ ఏతదుత్తరేతి ॥ ఆదేష్టేతి ॥ అత్రబీజయుక్తానాంముఖసంధ్యాద్యర్థానాంపరమప్రయోజనసం

తతః ప్రవిశంతి జ్యోతిర్విదః ॥ జ్యోతి ॥ ససంభ్రమం పరిక్రమ్య। భోభోత్వరధ్వం కుత్రపురోధసః కుత్రవామంత్రిణః। సమానీయతాం స్వయంభూదేవసమారాధనాసక్తచిత్తతయా విళంబమానో రాజపుత్రః యేన ప్రత్యాసన్నతరో వర్తతే మహాభిషేకముహూర్తః ॥ ఏతదుత్తరాంకస్య పూర్వాంకానుసంగతత్వాదంకావతరణం॥ సవిమర్శాశ్చర్యం। అహోవిశ్వాతిశాయినీ కాకతీయకులప్రశస్తా॥ యతః॥ ఆదేష్టాకులదేవతా సభగవాన్ యస్య స్వయంభూశ్శివో యః సజ్జీకురుతే పరాక్రమజితః క్షోణీపతీనాంగణః। యస్మైచస్పృహయత్యశేషజగతీ తం వీరరుద్రాకృతేర్విష్ణోర్విత్యుమహాభిషేచనవిధిం నందంతి సర్వే జనాః॥ ఏష స్వయంభూదేవోపదేశనరేశ్వరవిజయప్రముఖముఖసంధ్యాదిబీజార్థానాంమహాప్రయోజనీభూతమహాభిషేకార్థతయా యోజనాన్నిర్వహణసంధిః॥ ౧॥ సోల్లాసం। నూనమిదానీం॥ స్వప్నెప్యాసూత్రితామాజ్ఞాంపాలయంతంకులోద్వహం। నమాంత్యంతర్ముదశ్శంభోర్విభోరప్యభినందతః ॥ ఏషముఖసంధౌ ప్రసిద్ధస్యస్వప్నోపదేశరూపస్యబీజస్యోపగమాత్సంధిః॥ ౨ ॥ .........
కించిదుచ్చైః॥ కల్యాణీసకలాపిభూతసరణిః క్షేమప్రదాదే

బంధలాభాన్నిర్వహణసంధిరిత్యాహ ఏష ఇతి॥ ౧॥ స్వప్న ఇతి॥ ఆసూత్రితాంసూచితామప్యాజ్ఞాంపాలయంతమభినందతోనుమోదమానస్యశంభోర్విభోర్వ్యాపకస్యాప్యంతర్ముదోనమాంతి - అప్రమేయోవిచిత్రో హర్షోభూదిత్యర్థః- సంధ్యాఖ్యమంగంయోజయతి ఏష ఇతి ॥ ఉపగమాత్పునరుపగమనాదిత్యర్థః॥ ౨॥ కల్యాణీతి॥ భూతసరణిః పృథివ్యాదిభూత

సమూహః-కళ్యాణీఅప్రాప్తవికారతయాశుభశంసినీత్యర్థః- శ్రేయః
ప్రస్రవేణశ్రేయస్సంపాదనేననిర్ఝరాః - ద్విజనుషాంద్విజానామాశీర్గి
రోజాగ్రతినిత్యంప్రవర్తంతఇత్యర్థః - గ్రహగణాస్సూర్యాదయఃఉన్న
తంపదముచ్చసంజ్ఞంస్థానం-తదుక్తంవరాహమిహిరాచార్యైః ॥ అజ
వృషభమృగాంగనాకుళీరాఝషవణిజౌచదివాకరాదితుంగాఇతి- ఆరూ
ఢాఃప్రాప్తాః-ఏతత్ఫలముక్తంవృద్ధవసిష్ఠసంహితాయాం ॥ ఉత్పాత
దోషాదివివర్జితేహ్నినరాధిపానామభిషేకఇష్టః। మూలత్రికోణస్వగృ
హోచ్చమిత్రగృహస్థితైర్వాథతదంశసంస్థైః । శుభేవిలగ్నేసతతం
గ్రహేంద్రాదిశంతిలక్ష్మీంవిపులాంచకీర్తిమితి- ముహూర్తశబ్దేనాత్ర
షడ్వర్గరూపఃకాలవిశేషోవివక్షితః - సచక్రూరసౌమ్యగ్రహసంబంధః

వర్తాః శ్రేయస్ప్రస్రవ నిర్ఝరాద్విజనుషామాశీర్గిరోజాగ్ర
తి। ఆరూఢాఃపదమున్నతంగ్రహగణాశ్శ్రేయాన్ముహూర్త
శ్శుభైర్నక్షత్రాణిశివంకరాణి శుభదాశ్చాన్యే నిమిత్తోద
యాః॥ తద్వ్యయమేవరాజపుత్రీనయనాయప్రయతిష్యామ
హే॥ ఏషప్రకృతకార్యమార్గణాద్విరోధః॥ 3 ॥సత్వరంపరిక్ర
మ్యపురోవలోక్యచసహర్షసంభ్రమం॥నన్వాగతఏవప్రతా

శాద్ద్వివిధః-తదుక్తం - లగ్నమర్ధంతృతీయాంశోనవాంశోద్వాదశాంశ
కః।త్రింశాంశశ్చేతిషడ్వర్గఃక్రూరసౌమ్యవశాద్ద్విధేతి॥తత్రాయంస
మ్యఇత్యాహ శ్రేయానితి॥ శుభైస్సౌమ్యగ్రహైః-శ్రేయానతిప్రశస్త
ఇత్యర్థః-తదపితత్రైవోక్తం ॥ షడ్వర్గోభవతిసదాశుభఖచరసముద్భవ
శ్శుభదః। పాపసముత్థస్త్వశుభస్తస్మాద్గ్రాహ్యస్తుసౌమ్యషడ్వర్గ ఇతి
నక్షత్రాణిరోహిణ్యాదీనిరోహిణ్యాద్యన్యతమనక్షత్రమిత్యర్థః- ఏకద
బహూనామసంభవాత్ -శివంకరాణిక్షేమంకరాణి-యద్యపి మేఘ
భయేషుకృచ్ఛ్రఇత్యత్ర శివంకరశబ్దశ్ఛందస్యేవనభాషాయా మిత్యాప
పదమంజరీకారః - తథాపిక్షేమంకరోరిష్టతాతిశ్శివతాతిశ్శివంకరఇతి
మరకోశమూలోయంప్రయోగఇత్యనుసంధేయం - నిమిత్తోదయాః
క్షుప్రసాదాదయః॥ 3 ॥విహ్వైరితి॥మంగళసూక్తాని-కనిక్రదజ్జనుషం మమ

గ్నైర్వరోచ్చైర్విహావేష్వస్త్విత్యేవమాదీని- ఆలోకశబ్దాజయజయేత్యేవమా
దయః - ఆలోకోవందిభాషణఇతివిశ్వః - భూపాఅపివందిభిస్సుభూమ
యోంబభూవురితిభావః - ఉపకరణానిఛత్రచామరాదీని-వందిజనాః-వం
శభూభృద్గుణోత్కర్షశ్రావకావందినస్స్మృతా ఇత్యుక్తలక్షణాః ॥
౩॥ శుద్ధాంతప్రధానాగారమంతఃపురప్రధానగృహం॥ ౫॥ పురాఖలుగణ
పతిమహారాజోయస్మిన్ ముహూర్తే అభిషేకమనుభూయసమస్తాంభువ

పరుద్రః॥ విప్రైర్మంగళసూక్తిపాఠముఖరైరాలోకశబ్దోద్య
తైర్భూపాలైః కరసంభృతోపకరణైరాప్తైరమాత్యోత్తమైః।
శ్లాఘ్యైర్వందిజనైర్దిగంతవిజయశ్లాఘాసముద్ఘోషణైస్తైస్త్రీ
వర్గైశ్చయథోచితంపరివృతోనీరాజనోద్యోగిభిః ॥ తద్వా
యంచాస్థానీమేవగత్వా సముచిత మాచరిష్యామ ఇతిపరిక్రా
మంతి॥ ౪ ॥ తతః ప్రవిశతియథానిర్దిష్టః ప్రతాపరుద్రో మం
త్రిణశ్చ॥ మంత్రిణః॥ సవినయమగ్రతోభూత్వా కాకతీయకుల
తిలక ఇతః ఇతః-ఇదం రాజ్యలక్ష్మీశుద్ధాంతప్రధానాగారం ప్ర
విశతుస్వామీ-నవిలంబార్హాః కులదేవతాయామనోరథాః ॥
ఏతత్పట్టబంధరూపకార్యస్యోపక్షేపణార్థకథనం॥ ౫ ॥ జ్యోతి
ర్విదః॥ కించిదుచ్చైః। భోభోకులామాత్యాః ॥ సన్నహ్యధ్వ
ముపాహరధ్వముచితద్రవ్యాణ్యుపాధ్వంసురాన్సంప్రా
ప్తస్సముహూర్తఏషవిజయీకల్యాణసంపన్నిధిః। యస్మిన్
ప్రాప్యమహాభిషేకవిభవం క్షోణీం ప్రలీనాఖిలక్ష్మా పా
లాంచిరమన్వశాద్గణపతిర్భూభృత్కులగ్రామణీః॥ ఏషజ్యో

మేకాతపత్రాంబుభుజే ఏతాదృశోయంముహూర్తస్సంప్రాప్తః - అ
తోవధానేనదేవతారాధనాదికంకర్తవ్యమిత్యాహ సన్నహ్యధ్వమితి॥
సన్నహ్యధ్వంముహూర్తేసావధానాభవతేత్యర్థః - ఉచితద్రవ్యాణితీ
ర్థకలశాదీని- సురానుపాధ్వమర్చయధ్వం-అత్రేదంపిత్రాదీనామప్యు
పలక్షణం-యథాహవృద్ధవసిష్ఠః॥ ఆశిషావాచనంకృత్వాపూజయేచ్చసు
రాన్పితౄన్।ఆయుధానిచపట్టంచవిప్రాన్గంధాదినార్చయేదితి - అన్య

శాత్ - శాస్త్రేగ్లజ్ - అనుభూతార్థఖ్యాపనాదితిఅనుభూతస్యబీజానుగుణ
త్రిర్విద్భిరనుభూతార్థఖ్యాపనాన్నిర్ణయః॥౬॥పరి॥ శ్రుత్వా। క
హంపంచాసంణోవి ముహుంతే కింవిళంబిఅది మహామంచెహిం॥
ఛా॥ కథం ప్రత్యాసన్నేపి ముహూర్తే కిం విలంబ్యతే మహామా
త్యైః॥౭॥ మంత్రిణః॥ ఉపసృత్య నాథ కిం విస్మృతా గుర్వా
జ్ఞా నాయమవసరో నరేశ్వర విజ్ఞాపనాకర్ణనస్య మహాస్థా
న్యామేవానుగృహ్యంతామమీ॥౮॥ ప్రతాప॥ శిరసి ధృతైవ
ఖలు తాతస్యాజ్ఞా। కింతు నోపదిశ్యతే పునరనంతరకరణీయం।
ఏతత్ప్రకృతానుగుణ్యేనాన్యోన్యపరిభాషణాత్పరిభాషణం ॥
౯॥ పురోధసః॥ సవినయసంభ్రమముపసృత్య। స్వీకృతమహా
భిషేకోచితవేషః కనకవేదికామారోహతు ప్రతాపరుద్రః।
దేవమహారాజపర్యాయభవద్భుజశిఖరమారోహతు మేదినీ॥
౧౦॥ ప్రతాప॥ తథా భవత్వితి వేదికామారోహతి॥ ౧౧ ॥ నృ
పాః॥ సప్రణామం। మంగళవేదికాం పరివార్య విజయతాం
విజయతాం కాకతీయకులస్వామీ॥ ఏష నరేశ్వరపర్యుపాస
నాత్ప్రసాదః॥౧౨॥ పరి॥ విలోక్య సామోదకౌతుకం॥ పుంవప
ంవఅకణఅసాణుసహంసరంసేవిఅ సుమేరుకడఅతడం మహే
దోవిఅ పంఖచంకవంటిణం చంకధరోవిఅ కణఅవేదిఆరూఢో
పఆవరుందో॥ ఛా॥ పూర్వపర్వతకనకసానుం సహస్రరశ్మి
రివ సుమేరుకటకతటం మహేంద్ర ఇవ పక్షిచక్రవర్తినం చ
క్రధర ఇవ కనకవేదిమారూఢః ప్రతాపరుద్రః॥౧౩॥ మంత్రి
ణః॥ కాకతీశ్వర సమారుహ్యతామిదం భద్రాసనం - అమీ పు
రోధసో మహాభిషేకాయ తీర్థసలిలపూర్ణాన్ కనకకలశాన్
ధారయంతి॥ ౧౪॥ ప్రతాప॥ తథా భవత్వితి స్వయంభూదే
వం కాకతీయ కులవృద్ధాంశ్చ ప్రణమన్ సింహాసనే సముపవి
స్యార్థస్యఖ్యాపనాదిత్యర్థః॥ ౬॥౧౫॥ త్రయ్యా సమభిమంత్రణసురభీక

తసలిలాన్ వేదత్రయాభిమంత్రితోదకానిత్యర్థః॥ అభిషేకముహూర్త సూచకంజయఘంటికాధ్వనిమాశీర్వాద సాధువాదాదిరూపతయా సంభావయతి-ప్రతాపేత్యాది॥ ౧౮॥ అథవిశ్వాతిశాయిమహిమ్నోవీరరుద్రస్యరాజ్యాభిషేక మహోత్సవోవిశ్వప్రియంకరఇత్యాహ ఏకత

శతి ॥ ౧౫ ॥ పురోధసః॥త్రయీసమభిమంత్రణసురభీకృత సలిలాన్కనకకలశాన్ అమాత్యహస్తేష్వపినిధాయ సాదరం॥ ప్రతాపరుద్రనృపతె కాకతీయకులోచితైః। ప్రజానురంజనైః క్షోణీంపాలయాచంద్రతారకం ॥ ఇత్యాశీర్వాదసాధువాదాయమానం పాణిగ్రహణకౌతుకత్వరమాణరాజ్యలక్ష్మీమంజీరశింజితానుమోదితం స్వయంభూదేవప్రమోదాట్టహాసోపబృంహితం కాకతీయకులశ్రేయఃప్రస్తావనాడిండిమం చిరావలంబితధరణీభారఖిన్నానాంఫణిపతిప్రభృతీనాం ప్రహర్షక్ష్వేడావిడంబితం ధర్మప్రతిష్ఠామంగళకాహళీకోలాహలమనోహరం మహాభిషేక ముహూర్తప్రశంసినంకనకజయఘంటికానినాద మనుసందధానాః సత్వరం ప్రతాపరుద్రమభిషించంతి॥ ఏషవాంఛితార్థప్రాప్తిరానందః॥ ౧౬ ॥ ఏకతోవైతాళికాః ॥ సహర్షాతిశయముచ్చైః॥ హేలోకాఃపి బతశ్రవఃప్రసృతిభిఃకల్యాణ వార్తామృతంజాతఃకాకతివీరరుద్రనృపతెరాజ్యాభిషేకోత్సవః। అద్యారభ్య కలిఃకృతఃకృతయుగంరాజన్వతీ మెదినీదెవాః పూర్ణహవిర్భుజస్తదధునాయూయంకృతార్థీకృతాః॥ ౧౭॥ అన్యతోవైతాళికాః ॥ ఆరూఢవరవీరరుద్రనృపతౌసింహాసనంశాసితుంత

ఇతి॥ఏకతఃపురతఇత్యర్థః-శ్రవఃప్రసృతిభిఃశ్రవణచులుకైః - కలిఃకృతయుగంకృతః- పరిపూర్ణధర్మత్వాదితిభావః - కుతః రాజన్వతీసురాజ్ఞీ-రాజన్వాంత్సౌరాజ్యఇతినిపాతనాత్సాధుః- మేదినీ-రాజాకాలస్యకారణమితిభావః-పూర్ణహవిర్భుజఇతి - యజేతరాజాక్రతుభిర్వివిధైరాప్తదక్షిణైరితివిహితానుష్ఠానాదితిభావః॥ ౧౭ ॥ అన్యతఇతి-పశ్చాదిత్యర్థః॥

ఆరూఢ ఇతి॥ స్వచ్ఛందమనర్గళం - ఆరోహతి-నకశ్చిదప్యవిధేయో భూప
తిరస్తీతి భావః-అనేనాస్య రాజ్ఞః ప్రభుశక్తిరుక్తా- తదుక్తం మానసోల్లా
సే-ఆజ్ఞారూపేణయా శక్తిస్సర్వేషాం మూర్ధని స్థితా । ప్రభుశక్తిర్హి సా
జ్ఞేయా ప్రభావమహితోదయేతి-నిరవధీ ఇతి- సూర్యాచంద్రమసోస్సీమా
చల ఇవ కీర్తిప్రతాపయోరవధిభూతః కోపి నాస్తీత్యర్థః - హారశబ్దో వ్యా

స్యాజ్ఞా క్షితిపాలమౌళివలభీస్స్వచ్ఛందమారోహతి।లోకాం
స్త్రీనధిరోహతో నిరవధీ కీర్తి ప్రతాపౌ హఠాదారోహంతి చ
వింధ్యభూధరతటాన్ప్రత్యర్థినః పార్థివాః॥౧౮॥ దక్షిణతో వై
తాళికాః॥ గాయంతీరనుమోద తే నిజవధూశ్శేషశ్శిరః కంపనై
ర్లక్ష్మీం ప్రీణయతే ద్యకచ్ఛపపతిర్వక్షుస్స్థలీదర్శనాత్ । ది
జ్నాగాశ్చ కరేణుకాశ్చ సమపాకుర్వంత్యనువ్రజ్యయా దోష్ణా
కాకతివీరరుద్రనృపతౌ విశ్వంభరాం బిభ్రతి॥౧౯॥ ఉత్తరతో
వైతాళికాః॥ ప్రస్థేభ్యః కులభూభృతా మపహరిద్దంతావళా
నాం మహాకుంభేభ్యోపి ఫణాభృతా మధిపతేర్మూర్ధ్నాం సహ
స్రాదపి । కూర్మేంద్రస్య చ కర్పరాదపి జగద్విఖ్యాతసారో
న్నతౌ బాహౌ సంప్రతి వీరరుద్రనృపతేః ప్రాప్తప్రతిష్ఠాం మ
హీ॥ ఏష సర్వదుఃఖశమనాత్మమయః॥ ౨౦॥ మంత్రిణః॥ అ
హో ప్రభావః కాకతీయాన్వయస్య యదిదానీం॥ ప్రతాప
రుద్రస్య మహాభిషేకపయః కణా యేనిపతంతి రాజ్ఞాం। ప్రణా
మనమ్రేషు శిరస్సు తేషాం తైః కల్పితస్స్వస్వపదాభిషేకః॥
౨౧॥ పురోధసః॥ కాకతీయకులోత్తంస రాజ్యలక్ష్మీ సంవర

ఖ్యాతః - వీరరుద్రే సింహాసనమేకమారూఢే సతి తదాజ్ఞాయాస్తత్కీర్తి
ప్రతాపయోస్తత్పరిపంథినాంచ తతోప్యున్నతాని బహూన్యారోహణ
స్థానాని బభూవురితి మహదేతదద్భుతమితి భావః ॥ ౧౮ ॥ గాయంతీరితి॥
వ్యాఖ్యాతమేతత్ ॥౧౯॥ ప్రస్థేభ్య ఇతి॥ ప్రస్థేభ్యస్సానుభ్యః-కర్పరాత్
పృష్ఠాస్థికపాలాత్ ॥౨౦॥ ప్రతాపేతి॥ శరణాగతా మహీపతయః మహాభి
షేకసమయే స్వస్వపదేషు స్థాపితా ఇతి భావః॥౨౧॥ ఉత్తంసీక్రియతాం

శిరోభూషణం క్రియతాం॥ శుక్లమాల్యాంబరభృతః ప్రాఙ్ముఖస్య మహీపతేః॥ పట్టం శిరసి బధ్నీయాత్సింహాసనగతస్య చేతి వసిష్ఠస్మరణాత్ - పట్టస్తు॥ రాజ్ఞాం నవాంగుళాయామో మధ్యేష్టాంగుళవిస్తృతః। చతురంగుళవిస్తారపార్శ్వస్సువర్ణమయశ్శుభః॥ పట్టః పంచశిఖో రాజ్యప్రజాసౌఖ్యసమృద్ధయ ఇత్యాద్యుక్తలక్షణో ద్రష్టవ్యః॥ ౨౨॥ కస్క ఇతి - స్వాంతస్య కిమో వీప్సాయాం ద్విర్వచనం - కస్కాదిత్వాత్సత్వం॥ ౨౩॥ ౨౪॥ శ్రూయంత ఇతి ॥ మహో నృపతయో నలనహుషాదయః ఈదృక్ష్మో వీరరు

ణస్రగివేయముత్తంసీక్రియతాం। ఇతి పట్టబంధమాచరంతి॥

సర్వే సప్రమోదాతిశయం। ప్రియం నః ప్రియం నః॥ ఏషా ప్రకృతకార్యస్థిరీకరణాత్స్కృతిః॥ ౨౨॥ మంత్రిణః॥ సర్వతో వలోక్య

కస్కోఽత్ర భోః। ఆనీయతాం ఛత్రం చామరయుగళం చ॥ ౨౩॥

ప్రవిశ్య ప్రధానప్రతీహారః॥ ప్రతీ॥ యదాజ్ఞాపయంతి మహామాత్యా ఇతి పరిక్రమ్య తాన్యుపానయతి। ప్రాంతవర్తినో నరపతయోభ్యుపేత్య తాని సాదరం గృహీత్వా యథోచితమాచరంతి॥ ౨౪॥ పురోధసః॥ సహర్షాతిశయం॥ శ్రూయంతే బహవో మహానృపతయః కింత్వైరసీదృక్ష్మైరీదృగ్విశ్వజనీనశౌర్యగరిమా జాగర్తి కః క్ష్మాతలే। బాల్యక్రీడితదిగ్జయస్త్రిభువనక్షేమంకరప్రక్రియః కింపుర్వాణ సమస్తభూపతిగణః శ్రీవీరరుద్రో యథా॥ ఏతదఖిలాతిశాయిత్వకథనముఖేన ప్రకృ

తనృపపరిపాటీ తద్గ్రహితైరసీదృక్ష్మైః - తత్కథమిత్యాశంక్య వీరరుద్రే విశేషమాహ ఈదృగితి ॥ విశ్వస్మై జనాయ హితో విశ్వజనీనః- శౌర్యగరిమా యస్య స తథోక్తః నీతిపురస్కృతపరాక్రమ ఇత్యర్థః॥ శౌర్యగరిమాణమాహ బాల్యేతి॥ త్రిభువనక్షేమంకరప్రక్రియః - సమ్యక్పరిపాలనేన ప్రజాహితస్వభావ ఇత్యర్థః - యథాహ మనుః సంగ్రామేష్వనివర్తిత్వం ప్రజానాం చైవ పాలనం। శుశ్రూషా బ్రాహ్మణానాం చ రాజ్ఞాం శ్రేయస్కరం పరమితి-న కేవలం పరాక్రమేణ కింతు సామాదిభిరపి త్రిభిరుపాయైస్సర్వోపి రాజలోకో వశీకృత ఇత్యాహ కింపుర్వాణేతి॥

తదుక్తం॥ఏవంవిజయమానస్య యస్య స్యుః పరిపంథినః । తా నానయేద్వశే సర్వాన్సామాదిభిరుపక్రమైరితి॥ ౨౫ ॥ ఛత్రధారణంవిశినష్టి యదితి॥ యత్ కాకతీయకులక్రమాగతమిత్యర్థః-యచ్ఛాయయేతి - దుష్టనిగ్రహ శిష్టప్రతిష్ఠాపనయోరుపలక్షణం - తేనసుహృదోముక్తాతపత్రవిభవాః మౌక్తికమయఛత్రవైభవాః - ద్విషస్తుత్యక్తాతపత్రాశ్చేత్యుభయో పపాదనం॥౨౬॥నాథేతి॥ సురాజానమితి-నపూజనాదితినసమాసాంతః॥

తకార్యానుమోదనాదాభాషణం॥౨౫॥ తదిదానీంఖలు॥య
త్కాకతీయనృపరాజ్యవిలాసచిహ్నం యచ్ఛాయయావసు
మతీవిజహాతితాపం। ఛత్రేణ తేనకృతలక్ష్మణివీరరుద్రేముక్తా
తపత్రవిభవాస్సుహృదోద్విషశ్చ॥ ఏషరాజ్యప్రాప్తిహేతు
భూతఛత్రారోపణరూపకార్యదర్శనాత్పూర్వభావః॥౨౬॥
మంత్రిణః ॥ సవినయముపసృత్య। నాథకాకతీయలక్ష్మీపతేస
నాథాస్సర్వాః ప్రకృతయస్సురాజానంత్వాందిదృక్షంతే। త
త్సాంప్రతంమహాస్థానీంప్రసాధయతుదేవః॥ ౨౭ ॥ పురోధ
సః ॥ ఆచారోయంకాకతీశ్వరాణాం యన్మహాభిషేకానంత
రంప్రజానాంయోగక్షేమపరీక్షణం॥౨౮ ॥ రాజా॥యదా
జ్ఞాపయంతిధర్మవిదఇత్యుత్తిష్ఠతి॥ ౨౯॥కాకతీయకులవృద్ధాః॥
ససంభ్రమముచ్చైః ॥ ప్రక్రాంతమూర్వీపతిమౌలిరత్నైః
కుర్వంతునీరాజనమంబుజాక్ష్యః। ప్రతాపరుద్రస్యలసత్ప్ర
తాపప్రదీపనీరాజితదిఙ్ముఖస్య॥ ౩౦॥ నృపతయః శిరస్స్వం

౨౭॥ఆచారఇతి ॥ అలబ్ధలాభోయోగఃలబ్ధపరిపాలనంక్షేమఃతయోఃపరీక్షణంవిచారః॥౨౮॥౨౯॥అభిషేకానంతరకర్తవ్యంనీరాజనమాహ కాకతీయకులవృద్ధాఇతి-అంబుజాక్షీవిశేషణమేతత్ -ఉచ్చైరున్నతం- అధః ప్రవర్తయేద్ధూపందీపమూర్ధ్వంప్రవర్తయేదితివచనాదితిభావః - ఉర్వీశ్వరమౌలిరత్నైఃప్రక్రాంతమితి- రాజ్ఞాం ప్రణామానంతరమిత్యర్థః- ప్రతాపఏవప్రదీపఃతేననీరాజితానిదిఙ్ముఖానియేనతథోక్తస్య అతఏవతత్ఫలంనీరాజనమిహైవానుభూయతఇతిభావః॥ ౩౦ ॥ అస్మాకమియమా

స్మాకీ-యుష్మదస్మదోరిత్యణ్ప్రత్యయే తస్మిన్నణిచేత్యస్మాకాదేశః- చంద్రాననాఃచంద్రసదృశాననాః- అన్యత్ర చంద్రపవాననంయాసాంతా స్తథోక్తాః-గోత్రస్యకులస్యపతిం అన్యత్రగోత్రాణాం పర్వతానాంప తిం॥౩౧॥పరిష్కృతంవిచిత్రవితానసువర్ణకలశాదినాభూషితం- సింహా

జలింబధ్వా అహోయాచరితార్థాసాంప్రతమాస్మాకీచక్షుష్మ
త్తా యయాఖిలీవ్దృగనుభూయతే ॥ యతః ॥ నీరాజయం
త్యంధ్రిపురీరమణ్యఃప్రదీపజాలైర్వ్వరవీరరుద్రం।చంద్రాన
నాగోత్రపతింరజన్యస్తారాగణైర్మేరుమివస్ఫురద్భిః॥సర్వేజ
యశబ్దంకుర్వంతి॥ ౩౧॥ మంత్రిణః॥ మహారాజకాకతీశ్వర
సజ్జీకృతంసింహాసనం సర్వతః పరిష్కృతమిదం మహాస్థాన
మండపంసనాథీక్రియతాం॥ ౩౨॥ ప్రతీ ॥ ససంభ్రమంపు
రోభూత్వా। దెవఇతఇతః॥ ౩౩॥ రాజా ॥ సగౌరవంపరిక్ర
మ్యమహాస్థాన్యాంసింహాసనమారోహతి । సర్వేప్రణమ్య
యథార్హముపవిశంతి॥ ౩౪ ॥ ప్రతీ॥ సమయోచితంపరి
క్రమ్యవందమానాన్ మూర్ధాభిషిక్తాన్ సాభిమానంకనకవె
త్రలతయానిర్దిశన్॥ కాళింగాత్రనిషీదకొంకణపతేదూరేభ
వాంగేశ్వరప్రాంతం సంశ్రయమాళవేంద్ర శనకైస్స్వ
పాయనంప్రాపయ।పాండ్యాగ్రభవ సేవణక్షితిపతేపశ్చా
ద్భవాద్యైవవస్స్వమీకాకతి వీరరుద్రనృపతిస్సర్వాన్క్ర
మాదీక్షతే ॥ ౩౫॥ నృపతయః ॥ ప్రణమ్యయథార్హముప
విశంతి॥పురోధసః॥ స్వస్తికాకతీయకులావతీర్ణాయసౌపర్ణకె
తనాయమహామహిమ్నే।అద్యసు ప్రజసాకాకతీయాన్వయేన

సనలక్షణంమానసోల్లాసే॥రుచిరేణసువర్ణేననిర్మితంరత్నరంజితం । అష్ట భిస్స్ఫటికైస్సింహైరూర్ధ్వ్ఖతత్సువిరాజితం ॥ అధఃకాంచనవిన్యస్త రత్నవేదిత్రయాన్వితం। ఆస్థానమండపేరాజ్ఞాంసింహాసనమిదంపరమి తి॥ ౩౨॥౩౫॥ సౌపర్ణకేతనాయమహిమ్నే గరుడధ్వజావతారాయేత్య ర్థః-సుప్రజసాశోభనసంతానేన-నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోరిత్యసిచ్ప్రి

త్యయః॥ శాసితరీతి॥ అవినీతానాందుష్టానాంమిత్రాణామమిత్రాణాం చేతిభావః - అతఏవేయంతంకాలం స్వర్గపాతాళమధ్యవర్తిత్వేనమధ్య స్థస్యమధ్యమలోకస్య సంప్రతిపక్షపాతరాహిత్యేన మాధ్యస్థ్యమిత్య న్వర్థతామిత్యర్థః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ సర్వేషామితి ॥ భాగధేయవిభూతయోభా

సనాథానిత్రీణ్యపిజగంతి॥ శాసితర్యవినీతానాంనరేంద్రత్వ యిశాసతి। మధ్యస్థతాస్యలోకస్య చిరేణాన్వర్థతాంగతా॥ ౩౬ ॥ రాజా ॥ సవినయం। స్వయంభూదేవవరానుకూలా నాం భవదాశీర్వాదానాం ఫలమిదం యత్కాకతీయకొ త్రంవర్ధతే॥ ౩౭॥ మంత్రిణః ॥ రాజన్ ప్రతాపరుద్ర॥ సర్వే షాంకాకతీయానాంభాగధేయవిభూతయః । ఏవంరూపావి వర్తంతేయతుల్యప్రభవోభవాన్ ॥ ౩౮ ॥ పురోధసః ॥ నకేవలంకాక తీయానామేషపుణ్యపరిపాకః అపితుసర్వా సామపిప్రజానాం॥ ౩౯ ॥ ప్రవిశ్యప్రతీహారః॥ ప్ర॥ దేవస ర్వాః ప్రకృతయోవర్ణవృద్ధాస్సరస్వత్యప్రతీహారమధ్యా సతే॥ మంత్రిణః॥ శీఘ్రంప్రవేశ్యంతాం ॥ ప్రతీ ॥ యదా జ్ఞాపయంత్యమాత్యాఇతినిష్క్రమ్యతాభిస్సహపునః ప్రవిశ తి॥ ౪౦॥ తతఃప్రవిశంతివర్ణవృద్ధాః॥ వర్ణ॥ సహర్షంరాజాన మవలోక్య ॥ వరఃప్రతాపరుద్రోయంవధూరేషావసుంధ రా। తయోర్ఘటయితాదేవః స్వయంభూస్సదృశక్రమః ॥ ఏ తత్ స్వయంభూదేవస్యస్వయంసంఘాతృత్వాదద్భుతప్రా స్తేరుపగూహనం॥ ౪౧॥ సవినయముపసృత్య। స్వామిన్ విశ్వం భరావల్లభప్రతాపరుద్ర॥ సర్వాశీర్ఫలవిశ్రమైకవసతేః

గ్యసంపదః - ఏవంరూపాః వీరరుద్రరూపాః - వివర్తంతేపరిణమంతి - (యతుల్యాలంబనంభవానితిపాఠాంతరం ) ॥ ౩౮॥ ౪౦॥ వరఇతి॥ అత్ర వసుంధరావీరరుద్రయోర్వధూవరయోః స్వయంభూదేవస్స్వయమేవ సంఘాతేతి అనురూపఘటనాదద్భుతమితిభావః॥ ౪౧॥ అథస్వయంభూ దేవేవిదుషామాశీర్వాదమాహ స్వామిన్నితి ॥ సర్వాశీఃఫలానామైశ్వ

ర్యాదీనాం విక్రమేణ సంకోచే నైకవసతేర్ముఖ్యాధారస్య- సర్వాణి శ్రే
యాంసి ప్రాప్తవతస్తవాశాస్యం నాస్తీత్యర్థః- తథాప్యవాప్తసమస్త
కామేస్స్వయంభువిశివేపి దేవస్యానంతభోగోస్త్విత్యేవమాశిషః ప్ర
యుంజానా నామస్మాకం తాదృశేత్వయ్యపి నైతదాశ్చర్యమిత్యాహ య
ద్వేతి॥ ఆశీర్వాదప్రకారమాహ సవిభురితి॥ ౨౨॥ పురా ఖలు కాకతీయా
నాం పూర్వో గణపతిమహారాజస్స్వనామాంకితం గణపేశ్వరం నామ మ
హేశ్వరం ప్రతిష్ఠాప్య తస్య స్వకులదేవతయా స్వయంభూదేవేన సమం

కిం వా తవాశాస్మహే యద్వా విశ్వభు విస్వయంభువి శివేన
స్తన్వతామాశిషః। కించిత్రం స విభుర్భవానపి సమాగౌరీశ్రి
యోర్వల్లభావాచంద్రార్కమిమాం క్షమాం కృతయశోర
క్షోయువాం రక్షతం॥ మంత్రిణః॥ స్వామిన్నేతే స్వాయంభు
వాస్సునియః॥ రాజా॥ సాదరం ప్రణమతి॥ ౨౨॥ అన్యే సహ
ర్షాతిశయమగ్రతః స్థిత్వా। మహారాజ కాకతీశ్వర॥ యస్త్వ
ద్గోత్రమహత్తరస్య జగతాం త్రాతుస్స్వయంభూవిభోస్త
త్తాదృక్చరితామహైర్మహిమభిస్స్వైర్ద్వితీయోభవత్।
దేవోసౌ గణపేశ్వరః ప్రతికలం స్ఫారప్రసాదోన్ముఖో నస్త
స్తైకులమండనస్య మహతీం పుష్ణాతు రాజ్యశ్రియం॥ పురోధ
సః రాజన్నేతే గణపతీశ్వరసూరయః॥ రాజా సాదరం నమ
స్కరోతి॥ ౨౩॥ అపరే సప్రశ్రయప్రమోదం। స్వామిన్ త్రిలిం

నానావిధవైభవం విధాయ తత్ర విద్వాంసో బహవః స్థాపితాః తేషామా
శీర్వాదమాహ మహారాజేతి॥ యోగణపేశ్వరస్తత్తాదృక్చరితైరఖిల
షితప్రదానాదిభిరద్భుతైస్స్వైర్మహిమభిస్సామర్థ్యైః త్వద్గోత్ర
మహత్తరస్య త్వత్కులదేవతాయాః స్వయంభూదేవస్య ద్వితీయోభ
వత్- ద్వావపి దేవౌ కాకతికులయోగక్షేమధురీణావిత్యర్థః- అసౌ దేవః
ప్రతికలం ప్రతిక్షణం స్ఫారస్య ప్రభూతస్య ప్రసాదస్యోన్ముఖస్స రాజ్ఞో
దేవస్య చాభేదోపచారాద్వీరరుద్రస్య నస్తృత్వవ్యవహారః- తస్య తే రా
జ్యశ్రియం పుష్ణాత్వితి సంబంధః॥ ౨౩॥ అథ నగరవాసినాం విదుషామాశీ

ర్వాదమాహ మైరితి॥త్రయోలింగరూపాః శ్రీశైలనాథాదయో దేవాయ
స్మిన్ దేశే సత్రిలింగో౽ంధ్రదేశ ఇత్యర్థః- ద్రాక్షారామేతి తత్ర త్వానా
మారామాణాంతమ్యాయిష్ఠత్వాదితి ప్రౌఢోక్తిః- వస్తుతస్తు దక్షసంబం
ధిత్వాద్ద్రాక్షారామ ఇతి తన్నామ- తదుక్తం స్కాందపురాణే భీమేశ్వర
ఖండే॥ దక్షస్యారామభూమిత్వాద్ద్రాక్షారామో౽భిధీయత ఇతి ॥ ౨౨ ॥

గదేశపరమేశ్వర॥ యైర్దేశస్త్రిభిరేష యాతి మహతీం ఖ్యాతిం
త్రిలింగాఖ్యయా యేషాం కాకతిరాజకీర్తివిభవైః కైలాసశై
లాః కృతాః। తే దేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమధురాః శ్రీశైలకా
ళేశ్వర ద్రాక్షారామనివాసినః ప్రతిదినం త్వచ్ఛ్రేయసే జా
గ్రతు॥పురోధసః ॥ సోల్లాసం। రాజన్నేకశిలానగరవాసినో
మహాద్విజాస్త్వేతే॥రాజా॥యథోచితం వందతే॥ ౨౨॥ మం
త్రిణః॥ సాధీయానాశీర్వాదక్రమ ఇతి యథోచితం సర్వాను
పవేశయంతి॥౨౫॥పురోధసః ॥ సోల్లాసం॥ రాజన్నేకశిలాన
గరీవల్లభ ॥ సాహస్రాంశవమైందపంచమహాతీయే ద్వేకులే
నిర్మితే తేజాతే లఘునీగుణైర్విజయిని శ్రీకాకతీయాన్వయే।
భూపాలేషు భవత్ప్రతాపయశసోః పూర్ణార్కచంద్రశ్రి
యోః స్రాప్యానుగ్రహమూర్జితేషు పునరప్యేతే లభేతే
స్థితిం॥రాజా సర్వాన్పశ్యతి॥పురోధసః॥ యథార్హం సర్వా
నుపవేశయంతి॥౨౬॥ ప్రకృతయః ॥ విజయతాం విజయతాం
ప్రతాపరుద్రమహారాజః॥ భూపాస్సంతు చిరాయ సంశ్రుణు
మహాభాస్వత్కులాలంకృతే రామో౽యం నజగామ లోచన

౨౫॥సాహసేతి॥నిర్మితే బ్రహ్మణేతి శేషః - లఘునీజాతే నిస్సారే అభూ
తాం-అధునా భవత్ప్రతాపయశసోః పూర్ణార్కచంద్రశ్రియోస్సతోః
భూపాలేష్వనుగ్రహం ప్రాప్య ప్రబలవిరోధిజీవనస్య దుర్లభత్వం మత్వే
తి భావః- ఊర్జితేషు సమృద్ధేషు సత్సు- తత్సమభివ్యాహారాదేతే సోమసూ
ర్యకులే పునరపి స్థితిం ప్రతిష్ఠాం లభేతే - మహాదనుగ్రహస్య కిమసాధ్యమి
తి భావః॥ ౨౬॥ భూపా ఇతి॥ సంతు నామ భూపాః కిం తైరసర్వగుణాఢ్యై

ఇతివాక్యశేషః- నచాత్రవిప్రతిపత్తిరిత్యాహ॥ చిరాయసంశృణుమహా ఇతి-సమోగమ్మృచ్ఛిత్యాదినాఆత్మనేపదం - సర్వగుణాఢ్యోపిరామోన లోచనగోచరంగతఇతిఖేదోరామావతారస్య తవదర్శనాన్నివృత్తఇతిధ న్యతామనుభవామఇత్యాహ భాస్వదితి॥ ౪౭॥ అర్ఘ్యేణయాపూజయా ౪౮॥ జాగర్తివ్వతి॥ ఆజ్ఞాప్రభుశక్తిః-నిగ్రహానుగ్రహాదిసామర్థ్యమిత్య ర్థః - తత్ఫలస్యానుగ్రహాదేరేకభూర్ముఖ్యనివాసః-రాజ్ఞఏవాజ్ఞాశ్రయ త్వాదితిభావః-తదుక్తంమానసోల్లాసే అనుగ్రహేనిగ్రహేచదానేచా దానకర్మణి। ప్రవృత్తౌచనివృత్తౌచగ్రహణేమోక్షణేతథా। స్వయంసమ

పక్షంతేనైవఖిన్నావయం। అద్యత్వాంపరవీరఘ్నపతేత
స్యావతారాంతరంప్రీత్యైవంచరితార్థతాంసుమహతీమహ్న
యగాహేమహే॥ ౪౭॥ మంత్రిణః॥ స్వామిన్ సాంప్రతంయ
థార్థామర్ఘ్యేణయామానసీయాః పౌరాణాంశ్రేణయః॥ ౪౮॥
రాజా॥ సానందౌదార్యం॥ జాగర్తురాజశబ్దోయమద్యైవా
జ్ఞాఫలైకభూః। రాజ్యోపభోగవిభవస్సర్వసాధారణోహి
నః॥ ౪౯॥ సర్వే సప్రమోదం। సస్పృశోయంప్రసాదఃకాక
తీయకులతిలకస్యభవతః॥ ౫౦॥ రాజా॥ ప్రసీదతుభగవా
న్స్వయంభూదేవఇతిపురోహితావర్జితకనకకలశసలిలధారా
పురస్సరంసకలభోగపురస్సరాన్ గ్రామాన్ప్రశ్రయాద

ర్థోయస్సోయం రాజాసాజ్ఞానిరర్గళేతి-ఏవశబ్దోభిన్నక్రమః-మమాయం రాజశబ్దఏవజాగర్తివ్వతిసంబంధః - రాజ్ఞఃకర్మరాజ్యం- పురోహితాది త్వాద్యత్ప్రత్యయః-ఆజ్ఞామాత్రమేవమేభూయాదనుభవఃపునరస్మాకం సర్వేషామితివాక్యార్థః॥ ౪౯॥ ౫౦॥ అథపృథివ్యాదిదానమాహ రాజేతి॥ ప్రసీదతుభగవానితిపరమేశ్వరప్రీణనార్థత్వాద్విమలంనామ చతుర్థమిదందానమితిద్రష్టవ్యం-యథాహవ్యాసః-ఈశ్వరప్రీణనార్థంయద్బ్రహ్మవిత్సుప్రదీయతే। చేతసాభక్తియుక్తేనదానంతద్విమలంశివమితి- సలిలధారాపురస్సరమిత్యాపస్తంబః- సర్వాణ్యుదకపూర్వాణిదానానీతి - సకలభోగేతి భోగోపకరణసమగ్రానిత్యర్థః - ప్రశ్రయోపిన

యః ఆదరస్సత్కారః తత్సహితం సాత్త్వికమిత్యర్థః - తదుక్తం వ్యాసేన॥ దా
తవ్యమితి యద్దానం దీయతేనుపకారిణే। దేశే కాలే చ పాత్రే చ తద్దానం సా
త్త్వికం స్మృతమితి - గ్రామాన్ విప్రసాత్ బ్రాహ్మణాధీనాన్ కరోతి - దే
యేత్రా చేతి సాతి ప్రత్యయః॥ ౫౧॥ త్రాయస్వేతి॥ భువనత్రాణపరాయ

రసత్కారం విప్రసాత్కరోతి। అన్యేషామపి నగరవాసినాం
యథాప్రధానం సంభావనామాచరతి॥ ౫౧॥ నృపతయః॥ సా
మాత్యానురోధముత్థాయ మహార్ఘాణి గజతురగరథాభరణవి
శేషరూపాణ్యుపాయనాని యథావకాశముపనీయ విరచితాం
జలయః స్వామిన్ కాకతీయమహారాజ॥ త్రాయస్వేత్యను
వాద ఏవ భువనత్రాణైకబద్ధప్రతేత్వద్గృహ్యా ఇతి సిద్ధసాధ
నమిదం విశ్వైకనాథే త్వయి। త్వద్గర్భవసతిం గతాస్స్మ ఇతి చ
స్పష్టార్థమంశే హరేః కుక్షిస్థాఖిలవిష్టపస్య సదృశం కిం వాత్ర
విజ్ఞాప్యతే॥ రాజా॥ సప్రసాదమమాత్యానవలోకయతి॥
౫౨॥ మంత్రిణః॥ స్వామిన్నేతే సోమార్కవంశ్యా నరపత
యో మహతీమర్హణామర్హంతి తేన స్వేషు స్వేషు పదేషు ప్ర
తిష్ఠాపనీయాః ప్రస్థాపనీయాశ్చ॥ రాజా తథేతి నరపతీన్య
థోచితం సంభావ్య ప్రస్థానమాదిశతి॥ ౫౩॥ రాజానః॥ సహ
ర్షాతిశయం ప్రణమ్య కాకతీశ్వరకృపావలోకననిర్వర్తితప్ర
యాణమంగళా దిగంతవిహరణోద్యతయా తదాజ్ఞయా కృత
సాహాయ్యా నిష్క్రాంతాః॥ ౫౪॥ ప్రకృతయః॥ చిరమనువ
ర్తేత్వయి భువనాంతర్గపాతినామస్మాకం పరిత్రాణప్రార్థనం పునరుక్తమే
వేత్యర్థః - త్వద్గృహ్యా ఇతి - విశ్వైకనాథే త్వయి విశ్వాంతర్వర్తినామస్మా
కం భృత్యా ఇతి వచనం చర్వితచర్వణమేవేత్యర్థః - త్వద్గర్భ ఇతి - స్పష్టార్థం -
వ్యత్యస్తం ప్రతి స్ఫీతాలోకమధ్యవర్తినః కలశస్య కలశోయమితి కథన
మివేతి భావః సదృశముచితం॥ ౫౩॥ తదాజ్ఞయా కృతసాహాయ్యా ఇతి తదా

జ్ఞాకరా ఇత్యర్థః॥౫౪॥౫౫। చిహ్నానీతి॥ పదాబ్జయోశ్చిహ్నాని మాంసలత్వా
దీని ఉర్వీశ్వరోపాస్యతాం పిశునయంతి సూచయంతి- తదుక్తం సోమేశ్వ
రేణ- మాంసలౌ గూఢగుల్ఫౌ చ కూర్మపృష్ఠసమావపి। భవేతాం చరణౌ య
స్య స భవేత్పృథివీపతిరితి- పాణీ స చాపకులిశౌ ధనుర్వజ్రరేఖాసహితావి
త్యర్థః- తదప్యుక్తం॥ చక్రాసిచాపవజ్రాభా రేఖాః కుర్వంతి భూపతిమితి-
శారదపుండరీకరుచినీ నేత్రే పుండరీకాక్షావతారమాఖ్యాతః కథయత ఇతి

త్రయితవ్యా కాకతీయనరేశ్వరపరిపాలనపరిపాటీ మహారా
జేనేతి నిష్క్రాంతాః॥ ౫౫॥ పురోధసః॥ సాశ్చర్యప్రత్యభి
జ్ఞానం॥ చిహ్నన్యస్య పదాబ్జయోః పిశునయంత్యుర్వీశ్వరో
పాస్యతాం పాణీ సూచయతస్స చాపకులిశౌ పుద్వాహలీలాం
భువః। నేత్రే శారదపుండరీకరుచినీ లీలావతారం హరేరాఖ్యా
తస్తదితీహ సిద్ధవచనం ప్రత్యక్షమీక్షామహే॥ రాజా॥ సవి
నయవ్రీడం ॥ కిమసాధ్యం స్వయంభూదేవమూర్త్యంతరా
ణాం భూదేవతానాం భవతామనుగ్రహస్య॥ ౫౬॥ పురోధ
సః॥ సాదరం। మహారాజ కాకతీశ్వరకులవాసనావాసితయా
భవదుపాసనయా పరం ప్రసేదివాన్ పరస్సహస్రప్రసాదో
న్ముఖః స్వయంభూనాథః కిం తే భూయః ప్రియముపకరోతు॥ వి
షావాక్యార్థసమాప్తిరూపా సంహృతిః॥ ౫౭ ॥ రాజా॥ స
ప్రణామాదరం। కాకతీయరాజ్యధురాయాముపహితమేవ స్వ

యత్పూర్వోక్తం సిద్ధస్య కస్యచిదనాగతవిదః పురుషస్య వచనమధునా ప్ర
త్యక్షమీక్షామహే॥ ౫౬॥ కాకతీశ్వరకులవాసనయా వాసితయా కులధ
ర్మత్వేన ప్రాప్తయేత్యర్థః- భవదుపాసనయా పరం ప్రసేదివానతిప్రస
న్నః అత ఏవ పరేసహస్రాత్పరస్సహస్రాః- పంచమీతి యోగవిభాగా
త్సమాసః- రాజదంతాదిత్వాత్సహస్రశబ్దస్య పరనిపాతే పారస్కరా
దిత్వాత్సుడాగమః- తస్యా విభక్తిత్వాద్విసర్జనీయాభావాత్సత్వమేవేతి

దశటీకాసర్వస్వకారః - పరశ్శతాద్యాస్తేయేషాంపరాసంఖ్యాశతాది
కాదిత్యమరః-తావతాంప్రసాదానామున్నఖిస్స్వయంభూనాథః॥ ౫౭
ప్రశస్తిసంజ్ఞకంమంగళమాహభూరస్త్వితి॥ సర్వమన్యత్సుగమం॥౫౮॥
ఇతినాటకప్రకరణే - పంచమోంకః........................ *

యంభూదేవేన। తథాపీదమస్తు॥భూరస్తుసంపన్నసమస్తస
స్యాభూదేవతాఃపూర్ణమనోరథాశ్చ। భూపాశ్చధర్మప్రవ
ణైకచిత్తాస్సర్వేజనాస్సంతునిరామయాశ్చ ॥ ౫౮ ॥ ఏషా
శుభశంసనరూపాప్రశస్తిః॥ఇతినిష్క్రాంతాస్సర్వే॥ ****
ఇతి నాటకప్రకరణేప్రతాపరుద్రరాజ్యాభిషేకోనామపంచ
మోంకః ॥ ఏవంసాంగంనాటకముదాహృతం॥.........*

ఇతిశ్రీవిద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయశోభూషణే
అలంకారశాస్త్రే నాటకప్రకరణంసమాప్తం.

ఇతి పదవాక్యప్రమాణ పారావారపారీణ శ్రీమహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథసూరిసూనునావిశ్వజనీనవిద్యస్యవిద్వన్మణేః
పెద్దయార్యస్యానుజేనకుమారస్వామిసోమపీథినా
విరచితేప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానే
రత్నాపణాఖ్యానే నాటకనిరూపణంనామ
తృతీయంప్రకరణం.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే.

### రసప్రకరణమ్ — ౪.

దృశ్యశ్రావ్యభేదేనద్వివిధాఅపిప్రబంధానిరూపితాః తేషామాత్మభూతస్యరసస్యస్వరూపనిరూపణంప్రతిజానీతే-అథేతి ॥ రససామాన్యలక్షణమాహ విభావేతి ॥ వక్ష్యమాణలక్షణావిభావాదయఏవసామగ్రీ తయాసరసకావ్యసంగృహీతయానిపుణనటప్రదర్శితయావా సామాజికభావ్యమానయా సముల్లాసితఆస్వాద్యమానోనిర్భరానంద సంవిద్రూపతాంనీయమానస్స్థాయీత్యర్థః-తదుక్తంభావప్రకాశే॥ ప్రకాశానందచిద్రూపాంరసతాంప్రతిపద్యతే। ప్రకృష్యమాణోయోభావస్స్థాయీతినిగద్యతఇతి - ఏవంవిధస్సామాజికనిష్ఠోరత్యాదిస్థాయిభావోరస్యతే

> అథసర్వేషాంప్రబంధానాంజీవితభూతస్యరసస్యస్వరూపంనిరూప్యతే ॥ విభావానుభావసాత్త్వికవ్యభిచారిసామగ్రీసముల్లాసితస్థాయిభావోరసః ॥ తథాచోక్తందశరూపకే ॥
> విభావైరనుభావైశ్చసాత్త్వికైర్వ్యభిచారిభిః । ఆనీయమా

స్వాద్యతఇతివ్యుత్పత్త్యారసఇత్యుచ్యతే- తదుక్తం-రస్యతేస్వాదనార్థత్వాద్రస్యంతఇతితేరసాఇతి॥ ఉక్తార్థేవృద్ధసమ్మతిమాహ విభావైరితి॥ వ్యంజనాదిసంబంధాదన్నస్యేవ విభావాదిసమాశ్రయణేనస్థాయిభావస్యాపిస్వాదుత్వమిత్యర్థః- తదుక్తం ॥ వ్యంజనౌషధిసంయోగోయథాన్నంస్వాదుతాంనయేత్ । ఏవంనయంతిరసతామితరేస్థాయినంశ్రితా ఇతి - అయంచరసోనుకార్యేరామాదావుత్పన్నోరామాద్యభేదభావనయానటేప్రతీయతఇత్యుత్పత్తివాదినోభట్టమల్లాదయః - తాదృశేనటే విభావాదిభిరనుమితస్సామాజికైశ్చర్వ్యతఇత్యనుమితివాదీశ్రీశంకుకః- నటాదిగతత్వపరిహారేణసాధారణతయానుసంధీయమానః ప్రకాశానం

దసంవిగ్రహరూపేణభోగాపరనామ్నా భావకవ్యాపారేణభుజ్యతఇతి భుక్తి వాదీభట్టనాయకః - వక్ష్యమాణప్రకారేణసామాజికాశ్రయోఽభివ్యజ్య తఇత్యభినవగుప్తాదయః - అయమేవపక్షో యథాయోగంపక్షాంతరని రాకరణపూర్వకముత్తరత్రసిద్ధాంతీకరిష్యతే॥ ౧॥ అథస్థాయిభావస్య లక్షణమాహ భావస్యేతి ॥ ఇదమత్రానుసంధేయంకావ్యేనాభినయేన వా నివేద్యమానరామాదిసుఖదుఃఖాద్యనుభవజనితవాసనారూపస్సం స్కారాపరపర్యాయస్సామాజికమనోవికారోభావః-తదుక్తం॥ సుఖదుః ఖాదిభిర్భావైర్భావస్తద్భావభావనమితి - తస్యభావకస్యభావశ్చిత్తం తస్యభావనంవాసితత్వం తద్భావభావనం- సతావద్ద్వివిధః-సన్నిహితో వ్యవహితశ్చేతి - తత్రాద్యఃపటంప్రతితంతువద్రసంప్రత్యాకారమా త్రవ్యవహితఃస్థాయిభావఇత్యుచ్యతే - తస్యసాక్షాద్రసభావప్రతిపా దనాత్ -తదుక్తం॥ ప్రకృష్యమాణోయోభావోరసతాంప్రతిపద్యతే।

నస్స్వత్వంస్థాయీభావోరసస్స్మృతఇతి॥౧॥ భావస్య

స్థాయిత్వంనామసజాతీయవిజాతీయానభిభూతతయా యా

సఏవభావస్థాయీతిభరతాదిభిరుచ్యతఇతి- ద్వితీయస్తుకువిందాదివద్భా వాంతరవ్యవహితోవిభావాదిః - తస్యస్థాయిద్వారారసోల్లాసకత్వస మర్థనాత్ - ఏతేనసామాజికమనోవికారవిశేషోపాధికోబ్రహ్మానందస బ్రహ్మచారిణోరసస్య సన్నిహితపూర్వావస్థావిశేషస్థాయిభావ ఇతి ఫలితం-అతఏవోక్తమభియుక్తైః-శృంగారాద్యనుభవయోగ్యతయాయ దాత్మనస్సత్వంసభావఇతి - నచవస్తుతోభేదమాత్రశంకాకళంకరహిత స్యనిరుపాధికస్యసన్మాత్రస్యావస్థాసంబంధఃకథమితిశంకనీయం - గగ నమధ్యమధ్యాసీనస్య సుధానిధే రుదకాద్యుపాధిసంబంధనిబంధనచాం చల్యాదివదుపపత్తేః - ఏవంవిధస్యభావస్యేత్యర్థః-కస్యాంచిన్నాయికా యామనురాగస్యనాయికాంతరవిషయానురాగస్సజాతీయః - తత్రబీ భత్సాదిర్విజాతీయః - తైరనభిభూతతయాఅతిరస్కృతత్వేనఅవిరుద్ధ త్వేనేతియావత్ - ఏతచ్చబృహత్కథామాలతీమాధవాదౌద్రష్టవ్యం- యథాలవణోదఃస్వానుప్రవిష్టంమధురమపినాదేయముదకం లవణయతి

ఏవమన్యానప్యాత్మనైక్యం నయత స్థాయిభావస్య కుతస్తైస్సహావిరోధ
వార్తేతి భావః - తదుక్తం॥ విరుద్ధైరవిరుద్ధైర్వా భావైర్విచ్ఛిద్యతే న యః।
ఆత్మభావం నయత్యన్యాన్ స స్థాయీ లవణాకర ఇతి॥ యావదనుభవమితి-
సంస్కారాత్మనోస్య భావస్య సంతతచింతాదివశేన ప్రబోధముత్పద్య
మానో విజాతీయప్రత్యయాసంవలితః ప్రియతమాదిస్మృతిసంతానోపి
భావాదిమహిమ్నా యావత్తన్మయమివ కరోతి తావదవస్థానమిత్యర్థః -
తదుక్తం- అవస్థితాశ్చిరం చిత్తే సంబంధాచ్చానుబంధిభిః। వర్ధితా యే ర
సాత్మానస్తే స్మృతాః స్థాయినో బుధైరితి ॥ ౨ ॥ శృంగార ఏక ఏవ రస ఇతి
శృంగారప్రకాశకారః - శాంతవర్జమష్టౌ రసా ఇతి ధనికాదయః - శాం
తవత్సలసహితా దశేత్యన్యే - ఏవమాదివిప్రతిపత్తిలబ్ధమన్యానాధికసం

వదనుభవమవస్థానం। తథా చోక్తం దశరూపకే॥ సజాతీయై
ర్విజాతీయైరతిరస్కృతమూర్తిమాన్। యావద్రసం వర్త
మానః స్థాయీ భావ ఉదాహృతః॥ ౨॥ అథ రసవిశేషాః॥ శృం
గారహాస్యకరుణారౌద్రవీరభయానకాః। బీభత్సాద్భుత
శాంతాశ్చ రసాః పూర్వైరుదాహృతాః॥ ౩॥ ఏషాం స్థాయి
భావాః॥ రతిర్హాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహౌ భయం తథా।
జుగుప్సావిస్మయశమాః స్థాయిభావా నవ క్రమాత్॥ ౪ ॥ అథ

ఖ్యాసివారణాయ రసవిభాగమాహ శృంగారేతి॥ పూర్వైరభినవగుప్తా
చార్యాదిభిః - అత్ర చతుర్వర్గమధ్యే సర్వప్రాణిసులభస్య కామస్య స
ర్వహృదయంగమత్వాత్ప్రథమం శృంగారః - తతస్తజ్జన్యత్వేన హాస్యః-
తతస్తద్విరోధిత్వాత్కరుణః - తతస్తన్నిమిత్తభూతోర్థప్రధానో రౌ
ద్రః- తతోర్థకామయోర్ధర్మమూలత్వాద్ధర్మప్రధానో వీరః - తస్య భీతా
భయప్రదానసారత్వాత్తదనంతరం భయానకః- తతస్తత్కారణభూతో
బీభత్సః - వీరాక్షిప్తభయానకాద్యనంతరం వీరరసఫలభూతోద్భుతః -
త్రివర్గఫలకరసానంతరం మోక్షఫలకశ్శాంతరస ఇత్యేవముద్దేశక్ర
మోపపత్తిః॥ ౩॥౪॥ అథ రససామగ్ర్యం విభావస్య విభాగం దర్శయన్
లక్షణమాహ విభావ ఇతి॥ తత్ర విభావాదిచతుష్టయమధ్య ఇత్యర్థః - త

త్ర రసశబ్దేనాత్ర లౌకికో రత్యాదిభావః- ఓదనం పచతీత్యాదివద్భావినీం వృత్తిమాశ్రిత్య వ్యవహ్రియతే- ముఖ్యరసస్యోత్పత్త్యభావాత్ - ఏవ ముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం- లోకే నాయకాద్యాలంబనకారణం విశిష్టదేశ కాలాద్యుద్దీపనకారణంచ కావ్యనాటకాదిముఖేన సామాజికాంతఃకరణ ప్రతిబింబితతయా సామాజికనిష్ఠం సత్ ఆలంబనవిభావ ఉద్దీపనవిభావశ్చేతి కథ్యత ఇత్యర్థః- ఏతచ్చ- విశేషేణ కావ్యనాటకవ్యాపారజనితేన భావ్యతే జ్ఞాయత ఇతి విభావ ఇతి వ్యుత్పత్త్యాలభ్యతే - తదుక్తం॥ జ్ఞాయమానతయా యత్ర విభావో భావపోషకృదితి - శిష్టముదాహరణసమయే స్పష్టం

విభావః॥ విభావః కథ్యతే తత్ర రసోత్పాదనకారణం । ఆలంబనోద్దీపనాత్మా స ద్విధా పరికీర్త్యతే॥ రససముదాయికారణమాలంబనవిభావః ఇతరత్కారణజాతముద్దీపనవిభావః। స చతుర్విధః। తథాచోక్తం శృంగారతిలకే॥ ఆలంబనగుణాశ్చైవ తచ్చేష్టా తదలంకృతిః । తటస్థాశ్చేతి విజ్ఞేయశ్చతుర్ధోద్దీపనక్రమః॥ ఆలంబనగుణో రూపయౌవనాదిరుదాహృతః। తచ్చేష్టా యౌవనోద్భూతహావభావాదికా మతాః॥ నూపురాంగదహారాది తదలంకరణం మతం। మలయానిలచంద్రాద్యాస్తటస్థాః పరికీర్తితాః॥౫॥ అథానుభావః॥ కార్యభూతోనుభావ

భవిష్యతి॥౫॥ అనుభావం లక్షయతి కార్యేతి॥ నను కార్యత్వం నామ నియతోత్తరకాలభావిత్వం - తచ్చానుభావస్య కిం రసాపేక్షయా ఉత స్థాయ్యపేక్షయా - నాద్యః- విభావైరనుభావైశ్చేతి కరణతృతీయయా తస్య పూర్వభావిత్వప్రతీతేః- నియతపూర్వవర్తిత్వలక్షణకారణవిశేషత్వాత్కరణస్య- నచాత్ర తృతీయాయాః కర్త్రాద్యర్థాంతరం సంభావ్యతే - ఏవం చానుభావే సతి రసో రసే సత్యనుభావ ఇత్యన్యోన్యాశ్రయప్రసంగస్స్యాదితి - అత ఏవ న ద్వితీయః- నహి భావకమనో వస్థాయినస్థాయినః పూర్వభావినాం † కామినీకటాక్షభ్రూక్షేపాదీనాం తత్కార్యత్వమితి - అతః స్థాయిత్వయోగ్యస్య లౌకికస్య రత్యాదేః కార్యభూతో యోయంక

---

పా † కామినీకటాక్షభుజాక్షేపాదీనాం.

టాక్షాదిరభినయాదిద్వారా భావకమనః ప్రతిబింబితస్వహృదయ హృద
యస్థితంరత్యాదిభావమనుభావయతిసోనుభావఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః॥ తదు
క్తం॥ భ్రూవిక్షేపకటాక్షాదివికారోహృదయస్థితం।భావంవ్యనక్తియస్సో
యమనుభావఇతీరితఇతి ॥ ౬ ॥ అథసాత్వికానామపికార్యభూతానాం
కటాక్షాదివద్భావసంసూచనాత్మకత్వేనానుభావత్వేసిద్ధేపి తేషాంబ్రా
హ్మణపరివ్రాజక న్యాయేన పృథగుపాదానే అసాధారణకారణమాహ
పరగతేతి ॥ అభినయాదిముఖేనాన్యగత సుఖదుఃఖాదిభావనాయామం
తఃకరణస్యాత్యంతానుకూలత్వం సత్వమిత్యర్థః - ప్రత్యయార్థమాహ
తతఇతి - సత్వేననిర్వృత్తాభావాస్సాత్వికాఇత్యర్థః- అనేనైవంవిధైనై
వాంతఃకరణేనకటాక్షాదయోభావ్యంతఇతి తేషామనుభావత్వైవసాత్వి
కత్వమితిభావః- తదుక్తంభావప్రకాశే-పరస్యసుఖదుఃఖాదేరనుభావేన
చేతసః । అత్యంతేనానుకూల్యేనయేనతద్భావభావనం। తత్సత్వంతేన

స్స్యాత్కటాక్షాదేశ్శరీరజః॥౬॥ (అథసాత్వికభావాః) పర
గతసుఖాదిభావనయాభావితాంతఃకరణత్వంసత్వం తతోభ
వాస్సాత్వికాః॥ స్తంభఃప్రళయరోమాంచౌస్వేదోవైవర్ణ్య

నిర్వృత్తాస్సాత్వికాఇత్యుదీరితాః। అనుభావత్వసామాన్యేసత్యప్యేషాం
పృథక్తయా।లక్షణంసత్వజత్వాద్ధితేచస్తంభాదయఃస్మృతాఇతి। అత్ర
తద్భావభావనంనామతన్మయత్వేనావస్థానం- తదుక్తం॥రామాద్యాశ్రి
తదుఃఖాదేరనుభూతేస్తదాత్మనా । సామాజికస్యమనసోభావస్తద్భావ
భావనమితి - ఏవంచవిభావాదిదర్శనజన్యాఅనురాగనిర్వేదాదిమనోవృ
త్తయోవిభావాదితన్మయీభవనరూపేణ సత్వశబ్దాభిధేయేనసామాజి
కమనసోత్యంతానుకూల్యజన్యేనాసాధారణకారణేనావస్థాంతర మాప
న్నాః స్తంభాదయోభావాస్సాత్వికభావాభవంతి- తేచస్వకార్యభూ
తైరతఏవసాత్వికపదప్రతిపాద్యైర్బాహ్యైర్జడైర్భాతికై శ్శారీరైస్తం
భాదిభిరనుభావైస్సూచ్యంతే- తథాచరతినిర్వేదాదిభావాఏవసూచితా
భవంతీతిఫలితం - తదుక్తమాచార్యహేమచంద్రేణ- బాహ్యాస్తుస్తంభా
దయశ్శరీరధర్మాఅనుభావాస్తేచాంతరాలికాభావాగమయంతః స

రమార్థతోరతిసర్వేదాదిగమకాఇతిస్థితమితి- ఏవంచస్థాయిసంచారిసం
ఘుపవజీవస్యమనోమయావస్థాం ప్రాప్యకార్యకారణరూపేణ ద్వివిధం
బాహ్యమాభ్యంతరంచసాత్త్వికగణంసంపాదయతీతిరహస్యం - కేచిద
యంమనోమయవర్తిరత్యాదిగణః పంచభూతాత్మకాన్నమయక్షోభకత
యామనోమయతాదాత్మ్యాపన్నం సీదత్యస్మిన్మనోమయఇతి వ్యుత్ప
త్త్యాసత్త్వగుణోత్కర్షాత్సాధుత్వాచ్చ సత్త్వశబ్దాభిధేయం ప్రాణము
యంప్రవిష్టస్సాత్త్వికత్వమనుభవతి - తచ్చ ప్రాణస్యభూభాగానుగ్ర
హే స్తంభః - జలభాగానుగ్రహే బాష్పః- తీవ్రతేజోనుగ్రహే స్వేదః
వైపరీత్యేవైవర్ణ్యం - ఆకాశానుగ్రహే ప్రళయః- అనిలానుగ్రహేస్య
మందమధ్యమోత్కృష్టతయా త్రైవిధ్యాత్క్రమేణరోమాంచ వేపథువై
స్వర్యాణీనివదంతి- కేచిద్భావాంతరనైరపేక్ష్యేణరసాపరోక్షీకరణత్వ
లక్షణోబలవిశేషస్సత్త్వం తజ్జన్యాస్సాత్త్వికాఇత్యాహుః - అన్యేపునర

వేపథూ । అశ్రువైస్వర్యమిత్యష్టౌ సాత్త్వికాఃపరికీర్తితాః ॥

౭॥ అథవ్యభిచారిభావాః॥ నిర్వేదగ్లానిశంకాఖ్యాస్తథాసూ

యామదశ్రమాః । ఆలస్యంచైవదైన్యంచ చింతా మోహః

న్నమయప్రాధాన్యేనాభి వ్యక్తత్వలక్షణసత్త్వజన్యత్వోపాధేః కటా
క్షాదిసాధారణ్యేపిపంకజాదివద్యోగరూఢత్వేన స్తంభాదయఏవసాత్త్వి
కాఇత్యాహుః - కేచిత్తుకణాదశాస్త్రప్రసిద్ధ్యాద్రవ్యాదిత్రయవాచ
కార్థశబ్దవ దలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధ్యా స్తంభాదిష్వేవ సాత్త్వికవ్యవ
హారఇతివర్ణయంతి - ఏవంప్రాచామాలంకారికాణామనేకధాపారిప్ల
వంవర్తతే-తద్యథాతథావాస్తునతత్రాస్మాకమాగ్రహః-కింతు స్తంభా
దీనామనుభావాంతరాద్వ్యపేక్షేనవి ద్విశేషేణపార్థక్యమిత్యే తదేవా
స్మాభిరపేక్ష్యతఇతి - విశేషాంతరాణినరహరిసూరివిరచితేరసనిరూ
పణే ద్రష్టవ్యాని-విస్తరభీరుభిరస్మాభిరుపరమ్యతే॥ ౭॥విశేషాదాభిముఖ్యే
నచరంతోవ్యభిచారిణఇత్యుక్తదిశావ్యభిచారిశబ్దవ్యుత్పత్త్యైవ నిర్వేదా
దీనాంసామాన్యలక్షణంసిద్ధమితిమత్వా తేషాం కేవలం సామాన్యతోవిశే
షతశ్చోద్దేశమాహ అథేతి॥ రసస్యసహకారిణఇతి-కల్లోలాస్సాగరస్యే

వరత్యాదేర్లౌకికస్యపరిపోషకతయా సహకారిణస్సంతో నాట్యాదౌ వ్య
భిచారిణఇత్యుచ్యంతఇత్యర్థః-తదుక్తం ॥ మజ్జంతశ్చనిమజ్జంతఃకల్లోలా
స్తేయథార్ణవే।తస్యోత్కర్షంవితన్వంతియాంతితద్రూపతామపి। తథా
స్థాయినినిర్మగ్నాహ్యున్మగ్నావ్యభిచారిణః। పుష్ణంతిస్థాయినంస్వాంశ్చ
తత్రయాంతిరసాత్మతామితి॥ ఉక్తైర్థభియుక్తసంవాదమాహ కారణా
నీతి॥స్థాయినఃస్థాయిత్వయోగ్యస్యేత్యర్థః-అనుభావాఉభయేపిగృహ్యం
తే-ననుచేష్టాలక్షణోద్దీపనవిభావానాంభావహావాదీనాం శృంగారకా
ర్యతయానుభావత్వంప్రతీయతె - కటాక్షభ్రూవిక్షేపాదీనామనుభా

స్మృతిర్ధృతిః ॥ వ్రీడాచపలతాహర్ష ఆవేగోజడతాతథా।గ
ర్వోవిషాదఔత్సుక్యంనిద్రాపస్మారఏవచ ॥ సుప్తిర్విబోధో
మర్షశ్చాప్యవహిత్థమథోగ్రతా । మతిర్వ్యాధిస్తథోన్మాద
స్తథామరణమేవచ ॥ త్రాసశ్చైవవితర్కశ్చ విజ్ఞేయా
వ్యభిచారిణః।త్రయస్త్రింశదమీభావారసస్యసహకారిణః॥
తథాచోక్తంకావ్యప్రకాశే॥ కారణాన్యథకార్యాణిసహకా
రీణియానిచ । రత్యాదేస్థాయినోలోకె తానిచేన్నాట్యకా
వ్యయోః॥విభావాశ్చానుభావాశ్చకథ్యంతేవ్యభిచారిణఇతి॥
లోకెకార్యకారణసహకారి శబ్దవాచ్యానాయికానాయకక
టాక్షభ్రూవిక్షేపనిర్వేదాదయః- కావ్యనాట్యయోస్తువిభా

వానామనురాగజనకత్వేనసంభవత్యేవవిభావత్వం- ఉక్తానాముభయే
షాంకల్లోలాయమానతయారసపరిపోషణాత్సంచారితాపి - సమస్తసం
చారిణామపిచింతాదీనామనురాగకార్యతయానుభావత్వం- తద్దర్శనశ్ర
వణాభ్యామనురాగాతిశయజననాద్విభావత్వం చానుభూయతె - తదు
క్తంభావప్రకాశే-విభావోప్యనుభావస్స్యాదనుభావోపిభావవత్ । తౌ
పునశ్చారిణౌస్యాతాంతేచతౌస్స్యుఃపరస్పరమితి- అత్రపరస్పరశబ్దేనసం
చారిణామేవమిథోనుభావత్వంచేత్యాదిద్రష్టవ్యం -. అతఃకథంపూర్వో
క్తావిభావాదివ్యవస్థేతిచేత్సత్యం - కస్యాశ్చిదనురాగవ్యక్తేర్యానికార్య
కారణసహకారీణితానితాంప్రతితథైవ నకించిదపిసాంకర్యమస్తి - వ్య

క్త్యంతరాపేక్షయాతస్యాపివాకారభేదాపేక్షయావాన్యథాభావేకో విరోధః - యథైకస్యపుత్రాపేక్షయాపితృత్వంపిత్రపేక్షయాపుత్రత్వంచవ్యవతిష్ఠతే - అతోవిభావాదీనామపిప్రతియోగిభేదాదిభిఃకల్పితాకారాంతరాణాంసాంకర్యశంకానవకాశాద్విభావాదిరూపతానియతైవేతిసిద్ధం-ఏవంచవిభావాదిసామగ్రీసంకోచేసతిరసాభాసత్వమిత్యనుసంధేయం॥ ౮॥ ననూన్మర్యాదంప్రవృత్తేనాంగరసేనబాధితఃప్రధానరసోరసాభాసః-తదుక్తంరసార్ణవే॥ అంగేనాంగిరసస్స్వేచ్ఛావృత్తివర్ధితసంపదా।అమాత్యేనావినీతేనస్వామీవాభాసతాంవ్రజేదితి- అంగరసస్యతృతీయాంశానుప్రవేశోమర్యాదోల్లంఘనం - తదుక్తంభావప్రకాశే॥ భాగద్వయంప్రవిష్టస్యప్రధానస్యైకభాగతః। రసానాంద్యశ్యతేయత్రతత్స్యాదాభాసలక్షణమితి - తత్రహాస్యాది భూయిష్ఠాఃశృంగారాదయఆభాసీభవంతి - అత్రైతౌసంగ్రహశ్లోకౌ॥ హాస్యోజు

వానుభావవ్యభిచారిశబ్దవ్యపదేశ్యాభవంతి ॥ ౮ ॥ శృంగారవీరరౌద్రాద్భుతానాంలోకోత్తరనాయకాశ్రయత్వేనపరిపోషాతిశయః॥ ౯॥అతఏవశృంగారస్యశ్లేచ్ఛాదివిషయత్వే

నుప్నాన్శృంగారహాస్యాశోకభయానకా। భయానకోరౌద్రవీరౌతథాశృంగారవిస్మయా ॥ బీభత్సకరుణౌరౌద్రశృంగారౌచయథాక్రమం। శృంగారాదీన్సంప్రవిశ్యరసాభాసాన్వితన్వతఇతి - యద్యప్యేవంనవానామపిరసానామాభాసత్వంసంభవతి- తథాపిక్వచిద్విశేషమభివ్యక్తుమారభతే॥శృంగారేతి॥శాంతస్యాప్యుపలక్షణమేతత్ - లోకోత్తరనాయకాశ్రయత్వేనేతిధీరోదాత్తాదినాయకోత్తమ విషయత్వేనేత్యర్థః- అతఏవోక్తంలోచనే।ధర్మయుద్ధవీరప్రధానోధీరోదాత్తః-వీరరౌద్రప్రధానోధీరోద్ధతః-వీరశృంగారప్రధానోధీరలలితః - దానధర్మవీరశాంతప్రధానోధీరశాంతఇతి చత్వారోనాయకాఇతి - అత్రవీరరసనమానయోగక్షేమత్వాదద్భుతోపాదానం-యదాహమునిః - వీరస్యచైవయత్కర్మసోద్భుతఃపరికీర్తితఇతి - ఏదద్ధజనైకవిషయోరసపరిపోష విశేషఇతిభావః॥౯॥విపక్షేవిరోధమాహ అతఏవేతి॥ఇదమత్రానుసంధేయం-

యత్రవిభావాదిపరిపూర్తిస్తత్రముఖ్యోరసః-తదుక్తంలోచనే - రస స్తుసఏవయోయత్రముఖ్యతయావిభావానుభావవ్యభిచారి సంయోజ నోచితస్థాయిప్రతిపత్తికస్యప్రతిపత్తుస్థాయ్యంశే చర్వణప్రయుక్త ఏ వాస్వాదప్రకర్ష ఇతి - ఉదాహృతంచతత్రైవ-కృచ్ఛ్రాదూరుయుగంవ్య తీత్యసుచిరంభ్రాంత్వా నితంబస్థలేమధ్యేస్యా స్త్రివలీతరంగవిషమే ని ష్పందతామాగతా। మద్దృష్టిస్తృషితేవసంప్రతిశనైరారుహ్యతుంగౌ స్తనౌసాకాంక్షంముహురీక్షతే జలలవప్రస్యందినీలోచనే ఇతి - అత్రహి నాయికాకారానువర్ణ్యమానస్యాత్మప్రతికృతిపవిత్రిత చిత్రఫలకావ లోకనాద్వత్సరాజస్య పరస్పరాస్థాబంధరూపో రతిస్థాయిభావోవిభా వానుభావసంచారిసంయోజనావశేనచర్వణారూఢఇతి- ఏవంచయత్ర విభావాదిపరిపూర్త్యభావస్తత్రారోపితోరసః। మ్లేచ్ఛాదౌతథాభూత త్వాద్రసాభాసత్వమితిభావః-ఉక్తార్థేసమ్మతిమాహ ఏకత్రేతి॥ అత్ర

త్వాభాసత్వం।తథాచోక్తం॥ఏకత్రైవానురాగశ్చేత్తిర్యఙ్

మ్లేచ్ఛగతోపివా। యోషితోబహుసక్తిశ్చేద్రసాభాసస్త్రి

ఏవేత్యవధారణేనాన్యత్రానురాగాత్యంతాభావస్సూచ్యతే- యథారా వణేసీతాయాః-తేన స్త్రీపుంసయో రేకత్రానురాగేజాతే అన్యత్రాను రాగ ప్రాగభావేచ విభావాదిసంపూర్తిసంభావనయానైవరసాభా సత్వమితిభావః - అన్యథాప్రథమమజాతానురాగేవత్సరాజేజాతాను రాగాయారత్నావళ్యాఃపూర్వానురాగస్యాభాసత్వప్రసంగాత్ - మ్లె చ్ఛాస్తిరశ్చామనాఘ్రాతవైదగ్ధ్యగంధానామననుభూతవిభావాదిభా వానామభివదనవ్యాపారమాత్రవిలక్షణాస్సహృదయాః-అతస్తేషాం ద్వయానామపిసమానయోగక్షేమత్వాత్సహోపాదానం- అతఏవ- శృంగారాభాసస్యత్రైవిధ్యోక్తిరపి-బహుసక్తిరనేకత్రానురాగః-అత్రా పిముఖాంతరేణ సమానురాగఫలాభావాద్విభావాద్య పరిపూర్తిరితిభా వః-పుంసోప్యనేకనాయికానురాగేరసాభాసత్వమితికేచిత్॥తర్హితన్మతే దక్షిణనాయకానురాగస్యసర్వసంప్రతిపన్నరసభావస్యఆభాసత్వప్ర సంగఇతిచేన్నైవం - తస్యాప్యేకస్యామేవగాఢానురాగత్వాత్ అన్య

శ్రీతుకస్వచిన్మధ్యత్వంకస్వచిన్మందత్వమితినిశ్చితం - తుల్యోనేకత్రదక్షిణ
ఇతిలక్షణంపునరనేకాసు నాయికాస్వనువృత్తిమాత్రపరత్వేనతుల్యత్వ
పరమితిద్రష్టవ్యం అత్రపక్షద్వయేపిక్రమేణసమానురాగాభావాదవివే
కాదనేకానురాగాచ్చరతేరారోపితత్వేనహాస్యాస్పదత్వాత్తన్నిబంధ
నస్త్రీవిధోయమాభాసఇతివివేకః ॥ నన్వారోపితరసాభావాత్తిర్యగాది
షుకథంచమత్కార ఇతిచేచ్ఛుక్తికారజతం గృహీత్వాప్రమోదమానం
పృచ్ఛ - పశ్చాత్కాలీనబాధస్తుప్రపంచసత్యత్వాభిమానసమయసాం
సారికవ్యవహారస్యేవతాత్కాలికచమత్కారస్యనవిరోధీతి- రసాభాసో
ప్యుపాదేయపవేత్యలంప్రపంచేన॥ ౧౦॥ విభావాదిమధ్యేవ్యభిచారిభా

ధామత ఇతి॥౧౦॥వ్యభిచారిభావానాముదయప్రశామ్యాదవస్థ
యాపరస్పరవిరుద్ధరసాశ్రితయోర్భావయోస్స్పర్ధయాసం
బంధేనాన్యోన్యోపమర్దకత యాబహూనాం సమావేశేనచ
చాతుర్విధ్యం॥ తథాచోక్తందశరూపకే ॥ భావస్యశాంతిరు
దయస్సంధిశ్శబలతాతథేతి ॥ ౧౧॥ ......................

## రత్యాదిస్థాయిభావలక్షణోదాహరణాని

అథయథాక్రమంస్థాయిభావానాంస్వరూపముదాహరణం
చ॥ తత్రసంభోగవిషయఇచ్ఛావిశేషోరతిః॥ యథా॥శృంగా

వానాముదయాద్యుపాధిచతుష్టయజన్యచమత్కారవిశేషనిబంధనంచా
తుర్విధ్యమాహ వ్యభిచారీతి ॥ అన్యోన్యోపమర్దకతయేతిస్వస్వబాధ్యా
నాంభాధకత్వేనేత్యర్థోవక్ష్యమాణోదాహరణానుసారేణకల్పనీయః- ర
సాభాసాదీనాముదాహరణముత్తరత్రభవిష్యతి॥ ౧౧॥...........

అథస్థాయిభావేషూద్దేశక్రమానుసారేణరతింలక్షయతి తత్రేతి॥
యూనోరన్యోన్యానందజనకందర్శనాలింగనాదికంకర్మ సంభోగః - త
దుక్తంభావప్రకాశే । కామోపచారస్సంభోగః కామః స్త్రీపుంసయో
స్సుఖం।సుఖమానందసంభేదఃపరస్పరవిమర్దతః। ఉపచారస్తదానందకా
రకంకర్మకథ్యతఇతి- తద్విషయఇచ్ఛావిశేషస్స్పృహాద్యపరపర్యాయః
ప్రమోదాత్మామనోవృత్తివిశేషోరతిరిత్యర్థః-తదుక్తం- సంపన్నే ఇష్టే

ర్యసుఖయోరశేషగుణయుక్తయోః।నవయౌవనయోశ్లాఘ్యప్రకృత్యో
శ్శ్లిష్టరూపయోః। నారీపురుషయోస్తుల్యాపరస్పరవిభావికా।స్పృహా
హ్వాయా చిత్తవృత్తీరతిరిత్యభిధీయతఇతి- స్పృహాలక్షణమపితత్రైవో
క్తం-ఆత్మోపభోగకరణంస్పృశంతీప్రియవర్త్మనా। యాజహాతీతరాన్
భోగాన్సాస్పృహేత్యభిధీయతఇతి ॥ ఉదాహరతి శృంగారేతి ॥ జగ
తామానందస్యానందహేతోరేకస్యాద్వితీయస్య నిష్యందస్యమృష్టాంశ
స్యభూస్థాననంగుణైరాభిరూప్యాదిభిః- ప్రసాదితాఃప్రసన్నీకృతాఃదృ
శోలోకదృష్టయోయైస్తైతథోక్తాః- గుణప్రసాధితదిశఇతిపాఠేగుణాలం
కృతదిశోదిగంతవిశ్రాంతగుణాఇత్యర్థః- అన్యేగంధర్వగీర్వాణాదయః
తైరేకైకగుణాశ్రయైఃకిం-నకిమపిసాధ్యమిత్యర్థః- అశేషోన్నతస్సర్వాధి
కః- అత్ర కామస్యాపికామోత్సవః కాకతివల్లభోమమప్రేయానభూది
రైకరసఃస్మరోస్తుజగదానందైకనిష్యందభూరిందుస్తిష్ఠతుపి
భ్రిమైకపసలిర్జాగర్తుపుష్పాకరః । సంత్వన్యేపిగుణప్రసా
దితదృశఃకింతైరశేషోన్నతోజాతఃకాకతివల్లభోమమపతిఃకా
మస్యకామోత్సవః ॥ ౧ ॥ వికృతిదర్శనాదిజన్యోమనోవికా
తినాగారంభేణ స్వానురక్తప్రియలాభజనితహర్షానుభావేన కస్యాశ్చి
న్నాయికాయాఆలంబనవిభావభూతాయాఃప్రమోదాత్మారతిరభివ్యజ్య
తే- ఇయంచనిసర్గాదినిమిత్తభేదాత్సప్తవిధా - తత్రమదనేందువసం
తాదివైరాగ్యేణప్రియవిషయేప్రేష్ణాచేయమభిమానమూలేతి వేదిత
వ్యం- ఇదమేవమమప్రియంనాన్యదితిప్రత్యయఏవాభిమానఇత్యాహుః-
భేదాంతరోదాహరణప్రపంచస్తురసార్ణవేద్రష్టవ్యః॥౧॥ హాసంలక్షయ
తి వికృతేతి ॥ ఆత్మనఃపరస్యవాయేవేషభాషాకారవికారవిరుద్ధాలంకారా
స్పష్టభాషణకుబ్జత్వాదయస్తద్దర్శనశ్రవణజన్యోమనోవికారోహాసః-స్వ
నహాసోర్వేతివికల్పాత్ ఘుఞ్ ప్రత్యయః- అయమేవబాష్పాద్యనుభావో
నిద్రాలస్యాదిసహకృతశ్చర్వ్యమాణో హాసేసాధురితివ్యుత్పత్త్యాహా
స్యోభవతి-సచోత్తమాదిషుత్రిష్వేకైకయుగళక్రమేణషడ్విధః - తము
క్తం వికృతాకృతివాగ్వేషైరాత్మనోవాపరస్యవా । హాసస్స్యాత్పరిపో

షేస్యహాస్యస్త్రీప్రకృతిస్స్మృత ఇతి ॥ స్మితమిహ వికసన్నయనం కించిల్ల
క్ష్యద్విజం హసితం। మధురస్వనం విహసితం సాంగశిరఃకంపముద్ధసితం॥ అ
పహసితం సాస్రాక్షం విక్షిప్తాంగం భవత్యతిహసితం। ద్వే ద్వే హసితే చై
షాం జ్యేష్ఠమధ్యమాధమే క్రమశ ఇతి- ఉత్తమస్య స్వకీయ పరకీయవికారద
ర్శనాత్క్రమేణ స్మితహసితే- మధ్యమస్య విహసితోద్ధసితే- అధమస్యాప
హసితాతిహసితే ఇతి॥ తత్రాధమాశ్రయమన్యదీయవేషవికారజన్యం హా
సముదాహరతి బిభ్రాణానితి॥ కబరీః స్త్రీజనోచితాః కేశపాశాన్ -
జానపదేత్యాదినాన్వయః - అత్ర బందీగ్రాహంగృహీతానతపవపలాయ
నపరతయా స్త్రీవేషధారిణో వైరిభూపతేః నీవీప్రదేశాదిస్పర్శనేనపు

రోహాసః॥ యథా ॥ బిభ్రాణాః కబరీర్ధృతాంజనదృశః కృ
త్వా కుచౌ కృత్రిమౌ స్త్రీవేషాన్నిశికాకతీయనగరే ప్రచ్ఛ
న్నరూపాన్నృపాన్। దృష్ట్వా తే మమపాస్యవక్షసికుచావా
కృష్య నీవీస్పృశో హీహీ కష్టమితి త్యజంతి విపణిశ్రేణీషు ధూ
ర్తా విటాః॥ ౧॥ ఇష్టజనవియోగాదినా ఆత్మనిదుఃఖాతిభూమి
శ్శోకః॥ యథా॥ ధాతర్నిష్కరుణోసిశిక్షయసికింవన్యాం
శరీరస్థితింతత్తాదృగ్విభవా గృహాః క్వనుగతాః స్థానం మరుః క
ల్పితం। హా నాథాః పతితాః ప్రతాపనృపతేః క్రోధార్చిషీతిద్వి

షాం స ఇతి జానతాం ధూర్తవిటానామాలంబనవిభావానాం పురుషస్య
న స్యహాసస్య హీహీత్యనుకరణం॥ ౧॥ శోకం లక్షయతి- ఇష్టేతి॥ ఆదిగ్ర
హణాదనిష్టప్రాప్తిర్గృహ్యతే- దుఃఖాతిభూమిర్దుఃఖప్రకర్షః॥ ఆద్యం
శోకముదాహరతి ధాతరితి॥ నిష్కరుణో నృశంసః- వన్యాం ఫలమూలా
దిరూపాం తత్తాదృగ్విభవా నానావిధభోగోపకరణపరిపూర్ణా ఇత్యర్థః॥
స్థానం మరురితి పిపాసాయాం యతోదకమపి దుర్లభమితి భావః మహార
ణ్యే వా భర్తృభిస్సహ మృగమిథునాదివద్యథాకథం చిద్వర్తామహా ఇతిపి
చారితే పి కథం వా కియాన్వానో దైవదుర్విపాకః- తే భర్త్రారోపితతోక్రో
ధవహ్నౌ శలభతామలభం తే ఇతి పరిదేవితం హా ఇతి శబ్దేన సూచయన్నాహ
హా నాథా ఇతి॥ అనూపం జలప్రాయం - అత్ర శత్రుస్త్రీణామాలంబ

నవిభావానాంభర్తృవియోగరాజ్యభ్రంశాదిజనితా దుఃఖాతిభూమిర్దై
వోపాలంభసహితేనరోదనేనసూచ్యతే - అత్రోర్వీవిలుఠనోరస్తాడనా
దయోనుభావాః- దైన్యమోహచింతావిషాదాదయోవ్యభిచారిణశ్చవి
శేషేణోపాత్తాః కరుణతామాపాదయంతి॥౩॥ క్రోధంలక్షయతి ॥ శ
త్రుకృతేతి॥ శత్రుగ్రహణంభృత్యాదేరుపలక్షణార్థం - తత్కృతేనాప
చారేణవధావజ్ఞాదినాప్రజ్వలితామనోవృత్తిఃక్రోధఇత్యర్థః- సచత్రివి
ధః-క్రోధఃకోపోరోషశ్చేతి-తదుక్తంభావప్రకాశే - క్రోధఃకోపశ్చరో
షశ్చేత్యేషభేదస్త్రిధామతఇతి - తత్రవధాదిపర్యంతః క్రూరజనాశ్ర
యఃక్రోధః - అభ్యర్థనావధిర్వీరజనాశ్రయఃకోపః - స్త్రీపుంసయోర
న్యోన్యవిషయఃప్రత్యాయనపర్యంతోరోషః - తత్రావజ్ఞామూలంక్రూ

> షదోష్మాణాం తదనూపమశుభ్రిరహోజాతంస్థలంమార
> వం॥౩॥శత్రుకృతాపచారేణమనస్సప్రజ్వలనంక్రోధః॥ య
> థా॥ రేరేసేవణకస్త్వమాయమనిదంపూర్వోద్యగర్వోమహా
> నుత్తీర్ణాకిలయేనగౌతమనదీప్రాప్తోసిమృత్యోర్ముఖం।ఏషాకా
> కతివీరరుద్రఇతికింనాశ్రావిసప్తాక్షరీప్రత్యుర్భృత్ప్రతిపక్ష
> పార్థివమహాభూతగ్రహోచ్చాటనే॥౪॥లోకోత్తరేషుకా

రాలంబనంక్రోధముదాహరతి॥ రేరేఇతి - వాక్యాదేరిత్యాదినాకోపే
ద్విరుక్తిః- అయంపూర్వోయస్యాసావిదంపూర్వః - సనభవతీత్యనిదం
పూర్వః-నూతనఇత్యర్థః-అన్యనికారేణాత్మోత్కర్షోగర్వః-కుతోయం
తేమహానిదానీమభూతపూర్వోగర్వఃప్రాదురభూదిత్యర్థః- యేనగర్వే
ణగౌతమనద్యుత్తీర్ణేత్యవజ్ఞాకథనం - కిలేత్యలీకే- తేనవార్తామాత్రమే
తదితిభావః-తథాపితస్యేదంకర్మణఃఫలమిత్యాహ ప్రాప్తఇతి ॥ అవ
జ్ఞానిమిత్తమాశంకతే ఏషేతి ॥ అన్యథాభూతగ్రహాదికల్పానాంవైరి
భూపతీనాంకల్పాంతకాలరుద్రస్యాస్మత్స్వామినఃకాకతి వీరరుద్రస్య
నామమాత్రమహామంత్రం నిశమ్యైవ కాందిశీకచరః కథమద్యైవ
ముద్యజ్జేభవానితిభావః - క్రోధోయంవిపక్షదర్శనాదివిభావఃకంఠ
గర్జన దంతఘట్టనాద్యనుభావో గర్వామర్షాదివ్యభిచారీ చర్వ్యమాణ

స్సారాద్రో భవతి॥ ౮ ॥ ఉత్సాహం లక్షయతి లోకేతి॥ స్థేయానతిస్థి
రః - వివక్షితకార్యవిషయమాత్సుక్యమేవాత్ర స్థైర్యమితి భావః - అహ
మేవంవిధ ఇత్యేవం ప్రాణత్వేనాభిమానాత్మక ఉత్సాహ ఇతి లోచనకా
రః - శారదాతనయస్తు కార్యమాత్రమంగీచకార - తదుక్తం॥ ఉత్సాహస్స
ర్వకృత్యేషు సత్వరా మానసీ క్రియా । సహజాహార్యభేదేన సద్విధా పరి
కీర్తిత ఇతి॥ ఉదాహరతి క్షుబ్ధేష్వితి॥ త్రిభువనగ్రాసేచ్ఛయా కల్పాం
తవదితి భావః క్షుబ్ధేషు క్షుభితేష్విత్యర్థః - అత్ర యద్యపి క్షుబ్ధస్వాంతే
త్యాదినా నిపాతనాన్మంథమాత్రవాచీ క్షుబ్ధశబ్దః - తథాపి క్షుభితార్థ
త్వం కథంచిత్సాదృశ్యాత్కల్పనీయం - సముద్రాణాం మంథయోగవ
త్కాలవైషమ్యేపి క్షోభసంభవాత్ - అత ఏవాహ వృత్తికారః - కథం
క్షుబ్ధస్సముద్రః క్షుబ్ధా నదీత్యేవమాదావుపమానాద్వ్యవస్థేతి - గండో

ర్యేషు స్థేయాన్ప్రయత్న ఉత్సాహః॥ యథా ॥ క్షుబ్ధేష్వబ్ధి
షు సంభ్రమాత్త్రిభువనగ్రాసేచ్ఛయా సర్వతస్సన్నద్ధేష్వ
పి పర్వతేషు పరితో గండోపలాన్ వర్షితుం । శక్తా ఏవ వయం ని
వారణవిధౌ క్షుద్రక్షమాభృజ్జయశ్లాఘానః కియతీతి కాకతివి
భోర్గర్జంతి సైన్యభటాః॥ ౫ ॥ రౌద్రసందర్శనాదిభిరనర్థా

పలాన్ గండశైలాన్ స్థూలోపలానిత్యర్థః - అత్ర వైరిభూపాలవిజయవి
షయస్సహజోత్సాహస్సముద్రసంక్షోభపర్వతసన్నాహనివారణే వయ
మేవ శక్తా ఇతి వాగారంభేణ వ్యజ్యతే - అత్రాత్మశ్లాఘాన్యధిక్కారాదిసం
భవాద్ధీరోద్ధతోయం నాయకః - తస్య వీరరసేపి ప్రాధాన్యేనానుప్రవే
శసంభవాత్ - తదుక్తం లోచనే - వీరరౌద్రప్రధానో ధీరోద్ధత ఇతి - అయ
మేవ ప్రతాపవినయాదిభిర్విభావితః కరుణాయుద్ధాదిభిరనుభావితో గర్వ
హర్షాదిభిర్భావితో వీరరసో భవతి స చ త్రివిధః - యథాహ మునిః - దాన
వీరం యుద్ధవీరం ధర్మవీరం తథైవ చ । రసం వీరమపి ప్రాహ బ్రహ్మా త్రివిధ
సమ్మితమితి - ధర్మవీరస్థానే దయావీరముక్త్వా త్రైవిధ్యమాహ ధనికః - త
త్ర దానవీరో బలిజామదగ్న్యాదిః - యుద్ధవీరో రామాదిః - ధర్మవీరో యు
ధిష్ఠిరాదిః - దయావీరో జీమూతవాహనాదిః - తత్ర ప్రస్వేదరక్తోత్కటత్వా

ద్యనుభావరాహిత్యే యుద్ధవీరస్తత్సాహిత్యే రౌద్ర ఇతి వివేకః॥ ౫ ॥ భ
యం లక్షయతి రౌద్రేతి ॥ ఆదిగ్రహణాద్రౌద్రశబ్దశ్రవణాదయో గృ
హ్యంతే-తజ్జన్యమనర్థాశంకనమనశ్చాంచల్యరూపం భయమిత్యర్థః - ఏ
తచ్చ స్త్రీనీచప్రభృతీనాం స్వాభావికముత్తమానాం కృతకమిత్యాహు
ర్హేమచంద్రశారదాతనయాదయః- శింగభూపాలస్తు సర్వత్ర కృతకమే
వేతి ప్రత్యవదత్ - అనేకవిధమిత్యన్యే ॥ తత్ర రౌద్రశ్రవణజన్యం భయ
ముదాహరతి-దూరాదితి ॥ విశ్వప్రసృమరమహసో విశ్వవ్యాపిప్రతాప
స్య-సరతేస్సృఘస్యద ఇత్యాదినా క్మరచ్ - కర్ణజ్వరార్తాః కర్ణవ్యాధిపీ
డితాః-బధిరీకృతకర్ణా ఇత్యర్థః- తత్రాప్యతిమహద్దుష్ప్రవేశం గహనమర
ణ్యం విశంతః- ఖదిరాదికంటకాకృష్టకేశాస్సంతః వ్యాకులాంతఃకరణాః
ప్రతిపక్షబుద్ధ్యా పాదపాన్ త్రాయధ్వమిత్యాదిభిర్దీనోక్తిభిః ప్రార్థ

> శంకనం భయం॥ యథా ॥ దూరాదాకర్ణ్య విశ్వప్రసృమర
> మహసో వీరరుద్రస్య జైత్రప్రస్థానారంభభేరీనినదమరిన్నృ
> పాః పూర్ణకర్ణజ్వరార్తాః। ఆరుహ్యాద్రీన్ విశంతో గహనమతి
> మహత్కంటకాకృష్టకేశాస్త్రాయధ్వం ముంచతేతి ప్రతినృప
> తిధియా పాదపాన్ ప్రార్థయంతే॥ ౬ ॥ అర్థానాం దోషసంక

యంతే - అత్ర వైరిభూపాలసమవేతో భయస్థాయిభావో వ్యజ్యతే - అ
యం చ స్వోచితసామగ్రీకో భయానకో భవతి - తదుక్తం-వికృతస్వరస
త్త్వాదేర్భయభావో భయానకః। సర్వాంగవేపథుస్వేదశోషవైవర్ణ్య
లక్షణః। దైన్యసంభ్రమసమ్మోహత్రాసాదిస్తత్సహోదర ఇతి॥ ౬॥
జుగుప్సాం లక్షయతి ॥ అర్థానామితి ॥ రుధిరోద్వాంతాద్యహృద్య
పదార్థశ్రవణదర్శనాదిజన్యో మనస్సంకోచో జుగుప్సేత్యర్థః - అయమేవ
నాసాపిధాననిష్ఠీవనాద్యనుభావో భయాపస్మారాదిసహకారీ బీభత్సో
భవతి- స చ విభావాదిభేదాత్ క్షోభ ఉద్వేగశ్చేతి ద్విధా - తదుక్తం భా
వప్రకాశే క్షోభాత్స్యాద్రుధిరాంత్రాదిదర్శనస్పర్శనాదిజః। ఉద్వేగా
త్స్యాత్క్రిమిచ్ఛర్దిపూతివిష్ఠాదిజో భవేదితి - వైరాగ్యాద్యుపతిగర్హాసిద్ధ
స్తృతీయో బీభత్స ఇత్యాహ ధనికః॥ తత్ర క్షోభణం బీభత్సముదాహరతి

వ్యాగితి। మహతి విష్వక్క్షిప్తే మజ్జపంకే సార్వత్రిక మేదఃకర్దమే పతితాః గంతుమశక్త్యా ప్రవాహైర్నైశ్చ్యేతి భావః - తథాభూతత్వాదుచ్ఛూనా వివృద్ధాశ్చ తేషాం మాతంగానాం దేహశ్రేణీషు లబ్ధః ప్రచారో గోమాయుప్రభృతీనాం యాసు తాస్తథోక్తాః- ప్రవహంతః ప్రకర్షేణ స్రవంతః- ఉరసోధికాః వసాదీనాం వసాదీనాం ప్రవాహాః స్రోతాంసి యాసు తాస్తథోక్తాః- రాశీభూతైరస్థికూటైః కీకససమూహైః స్థపుటితాః వికటీకృతాః నికటాః ప్రాంతదేశాః యాసు తాస్తథోక్తాః నిస్సరద్విస్రగంధాః ఉద్భవదామగంధాః- వీరరుద్రేణసృష్టాః ఆయోధనోర్వ్యో యుద్ధభూమయః

శ్రవణాదిభిర్గర్హణా జుగుప్సా ॥ యథా ॥ విష్వక్క్షిప్తే మజ్జపంకే మహతి నిపతితోచ్ఛూన మాతంగదేహశ్రేణీలబ్ధప్రచారాః ప్రవహదురువసా వజ్రరక్తప్రవాహాః । రాశీభూతాస్థికూటస్థపుటిత నికటా నిస్సరద్విస్రగంధాః కుర్వంత్యాయోధనోర్వ్యో భయముపనిభృతాం వీరరుద్రేణ సృష్టాః ॥ ౭ ॥ అపూర్వార్థసందర్శనాచ్చిత్తవిస్తారో విస్మయః॥ యథా॥ ఔన్నత్యం మహదన్యదేవమహితః కోప్యేష గంభీరిమా కాప్యన్యా సరణిః ప్రతాపయశసోరన్యైవ బాహ్వోః ప్రథా। సర్వం నూతనమేవ రుద్రనృపతేర్జానే స తన్నిర్మితౌ సామగ్రీచతురాననేన కియతీ కీదృక్క్రియా కల్పితా॥ ౮॥ శమో వైరాగ్యాదినా

సర్వేషాం భయం కుర్వంతి॥ ౭॥ విస్మయం లక్షయతి అపూర్వేతి ॥ లోకసీమాతివృత్తః పదార్థోఽపూర్వార్థః - తద్దర్శనాదిజన్యో మనోవిస్తారో విస్మయ ఇత్యర్థః- అయమేవాకస్మికమనోరథలాభాలౌకికవస్తుదర్శనాదివిభావో నయనవిస్తార సాధువాదాద్యనుభావో హర్షావేగాది సహకృతోద్భూతః॥ ఉదాహరతి ఔన్నత్యమితి॥ వ్యాఖ్యాతచరమేతత్ (కావ్యప్రకరణే- సంఖ్యా ౧౨ ) అత్ర కిమన్యశబ్దాభ్యామలౌకికత్వేన ప్రతీయమానౌన్నత్యాదివిలోకనవిభావో విస్మయః ప్రతీయతే॥ ౮॥ శమం లక్షయతి ॥ శమ ఇతి॥ అత్రాదిశబ్దేన ఈశ్వరానుగ్రహసత్సంగమాదికం గృహ్యతే- వికారా విషయాభిలాషాదయః- తద్రహితచిత్తత్వం వైరాగ్యాదిజన్యస్తృష్ణాక్ష

యాద్యపరపర్యాయో నిర్వేదాఖ్యోమనోవికారశ్శమ ఇత్యర్థః- అయమే
వయమనియమాద్యనుభావో ధృతినిర్వేదాదివ్యభిచారీచర్వ్యమాణశ్శాం
తో భవతి॥ఉదాహరతి కిమితి ॥ మహతీమాయుగ్ప్రథాంచతుర్యుగసహ
స్రమేకందినమిత్యాది క్రమేణసంవత్సరశతరూపాం అనన్యసుగమామ
సాధారణామిత్యర్థః-అస్త్రాంతరుపప్లవానిరస్తకామక్రోధాదయః - బా
హ్యంవాతాతపాదిజన్యమపీత్యర్థః- ఉపప్లవంపీడాం-అతిదీర్ఘమాయుర
త్యుచ్ఛ్రితమైశ్వర్యంచేత్యుభయమాశాస్యం సర్వేషాం తత్సంపాదకే
ష్వపరమావధితయాప్రసిద్ధౌపితామహపురుహూతావపితృణాయమన్య
మానానాంవైరాగ్యాతిభూమిలక్షణశ్శమః ప్రతీయతె ॥ నను అష్టానా
ట్యేరసాః స్మృతా ఇతినియమాన్నవమశ్శాంతరసోనసంభవతీతిచే త్తర్హి
తపవం ప్రష్టవ్యాః- కింమునినాశాంతస్థాయినపివాఽనిరూపణాత్తదభావః-

నిర్వికారచిత్తత్వం॥ యథా ॥ కింలబ్ధంచతురాననేనమహతీ
మాయుః ప్రథాంగచ్ఛతా లబ్ధ్వా సంపదమప్యనన్యసుగమా
మింద్రేణకింవాకృతం।ఇత్యస్త్రాంతరుపప్లవాస్సుకృతినోనోజా
నతెబాహ్యమప్యద్యోపప్లవమంధ్రినాథతిలకెవిశ్వంభరాం

ఃతతత్సామగ్రీవైధుర్యాత్ -ఆహోస్విదశ్లాఘ్యత్వాత్ - అథవాం
ర్భావాత్ - యద్వాపురుషార్థాభావాత్ - నాద్యః-నిర్వేదపవశాం
స్యస్థాయిభావఇతిమునినాంగీకృతత్వాత్ - తచ్చానేకరససాధారణ
్యవ్యభిచారిణస్సతోప్యమంగళప్రాయత్వేపిసజాతీయాగ్రగణ్యత్వం
ప్రాధాన్యేన కంచిద్రసవిశేషం ప్రత్యసాధారణంస్థాయిత్వం బోధ
యితుమితిప్రతిపాదనాత్ -తదుక్తంకావ్యప్రకాశే - నిర్వేదస్యామంగ
ప్రాయస్య ప్రథమమనుపాదేయత్వేప్యుపాదానం వ్యభిచారిత్వేపి
స్థాయిత్వాభిధానార్థంతేననిర్వేదస్థాయిభావశ్శాంతోపినవమోస్తిరస
ఇతి-ఉక్తంచధ్వన్యాచార్యైః - తృష్ణాక్షయసుఖస్యయః పరిపోషస్తల్ల
క్షణోరసఃప్రతీయతఏవేతి - ఏతద్వ్యాఖ్యానవ్యాజేనలోచనేప్యుక్తం-
తృష్ణానాంవిషయాభిలాషాణాం సిద్ధోయః క్షయస్సర్వతోనివృత్తిరూ
పోనిర్వేదఃసఏవసుఖం తస్యస్థాయిభూతస్యయఃపరిపోషస్తస్యచర్వ్య

మాణతాకృతఃసవివలక్షణంయస్యసశాంతోరసఃప్రతీయత ఏవేతి- నచని
ర్వేదస్తృష్ణాక్షయాత్మాశమపర్యాయోనసుఖరూప ఇతిశంకనీయం- వై
యాసికానామవిద్యానివృత్తివదస్యాపిసుఖరూపత్వసంభవాత్ - తదు
క్తం- యచ్చకామసుఖంలోకేయచ్చదివ్యంమహత్సుఖం। తృష్ణాక్షయసు
ఖస్యైతేనార్హతఃషోడశీంకలామితి - నద్వితీయః - వైరాగ్యాదిసామ
గ్ర్యస్సులభత్వాత్ - తథాహి- వైరాగ్యపరమేశ్వరానుగ్రహప్రా
చీనకుశలపరిపాకసత్పురుషసేవావేదాంతవిచారాదయోవిభావాః య
మనియమాదయోనుభావాః- రాజ్యధురోద్వహనాదయోపిశాంతస్యజ
నకాదేరనుభావాఇత్యుక్తంలోచనే - మతిస్మృతిచింతాధృతివితర్కాద
యోవ్యభిచారిణఇతి- నతృతీయః- రాగద్వేషకలుషితాంతఃకరణానామ
చర్వణీయత్వేనాశ్లాఘ్యత్వేపివీతరాగాణాంతదభావాత్ - యదికతిప
యానాశ్లాఘ్యత్వమాత్రేణరసత్వాత్ప్రచ్యవేత - తర్హివీతరాగాణామ
శ్లాఘ్యఇతిశృంగారోపిప్రచ్యవతాం- నచతుర్థః-నతావచ్ఛృంగారాదా
వంతర్భావస్సంభవతి అప్రసక్తత్వాత్ ననుదానాద్యుపాధినాత్రివిధో
వీరః తదుక్తంమునినా దానవీరంయుద్ధవీరంధర్మవీరంతథైవచ। రసంవీ
రమపిప్రాహబ్రహ్మాత్రివిధసమ్మతమితి॥అయంచధర్మప్రధానోవీరఏవే
తితత్రైవాంతర్భావశ్శాంతస్యసంభావితఇతిచేన్న। ఉత్సాహస్యాహమే
వంవిధఇత్యేవంప్రాణత్వేనాభిమానమయోవీరః। సర్వాహంకారప్ర
శమైకరూపశ్శాంతః। ఏవమనయోరత్యంతవైజాత్యాత్। తర్హిదయావీ
రేంతర్భావఇతిచేన్న- తస్యాప్యేవంవిధత్వేశాంతస్యైవనామాంతరక
రణంఅనైవంవిధత్వేవీరప్రభేదఏవేతి - ఏవమప్యంతర్భావాంగీకారేస
ర్వత్రైకరస్యప్రసంగః। నాపిపంచమః। చతుర్థపురుషార్థస్యముక్తేరేత
దేకసాధ్యత్వాత్। తదుక్తంభావప్రకాశే। సర్వప్రకారైస్సంపూర్ణ
కామస్సంతుష్టమానసః। ప్రాప్నోతిముక్తించరమేశాంతేనైవరసేన
సఇతి। లోచనేచోక్తం। మోక్షఫలత్వేనచాయంపరమపురుషార్థనిష్ఠ
త్వాత్సర్వరసేభ్యః ప్రధానతమస్సచాయంశాంతరసఇతి। తస్మాన్న
వైవరసాఇతిసిద్ధం।వత్సలాదిరసాంతరాణామంతర్భావాదికమన్యతోద్ర

ష్టవ్యం॥ ౯॥ విభావానుభావాదీనాం ప్రతిరసమసాధారణతయా యథా
రసముదాహర్తుముచితత్వాదాదౌ శృంగారముదాహరిష్యమాణస్తదా
లంబనముదాహరతి లావణ్యేతి॥ ముక్తాఫలేషు ఛాయాయాస్తరళత్వమి
వాంతరా। ప్రతిభాతి యదంగేషు తల్లావణ్యమిహోచ్యత ఇత్యుక్తలక్ష
ణః కాంతివిశేషో లావణ్యం। తస్యైకఖనిః కదాచిదపి తన్న క్షీయత ఇతి భా
వః। రచనాశిల్పం అంగోపాంగసౌష్ఠవనిర్మాణం తద్విషయప్రతిజ్ఞాయా
అవధిః ఇతఃపరం విధాతా ప్రతిజ్ఞాతుమపి న శక్నోతి కిముత విధాతుమితి
భావః। శృంగారస్య ప్రతిభూః స్వామిభృత్యాధమర్ణానాం వ్యవస్థాపరి
కల్పనే। అన్యోన్యయోః క్రియతే శిష్టైః ప్రతిభూస్స నిగద్యత ఇతి సోమేశ్వరోక్త
లక్షణః। యథా ప్రతిభూరధమర్ణాద్ధనముద్ధరతి తథేయమపి వైరాగ్యా

బిభర్తి॥ ౯॥ ❀ అథ శృంగారస్యాలంబనవిభావో యథా॥ లావ
ణ్యైకఖనిర్విధాతృరచనాశిల్పప్రతిజ్ఞావధిః శృంగారప్రతి
భూర్విలాసవిపణిః కందర్పఘంటాపథః। నారీణామధిదేవ
తా చ తరుణీ సేయం కిమన్యైర్గుణై రస్యామన్మథమన్మథః ప్రి
యతమశ్శ్రీవీరరుద్రో నృపః॥ ౧౦॥ ఉద్దీపనవిభావో యథా॥ ఉ
రోమాత్రోత్సేధం భవదపి విలాసైరభినవైర్మృగాక్ష్యాస్తారు
ణ్యం త్రిభువనమిదం వ్యాకులయతి। స్తనాభోగస్ఫీతం యది కిల

చ్ఛృంగారమితి భావః। విలాసానాం విపణిః పణ్యవీథికా। విలాసాపేక్షా
యామత్రైవ సంపాద్యా ఇతి భావః। కందర్పస్య ఘంటాపథోఽపి ప్రంభవి
హారభూమిరిత్యర్థః। సేయం ప్రసిద్ధా తరుణీ యువతిః నారీణామధిదేవతా
చ సర్వగుణాశ్రయత్వేనోపాస్యత్వాదితి భావః- యదాహుః। గుణాః పూ
జాస్థానమితి। గుణసామగ్రీఫలస్యాపి ప్రియసోలాభాత్కిం గుణాంతరకథ
నేనేత్యాహ కిమన్యైరితి॥ అత్ర లావణ్యాదీనామాలంబనగుణానాముద్దీప
నవిభావత్వేప్యాలంబనోపస్కారార్థమేవోపాదానాన్న తత్ ప్రాధా
న్యం॥ ౧౦॥ ఉద్దీపనవిభావముదాహరతి ఉర ఇతి॥ ఉరోమాత్రోత్సేధ
ఉచ్ఛూనతా యస్మిన్వయసి స్తనాభావాల్లస్థలే కించిదున్నతముర ఇతి ప్రతీ
జ్ఞాయతే తదిత్యర్థః। స్తనయోరాభోగో విస్తారః। స్ఫీతం సమృద్ధం।

స్థాయస్యనిస్థాయామితిస్థిభావః । ఉదయదేవయౌవనంజగన్మోహ
నంజాయతే - ఉదితంపరిపూర్ణంవాకిమువక్తవ్యమితిభావః ॥ ౧౧ ॥
అనుభావముదాహరతి స్మరేతి॥వ్యాఖ్యాతమేతత్ప్రసంగేనకావ్యప్రకర
ణే।ఏవంరసాంతరసంబంధినోవిభావానుభావాయథాయోగంస్వస్వర
సప్రకరణేద్రష్టవ్యాః ॥ ౧౨ ॥ సాత్త్వికానాంసామాన్యలక్షణప్రస్తావే
బాహ్యాభ్యంతరభేదేనద్వైవిధ్యముక్తం - తత్రబాహ్యానాంస్తంభాదీ
నాంస్వరూపోదాహరణేవక్తుంప్రతిజానీతే। అథేతి॥ వక్తి॥ స్తంభ ఇతి॥వి

భవేతాఽఖలుకథాభవిత్రీకిం వాన్యద్విజితమఖిలంపుష్పధ
నుషా॥౧౧॥ *అనుభావోయథా ॥ స్మరస్మేరాస్మంచస్మితమ
ధురసౌరభ్య సుభగాన్మనాగ్వ్రీడాజాడ్యాన్స్ఫురణయరసక
ల్లోలభరితాన్। కృతానేకస్యంధాన్మనసిజసహస్రాణిసృ
జతఃకటాక్షాన్వామాక్షీకిరతిపరితోరుద్రనృపతిం॥౧౨॥ *అథ

## సాత్త్వికానాంస్వరూపోదాహరణాని.

సాత్త్వికానాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ స్తంభస్స్యాన్ని
ష్క్రియాంగత్వంరాగభీత్యాదిసంభవం॥ యథా ॥ కాలి
ఇపురంతిఆఓ పెంఖతీఓణ రేదకదంప। మలిణసరుంకింణాఓపిలి
ంతిఆణించళగిఓ॥ఛాయా ॥ కాకలిపురస్త్రియఃపశ్యంత్యోన
రేంద్రకందర్పం। మదనశరోత్కీర్ణాఇవస్థితా నిశ్చలాంగ్యః॥
౧౩॥ ప్రళయస్సుఖదుఃఖాద్యైర్గాఢమింద్రియమూర్ఛనం ॥
యథా ॥ జిఅమలిణరూవసారో సహి ఏసో వీరరుందణిప

షాదవిస్మయాదిజన్యోజాడ్యనిష్కంపత్వాద్యనుభావోవిష్టబ్ధచేతనతయా
చేష్టావిఘాతః స్తంభ ఇత్యర్థః॥రాగసంభవం స్తంభముదాహరతి కాలిఈ
తి ॥ మదనశరోత్కీర్ణాః కామబాణకీలితా ఇవ । అత్రపశ్యంత్యోనిశ్చ
లాంగ్య ఇత్యనేనసత్యపి చైతన్యేనిశ్చేష్టత్వకథనాత్ స్తంభ ఇతిభావః ॥
౧౩॥ప్రళయంలక్షయతి॥ప్రళయ ఇతి॥ సుఖమదనిద్రాప్రహారాదిజన్యం
దుఃఖాభిషంగాద్యనుభావం నిశ్చేతనతయానష్టచేష్టత్వం ప్రళయ ఇత్య
ర్థః-తదుక్తం - వాక్కాయమనసాంప్రాయఃప్రళయోనష్టచేష్టతేతి ॥

సుఖమూలం ప్రళయముదాహరతి॥ జపేతి ॥ సర్వాణీంద్రియాణి స్వస్వ
వ్యాపారేభ్య ఉపరతానీత్యర్థః - అతఏవ నిశ్చేతనతయా నష్టచేష్టత్వమితి
భావః॥ ౧౪॥ రోమాంచకంపయోరుదాహరణలాఘవార్థం యుగపల్లక్ష
ణమాహ॥ సుఖేత్యాది ॥ సుఖోత్సాహభయవిస్మయాదిజన్యో గాత్రసం
స్పర్శనోల్లసనాద్యనుభావో రోమోద్గమో రోమాంచ ఇత్యర్థః - భయ
జ్వరజరాదిజన్యః స్ఫురణాద్యనుభావో గాత్రకంపో వేపథురిత్యర్థః ॥ సుఖ
జన్యయో రోమాంచకంపయోరుదాహరణమాహ॥ దఇఏతి ॥ దయితాలిం

> చదో। జదంతూాణిమంజఇముంచాఅఇదిఅంగామో॥ ఛా॥ జి
> తమదనరూపసారస్సఖిఏషపీరరుద్రన్నృపచంద్రః। యందృష్ట్వా
> నిమజ్జతిమూర్ఛ్యయామింద్రియగ్రామః॥ ౧౪॥ సుఖాద్యతి
> శయాజ్జాతా రోమాంచో రోమవిక్రియా। రాగరోషభయాది
> భ్యో వేపథుర్గాత్రకంపనం॥ ద్వయోరుదాహరణం యథా॥ ద
> ఇఆళింగణణింభరకంపాఅవహూవిఓలఅజింణగీ। ఉంగిరఇఅతర
> ంఠిదమఅణసరెపుళఅఛంనెణ ॥ ఛా ॥ దయితాలింగననిర్భ
> రకంపా చవధూర్వియోగజీర్ణాంగీ। ఉద్గిరత్యంతరస్థితమద
> నశరాన్ పులకచ్ఛద్మనా॥ ౧౫॥ వపుర్జలోద్గమస్స్వేదో రతిఘ
> ర్మశ్రమాదిభిః॥ యథా ॥ శృణ్వంతీ ప్రియసందేశం ప్రియ
> సఃకాకలీశితుః। స్మరరాజ్యాభిషిక్తైవ స్విన్నాంగీ వామలో
> చనా॥ ౧౬॥ విషాదమదరోషాద్యైర్వర్ణాన్యత్వం వివర్ణతా॥ య

గననిర్భరకంపా చవధూర్వియోగజీర్ణాంగి -అతఏవ- ఉద్గిరత్యంతరస్థితమ
దనశరాన్ పులకచ్ఛద్మనా ॥ సరేఇత్యత్రశస్వేదిత్యేత్వం॥౧౫॥ స్వేదం
లక్షయతి॥ వపురితి ॥ నిదాఘశ్రమహర్షవ్యాయామలజ్జాభయక్రోధాది
జన్యో వాతేచ్ఛావ్యజనగ్రహణాద్యనుభావో వపుర్జలోద్గమ స్స్వేద ఇత్య
ర్థః॥ హర్షజన్యం స్వేదముదాహరతి శృణ్వంతీతి॥ ప్రియసందేశం స్వకుశ
లప్రేషణం॥౧౬॥ వైవర్ణ్యం లక్షయతి విషాదేతి॥ కోపాతపశీతభయాది
జన్యం కార్శ్యసాంకర్యవిష్ణవాద్యనుభావం భిన్నవర్ణత్వం వైవర్ణ్యమిత్య
ర్థః-విరహజన్యవిషాదమూలం వైవర్ణ్యముదాహరతి జరణాహేతి ॥ ప

సోఽజ్ఞాతేఙ్గవేతివికల్పస్తుఅప్రాప్తసీలాదిశబ్దవిషయఇతి సాహసికేత్యా
కారాంతపాఠ ఉపేక్షణీయః॥౨౧॥శంకాంలక్షయతి॥అనిష్టేతి॥ పరక్రౌ
ర్యాదాత్మదుర్నయాద్వాఅనర్థప్రాప్తైరభ్యూహనంశంకేత్యర్థః - ఆది
గ్రహణాదైన్యవర్ణ్యవైస్వర్యాదిగవలోకనాదయోగృహ్యంతే ॥ ఉదా
హరతి॥ణముణద్వితి॥ ముగ్ధానాంగూఢానురాగస్యప్రాకట్యమేవానర్థ
ఇతిభావః॥౨౨॥అసూయాంలక్షయతి॥పరేతి॥ గర్వాదౌద్ధత్యమన్యుజన్యం
పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వమసూయేత్యర్థః- నిందావజ్ఞాభ్రుకుట్యాదయో

రుద్రస్య।తంహ్యాదయెనధరంతీసాహసికీదుర్బలాంగ్యస్మి॥౨౧
అథశంకా॥అనిష్టాభ్యాగమోత్ప్రేక్షాశంకారోషాదికారణం॥
యథా ॥ ణముణదు అంణోంతి మఏ హిఅఅపరిచఓ పిఅ
ంసకిదో।కిపఅడమ్మి జణాణసంవంగిణేహిఁపుళఏహిఁ॥ ఛా ॥ నజా
నాత్వన్యఇతిమయాహృదయేపరిచయఃప్రియస్యకృతః । ంకి
ప్రకటాస్మిజనానాంసర్వాంగీణైఃపులకైః ॥ ౨౨ ॥ అథా
సూయా ॥ పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వమసూయాపరికీర్తితా ॥
యథా ॥ అహిఆఈఏ గుణేహిఁ రూవేణఅ మంఝకిమహిఅ
హిఅ॥ జతపఆవరుందోబహుమణఇభాఅహేఅత॥ ఛా॥ అభి
జాత్యాగుణైరూపేణచమత్తఃకింమహ్యమధికా । యత్తాంప్ర
తాపరుద్రోబహుమన్యతేభాగధేయంతత్ ॥ ౨౩ ॥ అథమ
దః॥ మదిరాదికృతోమోహహర్షవ్యతికరోమదః॥యథా॥భ

నుభావాః॥ఉదాహరతి అహీతి॥అభిజాతిఃకులం-గుణాఃదాక్షిణ్యాదయః-
యత్రచతుర్విధాభరణరాహిత్యేపితత్సాహిత్యేనేవా భాసనంతద్రూ
పం-ఆవేధ్యారోప్యవిక్షేప్యబంధనీయైరభూషితం। యద్భూషితమివాభా
తితద్రూపమితికథ్యతఇతిలక్షణాత్ - అధికాకిం-నభవతీత్యర్థః - తథాపి
బహుమానేభాగధేయమేవనిమిత్తమిత్యాహ॥యదితి॥ ౨౩॥ మదంలక్ష
యతి మదిరేతి॥మోహోవైచిత్త్యంహర్షఃప్రసాదః-మదిరాదిజన్యో
హర్షమోహసంకరోమదఇత్యర్థః ॥ అత్రవాగంగస్ఖాలిత్యహసితరుదితా

దయోయథాయోగముత్తమాదిష్వనుభావాః॥(సమ్మోహానందసంభేదో
మదోమద్యోపయోగజః। అమునాచోత్తమశ్శేతేమధ్యోహసతిగాయతి।
అధమప్రకృతిశ్చాపిపరుషంవక్తిరోదితీతిసాహిత్యదర్పణే)॥ ఉదాహరతి-
భణఇతి॥౨౮॥శ్రమంలక్షయతి ॥ శ్రమఇతి॥ అధ్వసురతాదిజన్యఃఖేదః
శ్రమఇత్యర్థః-స్వేదఉపమర్దనాదయోఽస్యలక్షకః॥ ఉదాహరతి॥ఆఅచ్ఛఈ
తి॥౨౯॥ఆలస్యంలక్షయతి మందేతి॥ గర్వశ్రమాదినా ప్రయత్నమాం
ద్యమాలస్యమిత్యర్థః-అత్రజృంభోపవేశనాదయోఽనుభావాః॥ ఉదాహ

ణఇఅఅంసగఅంథహంసఇఅమందఅరాఅభరిఅంఛీ॥ పిఅచితామ
ఇరాఏపరవసాఉవహంసామంగి॥ ఛా॥ భణతిసాసంగతార్థంహ
సత్యమందంచరాగభరితాక్షీ।ప్రియచింతానుదిరయాపరవ
శాపశ్యతశ్యామాంగి ॥ ౨౮ ॥ అథశ్రమః॥ శ్రమఃఖేదో
ధ్వరత్యాదేర్జాతస్స్వేదాతిభూమికృత్ ॥ యథా॥ ఆఅంఛఇ
ఎంవపిపకీసకరేతీగఅగఅఆస।శంమసిసేదజలోహంసుదరిఖులి
అగరాఆసి॥ ఛా॥ ఆగచ్ఛత్యేవప్రియేకస్మాత్కుర్వతీగతాగ
తాయాసం। తామ్యసిస్వేదజలైస్సుందరిలులితాంగరాగా
సి॥ ౨౯ ॥ అథాలస్యం॥మందోద్యమత్వమాలస్యంకర్తవ్యే
షుప్రకీర్త్యతే॥ యథా ॥ ఆస్తాంమృగాక్ష్యాగృహకృత్యవా
ర్తాస్వాంగోపచారేష్వపియత్నమాంద్యం। కర్తవ్యమగ్రేద

రతి॥ ఆస్తామితి ॥ గృహకృత్యవార్తాధూపవాసనావితానసంవిధానాది
ప్రసంగః-స్వాంగోపచారేషుమృగమదానులేపనమాల్యధారణమకరికా
రచనాదిషు-యత్నమాంద్యంప్రయత్నశైథిల్యం- ఉపచారకరణంపునర
తిదూరమితిభావః- అగ్రేప్రియాగమనసమయేయత్కర్తవ్యంప్రత్యుద్గ
మనరభసాశ్లేషప్రియభాషణాదికంతత్స్మరోబలాత్ బలమాశ్రిత్యకా
రయతి-ల్యబ్లోపేపంచమీ - అత్రమందయత్నేతిపాఠేవిధేయస్యమాం
ద్యస్య సమాసే గుణభూతత్వా దవిమృష్టవిధేయాంశం నామదోష
స్స్యాత్-నహ్యేకంసంధిత్సతోపరంప్రచ్యవతఇతిన్యాయేనా విమృష్టవిధే

యాంశంపరిహారతోనుశాసనవిరోధస్స్యాత్ - పూరణగుణేత్యాదినాగు
ణేనషష్ఠీసమాసప్రతిషేధాదితిచేన్నైవంమంస్థాః- సంజ్ఞాప్రమాణత్వా
త్తద్యత్నగౌరవంప్రసజ్యేత చందనగంధఇత్యాదిసూత్రభాష్యకారా
దిమహాపురుషప్రయోగదర్శనాత్తత్స్థగుణేషుప్రతిషేధాభావాత్ -
పూరణగుణేతిప్రతిషేధస్యపటస్యశుక్ల ఇత్యాద్యతత్స్థగుణవిషయత్వా
దితి- ప్రపంచితంచైతదస్మదుపాధ్యాయైర్ఘంటాపథే-నచనస్వీకృతమర్థ
గౌరవమిత్యేతద్వ్యాఖ్యానావసరే॥౨౬॥దైన్యంలక్షయతి॥సత్త్వేతి॥ స

యితస్యయత్స్యాన్మ్లానంబలాత్కారయతి స్మరస్తత్ ॥
౨౬॥అథదైన్యం॥ సత్త్వత్యాగాదనౌద్ధత్యందైన్యంకార్పణ్య
సంభవం॥యథా॥ ఆణేదుణరణాహగదోఖుసహీజణోవిళంబే
ఇ।మంమహాణమామిచదసింఖఅచిరేహిఈసింతి॥ఛా॥ఆనేతుం
నరనాథంగతః ఖలుసఖీజనోవిలంబతే। మన్మథనమామి చం
ద్రంశిక్షయచిరయఉషదితి॥ ౨౭॥ అథచింతా ॥ ఇష్టానధిగ
మాద్ధ్యానంచింతాశూన్యత్వతాపకృత్ ॥ యథా ॥ సంణిహి
అవిగురుఅణణఅపెంఖఇపుంఛిఆవిణాలవఇ । ఏసావిమంగఇ
గఇహిఅఅంసపిఅణుబంధంస॥ ఛా ॥ సన్నిహితమపిగురుజనం
నచప్రేక్షతేపృష్టాపినాలపతి।ఏషాపిమార్గతిగతింహృదయస్య
ప్రియానుబంధస్య ॥ ౨౮ ॥ అథమోహః ॥ మోహస్తు

త్త్వత్యాగోదార్ఢ్యాదేరుపలక్షకః - తేనసత్త్వత్యాగదార్ఢ్యాదిజన్యం
మనసోనౌద్ధత్యందైన్యమిత్యర్థః - కార్పణ్యవచనందేహవచనమాలిన్యా
ద్యనుభావానాముపలక్షకం ॥ ఉదాహరతి ఆణేదుమితి॥౨౭॥చింతాంల
క్షయతి॥ఇష్టేతి॥ అపేక్షితానవాప్తిమూలంధ్యానంచింతేత్యర్థః - శూ
న్యతానిశ్వాసతాపాదయోనుభావాః ఉదాహరతి॥సణ్ణిహిఅమితి ॥ అ
త్రప్రథమార్ధేనశూన్యత్వం ద్వితీయార్ధేనప్రియానవాప్తిమూలంధ్యా
నంచోచ్యతే॥ ౨౮॥ మోహంలక్షయతి మోహఇతి॥ భీత్యాదిభిర్వైచి
త్త్యంమోహఇత్యర్థః- తత్రాజ్ఞానభ్రమోత్పాతఘూర్ణనాదర్శనాద

మోనుభావాః * ॥ఉదాహరతి॥ కథమితి॥దీర్ఘదీర్ఘం ప్రియాగమనార్థం కదాపాగభస్తిమానస్తమియాదితి ప్రతీక్షణేనాతిదీర్ఘమిత్యర్థః-ప్రకారేగుణవచనస్యేతిద్విర్భావః- వాసరంకథమపిక్షణగణనయాకథంచిత్ ప్రయత్నగౌరవేణేత్యర్థః ॥ జ్ఞాతహేతువివక్షాయామప్యాది కథమవ్యయం।కథమాదితథాప్యంతంయత్నగౌరవబాధయోరిత్యభిధానాత్-గమయిత్వాయాపయిత్వా - విరచితనవవేషావిహితప్రియాగమనసమయోచితశృంగారాసతీ- అథశబ్దోవిళంబాభావసూచనార్థః-మాతీఃపుంఖానుపుంఖితయాప్రేషయిత్వా- హృదయేశేషాగ్నినాథేచిరయతివిలం

మూర్ఛనంభీతిదుఃఖావేశానుచింతనైః ॥ యథా॥ కథమపిగమయిత్వావాసరందీర్ఘదీర్ఘంవిరచితనవవేషాప్రేషయిత్వాథదూతీః । చిరయతిహృదయేశే ప్రాంశుభిశ్చంద్రపాదైరభిహతసకలాంగీమూర్ఛితాకోమలాంగీ॥ ౨౯॥ అథస్మృతిః। పూర్వానుభూతవిషయంజ్ఞానంస్మృతిరుదాహృతా॥యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్యభుజేవసంత్యాత్కోణ్యాతపః కిస్మరమార్జితంస్యాత్ । స్పృష్టంసకృద్యేనమదీయమంగంప్రాపోన్నివిష్వక్సుఖవజ్రలేపం॥ ౩౦॥ అథధృతిః॥ధృతిస్సేత్యస్యసేస్స

బమానేసతి - కోమలాంగీ అతఏవ ప్రాంశుభిరాయతైశ్చంద్రపాదైరింమకిరణైఃకశాకల్పైరభిహతసకలాంగీమూర్ఛితా - అనాథాఃపాదైరభిహన్యమానామూర్ఛంతీతిధ్వన్యతే॥ ౨౯ ॥ స్మృతింలక్షయతి॥ పూర్వేతి॥ సదృశాదృష్టచింతాద్యైస్సంస్కారోద్బోధేసతిపూర్వానుభూతార్థవిషయంజ్ఞానంస్మృతిరిత్యర్థః- అత్రభూమిన్ననునశిరస్కంపాదయోనుభావాః॥ స్పర్శసుఖస్మరణముదాహరతి॥ ప్రతాపేతి॥ నిబిడస్సుఖావేశోవజ్రలేపః- అత్రకస్యచిన్మదంగస్యకాదాచిత్కః ప్రియకరస్పర్శస్సర్వాంగీణమవిచ్ఛిన్నంచసుఖంజనయతి-వీరరుద్రభుజేనిత్యనివాసాయాభూమేఃకిమువక్తవ్యమితిభావః॥ ౩౦॥ ధృతింలక్షయతి ధృతిరితి॥ఆ

* మోహోవిచిత్తతాభీతిదుఃఖావేగానుచింతనైః । మూర్ఛనాగాత్రపతనభ్రమణాదర్శనాదికృదితిసాహిత్యదర్పణే. . . . . . . . . . . .

గ్రహణాచ్ఛక్త్యాదయో గృహ్యంతే- జ్ఞానాదిభిర్నిస్పృహత్వం ధృతి
రిత్యర్థః- † ఏతైరేవ సంతోషో ధృతిరిత్యన్యే- అవ్యగ్రభావాదయోఽనుభా
వాః॥ ఉదాహరతి వీరేతి॥ హే హృదయ- త్రయాణాం భువనానాం సమా
హారస్త్రిభువనం- పాత్రాదిత్వాన్న స్త్రీత్వం- ధురం వహతీతి ధురీణః-
సర్వధురాదిత్యత్ర యోగవిభాగాత్ఖప్రత్యయః - సాధుసాధ్వితి త్వా
స్తుత్యే ద్విర్భావః- అత్రాభీష్టాగమాద్ధృతిః॥ 3౧ ॥ వ్రీడాం లక్షయతి చే
ఇతి॥ అనంగనిమిత్తో రాగోఽనంగరాగః- స్తవః స్తోత్రం- ఆదిగ్రహణాదాచా
రభ్రంశాదయః- చేతస్సంకోచనం ధార్ష్ట్యాభావః- మదనాభిలాషాదిభిర్గ

హ్యం జ్ఞానాభీష్టాగమాదిభిః॥ యథా ॥ వీరరుద్రనృపతౌ హృ
దయ త్వం న్యస్య భారం త్రిభువనైకధురీణే । సాధుసాధు కృతకృత్య
మసి త్వం మన్యసే జగదశేషమసారం॥ 3౧॥ అథ వ్రీడా ॥ చేత
స్సంకోచనం వ్రీడానంగరాగస్తవాదిభిః॥ యథా ॥ తథా స
మాలోకనకౌతుకానాం సహోరక్షై రంధ్రపురాంగనానాం। వి
లోకితే రుద్రనృపే భవంతి పర్యస్తపక్ష్మాణి విలోచనాని॥ 3౨॥
అథ చపలతా॥ చాపలం త్వనవస్థానం రాగద్వేషాదిసంభవం॥
యథా ॥ దృష్ట్వా రుద్రనరేంద్రం తరళతరాక్షీ విలాసమ్మృదు

నస్సంకోచో వ్రీడేత్యర్థః - అత్రాంతర్ధానస్థైర్యాధోముఖత్వాదయో
నుభావాః॥ ఉదాహరతి తథేతి ॥ అవ్యాసంగేనానిమిషేణ చక్షుషా
గుణం దృష్ట్వా జన్మనో జీవితస్య నయనానాం చ సాఫల్యం సంపాదయామ
ఇత్యాదయోఽభిలాషా మనోరథాః- తైస్తైర్హేతుభిః- తథాభూతం గాఢ సమాలో
కనకౌతుకం దర్శనోత్కంఠా యాసాం తాసామాంధ్రపురాంగనానాం వి
లోచనాని- రుద్రనృపే విలోకితే సతి పర్యస్తపక్ష్మాణి సనిమేషాణి భవంతి-
దృష్టిమపసారయంతీత్యర్థః- అత్ర నృపావలోకనానంతరమేవానురాగో
దయాల్లజ్జాభూదితి భావః॥ 3౨॥ చాపలం లక్షయతి చాపలమితి ॥ రాగ

---

† జ్ఞానాభీష్టాగమాద్యైస్తు సంపూర్ణస్పృహతా ధృతిః। సాహిత్య
వచనోల్లాసనసహాసప్రతిభాదికృత్, ......................... *

ద్వేషమాత్సర్యాదిమూలమనవస్థానంచాపలమిత్యర్థః†అత్రరాగమూలం చాపలముదాహరతి దృష్ట్వేతి॥ బాలారుద్రనరేంద్రందృష్ట్వాతరళతరా క్షీఅతిలోలదృష్టిరిత్యర్థః-విలాసమృదుహాసావిలాసప్రధానమందస్మితా చ-భవతీతి శేషః- అత్రతరళదర్శనాదిచేష్టాచతుష్టయమధ్యేత్వేకమప్యేక త్రమనసోనవస్థానాచ్చాపలం॥ ౩౩ ॥ హర్షంలక్షయతి ప్రసత్తిరితి॥ప్రి యాగమనపుత్రజననాద్యుత్సవాదిజనితోమనఃప్రసాదోహర్ష ఇత్యర్థః- స్వేదాదయోనుభావాః॥ఉదాహరతి॥ యదితి ॥ అత్రకాచిత్కా- మినీప్ర

హాసా। కలయతిమౌక్తికహారంస్పృశతిచకర్ణోత్పలంబాలా॥ ౩౩॥ అథహర్షః॥ ప్రసత్తిరుత్సవాదిభ్యోహర్షస్స్వేదాశ్రు కంపకృత్ ॥ యథా॥ యత్పూర్వంసరసీషుపద్మముకుళవ్యా జాత్తపస్సంచితం పక్షోజౌయువయోస్తదద్యఫలితం జాతా కృతార్థాయువాం । దత్తాకాకతివల్లభేనభవతోరేషాస్వవ క్షస్థలీకస్తూరీద్విగుణీభవత్పరిమళాకల్హారమాలాయతః ॥ ౩౪॥ అథావేగః ॥ ఇష్టానిష్టాగమాజ్జాతఆవేగశ్చిత్తసంభ్ర మః॥యథా ॥ నిస్సాణధ్వనిమాకలయ్యసహసాహేలావిహా రోద్యతంద్రష్టుంకాకతివీరరుద్రనృపతింప్రత్యగ్రకౌతూహ లాః। అర్ధాలంబితమండనాఃప్రతిపదంవ్యత్యస్తభూషాజవా దారోహంతిసువర్ణసౌధవలభీశృంగాణిపౌరస్త్రియః॥ ౩౫॥

యోసంబోధ్యతయోః ప్రియదత్తస్వయంధృతకల్హారమాలాలాభజన్య స్యత్వకథనవ్యాజేనస్వకీయంహర్షమావిష్కరోతి॥ ౩౪ ॥ ఆవేగంలక్ష యతి ఇష్టేతి ॥ ప్రియాదేరిష్టస్యరాజవిద్వరవాతవహ్న్యాదేరనిష్టస్యచాగ మాజ్జాతశ్చిత్తసంభ్రమఆవేగఇత్యర్థః - అత్రహర్షశోకత్వరాస్తంభా దయోనుభావాః॥ఉదాహరతి నిస్సాణేతి॥ అర్ధాలంబితమండనాః - ఏక స్మిన్నేవలోచనేంజనమేకస్మిన్నేవచరణేలాక్షావిలేపన మిత్యాదిక్రమే ణేతిభావః-ప్రతిపదంప్రతిస్థానంవ్యత్యస్తభూషాఃవైపరీత్యేనాముక్తాభర ణాః-కంఠాదౌకాంచ్యాదికంకటితటాదౌహారాదికంచధారయంత్య ఇత్య

† అత్రానుభావాః- భర్త్సనపారుష్యస్వచ్ఛందాచరణాదయః,

ర్థః॥౩౫॥జాడ్యంలక్షయతి జాడ్యమితి॥ఇష్టానిష్టాగమోద్భూతం-ఇతికర్త
వ్యతామూఢత్వంజాడ్యమిత్యర్థః - అత్రానిమేషనయననిరీక్షణతూష్ణీం
భావాదయోనుభావాః॥ఉదాహరతి 'సమాయాతఇతి॥ సఖీసమక్షనిమి
త్తలజ్జాభరేణాచ్ఛాదితానుభావోహర్షోంతస్స్థోవః-తస్యవ్యతికరస్సంబం
ధః- అత్రనోపచరితుమిత్యత్ర నఞోనచలతినోవిరమతీత్యుభయతాప్య
నుషంగః- తేనోభయత్రనఞ్ద్వయేనలజ్జాసంభావితస్యచలననిషేధస్యో
త్కంఠాసంభావితస్యవిరమణనిషేధస్యచనివృత్తిస్సూచ్యతే - యథా
హవామనః-సంభావ్యనిషేధనివర్తనేద్వౌప్రతిషేధావితి-అత్రోత్కం
ఠాపత్రపాభ్యాంప్రియోపచారంప్రతిప్రవృత్తినివృత్త్యోరుభయత ఆక

అథజడతా॥ జాడ్యమప్రతిపత్తిస్స్యాదిష్టానిష్టాగమోద్భవా॥
యథా ॥ 'సమాయాతేనాథే ప్రమనసిగృహాణ్ణారుక్రనృపతౌ
వపుస్సౌందర్యశ్రీవిజితమదనోదారయశసి । వధూరంతస్తో
షవ్యతికరవశాన్నోపచరితుం పురస్తాదాళీనాం నచలతితథా
నోవిరమతి॥౩౬॥అథగర్వః॥ అన్యాధికారణాదాత్మోత్కర్షో
గర్వోబలాదిజః॥యథా॥ కోవాశస్త్రగ్రహణసమయోమా
దృశామీదృశానాంకీదృగ్వైరంప్రతిధరణిభృత్ఖేటకేష్వ
మీషు ॥ ఇత్యావేశప్రతిభయభుజాటోపదుర్వారగర్వా
స్సంక్రీడంతేరణభువిభటాఃకాకతీంద్రస్యజైతుః॥ ౩౭॥ అథ

ర్షణాన్నాయికాయాస్సర్వవ్యాపారప్రతిబంధనీసేయ ముభయతఃపా
శారజ్జురభూదితిభావః॥౩౬॥గర్వంలక్షయతి ॥ అన్యేతి॥బలైశ్వర్యాభిజ
నలావణ్యాదిజన్యో న్యధిక్కారావజ్ఞానసవిలాసాంగవీక్షణాద్యనుభావ
ఆత్మోత్కర్షాభిమానో గర్వఇత్యర్థః ॥ బలమూలంగర్వముదాహరతి ॥
కఇతి॥మాదృశామతిసూర్యప్రతాపానామితిభావః- శస్త్రగ్రహణసమ
యఃకోవా లక్ష్యాభావాదాయుధగ్రహణావసరోనాస్తీతిభావః - యే
పునఃపురోవర్తంతేప్రతిభటమానినస్తేషు ఖద్యోతకల్పేషు వైరవర్ణనమ
పిలజ్జావహమేవేత్యాహ కీదృగితి॥ ఆవేశఃఆగ్రహః-సంక్రీడంతే నైవ
ప్రయాసమనుభవంతీతిభావః-క్రీడోసుసంపరిభ్యశ్చేతితఙ్॥౩౭॥ విషా

దంలక్షయతి విషాదఇతి ॥ ప్రారబ్ధకార్యభంగాపరాధపరిజ్ఞానవిఘ్నాపి పదాదిభవస్సత్వసంక్షయోవిషాదఇత్యర్థః- అయంచోపాయాన్వేషణ వైమనస్య ముఖశోషాద్యనుభావతారతమ్యా దుత్తమాద్యాశ్రయత్వేన త్రివిధఇత్యాహుః॥తత్రోత్తమాశ్రయంవిషాదముదాహరతి ॥ పేసేమీతి॥ మనఇతి - నపుంసకత్వేనేదమన్యత్రరిరంసారహితమితిమత్వేతి భావః-అతఏవోక్తంపూర్వైః । నపుంసకమితిజ్ఞాత్వాతాంప్రతిప్రేషితంమనః॥తత్తుతత్రైవరమతేహాతాఃపాణినినావయమితి - అత్రకింకర్తవ్యమిత్యుపాయగవేషణగోచరవాగారంభసూచితయా చింతయావిషా

విషాదః ॥ విషాదశ్చేతసోభంగఉపాయాభావచింతనైః ॥

యథా॥ పేసేమి మణంతి ముహం తం పు మోంతూణ వంళహేళంగ।మ ఉంఝిఅ ణోగంఛఇ మఅణో సహికిణు కాదంవ ॥ ఛాయా॥ప్రేషయామిమనఇతిముధాతన్మాంము క్త్వావల్లభేలగ్నం।మాముజ్ఝిత్వానోగచ్ఛతిమదనఃసఖికిన్ను కర్తవ్యం॥३८॥అథౌత్సుక్యం ॥ కాలాక్షమత్వమౌత్సుక్యంమనస్తాపత్వరాదికృత్ ॥యథా॥ అధపురభామిణీజణోఅగాఇపసాహిఊణతురమాణో।రుందణరెదాగమణెవిళంబిఅసహాఇకింఛేణ॥ఛా॥అంధ్రపురభామినీజనోంగానిప్రసాధ్యత్వరమాణః। రుద్రనరేంద్రాగమనేవిలంబితంసహాతేకృఛ్రేణ॥३९॥ అథ

దోవ్యజ్యతే॥३८॥ఔత్సుక్యంలక్షయతి॥కాలేతి॥ఇష్టవిరహరమ్యవస్తుదిదృక్షాదిజన్యంమనస్తాపత్వరానిశ్వాసానిద్రాద్యనుభావం కాలాక్షమత్వమౌత్సుక్యమిత్యర్థః॥ఉదాహరతి అంధేతి ॥ అంధ్రపురభామినీజనోంగానిప్రసాధ్యత్వరమాణః। రుద్రనరేంద్రాగమనేవిలంబితంసహాతేకృఛ్రేణ । భామయత్యవశ్యంకుప్యతీతిభామినీ - భామకోధఇత్యస్మాద్ధాతోశ్చారాదికాదావశ్యకోణినిః- యద్వాస్త్రీణాంలలితకోపోభామఇతిభోజరాజః-తద్వతీభామినీ- అత్రకృఛ్రశబ్దసూచితైశ్చింతానవస్థానగాత్రగౌరవశయ్యాభిలాషాద్యనుభావైః ప్రియదిదృక్షావిషయమౌత్సుక్యం

వ్యజ్యతే॥౩౯॥నిద్రాంలక్షయతి నిద్రేతి॥చిత్తస్యనిమీలనంబాహ్యేంద్రి
యసంబంధవిరహః-చింతానైశ్చింత్యవ్యాయామాదిజన్యంజృంభాంగ
భంగనేత్రనిమీలనాద్యనుభావంచిత్తనిమీలనంనిద్రేత్యర్థః॥ఉదాహరతి
సివిణఇతి॥అత్రాళీకప్రియాలింగనోద్యోగాదనవరతచింతాప్రతీతేస్త
స్యాలేయంనిద్రేతిభావః-అతఏవాహుఃప్రశస్తపథవాదాః-యమర్థమా
దృతశ్చింతయాస్వపితిసైవచింతాసంతతిః ప్రత్యక్షాకారాసంజాయ
తఇతి॥౪౦॥అపస్మారంలక్షయతి ఆవేశఇతి॥అశుచిత్వధాతువైషమ్యభూ
తావేశాదిజన్యోభూపాతభ్రమణభుజాస్ఫోటవికటోత్థితలాలాఫేనాద్య

నిద్రా॥నిద్రాచిత్తనిమీలనం॥ యథా॥ సివిణేదింఠదఇఅవ
హుఅఆళింగిదుంకిదోజ్జోఆ।ఉవహదరమీలిఅంఛీగలణంమికరేప
సారేఇ॥ఛాయా॥ స్వప్నేదృష్టందయితంవధూరాలింగితుం
కృతోద్యోగా। పశ్యతదరమీలితాక్షీగగనేకరౌప్రసారయ
తి॥౪౦॥అథాపస్మారః॥ ఆవేశోమోహదుఃఖాద్యైరపస్మా
రోంగతాపకృత్॥ యథా॥ దృష్ట్వాస్వప్నేకుపితవదనంకా
కతీయక్షితీంద్రం హాహారక్షేత్యసకలగిరస్సంభ్రమోత్థాన
భాజః। ధావంత్యంతర్వణభువిలుఠంత్యాహ్వయంత్యాత్మ
బంధూనారాద్భ్యాతానపి రిపుగణావ్యస్తనామగ్రహేణ॥
౪౧॥అథసుప్తిః॥ సుప్తిర్నిద్రాసముద్రేకః॥యథా॥విశ్వై
కరక్షాజుషికాకతీంద్రే నిశ్చింతతాంప్రాప్తవతో మురా

నుభావఆవేశోపస్మారఇత్యర్థః॥ఉదాహరతి దృష్ట్వేతి॥కుపితవదనంభ్రు
కుట్యాదినాభయంకరముఖమిత్యర్థః-అంతర్వణభువి వనమధ్యఇత్యర్థః-
ప్రనిరంతరిత్యాదినాణత్వం - ఆరాద్భ్యాతాన్సమీపస్థానపి - అత్రశ
త్రూణాంభయకార్యమోహమూలోపస్మారోదైన్యధావనప్రభృతిభిర
నుభావైర్వ్యజ్యతే॥౪౧॥సుప్తింలక్షయతి సుప్తిరితి॥ నిశ్వాసోచ్ఛ్వాస
నిశ్చలత్వనేత్రనిమీలనాద్యనుభావోనిద్రాసముద్రేక స్సుప్తిరిత్యర్థః॥
ఉదాహరతి-విశ్వేతి॥కాకతీంద్రే- విశ్వైకరక్షాజుషిత్రిభువనైకత్రా
ణపరాయణేసతి-జుషేఃక్విప్ - నిశ్చింతతాంప్రాప్తవతః-అవతీర్ణభార

త్వాదితి భావః- అతఏవమురారేః పయోధివృద్ధావపి నిద్రాభంగాభావా
త్సుషుప్తిరిత్యాహ-తదితి॥ ౭౨ ॥ విబోధం లక్షయతి విబోధ ఇతి॥ శబ్దస్ప
ర్శాహారపరిణామాదిజన్యాభుజోత్క్షేపాంగుళిస్ఫోట జృంభణాక్షివిమర్ద
నాద్యనుభావా చేతనావాప్తిర్వినిద్రత్వం విబోధ ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి
ప్రతాపేతి॥ విజృంభమాణాః వివర్ధమానాః జృంభాం కుర్వాణాశ్చ - ఉన్మి
షంత్యుద్భవంతి- నేత్రాణ్యున్మీలయంతి చ- అత్రేత్థమర్థద్వయస్యాభేదా
ధ్యవసాయాదారోపితచేతనధర్మాణాం భాగ్యసంపదామున్మిషత్త్వప్ర
తీతేర్విబోధ ఇతి భావః॥ ౭౩ ॥ అమర్షం లక్షయతి అమర్ష ఇతి॥ అధిక్షేపావ

> రేః । తటీ--ర్తిచంద్రాతపవర్ధితోపి ముగ్ధాంబుధిర్నైవ భిన
> త్తి నిద్రాం॥ ౭౨ ॥ అథవిబోధః॥ విబోధశ్చేతనావాప్తిర్జృం
> భాక్షిపరిమార్గకృత్ ॥ యథా॥ ప్రతాపరుద్రే నృపమౌళిరత్నే
> విశ్వంభరాం రక్షతి శిక్షితారౌ । విజృంభమాణాః పరితః ప్ర
> జానాం భాగ్యశ్రియస్తత్క్షణమున్మిషంతి॥ ౭౩ ॥ అథామర్షః॥
> అమర్షస్స్యాపరాధేషు చేతసి ప్రజ్వలనం మతం॥ యథా॥ అరే
> భూపాశ్చాపాన్నమయత శిరాంస్యున్నమయత ప్రవృత్తా
> స్స్వస్త్రీణామహమహమికాపీర వరణే। త్వరం తేనః ఖడ్గాః
> ప్రవిదళనకేళ్యామితి భటాం రణాగ్రే గర్జంతి ప్రకటి తరుషో రు
> ద్రనృపతేః॥ ౭౪ ॥ అథావహిత్థా॥ హర్షాద్యాకారసంగు

మానాదినా సాపరాధేషు మనసి ప్రజ్వలనమభినివిష్టత్వం ప్రతిదిక్షేతి
యావత్ - ఏవంవిధేమర్షే స్వేదశిరఃకంపచింతోపాయాన్వేషణోత్సా
హతర్జనాదయోనుభావా ద్రష్టవ్యాః॥ ఉదాహరతి అరే ఇతి॥ స్వస్త్రీ
ణాముప్సరసాం-అన్యోన్యం శ్రేష్ఠాహమిత్యభిమానోహమహమికా- అహ
మహమికా తు సా స్యాత్పరస్పరం యో భవత్యహంకార ఇత్యమరః- అహ
మితివిభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయం నిపాతితం- తస్యైవీప్సాయాం ద్విరుక్తిః-
సంజ్ఞాయాం కన్ ప్రత్యయః - ప్రతిదళనకేళ్యాం ఖండనక్రీడాయాం ॥
౭౪॥ అవహిత్థాం లక్షయతి హర్షేతి ॥ భయవ్రీడాకౌటిల్యాదిభిర్హర్షాది
కార్యాకారగోపనమవహిత్థేత్యర్థః - అత్ర శూన్యస్మితాన్యథాకథన మి

ధ్యాదైర్యకథాభంగాదయోనుభావాఊహ్యాః ॥ ఉదాహరతి గోశ్ఠీఏఇ
తి ॥ అత్ర కాచనసుందరీ ప్రసంగాదాత్మానురాగప్రధానాని ప్రియచరి
తాని శ్రుత్వా ప్రహృష్యంతీ లజ్జయాముఖవికాసాదిసంగోపనార్థమధో
ముఖీమహీమాలిఖతీత్యవహిత్థేతిభావః- మహీపృష్ఠమితి-పృష్ఠేనుత్తరపద
ఇతినియమేనేత్వాభావాదృతోదిత్యత్వం-దిహౌమిథస్సఇతి మహీకార
స్యహ్రస్వః॥౭౫॥ఉగ్రతాంలక్షయతి దృష్టఇతి ॥ అపరాధేపుత్రమిత్ర
కళత్రాదిద్రోహదూషేదృష్టేసతితర్జనోద్వేజనతాడన బంధనాద్యను

ష్ఠిరవహిత్థేలిక్ష్యతే॥ యథా॥ గోంఠీఏమహిళాణసోఊణప
ఆవరుండచరిఆఇ । ఆలిహఇఓణఅముహీముంధాచలణేణమ
హీపంఠ॥ఛా॥ గోష్ఠ్యాంమహిళానాంశ్రుత్వా ప్రతాపరుద్ర
చరితాని । ఆలిఖత్యవనతముఖీముగ్ధాచరణేనమహీపృష్ఠం ॥
౭౫॥అథోగ్రతా ॥ దృష్టేపరాధేచండత్వముగ్రతాతర్జనాది
కృత్ ॥యథా॥ ప్రియమాసీయమానిన్యావిరహార్తిర్నివార్య
తాం । యదేతస్యాఃకటాక్షోల్కా-పాతైరిందుర్మషీకృతః॥
౭౬ ॥ అథమతిః ॥ తత్వమార్గానుసంధానాదర్థనిర్ధారణంమ
తిః॥యథా ॥ కోసంసఓమహింఆ ళేచదోఏవ వీరరుందణరణా
హో । జంసకరంపంసాదోఅగాఇమిఅకరతుణతి॥ఛాయా॥
కస్సంశయోమహితలేచంద్రఏవవీరరుద్రనరనాథః । యస్య

భావంచండత్వంక్రౌర్యముగ్రతేత్యర్థః- కస్యాశ్చిద్విరహిణ్యాస్సఖీప్రి
యంప్రతిదూతికాంప్రేషయతి ప్రియమితి ॥ అత్రసంతాపజననేనసా
పరాధస్యేందోః- కటాక్షజ్వాలాభిర్మషీకరణోద్యోగా దుగ్రతేతిభా
వః॥౭౬॥మతింలక్షయతి తత్త్వేతి ॥ నానావిధశాస్త్రచింతోహాపోహాది
భ్యోర్థనిశ్చయోమతిరిత్యర్థః - అత్రశిష్యోపదేశసంశయచ్ఛేదవిదగ్ధవ్య
వహారమనస్సంతోషాదయోనుభావాద్రష్టవ్యాః॥ ఉదాహరతి కోసం
సఅఇతి॥ అత్రప్రియకరసంస్పర్శేంగానామిందుకిరణసంస్పర్శేచంద్ర

కాంతానామివ ప్రవీభావాదయం చంద్రప్రవేత్యధ్యవసాయాన్మతిః॥౮౭॥ వ్యాధిం లక్షయతి మన ఇతి॥ మనస్తాపదోషవైషమ్యాద్యభిభవజన్మా శీతోష్ణజ్వరాదిశ్శీతాళుతోష్ణాళుతాద్యనుభావో వ్యాధిరిత్యర్థః॥ విరహజన్యం తాపజ్వరముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ దిశామితి శేషషష్ఠీ-నలోకేత్యాదినాకారకషష్ఠ్యాః ప్రతిషేధాత్ - అత్ర ఉష్ణాళుతయా హిమవత్ప్రదేశవాసినోపి శత్రుస్త్రీజనస్య హిమాపేక్షేతి మహీయాన యం తాపజ్వర ఇతి భావః॥౮౮॥ ఉన్మాదం లక్షయతి ఉన్మాద ఇతి॥ భయసన్నిపాతేష్టవియోగధననాశాదిభిశ్చిత్తవిభ్రాంతిరున్మాద ఇత్యర్థః - అత్రానిమిత్తస్మితా

> కరస్పర్శాదంగానిమృగాంకరత్నం ఇతి॥౮౭॥ అథ వ్యాధిః॥ మనస్తాపాద్యభిభవాజ్జ్వరాదిర్వ్యాధిరిష్యతే॥ యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్య దిశాం జిగీషోః ప్రత్యర్థినారీజనదేహజన్మా॥ స్మరజ్వరోష్మా హిమవత్ప్రదేశాన్ స్మర్తవ్యనీహారకథాన్ కరోతి॥ ౮౮॥ అథోన్మాదః॥ ఉన్మాదస్తుల్యవృత్తిత్వం చేతనాచేతనేష్వపి॥ యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్య జయప్రయాణభేరీధ్వనౌ మూర్ఛితి దిఙ్ముఖేషు। త్రాసాకులా భ్రాంతిముపేత్య వృక్షాన్ పృచ్ఛంతి మార్గం రిపుభూమిపాలాః॥౮౯॥ అథ మరణం॥ మరణం మరణార్థస్తు ప్రయత్నః పరికీర్తితః॥ యథా॥
> పిఅవిరహం అసహంతీ వహుఆ ణిఅజీవిఅం ఉవేంఖంతీ। సేవంవఇజోణ్హం దంఖిణపవణం స తణు సమం పేఇ॥ ఛాయా॥
> ప్రియవిరహమసహంతీ వధూర్నిజజీవితముపేక్షంతీ॥ సేవ

సంబంధప్రలాప నిర్హేతుకధావనోపవేశనోత్థానరోదనాదయో నుభావా భవంతి॥ భయమూలమున్మాదముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ స్పష్టమేతత్॥౮౯॥ మరణం లక్షయతి మరణమితి॥ వ్యాధ్యభిఘాతాభ్యాం దేహాత్మనసోః పామోహికాభ్యాస్సాద్యనుభావో మరణం। ధనికహేమచంద్రాద్యనుసారేణ సాక్షాత్తదుదాహరణస్యామంగళత్వాత్తదుద్యోగోత్ర వివక్షిత ఇత్యాహ మరణార్థ ఇతి॥ శారదాతనయస్తు మరణే భినవో నాస్తీత్యేతద్ద్వ్యేనపఠ్యత ఇత్యాహ॥ ఉదాహరతి పిఏతి॥ సేవ

తేజోఽత్యాన్ఽందక్షిణపవనస్యతనుంసమర్పయతి - భస్మీకరణబుద్ధ్యేతి
భావః॥ ౫౦ ॥ (త్రా)సంలక్షయతి ఆకస్మికేతి ॥ అకస్మాదేవాకస్మికం-
వినయాదిత్వాత్స్వార్థేఠక్ ప్రత్యయః - తకారాంతత్వాదిసుసుక్తాంతా
త్క-ఇతికాదేశః - అవ్యయత్వాట్టిలోపః-తస్మాద్భయాత్ భయహేతో
రిత్యర్థః - విద్యుద్గర్జితభూకంపాదిజన్యఃకంపగాత్రసంకోచరోమాంచ
మోహాద్యనుభావశ్చేతశ్చమత్కారస్త్రాసఇత్యర్థః॥ గర్జితమూలంత్రా
సముదాహరతి పణఏతి॥ ౫౧॥ వితర్కంలక్షయతి సందేహాదితి ॥ ఉపల
క్షణంచైతత్ - తేనసందేహవిమర్శాదిజన్యోనేకధా సంభావనాత్మా

తేజోఽత్యాన్ఽందక్షిణపవనస్యతనుంసమర్పయతి॥ సాత్ర్యాస్మ
రణస్యామంగళత్వాన్నోదాహరణత్వముచితం॥ ౫౦॥ అథ
(త్రా)సః॥ఆకస్మికభయాచ్చిత్తక్షోభస్త్రాసఃప్రకీర్త్యతే ॥
యథా॥పణఅకువిఆ చిరేణవి వహులఆ సోఊణ ఘణఘణంథ
ణిఅం। దఇఅం సరహసవళిఆ ఆళింగఇ వేవమాణంగీ॥ఛాయా॥
ప్రణయకుపితా చిరేణాపివధూః శ్రుత్వా ఘనఘనస్తనితం ।
దయితంసరభసవలితా ఆలింగతి వేపమానాంగీ॥ ౫౧ ॥ అథవి
తర్కః ॥ సందేహాత్కల్పనానంత్యంవితర్కఃపరికీర్తితః ॥
యథా ॥ గుణైస్తత్రాసక్తంమమహృదయమన్యన్నగణితం
సఖీభిర్నాలోచిక్షితిపతిరసౌదుర్లభ ఇతి । ఉపాయఃకోవా
స్యాత్తదభిగమనేముహ్యతిమనఃకియానోఽర్కయం కిందృక్కియ

(త్రా)క్షేపశిరఃకంపాద్యనుభావోవితర్క ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి గుణై
రితి॥గుణైఃమహాకులీనతాదిభిః - తత్రక్షితిపతౌ- అన్యద్దౌర్లభ్యాదికంనగ
ణితం-మదీయహృదయస్యకామాంధత్వాదితి భావః ॥ సఖీభిరతివివేకవ
తీభిరపీతిభావః-ననుకింగతోదకసేతుబంధేన - ఇతఃపరంవాప్రియప్రా
ప్త్యావుపాయంచింతయామఇత్యుక్తేసోపినప్రతీయతఇత్యాహ ఉపాయ
ఇతి॥తత్ర హేతుమాహ ముహ్యతిమనఇతి॥ మోహాపగమానంతరముపా
యశ్చింత్యతామిత్యాశంక్య ఇయత్తయేత్యపేదంతయావా దురవగ
మత్వేనదుశ్చికిత్సస్య మోహమహావ్యాధేరానంతర్యమపి దుర్లభమేవే

త్యాశయేనాహ కియానితి॥గచ్ఛతా కాలేనస్వయమేవ మోహశాంతేః కింతయా చింతయేత్యాశంక్య కాలావధిరపిదురవబోధపవేత్యాహ కియ దవధిరితి॥వ్యతికరోవ్యసనంవిపత్తిర్మోహఇతియావత్ - ఏవమత్రసందే హేనకల్పనానంత్యాద్వ్యతికర ఇతిభావః॥ ౫౨॥ నను విభావాదివత్సాత్త్వి కసంచారిణామపి తత్తద్రసప్రస్తావఏవకిమితి నోదాహరణం కృతమత ఆహ తత్రేతి ॥ వ్యభిచారిణామనేకరససాధారణత్వముపపాదయతి త

దవధిరంతర్వ్యతికరః ॥ ౫౨ ॥ తత్ర సాత్త్వికానాంవ్యభిచారి ణాంచానేకరససాధారణత్వాన్నవిశేష ముపేక్ష్యోదాహర ణంకృతం - తథాహి-శృంగారేసర్వేషామనుప్రవేశస్సంభ వతి । హాస్యేగ్లానిశ్రమచపలత్వహర్షావహిత్థానాంసంభ వః । కరుణేమదధృతివ్రీడాహర్షగర్వౌత్సుక్యోగ్రతాభిర్వి నాన్యేసంభవంతి । రౌద్రేగ్లానిశంకాలస్యదైన్యచింతావ్రీ డావేగజడతావిషాదసుప్తినిద్రాపస్మారావహిత్థావ్యాధ్యు న్మాదశమతాత్రాసానసంభవంతి ॥ వీరేరౌద్రాన్నిర్వేదోధి కః। భయానకేఅసూయామదధృతివ్రీడాహర్షగర్వనిద్రా సుప్త్యమర్షావహిత్థోగ్రతామతిభిర్వినాన్యేసంభవంతి। బీ భత్సేద్భుతేచ చింతాత్రాసాదయో యథాసంభవ మూ హ్యాః।శాంతేనిర్వేదధృతీసంభవతః॥౫౩॥**********

⟹ అథశృంగారచేష్టానిరూప్యంతే. ⟸

భావోహావశ్చహేలాచమాధుర్యంధైర్యమిత్యపి। లీలావిలా సోవిచ్ఛిత్తిర్విభ్రమఃకిలికించితం ॥ మోట్టాయితంకుట్టమితం

థాహీత్యాదినా॥ ౫౩॥ భావాదయశ్చిత్తారంభాః లీలాదయోగాత్రా రంభాః- ఉభయేప్యనుభావాః-తదుక్తం ॥ అనుభావశ్చతుర్ధాస్యాన్మనో వాకాయబుద్ధిభిరితి- ఏతేషాంయోషిదాలంబనచేష్టారూపాణాంయూ వనజన్యానాముద్దీపనవిభావత్వమపిప్రాచామాచార్యాణాంసమ్మతం - అతస్సంకీర్ణస్వరూపాణామేతేషాం ప్రకరణనియమాభావేనాయమేవ స్వరూపనిరూపణావసరఇత్యభిప్రాయేణాహ అథేతి॥ పరిగణనాదేవా

ష్టాదశవిధత్వేఽజాతేపి కంఠో_క్తిర్మతాంతరేష్వే తేషాముచ్చావచత్వే మ
స్తీతిసూచయితుం। తత్ప్రపంచస్తుభోజరాజీయాదిగ్రంథేషుద్రష్టవ్యః॥
౫౪॥ తత్ర భావంలక్షయతి రసేతి ॥. బాల్యయౌవనసంధావుత్పన్నశృం
గారవిషయః ప్రథమోంతఃకరణవికారోభావఇత్యర్థః-తదుక్తం ॥ చిత్త
స్యావికృతిస్సత్వంవికృతేకారణేసతి । తతోల్పావికృతిర్భావోబీజస్యాది

బిబ్బోకోలలితంతథా । కుతూహలంచచకితంవిహ్రుతంహాస
ఇత్యపి॥ఎవంశృంగారచేష్టాస్స్యురష్టాదశవిధామతాః॥౫౪॥
తత్రాసాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ భావః ॥ రసాభి
జ్ఞానయోగ్యత్వంభావఇత్యభిధీయతే ॥ యథా ॥ రుందణ
రేదంస గుణే గాఅఇ బాళంతణంమి వింసంధ।ళంజేఇ దర
వుళఇఓ జువఇజణో జోంవణే గాఉ॥ఛాయా॥ రుద్రనరేం
ద్రస్యగుణాన్గాయతిబాలత్వేవిస్రబ్ధం। లజ్జతేదరపులకితో
యువతిజనోయౌవనేగాతుం॥౫౫॥అథహావః॥ ఈషద్దృష్టవి
కారస్స్యాద్భావోహావఃప్రకీర్త్యతే॥ యథా ॥ అత్రైవేష
త్పులకితఇతి ॥ ౫౬ ॥ అథహేలా॥సువ్యక్తవిక్రియోభావో
హేలేతిప్రతిపాద్యతే ॥ యథా ॥ మాహొూదు కంసవి
ంఫుడ ఇఇ ముంధే కుణసి వంళహ హిఅఎ । ఘోసింజఇ
తుహ భాఓ సంవగీణేహి పుళఏహి॥ఛాయా॥ మాభవతుక
స్యాపిస్ఫుటమితిముగ్ధేకరోషివల్లభంహృదయే । ఘోష్యతే
తవభావఃసర్వాంగీణైఃపులకైః॥౫౭॥అథమాధుర్యం॥ అభూ

వికారవదితి ॥ ఉదాహరతి॥రుద్రేతి॥ అత్రయద్యపి ఈషదర్థేదరశబ్దోవ్య
యమితిత్రివిక్రమః-తథాపీషత్త్వమత్రవివక్షితం- తేనదరపులకితో
దుర్లక్షపులకఇత్యర్థః॥౫౫॥ హావంలక్షయతి ఈషదితి ॥ దరశబ్దస్యము
ఖ్యార్థవివక్షాయామిదమేవాత్రోదాహరణమిత్యాహ అత్రైవేషదితి॥
౫౬॥హేలాంలక్షయతి సువ్యక్తేతి॥ఉదాహరతి మేతి॥౫౭॥ మాధుర్యం
లక్షయతి అభూషణఇతి ॥ అతఏవోక్తందశరూపకే- సర్వాస్స్వవ్యవస్థా

స్వనుల్బణత్వంమాధుర్యమితి॥ ఉదాహరతి జితేతి॥ప్రకృత్యాస్వభావే నైవ-నతుప్రయత్నేనేతిభావః- జితంత్రైలోక్యంయేనతత్తథాభూతం లావణ్యంపూరోక్తఃకాంతివిశేషోయస్యాస్సాతథోక్తా - అత్రస్వాభావికసౌందర్యస్యప్రసాధనవిధినిస్పృహత్వాన్మాధుర్యమితిభావః॥ ౫౮॥ ధైర్యంలక్షయతి శీలేతి ॥ ఉదాహరతి కులేతి ॥ విషమేవిపద్యపి॥ ౫౯॥ లీలాంలక్షయతి ప్రియేతి॥ఉదాహరతి పెంఛహేతి॥ అత్రలక్ష్మీర్నామ

షణేపిరమ్యత్వంమాధుర్యమితికథ్యతే॥ యథా॥ జితత్రైలోక్యలావణ్యాప్రకృత్యాహారిణేక్షణా । కింతుభూషయితుంధత్తేభూషణానీతిమెమతిః॥౫౮॥అథధైర్యం॥ శీలాద్యలంఘనం నామధైర్యమిత్యభిధీయతే॥యథా॥ కులవహూఅణ ణజుంజఇ మంజాఆలఘుణఖువిసమేవి।రుందణరిదగుణాపుణ హిఅఅహరాఃకిణుకాదంవ॥ఛాయా॥ కులవధూనాంనయుజ్యతేమర్యాదాలంఘనంఖలువిషమేపి। రుద్రనరేంద్రగుణాఃపునర్హృదయహరాఃకింనుకర్తవ్యం॥౫౯॥అథలీలా ॥ ప్రియానుకరణం లీలావాగ్భిర్గత్యాథచెష్టితైః ॥ యథా॥పెంఛహ సహిఏ ప సా లంఛీ రంణో పఆవరుందంస । చరిఆఇ అణుకుణంతీ రంణీసు పఇంవఆ జాఆ॥ఛాయా॥ పేక్షధసఖ్యఏషాలక్ష్మీరాజ్ఞఃప్రతాపరుద్రస్య । చరితాన్యనుకుర్వంతీరాజ్ఞీషుపతివ్రతాజాతా॥౬౦॥అథవిలాసః॥ తాత్కాలికోవికారస్స్యాద్వి

కాచిన్నాయికాప్రియచరితానుకరణాల్లీలావతీజాతేత్యర్థః- తస్యాఃపాతివ్రత్యేహేతుత్వముక్తంసర్వజ్ఞసోమేశ్వరేణ - భుక్తేతుభుక్తేయాపత్యౌదుఃఖితేదుఃఖితాయది। ముదితేముదితాత్యర్థంప్రోషితేమలినాంబరా।సుప్తేపశ్చాత్తుయాశేతేపూర్వమేవప్రబుధ్యతే। నాన్యంకామయతేచిత్తేసావిజ్ఞేయాపతివ్రతేతి - రాజ్యలక్ష్మీరపిదానభోగాదావత్యంతమనుకూలారాజ్ఞినిశ్చలాభూదితివ్యజ్యతే॥ ౬౦॥ విలాసంలక్షయతి తాత్కాలికఇతి ॥ వికారోనేత్రభ్రూవక్త్రకర్మణాంవిశేషఇత్యర్థః॥ఉదా

హరతి సహేలమితి ॥ వ్యాఖ్యాతమేతన్నాయకప్రకరణే (౪౨) ప్రే
షోదాహరణప్రస్తావే॥౬౧॥విచ్ఛిత్తింలక్షయతి విచ్ఛిత్తిరితి ॥ ఉదాహ
రతి కస్సేతి॥సాధారణభూషయాప్రక్చందనతాంబూలాదినాపి - కేన
కృతమిత్యనేనసౌందర్యస్యవిధాతృశిల్పవైలక్షణ్యంప్రతీయతే- కస్యకృ
తఇత్యనేనభోక్తాతదనురూపోనోపలభ్యతఇతి॥ ౬౨॥ విభ్రమంలక్షయతి

లాసోదయితేక్షణే॥యథా॥ సహేలంపశ్యంత్యాఃప్రకృతిసు
భగమితిప్రాగభిహితఃశ్లోకః॥౬౧॥అథవిచ్ఛిత్తిః ॥ విచ్ఛిత్తి
రతిరమ్యత్వంస్వల్పైరపివిభూషణైః॥ యథా ॥ కంసకిపి కే
ణకిఅం కాఅఇపురఇంథిఆణ సోదంజ । సాహారణభూసావి
జ సహి తెంళోంకరమణింజ॥ఛాయా॥కస్యకృతేకేనకృతం
కాకతిపురస్త్రీణాంసౌందర్యం। సాధారణభూషయాయత్స
ఖిత్రైలోక్యరమణీయం॥౬౨॥అథవిభ్రమః ॥ విభ్రమస్త్వ
రయాకాలేభూషాస్థానవిపర్యయః॥ యథా॥ సోఊణ సహీ
ముహాదో దివసో విరతోంతిసభమేణవహూ।హంథేసు ణూ
పురాఇం చలణేసు కుణఇ వళఆఇ॥ఛాయా॥ శ్రుత్వాసఖి
ముఖాద్దివసోవిరతఇతిసంభ్రమేణవధూః।హస్తయోర్నూపు
రేచరణయోఃకరోతివలయే॥ ౬౩॥ అథకిలికించితం ॥ రోషా
శ్రుహర్షభీత్యాదేఃసంకరఃకిలికించితం॥ యథా॥ గేహ్ణఇ కా
అఇణాహే విఅణంమి పడచళే మిఅంభీప । వెవఇ తణూవి
ణంచఇ భుఉడీఅవి గంగఆవాఆ॥ఛాయా॥ గృహ్ణాతినరనాథే

విభ్రమఇతి ॥ కాలేప్రియతమసమాగమాదిసమయేత్వరయామదనావే
శాదిసంభ్రమేణేత్యర్థః- భూషాణాంహారాంగదాదీనాం - స్థానవిపర్య
యోస్థానవ్యత్యాసఇత్యర్థః॥ఉదాహరతి సోఊణేతి॥ శ్రుత్వాసఖీముఖా
ద్దివసోవిరతఇతి-ప్రియాసక్తచిత్తతయాస్వయందివసావసానమపినజా
నాతీతిభావః- తతస్సంభ్రమేణవధూర్హస్తయోర్నూపురేచరణయోర్వ
లయేచకరోతి॥౬౩॥కిలికించితంలక్షయతి రోషేతి ॥ ఉదాహరతి గేంహ్ణ

ఇతి ॥ అత్ర భయాదివికారాణాంకంపాదీనాం మేళనాత్కిలికించితం ॥
౭౮ ॥ మోట్టాయితంలక్షయతి మోట్టాయితమితి॥ ప్రియగుణకథనాదౌ
స్వాభిలాషప్రకటనం మోట్టాయితమిత్యర్థః॥ఉదాహరతి॥ మహురా ఇ
తి ॥ పులకానాంప్రియగుణస్తుతిజనితమాన్మథభావసూచకత్వం భావప్ర
కాశే ॥ గుణాన్గణయతిస్వైరంవీక్షతేభావమంథరం । రోమాంచోగద్గద
పదావాక్స్వేదశ్చకపోలయోః । విస్రంభకథనందూత్యాతత్సమాగమ
చింతనం । ఏవంగుణస్తుతిభవాభావామన్మథసూచకాఇతి ॥ ౭౫ ॥ కు
ట్టమితంలక్షయతి సమృద్ధఇతి ॥ కేశాధరాదిగ్రహేసత్యపిబహిఃకోపజ

విజనేపటాంచలంమృగాక్ష్యాః । వేపతేతనురపినృత్యతిభ్రుకు
ట్యపిగద్గదావాచా॥౭౮॥అథమోట్టాయితం॥ మోట్టాయితం
స్యాదిష్టస్యకథాదౌభావసూచనం॥ యథా ॥ మహురాఇ
రుందణరవఇ చరిఅఇ వహూఎ సంసుణంతీఏ । తణుగోవణేణ
పఅడో జహ హావో ణతహ పుళఏహిం॥ఛాయా॥ మధురాణి
రుద్రనరపతిచరితానివధ్వాస్సంశృణ్వంత్యాః। తనుగోపనేన
ప్రకటోయథాభావోనతథాపులకైః॥౭౫॥ అథకుట్టమితం ॥
సమృద్ధేపిసుఖాధిక్యంరతౌకుట్టమితంమతం॥ యథా॥నిర్మర్యా
దమనోభవోత్సవకథావిస్రంభకణ్ఠేజపైరంగైర్విస్మితమాన
సాంప్రియసఖీమాలోక్యజాతత్రపా। వైయాత్యంనిజమా
త్మవల్లభకృతాంరాగాంధతాంజానతీసద్యోనమ్రముఖేందు

నకేంతస్సాంద్రానందత్వంకుట్టమితమిత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి నిర్మర్యా
దేతి॥ నిర్మర్యాదోనిర్దయప్రవృత్తోమనోభవోత్సవఃకేశాధరగ్రహాదికా
మక్రీడైవ కథా వాదఃతస్యవిస్రంభకణ్ఠజపైరుచ్ఛృంఖలత్వసూచ
కైర్నఖదంతపదాదిద్వారేతిభావః - స్తంబకర్ణయోరమిజపోరిత్యచ్ప్ర
త్యయే తత్పురుషేకృతిబహుళమితి సప్తమ్యాఅలుక్- వైయాత్యంధా
ర్ష్ట్యం-ఆత్మవల్లభకృతాంతత్సంబంధినీమిత్యర్థః- కరోత్యర్థ స్యథాత్వర్థ
సామాన్యత్వాద్విశేషపర్యవసానం-రాగాంధతాంవిశృంఖలవిహారహే
తుభూతామితిభావః- అత్రలిఖంతీతివర్తమానాపదేశేనతత్కారణభూ

తాయాలజ్జాయాఅవిరామస్సూచ్యతే- అత్రాభూతపూర్వసంభోగచి హ్నసాక్షాత్కారేణ విస్మయమానాం ప్రియసఖీం ప్రత్యుద్యోధునామం దాతుమంథరత్వేనాజ్ఞాతచరకేశాధరాదిగ్రహదుఃఖితయా తాదాత్వి కసుఖాతిభూమిసూచనాత్కుట్టమితమితిభావః॥ ౬౬ ॥ బిబ్బోకంలక్షయ తి॥మనాగితి॥ఉపలక్షణమేతత్ - తేనగర్వాభిమానాదినాదయితేష్వనా దరకరణంబిబ్బోకఇత్యర్థః॥ఉదాహరతి లక్ష్మీరితి ॥ అయిసఖి-త్వయ్యాపి రతకోపాయాం లక్ష్మ్యాదినాయికాసునానావిధవిహారైః ప్రేయసీప దంలభమానాసుతవపునర్నావకాశోలభ్యతే ప్రియోహిప్రియాణికథ

రిందువదనాక్షోణింలిఖంతీస్థితా ॥౬౬॥అథబిబ్బోకః॥మనాక్ ప్రియకథాలాపేబిబ్బోకోనాదరక్రియా॥ యథా॥ లక్ష్మీస్స ర్వనినిర్భరంవిహరతాంక్షోణీభుజాలంబనక్రీడాం నైవజహా తుకించసతతంవాణీముఖేతిష్ఠతు । జ్ఞాతంరుద్రనరేశ్వరస్య బహుభిర్విజ్ఞాతపూర్వైః ప్రియవ్యాహారైః కృతమేవదూతి మదనశ్చాపాయసన్నహ్యతు॥ ౬౭ ॥ అథలలితం॥సుకుమా రాంగవిన్యాసోలలితంపరికీర్త్యతే॥ యథా ॥ పదన్యాసక్రీ డారణితమణిమంజీరరశనంసహేలం వ్యావల్గత్కరవలయ నిక్వాణసుభగం। స్మితజ్యోత్స్నావీచీతరళవచనంరుద్రనృప తేఃపురంధ్రీణామాసీదనురహసిసేవావిలసితం ॥ ౬౮ ॥ అథ

యతీత్యేవంప్రియప్రేషితయా దూత్యాకథితే మానగ్రంథిగ్రథితహృ దయతయామరణేపికృతసంకల్పాయాఅనాదృతప్రియకథాయానాయి కాయావచనమేతత్ -అతఏవాయంబిబ్బోకఇతిభావః॥౬౭॥ లలితంలక్ష యతి సుకుమారేతి॥ఉదాహరతి పదేతి॥ అనుగతంరహోనురహసమి తిప్రాదిసమాసః-అనుగతంరహోయాస్మిన్నితిబహువ్రీహిర్వేతిపదమం జరీకారః-అన్వవతప్తాద్రహసఇతిసమాసాంతోచ్ప్రత్యయః- అత్రాంం ధ్రనాయకపురంధ్రీణామేకాంతసేవాయాంమణిమంజీరాదిశింజితమం జుళస్యకరచరణవిన్యాసస్యక్రీడాసహేలపదాభ్యామాలాపానాంమం దహాసమధురత్వకథనేనచ సౌకుమార్యప్రతిపాదనాల్లలితమితి భావః॥

౭౮॥కుతూహలంలక్షయతి కుతూహలమితి॥ ఉదాహరతి వీరేతి ॥ అధి
రూఢసింధురమారూఢగజం- రచితసంక్రమత్వరాఃకృతగతివేగాః - ఉ
త్సృష్టలీలాగతయఇత్యర్థః-తుంగసద్మశిఖరాధిరోహణంహర్మ్యప్రా
రోహణంకుతూహలాత్కుర్వతే॥ ౭౯ ॥ చకితంలక్షయతి చకితమితి ॥
ఉదాహరతి అవిజ్ఞాతేతి॥పశ్చాద్భాగేపాదన్యాసమాంద్యేన అవిజ్ఞాతం
ప్రియాగానవగతమాయాంతంస్వస్యాగమనంయస్యతంతథోక్తం - హసి
తుంపరిహసితుంపరిహాసార్థమిత్యర్థః-ఆళ్యాసఖ్యాప్యకథితంస్వమాత్మా
నంహఠాద్యదృచ్ఛయాఉత్పశ్యంత్యాః ఆసీన్నైస్త్రిష్వంత ఊర్ధ్వమవలో
క్యంతఇతిభావః- అతఏవచకితచకితాశ్చకితప్రకారాఃలజ్జోత్కంఠాభ్యా

కుతూహలం॥కుతూహలంరమ్యదృష్టౌచాపలంపరికీర్త్యతే ॥
యథా॥ వీరరుద్రమధిరూఢసింధురంద్రష్టుమంధ్రనగరీపురం
ధ్రియః । కుర్వతేరచితసంక్రమత్వరాస్తుంగసద్మశిఖరాధి
రోహణం॥౭౯॥అథచకితం॥చకితంభయసంభ్రమః॥ యథా॥
అవిజ్ఞాతాయాంతం స్వమకథితమాళ్యాపిహసితుం హఠాదు
త్పశ్యంత్యాశ్చకితచకితోదంచితదృశః । విలాసానుద్వేలాను
దితమదనాన్వీక్ష్యసుతనోస్తథైవప్రత్యేతుం పునరవనిపాలః
స్పృహయతి॥౮౦॥అథవిహృతం॥ విహృతంప్రాప్తకాలస్య
వాక్యస్యాకథనంహ్రియా॥ యథా ॥ ప్రతాపరుద్రస్యభు

మసకృదావృత్తనిమీలనోన్మీలనాఇత్యర్థః తథా ఉదంచితాఊర్ధ్వప్ర
సారితాపాంగాశ్చదృశోయస్యాస్తథోక్తాయాః - తల్లక్షణంభావప్ర
కాశే- మీలనోన్మీలనావృత్తిర్యత్రతచ్చకితంవిదుః । అపాంగయోరూ
ర్ధ్వభాగావలోకనముదంచితమితి - విలాసాన్ - తాత్కాలికోవికార
స్సౌవిలాసోదయితేక్షణఇత్యుక్తలక్షణాన్వీక్ష్య- తథైవఆలింగనాది
సత్కారమననుభూయైవేత్యర్థః- పునఃప్రత్యేతుం గత్వాపునరాగంతు
మిత్యర్థః- సర్వోపిమదనమహోత్సవశ్చకితసుఖస్య షోడశీమపికళాం
నార్హతీతిభావః॥ ౮౦ ॥ విహృతంలక్షయతి విహృతమితి॥ప్రాప్తకాల
స్యావసరోచితస్యేత్యర్థః॥ఉదాహరతి ప్రతాపేతి ॥ భుజాంతరస్థితాం

వక్షస్థితాం-అమునా స్తనద్వయేన-స్పృశ ఆలింగేత్యర్థః- ఇతీత్థమాశిష ముక్త్వేతి శేషః - సాభిమానంసఖీవచనస్యేష్టత్వా త్సకృత్రిమకోపమి త్యర్థః-పశ్యతి-నపునఃకిమపి బ్రూతె లజ్జయేతి భావః॥ ౭౧॥ హసితంలక్షయ తి ఆకస్మికమితి ॥ యౌవనాదివికారజం- నతుహాస్యవద్వేషభాషాదివికా రజమిత్యర్థః-అతఏవాకస్మికమహేతుకం-వ్యాఖ్యాతమేతత్ ॥ ఉదాహ రతి॥జహేతి॥ అత్ర యౌవనజన్యేనమదనోద్దీపకేనమృగాక్షీహసితేనప్రి యమనోరథఃపృథులీభవతీతిభావః॥ ౭౨॥ .....................*

జాంతరస్థాంకల్హారమాలామమునాస్పృశేతి । స్తనద్వయె
పత్రలిపింలిఖంతీంసఖీంవధూఃపశ్యతిసాభిమానం ॥ ౭౧ ॥
అథహసితం ॥ ఆకస్మికంతుహసితంయౌవనాదివికారజం ॥
యథా॥జహజహ హసఇ మిఅంఛీ జోంవణళంఛీఏ సింఖిఆ
మహురం।తహతహ కుసుమేసుసరా విఅసంతి పిఅంస ఆసా
అ॥ఛాయా॥ యథాయథాహసతిమృగాక్షీయౌవనలక్ష్మ్యా
శిక్షితామధురం। తథాతథాకుసుమేషుశరావికసంతిప్రియ
స్యాశాచ॥ ౭౨॥ ***************************

## అథమన్మథావస్థాద్వాదశనిరూప్యంతే.

అథశృంగారస్యాంకురితత్వపల్లవితత్వ కుసుమితత్వ ఫలిత
త్వహేతవోద్వాదశావస్థానిరూప్యంతె ॥ చక్షుఃప్రీతిర్మన
స్సంగస్సంకల్పోథప్రలాపితా । జాగరఃకార్శ్యమరతిర్లజ్జా
త్యాగోథసంజ్వరః ॥ ఉన్మాదోమూర్ఛనంచైవ మరణంచర
మంపిమః । అవస్థాద్వాదశమతాఃకామశాస్త్రాఽనుసారతః॥

ఇత్థం రససామగ్రీం నిరూప్య శృంగారాస్పదక్రమనిమిత్తభూతాద్వా దశావస్థానిరూపయతి॥అథేత్యాదినా॥ శృంగారస్యేతి సామర్థ్యాదయో గాఖ్యవిప్రలంభశృంగారస్యేత్యర్థః - కామశాస్త్రాఽనుసారతఇత్యనేన అలంకారశాస్త్రేఽసంఖ్యాసంజ్ఞాదౌవిశేషోస్తీతిసూచ్యతె- అతఏవోక్తం భావప్రకాశే-దశథామన్మథావస్థాభేదాద్ద్వాదశథాపివా। ఇచ్ఛోత్కం ఠాభిలాషాశ్చచింతాస్మృతిగుణస్తుతీ । ఉద్వేగోథప్రలాపస్స్యాదున్మా

దోవ్యాధిరేవచ । జాడ్యంమరణమిత్యాద్యా ద్వాదశైష్వద్వర్జితేబుధైరితి॥ అన్యేతు॥దృఙ్మనస్సంగసంకల్పాజాగరఃకృశతారతిః । హ్రీత్యాగోన్మాదమూర్ఛాంతాఇత్యనంగదశాదశేత్యాహుః-తదేతదాహ కేచిదితి॥ ౭౩॥ ఆసాంక్రమేణలక్షణోదాహరణేదర్శయతి ఆదరాదిత్యాదినా ॥ తత్ర ప్రత్యక్షచిత్రస్వప్నాదౌసాదరం ప్రియదర్శనంచక్షుఃప్రీతిరిత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి సహీతి ॥ అత్రరాజ్ఞోనేత్రోత్సవత్వాదిప్రతిపాదనేనతద్ద

కేచిత్తుదశావస్థాఇతికథయంతి॥ఆసాంస్వరూపముదాహరణం చ॥ ౭౩॥ ఆదరాద్దర్శనంచక్షుఃప్రీతిరిత్యభిధీయతే॥ యథా॥
సహి ఏసో రుండణిఓ ణఅణాణ అతంకిఓంసఓ జాఓ ।
మఅణోవ ముంతిమంతో చందోవిఅ ముంకళంఛణో పుంణో ॥
ఛాయా॥ సఖిఏషరుద్రనృపోనయనయోరతర్కితోత్సవోజాతః । మదనఇవమూర్తిమాంశ్చంద్రఇవముక్తలాంఛనఃపూర్ణః॥ ౭౪॥ అథమనస్సంగః ॥ మనస్సంగఃప్రియతమేనిత్యంచిత్తస్యవిశ్రమః॥యథా॥ సఇ మహ మణోవిళంగఇ రుందణరెందంమి కీస కువిఅఓ । తెణఅహంవి విముంకా సహిఓ తుమ్హేసు కావంతా॥ఛాయా॥ సదామమమనోపిలగతిరుద్రనరేంద్రేకస్మాత్కుపితాః। తేనాహమపివిముక్తాసఖ్యోయుష్మాసుకావార్తా॥ ౭౫॥అథసంకల్పః॥సంకల్పోనాథవిషయో మనోరథఉదాహృతః॥ యథా ॥ దరహసిఅగంభిణాఇ సిణె

ర్శనేత్యాదరఃప్రతీయతే॥ ౭౪॥మనస్సంగంలక్షయతి మనఇతి॥ సర్వదాప్రియవిశ్రాంతచిత్తత్వంమనస్సంగఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరతి॥ సఇతి॥ (సఇ సదా । ఇత్సదాదిష్వితిసూత్రేణాత్రఆకారస్యఇకారాదేశః) కస్మాత్కుపితాః- యూయమితిశేషః- తేనాహమపివిముక్తా-సన్నిహితాపీతిభావః-సఖ్యోయుష్మాసుకావార్తా-వ్యవహితాస్వితిభావః- తస్మాన్నమేయుష్మదుపాలంభభాజనత్వమితిభావః ॥ ౭౫ ॥ సంకల్పంలక్షయతి సంకల్పఇతి॥ఉదాహరతి దరేతి॥ దరహసితంమందస్మితంతద్గర్భితానిసం

భోగాత్సుక్యసూచకానీత్యర్థః - కటాక్షైర్హాసగర్భైస్తు సంభోగౌత్సుక్యభావనేతివచనాత్ - స్నేహస్నిగ్ధాని రాగభరితాని - స్నేహోనామార్ద్రాంతఃకరణత్వం - తదుక్తం - మనసోయద్ద్రవీభావో విషయేష్వనుషత్వతః। భయశంకావసానాత్మాసఏవ స్నేహఉచ్యత ఇతి - తత్ప్రకర్షో రాగః - తదుక్తం - దుఃఖమప్యధికం చిత్తే సుఖత్వేనైవ రజ్యతే । యేన స్నేహప్రకర్షేణ సరాగ ఇతి కథ్యత ఇతి - రుద్రనృపవిలోకితానికదాసయినిపతంతి॥౭౮॥ ప్రలాపం లక్షయతి॥ ప్రలాపఇతి ॥ ప్రియగుణస్తుతిః ప్రలాపఇత్యర్థః॥ ఉదాహరతి॥ తహేతి॥ తథానిపుణోవిదగ్ధః - కృత్యవస్తుషు చతుర ఇత్య

హసిఅం ధాఇ రాఅభరిఅఇ । రుంవణివపిఅలోఇఆఇకఇఆణు

సమంపి ణివడంతి ॥ ఛాయా ॥ దరహసితగర్భితాని స్నేహస్నిగ్ధాని రాగభరితాని । రుద్రనృపవిలోకితాని కదానుమయి

నిపతంతి॥౭౮॥ అథ ప్రలాపః ॥ ప్రలాపః ప్రియసంశ్లిష్టగుణాలాపఉదాహృతః॥ యథా॥ తహ ణిఉణో తహ మహురో త

హ సుహఓ తహ అ సోంమసంభావో ॥ ఎంకో రుందణివో

పిఅఇద గోంఠీ పోఢమహిలాణ॥ ఛాయా॥ తథా నిపుణస్తథా

మధురస్తథా సుభగస్తథాచ సౌమ్యస్వభావః । ఏకో రుద్ర

నృపఏవేతి గోష్ఠీ ప్రౌఢమహిలానాం॥ ౭౯॥ అథ జాగరః ॥ జా

ర్థః - తథా మధురః ప్రియదర్శనః ప్రియంవదో వా - తథా సుభగో గంభీరసుణో నాయకవిశేషః - తల్లక్షణం వక్ష్యామః - తథా సౌమ్యస్వభావస్సుశీలః - ఏకో రుద్రనృపఏవేతి గోష్ఠీ ప్రౌఢమహిలానాం - సర్వత్ర తథాశబ్దః పూర్వానుభవపరః - అత్ర నిపుణాదిగుణయోగాత్ప్రీతాపరుద్రపవాస్మాకమభిగమ్య ఇతి ప్రౌఢాంగనాః ప్రసంగం కుర్వంతీతి భావః - అతఏవోక్తం భావప్రకాశే - మహోదయో మహాభాగ్యః కృతజ్ఞో రూపవాన్ యువా।మానీ సుశీలస్సుభగో విదగ్ధో వంశసంభవః । అహార్నిద్రో మధురవాగభిగమ్యో భవేత్ స్త్రియా ఇతి ( రుద్దణివో విఅ - రుద్రనృపఏవ - విఅ వేఅ అవధారణే - ఇత్యవధారణార్థే - విఅ - వేఅ - ఇత్యేతౌ శబ్దౌ నిపాతితౌ । ) ॥ ౭౯ ॥ జాగరం లక్షయతి జాగరఇతి ॥ ఉదాహరతి

గమిఅమితి ॥ గమితంకథంకథమపిదినం - ప్రియాగమనప్రతీక్షణాదిభిరి
తిభావః - చంద్రాతపదుస్సహానిశా -అతఏవ దీర్ఘా - నిద్రాపినోపై
తి। స్వప్నసమాగమస్యాపిపరిపంథీజాగరహేతుకోజాగర్తితిభావః॥ ౭౮॥
కార్శ్యమాహ కార్శ్యమితి॥ఉదాహరతి చంద్రాస్యేతి॥ అంగులీయ
కమితి- జిహ్వామూలాంగులేశ్ఛఇతిఛప్రత్యయేస్వార్థికఃకన్ ప్రత్యయః-
కేయూరితమంగదీకృతం॥ నాయికాహ సఖీతి॥ప్రేష్ణాం ప్రేమాదీనాం
ప్రియవిషయరత్యవస్థావిశేషాణామిత్యర్థః-తదుక్తం- ప్రేమామానఃప్ర

గరస్తువినిద్రత్వం॥యథా॥గమిఅం కహంకహవి దిఅం చందాదవ
దూసహా ణిసా దీహా॥మఅణోవి పుంఖిఅసరో ణిందావి ణి
వోవి ణోఏఇ॥ ఛాయా॥ గమితంకథంకథమపిదినంచంద్రా
తపదుస్సహానిశాదీర్ఘా। మదనోపిపుంఖితశరోనిద్రాపిన్నోపో
పినోపైతి॥ ౭౮ ॥ అథకార్శ్యం॥కార్శ్యమంగస్యతానవం॥
యథా॥ చంద్రాస్యేకథమంగులీయకమిదం కేయూరితం తే
సఖిప్రేష్ణాం ప్రేయసివైభవైస్సఖలుకోభూమేస్సపత్నీ
యతః । జ్ఞాతంమానినికాకతీయనృపతౌసక్తాసిసత్యంశుభే
శ్యామాంగింసఖలుస్థిరాంరమయతేత్వాంతాంచశైలస్తనీం॥
౭౯ ॥ అథారతిః ॥ అన్యత్రాప్రీతిరరతిః॥యథా॥దూసేఇ

ణయస్సేఽచూఆరాగోనురాగశ్చ। అంకురపల్లవకలికాకోరకఫలభోగ
భాగయంక్రమశఇతి॥ సప్తమీశౌండైరితివదాద్యర్థలాభః ॥ సఖీప్రే
మవిషయంపృచ్ఛతి సఖలుకఇతి॥నాయికోత్తరమాహ భూమేరితి॥ య
తఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః - యేనాహంభూమేస్సపత్నీభవేయంసఇత్య
ర్థః॥సఖీనాయికాభిప్రాయముద్ఘాటయతి జ్ఞాతమితి ॥ నాయికాంగీక
రోతి ఆలీతి ॥ భూకల్పాయాస్తవాపిసర్వథాతద్వదేవోపభోగోభవిష్య
తికిమేతేనకార్శ్యేనేతిసఖీనాయికాముపలాలయతి శుభఇతి॥ శ్యామాం
గింయౌవనయుక్తాంగింఅన్యత్రకృష్ణాంగీం-శైలస్తనీంశైలసదృశస్తనీం-అ
న్యత్ర స్తనాయమానశైలామిత్యర్థః॥౭౯॥ అరతింలక్షయతి అన్యత్రేతి॥
ప్రియవ్యతిరిక్తవిషయవైరాగ్యమరతిరిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి ॥ దూసేఈ

౮ ॥సుభగత్వమితి-సుభగ "నామనాయకవిశేషః-తదుక్తం-సపత్నీనఖః తాదిచిహ్నంయత్రనదృశ్యతే। విస్మార్యమాణమానేర్ష్యస్సుభగస్స్మృతః ఇతి- అతఏవాత్రవిషయాంతరాదైర్వాగ్యలింగాభావేనపేృవ స్వదత్వంద్రష్టవ్యం॥౮౯॥లజ్జాత్యాగముదాహరతి లంఘిఏతి ॥ లంఘి మహిషాసమయం-సురతవ్యతిరిక్తకాలేలజ్జాస్త్రీసమయః - కింవిలంః

చదసింతి ణిదఇ మళఆణిళంస మాహంప । ఊసవపరం

ముహీసా సుహఅ తుమ కీణు మతేసి॥ఛాయా॥ దూషయ

తిచంద్రస్పృష్టింనిందతిమలయానిలస్యమాహాత్మ్యం । ఉత్స

వపరాఙ్ముఖీసాసుభగత్వంకింనుమంత్రయసే॥౮౦ ॥ అథల

జ్జాగః॥వ్రీడాత్యాగోథనిర్లజ్జా॥లఘిఅమహిళాసమఅ తహాభ

ణిఅ మఅణదుంవిణీదాప। జహ సోఊణ గురుఅణో ఓసర

ఇ విళంజిఓ దూరం॥ఛా॥ లంఘితమహిళాసమయంతథాభ

ణితంమదనదుర్వినీతయా । యథాశ్రుత్వాగురుజనోపసరతి

విలజ్జితోదూరం॥౮౧॥అథజ్వరః॥ తాపాధిక్యంజ్వరోమతః॥

యథా॥ మోహసిసిరోవఆరా వహుఅ విరహంజరేణ గరు

ఏణ।దాణి రుందణరేసర కాఖఇ తుహ దంసణామఅం ॥

ఛా॥ మోఘశిశిరోపచారావధూర్విరహజ్వరేణగురుణా । ఇ

దానీంరుద్రనరేశ్వరకాంక్షతితవదర్శనామృతకం॥ ౮౨॥ ఉ

న్మాదమరణయోః ప్రాగేవోదాహరణందర్శితం॥ ౮౩॥ అథ

మూర్ఛా॥ మూర్ఛాత్వాభ్యంతరీవృత్తిర్బాహ్యేంద్రియని

తేచుంబనాదికమిహేదానీమేవకర్తవ్యమిత్యాదికంతథాశబ్దార్థః॥ ౮౦॥ జ్వరంలక్షయతి తాపేతి॥ఉదాహరతి మోహేతి॥౮౨॥ అవస్థాద్వయం వ్యభిచారిప్రస్తావపవోదాహృతమిత్యాహ ఉన్మాదేతి॥ స్థాయిభావసహ కారిత్వేనోపాధినాసంచారిత్వంరసాస్వాదనిమిత్తత్వేనోపాధినా అవ స్థాత్వంచేతివివేకః॥౮౩॥మూర్ఛాంలక్షయతి మూర్ఛేతి॥ బాహ్యేంద్రి యాణాంచక్షురాదీనాంనిమీలనంస్వస్వవిషయగ్రహణాభావః - అత

పివాభ్యంతరేఽప్యవృత్తిఃశూన్యాంతఃకరణత్వమిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి చింతంతీఏఇతి ॥ శూన్యాయాఃచింతయాశూన్యాంతఃకరణాయాఇత్యర్థః - అత్రమూర్ఛాయా మోహాఖ్యసంచారిసమానయోగక్షేమత్వేనోన్మాదాదివదుదాహరణాతిదేశార్హత్వేపి పృథగుదాహరణంచమత్కారవిశేషద్యోతనాయేతిద్రష్టవ్యం॥ ౮౨ ॥ అథరసవిశేషానుదితోద్దేశక్రమానుసారేణవిభావపూర్వకంలక్షణోదాహరణాభ్యాందర్శయతి॥ అథేత్యాదినా॥తత్రసంభోగస్యావాంతరవిభాగాభావేహేతుమాహ సంభోగస్యేతి॥ ౮౩॥ ఉదాహరతి రహఇతి॥రహఃప్రత్యాసన్నేవిజనముపగతే-హృన్మీలనాత్ ॥ యథా ॥

చింతంతీఏ ణరేంద ణంతు హింఅఅంతింతమింఅంభీఏ । కరణాఇబాహిరాఇవిసంతిఅంభంతరంవి సుంణాఏ॥ఛాయా॥ చింతయంత్యానరేంద్రంద్రష్టుంహృదయస్థితంమృగాక్ష్యాః। కరణానిబహ్యానివిశంతిఅభ్యంతరమపిశూన్యాయాః॥౮౨॥❁అథశృంగారః॥సద్వివిధః।సంభోగోవిప్రలంభశ్చేతి ॥ సంయుక్తయోస్తుసంభోగోవిప్రలంభోవియుక్తయోరితిశృంగారతిలకే॥ సంభోగస్యపరస్పరావలోకనసంభాషణాలింగనచుంబనాద్యనేక వ్యాపారమయత్వే నానంత్యాదేకవిధత్వేనగణనాకృతా॥ ౮౩॥ యథా॥రహఃప్రత్యాసన్నేహృదయదయితేరుద్రనృపతౌనివృత్తా మానాజ్ఞావిరళమపిలజ్జావిలసితం । కిమన్యత్తేగోప్యంబహిరబహిరానందమ

యదయితేప్రాణవల్లభే-మానఃకోపవిశేషః-స్త్రీణామీర్ష్యాకృతఃకోపోమానోన్యాసంగినిప్రియఇతిలక్షణాత్ - తస్యాజ్ఞాతత్పరవశత్వమిత్యర్థః - లజ్జావిలసితమపివిరళంనివృత్తమిత్యర్థః - సురతసమయేస్త్రీణాంప్రాగల్భ్యభూషత్వాదితిభావః- అత్రవిప్రలంభవిహారవిరోధినోర్లజ్జామానయోర్నివృత్తికథనాదున్మర్యాదోవిమర్దస్సంవృత్తఇతిసూచ్యతే॥తత్ఫలమాహ కిమితి॥అవక్తవ్యంతేనాస్తీత్యర్థః-బహిరబహిరానందమస్యాః-విగళితవేద్యాంతరత్వేనాపరిఛిన్నానందమయఇత్యర్థః। అతఏవాలౌకికోయంస్మరావేశోదుర్నిశ్చయస్వరూపఇత్యాహ కోపీతి॥ కింబహునాత

దాసీమావయోస్సామరస్యం సమజనీత్యాహ నృపేణేతి॥ ఏకాం కరోతీతి ప్రకయతి-ఏకశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యంతాద్వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవ ద్వేతివర్తమానప్రత్యయః — అత్ర హృదయ దయితపదోదితేనాలంబన విభావేన రహశ్శబ్దసూచితైరుద్దీపనవిభావైర్ధ్యాననివృత్తివ్యంగ్యైర్హర్షాది వ్యభిచారిభిరనురక్తిసిద్ధైస్తంభాదిభిరనుభావైశ్చ పరిపోషం ప్రాప్తోర త్యాఖ్యస్థాయిభావశ్శృంగారతామంగీచకారేతి వేదితవ్యం ॥ ౮౬॥ వి ప్రలంభం విభజతే విప్రలంభ ఇతి ॥ ౮౭॥ తత్రాద్యం లక్షయతి అభిలా ష ఇతి ॥ అయోగపూర్వానురాగాద్యపరపర్యాయో విప్రలంభవిశేషోభి లాష ఇత్యర్థః॥ ఉదాహరతి అన్యోన్యేతి॥ అన్యోన్యభాషణమిష్టాలాపరూ పం తతోనంగవిలాసగోష్ఠీ నర్మకథాప్రసంగ ఇత్యర్థః- సార్ధం శయ్యాస

స్తృణః స్మరావేశః కోపి ప్రియసఖి నృపేణైకయతిమాం॥ ౮౬॥
విప్రలంభః పునరభిలాషేర్ష్యావిరహప్రవాసహేతుకత్వేన
చతుర్విధః॥ ౮౭ ॥ అభిలాషోనామ సంభోగాత్ప్రాగనురా
గః॥ యథా ॥ అన్యోన్యభాషణమనంగవిలాసగోష్ఠీ శయ్యా
చ సార్ధముపదాని మనోరథానాం। ప్రేమానుబద్ధముదయద్బ
హుళానురాగం లభ్యేత రుద్రనృపతేరవలోకితం వా॥ ౮౮ ॥

హాశయనం చేత్యర్థః- సంజ్ఞాయాం సమజనీత్యాదినాక్యప్రత్యయః-అత్ర యద్యపి శేరతేత్రేత్యధికరణవ్యుత్పత్త్యా శయ్యాశబ్దః ఖట్వాపరో న శయన పరః- తథాపి భృత్యాదిశబ్దవదత్రాపి భావానువృత్త్యా భావార్థత్వమప్య భిమేనేకపిరిత్యనుసంధేయం- మనోరథానాముపదాన్యర్థానాని- అవిష యా ఇత్యర్థః ॥ మనోరథవిషయమాహ ప్రేమేతి ॥ సప్రేమాయన్మిథో యూనోర్నిరూఢం భావబంధనమిత్యుక్తలక్షణేన ప్రేమ్ణానువిద్ధం యుక్తం తథా ఉదయన్నుద్దీప్యమానో బహుళానురాగో యత్ర తత్తథోక్తం రాగో నువృత్తోవిచ్ఛిన్నమనురాగ ఉదాహృత ఇతి - రతేరేవావస్థావిశేషాః ప్రే మాదయ ఇత్యుక్తం రసార్ణవే-అంకురపల్లవకలికాప్రసూనఫలభోగభాగ యం క్రమశః। ప్రేమామానస్స్నేహః ప్రణయోరాగోనురాగశ్చేత్యు క్తేః-ఏతాదృశమవలోకితం వా-లభ్యేత-ప్రార్థనాయాం లిఙ్ ॥ ౮౮॥ ఈ

ర్ష్యావిప్రలంభం లక్షయతి నాయకస్యేతి॥ స్వప్రియస్యాన్యాసక్తభావా
న్నాయికాంతరాసక్తత్వాద్దర్శనశ్రవణానుమానైరుపలబ్ధాదితి శేషః -
అన్యథేర్ష్యానుదయాదితి భావః - చిత్తవిక్రియా ఈర్ష్యామానరూపేత్య
ర్థః- అత ఏవోక్తం దశరూపకే- స్త్రీణామీర్ష్యాకృతః కోపో మానోన్యాసం
గిని ప్రియే। శ్రుతే వానుమితే దృష్టే ఈర్ష్యాకోపస్స ఉచ్యత ఇతి - అత ఏవా
యమీర్ష్యావిప్రలంభః స్త్రీణామేవ న పురుషాణామితి ద్రష్టవ్యం-తదుక్తం
హేమచంద్రేణ-ఈర్ష్యామానః స్త్రీణామేవేతి॥ ఉదాహరతి॥ లక్ష్మీరితి॥
అత్ర నేత్రాననబాహ్వావాసిన్యశ్శ్రీవాణీధరణ్యో యథాక్రమం త్వదా
లోకనసంభాషణలీలాకర్షణాని ప్రతిబధ్నంతి కాకతినాథోయం పునర్నత
థాకితవః తస్మాన్నత్ర మానః కార్య ఇత్యర్థః-కైతవాభావోత్ర నాయక

ఈర్ష్యా నామ నాయకస్యాన్యాసక్తిభావాచ్చిత్తవిక్రియా॥
తయా విప్రలంభో యథా ॥ లక్ష్మీరస్య విలోచనాబ్జవసతిస్సె
ర్ష్యా త్వదాలోకనే వక్త్రస్థా చ సరస్వతీ న సహతే సాకం త్వ
యా భాషణం । లీలాకర్షణవిఘ్నకృత్త్వయి మహీ బాహుస్థి
తా కాకతిక్షోణీంద్రే న హి కైతవాని సుభగే మానేన కిం తావ్య
సి॥ ౮౯॥ విరహో నామ లబ్ధసంయోగయోర్నాయికానా
యకయోః కేనచిత్కారణేన పునః సమాగమకాలాతిక్షేపః॥
యథా ॥ అంగేషు జీర్ణేషు విభూషణానాం వ్యత్యాసమార్గోపి

విశేషవాచినా సుభగశబ్దేన సూచ్యతే- తల్లక్షణముక్తం భావప్రకాశే-స
పత్నీనఖదంతాదిచిహ్నం యస్య న దృశ్యతే। విస్మార్యమాణమానేర్ష్యస్సు
భగస్సోభిధీయత ఇతి-అత ఏవ భారవిణాప్యుక్తం - కః ప్రియే సుభగమానిని
మానన ఇతి॥ ౮౯॥ విరహవిప్రలంభం లక్షయతి విరహ ఇతి॥ నాయకయోః
స్త్రీపుంసయోః- కేనచిత్కారణేనేతి అవిద్యమాన ఏవాన్యాసంగ ఇతి భా
వః- నాయకయోర్నిర్నిమిత్తో విప్రయోగః - ప్రణయమానాపరపర్యా
యో విరహవిప్రలంభ ఇత్యర్థః-తదుక్తం రసమంజర్యాం - పరస్పరమా
జ్ఞోల్లంఘనం ప్రణయమాన ఇతి - అయం పునర్ద్వయోరపి భవతి ॥ తత్ర
స్త్రీవిరహముదాహరతి ॥ అంగేష్వితి॥ వ్యత్యాసమార్గః అంగులీయకా

దీనాంకటకాదిస్థానేషుధారణాదితిభావః - ముహూర్తశోభీఅనంతరము
తికార్యసంభవేనతత్రాపి తేషామనవస్థానాదితిభావః- పరికర్మరీతిః ప్ర
సాధనప్రకారః।కిమన్యదితి ॥ కార్యాంతరస్యవృథావిలంబనహేతుత్వా
దితిభావః - ఏవంపుంవిరహేప్యుదాహార్యం ॥ ౯౦ ॥ ప్రవాసవిప్రలం
భంలక్షయతి యూనోరితి ॥ ఉదాహరతి సేవ్యఇతి ॥ నిఖిలేతరభూపా
లవద్వీరరుద్రంస్వప్రియాఅపి సేవంతాంనామ - అకించనైరప్యాదర
ణీయేష్వాత్సవది వ సేవ్యపి తేనోదుర్లభాఅభూవన్నితిమాయామహాఇత్య
ర్థః - ఇత్థమనులపంతీనామితి శేషః - దివసాయుగంతియుగకల్పాభవం
తీత్యర్థః - యుగప్రాతిపదికాదాచారక్విబంతాద్వర్తమానేలట్ - రా
త్రయస్తుమరతివాహాఏవేతిభావః॥ ౯౧ ॥ త్రిధారసాభాసఇత్యుక్తం-

> ముహూర్తశోభీ । సఖ్యస్తదాస్తాంపరికర్మరీతిరాసీయతాం
> రుద్ర నృపఃకిమన్యత్ ॥ ౯౦ ॥ యూనోర్దేశాంతరవృత్తిత్వం
> ప్రవాసః। తేనవిప్రలంభోయథా ॥ సేవ్యోస్తురుద్రనృపతి
> ర్నిఖిలైర్నృపాలైరభ్యుత్సవేషుసులభానహివల్లభాసః । ఇ
> త్థంకళింగ సుదృశాం విరహార్తితాపా దంగానియాంతితను
> తాందివసాయుగంతి॥ ౯౧॥ రసాభాసోయథా॥ప్రాసాదగ
> ర్భవలభీషుకపోతపాళ్యాంపారావతీం రమణచుంబితచంచు
> కోటిం।ఆవిర్భవత్సురతకూజితరక్తకంఠీమాలోక్యకాకతివిభు
> స్స్మితమాతనోతి॥ ౯౨॥ భావోదయోయథా॥ముగ్ధేక స్తవవ

తత్రతిర్యగ్గతముదాహరతి ॥ ప్రాసాదేతి ॥ వలభీషుగోపానసీషుకపో
తపాళ్యాంవిటంకేచ-రమణచుంబితచంచుకోటిం - అతఏవావిర్భవత్సు
రతకూజితామయతోన్యద్యన్మణితాం - రక్తకంఠీంమధురస్వనాం - అ
త్రతిరశ్చోఃపారావతయోః కలాకౌశలాభావేన తదీయశృంగారస్యవి
భావాదిపరిపూర్త్యభావాదాభాసత్వంద్రష్టవ్యం-రసపవాయంనాభా
సఇతికేచిత్ - తదుక్తంవిద్యాధరేణ-విభావాదిసంభవోహిరసంప్రతి
ప్రయోజకోనవిభావాదిజ్ఞానంతతశ్చతిరశ్చామప్యస్త్యేవరసఇతి - భే
దాంతరాణాముదాహరణమన్యతోవగంతవ్యం ॥ ౯౨ ॥ భావోదయము

దాహరతి ముగ్ధఇతి॥ ముగ్ధేసుందరీతిసంబోధ్యసఖీపృచ్ఛతి ॥ అథనాయి
కోత్తరమాహ మనోజన్మేతి ॥ శపథవిశేషేణసఖీమత్రప్రత్యాయయతి
శపఇతి॥ శపఉపాలంభనఇత్యాత్మనేపదం-వాచాశరీరస్పర్శనముపాలం
భఇతివృత్తికారః-శ్లాఘహ్నుఙ్స్థేత్యాదినాసఖ్యాఇతిసంప్రదానత్వాచ్చ
తుర్థీ॥పునస్సఖ్యాహ తస్యేతి॥ అత్ర మనసి-తస్యమనోభువః॥ నాయికా
ప్రతివక్తి అపరమితి॥జన్మభూమిస్నేహాదన్యత్రమపినాస్తీత్యర్థః ॥ కా
మస్తావదాస్తాంద్వితీయఃక ఇతిసఖీపృచ్ఛతి కోన్యఇతి ॥ తత్ప్రతిబింబాద
న్యఃకోపినాస్తీత్యుత్తరమాహ తదితి॥పునస్సఖ్యాహ నిపుణఇతి॥ జానాసి

ర్తతేహృది మనోజన్మైవనాన్యశ్శపేసఖ్యైతస్యకిమత్రకా
ర్యమపరంకింజన్మసద్మాదరః। కోన్యస్తత్ప్రతిబింబఏవనిపుణే
జానాసికామాధికః ప్రియానుప్రనృపస్తవేతికథితానమ్రా
ననాభూద్వధూః॥ అత్రలజ్జాయాఉదయః॥ ౯౩॥ భావశమో
యథా॥ లక్ష్మీస్త్వంపురుషోత్తమస్తవపతిఃశ్రీవీరరుద్రోన్నృ
పఃస్పష్ట్యామంబుజవిష్టరస్యసదృశోర్యోగశ్చిరాత్సంభృతః।
తస్మాత్కృత్రిమమప్యసాంప్రతమిదం వాంవైమనస్యంమ
నాగిత్యాళింప్రణతాంవిలోక్యవికసద్వక్త్రాంబుజామానినీ॥
అత్రకోపస్యప్రశమః॥ ౯౪॥ భావసంధిర్యథా॥ ప్రతాపరు
ద్రస్యదిగంతజైత్రయాత్రాప్రభూతైఃపటహప్రణాదైః।
ప్రియానులాపైశ్చతథాభటానాంరోమాంచవర్మావృతమం

ప్రతారణప్రకారమితిశేషః- నమ్రాననాలజ్జయేతిభావః ॥ ౯౩ ॥ భావ
శాంతిముదాహరతి లక్ష్మీరితి॥అంబుజవిష్టరస్యకమలాసనస్య-సదృశోస్స
మానయోః - తస్మాత్-వాంయువయోఃవైమనస్యంమనాగల్పం కృత్రి
మంబాహ్యమపీత్యర్థః అసాంప్రతమయుక్తం- యతోనపునరేతి-గతంచ
తురంవయఇతిభావః- ఇత్యుక్త్వేతిశేషః- ప్రణతామాళింసఖీంవిలోక్య
వికసద్వక్త్రాంబుజాభ్రుకుటివైవర్ణ్యాదికోపానుభావాపగమాదిత్యర్థః-
కోపశ్శాంతఇతిభావః॥౯౪॥భావసంధిముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ప్రియా
ణాంప్రేయసీనామనులాపై రనురాగతరంగితైస్తత్కాలోచితవచనా

ప్రేడితైశ్చ-అత్రపరస్పరవిరుద్ధవీరశృంగారాశ్రితయోర్హర్షమోహస్వ
ర్థయాసంబంధకథనాద్భావసంధిరేవచర్వణాస్పదమిత్యర్థః ॥ తదేతదా
హ- అత్రేతి॥ ౯౫॥ భావశబలతాముదాహరతి॥నిందంత్వితి-ప్రాప్తకా
లేలోట్ - అద్యఆత్మోపసరణావసరఇత్యర్థః - అనేనాకార్యకరణమూ
లాలజ్జావ్యజ్యతే॥ప్రియతమఇతి॥అత్రప్రియసాలభ్యేకింవాభాగ్యంనిమి
త్తమిత్యూహాకథనాద్విమర్శమూలోవితర్కః॥అనుమతమితి॥అత్రకిమర్థం
వాగురుజనానుమతిర్నాభూదితి కార్పణ్యోక్త్యాదైన్యంధ్వన్యతే - ప్రి
యానయనార్థంకావాసఖీప్రేష్యత ఇతిసహాయాన్వేషణేనానుభావేన
ప్రారబ్ధకార్యానిర్వహణమూలోవిషాదోవ్యజ్యతే॥కిమితి॥ ప్రసిద్ధమితి-
స్వదుర్విలసితత్వవైభవమితి శేషః - అతస్తన్మూలానర్థోత్ప్రేక్షాలక్షణా
శంకేయమితిభావః॥ అచిరాదితి ॥స్వాఃస్వకీయశ్ఛందోభిప్రా[illegible]య

గమాసీత్ ॥ అత్రవీరశృంగారకృతయోర్హర్షమోహయోస్సంధిః॥
౯౫॥ భావశబలతా యథా॥నిందంత్వద్యకులస్త్రియఃప్రియ
తమోలభ్యస్సుఖంకేనవాభాగ్యానానుమతం నకింగురుజనైః
కావాసఖీప్రేష్యతే। కింలోకస్యభవేత్ప్రసిద్ధమచిరాత్స్వ
చ్ఛందమంకంకదారోక్ష్యామి స్థిరతాకదాహృదిభవేద్యాత

స్మిన్నర్థేశితస్స్వచ్ఛందం-స్వేచ్ఛయేత్యర్థః-అంకం ప్రియస్యేతి శేషః
అత్రకాలాక్షమత్వలక్షణమౌత్సుక్యంప్రతీయతే॥స్థిరతేతి - అత్రహృద
యస్థైర్యాకాంక్షయానైస్పృహ్యలక్షణాధృతిరవధార్యతే-యాతవ్యో
భిసరణీయఏవప్రియఇత్యనేనతత్వనిర్ధారణాత్మికామతిరితి ॥ అత్రలజ్జా
దీనామష్టానామపిభావానామన్యోన్యోపమర్దకతయాసమావేశాద్భావ
శబలతేత్యర్థః- అత్రలజ్జావితర్కేణబాధ్యతే- దైన్యంవిషాదేన-శంకా
ఔత్సుక్యేన - ధృతిర్మత్యైత్యేవమన్యోన్య బాధ్యబాధక భావేనద్వంద్వ
శోభవంతీ భావశబలతాంతతోగత్వామతేరేవ ప్రాధాన్యమాదధా
నాపరమాస్వాదస్థానమిత్యర్థః- తదేతదభిసంధాయాహ అత్రేతి ॥ అ
త్రానాదేరప్యౌత్సుక్యస్యాదిత్వేనోపాదాన మన్యేషామౌత్సుక్యజీవిత
త్వసూచనార్థమిత్యనుసంధేయం - అత్రలజ్జాదీనామభిసరణవిరోధితా:

ద్బాధ్యత్వం వితర్కాదీనాం తు తదభావాద్బాధకత్వమితి వివేకః నను-ప్ర
క్షాళనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శనం వరమితి న్యాయేన లజ్జాదీనాం బాధ్యా
నామనుపాదానమేవ శ్రేయ ఇతి న శంకనీయం - విరోధినామపి రసాదీనా
మాధికారికరసదార్ఢ్యార్థమంగత్వేనోపనిబంధనవదతోఽపి తదుపాదాన
స్య న్యాయ్యత్వాత్ - తదుక్తం ధ్వన్యాచార్యైః- వివక్షితే రసే లబ్ధప్రతి
ష్ఠే తు విరోధినాం। బాధ్యానామంగభావం వా ప్రాప్తానాముక్తిరచ్ఛలే
తి- అతోఽత్రోక్తభావోదయాదీనాం రాజానుగతవివాహప్రవృత్తభృత్యవ
త్కదాచిదంగిత్వమప్యంగీక్రియతే-తదుక్తం కావ్యప్రకాశే - ముఖ్యేర
సేఽపి తేఽంగిత్వం ప్రాప్నువంతి కదాచనేతి॥ ౯౬ ॥ భావమేళనప్రసంగా
ద్రసమేళనమప్యుదాహర్తుం ప్రతిజానీతే అథేతి॥ తత్ర శృంగారసంకీర్ణం
కరుణముదాహరతి॥ ఆసన్న ఇతి॥ వ్యాఖ్యాతమేతత్కావ్యప్రకరణే (౧౮)

వ్యైవ ప్రియః॥ అతోఽత్రౌత్సుక్యాదీనాం శబలతా॥ ౯౬॥ అథర
ససంకరస్యోదాహరణం ॥ తత్ర శృంగారకరుణయోస్సంక
రో యథా॥ ఆసన్నేపి ముహూర్తోత్సవ ఇతి ప్రాగభిహితః శ్లోకః
౯౭ ॥ అథ రౌద్రబీభత్సయోస్సంకరో యథా॥ పీత్వా మాంసో
పదంశమితి ప్రాగభిహితః శ్లోకః॥ ఏవమన్యదపి యథాసంభవ

మభ్యూహ్యమితి శిష్యోదాహరణే॥ ౯౭ ॥ బీభత్ససంకీర్ణం రౌద్రముదాహరతి
పీత్వేతి ॥ వ్యాఖ్యాతమిదమపి నాటకే తృతీయేంకే (౩౩) అతోఽత్రోదాహర
ణద్వయే ద్వయోః కరుణరౌద్రయోర్విశ్రాంతిధామత్వేన చర్వణా
యాః ప్రథమభావిత్వాత్ప్రాధాన్యేనాంగిత్వం శృంగారబీభత్సయో
స్తదుపస్కారకత్వేనాంగత్వమితి వివేకః - అత ఏవోక్తం భావప్రకాశే -
రసాః కార్యవశాత్సర్వే మిళంత్యేవ పరస్పరం। ప్రథమం యో రసః ఖ్యాతః
స ప్రధానో భవిష్యతీతి - నన్వయమంగభూతో రసః పరిపోషమప్రాప్తః
ప్రాప్తో వా- నాద్యః- రసత్వవ్యాఘాతాత్ -న ద్వితీయః- ఉపస్కార్యత్వే
నాంగత్వభంగాత్ -తస్మాదయుక్తా రససంకరవాచోయుక్తిరితి చేన్నైవం -
పరిపోషలాభేపి కస్యచిత్ కదాచిదుపస్కారత్వేనాంగత్వాంగీకారాత్ -
తదుక్తమభినవగుప్తాచార్యైః - సంభూతాన్యపి రసాంతరాణి స్వవిభా

వాదిసామగ్ర్యంస్వావస్థాయాం యద్యపిలబ్ధపరిపోషాణిచమత్కార
గోచరతాంప్రతిపద్యంతే తథాపినచమత్కారస్తావత్యేవపరితుష్యన్న
విశ్రామ్యతి కింతుచమత్కారాంతరమనుధావతీతి - అంగాంగిభావేస
ర్వత్రైయమేవభంగ్యంగీకరణీయా- తదుక్తమాచార్యైః- గుణఃకృతా
త్మసంస్కారఃప్రధానమనుషజ్యతే । ప్రధానస్యోపకారే హితథాభూ
యసివర్తతఇతి॥తచ్చాంగత్వంస్వాభావికంరూపకాదిబలాదారోపితంచే
త్యాదివిశేషాస్త్వన్యతోద్రష్టవ్యాఇత్యాశయేనాహ ఏవమితి॥ ౯౨॥ అ
యంచరసోలౌకికాలౌకికభేదేనద్వివిధః - తత్రాద్యఃకదలీరసాలాదిఫలా
స్వాదజన్యానందసదృశఃకార్యశ్చ - ఇతరోబ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారీని
త్యశ్చ॥ తత్రాద్యస్యాశ్రయమాహ అత్రేతి॥రసోలౌకికః - నాయకో
నుకార్యోరామాదిరాశ్రయోయస్యసతథోక్తః- ఏవకారఆశ్రయాంత
రవ్యవచ్ఛేదార్థః యద్యేవంసామాజికానాంపౌనఃపున్యేనాభినయావేశ

ముదాహార్యం॥ ౯౨॥ అత్రరసోనాయకాశ్రయఏవ యదిప
రంనిపుణనటచేష్టయాతథావిధకావ్యశ్రవణబలేనచసామాజి
కైస్సౌఖ్యాద్భావ్యతే - తదాపరగతస్యాపిరసస్యసమ్యగ్భా

ణకావ్యశ్రవణకౌతుకమున్మత్తచేష్టితంస్యాదతఆహ యదిపరమితి॥ శిల్ప
విన్నాయకాదీనాంతాదాత్మ్యాపత్తిభావకః।చతుర్థాభినయాభిజ్ఞోనటో
భావాదిభేదవిదిత్యుక్తలక్షణస్యనిపుణస్యనటస్య చేష్టయాభినయేనతథా
విధస్యగుణాలంకారపరిష్కృత రసోల్లసితశబ్దార్థసంఘటనాత్మకస్యకా
వ్యస్యశ్రవణబలేన-సమాజస్థాతత్రసమవేతాస్సామాజికాఃరామాది
తన్మయీభావనయోగ్యమనస్కాః భావకప్రేక్షకాద్యపరపర్యాయాస్స
హృదయాఇత్యర్థః- సంపూర్వాదజేస్సమూహవాచినోఘఞంతాత్ స
మవాయాన్సమవైతీతిఠక్ప్రత్యయః - తైర్యదిపరంసౌఖ్యాద్భావ్యతేకేవ
లంస్వసంబంధిత్వేనానుసంధీయతేచేదిత్యర్థః - తర్హిపుత్రాద్యానందద
ర్శనేపిత్రాదివదత్రాప్యానందఉదేతీతిభావః- అతఏవోక్తంభావప్రకా
శే- యస్తుష్టేతుష్టిమాప్నోతిశోకేశోకముపైతిచ। క్రోధేక్రుద్ధోభయే
భీరుస్సశ్రేష్ఠఃప్రేక్షకస్స్మృతఇతి ॥ నకేవలంతత్రతావన్మాత్రం-కింతు

విశేషోఽప్యస్తీత్యాహ॥ పరగతస్యేతి॥ భావనావిశేషాదానందవిశేషోఽయు
క్తఏవేతిభావః॥ అథాలౌకికరసస్యాశ్రయమాహ॥ అథవేతి॥ మాలత్యా
దిశబ్దేభ్యఇతిఅభినయవేళాయాంనటాదిసముచ్చారితేభ్యోవిశిష్టకావ్యగ
తేభ్యఇత్యర్థః- యోషిన్మాత్రప్రతీతౌనతుమాలత్యాదివిశేషోల్లేఖనేత్య
ర్థః- ఏవమన్యత్రాఽపిద్రష్టవ్యం- స్మృత్యారూఢేనేతి సామాన్యప్రతీతౌ
విశేషస్మరణమనయోరవినాభావమూలమిత్యనుసంధేయం- ననుసామా
జికానాంశ్రూయమాణమాలత్యాదివిశేషపరిహారేణస్వాభిలషితనాయి
కాస్మరణేకింప్రమాణమితినశంకనీయం- కావ్యాదౌవిశేషాణామవివక్షిత
త్వాత్-నహిమహాకవిభిర్వాల్మీకిప్రముఖైరివధ్యానదృష్ట్యారామాదీనా
మవస్థాఃప్రాతిస్వికానిరూప్యంతే-కింతురామాదికమాశ్రయతయాపరి
కల్ప్యస్వప్రతిభాప్రభావలబ్ధాస్సర్వసాధారణాఇతి- తదుక్తంషట్సహ
స్రికారేణ-ఏభ్యశ్చసామాన్యగుణయోగేనరసానిష్పద్యంతఇతి- తర్హితై

పనయాపరత్రనిరతిశయానందజననమవిరుద్ధం॥ అథవామాల
త్యాదిశబ్దేభ్యోయోషిన్మాత్రప్రతీతౌ రావణాదిశబ్దేభ్యశ్శ
త్రుమాత్రప్రతీతౌచస్మృత్యారూఢేన తత్తద్యోషిద్విశేషే

గపి విశేషమాత్రంవిహాయ సామాన్యమేవకిమితినోపాదీయతఇతినవా
చ్యం-విశేషోపాదానేనైవశ్రోతౄణామాస్వాదసంభవాత్-తదుక్తం-
క్రీడతాంమృన్మయైర్యద్వద్బాలానాంద్విరదాదిభిః । స్వోత్సాహస్స్వద
తేతద్వచ్ఛ్రోతౄణామర్జునాదిభిరితి- యోషిద్విశేషేణేతినాయకనయ
నాంతావలోకననిర్వేదాదీనామప్యుపలక్షణం- యోషిన్మాత్రేణరసని
ష్పత్తేరభావాత్-నను భవంతునామస్మృతాః స్త్రీపుంసాదయః కథంతై
రసనిష్పత్తిఃకథంవారసస్యసామాజికాశ్రయత్వమితిచేత్- ఇదమత్రా
నుసంధేయం-సామాజికాస్తావత్పూర్వం లౌకికనాయకానురాగాద్యను
మానేనసం స్కృతహృదయాః కావ్యాదిశబ్దమహిమ్నారామాదీన్సా
మాన్యాత్మనాస్వసంబంధిత్వేనభావయంతి- తేచభావితాభావకమనో
గణేవర్తమానవదవభాసంతే-తదుక్తంభర్తృహరిణా । శబ్దోపహితరూ
పాంస్తాన్బుద్ధేర్విషయతాంగతాన్। ప్రత్యక్షమివకంసాదీన్సాధనత్వే

నమన్యత ఇతి-కంసాదీనాం ప్రత్యక్షరూపమివ శబ్దోపహితరూపమప్యర్థక్రి
యాకారీత్యర్థః-నచసీతారామాదీనాంస్వస్త్రీపుంసతయాభావనాద
నౌచిత్యం-తేషాంజనకదశరథతనయత్వాదివిశేషపరిత్యాగేన స్త్రీపుంస
మాత్రానువాదిత్వాదిత్యుక్తత్వాత్- తేచ స్త్రీపుంసాదయోలౌకికా
ఏవ కావ్యాభినయముఖేనవిభావాదిపదాభిధాన రాజ్యాభిషిక్తభావకై
ర్భావ్యమానాస్సంతోముద్రాముద్రితన్యాయేన తదంతఃకరణప్రతిబిం
బితాస్సామాజికనిష్ఠాభవంతి - రత్యాదయోపిలౌకికాఏవైవంవిధాస్సం
తఃస్థాయిభావసామ్రాజ్యమూర్ధాభిషిక్తాభవంతి-తేమీవిభావాదయస్స
ర్వేపిచిత్రతురగన్యాయేనసమ్యఙ్మిథ్యాసంశయసాదృశ్యప్రతీతివిలక్షణ
చర్వణాదిశబ్దవాచ్యాలౌకికశబ్దప్రతీతివిషయత్వాదలౌకికాఏవ - తన్ని
ష్పాద్యత్వేనాలౌకికస్యరసస్యసామాజికాంతఃకరణప్రతిబింబితస్థాయి

జ్ఞానుకార్యేణసామాజికాశ్రయత్వమపినవిరుద్ధం।నటస్యాను
కరణమాత్రపరతయానైవరసాశ్రయయోగ్యతా। తస్యభా
వకత్వాభ్యుపగమేపిసామాజికత్వమేవ । అనుభావాదీనాం
ప్రకాశనంతుశిక్షాభ్యాసపాటవేనైవఘటతే। రసాదీనాంప
రస్పరవిరోధేపికవిప్రౌఢోక్తిసమాశ్రయణేనైకత్రసమా

పరిణామత్వాత్సామాజికాశ్రయత్వం- అస్మిన్నర్థేవృద్ధసంవాదఃప్రకర
ణాంతేవక్ష్యతే।తదేతదభిసంధాయాహ సామాజికాశ్రయత్వమపినవి
రుద్ధమితి- అపిశబ్దఃపూర్వోక్తలౌకికపక్షంసముచ్చినోతి - నపునరలౌకిక
స్యైవాశ్రయాంతరంఅసంభావితత్వాత్ -ఆశ్రయాంతరమాశంకమా
నస్తావదేవంప్రష్టవ్యః-ఆశ్రయఃకిమనుకార్యోనుకర్తావా-నాద్యః-అతీత
త్వాత్ -నద్వితీయఇత్యాహనటస్యేతి॥అనుకరణమాత్రపరతయా అభిన
యాభినివిష్టచిత్తత్వేన- ననుకదాచిద్రామాదితాదాత్మ్యానుసంధానా
త్సామాజికత్వమనుభవతోనటస్యానందపరాధీనస్యకథమభినయప్రకాశ
నమతఆహఅనుభావాదీనామితి॥ననుతత్రతత్రరసాంతరసమావేశోనకథం
ప్రకృతరసభంగహేతురతఆహరసానామితి॥అపిశబ్దాదవిరోధేకిమువక్త
వ్యమితిభావః-ప్రౌఢోక్తిసమాశ్రయణేనేతి-రసానాంమిథోవిరోధోస్తు

మావాకస్యచిదంగిత్వాంగీకారేణేతరేషాంపరిపోషా భావాన్నాస్తివిరోధ ఇతికవిసమయాశ్రయణాదిత్యర్థః-తదుక్తంధ్వన్యాచార్యైః-అవిరోధీ విరోధీవారసోంగినిరసాంతరే।పరిపోషంననేతవ్యస్తదాస్యాదవిరోధితేతి-నకేవలమవిరోధఃప్రత్యుతతథావిధే విషయేసహృదయానాంప్రహ్లాదాతిశయపవేత్యపితత్రైవోక్తం॥౯౯॥ఏకత్రప్రబంధేవావాక్యేవారసవిరోధ

వైశ్లేనవిరుద్ధః॥౯౯॥విరోధక్రమఃశృంగారతిలకేకథితః॥శృంగారబీభత్సరసౌతథావీరభయానకౌ। రౌద్రాద్భుతౌతథా హాస్యకరుణౌవైరిణౌమిథః॥ రసాద్రసోత్పత్తిరపిసుతా ॥ తథాచోక్తంశృంగారతిలకే ॥ హాస్యోభవతిశృంగారాత్కరుణోరౌద్రకర్మణః।అద్భుతశ్చతథావీరాద్బీభత్సాచ్చభయానకః॥ ౧౦౦॥ వ్యభిచారిభావానాంతత్త్రసానుగుణ్యామేవం ప్రతిపాదితంశృంగారతిలకే॥తథాహి ॥ శంకాసూయాభయంగ్లానివ్యాధిశ్చింతాస్మృతిర్ధృతిః। ఔత్సుక్యవిస్మయా వేగాపీడోన్మాదౌమదస్తథా ॥ విషాదోజడతానిద్రావహిత్థాచాపలంస్మృతిః। ఇతిభావాఃప్రయోక్తవ్యాఃశృంగారేవ్యభిచారిణః॥ శ్రమశ్చపలతానిద్రాస్వప్నోగ్లానిస్తథైవచ। శంకాసూయావహిత్థాచహాస్యేభావాభవంత్యమీ ॥ సంత్రాసోమరణందైన్యంగ్లానిశ్చైవభయానకే। అపస్మారోవిషాదశ్చభయంరోగోమృతిర్మదః। ఉత్సాహశ్చేతివిజ్ఞేయాభావాబీభత్ససంభవాః॥ ఆవేగోజడతామోహోహర్షణంవిస్మయఃస్మృతిః। ఇతిభావానిబద్ధవ్యారసజ్ఞైరద్భుతేరసే॥దై

క్రమంసమ్మతివ్యాజేనాహశృంగారేతి॥ప్రసంగాచ్ఛృంగారాదిభ్యోహాస్యాదీనాముత్పత్తిమాహ రసాదితి ॥అత్రబాహ్యార్థసంబంధస్యయథాయోగంసత్వరజస్తమోహంకారసహితస్య మనసోవికారవిశేషాఃశృంగారాదయః ఏతేభ్యఏవసత్వరజస్తమోహంకారేషు యథాయోగమావాపోద్ధారసహితేభ్యోహాస్యాదయఉత్పద్యంతఇతినారదాదయః - వాసుకినోక్తోపిశేషోభావప్రకాశేద్రష్టవ్యః॥ ౧౦౦ ॥ అథవ్యభిచారిభావా

నాంవ్యవస్థామాహ॥ వ్యభిచారిభావానామిత్యాదినా॥ ౧౦౧॥ అథరస
వదాద్యలంకారవిచారమారభతే॥ రసఇతి॥ వాక్యార్థత్వేనప్రధానభూ
తఇత్యర్థః- సంపూర్ణఃస్వస్వవిభావాదిసామగ్రీపరిపుష్టః-రసాంతరమం
గభూతం-మహాకవిప్రసిద్ధ్యేతి- అంగభూతస్యవిశ్రాంతివిషయత్వాభా
వేనరసత్వాభావేపిమహాకవిభీరసత్వేనవ్యవహారాదిత్యర్థః - వస్తుతస్తు

న్యంచింతాతథాగ్లానిర్నిర్వేదోజడతాస్మృతిః। వ్యాధిశ్చక
రుణేవాచ్యా భావాభావవిశారదైః ॥ హర్షోసూయాతథా
గర్వఉత్సాహోమదఎవచ। చాపల్యముగ్రతాచేతిరౌద్రే
భావాఃప్రకీర్తితాః।అమర్షఃప్రతిబోధశ్చవితర్కోథమతిర్ధృ
తిః। క్రోధోసూయాథసంమోహఆవెగశ్చపహర్షణం। గ
ర్వోమదస్తథోగ్రత్వంభావాపీరేభవంత్యమీ॥ ౧౦౧॥ రస
స్సర్వోపిసంపూర్ణస్తిరోధత్తేరసాంతరమితి॥ భారతీయోక్త
ప్రక్రియయాయద్యప్యేకఎవరసస్తథాపిమహాకవిప్రసిద్ధ్యా
రససంకరఃస్వీక్రియతే। తత్రరసాదెరప్రాధాన్యేరసవ
దాద్యలంకారాభవంతి। అన్యాంగత్వేనరసనిబంధనేరసవద
లంకారః। భావనిబంధనేప్రేయోలంకారః। రసాభాసభా
వాభాసనిబంధనేఊర్జస్విదలంకారః। భావశాంతినిబంధనేస
మాహితాలంకారః।తథాభావోదయాదయోపి। ఎతదలం
కారసర్వస్వేప్రపంచెనోక్తం॥ రసభావతదాభాసతత్ప్రశ
మననిబంధనేరసవత్ప్రేయోర్జస్విత్సమాహితాని।భావోద
యభావశాంతిభావసంధిభావశబలతాశ్చపృథగలంకారాఇ
తి। ఎతేషాముదాహరణమలంకారప్రకరణేభవిష్యతి॥౧౦౨॥

తదాసీమలంకారత్వమేవరసాదీనామపీతి భావః॥ తదేవవివినక్తి- తత్రే
త్యాదినా॥ అత్రరసవదలంకారస్యోదాహరణంయథా॥ అయంసరశనో
త్కర్షీపీనస్తనవిమర్దనః। నాభ్యూరుజఘనస్పర్శీనీవీవిస్రంసనఃకరః॥ రణ
భువిపతితంభూరిశ్రవసోభుజం దృష్ట్వాతత్ప్రియ సీనామయంవిలాపః
అత్రాధికారికస్యకరుణస్యాంగభూతశృంగారోలంకారతామాపద్య

ఏవమన్యదప్యుదాహార్యం॥ ౧౦౨॥ అథప్రతిపత్తిసౌకర్యార్థం రసస్వరూ
పం శ్లోకత్రయేణసంగృహ్ణాతి॥ గుణేతి॥గుణాలంకారగ్రహణం వృత్తిరీత్యా
దీనామప్యుపలక్షణార్థం- తేషాం శ్రియా సంపత్త్యా కృతపరికరో విశిష్టకా
వ్యప్రతిపాదితవిభావాద్యభివ్యక్తఇత్యర్థః - అతఏవస్ఫురన్నుత్పద్యమా
నః ప్రాదుర్భావోరసోన్ముఖత్వం యస్య సతథోక్తః- భావవిభవో రత్యా
దిస్థాయిభావవర్గః - ప్రథమం తావత్కావ్యాభినయాభినివిష్టస్య సామా
జికస్య రసప్రాదుర్భావసమయేన టేరామాది ప్రతీతిదార్ఢ్యముత్పద్య
తే- తతస్సామాజికానుకార్యహృదయయోరభేదప్రతీతిః-తతస్సామాజి
కహృదయం నృత్తగీతాదినానావిధనాట్యధర్మేషు నిమజ్జతి- తతో వేద్యాం
తరమతిర్విగళతి - తదాసావలౌకికోరసోయోగివేద్యబ్రహ్మానందసదృశ
స్స్వయమేవచర్వణాస్పదం భవతి- యదాహుః- పాత్ర్యాదథధ్రువాగా
నాత్తతస్సంపూరితేరసే। తదాస్వాదభరైకాగ్రో హృష్యత్యంతర్ముఖః

గుణాలంకారశ్రీకృతపరికరో భావవిభవస్స్ఫురత్ప్రాదుర్భా
వః క్రమగళితవేద్యాంతరమతిః। సుఖం వా దుఃఖం వా నిబిడయ

తుణం॥తతో నిర్విషయస్యాస్యస్వరూపావస్థితో నిజః।వ్యజ్యతే హ్లాదనిష్యం
దోయేనతుష్యంతియోగినఇతి । తదేతత్సర్వం మనసినిధాయాహ క్రమ
గళితవేద్యాంతరమతిరితి- ఇయాంస్తువిశేషః- బ్రహ్మానందానుభవే వే
ద్యాంతరం కిమపినస్ఫురతి - రసాస్వాదేతువిభావాదివ్యతిరిక్తవేద్యాంత
రనిరాసఇతి - తర్హి విభావాదిప్రతీతావఖండానందానుభవః కథమితిచే
త్సత్యం- ద్రాక్షామధూకఖర్జూరకాశ్మర్యైస్సహరూపకైః । తుల్యాం
శైః కల్పితం పూతం శీతం కర్పూరవాసితం । పానకంపంచసారాఖ్యం దా
హతృష్ణానివర్తకమిత్యుక్తలక్షణనానారసకదంబస్వరూపపానకరసన్యా
యేనేతిబ్రూమః।నన్వానందమూలేశృంగారాదావస్తునామసుఖాస్వా
దః-శోకమూలేపునఃకరుణేకథమేతదిత్యాశంక్యానుకార్యవిషయేయమా
స్వాదవైచిత్రీనసామాజికవిషయేత్యాహ సుఖం వేతి ॥ అత్రాస్యసూ
త్రస్యశాటకం వయేతిన్యాయేనభావినీం వృత్తిమాశ్రిత్యలౌకికోరత్యాది
భావస్త్వేషభంగ్యాభావవిభావశబ్దేనోచ్యతే - అయంయూనోః స్త్రీపుం

సమోస్సుఖంలౌకికంశృంగారాదౌదుఃఖంకరుణేనిబిడయతు దృఢంకరో
తు - యేషాంకావ్యానుశీలనాభ్యాసవశాద్విశదీభూతేమనోముకురేవర్ణ
నీయ తన్మయీభావనయోగ్యతా తపవహృదయసంవాదభాజ స్సహృద
యాఇత్యుక్తలక్షణేసహృదయేతుపూర్ణః పూర్వోక్తరీత్యావిభావాదిస
ముల్లాసితస్సన్నిత్యర్థః- రసభరఃపూర్ణస్యభారత్వం యుక్తమేవేతిభా
వః- అమందానందాత్మాబ్రహ్మానందఇవనిరతిశయసుఖస్వరూపఃపరిణమ
తి। ననుయద్యయమానందాత్మకః కథంతర్హి భావకానాంకరుణాత్మకకా
వ్యశ్రవణేతథావిధాశ్రుధారావిర్భావఇతిచేన్నైషదోషః-సంభోగస
మయేస్త్రీణామధరదంశనాదౌకృత్రిమదుఃఖానుభావసీత్కారవదత్రా
ప్యుపపత్తేః- సుఖేపిదుఃఖవదుపచారఃకుట్టమితమితితల్లక్షణాత్ - యద్య
స్యాపిసహజదుఃఖాత్మకత్వంస్యాన్నకోపిసామాజికస్తత్రప్రవర్తేత-తత
శ్చకరుణైకరసానాంరామాయణాదీనాముచ్ఛేదప్రసంగస్స్యాత్ - త

> తుయూనోస్సహృదయో త్వమందానందాత్మాపరిణమతిపూ
> ర్ణోరసభరః॥ ౧౦౩॥ రసోవాక్యార్థస్సన్నిలసతిపదార్థాఃపు

స్త్వత్రసాంతరవత్కరుణస్యాప్యానందాత్మకత్వమేవేతినిరవద్యం-నను
సాస్వాదవిశేషాభావాత్కథంనవధావిభాగఇతిచేత్సత్యం- యథైకస్య
బ్రహ్మానందస్యచంద్రకాంతసోపానపఙ్క్తిప్రతిబింబితచంద్రబింబవదు
పాధిభేదాదనేకధాకల్పనంతద్వదత్రాపివ్యంజకవిభావాదిభేదాద్వస్తుత
ఏకస్యాపినానాత్వమితివేదితవ్యం॥ ౧౦౩ ॥ అథైవంవిధోరసఃకావ్యా
దౌకేనకారణేనప్రతీయతఇత్యాకాంక్షాయామాహ॥రసఇతి॥ వాక్యార్థ
ఇతి - కవిసంరంభవిశ్రాంతేరసస్యైవప్రధానత్వాదితిభావః - తదు
క్తం- కవేర్వివక్షయాయత్రప్రాధాన్యంపరికల్ప్యతే। భవేత్సఏవవా
క్యార్థఇతినిర్ణీయతేబుధైరితి-నచాస్యపదార్థసంసర్గాదిరూపవాక్యార్థవ
స్మృతభేదేనవాచ్యత్వంలక్ష్యత్వంవాసంభవతి-అభిధాలక్షణయోరత్రా
నవకాశాత్-తాత్పర్యవిశేషస్తువ్యంజనాంతర్భూత ఏవేతిప్రతిపాదితం
కావ్యప్రకరణే- అతోయంవాక్యార్థోవ్యంగ్యఏవేతివేదితవ్యం- అమీర
స్తవ్యంజకా విభావాద్యాఃపునఃపదార్థాః యద్యపివిభావాదీనాంస్వస్వ

వాక్యాపేక్షయా వాక్యార్థత్వం-తదుక్తం-స్థాయీ వా సాత్త్వికో వాపి సం
చారీ వాక్వచిత్క్వచిత్ । భావో వాక్యార్థతామేతీతి తత్తద్భావవిశేష ఇ
త్యాదినా- తథాపి రసప్రత్యవాంతరవ్యాపారత్వాత్పదార్థవ్యవహారః
ఏవంచ పదార్థస్థానీయభావాదిప్రతీత్యుత్తరకాలీనస్ఫురణతయా రసో వా
క్యార్థస్థానీయ ఇతి నిష్కర్షః ॥ రసప్రతీతివిభావాదీనామవాంతరవ్యా
పారత్వం నిర్వహతి యస్మిన్నితి ॥ ఉచితాం విశ్రాంతిం దధతి- కారకజ్ఞా
పకభావవైలక్షణ్యేన వ్యంజనధ్వననచర్వణచమత్కారాదిశబ్దవాచ్యరస
గోచరజ్ఞానవిశేషోపయోగిత్వం భజంత ఇత్యర్థః - అత ఏవోక్తం లోచనే
విభావాదిరత్ర న జ్ఞాపకో నాపి కారకః- అపి తు చర్వణోపయోగీతి- అత ఏ
వాలౌకికత్వమస్యేతి భావః - ఏతచ్చాఘటితఘటనసూచకేన కిలశబ్దే
న ద్యోత్యతే । అత ఇతి విభావాదివిశ్రాంతేరిత్యర్థః - భావాః స్థాయిభా
వా ఏవ క్రమేణాంకురితకందళితపల్లవితత్వాదిరూపేణ సముదితోన్యోన్య

నరమీ విభావాద్యా యస్మిన్కిల దధతి విశ్రాంతిముచితాం। అ
తో భావా ఏవ క్రమసముదితాన్యోన్యవిభవా రసీభావం బిభ్ర
త్యథ చ పటతాం తంతవ ఇవ॥ ౧౦౪ ॥ భావే స్థాయిని వర్ధమాన

విభవః స్వస్వపరిపోషో యేషాం తే క్రమసముదితాన్యోన్యవిభవాః-య
ద్యప్యన్యోన్యశబ్దః కర్మవ్యతీహారే ద్విర్భావితః - తథాప్యౌచి
త్యాదుక్తార్థే యోజనీయః - అథ చ విభావాదిసన్నిధానానంతరమేవేత్య
ర్థః- చోవధారణే- అనేన వ్యంగ్యవ్యంజకయో రసవిభావాద్యోరస్త్యేవ
క్రమః- కింతు శతపత్రపత్రశతవ్యతిభేదవదాశుభావిత్వాన్న సంలక్ష్యత
ఇతి సూచితం భవతి - రసీభావం బిభ్రతి పూర్వం వాసనామాత్రావస్థా
యినః స్థాయినో విభావాదిమహిమ్నా రసాత్మనా పరిణమంతి-రసాదిశబ్దప్ర
తిపాద్యత్వం చ భజంత ఇత్యర్థః ॥ తత్ర దృష్టాంతమాహ పటతాం తంతవ ఇ
వేతి॥ తదుక్తం॥ యథా హి తంతవో వేమతుర్యాదిక్రియయాన్వితాః। పటా
త్మనా పరిణతాః పటవాచ్యా భవంతి తే॥ తథైవ స్థాయినో భావా విభావాది
భిరన్వితాః। రసాత్మనా పరిణతా రసవాచ్యా భవంతి త ఇతి ॥ ౧౦౪॥ అథ ని
ర్వేదాదీనాం రసపోషకాణామవస్థానక్రమమభిదధానః ప్రతిపత్తిదా

ష్ట్యర్థంపూర్వోక్తమేవరసస్యాశ్రయంస్మారయతి భావఇతి ॥ వర్ధమా
నవిభవేవిభావాదిభిరితిభావః-యథార్ణవేకల్లోలాఉత్పద్యంతేవిలీయంతే
చతద్వద్రత్యాదిస్థాయిభావే నిర్వేదాదయోనిమజ్జంత్యున్మజ్జంతిచేతిభా
వః- తదుక్తం-మజ్జంతశ్చనిమజ్జంతఃకల్లోలాస్తేయథార్ణవే। తద్వదుత్క
ర్షంవితన్వంతియాంతితద్రూపతామపి। తథాస్థాయినినిర్మగ్నాహ్యున్మ
గ్నావ్యభిచారిణః। పుష్ణంతిస్థాయినంస్వాంశ్చతంనయంతిరసాత్మతామి
తి॥తతఃకిమతఆహ నిర్వేదేతి॥ నిర్వేదాదీనాముపభోగేనచర్వణయాభా
వితఉత్పాదితఃనిజః స్వగోచరఇత్యర్థః - స్వస్మాదభిన్నస్యాపిస్వరూప
స్యస్వేనైవవిషయీకరణసంభవాత్-యదాహుః - ఆత్మానమాత్మన్య
వలోకయంతమితి- తథాభూతస్వాదాతిరేకోలౌకికచమత్కారాత్మా
యస్యసతథోక్తస్సః రసోఖండానందాత్మకోభవతి - అయంచలోకే
స్యాత్ లౌకికశ్చేదిత్యర్థః- అనుకార్యేరామాదావేవనాన్యత్ర-నాట్యే

> విభవైరత్యాదికే సింధువత్కల్లోలా ఇవసంభవంతివిలయం
> చాయాంతిభావాముహుః। నిర్వేదాద్యుపభోగభావితనిజా
> స్వాదాతిరేకోరసోలోకేస్యాదనుకార్యఏవకథితోనాట్యేతు

తుఅలౌకికశ్చేదిత్యర్థః-సామాజికేకథితఇతి- అత్రరసోనాయకాశ్రయప
వేత్యతేఽతిశేషః- అతఏవోక్తంలోచనే- సచనవ్యతిరిక్తమాధారమపే
క్షతేకింత్వనుకార్యాభిన్నాభిమతేనర్తకేఆస్వాదయితాసామాజికః-తే
ననాట్యఏవరసానామనుకార్యాదిష్వితి-ఉక్తంచశారదాతనయేన-వ్యా
పారేణచకావ్యస్యతదీయాభినయేనచ। రసాత్మత్వంనీయమానఃస్థాయీ
స్వాద్యత్వమేష్యతి - సామాజికాదిరేవాస్యరసస్యాశ్రయఉచ్యతే। ర
సస్యవర్తమానత్వాన్నానుకార్యస్యసంభవః। అను
కార్యస్యరామాదేఃకాలాతిక్రమదర్శనాత్ । నాతిక్రాంతానుకార్య
స్యరసోద్భావనయాకవిః॥। బధ్నాతికావ్యంయత్తస్మాద్రసస్సామాజికా
శ్రయఇతి-కేచిదేతత్సామాజికాశ్రయత్వమారోపితంనతుముఖ్యమిత్యా
హుః।తదుక్తంమహోపాధ్యాయనరహరిసూరిణా- ఏవంసామాజిక
సమవేతతాంరసస్యాంగీకృత్యాలౌకికతావర్ణితా పరమార్థతఃపునఃపరి

పూర్ణాఖండైకరసానందరూపపరమేశ్వరపర్యాయస్యాస్యరసస్యాధికర
ణచింతాకుతోవా నసత్యానంతానందాత్మకేబ్రహ్మణ్యపిపదమాసాదయే
దితి-విచారచతురైరనాదికవిభిరనాధారోరససామాజికైఃపరంచర్వ్య
తే విభావాదిభిఃపరంవ్యజ్యతే- యోగిగమ్యత్వమాత్రేణేశ్వరస్యయో
గిమనోనివాససంవాదవత్సామాజికాధికరణత్వారోపోపి సహ్యతఇత్యా
దిభిర్యుక్తిభిఃప్రతిపాదితమనధికరణత్వమేవసిద్ధాంతః- అతఏవాయంబ్ర
హ్మానందఏవ- ఇయాంస్తువిశేషః-బ్రహ్మానందోయోగగమ్యః - అయం
తువిభావాద్యనుసంధానగమ్యఇతి- ఇదమపితైనైవోక్తం- సర్వత్రైకై
వానందవ్యక్తిర్లౌకికంసుఖమితివ్యవహ్రియతే - అలౌకికవిభావాద్యభి
వ్యక్త్యైకవిస్మయమాత్రప్రసిద్ధ్యనుసారాదలౌకికోరసఇతి - కథ్యతే-
నానావిధవిమలకర్మనిర్మలాంతఃకరణేషుశమదమాది సాధనసంపన్నేషు

సామాజికే॥ ౧౦౫॥ ఇతివిద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయ
శోభూషణేఅలంకారశాస్త్రే రసప్రకరణంసమాప్తం. *****

శ్రవణమనననిదిధ్యాసనపరేషుపరమయోగిషు నిర్వికల్పకసమాధ్యభివ్య
క్త్యైబ్రహ్మేతిపరమాత్మేతీశ్వరఇతిశబ్ద్యతఇతి - ఉక్తంచస్వాత్మయోగ
ప్రదీపే- యాస్థాయిభావరతిరేవనిమిత్తభేదాచ్ఛృంగారముఖ్యనవనా
ట్యరసీభవంతీ। సామాజికాంత్సహృదయాన్నటనాయకాదీనానందయే
త్సహజపూర్ణరసోస్మిసోహమితిసంక్షేపః ॥ ౧౦౫ ॥ ************

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథ సూరిసూనునా విశ్వజనీనవిద్యస్యవిద్వన్మణేః
పెద్దయార్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీథినావిరచితే
ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానే రత్నాపణాఖ్యానే
రసనిరూపణంనామచతుర్థంప్రకరణమ్.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే.

### దోషప్రకరణమ్.— ౫.

రసనిరూపణానంతరంతదుపస్కారహేతుభూతగుణాలంకారని
రూపణేప్రసక్తేపితదుల్లంఘ్య మధ్యేదోషనిరూపణంసంగమయన్ ప్రతి
జానీతే అథేతి॥ గుణానామిత్యలంకారాణామప్యుపలక్షణం - సమ్యగితి
అన్యథావివేకమాత్రస్య ప్రరూఢత్వాభావాదితిభావః ॥ తత్రదోషసా
మాన్యలక్షణమాహ దోషఇతి ॥ రసాపకర్షద్వారాకావ్యాపకర్షహేతు

అథకావ్యజీవితభూతరసనిరూపణానంతరంతదుపస్కారహే
తూనాంగుణానాం సమ్యగ్వివేకాయదోషానిరూప్యంతే॥ త
త్రదోషసామాన్యలక్షణం॥ దోషఃకావ్యాపకర్షస్యహేతుశ్శ
బ్దార్థగోచరః॥శబ్దార్థమయత్వాత్ కావ్యస్యతదపకర్షహేతూ
నామపిదోషాణాంశబ్దగతత్వేనఅర్థగతత్వేనచద్వైవిధ్యం।శ
బ్దగతానామపిపదవాక్యగతత్వేనచద్వైవిధ్యం॥౧॥···తత్ర
పదగతదోషాఃకథ్యంతే ॥ అప్రయుక్తమపుష్టార్థమసమర్థంని
రర్థకం। నేయార్థంచ్యుతసంస్కారం సందిగ్ధంచాప్రయోజ
కం॥ క్లిష్టంగూఢార్థకంగ్రామ్యమన్యార్థంచాప్రతీతికం। అ
విమృష్టవిధేయాంశంవిరుద్ధమతికృత్తథా॥ అశ్లీలంపరుషంచే
తిదోషాస్సప్తదశస్మృతాః॥ ౨॥ ఏషాంస్వరూపంనిరూప్యతే॥

ర్దోషఇత్యర్థః - అతఏవోక్తంకావ్యప్రకాశే। ముఖ్యార్థహతిర్దోషఇ
త్యాదినా - శబ్దార్థగోచరఇత్యేతద్విభాగపరం ॥ ౧ ॥ అత్రరసాది
ప్రతీతేర్విభావాద్యర్థమూలత్వా ద్విభావాదేశ్చవాక్యాధీనత్వాద్వా
క్యానాంచపదారబ్ధత్వాత్పృథమభావితయా తేషాం తద్దోషనిరూపణం
ప్రతిజానీతే- తత్రపదగతదోషాఇతి ॥ ౨ ॥ యథోద్దేశమేతేషాంలక్షణ

మాహ॥ యదప్రయుక్తమిత్యాదినా॥అభిధానాదావామ్నాతమపికవిభి
రనాదృతమప్రయుక్తమిత్యర్థః ॥ యోగమాత్రప్రసిద్ధంశాస్త్రమాత్ర
ప్రసిద్ధమిత్యర్థః- మాత్రశబ్దేనవాచకశక్తివిరహఃప్రతిపాద్యతే॥ స్వసం
కేతప్రసిద్ధార్థమితి- సంకేతమాత్రాధీనార్థమిత్యర్థః ॥ చ్యుతస్సంస్కా
రోవ్యాకరణకృతోయస్మాచ్చ్యుతసంస్కారం॥ విశేషవిధాయకంనభవ

యదప్రయుక్తంకవిభిరప్రయుక్తంతదుచ్యతే। ప్రకృతానుప
యుక్తార్థమపుష్టార్థంతదుచ్యతే॥ యోగమాత్రప్రసిద్ధంయద
సమర్థంతదుచ్యతే। పాదపూరణమాత్రంయత్తన్నిరర్థకము
చ్యతే॥స్వసంకేతప్రక్లృప్తార్థంనేయార్థంపరికీర్త్యతే। శబ్ద
శాస్త్రవిరుద్ధంయచ్చ్యుతసంస్కారముచ్యతే ॥ సందిగ్ధంత
న్మతంయత్స్యాత్సందిగ్ధార్థప్రతీతికృత్।తదప్రయోజకంయ
త్స్యాదవిశేషవిధాయకం॥క్లిష్టంతదర్థావగతిర్దూరదూరాయి
తోభవేత్। ప్రయుక్తమప్రసిద్ధార్థేగూఢార్థంపరికీర్త్యతే॥
పామరవ్యవహారైకప్రసిద్ధంగ్రామ్యముచ్యతే । యద్రూ
ఢిప్రచ్యుతంనామతదన్యార్థముదాహృతం ॥ శాస్త్రమాత్ర
ప్రసిద్ధంయదప్రతీతికముచ్యతే। అవిమృష్టవిధేయాంశంగుణీ
భూతవిధేయకం॥ విపరీతార్థధీర్యస్మాద్విరుద్ధమతికృన్మతం ।
అశ్లీలంయదమాంగళ్యజుగుప్సావ్రీడనీకరం ॥ పరుషంనామ
తద్యత్స్యాద్విహితంపరుషాక్షరైః॥ 3 ॥ అత్రవనవృత్తీనాం
శష్రస్త్రీణాంవచనేష్వదోషాఉదాహ్రియంతే॥ అప్రయు
క్తంయథా॥విముఖాదైవతాస్సర్వేతేనోదుశ్చ్యవనాదయః।

త్యవిశేషవిధాయకం ॥ దూరదూరా అతిదూరావ్యవహితేత్యర్థః ॥ అ
ప్రయుక్తమితి ॥ యదుభయార్థంసదప్రసిద్ధార్థేప్రయుక్తంతద్గూఢార్థ
మిత్యర్థః - ఏతదేవ నిహతార్థమితికేచిత్ ॥ రూఢేఃప్రసిద్ధేఃప్రచ్యుతం
రూఢిప్రచ్యుతం- అన్యార్థంఅవాచకమిత్యపరే॥ అవిమృష్టఃప్రాధాన్యే
నానిర్దిష్టోవిధేయాంశోయత్రతదవిమృష్టవిధేయాంశంతదేవాహగుణీభూ
తవిధేయకమితి॥ శిష్టంస్పష్టం॥3॥యథాయోగముదాహరతి॥ విముఖాఇతి

దైవతా ఇతి - బృందారకా దైవతాని పుంసి వేత్యమరః - దుస్సహశ్చ్యవ
నో మునిరస్యేతి దుశ్చ్యవన ఇంద్రః- గృహిణపత్న్యా గృహైర్వా మేధం
తే సంగచ్ఛంత ఇతి గృహమేధినో గృహస్థాః తత్పత్న్యో గృహమేధిన్యః- గృ
హంపత్న్యాం గృహేపి చ। దారేష్వపి గృహాః। జాయాథ గృహిణీ గృహా
ఇతి విశ్వామరహలాయుధాః- మెధృసంగమే చేత్యస్మాద్ధాతోర్ణిని ప్రత్య
యః॥ అత్ర దైవత దుశ్చ్యవనశబ్దయోర్యథాక్రమం లింగానుశాసనశబ్దా
నుశాసనామ్నాతయోరపి కవీనామనాదరాద్దుష్టత్వమిత్యాహ అత్రేతి॥
ఏకైకోదాహరణవివక్షాయాం పదదోషద్వయమేతత్ - సముదాయవి
వక్షాయాం తు వాక్యదోషోయం- విరోధినో దుశ్చ్యవనాది దైవతా ఇత్య

అరణ్యగృహమేధినోర్వ్యయం హంతకల్పితాః॥ అత్ర దై
వతా ఇతి పుంలింగ ప్రయోగః। దుశ్చ్యవన ఇతి చేంద్రపరత్వేన
కవిభిర్న ప్రయుక్తః॥ ౪॥ అపుష్టార్థం యథా॥ వ్యర్థాష్టాగార్ధ
బాహూనామమీషామీదృశాం దశాం। కథం సహామహే ధి
గ్ధిక్కర్తనం హంత జీవితం॥ అత్ర వ్యర్థబాహుద్వయానామితి
వివక్షితే అష్టార్ధాగార్ధబాహూనామిత్యనుపయుక్తం। ఏతదేవా
విమృష్టవిధేయాంశస్యోదాహరణం। బాహుద్వయస్యైవ య
ద్వ్యర్థ్యవిధేయే తస్యోపసర్జనత్వం ప్రతీయతే॥౫॥ అసమర్థం యథా

క్తే సమాసదోషః- అప్రయుక్తాదీనాం త్రైవిధ్యస్యాపి కావ్యప్రకాశకా
రాదిభిరంగీకృతత్వాదతి ద్రష్టవ్యం - ఏవముత్తరత్రాపి యథాసంభవ
మూహనీయం॥ ౪॥ వ్యర్థేతి॥ అష్టార్ధార్ధం ద్వయం తద్విశిష్టా బాహవస్తథో
క్తా ఇతి మధ్యమపదలోపీ సమాసః- జీవితమితి ధిక్ఛబ్దయోగే ద్వితీయా- త
స్య నిత్యవీప్సయోరిత్యాభీక్ష్ణ్యే ద్విర్భావః - ప్రకృతానుపయుక్తతాం
దర్శయతి అత్రేతి॥ ఉదాహరణలాఘవమాహ ఏతదేవేతి॥ వ్యర్థబా
హుద్వయానామితీదమేవేత్యర్థః- అత్ర దుర్దశాప్రస్తావే బాహూద్దేశేన
విధేయస్యైవ యద్వ్యర్థ్యస్యాన్యపదార్థప్రధానబహువ్రీహివృత్తిపదార్థత్వే
న గుణీభావాదవిమృష్టవిధేయాంశాఖ్యో దోష ఇత్యర్థః॥ ౫॥ విహాయేతి॥
అత్రాంబుధరశబ్దస్య సముద్రే శాస్త్రప్రసిద్ధిరేవ న తు వాచకశక్తిః అతో

సమర్థత్వమిత్యాహ అత్రేతి॥ ౬॥ లాఘవార్థమనర్థకాదిచతుష్టయమే కేనశ్లోకేనోదాహరతి విహాయచేతి॥ అత్ర వై శబ్దోఽత్యస్యైకస్యచిదప్యర్థస్యాన్వయాభావాత్పాదపూరణమాత్రప్రయోజకత్వేననిరర్థకో వైశబ్ద ఇత్యాహ అత్ర వై ఇతీతి ॥ అత్ర వాక్యసంధేర్వైకల్పికత్వాదాయాదేశాభావః- యమకేషునిరర్థకంనదోష ఇత్యుక్తం హేమచంద్రేణ॥ వ్యత్యస్తనవేత్యత్ర వర్ణవ్యత్యాసేన వనప్రతీతిర్లక్షణయేతి వక్తవ్యం - తస్యాంచకుశలాదివన్నరూఢిర్నిమిత్తం-నాపి గంగాయాం ఘోష ఇత్యాదివత్ప్రయోజనం- కింతుస్వసంకేతమాత్రం- అతస్తత్రాశక్తేయంలక్షణా-

థా॥ విహాయవసుధామేనాంచతురంబుధరావృతాం । క్వను
గంతవ్యమస్మాకమరణ్యేప్యసుఖాస్థితిః॥ అత్రజలధిపరత్వేనాం
బుధరపదమసమర్థం॥౬॥ అనర్థకనేయార్థచ్యుతసంస్కారసం
దిగ్ధానియథా॥ విహాయచగృహంస్త్రైవవ్యత్యస్తనవవృత్త
యః। కదాభవిష్యతేవాసఃకటకేషుమహీభృతాం॥ అత్ర వై
ఇతినిరర్థకం । వ్యత్యస్తనవశబ్దేనవనప్రతీతిస్స్వసంకేతమా
త్రాయత్తేతి నేయార్థకం । భవిష్యతఇతిభవతేరాత్మనేపది
త్వంశబ్దశాస్త్రవిరుద్ధమితిచ్యుతసంస్కారం। మహీభృతాంక
టకేషువాస ఇత్యనేనరాజ్ఞాంనగరేషువాస ఉతపర్వతానాం
నితంబేష్వితిసందేహాత్సందిగ్ధం॥ ౭ ॥ అప్రయోజకక్లిష్టేయ
థా॥ హంతవర్త్మామహేవజ్రఘట్టనాత్ప్రాక్చలాత్మసు । న

నోపేక్షణీయా॥ నిరూఢాలక్షణాఃకాశ్చిత్సామర్థ్యాదభిధానవత్ । క్రియంతేసాంప్రతం కాశ్చిత్కాశ్చిన్నైవత్వశక్తితః- ఇత్యాచార్యైస్తస్యానిషిద్ధత్వాత్ ॥ అతో నేయార్థమేతదిత్యాశయేనాహ వ్యత్యస్తనవశబ్దేనవనప్రతీతిస్స్వసంకేతమాత్రాయత్తేతి॥ ప్రాప్త్యర్థస్యైవభవతేరాత్మనేపదిత్వం నసత్తార్థస్యేతి వైయాకరణాః - అతోఽస్యచ్యుతసంస్కారత్వమిత్యాహ భవిష్యతఇతి॥ సందిగ్ధమభినీయదర్శయతి మహీభృతామితి ॥ అత్ర భృఞః పాలనధారణార్థత్వానుశాసనం కటకంవలయేసానౌ రాజధానీనితంబయోరిత్యభిధానంచ సందేహబీజమితిభావః॥ ౭ ॥

హం తేతి॥ వ్యుత్క్రమేణలక్షణం యోజయతి అత్రేత్యాదినా॥ ౮॥ శోణి తేతి ॥ గ్రామ్యప్రయుక్తా పామరవ్యవహారమాత్రప్రసిద్ధావిత్యర్థః- వి పూర్వస్య దగ్ధశబ్దస్య నిపుణార్థత్వాద్దాహం ప్రత్యవాచకత్వాదన్యార్థమి త్యాహ విదగ్ధేతి॥ ౯॥ అప్రతీతికముదాహరతి మనూపదేశా ఇతి॥ యథా

భస్వదశనారాతిధ్వజాగ్రజవిరోధిషు॥ అత్ర నభస్వదశనా స్సర్పాస్తేషామరాతిర్గరుడః స ఏవ ధ్వజో యస్యేతి విష్ణుస్తస్యా గ్రజ ఇంద్రస్తస్య విరోధిషు పర్వతేష్విత్యర్థప్రతీతేరతిదూర త్వాత్ క్లిష్టం। పర్వతేషు వర్తనం దుఃఖావహమితి ప్రకృతే వజ్ర ఘట్టనాత్ప్రాక్ చలాత్మస్వితి పర్వతవిశేషణస్యానుపయుక్త త్వాదప్రయోజకం॥ ౮॥ గూఢార్థగ్రామ్యార్థాన్యార్థాని యథా॥ శోణితాబ్జదృశః కామం శ్యామగల్లకటిస్థలాః। విదగ్ధహృదయా శ్శోకవహ్నినా రాజకన్యకాః॥ అత్ర శోణితశబ్దస్య రుధిరే ప్ర సిద్ధస్య పాటలవర్ణపరత్వేన ప్రయోగాద్గూఢార్థం। గల్లకటిశబ్దౌ కపోలజఘనపరత్వేన గ్రామ్యప్రయుక్తౌ। విదగ్ధహృదయా ఇతి విశేషణం దగ్ధహృదయస్యావాచకత్వాదన్యార్థం॥ ౯॥ అప్రతీతికం యథా॥ మనూపదేశాః క్వగతాః కులాచార్యైరు దీరితాః॥ అత్ర మనుశబ్దో మంత్రపరత్వేన మంత్రశాస్త్రమా త్రప్రసిద్ధ ఇత్యప్రతీతికం॥ ౧౦॥ విరుద్ధమతికృద్యథా॥ అంబి కారమణస్యాంఘ్రి సేవా వ్యర్థా కథం భవేత్। రాజ్ఞామకా ర్యమిత్రాణాం వినాశం సముపేయుషాం॥ అత్రాంబికారమ ణశబ్దాన్మాతృసంభోగకారిణః ప్రతీతిః। అకార్యమిత్రశబ్దాద కార్యేషుమిత్రాణీతి ప్రతీతిః। వియోగదుఃఖపరతయా ప్రయు

లోకమాత్రప్రసిద్ధం గ్రామ్యం తథా శాస్త్రమాత్రప్రసిద్ధమప్రతీతికమి త్యర్థః- కులాచార్యైరిత్యనేన సంప్రదాయశుద్ధిస్సూచ్యతే॥ ౧౦॥ అంబి కారమణస్యేతి॥ వినాశం వియోగదుఃఖమిత్యర్థః॥ లక్ష్యే లక్షణం యోజ యతి అత్రేత్యాదినా॥ కార్యం ప్రయోజనం వినా మిత్రాణి నిరుపాధికబం ధవ ఇతి వివక్షితే అకార్యేష్వనుచితకర్మసు మిత్రాణీతి విరుద్ధబుద్ధ్యుత్పా

దనాద్విరుద్ధమతికృదిత్యాహ అకార్యేతి॥ ౧౧॥ అభిప్రేతేతి॥అభిప్రేత
పదమిష్టస్థానంపతేషాంస్వభర్తౄణాంనీచసాధనమల్పసైన్యం-సహాయ
సంపత్తిర్నాస్తీత్యర్థః - సాధనంనిర్వృతౌమేఢ్రేసైన్యేసిద్ధౌషధేగతావి
తివిశ్వః- పరోత్సర్గఃపరకర్తృకత్యాగః- ఉత్సర్గోవర్జనేత్యాగఇతివిశ్వః॥

క్తాద్వినాశశబ్దాన్నాశప్రతీతిరితివిరుద్ధమతికృత్ ॥ ౧౧ ॥ అ
మంగళవ్రీడాజుగుప్సాప్రతీతికరంత్రివిధమశ్లీలంయథా॥ అ
భిప్రేతపదావాసఃకదానస్సంభవిష్యతి । నీచంసాధనమేతే
షాంపరోత్సర్గైకజీవినాం॥ అత్రాభిప్రేతపదావాసశబ్దా
త్ప్రేతలోకవాసప్రతీతేరమంగళత్వం॥ నీచంసాధనమిత్యనే
నతుచ్ఛమేహనప్రతీతేర్వ్రీడాకరత్వం।పరోత్సర్గైకజీవినామి
త్యతోఽత్సర్గశబ్దాదధోవాయుప్రతీతేర్జుగుప్సాకరత్వం॥ ౧౨॥
పరుషంయథా ॥ కుతఃకాంతారవృత్తీనాంకార్త్తార్థ్యార్థిత్వ
మస్తినః॥ అత్రకార్త్తార్థ్యార్థిత్వమితిపరుషవర్ణారబ్ధత్వం॥౧౩
అథవాక్యదోషాః ॥ శబ్దహీనంక్రమభ్రష్టంవిసంధిపునరుక్తి
మత్ ।వ్యాకీర్ణంవాక్యసంకీర్ణమపూర్ణంవాక్యగర్భితం॥ద్విభి
న్నలింగవచనేద్వేచన్యూనాధికోపమే । భగ్నచ్ఛందోయతి
భ్రష్టమశరీరమరీతికం ॥ విసర్గలుప్తమస్థానసమాసంవాచ్య
వర్జితం।సమాప్తపునరాత్తంచతథాసంబంధవర్జితం॥పతత్ప్ర
కర్షమధికపదంప్రక్రమభంగవత్ ।చతుర్వింశతిరుచ్యంతేదో
షావాక్యసమాశ్రితాః॥౧౪॥ ఏషాంస్వరూపముదాహరణం
చ॥ శబ్దశాస్త్రప్రహతంవాక్యంశబ్దహీనంప్రకీర్త్యతే॥యథా
శత్రువాక్యేషు॥నసంశృణుమహోహంతహితమాప్తైర్నిమం

త్రివిధమశ్లీలంయోజయతి అభిప్రేతేత్యాదినా ॥ ౧౨ ॥ కుతఇతి ॥ కా
ర్త్తార్థ్యార్థిత్వంధనస్యతాభిలాషిత్వం-పరుషైఃకరుణరసాననుగుణత్వేనశ్రు
తికటుభిర్వర్ణైఃసరేఫద్వితీయసంయోగాదిభిరారబ్ధమిత్యర్థః॥౧౩॥పద
దోషానంతరంవాక్యదోషానుద్దేశపూర్వకంలక్షణోదాహరణాభ్యాంద
ర్శయతి॥అథేత్యాదినా॥౧౪॥ నేతి॥ఆప్తైర్నిమంత్రితముపదిష్టంహితంనసం

శృణుమహే నసమశ్రౌష్మేతి వర్తమానసామీప్యే వర్తమానప్రత్యయేన
హితాశ్రవణరాజ్యభ్రంశయోరవిరామస్సూచ్యతే- ననుచ్యుతసంస్కా-
రస్యైవశబ్దహీనమితిసంజ్ఞాంతరంనపునఃపృథగ్దోషః- వాక్యగతత్వేనసార్థ
కస్యకావ్యప్రకాశకారేణ పదద్వయేయుగపదసాధుత్వాసంభవేనపరి
హృతత్వాదితిచేత్సత్యం - యద్యప్యేకపదమేవాసాధుతథాపితదసాధు
త్వంపదాంతరసమన్వయసాపేక్షమితివాక్యదోష ఏవాయంనపదదోషః
తర్హికదాభవిష్యతేవాసఇత్యత్రాపిపదాంతరసన్నిధానాదేవదోషత్వా
వగమాద్వాక్యదోషత్వమేవ- కేవలంభవిష్యతేశబ్దస్యలృటశ్చాత్రదేశే
చతుర్థ్యేకవచనేసత్యసాధుత్వాసంభవాదితిచేత్సత్యం-వాక్యస్యైవా
త్రప్రయోగయోగ్యత్వాదావశ్యక పదాంతరసన్నిధానే యత్రవాక్య

త్రితం।యేనకాకతిభూభర్తుస్సేవాంహిత్వాహతావయం ॥
అత్ర హితంనసంశృణుమహఇతిపదద్వయప్రయోగేదోషావి
ష్కారాద్వాక్యమేవదుష్టమితినపదదోషశంకా।సంపూర్వస్య
శృణోతేరాత్మనేపదిత్వేకర్మణోనుపాదాననియమాత్॥౧౫
అథక్రమభ్రష్టం॥ క్రమభ్రష్టంభవేదర్థశ్శబ్దోవాయత్రనక్ర
మః॥ యథా॥ ప్రభవేకాకతీంద్రాయతురగాన్కరిణోథ
వా। ఉపాయనమకుర్వాణావయందైవేనవంచితాః॥అత్రక

మాత్రనిర్వాహస్తత్రపదదోషః- యత్రపదాంతరవిశేషసహకృతస్యై
వాసాధుత్వం యథాప్రకృతేతత్ర వాక్యదోషః- అన్యథాపదదోషస్యై
వాభావప్రసంగాదితి- తదేతత్సర్వంమనసినిధాయాహ అత్రహితమి
త్యాది॥ ఆత్మనేపదిత్వఇతి - సమోగమ్యృచ్ఛీత్యాదినేతిశేషః-కర్మణోను
పాదాననియమాదితి- అకర్మకాధికారాదితిశేషః-నచకర్మాకాంక్షస్యశృ
ణోతేఃకథమకర్మకత్వమితివాచ్యం- అవివక్షితకర్మకస్యైవాత్రాకర్మక
త్వాత్ -తదుక్తం- ధాతోరర్థాంతరేవృత్తేర్ధాత్వర్థేనోపసంగ్రహాత్।ప్ర
సిద్ధేరవివక్షాతఃకర్మణోకర్మికాక్రియేతి॥౧౫॥క్రమభ్రష్టమితి॥తత్రార్థ
క్రమభ్రష్టముదాహరతి ప్రభవఇతి॥ లక్ష్యేలక్షణంయోజయతి అత్రే
తి॥ దుర్లభత్వాత్కరిణాంసులభత్వాచ్చతురగాణామితి- నను- యవా

న్వగ్నిహోత్రంజుహోతి-యవాగూంపచతీత్యత్ర పాఠక్రమాను
పపత్తావర్థక్రమోయథాస్వీకృతః - తద్వదత్రాఽపి యథాయోగమన్వ
యోంగీక్రియతామితిచేత్సత్యం- అపౌరుషేయే వేదవాక్యేయథాతథా
వాస్తుపుంవాక్యేతుశ్రవణానంతరమేవప్రయోక్తృస్తారతమ్యానభిజ్ఞత్వ
ప్రతీతేరన్వయవిళంబాసహిష్ణుత్వా ద్దుష్టత్వమేవేత్యనవద్యం ॥ ౧౬ ॥
శాబ్దంక్రమభంగముదాహరతి కానామేతి ॥ సూర్యాచంద్రమసావితి-
దేవతాద్వంద్వే చేత్యానఙాదేశః- తత్రలోకవేదయోరతిప్రసిద్ధసాహ
చర్యాణామేవదేవతావాచినాంద్వంద్వస్యవివక్షితత్వాన్న చంద్రసూ
ర్యావిత్యత్రానఙాదేశః॥ వ్యుత్క్రమమభివ్యక్తముచితక్రమానుక్తిమభినీ

రిణోయద్వాతురగాఽలివక్తవ్యే వ్యుత్క్రమేణోక్తం। తుర
గాపేక్షయాకరిణాముత్కృష్టత్వాత్ । అథవాకరిణఇత్యర్థ
క్రమభంగః॥ ౧౬॥ శబ్దక్రమభంగోయథా॥కానామగణనా
స్మాసుకాకతీయస్యభూపతేః।యశఃప్రతాపయోర్మగ్నాసూ
ర్యాచంద్రమసావపి ॥ అత్రయశఃప్రతాపయోశ్చంద్రసూ
ర్యౌమగ్నావితిశబ్దక్రమెఉచితెతథానోక్తం।యశఃప్రతాప
యోస్సూర్యాచంద్రమసౌ మగ్నాఽితి సముదాయద్వయా
న్వయేయథాయోగమర్థాన్వయేసిద్ధే నార్థక్రమవిరోధః- అ

యదర్శయతి అత్రేతి॥ఆద్యభేదసాంకర్యంపరిహరతి యశఇతి॥యశఃప్ర
తాపయోరిత్యేకస్సముదాయః-సూర్యాచంద్రమసావిత్యపరః-తదేతత్స
ముదాయద్వయముద్భూతావయవభేదం - అన్యథాద్వివచనానుపపత్తేః
తస్యాన్వయేసతీతి శేషః- యథాయోగ్యమర్థాన్వయేనార్థక్రమవిరోధఇ
తి- అభిధానక్రమేణాభిధేయక్రమాచిత్యేపికవిసమయసిద్ధోపమానోప
మేయభావానుసారేణ వర్తిపదార్థానాం కీర్తిప్రభృతీనాం వ్యుత్క్రమే
ణాపిసంబంధేనంతరోదాహరణవద్బాధకాభావా న్నార్థక్రమభంగఇ
త్యర్థః ॥ కుత్రతర్హిక్రమభంగఇత్యాకాంక్షాయామాహ అపితుశబ్దప్ర
యోగపవేతి ॥ యథాసంఖ్యన్యాయోల్లంఘనాదితిభావః ॥ నసుద్వంద్వ
సమాసేవర్తిపదానిప్రత్యేకంస్వసహచరితపదార్థాంతరాణ్యపి యుగప

దధిదధతీతివార్త్తికకారమతం - తదుక్తం- యుగపదధికరణవచనేద్వంద్వ
ఇతి - తన్మతేయశశ్శబ్దేనాపి యుగపద్యశః ప్రతాపావభిధీయేతే ప్రతాప
శబ్దేనాపి- ఏవం సూర్యాచంద్రమసావిత్యత్రాపిద్రష్టవ్యం - తథాచమి
థోన్వయే శాబ్దోపిక్రమభంగో నసంభవతీతిచేన్నైష దోషః - సర్వదా
కేవలపదానామేకైకార్థవాచకత్వాద్వృత్తిపదానామపి మతభేదేనతథా
భావాత్ ప్రాయేణసర్వేషామప్యేవమేవవ్యుత్పత్తేరత్రాప్యలౌకికానే
కార్థవాచకత్వనిబంధనమక్రమం బాధిత్వాక్రమస్యైవ జాగరూకత్వా
త్ - యదాహపదమంజరీకారః - పాఘ్రాధ్మేత్యాదౌయుగపదధికరణవ

పితుశబ్దప్రయోగ ఏవక్రమభంగః॥ ౧౬॥ అథవిసంధి ॥ విసం
హితో విరూపో వా యస్య సంధిర్విసంధితత్॥ యథా॥ శౌర్యా
ణీ ఈదృశాన్యాస న్పృథ్వైశ్వర్యం క్వ వాగతం ॥ అత్ర శౌ
ర్యాణీ ఈదృశానీతివిసంధి । పృథ్వైశ్వర్యమితి సంధిర్వైరూ
ప్యం ॥ ౧౭॥ అథపునరుక్తిమత్ ॥శబ్దార్థపౌనరుక్త్యేతుతద్వా
క్యంపునరుక్తిమత్ ॥ యథా ॥ జీర్ణకాననసంకీర్ణైర్వింధ్యకానన
వృత్తయః ॥ అత్ర కాననసంకీర్ణైః కాననవృత్తయఇతిపునరుక్తి
మత్ ॥ ౧౮॥ అథవ్యాకీర్ణం ॥ వ్యాకీర్ణంతద్విభక్తీనాంవ్యాకీ
ర్ణేచమిథోన్వయే॥ యథా॥ సుఖార్థినో మహీపాలావర్తధ్వం
కాకతీశితుః । ఆజ్ఞామురసిబిభ్రాణా శ్శిరసిక్రోడముద్రికాం॥

రనతాయాం ద్వంద్వేపిక్రమస్యప్రతీతేస్సపవనియామక ఇతి ॥ ౧౬॥వి
ంహితఇతి॥విగతా సంహితావర్ణానాంపరస్పరసన్నికర్షోయత్ర సవిసం
ంతః విశ్లిష్టఇత్యర్థః - విరూపః కర్ణకఠోరఇత్యర్థః ॥ శౌర్యాణీఈదృ
శానీత్యత్ర సవర్ణదీర్ఘాభావాద్విశ్లేషః- నచాత్ర వ్యాకరణవిరోధః - వా
క్యసంధేరైచ్ఛికత్వాత్ - తదుక్తం-సంహితైకపదేనిత్యానిత్యాధా
తూపసర్గయోః।నిత్యాసమాసేవాక్యేతుసావివక్షామపేక్షతఇతి॥ ౧౭
పునరుక్తమాహ॥ శబ్దార్థపౌనరుక్త్యఇతి॥ శబ్దమాత్రపౌనరుక్త్యేత్వలం
కారత్వమర్థమాత్రపౌనరుక్త్యేదోషత్వంవక్ష్యతి॥ ౧౮ ॥ వ్యాకీర్ణమితి॥
భక్తీనాం విభక్త్యంతానాం పదానామిత్యర్థః - సంకీర్ణపదమేకంవా

ఁవ్యాకీర్ణమిత్యర్థః॥ సుఖార్థినఇతి ॥ క్రోడముద్రికాం కాకతీయధ్వజప
ంహాముద్రాం- దాస్యరూపత్వాత్తద్ధారణస్యేతిభావః- తదుక్తం - ప
త్రమంగుళివిచ్ఛేదఊరోపిన్యస్తమక్షరం। తన్నామకరణం చేతిదాస్యమే
చ్చతుష్టయమితి॥ ౨౦ ॥ మానేనేతి ॥ అత్ర వాక్యద్వయపదానాంమిథ
స్సంకీర్ణత్వాద్వాక్యసంకీర్ణమిత్యాహ అత్రేతి ॥ ౨౧ ॥ శైలేష్వితి ॥ వ
న్యైః కందమూలఫలాదిభిః- సోచ్ఛ్వసితాస్సప్రాణాః - అత్రబంధుమ

అత్ర క్రోడముద్రికాముదసిశిరస్యాజ్ఞాం బిభ్రాణా ఇతిసంబం
ధః॥ ౨౦॥ అథవాక్యసంకీర్ణం ॥ వాక్యాంతరపదైః కీర్ణంవా
క్యసంకీర్ణముచ్యతే॥ యథా॥ మానేనమహతాస్మాభిర్వనేవ
త్రైనతిష్ఠతాం। వింధ్యస్యజీవితం తన్నోజాతమద్యతృణంకృ
తం॥ అత్ర మహతామానేనయత్తృణంవత్రైనకృతంతదద్య
వింధ్యస్యవనేతిష్ఠతాం నోజీవితం జాతమితివాక్యద్వయపదా
నామన్యోన్యసంకీర్ణతా॥ ౨౧॥ అథాపూర్ణం ॥ అపూర్ణంత
ద్భవేద్యత్రనసంపూర్ణః క్రియాన్వయః ॥ యథా॥ శైలేష్వ
స్మాకమావాసోవన్యైః సోచ్ఛ్వసితావయం। వృద్ధైర్బంధు
మతశ్చాస్మాన్పశ్యన్తాతా ప్రమోదతాం॥ అత్ర శైలవాసా
వన్యవృత్తీన్మృగబాంధవాన్పశ్యన్నితి వివక్షితసంబంధోనసం
పూర్ణః॥ ౨౨॥ అథవాక్యగర్భితం ॥ తద్వాక్యగర్భితంయస్య
మధ్యేవాక్యాంతరంభవేత్ ॥ యథా॥ జ్ఞాత్వావ్యంత్రపురీం
త్రస్యకోధాగ్నిమతిదుస్సహం। యద్వానలంఘ్యతేదైవం
తస్మిన్నిపతితావయం ॥ అత్రాతిదుస్సహంకోధాగ్నింజ్ఞా

తశ్చేతిచశబ్దేనాస్మదర్థవిశేషణతయా శైలవాసవన్యవృత్తీసముచ్చీయే
తే- తత్రదర్శనక్రియాయాఅస్మదర్థద్వారాబంధుమతఇత్యనేనైవసం
బంధోనశైలవాసవన్యవృత్తిభ్యామితిక్రియాన్వయాపరిపూరణాదపూ
ర్ణమిత్యాశయేనాహ అత్రేతి॥ ౨౨॥ తదితి॥ వాక్యేనవాక్యాంతరేణగర్భి
తంసంజాతగర్భంవాక్యంవాక్యగర్భితమిత్యర్థః॥ ఉదాహరణం స్పష్టం॥
నన్వత్రవాక్యార్థస్యాపివాక్యాంతరగర్భితత్వేనోభయదోషత్వసంభ

శేపివాక్యార్థప్రతీతావంతరంగత్వేన ప్రాధాన్యాద్వాక్యదోషప్రా
యపాఠఇత్యనుసంధేయం ॥ ఏవమన్యత్రాపియథాసంభవమూహ్యం॥
౨౩॥ భిన్నలింగభిన్నవచనయోర్లక్షణోదాహరణేదర్శయతి ॥ యత్రే
త్యాదినా ॥ సముద్రాఇవగంభీరంమనఇత్యతోఽపమానోపమేయయో
ర్భిన్నలింగత్వేపిముఖంచంద్రఇవేతివత్సహృదయానాముద్వేగాభావా

త్వాపితస్మిన్నృపతితావయమితి వాక్యమధ్యేయద్వానలంఘ్య
తేదైవమితివాక్యాంతరమనుప్రవిష్టమితి వాక్యగర్భితత్వం॥
౨౩॥ అథభిన్నలింగవచనే ॥ యతోఽపమాభవేద్భిన్నవచనా
భిన్నలింగకా । తద్భిన్నవచనంభిన్నలింగంచాహుర్మనీషిణః॥
ద్వయోరుదాహరణంయథా ॥ సముద్రాఇవగంభీరంమనో
యాదవభూభుజః । గిరిణేవాంధ్రనృపతి ధ్వజిన్యాకలుషీకృ
తం॥ అత్రసముద్రాఇవగంభీరమితిభిన్నవచనం।గిరిణేవధ్వ
జిన్యేతిభిన్నలింగం॥ ౨౪॥ అథాధికన్యూనోపమే ॥ యతోఽ
పమానమధికంన్యూనంవాస్యాద్విశేషణైః । తత్రాధికోప
మంపూర్వంన్యూనోపమమతఃపరం ॥ ద్వయోర్యథాక్రమ
ముదాహరణం ॥ క్షామక్షామముఖాఃకాంతాః కాననేమాళ
వేశితుః। గ్రీష్మేనద్యఇవగ్లానపద్మోత్పలబిసావిలాః ॥ అత్ర
క్షామక్షామముఖానాం కాంతానాముపమానభూతాసు నదీ
షుగ్లానపద్మత్వమాత్రంవక్తవ్యం । గ్లానోత్పలబిసావిలాఇ
త్యధికం॥ న్యూనోపమంయథా ॥ హేరాంగరాగసుభగానగ
రేషుయథావయం । తథైవనిర్ఝరాకీర్ణా విభాంతిధరణీభృ

ద్భిన్నవచనస్యైవేదముదాహరణం - అతఏవోక్తందండ్యాచార్యేణ॥నభి
న్నలింగవచనేనచన్యూనాధికేతథా । ఉపమాయాదూషణాయయత్రో
ద్వేగోనధీమతామితి॥తదేతన్మనసినిధాయాహ॥ అత్రసముద్రాఇవగం
భీరమితిభిన్నవచనమితి॥ ౨౪ ॥ యత్రేతి॥అతోఽపమాశబ్దఃకరణవ్యుత్ప
త్త్యాఉపమానవాచీ-తేనాధికవిశేషణోపమానమధికోపమం - న్యూన
విశేషణోపమానంన్యూనోపమం - తేనసాధారణధర్మాధిక్యేధికోపమం

న్యూనత్వే న్యూనోపమమితి ఫలితం॥ ఉభయోరుదాహరణం సు/
౦॥ ౨౫ ॥ ఛందోభగ్నమితి॥ భగ్నం ఛందోవృత్తం యత్ర తచ్ఛందోభ
గ్నం- యతిర్విచ్ఛేద ఇతి ఛాందసాః- భ్రష్టా యతిర్యత్ర తద్యతిభ్రష్టం -
ఉభయత్ర- వాహితాగ్న్యాదిష్వితి పరనిపాతః - వింధ్యారణ్యేతి తృతీ
యవర్ణే యతిభంగ ఇతి ॥ ప్రహర్షిణీవృత్తే తృతీయదశమవర్ణయోర్విచ్ఛే
దో విహితః - తదుక్తం వృత్తరత్నాకరే॥ మ్నౌ జ్రౌ గస్త్రిదశయతిః ప్ర
హర్షిణీయమితి - తత్ర తృతీయవర్ణే తదభావాద్యతిభ్రష్టం - పాదాంత
వర్ణస్య గురుత్వాభావాచ్ఛందోభంగశ్చ - ననుక్వచిదవసానేపి లఘ్వ•

తః॥ అత్ర హారస్థానే నిర్ఝరా ఉక్తాః అంగరాగస్థానే కిమపి నో
క్తమితి న్యూనోపమత్వం ॥ ౨౫॥ అథ భగ్నచ్ఛందో యతిభ్ర
ష్టే॥ ఛందోభగ్నం వచో యత్ర తద్భగ్నచ్ఛంద ఉచ్యతే। య
త్ర స్థానే యతిభ్రంశ స్తద్యతిభ్రష్ట ముచ్యతే ॥ యథా ॥ విం
ధ్యారణ్యాకృత కుటుంబరక్షణస్య కిం భద్రం భవతి జనస్యామా
దృశస్య ॥ అత్ర వింధ్యారణ్యేతి తృతీయవర్ణే యతిభంగః - పా
దాంతవర్ణస్య గురుత్వాభావాచ్ఛందోభంగః ॥ ౨౬ ॥ అథా
శరీరం ॥ క్రియాపదేన రహితమశరీరం ప్రకీర్త్యతే॥ యథా॥
హంత నిష్ఠురుణో ధాతా క్రీడతో మణికుట్టిమే । కాననే కంట
కాకీర్ణే స్థితాన్ పాండ్యశిశూనిమాన్ ॥ అత్ర క్రియాపదం నవి

త్యమితి వచనేన పాదాంత్యలఘోర్వికల్పేన గురుత్వవిధానాదత్రాపి గురు
త్వాంగీకారేన చ్ఛందోభంగ ఇతి చేత్సత్యం- యత్రేంద్రవజ్రోపేంద్రవ
వజ్రాదౌ పాదాంతవర్ణస్య లాక్షణిక గురుత్వేపి శ్రావ్యత్వభంగాభా
వస్తత్ర మాభూచ్ఛందోభంగః - ప్రహర్షిణీవైతాళీయ వసంతతిలకా
దౌతు వైపరీత్యాదస్త్యేవ దోష ఇతి ప్రాచీనాః॥ ౨౬ ॥ క్రియాపదేనేతి ॥
హంతేత్యనుకంపాయాం - పాండ్యశిశూనితి దర్శనక్రియాపేక్షయా క
ర్మణి ద్వితీయా - అత్ర దర్శనక్రియానుపాదానాత్ -ఆఖ్యాతం సావ్యయ
కారకవిశేషణం వాక్యమితి వాక్యలక్షణాభావేన వాక్యత్వస్యైవాభావా
దశరీరం నామ దోష ఇత్యాశయేనాహ॥ అత్రేతి॥ క్రియాపదరాహిత్యేన

యాభావాచ్చానన్వయఇత్యస్యైవనామాంతరం మతాంతరేణేత్యా
ఏతదేవేతి॥౨౭॥అరీతికమితి- విరుద్ధరీతికమిత్యర్థః- అఖర్వేతి॥ అత్రప
పారుష్య దీర్ఘసమాసాది నిబంధనాయాః గౌడరీతేఃకరుణానుచితా
యాఃనిబంధనాదరీతికంనామదోషఇత్యాశయేనాహ అత్రేతి ॥ ౨౮॥ వి
సర్గలుప్తమితి - లుప్తవిసర్గమిత్యర్థః॥ఓత్త్వమితి॥మ్లానాఇత్యాదౌపరంప
యావిసర్జనీయస్థానికస్యయకారస్య - లోపోవ్యోర్వలీతిలోపవిధానా

హితం ॥ ఏతదేవానన్వయాఖ్యందూషణం ॥ ౨౭ ॥ అథారీతి
కం ॥ రసాననుగుణారీతిర్యత్రారీతితదుచ్యతే ॥ అఖర్వగర్వ
దుర్వారదోరర్గళనిరర్గళాః। హాబంధువర్గాస్సర్వేపికృతాం
తాతిథయఃకృతాః ॥ అత్రకరుణేనుచితోవర్ణాడంబరః॥౨౮
అథవిసర్గలుప్తం ॥ ఓత్వంలోపోవిసర్గస్యాసకృల్లుప్తవిసర్గ
కం। యత్రవిసర్గోబహుధా ఓత్వంలోపంవాప్రాప్నోతిత
ద్విసర్గలుప్తం ॥యథా ॥ వ్యర్థో మనోరథో యాతో జాతో
వాసోధువ్రోమరౌ। మ్లానాదీనాహతాజీర్ణా వనాంతేష్వ
దృశావయం॥ ౨౯ ॥ అథాస్థానసమాసం॥ అపదస్థసమాసం
తత్సమాసోయత్రనోచితః ॥ యథా ॥ కుతోవై ముఖ్యమస్మా
సుబ్రహ్మణఃపరుషాత్మనః। ఇత్యుదగ్రతరభ్రామ్యద్భ్రుకుటీ
కుటిలాననాః॥అత్ర వేధసేకృధ్యతాంనృపాణాముక్తౌనసమా
సః। కింతుకవివచనేసమాసఇత్యపదస్థసమాసః॥ ౩౦ ॥ అథ
వాచ్యవర్జితం ॥ నోక్తంస్యాద్యత్రవక్తవ్యం తదాహుర్వా

ల్లుప్తవిసర్గత్వం - వ్యర్థోమనోరథఇత్యాదౌతు-యద్యపివిసర్జనీయస్యస
త్వాదిసంధికార్యవశాద్గుణేసత్యోత్వమేవనలోపః - తథాపివిసర్గాదర్శ
నాల్లుప్తవిసర్గవ్యవహారఇతిద్రష్టవ్యం- యదాహురాచార్యాః-అదర్శనం
లోపఇతి॥ ౨౯॥ అపదస్థసమాసమితి-అస్థానస్థసమాసమిత్యర్థః ॥ కుతఇ
తి॥ పరుషాత్మనఃకఠినహృదయస్య॥ వేధసేక్రుధ్యతామితి- క్రుధద్రుహే
త్యాదినాసంప్రదానత్వాచ్చతుర్థీ-నసమాసఇతి-క్రోధవ్యంజకఇతిశేషః
కింత్వితి-కవేస్సమాసవ్యంగ్యస్యక్రోధస్యాభావాదితిభావః॥ ౩౦॥దుర్ఘ

మితి॥అత్ర జీవితస్య హేయత్వం వివక్షితం- తచ్చ దుర్దశాం ప్రతిపన్నా
నామపీత్యపిశబ్దప్రయోగవిబలభ్యతే-నాన్యథా-అతస్తదభావాద్వాచ్య
ర్జితాఖ్యోయందోషఇత్యాహ॥ అత్రేతి॥ ౩౧॥ సమాప్యేతి॥ సమాప్త
స్యవాక్యస్యవిశేషణద్వారాపునరుపాదానేసమాప్తపునరాత్తం॥తదత్ర
యోజయతిఅత్రేతి॥పతత్ప్రకర్షమపియోజయతిఅథేతి॥తరత్తువోమృగా

చ్యవర్జితం ॥ యథా॥ దుర్దశాం ప్రతిపన్నానామస్మాకంజీవి
తంమతం ॥ అత్ర దుర్దశాం ప్రతిపన్నానామపీత్యపిశబ్దోవక్త
వ్యోనోక్తః॥ ౩౧॥ అథసమాప్తపునరాత్తకం పతత్ప్రకర్షం
చ॥సమాప్యపునరాదానే సమాప్తపునరాత్తకం। పతత్ప్రక
ర్షంతత్ప్రాహుః ప్రకర్షోయత్ర విశ్లథః ॥ ద్వయోరుదాహ
రణం॥ ధావన్మృగేషుసంభ్రామ్యత్తరిషూద్యత్తరక్షుషు।
విన్ధ్యారణ్యేషుతిష్ఠామః క్షుభ్యద్భల్లూకపఙ్క్తిషు॥ అత్ర విం
ధ్యారణ్యేషుతిష్ఠామఇతిసమాప్యక్షుభ్యద్భల్లూకపఙ్క్తిష్వితి
పునరాదానాత్సమాప్తపునరాత్తకం॥తథా- భ్రామ్యత్తరి
షూద్యత్తరక్షుషుధావన్మృగేష్వితివక్తవ్యేనతథోక్తమితి ప
తత్ప్రకర్షతా॥౩౨॥ అథసంబంధవర్జితం॥ సంబంధవర్జితంత
త్స్యాద్యత్రేష్టేనాన్వయోహతః॥యథా॥భద్రాసనానిదృ
షదశ్ఛత్రాణిచమహీరుహాః। దుర్దశారాజ్యమూర్ధాభిషి
క్తాఃపునరహోవయం ॥ అత్ర రాజ్యే భద్రాసనానిదృష
దఇత్యాదిసంబంధోనోక్తః॥ ౩౩ ॥ అథాధికపదం ॥ యత్రా
ధికపదోక్తిస్స్యాత్తత్రాధికపదంమతం॥ యథా॥ విముక్తావ

దనాః - తదపేక్షయాకరిణాం ప్రకృష్టత్వాత్పూర్వముపాదానంమృగా
ణాంపునరపకృష్టత్వాత్పశ్చాదేవోచితం- తథాపిమృగాణామాదావుపా
దానేప్రకర్షభ్రంశాత్పతత్ప్రకర్షమితిభావః॥ ౩౨॥ సబంధేతి॥సంబం
ధేనేష్టయోగేనవర్జితం సంబంధవర్జితం - ఏతదేవకేచిదభవన్మతయోగ
మాహుః॥భద్రాసనానీతి॥ అత్ర దుర్దశారాజ్యశబ్దస్సమాసేగుణీభూత
ఇతినతదర్థోభద్రాసనాదిభిస్సంబధ్యతఇత్యాహఅత్రరాజ్యఇతి॥౩౩॥వి

ముక్తాఇతి ॥ అత్రాధికమంశం వివినక్తి అత్రేతి ॥ వ్యాధైస్సశబా
షితంవింధ్యేహంతవలలధారిభిరిత్య త్రాస్మాభిరితిపదస్యన్యూనత్వా
న్న్యూనపదంనామదోషోద్రష్టవ్యః॥ ౩౪॥ బహువచనప్రక్రమభంగము
దాహరతి॥ గుహాఇతి॥ ౩౫॥అథార్థదోషాణాముద్దేశపూర్వకంలక్షణో

ల్లభై రేతావనాం తెఘూర్జర స్త్రియః । సుధాంశు మండలా
కారరూపక్రమవిపాండురాః ॥ అత్ర సుధాంశు మండలాకా
రఇత్యేతావతా పరిపూర్ణె మండలాకారవిపాండురత్వే రూ
పక్రమఇత్యధికం॥ ౩౪ ॥ అథభగ్న ప్రక్రమం॥ ప్రకాన్తం
నియమత్యాగేభగ్నక్రమమిహోచ్యతే ॥ యథా ॥ గుహాగృ
హాణిశబరాబాంధవావింధ్యభూఃపురీ । సరితోదీర్ఘికాఃకష్ట
మాక్రీడాఃకాననానినః ॥ అత్రబహువచనతయాప్రథమం
ప్రక్రమ్య వింధ్యభూఃపురీత్యేకవచనోక్తైః ప్రక్రమభ్రష్టం॥
౩౫॥ అథార్థదోషాః ॥ అపార్థంవ్యర్థమేకార్థంససంశయము
పక్రమం । భిన్నంచైవాతిమాత్రంచ పరుషం విరసం తథా॥
హీనాధికోపమేస్యాతామసదృశోపమంతథా । అప్రసిద్ధో
పమంహేతుశూన్యంచనిరలంకృతి ॥ అశ్లీలంచవిరుద్ధంచతథా
సహచరచ్యుతం ॥ ఏవమష్టాదశప్రోక్తా దోషాఅర్థసమాశ్ర
యాః ॥ ౩౬ ॥ ఏషాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ సముదా
యార్థ శూన్యంయదపార్థంతత్ప్రకీర్త్యతె॥ యథా॥ కుతశ్శు
ష్యదపానద్యఃకావార్తాచోళమండలే। ఫణాస్సహస్రం శేష
స్యభారఃకతికులాచలాః ॥ అత్రనకశ్చిద్వాక్యార్థఃప్రతీయ
తె॥౩౭॥అథవ్యర్థం॥యత్ప్రయోజనశూన్యంస్యాత్తద్వ్యర్థం
పరికీర్త్యతె॥ యథా॥ నిర్మలంకులముద్వేలంశౌర్యంవఃప్రథి

దాహరణేదర్శయతి అథేత్యాదినా ॥ ౩౬ ॥ సముదాయార్థశూన్యంవా
క్యార్థశూన్యం॥ కుతఇతి॥శుష్యదపాశ్శుష్యజ్జలాః- ఋక్పూరిత్యాదినా
సమాసాంతోఽప్రత్యయః- అత్రదశదాడిమాదివాక్యవదర్థశూన్యత్వా
దపార్థత్వం॥ ౩౭॥ నిర్మలమితి ॥ అత్రరాజసేవావిథావైశ్వర్యాదిల్లో

తత్కు- లాదిప్రశంసాయా నిష్ప్రయోజకత్వాద్వ్యర్థ...
త్రేతి॥ ౩౮॥ ఉక్తాభిన్నార్థకమితి-పునరుక్తార్థమిత్యర్థః॥ ౩౯॥ కరికుంభా
తి॥ అనర్ఘరాఘవే- విజయేతాంరామలక్ష్మణౌ కుంభకర్ణమేఘనాదావి
ర్యత్ర వైరివాక్యే కర్తృకర్మసందేహేపి నదోషః- నాయకాభ్యుదయసూ
చకతయాతత్రైవకవిసంరంభవిశ్రాంతేః॥ ౪౦ ॥హంతేతివిషాదే-వ్యా
దాయవివృత్య-వనేష్వంతర్వణం- విభక్త్యర్థేవ్యయీభావః- ప్రనిరంతరి

తంయశః। కిమిత్యంధ్రిపతేః పాదపీఠం పాండ్యాన సేవ్యతే॥
అత్ర నిర్మలంకులమిత్యాదిప్రశంసా సేవాకర్తవ్యేత్యుపదేశే
నోపయుజ్యతే॥ ౩౮॥ అథైకార్థం॥ ఉక్తాభిన్నార్థకం యత్స్యా
దేకార్థంతదిహగద్యతే॥ యథా॥ పిశీర్ణం శతధా చేతో మూర్ఛి
తాస్వీక్ష్యబాలకాః। శిశూన్నిశ్చేతనాన్దృష్ట్వా ఖండితంశత
శోమనః॥ అత్ర పూర్వోత్తరార్ధయోరభిన్నార్థత్వం॥ ౩౯॥ అ
థ ససంశయం॥ వాక్యార్థసంశయో యత్ర తత్ససంశయమి
ష్యతే॥ యథా॥ కరికుంభౌ స్తనావద్యజయేతాంతౌమతాంగ
తౌ। లతావపుశ్శ్రియః స్త్రీణాం హాసంతుమ్లానతాంగతాః॥ అ
త్ర కరికుంభయోః స్తనయోశ్చ లతానాం వపుశ్శ్రియాం చ క
ర్తృకర్మత్వసంశయః॥ ౪౦॥ అథాపక్రమం॥ యత్ర పూర్వా
పరీభావవిహతి స్తదపక్రమం॥ యథా ॥ హంతవ్యాదాయవ
క్త్రాణినిద్రాంత్యంతర్వణం స్త్రియః। తృణైస్తత్పతితైర
స్మాఞ్ఛిక్షయంత్యస్తథాక్రమం॥ అత్ర నిద్రోత్తరకాలీన

త్యాదినానాత్వం-తత్పతితైఃవక్త్రపతితైః- శిక్షయంత్యస్తథాక్రమమితి-
తృణంగ్రసిత్వా భవంతోపి జీవంత్విత్యస్మానుపదిశంత్య ఇవేత్యర్థః- అత్ర ని
ద్రావక్త్రవ్యాదానయోర్లోకే ప్రసిద్ధం పౌర్వాపర్యం విహతమితీదమప
క్రమమిత్యాహ అత్రేతి॥ పూర్వకాలత్వముక్తమితి ॥ సమానకర్తృక
యోః పూర్వకాల ఇతి విహితేన క్త్వాప్రత్యయేనేతి శేషః- నను వక్త్రంవ్యా
దాయస్వపితీత్యత్ర వ్యాదానస్య పూర్వకాలత్వాభావాత్ క్త్వాప్రత
యానుపపత్తిరితిచోదయిత్వా అనంతరభావిస్వాపాపేక్షయా పూర

కాలత్వసంభవాన్నానుపపత్తిరితిపరిహృతం మహాభాష్యే-తత్రైవవ్యా
ఖ్యాతంకైయటేన- యద్యపిస్వప్నక్షణానాం వ్యాదానాత్పూర్వకాల
తాతథాపితద్వ్యాదానానంతరభావిస్వప్నక్రియాపేక్షం వ్యాదానస్య
పూర్వకాలత్వమస్తీతి- అతఃకథమత్ర పౌర్వాపర్యవిహతిరితిచేత్సత్యం-
వ్యాదానాత్పూర్వకాలీనస్వప్నక్రియాపేక్షయాపౌర్వాపర్యవిఘాతా
దస్త్యేవాపక్రమదోషోత్రేతిహృదయం॥౪౧॥ భిన్నలక్షణంసంబంధవర్జనం

ముఖవ్యాదానస్య పూర్వకాలత్వ ముక్తమిత్యపక్రమత్వం॥
౪౧ ॥ అథభిన్నం ॥ సంబంధవర్జితంయత్స్యాత్తద్భిన్నంప
రికీర్త్యతే ॥ యథా ॥ నూనంఫాలేషులాటానాం నధాత్రా
లిఖితాలిపిః । యదస్మాకంకుటుంబానివిషీదంతిమరుస్థలే ॥ అ
త్రమరుస్థల నివాసవిషాదస్య ఫాలస్థలగత లిప్యభావస్యచన
సంబంధః॥ ౪౨ ॥ అథాతిమాత్రం॥ యత్సర్వలోకాతీతంతద
తిమాత్రంప్రకీర్త్యతే ॥ యథా ॥ మాభూదేకార్ణవంవిశ్వ
మితిసంకోచితాశ్రుభిః ॥ అరణ్యేలాటనారీభిరసంఖ్యానిమ్న
గాఃకృతాః॥ అత్రాశ్రుభిర్జగదేకార్ణవమిత్యత్యుక్తిః॥౪౩
అథపరుషం ॥ అతిక్రూరార్థసహితంపరుషంపరికీర్త్యతే॥
యథా ॥ దావానలేంధనంసద్యఃక్రియంతామర్భకాఇమే ॥
అత్రఫలానియాచమానాన్శిశూనుద్దిశ్యాతిపరుషోక్తిః॥ ౪౪
అథవిరసం ॥ అప్రస్తుతరసంయత్తద్విరసంపరికీర్త్యతే॥య
థా ॥ చంద్రాననాఃకటాక్షైర్నఃపశ్యతామృతవర్షిభిః । శో
చిత్వాలమితిక్లిష్టాఃకిరాతైశ్శోచ్యసుభ్రువః ॥ అత్రపురుషవి

దర్శయతి అత్రమరుస్థలేతి ॥ ప్రతీయమానస్తుహేతుహేతుమద్భావో…
వాస్తవఇతిభావః॥ ౪౨॥ మాభూదితి ॥ ఏకార్ణవభియాశ్రుసంకోచేప్య…
సంఖ్యానద్యఃప్రవృత్తాఇత్యతిమాత్రాలౌకికార్థప్రతిపాదనాదత్యుక్తి…
వాయందోషోనాతిశయోక్తిరలంకారఇతిభావః॥ ౪౩ ॥ పరుషముదాహ
రతి దావానలేతి॥ ఇమేఫలానియాచమానాఇత్యర్థః॥ ౪౪॥ చంద్రా…
నాఇతి॥ శోచిత్వాలంనశోచితవ్యమిత్యర్థః- అలంఖల్వోరిత్యాదినాక్త్వా…

త్యయః- ఇత్యుక్త్వా-క్లిష్టాః క్లేశితాః - క్లిశ్నాతేరూదిత్ [illegible] వ

స్యవిభాషేతి నిషేధః-క్లిశః క్త్వానిష్ఠయోరితి వికల్పాదిడభావః - సం

గప్రార్థనం విరసమితి- అనౌచిత్యప్రవృత్తత్వాదితి భావః- తదుక్తం

ప్రస్యాచారైః-అనౌచిత్యాదృతేనాన్యద్రసభంగస్య కారణమితి॥౪౫॥

నమితి-జాత్యా ప్రమాణేన వేతి శేషః- ఏవమధికమిత్యత్రాపి ద్రష్టవ్యం

తపివపూర్వోక్తాభ్యాం న్యూనాధికోపమాభ్యామనయోర్భేదః - జాతి

హీనముదాహరతి॥ శునకైరితి॥ ప్రమాణహీనోదాహరణంతు-స్ఫులింగ ఇ

వ భానుమానిత్యాదౌ ద్రష్టవ్యం॥౪౬॥ జాత్యధికముదాహరతి అమీ ఇతి॥

సంభోగప్రార్థనం

మోగక్షిణ్యానాం స్త్రీణాం వనచరైస్సంభోగప్రార్థనం

విరసం॥ ౪౫ ॥ అథహీనోపమం॥ హీనం యతోపమానం స్యా

విరసం॥ ౪౫ ॥ అథహీనోపమం॥హీనంయతోపమానంస్యా

త్తద్ధీనోపమం మతం॥ యథా ॥ శునకైరివ సారంగా భవ

ద్భిర్నిహతా ద్విషః । క్వగతం పౌరుషం తద్వః కాననైకనివా

సినామ్ ॥ అత్ర శునకైరివ భవద్భిరితి హీనోపమం ॥ ౪౬ ॥ అ

థాధికోపమం॥ యత్రోపమానమధికం తద్భవేదధికోపమం॥

యథా ॥ అమీ పారేసరస్తీరం బకా నిశ్చలమూర్తయః। మ

హర్షయ ఇవాస్మాభిరద్య సోపద్రవాః కృతాః ॥ అత్ర బకా మ

హర్షయ ఇవేత్యధికోపమం॥౪౭ ॥ అథాసదృశోపమం॥ య

దతుల్యోపమానం తద్భవేదసదృశోపమం ॥ యథా ॥ ఏషవిం

ధ్యాచలస్సాంద్రకుంజోచ్ఛలితనిర్ఝరః । ఫాలేక్షణస్స్ఫుర

పారేసరస్తీరస్య పారేసరస్తీరం-పారేమధ్యే షష్ఠ్యా వేత్యవ్యయీభావః

ప్రమాణాధికోదాహరణంతు-పాతాళమివ నాభిస్త ఇత్యాదౌ ద్రష్టవ్యం-

అత్ర సర్వత్ర సాధర్మ్యేణ చమత్కారాయ వివక్షితార్థస్య శునకాదిభిః ప్ర

తిపత్తిపరిక్షోభణేన కదర్థీకరణాదనౌచిత్యేన దోషత్వమితి భావః -అత ఏవో

క్తం కావ్యప్రకాశే-ఉపమానస్య జాతిప్రమాణగతం న్యూనత్వమధికత

త్వాం దృశ్యేనుచితార్థత్వం దోష ఇతి॥౪౭॥ యదితి॥నహ్యత్ర వింధ్యవిరు

పాక్షయోస్తద్ధర్మయోశ్చ వహ్నినిర్ఝరయోస్సాదృశ్యప్రసిద్ధిరస్తి

నచధర్మిణోర్ధర్మద్వారా సాదృశ్యం ధర్మయోశ్చ ధర్మిద్వారేతి వాచ్యం

ఇతరేతరాశ్రయత్వప్రసంగాత్ - యథాహ - బధ్నామి కావ్యశశినం
వితతార్థరశ్మిమిత్యత్ర వామనః - తదేవమితరేతరాశ్రయదోషోదురు
త్తరఇతి ॥ తదేతత్సర్వం మనసినిధాయాహ అత్రకుంజేతి ॥ ౪౭ ॥ ౪౮॥
హేతోర్వి నేతి ॥ హేతునావి నేత్యర్థః - పృథగ్వి నేత్యాదినాపంచమీ॥
మా క్తికాంకితఇతి ॥ కంఠీరవాకృష్టకరికుంభాదిగళితమౌక్తికాంకితఇత్య
ర్థః - ముధానుధావనమితి - ప్రియాలంకారమౌక్తికాంకితఇతి భ్రాం
త్యేతిభావః - పదవీయంనభవతీతి- అత్రేతిశేషః - హేతురోన్యక్తఇతి-అ

ద్యపిహ్నశిఖాటోపఇవేశ్వరః ॥ అత్రకుంజోచ్ఛలితనిర్ఝర
స్యవింధ్యాచలస్యఫాలేక్షణస్ఫురద్వహ్నిరీశ్వరస్యచమిథో
నసాదృశ్యం ॥ ౪౭ ॥ అథాప్రసిద్ధోపమం ॥ అప్రసిద్ధోపమా
నంయదప్రసిద్ధోపమంమతం॥యథా॥బాష్పాంబుక్లిన్ననేత్రా
ణి ముఖాన్యంగవ్యగిదృశాం । హిమదూషితపత్రాణి కుము
దానీవనిర్మదాం ॥ అత్రముఖానాం కుముదాన్యుపమానత
యాకవిలోకే నప్రసిద్ధాని॥ ౪౮॥ అథహేతుశూన్యం॥ హే
తోర్వినార్థకథనం హేతుశూన్యం ప్రచక్షతే ॥ యథా ॥ ము
ధానుధావనంజాతంమాగ్గస్మిన్మౌక్తికాంకితే । అన్వేష్టుమ
న్యతోయామిపదవీయంనసుభ్రువః॥అత్రసుభ్రువఃపదవీయం
నభవతీత్యత్రహేతురోన్యక్తః॥ ౫౦ ॥ అథనిరలంకృతి ॥ అలం
కారేణరహితంనిరలంకారముచ్యతే॥యథా॥ఆఘ్రాయసుర
భేర్యోనిమున్మత్తైర్దీర్ఘమేహనైః । మహోక్షైర్గ్లంబమా
నాండైర్విష్వగ్వ్యాకులితంవనం ॥ అత్రనకశ్చిదలంకారః-

భ్యున్నతాపురస్తాదవగాఢాజఘనగౌరవాత్పశ్చాది త్యాద్యుక్తలక్షణప
దవ్యభావాదిరూపో హేతురోన్యక్తఇత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ఆఘ్రాయేతి॥
మహోక్షైఃపుంగవైఃఅచతురేత్యాదినా నిపాతనాత్సాధుః- విచ్ఛిత్తి
విశేషాభావాదితిభావః - వర్ణ్యమానవస్తుస్వభావస్తుగ్రామ్యధర్మత
యాసహృదయశ్లాఘనధిరోహన్నస్వభావోక్తిబీజం - తదుక్తంచక్రవ
ర్తినా - స్వభావోక్తిర్బుధోన్నేయవస్తుస్వాభావ్యవర్ణనమితి -తదేత

చాహ శ్లాఘ్యవిశేషణాభావాన్నస్వభావోక్తిరితి ॥ ౫౧ ॥ అశ్లీలార్థ
స్యేతి ॥ అశ్లీలార్థస్య అమంగళజుగుప్సా వ్రీడబుద్ధి జనకస్యేత్యర్థః - త
త్ర వ్రీడబుద్ధిజనకస్యాశ్లీలస్య పూర్వమేవోదాహరణమిత్యాహ అస్యే
పీతి ॥ అత్ర పర్యాయైరప్యస్యార్థస్య సువచత్వాత్పదవినిమయాసహిష్ణోః
పదదోషాదశ్లీలాదముష్య భేదః ఇతరభేదద్వయస్యోదాహరణం స్వయ
మూహనీయం ॥ ౫౨ ॥ విరుద్ధమితి ॥ దేశకాలాదీత్యాదిశబ్దేనవిద్యాస్వభా
వాదయోగృహ్యంతే - నేదీయానంతికతమః - అన్యథోత్తరదేశేపి లక్ష
యోజనవ్యవహితేలవణోదస్యసంభవేన విరోధాభావాదితిభావః - శా
మయిష్యతీతిచురాదిణిచ్యుపధావృద్ధిః - శమయిష్యతీతిపాఠేచంద్రమతే

శ్లాఘ్యవిశేషణాభావాన్నస్వభావోక్తిః ॥ ౫౧ ॥ అథాశ్లీలం ॥
అశ్లీలార్థస్యకథనమశ్లీలంపరికీర్త్యతే ॥ అస్యాపిపూర్వమే
వోదాహరణం ॥ ౫౨ ॥ అథవిరుద్ధం ॥ విరుద్ధం దేశకాలాదివిరు
ద్ధంబహుధోచ్యతే ॥ యథా ॥ దిశ్యుత్తరస్యాం నేదీయానుద్వే
లోలవణార్ణవః । మరుదేశేపిగంగానః పిపాసాం శామయి
ష్యతి ॥ అత్రదిశ్యుత్తరస్యాంలవణార్ణవఇతిదిగ్విరోధః - మ
రౌగంగేతిదేశవిరోధః ॥ అరణ్యమహిషోదగ్రవిషాణోదరజ
న్మనాం । మహత్యర్ఘేపిముక్తానాం స్త్రియోముక్తావిభూష
ణాః ॥ అత్రమహిషవిషాణేభ్యోముక్తానాంజన్మేతిలోకవిరో
ధః - ఏవంవిరుద్ధాంతరమప్యుదాహార్యం ॥ ౫౩ ॥ అథసహచ

మితార్థస్స్వః - మరుదేశ ఇతి దేశవిరోధః ॥ అరణ్యేతి ॥ అర్ఘే మూల్యే
మహత్యపి ముక్తామయాని విభూషణాని యాసాం తాః ముక్తావిభూష
ణాః ( గుంజావిభూషణా ఇతి పాఠాంతరం ) అత్ర - కరీకుజీమూతవ
రాహశంఖమత్స్యాహిశుక్త్యుద్భవవేణుజాని । ముక్తాఫలానిప్రథితాని
లోకే తేషాంతుశుక్త్యుద్భవమేవ భూరీతివచనాద్గజాదీనామేవముక్తాకర
త్వంప్రసిద్ధంనాన్యేషాం - తస్మాన్మహిషవిషాణానాంముక్తాకరత్వంలో
కవిరుద్ధమిత్యాహ అత్రేతి ॥ విరుద్ధాంతరంవిద్యావిరుద్ధాదికం - యథా -
సదాస్నాత్వానిశీథిన్యాం సకలంనాసరంబుధః । నానావిధానిశాస్త్రా
ణివ్యాచష్టేచశృణోతిచ ॥ అత్ర రాత్రౌస్నానం ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధం
ఏవమన్యదప్యుదాహార్యం ॥ ౫౩ ॥ శాంత్యేతి ॥ శ్రుతధిషణాభ్యాం శాం

ఖ్యామిత్యర్థః-నారీరతోత్సవయోర్గ్లానిమన్మథసముపేతయోః కతిపయో
పాదేయతయాపకృష్టత్వాదిత్యర్థః- వన్యవృత్త్యైజీవంతిశాత్రవాః ఇ
త్యత్రసర్వాపకృష్టత్వాత్సర్వేభ్యస్సహచరేభ్యోభ్రష్టమితిద్రష్టవ్యం॥
సేతి॥ భావాస్సంచారిభావాఃఆదిగ్రహణాత్ స్థాయిభావాగృహ్యాం
తేషాంస్వశబ్దవాచ్యతా రసశృంగారాది సామాన్య విశేషశబ్దాభిధేం
తా-దుష్టైవేతి- రసప్రతీతేర్విభావాదిప్రయోగాన్వయ వ్యతిరేకాను
ధానా ద్రసాదిశబ్దప్రయోగేపి తదప్రతీతేశ్చ నిత్యవ్యంగ్యస్యరసా
ర్వాచ్యత్వందుష్టమేవేతిభావః - తదుక్తం కావ్యప్రకాశే రసదోషప్ర

రభ్రష్టం॥ మతంసహచరభ్రష్ట మతుల్యానాం నిబంధనే॥

యథా॥ శాంత్యాశ్రితం ప్రియానారీ మన్మథేనరతోత్స
వః । శ్రితేనధిషణావన్యవృత్త్యాజీవంతిశాత్రవాః॥ అత్ర
శ్రుతధిషణాభ్యాంనారీరతోత్సవయోరపకృష్టత్వాత్ సహ
చరభ్రష్టం - ఏవందోషాంతరాణియథాసంభవమూహ్యాని॥

రసభావాదీనాంస్వశబ్దవాచ్యతాదుష్టైవ॥ ౫౮ ॥ *****

ఇతివిద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయశోభూషణే
అలంకారశాస్త్రేదోషప్రకరణంసమాప్తం.

కరణే- వ్యభిచారిరసస్థాయిభావానాంశబ్దవాచ్యతేతి - అత్ర వాఙ్మన
సగోచరస్యాపిబ్రహ్మానందస్యేవాధివశాద్యథాతథాదిపదవాచ్యత్వంన
దోషః-ఏవంబ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారిణోరసస్యాపి విభావాద్యనుసం
ధానానంతరభావినశ్చర్వ్యమాణస్య వాచ్యత్వానుపపత్తావపిసహకా
రివైకల్యేపి పరోక్షతయా ప్రతీయమానస్య రసస్యశృంగారాదిశబ్దవా
చ్యత్వే నకోపిదోషఇతిద్రష్టవ్యం॥ ౫౮ ॥*******************

ఇతిపదవాక్యప్రమాణ పారావార పారీణ శ్రీమహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథసూరిసూనునావిశ్వజనీనవిద్యస్య విద్వన్మణేఃపెద్దయా
ర్యస్యానుజేనకుమారస్వామిసోమపీథినా విరచితే ప్రతాపరుద్రీయవ్యా
ఖ్యానేరత్నాపణాఖ్యానేదోషనిరూపణంనామ పంచమంప్రకరణమ్.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే,

## గుణప్రకరణమ్ — ౬.

ఇత్థం యథాసంభవం దోషాన్నిరూప్య తత్ప్రతిభట భూతగుణనిరూప
ణం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ తత్ర గుణాస్త్రయ ఇతి భామహాదయః - దశేతి
వామనాదయః - చతుర్వింశతిరితి భోజరాజః - తత్ర భోజరాజమతేనో

అథ గుణా నిరూప్యన్తే ॥ శ్లేషః ప్రసాదస్సమతా మాధుర్యం సు
కుమారతా । అర్థవ్యక్తిరుదారత్వం తథా కాంతిరుదాత్తతా॥
ఓజస్సుశబ్దతా ప్రేయా నౌర్జిత్యమథ విస్తరః । సమాధిస్సౌ
క్ష్మ్యగాంభీర్యే సంక్షేపో భావికం తథా ॥ సమ్మితత్వం తథా
ప్రౌఢీ రీతిరుక్తిర్గతిస్తథా॥ ౧ ॥ ఏషాం మధ్యే కేషాంచిద్దో
షపరిహారకత్వేన గుణత్వం- కేషాంచిత్స్వత ఏవోత్కర్ష హే
తుత్వాద్గుణత్వం - తత్రియే స్వత ఏవ చారుత్వాతిశయ హే
తవస్తే పరముత్కృష్టాః - దుష్టత్వపరిహార హేతూనాం గుణ
త్వం న సర్వసమ్మతం - యే తు దోషాభావతయా గుణత్వమి
చ్ఛంతి తేషామేవ సౌకుమార్యాదయో గుణత్వేన సమ్మతాః ॥
౨ ॥ శ్రుతికటురూపదోషనిరాకరణాయ సౌకుమార్యం స
మ్మతం - గ్రామ్యదోషనిరాకరణాయ కాంతిస్స్వీకృతా-
అపుష్టార్థనిరాకరణాయార్థవ్యక్తిర్మతా - న్యూనాధికపదని
రాకరణాయ సమ్మితత్వం మతం - అనుచితార్థనిరాకరణార్థ
ముదాత్తతా స్వీకృతా- విసంధినిరాకరణాయౌర్జిత్యం మతం

ద్దేశమాహ శ్లేష ఇత్యాది॥౧॥ ఏషాం మధ్యే కేషాంచిద్దోషపరిహారకత్వేన
గుణత్వమితి- తథాపి- కేషాంచిన్మతే- ఉత్కర్ష హేతుత్వాత్ కావ్యోత్క
ర్ష హేతుత్వాదితి భావః॥౨॥ కో దోషః కేన గుణేన పరిహ్రియత ఇత్యాకాం

ఖ్యాయామాహ శ్రుతికటురూపేత్యాది॥ ౩ ॥ ఏషాంగుణానామితి-సంఘ
టనాశ్రయత్వే సతిచారుతా హేతవోగుణాఇతి వక్ష్యమాణ సామాన్య
క్షణానామితిభావః ॥ మిథఇతి ॥ సంశ్లిష్టానిమసృణానిపదానియస్యతస్య
భావస్తత్తా ॥ నిష్కర్షమాహ బహూనామితి॥ తదుక్తంవామనేన - య

పతత్ప్రకర్షనిరాకరణాయరీతిరిష్టా - శ్లిష్టపరిహారాయప్రసా
దోమతః-అశ్లీలపరిహారార్థముక్తిస్స్వీకృతా-చ్యుతసంస్కా
రపరిహారార్థంసౌశబ్ద్యమిష్టం - ప్రక్రమభంగనిరాకరణా
యసమతామతా - పరుషదోషనివృత్త్యర్థంప్రేయాన్మతః-
ఏవం యథాసంభవం కేషాంచిద్దోషపరిహారకత్వేన గుణ
త్వం॥ ౩ ॥ ఏషాంగుణానాంస్వరూపముదాహరణంచ ॥ మిథ
స్సంశ్లిష్టపదతాశ్లేషఇత్యభిధీయతే ॥ బహూనాం పదానా
మేకపదవదవభాసమానత్వంశ్లిష్టత్వం॥ యథా॥శ్రీమత్కా
కతిపీఠరుద్రముఖలక్ష్మీపాలమౌళిస్ఫురన్మాణిక్యద్యుతి రంజి
తాంఘ్రిమఖిలప్రఖ్యాతశౌర్యోదయం । విశ్వత్రాణవినిద్ర
మక్షయగుణ జ్యోత్స్నావితానావృత వ్యోమాగార మనల్ప
వైభవమముంస్తోతుంవయం నేశ్మహే॥ అత్రపాఠసమయేప
దానామేకపదవదవభాసమానత్వాత్ శ్లేషః॥ ౪॥ అథప్రసా
దః ॥ ప్రసిద్ధార్థపదత్వంయత్సప్రసాదోనిగద్యతే ॥ యథా॥
ప్రతాపరుద్రదేవోయంభాతిలక్ష్మీపతిస్స్వయం । యేనాస్య
లోచనేఫుల్లపుండరీకమనోహరే ॥ అత్ర ఝుడిత్యర్థసమర్ప
కపదత్వాత్ప్రసాదః ॥ ౫ ॥ అథసమతా ॥ అవైషమ్యేణభణ
నంసమతాసానిగద్యతే॥ యథా॥ వదాన్యతరుమంజరీసురభి

తైకపదవద్భాంతిపదానిసుబహూన్యపి । అనాలక్షితసంధీనిసశ్లేషఃపర
మోగుణఇతి ॥ ఉదాహరతి శ్రీమదితి ॥ అక్షయగుణజ్యోత్స్నేతి లౌకిక
చంద్రికావ్యతిరేకః - వితానముల్లోచః ॥ ౪ ॥ ప్రసాదముదాహరతి ప్ర
తాపేతి ॥ ఝటిత్యర్థసమర్పకపదత్వాదితి వ్యవహితార్థప్రత్యాయక
క్లిష్టవిపర్యయోక్తిః ॥ ౫ ॥ వదాన్యతరవఃకల్పవృక్షాః - తన్మంజర్యఇవ

సురభయోమనోహరాః - శ్రవఃపారణం శ్రోత్రసంతర్పణం - సుధామ
ధురిమాధరీకరణచాతురీచుంచవః అమృతమాధుర్యన్యక్కరణచాతుర్యవి
త్తాః - వియచ్చరతరంగిణీవిహారదూర్మిమగ్నస్పృశః మందాకినీకల్లోలక
ల్పా ఇత్యర్థః - పాదచతుష్టయేపి తుల్యవద్ఘటనాదితి - అనేన ప్రక్రమభం
గః పరిహృతః ॥ ౬ ॥ యశశ్శ్రియ ఇతి ॥ దిశామిత్యనేన స్త్రీప్రతీతేస్తాసా
మధోమధ్యోర్ధ్వదేశేషు నితంబస్తనశిరోధ్యవసాయో యుజ్యతే - ఉరోజ

యః శ్రవఃపారణం గుణా విదధతే సతాం జగతి వీరరుద్రప్ర
భోః । సుధామధురిమాధరీకరణచాతురీచుంచవో వియచ్చ
రతరంగిణీవిహారదూర్మిమగ్నస్పృశః ॥ అత్ర పాదచతుష్టయే
పి తుల్యవద్ఘటనాత్సమత్వం ॥ ౭ ॥ అథ మాధుర్యం ॥ యా పృథ
క్పదతా వాక్యే తన్మాధుర్యం ప్రకీర్త్యతే ॥ యథా ॥ యశశ్శ్రి
యః కాకతిభూపతేర్దిశాం నితంబబింబేషు దుకూలరీతయః । ఉ
రోజయోర్మౌక్తికహారవిభ్రమాః శ్శిరస్సు జాతీకుసుమస్రగు
జ్జ్వలాః ॥ అత్ర వాక్యే పాదసమయేపి పృథక్పదత్వప్రతీతే
ర్మాధుర్యం ॥ ౮ ॥ అథ సుకుమారత్వం ॥ సుకుమారాక్షరప్రా
యం సౌకుమార్యం తదుచ్యతే । సుకుమారత్వం నామ సాను
స్వారకోమలవర్ణబంధత్వం ॥ యథా ॥ అమందానందనిష్యం
దసుందరీవదనేందుభిః । నగరే కాకతీంద్రస్య దివాప్యాభాతి
చంద్రికా ॥ ౯ ॥ అథార్థవ్యక్తిః ॥ యత్తు సంపూర్ణవాక్యత్వ
మర్థవ్యక్తిం వదంతి తాం ॥ యథా ॥ భాగ్యం మధ్యమలోకనిఘ్న
మధునా యేనాస్య సంరక్షితా జాతః ఖలతిపీరరుద్రనృపతిర్ని

యోరితి స్తనాదీనాం ద్విత్వవిశిష్టా జాతిః ప్రాయేణేతి వాఘనవచనాద్ద్వి
వచనోపపత్తిః - అత్ర మాధుర్యే పృథక్పదత్వం దీర్ఘసమాసాభావ ఇతి వ
మనః ॥ ౮ ॥ సుకుమారేతి ॥ సౌకుమార్యమపరుషత్వమిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అర్థవ్య
క్తిరితి తద్ధేతౌ తత్త్వోపచారః - తదుక్తం - యతార్థవ్యక్తిహేతుత్వం స
ర్థవ్యక్తిస్స్మృతో గుణ ఇతి ॥ భాగ్యమితి ॥ మధ్యమలోకనిఘ్నం మధ్య
లోకాధీనం - యద్వా త్రివిక్రమావతారస్య కాకతివిభోః కిమనేనసం

చేనేత్యాహ ॥ యద్వేతి ॥ నిరాకాంక్షతయాపరిపూర్ణత్వాదిత్యనేనక్రి
యాపదరాహిత్యాత్సాకాంక్షత్వే నాపరిపూర్ణానామ శకీరాదీనాందో
షాణాంప్రత్యుదాహరణత్వందర్శితం - నచాపుష్టార్థ నిరాకరణాయార్థ
వ్యక్తిరితిపూర్వోక్తవిరోధః- పరిపోషాభావలక్షణయోగేన తేషామప్యపు
ష్టార్థత్వాత్ - ప్రకృతానుపయుక్తార్థత్వలక్షణా పుష్టార్థస్యతునిరాకాం
క్షత్వేనపరిపూర్ణస్యప్రకృతవైపరీత్యాభావా న్నాస్తిప్రత్యుదాహర
ణత్వమితిద్రష్టవ్యం॥౯॥అత్యుజ్జ్వలత్వమితియదభావేచిరంతనచిత్రచ్ఛా
యేవప్రబంధచ్ఛాయాభవతితదౌజ్జ్వల్యంసైవకాంతిరిత్యర్థః - తదుక్తం
ఔజ్జ్వల్యంకాంతిరిత్యాహుర్గుణంగుణవిపశ్చితః।పురాణచిత్రస్థానీయంతె
నవంధ్యంకవేర్వచఇతి॥ జేతురితి॥(కావ్యప్రకరణే-౨౩ ) వ్యాఖ్యాతం॥౧౦॥

స్పీమశౌర్యోదయః। యద్వాత్రీణ్యపివిష్టపానిదధతేధన్యత్వ
మంశోహరేర్యత్పాదాదవతీర్యకాకతికులేస్వైరంసముజ్జృం
భతే॥ అత్రార్థప్రతిపాదనేవాక్యస్యనిరాకాంక్షతయాపరి
పూర్ణత్వాదర్థవ్యక్తిః॥ ౯ ॥ అథకాంతిః॥ అత్యుజ్జ్వలత్వంబం
ధస్యకావ్యేకాంతిరితీష్యతె॥ యథా ॥ జేతుఃకాకతివీరరుద్రే
తిప్రాగభిహితశ్లోకః ॥ ౧౦ ॥ అథౌదార్యం ॥ వికటాక్షర
బంధత్వమార్యైరౌదార్యమిష్యతె ॥ యథా ॥ జగ్ధ్వాభూ
యాంసిమాంసాన్యహమహమికయా బద్ధగాఢార్యసపీత్యా

ఔదార్యంనామవికటాక్షరబంధత్వం - తచ్చనర్తన బుద్ధ్యుత్పాదక పద
విన్యాసః - తదుక్తం - వికటత్వంచబంధస్య కథయంతిహ్యుదారతాం।
వైచిత్ర్యేణప్రపద్యంతె యయాశూన్యాః పదక్రమాః ॥ పశ్చాదివగతి
ర్వాచఃపురస్తాదివవస్తునఇతి ॥ జగ్ధ్వేతి॥ అన్యోన్యంప్రతిశ్రేష్ఠోహమిత్య
భిమానోహమహమికా - అహమితి విభక్తిప్రతిరూపక మవ్యయంనిపాతి
తం- తస్యవీప్సాయాంద్విరుక్తిః - సంజ్ఞాయాంకన్ ప్రత్యయః - పృషోద
రాదిరితిసుభూతిచంద్రః - గర్ధవివగాఢ్యం - చాతుర్వర్ణ్యాదిత్వాదౌప
మ్యాదివత్స్వార్థేష్యఞ్ ప్రత్యయః - తద్బద్ధంయైస్తైఃబద్ధగాఢ్యైః-స
మానాపీతిస్సపీతిఃసహపానం- సపీతిః స్త్రీతుల్యపానమిత్యమరః- సమా

స్యఛందసీత్యాదినా సమానశబ్దస్య సభావః - ఛాందసత్వేపి బాణాది
ప్రయోగమహిమ్నా లోకేపినవిరోధ ఇత్యాహ దశటీకాసర్వస్వకారః -
సమానస్య ఛందసీత్యత్ర సమానస్యేతి యోగవిభాగసామర్థ్యాద్భాషా
యామపి సపక్షాదిప్రయోగసిద్ధిరిత్యాహవృత్తికారః - పదమంజరీకార
స్తుయోగవిభాగాంగీకారే తస్యనిత్యత్వాత్సమానజాతీయశబ్దప్రయో
గోనస్యాత్ - అస్తిచప్రయోగః- తస్మాత్సపక్షాదిశబ్దేషు సదృశార్థస్య
సహాశబ్దస్యపక్షాదిభిరస్వపదవిగ్రహే బహువ్రీహౌ సహాశబ్దస్య వోప
సర్జనస్యేతిసభావః-భాష్యవార్తిక యోశ్చ యోగవిభాగో నోపన్యస్తఇ
త్యవోచత్ - యదత్రయుక్తంతద్గ్రాహ్యం - అస్థ్యత్కటమణ మస్థిసంఘ

మస్త్రస్యోచ్చైస్తరాస్థ్యత్కటమణభవకటత్కారరౌద్రా
గ్రదంష్ట్రోగ్ర । సంబిభ్రాణాః తుపాటాః ద్విపగళితవసాని
ష్ఠురాంతర్నదీష్ణాన్కుర్వంత్యాయోధనోర్వ్యాం భయమవ
నిభృతామంత్రసైన్యే సృష్టాః॥ ౧౧ ॥ అథోదాత్తతా॥ శ్లా
ఘ్యైర్విశేషణైర్యోగోయస్తుసాస్యాదుదాత్తతా॥ యథా॥
బృంహమాణగజాక్రీడాహ్రేషమాణహయాకులా । సంక్రీడ
త్స్యందనాక్ష్వేడభటారుద్రవిభోశ్చమూః॥ ౧౨ ॥ అథౌజః॥
ఓజస్సమాసభూయస్త్వం॥ యథా॥ఉద్దామద్విరదౌఘదా
నలహరీసౌరభ్యలోభభ్రమ ద్భృంగశ్రేణినిబద్ధఝంకృతిక

ష్ఠః - కటత్కారోనుకరణశబ్దః - తుపాటాః నక్తంచ
రాఃభూతబేతాళాదయః - నద్యాంస్నాంతీతి నదీష్ణాఃకుశలాః - సుపీతి
యోగవిభాగాత్కప్రత్యయః-నినదీభ్యాంస్నాతేఃకౌశలఇతిషత్వం॥౧౧
శ్లాఘ్యైరితి॥ శ్లాఘ్యైరుచితైః- బృంహణాదీనాం గజాదీనామేవోచిత
త్వాదితిభావః- వైపరీత్యే నౌచిత్యమనేన పరిహృతమిత్యనుసంధేయం -
బృంహమాణేతిచానశంతోయంనశానజంతః- బృంహేఃపరస్మైపదిత్వా
త్ - క్ష్వేడభటేతిపచాద్యజంతపాఠోనక్ష్వేడద్భటేతిశత్రంతపాఠః- త
స్యాత్మనేపదిత్వాదిత్యాదిప్రపంచేనవ్యాఖ్యాతం( నాటకప్రకరణేద్వితీ
యేంకే ౩౮ ) అనుచితార్థపరిహారకోయంగుణః॥ ౧౨॥ ఉద్దామేతి॥ వా

చాలానికృతానివాచాలితాని - శబ్దాయమానానీత్యర్థః - భూమవిభవో
మహిమాతిశయః - ప్రియాభవంతీతి ప్రియంభావుకాః - కర్తరిభువః
ఖిష్ణుచ్ఖుకఞావితి ఖుకఞ్ప్రత్యయః - అత్ర వీర రుద్రవిదుషాంగణాంత
లక్ష్మీర్మాహాత్మ్యంచ ప్రతిపాద్యతే ॥ ౧౩ ॥ సుపాంతిఙాంచేతి - సుబం
తతిఙంతవిశేషాణామిత్యర్థః-కూలముద్వహంతీతికూలముద్వహాః - కథా
స్వైస్త్రైర్దిగంతప్రసిద్ధైరిత్యర్థః - ఉదికూలేరుజివహోరితిఖశ్ ప్రత్యయః-
అభ్రంకషంతీత్యభ్రంకషాఃతై రుత్కృష్టైరిత్యర్థః- సర్వకూలాభ్రకరీ
షేషుకషఇతి ఖశ్ ప్రత్యయః - వైభవైరైశ్వర్యైః - శోభనాప్రజా
యాసాంతాస్సుప్రజసః - నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోరిత్యసిచ్ప్రత్య
యః- ప్రజారక్షన్నితి హేతౌశతృప్రత్యయః - రక్షణేన హేతునేత్యర్థః-

లావాచాలితప్రాంగణాః॥ నిస్సీమప్రథమానభూమవిభవా
రంభప్రియంభావుకా మోదంతేభువి వీరరుద్రనృపతేర్విద్వ
ద్గృహాస్త్రేయః॥౧౩ ॥ అథసుశబ్దతా ॥ సుపాంతిఙాంచవ్యు
త్పత్తిస్సౌశబ్ద్యంపరికీర్త్యతే ॥ యథా॥ ఆశామండలకూలము
ద్వహకథైరభ్రంకషైర్వైభవైరక్షన్సుప్రజసఃప్రజాస్త్రి
భువనక్షేమంకరప్రక్రియః। దుష్టానాంభువి నిప్రహంతుమ
తులైరాఢ్యంభవిష్ణుస్తథా భూమ్నాసంచరతేస్మకాకతికులే
రుద్రాధిపతారోహరిః॥ ౧౪ ॥ అథప్రేయః॥ ప్రేయఃప్రియత

అతఏవత్రిభువనక్షేమంకరప్రక్రియోవిశ్వజనీనవ్యాపారఇత్యర్థః - క్షే
మప్రియమద్రేష్వితిఖశ్ ప్రత్యయః - గుణైశ్చార్యాదిభిరాఢ్యో భవతీ
త్యాఢ్యంభవిష్ణుః - కర్తరిభువఇతిఖిష్ణుచ్ ప్రత్యయః - దుష్టానాంనిగ్ర
హంతుం - జాసినిప్రహణేత్యాదినాకర్మణిషష్ఠీ - భూమ్నామహిమ్నా
సంచరతే - సముస్తృతీయాయుక్తాదిత్యాత్మనేపదం-ఇత్థమత్ర సౌశబ్ద్యం
నామగుణః- తస్యచ్యుతసంస్కారపరిహారార్థత్వవచనమయుక్తం - అ
నభితగుణభావేనాపశబ్దాభావమాత్రేణ తత్పరిహారసంభవాత్ - అత్ర
తుసకలసచేతశ్చేతశ్చమత్కారకారివిశిష్టపదప్రయోగేణచారుతాహే
తుత్వసంభవాదస్యైవస్వతంత్రంగుణత్వమితి ॥ ౧౪ ॥ ప్రేయఇతి॥చా

టూక్తౌప్రియోక్తౌ॥ దాక్షిణ్యం సరళత్వం- దక్షతా క్షిప్రకారితా- ధౌరే
యతాధురంధరత్వం- ధురోయఢ్ఢకావితి ఢక్ ప్రత్యయః - నిష్ఠురో_క్తిలక్ష
ణపరుషప్రాతిపత్త్యం ప్రేయసఇత్యుక్తం॥ ౧౫॥ ఔర్జిత్యమితి ॥ గాఢ
బంధత్వమితి- విసంధివైలక్షణ్యేనేతిభావః ॥ క్షోణీరక్షణేత్యాది శ్లోకో
వ్యాఖ్యాతః( కావ్యప్రకరణే ౩౧ ) శబ్దచిత్రే॥ ౧౬॥పృచ్ఛంతీతి॥అత్రకు

రాఖ్యానంచాటూక్తౌయద్విధీయతే॥ యథా॥ దాక్షిణ్యంత్వ
యిదక్షతా త్వయిదయా త్వయ్యున్నతత్వం త్వయి ప్రాగ
ల్భ్యంత్వయిపౌరుషంత్వయికలాసంపత్త్వయిశ్రీస్త్వయి ।
ఔదార్యంత్వయి ధీరతాత్వయిజగద్ధౌరేయతాచత్వయిశ్రీ
మత్కాకతినాథపాలయభువం వైరించకల్పాన్ శతం ॥ ౧౫॥
అథౌర్జిత్యం ॥ ఔర్జిత్యంగాఢబంధత్వం॥ యథా॥ క్షోణీరక్ష
ణదక్షిణేతి ప్రాగభిహితః శ్లోకః ॥ ౧౬ ॥ అథసమాధిః॥ సమా
ధిరన్యధర్మాణాంయదన్యత్రాధిరోపణం ॥ యథా ॥ పృచ్ఛం
తీముగ్ధసింధుం కుశలమనుసరంత్యాదరాచ్ఛంకరాద్రిం చా
టూక్త్యామానయంతీ ముహురమరనదీంచంద్రమగ్రేహసం
తీ । వైధాత్రీంయానహంసావళి మనుకృపయాస్వాగతం
వ్యాహరంతీలోకేషుత్రిష్వమీషు ప్రభవతి మహతీవీరరుద్ర
స్యకీర్తిః॥ ౧౭ ॥అథవిస్తరః॥సమర్థనప్రపంచోక్తిరుక్తస్యార్థ
స్యవిస్తరః ॥ యథా ॥ లోకేషుత్రిషుకాకతీశ్వరగుణాన్ స్తో
తుంముహుర్వీక్షితుం శ్రోతుంబహ్వభినందితుంచ ఫణినామే
కఃక్షమోనాయకః । యద్వక్త్రాణిసహస్రమస్యకృతినోయ
ద్ద్వైసహస్రేదృశౌ స్తావివశ్రుతయఃఫణాదశశతాన్యత్యచ్ఛ

శలప్రశ్నాదేశ్చేతనధర్మస్యాచేతనాయాం కీర్తావధిరోపణాత్సమాధిః॥
౧౭॥ సమర్థనేతి॥ విస్తరఇతి సమర్థనప్రపంచనస్యశబ్దాత్మకత్వేన-ప్ర
థనేవావశబ్దఇతిఘఞః ప్రతిషేధేఋదోరబిత్యప్ప్రత్యయః - సతుశబ్దస్య
విస్తరఇత్యపరః॥ లోకేష్వితి ॥అభినందితుమనుమోదితుం ॥ స్తోత్రాది
షుఫణిపతిసామర్థ్యంసమర్థయతే యదితి - యస్మాత్కారణాదిత్యర్థః-

అతఏవేదం నకావ్యలింగం హేతువాచకవిభక్త్యాదేరశ్రవణపవతస్యో
త్థానాదితి॥ ౧౮ ॥ యావదితి॥ యావంతోర్థాయావదర్థమితితద్ధితాంతే
నవిగ్రహః- తదుక్తంహరదత్తేన - యావదిత్యవ్యయంచాస్తి తద్ధితాంత
శ్చవిద్యతే।అతోనిత్యసమాసేపితద్ధితాంతేనవిగ్రహఇతి-యావదవధార
ణఇత్యవ్యయీభావః యావదర్థంపదానియస్యతస్యభావస్తత్వం- అభిధే
యాపేక్షయా యత్రైకమపి పదంనన్యూనం నాప్యధికంతత్సమ్మితమిత్య
ర్థః॥కాకతీమౌళి॥గతమేతత్ ॥౧౯॥ ధ్వనిమత్త్వముదాహరణేయోజయతి

దండోఽశనే॥ ౧౮ ॥ అథసమ్మితత్వం॥ యావదర్థపదత్వంతు
సమ్మితత్వముదాహృతం॥ యథా॥ కాకతీయనరేంద్రస్యకీర్తి
చందనచర్చనం। దిగంగనావితన్వంతి పతంసీకృతతద్గుణాః॥
౧౯ ॥ అథగాంభీర్యం॥ ధ్వనిమత్తాతుగాంభీర్యం॥ యథా॥
౦షంకాశేయతేగంగా కీర్త్యావిగ్వసనందితా। ఇందుస్త్ర్యక్షచ
సుత్రస్యకాకతీయస్యస్పృశ్యతే॥ అత్రశంకరస్యకంఠేవిషం
వహాళేగంగా కటస్థలేదిగ్వస్త్రం శిరసి చంద్రఇతిధ్వన్యతే॥
౨౦ ॥ అథసంక్షేపః॥ సంక్షిప్తార్థాభిధానంయత్తత్సంక్షేపః
ప్రకీర్త్యతే॥ యథా॥ వంశోస్తికాకతీయానాంతత్రాస
న్బహవోనృపాః। తేషాంభాగ్యవివర్తోయంవీరరుద్రోనరేశ్వ
రః॥ అత్రాపివిస్తరకథనయోగ్యస్యార్థస్యసంక్షేపోక్తేస్సం
క్షేపః॥ ౨౧ ॥ అథసౌక్ష్మ్యం॥ అంతస్సంజల్పరూపత్వంశబ్దా
నాంసౌక్ష్మ్యముచ్యతే॥యథా॥ అర్థ్యసఃపరిసంశ్లిష్టాఃశాకృ
ఇఞ్భూధాతవస్సదా। వర్తంతేకాకతీయేంద్రేకర్తర్యస్య

అత్రశంకరస్యేతి॥౨౦ ॥వంశఇతి ॥ భాగ్యవివర్తోభాగ్యపరిపాకః ॥ ౨౧ ॥
అంతరితి ॥ సమీచీనోజల్పస్సంజల్పోవివక్షితార్థః సోంతఃకృతోగర్భితో
యత్రతద్రూపత్వమంతస్సంజల్పరూపత్వంసౌక్ష్మ్యమిత్యర్థః ॥అర్థ్యథః
పరిశబ్దైస్సంశ్లిష్టాస్సంబద్ధాః ప్రాకృప్రియుక్తాధ్యాదిశబ్దాఇత్యర్థః - శాకతి
శివృత్తా- డుకృఞ్ కరణే - భూసత్తాయాం - ఇత్యేతేధాతవోభూవాద
యోధాతవఇత్యుక్తలక్షణాశ్శబ్దవిశేషాః శాకృఞ్భ్వాధాతవః - కాకతీ

యెంద్రెసదాకర్తరివర్తంతె - కర్తృవాచినపివతిజాదిప్రత్యయాన్ దధ
తీత్యర్థః- అన్యత్రకర్మణికర్మవాచినోయగాదిప్రత్యయాన్ దధతీత్యర్థః-
పతచ్చనకేవలాప్రకృతిఃప్రయోక్తవ్యేతినియమెనకేవలధాతోఃప్రయో
గాభావాత్ - లఃకర్మణిచ భావేచాకర్మకేభ్యఇతి ప్రత్యయానామేవక
ర్తృకర్మాభిముఖ్యన దర్శనాచ్చేతిద్రష్టవ్యం ॥ ఫలితమాహ అత్రాధితిష్ఠతీ
త్యాది॥ ౨౨ ॥ ప్రౌఢిరితి॥ పరిపాకోవైచిత్రీవిశేషః॥ వీప్సేతి॥వీప్సాద్వి
ర్భావః- నిమిత్తనైమిత్తికయోరభేదోపచారాత్ - ఆమ్రేడితంద్విస్త్రి

త్రకర్మణి ॥ అత్రాధితిష్ఠతిఅధఃకరోతిపరిభవతీత్యంతస్సంజ
ల్పరూపత్వాత్సౌక్ష్మ్యంభవతి॥ ౨౨ ॥ అథ ప్రౌఢిః ॥ప్రౌఢి
రుక్తైఃపరిపాకఇతికావ్యవిదోవిదుః॥ యథా॥ వీప్సాపద్మభవ
స్యచంద్రపుటస్యావృత్తిరామ్రేడితం ద్వైత్యారేః ప్రతి
బింబనంసురగిరేరిందోస్సముత్తేజనం । కర్ణాదేఃపునరుద్భవః
సురతరోస్సర్వస్వమాపిషి-ప్రియాస్వర్గినోరితితరర్యం
తికవయశ్శ్రీవీరరుద్రప్రభుం ॥ ౨౩ ॥ అథోక్తిః ॥ విదగ్ధభణితి
ర్వ్యాస్యాముక్తింతాంకవయోవిదుః॥ యథా ॥ దింతాకమళా
సంతీరంణోతుహాసుహాఅచింతచరిఅంస । భాసతోవితు
మం తిం కువలఅలంధిం పసాహేసి ॥ ఛాయా॥ దృష్టో కమలా
సక్తీరాజ్ఞస్తవసుభగచిత్రచరితస్య। భాస్వానపి త్వంతాం
కువలయలక్ష్మీంప్రసాధయసి॥ ౨౪ ॥ అథరీతిః॥యథోపక్రమ
నిర్వాహారీతిరిత్యభిధీయతె ॥ యథా॥షడ్గుణాన్నేవ తేరా

రుక్తం- ప్రతిబింబనంప్రతిబింబః- సముత్తేజనంశాణోల్లీఢత్వం - సర్వ
త్రద్వితీయబ్రహ్మాదిరూపత్వమిత్యర్థః- అత్రవీరరుద్రేపరించివీప్సాద్యా
రోపలక్షణవైచిత్రీవశాత్ప్రౌఢిః॥ ౨౩ ॥ దిట్ఠేతి॥ కమలాసక్తిః ఏకత్రక
మలాయామన్యత్రకమలేష్వాసక్తిః- కువలయలక్ష్మీంభూమండలలక్ష్మీం
అన్యత్రోత్పలసంపదం- అత్రరాజ్ఞశ్చంద్రస్యాపికమలాసక్తిః భాస్వా
[illegible]పి కువలయప్రసాధనమిత్యేవం రూపాయాంవిదగ్ధభణితా
[illegible]యతె॥౨౪॥షడ్గుణాన్ సంధ్యాదీన్-సంధిర్నావిగ్రహా

యానమాసనంద్వైధమాశ్రయః షడ్గుణాఇత్యమరః షడ్రిపూః కామ
క్రోధాదీః - షడ్దర్శనానిపాణినీయప్రభృతీన్యుక్తాని - షడ్బలానిమాలా
దీని - తదుక్తంసోమేశ్వరేణ - మౌలంభృత్యంతథామైత్రంశ్రైణిమాట
వికంబలం । ఆమిత్రమపరంషష్ఠంసప్తమంనోపలభ్యతఇతి- అత్రపాదచ
తుష్టయేప్యాదౌషట్పదోపాదానాద్యథోపక్రమనిర్వాహేణపతత్ప్రక
ర్షపరిహారిణీరీతిర్ద్రష్టవ్యా॥ ౨౫ ॥ భావతఇతి ॥ భావః ప్రేమాతదస్తీ
తిభావికం ॥ స్వామిన్నితిపుత్రంప్రతిజనకస్యోక్తిః ॥ భావికంయోజయతి
అత్రప్రేమేతి॥ ౨౬ ॥ గతిరితి ॥ స్వరాణామారోహోదీర్ఘాక్షరప్రా

> జాషడ్రిపూనవమన్యతే । షడ్దర్శనాన్యుపాదత్తే షడ్బలానిచ
> వీక్షతే॥ ౨౫॥ అథభావికం ॥ భావతోవాక్యవృత్తిర్యా భావి
> కంతముదాహృతం॥ యథా॥ స్వామింస్త్రాతకులోత్తంసవీరరు
> ద్రజగత్ప్రభో । పుత్రిణాంధురమేషోహం పుత్రేణారోపిత
> స్త్వయా ॥ అత్రప్రేమరూపభావవశాత్స్వామింస్త్రాతేతి
> వాక్యవృత్తిః॥ ౨౬॥ అథగతిః ॥ గతిర్నామసురమ్యత్వంస్వ
> రారోహావరోహయోః॥ యథా॥ ప్రకాశ్యైత్రైలోక్యేసత
> తమతులైఃకాకలివిభోర్మహోభిర్నిస్సీమైర్దినకరకరాటో
> పపటుభిః। తమఃకృత్స్నంశోకజ్వలదనలరోచిఃపరిచయందధ
> త్సద్యద్వేలత్యరిన్నృపమనస్సేవసతతం॥ అత్రపూర్వార్ధే
> దీర్ఘాక్షరప్రాయత్వాత్స్వరస్యారోహః।(ఉత్తరార్ధేఅవరో
> హః)॥ ౨౭॥ ఏతేషాంగుణానామర్థగతత్వమపికేచిదిచ్ఛంతి-

యత్వమవరోహోవైపరీత్యం॥ ప్రకాశ్యఇతి॥ నిస్సీమైరితి సూర్యాది
తేజోవ్యతిరేకోక్తిః ॥ వీరరుద్ర తేజసివిశ్వవ్యాపినితమసోవైరిహృదయా
న్యేవావకాశఇత్యాహ తమఇతి ॥తతాగ్నిసన్నిధానేపి - తమసోనబా
ధఇత్యాహ శోకేతి॥ దధత్సద్యపీత్యపిశబ్దోవిరోధసూచకః - దుఃఖితాము
హ్యంతీతిపరిహారః - ఉద్వేలతివిజృంభతే - అత్రపూర్వార్ధఇత్యనేనఉ
త్తరార్ధేహ్రస్వాక్షరప్రాయత్వాదవరోహఇతిద్రష్టవ్యం॥ ౨౭ ॥ ఏతే
షాంగుణానాంమతభేదేనార్థగతత్వలక్షణం విశేషమాహ ఏతేషామితి॥

తదుక్తం వామనేన- ఏతఏవాజః ప్రసాదప్రభృతయోర్థగుణా ఇతి॥ స్వమ
తమాహ ప్రాచామితి ॥ సంఘటనాశ్రయత్వమేవేతి బహూనాంపదా
నామేకపదవదవభాసమానత్వాది లక్షణశ్లేషాదావర్థగతత్వస్య దుర్ఘట
త్వాదితి భావః- సర్వస్వ ఇతి- ఉద్భటాదిమతానువాదత్వేనేతి భావః-అ
నయైవభంగ్యేతి ॥ సంఘటనాశబ్దార్థరూపాశ్రయభేదేనైవేత్యర్థః - అ
న్యథేతి - ఆశ్రయభేదాభావ ఇత్యర్థః - నను కథమేతదుపపద్యతే - కా
వ్యశోభాయాః కర్తారోధర్మాగుణాః తదతిశయహేతవస్త్వలంకారా ఇతి
వామనేన స్వరూపభేదస్యోక్తత్వాదితిచేన్నైతత్సాధీయః వికల్పా
సహత్వాత్ - ఇదంహి తద్దర్శనరహస్యం - రీతిరాత్మా కావ్యస్య - రీతిశ్చ

> ప్రాచామాచార్యాణాంమతేన సంఘటనాశ్రయత్వమేవగు
> ణానాం- తదుక్తమలంకారసర్వస్వే। సంఘటనాధర్మత్వే
> నశబ్దార్థధర్మత్వేనచగుణాలంకారాణాంవ్యవస్థానమితి - అన
> యైవభంగ్యాగుణాలంకారాణాంనిరూపితస్స్వరూపభేదః-అ
> న్యథాస్వరూపభేదస్యదుర్నిరూపత్వాత్ - కావ్యశోభాకర
> త్వమేవగుణాలంకారస్వరూపత్వం- తదుక్తం రుద్రభట్టేన॥
> యో హేతుః కావ్యశోభాయాస్సోలంకారః ప్రకీర్త్యతే । గు
> ణోపి తాదృశో జ్ఞేయో దోషస్స్యాత్తద్విపర్యయ ఇతి ॥ అతో

గుణవిశిష్టపదరచనా- సా వైదర్భ్యాదిభేదేన త్రివిధా- తత్ర సర్వగుణవి
శిష్టా వైదర్భీ - కతిపయగుణవిశిష్టే గౌడీయాపాంచాల్యావితి - తత్ర స
ర్వగుణానాంమిలిత్వా కావ్యశోభాహేతుత్వే గౌడపాంచాలరీత్యోర
వ్యాప్తిః- కతిపయానాంకావ్యశోభాహేతుత్వే - అద్రావత్ర ప్రజ్వల
త్యగ్నిరుచ్చైః ప్రాజ్యః ప్రోద్యన్నుల్లసత్యేష ధూమ ఇత్యాదౌ పర్వతో
గ్నిమానిత్యాదిశుష్కశాస్త్రానుకూల్యేన కావ్యత్వరహితేప్యోజశ్శ్లేషాద్య
సంభవేనాతివ్యాప్తిస్స్యాత్ - తస్మాన్నాస్తి గుణానాంతన్మతే కావ్యశో
భాకరత్వం నచతన్మూలమలంకారాణాంతదతిశయహేతుత్వమితి॥ స
మతేభిమతసమ్మతించదర్శయతి యో హేతురితి॥ ఉపసంహరతి అత ఇ

స్వరూపభేదాభావాదిత్యర్థః-సంఘటనాశ్రయత్వమేవయుక్తమితి- భేదకత్వేనేతిభావః- ఏతచ్చోద్భటాదిమతమవలంబ్యశ్లేషాదీనాంమాధుర్యాదావనంతర్భావమంగీకృత్యోక్తం- వస్తుతస్తుభామహాదిమతేనాంతర్భావేశ్లేషాదిగుణానాం రసధర్మత్వ మలంకారాణాంతుశబ్దార్థధర్మత్వమితి విద్యతఏవస్వరూపభేదఇతిరహస్యం-అతఏవస్వయమేవోక్తవాన్ కావ్య

గుణానాంసంఘటనాశ్రయత్వమేవయుక్తం॥౨౮॥

ఇతివిద్యానాథకృతౌప్రతాపరుద్రయశోభూషణే

అలంకారశాస్త్రేగుణప్రకరణంసమాప్తం.

ప్రకరణే - హారాదివదలంకారాస్తేనుప్రాసోపమాదయః। శ్లేషాదయో గుణాస్తత్రశౌర్యాదయఇవస్థితాః । ఆత్మోత్కర్షావహాఇతి॥ ౨౮॥ ***

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహోపాధ్యాయ కోలచలమల్లినాథసూరిసూనునా విశ్వజనీనవిద్యస్యవిద్వన్మణేః పెద్దయార్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీథినావిరచితే ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యానే రత్నాపణాఖ్యానే.

గుణనిరూపణంనామ షష్ఠం ప్రకరణం.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే,

## శబ్దాలంకారప్రకరణమ్ — ౭.

పరిశేషాదలంకారనిరూపణం ప్రతిజానీతే అథేతి॥ శ్లో॥ అత్రైతేలంకారాశ్ఛేకానుప్రాసవృత్త్యనుప్రాసా। యమకం పునరుక్తవదాభాసో లాటోపలాలితః ప్రాసః ౧. చిత్రమథోపమానన్వయోపమేయోపమాస్మరణం। రూపకపరిణామాద్యా సందేహభ్రాంత్యపహ్నవోల్లేఖాః ౨. ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తితథాసహోక్తిర్వినోక్తిశ్చ। ఉక్తిస్సమాసవక్రస్వభావక వ్యాజపూర్వికా పిద్యాత్ ౩. మీలనసమానతదతద్గుణావిరోధావిశేషశ్చ। అధికో విభావనాథో విశేషపూర్వోక్త్యసంగతీ స్యాతాం ౪. విచిత్రాన్యోన్యవిషమాస్సమోథో తుల్యయోగితా। దీపకం ప్రతివస్తూపమాదృష్టాంతోనిదర్శనా ౫. వ్యతిరేకశ్లేషపరికరాక్షేపా

### అలంకారస్వరూపనిరూపణం.

అథగుణనిరూపణానంతరమలంకారానిరూప్యంతే॥ అలంక్రియతేనేనేతిచారుత్వహేతురలంకారః - తథాచోక్తం కావ్య

వ్యసాస్తుతిః। అప్రస్తుతప్రశంసాచపర్యాయోక్తంప్రతీపకం ౬. అనుమానంకావ్యలింగంన్యాసోర్థాంతరపూర్వకః। యథాసంఖ్యార్థాపత్తనే పరిసంఖ్యోత్తరంతథా ౭. వార్థచార్థౌద్వౌ సమాధిర్భావికంప్రత్యనీకం। వ్యాఘాతపర్యాయసూక్ష్మోదాత్తఃపరివృత్తికా ౮. హేతుమాలైకావళీచమాలాదీపకసారకౌ। సంసృష్టిసంకరౌచేతిపంచసప్తతిరీరితాః ౯. రసవత్ప్రేయఊర్జస్విసమాహితమథోదయః। భావస్యసంధిశ్శాబల్యంధ్వస్త్యశీతిరితిమేనుతాః ౧౦. .......................*

ఏతేషామలంకారశబ్దవ్యుత్పత్త్యా తత్సామాన్యలక్షణలాభంమత్వాహ అలంక్రియతేనేనేతి- అనియమేనరసఇతి శేషః-అకర్తరిచకారకేసంజ్ఞాయామితికరణేఘఙ్ప్రత్యయః - ఏతైరేతేషాంగుణానామివ రసోపకార

సంభవాత్తేభ్యోవైలక్షణ్యంసూచ్యతే॥ అస్మిన్నేవార్థేవృద్ధసంవాదమాహ ఉపకుర్వంతీతి॥ యేఅంగద్వారేణశబ్దార్థయోరుత్కర్షాధానద్వారేణతమంగినంరసంసంతంవిద్యమానముపకుర్వంతీత్యనేనరసాభావేచిత్రకావ్యేశబ్దార్థవైచిత్రీమాత్రపర్యవసాయిత్వమలంకారాణామితిసూచ్యతే- తేలంకారాఃకంఠాదీనాముత్కర్షాధానద్వారేణహారాదయఇవసంయోగవృత్త్యావర్తంతఇత్యర్థః- నకేవలమేవసతిరసేనుప్రాసోపమాదిభిస్స్వాశ్రయభూతౌశబ్దార్థావేవోపస్క్రియంతే-కింతుతద్ద్వారాతద

ప్రకాశే ॥ ఉపకుర్వంతితంసంతంయేంగద్వారేణ సంశ్రితాః।హారాదివదలంకారాస్తేనుప్రాసోపమాదయఇతి॥ యథాకరచరణాద్యవయవగతైర్వలయనూపురాదిభిస్తత్తదలంకారతయాప్రసిద్ధైరవయవ్యేవాలంక్రియతే తథాశబ్దార్థావయవగతైరనుప్రాసోపమాదిభిస్తత్తదలంకారతయాప్రసిద్ధైరవయవీభూతంకావ్యముపస్క్రియతే॥ ఆశ్రయాశ్రయిభావేనాలంకార్యాలంకారభావోలోకవత్కావ్యేపిసమ్మతః॥ చారుత్వహేతుత్వేపిగుణానామలంకారాణాంచాశ్రయభేదాద్భేదవ్యపదేశః - సంఘటనాశ్రయా గుణాశ్శబ్దార్థాశ్ర

## అలంకారవిభాగః

యాస్త్వలంకారాః॥ ౧॥తత్రప్రథమంశబ్దార్థోభయగతత్వేనత్రైవిధ్యమలంకారవర్గస్య - అర్థాలంకారాణాంచాతుర్విధ్యం - కేచిత్ప్రతీయమానవస్తవః - కేచిత్ప్రతీయమానౌప

వయవీభూతంకావ్యమపీత్యేతల్లౌకికదృష్టాంతేనాహ యథేతి॥ ఆశ్రయాశ్రయిభావేనేతి - సంయోగమూలేనేతిశేషః - లోకేమూలభూతస్సంయోగోముఖ్యః- అత్రత్వసిత్యత్వసాధర్మ్యాదౌపచారికఇతిభేదః॥ అథాలంకారవిభాగంకరిష్యమాణస్తదుపయోగితయోద్భటాదిమతేనోక్తమేవగుణాలంకారభేదమనువదతి॥చారుత్వహేతుత్వేపీతి॥౧ ॥ ఇత్థమలంకారస్వరూపంనిరూప్యతద్విభాగమాహ తత్రప్రథమమితి॥ శబ్దాలంకారా అనుప్రాసాదయః-అర్థాలంకారాఉపమాదయః-ఉభయాలంకారా

హాను ప్రాసోభయసంసృష్ట్యాదయః - ఏతేషాంతుల్యేపి కావ్యశోభాహే
తుత్వే శబ్దార్థోభయాలంకారవ్యవస్థాయామాశ్రయాశ్రయిభావ ఏవ ప్ర
మాణమిత్యలంకారసర్వస్వకారః- అన్వయవ్యతిరేకావితి కావ్యప్రకాశ

మ్యాః- కేచిత్ప్రతీయమానరసభావాదయః - కేచిదస్ఫుటప్ర
తీయమానా ఇతి- సమాసోక్తిపర్యాయోక్త్యాక్షేపవ్యాజస్తు
త్యుపమేయోపమానన్వయాతిశయోక్తిపరికరాప్రస్తుతప్ర
శంసానుక్తనిమిత్తవిశేషోక్తిషు ప్రతీయమానం వస్తు కావ్యోప
స్కారతాముపయాతి - రూపకపరిణామసందేహభ్రాంతిమ
దుల్లేఖాపహ్నవోత్ప్రేక్షాస్మరణతుల్యయోగితాదీపకప్రతివ
స్తూపమాదృష్టాంతసహోక్తివ్యతిరేక నిదర్శనాశ్లేషేష్వౌ
పమ్యంగమ్యతే - రసవత్ప్రేయఊర్జస్వి సమాహితభావోద
యభావసంధిభావశబలతాసు రసభావాదిర్వ్యజ్యతే - ఉప
మావినోక్త్యర్థాంతరన్యాసవిరోధ విభావనోక్త గుణనిమిత్త
విశేషోక్తివిషమసమచిత్రాధికాన్యోన్య కారణమాలైకావళీ
వ్యాఘాతమాలాదీపక కావ్యలింగానుమానసార యథాసం
ఖ్యార్థాపత్తి పర్యాయ పరివృత్తి పరిసంఖ్యా వికల్ప సముచ్చ
యసమాధి ప్రత్యనీక ప్రతీపవిశేషనిమీలనసామాన్యాసంగతిత
ద్గుణాతద్గుణవ్యాజోక్తివక్రోక్తిస్వభావోక్తిభావికోదాత్తే
షు సహృదయహృదయాహ్లాది స్ఫుటం ప్రతీయమానం నాస్తి ॥
౨ ॥ అత్రేత్థమలంకారకక్ష్యావిభాగః॥ సాధర్మ్యం త్రివిధం-
భేద ప్రధానమ భేద ప్రధానం భేదాభేద ప్రధానం
చేతి- ఉపమానోపమేయయోస్స్వతో భిన్నత్వాచ్ఛాబ్దమేత
న్నవాస్తవం- రూపకపరిణామసందేహభ్రాంతిమదుల్లేఖాప
హ్నవానామభేదప్రధానసాధర్మ్యనిబంధనత్వం- దీపకతుల్య

కారః- రసభావాదిర్వ్యజ్యత ఇతి గుణీభూతవ్యంగ్యత్వేన ప్రతీయత ఇత్య
ర్థః॥ ౨॥ చతుర్థావిభక్తేష్వలంకారేష్వవాంతరవిభాగం ప్రతిజ్ఞాపూర్వ
కమాహ అత్రేతి ॥ ఇత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ కక్ష్యావిభాగః- సాధర్మ్య

విరోధాదిమూలత్వేనాలంకారాణాంవర్గశో విభాగ ఇత్యర్థః ॥ ఏతదభే
ప్రధానత్వంశాబ్దమారోపితంనవా స్తవంనస్వాభావికం॥ ౩॥ అథాలంక

యోగితానిదర్శనాదృష్టాంతప్రతివస్తూపమాసహోక్తిప్ర
తీపవ్యతిరేకాః భేదప్రధానసాధర్మ్యనిబంధనాః ఉపమానన్వ
యోపమేయోపమాస్మరణానాం భేదాభేదసాధారణసాధ
ర్మ్యమూలతా-ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తీ అధ్యవసాయమూలే-వి
భావనావిశేషోక్తివిషమచిత్రాసంగత్యన్యోన్యవ్యాఘాతా
తద్గుణభావికవిశేషాణాంవిరోధమూలతా- యథాసంఖ్యపరి
సంఖ్యార్థాపత్తివికల్పసముచ్చయానాం వాక్యన్యాయమూ
లతా - పరివృత్తిప్రత్యనీకతద్గుణసమాధిసమస్వభావోక్త్యు
దాత్తవినోక్తయోలోకవ్యవహారమూలాః- కావ్యలింగాను
మానార్థాంతరన్యాసానాం తర్కన్యాయమూలతా-కారణ
మాలైకావలీ మాలాదీపకసారాః శృంఖలావైచిత్ర్యమూ
లాః - వ్యాజోక్తివక్రోక్తిమీలనాన్యపహ్నవమూలాని-స
మాసోక్తిపరికరౌ విశేషణవైచిత్ర్యమూలౌ ॥ ౩ ॥ అథా
లంకారాణాంపరస్పరవైలక్షణ్యంనిరూప్యతే - ఆరోపగర్భ
త్వేప్యారోప్యమాణస్యప్రకృతోపయోగానుపయోగాభ్యాం
పరిణామరూపకయోర్భేదః - ఆరోపవిషయస్యారోప్యమాణ
రూపసంభవాసంభవాభ్యాముల్లేఖరూపకయోర్భేదః-ఆరో
పవిషయస్యసందేహభ్రాంత్యపహ్నవైస్సందేహభ్రాంతి
మదపహ్నవానాంపరస్పరంభేదః- సాధర్మ్యమూలత్వేపితు
ల్యయోగితాదీపకనిదర్శనావ్యతిరేకదృష్టాంతేభ్యః సాధర్మ్య
స్యవాచ్యత్వాదుపమానన్వయోపమేయోపమాభిద్యంతే -
సాధర్మ్యస్యవాచ్యత్వగమ్యత్వాభ్యాముపమేయోపమాప్ర
తివస్తూపమయోర్భేదః-వస్తుప్రతివస్తుబింబప్రతిబింబభావా

రాణామత్యంతవివేకార్థంమిథోవైధర్మ్యమాహ ॥ అథాలంకారాణాం
పరస్పరవైలక్షణ్యంనిరూప్యత ఇత్యాదినా ॥ ..................

శిష్టమన్యదుదాహరణప్రస్తావఏవస్పష్టీభవిష్యతీతి నేహవివిచ్యతే ॥ ౮ ॥
ఇత్థమలంకారాణాం పీఠికాంవిధాయ శబ్దాలంకార నిరూపణం ప్రస్తౌ

భ్యాం ప్రతివస్తూపమా దృష్టాంతయోర్భేదః - ప్రస్తుతాప్ర
స్తుతానాంవ్యస్తత్వ సమస్తత్వాభ్యాం తుల్యయోగితాదీప
కయోర్భేదః - ఉపమానస్య ప్రసిద్ధత్వాప్రసిద్ధత్వాభ్యాము
పమోత్ప్రేక్షయోర్భేదః- అర్థసామ్యశబ్దసామ్యాభ్యాముప
మాశ్లేషయోర్భేదః - ఉపమానోపమేయయోర్భేదాభేదా
భ్యాముపమానన్వయయోర్భేదః-ఉపమానోపమేయభావస్య
పర్యాయయౌగపద్యాభ్యాం ముపమేయోపమోపమయోర్భే
దః-అప్రస్తుతస్యవాచ్యత్వగమ్యత్వాభ్యామప్రస్తుతప్రశం
సాసమాసోక్త్యోర్భేదః- వాచ్యవ్యంగ్యయోరుభయోఃప్ర
స్తుతత్వేపర్యాయోక్తిః - వాచ్యస్యాప్రస్తుతత్వేఅప్రస్తుత
ప్రశంసా- వ్యాప్తిపక్షధర్మతాద్యభావాత్కావ్యలింగస్యా
నుమానాద్భేదః-సాధారణగుణయోగాద్భేదానుపలబ్ధౌసా
మాన్యం-ఉత్కృష్టగుణయోగాన్న్యూనగుణతిరోధానే మీ
లనం-అన్యవ్యవచ్ఛేదేతాత్పర్యాభావాదుదాత్తాలంకార
స్యపరిసంఖ్యాతోభేదః - కాకతాళీయతయాకార్యసాధనే
కారణాంతరోపనిపాతేసమాధిః- అహమహమికయాకార్య
సాధనే బహూనాంకారణానాముద్యమేద్వితీయస్సముచ్చ
యః- నిహ్నవస్యవాచ్యత్వగమ్యత్వాభ్యామపహ్నవవ్యాజ
స్తుత్యోర్భేదః-అన్యేషాంభేదస్స్పష్టఏవ- యద్యపివ్యాజోక్తి
మీలనసామాన్యేషుకథంచిత్సాదృశ్యమస్తి-తథాప్యవివక్షిత
త్వాన్నసాదృశ్యమూలేషుగణనా ॥ ౮ ॥ ............ *

## శబ్దాలంకారానిరూప్యంతే.

అథాలంకారస్వరూపవిభాగానంతరంశబ్దార్థయోర్మధ్యేశబ్ద

తి॥ అథేతి॥ తత్ప్రాథమ్యే హేతుమాహ శబ్దస్యేతి ॥ అత్రశబ్దప్రతీతిపూ
ర్వకత్వాదర్థప్రతీతేశ్శబ్దస్యప్రతీతావంతరంగత్వం తేన తస్య ప్రాధ

న్యాత్ ప్రాథమ్యమితిభావః ॥ ప్రథమం తావచ్ఛబ్దార్థోభయగతత్వేన
త్రివిధంపౌనరుక్త్యం - తత్రాద్యే కేవలస్వరపౌనరుక్త్యస్య చారుతా
హేతుత్వాభావా ద్వ్యంజనమాత్రపౌనరుక్త్యం - స్వరవ్యంజనసము
దాయపౌనరుక్త్యంచచారుతాహేతుః - తత్రాన్త్యమపిసంఖ్యానియమే
ఛేకానుప్రాసోవైపరీత్యేవృత్త్యనుప్రాసఇతిసర్వస్వకారః - తదను
సారేణఛేకానుప్రాసం లక్షయతి భవేదితి ॥ రసాద్యనుగతః ప్రకృష్టో
న్యాసోనుప్రాసః- తదుక్తం-ప్రకృష్టోవర్ణవిన్యాసో రసాద్యనుగతో౽హి
యః। సోనుప్రాసస్సచచ్ఛేకవృత్త్యుపాధిగతోద్విధేతి - గృహాచరాఃప
క్షిమృగాదయశ్ఛేకాఇతికేచిత్ - విదగ్ధాఇతిసర్వస్వకారాదయః- తదు

స్యార్థంప్రత్యంతరంగత్వాత్ ప్రథమం శబ్దాలంకారాన్నిరూ

## ఛేకానుప్రాసః

ప్యంతే॥భవేదవ్యవధానేనద్వయోర్వ్యంజనయుగ్మయోః।ఆ
వృత్తిర్యత్రసబుద్ధైశ్ఛేకానుప్రాసఇష్యతే॥ యత్రావ్యవ
హితయోర్వ్యంజనయుగ్మయోర్ద్వయోఃపౌనరుక్త్యంతత్ర
ఛేకానుప్రాసః॥ యథా॥మహీమహీనవిభవేధత్తేక్షేమం
కరేకరే। రాజన్యజన్యవిజయీరాజారాజద్గుణోదయః॥ ౧॥

## వృత్త్యనుప్రాసః

ఏకద్విప్రభృతీనాంతువ్యంజనానాంయదాభవేత్ । పునరు

పలాలితోనుప్రాసశ్ఛేకానుప్రాసః - ద్వయోరిత్యత్ర వీప్సాద్రష్ట
వ్యా - తేనయత్రద్వయో ర్వ్యంజనయుగ్మయోరవ్యవధానే నావృత్తిః
సఃఛేకానుప్రాసఇత్యర్థః॥ ఉదాహరతి మహీమితి ॥ అహీనవిభవేఫణీం
ద్రసదృశఇత్యర్థః - కరేబాహౌ రాజన్యాఃక్షత్రియాః - రాజశ్వశురా
ద్యదితియత్ప్రత్యయః - జన్యంయుద్ధం - అత్ర పాదచతుష్టయేపి వ్యంజన
యుగ్మానామవ్యవధానేనావృత్తేశ్ఛేకానుప్రాసఇతిద్రష్టవ్యం॥౧॥ సం
ఖ్యానియమేనచ్ఛేకానుప్రాసముక్త్వా అన్యథావృత్త్యనుప్రాసమాహ
ఏకేతి॥ ప్రభృతిగ్రహణాత్త్రిచతురాదిసంగ్రహః - అత్రైకస్యవ్యంజన
స్యసకృదావృత్తౌవైచిత్ర్యాభావాత్సముద్ధ్యాదసకృదావృత్తిర్గృహ్యతే

ర్వయో స్తుసకృదేవ - అన్యథాఛేకానుప్రాసస్స్యాత్ - వ్యవధానేత్వ
సకృదావృత్తావపినవిరోధః - త్ర్యాదీనాంతుసకృదసకృద్వావ్యవధానే
వావ్యవధానేనవాఆవృత్తిర్ద్రష్టవ్యా - వృత్తిశబ్దేనవైదర్భ్యాదయోవివ
క్షితాః- తదుపలక్షితోనుప్రాసోవృత్త్యనుప్రాసః॥ ఉదాహరతి॥ రేరే
ఇతి ॥ యోత్స్యథ్వేహనిష్యథ్వేయది-యుధసంప్రహారఇత్యస్మాద్ధాతోః
కర్మణిలృట్-లభ్యమక్షయపదమితి- ద్వావిమాపురుషౌలోకేసూర్యమం
డలభేదినౌ । పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణేచాభిముఖోహతఇతిస్మరణాది
తిభావః। కాంతారపక్షోరణ్యనివాసపక్షః - తరక్షునికరాత్ వ్యాఘ్రాదన
యూథాత్ - దుర్మరణకారణాదరణ్యనివాసాచ్ఛుభోదర్కం యుద్ధమర
ణమేవశ్రేయఇతిభావః-అత్రాసకృత్ క్షకారావృత్త్యా వృత్త్యనుప్రా

త్తిరసౌనామవృత్త్యనుప్రాసఇష్యతే॥ యథా॥ రేరేక్షుద్ర
మహీక్షితఃక్షణమితః శ్రీకాకతిక్ష్మాపతే ర్వీక్షధ్వంధ్వజినీం
దురీక్షసుభటాంప్రోత్క్షిప్తకాంక్షేయతై ః। యోత్స్యధ్వే యది
లభ్యమక్షయపదంకాంతారపక్షోవృథాక్ష్మాభృత్కుక్షిచర
త్తరక్షునికరాత్త్రాత్స్మరక్షౌకుతః ॥ ౨ ॥ యమకంఛాన

యమకం.

రుక్త్యైతుస్వరవ్యంజనయుగ్మయోః॥ఛేకానుప్రాసేవృత్త్య
నుప్రాసేచస్వరపౌనరుక్త్యమానుషంగికం - యమకేతు

సః- ఏవమన్యేపిభేదాస్సూర్యశతకాదౌద్రష్టవ్యాః॥ ౨॥ వ్యంజనమాత్ర
పౌనరుక్త్యాశ్రయమలంకారద్వయముక్త్వా స్వరవ్యంజనసముదాయ
పౌనరుక్త్యాశ్రయమలంకారమాహ యమకమితి॥ ననుమహీమహీనవిభ
వఇత్యాదౌఛేకానుప్రాసే యుధిష్ఠిరంధైర్యతవనేవనేచరఇత్యాదావే
కదాసాదృశ్యలక్షణే వృత్త్యనుప్రాసేచ స్వరపౌనరుక్త్య సంభవా
త్కథంతత్రవ్యంజనమాత్రపౌనరుక్త్యమిత్యాశంక్యపరిహరతి॥ ఛేకాను
ప్రాసఇతి॥అనుషంగాదాగతమానుషంగికంఅన్వాచయవిశిష్టంఅభ్యుచ్చ
యఇత్యర్థః ॥ స్వరవ్యంజనయుగ్మయోరిత్యత్రస్వరసహితవ్యంజనేతిమ
ధ్యమపదలోపీసమాసోవివక్షితఇతివ్యాచష్టే యమకేత్వితి॥తచ్చయమః

మానానాం పాదైకదేశానా మాదిమధ్యాంతగతత్వేనానేకవిధమిత్యా
హ - తస్యేతి॥ ఏతచ్ఛ్లోకార్ధపాదయమకానామప్యుపలక్షణం - సర్వే
ప్యేతే భేదాశ్చిరంతనైరేవబహుధా ప్రపంచితాః- గురుత్వభీతత్వాన్నే
హ ప్రపంచ్యంతే॥ తత్రైకముదాహరతి॥ ప్రతాపఇతి ॥ మహాన్మహిమాఽ
ధిక్యంయస్య తేజసో మహామహిమతేజసః- కాకతీంద్రస్య ప్రతాపః- ప
ద్మేష్టమహోంపద్మప్రియోత్సవాం - అహిమతేజసఉష్ణాంశోః శ్రియంద
ధాతి॥ అత్ర ద్వితీయపాదస్యచతుర్థేయమనాత్సందష్టయమకంనామయ
మకభేదః - తదుక్తమన్యత్ర - అత్ర యమ్యమానయోరుభయోస్సార్థక
త్వం - విహగాః కదంబసురభా విహగాఇత్యత్రైకస్య సార్థకత్వమితర

స్వరయోర్ద్వ్యం జనయుష్మయోరావృత్తిః । తస్యాదిమ
ధ్యాంతగతత్వేనబహవో భేదాః॥ తత్ర దిఙ్మాత్రముదాహ్రి
యతే ॥ ప్రతాపః కాకతీంద్రస్యమహామహిమతేజసః। శ్రి
యందధాతిపద్మేష్టామహామహిమతేజసః॥3॥యత్రార్థః ప్ర

## పునరుక్తవదాభాసః.

ముఖేకించిద్భాసతే పునరుక్తవత్ ।పునరుక్తవదాభాసోలంకా
రస్ససతాంమతః ॥ యత్రార్థః పునరుక్తవదాభాసతే అన్వ
యవేళాయామన్యథాభవతి సపునరుక్తవదాభాసోలంకారః -
అర్థాలంకారత్వేప్యస్యశబ్దపౌనరుక్త్యాశ్రితత్వాచ్ఛబ్దాలం

ప్యానర్థకత్వం ।కలయంత్యనుక్షణమనేకలయమిత్యత్రోభయోరనర్థక
త్వం- ఏవం సర్వేష్వపియమకేషు ప్రకారత్రయం యథాసంభవం ద్రష్ట
వ్యం ॥ 3 ॥ శబ్దపౌనరుక్త్యాశ్రితానలంకారానభిధాయార్థపౌనరుక్త్య
మూలమలంకారమాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్రాలంకారే అర్థః ప్రముఖ
ప్రథమంపునరుక్తవత్ పునరుక్తేన తుల్యంఅతఏవ కించిదీషదప్యనన్వితం
భాసతే - పరమార్థతస్త్వన్యథాపర్యవస్యతీత్యర్థః- అర్థపౌనరుక్త్యస్య
ప్రరూఢదోషత్వాత్ తదేతన్నిష్కృష్య వ్యాచష్టే యత్రార్థ ఇత్యాది
నా॥ నన్వస్యశబ్దాలంకారప్రస్తావేకాసంగతిరతఆహ అర్థేతి ॥ అర్థపౌన
రుక్త్యదేవాథాశ్రితత్వాదర్థాలంకారత్వేసత్యపీత్యర్థః- శబ్దపౌనరు

ఃశ్రితత్వాదితి పర్యాయశబ్దాశ్రితత్వాదిత్యర్థః - ఆమ్రేడితశబ్దవ
పర్యాయశబ్దేష్వప్యర్థైకత్వసాదృశ్యాదౌపచారికం శబ్దపౌనరుక్త్యం
ద్రష్టవ్యం ॥ ఉదాహరతి జిష్ణురితి॥ జయశీలో జిష్ణుః-క్షితిభుజామింద్రో
రాజాగ్రణీః-శ్రీపతిస్సమృద్ధః- పురుషోత్తమఃపురుషశ్రేష్ఠః -భాస్వాన్
దీప్తిమాన్- సూర్యఇవస్ఫురత్తేజాస్స్ఫురత్ప్రతాపః- అత్రజిష్ణ్వాదీనా
మింద్రాదిపర్యాయ ప్రయోగేణ ప్రముఖే భాసమానస్య పౌనరుక్త్య
స్యోక్తప్రకారేణాన్వయవేళాయామన్యథా పర్యవసానాత్పునరుక్తవ
దాభాసఇతి భావః - కేచిత్పునరేవమాహుః - భాతి సదానత్యాగఃస్థి
రతాయామిత్యత్ర సత్పురుషప్రణామేన ప్రకాశతే స్థైర్యేపర్వతభూ
తఇత్యస్యార్థస్య దానత్యాగశబ్దపరివృత్త్యావసంభవాచ్ఛబ్దాలంకారో

కారప్రస్తావేలక్షణంకృతం॥యథా॥జిష్ణురింద్రఃక్షితిభుజాం
శ్రీపతిఃపురుషోత్తమః। భాస్వాన్సూర్యస్ఫురత్తేజాఃకాకతీం

## లాటానుప్రాసః.

ద్రోవిరాజతే॥ ౪॥అథోభయపౌనరుక్త్యాలంకారఃకథ్యతే॥
శబ్దార్థయోఃపౌనరుక్త్యంయత్ర తాత్పర్యభేదవత్ ।సకావ్య
తాత్పర్యవిదాంలాటానుప్రాసఇష్యతే॥యత్రశబ్దార్థయో
స్తాత్పర్యభేదమాత్రంనస్వరూపభేదస్తత్రలాటానుప్రాసః॥

ప్యయం - తనువపురిత్యత్ర కృశాంగ ఇత్యస్మిన్నర్థే తనుశబ్దవిపరివృత్త్యా
నాయమలంకారఇతిశబ్దాశ్రయత్వం- వపుశ్శబ్దవిపరివృత్త్యానాలంకారత్వ
హానిరిత్యర్థాశ్రయత్వం అతఉభయాలంకారోప్యయమితి - తదుక్తం
కావ్యప్రకాశే॥ పునరుక్తవదాభాసోవిభిన్నాకారశబ్దభాక్ । ఏకార్థతై
వశబ్దస్యతథాశబ్దార్థయోరయమితి॥ ౪ ॥ శబ్దార్థయోరేకైకపౌనరుక్త్య
మూలానలంకారానభిధాయఉభయపౌనరుక్త్యమూలమలంకారంప్రతి
జ్ఞాపూర్వకమాహ అథేత్యాదినా॥ శబ్దార్థయోఃపౌనరుక్త్యంప్రయూఢ.
దోషః-తద్వ్యవచ్ఛేదార్థంతాత్పర్యభేదవదితి-అనేనయమకవ్యావర్తకశ
బ్దార్థయోస్స్వరూపభేదాభావఃఫలితఇతివ్యాచష్టేయత్రేతి॥ లాటజనోప
లాలితోనుప్రాసోలాటానుప్రాసః- నతులాటదేశజన్యఃకశ్చనోపకార:

కావ్యస్యేతి గోపాలః॥ ఉదాహరతి గుణాఇతి॥ అసౌవీరరుద్రసంబంధినీ
అత్ర ద్వితీయగుణాదిశబ్దానాముత్కర్షలక్షణస్తాత్పర్యభేదః - అతాఽజ్ఞప
త్రనయనేనయనేనిమీత్యేత్యాదావి భక్త్యాదేరపౌనరుక్త్యేపిశబ్దార్థపౌ
నరుక్త్యాల్లాటానుప్రాసత్వం - అతఏవాయం పదాశ్రయః ప్రాతిప
దికాశ్రయశ్చేతి ద్వేధా లాటానుప్రాస ఇతి సర్వస్వకారః - ఉద్భ
టేనాప్యుక్తం - స్వరూపార్థావిశేషేపి పునరుక్తిః ఫలాంతరాత్। శ
బ్దానాం ప్రకృతీనాంవాలాటానుప్రాస ఇష్యతఇతి । నను-యుద్ధేర్జునో
ర్జునఇవేత్యత్రైకస్యైవోపమానోపమేయత్వ లక్షణేఽనన్వయాలంకారే
పిశబ్దార్థపౌనరుక్త్యసంభవాల్లాటానుప్రాసత్వమేవకింనేష్యతే - స
త్యం-యద్యప్యనన్వయేర్థపౌనరుక్త్యమాత్రంలక్షణం తథాపినిర్దేశప్రతి
నిర్దేశయోరైకరూప్యాభావేపర్యాయప్రక్రమదోషప్రసంగాదానుషం

యథా॥ గుణాగుణాస్తేగణ్యంతేయేరుద్రనృపమాశ్రితాః। నీ
తిర్నీతిగపాతస్యలక్ష్మీర్లక్ష్మీశ్చకథ్యతే॥ ౫ ॥ పద్మాద్యాకా

## చిత్రాలంకారః పద్మబంధాదిః

రహేతుత్వేవర్ణానాంచిత్రముచ్యతే ॥ ఆదిగ్రహణాచ్చక్ర
బంధాదయః॥తత్రాష్టదళపద్మబంధో యథా॥యాతాయస్యా
స్సగ్రానతిమిహాకనకాస్థానసక్తాసనాయాయానాసక్తా

గికంశబ్దపౌనరుక్త్యం - అత్రతూభయపౌనరుక్త్యమప్యావశ్యకమేవే
తివిషయభేదాన్నకోపివిరోధః- తదుక్తం- అనన్వయేచశబ్దైక్యమౌచిత్యా
దానుషంగికం।అస్మింస్తులాటానుప్రాసేసాక్షాదేవప్రయోజకమితి॥౫॥
చిత్రంలక్షయతి పద్మేతి॥నచశ్రావణానాంవర్ణానాంపద్మాద్యాకారహే
తుత్వం నఘటతఇతి వాచ్యం - వర్ణశబ్దేన తత్స్మారకాణాంలిప్యక్షరా
ణామాక్షేపాత్ - తేషాంముఖ్యవర్ణాభేదేనలోకవ్యవహారాదస్యశబ్దా
లంకారత్వం- పద్మాదిబంధేషుకర్ణికాదిస్థానవిశేషేషువర్ణానాంపౌనరు
క్త్యేపిపౌనరుక్త్యమూలాలంకారానంతర్యంచద్రష్టవ్యం॥ యాతేతి॥క
నకాస్థానేసువర్ణమయసభామంటపేసక్తం స్థితమాసనంసింహాసనంఅ
యతిప్రాప్నోతీతికనకాస్థానసక్తాసనాయా- అయతేఃకర్మణ్యణ్ ప్రత్య

ష్టః- యానేషుతురగాదిష్వాసక్తాన్యాసనానిపల్యయనాదీనితత్రతిష్ఠతి
యానాసక్తాసనస్థా-రాజోపకరణేషులక్ష్మీరస్తీత్యాగమః- అభ్యాసే
పరిచయేన ఉపాసనయేత్యర్థః సుఖేనజ్ఞాయతఇతిసుజ్ఞానా - కృత్యల్యు
టోబహులమితికర్మణిల్యుట్ - మాయాస్వరూపవైచిత్రీయస్యాస్సాఅ
భ్యాససుజ్ఞానమాయా - అనుపాసకానాందురవబోధస్వరూపేత్యర్థః -
మానంపూజాంజానాతీతిమానజ్ఞా - సభాయాంసాధవస్సభ్యాః- సభా
యాయఇతియప్రత్యయః- తేశోభనాయస్యాస్సాసుసభ్యా-సంపన్నస్యై
వసభ్యాశ్రయత్వాదితి భావః-జానంతీతిజ్ఞాఃవివేకినః-ఇగుపధేత్యాదినాక
ప్రత్యయః- తతాఽతిరక్తా-గీయతఇతిగేయంగానంతేనసహావర్తతఇతిస
గేయా-స్వనామాంకానేకగీతేత్యర్థః-యాగేసక్తాసంబద్ధాసమృద్ధస్యై
వతతాఽధికారాదితి భావః- రతింస్వవిషయాభిరతింభక్తింజానాతీతిరతి

> సనస్థాసుఖయతుకమలాభ్యాససుజ్ఞానమాయా। యామాన
> జ్ఞాసుసభ్యాక్షితిపతితిలకజ్ఞాతిరక్తాసగేయాయాగేసక్తారతి
> జ్ఞాసుకృతిషుఫలితగ్రామసస్యాయతాయా॥౬॥చక్రబంధో
> యథా ॥ లక్ష్మీవీక్షితవైభవస్య జగతాం నాథస్య భద్రశ్రి
> యోదిత్యారబ్ధనిజప్రతాపజనితాం భాకృద్ధురాంయచ్ఛతః।

జ్ఞా- అతఏవసుకృతిషువిషయేఫలితైర్గ్రామసస్యైః కార్యైరాయతోమ
హాన్అయశ్శోభావహావిధిర్యస్యాస్సాతథోక్తా - స్వభక్తానాంగ్రామాది
సంపాదనేనప్రకటితస్వానుగ్రహేత్యర్థః- ఏవంవిధాయాలక్ష్మీర్యస్య
విభోఃఆసమగ్రామతిసంపూర్ణామానతింవశ్యత్వంయాతా-సాకమలా
లక్ష్మీస్త్వంక్షితిపతితిలకంవీరరుద్రంఇహైవలోకేజన్మనివాసుఖయతుసుఖ
వంతంకరోతు॥అయమష్టదళపద్మబంధః॥ఉద్ధారస్తు॥కర్ణికాదిలిఖేద్వర్ణాన్
క్రమాద్దిక్షువిదిక్షుచ।సకర్ణికాన్సప్తదిక్షువిదిక్షుతువికర్ణికాన్॥ప్రవే
శనిర్గమాభ్యాంతుదిక్షుతేష్వేశ్చతుర్దశ।వ్యవధానేనతానాద్యేదళేన్యత్ర
త్వనంతరానితి॥౬॥చక్రబంధముదాహరతి॥లక్ష్మీతి॥ కోశాగారనియుక్త
యేవలక్ష్మ్యావీక్షితవైభవస్యవిచారితైశ్వర్యస్య భద్రశ్రియఃకల్యాణ
మూర్తేరిత్యర్థః-ఆరబ్ధస్సంవర్ధితః- భాకృద్ధురాంభాస్కరభావంనిజప్రతా

పేనదిక్షుసూర్యకృత్యంకుర్వత ఇత్యర్థః-రాజత్పాలనేనసమ్యక్సంరక్షణే
నమోదితాత్మనిసర్వైరనుమోదితస్వరూపేభుజే- అతఏవయోగ్యాశ్రి
తత్వాత్ ప్రకాశంవ్యక్తంస్థిరానిశ్చితస్థైర్యేత్యర్థః - ధరాభూమిర్నిత్యం
భాతి॥ ఉద్ధారస్తు ॥ బధ్యతేషడరంచక్రంప్రత్యరంతన్నవాక్షరం। త్రి
యాణామపిపాదానాందశమంకర్ణికాక్షరం॥ ఆదితస్స్వస్వతుర్యా
రైస్త్రయఃపాదాశ్చతుర్థగాః । వర్ణాష్టస్థాంత్యమారభ్యసంపదంతేంతి
మాక్షరైః॥ మధ్యేద్వౌద్వౌవిసంవాదౌషడరేష్వక్రమాద్భవేత్ । చ
తుర్థైస్సప్తమైర్వర్ణైర్వర్ణనంకవివర్ణయోరితి॥ ౭ ॥ నాగబంధముదాహ
రతి॥ ఓజస్యేతి॥ ఓజోబలంతత్రసాధురోజస్యఃప్రబలః- యద్వాఅహ
ర్వాచినాఓజస్యశబ్దేన అహస్కరోలక్ష్యతే- తేన ఓజస్యేసూర్యసదృశ

నిత్యంరుద్రజనాధిపస్యజయినోభాతిప్రకాశంస్థిరారాజత్పా
లనమోదితాత్మనిభుజేయోగ్యాశ్రితత్వాద్ధరా ॥ అత్రచక్ర
బంధేవైజనాథకృతి పీరరుద్రయశఇతిప్రతీయతే॥ ౭ ॥ నా
గబంధోయథా ॥ ఓజస్యేరుద్రదేవే విభవతిమహిమత్యాజి
తాన్యప్రతాపే విద్యావర్యైర్భినేతర్యురుహరిచరితంవిశ్వవి
స్తారభాజి। వైరివ్రాతాభజంతేవనమతిమలినఖ్యాతయోదే

ఇత్యర్థః- ఓజసోహానియత్త్వాపిరియత్ప్రత్యయస్యఛాందసత్వేపిదూత్యేతి
వతాత్యాదివదస్యభాషాయాంప్రయోగోద్రష్టవ్యః- మహిమత్యాజితో
న్యేషాంప్రతాపోయేనతస్మిన్తథోక్తేవిద్యాభిర్వేదవేదాంగాదిభిర్వర్యే
శ్రేష్ఠేఉర్వధికంహరిచరితమభినేతర్యనుకుర్వతి విష్ణుసదృశఇత్యర్థః -
నలోకేత్యాదినాషష్ఠీప్రతిషేధః - విశ్వవిస్తారం భరణీయత్వేనభజతీ
తివిశ్వవిస్తారభాక్ తస్మిన్విభవతి విభాసతి- అతిమలినఖ్యాతయో వైరి
వ్రాతాఃశత్రుసంఘాః దేహావిద్ధాఃరణే విద్ధదేహాస్సంతో వనైర్యజ్ఞంతు
భిర్వ్యాళైఃపృదైస్సహ- క్షుతిఃక్షయఃతద్వతి-వివిధైర్నానావిధదుఃఖభాజ
నఇత్యర్థః- అవార్యసుదకేఅధ్వనిమరుదేశఇత్యర్థః- ఆపస్త్రీస్త్రీభూమ్నివా
ర్వారీత్యమరః- స్థానభాజఃస్థితింప్రాప్తాస్సంతోవనంభజంతేసేవంతే॥
ఉద్ధారస్తు॥ రేఖాభ్యాంచతురశ్రాణివతుష్కోష్ఠానికల్పయేత్ । రేఖా

వ్యయాంతరాళేస్యాద్యథాకోష్ఠేగృహాష్టకం౧. విదిక్షుకుండలీకుర్యా
త్త్రిరేఖాభిర్యథాక్రమం। దిగ్రేఖాగ్రాణిబాహ్యానియోజయేద్ద్విక్త్రి
సేమిథః౨. ఏకత్రతుఫణాపుచ్ఛమేళనం కల్పయేత్తథా। అంతరాణ్యా
ష్టయోఃకుర్యాత్సందంశాన్స్వైర్యథామిథః౩. వర్ణావృత్తిస్థలాన్యత్రకో
ష్ఠకోణానిషోడశ। సందంశానాంచతుష్కంచకంఠశ్చేత్యేకవింశతిః౪.
ఆవృత్తిర్యుగ్మవర్ణానాంనేతరేషామిహక్వచిత్। అర్కేశానదశబ్రహ్మావ

హావిద్ధావన్యైరధ్వన్యవారిక్షితిమతివివిధేజంతుభిస్థానభాజః॥
ఇతి విద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయశోభూషణే
అలంకారశాస్త్రేశబ్దాలంకారప్రకరణంసమాప్తం.

ర్ణాఃపాదచతుష్కగాః౫. ఆవర్తైరష్టైర్వృత్తాదికుండలేష్వప్రదక్షిణం।
యథైవంస్యాత్తథావర్ణాః ఫణాతోవిన్యసేత్క్రమాత్ ౬. త్రింశదష్టా
వింశతిశ్చషడ్వింశతిరనుక్రమాత్।వేష్టనత్రితయేవర్ణాస్సమాప్తిస్తుగళా
తురే౭. సర్వమేతన్నిధాయాంతస్సంగృహీతంమహాత్మభిః॥ విదిక్స్థనతే
కుండలితంస్వముంగంస్వేనత్రిరావేష్ట్యవిభంగిభంగం।క్షిప్త్వాగళేపుచ్ఛ
మహేస్థితస్యపాత్యఃఫణాతఃఫణిబంధఏషఇతి॥౮॥ ************

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథసూరిసూనునావిశ్వజనీనవిద్యస్యవిద్వన్మణేః
పెద్దయార్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీథినావిరచితే
ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానే రత్నాపణాఖ్యానే
శబ్దాలంకారనిరూపణంనామసప్తమంప్రకరణం.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

# ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే,
## అర్థాలంకారప్రకరణమ్—౮.

శబ్దాలంకారనిరూపణానంతరమవసరప్రాప్తత్వాదర్థాలంకారనిరూపణం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి॥ ప్రథమముపమానిరూపణేనిమిత్తమాహ తత్రేతి॥ తత్ర అర్థాలంకారేష్విత్యర్థః- అనేకాలంకారబీజభూతత్వాదితి వాచ్యౌపమ్యానామనన్వయాదీనాం గమ్యౌపమ్యానాంచరూపకాదీనాంచ

### ఉపమాలంకారః.

అథార్థాలంకారాః ॥ తత్ర ప్రథమమనేకాలంకారబీజభూతత్వాదుపమానిరూప్యతే ॥ స్వతస్సిద్ధేనభిన్నేన సమ్మతేనచధర్మతః। సామ్యమన్యేనవర్ణ్యస్యవాచ్యంచేదేకదోపమా॥ యత్ర స్వతస్సిద్ధేనస్వతోభిన్నేన సహృదయ సమ్మతేనాప్రకృతేనసహప్రకృతస్య ధర్మతస్సాదృశ్యమేకదా వాచ్యంచేద్భవతితత్రోపమా ॥ ౧ ॥ స్వతస్సిద్ధేనేత్యనేన ఉత్ప్రేక్షావ్యావృత్తిః- ఉత్ప్రేక్షాయామప్రసిద్ధస్యాప్యుపమానత్వసంభవాత్ ( యథా ॥ కీర్తిఃకాకతివీరరుద్రనృపతేస్సింహాసనాధ్యాసినః ప్రాచాంభూమిభుజాంయశఃపిదధతీ కోటీందుతుల్యద్యుతిః। రత్నాదక్షిణరాజలాభజనితామందప్రమోదోత్థితాత్రైలోక్యాట్టహాసప్రభేవ కకుభాం ప్రాంతేషు విద్యోతతే ॥ అత్ర ప్రభాశబ్దో జాతివచనః త్రైలోక్యాట్టహాసప్ర

న్యేషాంచసాదృశ్యమూలానాంమీలనాదీనాంనిదానభూతత్వాదిత్యర్థః॥ లక్షయతి స్వతఇతి॥ ధర్మతోగుణక్రియయోరన్యతరేణేత్యర్థః-సామ్యమిత్యనేనకార్యకారణాదికయోరసంభవాత్సాధర్మ్యాదన్యవర్ణ్యశబ్దయోరుపమానోపమేయార్థత్వం ద్రష్టవ్యం ॥ అత్రానుషంగాధ్యాహారాదిభిశ్శిష్టమంశంపూరయన్ వ్యాచష్టే యత్రేతి॥ ౧॥వ్యావృత్త్యాదికంతుస్వ

ప్రమేవవ్యక్తీకరిష్యతి॥ ౨ ॥ న్యూనోపమాదీతి॥న్యూనవిశేషణోపమాసం
హ్యానోపమం-అదిగ్రహణాదధికోపమాదిసంగ్రహః॥ సహృదయసమ్మ
తందర్శయతి ఉదన్వానితి॥ఉదన్వానుదధౌ చేతినిపాతనాత్సాధుః-ధురంవ
హతీతిధౌరేయోధురంధరః- ధురోయడ్ఢకావితిఢక్ప్రత్యయః-ఖోణ్యాఢౌ
రెయఇతిశివభాగవతవత్సమాసః ॥ ౩ ॥ ధర్మతఇత్యనేనశ్లేషాలంకారవైల
క్షణ్యమితి- శబ్దసామ్యమూలత్వాత్తస్యేతిభావః॥ వ్యావర్త్యంశ్లేషమూ

భాయాఃకవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధత్వానోపమా శంకావకాశః )
స్వతోభిన్నేనేత్యనేనానన్వయవ్యావృత్తిః - అనన్వయేఏక
స్యైవోపమానోపమేయత్వసంభవాత్ ॥ ౨ ॥ సమ్మతేనే
త్యనేనన్యూనోపమాదివ్యావృత్తిః॥ యథా ॥ ఉదన్వానివగం
భీరస్స్వర్ణాద్రిరివోన్నతః। దిఙ్మహేభఇవక్షౌణీ ధౌరేయః
కాకతీశ్వరః ॥ అత్రసముద్రసువర్ణాద్రిదిగ్గజానాముపమా
నత్వంయోగ్యమిత్యుపమైవేయం॥ ౩ ॥ ధర్మతఇత్యనేనశ్లేషా
లంకారవైలక్షణ్యం ॥ తథాహి॥ నీరాజయంత్యంధ్రపురీరమ
ణ్యఃప్రదీపజాలైర్వరవీరరుద్రం। చంద్రాననా గోత్రపతిం
రజన్యస్తారాగణైర్మేరుమివస్ఫురద్భిః ॥ అత్రప్రతాపరుద్రం
పురస్త్రియోనీరాజయంతిమేరుంరజన్యఇవేతినోపమా - గో
త్రపతిమితివిశేషణార్థస్యసామ్యాభావాత్ -గోత్రశబ్దేనరాజ
పక్షేకులప్రతీతిః-మేరుపక్షేపర్వతప్రతీతిః-తథాచంద్రాననా
ఇతిస్త్రీపక్షేచంద్రఇవాననంయాసామితిసమాసః-రాత్రిప
క్షేచంద్రఏవాననం యాసామితి శబ్దమాత్రసామ్యేననోప

లముదాహరతి॥ నీరాజయంతీతి॥ఏవంవిధస్థలేశబ్దసామ్యేప్యుపమైవేతికా
వ్యప్రకాశకారః- తదుక్తం - సకలకలంపురమేతజ్జాతంసంప్రతిసుధాం
శుబింబమివేత్యాదిశబ్దమాత్రసామ్యేపిసాయుక్తైవేతి - అలంకారసర్వ
స్వకారఃపునరస్మిన్నేవోదాహరణేగుణక్రియాసామ్యవచ్ఛబ్దసామ్యం
నోపమాప్రయోజక మపితూపమాప్రతిభోత్పత్తిహేతుః శ్లేషఏవావశ్యే
యఇత్యవోచత్ - విద్యానాథస్తు సర్వస్వకారసిద్ధాంతశ్రద్ధాళుతయా

శ్లేషపవాయంనోపమేత్యాహ॥ అత్రేత్యాదినా॥౪॥ అన్యేనవర్ణ్యస్యే
ఉపమానేనోపమేయస్యేత్యర్థః॥లోకోయమితి॥ అతోప్రమానోపమే
భావస్యవైపరీత్యాత్ప్రతీపాలంకారఇత్యాహ అత్రేతి॥ ౫॥ ధర్మఇః
అత్రైకదాసామ్యస్యప్రథమార్థమేవప్రత్యుదాహరణం - తావత్రైవో

మాప్రాప్తిః - కింతుశ్లేషపవ॥౪॥ అన్యేనవర్ణ్యస్యసామ్య
మిత్యనేనప్రతీపాలంకారోవ్యావర్త్యతే॥ తథాహి॥ లోకో
యమవిశేషజ్ఞఃకింపర్మఃకస్యకథ్యతే। యత్రాకతిన రేంద్రే
ణసుమేరురుపమీయతే ॥ అత్రాప్రకృతస్యమెరోః ప్రకృతే
నరాజ్ఞాసాదృశ్యమితిప్రతీపాలంకారోనోపమా॥ ౫ ॥ఏకదా
సామ్యమిత్యనేనఉపమేయోపమావ్యావృత్తిః॥ తథాహి॥ ధ
ర్మోర్థఇవపూర్ణశ్రీరర్థోధర్మఇవస్థితః। కామస్తావివతౌకామ
ఇవరుద్రనరేశ్వరే ॥ అత్రధర్మోర్థఇవఅర్థోధర్మ ఇవేత్యనేక
దాఇవశబ్దద్వయేన ధర్మార్థకామానాం సాదృశ్యంప్రతిపా
ద్యతఇత్యుపమేయోపమా ॥ ౬ ॥ వాచ్యమిత్యనేనప్రతీయ
మానౌపమ్యానాం రూపకసందేహభ్రాంతిమదుల్లేఖాపహ్ను
వతుల్యయోగితా దీపకప్రతివస్తూపమా దృష్టాంతసహో
క్తివ్యతిరేకనిదర్శనానాంవైలక్షణ్యం - తథాహి - ప్రతాప
రుద్రనృపతే ర్మండలాగ్రవిధుంతుదః । అఖండవిక్రమోద్దా
మోగ్రసతేరాజమండలం ॥ అత్రమండలాగ్రవిధుంతుద
యోస్సామానాధి కరణ్యస్యాన్యథానుపపత్త్యాసాదృశ్యంల
క్ష్యతఇతినోపమా- కింతురూపకాలంకారః కిమేషనవమోహ
రిత్పతిరమందసంపత్ప్రదంకిమేషదశమః ప్రజాపతి రపూర్వస
ర్గ క్రమః। కిమేషహరిరుద్ధరోద్ధరణ చుంచురేకాదశశ్చిరా
దితివిలోక్యతే జగతికాకతీంద్రోజనైః ॥ అత్ర కాకతీశ్వర
మెయోపమాయాశ్చరితార్థత్వాత్ - ద్వితీయంపునరభ్యుచ్చయః- తదే
వాభిప్రేత్యోక్తం-ధర్మార్థకామానామితి॥ ౬॥వాచ్యవ్యవచ్ఛేద్యతయా
సాధర్మ్యస్యగమ్యత్వంకేషుచిదలంకారేషుదర్శయతి తథాహీత్యాదినా

ఉదాహరణశ్లోకా యథాయోగం స్వస్వప్రకరణఏవవ్యాఖ్యాస్యంతే॥ ౭
ఉపమాయాస్స్వరూపముక్త్వా విభాగమాహ సాప్రథమమితి ॥ పూర్ణా
మాహ ఉపమా నేతి॥ ఉపమీయతే సదృశీక్రియతే యేనోత్కృష్టగుణేన
తదుపమానం చంద్రాది- ఉపమీయతే యదపకృష్టగుణం తదుపమేయం

స్యహారిత్వతిప్రభృతీనాంచ పరస్పరాభేదప్రతీతేస్సందేహాని
బంధనాన్యథానుపపత్త్యా సాదృశ్యమాక్షిప్యతే- తతస్సందే
హాలంకారః ॥ కాకతీయవిభోః కీర్త్తివిభవే వ్యాప్తరోదసి। దివా
పిచంద్రికాబుద్ధ్యా చకోరాయాంతినిర్వృతిం ॥ అత్రకీర్త్తివి
భవే చంద్రికాబుద్ధిః చంద్రికాసాదృశ్యం వినానసంభవతీతి
సాదృశ్యాక్షేపాత్ భ్రాంతిమదలంకారః ॥ లక్ష్మీనివాసగృ
హమిత్యఖిలానరేంద్రాశ్శౌర్యాతిభూమిఖనిరిత్యరివీరవర్గాః
విద్యావిహారపదవీతిచ లబ్ధవర్ణాః శ్రీకాకతీంద్రనగరీ మనిశం
స్తువంతి॥ అత్రనగర్యాం తత్తద్గతారోపస్సాదృశ్యాదృతే
నసంభవతీతిసాదృశ్యకల్పనా దుల్లేఖాలంకారః ॥ వీరరుద్ర
స్యభూపాలజయహెూయామంవితన్వతః । ధూమరాజిరియం
భాతినచమూరేణురుత్థితా ॥ అత్రోత్థితాంచమూరేణుమప
లోక్యధూమపఙ్క్తిరిత్యపహ్నవే నారోపస్సాదృశ్యమూలప
వేతిసాదృశ్యాక్షేపాదపహ్నవః ॥ ఏవంతుల్యయోగితాది
ష్వపిసాదృశ్యగమ్యత్వాన్నోపమాశంకా ॥ అతస్సర్వేభ్య
స్సాధర్మ్యమూలేభ్యోవిలక్షణేయముపమా॥ ౭ ॥సాప్రథమం
ద్విధా- పూర్ణాలుప్తాచేతి । ఉపమానోపమేయసాధారణధ
ర్మసాదృశ్యప్రతిపాదకానాం చతుర్ణాం ప్రయోగే పూ
ర్ణా । ఏకస్య ద్వయో స్త్రయాణాంవా లోపేలుప్తా । పూ

ముఖాది- సాధారణోధర్మోగుణః క్రియావా- సాదృశ్యప్రతిపాదకాయ
థేవాదయః- చతుర్ణామేతేషాం కంఠోక్త్యాపూర్ణేత్యర్థః॥ కతిపయలోపేలు
ప్తేత్యాహ ఏకస్యేతి॥ లోపేశాస్త్రీయేస్వారసికేచ॥ తత్రాద్యాంవిభ
జతే పూర్ణేతి॥ శ్రౌత్యాసాదృశ్యప్రతిపాదనాచ్ఛ్రౌతీ- అర్థతస్త్వార్థీత్య

ర్థః॥ శ్రౌతీంలక్షయతి సాక్షాదితి॥ ఆర్థీంలక్షయతి ధర్మివ్యవధానేనేతి. సదృశాభిధానద్వారేత్యర్థః- నను యథేవాదిశబ్దానాంసదృశాదిశబ్దవ త్సాదృశ్యవిశిష్టార్థపరత్వాభావాత్కేవలసాదృశ్యపరత్వంవక్తవ్యం - త థాసతిముఖంచంద్రఇవేత్యత్రముఖంచంద్రసాదృశ్యమిత్యర్థస్స్యాత్ - ఏవంచదశదాడిమాదివాక్యవదసంబద్ధమిదం భవిష్యతీతిచేత్సత్యం - య థారాజ్ఞఃపురుషఇత్యత్రగుణభూతరాజవిశేషణభూతాషష్ఠీఅనుశాసనబ లాదుభయనిష్ఠసంబంధమాత్రమభిదధానాపి తద్ద్వారాప్రధానభూతం పురుషమప్యాక్షిపతి-తదుక్తంహరిణా - ద్విష్ఠోప్యసౌపరార్థత్వాద్గుణేషు వ్యతిరిచ్యతే।తత్రాభిధీయమానస్సన్ప్రధానేప్యుపయుజ్యతఇతి-ఏవముప

మాద్వివిధా శ్రౌతీఆర్థీచేతి । సాక్షాత్సాదృశ్య ప్రతిపాద కయథేవాదిశబ్దానాంప్రయోగే శ్రౌతీ - ధర్మివ్యవధానేన సాదృశ్యప్రతిపాదకానాం సదృశసంకాశనీకాశప్రతీకాశా దిశబ్దానాంప్రయోగేఆర్థీ - ద్వేఅపివాక్యసమాసతద్ధితగత త్వేనత్రివిధే - ఏవంపూర్ణోపమాషట్ప్రకారా-లుప్తోపమాఏ కోనవింశతిభేదా - తేనతుల్యంక్రియాచెద్వతిరితిసదృశార్థ విహితస్యవతేరుపాదానేఆర్థీ - తత్రతస్యేవేతీవార్థేవిహి తస్యవతేరుపాదానేశ్రౌతీ।అతఏవసాదృశ్యార్థవిహితస్యవ తేఃప్రయోగేధర్మోపాదానఏవాన్వయ సౌకర్యాదనుక్తధ

మానవిశేషణభూతాయథేవాదయశ్శబ్దాః శ్రుత్యాసాదృశ్యంబోధయం తోపిశబ్దశక్తిస్వాభావ్యాత్తాత్పర్యేణసాదృశ్యవతివర్తంతే-ఏవంచయథే వాదిశబ్దానాంశ్రుత్యాసాదృశ్యపరత్వాత్తత్ప్రయోగేశ్రౌతీ-సదృశా దిశబ్దానాంఅర్థాత్సాదృశ్యపరత్వాత్తత్ప్రయోగేత్వార్థీతివివేకః- త యోఃపునఃప్రత్యేకంత్రైవిధ్యమాహ ॥ ద్వేఇతి ॥ ఏకోనవింశతి భేదేతివ క్ష్యమాణప్రకారేణేతి శేషః- వతిప్రత్యయ భేదాదుపమాభేద ఇత్యాహ తేనతుల్యమిత్యాదినా॥ తత్రశ్రౌత్యావిశేషమాహ అతఏవేతి ॥ అతో స్మాదేవాన్వయసౌకర్యాదితిసంబంధః - కూర్మవదిత్యాదివక్ష్యమాణో దాహరణేఽవటసీభానరూపస్యసమానధర్మస్యోపాదానఏవాన్వయసౌక

ృదన్యథా తదభావాచ్చ తద్ధితగతాయాం శ్రౌత్యాం ధర్మోపాదాన
ావశ్యకమితి భావః - కల్పబాదిప్రయోగేష్వితి - ఈషదసమాప్తావితి
ిహితానాం కల్పబ్దేశ్య దేశీయర్ ప్రత్యయానాం విభాషాసుప ఇతి విహి
స్యబహుత్వప్రత్యయస్య చ ప్రయోగ ఇత్యర్థః .. ఆర్ద్రేవేతి - ధర్మివ్యవ
ానేనైవ సాదృశ్యప్రతిపాదనాదిత్యర్థః ॥ ౮॥ ఉద్దామేతి॥ అత్ర యథా
శబ్దప్రయోగాదియం వాక్యగా శ్రౌతీ చ ॥ ౧॥ భాస్వానివేతి॥ కథమియం
సమాసగేత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ ఇవేన సహ నిత్యసమాస ఇతి- ఇవేన

ర్నా తద్ధితగా శ్రౌతీ లుప్తా నాస్తి- కల్పబాదిప్రయోగత్వాదర్థైవ
వ॥ ౮॥ అథోదాహరణాని॥ వాక్యగా పూర్ణా శ్రౌతీ యథా॥
ఉద్దామోద్యతవిక్రమైకృతయుగే బాహాయయా తేర్యథా
శ్రితాయాం రఘునాయకస్య సుహిత ఖ్యాతా భుజాయాం
యథా । దోర్దండే చ యుధిష్ఠిరస్య విలసచ్చాపే యథా దా
పరేవిప్రద్బాద్యకలా తస్మై వరమతేకోభ్యాం ప్రభర్తుస్ఫుజే ॥
౧॥ సమాసగా పూర్ణా శ్రౌతీ యథా ॥ భాస్వానివోద్యన్నగ
యాద్రిలంబీభవ్రా సనస్థో వరవీరపుత్రః । ఉత్పశ్యతాసం
ధర్మపురీజనానాం నేత్రాబ్జజాడ్యం శమయత్యశేషం॥ అత్ర భా
స్వానివేతి ఇవేన సహ నిత్యసమాసః ॥ ౨ ॥ తద్ధితగా పూర్ణా
శ్రౌతీ యథా॥ కూర్మవచ్ఛేషవన్నోత్ర గిరివద్దిగ్గజేభవత్ ।భు
జే ప్రతాపరుద్రస్య ధురీణే భాతి మేదినీ॥ ౩॥ వాక్యగా పూర్ణా ఆ
ర్థీ యథా ॥ తైస్తైర్మహీపాలనసంవిధానైస్తైస్తైః ప్రజారంజ

సమాసో విభక్త్యలోపశ్చ పూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం చేతి వార్తికాదితి
శేషః॥ ౨ ॥ కూర్మవదితి ॥ తత్ర తస్యేవేతి సప్తమీసమర్థాదివార్థే వతి
ప్రత్యయః- అత ఏవేయం తద్ధితగా శ్రౌతీ - ధురం వహతీతి ధురీణో ధురంధ
రః- ఖస్సర్వధురాదిత్యత్ర ఖ ఇతి యోగవిభాగాత్ఖప్రత్యయః - గాంభీర్య
రిమాతస్య సత్యం గంగా భుజంగవదితి తస్యేవేతి వతేరుదాహరణం ॥ ౩ ॥
తైస్తైరితి ॥ మహీపాలన సంవిధానైర్వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణై రితర
ైః- ప్రజారంజన వైభవైః చోరాదినివారణపూర్వకైః పాలనవిశేషైరి

త్యర్థః- అత్ర దాశరథేస్సమాన ఇతి వ్యాసేన సమానశబ్దోపాదానాదార్థీ
యముపమా వాక్యగతా చ ॥ ౪ ॥ తాదృగితి ॥ హరిదీశ్వరేణ దిక్పతినా సదృ
శో హరిదీశ్వరసంకాశ ఇతి నిత్యసమాసః - స్యురుత్తరపదే త్వమీ । నిభసం
కాశనీకాశప్రతీకాశోపమాదయ ఇత్యమరకోశే నిభాదిశబ్దానాముత్తరప
దనియమాత్ - అత ఏవ సమాసగతేయమార్థీ ॥ ౫ ॥ హేమాచలవదితి ॥ ఔ
న్నత్యాదౌ మేర్వాదితుల్యం భాతీత్యర్థః - అత్ర తేన తుల్యమితి విహితస్య

నవైర్భవైశ్చ । విరాజతే సంప్రతి కాకతీయలక్ష్మీపతిర్దాశర
థేస్సమానః ॥ ౪ ॥ సమాసగా పూర్ణా ఆర్థీ యథా ॥ తాదృక్స్ఖ
లనసామర్థ్యసంపదా కాకతీశ్వరః । హరిదీశ్వరసంకాశశ్శా
స్తి మధ్యమపిష్టపం ॥ ౫ ॥ తద్ధితగా పూర్ణా ఆర్థీ యథా ॥ హేమా
చలవదౌన్నత్యే గాంభీర్యే క్షీరసింధువత్ । ప్రతాపే భానువ
ద్భాతి వీరరుద్రనరేశ్వరః ॥ ఏషూదాహరణేషు ఉపమేయోప
మానసాధారణధర్మసాదృశ్యప్రతిపాదకాని చత్వారి నిబద్ధానీ
తి పూర్ణత్వం ॥ ౬ ॥ అథ లుప్తోపమాయా ఉదాహరణాని ॥ అను
క్తధర్మా వాక్యగా శ్రౌతీ లుప్తా యథా ॥ యథా రుచాం స్వామి
ని చక్రవాక్యో యథా చ నీహారరుచౌ చకోర్యః । యథా ప్రసూ
నస్తబకే భ్రమర్యస్తథా ప్రజాః కాకతివీరరుద్రే ॥ ౭ ॥ అను
క్తధర్మా సమాసగా శ్రౌతీ లుప్తా యథా ॥ ప్రతాపరుద్రదేవ
స్య పాదపీఠీషు నారతం । ఆరాధయంతి భూపాలాః ప్రణతా దే
వతామివ ॥ ౮ ॥ అనుక్తధర్మా వాక్యగా ఆర్థీ లుప్తా యథా ॥ కా

వతేః ప్రయోగాదార్థీయం తద్ధితగతా ॥ ఏషూదాహరణేషూపమానా
చతురంగనిబంధనాత్పూర్ణత్వమిత్యాహ - ఏష్వితి ॥ ౬ ॥ అథ లుప్తోదాహ
రణేషు ప్రథమం ధర్మానుపాదానే పంచోదాహరణాని క్రమేణాహ యథే
త్యాది ॥ రుచాం స్వామిని సూర్యే - వీరరుద్రే వర్తంత ఇతి శేషః - అత్ర ప్ర
తాపాహ్లాదసారస్యానాం ధర్మాణామనుపాదానం ॥ ౭ ॥ ప్రతాపేతి ॥ అ
త్ర పాదపీఠీదేవతయోస్సమానో ధర్మస్సంపత్ప్రదత్వమనుక్తం - అనుక్త
ధర్మా తద్ధితశ్రౌతీ లుప్తా నాస్తీత్యుక్తం ॥ ౮ ॥ కాకతీతి ॥ దంభోళినిర్ఘ

క్షైరశైనిధ్వనిభిస్తుల్యంతద్వద్ధ్వనమితిగమ్యతే ॥౯॥ శశ్వదితి ॥ వస్వోక
సారాసదృశీమలకాసమానాం- వైభవఇతినోక్తం॥ ౧౦॥ ప్రతాపరుద్ర
తి ॥ కందర్పకల్పంకందర్పసదృశం - రూపసంపదేతిశేషః - ఈషదసమా
ప్తౌకల్పప్రత్యయః - ఇయమేకలోపేలుప్తాపంచవిధా॥ ౧౧॥ అథద్విలో
పేలుప్తాంక్రమేణోదాహరతి ॥ దుగ్ధార్ణవీయతీత్యాదినా ॥ అత్రోప
మానాదాచారఇతిక్యచ్ప్రత్యయః - క్యచిచేతీకారః- ధావశ్యమత్రసాధ
ర్మ్యంగమ్యతే - అంభోధిర్దుగ్ధార్ణవా నివాచరతీత్యత్ర వాక్యేప్ర

కటితస్మాపతేజైత్రప్రస్థానపటహధ్వనిం । తుల్యందంభోళినిర్ఘో
షైశ్శృణ్వంత్యరిమహీభృతః॥ ౯ ॥ అనుక్తధర్మాసమాసగా
ఆర్థీలుప్తాయథా॥ శశ్వత్పురీమేకశిలాభిధానాంవస్వోకసా
రాసదృశీమవేత్య । నమంతిభూపాభువికాకతీయరాజ్యప్ర
తిష్ఠాంబహుమన్యమానాః॥ ౧౦॥ అనుక్తధర్మాతద్ధితగాఆర్థీలు
ప్తాయథా॥ ప్రతాపరుద్రనృపతేర్జగన్మహితతేజసః। కందర్ప
కల్పమాకారంపశ్యంత్యంధ్రపురంధ్రయః॥ ఏషూదాహరణే
షుధర్మస్యానుపాదానం॥ ౧౧ ॥ అనుక్తధర్మేవాదిఃకర్మక్య
చాలుప్తాయథా॥దుగ్ధార్ణవీయత్యంభోధిఃకైలాసీయతిభూధ
రాః। ప్రతాపరుద్రదేవస్యయశోవైశద్యవైభవం॥ ౧౨॥అ
నుక్తధర్మేవాదిరాధారక్యచాలుప్తాయథా॥ క్రీడాద్రీయతి
గోత్రశైలశిఖరేష్వాస్థానసద్మీయతిద్వీపేష్వబ్ధిషుదీర్ఘికీయతి
హరిత్స్వేకాంతగేహీయతి। ఉద్యానీయతిసీమపర్వతతటార

క్రాంతంకర్మద్వయం - తతోపమానకర్మణోంతర్భూతత్వాత్తదపేక్ష
యాసావకర్మకోధాతుః - తదుక్తం - ధాతోరర్థాంతరేవృత్తేర్ధాత్వ
ర్థేనోపసంగ్రహాత్ । ప్రసిద్ధేరవివక్షాతః కర్మణోకర్మికాక్రియేతి - క
ర్మాంతరాపేక్షయాతుసకర్మకఏవ-యథాహభగవాన్భాష్యకారః- ద్వే
హ్యత్రకర్మణీ - ఉపమానకర్మోపమేయకర్మచేతి - ఉపమానకర్మాంత
ర్భూతముపమేయేనకర్మణాసకర్మకోభవతీతి-ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యం॥
౧౨ ॥ క్రీడాద్రీయతీతి ॥ ఆస్థానసద్మసభామండపః - దీర్ఘికాఃక్రీడాస

తాంసి - నీమపర్వతో లోకాలోకః - సుపర్వాచలో మేరుః - క్రీడాపర్
తాదిష్వివ కులపర్వత శిఖరాదిష్వాచరతీత్యత్ర సుఖసాధనత్వం సా
ధర్మ్యంగమ్యతే - అధికరణాచ్చేతివచనాత్ క్యచ్ ప్రత్యయః - క్రీడాద్రీ
యతీత్యత్ర అకృత్సార్వధాతుకయోరితిదీర్ఘః - అన్యత్ర యథాయోగ
టిలోపే క్యచిచేతీకారః ॥ ౧౩ ॥ పశ్యంతీతి ॥ ఆత్మజం పుత్రమివదృష్ట్వా
త్మజదర్శం - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - ఉపమానేకర్మణి చేతిణముల్ప్ర
త్యయే కషాదిత్వాత్సర్వత్ర పశ్యంతీత్యనుప్రయోగః - అత్రాత్మజసఖ్యా
దీనామిందుమకరందాకసీముఖ్యానాం చోపమానోపమేయభావే నైర్మల్యమే

స్యేసుపర్వాచలే ప్రాసాదీయతి పీఠరుద్రనృపతేస్సౌధరః ప్ర
తాపోదయః ॥ ౧౩ ॥ అనుక్తధర్మావాదిః కర్మణముల్లాలుప్తా య
థా ॥ పశ్యంత్యాత్మజదర్శమిందుమకరందాకసీం సత్సఖీ
దర్శం క్షీరసరోజనిధం ప్రియసహృద్దర్శం గిరీంద్రాజతం । లీలా
దర్పణదర్శమన్యదనలం తారావిహారావళీదర్శం ఖేలతి పీఠరు
ద్రనృపతేః కీర్తిర్జగద్వ్యాపినీ ॥ ౧౪ ॥ అనుక్తధర్మావాదిః కర్మ
ణముల్లాలుప్తా యథా ॥ నృపేష్వశిక్షావిధదండచారం కాంతా
సుపుష్పాయుధనర్మచారం । ప్రజాసుచాలంబనయష్టిచారంచ
రత్యయం సుగ్రనరేంద్రఖడ్గః ॥ ౧౫ ॥ అనుక్తధర్మావాదిః క్విప్
లోపే లుప్తా యథా ॥ సుధాప్రవాహతి సతాం ఖలానాం కాలకూ

పసాధర్మ్యమూలమితిగమ్యతే ॥ ౧౪ ॥ నృపేష్వితి ॥ శిక్షావిధేర్దండః శిక్షా
విధదండ ఇతి తాదర్థ్యే అశ్వఘాసాదివత్ షష్ఠీసమాసః - సఇవచరిత్వా
తచ్చారమితి ఉపమానేకర్మణి చేతిచకారాత్ కర్తరిణముల్ - కషాదిత్వా
చ్చరతేరనుప్రయోగః - అత్ర భీషణోద్దీపనవిశ్రమభూమిత్వానాంక్ర
మేణ సమానధర్మత్వమున్నేయం ॥ ౧౫ ॥ సుధేతి ॥ గుణజ్యోత్స్నా ఇవిజృం
భితం కర్తృ - సుధాప్రవాహ ఇవాచరతి సుధాప్రవాహతి - తద్వదాహ్లా
ద్యమిత్యర్థః - కాలకూటమివాచరతి కాలకూటతి - తద్వదసహ్యమిత్యర్థః
సర్వప్రాతిపదికేభ్యః క్విబ్వాచార ఇత్యేక ఇత్యాచారే క్విప్ప్రత్యయః
అత్రాచారస్య సమానధర్మత్వం మన్యమానః కావ్యప్రకాశకారస్స

ద్వాచకస్య క్విపస్సర్వలోపాదివాదిలోపాచ్చ ద్విలోపః - క్యజాదౌ తు
ప్రత్యయశ్రవణాదేకలోప ఏవేత్యాహ - విద్యానాథస్తు కర్తరి క్యజాదా
వస్తు నామ ధర్మాంతరోద్భావనాశక్త్యా కథంచిదాచారస్యానర్హత్వం - కర్మణి
క్యజాదౌ తూపమానోపమేయగతో ధావళ్యాదిరేవ సమానధర్మో నాచా
రమాత్రం తస్యాన్యధర్మత్వాదితి మన్యమానః క్యజాదావపి ద్విలోపమి
త్యాహ ఏవముదాహరణేష్వన్వయో౽నుసంధానమితి ॥ ఏతదేవ వివినక్తి
అంభోజినీత్యాది ॥ ఇవశబ్దోంతర్గత ఇతి గమ్యమానార్థ ఇత్యర్థః - ఏతద్వ్య
ర్థోదాహరణమస్మదుద్ఘాటిత ధావళ్యాది సాధారణధర్మస్యాప్యుపలక్ష
ణం - తస్య లుప్తత్వమితి అప్రయుక్తత్వమిత్యర్థః - యదాహ కైయటః - గ

టతి । వీరపుత్రనరేంద్రస్య గుణజ్యోత్స్నా విజృంభితం ॥ ఇతి
దశోదాహరణాని ॥ ఏషూదాహరణేష్వన్వయో౽నుసంధానం ॥
అంభోజినీ ఉద్ధార్ణవీయతీత్యత్ర కర్మక్యచి ఉద్ధార్ణవానివక
రోతీతి - గోత్రశిఖరేషు క్రీడాద్రీయతీత్యాధారక్యచి క్రీడా
ద్రిష్వివ వర్తత ఇతి - చంద్రమాత్మజదర్శం పశ్యంతీతి కర్మణ
ముల్ ఆత్మజమివ పశ్యంతీతి - శిఖావళి దండచారం చరతీతి కర్తృ
ణముల్ శిఖావళి దండ ఇవ చరతీతి ఇవశబ్దోంతర్గత ఇతి తస్య లు
ప్తత్వం ॥ ౧౬ ॥ అనుక్తధర్మేవాదిః కర్తృక్యచా లు
ప్తా యథా ॥ జ్యోత్స్నాయంతి సుధీయంతి చందనీయంతి సర్వ

వ్యమానార్థస్యాప్రయోగ ఏవ లోప ఇతి - క్విబంతోదాహరణం తు సర్వ
సంప్రతిపన్నత్వాన్న వివృతమితి ద్రష్టవ్యం ॥ ౧౬ ॥ క్వచిత్త్రిలోపే లుప్తా
మాహ అనుక్తేతి ॥ ధర్మస్సమానధర్మస్స్యాత్ తద్ధర్మి ఉపమేయం - తచ్చే
వాదిశ్చానుక్తా యత్ర సావనుక్తధర్మేవాదిః - అనుక్తోపమేయే వాదిరి
త్యర్థః - ధర్మలోపస్తు ప్రసిద్ధః - కర్తృక్యచేతి - యత్ర క్యచ్ప్రత్యయే ప్ర
కృతిభూతస్యోపమానస్య కర్మణః కర్త్రైవోపమేయం తేనేత్యర్థో ద్రష్టవ్యః -
కేవలకర్తృక్యచ్ప్రత్యయస్యైవాభావాత్ ॥ తేన లుప్తాముదాహరతి జ్యో
త్స్నాయంతీతి ॥ జ్యోత్స్నామివాత్మానమాచరంతీత్యత్ర ఆత్మన ఉపమే
యస్యైవాచేతనస్య ధర్మస్య నైర్మల్యాదేశ్చానుపాదానాత్త్రిలోపే లు

స్త్యేయమితిభావః- ఆచారసాధర్మ్యవాదినాంతుద్విలోపఏవ- తదుక్తంకా
వ్యప్రకాశే- క్యచీవాద్యుపమేయాదితి - నచకీర్తిమహార్ణ్మయఇత్యు
పమేయోపాదానం- ఉపమానాపేక్షయాభిన్నవిభక్తికత్వాత్ - నచైత
దనుసారేణజ్యోత్స్నయంతీత్యత్ర జ్యోత్స్నాఇవాచరంతీతిసమానవిభ
క్తికత్వకల్పనముపపద్యతే- కర్తృక్యచ్ప్రత్యయస్యానుశాసనవిరుద్ధత్వా
త్ - శుభ్రా ఇతిసమానధర్మోపాదానం- తస్యాకర్తృభూతకీర్తివిశేషణ
త్వేనతత్రైవోపక్షీణత్వాదిత్యలమతిప్రసంగేన॥ ౧౭॥ పునరపిధర్మేవా
దిలోపేలుప్తామాహ శేషాయతఇతి॥ శేషఇవాచరతీతిశేషాయతే-కర్తుః
క్యఙ్సలోపశ్చేతిక్యఙ్ప్రత్యయేఙిత్వాదాత్మనేపదం- అత్రోపమానకర్తురం
తర్భూతత్వాదుపమేయకర్తుస్సకర్తృకత్వమితిభాష్యకారః - అత్ర

తః। ప్రతాపరుద్రనృపతేశ్శుభ్రాః కీర్తిమహార్ణ్మయః॥ అ
త్రకీర్తీనాంస్వరూపముపమేయం॥ ౧౭॥అనుక్తధర్మేవాదిఃక
ర్తృక్యఙాలుప్తాయథా॥ శేషాయతేమహీంవోఢుంకల్పశా
ఖాయతేర్థినాం। ప్రతాపరుద్రదోర్దండః కాలదండాయతే
ద్విషాం॥ ౧౮॥ అనుక్తోపమానావాక్యగాలుప్తాయథా॥ వ
దాన్యోనాన్యోస్తిత్రజగతిసమోరుద్రనృపతేర్గుణశ్రేణీశ్లా

మహీవహనలక్షణస్యసాధర్మ్యస్యోపాదానాత్కల్పశాఖాయతఇత్యాది
కమేవోదాహరణం - శేషాయతఇత్యేతదేకలోపస్యేతివివేకః- అతఏవా
స్యప్రకరణాదుత్కర్షః - అతఏవం కర్తృణములిక్విపిచ సమానధర్మస్యో
పాదానానుపాదానాభ్యాంద్వైవిధ్యంద్రష్టవ్యం॥ పురుషవ్యాఘ్రఇత్య
త్రసామాన్యాప్రయోగఏవసామానాధికరణ్యాత్సమాసస్సంభవతి- తదు
క్తంహరిణా - వ్యాఘ్రశబ్దోయదాశౌర్యాత్పురుషార్థేవతిష్ఠతే। తదాధి
కరణాభేదాత్సమాసస్యాస్తిసంభవః। శూరశబ్దప్రయోగేతు వ్యాఘ్రశ
బ్దోమృగేస్థితః। భిన్నేఽధికరణేవృత్తేస్తత్రనైవాస్తిసంభవఇతి - అతో
త్రధర్మాదిలోపాదివాదేరభావాచ్చానుక్తధర్మేవాదిస్సమాసగాలుప్తే
త్యేషభేదోత్రత్యపుస్తకేష్వభావాదున్నేయః॥ ౧౮ ॥ ఉపమానా
నుక్తౌ వాక్యసమాసగతత్వేనోదాహరణద్వయంక్రమేణాహ వదా

స్యఇతి ॥ గతమేతత్ ॥ రుద్ర నృపతే స్సమో వదాన్య ఇత్యుప మేయ
వాచకసమాన ధర్మాణాంప్రయోగః - ఉపమానంతునోక్తం ॥ ౧౯ ॥
వీరరుద్రసమఇతి సమాసేనోపమేయవాచకయోః ప్రయోగః - రంజ
నాద్రాజేతిసాధర్మ్యకథనం॥ ౨౦॥ పూర్వవద్ధర్మోపమానానుక్తావుదా
హరణద్వయమాహ లోకఇతి ॥ కీర్త్యాతుల్యంమధురంవస్తుకిమపినాస్తీ
త్యర్థః- అతఏవసాధర్మ్యోపమానయోరనుపాదానం - యన్మాధుర్యవి

ఘూపిహితహరిదిశానయశసః । సమంతాదుద్భూతైర్ద్విరద
మదగంధైస్సురభయః శ్రియంతే యద్విద్వజ్జనమణిగృహ
ప్రాంగణభువః ॥ ౧౯ ॥ అనుక్తోపమానా సమాసగాలుప్తా
యథా ॥ వీరరుద్రసమోరాజా నాస్తినాస్త్యేవభూతలే ।
యస్యధర్మానుబంధేనకలిఃకృతయుగీకృతః॥ ౨౦ ॥ అనుక్తధ
ర్మోపమానావాక్యగాలుప్తాయథా ॥ లోకేకాకతి వీరరుద్ర
నృపతే రుద్ధామ భూమ శ్రియః కీర్త్యా కార్తికకౌముదీధవళ
యాతుల్యంనకించిత్క్వచిత్ । యన్మాధుర్యవిజృంభితఘృత
విషాంగ్రీవాంపిలోక్యాధునా కంఠాలింగనమీశితుర్వితనుతే
నీరంధ్రమద్రేస్సుతా॥ ౨౧ ॥ అనుక్తధర్మోపమానాసమాస
గాలుప్తాయథా ॥ ప్రతాపశ్రీతుల్యంక్వచిదపినభూతంనచభ
వన్నభావి త్రైలోక్యేకిమపిజయినఃకాకతివిభోః । యథాలో
కాలోకక్షితిధరతటేష్వర్కదృషదఃప్రకాశంతేనక్తందివము
దితరోచిఃపరిచయాః॥ పూర్వోదాహరణద్వయే వదాన్యో

జృంభితైఃయస్యాః కీర్తేర్మాధుర్యాతిశయైరిత్యనేన సాధర్మ్యోపాదా
నమితినశంకనీయం-తస్యవాక్యాంతరగతత్వాత్ - కింతుమాధుర్యమేవ
సాధర్మ్యంవివక్షితం-నకౌముదీధవళత్వాదికమిత్యనేనసూచ్యతే॥ ౨౧॥
ప్రతాపేతి ॥ లోకాలోకక్షితిధరతటేషు పాశ్చాత్యేష్వపీతిభావః- అ
ర్కదృషదస్సూర్యకాంతాః - దేశతఃకాలతశ్చపరిచ్ఛేదాతీతత్వాత్ప్ర
తాపశ్రీతుల్యంనాస్తీత్యత్రోపమేయవాచకయోరేవోపాదానం ॥ ఏ
షూదాహరణేష్వాద్యయోరేకలోప మంత్యయోశ్చ ద్విలోపంవివినక్తి

పూర్వేతి ॥ అతోఽదాహరణచతుష్టయే ప్రతీపాలంకారసాంకర్యం వార
యతి ఏష్వితి ॥ ఆక్షేప ఉపమానస్యాకైముర్థ్యేనకథ్యతే। యద్వోపమే
యభావస్యాప్యుక్తత్వాత్ప్రతీపముదాహృతమితిలక్షణానుసారేణ ద్వివిధస్యా
పి ప్రతీపస్యైషాం ప్రవేశాభావాన్నతత్సాంకర్య శంకాకళంకావకాశ
ఇతి భావః॥౨౨॥ అసతామితి ॥ ఉష్ణభానురివ ఉష్ణముష్ణభానూష్ణమిత్యత్ర
వాచకమాత్రలోపాదేకలోపేలుప్తాః సమాసగాః - సర్వస్యాపిశబ్దస్య
శబ్దాంతరసంబంధేన విశేషవాచిత్వాత్ ఉష్ణాదిశబ్దానాం తథాత్వేనసా
మాన్యవచనత్వాభావేపి భాష్యోక్తరీత్యా సమాసాత్పూర్వం సామాన్య

నాన్యోక్తేతి రాజేతి శబ్దాభ్యాం వితరణశీలత్వ ప్రజారంజక
త్వసాధర్మ్యముక్తం - అనంతరోదాహరణద్వయే ధర్మస్యా
ప్యనుపాదానమితి భేదః ॥ ఏషు చతుర్షూదాహరణేషు న ప్ర
తీపాలంకారశంకా - ఉపమానస్యాక్షేపాభావాత్ - ఉప
మేయస్యానిక్యావివక్షణాచ్చ - యత్రోపమేయస్యానిక్యవివ
క్షయా ఉపమానత్వముచ్యతే తత్రైవ ప్రతీపాలంకారః॥౨౨॥
అనుక్తే వాదిః సమాసగా లుప్తా యథా ॥ అసతాముష్ణభానూ
ష్ణం సతాం శీతాంశుశీతళం । పవిత్రాపహప్ర దేవస్య చరితం వి
శ్వమంగళం॥ ౨౩॥ అనుక్తధర్మే వాద్యుపమానాః సమాసగా
లుప్తాః యథా ॥ కాకతుండోఽరికే భాతి భీమసేనపరాక్రమః ।
కింత్వం దుశ్శాసనాస్త్రేయస్య ప్రత్యర్థిపార్థివాః॥ అత్ర భీమ
సేనస్య పరాక్రమ ఇవ పరాక్రమో యస్య స భీమసేనప

వచనత్వేన ఉపమానాని సామాన్యవచనైరితి సమాసః॥ ౨౩ ॥ సమాసే
త్రిలోపముదాహరతి కాకతుండ ఇతి॥ భీమసేనపరాక్రమ ఇవదుస్సహః
పరాక్రమో యస్యాసౌ భీమసేనపరాక్రమః॥ అత్ర విశేషమాహ కింత్వ
తి ॥ దుశ్శాసనో దుర్యోధనానుజః తస్యహి భీమసేన ప్రత్యర్థినః-వీరరు
ద్రవైరిణస్తత్రహితా ఇతి ప్రతీతిరర్థః - దుష్టరంశాసనం స్వాశి
షయం యేషాం తే దుశ్శాసనాః దుస్సాధాః తేన భవంతీత్యదుశ్శాసనాః
సర్వేపి సుసాధా ఇత్యర్థః॥ త్రిలోపం దర్శయతి అత్రేతి ॥ ధర్మే వాద్యః

హానలుప్తేతి - ధర్మైవాద్యోర్గమ్యమానార్థత్వా ల్లుప్తత్వం - ఉపమా
స్యతువార్తికాదితిభావః- తథాహి - సప్తమ్యుపమానపూర్వపదస్యబ
హువ్రీహిర్వా చోత్తరపదలోపశ్చేతి వార్తికం - అస్యార్థః - సప్త
మ్యంతంతావదాస్తాం - ఉపమానంపూర్వపదంయస్యసమాసస్యతస్య
శబ్దాంతరేణబహువ్రీహిః- పూర్వసమాసావయవస్యోత్తరపదస్యచలో
పఇతి- ఏతేనేదంఫలితం - అతోపమానశబ్దేనముఖ్యోపమానభూతస్యభీ
మసేనపరాక్రమస్యాశ్రయోభీమసేనోలక్ష్యతే-తత్పూర్వపదస్యభీమ
సేనపరాక్రమ ఇత్యస్యసమాసస్యోపమేయవాచినా పరాక్రమశబ్దేనబ
హువ్రీహిః- భీమసేనపరాక్రమఇవదుస్సహఃపరాక్రమోయస్యేతి-త
తఃపూర్వసమాసావయవస్యోత్తర పదస్యముఖ్యోపమానపరాక్రమశబ్ద
స్యలోపఇతి- తేనధర్మేవాద్యుపమానానాంలోపాత్త్రిలోపవతీసమాస

రాక్రమః ఇతిధర్మేవాద్యుపమానలుప్తా ॥ ఇతిలుప్తోపమా
దర్శితాః ॥ ౨౮ ॥ అథసాధారణ ధర్మోపాదానేద్వైవి
ధ్యం - ధర్మస్యసకృదుపమానోపమేయగతత్వేననిర్దేశః
ఉభయగతత్వేనపృథగుపాదానంచ। పృథగుపాదానంచ

గా॥అత్రాయంసంగ్రహః॥ శ్లో॥ సమాసగేవాదిలోపేస్యాదేకావృత్తి
వాక్యగే।ద్వేలోపఉపమానస్యవాక్యతద్ధితవృత్తిగాఃం. ధర్మానుక్తౌపం
చషైకలోపేష్టౌమిళితాభిదాః। కర్మాధారక్యచాకర్మకర్త్రోశ్చణములా
క్విపా౨. క్యఙాకర్తర్యుపమితవృత్తౌచేవాదిధర్మయోః। అనుక్తౌసప్త
ధర్మోపమానలోపేసమాసగా౩. వాక్యగాచద్విధేత్యేవంద్విలోపేనవ
కీర్తితాః। క్యచోపమానాన్యలోపేస్యాదేకాన్యాసమాసగా౪. ఉపమె
యాన్యలోపెద్వేస్యాతామేవంత్రిలోపగే। లుప్తాభేదామిళిత్వాస్యురే
వమేకోనవింశతిః౫. పూర్ణాభిస్సహషడ్భిస్తు భేదాస్స్యుఃపంచవింశతిః
ద్వైశౌత్యా ధర్మలోపెన్యాఆర్థ్యస్సప్తదశస్మృతాః౬. కుత్రచిత్కృ
త్తృణములితథాచారక్విపిక్యజి।ఏకలోపెపిలుప్తాస్యాద్ధర్మోపాదానసం
భవాదితి౭. ॥ ౨౮ ॥ సమానధర్మోపాదానేసర్వభేదసాధారణంవిశేష
మాహ అథేతి॥ద్వితీయంద్వేధావిభజతిపృథగితి॥తత్రాన్వయంలక్షయతి ఏ

కస్యేతి॥ ద్వితీయం లక్షయతి ద్వయోరితి॥ ద్వయోః-సదృశయోరితి శేషః
తేనధర్మాపేక్షౌ వస్తుప్రతివస్తుభావః-ధర్మ్యపేక్షస్తు బింబప్రతిబింబభా
వ ఇతి ఫలితం॥ నృపా ఇతి॥ అత్ర సమానధర్మస్య సకృన్నిర్దేశం యోజయతి
అత్రేతి॥ ౨౫ ॥ ద్విధా నిర్దేశ ఇతి॥ ఉపమానగతత్వేనోపమేయగతత్వేన చే
తి భావః॥ వంశ ఇతి॥ పరిష్కృత ఇత్యత్ర-సంపరిభ్యాం కరోతౌ భూషణ ఇతి

వస్తుప్రతివస్తుభావేన బింబప్రతిబింబభావేన
చ ద్వివిధం। ఏకస్యార్థస్య శబ్దద్వయేనాభిధానం వస్తుప్రతివస్తు
భావః-ద్వయోరర్థయోర్ద్విరుపాదానం బింబప్రతిబింబభా
వః॥ సకృన్నిర్దేశో యథా॥ నృపాః ప్రణతమూర్ధానః సేవంతే
కాకతీశ్వరం। అసాధూనాం వినేతారం గురుం శిష్యా ఇవాభి
తః॥ అత్ర నరేశ్వరాణాం శిష్యాణాం చ ప్రణతమూర్ధాన ఇతి స
కృదేవ సాధర్మ్యముక్తం- తథా అసాధూనాం వినేతారమితి
రాజ్ఞో గురోశ్చ తుల్యధర్మత్వం సకృదేవోక్తం॥ ౨౫॥ వస్తుప్రతి
వస్తుభావేన ద్విధా నిర్దేశో యథా॥ వంశోయం కాకతీయానాం
వీరరుద్రేణ భూషితః। అన్వవాయః కకుత్స్థానాం రామేణైవ
పరిష్కృతః॥ అత్ర భూషితపరిష్కృతశబ్దాభ్యామేకార్థప్రతీ
తేర్వస్తుప్రతివస్తుభావః॥ ౨౬॥ బింబప్రతిబింబభావో యథా॥
స్ఫురచ్ఛ్వేతాతపత్రశ్రీః కాకతీయనరేశ్వరః। హాటకాద్రిరి
వాభాతి శృంగసంగీందుమండలః॥ అత్ర శ్వేతాతపత్రచంద్ర
మండలయోస్సాదృశ్యేన కాకతీంద్రసువర్ణాచలయోస్సా
దృశ్యమితి బింబప్రతిబింబభావః(వస్తుతోభిన్నయోరప్యుపమా
నోపమేయధర్మయోః పరస్పరసాదృశ్యాదభిన్నయోః పృథ

సుడాగమః షత్వం-అత్ర సంబంధిభేదేన భూషిత పరిష్కృతశబ్దాభ్యాం
మానధర్మకథనాద్వస్తుప్రతివస్తుభావః॥ ౨౬ ॥ స్ఫురదితి॥ అత్ర శ్వేతా
త్రస్యేందుమండలం ప్రతిబింబతయా నిర్దిశ్యతే॥ కాకతీంద్రసువర్ణా
యోస్స్వరూపతస్సాదృశ్యాభావాద్విశేషణసాదృశ్యనిబంధనం విశే
సాదృశ్యమితి వక్తవ్యం॥ స ఏవ బింబప్రతిబింబభావ ఇత్యాహ అత్రేతి॥

ప్రకారాంతరేణవిభాగమాహ అపరమితి॥ సమస్తానివస్తూన్యవయవ్యవయవాశ్చవిషయాయస్యాస్సమస్తవస్తువిషయా- అవయవావయవినోరెకదేశేవర్తతఇత్యేకదేశవర్తినీ॥ఆద్యాముదాహరతి విభాతీతి॥మరుత్వానింద్రః-తసౌమత్వర్థఇతిభసంజ్ఞాయాంపదకార్యంనభవతి-ఝయఇతిమతోర్వత్వం- ఇయమనేకేవోపమేతికేచిత్ - ఇవశబ్దాంతరప్రయోగపౌనరుక్త్యాపత్తేరేకైవాలమితివిద్యాధరః॥ ౨౮॥ ద్వితీయాముదాహరతి

గుపాదానం బింబప్రతిబింబభావఇత్యాలంకారికసమయః॥)

౨౭ ॥ అపరమపిద్వైవిధ్యమస్యాలంకారస్యసమస్తవస్తువిషయా ఏకదేశవర్తినీచేతి ॥ యథాక్రమం ద్వయోరుదాహరణం ॥ విభాతిభూర్ద్వ్యోరివకాకతీంద్రపురీవిరాజత్యమరావతీవ । పౌరాఃప్రథంతే త్రిదశాఇవర్ద్ధింధత్తేమరుత్వానివవీరరుద్రః ॥ ఏషాసమస్తవస్తువిషయా ॥ ౨౮ ॥ ఏకదేశవర్తినీయథా ॥ ద్వీపైశ్చరద్భిర్ధరణీధరైర్వాతురంగమశ్రేణిభిరూర్మిభిర్వా। నానాయుధైర్వావ్యాళజలగ్రహైర్వాబలంత్రిలింగాధిపతేర్దురాపం॥ అత్రత్రిలింగాధిపతేర్బలంసముద్రఇవేత్యర్థాత్ ప్రతీతేరేకదేశవర్తిత్వం॥ ౨౯॥మాలారూపేణాప్యయమలంకారోదృశ్యతే॥యథా॥ కుందతికుముదతిహంసతిహారతిహరతితుషాకరతి। కైలాసతిచయశశ్శ్రీవైశద్యంవీరరుద్రస్య॥అత్రైకస్యోపమేయస్యానేకోపమానదర్శనాన్మాలాత్వం॥ఉపమాయాంభేదాభేదసాధారణస్య సాధర్మ్యస్య

ద్వీపైరితి ॥ ధరణీధరైశ్శైలైర్నాకాదిభిఃసర్వత్రవాశబ్దాఇవార్థే-వాస్యాద్వికల్పోపమయోరేవార్థేపిసముచ్చయఇతివిశ్వః-త్రిలింగాధిపతేరంధ్రదేశాధీశ్వరస్య-నాటకేవ్యుత్పత్తిరుక్తా॥ ౨౯॥ఏకస్యైవోపమేయస్యబహూపమానోపాదానేమాలోపమా తాముదాహరతి కుందతీతి॥ సర్వత్రాచారేక్విప్ప్రత్యయః॥సాధర్మ్యంత్రివిధం భేదప్రధానమభేదప్రధానంభేదాభేదప్రధానంచేతి-తత్రాద్యంవ్యతిరేకాదౌద్వితీయంరూపకాదౌతృతీయమత్రేత్యాహ ఉపమాయామితి॥ యదాహభగవాన్భాష్యకారః॥

యత్ర కించిత్సామాన్యం కశ్చిచ్చ విశేష స్తత్రోపమానోపమేయభావః భవతి

ఇతి॥ ఫణితిరివ మతిర్మతిరివ చేష్టా చేష్టేవ కీర్తిరిత్యాదిరశనోపమాదికమన్య

తో ద్రష్టవ్యమిత్యాహ ఏవమితి॥ ౩౦॥ భేదాభేదసాధారణసాధర్మ్యమూ

లేషూపమానంతరం ప్రతీయమానవస్తుకయో రేకవాక్యాశ్రయమనన్వ

యం లక్షయతి ఏకస్యైవేతి ॥ ఏకస్యైవోపమానోపమేయభావాదనన్వయాద

నన్వర్థేయం సంజ్ఞా॥ వాచ్యాభిప్రాయేణోపమేయస్యైవ ద్వితీయసదృశని

వృత్తిలక్షణమవ్యంగ్యాభిప్రాయేణోపమానత్వ మన్వేతీత్యభిప్రాయేణ

వ్యాచష్టే యత్ర ద్వితీయేతి॥ ఉదాహరతి సంత్వితి॥ ఉపమానభావస్య

ప్రయోజకత్వం- ఏవం భేదాంతరం యథాసంభవముదాహా

## అనన్వయాలంకారః.

ర్యం॥ ౩౦॥ ఏకస్యైవోపమానోపమేయత్వేనన్వయో మతః॥

యత్ర ద్వితీయసబ్రహ్మచారినివృత్త్యర్థ మేకస్యైవోపమా

నోపమేయభావో నిబధ్యతే అసావనన్వయాలంకారః ॥ య

థా॥ సంతు లోకే సువర్ణాద్రిరత్నాకరసుధాకరాః। తథాపి వీ

రసుద్రోయం వీరసుద్ర ఇవ స్వయం ॥ ౩౧॥ పర్యాయేణద్వ

## ఉపమేయోపమాలంకారః.

యో స్తస్మిన్నుపమేయోపమా మతా॥ తస్మిన్నిత్యుపమానోప

మేయత్వపరామర్శః॥ యథా ॥ ధర్మోర్థ ఇవ పూర్ణశ్రీరర్థో ధ

స్తైః కిం తైరితి భావః॥ ౩౧॥ అనన్వయవైలక్షణ్యేన వాక్యభేదాశ్రయ

ముపమేయోపమాలంకారం లక్షయతి పర్యాయేణేతి॥ పర్యాయో యౌగ

పద్యాభావః- ద్వయోరుపమానోపమేయయోః ॥ తచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతో

నన్వయపరామర్శం వారయతి తస్మిన్నితి॥ ద్వయోరుపమానోపమేయ

భావ ఏకస్మిన్ సత్యుపమేయోపమాలంకార ఇత్యర్థః- ఉపమేయేనోపవ

ఉపమేయోపమేత్యన్వర్థత్వం॥ ధర్మ ఇతి॥ అత్ర వాక్యభేదేనద్వయో

రుపమానోపమేయ భావాత్తృతీయసబ్రహ్మచారి నివృత్తిలక్షణం వ

ప్రతీయతే- అత్ర పూర్ణశ్రీరితి ధర్మస్య సాధారణ్యం సచ వస్తుప్రతివస

గ్రైశ్వాపి దృశ్యతే॥ సచ్ఛాయాంభోజవదనాస్సచ్ఛాయవదనాంబుజ

ప్యాంగనా ఇవాభాంతియత్ర వాప్యఇవాంగనా ఇతి॥ ౩౨॥ భేదాభేద
ప్రధానేషుపరిశేషాత్స్మరణంలక్షయతి సదృశేతి॥వ్యాచష్టే యత్రేతి॥
అన్యశబ్దార్థమాహ సదృశవస్త్వంతరే॥సదృశాదృష్టచింతాద్యాః స్మృ
తిబీజస్యబోధకా ఇతిన్యాయేనసదృశానుభవాత్పూర్వానుభవజనితసం
స్కారోద్బోధేసతిసదృశవస్త్వంతరస్మృతిఃస్మరణాలంకారఇత్యర్థః సా
దృశ్యవ్యతిరిక్తనిమిత్తత్వేనా(ప్రా)నుగోదం వ్యగయానిమిత్తఇత్యాదౌ
నాయమలంకారః-నచైవమనుమానంఅపి నాభావాభావాత్ ॥ ఉదాహ

ర్మఇవస్థితః। కామస్త్వావివతౌ కావ ఇవరుద్రనరేశ్వరే॥ ౩౨॥

## స్మరణాలంకారః.

సదృశానుభవాదన్యస్మృతిఃస్మరణముచ్యతే॥ యత్రసదృశ
స్యపదార్థస్యానుభవేనసదృశవస్త్వంతరపరామర్శోజాయ
తేతత్రస్మరణాలంకారః॥ యథా॥రాజ్ఞాప్రతాపరుద్రేణపా
లితేయంవసుంధరా। హరిశ్చంద్రనలాదీనాం(ప్రా)చాంస్మర
తిభూభుజాం॥ అత్రనలనహుషాదితుల్యపాలనప్రవీణతయా
ప్రతాపరుద్రంరక్షితారం(ప్రా)ప్తవత్యామేదిన్యాఃపూర్వ
రాజస్మరణం॥ ౩౩॥ భేదాభేదసాధారణసాధర్మ్యనిబంధనా
లంకారాఃప్రదర్శితాః-సంప్రత్యారోపగర్భాలంకారప్రస్తా

## రూపకాలంకారః.

వః-తత్రాపి(ప్రా)ధాన్యాత్ప్రథమంరూపకంనిరూప్యతే - ఆ
రోపవిషయస్యస్యాదతిరోహితరూపిణః।ఉపరంజకమారోప్య

రతి రాజ్ఞేతి॥భూభుజామిత్యత్ర-అధిగతేత్యాదినాకర్మణిషష్ఠీ॥ ౩౩॥
అథవృత్తానుకథనపురస్సరంప్రఘటకసంగతిమాహ భేదాభేదేతి॥ఆరోప
గర్భా-అభేదప్రధానా ఇత్యర్థః-తేషురూపకస్యసంగతిమాహ తత్రాపీతి
అభేదప్రధానేష్విత్యర్థః- (ప్రా)ధాన్యాదితి - ఆరోపమూలాలంకారబీజ
భూతత్వేనేతిభావః॥ తస్యలక్షణమాహ ఆరోపేతి॥ అన్యత్రాన్యధర్మా
రోపఆరోపః- తద్విషయస్యముఖాదేరతిరోహితరూపిణఃఅతిరస్కృతస్వ
రూపస్య- సర్వథనాదిత్వాదిస్ఫుత్యయః ఆరోప్యమాణంచంద్రాదిఉప

రంజకం తాద్రూప్యప్రతీతిమాత్రజనకం - అత్రారోపస్య తావత్తైవచరి
తార్థత్వాన్న పునః పరిణామవత్ప్రకృతోపయోగాంతమారోపవివక్షేతి
భావః యద్యేవంవిధం తద్రూపకం - ప్రకృతమప్రకృతేన రూపవత్ క్రియత
ఇతి లక్ష్యనిరుక్తిః - తదుక్తం - తతో విషయరూపేణ రూపవాన్విషయో య

మాణం తద్రూపకం మతం॥ అత్రారోపవిషయస్యేత్యనేన అ
ధ్యవసాయగర్భస్యోత్ప్రేక్షాదే రనారోపమూలానాంచోప
మాదీనాం వ్యావృత్తిః- అతిరోహితరూపిణ ఇత్యనేన సందేహ
భ్రాంతిమదపహ్నుతిప్రముఖానాం వ్యావృత్తిః - సందేహా
లంకారే విషయస్య సందిహ్యమానతయా తిరోధానం. భ్రాం
తిమదలంకారే భ్రాంత్యా విషయతిరోధానం - అపహ్నుత్య
లంకారే అపహ్నవేనారోపవిషయతిరోధానం- ఉపరంజకమి
త్యనేన పరిణామాలంకారవ్యావృత్తిః- పరిణామే ఆరోప్యమా
ణస్య ప్రకృతోపయోగిత్వేనాన్వయో న ప్రకృతోపరంజకత్వే
న. అతస్సాదృశ్యమాత్రేభ్యః సర్వేభ్యో విలక్షణం రూపకం॥ త
స్య ప్రథమం త్రైవిధ్యం - సావయవం నిరవయవం పరంపరితం
చేతి - సావయవం ద్వివిధం-సమస్తవస్తువిషయమేకదేశవివ
ర్తి చేతి-నిరవయవం ద్వివిధం- కేవలం మాలారూపం చేతి- పరం
పరితస్యాపి శ్లిష్టనిబంధనత్వేనాశ్లిష్టనిబంధనత్వేన చ ద్వైవి
ధ్యం-తయోరపి ప్రత్యేకం కేవలమాలారూపతయా చాతుర్వి
ధ్యం- ఏవమష్టవిధో రూపకాలంకారః॥ అథోదాహరణాని॥ య
త్రావయవానామవయవినశ్చ సామస్త్యేన నిరూపణం నిబ
ధ్యతే తత్సమస్తవస్తువిషయం రూపకం ॥ యథా ॥ యాత్రా

తః॥ ఆరోపణేన క్రియతే తేనైతద్రూపకం మతమితి॥ విశేషణకృత్యమాహ
అత్రారోపవిషయస్యేత్యాదినా॥ తస్య విభాగమాహ తస్య ప్రథమమిత్యా
దినా॥ సమస్తవస్తువిషయం లక్షయతి యత్రేతి॥ ఆరోపవిషయవదారోప్య
మాణానామపి యత్ర శబ్దేనోపాదానం తత్సమస్తవస్తువిషయమిత్యర్థః॥ ఉ
దాహరతి యాత్రేతి॥ అత్ర యాత్రాప్రావృషీత్యాదావవయవరూప

ణాంయశఃకందళా ఇత్యవయవిరూపణం- నను యశాంసికందళా ఇవేత్యుప
మితసమాసః ప్రాప్నోతి యశాంస్యేవకందళా ఇతి రూపకసమాసో
పి ఉభయోస్సాధకబాధకాభావాత్ సందేహసంకరపవాయం తేన
రూపకమేవేతి కథంనిశ్చీయత ఇతి చేత్ - సత్యం-జగదానందా ఇతి హేమా
న్యప్రయోగసంభవాన్నోపమితసమాసః - కింతు మయూరవ్యంసకాది
త్వాద్రూపకసమాస ఏవ తేన రూపకమేవేదం నోపమా- ఏవముత్తరత్రా
పి సాధకబాధకయోరుద్భావనం ద్రష్టవ్యం ॥ 38 ॥ ఏకదేశవివర్తిరూ

ప్రావృషి వీర రుద్రనృపతేర్నిస్త్రింశధారాధరే వైరిక్ష్మాపతి
గర్వపర్వతభిదాభీషణం ముహుర్గర్జతి । శత్రుస్త్రీనయనాంబు
వృష్టిరసకృజ్జాతా నయా సర్వతో వర్ధంతే హరిదంతరేషు జగ
దానందా యశఃకందళాః ॥ 38 ॥ యత్రావయవనిరూపణాద
వయవినోరూపణం గమ్యతే తదేకదేశవివర్తిరూపకం ॥ య
థా ॥ ప్రసాధితాశావలయాంతరాళశ్శౌర్యాకరః కాకతిపీ
ఠరుద్రః। వికస్వరైర్వాసనయా త్రిలోకీం గుణప్రసూనైస్సు
రభీకరోతి ॥ అత్రావయవానాం గుణానాం ప్రసూనత్వరూ
పణేన నృపతేః కల్పశాఖిత్వం నిరూప్యతే- తస్మాదేకదేశవివర్తి
త్వం॥ 39 ॥ యథా వా॥ మథితా ద్వైరివారాశేర్భుజామం
దరభూభృతా। జాతా ప్రతాపరుద్రస్య కీర్తిర్లోకాధినోత్య
మూః ॥ అత్ర వైరిజనస్య వారాశిత్వరూపణేన భుజస్య మంద

పకం లక్షయతి యత్రేతి॥ ఉపలక్షణమేతత్ తేన యథాయోగమవయవా
వయవినోరేకదేశస్య శాబ్దత్వార్థత్వాభ్యామేకదేశవివర్తిరూపకమి
తి లక్షణం యథోదాహరణం ద్రష్టవ్యం ॥ అత ఏవాహ కావ్యప్రకాశకారః
శ్రౌతా ఆర్థాశ్చ తే యస్మిన్నేకదేశవివర్తి తదితి - ఏకదేశవిశేషేణవ
ర్తనాదేకదేశవివర్తీత్యర్థః॥ ఉదాహరతి ప్రసాధితేతి॥ ప్రసాధితాశా
వలయాంతరాళో వశీకృతదిఙ్మండలః- వికస్వరైర్వికాసిభిః- స్థేశభాస
త్యాదినా వరచ్ప్రత్యయః - అవయవరూపణాదవయవిరూపణం గమ్యత ఇ
త్యాహ అత్రేతి॥ 39॥ ఉదాహరణాంతరమాహ మథితాదితి॥ పూర్వో

దాహరణేఽవయవరూపణాదవయవిరూపణస్యగమ్యత్వం - అత్రత్వవ
యవస్యాపీతిభేదః॥ నిరకాసయత్రవిషుపేతవసుంవి యదాలయాదపరది
గ్గణికేత్యత్రరవి శబ్దేనవిటప్రతీతే రవయవైకదేశమాత్రగమ్యత్వేప్యేక
దేశవివర్తిరూపకత్వంద్రష్టవ్యం॥ ౩౬॥ నిరవయవంలక్షయతియత్రేతి॥
పూర్వత్రావయవమాత్రే అన్యత్రావయవాంతరేచరూపణాభావాన్ని
రవయవమితిభావః॥ అత్రైకస్యారోపవిషయస్యైక మేవారోప్యమాణం
చేత్కేవలమనేకంచేన్మాలేతిద్వేధా॥ తత్రాద్యముదాహరతి యాత్రా

రాత్రిత్వరూపణేనచజాతాయాః కీర్తేస్సుధాత్వమర్థాదాప
తతిలోకానామమరత్వంచేత్యేకదేశవివర్తిరూపకం॥ ౩౬ ॥
యత్రావయవీనిరూపణమాత్రే కవిసంరంభవిశ్రాంతిస్త
న్నిరవయవంరూపకం-అవయవనిరూపణమాత్రేపితదేవ ॥ త
త్రకేవలంయథా ॥ యాత్రారంభవిజృంభమాణసుభటప్ర
క్ష్వేడితాత్రేడితైర్నిస్సాణధ్వనిభిస్స్ఫుటంప్రవిదళద్దోర్భిః
కటాహాంతరైః। ఘుర్ధ్వద్ధిమకం వితేషుగిరిషుత్రుత్యైవ
ముంచంత్యసూన్ భీతాః కాకతివీరరుద్రనృపతేః ప్రత్యర్థినః
పార్థివాః ॥ అత్రరోదసీకటాహత్వంనిరూప్యతే ॥ ౩౭ ॥
మాలానిరవయవంయథా ॥ రాజ్ఞాంమౌళివిభూషణప్రగమ
లాదికుల్యేజరశ్రోత్రమోస్స్ఫురంహారభూషణంధరణి
భృచ్ఛృంగేషుగంగాసరిత్। వ్యోమస్స్రోతోమవితానముజ్జ్వ
లతరంముక్తాకలాపోభువః స్ఫారః కాకతివీరరుద్రయశసాం
జాగర్తివిస్ఫూర్జితం॥ ౩౮॥ రూపకహేతురూపకంపరంపరితి

రంభేతి॥ ప్రక్ష్వేడితామ్రేడితైస్సింహనాదావృత్తిభిః- రోదోబ్రహ్మాం
డమేవకటాహఃపాత్రవిశేషః- ఘుర్ధ్వమధ్వమితేష్విత్యర్థః- వ్యాఖ్యాత
మేతద్రసప్రకరణే (౨) ॥౩౭॥ద్వితీయముదాహరతి॥ రాజ్ఞామితి॥గంగా
భాగీరథీ- విస్ఫూర్జితంవిజృంభణంఅత్రైకస్యయశసోమాల్యాద్యారోప్య
మాణానేకత్వాన్మాలానిరవయవం ॥౩౮॥ పరంపరితంలక్షయతి రూపకే
తి॥ రూపకంహేతుర్యస్యతత్తథోక్తంఅతఏవపరంపరాస్యసంజాతాపరం

పరితమిత్యన్వర్థం-ఏకరూపకసాపేక్షంరూపకంపరంపరితమిత్యర్థః- తేనా
నేకరూపకసాపేక్షేసమస్తవస్తువిషయే నాంతర్భావోఽస్యేత్యాహ రూ
పకద్వయేతి॥ ప్రతాపేతి॥ మండలాగ్రఃఖడ్గఏవవిధుంతుదోరాహుః-రా
జమండలంతుక్షత్రియసమూహ ఏవరాజమండలంచంద్రబింబం-అత్రమం
డలాగ్ర విధుంతుదఇతిరూపణం రాజమండలమేవరాజమండలమితి శ్లిష్ట
రూపకేనిమిత్తమేకమేవేతిశ్లిష్టకేవలపరంపరితం॥ ౩౯॥ పద్మేతి ॥ పద్మా
లయాలక్ష్మ్యాఉల్లాసఏవ పద్మానాముల్లాసఃతత్రసహస్రభానుస్సూర్యః
సన్మార్గస్సాధుమార్గఏవసన్మార్గోనక్షత్రమార్గః- తత్రచర్యాయాంబుధ
స్సౌమ్యఃక్ష్మాభృత్పక్షారాజబలమేవక్ష్మాభృత్పక్షాఃపర్వతపక్షాఃఛిది - త

> రూపకం - రూపకద్వయమాత్రవ్యవస్థితత్వాదస్యనసమస్త
> వస్తువిషయేంతర్భావః ॥ శ్లిష్టకేవలపరంపరితంయథా॥ ప్ర
> తాపరుద్రదేవస్యమండలాగ్రవిధుంతుదః। అఖండవిక్రమో
> ద్గ్రాసతేరాజమండలం॥ ౩౯॥ శ్లిష్టమాలాపరంపరితం
> యథా॥పద్మోల్లాససహస్రభానురసకృత్సన్మార్గచర్యాబుధః
> క్ష్మాభృత్పక్షభిదాశనిఃకువలయాలంకారరాకాశశీ।నిత్యోద్య
> త్సుమనోవికాససురభిఃకల్యాణసంపత్సురక్షోణీభృద్భువనా
> శ్రయాంబునిధిరయంశ్రీవీరరుద్రోనృపః॥ ౪౦॥ అశ్లిష్టకేవలప
> రంపరితంయథా॥కాకతీయస్యదుగ్ధాబ్ధేర్యశోలీలామహాబా

ద్భిదాయామశేషకువలయం-కువలయస్యభూమండలస్యైవకువలయానాము
త్పలానామలంకారేరాకాశశీపూర్ణిమాచంద్రః - సుమనోవికాసోవిద్వ
దాహ్లాదఏవ సుమనోవికాసఃపుష్పవికాసః-తస్యసురభిర్వసంతః కళ్యా
ణసంపన్మంగళసంపత్తిరేవకళ్యాణసంపత్ అక్షయస్వర్ణసమృద్ధిః - క
ల్యాణమక్షయస్వర్ణేకళ్యాణంమంగళేఽపిచేతివిశ్వః - తస్యాస్సురక్షోణీ
భృత్సువర్ణాచలః భువనంలోకఏవభువనముదకంతదాశ్రయస్యాంబుధిః-
అత్రవీరరుద్రఏవసహస్రభానురిత్యాద్యారోపపూర్వకస్యపద్మోల్లాసఏ
వపద్మోల్లాసఇత్యాద్యారోపస్యశ్లేషనిబంధనస్యానేకధానిబంధనాచ్ఛ్లిష్ట
మాలాపరంపరితం॥౪౦॥ కాకతీయస్యేతి॥దిశాంకూలముద్రజతీతిదహ్య-

లముద్రజలటోపోయాసాంతా స్తథోక్తాః· దిగంతవిశ్రాంతసంభ్రమా ఇత్యర్థః- అభ్రంకషతీత్యభ్రంకషఉచ్ఛ్రయోయాసాంతా స్తథోక్తాః- ఉదితూలేరుజివహోహాః - సర్వకూలాభ్రేత్యాదినాఉభయత్రఖశ్ ప్రత్యయః- అత్రయశోలీలానాంమహోహార్మిత్వరూపణంకాకతీయస్యదుర్ధాణ్ణవత్వరూపణాధీనమిత్యశ్లిష్టకేవలపరంపరితం॥ ౮౧॥ దోరాశీవిషేతి॥ వాతానాంసమూహోవాత్యా· ధూమానాంసమూహోధూమ్యా ఉభయత్ర- పాశాదిభ్యోయఇతియప్రత్యయః - విలాసశిఖిక్రీడామయూరీ- అర్ధశ్లోవిషస్తంభః·అత్రకృపాణలతాయాం జిహ్వాద్యనేకరూపస్యభుజాదీనామాశీవిషాద్యారోపప్రతీతత్వాదశ్లిష్టమాలాపరంపరితం

స్మయః। దికూల-లమ్రుద్రజాటోపాః ఫలంత్యభ్రంకషోచ్ఛ్రి
యాః॥ ౮౧॥ అశ్లిష్టమాలాపరంపరితంయథా॥ దోరాశీవిష
జిహ్వయా రిపువనశ్రేణీమహోవాత్యయా శౌర్యోగ్రానల
ధూమ్యయాజయరమావేణీవిలాసభ్రువా। సంహృవ్య
ద్ధరిణీవిలాసశిఖినీసంవాసయష్ట్యా జగత్త్రాసాదార్గళయా
కృపాణలతయారుద్రోనృపఃక్రీడతి॥ ౮౨॥ అశ్లిష్టమాలాప
రంపరితంవైధర్మ్యేణాపిసంభవతి॥ యథా॥ త్రాసాంధకా
రమధ్యాహ్నః కైతవాతపరాత్రయః జయంతిపీరరుద్రస్య
రణప్రాంగణకేళయః॥ ఏవమష్టవిధస్యాపిరూపకస్యవాక్యస

ర్వత్రచాత్రహేతుహేతుమద్భావోయమలంకారసర్వస్వకారమతేనోక్తః- కావ్యప్రకాశకారస్తువిపరీతమవోచత్-యదత్రయుక్తంతద్గ్రాహ్యం॥ ౮౨॥ వ్యతిరేకేణాప్యేతత్సంభవతీత్యాహ అశ్లిష్టేతి॥ త్రాసపవాంధకారస్తస్యమధ్యాహ్నః - శక్తస్యతస్యత్రాసాసంభవాదితి భావః- కైతవంకపటమేవాతపస్తస్యగాత్రయః - ధర్మవైగుణ్యాత్తుస్యేతిభావః - ఏతచ్చముఖచంద్రఇత్యాదౌసమాసగతంముఖమేవచంద్రఇత్యాదౌవాక్యగతం-అతష్షోడశైతేభేదాః॥ తత్రావశిష్టాభేదాఅన్యతోద్రష్టవ్యాఇత్యాశయేనాహ ఏవమితి॥అత్రారోప్యమాణస్యధర్మిత్వాన్లింగసంఖ్యయోర్నైయత్యేపి జటావల్లాలంబినశ్చిలాదావాగ్న

ము ఇత్యత్ర ఏకస్యైకపిలమునేరనేకత్వమనేకవిషయారోపాత్ - తదుక్త
మలంకారసర్వస్వే- అత్ర చారోప్యమాణస్యధర్మిత్వా దావిష్టలింగసం
ఖ్యాకత్వేపిక్వచిత్స్వతోసంభవత్సంఖ్యాయోగస్యవిషయసంఖ్యానం ప్ర
త్యేకమారోపాదితి॥ ౪౩ ॥ రూపకాలంకారాత్ప్రకృతోపయోగిత్వవై
ధర్మ్యేణపరిణామంలక్షయతి ఆరోప్యమాణమితి ॥ ప్రకృతస్యోపయోగి
త్వ ఇతివిషయసప్తమీ-ప్రకృతోపయోగార్థమిత్యర్థః - ఆరోప్యమాణం
చంద్రాదికమారోపవిషయాత్మతయాముఖాదితాదాత్మ్యేనస్థితం ముఖ
చంద్రేణతాపశ్శామ్యతీత్యత్ర ప్రకృతోపయోగాంత మారోపస్యవివక్షి
తత్వాత్ - వస్తుతోముఖస్యైవతాపశాంతినిమిత్తత్వేనతాదాత్మ్యభా

మాసగతత్వేనషోడశభేదాభవంతి॥ ౪౩ ॥ఆరోప్యమాణమారో

## పరిణామాలంకారః.

పవిషయాత్మతయాస్థితం। ప్రకృతస్యోపయోగిత్వే పరిణామ
ఉదాహృతః॥ఆరోప్యమాణంప్రకృతోపయోగిత్వేనసర్వా
లంకారవ్యావృత్తిః- తస్యసామానాధికరణ్యవైయధికరణ్యా
భ్యాంద్వైవిధ్యం॥సామానాధికరణ్యేనపరిణామోయథా॥ శ
శ్వత్ప్రసాధనవిధానకృతాభిలాషానభ్రృజంతి మకుటైర
వనీపవర్గాః। శ్రీవీరరుద్రనృపతేః కకుభాంవిజేతు రాజ్ఞామ

వే చంద్రస్యప్రకృతోపయోగాభావాదితిభావః - అతఃప్రకృతమనప
హ్నుతస్వరూపమేవారోప్యమాణాత్మనా పరిణమతీతిపరిణామాలంకార
ఇత్యర్థః- ఏవంచయత్రారోపస్యతాద్రూప్యప్రతీతిమాత్రపర్యవసాయి
తయా ప్రకృతమపహ్నుతస్వరూప మప్రకృతరూపాపన్నంభవతి త
స్మాద్రూపకాత్పరిణామస్యవైలక్షణ్యందర్శితం- తదుక్తంచక్రవర్తినా-
విషయ్యాకారమారోప్యవిషయస్థగనంయదా। రూపకత్వంతదాతత్రరం
జనేనసమన్వయః।యదాతువిషయోరూపాత్స్వస్మాదప్రచ్యుతోభవేత్
ఉపయుక్తోపరాకారంపరిణామస్తదామతఇతి॥ అస్యద్వైవిధ్యమాహ
తస్యేతి॥ ఆద్యముదాహరతి శశ్వదితి॥ ప్రసాధనవిధానమలంకారవిధిః-
అత్రారోపేణ ప్రకృతాజ్ఞాతాదాత్మ్యమాపన్నాయాఅప్రకృతాయా

స్రజో ముకుటధారణాత్మక ప్రకృతోపయోగాత్పరిణామాలంకారః - అ
త్ర విషయవిషయిణోస్సమానవిభక్తికత్వాత్సామానాధికరణ్యం॥ ౪౪॥
కిరీటేతి॥ అత్ర చ పూర్వవత్పరిణామ ఉద్భావనీయః- కింతు మయూఖజాల
పుష్పాంజల్యోర్విషయ విషయిణోర్భిన్న విభక్తికత్వాద్వైయధికరణ్య
మితి విశేషః॥ నను ప్రకృతోపయోగావిశేషాత్పరిణామసమాసోక్త్యోః కో
భేద ఇత్యాశంక్య ఆరోప్యమాణస్యోపాదానానుపాదానాభ్యాం భేద ఇ
త్యాహ సమాసోక్తావితి॥ ౪౫॥ ఆరోపగర్భస్సనవధారణాత్మకం సందే

యాం ప్రజమమంపవిలాసలక్ష్మీం ॥ ౪౪॥ వైయధికరణ్యేన
పరిణామోయథా॥ కిరీటమాణిక్యమయూఖజాలైర్విధాయ
పుష్పాంజలిమర్చయంతే। ఫలార్థినో రుద్రనరేంద్రపాదపీఠాం
తసీమానమరిక్షితీంద్రాః ॥ సమాసోక్తావారోప్యమాణస్య
ప్రకృతోపయోగిత్వేప్యవాచ్యత్వాన్న పరిణామేం తర్భా

## సందేహాలంకారః

వః ॥ ౪౫ ॥ విషయోవిషయాయత్ర సాదృశ్యాత్కవిసమ్మ
తాత్ । సందేహగోచరౌ స్యాతాం సందేహాలంకృతిశ్చ సా॥
సా త్రివిధా-శుద్ధా నిశ్చయగర్భా నిశ్చయాంతా చేతి ॥ సం
దేహమాత్రపర్యవసాయినీ శుద్ధా యథా ॥ కిమేష నవమోహ
రిత్పతిరమందసంపత్పదం కిమేష దశమః ప్రజాపతిరపూర్వస
ర్గక్రమః। కిమేష హరిరుర్వరోద్ధరణచుంచురేకాదశశ్చిరాదితి

హాలంకారం లక్షయతి॥ విషయ ఇతి ॥ కపిసమ్మతాదిత్యనేన స్థాణుర్వాపు
రుషోవేతి సందేహస్యాలంకారతా వ్యావర్త్యతే - వర్ణ్యోత్కర్షార్థం కవి
ప్రతిభోత్థాపితః ప్రకృతాప్రకృతగోచర స్సందేహస్సందేహాలంకార ఇ
త్యర్థః॥ తస్య త్రైధా విభాగమాహ సేతి॥ ఆద్యముదాహరతి కిమితి॥ హ
రిత్పతిర్లోకపాలః- ప్రజాపతిర్బ్రహ్మా-ఉర్వరోద్ధరణచుంచుః క్షోణీరక్షణ
దక్షః - అత్ర సంపదాదిసాదృశ్యాద్వీరరుద్రలోకపాలాది కోటిద్వయ
గోచరస్య సందేహస్య తావన్మాత్రపర్యవసాయిత్వాచ్ఛుద్ధోయం సందే
హభేదః నను నవమాదిపదవిరహే కేవలలోకపాలాదీనామారోప్యమాణ

...స్వసంభావాదస్తుసందేహః-నవమాదిపదప్రయోగేతుఁలోకపాలాదీనాం
...రరుద్రత్వేనసంభావనాదుత్ప్రేక్షేయంనసందేహఇతిచేత్సత్యం - అ
స్తుసంభావనమారోపోవా - యత్రకోటిద్వయావలంబిత్వంతత్రసందే
హపవేతిస్వమతం-ఏవంవిధస్థలేకేచిదుత్ప్రేక్షాశ్రయస్సందేహఇత్యా
హుః-ఉత్ప్రేక్షైవేత్యన్యఇత్యాదిసర్వమలంకారసర్వస్వేస్పష్టం॥౭౬॥
ద్వితీయముదాహరతి కాలాహిరితి ॥ భోగంసర్పశరీరం-కాలభ్రూకుటి
రంతకభ్రూకుభంగః కాలోగ్రానలఃప్రళయకాలాగ్నిః తస్యధూమపద్ధ
తిఃధూమరేఖా-ధూయతేకంప్యతే - అత్రకార్తేయకంకృష్ణసర్పాదిరూ

> విలోక్యతేజగతివీరరుద్రోజనైః॥ ౭౬ ॥ నిశ్చయగర్భోయ
> థా ॥ కాలాహిఃకిమయంకృపాణనిభృదులంభోగంసధత్తేపు
> నఃకాలభ్రూకుటిరేషకిన్నుముఖేపవోజ్జృంభతేసాపునః। కా
> లోగ్రానలధూమపద్ధతిరసౌకింసాపునర్ధూయతేవాతేనేతి
> వికల్ప్యతేప్రతిభటైరుద్రస్యకార్తేయకః॥ ౭౭ ॥ నిశ్చయప
> ర్యవసానాయథా ॥ కింకల్పద్రుమమంజరీప్రజఇమేకింవా
> పయోరాశయఃస్వర్ధేనోరథవా కిముజ్జ్వలతరాశ్చింతామ
> ణేస్స్ఫూర్తయః। కింవాసిద్ధరసోర్మయశ్చిరమితివ్యామృశ్య
> నిశ్చిన్వతేసంతఃకాకతివీరరుద్రనృపతేఃస్మేరాఃకటాక్షా

భ్రాంతిమదలంకారః

> ఇతి॥౭౮॥కవిసమ్మతసాదృశ్యాద్విషయేపిహితాత్మని। ఆరో

పితయాసందిహ్యాసుకుమారశరీరాదివిశేషాదర్శనేనసర్పాదినిషేధనిశ్చ
యేపి కార్తేయకనిశ్చయాభావాన్నిశ్చయగర్భోయంసందేహః॥ ౭౭॥
తృతీయముదాహరతి కిమితి॥సిద్ధరసోర్మయఃసుధారసకల్లోలాః - వ్యా
మృశ్య కల్పద్రుమమంజరీమాల్యాదిరూపేణసందిహ్య- స్మేరాఃస్మితప్ర
ధానాః సానుగ్రహాఇత్యర్థః-కటాక్షాఇతినిశ్చిన్వతే- అతఏవనిశ్చయాం
తోయంసందేహః- వీరరుద్రకరుణావలోకనవిషయాస్సర్వేసమృద్ధాజీ
వంతీతిభావః ॥ ౭౮ ॥ అయథార్థజ్ఞానత్వసాధర్మ్యాత్సందేహానంతరం
భ్రాంతిమంతమలంకరోతి కవీతి॥పిహితాత్మనిఆచ్ఛాదితస్వరూపేభ్రాం

తిశ్చిత్తధర్మోస్యాస్తీతి భ్రాంతిమాన్ - కవిప్రతిభోత్థాపితః ప్రాకరణి
కం ప్రత్య ప్రాకరణికత్వేనోపలంభో భ్రాంతిమానిత్యర్థః - ఏతేన సా
దృశ్యమాత్రనిబంధనాయాశ్శుక్తిరజతాదిభ్రాంతేర్నాలంకారత్వమితి
దర్శితం-దోషమూలాయాస్తు కిముతేతి భావః॥ ఉదాహరతి కాకలీయేతి॥
వ్యాప్తరోదసి వ్యాప్తబ్రహ్మాండే - అత్ర కీర్త్యాం చంద్రికానుభవా
ద్భ్రాంతిః॥ ౪౯ ॥ సాదృశ్యాద్వస్త్వంతరప్రతీతిసామ్యాద్భ్రాంతిమద
నంతరమపహ్నుతిం లక్షయతి నిషిధ్యేతి ॥ అన్యారోపే ఆరోప్యమాణప్ర

ప్యమాణానుభవో యత్ర స భ్రాంతిమాన్మతః ॥ యథా॥ కాక
లీయవిభోః కీర్తి విభవే వ్యాప్తరోదసి । దివాపి చంద్రికాబు
ద్ధ్యా చకోరాయాంతి నిర్వృతిం॥ ౪౯ ॥ నిషిద్ధ్య విషయం సా

## అపహ్నవాలంకారః

మ్యాదన్యారోపే హ్యపహ్నుతిః ॥ తస్యాస్త్రైవిధ్యం - అప
హ్నుత్యారోపః ఆరోప్యాపహ్నవః ఛలాదిశబ్దైరసత్యత్వ
ప్రతిపాదనంచ-ఆద్యద్వయస్యోదాహరణం॥ ఉద్వేలచ్చతుర
ర్ణపీకలకలో నాయంచమూడంబరో నేదందుందుభిగర్జితం త్రి
పురజిత్కల్పాంతఘోరారవః । ఇత్థం రుద్రనరేంద్రధాటిషు
మహీభారావనమ్రీభవచ్ఛేషాశేషశిరస్సు విస్మితమథ భ్రష్టం
దిగీశైరపి॥ ౫౦ ॥ ఛలాదిశబ్దైరసత్యత్వప్రతిపాదనం యథా॥
సర్వాం కాకతిపీరరుద్రధరణీనాథచ్ఛలేన క్షితిం పాతుం మ
ధ్యమలోకపాలపదవీం ప్రాప్తస్స్వయంభూశ్శివః । నైవం

తీతావిత్యర్థః తస్యాస్త్రైవిధ్యం వివినక్తి అపహ్నుత్యారోప ఇత్యాది ॥ ఉ
ద్వేల ఇత్యారోప్యాపహ్నవః- నేదం దుందుభిగర్జితమిత్యపహ్నుత్యారో
పః-నరేంద్రధాటిష్విత్యాదికారః - తల్లక్షణంతు- శత్రుదేశావమర్దా
య సద్యస్సుభటఘోటకైః । విజిగీషోః ప్రవృత్తిర్యా సా ధాటీతి నిగద్యత ఇ
త్యాహుః॥ ౫౦ ॥ సర్వామితి॥ ధరణీనాథచ్ఛలేనేత్యత్ర ఛలశబ్దేనాయం
ధరణీనాథః - కింతు స్వయంభూశ్శివ ఇతి రాజ్ఞోఽసత్యత్వం ప్రతిపాద్యతే॥
తదేవ సమర్థయతే నైవమితి ॥ విషమావలోకనం నిగ్రహదృష్టిః అన్యత్ర

ప్రతీయనయనదృష్టిః - వైరిపుగైరసంఖ్యైః ప్రస్త్రిభిశ్చ కర్తృభిర్భస్మీభూ
త్తైః కథంజాతంజజ్ఞే - భూభృద్గణై రాజసమూహైః-అన్యత్ర భూభృతా
కైలాసెనగణైః ప్రమథైశ్చ కథమవాగ్భూతంన్యగ్భూత మిత్యుభయత్ర
భావేక్తః - ఈశ్వరస్యగిరీశత్వాత్ప్రమథాధిపత్వాచ్చేతిభావః॥ ౨౧॥
రోపగర్భేషుపరిశేషాదుల్లేఖంలక్షయతి ॥ అర్థేతి॥ అర్థేనప్రయోజనేన
యోగోర్థిత్వం లిప్సేతియావత్ -రుచిరభిరతిః - శ్లేషః ప్రసిద్ధః-ఏతైస్స
సైర్వాస్తైర్వాయథాయోగంగ్రహీతృగతై రేకస్యవస్తునోనానాథ
స్యయోగాదనేకథోల్లేఖనంనిర్ధారణముల్లేఖాలంకారఇత్యర్థః - సర్వా

చేద్విషమావలోకనకలా మాత్రేణభస్మీకృతై ర్జాతంవైరిపు
రైః కథంకథమవాగ్భూతంచభూభృద్గణైః॥ ౨౧॥ అర్థయోగ

## ఉల్లేఖాలంకారః

రుచిశ్లేషైరుల్లేఖనమనేకధా । గ్రహీతృభేదాదేకస్యసఉల్లే
ఖస్సతాంమతః॥రుచ్యర్థయోగాభ్యాంయథా॥ లక్ష్మీనివాస
గృహమిత్యఖిలానరేంద్రాశ్శౌర్యాతిభూమిఖనిరిత్యరిపీరప
ర్గా । విద్యాపిహారపదవీతిచలబ్ధవర్ణాశ్శ్రీకాకతీంద్రనగరీమ
శంస్తువంతి॥౨౨॥శ్లేషేణయథా॥ ఉగ్రస్సపత్నేషుగుణేషు
భాస్వాన్ రామఃప్రతీకేషురణేషుభీమః । లీలాసులక్ష్మ్యాః
పురుషోత్తమశ్చేత్యాచక్షతేరుద్రనృపంకవీంద్రాః॥ ౨౩ ॥

లంకారవ్యావర్తకేనగ్రహీతృభేదాదిత్యనేనవిషయభేదోప్యుపలక్ష్యతే॥
లక్ష్మీతి ॥ శౌర్యాతిభూమేఃపరాక్రమాతిశయస్యఖనిరాకరః-లబ్ధవర్ణాః
విద్వాంసః- అత్రైకస్యాఃకాకతీంద్రనగర్యాస్సమృద్ధ్యాదిధర్మయోగా
న్నరేంద్రాదిగ్రహీతృభేదేనరుచ్యర్థయోగాభ్యాం లక్ష్మీనివాసగృహా
దిరూపతయానేకథోల్లేఖనాదుల్లేఖః॥౨౨॥ఉగ్రఇతి ॥ సపత్నేషుశత్రు
షు-ఉగ్రఃకపర్దీక్రూరశ్చ - గుణేషుభాస్వాన్ సూర్యస్తేజస్వీచ-ప్రతీకే
ష్వంగేషురామోదాశరథిరభిరామశ్చ-లక్ష్మ్యాలీలాసుపురుషోత్తమో
విష్ణుఃపురుషశ్రేష్ఠశ్చ - అత్రగ్రహీతృభేదాభావేపిసపత్నాదివిషయభే
దాచ్ఛ్లేషేణోగ్రత్వాద్యనేకధర్మోల్లేఖనాదుల్లేఖః॥ ౨౩॥ అభేదప్రతిష

త్తే రవిశేషే ష్యారోపా దధ్యవసాయస్యోత్థాపకత్వా చ్చారోపమూ
లానంతరమధ్యవసాయమూలాలంకారప్రస్తావ ఇత్యాశయేనాహ అథే
తి॥ మూలభూతమధ్యవసాయం నిరూపయతి విషయేతి ॥ ఏకతరపరిశేషో
మాభూదిత్యన్యథా వ్యాచష్టే సద్వివిధ ఇతి॥ నిగరణమసత్యత్వమిత్యర్థః.
అన్యథావిషయనిగరణేనాభేదప్రతిపత్తిరధ్యవసాయ ఇతి సర్వసంప్రతి
పన్నేన స్వయమపి పూర్వోక్తేనాధ్యవసాయలక్షణేన విరోధాత్ - యదా
విషయిణో౽సత్యత్వం తదాధ్యవసాయస్సాధ్యః- యదా విషయస్యాసత్య
త్వం తదాధ్యవసాయస్సిద్ధ ఇతి వివేకః-తథాహి- యదా చంద్రాదివిషయి
గతం మాధుర్యాదికం విషయభూతే ముఖాదావుపనిబద్ధం ముఖం ముఖత్వే
న జానన్నేవ నూనమిదం చంద్ర ఇతి ప్రయుఙ్క్తే- తదా విషయీ చంద్రో
ముఖత్వేనాసత్యో నిగీర్ణః ప్రతిభాతి - విషయస్తు పరమార్థతస్సత్యోప్యస-

## ఉత్ప్రేక్షాలంకారః

అథాధ్యవసాయగర్భమలంకారద్వయం నిరూప్యతే॥ విషయ
విషయిణోరన్యతరనిగరణేన అభేదప్రతిపత్తిరధ్యవసాయః -
సద్వివిధః - విషయినిగరణేన విషయనిగరణేన చ॥ యత్రాన్య
ధర్మసంబంధాదన్యత్వేనోపతర్కితం। ప్రకృతం హి భవేత్

ఏవం సత్యాసత్యయోరభేదప్రతిపత్తేరసంభవాన్నూనమాదిశబ్దైర్విష
యిణో౽పి సత్యత్వసమర్థనాదధ్యవసాయస్సాధ్య ఇత్యత్రాధ్యవసాయి
ప్రాధాన్యం - యదా తు ముఖపదమనుక్త్వా చంద్రోయమితి ప్రయు
ఙ్క్తే- తదా వస్తుతో౽సత్యస్యాపి విషయిణస్సత్యతా ప్రతీయతే- అసత్యత్వ
నిమిత్తస్య ముఖపదప్రయోగస్యాభావాత్ - విషయస్య వస్తుతస్సత్యస్యా
ప్యసత్యం తాపలాపాదసత్యాభిమతస్య నిగీర్ణత్వా దధ్యవసాయస్సిద్ధ ఇత్య
త్రాధ్యవసితప్రాధాన్యమిత్యాదిసర్వమలంకారసర్వస్వే తద్వ్యా
ఖ్యాయాం చ సంజీవిన్యాం ప్రపంచితం- తత్సర్వమనేనైవ గతార్థమితి నేహ
విస్తరః క్రియతే- తత్ర సాధ్యాధ్యవసాయమూలాముత్ప్రేక్షాం లక్షయ
తి యత్రేతి॥ అన్యదప్రకృతం తస్య ధర్మో గుణక్రియాదిరూపః - తత్సంబం
ధాత్ప్రకృతమన్యత్వేనాప్రకృతత్వేనోపతర్కితం సంభావితం యత్ర

వేత్తాముత్ ప్రేక్షాం ప్రచక్షత ఇత్యర్థః ॥ తదేతద్వ్యాచష్టే యత్రే
॥ తస్యావిభాగమాహ సేతి॥ వాచ్యాం లక్షయతి సంభావనేతి॥ అత్రా
శబ్దేన మన్యే శంకే ధ్రువమిత్యాదీనాం గ్రహణం - జాతిక్రియాగుణద్ర
వ్యాణాం గారకృలతి శుక్లో డిత్థ ఇత్యేవమాదీనా మధ్యవసాయవిషయత్వే
నోత్ ప్రేక్షావిషయత్వేన ద్వివిధా వాచ్యా ప్రతీయమానా చ ప్రత్యేకం
చతుర్విధేత్యష్టవిధా జాతేత్యర్థః - తేషాం జాత్యాదీనాం - అష్టవిధేతి ప్ర
త్యేకమితి శేషః - నిమిత్తద్వైవిధ్యేనాస్యా ద్వాత్రింశద్భేదా భవంతీత్యా

> ప్రాజ్ఞాస్తాముత్ప్రేక్షాం ప్రచక్షతే॥ యత్రాప్రకృతగుణ
> క్రియాసంబంధాద ప్రకృతత్వేన ప్రకృతస్య సంభావనము
> త్ప్రేక్షా - సా ద్వివిధా - వాచ్యా ప్రతీయమానా చ - సంభావ
> నా ప్రతిపాదకానాం నూనం ధ్రువం ప్రాయ ఇత్యేవమాదీ
> నాం ప్రయోగే వాచ్యా - అప్రయోగే తు ప్రతీయమానా -
> జాతిక్రియాగుణద్రవ్యాణాం చతుర్ణా మధ్యవసాయ విష
> యత్వేన సా ద్వివిధా ప్రత్యేకం చతుర్విధా - తేషాం భావాభా
> వరూపతయా ద్వైవిధ్యే అష్టవిధా - అధ్యవసాయస్య గుణనిమి
> త్తత్వేన క్రియా నిమిత్తత్వేన చ ద్వైవిధ్యే ప్రత్యేకం షోడశ
> ప్రకారా। నిమిత్తస్య వాచ్యత్వగమ్యత్వాభ్యాం ద్వైవిధ్యం
> వాచ్యోత్ప్రేక్షాయామేవ। ప్రతీయమానోత్ప్రేక్షాయాం ని
> వాచ్యానుపాదానే నిమిత్తస్య చాప్రయోగే ఉత్ప్రేక్షాయా

హ అధ్యవసాయస్యేతి॥ వాచ్యోత్ప్రేక్షాయాం విశేషమాహ నిమిత్త
స్యేతి॥ అన్యత్రేతి తదభావే హేతుమాహ ప్రతీయమానేతి ॥ మహిలాస
హస్సభరిఏ తుహ హిఅఏ సుహఅ సా అమాఅంతీ । దిఅహం అణణ్ణసర
ణా అంగతణుఅం పి తణుఏఇ ॥ ఛాయా ॥ మహిలాసహస్రభరితే తవ
హృదయే సుభగ సా అమాంతీ । దివసమనన్యశరణా అంగం
తనుకమపి తనుతే ॥ ఇత్యత్ర మహిలాసహస్రభరితే తవహృదయే
అమాంతీత్యుత్ప్రేక్షా ప్రతీయమానా ఇవాదిప్రయోగాభావాత్ - త
స్యామంగతనూకరణం నిమిత్తం యది నోపాదీయేత తదా తస్యానిష్ప్రమా

ణకత్వంస్యాదిత్యర్థః॥ ప్రకారాంతరేణత్రైవిధ్యమాహ తథాజాత్యాదీనామితి ॥ యదాజాతిస్వరూపముత్ప్రేక్ష్యతేతదాతస్యభావాభావరూపతయాద్వివిధస్యోపాత్తగుణక్రియానిమిత్త భేదాచ్చాతుర్విధ్యం-నిమిత్తానుపాదానేతుతత్కృతభేదాభావాద్ద్వైవిధ్యమేవ-ఇత్థంషోఢాజాతిస్వరూపోత్ప్రేక్షా- ఏవంక్రియాగుణద్రవ్యాణాంభేదకల్పనే మిళిత్వాచతుర్వింశతిస్స్వరూపోత్ప్రేక్షాభేదాః-హేతుఫలోత్ప్రేక్షయోర్నిమిత్తోపాదాననియమాత్ప్రత్యేకంచాతుర్విధ్య మేవేతిద్వాత్రింశత్ప్రతీయమానోత్ప్రేక్షాయాం సర్వత్ర నిమిత్తోపాదాననియమాన్నిమి

నిరవలంబనత్వాత్ - తథా-జాత్యాదీనాంస్వరూపేణహేతురూపేణ ఫలరూపేణచాధ్యవసాయ విషయత్వేబహువిధత్వం-వాచ్యోత్ప్రేక్షాయామపిహేతుఫలయోరుత్ప్రేక్షావిషయత్వేనిమిత్తస్యోపాదానమేవ-తథాహి-సాధ్యేఅనుపాత్తేసాధనత్వేననిర్దేశోనాన్వయంపుష్ణాతి తథాసాధనేఅనుపాత్తేసాధ్యత్వేననిర్దేశోపి-తయోరన్యోన్యాపేక్షితత్వాత్-హేతూత్ప్రేక్షాయాం ఫలంనిమిత్తంతస్యానుపాదానేకంప్రతిహేతుత్వంసంగచ్ఛతే- ఫలోత్ప్రేక్షాయాంసాధనంనిమిత్తం - తస్యానుపాదానేకంప్రతిఫలత్వేనసంఘటతే॥యథా॥ ప్రతాపరుద్రనృపతేరపారేకీర్తిసాగరే। మగ్నాదురీశమహీకీర్తిసంగాదివజగత్త్రయీ ॥ అత్రోత్ప్రేక్షానిమిత్తస్యమజ్జనస్యానుపాదానే సంగాదితి హేతూత్ప్రేక్షా

నానుపాదాననిబంధనభేదాష్టకన్యూనత్వేష్టాచత్వారింశద్భేదాః-ఏవంష్ణవతిర్భేదాఇత్యాశయేనోక్తం బహువిధమితి॥ వాచ్యోత్ప్రేక్షాయామపిహేతుఫలోత్ప్రేక్షయోర్నిమిత్తోపాదానని యమముదాహరణేనహృదయంగమీకర్తుమారభతేతథాహీత్యాదినా ॥ హేతూత్ప్రేక్షాయాంఫలంనిమిత్తంఫలోత్ప్రేక్షాయాంహేతుర్నిమిత్తం- ఏవంచనిమిత్తనైమిత్తికయోరన్య తరోపాదానేన్వయపోషాభావాదుభయోపాదాననియమేనిమిత్తోపాదానంనియతమేవేతిభావః ॥ ప్రతాపేతి॥అస్యల

శ్యస్పర్శనే స్నానస్యవిహితత్వాదితి భావః॥ ౫౪॥ జయశ్రీత్యాదిస్పష్టం
౫౫॥ బుద్ధిసౌకర్యార్థం భేదగణనామాహ అతశ్చేత్యాదినా ॥ నిగదవ్యా
నశో భామావహతి॥ ౫౪॥ యథావా॥ జయశ్రీవాసపద్మస్యవి
కాసాయేవ భానుమాన్। ప్రతిబింబమిషాత్క్ష్మాం ప్రవిశత్యంధ్రి
భూభుజః॥ అత్రోత్ప్రేక్షానిమిత్తస్య భానుమత్ప్రవేశస్యా
నుపాదానే జయశ్రీవాసకమలవికాసాయేవేతి ఫలోత్ప్రేక్ష
ణమసమీచీనం-అతస్స్వరూపోత్ప్రేక్షాయామేవ నిమిత్తస్యో
పాదానానుపాదానాభ్యాం ద్వైవిధ్యం॥ ౫౫ ॥ అతశ్చేత్థం
వాచ్యోత్ప్రేక్షాయా భేదగణనా॥ ఉపాత్తగుణనిమిత్తజాతి
భావస్వరూపోత్ప్రేక్షా ౧. ఉపాత్తగుణనిమిత్తజాత్యభావ
స్వరూపోత్ప్రేక్షా ౨. ఉపాత్తక్రియానిమిత్తజాతిభావస్వ
రూపోత్ప్రేక్షా ౩. ఉపాత్తక్రియా నిమిత్తజాత్యభావస్వ
రూపోత్ప్రేక్షా ౪. అనుపాత్త నిమిత్తజాతి భావస్వరూపో
త్ప్రేక్షా ౫. అనుపాత్త నిమిత్తజాత్య భావస్వరూపోత్ప్రే
క్షా ౬. ఉపాత్తగుణ నిమిత్తజాతిభావహేతూత్ప్రేక్షా ౭.
ఉపాత్తగుణనిమిత్త జాత్యభావహేతూత్ప్రేక్షా ౮. ఉపా
త్తక్రియానిమిత్తజాతి భావహేతూత్ప్రేక్షా ౯. ఉపాత్త
క్రియానిమిత్త జాత్యభావహేతూత్ప్రేక్షా ౧౦. ఉపాత్త
గుణనిమిత్తజాతిభావఫలోత్ప్రేక్షా ౧౧. ఉపాత్తగుణనిమిత్త
జాత్యభావఫలోత్ప్రేక్షా ౧౨. ఉపాత్తక్రియానిమిత్తజాతి
భావఫలోత్ప్రేక్షా ౧౩. ఉపాత్తక్రియానిమిత్త జాత్యభా
వఫలోత్ప్రేక్షా ౧౪. ఏవంచతుర్దశభేదా జాత్యుత్ప్రేక్షా॥ అ
నేనైవక్రమేణ గుణక్రియాద్రవ్యోత్ప్రేక్షాపి పరిగణనీయా-
ఏవంచ వాచ్యోత్ప్రేక్షాయాః షట్పంచాశద్భేదాః - ప్రతీయ
మానోత్ప్రేక్షాయాస్త్వష్టచత్వారింశద్భేదాః - తత్ర స్వ
ఖ్యానమేతత్ ॥ ప్రతీయమానోత్ప్రేక్షాయా భేదాష్టకన్యూనత్వే నిమిత్త
మాహ॥ అత్రేతి ॥ యథానిమిత్తస్యోపాదానే నిమిత్తభేదాద్భేదస్త

ధానుపాదానేనాస్తీత్యాహ నిమిత్తస్యేతి॥ గమ్యత్వేనానుపాదానాది
తి భావః- అతఏవతత్ర గుణక్రియారూపనిమిత్తభేదనిబంధనస్యావిచ్ఛిత్తివి
శేషస్యానుత్పన్నపుత్రనామకరణకల్పత్వాత్ - ఏక ఏవ భేదో గణ్యత ఇ
త్యాహ॥ గుణరూపత్వేనేత్యాది॥ గుణక్రియయోరితి నతు జాతిద్రవ్యయో
రివ కేవలోత్ప్రేక్షావిషయత్వమితి భావః॥*॥ యథాయోగముదాహర
తి॥ కీర్తిరిత్యాది॥ పిపధళీలచ్ఛాయయంతి-వష్టి నాగురిరల్లోపను వాప్యోగు

రూపోత్ప్రేక్షాయాః ఉపనిమిత్తోపాదాననియమాత్ - నిమి
త్తస్య గమ్యత్వే గుణరూపత్వేన క్రియారూపత్వేన చ చారు
త్వవిశేషాభావాదేక ఏవ భేదో గమ్యతే- గుణక్రియయోరుత్
ప్రేక్షావిషయత్వముత్ప్రేక్షానిమిత్తత్వం చాభ్యుపగతం-
ప్రాచామలంకారప్రబంధేషు షణ్ణవతిభేదోత్ప్రేక్షేతి గణ
నామాత్రం చారుత్వాతిశయస్తు షట్సుం చాశత ఏవ భేదానాం-
తత్ర యథాసంభవముదాహరణాని ॥ ఉపాత్తగుణనిమిత్త
జాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షా యథా ॥ కీర్తిః కాకతివీరరుద్ర
నృపతేస్సింహాసనాధ్యాసినః ప్రాచాం భూమిభుజాం యశః
పిపధలకోటింపుతుల్యద్యుతిః । రక్షాదక్షిణరాజలాభజనితా
మందప్రమోదోత్థితా త్రైలోక్యాట్టహాసప్రభవకపుభాం
ప్రాంతేషు విద్యోతతే॥ అత్ర ప్రభాశబ్దో జాతివచనః- త్రైలో
క్యాట్టహాసప్రభాయాః కవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధత్వాన్నోపమాశం
కావకాశః॥ ౫౬॥ ఉపాత్తక్రియానిమిత్తజాతిభావస్వరూ

పసర్గయోరిత్యకారలోపః- అట్టహాసోట్టహాసః- స్వనహాసోర్వేతి పాక్షికో
ప్రత్యయః- ఏషా ప్రమోదగుణనిమిత్తా జాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షా - అ
త్రాట్టహాసప్రభాయాస్స్వతస్సిద్ధత్వేపి త్రైలోక్యసంబంధిత్వేన కవి
కల్పితత్వాన్నోపమావకాశ ఇత్యాహ త్రైలోక్యేతి॥ అతఏవ- అత్ర ఇవశ
బ్దోపి సంభావనావాచకో నోపమావాచకః- తదుక్తం చక్రవర్తినా- య
దాయముపమానాంశో లోకతస్సిద్ధిమృచ్ఛతి। తదోపమైవ యే నేవశబ్దస్సా
ధర్మ్యసూచకః। యదా పునరయం లోకాదసిద్ధః కవికల్పితః। తదోత్ప్రే

...వ యే నేవశబ్ద స్సంభావనాపరఇతి ॥ ౫౬ ॥ వీరస్యేతి ॥ ప్రియావ
భా ప్రేయసీయస్య ప్రియవల్లభస్య - పులకమంజరీవేత్యుత్ప్రేక్ష
ణామితిజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షాయామిత్యర్థః - క్రియారూపమితి
మిత్తమితి శేషః॥ ౫౭ ॥ ప్రతాపరుద్రస్యేతి ॥ అత్ర వాచనదీపికేవేతి

పోత్ప్రేక్షా యథా ॥ వీరస్య రుద్రనృపతేః ప్రియవల్లభస్య
రాజ్యాభిషేకసలిలైస్సరసీకృతాయాః। సద్యస్సముచ్ఛ్వసిత
సాంద్రపరాగరేఖాత్క్షోణ్యాః ప్రమోదపులకాంకురమంజరీవ॥
అత్ర పులకాంకుర మంజరీవేత్యుత్ప్రేక్షాయాం సరసీకర
ణం క్రియారూపం నిమిత్తం ॥ ౫౭ ॥ అనుపాత్తనిమిత్తజాతి
భావస్వరూపోత్ప్రేక్షా యథా ॥ ప్రతాపరుద్రస్య నఖేందు
కాంతిః ప్రణామభాజాం పదయోర్నృపాణాం। లలాటలగ్నా
విధి నిర్మితాయా వర్ణావళేర్వాచన దీపికేవ ॥ అత్ర దీపికే
వేతి జాతివచనాజ్జాతిరుత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ౫౮ ॥ ఉపాత్తగు
ణనిమిత్తజాత్యభావస్వరూపోత్ప్రేక్షా యథా ॥ ప్రతాపరు
ద్రస్య గుణామృతోర్మిశీతా విరాజంత్యమలీకృతాంగాః। ప్ర
క్షాళితాత్యుద్ధతభూమిపాలాః క్షీరాంబుధిస్స్వచ్ఛతరా భ
వంతి॥ ౫౯ ॥ అనుపాత్తనిమిత్తజాత్యభావస్వరూపోత్ప్రేక్షా
యథా॥ దిశాం జేతుర్విశ్వప్రథితమహసో రుద్రనృపతేర్జయ
ప్రస్థానోద్యత్తురగసంమర్దజనితం। రజః కృత్వా గ్రస్త
ప్రతిబలమసూర్యామివ దివం ప్రతాపాఖ్యానన్యాన్ దిశిదిశి వి
ధత్తే దినకరాన్॥ అత్రాసూర్యామితి జాత్యభావః॥ ౬౦ ॥ జా
తిహేతూత్ప్రేక్షా యథా॥ ఉదారరీత్యా భుజయా ప్రతాప
రుద్రస్య విశ్వైకధురంధరస్య। విశ్వంభరా కోమలశయ్య

జాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షాయాం నిమిత్తం నోపాత్తం॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ది
శామితి॥ రజఃకర్తృ-దివమసూర్యామివ కృత్వేత్యత్ర జాత్యభావస్వరూ
పోత్ప్రేక్షా అనుపాత్తనిమిత్తా॥ ౬౦ ॥ ఉదారేతి ॥ ఉదారరీత్యా ఉదా
రస్వభావయా-గోత్రమహీధ్రవాసంకులపర్వతనివాసం విస్మారితేతి-

గతిబుద్ధీత్యాదినాఽణ్యంతకర్తృత్వాద్విశ్వంభరాయాః కర్మత్వం-తస్మిన్నభి
ధేయేకర్మణి క్తః-ణ్యంతేకర్తుశ్చకర్మణ ఇతివచనాత్ -అత్రశయ్యాయే వేతి
జాతిభావహేతూత్ప్రేక్షాయాః పర్వతనివాసవిస్మరణం ఫలంనిమిత్తం॥
౬౧॥ భూమేరితి॥ నిర్వ్యాజంనిరుపాధికంత్యాగవైభవమౌదార్యాతిశ
యోయస్యతంతథోక్తం - కాకతీశానంసృష్టవానితి ఫలంప్రత్యకల్పవృ
క్షత్వాదివేతిజాత్యభావహేతూత్ ప్రేక్షా॥ ౬౨॥ నూనమితి॥భుజయో

యేవవిస్మారితాగోత్రమహీధ్రవాసం॥ అత్రశయ్యాయే వేతి
జాతిహేతుత్వం॥ ౬౧॥జాత్యభావహేతూత్ప్రేక్షాయథా॥
భూమేరకల్పవృక్షత్వాదివధాతావిచింతయన్ । సృష్టవా
న్కాకతీశానం నిర్వ్యాజత్యాగవైభవం ॥ అత్రాకల్పవృ
క్షత్వాదితిజాత్యభావస్య హేతుత్వం॥ ౬౨॥జాతిఫలోత్ప్రే
క్షాయథా॥ నూనంవిశ్వంభరాధారస్తంభీభవితుమాయతౌ
వీరరుద్రనరేంద్రస్యభుజావాజానులంబినౌ॥ అత్రస్తంభీభ
వితుమితిజాతేఃఫలత్వం॥ ౬౩॥ జాత్యభావఫలోత్ప్రేక్షాయ
థా॥ పశూనవధ్యానాలోక్యశత్రవః కాకతీశితుః। ప్రాయే
ణామానుషత్వాయతృణవృత్తింసమాశ్రితాః॥ అత్రామా
నుషత్వాయేతిజాత్యభావస్యఫలత్వం॥౬౪॥ క్రియాస్వరూ
పోత్ప్రేక్షాయథా॥ శ్రీకాకతీయనృపతేర్ద్విషదంగనానాం
శ్వాసోర్మిభిస్సపదిమర్మరితాంతరాళాః। తాసాంనివాసవిధ
యేకృతయాచనానాంప్రత్యుత్తరాణి దధతీవమరోర్వనాం

రాజానులంబిత్వంపురుషస్యభాగ్యలక్షణం-తదుక్తం నాటకేతృతీయేం
కే - అత్రాధారస్తంభీ భవితుమితి జాతిభావఫలోత్ప్రేక్షయా మా
యతత్వగుణోనిమిత్తం॥ ౬౩॥ పశూనితి॥ అత్రామానుషత్వాయేతిజా
త్యభావఫలోత్ప్రేక్షాయాం తృణవృత్తిసమాశ్రయణక్రియానిమిత్తం
ఏవముత్తరత్రాపితాదర్థ్యప్రతిపాదకచతుర్థ్యాది శ్రవణేఫలత్వంతృతీ
యాదివిభక్త్యసామర్థ్యేనవా హేతుత్వంచేత్యాదికమూహనీయం॥౬౪
శ్రీకాకతీయేతి॥ మర్మరఃపర్ణధ్వనిః- అథమర్మరః స్వనితేవస్త్రపర్ణానాం

త్యమరః-తద్వంతికృతాన్యంతరాళాని యేషాం తేతథోక్తాః- ఇతిగుణని
త్తకథనం దానోత్ప్రేక్షాయాం ॥ ౬౫ ॥ విముఖ ఇతి ॥ ప్రతీశాః ప్ర
త్యర్థిభూపతీః- చికురేషు కేశేషు-నిమిత్తాత్కర్మసంయోగే సప్తమీ-వికర్ష
తీతి క్రియాదానాభావోత్ప్రేక్షాయాం నిమిత్తం - ఏవంనిమిత్తానుపా
దానేప్యుదాహార్యం॥ ౬౬॥ రాజ్ఞామితి॥ పరిమ్లానత్వముత్ప్రేక్షాఫలం॥
క్రియాహేత్వభావోత్ప్రేక్షాయాః ప్రతిజ్ఞామాత్రమేవ నోదాహరణ
మత్ర దృశ్యత ఇత్యన్యతో లిఖ్యతే॥ † కపోలఫలకావస్యాః కథంభూతావత

తాః ॥ ౬౫ ॥ క్రియాస్వరూపాభావోత్ప్రేక్షా యథా॥ వి
ముఖ సతి కాకతిక్షితీంద్రే వనసీమాపికరోరకంటకాగ్రాః। చి
కురేషు వికర్షతి ప్రతీశాన దదానేవ నిజాంతరప్రవేశం॥ అత్రా
దదానేతి క్రియాస్వరూపాభావః ॥ ౬౬ ॥ క్రియాహేతూ
త్ప్రేక్షా యథా ॥ రాజ్ఞాం గర్వాంకురోద్భేదాః పరిమ్లానాది
నేదినే। కాకతీంద్ర ప్రతాపార్క తీవ్రోష్మాభిభవాదివ॥
అత్రాభిభవాదివేతి క్రియాహేతుత్వం ॥ ౬౭॥ (క్రియాహే
త్వభావోత్ప్రేక్షా యథా॥ కపోలఫలకావస్యాః కథంభూతావ
తథావిధౌ। అపశ్యంతావివాన్యోన్యమీదృశీం క్షామతాం
గతౌ) ॥ క్రియాఫలోత్ప్రేక్షా యథా ॥ దంభోళిసంరంభమ
హాజిగోపః ప్రస్థానభేరీనినదో నృభర్తుః। లీనానివాన్వేష్టు
మరాతివర్గాన్విగాహతే శైలగుహాంతరాణి॥ ౬౮॥ క్రియా
భావఫలోత్ప్రేక్షా యథా ॥ సీమాద్రికుంజేషు విహారభాజః

థావిధౌ। అపశ్యంతావివాన్యోన్యమీదృశీం క్షామతాం గతావితి - అ
త్ర దర్శనక్రియాహేత్వభావోత్ప్రేక్షా క్షామతాగమననిమిత్తా॥ ౬౭॥ దం
భోళీతి॥ మహాజిర్మహాయుద్ధం-అన్యాభిభవ ఇతి యావత్ - దంభోళిసం
రంభమేవ మహాజిం గోపయత్యాచ్ఛాదయతీతి తథోక్తః- తిరస్కృతాశని
ధ్వనిరిత్యర్థః - అన్వేష్టుమివేతి అన్వేషణక్రియాఫలోత్ప్రేక్షా గుహాంత
రగాహనక్రియానిమిత్తా॥ ౬౮॥ సీమాద్రీతి॥ సీమాద్రిర్లోకాలోకః- క

† కపోలఫలకావితి శ్లోకః కేషుచిన్మూలపుస్తకేష్వపి దృశ్యతే.

ల్పితశ్చంద్రికాయా ఇవార్ఘ్యః పూజావిధిర్యేషాం తాన్ తథోక్తాన్ చంద్రి
కాసదృశానిత్యర్థః- యశోగానస్యాంధకారాసంస్పర్శః ఫలం॥ ౬౯॥ చకా
స్తీతి॥ ప్రకృతిషు ప్రజాసు ప్రసాదగుణస్య మూర్తిమద్విశేషణాదుత్ప్రే
క్షాలాభః- నిమిత్తమత్ర నోక్తం॥ ౭౦॥ ప్రతాపేతి॥ అన్యత్ర ధర్మిణి ధర్మస్యేత
రోత్ప్రేక్షా - అత్ర తు భూరూపే ధర్మిణ్యుష్మప్రశాంతిలక్షణో ధర్మ
ఉత్ప్రేక్ష్యతే- తత్ర శీతలాంగత్వం నిమిత్తముపాత్తం॥ ౭౧॥ జయేతి॥ పిశి

సిద్ధాంగనాకల్పితచంద్రికార్ఘ్యాన్ । శ్రీవీరరుద్రస్య యశో వి
లాసాన్ గాయంత్యసంస్పృష్టమివాంధకారం॥ అత్రాసం
స్పృష్టమివేతి క్రియాభావస్య ఫలత్వం॥ ౬౯॥ గుణస్వరూపో
త్ప్రేక్షా యథా ॥ చకాస్తి కాకతీంద్రస్య కృపాలోకనవిభ్ర
మః। ప్రకృతిష్వపి సర్వాసు ప్రసాద ఇవ మూర్తిమాన్॥ ౭౦॥
గుణాభావస్వరూపోత్ప్రేక్షా యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్య మ
హాభిషేకపయఃకణైః క్షాలితాఖిలాంగా। ప్రశాంతభారార్త
ఫణీంద్రగాఢశ్వాసానిలోష్మేవ విభాతి పృథ్వీ॥ అత్ర ప్రశాం
తోష్మేతి గుణాభావః॥ ౭౧ ॥ గుణహేతూత్ప్రేక్షా యథా ॥
జయశ్రియా మాం త్ర్యయతాముపైతి శ్రీవీరరుద్రస్య రణే కృపా
ణః జయశ్రియం వైరిమహీపతీనాం సముత్సుకో హర్తుమనూ
యయేవ॥ అత్రానూయయేవేతి గుణహేతుత్వం॥ ౭౨॥ గు
ణాభావహేతూత్ప్రేక్షా యథా ॥ జాతా వయం సంప్రతి వీర
రుద్ర నరేంద్ర గంభీరిమగుల్ఫదఘ్నాః। ఇత్యప్రమోదాదివ జీ
వనేషు మాలిన్యమంభోనిధయో భజంతే॥ అత్రాప్రమోదా

త్రవస్తుసంగ్రహీతేశతోపి తస్యాన్యత్రావస్థానం న సహత ఇతి భావః- అత
ఏవోపాత్తనిమిత్తేయం గుణహేతూత్ప్రేక్షా॥ ౭౨॥ జాతా ఇతి ॥ పార్శ్వని
స్సృతౌ పాదగ్రంథీ గుల్ఫౌ తద్దఘ్నాస్తత్ప్రమాణాః- ప్రమాణే ద్వయసజ్ద
ఘ్నాదినా దఘ్నచ్ప్రత్యయః - నరేంద్రగంభీరిమ్ణా గుల్ఫదఘ్నాః తదపే
క్షయాతిస్వల్పగాంభీర్యా ఇత్యర్థః - జీవనేషూదకేషు వృత్తిషు చ మాలి
న్యం కార్ష్ణ్యం కిల్బిషత్వం చ భజంతే- అత్రాప్రమోదాదివేతి గుణహేత్వ

భావోత్ప్రేక్షాయా నశ్లేషో బాధకః- కింత్వంగమేవ- తదుక్తం రుచకేన - పమాద్యాత్రయాపి ధర్మవిషయే శ్లిష్టశబ్దహేతుకా క్వచిద్దృశ్యత ఇతి- చక్రవర్తినాప్యుక్తం - క్వచిచ్ఛ్లేషేణ ధర్మాంశగతేనైషా న బాధ్యత ఇతి॥ ౨౩ ॥ ఆశిషామితి ॥ విషధూమ్రాణాం విషమలినానామాశిషాం దంష్ట్రిణాం- ఆశీరురగదంష్ట్రియామితి విశ్వః॥ గుణగాననిమిత్తాం గుణభావఫలోత్ప్రేక్షాం యోజయతి అత్రేతి॥ ౨౪॥ అరణ్యేతి॥ శరణే రక్షణే సాధుశ్శరణ్యః- తద్రహితా అశరణ్యా అనాథా ఇత్యర్థః- అవైరార్థమివేతి వి

దివేతి గుణాభావస్య హేతుత్వం ॥ ౨౩ ॥ గుణఫలోత్ప్రేక్షా
యథా॥ ఆశిషాం విషధూమ్రాణాం నైర్మల్యార్థమివోత్సుకాః।
భుజంగ్యః కాకతీంద్రస్య గుణాన్ గాతుం సుధాముచః॥ అత్ర
నైర్మల్యార్థమితి గుణస్య ఫలత్వం॥ ౨౪॥ గుణాభావఫలోత్ప్రే
క్షా యథా॥ అరణ్యవాసోచిత బాంధవాసు మృగీష్వవైరార్థ
మివాశరణ్యాః। త్రిలింగదేశేశ్వర వైరినార్యః పరాఙ్ముఖా
లోచనవిభ్రమేషు ॥ అత్రావైరార్థమితి గుణాభావస్య ఫల
త్వం॥ ౨౫॥ ద్రవ్యస్వరూపోత్ప్రేక్షా యథా ॥ న నిత్యమస్మి
న్పరిపూర్ణతేతి త్యక్త్వా నభః ప్రోషితలావణ్యః। ఆనందయన్నిం
దురివస్వధామ్నా విభాతి లోకే నవకాకతీంద్రః॥ ౨౬॥ ద్రవ్య
స్వరూపాభావోత్ప్రేక్షా యథా॥ అనన్యసాధారణదానశౌం
డే సద్యఃకృతార్థీభవదర్థిసార్థే। శ్రీకాకతీంద్రే భువి రాజమా

లాసవిముఖాన్మృగాంగనావిలాసిసీర్వ్యలోక్య వైరాయంతే తన్నిషేధార్థమివేత్యర్థః- విభ్రమవిముఖత్వస్య త్రసనిమిత్తం॥ ౨౫॥ నేతి॥ అస్మిన్నభసి- నవో గుణైరపూర్వః కాకతీంద్రః- అత్రేందోః ప్రోషితలావణ్యస్య కవికల్పితత్వాదుత్ప్రేక్షావిషయత్వమేకత్వాద్ద్రవ్యత్వం చ॥ ౨౬॥ అనన్యేతి॥ దానశౌండో బహుప్రదః- స్యుర్వదాన్యస్థూలలక్ష్యదానశౌండా బహుప్రద ఇత్యమరః - అస్యానన్యసాధారణత్వమస్థాద్దాన ఇతి లభ్యతే - ఉభయోః ఖంజకుబ్జాదివద్విశేషణసమాసః - యద్వా తాదృశదానే శౌండో మత్తః నిస్స్వమవితరణే సరిత్ప్రచార ఇత్యర్థః- పారిజాతస్తావదేకవచనస్యరా

జరూపతయా భూలోకే వర్తమానత్వాత్తుచ్ఛతో దివః పారిజాత ఇతి భావః॥
౭౭॥ ప్రతాపేతి ॥ ఉష్మభృత్సు విజృంభితం వైరిభూపాలబలవిజృంభ
ణం అన్యత్ర పర్వతపక్షవిజృంభణం - అతఏవాపరేణేవ వజ్రిణేతి శ్లేషాంగా
ద్రవ్యహేతూత్ప్రేక్షా - అత్రాపరశబ్దప్రయోగే శబ్దమాత్ర సాధ
ర్మ్యస్యైకదేశవివక్షావశాత్ అర్థసాధర్మ్యస్యాప్యప్రసిద్ధతయా ప్రతీతేరుప
మైవ - తత్ప్రయోగేతు ప్రకృతో రాజైవాపరవజ్రిత్వేనాధ్యవసీయతేత
స్యైవ శబ్దేనసాధ్యత్వాత్ ప్రతీతావప్యుత్ప్రేక్షైవ - ఇవశబ్దప్రయోగేతు
సిద్ధత్వాదధ్యవసాయస్యాతిశయోక్తిః - ఇవాపరశబ్దయోరుభయోరప్య

నేద్యాః పారిజాతేనప నాకృతేవ॥ అత్ర దివః పారిజాతాభా
వ ఉత్ప్రేక్ష్యతే॥ ౭౭॥ ద్రవ్యహేతూత్ప్రేక్షా యథా॥ ప్ర
తాపరుద్రదేవేన ఉష్మభృత్సు విజృంభితం। సముచ్చాలితమా
హీలాకపరేణేవ వజ్రిణా॥ ౭౮॥ ద్రవ్యహేతుస్వభావోత్ప్రే
క్షా యథా॥ కాకతీయప్రతాపోష్మఖిన్నాంగేన మేరుణా। అ
సువర్ణాచలేనేవ పరిరంభిర్వ్యక్తకృతః ॥ అత్రాసువర్ణాచ
లనేతి హేతుస్వభావః॥ ౭౯॥ ద్రవ్యఫలోత్ప్రేక్షా యథా॥ ము
గ్ధాఙ్గవశతామేవ కైలాసాచలకోటయః। నూనం ప్రతాపరు
ద్రనయకోటయోర్పుష్టా ప్రసారితం॥ అత్ర ముగ్ధాఙ్గవశతామేతి ద్ర
వ్యస్యఫలత్వం॥ ౮౦॥ ద్రవ్యాభావఫలోత్ప్రేక్షా యథా॥
వీరరుద్రనరేంద్రస్య జయప్రస్థానసంభవం। రజః పిహితదిగ్గో

ప్రయోగే రూపకమిత్యాదిపి శేషో యథాసంభవమూహనీయాః॥ ౭౮॥ కా
కతీయేతి॥ ఖిన్నాంగేన ప్రాప్తాభూతాపయవేన - అసువర్ణాచలేన సువర్ణాచ
లాభావేనేత్యర్థః - అత్రాభావవాచినో నఞః క్రియాసాపేక్షత్వేనాస
మర్థస్యాపి సుడనపుంసకస్యేతి జ్ఞాపకాత్ప్రవృత్తిమాసమిష్యతే - యదా
హ కైయటః - అసమర్థసమాసస్యాక్వచిత్సాధుత్వజ్ఞాపనాయానపుం
సకస్యేతి ప్రసజ్య ప్రతిషేధ ఆశ్రియత ఇతి॥ ౭౯॥ ముగ్ధాఙ్గవేతి॥ నూనమి
త్యేతద్ద్వయోరుత్ప్రేక్షాసాధకం॥ ౮౦॥ వీరరుద్రేతి ॥ ఆకాశస్యాభా
వోనిరాకాశం - అర్థాభావేవ్యయీభావః - తతశ్చతుర్థ్యా నావ్యయీభా

...దతోక్త్వపంచమ్యా ఇత్యమ్ భావః॥ కస్తూరీతిలకంతిఫాలఫలకే దేవ్యా ముఖాంభోరుహ ఇత్యాదావుపమోపక్రమోత్ప్రేక్షా- యత్రోల్లసత్యేన తతిచ్ఛతేనముక్తాట్టహాసేవవిభాతి సింధురిత్యాదౌ సాపహ్నవోత్ప్రేక్షే త్యాదికంతుస్వయమూహనీయమిత్యాహ ఏవమితి॥౮౧॥......... *

ఇత్థం సాధ్యాధ్యవసాయమూలాముత్ప్రేక్షాం నిర్ణీయ సిద్ధాధ్యవసాయమూలామతిశయోక్తిం లక్షయతి విషయస్యేతి ॥ యత్ర విషయ్యప్రకృతశ్చంద్రాదిరుపనిబధ్యతే- ప్రాధాన్యేనేతి శేషః- కుతః-విషయస్య ప్రకృతస్యముఖాదేరనుపాదానాత్ విషయిణా నిగీర్ణత్వాదిత్యర్థః- ఇదమత్రానుసంధేయం - అధ్యవసాయేత్రయం సంభవతి విషయో విష

శం నిరాకాశ మివస్థితం ॥ అత్ర నిరాకాశమిత్యాకాశాభావాయేత్యర్థః॥ ఏవం భేదాంతరయథాసంభవముదాహార్యం॥ ౮౧॥ ఇత్యుపమ్యాగర్భాలంకారవివేచనం........ *

## అతిశయోక్త్యలంకారః

విషయస్యానుపాదానాద్విషయ్యుపనిబధ్యతే॥ యత్ర సాతిశయోక్తిస్స్యాత్కవిప్రౌఢోక్తిజీవితా ॥ యత్ర కవిప్రౌఢోక్త్యా విషయతిరోధానేన విషయ్యానిబధ్యతే సాతిశయోక్తిః తస్యాశ్చాతుర్విధ్యం॥ భేదేఽభేదః అభేదే భేదః సంబంధేఽసంబంధః అసంబంధే సంబంధశ్చేతి॥ కార్యకారణయోః పౌ

యీ అధ్యవసానవ్యాపారాత్మకంస్వరూపంచ - తత్ర విషయస్య నిగీర్ణత్వేన స్వరూపప్రతిపత్తేరేవాభావాదధ్యవసాయే నన్వత్రాపి ప్రాధాన్యశంకావకాశః- నూనమాదిశబ్దైరధ్యవసాయేన వ్యాపారప్రాధాన్యేనోత్ప్రేక్షాదర్శితా- నూనమాదిశబ్దాప్రయోగే విషయిణ ఏవ ప్రాధాన్యే అధ్యవసాయస్యసిద్ధత్వాదతిశయోక్తిరితి- అతఏవోక్తం రుచకేన-అధ్యవసిత ప్రాధాన్యేత్వతిశయోక్తిరితి- ఇదం రజతమిత్యస్యాతిశయోక్తితా మాభూదిత్యుక్తం కవిప్రౌఢోక్తిజీవితేతి॥ విభాగమాహ తస్యా ఇతి॥ ననుపంచమస్యాప్యతిశయోక్తిభేదస్య సంభవాత్కథంచాతుర్విధ్యమిత్యాశంక్యాహ కార్యకారణయోరితి॥ కావ్యప్రకాశకారోక్తపైషమ్యంత్వ

స్మదుపాధ్యాయైరేకావలీతరళే సమాహితమితి నేహ ప్రపంచ్యతే॥*॥ క్ర
మేణోదాహరతి స్థానఇతి ॥ కల్పతరోరుదధేరుత్పత్తిరుచితా కింతు లక్ష్మీ
సోదరస్యామరస్త్యోపయోగినస్తస్యేదమనుచితమితిభావః॥ ౧॥ ఔన్నత్య
మితి॥ వ్యాఖ్యాతమేతత్ ॥ అత్ర రాజమేర్వాదిసంబంధినోరౌన్నత్యాద్యో
ర్వాస్తవాభేదేప్యన్యదేవేత్యాదినా కాల్పనికో భేదః ప్రతిపాద్యత ఇత్యా
హ ॥ అత్రేతి ॥ తర్హ్యస్మిన్ భేదేనాధ్యవసాయలక్షణానుగతిరత ఆహ
స్వతఇతి ॥ స్వతస్సిద్ధం యదౌన్నత్యం తదేవాన్యదేవేతి కవిప్రౌఢోక్త్యా
సాతిశయం - అతస్స్వతస్సిద్ధప్రౌఢోక్తిసిద్ధయోరౌన్నత్యయోః ఫలయో

ర్వాపర్యవిపర్యయరూపాత్యసధ్యవసాయమూలత్వాద్వ్య
తిరేకైవ - కింతు ప్రౌఢోక్తిమూలత్వాదతిశయోక్తిరితిక
థ్యతే॥*॥ తత్ర భేదేఽభేదో యథా॥ స్థానే కల్పతరుర్జాతః కాక
యమలోదధౌ॥ లక్ష్మీపతిరసౌ చిత్రం సత్యరూపమహార్ణ
వః॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రకల్పవృక్షయోరభేదాధ్యవసాయః॥ ౧
అభేదే భేదో యథా॥ ఔన్నత్యం సహజన్యదేవమహితః కోఽప్య
పగంభీరిమా కాప్యన్యా సరణిః ప్రతాపయశసోరన్యైవ బా
హ్వోః ప్రథా। సర్వం నూతనమేవ రుద్రనృపతేర్జానే న తన్ని
ర్మితౌ సామగ్రీ చతురాననేన కియతీ కీదృక్ప్రమా కల్పితా॥ అ
త్రౌన్నత్యాదేర్వాస్తవాభేదేఽపి భేదః కల్పితః - స్వతస్సిద్ధకవి
ప్రౌఢోక్తిసిద్ధయోరౌన్నత్యయోర్భేదేఽప్యభేదాధ్యవసాయః॥

పయోర్భేదేఽప్యభేదాధ్యవసాయో న పునః ఫలినోః తయోర్వాస్తవభేదేఽస
త్యభేదాధ్యవసాయకల్పనాయోగాత్ - తదుక్తం చక్రవర్తినా - అభేదా
ధ్యవసాయోఽపి ఫలేతిశయనాదిహ। న పునః ఫలినోస్తత్ర భేదే భేదో న సిద్ధ్య
తీతి - కించ ప్రథమోదాహరణేఽపి స్వతస్సిద్ధప్రౌఢోక్తిసిద్ధవదాన్యత్వ
యోరేవాభేదాధ్యవసాయో న రాజకల్పవృక్షయోః అన్యథా ఏకత్ర ఫల
యోరధ్యవసాయోఽన్యత్ర ఫలినోరితి వైరూప్యప్రసంగాత్ - ఏవం చ ప్ర
తాపరుద్రకల్పవృక్షయోరభేదాధ్యవసాయ ఇతి యత్పూర్వముక్తం తత్ఫ
లగతాభేదాధ్యవసాయవిషయమితి ద్రష్టవ్యం॥ ౨॥ శిలేతి॥ యథా చింతా

రత్నాదికం శిలాత్వాదిదోషదుష్టం తథా సర్వమపి జగదితి దుష్టేయం బ్ర
హ్మసృష్టిః కథమనవద్యాశేషగుణమేనం సంస్పృశేదితి రుద్రదేవస్య బ్ర
హ్మసృష్టిసంబంధేప్యసంబంధకథనం॥ అత్రాప్యధ్యవసాయం సంపాదయ
తి అతీతబ్రహ్మసృష్టినేతి॥ అయంచ స్వతస్సిద్ధప్రౌఢోక్తిసిద్ధగుణాతిశయా
ధ్యవసాయమూలఇతి ద్రష్టవ్యం॥ ౩॥ బ్రహ్మన్నితి హరివాక్యమేతత్॥ వి
రించిరుత్తరమాహ స్వామిన్నితి॥ అథ క్రియాజగత్సర్జనాధికారః॥ ఓష్ఠ

౨॥ సంబంధే అసంబంధో యథా॥ శిలా చింతారత్నం తరురమర
శాఖీ పశురసావపి యద్ధేనుస్సర్వం జగదపి తథా దోషవిధురం। న
సృష్టిర్వై ధాత్రీ త్రితదిహ చతురశ్రీః కథమియం స్పృశేద్దేవం రు
ద్రం సకలగుణసామ్రాజ్యనిలయం॥ అత్ర విధాతృసృష్టిసంబం
ధేప్యసంబంధ ఉక్తః। అతీతబ్రహ్మసృష్టినైర్వరేణాత్రాభేదా
ధ్యవసాయః॥ ౩॥ అసంబంధే సంబంధో యథా॥ బ్రహ్మన్మేరుగి
రౌ కృతేపికిమిదం నైవంవిధాస్తే మునః స్వామిన్సత్యమధిక్రి
యాద్యఫలితాయద్వీరరుద్రః కృతః। మిథ్యా కిన్ను వికత్థసే త్రి
జగతస్త్రాణాయ మత్ప్రార్థితః శంభుః త్వామవతీర్ణవానితిక
థాజాతా హరిబ్రహ్మణోః॥ అత్ర హరిబ్రహ్మణోరేవంవిధగో
ష్ఠ్యసంబంధేపిసంబంధ ఉక్తః॥ శంభునా సహ కాకతీంద్రస్య
అభేదాధ్యవసాయః॥ ౪॥ కార్యకారణయోః పౌర్వాపర్యవి
పర్యయరూపాతిశయోక్తిర్యథా॥ మాతః కథం కాకతినాథదృ
ష్టేరగ్రే సరాః కామశరాః పతంతి। తద్రూపలావణ్యజితః స్మ
రోపి మానం గతః కింకరతామముష్య॥ అత్ర కార్యభూతస్యస్మ

ర్విరించికథనమన్యథాకరోతి మిథ్యేతి॥ అత్ర లౌకికౌన్నత్యాదిగుణయు
క్తమేనం బ్రహ్మాపి నిర్మాతుం న శక్నోతీతి భావః॥ అసంబంధే సంబంధం
యోజయతి అత్రేతి॥ పూర్వవదభేదాధ్యవసాయ ఇత్యాహ శంభునేతి॥
౪॥ పంచమం భేదముదాహరతి మాతరితి॥ కామశరపీడామసహమా
నాయాః కస్యాశ్చిన్మాత్రా సహవచనం- తస్య కాకతీంద్రస్య- అభూష
ణేపి భూషితవద్భాసమాన ఆకారో రూపం లావణ్యం కాంతివిశేషః - అన

యోర్లక్షణముక్తం - అముష్య కాకతీంద్రస్య ॥ కారణం పూర్వమపరం కార్యమితి సర్వత్ర నియమః కవిప్రౌఢోక్త్యా తద్విపర్యయోలంకార ఇత్యాశయేనాహ అత్రేతి ॥ అవిరళవిలోలజలదః కుటజార్జుననీపసురభివనవాతః। అయమాగచ్ఛతి కాలో హంత హతాః పథికగేహిన్యః॥ ఇత్యాదికార్యకారణయోర్యౌగపద్యమపి పౌర్వాపర్యవిపర్యయ ఏవేతి ద్రష్టవ్యం॥ ౫ ॥ సహోక్తేస్సంగతిమాహ అత్రేతి॥ లక్షణమాహ సహార్థేనేతి॥ సహశబ్దస్యార్థో యస్య తేన సహార్థేన తత్పర్యాయేణ చేత్యర్థః - అనేన సార్ధం విహరాంబురాశేరిత్యాదౌ సహోక్తిమాత్రస్యాలంకారతా మాభూదిత్యుక్తమతిశయోక్తీతి॥ అత్రాకాంక్షితసంశయధ్యాహారాదిభిః స్మారశరపాతస్య కారణభూతాత్ప్రియదృష్టిపాతాత్పూర్వకాలత్వముక్తం॥ ౫ ॥ అథోక్తిసామ్యాలంకారనిరూపణాదతిశయో

## సహోక్త్యలంకారః

క్తిహేతుకా సహోక్తిర్నిగద్యతే॥ సహార్థేనాన్వయో యత్ర భవేదతిశయోక్తితః। కల్పితౌపమ్యపర్యంతా సా సహోక్తిరితీష్యతే ॥ యత్ర భేదే అభేదరూపతయా కార్యకారణపౌర్వాపర్య విపర్యయరూపయా చాతిశయోక్త్యా ఏకస్య ప్రాధాన్యేనాన్వయే అపరస్య సహార్థేన సంబంధే ఉపమానోపమేయభావః కల్ప్యతే తత్ర సహోక్తిః। ప్రాకరణికాప్రా

యన్నాస్త్యైచష్టే యత్రేతి॥ ఏకస్య ప్రాధాన్యేనాన్వయ ఇతి - యథా పుత్రేణ సహాగతః పితేత్యాదౌ పితురాగమనాదినా శాబ్దస్సంబంధస్తద్వదితి భావః - అపరస్య సహార్థేన సంబంధ ఇతి - తత్రైవ పుత్రాదివదితి భావః - ఉపమానోపమేయభావః కల్ప్యత ఇతి - సహయుక్తేఽప్రధాన ఇత్యప్రధానే తృతీయావిధానాత్తదంతస్య గుణభావాదుపమానత్వం అర్థాదితరస్య ప్రాధాన్యాదుపమేయత్వం చ కల్ప్యత ఇత్యర్థః - అత ఏవాత్ర భేదప్రధానసాధర్మ్యమితి ద్రష్టవ్యం - సహ శాఖయా ప్రస్తరం ప్రహరతీత్యత్ర ప్రహరణే శాఖాప్రస్తరయోరివ శాబ్దోపి వాయం గుణప్రధానభావో న వాస్తవః - పిత్రా సహాగతః పుత్ర ఇత్యాదివదభావాత్ - ఉపమానోపమేయ

ావశ్చాత్ర కాల్పనికో నవాస్తవ ఇత్యత్ర నిమిత్తమాహ ప్రాకరణికేతి॥
తాదాత్మ్యతా అప్రకృతరూపతా॥ ఉదాహరతి అంఘ్రేతి ॥ అత్ర దివ్యమా
ల్యాసీవఖడ్గధారాః కంఠేషు పతంతీత్యేవం ప్రతీయమానస్యోపమానోప
మేయభావస్య ద్వయోః ప్రాకరణికత్వాద్వైపక్షికత్వం - కంఠపతన
సాధర్మ్యస్య భేదప్రధానకత్వం చోపమానోపమేయయోః సహార్థప్ర
యుక్త గుణప్రధానభావ నిబంధనం చేత్యాద్యున్నేయం ॥ అత్ర కార్య

కరణికవిషయత్వాదుపమానోపమేయభావస్య సహార్థసంబం
ధేనవ్యయోరపి ప్రకృతత్వాన్నతాదాత్మ్యతా॥*।కార్యకారణ
పౌర్వాపర్యవిపర్యయరూపాతిశయోక్తిమూలా సహో
క్తిర్యథా ॥ అంఘ్రస్తవమాభ్యుత్సుభటాసిధారా రణేష్వసీల్లో
త్పలపత్రభాసః । పతంతి కంఠేష్వరిభూపతీనాం సాకం సుర
స్త్రీజనముక్తమాల్యైః ॥ అత్ర కృపాణ పతనోత్తర కా
లభావినో దివ్యమాల్యపతనస్య సహకాలత్వముక్తమితి పౌర్వా
పర్యవిపర్యయః॥ ౬॥ భేదే అభేదరూపాతిశయోక్తిమూలా శ్లే
షగర్భా భేదాధ్యవసాయరూపా చారుత్వాతిశయహేతుర్య
థా ॥ దినే దినే రుద్రనరాధిపస్య ప్రతాపలక్ష్మీరుదయం ప్ర
యాతి । ప్రకాశితాశేషదిగంతరాళా విపక్షతాసార్ధమనిం
ద్యభాసా॥ అతో౽దయం ప్రయాతీతి శ్లేషేణోదయపర్వతా

## వినోక్త్యలంకారః.

భ్యుదయయోరభేదాధ్యవసాయః॥ ౭ ॥ అథ సహోక్తిప్ర

కారణపౌర్వాపర్యవిపర్యయరూపాతిశయోక్తిమూలత్వము
పపాదయతి అత్రేతి॥౬॥ దినేదిన ఇతి॥ శ్లేషభిత్తికాభేదాధ్యవసాయోఽత్ర
సహోక్తిమూలమిత్యాహ అతో౽దయమితి॥ కుముదదళైస్సహసంప్రతి
విఘటంతే చక్రవాకమిథునానీత్యత్ర శ్లేషభిత్తికాభేదాధ్యవసాయో మూ
లం- అత్ర విఘటనం సంబంధిభేదాద్భిన్నం నతచ్ఛ్లిష్టత్వమిత్యాహ సర్వ
స్వకారః- ఉక్తిప్రస్తుతం సహకాళికస్య ఫలకైరిత్యాదావియం మాలయాపిదృ
శ్యతే- అత్ర కర్మసాహిత్యాత్సహోక్తిః పూర్వత్ర కర్తృసాహిత్యాదితి భే

దశ॥ ౭॥ వినోక్తేస్సంగతిమాహ అథేతి॥ లక్షణమాహ వినేతి॥ యత్ర సంబం
ధియత్కించిద్వస్తు వినా అన్యస్య ప్రతిసంబంధినో రమ్యతా శోభనత్వం అ
రమ్యతా అశోభనత్వం వా పరాభవేన్నివర్తేత సా వినోక్తిరిత్యర్థః॥ ఫలితం
వ్యాచష్టే యత్రేతి॥ రమ్యమరమ్యతారహితం అరమ్యం రమ్యతారహి
తం వేత్యర్థః॥ వ్యాఖ్యానోక్తం వ్యుత్క్రమం పరిహరన్ విభజతి సేతి ॥ ర
మ్యత్వాభావోఽరమ్యత్వాభావశ్చేత్యర్థః- కస్మింశ్చిత్సతి కస్యచిద్రమ్య
త్వమరమ్యత్వం వేతి విధిముఖేనాపి విచ్ఛిత్తివిశేషాన్నాస్త్యేవ మభిధాన

తిపక్షరూపా వినోక్తిర్నిరూప్యతే॥ వినా సంబంధి యత్కించి
ద్యతా ఽన్యస్య పరాభవేత్ । అరమ్యతా రమ్యతా వా సా వినో
క్తిరితి స్మృతా ॥ యత్ర కస్యచిదసన్నిధానాద్వస్తు రమ్యమర
మ్యం వా భవేత్సా వినోక్తిః। సా ద్వివిధా అరమ్యతా రమ్యతా
చేతి॥*॥ అరమ్యతా యథా॥ ప్రతాపరుద్రదేవస్య గుణవర్ణన
యా వినా। కీదృశీ కావ్యరచనా సంశృణుధ్వం కవీశ్వరాః॥ అ
త్ర ప్రతాపరుద్రగుణవర్ణనేన వినా కావ్యక్రియాయా అశోభన
త్వముక్తం - అనేన కావ్యశోభామిచ్ఛద్భిః కవిభిః ప్రతాపరు
ద్రగుణా వర్ణయితవ్యా ఇతి విధిరేవ ప్రకాశ్యతే॥ ౮॥ రమ్యతా
యథా॥ కళాపూర్ణో నిత్యం జయతి జగతీంద్రో త్రిజగతో వపుష్మ
త్యానందే విమలవిభవో రుద్రనృపతౌ। వినా లక్ష్మ ప్రాప్య ప్ర
తిదివసపూర్ణాం నిజతనుం ప్రకాశస్స్యాదిందుర్యది దివి భవే

దితి ద్రష్టవ్యం - తదుక్తం - సదసత్త్వే నివృత్తిశ్చేన్నివృత్తాన్యస్య వర్ణ్య
తే। తదా ద్వేధా వినోక్తిస్స్యాద్ద్వ్యధరత్రఫలంభవేదితి ॥*॥ ఆద్యముదా
హరతి ప్రతాపేతి॥ కీదృశీ- రమ్యా న భవతీత్యర్థః- సంశృణుధ్వం వ్యాఖ్యా
తం॥ అలంకారఫలం విధిమాహ అనేనేతి॥ ౮॥ ద్వితీయముదాహరతి కళేతి॥
జగతీంద్రౌ భూలోకచంద్రే రుద్రనృపతౌ కళాపూర్ణత్వాది విశేషణైః ప్ర
తీయమానేన చంద్రాదుత్కర్షేణ జయతి సతి - ఇందుః కళంకరాహిత్యే
న నిత్యం పూర్ణః - ప్రకాశత ఇతి ప్రకాశః ప్రకాశమానో దివి యది స్యాత్ -
భూలోకే త్వేతత్సన్నిధానేన తథావిధోపి న శోభత ఇతి భావః - సచం

ద్రోపిసుభగో భవేదిత్యశోభనత్వాభావకథనం॥ తదేవాహ ॥ అత్రేతి॥
సహోక్తివినోక్త్యోస్సహార్థవినార్థయోరభావేపి తదర్థవివక్షాయా
ముదాహరణమలంకారసర్వస్వాదౌ ద్రష్టవ్యం॥ ౯॥ ఉక్తిసామ్యాత్సమా
సోక్తిం లక్షయతి విశేషణానామితి॥ స్పష్టం - సమాసేన సంక్షేపేణార్థద్వ
యకథనాత్సమాసోక్తిః॥ విశేషణసామ్యం విభజతే తదితి ॥ యత్ర సకృ
దుచ్చారితశబ్దేనార్థద్వయం ప్రతీయతే తచ్ఛ్లిష్టం - యత్రోభయత్ర ప్రవృ
త్తినిమిత్తైక్యం తత్సాధారణం - యత్రౌపమ్యగర్భసమాసవిశేషాశ్రయ
ణం తదౌపమ్యగర్భం - తేన సమాసోక్తిరపి త్రివిధా॥ *॥ తత్రాద్యం భేద

తోఽపిసుభగః ॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రే ప్రకాశమానే చంద్రమ
సః కళంకేన వినా శోభనత్వముక్తం । సకలగుణశాలినః ప్రతి
పక్షస్య పురస్తాత్సదృశగుణవత్త్వమేవ రమ్యతా నాన్యదేతి॥ ౯॥

## సమాసోక్త్యలంకారః

విశేషణానాం తౌల్యేన యత్ర ప్రస్తుతవర్తినాం। అప్రస్తుతస్య
గమ్యత్వే సా సమాసోక్తిరిష్యతే॥ యత్ర ప్రకృతవిశేషణసా
మ్యాదప్రస్తుతం గమ్యతే సా సమాసోక్తిః॥ తత్త్రివిధం శ్లిష్టవిశే
షణసామ్యం సాధారణం ఔపమ్యగర్భం చేతి॥ *॥ శ్లిష్టవిశేషణ
సామ్యం యథా॥ సద్యో విశ్లథమేఖలాం పులకితామృజ్వీం తనుం
బిభ్రతీ రాగాదంధ్రపతేః కృపాణలతికా గృహ్ణాతి కంఠేష్వ
రీన్ । తద్యోగాదనురక్తభావవివశాస్సంమీలితాక్షాశ్చిరం

ముదాహరతి సద్య ఇతి॥ విశ్లథా ప్రయోగానుకూలా మేఖలా కంఠరజ్జుర్య
స్యాస్తాం తథోక్తాం శిథిలకాంచీగుణాం చ - పులకాశ్ఛాయా అస్యాస్సంజా
తాః పులకితా రోమాంచితా చ - తాం - ఋజ్వీమకుటిలాం రతావవామాం
చ - తద్యోగాత్కృపాణలతికాసంబంధాత్ - అనురక్తానువృత్తరక్తాభా
వస్స్వరూపం యేషాం తే తథోక్తాః అతఏవ వివశాః పరవశాః - అన్యత్ర త
ద్యోగాన్నాయికాసంబంధాదనురక్తభావేన అనురక్తత్వేన వివశాః మీ
లితాక్షాః - మూర్ఛయా సుఖపారవశ్యాచ్చ - తథా శూన్యాంతఃకరణా
గతమనసో విగళితవేద్యాంతఃకరణాశ్చ - కామపి వక్తుమయోగ్యాం - సా

ఙు'దుక్తావమంగళత్వనాశ్లిలత్వాదితిభావః - భావస్థితింపక్షభావవికా
రం వినాశనిమిత్తమిత్యర్థః - అన్యత్ర కామపివక్తు మశక్యాంభావస్థితిం
ప్రేమానుబంధంభజంతి ॥ అత్రశ్లిష్టవిశేషణసామర్థ్యాత్కల్పలతాయాంమరి
షునాయికానాయకవ్యవహారసమారోపఇత్యాహ అత్రేతి॥ ౧౦॥ ద్వితీ
యముదాహరతి వీతేతి॥ వ్యాఖ్యాతమేతత్ ॥అత్రపీతవ్రీడాదివిశేషణా
నాముభయత్రైకార్థత్వంసామ్యం-తద్బలాద్భ్రూరూణాంశృంగారనాయక
వ్యవహారసమారోపఇత్యాహ అత్రేతి॥ వ్రీడవ్యయాదిధర్మసమారోపా

త్పూర్వాంతఃకరణాభజంతిఖలుతేభావస్థితింకామపి॥ అత్రవి
శ్లథమేఖలాపులకితామితి శ్లిష్టవిశేషణమహిమ్నాకృపాణల
తికాయానాయికాత్వప్రతీతిః - అనురక్తభావవివశాఇత్యా
దివిశేషణద్వారారిపూణాంనాయకత్వప్రతీతిః॥ ౧౦ ॥ సా
ధారణవిశేషణేనయథా॥పీతవ్రీడనమాస్తమానముదయత్స్వే
స్వార్యమావిర్భవత్స్వేదం నిర్భరగాత్రవేపథుమితశ్వాసార్ఘ్యం
గళద్బాష్పకం। సంజాతప్రళయంచకాకలితవహేనాథస్మరో
ద్వేజితాభూపాశ్శైలగుహాసుయాంతి విజనంభీత్యాసమా
లింగితాః॥ అత్రశృంగారభయానకసాధారణవిశేషణబలా
ద్భీత్యాసమాలింగితాఇత్యనృపాణాంనాయకత్వప్రతీతిః॥౧౦
ఔపమ్యగర్భవిశేషణేనయథా॥భృత్యామ్నగుణరత్నైకైఃపూ
ర్ణస్వాజన్యవారిణా।ప్రతాపమున్నృపతిర్మైనిశ్వంభరాశ్రి

త్రనిమిత్తం-ద్వ్యామాలిలింగముఖమాశుదిశాంచుచుంబేత్యత్ర ఈతుగా
గ్నాయువనాయకవ్యవహారారోపేఆలింగనాదికార్యసమారోపఃకార
ణం - సాధారణవిశేషణసామ్యే ధర్మకార్యయో రన్యతరారోపంవినా
వ్యంజనవ్యాపారోద్భేదనేనాప్రకృతప్రతీతేరసంభవాత్ -ఏవంచద్వితీ
యోభేదోద్వివిధోజాతః॥ ౧౦॥ తృతీయముదాహరతి భృత్యామ్నేతి॥ గు
ణారత్నానీ వేత్యుపమితసమాసస్యగుణాఏవరత్నానీతిరూపకసమాసస్య
చసాధకబాధకాభావాత్సందేహసంకరః॥ తతోగుణసదృశైరత్నైరితి
మధ్యమపదలోపీసమాసః ఏవముత్తరత్రాపి - ఇత్థమౌపమ్యగర్భవిశే

షణసామ్యేనప్రతాపరుద్రే సముద్రవ్యవహారప్రతీతేస్సమాసోక్తిః-యు
తోఽపమాసమాసే సాధకమస్తి-యథా - దంతప్రభాపుష్పచితాలోలా
క్షీచారుహాసినీ । కేశపాశాళిబృందేన సువేషాహరిణేక్షణేత్యత్రసువేష
త్వం-తతోఽపమాసమాసానంతరం మధ్యమపదలోపిసమాసో ద్రష్టవ్యః-
తథాచతృతీయభేదస్యాపిద్వైవిధ్యంసిద్ధ్యతీత్యేవంపంచప్రకారాసమా
సోక్తిః- తదుక్త మలంకారసర్వస్వే - తదేవంశ్లిష్టవిశేషణసముత్థాపి
తైకా-సాధారణవిశేషణసముత్థాపి తాద్ధర్మ్యకార్యసమారోపాభ్యాంద్వి
ధా - ఔపమ్యగర్భవిశేషణ సముత్థాపితా తూపమా సంకరసమాసా
భ్యాంద్విభేదేతి- యత్ర నిరీక్ష్యపిమ్యన్నయనైఃపయోద ఇత్యాదౌనిరీక్ష
ణాదికం రూపకే సాధకమస్తి- తత్రైకదేశవివర్తిరూపకమేవ నసమాసో
క్తిరిత్యాదివిశేషాఅపితత్రైవద్రష్టవ్యాః॥ ౧౨ ॥ విశేషాంతరమాహ అ
త్రేతి॥ వ్యవహారసమారోపపవేత్యేవకారోరూపసమారోపవ్యవచ్ఛేదా

యం॥ ౧౨ ॥ అత్రసమాసోక్తౌసర్వత్రవ్యవహారసమారోప
ఎవజీవితం।సచతుర్విధః। లౌకికేవస్తునిలౌకికవ్యవహారసమా

ర్థః- తథాహి-యదావిశేషణ సామ్యాదప్రస్తుతం ప్రస్తుతవిశేష్యత్వేన
ప్రతీయతే నతుప్రయుజ్యతే తదానిష్ప్రతియోగికత్వేనాపరిత్యక్తస్వ
రూపస్యప్రస్తుతస్యరాజాదేర్విశేషణసామ్యావగమితేనాప్రస్తుతసము
ద్రత్వాదిధర్మేణవిశిష్టతయాప్రతీతేర్వ్యవహారసమారోపః- యదాత్వ
ప్రస్తుతమపివిశేష్యంప్రయుజ్యతే తదాతత్ప్రస్తుత మర్థం స్వేనరూపేణ
రూపవంతంకృత్వాన్యగ్భవతి ప్రస్తుత మపిస్వరూపంపరిత్యజ్యాప్రస్తుత
తాదాత్మ్యముపగృహ్ణాతి - అతస్తత్రరూపకసమారోపఏవ- తదుక్తం॥
అప్రస్తుతంప్రతీతంచేద్భేదకాంశైకసామ్యతః। వ్యవహారంసమారోప్య
ప్రస్తుతేన్యగ్భవత్యథ ॥ తేనాప్రస్తుతవృత్తాంతారోపేణాప్రస్తుతంస్వ
యం సంక్షేపేణోచ్యతేయస్మాత్సమాసోక్తిరియంతదా ॥ స్యాద్విశే
ష్యాంశసామ్యంచేత్ప్రస్తుతాకారరూపితం। భవేదప్రస్తుతంవేద్యంరూప
కాలంకృతిస్తదేతి - అతోఽప్రస్తుతస్యప్రతీయమానత్వాద్వ్యవహారస
మారోపఏవేతిభావః॥ తంచతుర్థావిభజతి సఇతి॥*॥ వస్తునిజాత్యాదౌక్ర

...సప్తాంగకః॥ స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదు
ర్గబలానిసప్తాంగాని తద్గోచరయాదానలక్ష్మ్యాత్యాగవైభవేనవిరాజి
తః-అదేయమస్యకిమపినాస్తీతిభావః - అన్యత్రసప్తాంగానికరాదీని త
త్రస్ఫురంత్యాస్రవంత్యా దానలక్ష్మ్యామదవైభవేన విరాజితః- తదు
క్తం॥ కరాత్కటాభ్యాంమేఢ్రాచ్చనేత్రాభ్యాంచమదస్రుతిరితిపాల
కావ్యే-కరాత్ నాసారంధ్రాభ్యామిత్యర్థః భద్రాణ్యాంమంగళమూ
ర్తిః- అన్యత్రభద్రజాతిః తల్లక్షణమతంగజఇతిప్రతీయతే-సర్వభూమె
రీశ్వరస్సార్వభౌమః తస్యేశ్వరఇత్యణ్ప్రత్యయః- అనుశతికాదిత్వాదు
భయపదవృద్ధిః - తత్తాంచక్రవర్తిత్వం- అన్యత్ర సార్వభౌమతాందిగ్గ

రోపః శాస్త్రీయవస్తువ్యవహారసమారోపశ్చేతిద్వివిధః। త
థా శాస్త్రీయవస్తుని శాస్త్రీయవస్తువ్యవహారసమారోపోలౌ
కికవస్తువ్యవహారసమారోపశ్చేతి- ఏవంచతుర్విధః ॥*॥ య
థాక్రమముదాహరణాని॥ సప్తాంగస్ఫురదుద్దామదానలక్ష్మీ
విరాజితః। ప్రతాపరుద్రోభద్రాత్మాతనుతేసార్వభౌమ
తాం ॥ అత్రలౌకికేప్రకృతవస్తునిలౌకికస్యసార్వభౌమనా
మధేయస్యదిగ్గజస్యవ్యవహారప్రతీతిః॥ ౧౩॥ తథా॥గురుప్ర
మాణేననిజేనసత్యస్థిరస్స్మృతో వ్యత్ప్రతిపత్తిహేతౌ। ప్ర
తాపరుద్రస్యసమిత్సు దక్షైః క్షమాహృత్ఖండనపండితత్వం ॥

జపిశేషత్వంతనుతే- అత్రప్రకృతప్రతాపరుద్రేఅప్రకృతభద్రగజవ్యవ
హారసమారోపః॥ ౧౩॥ లౌకికేవస్తునిశాస్త్రీయవస్తువ్యవహారసమారో
పముదాహరతి గుర్వితి॥ గురుణాశ్రేష్ఠేనప్రమాణేనధ్వజాదిశుభాయవి
శిష్టప్రమాణేనేత్యర్థః ఆయుధానాంధ్వజాద్యాయాజయావహాఇతి త
ద్విదః-అన్యత్ర ప్రమాణేనానుమానేనతస్యైవకథాసాధనత్వాత్-గౌ
రవంచాస్యవ్యాప్తిపక్షధర్మతావైశిష్ట్యనిబంధనంద్రష్టవ్యం-ప్రతిపక్షస్య
శత్రోః ప్రతివాదినశ్చ హేతిరాయుధం హేతురనుమానం చేతిశ్లేషకారోక్తా
రమోన్మేషః ఉక్తదిశాప్రయోగప్రారంభపవానయోఃపరా
భవశ్శీలభ్యతే- సమితియుద్ధేసభాయాంచ ఖండనపండితత్వంవిదారణ

కౌశలం అన్యత్రదూషణనైపుణ్యం- అత్రవిశేషణసామ్యాద్వైతండికః ప్రతీయతే॥ ౧౮ ॥ శాస్త్రీయమేవస్తుని శాస్త్రీయవస్తువ్యవహారసమారో పముదాహరతి అపూర్వేతి॥ అపూర్వస్యాచుంబితస్యార్థస్యశ్లాఘయా కథనేనగురూణాంశ్లాఘ్యానాం భణితానాం వాక్యానాం యత్సారస్య సంభిముఖీకరణయోగ్యత్వంతస్యపదపీఠానమిత్యర్థః- పదేపదేప్రతిపదం శ్రుతిగ్రాహ్యంశ్రోత్రేంద్రియగ్రాహ్యంకిమప్యనిర్వచనీయం - తత్వంమాధుర్యరూపంకలయంతీధారయంతీ - శ్రుతికట్వాదిదోషరాహిత్యేనశ్లేషాదిగుణసాహిత్యేనచ ప్రవత్సుధామధురశబ్దార్థశరీరేత్యర్థః - ప్రబంధశ్రీఃకావ్యనాటకాదిప్రబంధలక్ష్మీర్విజయతే- యస్యాంబుధశ్రేణీవిదగ్ధపరిషత్ - నిపుణమధికమ్తరసమాస్వాదయితుంప్రభవతి- అధికారస్యఫలస్వామ్యలక్షణత్వాత్సహృదయ ఏవాగ్రాధికారీనాన్య ఇత్య

అత్రలౌకికేఖడ్గేతరశాస్త్రప్రసిద్ధవస్తువ్యవహారసమారో పః॥ ౧౮॥ తథా ॥ అపూర్వార్థశ్లాఘాగురుభణితసారస్యప దపీఠశ్రుతిగ్రాహ్యంతత్వంకిమపికలయంతీప్రతిపదం।ప్రబం ధశ్రీర్విరక్తితిపతికవీనాంవిజయతే బుధశ్రేణీయస్యాం నిపు

ర్థః-అపూర్వాణామర్థానాంచోదనైకసమధిగమ్యత్వేనప్రమాణాంతరాగోచరాణామగ్నిహోత్రాదీనాంశ్లాఘయాకథనేన గురూణాంశ్రేష్ఠానాంభణితానాంవిధివాక్యానాం యత్సారస్య మర్థవాదప్రయుక్తం ప్రవర్తనౌన్ముఖ్యంతస్యపదపీఠానంవిద్యావిచారసత్ఫ్రవీనేత్యర్థః- శ్రుతిశబ్దేనశ్రుత్యేకదేశోగృహ్యతే- తేనశ్రుతిగ్రాహ్యంలింగాదిప్రత్యయవేద్యం- అతఏవకిమప్యలౌకికంతత్వంశ్రేయస్సాధనతారూపంధర్మం-అతఏవోక్తమాచార్యైః - శ్రేయస్సాధనతాహ్యేషాంనిత్యంవేదాత్ప్రతీయతే। తాద్రూప్యేణచధర్మత్వంతస్మాన్నేంద్రియగోచరఇతి- పద్యతే గమ్యతేప్రామాణ్యాదికమేభిరితిపదానిన్యాయాః- ప్రతిపదంసహస్రేణాపిన్యాయైరిత్యర్థః - కలయంతీ ఇతికర్తృవ్యాపారరూపేణప్రతిపాదయంతీత్యర్థః- మీమాంసేతిగమ్యతే- తదుక్తమాచార్యైః - ధర్మేప్రమీయమాణేహివేదేనకరణాత్మనా। ఇతికర్తవ్యతాభాగంమీమాంసాపూరయి

జ్ఞాతవిద్యస్సంఘవివాధికర్తుం ప్రభవతి - తస్యైవాత్రాధికారాదితిభావః- తదుక్తం జిజ్ఞాసాప్రస్తావే - జిజ్ఞాసైకోపనీతస్యద్వితీయాపతిత్రస్తేః। జ్ఞాతవిద్యాంతరస్యాన్యాయామీమాంసాపురస్సరీతి-అథవామతాంతరేణార్థాంతరంతు - క్రియాదివ్యతిరిక్తం స్థాయికార్యం ప్రమాణాంతరాగోచరమపూర్వం - తదుక్తం శాలికానాథేన - క్రియాదిభిన్నం యత్కార్యం వేద్యం మానాంతరైర్నతత్। అతోమానాంతరాపూర్వమపూర్వమితిగీయత ఇతి- తదేవార్థోవాక్యార్థః ప్రధానత్వాత్ -తదుక్తం కార్యస్యైవప్రధానత్వాద్వాక్యార్థత్వం చయుజ్యత ఇతి-ఏవమాదేశ్లాఘాకత్థనంతత్ప్రధానానాం గురుభణితానాం నిబంధనవివరణాదిప్రభాకరగ్రంథానాం యత్సారస్యం ప్రసన్నగంభీరత్వం తస్యపదపీఠస్థానం తథా

ణమధికర్తుం ప్రభవతి ॥ అత్రాలంకారశాస్త్రీయమేవస్తునితం
త్రశాస్త్రప్రసిద్ధవస్తువ్యవహారసమారోపః॥ ౧౪॥ తథా॥ సా
లంకారాలసద్వర్ణా సగుణా రసనిర్భరా। భావానుబంధినీ భాతి
భారతీ కాకతీశ్వరే ॥ అత్రాలంకార శాస్త్రీయమేవస్తుని భార

విధగ్రంథయుక్తేత్యర్థః-శుక్తిగ్రాహ్యం లిజాదివాచ్యం ఏవంకార్యాత్మకేహ్యర్థేత్యపూర్వం తేలిజానయుఇతి శాలికోక్తేః- కిమప్యలౌకికం తత్వం- కార్యత్వేననియోజ్యం చస్వాత్మని ప్రేరయన్నసౌ। నియోగ ఇతిమీమాంసానిష్ణాతైరభిధీయత ఇత్యుక్తిలక్షణం నియోగాపరపర్యాయం ధర్మం ప్రతిపదంకలయంతీత్యాదిపూర్వవత్ ॥ లక్ష్యేలక్షణం యోజయతి అత్రాలంకారేతి ॥ తంత్రశాస్త్రమత్ర భాట్టం ప్రాభాకరం చేత్యుభయం వివక్షితం॥ ౧౪ ॥ శాస్త్రీయమేవస్తుని లౌకికవ్యవహారసమారోపముదాహరతి సాలంకారేతి ॥ అలంకారైరుపమాదిభిః కటకాదిభిశ్చ సహితా సాలంకారా- లసద్వర్ణా మధురాక్షరా మనోజ్ఞకాంతిశ్చ- సగుణా శ్లేషాదిగుణయుక్తా గాంభీర్యాదిగుణయుక్తా చ- రసేనశృంగారాదినా అనురాగేణ చనిర్భరాపూర్ణా- కాకతీశ్వరేవిషయే- భావోభిప్రాయః ప్రేమాచ- తస్యానుబంధోఽస్యేదాభావః- తద్వతీ-భారతీవాణీ-నాయికాచగమ్యతే॥ న

ను యత్ర శ్లిష్టవిశేషణసామ్యం తత్ర శ్లేషపవాలంకారః కస్మాన్న భవతీత్యా
తత్రాహ సమాసోక్తావితి ॥ అప్రకృతవిశేష్యస్యాపి పృథగుపాదానే శ్లే
షః- తదభావాదత్ర నశ్లేషత్వమితి భావః॥ ౧౬॥ వక్రోక్తేస్సంగతిపూ
ర్వకం లక్షణమాహ ఉక్తిసామ్యఇత్యాదినా॥ అన్యథోక్తస్యేతి- కేనచి
దితి శేషః- అన్యథాయోజనమితి- అపరేణేతి శేషః ॥ తదేతద్వ్యాచష్టే

త్యాఖ్యాలౌకికనాయికావ్యవహారసమారోపః ॥ సమాసోక్తా
విశేషణవిశేష్యయోర్ద్వయోరుపాదానాభావాచ్ఛ్లేషాద్వి
శేషః॥ ౧౬॥ (అన్యేషామప్యలంకారాణాం) ఉక్తిసామ్యేపి

## వక్రోక్త్యలంకారః

శ్లేషగర్భత్వవిశేషాద్వక్రోక్తిరుచ్యతే ॥ అన్యథోక్తస్య
వాక్యస్య కాక్వా శ్లేషేణ వా భవేత్ ।అన్యథాయోజనం యత్ర
సా వక్రోక్తిర్నిగద్యతే॥ యత్ర కయాచిద్వివక్షయా కేనచిత్
ప్రయుక్తస్య వాక్యస్యాన్యేనాన్యథా వివక్షయా యోజనా
క్రియతే సా వక్రోక్తిః - ఉక్తివక్రత్వం కథంచిత్సంభవత్యపి
ఏవంవిధలక్షణాభావాత్సర్వాలంకారేభ్యోభిద్యతే॥ *॥ కా
క్వా యథా॥ బహువల్లహో రాఅ సహి తంస సిరి
౦మిణింభరాసంతీ। ణూణా సిరిఏవి తుమ అపాంణ కిణుల
హుపసి॥ ఛాయా॥ బహువల్లభః ఖలు రాజా సఖి తస్య శ్రియాం
నిర్భరాసక్తిః । న్యూనా శ్రియోపి త్వమాత్మానం కిన్ను లఘు
యసి॥ అత్ర త్వమపి శ్రియో న్యూనగుణా న భవసి । అతస్త్వ
య్యపి నృపతి రాసక్త ఏవ కిమిత్యాత్మానం లఘూకరోషీతి కా

యత్రేతి॥ సర్వేభ్యోభేదమాహ ఉక్తీతి॥ వక్రత్వే వైచిత్ర్యం-సంభవ
త్యపీతి-సర్వాలంకారేష్వితి శేషః- విచ్ఛిత్తిమాత్రవాచినో వక్రశబ్దస్యో
క్తవిశేషే పర్యవసానాత్సర్వవిలక్షణత్వమితి భావః॥ *॥ కాకుమూలాం వ
క్రోక్తిముదాహరతి బహ్వితి॥ (అప్పాణమిత్యత్ర-ఆత్మని పఇతి సూత్రేణ
ఆత్మశబ్దే యుక్తవర్ణస్య పకారాదేశః) అత్ర ప్రథమార్ధే నాయికయా సంభా
వితస్యాత్మన్యూనత్వస్య ద్వితీయార్ధే సఖ్యా శ్రియో న్యూనేత్యత్ర కాక్వా

నిషేధయోజనాద్వక్రోక్తిః॥ ౧౭॥ శ్లేషమూలాముదాహరతి క ఇతి॥ అ
త్ర సఖీనాయికయోరుక్తిప్రత్యుక్తికతయా నవవాక్యాని యోజనీయా
ని-రాజా నృపశ్చంద్రశ్చ-క్షోణీభృత్తిలకో రాజశ్రేష్ఠః పర్వతోత్తమశ్చ-
రుద్రదేవః ప్రతాపరుద్రో రుద్రశ్చ- సత్యమాత్థ బ్రూషే-గోత్రసారో
ద్ధ్వా సత్కులప్రసూతా పర్వతరాజపుత్రీ చ - అపహాసప్రధానా వా
చో యస్యాస్తస్యామపహాసవాది- విరహం వియోగదుఃఖం కించిద్వ్యస్య
రత్॥ ౧౮॥ వక్రోక్తిః పర్యయేణ స్వభావోక్తిం లక్షయతి స్వభావేతి॥
యత్ర చారు సమ్యగ్గ్రాహ్యం- యథావదన్యూనాతిరేకేణ వస్తునో వర్ణ

నాత్ప్రతీయతే॥ ౧౭॥ శ్లేషేణ యథా॥ కస్త్వం సుందరి వర్తతే
హృది సదా రాజా కిమిందుర్నహి క్షోణీభృత్తిలకస్సుమేరుర
యి కిం నో రుద్రదేవో విభుః। శూలీ కిం న ఖు సత్యమాత్థ సుభగే
త్వం గోత్రసారోద్ధవైత్యాళ్యాం శిల్ప్వపహాసవాది విరహం

స్వభావోక్త్యలంకారః

కించిద్వ్యథాం న్యవస్యత్॥ ౧౮॥ స్వభావోక్తిరసౌ చారు య
థావద్వస్తువర్ణనం॥ యత్ర చారుతయా వస్తునో యథావద్వ
ర్ణనం బధ్యతే సా స్వభావోక్తిః॥ యథా॥ పశ్యన్త్యా వితాన
స్తిమితకర్ణతాళముద్ధూతమూర్ధ్నా ప్రపఞ్చితేన। లోలాగ్రహ
స్తేన గజేన జాతో నిర్వ్యూహనః కాకలిపీడరుద్రః॥ ౧౯॥ అథో

క్రియాసంస్థానరూపస్య వస్తుస్వభావస్య కవిప్రతిభైకగోచరస్య వర్ణనమ
సౌ స్వభావోక్తిః- అతఏవేదం గ్రామ్యం నాలంకార ఇత్యుక్తం దోషప్రక
రణే॥ ఉదాహరతి పదేతి॥ పశ్యన్త్యా రామస్త్రావిణా-స్తిమితకర్ణతా
ళం యథా భవతి తథా- ఉద్ధూతమూర్ధ్నా కంపితకుంభస్థలేన- త్రిభిః పదైః
స్థితం స్థితిర్యస్య తేన ప్రపఞ్చితేన - అగ్రం చాసౌ హస్తశ్చేత్యవయవా
వయవినోరభేదవివక్షయాం విశేషణసమాసః యదాహ వామనః- హ
స్తాగ్రాగ్రహస్తాదయో గుణగుణినోర్భేదాభేదాదితి - అత్ర క్రియాస్వ
భావవర్ణనం- ఏవం వర్ణసంస్థానయోరుదాహార్యం॥ ౧౯॥ వ్యాజోక్తేస్సంగ
చ్ఛతాహ॥ ఉక్తిం లక్షయతి వ్యాజోక్తిరితి॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి॥

ప్రకాశం నిగూఢ చరం కుతశ్చిన్నిమిత్తాత్ ప్రకటమిత్యర్థః- అత్ర వస్త్వం తర ప్రత్యేపరూపస్య వ్యాజస్య వచనాద్వ్యాజోక్తిరిత్యర్థః॥ ఉదాహరతి ఘోణీతి ॥ సర్వాణ్యంగాని వ్యాప్నోతీతి సర్వాంగీణః- తత్సర్వాదేరితిఖ ప్రత్యయః ॥ అత్ర నిగూఢః ఘోణీపాణిగ్రహణజన్యో హర్షో రోమహర్షేణ ప్రకాశితః సలిలశైత్యవ్యాజేనాచ్ఛాద్యత ఇత్యాహ అత్రేతి॥ ధీరోదాత్త

## ——⊛ వ్యాజోక్త్యలంకారః ⊛——

క్తిసామ్యాద్వ్యాజోక్తిరుచ్యతే॥ వ్యాజోక్తిస్సా సముద్భా తం వస్తు యత్ర నిగూహ్యతే ॥ యత్ర ప్రకాశం వస్తు సామ్యగ గ్భత్వేన నిగూహనార్హత్వాత్ కేనచిద్వ్యాజేన ప్రచ్ఛాద్య తే సా వ్యాజోక్తిః॥ యథా ॥ ఘోణీపాణిగ్రహణసమయే సం మదాద్రోమహర్షే సర్వాంగీణే నృపతితిలకః కాకతీయాన్వ యేందుః॥ ధీరోదాత్తశ్శిశిరసలిలైః కిన్ను రాజ్యాభిషేకః కర్త వ్యస్స్యాదితి మృదుహాసన్వితు తే మంత్రివృద్ధాః ॥ అత్ర ఘో ణీపాణిగ్రహణజనితం రోమహర్షణం ధీరోదాత్తతయా ప్ర తాపరుద్రదేవేన మహాభిషేకసలిలశైత్యవ్యాజేన ప్రచ్ఛాద యతా మంత్రిణోపీత్యుంతే॥ ౨౦ ॥ వ్యాజోక్త్యుత్తరం కించి

## ——⊛ మీలనాలంకారః ⊛——

త్సామ్యాన్మీలనముచ్యతే॥ మీలనం వస్తునా యత్ర వస్త్వంత రనిగూహనం॥ యత్ర వస్తునా వస్త్వంతరం ప్రచ్ఛాదితం భవతి స మీలనాలంకారః॥ స ద్వివిధః - సహజేనాగంతుక తిరోధాన మాగంతుకేన సహజతిరోధానం చేతి॥ యథాక్రమముదాహ రణే ॥ ఉగ్రైః కాకతివీరరుద్రనృపతేర్దోర్దండవిస్ఫూర్జితైర్భ్య

తయా గాంభీర్యేణాచ్ఛాదితస్యాపి హర్షస్య మృదుహాసేన పునః ప్రకాశ ంలతుణాంతః పాతీతి రహస్యం॥ ౨౦॥ మీలనం సంగమయతి వ్యాజోక్తి ॥ లతయతి మీలనమితి ॥ ఉత్కృష్టవస్తునా అపకృష్టవస్తు నిగూహనం మీ నమిత్యర్థః - అతఏవ గుణసామాన్యనిబంధనాత్సామాన్యాదస్య భేద ఇతి ష్టవ్యం॥ సహజేనాగంతుక తిరోధానముదాహరతి ఉగ్రైరితి॥ దోర్దం

జవిస్ఫూర్జితైః భుజవిజృంభితైః - యుద్ధప్రాంగణవర్తితేషు వర్తితయుద్ధప్రాంగణేష్విత్యర్థః వాహితాగ్న్యాదిష్విత పరనిపాతః॥ లక్షణం యోజయతి అత్రేతి॥ ౨౧॥ ఆగంతునా సహజతిరోధానముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ భుజప్రభావాత్పరాక్రమాద్భయహేతోరంతర్గతం భయమంతర్భయం ఆకారగోపనేనానభివ్యక్తమిత్యర్థః తస్మాద్ధేతోః భూమిభుజాం సం

ద్ధప్రాంగణవర్తితేషు పతిషు క్ష్మాపప్రతీపాత్మసు। విస్ఫూర్తిప్ర
తరస్మరజ్వరజుషాం గేహేష్వవధ్యోషితాం సంక్రాంతోఽపిన
లక్ష్యతే పతిమహోష్మాస్మాదికం మారవః॥ అత్ర సహజేన రిపు
కామినీగతేన స్మరానలోష్మణా మార్గవశాదాగంతుకోఽమరూ
ష్మాతిరోహితః॥ ౨౧॥ తథా। ప్రతాపరుద్రస్య భుజప్రభావా
దంతర్భయా మ్యాని భుజామజస్రం। స్వేదాశ్రుకంపాద్య
మప్యనంగగోత్రాం స్త్రియః స్త్రీష్వివిశ్వసంతి॥ అత్ర భ
యజనితేన కంపాదినాగంతుకేన సహజస్య స్త్రీజనితస్య కం

## సామాన్యాలంకారః

పాదేస్తిరోధానం॥ ౨౨॥ సామాన్యం గుణసామ్యేన యత్ర వ
స్త్వంతరైకతా। యత్రైకస్య వస్తునో గుణసామ్యేన వస్త్వం
తరైకాత్మ్యం భవేత్ స సామాన్యాలంకారః॥ యథా। కైలాస
దుగ్ధాబ్ధిపయసా సహాంసేష్వలక్ష్యే తేష్వం ప్రసరం ప్రకీర్త్యా। త్ర
యః పుమాంసః ప్రథమేష్వయం తే స్వసేవకా సంభ్రమ
తోఽపి లోకైః॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రకీర్త్యా జగత్సు విజృంభితా
యాం కైలాసప్రభృతీనాం శివలపత్రానాంగ కైకాత్మ్యం॥

బంధనిస్త్రీష్వపి నయేన విశ్వసంతి - స్త్రీణ మాలాన్యాపి స్వేదాదీనా
భయానుభావత్వశంక యేతిభావః॥ ౨౨॥ మీలనసాధర్మ్యాత్తదనంతరం
సామాన్యం లక్షయతి సామాన్యమితి॥ యత్ర గుణసామ్యాత్ప్రస్తుతస్య
వస్తునో ప్రస్తుతవస్త్వంతరైకాత్మ్యం నిబధ్యతే తత్సమానగుణసం
ధాత్సామాన్యమిత్యర్థః॥ కైలాసేతి॥ ప్రథమేపుమాంసః శివకేశవవి
ధాః సంభ్రమతః సంభ్రాంత్యాతః క్వచిదప్యనవలిప్తమానాక్ష్మయం

మందంహసంతి॥లతుణంయోజయతి అత్రేతి॥ ౨౩ ॥ తద్గుణంసంగమ
యతాలతుయతి తద్గుణఇతి॥ మాలనేవ స్త్వంతరనిగూహనం ఇహపునర
నిగూహితస్యాన్యగుణేనోపరాగఇత్యనయో ర్భేదఇతి సర్వస్వకారహృద

## తద్గుణాలంకారః

౨౩॥ ఇతరగుణసన్నిధానాతిశయసామ్యాత్తద్గుణఉచ్యతే ॥
తద్గుణస్స్వగుణత్యాగాదన్యోత్కృష్టగుణాహృతిః ॥ యత్ర
న్యూనంస్వగుణంవిహాయసన్నిహితవస్తునస్సకాశాదుత్కృ
ష్టగుణస్స్వీక్రియతేసతద్గుణాలంకారః॥ యథా॥ ప్రతాపరు
ద్రదేవాంఘ్రినఖజ్యోత్స్నావిజృంభితైః॥ సమస్తావతిమా
ణిక్యమాళయశ్శుచయఃకృతాః ॥ అత్ర ప్రణమతాంభూపతీ
నాం పద్మరాగముకుటాఃస్వాంశోణప్రభాంముక్త్వా కాకతి
వీరరుద్రపదనఖజ్యోత్స్నాగతంధవళిమానముద్వహంతిస్మ॥

## అతద్గుణాలంకారః

౨౪॥తత్ప్రాప్తిపర్యాదతద్గుణోనిరూప్యతే॥ సతిహేతావన్య
గుణాస్వీకారస్స్యాదతద్గుణః ॥ యత్రసన్నిధానరూపేహే
తౌసత్యప్యన్యగుణస్వీకారోనాస్తి అసావతద్గుణాలంకారః ॥
యథా ॥ ఈశానంసమయాజగత్యటలితజ్వాలాట్టహాసోజ్జ్వలే
దైత్యారింపరితస్తదంగవిలసన్నీలద్యుతిద్యోతితే । బ్రహ్మా
ణంనికషాచతత్తనుమిళత్స్వర్ణప్రభాభాస్వరే పుణ్యమ్రుద్రన
రేంద్రకీర్తివిభవస్స్వమేవశుభ్రాంచ్ఛవిం ॥ అత్రహరహరి
విరించీనాంసమీపవర్తిషుజగత్సుతత్తన్నానాప్రభాసమప్రా
ప్యపినిరంతరంవిహరమాణస్య ప్రతాపరుద్రయశసోనిరంకు
శఃస్వకీయవిశదధవళిమావిజృంభతే॥ ౨౫॥ అతద్గుణేకించిత్ప్రా

ఉం- తస్యాప్రకృతస్యగుణోతాప్తిస్తీతితద్గుణః ॥ ఉదాహరణంస్పష్టం॥
౪॥అతద్గుణమాహ॥తత్ప్రాప్తిపర్యాదిత్యాదినా॥ఈశానమితి ॥ అత్రే
హాదిసమీపవర్తిని తత్తద్వర్ణవిశిష్టేజగతికీర్తివిభవఃస్వవర్ణమజహాదే
ాటతీత్యర్థః॥అతఏవాతద్గుణఇత్యాహ అత్రేతి ॥ ఈశానమిత్యాదావ

క్షితః పరిత ఇత్యాదినా ద్వితీయా ॥ ౪౨ ॥ విరోధం సంగమయతి అతద్గుణ ఇతి ॥ విరోధస్య సత్యపి సన్నిధానేఽన్యగుణస్వీకారాభావ లక్షణస్యేత్యర్థః ॥ లక్షయతి ఆభాసత్వ ఇతి ॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి ॥ అత్ర విశేషతో విభాగమాహ తత్ర జాతేరితి ॥ క్రియాయాస్త్రయో భేదా ఇతి జాత్యా సహితస్య విరోధస్య జాతేరేతయా విరోధేన గతార్థత్వాదితి భావః · ఏవం యథోత్తరమేకైకన్యూనతా ద్రష్టవ్యా - అత్రాయం సంగ్రహః ॥ శ్లో ॥ క్రమాజ్జాతిగుణద్రవ్యక్రియాణాం తత్తదాదిభిః । విరోధే దశ భేదాస్స్యు

## విరోధాలంకారః

క్రాంతత్వాద్విరోధస్య విరోధాలంకారో నిరూప్యతే ॥ ఆభాసత్వే విరోధస్య విరోధాలంకృతిర్మతా ॥ యత్ర ప్రథమమాభాసతయా ప్రతీతో విరోధః పర్యవసానే పరిహ్రియతే స విరోధాలంకారః ॥ తత్ర జాతేర్జాత్యాదినా సహ విరోధే చత్వారో భేదాః । క్రియాయాః క్రియాగుణద్రవ్యైస్సహ విరోధే త్రయో భేదాః ॥ గుణస్య గుణద్రవ్యాభ్యాం విరోధే ద్వౌ భేదౌ । ద్రవ్యస్య ద్రవ్యేణ సహ విరోధ ఏకో భేదః ॥ ఏవం దశ విరోధభేదాః ॥ * ॥ జాతేర్జాత్యా క్రియయా చ విరోధో యథా ॥ పద్మాకరోఽపి విలసతి నితరామజడాశయోఽయముర్వీశః । విమలతరవారిధారాప్యసిర్వైరిక్షితీశతాపకరీ ॥ అత్ర పూర్వార్ధే జాత్యోర్విరోధః - కమలాకరోఽప్యజడాశయ ఇతి విరోధాత్ । ఉత్తరార్ధే జాతిక్రియయోర్విరోధః - విమలతరవారిధారా

శ్చతుస్త్రిద్వ్యేకభేదత ఇతి ॥ * ॥ పద్మాకర ఇతి ॥ పద్మాకరస్సరోఽప్యజడాశయ ఇతి - లడయోరభేదాజ్జడాశయో జలస్థానం న భవతీతి విరోధస్య లక్ష్మీనివాసోఽయమమందబుద్ధిరితి పరిహారః - విమలతరా అతినిర్మలా వారిధారాపి తాపకరీతి జాతిక్రియయోర్విరోధస్య తరవారిరాయుధవిశేషః తస్య ధారాకోటిరితి పరిహారః - సర్వత్రాపి శబ్దో విరోధద్యోతకః - నాయమర్థానామివ విరోధబాధకశ్శ్లేషః కింతు శ్లేషవిరోధయోరంగాంగిభావేన సంకర ఇత్యాశయేనాహ అత్ర శ్లేషమూలో విరోధ ఇతి ॥ ఉత్తరత్ర

ష్యేవంవిధోదాహరణేష్వేవమేవ విరోధ ఇతి ద్రష్టవ్యం॥౨౬॥ అమద ఇతి॥
సార్వభౌమో దిగ్గజోప్యమదో మదరహిత ఇతి జాతిగుణయోర్విరోధః స
ర్వభూమీశ్వరోపి నిరహంకార ఇతి పరిహ్రియతే - భాస్వాన్ సూర్యోపి
కళానిధిశ్చంద్ర ఇతి జాతిద్రవ్యయోర్విరోధః తేజస్వీ చతుష్షష్టికళాకు
శల ఇతి పరిహ్రియతే॥౨౭॥ ధర్మద్విషామితి॥ త్రయాణాం ధర్మార్థకామా
నాం వర్గస్త్రివర్గః - త్రివర్గో ధర్మకామార్థైరిత్యమరః - త్రివర్గసాధారణో
వైషమ్యరహితో గోచరస్సేవ్యత్వేన విషయో యస్య స తథోక్తః - నబాధ

యాః సంతాపకరణవిరోధాత్ - అత్ర శ్లేషమూలో విరోధః॥
౨౬॥ జాతేర్గుణద్రవ్యాభ్యాం విరోధో యథా॥ అమదస్సార్వ
భౌమోపి భాస్వానపి కళానిధిః। వీరరుద్రనరేంద్రోయమ
ద్భుతానాం విహారభూః॥ అత్ర సార్వభౌమోప్యమద ఇతి జా
తిగుణయోర్విరోధః - భాస్వానపి కలానిధిరితి జాతిద్రవ్యయో
ర్విరోధః। కలానిధేరేకత్వాద్ద్రవ్యత్వం। అత్రాపి శ్లేషమూల
తా॥౨౭॥ క్రియాయాః క్రియయా విరోధో యథా॥ ధర్మద్వి
షామర్థముపాంచ భంగముత్పాదయన్ కాకతివీరరుద్రః। త్రి
వర్గసాధారణగోచరోపి కరోతి కామద్విషి భావమార్ద్రం॥ అ
త్ర త్రివర్గసాధారణస్య తైర్ధర్మార్థవిరోధిషు భంగకరణం కా
మారావస్నేహకరణం చ విరుద్ధం॥౨౮॥ క్రియాయా గుణద్ర
వ్యాభ్యాం విరోధో యథా॥ ఏష జిష్ణువిహారోపి గోత్రవాత్స
ల్యలాలసః। కరోతి కమలోల్లాసం రాజాప్యంధ్రనరేశ్వ

తేస్య త్రిగణః పరస్పరమితి భావః - కామద్విషి కామపురుషార్థద్వేషిణి స్మర
హరే చ॥ అత ఏవ క్రియయోర్విరోధస్సమాధీయత ఇత్యాహ అత్ర త్రివర్గే
తి॥ పూర్వత్ర ద్వయోరపి విరోధినోశ్శ్లిష్టత్వమత్ర పునరేకస్యైవేతి విశే
షః॥౨౮॥ ఏష ఇతి॥ జిష్ణోరింద్రస్య విహార ఇవ విహారో వ్యాపారో యస్య స
తథోక్తః - తథాపి గోత్రవాత్సల్యలాలసః పర్వతానురక్త ఇతి క్రియాగు
ణౌ విరుద్ధౌ జయశీలవ్యాపారః కులానుకూలశ్చేతి సమాహితౌ - రాజా
చంద్రోపి కమలోల్లాసం కరోతీతి విరోధస్య క్రియాద్రవ్యగతస్య నృపనిర్గ

శ్లేషవిలాసమితిపరిహారః॥ ౨౯॥ రజ్జంతఇతి॥ (స్త్రమాణౌశత్రృశానచోరితిశత
రి న్తాదేశః-సలాహాణిజ్జోసీత్యత్ర-అఃఖ్యాశ్లాఘయోరితిశ్లాఘాశబ్దేయు
క్తవర్ణస్యవిప్రకర్షఃపూర్వస్యఅకారయుక్తతాచేతివేదితవ్యం ) ॥ ౩౦॥
జ్వలదితి॥ ప్రతాపరాద్రోఽపిజైవాతృకశ్చంద్ర ఇతిగుణద్రవ్యయోర్విరో

రః ॥ అత్రజిష్ణువిహారస్యగోత్రవాత్సల్యమితి క్రియాగుణ
యోర్విరోధః- కమలోల్లాసంకుర్వన్నపిరాజేతిక్రియాద్ర
వ్యయోర్విరోధః-అత్రాపిశ్లేషమూలతైవ॥ ౨౯ ॥ గుణస్య
గుణేనవిరోధోయథా॥ రంజతోం భువణమిఅం రాఏంతిజఏసలా
హాణింజోసి । రుందణరిదకహసారంతావిఅ పండురాజాఅ ॥
ఛాయా॥ రంజయన్భువనమిదంరాజేతియయాశ్లాఘనీయో
సి।రుద్రనరేంద్రకథంసారక్తాపిచపాండురాజాతా ॥ అత్ర
రక్తత్వపాండురత్వయోర్విరోధః॥ ౩౦॥ గుణస్యద్రవ్యేణ
విరోధోయథా ॥ జ్వలత్ప్రతాపరాదోఽపికాకతీయనరేశ్వ
రః।భూత్వాజైవాతృకోభాతిశశ్వద్విశ్వప్రియంకరః॥ అత్ర
ప్రతాపరాదోఽపిజైవాతృకఇతిగుణద్రవ్యయోర్విరోధః ॥
౩౧॥ద్రవ్యస్యద్రవ్యేణవిరోధోయథా॥ విభాతికాకతీంద్రో
యంరుదోఽపిచతురాననః। తథాపిజిష్ణురప్యేషకథ్యతేపురు
షోత్తమః॥౩౨॥ఏవందశభేదాదర్శితాః ॥ అయమశ్లేషేణాపి
భవతి॥యథా ॥ స్వభావశిశిరాదృష్టిరపికాకతిభూభుజః।స
ర్వాంగతాపినీజాతాప్రతిపక్షమహీభృతాం॥ అత్రస్వభావ
శిశిరాపితాపినీతివిరోధః॥ ౩౩॥ అథవిరోధగర్భాలంకారాని

ధః-జైవాతృకఆయుష్మానితిపరిహారః॥౩౧॥విభాతీతి॥ రుద్రోఽపిచతురాన
నోబ్రహ్మేతి జిష్ణురింద్రోఽపిపురుషోత్తమోవిష్ణురితిచ ద్రవ్యయోర్విరో
ధఃరుద్రఇతినామాదిభిఃప్రసిద్ధైరర్థాంతరైఃపరిహ్రియతే॥ ౩౨॥ స్వభా
వేతి ॥ శైత్యసంతాపయోర్గుణయోరశ్లిష్టయోర్విరోధోవిషయభేదేన
రిహ్రియతే॥ ౩౩॥ విరోధమూలేష్వనేకభేదంవిశేషమాహ అథా

ప్రసిద్ధాధారరహితమాధేయమేకంపరిమితంవస్తుయుగపదేవానేకగోచ
రంతథాకించిద్వస్త్వారభమాణస్తైనైవయత్నేనాశక్యవస్త్వంతరమార
భతఇతిత్రయోవిశేషభేదాఇత్యర్థః॥*॥క్రమేణోదాహరతి నలేతి ॥ అ
ధునాపినలాదీనామభావసమయేపీత్యర్థః-నలాదిసదృశకీర్తిరయంరాజే

## విశేషాలంకారః

రూప్యంతే॥ఆధారరహితాధేయమేకంచానేకగోచరం। అశ
క్యవస్తుకరణంవిశేషాలంకృతిస్త్రిధా ॥ యత్రాధారమంత
రేణాధేయోనిబధ్యతేసప్రకోవిశేషః । ఏకస్యానేకగోచర
త్వేద్వితీయోవిశేషః- ప్రకృతాదశక్యవస్త్వంతరకరణేతృ
తీయః॥*॥యథాక్రమముదాహరణాని ॥ నలనహుషదిలీపధ
ర్మపుత్రప్రభృతినరేశ్వరసంశ్రితాయశశ్శ్రీః అనుదినమధు
నాప్యపేత్యమైత్రీంవిలసతికాకతివీరరుద్రకీర్త్యా ॥ అత్ర
ప్రాచాంభూపతీనామాధారభూతానాంతిరోధానేప్యాశ్రి
తాయాఃకీర్తేరవస్థానం ॥ ౩౮ ॥ యథాచ॥పశ్యంతోభయవి
హ్వలాః ప్రతినృపాః పశ్చాత్పురఃపార్శ్వయోరప్యంతర్బ
హిరంధ్రపార్థివపతింపౌత్రిస్త్రిస్తకాతేయకం। నిస్సీమోల్బణ
ధావనవ్యతికరప్రభ్రష్టదోరాయుధాశ్శైలాచ్ఛైలమటంతి
కంపవిగళద్గాంభీర్యశౌర్యశ్రియః ॥ అత్రభయభ్రాంతా
నాంశత్రునృపతీనాంప్రతాపరుద్రనృపతిరేకోప్యనేకత్రప్ర
తీయతే॥౩౯॥తథాచ॥అపారకరుణానిధేస్సదసివీరరుద్రప్ర
భోఃప్రసాదమధురక్రమాలగమ్యయత్రదృష్టిర్జనే। అతీంద్ర
మతికిన్నరాధిపసుశేషలోకోన్నతంనకింకిమధితిష్ఠతి త్రిభువ

తిభావః॥యోజయతి అత్రేతి॥౩౮॥పశ్యంతఇతి॥ ధావనవ్యతికరఃపలాయ
నసంబంధః-కంపేతి - కంపేనవిగళంత్యోమూర్తత్రవ్యవత్ప్రతంత్యోగాం
భీర్యశౌర్యశ్రియాయేషాంతేతథోక్తాఇత్యతిశయోక్తిః॥ యోజయతి అ
త్రేతి॥౩౯॥అపారేతి॥ సదస్యాస్థానేయత్రజనేసాధారణే-ప్రసాదమధు
రక్రమాత్ప్రసన్నేత్యర్థః-దృష్టిర్గతి సజనఃసర్వానికోలోకోత్తరస్సన్న

లౌకికంవై భవమనుభవతీత్యర్థః-అత్రపృథగ్జనేపిప్రసాదమారభమాణా దృష్టిరష్టైశ్వర్యవిశిష్టతామారభతేకిల కిముతవిశిష్టేజన ఇత్యర్థాపత్తిర్వ్యజ్యతే॥౩౬॥సంగతిపూర్వకమధికంలక్షయతి ॥ ఆధారేత్యాదినా॥ తస్యద్వేధా విభాగమాహ॥సఇతి॥*॥ఆద్యముదాహరతి శ్లోకఇతి॥ స్వైరసంచారస్య స్వేచ్ఛావిహారస్య హేలాయావిస్రంభస్యసంకోచాత్

నేససర్వాధికః ॥ అత్రసాధారణోజనఃప్రతాపరుద్రదృష్టి ప్రసాదపాత్రీకృతః కింకింనలభత ఇత్యాశక్యవస్త్వంతరకర

## అధికాలంకారః

ణం ॥ ౩౬ ॥ ఆధారాధేయవైచిత్ర్యాదధికాలంకారోని రూప్యతే ॥ ఆధారాధేయయోరాను రూప్యా భావోధికోమతః । యత్రాశ్రయాశ్రయిణోరానురూప్యంనాస్తిసోధికాలంకారః- సద్వివిధఃఆశ్రయస్యాల్పత్వమహత్త్వాభ్యాం ॥*॥ ప్రథమోయథా॥ శ్లోకే॥బ్రహ్మాండరంధ్రేవిపులతరతయాస్వైరసంచారహేలాసంకోచాదేకరాశీభవదతనురుచాకాకతీంద్రస్యకీర్త్యా । ఏతైఃప్రాలేయపృథ్వీధరరజతగిరిస్వర్ణదీశీతభానుక్షీరాంభోరాశిముఖ్యైఃప్రకటితమధునాతద్ఘనీభావరూపం ॥ అత్రాశ్రయస్యరోదఃకుహరస్యాల్పత్వం - ఆశ్రితస్యప్రతాపరుద్రయశసోవైపుల్యం॥ ౩౭ ॥ ద్వితీయోయథా॥క్వాపిక్వాపికళింగమాళవమహారాష్ట్రాంగ వంగాదయోభూపాస్తాదృశసైన్యవైభవ సమాక్రాంతాఖిలాశాంతరాః॥ లీనాఃకాకతివీరరుద్రనృపతే

ప్రాలేయపృథ్వీధరాదిభిస్తద్ఘనీభావరూపంప్రకటితం- అత్రాధారే బ్రహ్మాండేఅల్పతమేఆధేయాయాఃకీర్తేరాధిక్యేనసంచారసంకోచాత్తత్రతత్రపిండీభూతాః కీర్తిఖండాఏవామీనతు హిమాచలప్రభృతయఇత్యనయోరానురూప్యాభావః॥ ౩౭ ॥ ద్వితీయముదాహరతి క్వాపీతి॥ వ్యూహోనాంమకరాదిసంజ్ఞితానాం సేనాసన్నివేశవిశేషాణాం ప్రపంచస్యశ్రియాసమృద్ధ్యాసన్నీమేఉద్వేలేబలవారిధౌకళింగమాళవాదిసే

నాస్సేవార్థమాగతాస్సరిత ఇవ సముద్రే యత్ర కుత్రాపి కోణే విలీయంత ఇత్యర్థః - అత్రాధారస్యాధిక్యమాధేయస్యాల్పత్వం చ న ప్రమాణవిరుద్ధం- కింతు మహోదధిమధ్యే భిన్నకబళ ఇవ నానురూపం - అత ఏవోక్తమాధారాధేయయోరానురూప్యాభావ ఇతి॥ ౩౮॥ అనానురూప్యసారూప్యాదధికానంతరం విభావనాం తద్విపర్యయరూపాం విశేషోక్తిం చోదాహరణలాఘవార్థం యుగపల్లక్షయతి కారణేనేత్యాదినా ॥ యది కారణమాత్రేణ వినా కార్యోత్పత్తిరుచ్యతే తదా విరోధో దుష్పరిహారస్స్యాత్ -

రూప్యైహ ప్రపంచ శ్రియాని స్సేమే బలవారిధా విదధతే ప్రాప్తింన కోణేప్యహో ॥ అత్రాత్రయస్య ప్రతాపరుద్రస్సైన్యాంబుధేర్వైపుల్యం - ఆశ్రితానామంగవంగకళింగ ప్రభృతిరాజకానీకినీనామల్పత్వం॥ ౩౮॥ కారణేన వినా కార్యస్యో

——అథ విభావనా-విశేషోక్తిశ్చ.——

త్పత్తిస్స్యాద్విభావనా। తత్సామగ్ర్యామనుత్పత్తిర్విశేషోక్తిర్నిగద్యతే॥ యత్ర ప్రసిద్ధకారణపరిత్యాగేన కార్యస్యోత్పత్తిర్నిగద్యతే సా విభావనా- యత్ర (కారణ) సాకల్యే సత్యపి కార్యస్యానుత్పత్తిస్సా విశేషోక్తిః ॥*॥ యథా ॥ ప్రతాపరుద్రేణ పరాజితానాం ప్రత్యర్థినాం వింధ్యగుహాగతానాం । తమాంస్యరాత్రిష్వసముద్భవంతి తేజాంసి ఘుస్రేష్వపి నోద్భవంతి ॥ అత్ర తమఃప్రాదుర్భావస్య ప్రసిద్ధకారణం రాత్రిః-

కారణాన్వయవ్యతిరేకానువిధాయిత్వాత్కార్యస్యేతి - అతస్తత్పరిహారార్థమాహ ప్రసిద్ధేతి॥ అత ఏవ వైశిష్ట్యేన కార్యస్యాభావనాద్విభావనా- సాకల్య ఇతి- కారణానామితి శేషః - అత్రాదివిరోధపరిహారార్థం సామగ్రీవైగుణ్యమున్నేయం- విభావనాయాం కార్యోత్పత్తౌ విరోధః - విశేషోక్తౌ కారణసత్తాయామిత్యుభయవిరోధానుప్రాణితాద్విరోధాదేకైక విరోధానుప్రాణితయోరనయోర్భేదః॥*॥ ఉదాహరతి ప్రతాపేతి॥ అవిద్యమానా రాత్రిః ప్రసిద్ధకారణం యేషాం తాన్యరాత్రిణి తమాంస్యంధకారా మోహాశ్చ- ఘుస్రేషు దినేష్వపి తేజాంసి ప్రకాశా పివేకాశ్చ॥ యో-

జయతి అత్రేతి। అత్ర తమసాం ద్వైవిధ్యేఽప్యభేదాధ్యవసాయాదేకత్వ
మతిశయోక్త్యా- సా చాస్యామవ్యభిచారిణీతి న తద్బాధేనాస్యా ఉత్థానం-
అపి తు తదనుప్రాణితత్వేనేత్యాదివిశేషా అవాంతరభేదాశ్చ సర్వే స్వే
ర్ప్రష్టవ్యాః॥ ౩౯॥ అసంగతేస్సంగతిపూర్వకం లక్షణమాహ కార్యేత్యా
దినా॥ ధూమాగ్న్యోరివ కార్యకారణయోస్సమానదేశత్వం న్యాయసి

తయా వినాపి తస్యోత్పత్తిర్నిబద్ధా - అప్రసిద్ధం కారణం శో
కాద్యస్త్యేవ-తథా అహస్సు రవికిరణేషు సత్స్వపి తేజసోనుత్ప
త్తిరితి-అత్ర నిష్ప్రతాపత్వాదినిమిత్తమస్త్యేవ॥ ౩౯॥ కార్య

## అసంగత్యలంకారః.

కారణవిరోధప్రస్తావాదసంగతిరుచ్యతే॥ కార్యకారణయో
ర్భిన్నదేశత్వే సత్యసంగతిః॥ యత్రైకదేశవర్తినోరపి కార్య
కారణయోర్భిన్నదేశస్థితిర్నిబధ్యతే సావసంగత్యలంకారః॥
యథా॥ బిభ్రత్యుర్వీధురాం గుర్వీం వీరరుద్రనరేశ్వరే। భ
వంత్యతితరాం శశ్వన్నమ్రాస్సామంతమౌళయః॥ ౪౦॥
అత్ర రాజ్ఞి భూభారః శత్రుష్వానమనమితి విరోధప్రస్తావాద్వి

## విచిత్రాలంకారః.

చిత్రం నిరూప్యతే॥ విచిత్రం స్వవిరుద్ధస్య ఫలప్రాప్త్యర్థము
ద్యమః॥ యత్ర స్వవిరుద్ధఫలప్రాప్త్యర్థముద్యోగః క్రియతే
స విచిత్రాలంకారః॥ యథా॥ ప్రతాపరుద్రనృపతేరగ్రమా
రాన్నరేశ్వరాః। అవరోహంతి హస్తిభ్యస్తానారోఢుమనర్గళ
ళం॥ అత్రారోఢుమవరోహంతీతి విపరీతఫలప్రాప్త్యర్థం

ద్ధం- తదన్యథాకృతం చేదుచితసంగతినివృత్తేరసంగతిర్నామాలంకారః॥
*॥ ఉదాహరతి॥ బిభ్రతీతి॥ స్పష్టం॥ ౪౦॥ విచిత్రం సంగమయన్ లక్షయతి
విరోధేత్యాది॥ స్వస్య హేతోర్విరుద్ధస్య విపరీతస్య ఫలస్యావాప్త్యర్థముద్య
మ ఉత్సాహో విచిత్రాలంకారః- న చాయం విషమాద్యభేదేంతర్భవతి-
ఇహ హి స్వనిషేధో వైపరీత్యం గమయతి - విషమే తు వ్యత్యయ ఇతి భేదస్య
రుచకేనోక్తత్వాత్॥*॥ ఉదాహరతి ప్రతాపేతి॥ యోజయతి అత్రేతి॥

౪౧॥అన్యోన్యంనిరూపయతి అథేత్యాదినా॥ విరోధమూలతేతిసంగతికథనం॥క్రియాద్వారకమితి- సాతూత్పరస్పరజన్యజనకభావస్యవిరుద్ధత్వాదితిభావః ॥*॥ ఆరోహతేతి ॥ అత్రాలంకారద్వారారుద్రభద్రాసనయోర్జన్యజనకభావఇత్యాహ అత్రేతి॥౪౨॥ సంగతిపూర్వకంవిషమంల

## అన్యోన్యాలంకారః

ప్రయత్నః ॥ ౪౧ ॥ అథాన్యోన్యంనిరూప్యతే- అస్యాపివిరోధమూలతా ॥ తదన్యోన్యంమిథోయత్రోత్పాద్యోత్పాదకతాభవేత్ ॥ యత్రపరస్పరంక్రియాద్వారకముత్పాద్యోత్పాదకత్వంతదన్యోన్యాలంకారః ॥*॥ యథా॥ఆరోహతారుద్రనరేశ్వరేణవిరాజతేకాకతిరాజపీఠం । ఆరుహ్యతేనోజ్జ్వలరత్నభాజారాజాపిలక్ష్మీమధికాంబిభర్తి॥ అత్రప్రతాపరుద్రభద్రాసనయోరన్యోన్యాలంకారాలంకార్యత్వం ॥

## విషమాలంకారః

౪౨॥అథవిరోధమూలోవిషమాలంకారఃకథ్యతే।విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యత్రానర్థస్యవాభవేత్। విరూపఘటనాచాసౌవిషమాలంకృతిస్త్రిధా॥ యత్రకారణాద్విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిస్తదేకంవిషమం - అకార్యభూతస్యానర్థస్యోత్పత్తిర్ద్వితీయం- విరూపయోర్వస్తునోస్సంఘటనేతృతీయం ॥*॥ తత్రప్రథమంయథా॥ రాజ్ఞఃకాకతివీరరుద్రనృపతేఃఖడ్గాత్తమాలప్రభాదుద్భూతాంశరదిందుకాంతిధవళాంకీర్తిశ్రియంపశ్యతాం । లోకానాంమురవైరిపాదకమలాజ్జాతాంవియన్నిమ్నగాంశ్రుత్వా సంప్రతివిస్మయా ద్విరమతిప్రాస్తాను

తుయతి విరుద్ధేతి॥కారణవిరుద్ధకార్యస్యేత్యర్థః- అనర్థస్యవేతిఉత్పత్తిరితి శేషః॥*॥ఆద్యముదాహరతి రాజ్ఞఇతి ॥ అనుగతోభావోదార్ష్టాంతికధర్మోయస్యాసావనుభావోదృష్టాంతః - ప్రాస్తానుభావమనుభూతదృష్టాంతం-లోకానాంమనోవిస్మయాద్విరమతి - అద్వితీయమేవవస్తువిస్మయావహంనపునస్సద్వితీయమితిభావః- జుగుప్సావిరామేత్యాదినావిస్మ

యాదితిపంచమీ ॥ యోజయతి అత్రేతి॥౮౩॥ద్వితీయోదాహరణంస్ప
ష్టం॥౮౪॥తృతీయముదాహరతి క్వేతి॥ అశివవృత్తానామమంగళచరిత్రా
నామేకనిలయః - ప్రేత్యం ప్రేత్యం పునఃపునః ప్రేత్య-ఆభీక్ష్ణ్యేణముల్
ద్విర్భావః- దిశిదిశి ప్రతిదిశం - యథార్థేవ్యయీభావః-అవ్యయీభావే

భావంమనః ॥ అత్రనీలవర్ణాత్ఖడ్గాదిందుధవళస్యయశసస్స
ముత్పత్తిః॥౮౩॥ ద్వితీయంయథా॥ఆస్తాంజయాశారిపుభూప
తీనాంసంగ్రామసీమానముపాగతానాం । ప్రతాపరుద్ర
స్యవిలోకనేనభస్మీభవంతిజీవైస్సమమాయుధాని॥ అత్రసమ
రోద్యోగఫలస్యనకేవలంజయస్యానుత్పత్తిర్యావజ్జీవితభ్రం
శరూపానర్థోత్పత్తిరపి॥౮౪॥తృతీయంయథా॥ క్వభూపాలా
స్తాదృగ్విభవమహనీయప్రకృతయః క్వచేయంకాంతారస్థితి
రశివవృత్త్యేకనిలయా। ఇతిప్రేత్యం ప్రేత్యంవనభువిరిపూర్ణ
రుద్రనృపతేః ప్రతాపంశ్లాఘంతేశబరపురవీరాః ప్రతిదిశం॥
అత్రమహానగరనివాసయోగ్యానాంరాజ్ఞాం అశివానాంవ
నప్రదేశానాంవిరూపాణాంసంఘటనం - ఏవంవిరోధగర్భా
లంకారానిర్ణీతాః॥౮౫॥ అధునావిషమవైధర్మ్యాత్సమాలం

## ❀సమాలంకారః.❀

కారోనిరూప్యతే ॥ సాసమాలంకృతిర్యోగేవస్తునోరనురూప
యోః॥యత్రాన్యోన్యానురూపపదార్థసంఘటనాక్రియతే
ససమాలంకారః ॥ యథా ॥ విజ్జాఓ సఅలాఓ లంభీవిస
మ పఆవరుందామి। సంఘటిఊణ సుసరిస హోఆణి కఅ
ంఛో సఅబహ్మా॥ఛాయా ॥ విద్యాస్సకలాలక్ష్మ్యస్సమంప్ర

శరత్ప్రభృతిభ్యఇతిసమాసాంతః॥ ౮౫॥ అథవిరోధగర్భాలంకారాన్నిగ
మయన్సమాలంకారంసంగతిపూర్వకంలక్షయతి ఏవమిత్యాదినా॥ వి
షమవైధర్మ్యాదితివిషమతృతీయభేదవైధర్మ్యాదిత్యర్థః- అయంచాలం
కారస్సంబధ్యమాన వస్తునోఃశ్లాఘ్యత్వాశ్లాఘ్యత్వాభ్యాంద్వివిధఇత్య
నుసంధేయం ॥*॥ విజ్జాఓఇతి॥(స్త్రీ)యాంశసఉదోతావితి- స్త్రీలింగేవి

ద్వ్యాశబ్దేవర్తమానస్యశసఓదాదేశః)- అత్రశ్లాఘ్యయోర్లక్ష్మీసరస్వ
త్యోర్యోగః॥అశ్లాఘ్యయోస్తు॥ ధాత్రా నింబఫలాస్వాదేకాకలోకోఽపి
కల్పితఇత్యాదౌ ద్రష్టవ్యః ॥ ౮౬ ॥ గమ్యౌపమ్యానలంకారాన్ప్రస్తౌతి
అథేతి ॥ తత్రప్రస్తుతాప్రస్తుతవ్యాపాశ్రయాంతుల్యయోగితామాహ
ప్రస్తుతానామితి ॥ కేవలమిత్యుభయత్రసంయోజ్యవ్యాచష్టే యత్రే
తి॥తుల్యస్యయోగోఽస్యాంసంజాతఇతితుల్యయోగితేత్యర్థః- సాచప్రస్తు

తాపరుద్రే। సంఘటయిత్వా సుసదృశంభవతికృతార్థస్స్వ
యంబ్రహ్మా ॥ అత్రప్రతాపరుద్రేసకలవిద్యానాంలక్ష్మ్యా
శ్చయోగః॥౮౬॥ అథగమ్యమానౌపమ్యాలంకారవర్గప్రస్తా

## తుల్యయోగితాలంకారః

వః॥ప్రస్తుతానాంతథాన్యేషాం కేవలంతుల్యధర్మతః । ఔప
మ్యంగమ్యతేయత్రసామతాతుల్యయోగితా ॥ యత్రకేవల
ప్రస్తుతానాం కేవలాప్రస్తుతానాంవా సమానధర్మసంబం
ధాదౌపమ్యంగమ్యతేసాతుల్యయోగితా ॥*॥ ప్రస్తుతానాం
యథా॥భద్రాసనాధ్యాసినిరుద్రదేవేతత్కీర్తయస్తద్విష
దంగనాశ్చ। అనారతంభ్రాంతివిశేషభాజఃప్రతిక్షణంపాం
డురతాంభజంతే॥ అత్రకీర్తీనాంద్విషదంగనానాంచప్రా
కరణికత్వం-పాండురతాంభజంతఇతిసమానధర్మః॥౮౭॥ అ
ప్రాకరణికానాంయథా॥ కూర్మేంద్రపన్నగాధీశాహరిత్క
రికులాద్రయః । మిథోనిస్సారతాంప్రాప్తాఃకాకతీంద్రేమ
హీభృతి ॥ అత్రకూర్మేంద్రప్రభృతీనామప్రాకరణికత్వం

తానామప్రస్తుతానాంచప్రతిస్వంగుణేన క్రియయాచసంబంధే చతు
ర్విధా ॥*॥ తత్రకేవలప్రస్తుతవిషయాంగుణాశ్రయా ముదాహరతి ॥
భద్రాసనేతి॥౮౭॥అన్యోదాహరణమాహ కూర్మేంద్రేతి ॥ హరిత్కరి
ణోదిగ్గజాః-ఏవముభయత్రక్రియాశ్రయత్వేనాప్యుదాహార్యం - నను
ప్రస్తుతాఽప్రస్తుతవిషయస్యౌపమ్యస్యకథముత్పత్తిస్తత్రాహ అ
త్రేతి॥ కేవలప్రస్తుతేషుకస్యచిదుపమానత్వస్యకేవలాప్రస్తుతేషుకస్య

చిదుపమేయత్వస్యకల్ప్యమానత్వాదితిభావః॥ ౪౮॥ అథప్రస్తుతాప్రస్తు
తసమానాశ్రయందీపకమాహ ప్రస్తుతేతి॥ అత్రప్రస్తుతాప్రస్తుతానాం
సామస్త్యమతఏవౌపమ్యంవాస్తవమితితుల్యయోగితాతోవిశేషః - X
మ్యత్వంపునరస్య పూర్వవదత్రాపి ఇవాద్యభావాత్-ప్రాకరణికా
పా్రకరణికమధ్యే కుత్రచిన్నివిష్టస్సమానోధర్మఃపశ్చాత్స్థానుష్ఠితఃప్రయా
నిస్సారతాంప్రాప్తా ఇతిసమానధర్మః- అత్రగమ్యమానౌప

## దీపకాలంకారః

మ్యంనవాస్తవంకింతువైవక్షికం॥ ౪౮॥ ప్రస్తుతాప్రస్తుతా
నాంతుసామస్త్యేతుల్యధర్మతః । ఔపమ్యంగమ్యతేయత్రదీ
పకంతన్నిగద్యతే॥ యత్రప్రస్తుతాప్రస్తుతానాంసమస్తానా
మేవసమానధర్మసంబంధేనౌపమ్యంగమ్యతేతద్దీపకం- తస్య
ధర్మస్యఆదిమధ్యాంతగతత్వేన త్రైవిధ్యం ॥*॥ ఆదిదీపకం
యథా ॥ భాఇణలేణకఅజుఅరహుఉలదీవేణసోరిణాతేతా।
దావారోతవజణిణాకలిజుఅవీరరుందేణ॥ ఛాయా ॥ భాతినలే
నకృతయుగంరఘుకులదీపేనశౌరిణాత్రేతా। ద్వాపారస్తపో
జనినాకలియుగంవీరరుద్రేణ॥ అత్రయథానలరామధర్మపు
త్రైఃకృతత్రేతాద్వాపగాశ్శోభంతే తథా వీరరుద్రేణకలి
యుగంశోభత ఇత్యౌపమ్యంగమ్యతే ॥ ౪౯ ॥ మధ్యదీపకం
యథా ॥ భా ఈరహిఎజళణిహీరాఅఇజోణ్హాఇపుంణిమాచ
దో । సుంతీపకమలహావోకింతీపపఅవరుందోవి॥ ఛాయా॥ భా
గీరథ్యాజలనిధీరాజతేజ్యోత్స్నయాపూర్ణిమాచంద్రః॥ త్రు
జాదిఃపురోడాశస్యేవేతరాంశస్యోపకరోతి- అతఏవ దీపసాదృశ్యాద్దీప
కమిత్యుచ్యతే- సంజ్ఞాయాంచేతీవార్థేకన్ప్రత్యయః- అత్రవిశేషమాహ
తస్యేతి ॥ ఆదిమధ్యాంతగతత్వేనఆదిమధ్యాంతవాక్యగతత్వేనేత్యర్థః॥
*॥ భా ఇతి॥ రఘుకులదీపేనశౌరిణారామేణ- తపసోజనిరుత్పత్తిర్యస్య తే
నతపోజనినాధర్మపుత్రేణ-అత్ర భాతీతిసమానధర్మస్యాదివాక్యగతత్వా
దాదిదీపకం॥ ౪౯ ॥ భా ఈరహిఎ ఇతి॥ అత్ర రాజత ఇత్యస్యద్వితీయవాక్య

గతత్వాన్మధ్యదీపకం॥౫౦॥సురేతి ॥ అత్రరక్షణస్యాంతవాక్యగతత్వా
దంతదీపకం॥ ఏషూదాహరణేష్వనేకకారకగతత్వే నైకక్రియాదీపకం-
ఏవమనేకక్రియాగతత్వే నైకకారకమపిదీపకమస్తి॥యథా॥ సాధూనా
ముపకర్తుంలక్ష్మీంద్రష్టుంవిహాయసాగంతుం । నకుతూహలికస్యమనశ్చ
రితంచమహాత్మనాంశ్రోతుమితి॥ ౫౧॥ అనంతరాలంకారయోస్సంగతి
మాహ అథేతి॥సమానధర్మస్యపదార్థగతత్వాద్దీపకతుల్యయోగితేపదా.

త్యాకమలభవఃకీర్త్యాప్రతాపరుద్రోఽపి॥ అత్రభాగీరథ్యా
దిభిస్సముద్రాదయోయథారాజంతేతథాకీర్త్యాప్రతాపరు
ద్రోరాజతఇత్యౌపమ్యంగమ్యతే॥౫౦॥ అంతదీపకంయథా॥
సురలోఅం సురణాహోణరలోఅం వీరరుందణరణాహో।
ఫణిలోఅంఫణిణాహోరక్ఖఇణిరువదవోజ్జేఅం॥ ఛాయా ॥
సురలోకంసురనాథోనరలోకంవీరరుద్రనరనాథః । ఫణిలో
కంఫణినాథోరక్షతినిరుపద్రవోద్వేగం॥ అత్రయథాసురలో
కఫణిలోకౌసురనాథఫణినాథాభ్యాంరక్షితౌ తథావీరరుద్రే
ణనరలోకోరక్ష్యతఇత్యౌపమ్యంగమ్యతే॥ ౫౧॥ అథపదార్థ
గతాలంకారద్వయానంతరం వాక్యార్థగత మలంకారద్వ

## ప్రతివస్తూపమాలంకారః.

యంనిరూప్యతే ॥ యత్రసామాన్యనిర్దేశఃపృథగ్వాక్యద్వయే
యది । గమ్యౌపమ్యాశ్రితాసాస్యాత్ప్రతివస్తూపమామతా॥
యత్రవస్తుప్రతివస్తుభావేనసామాన్యంవాక్యద్వయే నిర్దిశ్య
తే తేనగమ్యౌపమ్యాప్రతివస్తూపమా । సాసాధర్మ్యవైధ

ర్మ్యగతే - తన్నిరూపణానంతరంతదారబ్ధవాక్యార్థమూలాలంకారద్వయ
ముచ్యతఇత్యర్థః తత్రాపిపూర్వోక్తరీత్యాంతరంగవస్తుప్రతివస్తుభావ
మూలాంప్రతివస్తూపమామాహ యత్రేతి ॥ ఫలతోవ్యాచష్టే యత్రవ
స్త్వితి॥ గమ్యౌపమ్యేతిఇవాద్యప్రయోగాదితిభావః - అన్యథేయముప
మైవస్యాదితిహృదయం - తేనప్రతివస్తుప్రతివాక్యార్థముపమాసామా
న్యంయస్యాంసాప్రతివస్తూపమేత్యన్వర్థేయమజని॥ తస్యాద్వైవిధ్యమా

హ సాధర్మ్యేతి॥*॥సాధర్మ్యేణోదాహరతి మంథానేతి॥ అత్ర సంబం
ధిభేదేనక్షమశక్తశబ్దాభ్యాం సమానధర్మస్య కథనాద్వస్తుప్రతివస్తుభా
వః॥౫౨॥వైధర్మ్యేణోదాహరతి ప్రతాపేతి ॥ పటీయానతిపటుః॥౫౩॥
దృష్టాంతంలక్షయతి యత్రేతి ॥ ద్వయోస్సదృశయోరర్థయోరుపాదా
నంబింబప్రతిబింబభావఇత్యుక్తం- అత్రాపి ఇవాద్యుపాదానేపూర్వ

ర్మ్యాభ్యాంద్వివిధా ॥*॥ ప్రథమాయథా॥మంథానాచలప
వైకఃక్షమస్సింధువిలోడనే । ప్రతాపరుద్రఏవైకఃశక్తశ్శ
త్రువిలోడనే ॥ అత్రయథాసముద్రవిలోడనేమంథనాచలః
క్షమః-తథాశత్రువిలోడనేప్రతాపరుద్రశ్శక్తఇత్యౌపమ్యం
గమ్యతే॥౫౨॥ద్వితీయాయథా ॥ ప్రతాపరుద్రఏవైకఃపటీ
యాన్జనరంజనే।చంద్రాదృతేక్షమోనాన్యశ్చకోరపరితో
షణే॥అత్ర చంద్రేణయథాచకోరపరితోషణంక్రియతేతథా
వీరరుద్రేణజనరంజనంక్రియతఇతివైధర్మ్యేణౌపమ్యంగమ్య

## దృష్టాంతాలంకారః.

తే॥౫౩॥యత్రవాక్యద్వయేబింబప్రతిబింబతయోచ్యతే।సా
మాన్యధర్మోవాక్యజ్ఞైస్సదృష్టాంతోనిగద్యతే ॥ యత్రబింబ
ప్రతిబింబభావేనసామాన్యంవాక్యద్వయేనిర్దిశ్యతేసదృష్టాం
తాలంకారః సోపిసాధర్మ్యవైధర్మ్యాభ్యాంద్వివిధః ॥*॥ ఆ
ద్యోయథా ॥ క్షోణీంబిభర్తుభూభృతఃకతిపయేకాపిప్రతి
ష్ఠాపునః స్వర్ణాద్రేర్దిగధీశవాసనగరీసందిగ్ధకుంజశ్రియః ।
రాజానోజనరంజనంవిదధతాం శ్రీవీరరుద్రప్రభోః కోప్య

వముపమైవస్యాదితిద్రష్టవ్యం - దృష్టాంతోనిశ్చయోయత్ర సదృష్టాంత
ఇత్యర్థః ॥*॥ సాధర్మ్యేణోదాహరతి క్షోణీమితి॥భూభృతఃపర్వతాః-
దిగధీశానామింద్రాదీనాంవాసనగరీత్వేనసందిగ్ధాఃసందేహవిషయీ
కృతాఃకుంజశ్రియోయస్యతస్యతథోక్తస్య - తత్రకుంజేష్వేవనగరబు
ద్ధిరుదేతీతిభావః-సంపూర్వకోదిహిఃసకర్మకోపిదృశ్యతే- యథానానుప
లబ్ధేనస్సిద్ధేర్థేన్యాయః ప్రవర్తతేఅపితుసందిగ్ధఇతి - జగత్త్రియధురా

యాంధారేయాభ్యాంధురంధరాభ్యాందోర్భ్యాంశాలతే తాభ్యేన

తథోక్తస్య-ధారేయశబ్దో వ్యాఖ్యాతః॥ ౫౪ ॥ వైధర్మ్యేణోదాహరతి

కాకతీంద్రేతి॥ ౫౫ ॥నిదర్శనాయాస్సంగతిమాహ అథేతి॥అత్రబింబప్రతి

బింబభావో భ్యుచ్చయః॥లక్షణమాహ అసంభవదితి॥ ఉపమానధర్మస్యో

న్యేమహీమాజగత్త్రియధురాధారేయదోశ్శాలినః ॥ అత్ర

ప్రతాపరుద్రస్యమేరోశ్చ బింబప్రతిబింబభావాదౌపమ్యం

గమ్యతే॥౫౪॥ వైధర్మ్యేణయథా ॥ కాకతీంద్రకృపాదృష్టి

మాత్రాజ్ఞాగ్రతిసంపదః। తావదజ్ఞానినిద్రాంతియావన్నో

దేతిభానుమాన్॥ అత్రయథాభాస్వదుదయమాత్రేణపద్మా

నిసముల్లసంతి తథాప్రతాపరుద్రదయావిలోకనమాత్రేణ

సంపదస్సంభవంతీతివైధర్మ్యేణబింబప్రతిబింబనం॥ ౫౫ ॥

## నిదర్శనాలంకారః

అథగమ్యమానౌపమ్యప్రస్తావాన్నిదర్శనాలంకారో నిరూప్య

తే॥అసంభవద్ధర్మయోగాదుపమానోపమేయయోః । ప్రతి

బింబక్రియాగమ్యాయత్రసాస్యాన్నిదర్శనా ॥ యత్రోప

మానధర్మస్యఉపమేయగతత్వేననిబద్ధస్యాన్వయాసంభవా

త్తత్సంబంధార్థంబింబప్రతిబింబకరణమాక్షిప్యతే సైకానిద

ర్శనా॥తద్విపర్యయేద్వితీయానిదర్శనా॥*॥ప్రథమాయథా ॥

రిపులిమిరముదస్యన్రత్నసింహాసనస్థస్త్రిభువనమహనీయః

కాకతీయక్షితీశః। వహతిమహితవిశ్వోల్లాసిలీలామభిఖ్యాము

దయశిఖరిచూడాచుంబినస్తీవ్రభానోః ॥ అత్రతీవ్రభానోర

భిఖ్యాయాః ప్రకృతే అసంభవాదభిఖ్యాసదృశీమభిఖ్యాంవ

పమేయగతత్వేనోపమేయధర్మస్యోపమానగతత్వేనవాసంబంధాసంభ

వాద్వాక్యార్థసంబంధానిదర్శనాద్వివిధేత్యర్థః ॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి॥

తద్విపర్యయఇతి ॥ ఉపమేయధర్మస్యోపమానగతత్వేనేత్యర్థః॥రిపుతిమి

రమితి ॥ ఉదయశిఖరిచూడాచుంబినఃప్రాచీనపర్వతాగ్రవర్తినస్తీవ్ర

భానోర్విశ్వోల్లాసిలీలాంలోకానందిస్వరూపామభిఖ్యాంశోభాం వహ

తి॥ యోజయతి అత్రేతి॥ ౫౮ ॥ వీరరుద్రేతి॥ అత్రోపమేయధర్మస్యో-
పమానేఽసంభవాత్ప్రతిబింబక్రియాక్షేప ఇత్యాహ ॥ అత్ర యశ ఇతి ॥
౫౭॥ అత్ర చ విశేషాంతరమాహ క్వచిదితి॥ కాకతీంద్రేతి॥ అలాక్షాభ్యామ
లక్తకరహితాభ్యాం-పూర్వం రాజ్యసమయ ఇత్యర్థః- సంభవద్వాక్యా
ర్థసంబంధాపీయమన్యైరంగీకృతా- తదుక్తం-అభవన్వస్తుసంబంధో భ
వన్వాయత్ర కల్పయేత్ । ఉపమానోపమేయత్వం కథ్యతే సా నిదర్శనేతి-
ఉదాహరణం తు॥ చూడామణిపదే ధత్తే యో దేవం రవిమాగతం । సతాం
కార్యాతిథేయీతి బోధయన్ గృహమేధిన ఇతి- అత్ర చక్రవర్తివ్యాచక్రే

హతీతి బింబప్రతిబింబకరణాక్షేపః॥ ౫౮॥ ఉపమేయధర్మస్య
ఉపమానేఽసంభవాద్యథా॥ వీరరుద్రనరేంద్రస్య యశో వై-
శద్యసంపదః । లక్ష్యంతే క్షీరవారాశిలీలాదర్పణమండలే ॥
అత్ర యశోవైశద్యస్య మద్ధ్యార్ణవేఽసంభవాత్సాదృశ్యోపా
గమేన బింబప్రతిబింబనం గమ్యతే॥ ౫౭॥ క్వచిన్నిషేధవశా
దాక్షిప్తయా ప్రాప్త్యా బింబప్రతిబింబకరణాక్షేపో యథా॥
కాకతీంద్రద్విషత్కాంతా ధావంత్యః ప్రతికాననం । ప
ద్భ్యాం ముంచంత్యలాక్షాభ్యాం స్థలే రక్తోత్పలశ్రియం ॥ అ
త్ర ముంచంతీతి నిషేధాత్పూర్వం రక్తోత్పలశ్రీప్రాప్తి రా

## వ్యతిరేకాలంకారః

క్షిప్తా ॥ ౫౮ ॥ భేదప్రధానసాధర్మ్యముపమానోపమేయ

బోధయన్నితి కారీషాగ్నిరధ్యాపయతీతివద్గిరిగృహమేధినో బోధనక్రియా
సమర్థాన్ కరోతీతి తత్సమర్థాచరణేణిచః ప్రయోగాత్సంభవతి వస్తుసం
బంధ ఇతి తతస్తత్సదృశబోధనాక్షేపః సైషా సర్వాపి పదార్థవృత్తిః॥ వా
క్యార్థవృత్తిర్యథా॥ తత్పాదనఖరత్నానాం యదలక్తకమార్జనం । ఇదం
శ్రీఖండలేపేన పాండురీకరణం విధోరితి- న చాయం దృష్టాంతః - అత్ర వా
క్యయోస్సాపేక్షత్వాత్ - యత్ర నిరపేక్షవాక్యద్వయే బింబప్రతిబింబ
భావస్స దృష్టాంతః - యత్ర సాపేక్షవాక్యద్వయే సోఽసౌ నిదర్శనేతి మనయో
ర్భేదః - అత్ర మాలావైచిత్ర్యపి ద్రష్టవ్యా॥ ౫౮॥ అథ గవాక్షప

స్యప్రస్తావాద్వ్యతిరేకంలక్షయతి భేదేతి॥ భేదో వైలక్షణ్యంతత్ప్రధా
నంసాధర్మ్యంగమ్యత ఇత్యధ్యాహృత్యవ్యాచష్టే-యత్రేతి ॥ ఉదాహ
రతి॥దినకృతీతి॥ రాగోనురాగః పరాంచి ప్రతికూలాని అయంతుకువలయేన
భూమండలేనకమలయాలక్ష్మ్యాచ అభేదాధ్యవసితైః కువలయకమలై
రాదృతప్రకాశ ఇత్యుపమానాదుపమేయస్యాధిక్యకథనం శ్లేషమూలం -
ఉపమానాదుపమేయస్యాల్పత్వపక్షే సహృదయహృదయానధిరోహాదు
దాహరణంనోక్తం- భేదద్వయలక్షణంతుసర్వస్వకారానుసారాదితిర

యోః॥ఆధిక్యాల్పత్వకథనాద్వ్యతిరేకస్స ఉచ్యతే॥ యత్రో
పమానాదుపమేయస్యాధిక్యేనన్యూనత్వేనవా ప్రతిపాదనే
న భేదప్రధానంసాధర్మ్యముపగమ్యతే సవ్యతిరేకాలంకారః॥
*॥ యథా ॥ దినకృతికుముదైర్ధృతోనరాగః శశినిపరాంచిప
రంసరోరుహాణి । కువలయకమలాదృతప్రకాశః ప్రభవతివి
శ్వసుహృత్ప్రతాపరుద్రః ॥ అత్రరవిశశినోరసంభవేనసర్వ
ప్రియంకరత్వేన ఉపమేయభూతస్య ప్రతాపరుద్రస్యాధి
క్యం కువలయకమలాదృతప్రకాశ ఇతి శ్లేషసముత్థాపితోవ్య

## శ్లేషాలంకారః

తిరేకః॥౫౯॥అథశ్లేషాలంకారోనిరూప్యతే ॥ ప్రకృతాప్రకృ
తోభయగతముక్తంచేచ్ఛబ్దమాత్రసాధర్మ్యం । శ్లేషోయం
శ్లిష్టత్వంసర్వత్రాద్యద్వయేనాంత్యే ॥ యత్ర కేవలప్రకృ

హస్యం-తదీయోదాహరణంతుకావ్యప్రకాశకారస్సముమాపయత్ - త
త్ప్రకారోవ్యతిరేకప్రపంచశ్చతత్రైవద్రష్టవ్యః- ఉపమానాద్యదన్యస్య
వ్యతిరేకస్సఏవస ఇతితల్లక్షణమేవసాధీయః॥ ౫౯ ॥ వ్యతిరేకస్యశ్లేషగ
ర్భత్వాత్తత్ప్రసంగానంతరంశ్లేషంప్రతిజ్ఞాపూర్వకంలక్షయతి అథేతి॥
యత్ర కేవలప్రకృతయోః కేవలాప్రకృతయోః ప్రకృతాప్రకృతయో
శ్చశబ్దమాత్రసాధర్మ్యముక్తంచేత్ శ్లిష్టపదోపనిబంధః కృతశ్చేదిత్యనే
నోపమావ్యవచ్ఛేదః-అయంశ్లేషాలంకారః - అత్రాద్యద్వయే కేవలప్ర
కృతశ్లేషే కేవలాప్రకృతశ్లేషే చేత్యర్థః - సర్వత్రశ్లిష్టత్వంపి శేషణేష్వ

విశేష్యేషుచశ్లేషఇత్యర్థః -అంత్యేఉభయశ్లేషే నసర్వత్రశ్లిష్టత్వంకిం
తువిశేషణేష్వేవేత్యర్థః - విశేష్యయోరపిశ్లిష్టత్వేశబ్దశక్తిమూలధ్వని
ప్రసంగః॥తదేతదాహ అత్రేతి॥ ననూభయశ్లేషఏవవిశేష్యశ్లిష్టత్వేధ్వ
నిశంకానేతరభేదద్వయఇత్యత్ర కింనియామకమతఆహ కేవలప్రకృత
యోరితి ॥ ఆద్యభేదద్వయేవిశేష్యయోరపిశ్లిష్టత్వేఅర్థద్వయస్యప్రస్తు
తత్వావిశేషాదప్రస్తుతత్వా విశేషాద్వాఅభిధాయా అకుంఠితసంచారి
త్వాత్ ప్రస్తుతాప్రస్తుతౌ ద్వావప్యర్థౌవాచ్యావేవ - అతోనాద్యభేద
ద్వయేధ్వనిశంకేతిభావః - ఉభయశ్లేషేకథంధ్వనేరవకాశఇత్యాకాం

తయోః కేవలాప్రకృతయోశ్చశ్లేషః కథ్యతేతత్రప్రకార
ద్వయేవిశేషణవిశేష్యశ్లిష్టతా ॥ ప్రకృతాప్రకృతవిషయేం
త్యభేదేవిశేషణమాత్రశ్లిష్టతా। విశేష్యయోరపిశ్లిష్టత్వేశ
బ్దశక్తిమూలధ్వనిప్రసంగాత్ । కేవలప్రకృతయోఃకేవలా
ప్రకృతయోశ్చఏకశబ్దగోచరత్వేతునధ్వనిశంకా । అత్రా
ర్థద్వయప్రతిపాదనే అప్రస్తుతత్వేనప్రస్తుతత్వేనవా వైష
మ్యాభావాదభిధైవసమర్థా - ప్రస్తుతాప్రస్తుతవిషయేతు
అభిధాయాః ప్రస్తుతైకపరతంత్రత్వాదప్రస్తుతార్థప్రతిప
త్తిర్వ్యంజనవ్యాపారాయత్తైవ - తథాచోక్తం కావ్యప్ర
కాశే॥అనేకార్థస్యశబ్దస్యవాచకత్వేనియంత్రితే। సంయో
గాద్యైరవాచ్యార్థధీకృద్వ్యాపృతిరంజనమితి ॥ తదేవంత్రి

ధాయామాహ ప్రస్తుతాప్రస్తుతవిషయేత్వితి॥ ప్రకరణాదికంప్రస్తుతా
ర్థఏవాభిధాంనియచ్ఛతినాప్రస్తుతార్థే - అతస్తస్యనవాచ్యత్వమితిభా
వః ॥ ననుమాభూద్వాచ్యత్వంవ్యంగ్యత్వంతు కుతోలభ్యతఇత్యతఆహ
అప్రస్తుతేతి॥ అర్థాంతరస్యవ్యంజనవ్యాపారైకవిషయత్వేవృద్ధసమ్మతి
మాహ అనేకేతి॥ అనేకార్థస్యహర్యాదిశబ్దస్యసంయోగాద్యైస్సంయో
గోవిప్రయోగశ్చేత్యాదిభిర్వాక్యపదీయోక్తైరర్థనిశ్చాయకైర్వాచక
త్వేనియంత్రితేప్రస్తుతపరత్వేననియమితేసతి - అవాచ్యార్థధీకృదర్థాం
తరప్రతీతికృద్వ్యాపృతిరంజనంవ్యంజనవ్యాపారఇత్యర్థః ॥ తదేవమితి

ప్రకృతాప్రకృతోభయగతత్వే నేత్యర్థః- అయంచ శ్లేషః ప్రకారాన్తరే
ణాపి త్రివిధః-తథాహి జతుకాష్ఠన్యాయేన సభంగపదశ్శబ్దశ్లేషః - ఏకనా
ళావలంబిఫలద్వయన్యాయేనాభంగపదోర్థశ్లేషః- ఉభయనిబంధేతూభ
యశ్లేషఇతి- కావ్యప్రకాశకారఃపునరిమమర్థశ్లేషం శబ్దశ్లేషమేవోక్త్వా
ऽన్యథార్థశ్లేషమవోచత్ - తద్వివేకస్తుతత్రైవద్రష్టవ్యః ॥*॥ కేవలప్ర
కృతశ్లేషముదాహరతి రాజ్ఞ ఇతి ॥ నీలకంఠకలాపాం కేమయూరపింఛది
హ్నే- స్ఫురంతీఅబ్జమణేఃకౌస్తుభస్యత్విడ్యస్యతస్మిన్మాధవేసకలస్థితిః
ప్రతిపదాదిఃరాజ్ఞఃపూజావిధింధత్తే - నీలఃకంఠోయస్యాసౌనీలకంఠఃక
లాష్షోడశపాటీతికలాపశ్చంద్రోంకశ్శేఖరోయస్యసతథోక్తఃఉభయో
ర్విశేషణసమాసః తస్మిన్ స్ఫురంతీఅబ్జమణేశ్చంద్రకాంతస్యత్విడివత్వి

> ధాశ్లేషః ॥*॥ తత్ర కేవలప్రాకరణికయోర్యథా ॥ రాజ్ఞః
> పూజావిధింధత్తే సకలోమాధవేతిథిః । నీలకంఠకలాపాంకే
> స్ఫురదబ్జమణిత్విషి ॥ అత్రపూజావిషయతయాహరిహర
> యోఃప్రాకరణికత్వం॥ ౬౦॥ అప్రాకరణికయోర్యథా॥
> సదృశఃకాకతీంద్రోయంమహాకులమహీభృతాం। శిరోగృ
> హీతసన్మార్గస్ఫురత్కటకసంపదాం॥ అత్రమహాకులానాం
> హరిశ్చంద్రప్రభృతీనాంకులపర్వతానాం చోపమానత్వేనా

ద్యస్యతస్మిన్నుమాధవేసకలాతిథిఃపూజావిధింధత్తే-తదాద్యాస్థితయో
ద్వయోరిత్యమరః - సర్వేష్వపితిథిషుహరిహరౌపూజనీయావిత్యర్థః-
సకలోమాధవేతిథిరిత్యత్రసభంగపదత్వాచ్ఛబ్దశ్లేషత్వంఅన్యత్రాభం
గపదత్వాదర్థశ్లేషత్వంచయథాసంభవంద్రష్టవ్యం॥ ౬౦॥ కేవలాప్రకృ
తశ్లేషముదాహరతి సదృశఇతి ॥ శిరసాగృహీతోగౌరవేణస్వీకృతస్స
న్మార్గస్సాధుమార్గోయేషాంతేతథోక్తాః - స్ఫురంత్యఃకటకానామలంకా
రాణాంసంపదోయేషాంతేతథోక్తాః-ఉభయోర్విశేషణసమాసః-మహ
త్కులంయేషాంతేమహాకులాః - తేచతేమహీభృతోరాజానోహరిశ్చం
ద్రాదయఃపర్వతాశ్చ-శిరోభిశ్శిఖరైర్గృహీతస్సన్మార్గోనక్షత్రమార్గో
యేషాంతేతథోక్తాః స్ఫురంత్యస్సానుసంపదో యేషాంతేషాంమహతాం

కులమహీభృతాంకులపర్వతానాంచసదృశః॥ ౬౧॥ ఉభయశ్లేషముదా
హరతి విజితేతి॥విజితారిపురోనిర్జితశత్రునగరస్త్రిపురాంతకశ్చ- మూ
ర్త్యావిలసంతిసర్వాణిమంగళాని విలసంతీసర్వమంగళాపార్వతీచ య
స్యసః-రాజమౌళీరాజశ్రేష్ఠశ్చంద్రశేఖరశ్చ - అత్రరుద్రప్రతాపరు
ద్రయోర్విశేష్యయోఃపృథగుపాదానంఅతఉభయశ్లేషః॥౬౨॥ సంగతి
పూర్వకంపరికరంలక్షయతి విశేషణేతి ॥ అభిప్రాయగర్భావ్యంగ్యగ
ర్భా- వ్యంగ్యస్యవాచ్యోన్ముఖత్వేనవాచ్యాతిశాయిత్వాభావాత్పరికర

ప్రాకరణికత్వం॥౬౧॥ ప్రాకరణికాప్రాకరణికయోర్య
థా॥ విజితారిపురోమూర్త్యావిలసత్సర్వమంగళః । రాజమౌ
ళిఃప్రతాపాంకరుద్రోరుద్రఇవాస్థితః॥ అత్రప్రతాపరుద్ర
రుద్రయోః ప్రాకరణికాప్రాకరణికత్వం॥ ౬౨॥ విశేషణ

## పరికరాలంకారః

వైచిత్ర్యమూలత్వాత్పరికరఉచ్యతే॥ యత్రాభిప్రాయ
గర్భాస్యాద్విశేషణపరంపరా । తత్రాభిప్రాయవిదుషా
మసౌపరికరోమతః॥ యత్రవిశేషణానిసాభిప్రాయాణినిబ
ధ్యంతేసపరికరాలంకారః॥*॥యథా॥రాజ్ఞోయాదవవంశపా
ర్థివమణేఃప్రఖ్యాతశౌర్యశ్రియస్త్వంగత్తుంగతురంగసైన్య
మహతోమానైకవిత్తస్యచ। సద్యోరుద్రనరేంద్రనాయకచ
మూనాథనకేనా ప్యధిక్షిప్తస్యాచరితాని సేవణపతేర్జానా
తిసాగౌతమీ॥ అత్రరాజ్ఞఇత్యేవమాదివిశేషణాన్యత్వాప్రస

ఇత్యన్వర్థోలంకారః ॥*॥ ఉదాహరతి రాజ్ఞ ఇతి॥ రాజ్ఞోనతుయస్యకస్య
చిత్ -యాదవవంశపార్థివమణేర్మహాకులీనస్య నమ్లేచ్ఛస్య-ప్రఖ్యాతశౌ
ర్యశ్రియోనేకధావిహితపరాక్రమస్యనత్వనాఘ్రాతరణగంధస్య-త్వం
గత్తుంగతురంగసైన్యమహతోనైకాకినః- మానైకవిత్తస్యనతుయథాక
థంచిత్ప్రాణపరాయణస్య సేవణపతేఃకేనాప్యంధ్రచమూపతినా అధిక్షి
ప్తస్యపతః-ఆచరితాన్యాయుధసన్న్యాసాదీని-సాకబలిత సేవణపతిసర్వ
స్వాగౌతమీజానాతీత్యేవంసాభిప్రాయవిశేషణత్వం-ఉత్ప్రాసగర్భా

న్యభిప్రాయగర్భాణీత్యర్థః॥౮౩॥ గమ్యత్వప్రస్తావాత్పరికరానంతరం విశేషగమ్యత్వాశ్రయమాక్షేపంలక్షయతి విశేషేతి॥ యత్రోక్తస్యవక్ష్యమాణస్యవా ప్రాకరణికత్వేనవిధాతుమిష్టస్య అతఏవనిషేధానర్హస్యయోనిషేధోవిశేషబోధార్థమభిధీయమానస్సన్నాభాసీభవతిసఆక్షేపఇత్యర్థః॥తస్యచతుర్ధావిభాగమాహ ఉక్తవిషయఇత్యాదినా॥ తత్రో

## అథాక్షేపాలంకారః.

గర్భాణి॥౮౩॥ విశేషబోధాయోక్తస్యవక్ష్యమాణస్యవాభవేత్।నిషేధాభాసకథనమాక్షేపస్సఉదాహృతః ॥ యత్రవిశేషప్రతిపత్త్యర్థముక్తవక్ష్యమాణయోః ప్రాకరణికయోర్నిషేధాభాసఃకథ్యతేసఆక్షేపాలంకారః ॥ ఉక్తవిషయేవస్తువాకథనంవానిషిధ్యతే - వక్ష్యమాణవిషయేకథనమేవనిషిధ్యతే। తత్రాపిసామాన్యరూపేణప్రతిజ్ఞావిశేషరూపేణనిషేధః।అంశోక్తావంశాంతరస్యవానిషేధః। ఏవంచతుర్విధోయమాక్షేపః ॥*॥ క్రమేణైషాముదాహరణాని ॥ నరేంద్రమౌళేనవయంరాజసందేశహారిణః। జగతుర్కుటుంబినఃకశ్చిన్నశత్రురితికథ్యతే ॥ అత్రరాజసంధివిగ్రహకారిణాముక్తానవయంసందేశహారిణఇతివస్తునిషేధః । సచానుపపద్యమానఃసంధివిగ్రహకాలోచితకైతవవచనపరిహారేణ తత్త్వవాదిత్వేపర్యవసితః। సర్వజగత్పాలకస్యతవశత్రుభావేననాలోకనీయారాజానః కింతుభృత్యరూపేణసంరక్షణీయా ఇత్యేవమాదివిశేషమాక్షిపతి॥౮౪॥కథననిషేధోయథా ॥ వయమశరణాఇత్యేషోక్తిఃకథంఘటతేజగత్త్రితయశరణేత్రాయ

క్తవిషయవస్తునిషేధముదాహరతి నరేంద్రేతి॥ అజాతశత్రోఃకిమర్థం సంధివిగ్రహకారిణఇతిభావః॥వస్తునిషేధంయోజయతి అత్రేతి ॥ తత్ఫలంవిశేషమాహ సచేతి॥ సందేశహారిషుతత్వనిషేధోనుపపద్యమానస్సన్నస్మదీయారాజానోభృత్యరూపేణభరణీయాఇత్యాదివిశేషం బోధయతీత్యర్థః॥౮౪॥కథననిషేధముదాహరతి వయమితి॥ సర్వేషాంనాథేర

తుకే…మసార్వే చత్వయిదీప్యమానే- సర్వాంతర్భూతానామస్మాకమ
శరణాస్త్రాయస్వ ప్రణతా ఇత్యాదీని వచనాని వ్యర్థానీత్యర్థః॥ యోజయ
తి అత్రేతి॥ వయమశరణా ఇత్యేవమాద్యుక్తిభిర్యః కథననిషేధః తస్మాదా
భాసరూపాదవిషయప్రవృత్త్యా నిషేధస్య ప్రరోహాభావాదాభాసత్వ
మితి భావః॥ ౬౫॥ వక్ష్యమాణవిషయే సామాన్యం ప్రతిజ్ఞాయ విశేషనిషేధ

> స్వావస్మానితిస్ఫుటమజ్ఞతా। సకలజనతారక్షాదక్షే త్వయి ప్ర
> ణతా ఇతి త్రిభువననమసార్వే సిద్ధం ప్రతాపమహీపతే॥ అ
> త్ర వయమశరణా ఇత్యేవమాద్యుక్తికథన నిషేధాభాసరూ
> పాదవశ్యం పరిపాలనీయత్వాదివిశేషః ప్రతీయతే ॥ ౬౫ ॥
> వక్ష్యమాణవిషయే సామాన్యం ప్రతిజ్ఞాయ కథననిషేధో య
> థా॥ విజ్ఞాపయామస్తే కించిత్కాకతీయకులోద్వహ। విజ్ఞాప్య
> తే కిమథవా సర్వజ్ఞైరతుకే త్వయి॥ అత్ర విజ్ఞాపయామ ఇతి సా
> మాన్యం ప్రతిజ్ఞాయ విశేషకథననిషేధాభాసాత్సర్వథావ
> యం రక్షణీయా ఇతి విశేష ఆక్షిప్యతే॥ ౬౬॥ అంశోక్త్యాంశాం
> తరస్య నిషేధో యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్స్వయమిద్ధతేజా దై
> వం చ తద్విక్రమదత్తహస్తం। యూయం చ తూలోపమసార
> భాజస్తమ్యుక్తమేవం యదివా కిముక్తైః॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రో
> మహీయాన్ యూయమల్పా ఇత్యంశోక్త్యా యదివా కిముక్తై
> రిత్యంశాంతరనిషేధాభాసేన సర్వథా ప్రణామైః ప్రసాదనీ
> యోఽయం న తు ప్రాతిపక్ష్యమవలంబనీయం యుష్మాభిరితి శ
> త్రుస్త్రీవచనభంగ్యా విశేష ఆక్షిప్యతే॥ ౬౭॥ సమానార్థత

ముదాహరతి విజ్ఞాపయామ ఇతి ॥ అత్ర ప్రథమార్ధే సామాన్యేన ప్రతిజ్ఞా
య ద్వితీయార్ధే వయం రక్షణీయా ఇతి విశేషబోధార్థం విశేషకథననిషేధా
దాక్షేపః॥ ౬౬॥ అంశోక్త్యాంశాంతరనిషేధముదాహరతి ప్రతాపేతి॥
ఇద్ధతేజాస్సమృద్ధప్రతాపః దత్తహస్తమనుకూలం తూలోపమసారభా
జో నిస్సారా ఇత్యర్థః- తదేవం యుక్తమిత్యంశోక్త్యా కిముక్తైరిత్యంశాంత
రనిషేధః- తస్య వ్యంగ్యం విశేషమాహ॥ సర్వథేతి॥ ౬౭॥ ఆక్షేపాంతరము

పక్షిపతి సమానేతి॥ సమానార్థతయా సమానన్యాయతయేత్యర్థః ॥ తదే
వాహ యథాచేతి॥ అనుపపత్తివశాదిష్టనిషేధస్యేవానిష్టవిధేరప్యాభా
సత్వాదాక్షేపత్వమితిభావః॥ ఉదాహరతి నాథేతి॥ అనిష్టవిధ్యాభాసం
యోజయతి అత్రేతి॥ ౯౮॥ అథగమ్యత్వప్రస్తావాద్వాచ్యాభాసత్వప్ర
సంగేనాక్షేపానంతరం వ్యాజస్తుతిం లక్షయతి నిందయేతి ॥ యత్రనింద

యాఽనిష్టవిధ్యాభాసోప్యాక్షేపఇత్యభ్యుపగమ్యతే। యథా
చఇష్టనిషేధస్యానుపపద్యమానతయాఆభాసత్వం తథా అని
ష్టవిధేరప్యనుపపద్యమానతయాఆభాసత్వం ॥ యథా॥ నాథ
ప్రతాపరుద్రస్య సేవాంత్యజసిచేత్త్యజ । అరణ్యగృహమే
ధిన్యారీతిరభ్యస్యతేమయా ॥ అత్రానిష్టభూతంప్రతాపరు
ద్రపాదసేవాత్యజనం తద్రిపుకామిన్యావిధీయతే। సవిధిరను
పపద్యమానఆభాసేపర్యవస్యతి । అరణ్యగృహమేధిన్యారీతి
రభ్యస్యతఇత్యనేనవిధ్యాభాసపవోపబృంహితః॥ ౯౮॥ అథ

## వ్యాజస్తుత్యలంకారః

గమ్యప్రస్తావాద్వ్యాజస్తుతిరుచ్యతే॥ నిందయావాచ్యయా
యత్రస్తుతిరేవావగమ్యతే। స్తుత్యావాగమ్యతేనిందావ్యా
జస్తుతిరసౌమతా ॥ యత్రనిందాకథనముఖేనస్తుతిర్గమ్యతే
ఏకాసా యత్రచస్తుతిముఖేననిందాగమ్యతే సాద్వితీయా
వ్యాజస్తుతిః ॥*॥ క్రమేణయథా ॥ కాకతీయవిభోః కీర్త్యాకిం
వాద్యధవళీకృతం। యత్తదీయారివక్త్రేషుదృశ్యతేకాళిమా
మహః ॥౯౯॥ స్తుత్యానిందాయథా ॥ ప్రతాపరుద్రనృపతేర
హోసాహసికాద్విపః । యద్విశంత్యుదధిశైలానారో

యాస్తుత్యావావాచ్యయా ప్రమాణాంతరబాధితస్వరూపయా యథా
క్రమంస్తుతిర్నిందావాగమ్యతేసావ్యాజేనవ్యాజరూపావాస్తుతిరితి ద్వి
విధాప్యన్వర్థావ్యాజస్తుతిరిత్యర్థః॥ కాకతీయేతి ॥ విశేషనిషేధేశేషాభ్య
నుజ్ఞానమితిన్యాయేనారివక్త్రవ్యతిరిక్తంవిశ్వం కీర్త్యాధవళీకృతమితి నిం
దయాస్తుతిర్గమ్యతే॥౯౯॥ ప్రతాపేతి॥ అత్రశత్రూణాంసాహసప్రశం

సయ్యభీరుత్వంవ్యజ్యతే॥ ౭౦॥ స్తుతిప్రసంగాద్వ్యాజస్తుత్యనంతరమ
ప్రస్తుతప్రశంసామాహ అథేతి ॥ యద్యప్యప్రస్తుతమప్రస్తుతత్వాదేవ
నకథనీయంతథాపిప్రస్తుతార్థప్రతీత్యర్థత్వాదవిరోధః అత్రగమ్యగమక
యోః ప్రస్తుతాప్రస్తుతయోర్నియామకం సంబంధమాహ సారూప్యే
తి॥ఆదిగ్రహణాత్సామాన్యవిశేషభావః కార్యకారణభావశ్చగృహ్యతే -
తేషామేవార్థాంతరప్రతీతిహేతుత్వాత్ - తేన సామాన్యంవిశేషః కా
ర్యంకారణంసరూపంచప్రస్తుతంస్వస్వప్రతియోగినో ప్రస్తుతస్యకథనా

హంతిసమంతతః॥ ౭౦॥ అథగమ్యత్వప్రస్తావాదప్రస్తుతప్ర

## అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారః.

శంసోచ్యతే॥అప్రస్తుతస్యకథనాత్ప్రస్తుతంయత్రగమ్యతే ॥
అప్రస్తుతప్రశంసేయంసారూప్యాదినియంత్రితా ॥ యత్ర
సారూప్యేణసామాన్యవిశేషభావేన కార్యకారణభావేనచా
ప్రస్తుతకథనాత్ప్రస్తుతప్రతీతిస్తత్రాప్రస్తుతప్రశంసా ।
అప్రస్తుతాత్ప్రస్తుతప్రతీతిరిత్యనేనసమాసోక్తివ్యావృత్తిః ।
నచకార్యాత్కారణప్రతీతావనుమానావిర్భావశంకా ॥ అ
నుమానాలంకారే ప్రత్యాయ్యప్రత్యాయకయోర్ద్వయో
రపిప్రాకరణికత్వాభ్యుపగమాత్ । అనేనపర్యాయోక్తస్య
వ్యావృత్తిరపి । నచాయంధ్వనిః ప్రతీయమానస్యవాచ్యసి
ద్ధ్యంగత్వాత్ ॥*॥ తత్ర సారూప్యేణయథా ॥ ఆశాసుప్రశ

త్ప్రతీయతఇతిపంచాప్రస్తుతప్రశంసాభేదాః ॥ నచేయంసమాసోక్తిస్త
ద్విపర్యయేణప్రవృత్తేరిత్యాహ అప్రస్తుతాదితి ॥ కార్యాత్కారణప్రతీ
తిభేదస్యానుమానేంతర్భావంవారయతి నచేతి ॥ అతఏవపర్యాయోక్త
వ్యావృత్తిరపీత్యాహ అనేనేతి॥ తత్రాప్యుభయోః ప్రకృతత్వాదితిభా
వః॥వ్యంగ్యమత్రాలంకార్యమతఆహ నచేతి॥ తత్ర హేతుమాహ ప్రతీ
యమానస్యేతి॥ వాచ్యసిద్ధ్యంగత్వాత్ అప్రస్తుతస్యవాచ్యత్వమేవా
యుక్తమితి కృత్వా ప్రస్తుతంప్రతీయమానంతత్సాధనత్వేనోపకరోతీతి
వాచ్యసిద్ధ్యంగంనామగుణీభూతవ్యంగ్యంనప్రధానమతోన ధ్వనిరితిభా

వః ॥*॥ తత్రసారూప్యేణోదాహరతి ఆశాస్వితి ॥ ప్రశమితవాసనోద యేభ్యోనివర్తితపరిమళప్రచారేభ్యోజరత్తరుభ్యోజీర్ణవృక్షేభ్యః ॥ అత్రాప్రస్తుతభ్రమరవృత్తాంతేనప్రస్తుతప్రతాపరుద్రవృత్తాంతస్సారూప్యేణప్రతీయతే-సాధర్మ్యేణేదముదాహరణం- వైధర్మ్యాదినిబంధనాస్త్వన్యతోద్రష్టవ్యాః॥౭౧॥యశస్వినీతి॥అత్రాప్రస్తుతరాజసామాన్య

మితవాసనోదయేభ్యః కింలబ్ధంభ్రమరగణైర్జరత్తరుభ్యః ।
పున్నాగోనవనవసౌరభప్రసూనై రామోదందిశతి నివాస
మారభధ్వం॥ అత్రభ్రమరవృత్తాంతేనాప్రస్తుతేనసర్వాన
సంపూర్ణవిభవానుర్వీశ్వరాన్విహాయ సకలగుణపరిపూర్ణః
సర్వజనానందీప్రతాపరుద్రఏకఏవసర్వేషాం విదుషాం సె
వ్యఇతిప్రస్తుతంప్రతీయతే॥౭౧॥సామాన్యాద్విశేషప్రతీతిర్య
థా॥యశస్వినీపద్మభవస్యసృష్టిరుత్పాదయిత్రీ నృపశేఖరా
ణాం । తత్పాలనాల్లాలనభాగ్యయోగ్యోజాతశ్చిరాన్మధ్యమ
లోకఏషః ॥ అత్రప్రతాపరుద్రస్యగుణమహత్త్వేప్రస్తుతె
సామాన్యమభిహితం॥౭౨॥ విశేషాత్సామాన్యప్రతిపత్తిర్య
థా॥దంతుమణావి ణపెంఖఇ ణభణఇ వంతు సకోఊహలా
వి।పరిసాసఆవి ణంపసఇ వణిఆఏ కీరిసీసింఠీ॥ఛాయా॥ద్రష్టు
మనాఅపినపశ్యతినభణతివక్తుంసకౌతూహలాపి । స్పర్శాశ
యాపినస్పృశతివనితాయాఃకీదృశీసృష్టిః॥ అత్రముగ్ధానాం
నవసంగమేమహతీలజ్జేతిసామాన్యేప్రస్తుతేవిశేషోభిహితః॥
౭౩॥కార్యాత్కారణప్రతీతిర్యథా ॥ గాధాఇవార్ణవాజా
తానీచాఇవమహీధ్రయః। మహీమవతరత్యస్మిన్కాకతీయకు
లేశ్వరే॥ అత్రార్ణవాదీనాంగాధత్వాదిభిఃకార్యభూతైర

వృత్తాంతవర్ణనయా ప్రస్తుతరాజవిశేషప్రతాపరుద్రగుణమహిమప్రతీతిః॥౭౨॥ దట్ఠుమణావీతి ॥ అత్రదర్శనాద్యత్కంఠాయామప్యదర్శనాదీనామప్రస్తుతానాంలజ్జావిశేషాణాముక్త్యా ప్రస్తుతలజ్జాసామాన్యప్రతీతిః - లజ్జాకార్యాణాంలజ్జాత్వమౌపచారికం ॥ ౭౩ ॥ గాధాఇతి ॥ అ

త్రా ప్రస్తుతార్ణవ గాధాది కార్యవర్ణనయా ప్రస్తుత ప్రతాపరుద్ర
గాంభీర్య ప్రతీతిః ॥ ౭౪ ॥ ప్రతాపేతి ॥ అత్రాప
స్తుతకారణవర్ణనాత్ ప్రస్తుతకార్యప్రతీతింయోజయతి అత్రేతి ॥ అత్ర
వాచ్యస్యసంభవాద్యుపాధివశాద్భేదాంతరాణి స్వయమూహనీయా
నీత్యాహ॥వాచ్యేతి ॥ వాచ్యస్యసంభవే ప్రాచీనాన్యేవోదాహరణాని
అసంభవేతు॥ కస్త్వంభోఃకథయామిదైవహతకంమాంవిద్ధిశాకోటకమి

ప్రస్తుతైఃకారణభూతంప్రతాపరుద్రగాంభీర్యాది ప్రతీయ
తే॥౭౪॥కారణాత్కార్యప్రతీతిర్యథా ॥ ప్రతాపరుద్రనృప
తేర్ధరిత్రీకల్పశాఖినః । జాతామయికృపాదృష్టిఃకింవావిస్మ
యసేసఖే ॥ అత్రకథమీదృశమహావిభవభాజనమధునాభవ
సీతికార్యంపృచ్ఛతేసవిస్మయాయసుహృదే కారణభూతా
ప్రతాపరుద్రకృపాదృష్టిరభిహితా । వాచ్యసంభవాసంభ
వోభయరూపతయా యథాసంభవంభేదాః స్వయంప్రష్ట

## పర్యాయోక్తాలంకారః

వ్యాః॥౭౫॥గమ్యత్వప్రస్తావాత్పర్యాయోక్తముచ్యతే॥ కా
రణంగమ్యతేయత్రప్రస్తుతాత్కార్యవర్ణనాత్ । ప్రస్తుత
త్వేనసంబద్ధంతత్పర్యాయోక్తముచ్యతే॥యత్రప్రస్తుతస్యై
వకార్యస్యవర్ణనాత్ప్రస్తుతమేవకారణంగమ్యతే తత్పర్యా
యోక్తం ॥*॥ యథా॥ ప్రతిభూపాలశుద్ధాంతదీర్ఘికాస్వా
జిధూసరాః । ప్రక్షాళయంతిగాత్రాణికాకతీయచమూచ
రాః ॥ అత్రరిపునగరీదీర్ఘికావారివిహారేణప్రతాపరుద్రచ

త్యాదావచేతనేన సహ ప్రశ్నోత్తరికానుపపన్నేతివాచ్యస్యాసంభ
వః-ఏవమన్యదప్యుదాహార్యం॥ ౭౫ ॥ కారణగమ్యత్వప్రస్తావాత్పర్యా
యోక్తంలక్షయతి కారణమితి॥ ప్రస్తుతాదిత్యేతదప్రస్తుతప్రశంసావ్య
వచ్ఛేదార్థం-పర్యాయేణకార్యాదిద్వారాప్రతీయమానస్యకారణస్యవర్ణ
నంపర్యాయోక్తమిత్యర్థః ॥*॥ ఉదాహరతి ప్రతిభూపాలేతి॥ శుద్ధాంత
దీర్ఘికాస్వంతఃపురక్రీడాపుష్కరిణీషు ॥ అత్రప్రస్తుతకార్యకథనాత్ప్ర

స్తుతస్యైవకారణస్య ప్రతీతింయోజయతి అత్రేతి॥ ౭౬॥ స్ఫుటప్రతీయమానానంతరమస్ఫుటప్రతీయమానం ప్రతీపాలంకారంలక్షయతి ఆక్షేపఇతి ॥ ఉపమేయేనైవోపమానకార్యేసిద్ధేకిమర్థముపమానమిత్యాక్షేపకం ప్రతీపం- యత్రప్రసిద్ధోపమానస్యనికర్షార్థముపమేయత్వక్లృప్తిస్తద్ద్వితీయం-ఉభయత్రాప్యుపమేయస్యోపమానప్రాతికూల్యాత్ ప్రతీపవ్యపదేశః ॥*॥ కీర్త్యావితి ॥ అత్రకీర్తేరేవచంద్రభారోద్వహనాద్వ్యర్థశ్చం

మూచరకర్తృకేణకార్యభూతేన సమరప్రారంభఏవస్వ
పురాణివిహాయపలాయితాః ప్రతినృపాఇతికారణంప్రతీయ

## ప్రతీపాలంకారః

తే ॥ ౭౬ ॥ అథప్రతీపం ॥ ఆక్షేపఉపమానస్యకైమర్థక్యే
నకథ్యతే । యద్వోపమేయస్యాద్యత్వంతత్ప్రతీపముదాహృ
తం ॥ యత్రఉపమేయస్య లోకోత్తరత్వాదుపమానాక్షే
పఃక్రియతేతదేకంప్రతీపం । యత్రోపమేయస్యోపమాన
త్వంకల్ప్యతేతద్ద్వితీయం ॥*॥ ఆద్యంయథా॥ కీర్త్యాప్రతాప
రుద్రస్యవిలసంత్యాందిగంతరే।కిమర్థముదయత్యేషనిర్లజ్జశ్శ
శలాంఛనః॥ ౭౭॥ద్వితీయంయథా॥ కాకతీయకులలక్ష్మీపతేరె
షనసంశయః। అనేనకథమల్పజ్ఞైస్సుమేరురుపమీయతే॥ ౭౮॥

## అనుమానాలంకారః

అథతర్కన్యాయమూలాలంకారానిరూప్యంతే॥ సాధ్యసాధ
ననిర్దేశేత్వనుమానముదీర్యతే॥ రూపకహేతుకత్వేనతర్క

ద్రఇత్యర్థః॥ ౭౭॥ కాకతీయేతి ॥ అత్రోపమానత్వేనప్రసిద్ధస్యసుమేరోర్నికర్షార్థముపమేయత్వంకల్పితం- కాకతీంద్రస్యోపమానత్వేపివక్షాప్రయోజికా ॥ ౭౮ ॥ అథానుమానాద్యలంకారవర్గమధికరోతి అథేతి॥తత్రాపిప్రాథాన్యాదనుమానమాదౌలక్షయతి సాధ్యేతి ॥ వ్యాపకస్యధర్మిణ్యయోగవ్యవచ్ఛేదస్సాధ్యం పక్షధర్మత్వం సపక్షేసత్వంవిపక్షాద్వ్యావృత్తిరిత్యేతద్రూపత్రయసహితోహేతుస్సాధనం యత్రసాధ్యప్రతీతయేసాధనంనిర్దిశ్యతేసోనుమానాలంకారఇత్యర్థః॥ తర్కానుమా

నవైలక్షణ్యందర్శయతి రూపకహేతుకత్వేనేతి ॥*॥ ఉదాహరతి రజ
ధూమ ఇతి॥ యాత్రైవశుచిసమయఆషాఢమాసో గ్రీష్మ ఇత్యర్థః - అత్ర
కోపాగ్నిధాగ్నాసాధ్యై రజోధూమః ఖడ్గభువస్స్ఫులింగాశ్చ లింగం సర్వస
ప్రతిపన్నరూపత్రయసంపన్నయోర్ధూమాగ్న్యోః రూపకగర్భత్వాదన
మానాలంకారత్వం॥ ౭౯॥ అనుమానప్రసంగాత్తదనంతరం కావ్యలింగ
మాహ హేతోరితి॥ వాక్యార్థహేతుకం విశేషణగత్యా పదార్థహేతుకం
వా కావ్యలింగం ద్వివిధమిత్యర్థః- కావ్యగ్రహణం తర్క-వైలక్షణ్యార్థం-

నుమానవైలక్షణ్యం ॥*॥ యథా॥ రజోధూమస్సేనావ్యతికర
భవో యత్ర ప్రసరతి స్ఫులింగా దృశ్యంతే భటఘటితకాశేయ
కభువః। తతో మన్యే యాత్రా శుచిసమయజో రుద్రనృపతేః
ప్రభూతః కోపాగ్నిర్దహతి రిపుభూపాలనగరీః॥ ౭౯॥ అథకా

## కావ్యలింగాలంకారః

వ్యలింగం॥ హేతోర్వాక్యపదార్థత్వే కావ్యలింగముదాహృ
తం॥ యత్ర హేతుర్వాక్యగతత్వేన పదగతత్వేన వా ప్రతిపా
ద్యతే తత్కావ్యలింగం॥ యథా॥ ప్రతాపరుద్ర ఇత్యేషా కాపి
పంచాక్షరీ శుభా । హృది యాం బిభ్రతో భూపా వశీకుర్వంతి
సంపదః ॥ అత్ర వాక్యార్థగతో హేతుః॥ ౮౦॥ పదార్థగతో య
థా॥ మ్లానాపి భూభృతాం ఫాలలిపిరుచ్ఛ్వసితా పునః। ప్రతా
పరుద్రదేవాంఘ్రినఖజ్యోత్స్నామృతోక్షితా ॥ అత్ర పూ
ర్వం పరిమ్లానాయా భూపాలఫాలలిపేః పునరుచ్ఛ్వాసే ప్ర

తేనవ్యాప్తిపక్షధర్మతాదయో న క్రియంత ఇతి రుచకః- అత ఏవానుమానా
దస్య వైషమ్యమితి లభ్యతే ॥*॥ ప్రతాపేతి॥ అత్ర సంపద్వశీకరణే వాక్యా
ర్థే ప్రతాపరుద్రపంచాక్షరీ ప్రశస్త్యలక్షణో వాక్యార్థో హేతుః॥ ౮౦॥
మ్లానేతి॥ అత్ర శత్రుభూపాలఫాలలిపేః పునరుచ్ఛ్వాసే నరేంద్రనఖజ్యో
త్స్నామృతోక్షితత్వపదార్థో హేతుః॥ యత్ర నఖజ్యోత్స్నామృతోక్షిత
త్వాదితి త్వతలాదిశిరస్కతయా పదార్థస్య హేతుత్వేనోపాదానే వాక్యా
ర్థహేతుకే హేతుత్వప్రతిపాదకయచ్ఛబ్దాదిప్రయోగే చ నాలంకారః- త

డాహేతుహేతుమద్భావస్యలౌకికత్వేనవిచ్ఛిత్తివిశేషాభావాత్ - య
త్రతూపాత్తస్యహేతుత్వంయథోదాహృతేవిషయేతత్రనకశ్చిద్విరోధ
ఇతిసర్వస్వరహస్యం-తదేతన్మనసినిధాయాహ॥ తస్యవిశేషణగతత్వా
త్పదార్థగతత్వోక్తిరితి॥ ౮౧ ॥ క్వచిత్కావ్యలింగసామ్యాత్తదనంతర
మర్థాంతరన్యాసంలక్షయతి కార్యేతి॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి ॥ ప్రకృత
సమర్థనమితి సమర్థనార్హత్వేనాభిహితస్యప్రకృతస్య యత్సమర్థనము
పాదానంతత్పూర్వత్వేనప్రతీతిరిత్యనుమానవ్యవచ్ఛేదః - సమర్థ్యస
మర్థకభావేసమానేపితాటస్థ్యేనహేతుత్వాత్కావ్యలింగాద్భేదః॥ న

తాపరుద్రనరేంద్రచరణనఖచంద్రికాసేచనంహేతుః । త
స్యాపిశేషణగతత్వాత్పదార్థగతత్వోక్తిః॥౮౧॥ అథార్థాంత

## అర్థాంతరన్యాసాలంకారః.

రన్యాసః॥ కార్యకారణసామాన్యవిశేషాణాంపరస్పరం। సమ
ర్థనంయత్రసోఽర్థాంతరన్యాసఉదాహృతః॥ యత్రకార్యకా
రణభావేనసామాన్యవిశేషభావేనవా ప్రకృతసమర్థనం క్రి
యతేసోఽర్థాంతరన్యాసః ॥ * ॥ కార్యకారణభావేనయథా ॥
భూపాః ప్రతాపరుద్రస్యనతాభవతనోన్నతాః । ఉన్నతా
న్నమయత్యేషనతానున్నమయత్యపి॥ అత్రఫలరూపేణోన్న
త్యేనప్రణత్వకారణంసమర్థితం॥ ౮౨॥ సామాన్యాద్విశేష
సమర్థనంయథా ॥ ఉద్వేజితారుద్రనరేశ్వరస్యరణాపదా

ను తాటస్థ్యేనహేతుత్వంసామాన్యవిశేషభావఏవ - నతుకార్యకారణ
భావే అతస్తత్రకాగతిరితిచేల్లక్షణాంతరమస్తు యథాయోగమన్యత్ర
వాంతర్భవత్వితిసమాధేయం - తదుక్తంచక్రవర్తినా॥ అప్రతీతప్రతీతా
స్యాదనుమానవ్యవస్థితిః । పదార్థాద్వాథవాక్యార్థాన్నిర్దేశేసతిహేతు
తః। సమర్థనంప్రతీతస్యకావ్యలింగద్వయంమతం । భవేదర్థాంతరన్యాస
స్తాటస్థ్యేహేతుభావతః । కార్యకారణభావేతుతస్యోక్తంలక్షణాంతర
మితి ॥*॥ ఉదాహరతి॥ భూపాఇతి॥ కార్యేణకారణసమర్థనంయోజయతి
అత్రేతి॥ ౮౨॥ ఉద్వేజితాఇతి॥ రణైరేవాపదానైరద్భుతకర్మభిః॥ సామా

న్యేనవిశేషస్సమర్థ్యత ఇత్యాహ అత్రభీతస్యేతి॥౮౩॥దుష్టోపీతి॥ అత్ర
విశేషేణసామాన్యసమర్థనంయోజయతి అత్రప్రతాపేతి॥ కారణేనకా
ర్యసమర్థనంకావ్యలింగంతద్భ్యతత్వాన్నోదాహృతమిత్యాహ కార్యే
తి॥ వైధర్మ్యేత్రయణేషడ్భేదాః ప్రష్టవ్యాః॥ ౮౪॥ తర్కపరిశుద్ధబుద్ధే
వ మీమాంసాయామధికారాత్తన్మూలానంతరమేతన్మూలానాం ప్రస్తా

నైః ప్రతిపక్షభూపాః । బిభ్యత్యమీ చిత్రమచేతనేభ్యో భీత
స్యసర్వంభయకారినూనం॥ అత్రభీతస్యసర్వంభయకారీతి
సామాన్యము చేతనేభ్యో రిపుభూపా బిభ్యతీతి విశేషం సమర్థ
యతి॥౮౩॥ విశేషాత్సామాన్యసమర్థనంయథా ॥ దుష్టోపిమ
హతాంసంగాద్భవత్యేవహి సజ్జనః। ప్రతాపరుద్రముఖ్యేత్య
కలిఃకృతయుగాయతే॥ అత్రప్రతాపరుద్రసంగతిమహిమ్నా
కలిఃకృతయుగసదృశ ఇతి విశేషేణసామాన్యసమర్థనం ॥ కా
ర్యకారణభావేపి కారణాత్కార్యసమర్థనం కావ్యలింగంత
ద్భ్యతమితితన్నోక్తం। అతఃప్రకారత్రయమర్థాంతరన్యా
సస్య॥ ౮౪ ॥ తర్కన్యాయమూలాలంకారానంతరంవాక్య

## యథాసంఖ్యాలంకారః.

న్యాయమూలాలంకారానిరూప్యంతే । ఉద్దిష్టానాంపదార్థా
నాంపూర్వంపశ్చాద్యథాక్రమం। అనూద్దేశోభవేద్యత్రత
ద్యథాసంఖ్యమిష్యతే॥ యత్రయేనక్రమేణోద్దిష్టాఃపదార్థా
స్తైనైవక్రమేణానూద్దిశ్యంతే తత్రయథాసంఖ్యాలంకారః॥
*॥ యథా॥ గాంభీర్యమౌన్నత్యమనర్గళత్వం ప్రతాపరుద్రే
సమవేక్ష్యధాతా । అంభోనిధిష్వద్రిషుదిగ్గజేషుసృష్టింప్ర

వ ఇత్యాహ తర్కేతి॥యథాసంఖ్యంలక్షయతి ఉద్దిష్టానామితి॥పూర్వంని
ర్దిష్టా ఉద్దిష్టాఃపశ్చాన్నిర్దేశోనూద్దేశః- తేనాత్రపూర్వపశ్చాత్పదేస్ఫుటా
ర్థేవ్యాచష్టే యత్రేతి॥ ఆగ్నేయాదీనామగ్నేరహందేవయజ్యయేత్యా
ద్యనుమంత్రణమంత్రవ ద్యతోద్దిష్టక్రమేణానూద్దేశ స్సయథాసంఖ్యా
లంకారఇత్యర్థః ॥*॥ గాంభీర్యమితి ॥ సముద్రాదిభ్యోనికమస్యగాంభీ

ర్యాదికమితిభావః - గాంభీర్యాద్యుద్దిష్టక్రమేణ సముద్రాదీనామనుదే
శాద్యథాసంఖ్యాలంకారః - క్రమాలంకారోఽయమితి కేచిత్ ॥౭౫॥ వాక్య
విదామర్థాపత్తిశ్చ న్యాయ ఇతి కృత్వా సంప్రత్యర్థాపత్తిం లక్షయతి ఏక
స్యేతి॥ యత్రైకస్య వస్తునః కస్యచిదర్థస్య భావాన్నిష్పత్తేః - కిముతైవ కై
ముత్యం - చాతుర్వర్ణ్యాదిత్వాత్స్వార్థే ష్యఞ్ ప్రత్యయః - తన్న్యాయతః
అన్యద్వస్తు వస్త్వంతరమాపతేత్ సాఽర్థాపత్తిస్స్యాదిత్యర్థః ॥ వ్యాచ
ష్టే యత్రేతి॥ యథా దండభక్షణాదపూపభక్షణమర్థాదాపతతి తంతద్వ

యాసైకఫలామమంస్త॥ ౭౫॥ ఏకస్య వస్తునో భావాద్యత్ర

## అర్థాపత్త్యలంకారః.

వస్త్వన్యథాపతేత్ । కైముత్యన్యాయతస్సా స్యాదర్థాపత్తి
రలంక్రియా ॥ యత్ర కస్యచిదర్థస్య నిష్పత్తౌ తత్సమానన్యా
యాత్కైముత్యేనార్థాంతరమాపతతి సోఽర్థాపత్తిరలంకారః॥ న
చాత్రానుమానశంకా - కైముత్యన్యాయసంబంధరూపత్వాత్ ॥
*॥ యథా॥ సమంతాదుద్వేలైర్వివిధహయధాటీకలకలై
ర్జగత్యాం క్రామన్నవ్యజనివిధురస్సేవణపతిః । మనాక్కోఽక్రో
ధోదంచద్భ్రుకుటికుటిలే రుద్రనృపతౌ నృపాణామన్యేషాం వి
ఫలితరుషాం కైవ గణనా॥ ౭౬॥ అపి చ ॥ త్రైలోక్యసారోఽపి సు
వర్ణశైలః ప్రతాపరుద్రేణ నృపేణ తుల్యం । తులాం సమారో
ఢుమపూర్వ ఏవ మహీభృతాం కాగణనేతరేషాం॥ అత్ర ప్రతా

త-స్యచిదర్థస్యనిష్పత్తౌ తత్సామర్థ్యరూపాత్సమానన్యాయాదర్థాంత
రమాపతతి సోఽర్థాపత్త్యలంకార ఇత్యర్థః - అత ఏవ సర్వస్వసూత్రం -
దండాపూపికయార్థాంతరాపతనమర్థాపత్తిరితి ॥ అనుమానాంతర్భా
వం వారయతి న చేతి ॥*॥ ఉదాహరతి సమంతాదితి॥ అత్ర ప్రాకరణిక
స్సేవణపతివృత్తాంతో నృపాంతరవృత్తాంతమప్రాకరణికమాక్షిపతి ॥
౭౬॥ త్రైలోక్యేతి॥ తులాం సాదృశ్యం మహీభృతాం రాజ్ఞామద్రీణాం చ -
అత్రాప్యుభయోపకయోరుభయమహీభృద్వృత్తాంతయోరప్రాక
రణికత్వం - మహీభృతామిత్యత్ర శ్లేషావిశేషః - ఏవమప్రాకరణికస్య

ప్రాకరణికాత్మే పేప్యుదాహార్యం॥ ౮౩॥ పరిసంఖ్యాం లక్షయతి ఏకస్యే
తి॥ ఏకస్యవస్తునో నేకత్రైకదాయుగపత్ప్రాప్తావన్యతో నివృత్త్యర్థమే
త్రనియమనం పరిసంఖ్యేత్యర్థః - ఏతేనవిధిరత్యంతమప్రాప్తే నియమ
పాక్షికేసతి - తత్ర చాన్యత్ర చ ప్రాప్తే పరిసంఖ్యేతిగీయత ఇతిమీమాంస
కోక్తనియమపరిసంఖ్యయోర్భేదో నాలంకారికైరంగీకృత ఇతిద్రష్టవ్యం
పరి వర్జనేనకస్యచిద్వర్జనేన కుత్రచిత్సంఖ్యానం వర్ణనీయత్వేనగణనం

పరుద్రా పేక్షయా మెరావప్యసారెన్యేషాం మహీభృతా
మర్థాదసారత్వం కైముత్యాదాపతతి॥ ౮౩॥ ఏకస్యవస్తునః

## అథపరిసంఖ్యాలంకారః

ప్రాప్తావనేకత్రైకదాయది। ఏకత్రనియమస్సాహిపరిసం
ఖ్యానిగద్యతే॥ యత్త్రైకంవస్తుయుగపదనేకత్రసంభావ్యమా
నం ఏకత్రైవనియమ్యతే సాపరిసంఖ్యా ॥ సాప్రథమంద్వి
విధా ప్రశ్నపూర్వికాతదన్యథాచేతి ॥ తయోర్ద్వయోర్వ
ర్జనీయస్య శాబ్దత్వార్థత్వాభ్యాం ద్వైవిధ్యే చాతుర్విధ్యం ॥
*॥ తత్ర శాబ్దవర్జనీయాప్రశ్నపూర్వికాయథా ॥ కింమండ
నంత్రిలోక్యాః కాకతీంద్రకోనహాటకక్షితిభృత్ । స్తోతవ్యాఃక
స్సనియాంరుద్రనరేంద్రోనమందరఃక్షితిభృత్॥ ౮౮॥ అ
ర్థవర్జనీయాప్రశ్నపూర్వికాయథా ॥ కింవాక్షోమవితానం
లోకానాం కాకతీయకులకీర్తిః॥కింసౌఖ్యంవసుమత్యారుద్రన
రేంద్రస్యభుజవాసః॥౮౯॥ అప్రశ్నపూర్వికాశాబ్దవర్జనీయా
యథా॥ రాగోధర్మేనవిషయసుఖసంగతిస్స్వస్వభాయాంనస్త్రీ

పరిసంఖ్యేత్యన్వర్థేయం॥ తస్యావిభాగమాహ సేతి ॥ తయోరితి ప్రశ్న
పూర్వికాప్రశ్నపూర్వికయోరిత్యర్థః ॥*॥ క్రమేణోదాహరతి కిమితి॥
అత్రమండనత్వేన ప్రాప్తయోః కాకతీంద్రకనకాచలయోఃకనకాచలం
కంఠోక్త్యావర్జయిత్వా కాకతీంద్రేనియమనాచ్ఛాబ్దవర్జనీయాప్రశ్నపూ
ర్వికాపరిసంఖ్యేత్యర్థః- ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం॥౮౮॥కింవేతి ॥ అ
త్రవర్జనీయస్యచంద్రికాదేరార్థత్వం॥౮౯॥ రాగఇతి॥అప్యేన్యాత్రే ॥ అ

త్ర విషయసుఖాదివర్జనీయం శాబ్దం ప్రశ్నస్తు నాస్తి॥౯౦॥ భూరేవేతి ॥ న
స్వర్గాదిరిత్యర్థ వర్జనీయా ప్రశ్నరహితా పరిసంఖ్యా॥౯౧॥ క్షోణీమితి॥
బలిసద్మనిపాతాలే - అహిభయం సర్పభయం స్వపక్షప్రభవం భయం
చ-మహీభుజామహిభయం స్వపక్షప్రభవం భయమిత్యర్థః-త్రిదివేగో
త్రభిత్కథా ఇంద్రప్రసంగః కులఘాతుకప్రసంగశ్చ॥ అత్రాభ్యుచ్చయ
మాహ అలంకారస్యేతి॥౯౨॥ పరిసంఖ్యాయాం ప్రశ్నప్రసంగాత్తద

గోష్ఠ్యాం వ్యసనమనిశం నీతిశాస్త్రే న చాత్మకీర్త్యాం నిత్యార్జనచ
తురతా నార్థజాతే వినోదో విద్యాభ్యాసేన చ పరిజనే రుద్రదేవ
స్య రాజ్ఞః॥౯౦॥ అర్థ వర్జనీయా అప్రశ్నపూర్వికా యథా॥ భూ
రేవ భువనం దేవః స్వయం భూరేవ పార్థివః। ప్రతాపరుద్ర ఏవై
కశ్శైవనగరీ శుభా॥౯౧॥ క్షోణీం రుద్రనరాధీశే రక్షతి క్షతవి
ద్విషి। బలిసద్మన్యహిభయం త్రిదివే గోత్రభిత్కథా ॥ అలం
కారస్యాస్య శ్లేషేణ చారుత్వాతిశయః॥ ౯౨॥ ఉత్తరాత్ప్ర

## ఉత్తరాలంకారః

శ్న ఉన్నేయో యత్ర ప్రశ్నోత్తరే తథా। బహుధా చ నిబధ్యే
తే తదుత్తరముదీర్యతే ॥ యత్రోత్తరాన్నిబధ్యమానాత్ప్ర
శ్న ఉన్నీయతే తదేకముత్తరం। చారుత్వార్థమసకృల్లోకోత్త
రం ప్రశ్న ప్రతిపాదనపూర్వముత్తరం ద్వితీయముత్తరం॥
*॥ క్రమేణ యథా ॥ కిమద్య వ్యుత్పత్తిస్తవ సుజన లోకవ్యవ

నంతరముత్తరం లక్షయతి ఉత్తరాదితి ॥ యత్రోత్తరాదుపనిబధ్యమా
నః ప్రశ్న ఉన్నీయతే తదేకముత్తరం - న చేదమనుమానం పక్షధర్మత్వాది
నిర్దేశాభావాత్ - తథా ప్రశ్నపూర్వకం లోకోత్తరముత్తరం బహుధా
నిబధ్యతే తదపరం సకృచ్చారుత్వం నాస్తీతి బహుధాగ్రహణం - నేయం
పరిసంఖ్యా తద్వదత్ర వ్యవచ్ఛేద్యవ్యవచ్ఛేదకభావస్యావివక్షితత్వాత్॥
*॥ క్రమేణోదాహరతి కిమద్యేతి॥ సుజనలోకవ్యవహృతా సాధుజనప్ర
సిద్ధా వ్యుత్పత్తిర్ధార్మికత్వాదిజ్ఞానం తవాద్య కిం - యదద్య తవ చ జ్ఞాతవ్యం

ష్ట్వా చింతయేతిభావః - జ్వరేణశుష్యంతిముహ్యంతిజడీభవంతిఇతికర్తవ
తామూఢమనసోభవంతీత్యర్థః- యద్వా మోహమూర్ఛయోస్సంచార
వస్థాభేదేనభేదః-అత్రావస్థానామవివక్షితఃక్రమః॥ ౯౮ ॥ గుణక్రియ
యోస్సామస్త్యేనసముచ్చయమాహ దేవఇతి ॥ మాద్యద్దంతీత్యాదీని
త్వారిప్రయాణక్రియావిశేషణాని-అత్రకంపఃక్రియా - అన్యేగుణాః
౯౯॥సముచ్చయత్వసామ్యాద్ద్వితీయసముచ్చయం లక్షయతి ॥ ఖలేక
పోతేతి ॥ పురాకిలకుత్రచిత్స్థలేలుబ్ధకేనప్రసారితేజాలేచిత్రగ్రీవోనామ
కశ్చిత్కపోతరాజఃసపరివారోధాన్యలోభాదాగత్యబద్ధః- పరస్పరంమ

> ప్రలపంతియాంతితనుతాంముహ్యంతిమూర్ఛంతిచ ॥ ౯౮ ॥
> గుణక్రియాసామస్త్యేనయథా ॥ దేవేకాకతివీరరుద్రనృప
> తౌజైత్రప్రయాణోన్ముఖేమాద్యద్దంతిచలత్పదాతివిచలద్వా
> జిప్రధావద్రథం । విచ్ఛాయాననమాకులాంకుముదయత్కా
> ర్పణ్యమావిర్భవత్కంపం భ్రామ్యతిసర్వతః ప్రతివనంప్ర
> త్యర్థిభూభృద్గణః॥౯౯॥ ఖలేకపోతన్యాయేనబహూనాంకా
> ర్యసాధనే । కారణానాంసముద్యోగస్స్యద్ద్వితీయస్సముచ్చ
> యః ॥ యత్రైకంకార్యంసాధయితుమహమహమికయా బ
> హూనాంకారణానాముద్యమః సోపిసముచ్చయఏవ యుగ
> పదనేకేషామవస్థానాత్ ॥యథా॥ శుభ్రంయశశ్శౌర్యమహ

త్రయిత్వా సర్వేపిసంభూయజాలేనసహోడ్డీయలుబ్ధకాదృశ్యతాం
గత్వాకుత్రచిత్ప్రదేశేహిరణ్యకనామ్నా మూషికరాజ్ఞా స్వమిత్రత్వాత్పా
శచ్ఛేదంలబ్ధ్వాసపరివారస్స్వగృహం ప్రవిష్టఇతిపంచతంత్రకథాంమన
సినిధాయాహ ఖలేకపోతన్యాయేనేతి ॥ యథాపాశచ్ఛేదం ప్రతిసర్వే
షాంకపోతానాముద్యమః ఏవంకస్యచిత్కార్యస్యసాధనే బహూనాం
కారణానాముద్యమేసోపిసముచ్చయఏవేతి॥వ్యాచష్టే యత్రేతి॥ అహ
మహమికావ్యాఖ్యాతా॥సముచ్చయత్వేహేతుమాహ యుగపదితి ॥ అ
స్యైవతత్కరమితిసంజ్ఞాంతరం-తదుక్తం - తత్సిద్ధిహేతావేకస్మిన్ యత్రా
న్యత్తత్కరంభవేదితి॥ఉదాహరతి శుభ్రమితి ॥ సద్యోగెచెదము

దాహరణం- శుభ్రత్వేనశోభనస్యయశసో లోకోత్తరరీతిసంపాదనేశౌ
ర్యమహత్త్వాదినా శోభనైర్వృత్తాదిభిస్సముచ్చయాత్ ॥ దుర్వారా
స్స్మరమార్గణాః ప్రియతమేదూరే మనోఽత్యుత్సుకమిత్యాదౌ స్మరమార్గ
ణానాందుర్వారత్వేనాశోభనానాం తాదృశైరేవప్రియతమాదిభి స్స
ముచ్చయ ఇత్యత్రాసద్యోగః - ప్రియతమాదీనాం స్వతశ్శోభనత్వేఽపివి
రహవిషయత్వేనాత్రాశోభనత్వంజ్ఞేయం ॥ శశీదివసధూసరో గళిత
యౌవనా కామినీత్యాదౌ శశినశ్శోభనస్యాపి దివసధూసరత్వాదశోభన
త్వేన సదసతస్తాదృశైరేవకామినీప్రభృతిభిస్సముచ్చయ ఇతి సదసద్యో
గోఽత్రద్రష్టవ్యః- ఇతి త్రివిధోఽయం సముచ్చయః॥ ౧౦౦ ॥ తత్కరసాదృ

చ్చవృత్తం విద్యానవద్యా విమలం కులం చ । ప్రతాపరుద్రస్య
నరేశ్వరస్య లోకోత్తరాం రీతిముదంచయంతి ॥ అత్రయశః
ప్రభృతీనాంలోకోత్తరరీతిసంపాదనే ప్రత్యేకం హేతుత్వే
పియుగపత్ఖలేకపోతన్యాయసంబంధః॥ ౧౦౦॥ అథసమాధిరు

## సమాధ్యలంకారః

చ్యతే॥ ఏకస్మిన్కారణే కార్యసాధనే న్యత్ప్రాపతేత్ । కాక
తాళీయనియతస్ససమాధిరుదీర్యతే ॥ యత్రైకస్మిన్ కారణే
కార్యసాధనాయ ప్రవృత్తే కాకతాళీయతయాన్యత్కారణ

శ్యాత్తదనంతరం సమాధింలక్షయతి ఏకస్మిన్నితి ॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి॥
కేనచిదారబ్ధస్య కార్యస్య కాకతాళీయన్యాయేన కారణాంతరేణ సమా
ధానాత్సమాధిరిత్యర్థః॥ కాకతాళీయేతి వృత్తివిషయే కాకతాళశబ్దౌ కాక
తాళసమవేతక్రియావాచినౌ తేన కాకాగమనమివ తాళపతనమివ కాక
తాళమితీవార్థే సమాసాచ్చ తద్విషయాదితి జ్ఞాపకాత్సుప్సుపేతి సమాసః
ఉభయత్రోపమేయంక్రమేణ దేవదత్తాగమనం దస్యూపనిపాతశ్చ తేన
దేవదత్తదస్యుసమాగమః కాకతాళసమాగమసదృశ ఇతిలభ్యతే- తతః
కాకతాళమివ కాకతాళీయమితి ద్వితీయస్మిన్నివార్థే సమాసాచ్చ తద్విష
యాదితిఛప్రత్యయః - యథాపతతా తాళఫలేన కాకవధః తద్వదుపనిపతి
తైర్దస్యుభిర్దేవదత్తస్యవధ ఇత్యర్థః : యదాహ భగవాన్ భాష్యకారః :

ఏవంతర్హి ద్వావివార్థౌ కాకాగమనమివ తాళపతనమివ కాకతాళం కాక
తాళమివ కాకతాళీయమితి- తచ్చ వ్యాఖ్యాతం కైయటేన- తత్ర కాకాగ
మనం దేవదత్తాగమనస్యోపమానం తాళపతనం దస్యూపనిపాతస్య తాళే
నతుయః కాకస్యవధస్స దేవదత్తస్య దస్యునావధస్యోపమానమితి వధాదిః
కాకతాళీయాదిశబ్దవాచ్యస్సంపద్యత ఇతి- తేన కాకతాళీయం నామాత
ర్కితోపనతం చిత్రీకరణముచ్యత ఇతి వృత్తికారః- ఏవం చానుషంగిక కార
ణాంతరస్య సమాధేః సమప్రధాన సర్వకారణాత్సముచ్చయాద్భేద ఇతి

మాగత్యతత్కార్యం సుకరం కరోతి ససమాధ్యలంకారః ॥
*॥ యథా ॥ రణాంగణే రుద్రనరేంద్ర రోషశమాయ రాజ్ఞాం
విహితస్తుతీనాం। వక్త్రేషు యద్వాయువశాత్పతంతి తృణాని
దేవస్య సపక్షపాతః॥ అత్ర ప్రతాపరుద్రనరేంద్ర క్రోధశాం
త్యర్థం రణాగ్రే ప్రక్రాంతస్తుతీనాం రాజ్ఞాం వక్త్రేషు వా
యువశాత్కాకతాళీయతయా పతితైస్తృణైః కోపశాంతి
లక్షణకార్యసుకరత్వం॥ ౧౦౧॥ అథ లోకన్యాయమూలాలం

## భావికాలంకారః.

కారాన్నిరూప్యంతే॥ అతీతానాగతే యత్ర ప్రత్యక్ష ఇవ లక్షితే।
అత్యద్భుతార్థకథనాద్భావికం తదుదాహృతం॥ యత్రాద్భు
తచరితోపవర్ణనాద్భూతభావినోర్వస్తునోః ప్రత్యక్షాయమా
ణత్వం భవతి స భావికాలంకారః ॥ న చ భూతభావినోః ప్రత్య
క్షవదవభాసో విరుద్ధః। అత్యద్భుతవస్తువర్ణనయా భావికానాం

ద్రష్టవ్యం ॥*॥ ఉదాహరతి రణాంకణ ఇతి॥ అత్ర క్రోధశాంతౌ స్తుతిః ప్ర
ధానకారణం- వక్త్రే వాయువశాత్తృణపతనం కాకతాళీయమితి సమా
ధిః॥ ౧౦౧॥ లోకన్యాయమూలేషు చమత్కారాతిశయనిదానం భావికం
లక్షయతి అతీతేతి॥ అత్యద్భుతార్థకథనాదితి- తథావిధశబ్దసందర్భేణేతి శే
షః॥ వ్యాచష్టే యత్రేతి॥ భావః కవేరభిప్రాయః శ్రోతరి ప్రతిబింబత్వే
నాస్తీతి భావికం- నను సంబంధో వర్తమానం చ గృహ్యతే చక్షురాదినేతి
న్యాయేన భూతభావినోః ప్రత్యక్షవదవభాసో విరుద్ధ ఇత్యాశంక్య పరిహర
తి నచేతి॥ తత్ర హేతుమాహ అత్యద్భుతేతి ॥ భావికానాం సహృదయా

నాం భావనోదయాత్సంసాక్షాత్కారోద్భేదాత్ ॥ నచేదమయుక్తమిత్యాహ
తథా చేతి ॥ భావనాయాః పునరితి భావనావిషయాణామత్యద్భుతవస్తూ
నామిత్యర్థః- చేతసి సహృదయహృదయే - నిదర్శనాన్నితరాం దర్శనాత్
ఆదరప్రత్యయేన ధార్యమాణత్వాదిత్యర్థః - ప్రత్యక్షాయమాణత్వం ఘ
టత ఏవేతి - యథా లౌకికానామింద్రియైర్వర్తమానసంబంధార్థసాక్షా
త్కారః - యథా వా యోగినామైకాగ్ర్యలక్షణయా భావనయాతీంద్రి
యార్థసాక్షాత్కారః- తథా కావ్యతత్త్వవిదాం కావ్యతత్త్వగతాత్యద్భు
తత్వానుసంధానప్రయుక్తయా భావనయా అతీతానాగతార్థసాక్షా
త్కారో యుజ్యత ఏవేత్యర్థః॥ అత్ర దృష్టాంతమాహ యథేతి ॥ పాంథస్య
పథికస్య-విరహిణ ఇత్యర్థః-పక్షే ణనిత్యమితి ణ ప్రత్యయః - కామినీభావన

> హృదిభావనోదయాత్ । తథా చ భావనాయాః పునః పునశ్చే
> తసి నిదర్శనాత్ప్రత్యక్షాయమాణత్వం ఘటత ఏవ। యథా పాం
> థస్య కామినీభావనయా తస్యాః ప్రత్యక్షాయమాణత్వం । న
> చాయం స్వభావోక్తిః - తస్యాం వస్తుస్వభావస్య యథావద్వ
> ర్ణనయా ప్రత్యక్షాయమాణతా ఇహ త్వత్యద్భుతత్వేన। నా
> పి రసవదాద్యలంకారః తత్ర విభావానుభావాద్యనుసంధా

యా కామినీధ్యానేన తస్యాః కామిన్యాః ప్రత్యక్షాయమాణత్వం - తదు
క్తం- సాక్షిగతస్సాకలికో యమద్వైతవాద ఇతి॥ నచేదం స్వభావోక్తావం
తర్భవతీత్యాహ నచేతి ॥ కుత ఇత్యాకాంక్షాయాముభయోర్వైషమ్య
మాహ తస్యామితి ॥ వస్తుస్వభావస్య లౌకికవస్తుగతసూక్ష్మధర్మస్యేత్య
ర్థః - యథావదన్యూనాతిరిక్తత్వేన వర్ణనయా ప్రత్యక్షాయమాణతా
సాధారణ్యేన సహృదయసంవాదిప్రతీతివిషయత్వమిత్యర్థః - ఇహ భావికే
తు అత్యద్భుతత్వేన లోకోత్తరాణాం వస్తూనాం స్ఫుటతయా తాటస్థ్యేన
ప్రతీతిరితి భేద ఇత్యర్థః- అత ఏవ రసవదాదౌ నాంతర్భావ ఇత్యాహ నాపీ
తి॥ తత్ర హేతుమాహ తత్రేతి ॥ విభావానుభావాద్యనుసంధానేన పర
మాద్వైతజ్ఞానివన్మమైవైతే శత్రోరేవైతే తటస్థస్యైవైత ఇత్యాది వి
శేషపరిహారాత్సాధారణ్యేన సహృదయసంవాదిప్రత్యయేనేత్యర్థః- రసా

దేర్భావ్యత్వంస్వాద్యత్వమిత్యర్థః-నత్వత్యద్భుతత్వేనేతి - యథాభావి
కేభూతభావినోరత్యద్భుతార్థయోస్సర్వజ్ఞవత్తాటస్థ్యేనప్రతీతిర్నసా
ధారణ్యేనతద్వదత్రనభవతీత్యర్థః॥నన్వత్రభూతభావినోరప్రత్యక్షయోః
ప్రత్యక్షత్వేనాధ్యవసాయాదివాదేరభావాచ్చప్రతీయమానోత్ప్రేక్షా
కుతోనస్యాదతఆహ నచేయముత్ప్రేక్షేతి॥తత్ర హేతుమాహ అతీతేతి॥
నహ్యప్రత్యక్షంప్రత్యక్షత్వేనాధ్యవసీయతేకింతర్హి కావ్యార్థవిద్భిః ప్ర
త్యక్షంస్పృశ్యతఇతినోత్ప్రేక్షేతిభావః ॥ ననుభూతభావినోఃప్రత్యక్షత్వే
భ్రాంతిమదలంకారఃకింనస్యాదతఆహ నచాయమితి ॥ తత్ర హేతుమా

నైనైవరసాదేర్భావ్యత్వం నత్వత్యద్భుతత్వేన । నచేయము
త్ప్రేక్షా- అతీతానాగతయోఃప్రత్యక్షత్వేనాధ్యవసాయా
భావాత్ । నచాయంభ్రాంతిమదలంకారః-భావనాయా
అభ్రాంతిరూపత్వాత్ । అతస్సర్వోత్తీర్ణ ఏవాయమలంకా
రః ॥*॥ యథా॥ ధ్వజాగ్రేకాకతీంద్రస్యభాతిక్రోడాకృతి
ర్హరిః। వృద్ధిందురివదంష్ట్రాగ్రేయస్యాలక్ష్యతమేదినీ ॥ అ
త్రాష్టాదశద్వీపయుక్తాయామేదిన్యా దంష్ట్రాగ్రే వృద్ధిం
దురూపతేతిఅత్యద్భుతవర్ణనయాతథావిధభావనాయాం ప్ర

### ప్రత్యనీకాలంకారః

త్యక్షవత్ప్రతీతిసంభవః॥౧౦౨॥అథప్రత్యనీకాలంకారఃప్రతి
పాద్యతే॥బలినఃప్రతిపక్షస్యప్రతీకారేసుదుష్కరే। యస్తదీ

హ భావనాయాఇతి ॥ కావ్యతత్త్వవిదాంభూతభావివస్తుసాక్షాత్కార
సామగ్రీభావనాతస్యాఅభ్రాంతిరూపత్వాత్ - భ్రాంతింరూపయతిజ
నయతీతి భ్రాంతిరూపాతస్యాభావస్తత్త్వంతదభావాత్ భ్రాంతిజనక
త్వాభావాదిత్యర్థః-భూతభావివిషయత్వేపిభావనామహిమ్నాప్రత్య
క్షత్వహానిరితిభావః॥కంటకశోధనముపసంహరతి అతఇతి॥ యదన్యదః
శిష్టంతత్సర్వమలంకారసర్వస్వేద్రష్టవ్యం ॥*॥ ఉదాహరతి ధ్వజాగ్ర
ఇతి॥క్రోడాకృతిర్వరాహాకృతిః॥యోజయతి అత్రేతి॥౧౦౨॥ లోకన్యా
యమూలప్రస్తావాత్ప్రత్యనీకంలక్షయతి బలినఇతి॥ ప్రతీకారఇతి ఉః

సర్గస్యఘుష్యమనుష్యేబహుళమితిదీర్ఘః॥వ్యాచష్టే యత్రేతి॥అనీకస్య సైన్యస్యప్రతినిధిః ప్రత్యనీకంతత్తుల్యత్వాదిదమపి ప్రత్యనీకమిత్యర్థః - ప్రతిపక్షప్రాబల్యప్రఖ్యాపనమత్రప్రయోజనం ॥*॥ కాకతీయేతి ॥ తస్యకాకతీయస్యగభీరిమ్ణాగాంభీర్యేణసనాభింసుహృదం జ్యోతిర్జనపదేత్యాదినాసమానశబ్దస్యసభావః ॥ అస్యాలంకారత్వమాహ అత్రేతి ॥ ౧౦౩॥పూర్వమేవసంగత్యావ్యాఘాతంలక్షయతి యేనేతి ॥ యేనోపా

యతిరస్కారఃప్రత్యనీకంతదుచ్యతే॥ యత్రప్రబలస్య ప్రతిపక్షస్యప్రతీకారాసామర్థ్యాత్తదీయతిరస్కారోభవతి తత్ప్రత్యనీకం ॥ * ॥ యథా ॥ కాకతీయపతిశౌర్యమహోష్మన్యక్కృతస్వమహిమా బడబాగ్నిః । తద్గభీరిమసనాభిమజస్రంబాధతేనిధిమపాంబహిరంతః॥అత్రసాదృశ్యహేతుకం తదీయత్వమిత్యలంకారత్వం॥౧౦౩॥ యేనయత్సాధితంవస్తు

## అథవ్యాఘాతాలంకారః.

తేనైవక్రియతేన్యథా। అన్యేనతదలంకారోవ్యాఘాతఇతికథ్యతే ॥ యద్వస్తుయేనకేనచిత్కర్త్రాయేనసాధనేనసాధితం తద్వస్తుతేనైవసాధనేన అన్యేనకర్త్రాయదన్యథా క్రియతే సవ్యాఘాతః ॥*॥ యథా॥ కాకతీయాభిజాతోయంనాభిజాతాధికస్థితిః। దోర్భ్యాంలబ్ధోదయాన్భూపాంస్తాభ్యామనుదయాన్సృజన్॥ ౧౦౪॥ అథలోకన్యాయమూలాలంకారనిరూపణప్రస్తావాత్పర్యాయాలంకారోనిరూప్యతే॥ క్రమేణై

యేనయద్వస్తుసాధితం కేనచిత్కర్త్రేతిశేషః- తేనైవోపాయేనాన్యేనకర్త్రాతద్వస్తుఅన్యథాక్రియతేచేత్సవ్యాఘాతోలంకారఇత్యర్థః ॥*॥ కాకతీయేతి ॥ కాకతీయాభిజాతఃకాకతీయకులోద్భూతః- నాభిజాతోబ్రహ్మా తతోధికాస్థితిర్యస్యసతథోక్తః - దోర్భ్యామీశ్వరబాహుభ్యాం లబ్ధోదయాన్భూపాన్రాజన్యాన్-బాహూరాజన్యఃకృతఇతిశ్రుతేః - తాభ్యాందోర్భ్యామనుదయాననుదయరహితాన్ సృజన్నితినిష్పాదకస్య నిష్పాదితవస్తువ్యాహతిహేతుత్వాద్వ్యాఘాతః॥౧౦౪॥ వ్యాఘాతేవస్తు

సాధనాన్యథాకరణయోః క్రమికత్వాత్తత్ప్రసంగేనపర్యాయంలక్షయతి క్రమేణేతి॥ ఏకస్యానేకత్రవర్తనమనేకస్యైకత్రవర్తనంచేతిద్విధా పర్యాయాలంకారః- ఉభయస్యక్రమికత్వాద్విశేషసముచ్చయయోః క్రమేణవ్యవచ్ఛేదః ॥*॥ దంష్ట్రాయామితి॥కుహనాకిటేర్వ్యాయావరాహస్య-పాతాళలోకేశితుఃఫణభృతశ్శేషస్య - సర్వధురాంవహతీతిసర్వ

## పర్యాయాలంకారః.

కమనేకస్మిన్నాధారేవర్తతేయది । ఏకస్మిన్నథవానేకం పర్యాయాలంకృతిస్మృతా॥యత్రక్రమాదేకమాధేయమనేకస్మిన్నాధారేవర్తతేసఏకఃపర్యాయః - నచాత్రవిశేషాలంకారః-తత్రైకస్యానేకత్రయుగపద్వర్తనం-అత్రక్రమేణ।తథా ఏకస్మిన్నాధారేఽనేకమాధేయంవర్తతే సద్వితీయఃపర్యాయః।నచాత్రసముచ్చయాలంకారః - తత్రాప్యేకత్రానేకేషాంయుగపద్వర్తనం అత్రక్రమేణ ॥*॥ యథా॥ దంష్ట్రాయాంకుహనాకిటేర్భగవతోదేవస్యశౌరేఃపురాపశ్చాన్మస్తకమండలేఫణభృతఃపాతాళలోకేశితుః । అద్యోర్వీపతిశేఖరస్యమహతశ్శ్రీకాకతీయప్రభోర్బాహౌసర్వధురీణసారమహితేబద్ధోత్సవామేదినీ ॥ అత్రైకస్యామేదిన్యాఃక్రమాదనేకత్రవర్తనం॥౧౦౫॥ద్వితీయః॥ యేషాంముఖేనిజవధూసవిధేనృపాణాంశౌర్యోక్తయస్సమభవన్నభిమానగర్భాః। తేషాంప్రతాపనృపవీక్షణకాతరాణాం తత్రైవదీనవచనాని సముద్భవంతి॥౧౦౬॥అథసూక్ష్మాలంకారోనిరూప్యతే ॥ అసం

ధురీణః-ఖస్సర్వధురాదితిఖప్రత్యయః- విశ్వధురీణేతిపాఠేఽత్రైవఖఇతి యోగవిభాగాత్ప్రత్యయః॥ ఏకస్యానేకత్రవర్తనంయోజయతి అత్రేతి॥౧౦౫॥యేషామితి॥నిజవధూసవిధేయోషిన్మధ్యే-అభిమానగర్భాగర్వగుంభితాః-తత్రైవముఖే- దీనవచనాని త్రాయస్వేత్యాదివాక్యానిసముద్భవంతి - అత్రైకస్మిన్ముఖేశౌర్యోక్తీనాందీనవచనానాంచక్రమేణ వృత్తిః॥౧౦౬॥ ఏకత్రానేకవృత్తిప్రసంగేనైకస్యసంలక్షితత్వాసంల

క్షితత్వసంబంధాత్పర్యాయానంతరంసూక్ష్మంలక్షయతి అసంలక్షితేతి॥అసంలక్షితస్యస్థూలబుద్ధీనామసంవేద్యస్యసూక్ష్మస్యఇంగితాకారాభ్యాంతీక్ష్ణబుద్ధిసంవేద్యస్యార్థస్యప్రకాశోవిదగ్ధంప్రతిప్రకాశనంయత్రససూక్ష్మాలంకారఇత్యర్థః॥వ్యాచష్టే విదగ్ధేతి॥ ఇంగితాకారయోర్లక్షణమాహచక్రవర్తీ॥ఆకృతివ్యంజితాశ్చేష్టాఇంగితంబుద్ధికారితాః। ఆకారః పునరామ్నాతస్తాఏవాబుద్ధికారితాః॥తథా ॥ తారాపుటభ్రూదృష్ట్యాదేర్వికారానింగితంవిదుః। ఆకారాస్సత్వజాభావాఆద్యాబుద్ధ్యాపరేస్యతేతి ॥*॥ ఉదాహరతి గుర్వితి ॥ అత్రదూత్యాస్సంకేతసమయ జిజ్ఞాసా

### సూక్ష్మాలంకారః.

లక్షితసూక్ష్మార్థప్రకాశస్సూక్ష్మఉచ్యతే ॥ విదగ్ధమాత్రజ్ఞేయస్యార్థస్యయత్రాకారేంగితాభ్యాం ప్రకాశనం ససూక్ష్మాలంకారః ॥*॥ యథా ॥ గురుఅణసహిహంమివహూద

ంరూాణణరిదపేసిఆదూఈ।సంవగేసుసహేసకంథూరివిలేవణ

కుణఇ॥ఛాయా॥ గురుజనసవిధేవధూర్దృష్ట్వానరేంద్రప్రేషితాందూతీం।సర్వాంగేషుసహేసంకస్తూరీవిలేపనంకరోతి॥అత్రకస్తూరీవిలేపనేనతిమిరసమయస్సంకేతకాలఇతిప్రకాశితః॥

### ఉదాత్తాలంకారః.

౧౦౭॥అథోదాత్తాలంకారఃకథ్యతే॥తస్యాపిలోకన్యాయమూలత్వైవానంతర్యకారణం॥తదుదాత్తంభవేద్యత్రసమృద్ధంవస్తువ

యాంతదీయేనభ్రూభంగాదినేంగితేనోపలభ్యప్రగల్భవధ్వారాత్రిసమయస్సంకేతకాలఇతికస్తూరీవిలేపనేనప్రకాశ్యతే ॥ వక్త్రస్యందిస్వేదబిందుప్రబంధైర్దృష్ట్వాభిన్నంకుంకుమంకాపికంఠే। పుంస్త్వంతన్వ్యావ్యంజయంతీవయస్యాస్మిత్వాపాణౌ ఖడ్గలేఖాంలిలేఖేత్యత్ర స్వేదబిందునిమిత్తకుంకుమభేదలక్షణాకారసూచితంపురుషాయితంపాణౌ కృపాణలేఖనేనపురుషైకయోగ్యేనప్రకాశ్యతఇత్యాకారనిబంధనస్సూక్ష్మః॥

౧౦౭॥ఉదాత్తమాహ అథేతి॥తస్యసంగతిమాహ తస్యేతి॥ లక్షణమాహ తదితి॥వ్యాచష్టే యత్రేతి ॥ మహాసమృద్ధిశాలినఃకవిప్రతిభాప్రా

పైశ్వర్యశాలిన ఇత్యలౌకికత్వకథనాదలంకారత్వం ॥*॥ రమ్యామితి॥ ఆసేదివాంసః ప్రాప్తాః- కలభాః బాలగజాః- మోదంత ఇతి యత్ తత్త్యాగలీలాయితం త్యాగలీలా- లోహితాదిక్యషంతాద్భావే క్తః ॥ అంగభూతమహాపురుషచరితం చోదాత్తం॥యథా॥తదిదమరణ్యం యస్మిన్ దశరథవచనానుపాలనవ్యసనీ। నివసన్ బాహుసహాయశ్చకార రక్షఃక్షయం రామః ॥ అత్రారణ్యే వర్ణనీయే రామచరితమంగత్వేన వర్ణితమితి మతాంతరానుసారేణ సర్వస్వకారః - తథాహి-యత్ర రసాదయో వాక్యార్థీభూతాస్తత్ర రసవదాదయోఽలంకారా ఇత్యలంకారమాత్ర రసికా భామహాదయః - తన్మతే యథా వాక్యార్థీభావాదంగభూతోఽరసాదిస్తథాంగభూతమహాపురుషచరితవర్ణనాత్మకో ద్వితీయోదాత్త ఉపపద్యతే - ధ్వనిదర్శనే తు కావ్యాత్మనో రసాదేః ప్రాధాన్యదశాయామలంకార్యత్వా

> ర్ణ్యతే॥యత్ర మహాసమృద్ధిశాలినో వస్తునో వర్ణనం క్రియతే తతోదాత్తాలంకారః॥*॥యథా॥రమ్యామేకశిలాభిధాననగరీమాసేదివాంసో బుధాః సౌవర్ణేషు గృహేషు రత్నరచితద్వాస్తోరణేషు స్థితాః। ఆరుహ్యాంగణమేదినీషు కలభాన్ క్రీడోత్సుకానర్భకాన్మోదంతే యదవేక్ష్య రుద్రనృపతేస్తత్త్యాగలీలాయి

దలంకారభావో నోపపద్యతే-తదుక్తం ధ్వన్యాచార్యైః ॥ రసభావతదాభాసభావశాంత్యాదిరక్రమః। ధ్వనేరాత్మాంగిభావేన భాసమానో వ్యవస్థిత ఇతి - యత్ర రసస్వరూపే వస్తుమాత్రే లంకారతాయోగ్యే వాక్యార్థీభావేన ప్రధానేంగభూతా రసాదయస్తత్ర రసవదాద్యలంకారా ఏవ-తదపి తైరేవోక్తం - ప్రధానేన్యత్ర వాక్యార్థే యత్రాంగంతు రసాదయః। కావ్యే తస్మిన్నలంకారో రసాదిరితి మే మతిరితి- తదా ద్వితీయోదాత్తస్య విషయ ఏవ నాస్తీతి సర్వస్వహృదయం - అత ఏవ ధ్వనిదర్శనానుసారీ విద్యానాథోపి ద్వితీయముదాత్తం నాంగీచకారేతి రహస్యం ॥ నన్వేవం తర్హి రసవదాదయః కిమితి నాంగీక్రియంత ఇతి చేన్నైవం- రసప్రకరణ ఏవ తత్స్వరూపనిరూపణాత్ - కింతూదాహరణమలంకారప్రకరణే భవిష్యతీతి ప్రతిజ్ఞాయ కేనవాభిప్రాయేణేహానోదాహృతం అస్మాభిస్తు తత్రైవ ది

క్ష్మాత్రముదాహృతమితి నేహపునః ప్రయత్యతే॥ ౧౦౮ ॥ సమృద్ధికార్య త్వాద్వినిమయస్య తత్ప్రాప్తాంపరివృత్తిముదాహృత్యానంతరం నిరూపయతి అథేతి॥ సమానన్యాయాత్ లోకవ్యవహారరూపాత్ ॥ సమేతి ॥ కించిద్ద త్వాకస్యచిదాదానం వినిమయః - సమస్య సమేన న్యూనస్యాధికేన అధిక

## పరివృత్త్యలంకారః.

తం ॥ ౧౦౮ ॥ అథ సమానన్యాయాత్ పరివృత్తిర్నిరూప్య తే॥ సమన్యూనాధికానాంచ యదా వినిమయో భవేత్ । సా కంసమాధికన్యూనైః పరివృత్తిరసౌ మతా ॥ సమన్యూనాధి కానాం సమాధికన్యూనైర్వినిమయః పరివృత్తిః - సమేన సమ పరివృత్తి ర్న్యూనేనాధికపరివృత్తిరధికేన న్యూనపరివృత్తి శ్చేతి ॥*॥ సమేనసమపరివృత్తిర్యథా ॥ సుధారసముచో వాచో దత్వా కాకతిభూభుజే । అతో లభంతే కవయస్సహస్రం గంధసింధురాన్ ॥ అత్ర వచసాం గంధసింధురాణాంచ సమ త్వం॥ ౧౦౯॥ న్యూనేనాధికపరివృత్తిర్యథా ॥ ఉపాయనం గ జాశ్వాదికృత్వా సర్వేపి భూభుజః । ప్రతాపరుద్రదేవస్య ల భంతే సుస్థిరాం కృపాం ॥ అత్ర త్యజ్యమానాముపాయనాదే రాదీయమానస్య ప్రతాపరుద్రకృపాపిలసితస్యైవాధిక్యం॥ ౧౧౦॥ అధికేనన్యూనపరివృత్తిర్యథా ॥ ప్రతాపరుద్రేణరణే జితాః ప్రత్యర్థి భూభుజః। దత్వా భూషాంకితా తేభ్యో లభంతే వల్కలాదికం ॥ అత్ర త్యజ్యమానాం దాభరణజాతాదాదీయ మానస్య వల్కలాదేర్న్యూనత్వం ॥ ౧౧౧ ॥ అథ శృంఖలా న్యాయమూలాలంకారా నిరూప్యంతే॥ పూర్వపూర్వం ప్రతి

స్యన్యూనేన వినిమయ ఇతి త్రేధా పరివృత్తిః ॥*॥ సమేనసమపరివృత్తిము దాహరతి సుధేతి॥ అతః కాకతీంద్రాత్ - గంధసింధురాన్ గంధగజాన్- లక్షణముక్తం నాటకే॥ ౧౦౯ ॥ న్యూనేనాధికపరివృత్తిముదాహరతి ఉపా యనమితి ॥ ౧౧౦ ॥ అధికేనన్యూనపరివృత్తిముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ ౧౧౧॥ అనంతరాలంకారచతుష్టయస్య సంగతిమాహ అథేతి॥ కారణమా

లాంలక్షయతి పూర్వపూర్వమితి ॥ ప్రతిశబ్దోభిన్నక్రమః- తేనపూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరహేతుత్వేకారణ మాలేత్యర్థః ॥ తథావ్యాచష్టే యదేతి ॥*॥ విద్యయేతి ॥ విద్యాదయోవినయాదీన్ప్రతిహేతవః॥౧౧౨॥ ఏవందేతద్వైపరీత్యాదేకావళీంలక్షయతి యత్రేతి ॥ పూర్వపూర్వం ప్రత్యుత్తరోత్తరస్యవిశేషణత్వం స్థాపనేనాపోహనేనచద్వైవిధ్యమను

## కారణమాలాలంకారః.

యదాహేతుస్స్యాదుత్తరోత్తరం। తదాకారణమాలాఖ్యమలంకరణముచ్యతే ॥ యదాపూర్వపూర్వంక్రమేణోత్తరోత్తరంప్రతిహేతుతాంభజతేసకారణమాలాఖ్యోలంకారః॥ *॥ యథా ॥ విద్యయావినయోతస్మాద్వినయేనగుణార్జనం । గుణైఃప్రజానురాగశ్చక్రమోయంకాకతీశ్వరే॥౧౧౨॥ య

## ఏకావళ్యలంకారః.

త్రోత్తరోత్తరేషాంస్యాత్పూర్వంపూర్వంప్రతిక్రమాత్ । విశేషణత్వకథనమసావేకావళీమతా ॥ యత్రపూర్వపూర్వంప్రతిక్రమేణోత్తరోత్తరంవిశేషణత్వంభజతే సఏకావళ్యలంకారః॥ యథా ॥ ప్రతాపరుద్రనగరీసుజనైరుపశోభితా।సుజనాస్స్ఫీతవిభవైర్విభవాస్త్యైర్యశాలినః ॥ ఏతత్ స్థాపనేనోదాహరణం॥౧౧౩॥అపోహనేనాపిభవతి॥ యథా॥ నతద్రాజ్యంప్రజాయత్రనభవంత్యూర్జితశ్రియః । నతాః ప్రజాఃప్రభుర్యాసాంనస్వయంకాకతీశ్వరః॥౧౧౪॥ యదా

## మాలాదీపకాలంకారః.

తుపూర్వపూర్వస్యసంభవేదుత్తరోత్తరం। ప్రత్యుత్కర్షా

భవతీత్యేకావళీంద్విధాకరోతి ॥*॥ ఆద్యముదాహరతి ప్రతాపేతి ॥ అత్రనగర్యాదేఃపూర్వపూర్వస్యసుజనాద్యుత్తరోత్తరంస్థాపనేన విశేషణత్వంభజతే॥౧౧౩॥ద్వితీయముదాహరతి నతద్రాజ్యమితి ॥ అత్రరాజ్యాదేఃపూర్వపూర్వస్యప్రజాద్యుత్తరోత్తరమపోహనేనవిశేషణత్వం భజతే॥౧౧౪॥ పూర్వపూర్వంప్రత్యుత్తరోత్తరస్యోత్కర్షహేతుత్వే

నైకావళీముక్త్వా ఉత్తరోత్తరం ప్రతి పూర్వపూర్వస్యోత్కర్ష హేతుత్వే మాలాదీపకమాహ యదేతి ॥*॥ భాగ్యేతి ॥ అత్ర భాగ్యాతిశయాదిభిర్మహ్యాదీనాముత్కర్షః క్రమేణవిధీయతే॥౧౧౫॥ పరిశేషాత్సారంలక్షయతి ఉత్తరోత్తరమితి॥ జగత్స్వితి ॥ అత్ర జగదపేక్షయావసుధాయా

వహత్వంతన్మాలాదీపకముచ్యతే ॥ యత్రపూర్వపూర్వస్య ఉత్తరోత్తరగుణావహత్వంసమాలాదీపకాలంకారః॥*॥ యథా॥ భాగ్యభూమామహీం ప్రాప్తఃకాకతీంద్రభుజంమహీ। భుజఃప్రతాపమతులంప్రతాపశ్చజగత్త్రియం॥౧౧౫॥ ఉత్త

సారాలంకారః.

రోత్తరముత్కర్షఃసారాలంకారఉచ్యతే॥ యథా॥ జగత్సు వసుధాభాతితస్యామేకశిలాపురీ। కాకతీయాన్వయస్తత్రత స్మిన్రుద్రనరేశ్వరః ॥ సకలభువనసారభూతం ప్రతాపరుద్రంవిషయీకుర్వతఃచిరాదస్యాలంకారస్యసారఇత్యన్వర్థాభిధానం॥౧౧౬॥ **************************

ఇతివిద్యానాథకృతౌ ప్రతాపరుద్రయశోభూషణే.

అలంకారశాస్త్రే అర్థాలంకారప్రకరణం.

సమాప్తమ్.

ఉత్కర్షః - తదపేక్షయాఏకశిలాయాఇత్యాదిక్రమేణోత్కర్షో రుద్రనరేశ్వరేవిశ్రామ్యతి ॥ ౧౧౬ ॥ ...........................*

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమహోపాధ్యాయ కోలచలమల్లినాథసూరిసూనునా విశ్వజనీనవిద్యస్య విద్వన్మణేః పెద్దయార్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీథినా విరచితే ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానేరత్నాపణాఖ్యానే అర్థాలంకార నిరూపణంనామాష్టమం ప్రకరణం.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

## ప్రతాపరుద్రీయే - సవ్యాఖ్యానే.

## మిశ్రాలంకారప్రకరణమ్—౯.

ఏకైకాలంకారనిరూపణానంతరంమిశ్రాలంకారనిరూపణంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥ఉక్తానామలంకారాణాంక్వచిత్సహభావేకింపార్థక్యేనపర్యవసానముతాలంకారాంతరత్వమితి విచార్య లౌకికాలంకారన్యాయేనాలంకారాంతరత్వంసిద్ధాంతయతి ॥ యథేతి ॥ హిరణ్మయానాంసౌవర్ణానాం-దాండినాయనాదిసూత్రేణనిపాతనాత్సాధుః-పృథఙ్మిథస్సంబంధా

> అథసంసృష్టిసంకరౌనిరూప్యేతే॥ యథాలౌకికానామలంకారాణాంహిరణ్మయానాం మణిమయానాంచపృథక్సౌందర్యహేతూనామన్యోన్యసంబంధేనచారుత్వాతిశయోదృశ్యతే తథైవకావ్యాలంకారాణాంరూపకాదీనాం మిథస్సంబంధేనసౌందర్యాతిశయఃప్రతీయతే।సచసంబంధోద్వివిధః-సంయోగరూపస్సమవాయరూపశ్చేతి - సంయోగేమిశ్రతిలతండులన్యాయః-సమవాయెమిశ్రక్షీరనీరన్యాయః- తిలతండులన్యాయేనసంబంధేసంసృష్టిః - క్షీరనీరన్యాయేనసంబంధేసంకరః - అనయోఃపృథక్చారుత్వాతిశయహేతుత్వాదలంకారధురంధరత్వం - నతుపూర్వోక్తాలంకారశేషతా ॥

భావేపిసౌందర్యహేతూనాం మిథస్సంబంధే చారుత్వాతిశయస్తథైవరూపకాదీనామిత్యర్థః-సౌందర్యాతిశయహేతోస్సంబంధస్యద్వైవిధ్యమాహ సచేతి ॥ ఉత్కటభేదస్సంయోగరూపఃఅనుత్కటభేదస్సమవాయరూపఇత్యర్థః- ఆద్యేతిలతండులన్యాయెనసంసృష్టిః-ద్వితీయెక్షీరనీరన్యాయెనసంకరః-అనయోః పృథగుపాదానంనపూర్వశేషత్వమిత్యర్థః

తత్ర ప్రథమముత్కటభేదనిబంధనాం సంసృష్టిం లక్షయతి॥ తిలేతి॥ తస్యా
స్త్రైధావిభాగమాహ సేతి ॥*॥ శబ్దాలంకారసంసృష్టిముదాహరతి శుం
భదితి॥ శుంభత్సంభ్రమాదీప్యమానసంరంభా యే గంధసింధురా గంధగ
జాః తద్ధురయా తద్భారేణ నిర్ధారితం నిర్భిన్నముర్వీతలం యైస్తే తథో
క్తాః- త్వంగద్భిః ప్లవమానైః తుంగతురంగమైః ప్రతిభయా భయంకరాః

## సంసృష్టిః

తత్ర ప్రథమం సంసృష్టిర్నిగద్యతే॥ తిలతండులసంశ్లేషన్యా
యాద్యత్ర పరస్పరం । సంశ్లిష్యేయురలంకారాస్సా సంసృ
ష్టిర్నిగద్యతే॥ యత్ర తిలతండులన్యాయేన పరస్పరసంబద్ధా
రూపకాదయో భవంతి సా సంసృష్టిః॥ సా త్రివిధా శబ్దాలంకా
రగతత్వేనార్థాలంకారగతత్వేనోభయాలంకారగతత్వేన
చ ॥ శబ్దాలంకారసంసృష్టిర్యథా ॥ శుంభత్సంభ్రమగంధ
సింధురధురానిర్ధారితోర్వీతలాస్త్వంగత్తుంగతురంగమప్ర
తిభయా ద్రాక్స్యందనస్యందనాః। తీవ్రారంభసముద్యదు
ద్భటభటాటోపస్ఫుటద్దిక్తటాన్నిస్సీమాః ప్రసరంతి రుద్రనృప
తేర్జైత్రప్రయాణోద్యమాః॥ అత్ర ఛేకానుప్రాసవృత్త్య
నుప్రాసయోస్సంసృష్టిః॥ ౧ ॥ అర్థాలంకారసంసృష్టిర్య
థా ॥ కాకతీయచమూర్ధత్తే మహిమానముదన్వతః। గ్రసతే
యా ద్విషద్భూపధ్వజినీస్తటినీరివ ॥ అత్ర నిదర్శనోపమయో
స్సంసృష్టిః॥ ౨॥ ఉభయసంసృష్టిర్యథా ॥ ప్రతాపరుద్రదో

ద్రాక్స్యందనాః శీఘ్రధావనాః స్యందనా రథా యేషు తే తథోక్తాః- అత్ర
ధురధురా భటభటేత్యత్ర ఛేకానుప్రాసోఽన్యత్ర వృత్త్యనుప్రాసశ్చ
సంసృజ్యతే॥౧॥ అర్థాలంకారసంసృష్టిముదాహరతి కాకతీంద్రేతి ॥ ఉ
దన్వతో మహిమానం ధత్త ఇత్యత్రాసంభవద్ధర్మయోగేన ప్రతిబింబకర
ణాక్షేపాన్నిదర్శనా- తస్యాస్తటినీరివేత్యుపమాయాశ్చ పరస్పరనైరపే

త్యోత్సంసృష్టిః॥౨॥ఉభయసంసృష్టిముదాహరతి ప్రతాపేతి॥౩॥సంక
రం లక్షయతి క్షీరేతి॥ యత్రాలంకారాణాంక్షీరనీరన్యాయాదనుత్క
టభేదస్సంబంధః స సంకర ఇత్యర్థః॥ తస్య త్రైధా విభాగమాహ తస్యేతి॥
*॥ క్రమేణోదాహరతి ఉద్యదితి॥ క్షోణీభృత్కటకానాం వైరిభూపా
లరాజధానీనాం అన్యత్ర పర్వతనితంబానాం- ఉపరోధపటుభిర్నిరోధన

ద్గండోపమండలాగ్రైణమండితః। దృశ్యతే సమరే వీరైరుత్ఫణః
ఫణవానివ॥ అత్ర వృత్త్యనుప్రాసోపమయోస్సంసృష్టిః॥౩॥

## అథ సంకరః.

అథ సంకరో నిరూప్యతే॥ క్షీరనీరయోర్యత్ర సంబంధస్స్యా
త్పరస్పరం॥ అలంకృతీనామేతాసాం సంకరస్స ఉదాహృతః॥
యత్ర క్షీరనీరన్యాయేనాలంకారాణాం మిథస్సంబంధో భవతి
స సంకరః। తస్యాంగాంగిభావేన సందేహేన ఏకవాచకా
నుప్రవేశేన చ త్రైవిధ్యం॥ *॥ తత్రాంగాంగిభావేన సంకరో
యథా॥ ఉద్యద్బృంహితగర్జితైర్ద్విపఘటాకాదంబినీసంభ్ర
మైః క్షోణీభృత్కటకోపరోధపటుభిః ప్రావృడ్విహారా ఇవ।
శత్రుస్త్రీబహులాశ్రువృష్టిశమితత్వచ్చక్రతాపోదయా
యాత్రాః కాకతివల్లభస్య జగతామానందమాతన్వతే॥ అ
త్ర యాత్రాః ప్రావృడ్విహారా ఇవేత్యుపమాలంకారేణ
ద్విపఘటాకాదంబినీత్యత్రోపమా ప్రసాధ్యత ఇతి సజాతీయ

సమస్తైః - కటకం వలయమేషాం రాజధానీనితంబయోరితి విశ్వః - శత్రు
స్త్రీబహులాశ్రువృష్ట్యైవ శమితః త్వచ్చక్రతాపోదయో భూమండల
సంతాపాతిశయో యాసు తాస్తథోక్తాః - దుష్టనిగ్రహేణ భూభారో
వతరతీతి భావః॥ సజాతీయసంకరం యోజయతి అత్రేతి॥ ఉపమా ప్ర
సాధ్యత ఇతి - రూపకత్వే ద్విపఘటారూపవిషయస్థగనే కాదంబినీరూపో
పమానస్యైవ సవిశేషణత్వం నోపమేయస్య - అతోధికోపమం నామ దో

వస్యాత్ - తస్మాదుపమా ప్రసాధ్యత ఇతి భావః - యాత్రాః ప్రావృడ్విహారా ఇవేత్యస్యా అనుగ్రాహ్యత్వాదంగిత్వం - ద్విపఘటా కాదంబినీత్యస్యా అనుగ్రాహకత్వాదంగత్వం అతోనయోరంగాంగిభావేన సంకరః - అంగినోరన్యోన్యం చమత్కారహేతుత్వాన్మిశ్రణేతి రామణీయకం ద్రష్టవ్యం - తత్ర ద్విపఘటా కాదంబినీత్యత్రైకేన సమాసేనోపమాలాభ ఇత్యాకాంక్షాయామాహ కాదంబినీవద్విపఘటేతి ॥ ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభిరితి సమాసః॥ అభ్యుచ్చయమాహ క్షోణీభృదితి॥ క్షోణీభృత్కటకశబ్దేన శత్రురాజధానీపర్వతనితంబయోరభిధానాచ్ఛ్లేషః ఉభయో

యోరంగాంగిభావః - కాదంబినీవద్విపఘటేతి సమాసాశ్రయణాత్ క్షోణీభృత్కటకోపరోధ ఇత్యత్ర శ్లేషమూలాతిశయోక్తిః॥ ౪॥ విజాతీయసంకరో యథా॥ ప్రతాపరుద్రస్య కృపాణధారా ప్రత్యర్థిపాలేషు పతత్యమందం। ప్రక్షాళనాయేవ కృతస్య ధాత్రా తద్వర్తినో దుర్లిపికల్మషస్య॥ అత్ర ప్రక్షాళనాయేవేత్యుత్ప్రేక్షయా దుర్లిపికల్మషస్యేత్యత్ర రూపకం ప్రసాధ్యత ఇతి విజాతీయయోరంగాంగిభావః॥ ౫॥ ఏకవాచకానుప్రవిష్టసంకరో యథా॥ విజితారిపురో మూర్తౌ విలసత్స

రభేదాధ్యవసాయాచ్ఛ్లేషమూలాతిశయోక్తిరిత్యర్థః - ఇయం చ ద్విపఘటా కాదంబినీత్యత్రోపమాయా అంగం - తేనాతిశయోక్త్యనుగృహీతయా తయా యాత్రాః ప్రావృడ్విహారా ఇవేత్యుపమానుగ్రాహ్యత ఇతి ఫలితం॥ ౪॥ విజాతీయసంకరముదాహరతి ప్రతాపేతి॥ కృపాణస్య ధారా కోటిరుదకధారా చ - అమందం అనల్పం - తద్వర్తినః ప్రత్యర్థిపాలవర్తినో దుర్లిపిరేవ కల్మషం పంకః తస్య ప్రక్షాళనాయేవేతి ఫలోత్ప్రేక్షా - అత్ర ప్రక్షాళనయోగ్యస్య కల్మషస్య ప్రాధాన్యం రూపకేణైవ లభ్యతే - నాన్యథేత్యుత్ప్రేక్షయా రూపకం ప్రసాధ్యత ఇతి రూపకోత్ప్రేక్షయోర్విజాతీయయోరన్యోన్యసాపేక్షత్వాదంగాంగిభావేన సంకరః॥ ౫॥ ఏకవాచ

కానుప్రవిష్టంసంకరముదాహరతి విజితేతి॥ యోజయతి అత్రేతి ॥ విజితారిపురఇత్యత్రశబ్దపరివృత్తిసహిష్ణుత్వాదర్థసామ్యం-విలసత్సర్వమంగళఇత్యత్రతదభావాచ్ఛబ్దసామ్యం- తావుపమాశ్లేషావేకస్మిన్నివశబ్దేనుప్రవిష్టౌతస్యోభయోపకారిత్వాదతిభావః॥౬॥ సందేహసంకరముదాహరతి జాతఇతి॥ యోజయతి అత్రకులాంబుధావిత్యాదౌసమాసద్వయసంభవాదితి-మయూరవ్యంసకాదీనాంచాకృతిగణత్వాద్రూపకోపమిత

ర్వమంగళః। భువిశంభురివాభాతి కాకతీయనరేశ్వరః॥ అత్ర విజితారిపురఇత్యర్థసామ్యాదుపమా-విలసత్సర్వమంగళఇతి శబ్దసామ్యాత్ శ్లేషశ్చ- తౌశంభురివేత్యేకస్మిన్నివశబ్దేనుప్రవిష్టౌ॥ ౬॥ సందేహసంకరోయథా॥ జాతఃప్రతాపరుద్రేందుః కాకతీయాన్వయాంబుధౌ। దత్తైజనచకోరాణాంప్రసాదజ్యోత్స్నయామృతం॥ అత్రకులాంబుధావిత్యాదౌరూపకోపమయోస్సందేహసంకరః - కాకతీయాన్వయఏవాంబుధిః కాకతీయాన్వయోంబుధిరివేతి సమాసద్వయసంభవాత్ - నచాత్రసాధకం బాధకంవాప్రమాణమన్యతరస్యాస్తీతిసందేహఏవపర్యవస్యతి-సాధకబాధకప్రమాణసంభవేతుసందేహనివృత్తిః॥*॥అత్రసాధకంయథా ॥ ప్రతాపరుద్రనృపతేః పారిజాతాత్సముద్భవాః। వతంసయంతిదిఙ్నారీర్యోమధురాః

సమాసద్వయసంభవాదిత్యర్థః- నన్వమృతదానస్యచంద్రఏవప్రసిద్ధత్వాత్ ప్రతాపరుద్రఏవేందురితిరూపకమేవనోపమేతిచేన్నైవం- ఔపచారికస్యామృతదానస్యప్రతాపరుద్రేపిసంభవాత్ ఉపమాయాబాధకాభావాత్। తేనాత్రరూపకోపమయోస్సందేహ ఏవపర్యవస్యతీత్యాహ నచేతి॥ సాధకమనుకూలంబాధకంప్రతికూలం-తత్సద్భావేసందేహఏవనివర్తతఇత్యర్థః ॥ తర్హికుత్రసాధకంకుత్రవాబాధకమిత్యాకాంక్షాయాంక్రమేణదర్శయతి ప్రతాపేతి॥ ప్రతాపరుద్రనృపతిరూపాత్పారిజా

త్వాత్ (వతంసయంతీత్యత్ర-వష్టి వాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపసర్గయోః
రిత్యకారలోపః) అత్రవతంసీకరణంమంజరీష్వేవానుగుణమితిరూపకపరి
గ్రహేసాధకమిత్యాహ అత్రేతి॥తతోఽపోజ్జ్వలకమాహవతంసీకరణేనా
భేదప్రతీతిరితి-నపునరుపమాయామివభేదాభేదప్రతీతిరితి భావః॥ ౭॥ బాధ
కందర్శయతి కాకతీంద్రస్యేతి॥ దిక్షునిస్సాణధ్వనౌవిజృంభితేవ్యాప్తేస
తి-ప్రతిపక్షబలమేవార్ణవోవ్యాకులీకృతానికలుషీకృతానిసత్వాన్యంతః
కరణానిప్రాణినశ్చయస్యసతథోక్తః॥ బాధకంయోజయతి అత్రేతి॥

> కీర్తిమంజరీః॥ అత్రకీర్తయఏవమంజర్య ఇతిరూపకాలంకారే
> వతంసయంతీతిసాధకంప్రమాణం - వతంసీకరణేనాభేదప్ర
> తీతిః॥ ౭॥ బాధకంయథా॥ కాకతీంద్రస్యనిస్సాణధ్వనౌదిక్షు
> విజృంభితే। వ్యాకులీకృతసత్వోఽభూత్ప్రతిపక్షబలార్ణవః॥ అ
> త్రప్రతిపక్షబలార్ణవ ఇత్యుపమాయావ్యాకులీకృతసత్వ ఇతి
> బాధకంప్రమాణం - ఉపమితంవ్యాఘ్రాదిభిస్సామాన్యాప్ర
> యోగ ఇత్యనుశాసనేనసామాన్యప్రయోగస్యోపమాబాధక
> త్వాత్ - అతఃపారిశేష్యాద్రూపకాలంకారః। ఏవంయథా
> సంభవమన్యేషామలంకారాణాం సంసృష్టిసంకరౌబోద్ధ
> వ్యౌతత్రతత్రప్రబంధేషు।౮॥ ****************

ప్రతిపక్షబలమర్ణవ ఇవేత్యుపమితసమాసస్య వ్యాకులీకృతసత్వ ఇతి సా
మాన్యప్రయోగస్యబాధకత్వాత్పరిశేషాద్రూపకమేవేత్యర్థః - అలం
కారాంతరసంకరసంసృష్టిప్రపంచః ప్రబంధాంతరేషు ద్రష్టవ్య ఇత్యా
హ ఏవమితి ॥ వివేకినామేతావతైవేతరదపిసుబోధమితి విస్తరభీరుభిర
స్మాభిరుపరమ్యత ఇతి సర్వమవదాతం.౮॥ ......................*
జగతినిఖిలవిద్యాసింధుముష్టింధయానాం పరఫణితిపరీక్షాయుజ్యతే సజ్జ
నానాం । తదిహమమనిబంధేదూషణంభూషణంవా భవతియదివిదగ్ధై
స్తద్ధ్యవశ్యంవిమృశ్యం ॥ ................................*

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమహోపాధ్యాయకోల
చలమల్లినాథ సూరిసూనునా విశ్వజనీనవిద్యస్య విద్వన్మణేః పెద్దయా
ర్యస్యానుజేన కుమారస్వామి సోమపీథినా విరచితే ప్రతాపరుద్రీయ

ఇతి విద్యానాథమహోపాధ్యాయకృతౌ ప్రతాప
రుద్రయశోభూషణే అలంకారశాస్త్రే మిశ్రాలంకా
రప్రకరణం సమాప్తం. ****************

వ్యాఖ్యానే రత్నాపణాఖ్యానే మిశ్రాలంకారనిరూపణంనామ నవమం
ప్రకరణం. * ........................................ *

ప్రతాపరుద్రీయంనామాలంకారశాస్త్రమ్.

సవ్యాఖ్యానం సమాప్తమ్.

మంగళమస్తు.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

விசுவகுணாதர்சம்.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥௯॥

[illegible] ।

[illegible] ॥௧௦॥

[illegible] ।௧௦।

[illegible] ॥௧௧॥

[illegible] ।௧௧।

[illegible] ॥௧௨॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ௧௮ ॥

[illegible] ௧௮ ।

[illegible] ॥ ௧௯ ॥

[illegible] ௧௯ ।

[illegible] ॥ ௨௦ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ൧ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ൨ ॥

[illegible] ॥ ൩ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ൪ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ൫ ॥

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ‖ ௨௫ ‖

[illegible]

[illegible] ‖ ௨௬ ‖

[illegible]

[illegible] ‖ ௨௭ ‖

[illegible] ‖ ௨௭ ‖

[illegible]

[illegible] ‖ ௨௮ ‖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] |௬ள|

விஶ்வ [illegible] ||[illegible] [illegible]

[illegible] ||௬அ||

[illegible] |௬அ|

[illegible]

[illegible] ||௬௯||

[illegible]

[illegible] |௬௯|

[illegible] ||௭௦||

[illegible]

[illegible] ||௭௧||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||௧௦||

[illegible] ||௧௧||

[illegible] |௧௧|

[illegible] ||௧௨||

[illegible] |௧௨|

[illegible] ||௧௩||

[illegible] |௧௪|

[illegible] ॥௯௮॥

[illegible] ௯௮।

[illegible] ॥௯௯॥

[illegible] ॥ ௱ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௦ ॥

[illegible] ॥ ௭௧ ॥

[illegible] ॥ ௭௧ ॥

[illegible] ॥ ௭௨ ॥

[illegible] ॥ ௭௨ ॥

[illegible] ॥ ௭௩ ॥

[illegible] ॥ ௭௩ ॥

[illegible] ॥ ௭௪ ॥

[illegible] ॥ ௭௪ ॥

[illegible] ॥ ௭௫ ॥

[illegible] ॥ ௭௫ ॥

[illegible] ॥ ௭௬ ॥

[illegible]

[illegible] । ௭௬ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௭ ॥

[illegible] ௭௭ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௮ ॥

[illegible] । ௭௮ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௯ ॥

[illegible] । ௭௯ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௮௦ ॥

[illegible] । ௮௦ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௮௧ ॥

[illegible] । ௮௧ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௮௨ ॥

[illegible] । ௮௨ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௮௩ ॥

[illegible] ।அஉ।

[illegible] ॥அ௩॥

[illegible] ।அ௩।

[illegible] ॥அ௪॥

[illegible] ।அ௪।

[illegible] ॥அ௫॥

[illegible] ।அ௫।

[illegible] ॥அ௬॥

[illegible] ।அ௬।

[illegible] ॥அ௭॥

[illegible] ।அ௭।

[illegible] ॥அஅ॥

[illegible] ।அஅ।

[illegible] ॥

[illegible] ।அ௯।

[illegible] ॥௯௦॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௦ ॥

[illegible] ॥ ௧௧ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௨ ॥

[illegible] ॥ ௧௨ ॥

[illegible] ॥ ௧௩ ॥ [illegible]

பாவநாய பரிதொ ப்ரஜா: ॥ கச ॥ உத்பத்திஸ்தாநம் ததைவ நிதனம் ச யோ ஸ்யாத் ஸ ப்ரவ: ॥ ப்ரபவா

பசாஜிஷ்ணு ॥ கரு ॥

ஸம்பவேதி ॥ லோகா: ஸம்பவந்த்யஸ்மாதிதி ஸம்பவ: ...... ஸம்பவ: ॥

கரு ॥ கச ॥ கரு ॥

ஸர்வஸ்ய ஜகதோ வேதாரம் ஸர்வேஷாம் ...... ஸர்வத்ர

வ்யாப்த: ...... ஸர்வ ......

ஸம்பூர்ணம் ...... ॥ கசு ॥

ஸம்பதேதி ॥ ஸம்பத் ......

......

......

......

பயாஸா — ...... ॥ கசு ॥

க்ஷேத்ரஜ்ஞ: உபேக்ஷணீயாதிதா: ...... நீயா இதி

வீக்ஷணீயாதி ॥ கள ॥

உபேக்ஷணீயேதி ॥ உபேக்ஷணீயா: ...... உபேக்ஷணீயா இதி

ணீயா ...... நீயாநீதி ॥ கள ॥

யத: ॥ ...... 

......

...... ॥ கஅ ॥

விஸ்ராவ ...... யா

...... ॥ ககூ ॥

யேஷாமிதி ॥ ......

......

......

......

......

......

......

[illegible] ||கஅ|கக|

[illegible] ||௧௦௦||

[illegible] |௧௦௦|

[illegible] ||௧௦௧||

[illegible] |௧௦௧|

[illegible] ||௧௦௨||

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௦௨ ॥

[illegible] ॥ ௧௦௩ ॥

[illegible] ॥ ௧௦௩ ॥

[illegible] ॥ ௧௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௧௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௧௦௫ ॥

[illegible]

[illegible] [௧௦௫]

[illegible] ॥ ௧௦௬ ॥

[illegible] [௧௦௬]

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௦௭ ॥

[illegible] [௧௦௭]

[illegible] ॥ ௧௦௮ ॥

[illegible] [௧௦௮]

[illegible] ॥ ௧௦௯ ॥

[illegible]

[illegible] ஜநா: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ௧௦௯ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ௧௧௦ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ௧௧௦ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] ॥ ௧௧௧ ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] |௧௧௧|

[illegible] ॥௧௧௨॥

[illegible] |௧௧௨|

[illegible] ॥௧௧௩॥

[illegible] |௧௧௩|

[illegible] ॥௧௧௪॥

[illegible] |௧௧௪|

[illegible] ॥௧௧௫॥

[illegible]

[illegible]

இதி [illegible] ||கக௬||

இதி [illegible] |கக௬|

[illegible] |ககள|

[illegible] |ககள|

[illegible] || கககூ ||

[illegible] |கக௮|கககூ|

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௨0 ॥

[illegible] ॥ ௧௨0 ॥

[illegible] ॥ ௧௨௧ ॥

[illegible] ॥ ௧௨௧ ॥

[illegible] ॥ ௧௨௨ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥௧௨௫॥

[illegible] ।௧௨௫।

[illegible] ॥௧௨௬॥

[illegible]

[illegible] ॥௧௨௭॥

[illegible] ।௧௨௭।

[illegible] ॥௧௨௮॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] | கசுக |

[illegible] ॥ கசுஉ ॥

[illegible] | கசுஉ |

[illegible] ॥ கசுஙா ॥

[illegible] | கசுஙா |

[illegible] ॥ கசுச ॥

[illegible] | கசுச |

[illegible] ॥ கசுரு ॥

[illegible]

[illegible] |கரு|

[illegible] ||கசு||

[illegible] |ககு|

[illegible] ||கஎ||

[illegible] ||கஅ||

[illegible]

[illegible] |கஅ|

[illegible] ॥ க௯.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ||கசகூ||

[illegible] ||கசஅ||

[illegible] ||கசஅ||

[illegible] ||கசக||

[illegible] ||கசக||

[illegible] ||கரு௦||

[illegible] ||கரு௦||

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||
[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||

[illegible]

[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||

[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||

[illegible]

[illegible] |௧௬௩|

[illegible] ||௧௬௪||

[illegible] |௧௬௪|

[illegible] ||௧௬௫||

[illegible] |௧௬௫|

[illegible] ||௧௬௬||

[illegible] |௧௬௬|

[illegible] ||௧௬௭||

[illegible]

[illegible] ||௧௬௭||

[illegible] ||௧௬௮|| [illegible] ||௧௬௯||

[illegible] ||௧௬௮ ௧௬௯||

[illegible] ||௧௭௦||

[illegible] ||௧௭௦||

[illegible] ||௧௭௧||

[illegible] ||௧௭௧||

[illegible] ||௧௭௨||

[illegible] ||[illegible]||

[illegible] ||[illegible]||

[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||

[illegible] |[illegible]|

[illegible] ||[illegible]||

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] || [illegible] || [illegible] [illegible] ||

[illegible] | [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] || [illegible] [illegible] [illegible] ||

[illegible] || [illegible] | [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] |

[illegible] | [illegible] [illegible] ||

[illegible] || [illegible]

[illegible] ॥ ௧௮௨ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௩ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௩ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௪ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௪ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௫ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௫ ॥

[illegible] ॥௧௮௭॥

[illegible] ।௧௮௯।௧௮௭।

[illegible] ॥௧௮௮॥

[illegible] ।௧௮௮।

[illegible] ॥௧௮௯॥

[illegible] ।௧௮௯।

[illegible] ॥௧௯௦॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||௧௧௩||

[illegible] |௧௧௩|

[illegible] ||௧௧௪||

[illegible] |௧௧௪|

[illegible] ||௧௧௫||

[illegible] |௧௧௬|

[illegible] ||௧௧௭||

[illegible] |௧௧௭|

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௦௦ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௧ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௧ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௨ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௩ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௩ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௨௦௫ ॥ [illegible]

[illegible] ॥௨௦௬॥

[illegible] ௨௦௫ ௨௦௬।

[illegible] ॥௨௦௭॥

[illegible] ।௨௦௭।

[illegible] ॥௨௦௮॥ [illegible]

[illegible] ॥௨௦௯॥

[illegible]

[illegible] |உ௦அ|உ௦கூ|

[illegible] ||உ௧௦||

[illegible] |உ௧௦|

[illegible] ||உ௧௧||

[illegible] |உ௧௧|

[illegible] ||உ௧௨||

[illegible] |உ௧௨|உ௧௩|

[illegible] ||உ௧௩||

[illegible] |உ௧௩|

[illegible]

[illegible] ॥௨௧௫॥

[illegible] ௨௧௫।

[illegible] ॥௨௧௬॥

[illegible] ௨௧௬।

[illegible] ॥௨௧௭॥

[illegible] ௨௧௭।

[illegible] ॥௨௧௮॥

[illegible] ௨௧௮।

[illegible] ॥௨௧௯॥ [illegible] ॥௨௨௦॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௬௦ ॥ [illegible] ॥

[illegible] ௨௬௦ ௨௬௧ ।

[illegible] ॥ ௨௬௨ ॥ [illegible] ॥ ௨௬௩ ॥

[illegible] ௨௬௨ ௨௬௩ ।

[illegible] ॥ ௨௯௪ ॥

[illegible] ௨௯௪।

[illegible] ॥ ௨௯௫ ॥

[illegible] ௨௯௫॥

[illegible] ௨௯௫। ௨௯௫।

[illegible] ॥

[illegible] ௨௯௬।

[illegible] ௨௯௭॥

[illegible] ௨௯௭।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ௨௧௫ | ௨௧௬ |

[illegible]

[illegible] ‖ ௨௧௭ ‖ [illegible] ‖ ௨௧௮ ‖

[illegible] | ௨௧௭ | ௨௧௮ |

[illegible] ‖ ௨௧௯ ‖

[illegible] | ௨௧௯ |

[illegible] ‖ ௨௨௦ ‖

[illegible] | ௨௨௦ |

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௭௧ ॥

[illegible] ॥ ௨௭௧ ॥

[illegible] ॥ ௨௭௨ ॥

[illegible] ॥ ௨௭௨ ॥ ௨௭௩ ॥

[illegible] ॥ ௨௭௪ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௭௪ ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௭௫ ॥

[illegible] | ௨௭௬ |

[illegible] ॥ ௨௭௭ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௮௧ ॥

[illegible] । ௨௮௧ ।

[illegible] ॥ ௨௮௨ ॥

[illegible] । ௨௮௨ ।

[illegible] ॥ ௨௮௩ ॥

[illegible] । ௨௮௩ ।

[illegible] ॥ ௨௮௪ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௮௫ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௮௬ ॥

[illegible] ॥ ௨௮௭ ॥

[illegible] ॥ ௨௮௮ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௮௯ ॥

[illegible] ॥ ௨௯௦ ॥

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible]

[illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible]

[illegible] ‖

[illegible]

[illegible] ‖

[illegible] |

[illegible]

[illegible] ‖

[illegible]

[illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௮௯ ௨௯௦ ।

[illegible] ॥ ௨௯௧ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௨௯௨ ॥

[illegible] । ௨௯௨ ।

[illegible] ॥ ௨௯௩ ॥

[illegible] । ௨௯௩ ।

[illegible] ॥ ௨௯௪ ॥

[illegible] । ௨௯௪ ।

[illegible] ॥ ௨௯௫ ॥

[illegible] ॥ ௨௯௬ ॥

[illegible] ॥ ௩௦ ॥

[illegible] ௩௨ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௩௪ ॥

[illegible] ॥ ௩௫ ॥

[illegible] ॥ ௩௬ ॥

[illegible] ॥ ௩௭ ॥

[illegible] ॥ ௩௮ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||

[illegible]

[illegible] ||

[illegible]

[illegible] ||

[illegible]

[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௱௪௰ ॥ [illegible] ॥ ௱௪௧ ॥

[illegible] । ௱௪௰ । ௱௪௧ ।

[illegible] ॥ ௱௪௨ ॥ [illegible] ॥ ௱௪௩ ॥

[illegible] । ௱௪௨ । ௱௪௩ ।

[illegible] ॥ ௱௪௪ ॥ [illegible] ॥ ௱௪௫ ॥

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௩௬ ॥

[illegible] ॥ ௩௭ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௩௮ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௩௯ ॥

[illegible] ॥ [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥௧௭௪॥

[illegible] ॥௧௭௪॥

[illegible] ॥௧௭௫॥

[illegible] ॥௧௭௫॥

[illegible] ॥௧௭௬॥

[illegible] ॥௧௭௬॥

[illegible] ॥௧௭௭॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ௯௮௧ |

[illegible] || ௯௮௨ ||

[illegible] | ௯௮௩ |

[illegible] || ௯௮௪ ||

[illegible] | ௯௮௫ |

[illegible] || ௯௮௬ ||

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

## [illegible]വ്യാഖ്യാനം

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ‖ ௨00 ‖

[illegible] ‖ ௨0௧ ‖

[illegible] ௨0௧ ‖

[illegible] ‖ ௨0௨ ‖

[illegible] ‖ ௨0௨ ‖

[illegible] ‖ ௨0௩ ‖

[illegible]

[illegible] ॥ ௪௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௪௦௫ ॥

[illegible] ॥ ௪௦௬ ॥

[illegible] । ௪௦௫ । ௪௦௬ ।

[illegible] ॥ ௪௦௭ ॥

[illegible] ॥ ௪௦௮ ॥

[illegible] । ௪௦௭ । ௪௦௮ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௬௦௧ ॥

[illegible] । ௬௦௧ ।

[illegible] ॥ ௬௧௦ ॥

[illegible] । ௬௧௦ ।

[illegible] ॥

[illegible] । ௬௧௧ ।

[illegible] ॥ ௬௧௨ ॥

[illegible] ॥ ௬௧௩ ॥

[illegible] ॥௪௧௨॥௪௧௩॥

[illegible] ॥௪௧௪॥

[illegible] ॥௪௧௫॥

[illegible] ॥ ௪௧௬ ॥ ௪௧௭ ॥

[illegible] ॥௪௧௮॥ [illegible] ॥௪௧௯॥

[illegible] ॥ ௪௨௦ ॥ ௪௨௧ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] । ௪௨௧ ।

[illegible] ॥ ௪௨௨ ॥

[illegible] । ௪௨௨ ।

[illegible] ॥ ௪௨௩ ॥ [illegible] ॥ ௪௨௪ ॥

[illegible] । ௪௨௩ । ௪௨௪ ।

[illegible] ॥ ௪௨௫ ॥

[illegible] ॥ ௪௨௬ ॥

[illegible] । ௪௨௫ । ௪௨௬ ।

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ௪௨௭ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ௪௨௭ | ௪௨௮ |

[illegible] ॥ ௪௨௯ ॥ [illegible] ॥ ௪௩௦ ॥

[illegible] | ௪௨௯ | ௪௩௦ |

[illegible] ॥ ௪௩௧ ॥

[illegible] | ௪௩௧ |

[illegible] ॥ ௪௩௨ ॥

[illegible] | ௪௩௨ |

[illegible] ॥ ௪௩௩ ॥

[illegible] | [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] | ௬௱௭ | ௬௱௮ |

[illegible] ||௬௱௯||

[illegible] | ௬௱௯ |

[illegible] ||௬௪௦||

[illegible] | ௬௪௦ |

[illegible] ||௬௪௧||

[illegible] ||௬௪௨||

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖ [illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible]
[illegible] ‖ [illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ‖

[illegible]
[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖ [illegible]
[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ ௨௫௪ ॥ [illegible] ॥ ௨௫௫ ॥

[illegible] । ௨௫௪ । ௨௫௫ ।

[illegible] ॥ ௨௫௬ ॥

[illegible] । ௨௫௬ ।

[illegible] ॥ ௨௫௭ ॥

[illegible] ॥ ௨௫௮ ॥

[illegible] । ௨௫௭ । ௨௫௮ ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௪௬ ॥

[illegible] ॥ ௪௪ ॥

[illegible] ॥ ௪௫ ॥

[illegible] ॥ ௪௬, ௪௫ ॥

[illegible] ॥ ௪௭ ॥

[illegible]

[illegible] ||சகக||

[illegible] ||சகள||

[illegible] ||சகள||

[illegible] ||சகஅ||

[illegible] ||சகஅ||

[illegible] ||சகக||

[illegible] ॥

[illegible] ॥௪௭௦॥

[illegible] ॥௪௭௦॥

[illegible] ॥௪௭௧॥

[illegible] ॥௪௭௧॥

[illegible] ॥௪௭௨॥

[illegible] ॥௪௭௨॥

கிஞ்ச ॥ [illegible] ॥௪௭௩॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ ௬௮ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௬௯ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௬௧ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௬௨ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௪௧௩ ॥

[illegible] । ௪௧௩ ।

[illegible] ॥ ௪௧௪ ॥

[illegible] । ௪௧௪ ।

[illegible] ॥ ௪௧௫ ॥

[illegible] । ௪௧௫ ।

[illegible] ॥ ௪௧௬ ॥

[illegible] । ௪௧௬ ।

[illegible] ॥ ௪௧௭ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௪௯௭ ॥

[illegible] ॥ ௪௯௮ ॥

[illegible] ॥ ௪௯௮ ॥

[illegible] ॥ ௪௯௯ ॥

[illegible] ॥ ௪௯௯ ॥

[illegible] ॥ ௫௦௦ ॥

[illegible] ॥ ௫௦௧ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௦௨ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௦௧ ॥

[illegible] । ௫௦௨ । ௫௦௧ ।

[illegible] ॥ ௫௦௪ ॥

[illegible] ॥ ௫௦௫ ॥

[illegible] । ௫௦௪ । ௫௦௫ ।

[illegible] ॥ ௫௦௬ ॥

[illegible] ।௫௦௬।

[illegible] ॥ ௫௦௭ ॥

[illegible] ।௫௦௭।

[illegible] ௫௧௧ ।

[illegible] ॥

[illegible] ௫௧௨ ।

[illegible] ॥ ௫௧௩ ॥

[illegible] ॥ ௫௧௪ ॥

[illegible] ௫௧௫ ॥

[illegible] ௫௧௪ ॥

[illegible] ॥ ௫௧௫ ॥

[illegible] ॥ ௫௧௬ ॥

[illegible] ௫௧௫ । ௫௧௬ ।

[illegible] ॥ ௫௧௭ ॥ [illegible] ॥ ௫௧௮ ॥

க்ஷமஶ்ரீ [illegible] ஶ்ருதயாய [illegible] வ்யோ: - [illegible] ஶ்ம்ஸ்க்ஷ

ஶ்வ [illegible] ஸஹ [illegible] - [illegible] ஜவவக [illegible] - ஜஸ [illegible]

[illegible] வக [illegible] திவ [illegible] தீயோ [illegible] ஸ: - [illegible]

[illegible] ௫௧௦ ௫௧௪|

ஶாஶா [illegible] உ௫ [illegible] வாஸீ [illegible]

[illegible] | [illegible] வாந [illegible]

[illegible] || ௫௧௧ ||

[illegible] ஶம [illegible] : - [illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] -

[illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] -

[illegible] | ௫௧௧ |

[illegible] || [illegible] வஶிவி [illegible]

[illegible] || ௫௨௦ ||

[illegible] || [illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible] -

[illegible] | ௫௨௦ |

[illegible]

[illegible] | [illegible]

[illegible] || ௫௨௧ ||

[illegible] || [illegible] ||௫௨௨||

[illegible] || [illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible]

[illegible] | [illegible] ||

[illegible]

[illegible] - [illegible] |௫௨௧,௫௨௨|

[illegible] || ௫௨௩ ||

[illegible] | ௫௨௩ |

[illegible] || ௫௨௪ ||

[illegible] | ௫௨௪ |

[illegible] || ௫௨௫ ||

[illegible]

[illegible] || ௫௨௬ ||

[illegible] | ௫௨௬ |

[illegible] || ௫௨௭ ||

[illegible] | ௫௨௭ |

[illegible] ॥ ௫௨௮ ॥

[illegible] | [illegible] ॥ ௫௨௮ ॥

[illegible] | [illegible]

[illegible] ॥ ௫௨௯ ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௩௦ ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ௫௩௧ ॥

[illegible]

[illegible] | ௫௨௯ | ௫௩௦ | ௫௩௧ |

[illegible] | [illegible]

[illegible] ॥ ௫௩௨ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ௫௩௨ ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ ௫௩௩ ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] | ௫௩௩ | .

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௩௪ ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ௫௩ ॥

[illegible] । [illegible] । ௫௪ ।

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௫ ॥

[illegible]

[illegible] । ௫௬ ।

[illegible] ॥ ௫௭ ॥ [illegible] ॥ ௫௮ ॥

[illegible] ॥ ௫௯ ॥

[illegible] । [illegible] ॥ ௬௦ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௯ ।

[illegible] ॥ ௬௦ ॥

[illegible] । ௬௦ ।

[illegible] ॥ ௬௧ ॥

[illegible] । ௬௧ ।

[illegible] ॥ ௬௨ ॥

[illegible] । ௬௨ ।

[illegible] ॥ ௬௩ ॥

[illegible] । [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible]

[illegible] |

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible] ஸ்ரீ
[illegible] ||

[illegible] ||
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible] — [illegible] — [illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible]
[illegible] ஸ்ரீ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௫௭௭ ॥

[illegible] ॥ ௫௭௮ ॥

[illegible] ॥ ௫௭௮ ॥

[illegible] ॥ ௫௭௯ ॥

[illegible] ॥ ௫௭௯ ॥

[illegible] ॥ ௫௮௦ ॥

[illegible] ॥ ௫௮௦ ॥

[illegible] ॥ ௫௮௧ ॥

[illegible] ॥ [illegible] । ௫௮௧ ।

[illegible] ॥ ௫௮௨ ॥

[illegible] ॥ ௫௮௩ ॥

[illegible] । ௫௮௨ । ௫௮௩ ।

[illegible] ॥ ௫௮௪ ॥

[illegible] । ௫௮௪ । ௫௮௫ ।

[illegible] ॥ ௫௮௬ ॥

[illegible] ॥ ௫௮௭ ॥

[illegible] । ௫௮௭ ।

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ௬௦௪ ॥ [illegible] ॥ ௬௦௫ ॥

[illegible] ௬௦௫ ।

[illegible] ॥ ௬௦௬ ॥

[illegible] ॥ ௬௦௭ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

கு[illegible] ॥ [illegible] ॥ ௬௭ ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ ௬௭ ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ ௬௮ ॥

[illegible] । [illegible] । ௬௮ ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥ ௬௯ ॥

[illegible] ॥ ௭௦ ॥

[illegible] । ௬௯ । ௭௦ ।

[illegible] ॥ ௭௧ ॥

[illegible] ॥ [illegible] । ௭௧ ।

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ௧௨௨ ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ௧௨௩ ॥

[illegible] | ௧௨௨ | ௧௨௩ |

[illegible] ॥ ௧௨௪ ॥

[illegible] ॥ ௧௨௫ ॥

[illegible] | ௧௨௪ | ௧௨௫ |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ஜதி ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible] ‖

கிம்வ ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible] ‖

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௬௫ ॥

[illegible] ॥ ௬௬ ॥

[illegible] ॥ ௬௭ ॥

[illegible] ॥ ௬௮ ॥

[illegible] ॥ ௬௯ ॥

[illegible] ॥ ௭௦ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ।

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] । [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] । [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ ௧௬௭ | ௧௬௮ |

[illegible] ॥ ௧௬௯ ॥

[illegible] ௧௬௯ |

[illegible] ॥ ௧௭௦ ॥

[illegible] ॥ ௧௭௧ ॥

[illegible] | ௧௭௦ | ௧௭௧ |

[illegible] ॥ ௧௭௨ ॥

[illegible] ॥ ௧௭௩ ॥

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

கிம்பஹுநா ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ॥ ௯௭௭ ॥

[illegible] । ௯௭௭ ।

[illegible] ॥ ௯௭௮ ।

[illegible] ॥ ௯௭௯ ॥

[illegible] ॥ ௯௭௮ । ௯௭௯ ।

[illegible] ॥ ௯௮௦ ॥

[illegible] ॥ ௯௮ ॥

[illegible] । ௯௮௦ । ௯௮௧ ।

[illegible] ॥ ௯௮௨ ॥

[illegible] ॥ ௯௮௩ ॥

[illegible]

[illegible] | [illegible] |

ஶ்ரீ [illegible] | [illegible] ||

ஶ்ரீ [illegible] | ஶ்ரீ [illegible] | [illegible] |

[illegible] ||

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] |

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௮௮ ॥ [illegible] ॥ ௧௮௯ ॥

[illegible] ॥ ௧௮௮ ॥ ௧௮௯ ॥

[illegible] ॥ ௧௯௦ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௧௯௧ ॥

[illegible] ॥ ௧௯௧ ॥

[illegible] ॥ ௧௯௨ ॥

[illegible]

[illegible] ||௬௯||

[illegible] | ௬௯ |

[illegible] ||௭௰||

[illegible] ௭௰

[illegible] ||௭௧||

[illegible] |௭௧|

[illegible] ||௭௨||

[illegible] ௭௨|

[illegible] || ௭௩ ||

[illegible] | ௭௩ |

[illegible] ||௭௪||

[illegible] |௭௪|

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible] |

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] ||

[illegible]
[illegible] ॥ ௭௧௮ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । ௭௧௮ ।

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥
[illegible] । ௭௧௯ ।

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ௭௨௦ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] । ௭௨௦ ।

[illegible]
[illegible] ॥ ௭௨௧ ॥

[illegible]
[illegible] । ௭௨௧ ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ௭௨௨ ॥ [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] | ௭௨௨ | ௭௨௩ |

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ||
[illegible] || ௭௨[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] | ௭௨௪ | ௭௨௫ |

[illegible]
[illegible]
[illegible] || ௭௨௬ ||

[illegible] || ௭௨௭ ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] |
[illegible] ||

[illegible] ||
[illegible]

[illegible] |

[illegible] |
[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] |
[illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ||

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௬௪ ॥

[illegible] ॥ ௭௬௫ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௬௬ ॥

[illegible] ॥ ௭௬௭ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௬௮ ॥

[illegible] ॥ ௭௬௯ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௭௦ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ எசக ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥ எசஉ ॥

[illegible] । எசஉ ।

[illegible]

[illegible] ॥ எசக ॥

[illegible] ॥ எசச ॥ [illegible] ॥ எசரு ॥

[illegible] । எசக । எசச । எசரு ।

[illegible] ॥ எசசு ॥

[illegible] ॥ எசஎ ॥

[illegible] । எசக । எசஎ ।

[illegible] ॥ ௭௪௮ ॥ [illegible] ॥ ௭௪௯ ॥

[illegible] । ௭௪௮ । ௭௪௯ ।

[illegible] ॥ ௭௫௦ ॥

[illegible] । ௭௫௦ ।

[illegible] ॥ ௭௫௧ ॥

[illegible] । ௭௫௧ ।

[illegible] ॥ ௭௫௨ ॥

[illegible] । ௭௫௨ ।

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] ॥

ஜ்யோதிஷேத்யாதி | [illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible] | [illegible] |

கஷ்டு [illegible] வாஸிதீநாம் ஸிதாஸிதீநாம் [illegible]

[illegible] ॥ ௭௯௪ ॥

கஷ்டு [illegible] | [illegible] | ௭௯௪ |

[illegible] வதீநாம் [illegible]

[illegible] ॥ ௭௯௫ ॥

[illegible] | ௭௯௬ |

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௯௭ ॥

[illegible] | ௭௯௮ |

[illegible]

[illegible] ॥ ௭௯௯ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ ௮௦௦ ॥

[illegible] | [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] | [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] | [illegible] | [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] || அ00 ||

[illegible] || அ0க ||

[illegible] || அ0உ ||

[illegible]

[illegible] ॥ ൪൦൩ ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ൪൦൩ |

[illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible] | ൪൦൪ |

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ൪൦൫ ॥ [illegible] ॥ ൪൦൬ ॥

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ൪൦൭ |

[illegible]

[illegible] | [illegible]

[illegible] ॥ ൪൦൮ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] | ൪൦൯ |

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

[illegible]

[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] |

[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] |

[illegible]
[illegible] ||

[illegible] |

[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] |

[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] । [illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] ॥

[illegible] । [illegible] ।

[illegible] । [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] । [illegible]

[illegible] ॥ ௮௩௩ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௪ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௫ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௬ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௭ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௮ ॥

[illegible] ॥ ௮௩௯ ॥

[illegible] ॥ ௮௪௦ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] |அசஅ|அசக|

[illegible]
[illegible]
[illegible] ||அசக||

[illegible] |அசக|

[illegible] ||அ௫௦||
[illegible] |அ௫௦|

[illegible] ||அ௫க||

[illegible] |அ௫க|

[illegible] ||அ௫உ||

[illegible] |அ௫உ|

[illegible] ॥ ௮௬௩ ॥

[illegible] ॥ ௮௬௩ ॥

[illegible] ॥ ௮௯௪ ॥

[illegible] ॥ ௮௯௪ ॥

[illegible] ॥ ௮௯௫ ॥

[illegible] ॥ ௮௬௫-௮௯௫ ॥

[illegible] ॥ ௮௯௬ ॥

[illegible] ॥ ௮௯௭ ॥

[illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible] அதிக [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ௮௭௧ ॥ [illegible] ॥ ௮௭௨ ॥

[illegible] ॥ ௮௭௩ ॥ ௮௭௪ ॥

[illegible] ॥ ௮௭௫ ॥

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] । [illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ।

[illegible]
[illegible] । [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] | [illegible] |

[illegible] | [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] |அகஉ|அகக|

[illegible] ॥ அகச ॥ [illegible] ॥ அகரு ॥

[illegible] ।அகச।அகெ।

[illegible] ॥ அகக ॥

[illegible] ॥ அகஎ ॥

[illegible] ।அகஅ। அகஎ।

[illegible] ॥ அகஅ ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ।அகஅ।அகக।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] |
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥

[illegible] ||௯௯௩||

[illegible]

[illegible] ||௯௯||

[illegible]

[illegible] ||௯௯||

[illegible] ||௯௯௪||

[illegible] ||௯௯௫||

[illegible] ||௯௯௬||

[illegible] ||௯௯||

[illegible] ||௯௯||

[illegible]

[illegible] | [illegible]
[illegible] ||

[illegible] ||
[illegible] | [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] |

[illegible]
[illegible] ||
[illegible] | [illegible] |
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] |

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।൧൯൪।

[illegible] ॥൧൯൫॥

[illegible] ।൧൯൬।

[illegible] ॥൧൯൭॥

[illegible] ।൧൯൮।

[illegible] ॥൧൯൯॥

[illegible] ।

[illegible] ॥൨൦൦॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ||

[illegible] | [illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible] ||

[illegible] || [illegible]
[illegible] | [illegible] |

[illegible] | [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible]
[illegible]
[illegible] | [illegible] | [illegible] |

[illegible]
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] | [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible] ||

[illegible] || [illegible] | [illegible] |

[illegible] || [illegible]
[illegible] || [illegible]

[illegible] || [illegible] | [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ॥൧൦൦൧ ൧൦൦൨॥

[illegible] ॥

വിഷ്ണുസഹസ്രനാമഭാഷ്യം സമ്പൂർണ്ണം

ഇതി ശ്രീ [illegible]

[illegible] വിഷ്ണുസഹസ്രനാമഭാഷ്യവ്യാഖ്യാനം സമ്പൂർണ്ണം

വിഷ്ണുസഹസ്രനാമഭാഷ്യവ്യാഖ്യാനം സമ്പൂർണ്ണം

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

పుష్పబాణవిలాసాఖ్యగ్రంథః.

శ్రీవేంకటపండితరాయ ప్రణీతశృంగారచంద్రికాఖ్య

వ్యాఖ్యానసహితః.

చమలవాడ - సీతారామశాస్త్రిణా

పరిష్కృతః.

వంగీపురం - రామకృష్ణమాచార్యేణ

శ్రీసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితః.

వం॥రంగాచార్యేణ

ప్రకటీకృతః.

విజయతేతరామ్.

౧౮౭౦సం.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

# సవ్యాఖ్యానపుష్పబాణవిలాసః.

శ్రీసద్గోపవధూస్వయంగ్రహపరిష్వంగేషు తుంగస్తనవ్యామర్దార్ద్రళితేపి చందనరజస్స్వంగేవహన్ సౌరభం। కశ్చిజ్జాగరజాతరాగనయనద్వంద్వః ప్రభాతశ్రియం బిభ్రత్తామపి వేణునాదరసికో జారాగ్రణీః పాతు వః॥ ౧

అంగప్రభాభీరమ్యాభిః స్త్రీణాం ముదముదంచయన్। శ్రేయసే భూయసే భూయాత్సోఽపి గోపాలబాలకః॥ పుష్పబాణవిలాసస్య కావ్యస్య రసశాలినః। శృంగారచంద్రికాభిఖ్యాం వ్యాఖ్యాం విరచయామ్యహం॥

అథ కవిః గోపికావల్లభచరిత్రప్రతిపాదనపవిత్రితం పుష్పబాణవిలాసాఖ్యం శృంగారకావ్యం చికీర్షుః ఆదౌ మంగళత్వాచ్ఛాశిషం ప్రయుంక్తే॥ శ్రీమదితి॥ అత్ర ప్రథమం భూదేవతాకస్య మగణస్య ప్రయోగాత్కర్తృశ్రోతౄణాం శుభం భవతి- తదుక్తం॥ మో భూమిస్త్రిగురుశ్శ్రియం వితనుతే కస్స్వస్త్రిలోజీవితం మో వార్యాదిలఘుర్ధృతిం పవనో దేశభ్రమం సోంత్యగః। రోగ్నిర్మధ్యలఘుర్మృతిం దినమణిర్మధ్యే గురుర్జో రుజం తోద్వ్యారం త్ర్యలఘుశ్శ్రియం ముఖగురుస్స్వర్గేశో యశ ఇతి మగణసన్నిధానసమనంతరస్సగణోపి శుభప్రద ఏవ - తదుక్తం చమత్కారచంద్రికాయాం॥ మయరసతజభనసంజ్ఞా గణాః ప్రసూతాః పరస్తుపూర్వస్మాత్। జన్యోత్రజనకనికటేసుతవద్విత నోతి నాశుభం కర్మ॥ సర్వమూలం తు మగణం ప్రాప్య సర్వే గణాశ్శుభా ఇతి॥ ప్రథమవర్ణోప్యత్ర శుభ ఏవ-యద్యపి షకారేణ రేఫేణ యుక్తత్వాత్సామ్యస్యాపి ఆద్యవర్ణస్య త్యాజ్యతా ప్రసజ్యతే॥ తథాపి నాకారసంయుక్తః సామ్యష్వ్యజ్యో విషాన్నవత్। నైవస్త

శ్చ పరమాశ్శ్రియాశ్శుచిశ్రావణహారి వేతి - తథాపి ప్రశస్తార్థపరస్య
శ్రీశబ్దస్య ప్రయోగాన్న దూష్యతా - తథాచోక్తం ॥ దేవతావాచకాశ్శ
బ్దాయేచ భద్రాదివాచకాః। తే సర్వే నైవ నింద్యాస్స్యు ర్లిపితో గణతోఽ
వేతి- స్పష్టీకృత మేతచ్చ మతాఽలంకారచంద్రికాయాం॥ మంగళార్థాఽభిధ
నో వా దేవనామాంకనోపి వా । గణో న దూష్యో వర్ణశ్చ దేవతాధిష్ఠితాశ్మ
వత్ ॥ చతుర్ముఖముఖత్యాదౌ చవర్ణో జగణోపి చ। బ్రహ్మనామాంకితత్వేన
కావ్యాదావపి శోభనౌ ॥ శృంగారవీరసౌహార్ద మిత్యత్ర తుకృతేర్ముఖే। ఋ
వర్ణగశ్చవర్ణోపి మంగళార్థోఽవిశిష్యతే॥ ప్రసక్తః పాత్రమిత్యాదౌ ప్రక
ర్షస్యాభిధానతః । పకారో రేఫయుక్తోపి స్ఫుటం కావ్యముఖే శుభః॥ సా
మ్యాసామ్యవివేచనమప్యత్ర కృతం ॥ శస్తాః కావ్యముఖే వర్ణాః తత్తద్దైవత
మూర్తయః। కర్తుః కారయితుశ్శ్రోతుః కల్పయంతి శుభాశుభే॥ అకారః ప్రీ
తిదాయాస్స్యాన్నిషేధే తు విపర్యయః । ఆకారో హర్షదస్సోపి వ్యథార్త్యా
దిషు నోచితః॥ ఇకారాదచతుష్కంతు కుర్యాత్తుష్టిమనోరథౌ। ఋకారా
ద్యాశ్చ చత్వారస్సంతతి స్తంభహేతవః ॥ ఏకారాద్యాశ్చ చత్వారః కా
శువాజ్మ్యేతు భూతిదాః। లక్ష్మీకరః కవర్గస్స్యాచ్చకారః కీర్తినాశనః ॥ ఛజ
కారౌ రోగహరౌ ఝఞౌ తు మరణప్రదౌ। టఠకారౌ ఖేదకరౌ డఢౌ శోభాధ
స్త్వకాంతికృత్ ॥ వస్తులాభకరో ణస్తు తకారో విఘ్ననాశనః । థకారో
యుద్ధకారీస్యాద్దధకారౌ ధృతిప్రదౌ ॥ నకారస్తాపకృత్కశ్చిదనిషేధే శుభ
స్స్మృతః। రతూదాఖ్యా పకారస్స్యాత్ఫకారస్సాధ్వసప్రదః॥ ఆరోగ్యకృ
ద్బకారస్స్యాద్భకారస్త్వతిభాగ్యకృత్ । మకారః ఖేదకృద్యస్తు శ్రీదో
రేఫస్తు దాహకృత్ ॥ లో జాడ్యకృద్వకారస్స్యాద్వాగారోగ్యత్వషాంఖ
నిః। ఊష్మాణస్సుఖఖేదశ్రీనిర్వాణనిధయః క్రమాత్ ॥ శషసహాశ్చత్వార
ఊష్మాణః॥ అథగ్లోకార్థః॥ శ్రీశ్శోభా॥ ని॥ శ్రీర్వేషరచనాశోభాసంప
త్సరళశాఖిషు। వాణీలక్ష్మీలవంగేషు విషబిల్వేష్వథ త్రిష్వితి రత్నమాలా
యాం- శ్రీమత్యశ్శోభావత్యః- యాః గోపవధ్వః తాసాం యెస్వయంగ్ర
హపరిష్వంగాః- స్వయంగ్రహాః స్వయమెవగ్రహణం - తత్ప్రధానాః
పరిష్వంగా ఆలింగనాని- మధ్యమపదలోపసమాసః- స్వయంగ్రహేణప

రిష్వంగాఇతితృతీయా సమాసోవా - తేషు గోపవధూనాం శోభాః శాలి
తోద్ఘాటనపూర్వకం స్వయం గ్రహాలింగనానాం ప్రతిపాదనాద్భగవతః
శ్రీకృష్ణస్య లోకోత్తరసౌందర్యం తత్ప్రియుక్తస్తాసాం తస్మిన్ననురా
గాతిశయశ్చ వ్యజ్యతే- తుంగస్తనానాం యోవ్యాగ్గః పరిపీడనం తస్మా
త్ - కర్మణిషష్ఠ్యాస్సమాసః - యద్వా తుంగస్తనై ర్వ్యామర్దః పరిపీడన
మితికరణే తృతీయా- కర్తృకరణేకృతాబహులమితి సమాసః - చందనరజ
సిమలయజపరాగే గళితేపి సర్వాంగగతే చందనే గోపాంగనాకరినమచ
మథితత్వేనచూర్ణతాం ప్రాప్యపరిభ్రష్టే సత్యపి అంగే శరీరే - అంగం
ప్రతీకోవయవ ఇతి కోశకారేణ అంగశబ్దస్య అవయవపర్యాయే పరిగణిత
త్వాత్- థంతస్య శరీరపరత్వమి నశంకనీయం - అంగం గాత్రాంతికో
పాయప్రతీకేష్వప్రధానక ఇతి నానార్థరత్నమాలాయాం శరీర పరత్వ
స్యాపిప్రదర్శితత్వాత్ - సౌరభం చందనస్యైవపరిమళం వహన్ దధానః
జాగరేణనిరంతరక్రీడాలంపటత్వేన నిర్నిద్రత్వేన - జాతరాగం ఉత్ప
న్నరక్తిమగుణం నయనద్వంద్వం యస్యసతథోక్తః॥ ని॥ రాగోనురాగే మా
త్సర్యేలాక్షాదౌరక్తిమత్యపి ఇతి విశ్వః - తథా ప్రభాతే ప్రాతఃకాలే కా
మప్యనిర్వాచ్యాం శ్రియం సంభోగచిహ్నజనితాం లక్ష్మీం బిభ్రత్ ధార
యన్ - నాభ్యస్తాచ్ఛతురితినుమభావః - వేణునాదేరసికో రాగవాన్ - ర
సోస్యాస్తీతిరసికః - అతఇనిఠనావితి ఠన్ప్రత్యయః॥ ని॥ శృంగారాదౌజలే
వీర్యేగుణేరాగే ద్రవే రస ఇత్యమరః - కశ్చిజ్జారాగ్రణీః కాపి గోపికాజా
రనాయకః - భగవాన్ వాసుదేవ ఇతి యావత్ - తస్య స్వవాచకపదేనఅ
నుపాత్తత్వేపి విశేషణైస్స్ఫుటీకృతత్వాత్ - వోయుష్మాన్ పాతు - అ
త్రాధారస్య చందనస్యాపగమేపి ఆధేయస్య సౌరభగుణస్య స్థితేర్వర్ణ
నాద్విశేషాలంకారః - తదుక్తం॥ విశేషః ఖ్యాతమాధారం వినాప్యాధేయ
వర్తనమితి - తథాకృతవధూపభోగస్యాకృతేర్యథావద్వస్తువర్ణనే నస్వ
భావోక్తిశ్చ॥ స్వభావోక్తిరసౌ చారుయథావద్వస్తువర్ణనమితి - అనయోః
పూర్వోక్త విశేషాంగత్వమిత్యనయోస్సంకరః - తథాస్య సా[illegible]
పేణ వక్తవ్యస్య శ్రీకృష్ణస్య జారాగ్రణీత్వరూపేణానువర్ణన[illegible]ం

గ్వ్యంతరాశ్రయణరూపః పర్యాయోక్త్యలంకారః ॥ పర్యాయోక్తంతు
యస్యవచోభంగ్యంతరాశ్రయమితిలక్షణాత్ - తథాసంభోగశృంగా
స్యకవీష్టదేవతావిషయరతిభావం ప్రత్యంగత్వాద్రసవదలంకారః- లక్ష
ణంచోక్తం॥ లింగభావంరసోయత్ర భావంప్రత్యంగవారసం। భజేత్సతత్ర
రసవదలంకారఉదీరితఇతి ॥ తథాదేవవిషయ రతిభావస్యాపికవీష్టస్యైవ
అనుగ్రాహ్య జనవిషయరతిభావం ప్రత్యంగత్వాత్ప్రేయోలంకారః ॥
ప్రేయోలంకృతిరంగంచేద్భావోభావాంతరంప్రతీతిలక్షణాత్ - భావల
క్షణంతు కావ్యప్రకాశే॥ రతిర్దేవాదివిషయావ్యభిచారీతథాంజితః। భావః
ప్రోక్తస్తథాభాసా అనౌచిత్యప్రవర్తితా ఇతిలక్షణాత్ -అంజితోవ్యంజిత
ఏవ - ఏతేపంచఅర్థాలంకారాః - శబ్దాలంకారస్తు - స్వయంగ్రహపరి
ష్వంగేషుతుంగస్తనేత్యాదౌ వృత్త్యనుప్రాసఃస్ఫుటఏవ - తల్లక్షణంతు॥
ఏకద్విప్రభృతీనాంతువ్యంజనానాంయదాభవేత్ - పునరుక్తిరసౌనామ
వృత్త్యనుప్రాసఇష్యతేఇతి॥ పర్యాయోక్తాదీనాంచతుర్ణాంప్రాగుక్త
యోర్ద్వయోశ్చఅన్యోన్యనైరపేక్ష్యాత్సంసృష్టిః - శార్దూలవిక్రీడితవృ
త్తం ॥ సూర్యాశ్వైర్మసజాస్తతాస్సగురవశ్శార్దూలవిక్రీడితమితిల
క్షణాత్ ॥ ౧

భువనవిదితమాసీద్యచ్చరిత్రం విచిత్రం సహయువతిసహస్రైః
క్రీడతోనందసూనోః। తదఖిలమవలంబ్య స్వాదు శృంగారకా
వ్యం రచయితుమనసో మే శారదాస్తుప్రసన్నా॥ ౨

సంప్రతికవిః స్వచికీర్షితం ప్రతిజానన్ తన్నిర్వాహాయ సరస్వతీ
ప్రసాదమాశాస్తే ॥ భువనేతి ॥ యువతిసహస్రైస్సహక్రీడతోనందసూ
నోః శ్రీకృష్ణస్యసంబంధి విచిత్రం అద్భుతం యచ్చరిత్రం గోపకన్యాప్ర
లోభనాదిరూపంభువనవిదితంలోకైర్విజ్ఞాతంఆసీత్ -అఖిలంతచ్చరిత్రం
అవలంబ్యప్రతిపాద్యత్వేనాశ్రిత్య- స్వాదుమధురం- శ్రావ్యమితియా
వత్ ॥ నీ॥ హృద్యమనుష్ణమధురంస్పష్టంస్యాత్స్వాదువత్ప్రిష్వితి నానా
ర్థరత్నమాలాయాం - శృంగారకావ్యంశృంగారరసప్రధానంకావ్యం
రచయితుంకర్తుంమనోయస్యతస్య - తుంకామమనసోరపీతిమకారలోపః-

మమ శారదా సరస్వతీ ప్రసన్నా అస్తు-సరసకావ్యరచనానుకూలవా
గ్విజృంభణం ఘటయత్విత్యాశయః - మాలినీవృత్తం - లక్షణం తూక్తం॥
ననమయయయుతేయం మాలినీ భోగిలోకైరితి॥ ౨

కాంతే దృష్టిపథం గతే నయనయో రాసీద్వికాసో మహాన్ ప్రా
ప్తే సన్నిధమాలయం పులకితా జాతా తనుస్సుభ్రువః । వక్షోజగ్రహ
ణోత్సుకే సముభవత్సర్వాంగకంపోదయః కంఠాలింగనతత్పరే వి
గళితా నీవీ పృథాపి స్వయం॥ ౩

పరస్పరరూపరేఖావిలాసాదభిజ్ఞాతానురాగయో రయోగవశా
దుత్కంఠితయోః క్వచిద్రహసి దైవవశాన్మిలితయోః కామినోశ్చేష్టాంక
విరాహ॥ కాంత ఇతి॥ కాంతే సుభ్రువ ఇతి పదద్వయం ప్రతి వాక్యం సంబం
ధ్యతే - కాంతే వల్లభే దృష్టోః నయనయోః పంథాః దృష్టిపథః - ఋక్పూ
రిత్యాదినా సమాసాంతః॥ స॥ దృష్టిర్నేత్రదర్శనాక్షిష్వితి నానార్థరత్నమా
లాయాం-తం గతే ప్రాప్తే - దృగ్గోచరే సతీత్యర్థః - సుభ్రువః సుందర్యాః
నయనయోర్మహాన్వికాస ఆసీత్ - సాభిలాషతయా నేత్రయోః సాక్షన్నిర్ని
మిషముద్రాక్షీదిత్యర్థః - తతః కామినీనయనప్రమాకృష్టే తస్మిన్ కాం
తే సన్నిధానం దైవవశాత్ తత్సాన్నిధ్యమాలయం గృహం ప్రాప్తే సతి-సు
భ్రువస్తనుః పులకితా సంజాతపులకా - తదస్య సంజాతం తారకాదిభ్య ఇ
తజితీతచ్ప్రత్యయః - జాతా అభూత్॥ స॥ ఉత్పన్నభూతయోర్జాతోఽస్త్రీం
దజాత్యోస్తనస్త్రయోరితి నానార్థరత్నమాలాయాం - ఏకాంతసమాగమే
మనసో వికాసస్స్యాదథ మే సతి రోమోద్గమః ప్రాదురభూదిత్యర్థః - తతో
విజనగృహావస్థితకామినీసమీపవర్తిన సముల్లసితచాపలే తస్మిన్ కాంతే వ
క్షోజయోః స్తనయోర్గ్రహణే ఉత్సుకే సతి - గ్రహణసునాఖ్యాయఔత్సు
క్యమాత్రోక్త్యాతస్య కాంతస్య సభయప్రవృత్తిస్సూచ్యతే - సుభ్రువః
సర్వాంగకంపోదయస్సముభవత్ సంభవతిస్మ - రాగాన్మహావేపథురుత్ప
న్న ఇత్యర్థః - తథా చ లక్షణం॥ రాగద్వేషభయాదిభ్యో వేపథుర్గాత్రవేప
నమితి - తతస్తస్యాం కుచగ్రహణమంగీకుర్వాణాయాం నివర్తమానసా
ధ్వసే తస్మిన్ కాంతే కంఠాలింగనతత్పరే సతి - దృఢాసీపీజఘనవస్త్రగ్రం

ధిః॥ ని॥ నీవీపరిపణే గ్రంథౌ స్త్రీణాం జఘనవాససీత్యమరః - స్వయమేవ గళితా విస్రస్తా - అత్ర ప్రథమే వాక్యే ఆదరాద్దర్శనం చక్షుఃప్రీతిరిత్యభి యత ఇత్యుక్త లక్షణాత్ ప్రథమా సంగదశా దర్శితా - ద్వితీయ తృతీయయోస్సాత్త్వికప్రాదుర్భావో వర్ణితః- తురీయే తు కామేంగితం కథితం - ల్లక్షణం తు రతిరహస్యే ॥ ఓష్ఠః ప్రస్ఫురతి తు నేవి చలతి కుచోపోద్యకే ముష్కే వస్త్రస్మిల్లః కుసుమాంచితో పిగళితః ప్రాప్తోపి బంధం పునః। ప్రచ్ఛన్నా న్విజతః స్తనౌ ప్రకటతాం శ్రోణీతటం స్పృశ్యతే నీవీచ స్ఖలతి స్థితాపి సుదృశః స్మరేంగితం యోషితామితి- దర్శనస్పర్శనాదికా మోపచారవర్ణనాత్సంభోగశృంగారః॥ అనుకూలాన్నాయకే మె వెలయ న్త్రాణి యోగ్యత్వం విలాసినా। దర్శనస్పర్శనాదీని సంభోగోయముదాహృత ఇతి- స్వభావోక్తిరలంకారః॥ ౬

> మాం నాథా నవపీన తుంగ దర స్మేరాననా సంభ్రమ ద్రాగు
> త్తుంగ ఘన స్తనాంగణగళ త్స్వదుకూలోత్తరీయాంచలా। ప్రత్యాస
> న్నజన ప్రతారణపరా పాణిం ప్రసార్యాంతికే నేత్రాంతస్య వి
> రంకురంగనయనా సాకూతమాలోకతే॥ ౭

కస్యాశ్చిద్విలాసిన్యాశ్చేష్టాం పశ్యన్ కామీ నర్మసచివం బ్రూతే మామితి॥ సంభ్రమస్య ఘనా - దరం ఈషదిమివ సుందరం దరస్మేరం మందం యథా తథా స్మయమానమాననం ముఖం యస్యాస్సా తథోక్తా - త్రిపదో యం బహువ్రీహిః- దరస్మేరేత్యత్ర సుప్సుపేతి సమాసః- స్మయతేర్నమికం పీత్యాదినార ప్రత్యయః॥ ని॥ దరోఽస్త్రీ శంఖభయయోర్గర్తేపి చ గుహాదరీ దరం త్వవ్యయమల్పార్థే ఇత్యుక్తౌ తు దరః పుమానితి నానార్థరత్నమాలాయాం- ద్రాక్ శీఘ్రం॥ ని॥ ద్రాఙ్మంక్షు సపది ద్రుతమిత్యమరః- ఉత్తుంగౌ సమున్నతౌ ఘనౌ పృథులౌ కఠినౌ వా యౌ స్తనౌ తయోరంగణాత్ప్రదేశాత్ గళత్ చ్యుతం దుకూలోత్తరీయస్య అంచలమంతో యస్యాస్సా తథోక్తా - ఇత్యాకామేంగితస్యోక్తిః॥ ని॥ కఠినా నికషా సాంద్రే ష్వుకూర్మధ్యమవృత్తయోః ముస్తా ముద్గ ఘనే మేఘేషు త్రిష్వక్లిబేపుమాన్ ఘన ఇతి నానార్థరత్నమాలాయాం॥ ని॥ అంచలం త్వంశుకాంతే స్యాదిత్యమరః-కురంగనయనా మృగాక్షీ- ప్రత్యాసన్నాః సమీపస్థాః యే జనాః తేషాం ప్రతారణం వంచనం

రంప్రధానంయస్యాస్సా తిథోక్తా- పరేంగితగ్రాహిణః పార్శ్వవర్తినో ధూర్తానాత్మీయనయన దర్శనవిభ్రమ దర్శనపరిహారేణ వంచయితుం కామాసలీత్యర్థః- నేత్రాంతస్యాపాంగస్య అంతికే సమీపే పాణింప్రసార్య- అంగుష్ఠస్యాధోభాగవర్తిత్వం సంశ్లిష్టానామితరాంగుళీనా మూర్ధ్వాగ్రత్వేనశ్రోత్రనేత్రసంస్యవర్తిత్వం యథాస్యాత్తథాకపోలే హస్తంసన్నివేశ్యేత్యర్థః- మాంద్యాగాఢాకూతేన భావేనసహితం యథాతథాసాకూతంచిరంభావగ్రహణపర్యంతం- ఆలోకతే పశ్యతి - హృద్విలాసైరాశయం ప్రకటయంతీవ వర్తత ఇత్యర్థః - అత్రనిజమర్మసూత్రయనేత్రాంతికపాణిప్రసారణక్రియయాప్రచ్ఛన్నవంచనస్యోక్తైర్వ్యక్తిర్నామాలంకారః॥ యుక్తిః పరాభిసంధానంక్రియయాత్మసూత్రయ ఇతిలక్షణాత్- స్వభావోక్త్యసుప్రసాస్ఫుటావేవ - బంధస్యాత్యుజ్జ్వలతయా కాంతిర్నామగుణః॥ అత్యుజ్జ్వలత్వంబంధస్య కావ్యేకాంతి రితీర్యత ఇతిలక్షణాత్- అత్రనాయికా ప్రౌఢా॥ స్మరమందీకృతవ్రీడా ప్రౌఢాసంపూర్ణయౌవనేతిలక్షణాత్॥ ౪

నీరంధ్రమేతదవలోకయ మాధవీనాంమధ్యేనికుంజసదనంచ్యు
తపుష్పకీర్ణం। కస్యార్థదీహమణితానివిలాసవత్యో బోద్ధుంనశ
క్యమబలేనినదైఃపికానాం॥ ౫

కామీసంకేతవశాత్కుసుమాపచయాదివ్యాజేన సంప్రవిష్టాం కామినీంప్రతిగాఢవిహారయోగ్యస్థానం ప్రదర్శయన్నాహ॥ నీరంధ్రమితి॥ హేఅబలే- మాధవీనాం॥ని॥ వాసంతీమాధవీలతేత్యమరః- మధ్యే నీరంధ్రంబహిస్సర్వతశ్ఛిద్రలతాదివ్యాప్త్యాచ్ఛిద్రరహితం - పరైరనాలక్ష్యత్వేనవస్తుంయోగ్యమితిభావః- చ్యుతైః- పుష్పైఃకీర్ణంసంఛన్నం- అయత్నపుష్పశయ్యాన్వితమితిభావః - ఏతత్పురోవర్తి నికుంజమేవ సదనంగృహం॥ ని॥ నికుంజకుంజౌ వాక్లీబే లతాదిపిహితోదర ఇత్యమరః - అవలోకయపశ్య - నకేవలమత్ర కామినీనాం నిశ్శబ్దమవస్థితిరేవ జ్ఞాతుమశక్యా॥ కింతుశబ్దాయమానోపీత్యాశయేనాహ - ఇహాస్మిన్ నికుంజసదనే విలాసవత్యః విలాసిన్యః మణితానిరతికూజితాని॥ ని॥ మణితంరతికూజితమిత్యమ

రః- కుర్యుర్యది పికానాం కోకిలానాం నినదైః కూజితైః హేతుభిః- బోద్ధుం
జ్ఞాతుం అశక్యం- వనమధ్యే కోకిలకూజితైస్సహ శ్రూయమాణాన్ తద
నుకారిణో మణితవిశేషాన్ వివిచ్య గృహీతుం న కేనాపి శక్యత ఇత్యర్థః- మ
ణితవిశేషాణాం కోకిలకూజితానుకారిత్వం కామశాస్త్రే ప్రతిపాదితం
హుంకృతి స్తనిత సీత్కృత థూత్కృతం ఫూత్కృతశ్వసిత రోదనాదికం
ముంచ పీడయ గృహాణ జీవయ త్రాహి హా ధిగితి సీత్కృతం విదుః॥ తద్వల
సకకపోత కోకిలా హంసకోకసదృశైరుతక్రమైః। మిశ్రితం ప్రహరణే
ప్రయుజ్యతే చాన్యథాపి సతమిష్యతే బుధైరితిలక్షణాత్- అత్ర మణితా
నాం కోకిలకూజితానాం చ సామ్యేన భేదానుపలబ్ధి ప్రతిపాదనాత్సామా
న్యాలంకారః॥ సామాన్యం గుణసామ్యేన యత్ర వస్త్వంతరైకతేతిలక్ష
ణాత్- తేన కోకిలాలాపముఖరితేస్మిన్ వనప్రదేశే సామ్యబలాన్మణితేషు
కోకిలకూజితభ్రాంతిస్స్యాదిత్యుత్ప్రేక్ష్యమానతయా మణితాన్యాకర్ణ్యాపి
కామినోః క్రీడాం కోపి జ్ఞాతుం న శక్నుయాదితి భ్రాంతిమదలంకారోపి
ప్రతీయత ఇత్యలంకారేణాలంకారధ్వనిః- తథా ఇదమేవానయోర్విహా
రయోగ్యం గూఢస్థానం ఇత్యేవం రంతుం ప్రసీదేత్యపి వ్యజ్యత ఇతి వస్తుధ్వని
శ్చ- వసంతతిలకావృత్తం॥ ఉక్తా వసంతతిలకా తభజా జగౌ గ ఇతి లక్ష
ణాత్॥ ౫

దష్టం బింబధియా ఖగాగ్రమనుజాం పర్యాకులో ధావనాద్ధమ్మిల్ల
స్తిలకం శ్రమాంబుగలితం భిన్నా తనుః కంటకైః। ఆకర్ణజ్వర
కారికంకణఝుణత్కారం కరౌ ఘూర్ణతః కిం భ్రాన్త్యాస్యటసీ శుకా
యకుసుమాన్యేషాననాం ద్రాగ్రహీత్॥ ౬

సహచరీభిస్సాకం కుసుమాపచయాయ వనం ప్రాప్తాం పుష్పితల
తాపాదపాన్వేషణవ్యాజేనాఖిలాః స్త్రియః ప్రతార్య కంచిద్విజనం గూఢ
ప్రదేశం నీత్వా జారేణ సంగమితాం కాంచిత్కామినీం తత్పరిత్రాణా
య బహిరవస్థితా మాలికా దైవవశాత్తమేవ ప్రదేశం కుసుమలిప్సయా
ప్రాప్తాయాః తత్పతిస్వసురాగమనం సూచయంతీ శంకాదర్శనాత్పా
త్రైవ హేత్వంతరోపన్యాసేన సంభోగలింగాని భావయంతీ ప్రాహ॥

ష్టమితి॥ అరుణం స్వభావేన రక్తం - ఇతి బింబభ్రాంతిహేతూక్తిః - అధరా
గ్రం బింబఫలధియా బింబఫలమితి బుద్ధ్యా గ్రస్తం - శుకేన చంచూపుటేన విద్ధ
మితి దంతక్షతావలాపః - ధమ్మిల్లః బద్ధకచసమూహః॥ ని॥ ధమ్మిల్లస్సంయ
తాః కచా ఇత్యమరః - ధావనాచ్ఛీఘ్రగమనాత్ - పర్యాకులః విశ్లిష్య వ్యా
కులః - జాత ఇతి శేషః - తిలకం శ్రమాంబుగళితం స్వేదజలేన చ్యుతం - జాత
మితి శేషః - తనుః శరీరం కంటకైః భిన్నా - శుకలోభాన్నిష్ప్రవేశకంటకితల
తామధ్యప్రదేశేషు ప్రవేశేన స్తనాదిస్థానేషు కృతవ్రణా జాతేతి నఖక్ష
తాపలాపః కృతః - ఆః ఇతి కోపే॥ ని॥ ఆస్తు స్యాత్కోపపీడయోరితి విశ్వః -
అత్ర కోపః పరప్రతారణాయాభినీయమానత్వాన్మృషాభూతః - కీర్ణజ్వర
కారిణః అతిమాత్రతయా శ్రోత్రపీడాకరాః కంకణఝుణత్కారాః య
స్మిన్కర్మణి తద్యథా భవతి తథా కరౌ ధూన్వతీ కంపయంతీ - పశ్చాత్పురశ్చ
వ్యాపారయంతీ సతీత్యర్థః - అటవీశుకాయారణ్యకీరాయ - అటవీగ్రహ
ణం దుర్గ్రహత్వబోధనార్థం - కిం భ్రామ్యసి కిన్నిమిత్తమితస్తతో ధావ
సి - తద్గ్రహణస్య దుష్కరత్వాద్విఫలస్తే ప్రయాస ఇతి భావః - న కేవలమే
తత్ప్రయాసవైఫల్యమాత్రం కింతు ప్రాగేవ త్వయా ఆగత్య మదీయా
న్యేతాని నానైవ్యరపచేయానీతి స్వాధీనతాం నీతాన్యపి పుష్పాణి వ్యపగతా
నీత్యాహ ఏషేతి - ఏషా పురోవర్తినీ - అతిసమీపవర్తిత్వసూచనార్థమేత
చ్ఛబ్దప్రయోగః - ననాందా తవ పత్యుస్స్వసా॥ ని॥ ననాందా తు స్వసా ప
త్యురిత్యమరః - కుసుమాన్యగ్రహీత్ - కర్తవ్యం పుష్పావచయముపహాయ
మోహాద్వ్యర్థశుకగ్రహణాయ వనే ధావంత్యాస్తవ న కేవలం శుకాలా
భః కింత్వధరవ్రణాదిరూపానర్థప్రతిలాభోపి జాత ఇతి ప్రకరణాభి
జ్ఞ తద్భర్తృభగినీగాత్రిహ్యాబాహ్యాభిప్రాయః - ననాందా సమీపం
ప్రాప్తా త్వదీయకంకణధ్వనిశ్చ సర్వత్ర శ్రూయతే కిమేతదితి జిజ్ఞాస
మానా సమాగత్య పశ్యతి తతశ్శీఘ్రం జారం హిత్వా శుకపలాయనం కథ
యంతీ లతాగృహమధ్యాన్నిర్యాహీతి ప్రకృతస్వైరిణీమాత్రగాత్రి
హ్యాగూఢాభిప్రాయః - అత్రాధరే బింబభ్రాంతివర్ణనాద్భ్రాంతి
మదలంకారః॥ కవిసమ్మతసాదృశ్యాద్విషయే పిహితాత్మని। ఆరోప్యమా

శానుభవో యత్ర స భ్రాంతిమాన్మత ఇతి - ఇష్టానవాప్తి పూర్వకా ప్రాప్తివర్ణనాద్విషమాలంకారః ॥ విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యత్ర స్యాద్భవేత్ । విరూపఘటనా చాసౌ విషమాలంకృతిస్త్రిధా - అన్యతూక్త్యా ఆకారగోపనాద్వ్యాజోక్తిరలంకారః ॥ వ్యాజోక్తిరన్యహేత్వా యదాకారస్యగోపనమితి - ద్వావేతౌ ప్రతీయమానతయాధ్వనావితి సంక్షేపః- నాతికాత్రియథోక్తలక్షణలక్షితా- యథాహభరతః సోత్సాహా నెపుణకుశలా మధురకథా దక్షిణా చ కాలజ్ఞా । అటహాసంవ్రష్ణా నాతిత్వైరైగుణైస్తైర్యుక్తైః- అటవా చతురా ॥

బిభ్రాణా కరపల్లవేన కబరీం మోహేన పర్యాకులాం అన్యేన స్తన
మండలేన కదలీప్రస్తం దుకూలాంచలం । పశ్చాచ్చందనశేషలాంఛి
తతనుస్తాంబూలరక్తాధరా నిర్యాతి ప్రియమందిరాత్ప్రతిపథే సా
క్షాజ్జయశ్రీరివ ॥ ౭

ప్రేమ్ణా సాకం పిబ్యాగ్న్యకేళిగృహాన్నిర్గచ్ఛంతీం విలాసినీం ప్రత్యయక్షిష్క దిశ్యేదం విరాహ ॥ బిభ్రాణేతి ॥ పర్యాకులాం రతికాలే సమర్దనశిథిలబంధనత్వాద్విస్రంసమానాం కబరీం కేశపాశం- పిత్తేన కరపల్లవేన-కరః పల్లవ ఇవేత్యుపమితసమాసః- తేన బిభ్రాణా స్వైరచుతిపరిహారాయ ధృతవలంబమానా- తథా ప్రస్తం ఉత్థానసమయే స్తతటాచ్చలితం దుకూలం క్షౌమాంబరం సూక్ష్మాంశుకం వా- తస్యాంచలమంతం ॥ స్యా దుకూలం తు క్షౌమే సూక్ష్మాంశుకేత ఇతి నానార్థరత్నమాలాయాం- అన్యేన కరపల్లవేన స్తనమండలే స్తనబింబె- వర్తుల స్తనప్రదేశ ఇతియావత్ - నిదధతీ ప్రసారయంతీ - చందనస్యచ్యుతశేషస్యానులయః పంకస్యలేశైః లాంఛితా తనుః శరీరం యస్యాస్సాతథోక్తా- ఆలింగనాదిభిరుపక్షీణసర్వాంగరాగేత్యర్థః- తాంబూలరక్తాధరా పీటికారుణోష్ఠీ సాపురోవర్తినీ నాయికా- ప్రియమందిరాద్వల్లభగృహాత్ -సాక్షాత్ప్రత్యక్షభూతా ॥ ॥ తుల్యప్రత్యక్షమోహాస్సాక్షాదితి నానార్థరత్నమాలాయాం రతిపతేర్మన్మథస్య జయశ్రీర్జయలక్ష్మీరివ నిర్యాతి నిర్గచ్ఛతి- నాయికాయాః సాక్షాజ్జయలక్ష్మ్యుత్ప్రేక్షణేన మన్మథస్యకృతకృత్యత్వం తేనరతోత్స

స్య సకలకామోపచారసంపన్నత్వంచ వ్యజ్యతే-అత్రోపమోత్ప్రేక్షా స్వభావోక్తిశ్చేతి త్రయోఽలంకారాః-కరపల్లవేనేత్యత్రోపమా సాచధర్మవాచకయోరనుపాదానాల్లుప్తా ॥ వర్ణ్యోపమానధర్మాణా ముపమావాచకస్యచ । ఏకద్విత్ర్యనుపాదానా ద్భిన్నాలుప్తోపమాష్టధేతిలక్షణాత్- నాయికాయాం ప్రత్యక్షమన్మథ జయలక్ష్మీత్వ సంభావనాయాః క్రియమాణత్వాదుత్ప్రేక్షా॥ సంభావనాస్యాదుత్ప్రేక్షావస్తుహేతుఫలాత్మనేతిలక్షణాత్- స్వభావోక్తిః స్ఫుటైవ- సాచోత్ప్రేక్షానిమిత్తభూత సంభోగలింగ జనితశోభాతిశయశాలిత్వ ప్రఖ్యాపనాత్మకత్వాదుత్ప్రేక్షాలంకారస్యాంగమితిద్వయోస్సంకరః - ఉపమాయాస్తయోశ్చ నైరపేక్ష్యాత్సంసృష్టిః॥ ౭

కాంతో యాస్యతి దూరదేశమితి మే చింతాపరం జాయతే లోకానందకరోఽపి హా చంద్రవదనే వైరాయతే చంద్రమాః । కించాయం వితనోతి కోకిలకలాలాపో విలాపోదయం ప్రాణానేవ హరంతి హంత నితరామారామమందానిలాః॥ ౮

పత్యౌ దేశాంతరప్రయాణాయ సన్నద్ధే సతి ఖిన్నా కలానాయికా సఖీమాహ॥ కాంత ఇతి॥ కాంతః ప్రియః దూరదేశం యాస్యతి గమిష్యతీతి హేతోః॥ ని॥ ఇతిహేతుప్రకరణప్రకారాదిసమాప్తిష్విత్యమరః- మేమమ చింతా విచారః పరమతిశయితం యథాతథా జాయతే - మహతీ విచారో భవతీత్యర్థః- హే చంద్రవదనే చంద్రమాః లోకస్యజగతః - జగద్వర్తి ప్రాణిజాతస్యేతియావత్ - యద్వా లోకాః జనాః తేషామానందకరోఽపి॥ ని॥ లోకస్తు భువనేజనఇత్యమరః- వైరాయతే వైరం కరోతి- ఆనందకరత్వం విహాయ దుఃఖకరో భవతీత్యర్థః - శబ్దవైరకలహాభ్రకణ్వమేఘేభ్యః కరణ ఇతి వైరశబ్దాత్ క్యజితజ్ - కించ - అయం శ్రూయమాణః కోకిలానాం కలాలాపః అవ్యక్తమధురకూజితం ॥ ని ॥ కలమవ్యక్తమధురధ్వనౌ స్యాద్వాచ్యలింగకమితినానార్థకోశే - విలాపః దుఃఖేన ప్రయుక్త వివిధోక్తిః॥ ని॥ విలాపః పరిదేవనమిత్యమరః - తస్యోదయం వితనోతి-కోకిలకలాలాపశ్రవణేన మమ విలాపః ప్రాదుర్భవతీత్యర్థః- ఆరామమందాని

లాఉపవనమందమారుతాః నితరాం భృశం ప్రాణానేవహరంతి - న
లంచంద్రాదివదార్తిమాత్రం కుర్వంతీత్యేవకారార్థః - హంతేతివి
దే॥ ని॥ హంతహర్షేవిషాదేచ వాక్యారంభానుకంపయోరితి నానార్థ
త్నమాలాయాం-అత్రప్రియప్రవాసరూపహేతుప్రసక్తిమాత్రేణ
తాదికార్యోదయవర్ణనాదతిశయోక్తిభేదః ॥ చపలాతిశయోక్తిస్సా
తాత్కార్యేహేతుప్రసక్తిజఇతిలక్షణాత్ - లోకానందకరోపివైరంకరో
తిక్రియాక్రియయోర్విరోధస్య అపరిహారప్రదర్శనాద్విరోధాలంకారః
అత్రచింతాదిప్రతిపాదనాద్విప్రలంభశృంగారః- తదుక్తంశృంగారతి
కే॥ సంభోగోవిప్రలంభశ్చద్విధాశృంగారఇష్యతే । సంయుక్తయోస్తు
సంభోగఃవిప్రలంభోఽయుక్తయోః॥ తత్రవిప్రలంభఃపంచవిధః - తథ
చాహుః॥ అయోగోవిరహేర్ష్యామానఃప్రవాసశ్శాపఇత్యపి । విప్రలంభ
స్యతస్యైతేహేతవఃపరికీర్తితాః ॥ అయంతుప్రవాసవిప్రలంభశృంగా
రః॥ దేశాంతరస్థితిర్యాతుప్రవాసస్సప్రకీర్తితః । కార్శ్యపాండిమనిశ్వా
సాచింతాద్యైస్తత్రసంగతాః॥ లంబాలకత్వమిత్యాద్యా అనుభావాఃప్ర
కీర్తితాః॥ ప్రవాసశ్చత్రివిధః- భావీ భవన్ భూతశ్చ- ప్రవాసోత్రభా
వీప్రవాసస్యనిశ్చితత్వేన భర్తుఃప్రోషితకల్పత్వాదియమష్టవిధనాయి
కానాంమధ్యపరిగణితాప్రోషితభర్తృకానామనాయికా ॥ దేశాంతర
గతేకాంతేదేహసంస్కారవర్జితా । చింతాదైన్యయుతాకార్శ్యవైవ
ర్ణ్యక్తాప్రోషితభర్తృకేతి- శృంగారనాయికానామష్టవిధత్వం ఆలంకా
రికైఃప్రతిపాదితం ॥ ఏతాఃపునరవస్థాభిరష్టధాస్యుర్యథోచితం । స్వాధీ
నపతికాచాపితథావాసకసజ్జికా॥ విరహోత్కంఠితావిప్రలబ్ధాప్రోషి
తభర్తృకా। కలహాంతరితాచాభిసారికాచైవఖండితేతి॥ మతాంతరేత్వే
షాభర్తుఃప్రవాసనిశ్చయమాత్రేణ ఖేదాకులత్వాత్ప్రవత్స్యత్పతికా
నామనవమీనాయికా - తథాచోక్తంరసమంజర్యాం - యస్యాఃపతిరగ్రి
మక్షణేదేశాంతరంయాస్యత్యేవసాప్రవత్స్యత్పతికా- అస్యాశ్చేష్టాఃకా
కువచనకాతరప్రేక్షణగమనవిఘ్నోపదర్శననిర్వేదసంతాపసమ్మోహని
శ్వాసబాష్పోదయాఇతి - అస్యాఃస్వాధీనపతికాదిష్వష్టస్వంతర్భావస్తు

త్రైవిధపరాస్తః-అగ్రిమక్షణే నిశ్చితదేశాంతరగమనే ప్రియసి ప్రవత్స్య త్పతికాపి నవమీ నాయికా భవితుమర్హతి - అస్యాః ప్రోషితభర్తృకా యాం విప్రలబ్ధాయాం చ నాంతర్భావః భర్తృసన్నికృష్టత్వాత్ - న చ కలహాంతరితాయామంతర్భావః కలహాభావాత్ - అనవమానితపతిత్వా చ్చ నాపి ఖండితాయామంతర్భావః ప్రియస్యాన్యోపభోగచిహ్నితస్యా నాగమనాత్ ప్రియాయాః కోపదర్శనాభావాచ్చ - నాపి విరహోత్కం ఠితాయామంతర్భావః భర్తృసన్నిధివర్తిత్వాచ్చ - నాపి వాసకసజ్జికా యామంతర్భావః వాసకనియమాభావాత్ సజ్జీకరణాభావాచ్చ ని ర్వేదదర్శనాచ్చ - నాపి స్వాధీనపతికాయామంతర్భావః అగ్రిమక్షణే సం గవిచ్ఛేదదర్శనాచ్చ - ప్రజన్నపి పతిః స్వాధీనపతికయా నిరుధ్యతే - అన్య థా భర్తృస్వాధీనత్వమేవ భజ్యతే - నాప్యభిసారికాయామంతర్భావః అ భిసరణోత్సవాభావాత్ సంతాపదర్శనాచ్చేయముక్తముత్ప్రేక్ష్యామ ఇతి ॥

నవకిసలయతల్పం కల్పితం తాపశాంత్యై కరసరసిజసంగా
త్కేవలం మ్లాపయంత్యాః । కుసుమశరకృశానుప్రాపితాంగా
రతాయాశ్శివశివ పరితాపం కో వదేత్కోమలాంగ్యాః ॥ ౯

విరహిణీమదనదశాదర్శనజనితఖేదతః సఖీ కాచిదాహ ॥ నవేతి ॥ తా పశాంత్యై దేహతాపనివృత్త్యై కల్పితం రచితం నవకిసలయానాం బాలప ల్లవానాం తల్పం తన్మయీం శయ్యాం ॥ ని ॥ తల్పం శయ్యాట్టదారేష్వి త్యమరః - కరసరసిజసంగాత్కేవలం పాణిపద్మయోగాదేవ మ్లాపయం త్యాః మ్లానం కుర్వంత్యాః కుసుమశరో మన్మథః స ఏవ కృశానురగ్నిః తేన ప్రాపితా అంగారతా యస్యాస్సా - స్మరజ్వరతప్తాయా ఇత్యర్థః - కోమ లాంగ్యాః పరితాపం కో వదేత్ కో నామ జనో వక్తుం శక్నుయాత్ న కోపీత్య ర్థః - శకిశక్య ఖలేలిజ్ - శివశివేత్యుక్తిః ఖేదాతిశయాత్ - కుర్వంతి హి శి వనామకీర్తనం భయశోకాదిషు - తథా పాద్మవచనం ॥ ఆశ్చర్యేపి భయే శో కే క్షుధితే నామ వా మమ । వ్యాజేన వా స్మరేద్యస్తు మమ సాయుజ్యమాప్ను యాదితి - తథా ప్రయుంజతే కవయః ॥ శిలాకంపం ధత్తే శివశివ వియుక్తే కఠిన తామహో నారీ ఛాయామపతి వనితా రూపమయతే ఇత్యాశ్చర్యే

ప్రయోగః॥ గణయతికరుణాపరాఙ్ముఖో సౌశివశివతాన్యపి వాసరాన్
థా ఇత్యాదే ప్రయోగః- అత్ర హస్తస్పర్శమాత్రేణ కిసలయతల్పస్యా
సత్త్వాసంబంధేపి తత్సంబంధాభిధానాదతిశయోక్తిభేదః॥ సంబంధా
యోక్తిస్స్యాదయోగే యోగకల్పనమితిలక్షణాత్ - తథామన్మథేనాం
శాయాం చ అగ్నిత్వస్యాంగారత్వస్య చ ఆరోపా ద్రూపకాలంకారః-
దుక్తం॥ ఆరోపవిషయస్యస్యాదతిరోహితరూపిణః। ఉపరంజకమారో
మాణం తద్రూపకం మత ఇతి - తథా స్లాపయంత్యా ఇతి ప్రథమాపి శేష
స్యార్థం ప్రత్యుక్తత్వాత్ విశేషణస్యార్థో హేతుత్వేనోపాత్త ఇతి వికంపిత
ర్థ హేతుకం కావ్యలింగమలంకారః- విశేషణద్వయార్థస్యాపి పరితా
కథనస్యార్థస్య తాం ప్రతి హేతుత్వాత్ అనేకపదార్థ హేతుకమపరం కావ్య
లింగం॥ హేతోర్వాక్యపదార్థత్వే కావ్యలింగముదాహృతమితి - ప్రథమ
కావ్యలింగస్యాతిశయోక్తిరూపాయా సాపేక్షత్వాత్ సజాతీయసంకరః- ద్వి
తీయకావ్యలింగస్య స్వజాతీయసాపేక్షత్వాత్ సజాతీయసంకరః - కోమలాం
గ్యా ఇతి విశేషణస్య ప్రసాదావహత్వాత్ సాభిప్రాయత్వాత్ పరికరా
లంకారః॥ అలంకారః పరికరస్సాభిప్రాయే విశేషణే ఇతిలక్షణాత్ - తే
చ సుకుమారాంగశాలిత్వేనాతిప్రత్యేన ఘటనా సమాగయోర్న్యాయ
కా సంతాపయోర్ఘటనా జాతేతి విరూప ఘటనాత్మకో విషమాలంకా
రః ప్రసిద్ధయోరన్యోన్యం కారణాలంకారధ్వనిః - కిరసరసిజసంగాదిత్యో
మాయాః పరికరస్యాతిశయోక్తేశ్చ పరస్పరనైరపే
క్ష్యాత్సంసృష్టిః- అత్రాతాపో నామ మన్మథావస్థా - తథాచోక్తం సా
హిత్యదర్పణే॥ చక్షుః ప్రీతిశ్చింతాసంకల్పో గుణనుతిః క్రియాద్వే
షః। తాపో లజ్జాత్యాగో మూర్ఛా మృతిర్దశావస్థా ఇతి - తాపలక్ష
ణం చ తత్రైవ॥ తత్ర ప్రీతిప్రకర్షేణ తాపస్స్యాత్ స్మరజో జ్వర ఇతి
వైవర్ణ్యమశ్రువైస్వర్యం శయనేపరిలుంఠనం। నిశ్వాసముఖశోషాద్యా
అనుభావాస్తదుద్భవా ఇతి ద్వాదశావస్థా పక్షేషు సంజ్వరో నామ నవ
మామన్మథావస్థా- యథాహ విద్యానాథః॥ చక్షుః ప్రీతిర్మనస్సంగోసంక
ల్పోథ ప్రలాపితా। జాగరః కార్శ్యమరతిర్లజ్జాత్యాగోథ సంజ్వరః॥ ఉన్మా

దోమూర్ఛనంచైవ చరమం మరణం విదుః॥ అవస్థా ద్వాదశ మతాః కామశా
స్త్రానుసారత ఇతి- సంజ్వరలక్షణమపి తేనైవోక్తం- తాపాధిక్యం జ్వరో
మత ఇతి- చతుష్టయమిదం భావప్రకాశే వ్యక్తం ॥ దశధావస్థా భావస్థాభే
వేద్ద్వాదశధా పునః- అత్రావస్థా ప్రతిపాదనాదయోగ విప్రలంభశ్శృం
గారః- తథా చాహుః॥ సంప్రాప్తః ప్రాగభావోయస్తయో రయోగం ప్ర
చక్షతే। క్రమేణ స్మృత స్తత్ర దశమ్యేతేర కీర్తితా ॥ రతిలక్షణంతు భావప్ర
కాశే॥ సంపన్నైశ్వర్యయూనో రశేషగుణయుక్తయోః। నవ యౌవన
యోశ్శ్లాఘ్య ప్రకృత్యోశ్శ్లాఘ్యరూపయోః॥ నారీపురుషయో స్తుల్యా ప
రస్పర విభావితా। స్పృహా హ్యాయా నితి ప్రోక్తా రతిరిత్యభిధీయత ఇతి- అవ
స్థాభిస్తద్వృద్ధిక్రమస్త్వేవమభిగంతవ్యః - రమ్యాలంబనదర్శనే అఖిలా
పతః ప్రథమం చక్షుః ప్రీతిః ప్రజాయతే తతో మనస్సంగః తతస్సంకల్పః
సంకల్పేన తస్యాం రాత్రిశయనగుణనః తత్రైవానురక్తచిత్తతయా
అన్యత్ర క్రియా ద్వేషః తస్యాతిశయన తాపః తత్ప్రతికారాసహిష్ణుత్వే
న లజ్జాత్యాగః తేన బుద్ధిశైథిల్యే సత్యున్మాదః తేన బలక్షయే సతి మూర్ఛా
తదుత్రేకేణ మరణం సంభవతి - ఇమా అవస్థాః అయోగవిప్రలంభే ప్రా
యేణ భవంతి- క్వచిద్విప్రవాసవిప్రలంభాదావపి సంభవంతి॥ ౯

శీతేతరకరోంబుజేసువలయద్వంద్వాద్వినిర్గచ్ఛతి స్వచ్ఛా
మౌక్తికసంహతిర్ఘనవతీమాస్యైసిరాం లతాసంచతి। స్వర్భాస్వం
శజకోశయోరభినవాయాంతి ప్రశక్లాంతతా మేఘోత్పాతవరం
పరాగమసహయా త్రా స్పృహాంకృంతతి॥ ౧౦

పూర్వం కృతయాత్రానిశ్చయః సంప్రతికత స్తత్సన్నాహోద్వేగ
హ్యస్థితోసతి సుహృదా పృష్టో నాయకస్స కౌశలమాహ॥ శీతేతి ॥ శీతాః క
రాః కిరణా యస్య సః శీతకరశ్చంద్రః అంబుజే శీతేతరశ్చలత్వే నావతిష్ఠతి-
చంద్రస్యాకాశాద్భాగతే పద్మే నిపతన మిత్యేకో మహాన్ అభూతపూర్వ ఉ
త్పాతః- తథా స్వచ్ఛా విమలా మౌక్తికానాం సంహతిస్సమూహః కువల
యద్వంద్వాదుత్పలద్వయాద్వినిర్గచ్ఛతి విశేషేణ బహిర్నిర్యాతి॥ కరీం
ద్రజీమూత వరాహ శంఖ మత్స్యాహి శుక్త్యుద్భవ వేణుజాని। ముక్తా

ఫలాని ప్రథితాని లోకే తేషాంహి శుక్తిరుద్భవ మేవ భూరీతి రత్నశా
స్త్రే ప్రసిద్ధాదుత్పత్తిస్థానాదన్యత్ర మౌక్తికోత్పత్తిరన్య ఉత్పాతః - ధ
వలిమాధావళ్యం హైమీంకనకమయీం లతామంచతి ప్రాప్నోతి - నిస్తు
ణపిశంగ్యాః కనకలతాయాః ఆకస్మికవర్ణాంతరప్రాప్తిః పర ఉత్పాతః
అభినవాః స్రజః పుష్పమాలికాః పంకజకోశయోః పద్మకుట్మలయోః ॥ ని
కోశో స్త్రీకుట్మలే ఖడ్గే కుహ్యాదేశాస్త్రపీఠయోః । గృహే దేహే పుస్తక
షే పేశ్యాసుసిపిధానకేష్వితి నానార్థరత్నమాలాయాం - స్పర్శాత్ గ్లా
పితాం మ్లానతాం యాంతి ప్రాప్నువంతి - అభినవత్వేన పూర్వమమ్లా
నామేవ స్రజామగ్నివత్తుస్పర్శాదివ పంకిలస్థలవర్తిత్వేన శిశిరయోరపి
పద్మకుట్మలయోః స్పర్శాత్సద్యఏవ పరిమ్లానత్వం జాయత ఇత్యుత్పాతాంత
రం - హే సఖే ఏషా చంద్ర పాతాదిరూపా ఉత్పాత పరంపరా భావ్యనర్థ
సూచకాని విపరీతాని నిమిత్తాని ఉత్పాతాః తేషాం పరంపరా మమయా
త్రాస్పృహాం కృంతతి ప్రయాణేచ్ఛాం భినత్తి - కృతఛేదన ఇతి ధాతోర్లై
వాదికాల్లట్ - శేముచాదీనామితి నుమాగమః - ఏతానుత్పాతాన్ దృష్ట్వాని
వృత్తప్రయాణస్పృహాస్మి - ఉత్పాతదర్శనే ప్రయాణనిషేధాదితి
భావః - మత్ప్రియాణాం ప్రాగేవ జాతైః ప్రయాణోత్తరభావినీం కాం
తాయాః చరమదశాం సూచయద్భిః చింతాంగవైవర్ణ్య సంతాపైర్నివ
ర్తితయా త్రాస్పృహాస్మీత్యపి వక్తి తాత్పర్యః - అసితకరాంబుజకువ
లయ మౌక్తికహారలతా పంకజకోశ శబ్దానాం స్వాస్యవసాన లక్షణయా క్ర
మేణ ముఖహస్తనయన బాష్పబిందుమూర్తిస్తనపరాః - అంబుజే శీతకరత్వే
ఇత్యనేన ముఖస్య హస్తార్పితత్వం ప్రతిపాద్యతే - తేన చింతా వ్యజ్యతే -
మౌక్తికసంహతిః కువలయద్వంద్వాద్వినిర్గచ్ఛతీత్యనేన గళద్బాష్పబిం
దుపూర్ణనేత్రత్వం ప్రతిపాద్యతే - స్వచ్ఛేతి విశేషణేన బాష్పసంహతే
ర్నైర్మల్యనివర్తితాంజనత్వం గమ్యతే - తేన బాష్పవృద్ధిగలల్పత్వం ప్రతీయ
తే - తేన దుఃఖస్యోత్కటత్వం వ్యజ్యతే - ధవలిమా హైమీం లతామిత్యనేన
తాపకృతం వైవర్ణ్యం ప్రతిపాద్యతే - తల్లక్షణం తు సాహిత్య చింతామ
ణౌ । వైవర్ణ్యం వర్ణభేదస్స్యాత్తాపశోకభయాదిభిరితి - స్పర్శాత్పంకజ

కాశయోరిత్యాదినా స్తనయుగళసంగమాత్రేణ స్రజః పరిమ్లానత్వం ప్రతిపాద్యతే- తేనవిరహతాపప్రకర్షః ప్రతీయతే- అత్ర ప్రియప్రవాసరూపహేతుప్రసక్తిమాత్రేణ చింతాదిరూపకార్యస్య వర్ణనాచ్చపలాతిశయోక్తిరలంకారః-తథా ముఖాదీనాంవిషయాణాం స్వవాచకశబ్దానగృహీత్వా చంద్రాదివిషయవాచకశబ్దైరేవ ప్రతిపాదనాద్భేదేప్యభేదకల్పనారూపాతిశయోక్తిః ॥ విషయస్యానుపాదానాద్విషయ్యుపనిబధ్యతే, యత్ర సాతిశయోక్తిస్స్యాత్కవిప్రౌఢోక్తిజీవితేతిలక్షణాత్-తథాచంద్రస్యాంబుజోపరిశయనవర్ణనాద్విరుద్ధక్రియయోర్విరోధః - హేమలతాయాధావళ్యప్రతిపాదనాజ్జాతిగుణయోశ్చ విరోధాలంకారః- కువలయాన్ముక్తాఫలోత్పత్తేః పంకజకుట్మలస్పర్శాత్పుష్పమాలానాం మ్లానత్వసంభవస్యచ ప్రతిపాదనాదకారణాత్కార్యోత్పత్తిరూపావిభావనా॥ అకారణాత్కార్యస్యోత్పత్తిశ్చేత్స్యాద్విభావనా- విరోధాతిశయోక్తివిభావనాయాశ్చాతిశయోక్తిసాపేక్షత్వాత్తయోస్సహాంగాంగిభావేనసంకరః- విరోధాతిశయోక్తివిభావనాయాశ్చ పరస్పరనైరపేక్ష్యాత్సంసృష్టిః- అనయోర్ద్వయోరప్యనేనైవ సంసృష్టిః- నాయికానుకూలః ॥ ఏకాయత్తోనుకూలస్స్యాత్తుల్యోనేకత్ర దక్షిణః । వ్యక్తాగాస్త్ర్యఙ్గయోర్ధృష్టో గూఢః ప్రియకృచ్ఛఠ ఇతిలక్షణాత్ - నాయికా స్వాధీనపతికా ॥ స్వాధీనపతికాసాస్యాద్యస్యాంనముంచతివల్లభ ఇతిలక్షణాత్ ॥ ప్రవాసప్రసక్తిహేతుకస్యచింతాదేర్వర్ణనాత్ప్రవాసవిప్రలంభశ్శృంగారః॥ ౧౦

మాలీదంనయనోత్పలద్వయమహో జాతంనితాంతంతవ
స్వేదాంభఃకణికాలలాటఫలకేముక్తాశ్రియంబిభ్రతి।నిశ్వాసాః
ప్రచురీభవంతినితరాం హాహంతచంద్రాతపేయాతాయాతవ
శాద్వ్యథామమకృతేశ్రాంతాసికాంతాకృతే॥ ౧౧

నాయకమానేతుంగత్వాస్వయమేవతేనసాకంవిహృత్యాగతాం తదనాగమననిమిత్తమన్యదేవ కించిత్ప్రకటయంతీం ఆస్య స్వేదజలకణైరుపహితాం దూతికాంవిటోపభోగదర్శనేన జాతేర్ష్యానాయికా చాతుర్యేణమర్మోద్ఘాటనంకుర్వంతీ ప్రాహ॥ మాలీతి॥ హేమాలి తవ ఇదం-నయ

నేవ ఉత్పలే ఇతి రూపకసమాసః- తయోర్ద్వయం నితాంతం అత్యంత
తాంతం మ్లానం- అహో ఉత్పలస్య చంద్రికాయాం మ్లానత్వమస
ంభావితం తదప్యధికమిత్యాశ్చర్యం- తథా స్వేదాంభఃకణికాః లలాటఫ
లకే ముక్తాశ్రియం బిభ్రతి ముక్తాకశోభాం వహంతి- స్వేదోప్యనల్ప ఏవే
త్యాశయః॥ ని॥ పరిత్యక్తైషిముక్తాస్స్యుస్సంక్తాముక్తాఫలే స్త్రియామితి నా
నార్థరత్నమాలాయాం - నిశాన్తే నితరాం ప్రచురీభవంతి బహుళాయ
తే॥ ని॥ ప్రభూతం ప్రచురం ప్రాజ్యమదభ్రం బహుళం బహ్వి త్యమరః
హే కాంతాక్ష్మితే రమణీయాకారే- మమకృతే- మదర్థం కృతే ఇతి తాదర్థ్యే
వ్యయం॥ ని॥ అర్థే కృతే చ తాదర్థ్యే నమ ఇత్యవ్యయమిత్యభిధానాత్
వృథా వ్యర్థం చంద్రాతపే- చంద్రికాయాం ॥ ని॥ ప్రకాశో ద్యోతఆ
తప ఇత్యమరః- సుకుమారాంగ్యాస్తవ చంద్రికాప్యాతపకల్పా జాత ఇత్యా
శయేన ఆతపశబ్దః- యాతాయాతనశాత్ మద్వల్లభగృహవర్త్మని గత
గతవశాత్ శ్రాంతాసి- హా హంతేతి పదద్వయోక్తిర్విషాదాతిశయ
త్- ఏహా ద్రోమాలికా శ్రమజనితః స్వేదస్య ప్రభూతః నైతదేవా
నీయమానత్వాత్ - వృథా మమకృతే శ్రాంతాసీత్యత్ర మత్కార్యం ప్ర
త్యేవ తవ శ్రమోపి ఫలం స్వకార్యం ప్రత్యేవ సఫల ఏవేత్యర్థః - మద్వల్లభ
మానే నిసంగతాయాస్తవ నైవ లబ్ధాప్రియాలాభః యాతాయాతజనితశ్ర
మాధిక్యేన రమణీయాయాస్తవ అత్యంతకృశమపి జాతమితి వాచ్యార్థః
అన్యతో యుష్మత్ప్రియః తవ నాయకగృహవర్త్మని యాతాయాతాభ్యాం వే
దోత్పన్నః చంద్రికాయాం స్వగృహాత్ గృహాంతరం ప్రతి సంచారమా
త్రేణ తవైతావచ్ఛ్రమజనకత్వాయోగాత్ మద్వల్లభోపభోగసమ్భ
గ్రహవైచిత్ర్యం గ్యార్థః - కాంతాకృతే ఇతి సౌందర్యోద్ఘాటనేన నాయంత
వాపరాధః కింతు సౌందర్యశాలిత్వేన దాక్ష్యానహాంత్వాం చపలచిత్తేన
యకం ప్రతిపాదితేనయుక్తవత్యా మమైవ అపరాధ ఇత్యాత్మోపాలంభో
ద్యోత్యతే - ఆఖ్యానప్రాః భరతశాస్త్రే ప్రతిపాదితాః॥ నోజ్జ్వలం రూ
పం తేంవా నాస్థవంతం న చాతురం। ద్రాంతం వాపి హీనం తం వా బుధః కుర్యా
త్సందాపన॥ అత్ర విప్రసాదరాదిభిః క్రోధస్యాసూచకాకారగోపనస్య

గమ్యత్వాత్ అవహిత్థాఖ్యస్సంచారీభావః ॥ ఆకారగోపనం ధైర్యలజ్జా
దేరవహిత్థకః। అన్యథాకథనం దృష్టిరన్యథా చ మృషాదరః॥ విషాదధైర్యా
కృతకే తథా భంగశ్చ తద్గ్రాహా ఇతి - అత్ర నేత్రయో రుత్పలత్వ రూపణా
ద్రూపకాలంకారః - ఉత్పలస్య చంద్రికాయాం మ్లానత్వమితి జాతిగుణ
యోర్విరోధప్రతిపాదనాద్విరోధాలంకారః - సచ రూపకోత్థాపిత ఇతి త
యోరంగాంగిభావేన సంకరః - ముక్తాశ్రియం బిభ్రతీత్యత్ర అన్యధర్మ
స్యాన్యయోగాసంభవేన శ్రియమివ శ్రియమితి సాదృశ్యాక్షేపాన్నిదర్శ
నాలంకారః॥ అసంభవద్ధర్మయోగా దుపమానోపమేయయోః। ప్రతి
బింబక్రియాగమ్యా యత్ర సా స్యాన్నిదర్శనా - నాయికానయనరూపేష్టా
నవాప్తిప్రాప్తికాయాః ప్రసన్నముక్త్యకృత్యైకృతరూపానిష్టావాప్తేః సమ
ర్థనాద్విషమాలంకారః- లక్షణం తూక్తం- అనయోః ప్రాగుక్తాలంకా
రద్వయస్య చ పరస్పరనైరపేక్ష్యాత్సంసృష్టిః॥  ౧౧

అధివసతి వసంతే కాననాభ్యంతరాలే నవకిసలయతల్పం పుం
జితాంగారకల్పం। విరహమసహమానా చక్రవాకీసమానా చకి
తవనకురంగీలోచనా కోమలాంగీ॥  ౧౨

వసంతసమయే సంవర్ధమానవిరహవేదనాసహనసామర్థ్యాభా
వేన బలాద్వనగమనదశాముపయాతుం ప్రయతమానాం నాయికాం విలోక్య
శోచయంతీ తస్యాః ప్రియసహచరీ కాంచిదాహ॥ అధివసతీతి॥ చక్రవాకీస
మానా- చక్రవాకీవ ప్రియవియోగాధ్యానురాగవ్యథాకాతరా- చకితా భీతా యా వన
కురంగీ కాననహరిణీ తస్యా లోచనే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా తథోక్తా- కురం
గీతి స్త్రీవ్యక్తిగ్రహణం తస్యా వనసంబంధిత్వేన కథనం చ భయస్యాతిశ
యం ప్రకటయితుం తత్ప్రదర్శనం తు కురంగలోచనయోశ్చాంచల్యశాలితా
ద్యోతనద్వారా నాయికానయనరామణీయకప్రత్యాయనార్థం- ఏతాదృ
శసౌందర్యశాలిన్యస్సఖీభూయః క్వాపి న దృశ్యత ఇతి భావః- కోమలాం
గీ సుకుమారగాత్రీ- నాయికావరసౌకుమార్యశాలినోంగస్య తీవ్రతాపాన
ర్హత్వాత్ప్రజ్వలితాంగారశయ్యాధిరోహణ మనుచితమితి భావః- వ
సంతః అంతోవసానం యస్య సః దురంతః మందానిలకోకిలాలాపాదికానాం

దీపనసామగ్రీశాలితయా వియోగినాం ప్రాణాపహారే తస్మిన్వసంతే
రహామసహమానా మర్తుం ప్రాణాన్హాతుం కామా నిఖిలా యోషా యస్యా
స్యాస్తథోక్తా - తుం కామమనసోరపీతి మకారలోపః - తదా తతోఽన్యస్య
ఖసాగరనీరనిస్తారోపాయస్యాభావాదితి భావః - పుంజితః రాశీకృతః
చాసావంగారశ్చేతి పుంజితాంగారః - జాతావేకవచనం - ఈషదసమా
పుంజితాంగారః పుంజితాంగారకల్పం తత్ - ఈషదసమాప్తౌ కల్ప
ప్యయః - యద్వా మాస్తు జాతావేకవచనం - సుపో ధాతుప్రాతిపదికయో
రితి బహువచనస్య లుక్ - పునస్తద్ధితాంతోత్పత్తౌ విశేష్యానురోధే నైకవ
చనస్య సంభవాత్ - ఆకారేణ సంతాపకరత్వేన చ జ్వలదంగారరాశిసదృ
శమిత్యర్థః - విరహిణీప్రాణాపయోజనసామర్థ్యేన సంపన్నమితి భావః - న
కిసలయతల్పం తరుణపల్లవమయీం శయ్యామధివసతి అధితిష్ఠతి - ఉప
న్వధ్యాఙ్వస ఇతి వసతేరాధారస్య కర్మత్వం - అత్ర మరణోద్యోగవతః
నాయికాతిర్యాన్మచరమాణస్మరణావస్థా ॥ స్మరణాద్యేన మరణోద్యోగోప
తరిత్యభిధేయత ఇతి లక్షణాత్ - ఇహ పుంజితాంగారకల్పమిత్యత్ర అనుప
త్తధర్మా తద్ధితగతా లుప్తా - చక్రవాకీసమానేత్యత్ర అనుపాత్తధర్మా
సమాసగతా లుప్తా - ... అనుపాత్తధర్మవాచకో
మానాలుప్తా ఉపమానత్రయస్య ... సంసృష్టిః - పుంజి
తాంగారకల్పమితి తల్పవిశేషణస్య ప్రాణాహరణసామర్థ్యేనాభిప్రా
యగర్భత్వాత్ పరికరః - స చ తద్ధితగతోపమయా సంగృహీత ఇత్యనయోరం
గాంగిభావేన సంకరః - పతితపదనకరంగలోచనా కోమలాంగీతి నాయికావి
శేషణద్వయస్యాపి సాభిప్రాయత్వాత్ పరికరః - తస్య చ ప్రాగుక్తా
లంకారచతుష్టయేన సహ సంసృష్టిః - చక్రవాకీసమానేతి నాయికావిశే
షణార్థస్య మరంత ఇతి వసంత విశేషణార్థస్య చ విరహాసహనప్రయుక్త
మరణోద్యోగం ప్రతి హేతుత్వాత్ కావ్యలింగమలంకారః - చక్రవాకీస
మానేతి సమాసగతోపమయా పుంజితాంగారకల్పమిత్యుపమాసంకీర్ణప
రికరేణ చ పరిపోషం ప్రాపిత ఇతి చతుర్ణాం సంకరః - నాయికాశ్రయస్య
ప్రవాసవిప్రలంభశృంగారస్య సన్నికృష్టకరుణారసం ప్రత్యంగత్వాత్ప్రే

సవదలంకారః - ప్రతిపాదమేకైకస్య వర్ణస్య ఖండద్వయాంతర్గత త్వేనఆవృత్త్యాద్వృత్త్యనుప్రాసభేదః-అనయోః ప్రాగుక్తానాంచ సంసృష్టిః-కరుణారసలక్షణంతు సాహిత్యచింతామణౌ॥ ధర్మనాశోర్థ నాశశ్చ బాంధవేష్టధనక్షయః। వధోబంధశ్చ దారిద్ర్యంపదభ్రంశఃపరా జయః॥ దైవోపఘాతధిక్కారౌ వ్యాధిశ్చాసోభిశంసనం। ఇత్యాద్యాలంబ సందృష్టమనుభూతంశ్రుతంచవా॥ యస్యచోద్దీపనం జ్ఞేయమాలంబనగు ణాదికం। కేశపాశాంగసంస్కారవైధుర్యంప్రస్తగాత్రతా॥ శిరశ్చ దంచితంచాధోముఖంపరివిలోకితం। రక్తాధోముఖరాగశ్చసబాష్పామంధ రాచదృక్॥ భూపాతోముఖశోషశ్చ బాహుపాదవిమర్దనం। విన్యా సోహస్తయోరుష్ణనిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసదీర్ఘతా॥ ఉరశ్శిరోముఖస్యా పితాడనంలుంఠనంభువి। హాహాకారస్తథాక్రందోవిలాపఃపరిదేవనం॥ భా వాస్తంభాదయస్సర్వేభావేయురనుభావకాః। ఉక్తమాధమమధ్యేషుయ థాయోగంభవంత్యమీ॥ నిర్వేదో దైన్యమాలస్యమున్మాదవ్యాధిసుప్త యః। నిద్రామోహాస్మృతిర్మోగ్లానిశ్చింతామరణచాపలే। విషాదోజాడ్య మౌత్సుక్యం శంకాస్త్యప్రలపస్మృతిః॥ సశోకస్థాయికస్తంత్రకరుణారస ఇష్యతేబుధైః శోకలక్షణంతు పినత్రైవోక్తం॥ ఇష్టనాశాదభిమర్ఖప్రకృష్ట శ్శోకఉచ్యతే। అస్యశ్రీమాలుంఠనస్యాంగతాపసాత్త్వికభావభాగితి - నా యికాప్రోషితభర్తృకా- లక్షణంతూక్తం॥ చకితవనకురంగీలోచనాకా మలాంగీతి- శేషణద్వయేనాస్యాఃపద్మినీత్వంసూచ్యతే - తల్లక్షణంతుర తిరహస్యే- కమలముకుళమృద్వీఫుల్లరాజీవగంధా సురతపయసియస్యాస్సౌ రభందివ్యమంగే। చకితమృగదృగాభ్రప్రాంతరక్తేచనేత్రే స్తనయు గళమనర్ఘం శ్రీఫలశ్రీవిడంబి॥ తిలకుసుమసమానాంబిభ్రతీనాసికాం యా ద్విజగురుసురపూజాశ్రద్దధానా సదైవ। కువలయదళకాంతిః కా పిచాంపేయగౌరీ వికచకమలకోశాకారకామాతపత్రా॥ వ్రజతిమృదు సలీలంరాజహంసీవతన్వీ త్రివళివలితమధ్యాహంసవాణీసువేషా। మృదు శుచిలఘుభుక్తే మానినీ గాఢలజ్జా ధవళకుసుమవాసోవల్లభా పద్మినీ స్యాదితి॥

నైష్ఠుర్యం కలకంఠకోమలగిరాం పూర్ణస్య శీతద్యుతే స్తైక్ష్ణ్యం బత దక్షిణస్య మరుతో దాక్షిణ్యహానిశ్చ తాం। స్మర్తవ్యామేవ కర్తుమబలాం సన్నాహమాతన్వతే తద్విఘ్నః క్రియతాం వనాదిచలనోద్యుక్తైస్త్వదాప్తైర్భ్రమైః॥ ౧

ప్రియాగమన సమయే కించిద్విలంబమానే స్మరార్తయా నాయికయా ప్రేషితా సఖీ నాయకం ప్రాహ॥ నైష్ఠుర్యమితి॥ కలకంఠాః కోకిలాః॥ కలకంఠస్తు కోకిలే। [illegible] తే చాపి ప్రసూత్యేవ కలస్వనే॥ నానార్థరత్నమాలాయాం - తేషాం కోకిలానాం కోమలగిరః మృదువతాసాం నైష్ఠుర్యం పరుషత్వం - తథా పూర్ణస్య శీతద్యుతేః చంద్రస్య తైక్ష్ణ్యం తీక్ష్ణత్వం॥ [illegible] తీక్ష్ణం ఖరం [illegible] - తథా దక్షిణ దక్షిణదిక్స్థస్య మరుతః [illegible] దాక్షిణ్యహానిః దాక్షిణ్యం పరచ్ఛందానువృత్తిః తస్య హానిః॥ [illegible] దక్షిణస్సరళే [illegible] దానువర్తిని అపసవ్యే ప్రస్యందం తు [illegible] నానార్థరత్నమాలాయాం ప్రస్య [illegible] - బలహీనత్వాద్దీనామాత్రం విద్యతే - మృదుర్యత్ర [illegible] - స్మర్తవ్యాం స్మృతిమాత్రావశిష్టాం మరణావస్థాం [illegible] సన్నాహమాతన్వతే [illegible] - చరమదశామేవ ప్రాపయితుం ప్రయతంతే [illegible] - సాహాయ్యం అపి విపరీతాస్సంత అబలాం మారయితుం సన్నహ్యంతి [illegible] - యద్వా [illegible] కోమలానాం నిష్ఠురత్వం శీతస్య తీక్ష్ణత్వం దక్షిణస్య దాక్షిణ్యాభావశ్చ విపరీతధర్మ [illegible] ॥ [illegible] దానుకంపా [illegible] యాంత్ర [illegible] - కింతు త్వదాదీనాం చలనే [illegible] త్వదాప్తైః [illegible] భ్రాంతిభిః [illegible] తస్య మారణప్రయత్నస్య విఘ్నః క్రియతే - కోమలాః కోకిలాలాపాః అత్యంత శీతళః సకల కళాశాలీ చంద్రః [illegible] సంపన్న [illegible] యాః [illegible] మలయమారుతశ్చ సంప్రతి [illegible] విలంబమానే విపరీతా భూత్వా దుస్సహవేదనోత్పాదనేన నాయికాప్రాణహరణోద్యోగమేవ కుర్వంతి - కింతు కాంతాదాప్తైః [illegible] ఆగమనం ప్రతీక్షమాణాః [illegible] వనాదిచలనేపి భ్రాంతివశేన

[illegible]తా్వమెవాగతంమన్యమానాకథంచిదాశయా ప్రాణానవలంబ్య [illegible]ఇతిపివక్షితార్థః- ఇతఉత్సవం భవదాగమనస్య [illegible] [illegible]శ్యేన ప్రాణాః పరిత్యజేత- [illegible]దూరగస్య [illegible]నజీవితాం [illegible] [illegible]భావః- అత్ర [illegible]తార్థస్య [illegible] [illegible]ఖా [illegible] తథాచోక్తం [illegible] [illegible]కారః- [illegible] ఇతరత్ర [illegible] అబలామపి [illegible] ప్రాయ [illegible] [illegible]రాలంకా [illegible]॥ [illegible] - విరహ [illegible] ప్రలంభశృంగారః- [illegible] ॥ [illegible] [illegible] ప్రా [illegible] [illegible]॥ [illegible] [illegible]॥ [illegible] - [illegible] - [illegible] సాహిత్య [illegible]॥ [illegible] - [illegible] తథాచాహుః ॥ [illegible]పియమెవెద [illegible]॥ [illegible] [illegible]॥ ౧౩

సా [illegible] మాకురు [illegible] తీవ్రం
[illegible] మాలుతికో
[illegible]
[illegible]యోదూస్మాన్యథామన్యథాః॥ ౧౪

ఆత్మానంసమ్యగలంకృత్యగమణస్యాగమనవాకాంక్షంతీంతస్మి[illegible] [illegible]ర్యపశాత్[illegible]బంధుర్వా[illegible]రసంతాపాకులాంనాయికాం [illegible]చిచ్ఛతురాసఖీతాపవేగసహంనాయమండనలోపపాదనపూర్వకము [illegible]లాలయంతీ ప్రాహ॥ సాప్ర ఇతి॥ లోచనేసాస్రె సబాష్పేమాకురు-అ [illegible]పిమోచనంమాకుర్విత్యర్థః॥ [illegible]॥ అశ్రుశోణితయోరప్రమితిరత్న

మాలాయాం- సాస్రం చేత్స్యాదిత్యత ఆహ - విగళితమితి - న్యస్త
హితం శలాకాంజనం- శలాకా అంజనకణికా తస్యామంజనమితి సప్త
సమాసః- శలాకాయా అంజనమితి షష్ఠీసమాసో వా - ఉభయథాపి శ
కయా గృహీతమిత్యర్థః - విగళతి బాష్పయోగేన చ్యుతం ప్రాప్నోతి-
స్మిన్విగళితే సతి నయనయోర్మహతీ శోభాహానిస్స్యాదితి భావః - తీవ్ర
ష్ణ॥ స॥ తీవ్రేతి- తుభ్యం శో- ష్ణనిశ్వాసరత్నమాలాయాం - నిశ్వసితం నివ
య- తస్మిన్ స్తనాగ్రే స్యాదిత్యత ఆహ- నవాః - సద్యోపచితైః పుష్పై
రిరచితా ఇత్యర్థః- కంఠప్రదేశం తేప్రి నవమాల్యాని తాన్యంగ్ని
సవాయుప్రసారేణ మ్లానానిజాయంతే- మ్లానతాయాం తు తాసాం రాస
యకం నశ్యేదితి భావః- హాకాంతేతి- ఉష్ణత్వాత్ మ్లానత్వమితి భావః-
స్పర్శయస్యా యాం మాలు తస్య - తదాత్రిలుంఠనే కి
స్యాదిత్యత ఆహ- తనుతామితి- అంగరాగం అనులేపనం తనుతాం కృశతా
ఆపన్నతే ప్రాప్నోతి - ఆప్తోనసంతప్తేన తత్రిపతేద్యా ఇత్యర్థః -
ష్మిగాపితేన గాత్రేణ సగిమిస్తృగంసత్ నయన సుభగం సభవేది
భావః- హంతేతి- సుస్మితనాగమనసమ్ముఖీలు సత్యమిదం
సఫలం స్యాత్ కామోసః స్థితే కోలాంభ ఇత్యా
శంకాయాం నాహ - దయితోపయాన సమయః ప్రియప్రాప్తిసమయ
నాతీతః నాతిక్రాంతః తస్మిన్మహతా ప్రయత్నేన విరచితోయం శృంగా
రవేషః సర్వప్రకారేణ సఫలో భవిష్యతీతి భావః - అన్యథా అన్యప్రకారే
మాస్యసన్యథా- కాలాత్రి ప్రియోజాతః సంప్రతివల్లభో నాగమిష్యతీతి
మన్యసే ఇత్యర్థః - దుఃఖం కాదభిమానః వృథా ఖేదాకులం మాకృథా ఇతి
భావః- అత్రి అంజనగళనాద్యనభిమతకార్యముఖేన తత్తత్కారణాన
మస్రువిమోచనాదీనాం నివర్తనీయత్వేన సమర్థనాత్కార్యేణ కారణ
సమర్థనరూపో ర్థాంతరన్యాసః ॥ కార్యకారణసామాన్యవిశేషాణాం
పరస్పరం । సమర్థనం యత్ర సోర్థాంతరన్యాస ఉదాహృత ఇతి లక్షణా
త్ ॥ ఉక్తిరర్థాంతరన్యాసస్స్యాత్ సామాన్యవిశేషయోరితి లక్షణము
క్త్వా సామాన్యేన విశేషస్య విశేషేణ సామాన్యస్య యత్ర సమర్థనం త

త్రైవార్థాంతరన్యాస ఇతి యైరుక్తం తన్మతే తత్రివాక్యార్థహేతుకం కావ్య
లింగం- పాదత్రయేపి పూర్వవాక్యార్థానాం ప్రత్యుత్తరవాక్యార్థస్య హే
తుత్వాత్ కాలవిళంబాసహనస్య వ్యజ్యమానత్వా దౌత్సుక్యం నామ సం
చారీభావః॥ కాలాక్షమత్వమౌత్సుక్యమప్రాప్తేరిష్టవస్తునః। సంతాపశ్శ
యనే చింతా నిశ్శ్వాసో గమనోద్యమః ॥ అనవస్థితిరిత్యాద్యా భజంత్యత్రా
నుభావతామితిలక్షణాత్ -విరహవిప్రలంభశృంగారః- నాయికాత్ర ప్రౌ
ఢా- వాసకసజ్జికా భూత్వా పశ్చాద్విరహోత్కంఠితా జాతా - వాస
కసజ్జికాలక్షణంతు సాహిత్యచింతామణౌ ॥ సంప్రాప్తే వాసకే యాతు
సంభోగసుఖలాలసా। రశనానూపురప్రాయ తత్కాలోచితభూషణా॥
ధూపాదిభిరలంకృత్య కేళిభవనమాత్మనః। సంపాద్య హృద్యతాంబూలవ
స్త్రమాల్యానులేపనం॥ ప్రియాగమం ప్రతీక్షేత సా స్యాద్వాసకసజ్జికా-
వాసకే సజ్జా సన్నద్ధా వాసకసజ్జికా - వాసయతి నాయకం ప్రియావేశ్మ
నీతి వాసకో వారాదిః- తథాచాహుః ॥ వారశ్చ బుధైః కాలశ్చ ప్రవాసా
దాగతః ప్రియః। ప్రసాధనం చ తుష్ట్యాయా నాయికాయాస్తథోద్యమః ॥ న
వోఢాభ్యుపస్త్రీశ్చ విపత్తే వాసకాస్స్మృతా ఇతి - విరహోత్కంఠితా
లక్షణం తూక్తం - నవధా ఖలు స్వాధీనపతికాదయః - పరస్పర విలక్షణా
శ్శృంగారనాయికాః ప్రసిద్ధాః- కథమేకస్యా ఏవ ద్వైవిధ్యమేవం ప్రతిపా
ద్యతే- ఉచ్యతే నాయికాతావత్ప్రథమం త్రివిధా - స్వకీయా పరకీయా
సాధారణీచేతి- తత్ర స్వకీయా త్రివిధా- ముగ్ధామధ్యాప్రగల్భేతి - పరకీ
యాద్వివిధా- కన్యాపరోఢా చేతి- కన్యాపి ద్వివిధా-ముగ్ధా మధ్యా చేతి-
పరోఢాతు ప్రాయేణ ప్రగల్భా- సాధారణీ వేశ్యా- సా యౌవనోదయప్ర
భృతి ప్రగల్భైవ- నను ముగ్ధా మధ్యా చ- ఏతా ఏవావస్థాభేదేన యథాసంభ
వం స్వాధీనపతికాదిరూపేణాష్టధా భవంతి - సర్వమిదం స్పష్టీకృతం సా
హిత్యచింతామణౌ॥ రూపయౌవనలావణ్యలజ్జామాధుర్యశాలినీ। సౌభా
గ్యౌదార్యసంపన్నా నాయికా సా పునస్త్రిధా॥ స్వాన్యాసాధారణీచేతి త
త్ర స్వీయా పరిగ్రహాత్। సాధ్వీవినయసంపన్నా కులశీలార్జవాన్వితా॥
ముగ్ధామధ్యాప్రగల్భేతి స్వకీయా త్రివిధా మతా। అన్యాన్యదీయా సాక్ష

న్యాపరోఢాద్వివిధామతా ॥ రూపాదిగుణసంపన్నాకన్యాముగ్ధాచమధ్యమా। సాధారణీతుగణికారూపసౌభాగ్యశాలినీ ॥ కళావతీచాథఃపరాసా
త్రగల్భేవర్ణ్యతే। ఏతాఃపునరవస్థాభిరష్టధాస్యుగథోదితం - తాశ్చా
న్యథాభవంతి- తథాహి - స్వాధీనపతికైవ ఋతుకాలాది రూపవాసక
ప్రాప్తైవాసరసజ్జకాభవతి-సైవ కాలాత్తుమత్వేన స్వయమేవాభిసారి
కాభవతి- భర్తర్యప్రభాతమనాగతే విరహోత్కంఠితాపి ప్రలబ్ధాభ
వతి - భర్తురన్యాసక్తింపిశంక్య కుపితాచేద్విప్రలబ్ధాఖండితాభవతి-
ప్రాప్తం ప్రియం కోపాత్తిరస్కృత్య పశ్చాత్తాపముపగతాచేద్విప్రలబ్ధైవకల
హాంతరితాభవతి- ఖండితాప్యేవంకలహాంతరితాభవతి - ఏతాస్సర్వాః
ప్రియదేశాంతరంగతే ప్రోషితభర్తృకాభవంతి- ప్రోషితభర్తృకాప్రి
యేప్రత్యాగతేవాసకసజ్జికాభవతి-తస్మాత్స్వీకృతైకస్యాఏవనాయికా
యాఅవస్థాభేదమాత్రేణాష్టవిధత్వోక్తిరవిరుద్ధేతిసర్వమవదాతం॥౧౪॥

కాచిత్సర్వజనసఖీ ప్రముఖవరామాత్యసఖీ మండలం లోలాక్షి
ప్రియసంజ్ఞయాపిదధతీ హాస్యాసహాభాషణం। అక్ష్ణోరంజనమం
జసాకరేసుపరిన్యస్యైవరాగోజ్జ్వలం ఘూర్ణాలంభావుకయోష్ఠి నితం
మణినపదం చేలాంచలేనన్యధాత్ ॥ ౧౫

జనసన్నిధౌసంకేతకాలజ్ఞాపనయాసంజ్ఞాంపుష్పంతీం జారప్రే
షితాంకాంచిత్కాంప్రతి కామిన్యాస్సఖీవచనమేతాంకపిరాహ॥ కాచిదితి॥స
ర్వస్మైజనాయ హితాః సర్వజనీనాః - సర్వజనాత్ ఠఞ్ ఖశ్చేతిహితార్థే
ఖప్రత్యయః- ఆయనేయీనీయియః ఫఢఖఛఘాం ప్రత్యయాదీనాం ఈనాదేశః- తైచతేసభ్యాశ్చ తైపరాస్త్రమాయస్యాస్సాతథోక్తా - సర్వజనహితవిలాసప్రాధా
న్యేత్యర్థః॥ స॥ తైస్తాన్యమాభిజ్యేష్ఠేసుపరస్పరద్వావ్యలింగకః। పరో
పిపరమాస్యానామేవపరనుత్యయమితిరత్నమాలాయాం - సంజ్ఞినాం
నయనాదీనాం సహజవిభ్రమశాలిత్వాదాగంతుకసంజ్ఞాభూతాఃకటా
క్షభ్రూవిక్షేపాదయః సంజ్ఞాఇతిజ్ఞాతుమశక్యా ఇతిభావః - అత్రసహ
జేన ఆగంతుకవిరోధానరూపంమీలనం వ్యజ్యతఇత్యలంకారధ్వనిః॥ మీలి
తంవస్తునాయగ్రివస్త్వంతరనిగూహనమితిలక్షణాత్ - కాచిత్ శశిముఖీ

చంద్రవదనా మధ్యే సఖీమండలం సఖీవర్గస్య మధ్యే - పారేమధ్యేష
ష్ఠ్యా వేత్యవ్యయీభావః- మధ్యశబ్దస్య నిపాతనాదేదంతత్వం - దూత్యా
సహ- అక్షిణీ చ భ్రువౌ చ అక్షిభ్రువమితి ద్వంద్వః- అచతురేత్యాదినా నిపా
తనాత్సాధుః- ప్రాణ్యంగత్వాదేకవద్భావః- లోలం చంచలం యదక్షిభ్రు
వం తస్య యా సంజ్ఞా సూచనీయార్థసూచనపరా శ్చేష్టాపి శేషః ॥ ని॥ సం
జ్ఞా స్యాదర్థజ్ఞాపనాయాం చైతన్యే హస్తసూచన ఇతి నానార్థరత్నమా
లాయాం- తయా కరణేన భాషణం పిదధతీ కుర్వంతీ - పరేషు శృణ్వత్సు పర
స్పరార్థకథనస్యాయుక్తత్వాదపి జ్ఞాతం నేత్రాభ్యాం సంజ్ఞయైవ వా
గ్వ్యాపారసాధ్యం సాధయంతీత్యర్థః- అంజనాం శుభ్రం॥ ని॥ స్రాగ్ఘటి
త్యంజనాహ్నయ ద్రాజ్యం తుల్యవప్రుతమిత్యమరః - అక్ష్ణోర్నయన
యో రంజనం విన్యస్య విశేషేణ నిధాయ అస్థూలౌ స్థూలౌ భవతః స్థూలం
భావుకౌ తయోః వక్షోజయోః స్తనయోః స్థితం మణిసరం రత్నమాలాం
చేలాంచలేన వస్త్రాంతేన॥ ని॥ చేలం వస్త్రే బహుభిద్రైత్రిషుత్వాత్తు మగం
ద్యయోరిత్యమరః- వ్యధాత్ ఛాదయామాస ॥ ని॥ అపిధానతిరోధానపి
ధానచ్ఛాదనాని చేత్యమరః- అపిపూర్వాద్దధాతేర్లుఙ్ - అత్రముఖశశి
స్యగ్రపూర్వకాంజనన్యాసేన మణిసరచ్ఛాదనేన పాంథస్య చంద్రికాపగ
మానంతరం బహిస్సర్వత్రాంధకారే సాంద్రీభూయ ప్రసృతే ప్రదోషరా
జా తేగ్రహేషు దీపనిర్వాపణే చకృతే కాంతేనాధిష్ఠితం దేశం ప్రతి మయా
గంతవ్యమితి స్వైరిణ్యా యాతుం ప్రతిసంకేతకాలస్సూచితః - అతఏవ
వాత్రసూక్ష్మాలంకారః॥ సూక్ష్మం పరాశయాభిజ్ఞేతరసాకూతచేష్టితం-
సంస్కారవిశేషశాలిశబ్దప్రయోగసద్భావాత్సౌశబ్ద్యాఖ్యోగుణః తదు
క్తం॥ శబ్దశాస్త్రాభివిజ్ఞేయా శ్లాఘ్యసంస్కారశాలితా। శబ్దానాం విద్యతే
యత్ర సౌశబ్ద్యం తత్ప్రకథ్యతే॥ ఇచ్ఛాప్రయుక్తం చేష్టాకృతం నర్మ॥ ప్రి
యోపచ్ఛందనకృతేకృతం విషయచేష్టితైః। పిదధ్వక్రీడితం నర్మ హాసేచ్ఛా
ఛయమానభాగితిలక్షణాత్ - ప్రియోపచ్ఛందనకృతే నాయకస్య నాయికా
యా వామనోనురంజనార్థమిత్యర్థః- కైశిక్యాఖ్యావృత్తిః- తస్యాః ప్ర
థమమంగం నర్మేత్యాహుః- తదుక్తం॥ నర్మ చ నర్మస్ఫంజో నర్మస్ఫోటోథన

త్ - నాయికావరకీయా ముగ్ధావ ॥ ఉదయద్యౌవనా ముగ్ధా లజ్జావిజితమ
న్మథేతిలక్షణాత్ - అయోగవిప్రలంభశ్శృంగారః - తస్య నాయికాదిరూప
యౌవనాదిప్రశంసనేనయూనస్తద్దర్శనాన్నాయికావిషయస్పృహాలక్ష
ణరత్యాఖ్యస్థాయిభావరూపేణాంకురితత్వమాత్రంవ్యజ్యతేఇతి రససత్తా నా
మప్రథమారసోక్తిః- రసోక్తిభేదాశ్చమతాః-రచంద్రికాయాంప్రతిపా
దితాః ॥ సత్తాస్ఫురత్తాసంబోధనిష్పత్తిఃపుష్టిసంకరౌ । హాసాభాసౌశ
మశ్చైవంనిరుక్తాహిరసోక్తయఇతి - రససత్తాలక్షణంతత్రైవోక్తం ॥ వి
భాశ్రయోసమున్మేషె విభావగుణసంపదా । రసస్యసత్తారత్యాదిస్థాయి
భావాకృతిశ్చ సేతి- విభావగుణసంపత్త్యా రసస్య నాయికాదిరూపేష్వా
శ్రయేయదున్మేషమాత్రం సాసత్తైవరససత్తా కేవలరత్యాదిస్థాయిభా
వస్వాస్వాదమతాంనీతశ్చేత్ రసఇత్యుచ్యతే- తథాచోక్తంశృంగారతిలకే॥వి
భావైరనుభావైశ్చసాత్త్వికైర్వ్యభిచారిభిః । ఆనీయమానస్స్వాదుత్వం
స్థాయిభావోరసస్మృతఇతి-తత్రరసోత్పత్తికారణంవిభావఇత్యుచ్యతే-త
దుక్తం॥ విభావఃకథ్యతేతత్రరసోత్పాదనకారణం। ఆలంబనోద్దీపనాఖ్యౌ
సద్విధాపరికీర్తితఇతి- తత్రాలంబనవిభావోనాయికాదిః - తథాచోక్తం
సాహిత్యచింతామణౌ॥ ఆలంబనంతురత్యాదిర్విషయోనాయికాదికఇతి-
ఉద్దీపనవిభావస్తుఆలంబనగుణాదిరూపేణచతుర్విధః- తదుక్తంశృంగారతి
లకే॥ ఆలంబనగుణాశ్చైవతచ్చేష్టాతదలంకృతిః । తటస్థాశ్చేతివిజ్ఞేయాశ్చ
తుర్థోద్దీపనక్రమాః॥ ఆలంబనగుణోరూపయౌవనాదిఃప్రకీర్తితః। తచ్చే
ష్టాయౌవనోద్భూతహావభావాదికామతా ॥ నూపురాంగదహారాదితద
లంకరణంమతం। మలయానిలచంద్రాద్యాస్తటస్థాఃపరికీర్తితాః - ఏవం
కార్యభూతేనయేనరత్యాదిరనుభావ్యతేజ్ఞాప్యతేసోనుభావః - సచ ఆంగి
కాదిభావేనత్రివిధః - తదుక్తంసాహిత్యచింతామణౌ ॥ అనుభావో భవే
త్సోయంభావోయేనానుభావ్యతే। ఆంగికోవాచికశ్చాపిసాత్త్వికశ్చేత్యపి
త్రిధేతి- ఆంగికాఃకటాక్షవిక్షేపాదయః- వాచికాఃగీతనర్మోక్తిగుణకీర్త
నాదయః- సాత్త్వికాస్తంభాదయః- తేచఅష్టౌ॥ స్తంభప్రళయరోమాం
చాస్స్వేదోవైవర్ణ్యవేపథూ । అశ్రువైస్వర్యమిత్యష్టౌసాత్త్వికాఃపరికీ

త్రితాః - రససహకారిణో నిర్వేదాదయో భావా వ్యభిచారిణ ఇత్యుచ్యం
తే- తే చ త్రయస్త్రింశత్ - తథా చాహుః॥ నిర్వేదగ్లానిశంకాఖ్యా స్తథా
సూయామదశ్రమాః। ఆలస్యం చైవ దైన్యం చ చింతా మోహః స్మృతిర్ధృ
తిః॥ వ్రీడా చపలతా హర్షో వేగశ్చ జడతా తథా। గర్వో విషాద ఔత్సుక్యం ని
ద్రాపస్మార ఏవ చ॥ సుప్తిర్విబోధోఽమర్షశ్చ అవహిత్థా తథోగ్రతా। మతి
ర్వ్యాధి స్తథోన్మాద స్తథా మరణమేవ చ॥ త్రాసశ్చైవ వితర్కశ్చ విజ్ఞేయా
వ్యభిచారిణః। త్రయస్త్రింశదమీ భావా రససహకారిణ ఇతి - ఏతే ని
ర్వేదాదయః సంచారిణ ఇతి చ వ్యవహ్రియంతే- తథాచోక్తం ॥ విశేషా
దాభిముఖ్యేన చరంతి వ్యభిచారిణః। త ఏవాస్యత్ర సంచారాత్సంచారిణ ఇతి
స్మృతా ఇతి- స్థాయిభావస్తు ॥ రతిర్హాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహౌ భ
యం తథా। జుగుప్సా విస్మయశమాః స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః - నవా
నాం రసానాం నవ ప్రసిద్ధాః రసాశ్చ॥ శృంగారహాస్యకరుణారౌద్రవీర
భయానకాః। బీభత్సాద్భుతశాంతాశ్చ రసాః పూర్వైరుదాహృతా ఇతి-
యథాక్రమం రత్యాదిస్థాయికాః ఏతేషాం లక్షణాని తు తత్ర తత్ర కేషాం
చిత్ప్రదర్శయిష్యమాణత్వాద్విస్తరభయాన్న లిఖ్యంతే॥ ౧౬

దూతి త్వయా కృతమహో నిఖిలం మదుక్తం న త్వాదృశీ పర
హిత ప్రవణాస్తి లోకే। శ్రాంతాసి హంత మృదులాంగి గతాగతాను
దర్శం సిద్ధ్యంతి కుత్ర సుకృతాని వినా శ్రమేణ॥ ౧౭

ప్రణయకలహానిరస్తత్వేన కుపితమాత్మనో వల్లభమనునేతుం స్వ
నియోగాద్గతాం రూపవిభ్రమాదిభిస్తం వశీకృత్య స్వహితమేవ సాధయి
త్వా ప్రత్యాగతాం త్వదుక్తం సర్వం కృతమితి వృథైవ భాషమాణాం ల
క్ష్యమాణరతిశ్రమాం దూతీం మంతర్నిగూఢరోషా విదగ్ధా నాయికా నిం
దాస్తుతిం కుర్వతీ ప్రాహ॥ దూతీతి॥ హే దూతి మదుక్తం నిఖిలం సర్వం కృ
తం- ఇదం కురు ఇదం మా కురు ఇతి మయా యద్యదుక్తం తత్తదేవాచరితమి
త్యర్థః అహో ఉక్తార్థే లేశోఽప్యన్యథా న కృత ఇతి స్తుతిపక్షే విస్మయః
అన్యదుక్తమన్యత్కృతమితి నిందాపక్షే విస్మయః- త్వాదృశీ త్వత్సమానా
దూతీ పరహిత ప్రవణా పరోపకార రతా లోకే నాస్తి - పరోపకారమేవ

స్ఫుటీకరోతి-శ్రాన్తం త్వేతి॥ హేమృదుళాంగి కోమలగాత్రి-సౌకుమార్యశా
లిత్వేనకాయక్లేశమసహమానయాత్వయా పరోపకారార్థం సోపి సోఢః
కియత్తే సౌజన్యమితి స్తుతిపక్షే భావః - అన్యత్ర మార్దవశాలిని త్వదంగే
స్ఫుటం లక్ష్యమాణాని రతిశ్రమలక్షణాని సంవరీతుమశక్యానీత్యర్థః-మద
ర్థం గతా శ్రాన్తాసి - యాతాయాతాదిభిః శ్రమం ప్రాప్తాసీతి స్తుతి
పక్షే భావః- అన్యత్ర తు మత్కార్యసాధనవ్యాజేన గతాసి సంభోగేన
శ్రమం ప్రాప్తాసీత్యాశయః- హం తేతి విషాదే-విషాదోత్ర స్పృహాభావాత్
ఉక్తార్థసమర్థనాయార్థాంతరం న్యస్యతి-సుకృతాని పుణ్యాని శ్రమేణవి
నాకుత్ర సిద్ధ్యంతి- నకుత్రాపీత్యర్థః - అత స్తవ శ్రమమవిచార్య పరహి
తాచరణే ప్రవృత్తిరుచితైవేతి భావః అత్ర వాచ్యయా స్తుత్యా మదుక్తం త్వ
యా కిమపి న కృతం త్వం న కేవలం స్వార్థపరేపి శ్వస్య ప్రియం ప్రతి ప్రేషి
తవత్యైవ సహ్యామేవ ద్రోహం కృతవత్యసి - అశంకనీయాన్యసినిత్త్యోయ
ముత్కటశ్చత్ర మ స్తవనద్యాస్మి భోపభోగోపమర్దముద్ఘాటయ్యతి-ధిక్త్వాం
విశ్వస్తజనద్రోహిణీమితి నిందా వ్యజ్యతే - అతఏవ వ్యాజస్తుతిరలంకా
రః॥ నిందయా వాచ్యయా యత్ర స్తుతిరేవావగమ్యతే। స్తుత్యా వాగమ్య
తే నిందా వ్యాజస్తుతిరసౌ మతేతి లక్షణాత్ - మృదులాంగీతి విశేషణస్యసా
భిప్రాయత్వాత్పరికరాలంకారః - సామాన్యేన విశేష సమర్థన రూపో
ర్థాంతరన్యాసః- పరికరస్య వ్యాజస్తుత్యంగత్వాదుభయోస్సంకరః-అ
ర్థాంతరన్యాసస్య తు తాభ్యాం సహసంసృష్టిః - నాయికాస్వీయా ప్ర
గల్భా చ॥ ప్రవృద్ధయౌవనా ప్రాగల్భ్య పంచేషు విజితత్రపా। గతాప్రయతా చే
ష్టైవం ప్రౌఢా ధర్మోక్తికీర్తితేతి లక్షణాత్ - గూఢవిప్రియకారిత్వా
న్నాయకశ్శఠః- దూతీత్వభిసారికా పరకార్యసాధనవ్యాజేనాభిసరణా
త్ - ఉక్తం చ రతిరహస్యే॥ దూతీమిషేణ చాన్యస్యా నాయకమేత్యాత్మగు
ణరూపభావవ్యాజేన వేదయంతీ స్వార్థం ఘటయేత్స్వాభిసారికా
దూతీతి॥ ౧౭

నబరీభరీతికబరీభరే స్రజో న చరీకరీతి మృగనాభిచిత్రకం। విజరీ
హరీతి నపురేవ మత్పురోపి వరీవరీతి న చ విప్రియం ప్రియా॥ ౧౮

నాయకః సఖీభిరీర్ష్యామానం గమితాయాం నాయికాయామనాలపంత్యాం తస్యాస్సఖీమాహ॥ నేతి॥ ప్రియా స్రజః మాలాః కబరీ కేశపాశః సైవ భరో భారః ॥ ని ॥ భరోపి చయ భారయోరితి నానార్థరత్నమాలాయాం - తస్మిన్ కబరీభరే నబరీభరీ పునః పునః న బిభర్తి - అపరితోషనివృత్తి పర్యంతం ఘటితాన్యపి వేష్టనాని విఘటయతి - భూయో భూయో సుష్ఠు న ధారయతీత్యర్థః - తథా మృగనాభి చిత్రికం కస్తూరీతిలకం॥ ని॥ మృగనాభిర్మృగమదః కస్తూరీ చ - తమాలపత్ర తిలక చిత్రకాణి విశేషకమితి చామరః - న చరీకరీతి పునః పునర్న కరోతి - స్నానాతిరిక్త ప్రమార్జనపూర్వకం న విరచయతీత్యర్థః - పురేవ ప్రాగివ ముత్పురో మమాగ్రతః - పూరణగుణేతి సూత్రే పూర్వోత్తర సాహచర్యేణ కృదవ్యయ స్యైవ గ్రహణమిత్యభ్యుపగమాదిహాన షష్ఠీ సమాస ప్రతిషేధః - తథా చ ప్రయోగః ॥ వాపీకాపిస్ఫురతిగగనేతత్తేసూక్ష్మపద్యేతి - న విజరీహరీతి సహచరీభిస్సహ పునః పునః న క్రీడతి - విప్రియం న వివరీవరీతి భృశం న వివృణోతి చ ఏతాదృశం కోపనిమిత్తం కిమప్రియం మయాచరితమిత్యుక్తా సతీ ప్రతివచనమపి న ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః - కిం నిమిత్తం త్వయాజ్ఞాయతే చేత్కర్తవ్యమిత్యాశయః - క్రమాదిహ భృఞ్ భరణే కృఞ్ కరణే హృఞ్ హరణే వృఞ్ వరణే ఇత్యేతేభ్యశ్చతుర్భ్యో ధాతోరేకాచ ఇత్యాదినా యథాసంభవం పౌనః పున్యే భృశార్థే వా యఙితస్య యఙోచి చేతి లుక్ ప్రత్యయ లక్షణేన సన్యఙోరితి ద్విత్వం - ఋతశ్చేత్యభ్యాసస్య రిగాగమః - చర్కరీతం చేతి యఙుంతస్యాదిప్రభృతిషు పరిగణితత్వాచ్ఛపోలుక్ - యఙోవేతి పాక్షిక ఈడాగమః - అత్ర ఏకస్య ప్రియేతి కర్తురనేక క్రియాన్వయాత్కారకదీపకాలంకారః - స్వభావోక్తివృత్త్యనుప్రాసౌ స్ఫుటావేవ - యఙ్లుగంత ప్రయోగాత్సౌశబ్ద్యాఖ్యో గుణః - ఈర్ష్యామానవిప్రలంభ శృంగారః - ఈర్ష్యామానలక్షణం సాహిత్యచింతామణౌ ॥ ఈర్ష్యామానస్స యః కోపః ప్రియే జ్ఞాతాన్యసంగమే । అభాషణముపాలంభో భర్త్సనం తాడనం తథా ॥ వైముఖ్యమప్రచామర్ష ఇత్యాద్యైస్సోనుభావ్యతే । తజ్జ్ఞానం శ్రవణాద్దృష్టేరనుమానాత్త్రిధా భవేత్ ॥ శ్రవణం దూతికాదిభ్యో దృష్టిస్సాక్షాద్వి

లోకనం। అనుమాస్వప్నభోగాంకగోత్రప్రస్ఖలనాదిభిరితి - అత్ర స్వప్నా నామ నిద్రాయాముద్భూతో న్యనాయికా గోచరస్సల్లాపః - నాయికాఖండితా॥ జ్ఞాతే న్యాసంగవికృతే ఖండితేర్ష్యాకషాయితేతి॥ నిశ్వాసకంపభేదాద్యైః ఖండితేత్యభిధీయతే - సాచ మధ్యాధీరాచ॥ మధ్యాధీరా ప్రియం మానేన వక్ర్యతి నభాషత ఇతి - మధ్యాలక్షణంతు॥ సంలక్ష్యయౌవనా మధ్యాతుల్యలజ్జామనోభవా। ప్రియప్రోత్సాహితా ధత్తే కేళీవిస్రంభకౌశలమితి - ధీరత్వాదినావాంతరభేదశాలిత్వం మానిన్యోరేవ మధ్యాప్రగల్భయోః - తదుక్తం సాహిత్యచింతామణౌ॥ మధ్యా ప్రగల్భయోర్మానవిధాత్రైవిధ్యమిష్యతే। ధీరాత్వధీరాచ పునర్ధీరాధీరేతి చక్రమాత్ - నాయకస్తుమానేఽదానస్య సఖీవచనస్య సత్యత్వే ధృష్టః - అసత్యత్వే నిరపరాధత్వాదనుకూలపన - మంజుభాషిణీవృత్తం॥ సజసాజగౌ భవతి మంజుభాషిణీతి లక్షణాత్॥ ౧౮

గూఢాలింగనగండచుంబనకుచస్పర్శాదిలీలాయితం సర్వం వి
స్మృతమేవ విస్తృతవతో బాలే ఖలేభ్యో భయాత్। సల్లాపోస్తు
ఘనానుమర్షణటతమస్తత్రాపి నాతివ్యథా యత్త్వద్దర్శనమప్య
భూదసులభం తేనైవ దూయే భృశం॥ ౧౯

ఆదౌ రూపరేఖావిలాసాదిభిశ్శనైశ్శనైః ప్రలోభ్య క్రమాదాలింగనాదిష్వానుకూల్యం నీత్వా కంచిత్కాలం గాఢం రమితాం తతః పరేంగితజ్ఞేషు ధూర్తేషు లక్షణాన్యవేత్య స్వైరిణీత్వానుమానపరేషు సత్సు పరిత్యక్తాభిసరణాదిప్రసంగాంకదాచిత్ప్రదర్శనసంభాషణపరాం తేషు సంభాషణమప్యసహమానేషు సత్సు ముఖప్రదర్శనమాత్రపరాం తస్యాపి తైరంతరాయే క్రియమాణే చిరమనవలోకితాం దైవాత్కదాచిద్విజనప్రదేశే దృష్టిపథమాగతాం నాయికాం కామీ ఖేదాకులః ప్రాహ॥ గూఢేతి॥ హే బాలే బాల్యప్రయుక్తాన్మౌగ్ధ్యాదేవ తే ఇదమనర్థమూలం భయం ప్రవృద్ధమితి భావః - విస్తృతవతః - విస్తారం ప్రాప్తవత ఇతి యావత్ - ఖలేభ్యో రంధ్రాన్వేషణపరేభ్యో దుర్జనేభ్యో భయాత్, - భీత్రార్థానాం భయహేతురితి అపాదానత్వాత్ఖలేభ్య ఇతి పంచమీ - భయశబ్దాద్ధేతౌ పంచమీ-

అస్య హేతోరుత్తరత్రాపి సంబంధః - సర్వం గూఢం అన్యైరవిదితం స్పృష్టకాదిరూపమాలింగనం తథా గండయోశ్చుంబనం కుచయోస్స్పర్శః తేషాం ద్వంద్వః తే ఆదయో యస్య తత్తథోక్తం లీలాయితం విలాసః - తద్రూపం చేష్టితమిత్యర్థః - లీలా విలాస ఇతి ధాతోః కణ్డ్వాదిత్వాద్యకి భావే క్తః - కణ్డ్వాదిరాకృతిగణః తథా చ దృశ్యతే ప్రయోగః॥ యద్విద్వద్భవనేషు భోజనృపతేస్తత్త్యాగలీలాయితమితి ॥ యస్యోద్యద్భుజదండచండిమచలతోఽదండలీలాయితమితి - యద్వా గూఢేత్యాది లీలాయితమిత్యేకంపదం - గూఢాలింగనగండచుంబనకుచస్పర్శా ఆదయో యాసాం చేష్టానాం తాస్తథోక్తాః - తాసాం లీలాయితం విలాసవదాచరణం - భావపరీక్షార్థం కేనచిన్మిషేణ క్రియమాణత్వాద్విలాసాయమానత్వమిత్యర్థః - లీలాశబ్దాదాచారక్యఙన్తాద్భావే క్తః - నలోకేతి నిషేధస్య కృద్యోగలక్షణషష్ఠీవిషయత్వాదిహ శేషషష్ఠ్యా సమాసః - చతురాః కామినః కేనచిద్వ్యాజేనోపక్రాన్తైరాలింగనాదిభిః కామినీపరీక్షాం కుర్వంతీతి కామశాస్త్రే ప్రదర్శితం॥ సుహృది శిశౌ వా జనయతి తామేవోద్దిశ్య చుంబనాశ్లేషం। ఉత్సంగమంగమస్యా బహుస్పృశేద్బాలలాలనవ్యాజాదితి - దర్శితేంగితాయాం సంశ్లేషణం స్పృష్టకాదిరూపం ఆయుంజ్యాద్విద్యాత్ ॥ సలలితమంజువిహారైస్తజ్జఘనం సంస్పృశేదన్యః। అవతార్య కామపిరుజం వార్తావ్యాజేన తత్రసితాయాః ॥ ఆలంబ్య పాణిమస్యాశ్శిరసి దృశోస్సవస్య సపులకం దద్యాత్। అనురాగపేశలం చ బ్రూయాదుభయార్థమీదృశం వాక్యం॥ శమయ మమ దుఃఖపీడాం కలయ నిమిత్తం త్వమేవాస్యాః। సుతను మదనాదరోయం యుక్తః కిం త్వద్గుణస్య కిన్ను ఫలం ॥ ఇత్యౌషధాదిపేషణవిధిషు వ్యాపారయేదేనాం। సనఖస్పర్శం కుర్యాద్దానాదానం చ పూగకుసుమాదేః॥ కరజరదనపదలాంఛితమస్యై పత్త్రాదికం దద్యాత్। అథసన్నిధాయ రహసి ప్రౌఢాశ్లేషాదిసుఖరసం విన్ద్యాదితి - స్పృష్టకాదిలక్షణమపి తత్రైవోక్తం॥ యద్యోషితస్సమ్ముఖమాగతాయా అన్యాపదేశాద్వ్రజతో నరస్య। గాత్రేణ గాత్రం ఘటతే రతజ్ఞా ఆలింగనం స్పృష్టకమేతదాహుః ॥ యద్గృహ్ణాతీ కించన వంచితాక్షం స్థిరోపవిష్టం పురుషం స్తనా

ఖ్యాం। నితంబినీవిద్యతితాంచగాఢంగృహీత్వాసాపీడకముచ్యతేతత్ ॥ య త్రోత్సవాదౌతిమిరేషు నేవాయదిచ్ఛతోస్యాశ్చిరమంగసంగః। తస్సవ్యత్ప కంతత్సునరేవకుర్యేఃపీడనాత్పీడనసంజ్ఞికంస్యాత్ ॥ భావప్రబోధార్థ మజాతరత్యోశ్చతుర్విధోక్తాపరిరంభలీలేతి- విస్మృతమేవ- తద్వాక్తామ పివివాహోయబహుకాలోగత ఇత్యర్థః - చిరోఝితేదగ్ధబతస్మినైరాశ్య స్యోత్పన్నత్వాదసంస్మరణభృశంనశోచామీతిభావః-అధునాసంప్రతిస ల్లాపోమిథస్సంభాషణం॥ని ॥సల్లాపోభాషణంమిథఇత్యమరః-అతిదుర్ఘటః అస్తుభవేత్ - ఖలేషుతత్రతత్రగూఢంస్థితేష్వనర్థభయమేకత్రమేళనస్యా లాభాదితిభావః- తత్రాపిసల్లాపాభావేపి అతివ్యథా అతిదుఃఖంనాస్తి- దుస్సహవిరహతాపవిస్మరణహేతోస్త్వన్ముఖదర్శనమాత్రస్యకదాచిద పిసద్భావాదితిభావః- కింతుత్వద్దర్శనమపిఅసులభం దుర్లభమభూదితియ త్ - భావపరీక్షాకాతుకేషుఖలేష్వపశ్యత్స్వేవ పశ్యత్సుమన్ముఖదర్శనస్య మద్దృష్టిపథేవర్తనస్యత్వయాప్రాయేణపరిత్యక్తత్వాదితిభావః- తేనై వత్వద్దర్శనస్యదౌర్లభ్యేనైవభృశమత్యంతంమాయెవపరితాపంప్రాప్నో మి- దూఙ్ పరితాపఇతిధాతోఃకర్తరిలట్- చిరపరిచితానామాలింగనాదీ నామాత్యంతికనివృత్తావపిదర్శనసల్లాపయోస్సంభవతోర్విరహవ్యథాంకిం చిత్సోఢవానస్మి - తతస్సల్లాపేనివృత్తేపి దర్శనమాత్రస్యసంభవాత్క థంచిద్ధైర్యమాలంబ్యస్థితవానస్మి - సంప్రతిదర్శనస్యాలాభేసతిప్రతిబంధ నాభావాదతిమాత్రం విజృంభమాణేన విరహతాపేన దుస్సహోమార్తిమ నుభవామీతినిష్కృష్టార్థః - అత్రాలింగనాదిలీలాయితస్యచిరోఝి తత్వేప్రస్తుతేతత్ప్రత్యాయనార్థం తత్కార్యభూతస్యవిస్మరణస్యోప వర్ణనాదప్రస్తుతప్రశంసాలంకారః॥ అప్రస్తుతస్యకథనాత్ప్రస్తుతంయ త్రిగమ్యతే। అప్రస్తుతప్రశంసేయం సారూప్యాదినియంత్రితేతి లక్షణా త్ - ఆదిశబ్దేనకార్యకారణభావాదేస్సంగ్రహః- తథాచాహుః॥ కార్యేని మిత్తేసామాన్యేవిశేషేప్రస్తుతేసతి। తదన్యస్యవచస్తుల్యేతుల్యస్యేతిపం చధా- సాచవిస్మరణాసంబంధేపితత్సంబంధకల్పనరూపయాఅతిశయో క్త్యానుప్రాణితేతిసంకరః - తథావ్యథాకారణభూతానాం ప్రకృష్టా

సాంకామోపచారాణాం ఆత్యంతికనివృత్త్యాసత్యామపివ్యథారూపకార్యా
నుదయాద్విశేషోక్తిర్నామాలంకారః కార్యాజనిర్విశేషోక్తిస్సతిపుష్క
లకారణఇతిలక్షణాత్ - తద్దర్శనాలాభరూపా సమగ్రకారణాదధికపరి
తాపకార్యస్యోత్పత్తివర్ణనాద్విభావనాభేదః ॥ విభావనా వినాపిస్యా
త్కారణంకార్యజన్మచేత్। హేతూనామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చసా
మతేతి- సాచవిశేషోక్త్యనుగృహీతేత్యుభయోస్సంకరః-అనయోఃప్రా
గుక్తాలంకారస్యచసంసృష్టిః- నాయకమనసో దౌర్బల్యస్యప్రతీయమాన
త్వాద్దైన్యంనామసంచారీభావః ॥ నిరోజస్త్వంతుమనసోదైన్యమిత్యభిధీ
యతే। మనస్సంతాపదారిద్ర్యచింతౌత్సుక్యాదిభిశ్చవేదితి ॥ విరహవిప్ర
లంభశృంగారః- నాయికాపరకీయా॥ ౧౯

యాచంద్రస్యకళంకినోజనయతి స్మేరాననేనత్రపాంవాచా
మందిరకీరసుందరగిరో యాసర్వదానిందతి। నిశ్వాసేన తిరస్క
రోతికమలామోదాన్వితాన్యానిలాన్సాత్తైరేవరహస్త్వయావి
రహితాకాంచిద్దశాంనీయతే॥ ౨౦

కస్మింశ్చిద్వాసరేకార్యవ్యాసంగాత్ప్రాణవల్లభే విలంబమానే
విరహవేదనామసహమానయానాయికయాప్రేషితాదూతీనాయకమా
హ। యేతి॥ యాస్మేరంస్మితయుక్తంయదాననం తేనకళంకినఃచంద్రస్యకు
త్సితలాంఛనయుక్తస్యచంద్రస్యేతి- మందహాసశాలినానిష్కళంకేనము
ఖనేతిత్రపాహేతూక్తిః- త్రపాంలజ్జాంనయతి - సకళంకచంద్రమతిశ
యేనాభిభవతీత్యర్థః- యానాయికాత్వయావిరహితాఽయుక్తాసతీ వా
చాగిరామందిరకీరఃక్రీడార్థంగృహేసంవర్ధితశుకః ॥ ని ॥ కీరశుకౌస
మావిత్యమరః- మందిరగ్రహణంశిక్షాలబ్ధోక్తిచాతుర్యాతిశయశాలిత్వ
సూచనార్థం సర్వదా సమత్తువర్తిత్వేన నిఖిలదూషణవచనశ్రోతృ
త్వస్యద్యోతనార్థంచ - తస్యసుందరగిరః చారువాచః సర్వదా సర్వ
స్మిన్కాలే- అస్యపదస్యపూర్వోత్తరవాక్యయోరపిసంబంధః- నిందతిగ
ర్హతి- తద్వన్మధురంభాషత ఇత్యర్థః - యానిశ్వాసేన కమలానామా
మోదఃమనోహరపరిమళః॥ ని ॥ విమర్దోత్థేపరిమళో గంధేజనమనోహ

రే। ఆమోదస్సోఽతినిర్హారీత్యమరః - తేనాన్వితాన్యుక్తాన్ అనిలాన్ వా
యూన్ తిరస్కరోతిపరిభవతి - కమలగంధిభిః కోమలైశ్శిశిరైశ్చ నిశ్వా
సైర్యుక్తాభవతీత్యర్థః - సా నాయికాత్వయావిరహితావియుక్తాసతీ తై
స్స్వపరిభూతైరేవచంద్రకేళిశుకకమలవనానిలైః రహః విజనప్రదేశే అ
స్యత్ర నిశ్శంకం బాధితం ప్రవృత్తైరసంభవాదితి భావః- కాంచిత్ - వక్తుమ
శక్యామిత్యర్థః - దశాం - మూర్ఛాదిరూపావస్థామిత్యర్థః - నీయతే
ప్రాప్తవతీ క్రియతే- అత్ర ప్రథమపాదే కళంకినఇతి నిష్కృష్టహేతూప
న్యాసేన ఉపమానాచ్చంద్రాదుపమేయస్య నాయికావదనస్యాధిక్యవర్ణ
నాద్వ్యతిరేకాలంకారః॥ వ్యతిరేకోవిశేషశ్చేదుపమానోపమేయయోరి
తిలక్షణాత్ - ద్వితీయతృతీయయోస్తు ఉపమాలంకారః-నిందతితిరస్కరో
తీతిపదద్వయస్య సాదృశ్యప్రతిపాదకత్వాత్ స్పర్ధతి జయతి ద్వేష్టీత్యా
దీనామపి సాదృశ్యప్రతిపాదకేషు దండినా పరిగణితత్వాత్ త్రపాంజన
యతీత్యత్ర కంచిత్కళంకితం సాకూతస్మితేన లజ్జాం ప్రాపయతి తద్వదితి
వాచానిందతీత్యత్ర కంఠతవివనిందాంకరోతీతి నిశ్వాసేనతిరస్కరోతీత్య
త్రహేలయానిందాంకరోతీతిచ ప్రతీయతె - ఇహసర్వత్ర ప్రకృతార్థ
స్య ప్రతీయమానార్థాభేదాధ్యవసాయమాశ్రిత్య నాయికాయాః ప్రథ
మాపరాధంస్స్వయముద్ఘాట్యత ఇత్యభేదాతిశయోక్తిః - తన్మహిమ్నాత్వ
యావిరహితాసతీ తైరేవదురవస్థాం నీయత ఇత్యనేన తయాకృతమపరా
ధంమనసినిధాయచంద్రాదయస్సర్వే సంభూయ తవఅసాన్నిధ్యవశాదే
కాకినీంతాం వైరనిర్యాతనార్థమివ పీడయంతీత్యుత్ప్రేక్షాలంకారోవ్య
జ్యతే- తేనచతత్కృతతాడనస్యాతిమాత్రత్వంగమ్యతే- తతః నాయికా
న్యపరిభూతైరేవపరిభూయతే తేనదుపేక్షణంతు తవానుచితమితిధ్వన్యతే-
కించ సర్వదాస్మేరముఖీమంజుభాషిణీ సుకుమారీ సురభి శిశిర నిశ్వాస
శాలినీనాయికా సంప్రతిదురవస్థామనుభవతీత్యనేన స్మితాదికంసర్వంప
రిత్యజ్య సాశ్రుముఖీదైన్యోక్తిపరాదీర్ఘోష్ణ నిశ్వసితాసతీవర్తతఇతిద్యో
త్యతే- రహఇత్యనేనలజ్జయాపరేభ్యః స్వావస్థామనావిష్కృత్య అంతరే
వతాప్యతీతిగమ్యతే- తతఃసర్వథాశీఘ్రమాగత్య నాయికామిమాంజీవ

యేతి ప్రాధాన్యేన ధ్వన్యతే - చంద్రమందానిలకీరకోకిలాలాపాదివిభా
వైస్తీవ్రనిశ్వాసాద్యనుభావై రశ్రు వైస్వర్యాదిసాత్త్వికైర్వ్రీడాదై
న్యాదిసంచారిభావైశ్చ పరిపోషంగమితో నాయికాశ్రయో విరహవిప్ర
లంభశ్శృంగారః ప్రతీయతే - ఏవంవ్యంగ్యసమృద్ధిసద్భావాత్ గాంభీ
ర్యంనామగుణః ॥ ధ్వనిమత్తాతుగాంభీర్యమితిలక్షణాత్ - నాయికాస్వీ
యామధ్యావిరహోత్కంఠితా చ ॥ అనేకకార్యవ్యాసంగాద్యస్యానా
గచ్ఛతిప్రియః। నామతస్సైవదుఃఖార్తా విరహోత్కంఠితామతా॥
అస్యాస్తనుత్వం కంపశ్చ పాండిమాబాష్పనిర్గమః। నిర్వేదశ్వాసదై
న్యాద్యాఅనుభావాభవంత్యమీతిలక్షణాత్ ॥ ౨౦

తన్వీ సాయదిగాయతి శ్రుతికటుర్వీణాధ్వనిర్జాయతే యద్యా
విష్కురుతేస్మితానిమలినైవాలక్ష్యతే చంద్రికా। ఆస్తేమ్లానమి
వోత్పలంనవమపిస్యాచ్చేత్పురో నేత్రయోస్తస్యాశ్శ్రీరవలోక్య
తేయదితటిద్వల్లీవివర్ణైవసా॥ ౨౧

కాంచిద్విలాసినీంవిలోక్యజాతాభిలాషః కామీ తదీయగుణాన్
మనసైవస్యాగ్రస్తౌతి॥ తన్వీతి ॥ సామయాదృష్టాతన్వీతన్వంగీ గాయ
తిగానంకరోతియది వీణాధ్వనిశ్శ్రోత్ర్యోః శ్రోత్రయోః కటుః అప్రియః
శ్రుతికటుః కర్ణకఠోరః॥ ని॥ కటుస్తిక్తరసేఽసారరసేవా తద్వతిత్రిషు।
సుగంధౌమత్సరేకార్యాప్రియయోస్త్వపిత్రిషు ॥ కటుస్త్రీన కటురోహి
ణ్యాందూషణేపినపుంసకమితి నానార్థరత్నమాలాయాం - జాయతేభవ
తి- గాయంత్యాః తస్యాఃకంఠస్వరే శ్రూయమాణే వీణాధ్వనిశ్శ్రావ్య
తాంజహాతీత్యర్థః - వీణాస్వనమప్యతిశేతే తదీయకంఠస్వరఇతిభావః-
సాతన్వీ స్మితానిమందహాసాన్ ఆవిష్కురుతేయది ప్రకటయతిచేత్ చం
ద్రికాపిమలినైవాలక్ష్యతే - తత్సన్నిధౌసా మందస్ఫూర్తిస్సతీదృశ్యతఇ
త్యర్థః- వైశద్యేనతతోపితదీయస్మితశ్రీరుత్కృష్టేతి భావః - ఉత్పలం
కువలయంనవంనూతనమపి - అమ్లానమపీతియావత్ - తస్యాస్తన్వ్యాః
నేత్రయోఃపురః స్యాచ్చేత్ తదీయనయనద్వంద్వస్య పురోవర్తిభవేద్య
ది మ్లానమివాస్తేతిష్ఠతి- తథాస్వల్పీభూతశోభత్వేనలక్ష్యతఇత్యర్థః- త

దక్షిణయుగళం శ్రియానవోత్పలం నిరాకృత్యవర్తత ఇతిభావః-తస్యాః శ్రీః దేహకాంతిః అవలోక్య తెయదిసా వర్ణప్రకర్షశాలిత్వేనప్రసిద్ధా తటిద్వల్లీ విద్యుల్లతా వివర్ణైవ - తద్వర్ణో నయనసుభగో నభవతీత్యర్థః- తత్కాంతేర్విద్యుత్కాంతెశ్చ మహదంతర మస్తీతిభావః - అత్ర వీణాధ్వనిపారుష్యాదిరూపాప్రస్తుతకార్యేణ ప్రశంసనీయ నాయికా గానమధుర్యాతిశయాది రూపప్రస్తుత కారణప్రతీతే రప్రస్తుత ప్రశంసాలంకారః- తల్లక్షణంతూక్తం- సాచవీణాధ్వనిప్రభృతీనాంశ్రుతికటుత్వాద్యసంబంధేపితత్సంబంధాభిధానరూపయాతిశయోక్త్యానుప్రాణితేతిద్వయోస్సంకరః- నాయికావగికీయా - అయోగవిప్రలంభశృంగారః - నాయికారూపెణాలంబనవిభావేన ఆలంబనగుణరూపే ణోద్దీపనవిభావేనచ లబ్ధప్రథమోన్మేషా నాయికాశ్రయారతిర్వ్యజ్యతఇతిరససత్తానామప్రథమారసోక్తిః లక్షణంతూక్తం॥ ౨౧

సత్యంతద్యదవోచథామమమహాన్ రాగస్త్వదీయాదితిత్వం
ప్రాప్తోసివిభాతఏవసదనం మాంద్రష్టుకామోయతః। రాగంకిం
చబిభర్షినాథహృదయే కాశ్మీరపత్రోదితం నేత్రేజాగరజంల
లాటఫలకేలాక్షారసాపాదితం॥ ౨౨

అన్యకాంతావెశ్మనిరాత్రింనీత్వాప్రభాతసమయేసమాయాంతం పరిదృశ్యమానసంభోగచిహ్నంవల్లభం కాచిన్నాయికాస్తుతివ్యాజేనమర్మోద్ఘాటనంకుర్వతీప్రాహ॥ సత్యమితి॥ త్వదీయాత్వత్సంబంధినోమద్విషయాదనురాగాత్ మమరాగఃమత్సంబంధిత్వవిషయోనురాగః మహాన్ అధికఇతియద్వచః అవోచథాః అవాదీః- బ్రూఞోఙిత్వాదాత్మనెపదం- ప్రకృతేర్వచిరాదేశః- అస్యతివక్తీత్యాదినాస్లైరఙ్ - వచఉమిత్యుమాగమః - తద్వచస్సత్యంతథ్యం- యతః యస్మాత్కారణాత్ త్వం విభాతెప్రభాతే ప్రాతరేవ- ననుతంకాలమతిక్రమ్య విలంబనాసహిష్ణుత్వాదితిస్తుతిపరోభావః- నిశాంనీత్వైవాగతఃనతుపూర్వం అన్యకాంతాపరతంత్రత్వాదితినిందాపరోభావః- మాంద్రష్టుంకామోభిలాషోయస్య తథోక్తస్సన్ సదనంగృహంప్రాప్తోసి- మామదృష్ట్వాచిరమన్యత్రవర్తి

తుంనశక్నోషీతి స్తుతిపరో భావః- ప్రతారణపరతయాదర్శనమాత్రంకర్తు
మాగతోసీతినిందాపరో భావః- త్వదీయరాగస్యమహత్త్వంనకార్యానుమే
యం- కింతుప్రత్యక్షసిద్ధమపీత్యాహ - రాగమితి ॥ కించ హేనాథ హృద
యేవత్రుసి॥ని॥హృదయంచిత్తవత్రుసోరితినానార్థరత్నమాలాయాం-కాశ్మీ
రాఖ్యదేశేభవంకాశ్మీరం కుంకుమం॥ ని॥ అథకుంకుమం।కాశ్మీరజన్మాగ్ని
శిఖమిత్యమరః॥ కాశ్మీరంచగుడంరక్తం తథాకాలేయకంచతత్। కాశ్మీర
జన్మాగ్నిశిఖంచారులోహితచందనమితిప్రతాపమార్తాండః- తస్యపత్రా
ణితన్మయాఃపత్రాకారాః రేఖావిశేషాః॥ ని॥ పత్రావళిఃపత్రలతాపత్ర
భంగశ్చపత్రకమిత్యమరశేషే - తేభ్యఉదితముత్పన్నం - ప్రేయసీకుచ
కుంభపరిరంభపిశునమితిభావః- రాగంరక్తిమానమనురాగంచ బిభర్షి -త
థానేత్రేచక్షుషిజాగరజంజాగరాజ్జాతం-కృత్స్ననిశాయామపికామో
పచారసూచకమితిభావః- రాగంబిభర్షి - తథా- లలాటంఫలకమివేత్యు
పమితసమాసః- తస్మిన్లాక్షారసేనఅలక్తకద్రవ్యేణ ఆసాదితంసంపా
దితం- దయితాచరణప్రణిపాతశంసనమితిభావః- రాగంబిభర్తి-ఏవమం
తర్బహిశ్చరాగస్ఫూర్తేః స్ఫుటత్వాదధునా త్వదీయవచస్యనృతత్వశం
కానవృత్తేతిభావః - ఇహాత్వంసత్యవాదీతి స్తుత్యా త్వద్వచనం సర్వమనృ
తమేవ వాఙ్మాత్రేణమయ్యనురాగోదర్శితః నిశావసానేగృహంప్రత్యా
గమనేనసంభోగచిహ్నైశ్చనిశాంతరవిషయ స్తవానురాగఃస్ఫుటీక్రి
యతే వంచకాగ్రసరస్త్వం అతస్త్వయివిశ్వాసో నవిధేయఇతినిందా
వ్యజ్యతే- అత్రప్రథమవాక్యంప్రతిపాదత్రయవాక్యార్థస్య హేతుత్వా
దనేకవాక్యార్థహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః - తచ్చైకస్మిన్నంశే శు
ద్ధం - అంశాంతరేతు రాగశబ్దగతశ్లేషమూలాతిశయోక్తిసంకీర్ణః- స్తు
త్యానిందాప్రతీయతఇతివ్యాజస్తుతిశ్చ- సాచోక్తవాక్యలింగసాపేక్షేతి
తయోరంగాంగిభావేనసంకరః- లక్షణానితూక్తాని- ప్రథమపాదోక్తార్థ
స్యప్రపంచేనసమర్థనాద్విస్తరాఖ్యోగుణః ॥ సమర్థనప్రపంచోక్తిరుక్త
స్యార్థస్యవిస్తరఇతిలక్షణాత్ - ఈర్ష్యామానవిప్రలంభశృంగారః- నా
యికాఖండితా॥ నీత్వాన్యత్రనిశాంప్రాతరాగతే ప్రాణవల్లభే।అన్యా

సంభోగచిహ్నైస్తు కుపితా ఖండితా తు తేతిలక్షణాత్ - సా చ మధ్యా ధీరాధీరా చ॥ ధీరాధీరా తు సోత్ప్రాసవక్రోక్తిః స్యాత్ప్రియాగసి ఇతి లక్షణాత్ - నాయకో ధృష్టః అపరాధేష్వపి నిర్భీకత్వాత్॥ ౨౨

ఏతస్మిన్ సహసా వసంతసమయే ప్రాణేశ దేశాంతరం గం
తుం త్వం యతసే తథాపి న భయం తాపాత్ప్రపద్యేధునా। యస్మా
త్కైరవసారసౌరభముషా సాకం సరోవాయునా చాంద్రీ దిక్షు వి
జృంభతే రజనిషు స్వచ్ఛా మయూఖచ్ఛటా॥ ౨౩

కాచిన్నాయికా వసంతకాలే దేశాంతరం గంతుం ప్రయతమానం కాంతం తత్ప్రవాసనివారణే సాంగేనానంగీకుర్వాణా వ్యంగ్యేనాహ॥ ఏతస్మిన్నితి॥ హే ప్రాణేశ ప్రాణేశ్వర త్వయి గతే తత్క్షణే వా స్త్రైణక్లిష్టమిష్యంతీత్యభిప్రాయగర్భమిదం సంబోధనపదం - ఏతస్మిన్ - వివిధకుసుమావిర్భావమధుకరనికురుంబకమదకలకలకలరవాజితాదమదనోద్దీపనసామగ్రీశాలితయా విరహిణీనాం సంవర్తకాలవద్వర్తమాన ఇత్యర్థః - వసంతసమయే త్వం సహసా అతర్కితం యథా తథా ॥ ని ॥ అతర్కితం తు సహసేత్యమరః - దేశాంతరమన్యదేశం - మయూరవ్యంసకాదిత్వాత్సమాసః - గంతుం యతసే యత్నం కరోషి - తథాపి ఇష్టానుభిన్నతేష్టాదికిన్ని తేః మధునేదానీం తాపాద్విరహతాపాత్ భయం న ప్రపద్యే న ప్రాప్నోమి సంప్రతి విరహతాపశ్చ సంబాధిష్యతి ఇతి న బిభేమీత్యర్థః - కాలాంతరేతు భయం న ప్రాప్స్యామీత్యాశయః - నను కుతోధునా తాపభయం తవ న విద్యతేత్రాహ- యస్మాదితి ॥ యస్మాత్కైరవసారప్రజనిషు రాత్రిషు రంజరాగ ఇతిధాతోః రజంత్యాదేశః - బహుపరాన్నలోపః - కృదాకారస్త్రైణ ఇతి సాంకేతికప్రత్యయే రజనీతి జేగ్యాంతః ప్రసిద్ధః - అత్రత్యంతే త్వాద్ధ్రిస్వాంతత్వం- తథా భోజప్రయోగః ॥ రజనిచరమభాగే వారణీమంతినీనామితి- కైరవాణాం కుముదానాం యత్సారసౌరభముత్కృష్టసౌరభ్యం॥ ని ॥సారో బలే స్థిరాంశే చ న్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిష్విత్యమరః - తం ముష్ణాత్యపహరతీతి తథోక్తః - తేన వికచకుముదామోదభాజేత్యర్థః-సరోవాయునా సాకం సరస్సంబంధినా సమీరణేన సహ ॥ని ॥ సాకం సత్రా స

మంసహాత్యమరః వాయోశ్శైత్యంసౌరభహేతుంకుముదవనోపరిప్రసర
ణంచగమయితుంసరోగ్రహణం-చాంద్రీచంద్రసంబంధినీస్వచ్ఛానీహారని
వృత్త్యానిర్మలామయూఖానాంకిరణానాంఛటాసంహతిః॥ని॥ రిఛోళిస్త్రీ
తతిచ్ఛటేత్యభిధానాత్ -దిక్షువిజృంభతేఉత్కటతయాభాసతే - అయ
త్నసిద్ధైశ్శైత్యోపచారసామగ్రీశాలినికాలేస్మిన్నుత్పన్నస్తాపప్రకర్షంనోప
యాస్యతీతతస్తస్మాదధునానబిభేమీతిబాహ్యాభిప్రాయః-కాలాంతరేప్ర
వాసస్తుత్తాపశ్చిరంమహతీమార్తిమేవసంపాదయేత్ - నతుక్షిప్రంస్వ
నివృత్తిహేతుప్రాణపరిహారసహకారిపరిహారాత్ తస్మాత్తదానీం తాపా
చ్ఛేతవ్యం- ఇదానీంచప్రానిలదవానలయోరివమలయానిలచంద్రాతప
యోర్యోగేతాపోభ్యసూయమానఃసహసైవప్రాణాన్నిర్గమయ్యాత్యం
తికీంనివృత్తింభజతఇత్యాశువినాశినస్తస్మాత్ నభేతవ్యమితిగూఢాభిప్రా
యః-అత్రతాపాన్నబిభేమీతిసహేతుకముపపాదనేనమదభిమతోయా
త్రాకాలఃగంతుమిచ్ఛసిచేదిదానీమేవగమ్యతామితినిర్వ్యజ్యతే - స
చానిష్టతయాఆభాసితఃవర్ణ్యమాజ్ఞేపితమిష్టంచేదధునానగమ్యతామితినిషే
ధమాక్షిపతి- అతోత్రానిష్టవిధ్యాభాసరూపఆక్షేపాలంకారః॥ ఆక్షేపో
న్యవిధౌవ్యక్తేనిషేధేచతిరోహితఇతిలక్షణాత్ - సపిక్షరపిప్రతీయమాన
తయాధ్వనిరూపః - వసంతసమయప్రసక్త ప్రాణవల్లభ ప్రయాణస
న్నాహరూపకారణసామగ్రీసద్భావేపి తాపభయరూపకార్యస్య అనుద
యాద్విశేషోక్తిర్నామాలంకారః॥ కారణేనవినాకార్యస్యోత్పత్తిస్స్యా
ద్విభావనా। తత్సామగ్ర్యామనుత్పత్తిర్విశేషోక్తిర్నిగద్యతఇతిలక్షణా
త్ - తాపభయానుదయంప్రత్యుత్తరవాక్యార్థస్య హేతుత్వేనోపన్యా
సాత్కావ్యలింగం - తచ్చవిశేషోక్త్యంగమిత్యనయోస్సంకరః- భావిప్ర
వాసవిప్రలంభశృంగారః- నాయికాప్రవత్స్యత్పతికా॥ ౨౩

చక్షుర్దాద్యమానైతుమానినిముఖంసందర్శయశ్రోత్రయోఃపీ
యూషప్రస్రుతిసౌఖ్యమస్తుమధురాంవాచంప్రియోవ్యాహర। తా
పశ్శామ్యతుమేప్రసాదశిశిరాంద్రృష్టింశనైఃపాతయత్యక్త్వాదీ
ర్ఘమభూతపూర్వమచిరాద్రోషంసఖిదోషజం॥ ౨౪

నాయకస్సఖీభీరుత్వాదితేన ప్రథీయసా మానేన ముఖప్రదర్శనమే
వాకుర్వతీం కృచ్ఛ్రేణ కించిన్ముఖప్రదర్శనే క్రియమాణేఽపి నతాననమాలంబ
మానాం చిరాత్తత్త్యాగేఽపి నిష్ఠురమేవాభాషమాణాం నిష్ఠురభాషణావ
సానేఽపి రోషకషాయితామేవ దృష్టిముపరిష్టాత్పాతయన్తీం నాయికాం ప్రి
యోక్తిభిః ప్రసాదయతి ॥ చక్షురితి ॥ హే మానిని మే మమ చక్షుషో గ్రా
హ్యం జడత్వం స్తబ్ధత్వం - త్వన్ముఖదర్శనాలాభజనితచింతాపారవశ్యప్ర
యుక్తం - రూపగ్రహణాక్షమత్వమిత్యర్థః ॥ ని ॥ జడస్తబ్ధే బుద్ధిహీనే గ్రహ
గ్రస్తే చ వాచ్యవదితి నానార్థరత్నమాలాయాం - అపైతు అపగచ్ఛతు - ము
ఖం సందర్శయ - త్వన్ముఖానవలోకనజన్యస్య నయనజాడ్యస్య త్వన్ముఖావ
లోకనైకపరిహార్యత్వాదితి భావః - హే ప్రియే మే శ్రోత్రయోః పీయూ
షస్రుతిరమృతస్రావః ॥ ని ॥ పీయూషమమృతం సుధేత్యమరః - తేనయ
త్సౌఖ్యం సుఖం తత్ - తాదృశమిత్యర్థః - స్వాద్వీమ్ - మధురాం ప్రియాం॥
ని॥ స్వాదుప్రియౌ తు మధురావిత్యమరః - వాచం వ్యాహర ఉదీరయ - మా
నం పరుషభాషణాని విహాయ సరళయా వాచా కర్ణయోస్సుఖం జనయేత్యర్థః
మే తాపః కామజస్సంతాపః శామ్యతు శాంతిముపయాతు - దీర్ఘం చిరస్థా
యినం పూర్వం భూతో భూతపూర్వః - భూతపూర్వే చరడితి నిర్దేశాత్పూ
ర్వశబ్దస్య పరనిపాతః - భూతపూర్వో న భవతీత్యభూతపూర్వః - కదాపి
ప్రాగేవం న జాతమిత్యర్థః - అత్యుత్కటమితి భావః - సఖీనాం దోషాన్ప్రశా
నాం భూమాజ్ఞాతస్తం - నతు ప్రియమానమదీయదోషప్రభవమితి భావః - రో
షం కోపం విహాయ చిరాత్ప్రభృత్యక్తాం శిశిరాం శీతలాం ॥ ని ॥ సుషీమశ్శిశిరో జడః
తుషారశ్శీతలశ్శీతో హిమస్సప్తాన్యలింగకా ఇత్యమరః - దృష్టిం శనైః పాత
య మందం ప్రసారయ - మయీతి శేషః - సఖీనామన్యతోక్తిభిః నిరపరా
ధే మయ్యేతాదృశో దీర్ఘరోషః కర్తుం నోచితః - తస్మాదుగ్రదృష్టిం విహా
య శిశిరయా సౌమ్యదృష్ట్యా తాపం నివర్తయేత్యర్థః - సర్వత్ర ప్రార్థనా
యాం లోట్ - ఇహ సర్వత్ర పూర్వోత్తరవాక్యార్థయోర్హేతుహేతుమ
ద్భావాపన్నత్వాద్వాక్యార్థహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః - పీయూష
స్రుతిసౌఖ్యమిత్యత్ర పీయూషస్రుతిసాధ్యసౌఖ్యస్య వాగ్వ్యాపారసా

ధ్యత్వాద్యోగాత్ తస్యస్ఫుటంసౌఖ్యమితిసాధ్యస్యాత్రోపాన్నిదర్శనాలం కారభేదః- దీర్ఘమిత్యాదిరోఽపి విశేషణత్రయస్యతత్పరిగ్రహే నాదిత్యా భిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరః - ప్రసాదశిశిరామితి దృష్టివిశేషణస్యాపి తాపనివర్తకసామర్థ్యాభిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరః - ఏతేషా మన్యో న్యనైరపేక్ష్యాత్సంసృష్టిః - ద్వితీయపరికరస్యోత్తరార్థగతకావ్యలింగం ప్రత్యంగత్వాత్తయోరుభయోస్సంకరః - మానవిప్రలంభశృంగారః నాకర్ణితంసంగేచ్ఛారూపంవర్త్మ - నాయికాఖండితా - నాయకస్సఖీవ చనస్యసత్యత్వేనధృష్టః - అసత్యత్వేనుకూలః - సామాద్యైః ప్రథమోమా నాపనయనోపాయః- సామాద్యుపాయస్వరూపం సాహిత్యచింతామ ణౌ ప్రదర్శితం॥ సామదానభేదనతాదానేననత్యుపేక్షారసాంతరైః । మానాప నయనంతాసాముపాయైష్షడ్భిరాచరేత్ ॥ తత్రచాటువచస్సామభేదస్త త్సఖ్యుపార్జనం । దానంవ్యాజేనభూషాదేః ప్రదానంపదయోర్నతిః ॥ తై ర్వ్యాలంబఉపేక్షాస్యాత్రసోత్పాదోరసాంతరమితి॥ ౨౪

మానస్థానమనామనాగపినతం నాలోకతేవల్లభం నిర్వ్యాతే
దయితేనిరంతరమియంబాలాపరంతప్యతే । ఆసీతేరవనౌబలాత్ప
రిజనైర్మౌనం సమాలంబతే ధత్తేకంఠగతానసూన్ప్రియతమే ని
ర్గంతుకామేపునః॥ ౨౫

ప్రవృద్ధేప్రణయకలహే ప్రియేనిర్గతే మానం అదృష్ట్వాతాపంచ భజమానాంనాయికామాలోక్య మనసిభీత్వాసానాకాచిత్సఖ్యస్సఖీతద వస్థాంస్వస్యైకథయతి॥ మానేతి॥ మానేస్థానం [illegible] మనో యస్యా స్సాతథోక్తా ఇయంపురోవర్తినీ బాలా-అత్ర బాలాశబ్దేన కించిదూనషోడశ వర్షావస్థావివక్షితా- నమత్యమానముద్ధా - తస్యాస్తోకస్యఫలమానత్వా దీర్ఘగనల్పసఫలమానశాలినీత్వయోగాత్ - ముగ్ధాయాస్తోకసఫలమా నశాలినీత్వంసాహిత్యచింతామణౌస్ఫుటీకృతం॥ ముగ్ధాస్యాద్వ్యాపనామూ ఢాలజ్జాజితమన్మథా । సఖీనాంపరతంత్రాచ నిష్ఫలస్తోకమానభాగితి- ఆషోడశాద్భవేద్బాలేతివ్యవహారస్తు కామశాస్త్రేప్రదర్శితః॥ బాలాసాషోడ శాబ్దాత్తతఉపరితరుణీత్రింశతోయావదూర్ధ్వం ప్రౌఢాస్యాత్పంచపం

చాశదవధిపరతోఽవృద్ధతామెతి నారీతి- నతం ప్రణతం - నత్యాశ్యమానాప
నయనోపాయానుష్ఠానతత్పరమిత్యర్థః - వల్లభం ప్రియం సునాగీవదపి॥
ని॥ కించిన్మనాగల్పమపీత్యమరః- నావలోకతేనపశ్యతి - అనునయస్యాకా
మన్యూద్రేకహేతుత్వాదిత్యర్థః - దయితే ప్రియే నిర్యాతే నిర్గతే - ఉపే
త్యౌమంతరేణ నేయముపాయాంతరేణసాధ్యేతి నిశ్చయానుసేత్యగతేస
తీతియావత్ - నిర్గతమంతరమవధిర్యస్మిన్కర్మణితద్యథాభవతితథాని
రంతరం- సంతతమిత్యర్థః ॥ ని ॥ అంతరంపివరాంతర్ధి భేదేష్వవధి రంధ్ర
యోః। అవకాశావసరయోస్తాదర్థ్యావస్థయోరపీతి నానార్థరత్నమాలా
యాం- పరమత్యంతంతప్యతే- అపగీరితోఽపిస్వయమేవాగత్యానునయతా
ప్రియఃకిమితిమయోపేక్షితఇతి పశ్చాత్తాపం భజతఇత్యర్థః - రసాతికాం
తేపరిజనైర్నాయికాసంబంధిభిః యద్వా సఖీదాస్యాదిభిః యద్వాపి
తమార్ద్రాదిభిః నాయకస్యైవసహ్యసచివైః- పీఠమర్దాదీనాంస్వరూపంసా
హిత్యచింతామణౌ కథితం॥ తస్యసమీపాయాంఃపీఠమర్దవిటచేటవిదూషకాః। పీ
ఠమర్దస్సమీపస్థః కాంతాలోచనకోపినః॥ కామశాస్త్రరహస్యజ్ఞనాయకప
దేష్టావిటస్స్మృతః। చేటస్సంధానచతురో హాస్యకారీవిదూషకఇతి - బలా
దాకృతేబలాత్కారేణాగమితేసతిపునారాలంబతే ఆశ్రయతే-వియోగి
తాప్రకర్షేణసంగవేగతామాపన్నస్యాపికోపస్యసాపరాధప్రియవశీకర
ణ్యనవకాశాత్ కించిత్స్వానసమ్మితత్వాదితిభావః- ప్రియతమే పునఃసింగంతుం
కామోభిలాషోమాయస్యాస్సా- భాషితాపినభాషతే- కిమత్రప్రతిభావస్థానే
నేతిసాసూయానిరాకరణముక్తమిత్యర్థః- కంఠగతానసూన్ప్రాణాన్
ని॥ పుంసిభూమ్న్యసవఃప్రాణాఇత్యమరః - ధర్తే- పునర్వియోగప్రస
క్త్యాభిన్నసంభవమాధేయముపస్పృహతాతే కంఠగతప్రాణాభవతీత్యర్థః - జీవి
తసంశయేప్రసక్తేపిమానంనముంచత్యహోకీదృశోస్యామానస్యమాహాత్మ్యమితి
భావః- నాయకస్యమసహమానత్వేననాయికాయాః ప్రాణసంకట
ప్రసక్తేయథార్థనాదుపేక్షారూపపంచమోపాయప్రయుక్తం మానస్యా
ల్పావశిష్టత్వంవ్యజ్యతే- స్వభావోక్తిః- కర్తృకారకస్యక్రమికానేకక్రి
యాన్వయిత్వాత్కారకదీపకాలంకారః - లక్షణంతూక్తం- మానఃప్ర

ంభశ్శృంగారః నాయికామధ్యాధీరాకలహాంతరితా చ ॥ కోపాత్కాం
ంపరానుద్యపశ్చాత్తాపసమన్వితా । కలహాంతరితా నామసూరిభిః పరికీ
ర్తితా- నాయకో ధృష్టః॥ ౨౭

కర్ణారుంతుదమేవ కోకిలగుతం తస్యాశ్శ్రుతే భాషితే చంద్రా
లోకరుచిస్తదాననరుచేః ప్రాగేవ సందర్శనాత్ । చక్షుర్మీలనమే
వ తన్నయనయోః దృగ్భృంగిణాం వరం హైమీవల్ల్యపి తావదేవ
లలితా యావన్న సాలక్ష్యతే॥ ౨౮

నిస్తులరూపవిభ్రమాదిశాలినీం తాం చిత్తకుహలోంవిలోక్యతరళచిత్త
ం ప్రాప్తః కాచిదానత్యసదిపస్యాత్ర తా... కార్యకారిణీం వర్ణయ
కర్ణే॥ తస్యాః... యాం విలోకితాయాం తస్యాః తస్యాః భాషితే వచసి శ్రు
నతి కోకిలరుతం కర్ణయోః... మేవ... వ ... రమేవ - భవతీతి శే
- తప క్షిప్రపణానంతరం అత్యంతం బాధకత్వాత్ - సమునాగపి
ప్రియతమ... తాం ప్రత్యుక్తి... ప్రాయః ఏతేనకం
... మాధుర్యశాలిత్వం ద్యోత్యతే॥ ని॥ అనుంతుదస్తు
ర్మస్పృగిశ్యనారః- తథా చంద్రాలోకరుచిన్యనా నామ ఖిలాపః॥ ని॥ రుచి
కిరణో కాంతా వభిషంగాభిలాప... - తదాననరుచెస్తన్ముఖ
ం తేస్సందర్శనాత్ప్రాక్ పూర్వమేవ - వర్తత ఇతి శేషః - తదాననరుచి
దర్శనానంతరం తు నివర్తతే ... బుద్ధిరుదయతే ... వ కారాభి
ప్రాయః- ఏతేన తదాననస్య చంద్రాత్ సమ్యక్ లోకోత్తర సౌందర్యశా
లిత్వం ద్యోత్యతే - తథా తన్నయనయోస్తస్యాః నేత్రయోరగ్రే మృగీ
... కురంగాంగనానాం చక్షుర్మీలనం నిజనేత్రాణాం పక్ష్మభిః ప్రచ్ఛాదన
వరం మనాక్ప్రియం - తత్కాలప్రసజ్యమానలజ్జానుపరిహారేణ సాం
గౌరవపరిత్రాణ సంభవాదితి భావః - చక్షూంషి సమ్యక్ నిమీల్యత
క్రమ ప్రకాశనే తు పూర్వగౌరవహానిస్స్యాత్ - ఉత్కృష్టసన్నిధౌ
... త్వేనాభాససమానత్వాదిత్యేవకారాభిప్రాయః -
న తన్నయనయోరఖిలహారిణాం గనానయనసముద్భవవిస్తారచారుత్వా
సంపన్నత్వం ద్యోత్యతే- సా సుందరీ యావన్నాలక్ష్యతే సమ్యక్ విష

యాక్రీతేత్యాదేవ హైమీవల్లీ హిరణ్మయీలతాపి - కిము తాన్యదిత్యభా
వః - లలితా మనోరమా - గుణాఢ్యేత్యవస్త్వనుభవస్యాన్యతాత్పరుచేర్భ్యాల
త్వాదిత్యేవ కారాభిప్రాయః - ఏతేన కనకప్రఖ్యాతిశ్యాయినీతదంగద్యుతి
రితివ్యోక్త్యతే - అత్ర కోకిలరుతకర్ణాకుంఠనభావాదిరూపాప్రస్తుతకార్య
ప్రతిపాదనేన నాయికావాఞ్ఛాధుర్యప్రకర్షాది రూపప్రస్తుత కారణప్రతీ
తేరప్రస్తుతప్రశంసాభేదః - ఉపమానభూతకోకిలరుతాద్యపేక్షయా నా
యికావాగాదిరూపాణాముపమేయానామాధిక్యస్య వర్ణనాద్వ్యతిరేక
శ్చ - తాచకోకిలరుతాదీనాం కర్ణాకుంఠనత్వాద్యసంబంధేపి తత్సంబంధ
కల్పనరూపయాతిశయోక్త్యానుగృహీతావితి తస్యాస్తయోశ్చాంగాంగి
భావేన సంకరః - వ్యతిరేకాప్రస్తుతప్రశంసయోస్తు ఏకమేవ వాక్యాగ్ర
మాశ్రిత్య సమావస్థానాదేకవాచకానుప్రవేశసంకరః - అయోగవిప్ర
లంభశ్శృంగారః - నాయికా పరకీయా ॥

ఇతి శ్రీగణేశజనిత రేఖాతాసమాసాదిత విభవేన శ్రీభాస్కరభ
ట్టాచార్య శ్రీరఘునాథమిశ్ర సహాధ్యాయినా శ్రీవేంకట
పండితరాయ సార్వభౌమేన విరచితా శృంగార
చంద్రికాఖ్యా పుష్పబాణవిలాసవ్యాఖ్యా
సమాప్తా.

[illegible]

[illegible] அடையுகிறதற்கு [illegible]

[illegible]

[illegible] கைவிட்டு [illegible]

போலத் [illegible]

[illegible]

[illegible] அழைத்தால்

[illegible]

[illegible] அப்படி

[illegible]

[illegible]

[illegible]

சித்தாந்தப் பேட்டை

[illegible]

[illegible]

வெளியிடப்பட்டது.

[illegible] - நெம்பர் - ௫.

[illegible]

# [illegible]

இதிலிருக்கிற [illegible] களைத் தெரியப்படுத்துகிறதின் பொருட்டு அந்த [illegible] களுடைய [illegible] த்தையும் - அவைகளுடைய [illegible] யுந் தெரியச்செய்கிற [illegible] களுக்கும் [illegible] களுக்கும் இரண்டு பக்கத்திலும் ( ) இப்படிப்பட்ட [illegible] யைச் சேர்த்திருக்கிறதாகையால் அப்படிப்பட்ட [illegible] களில்லாத [illegible] கள் [illegible] களென்று தெரியத்தக்கது - மேலும் - இவ்வுத்தில் [illegible] களுஞ் சேர்த்து அவைகளைத் தெரியும்பொருட்டு அந்த [illegible] களுக்கு இரண்டு பக்கத்திலும் [ ] இப்படிப்பட்ட [illegible] யுஞ் சேர்த்திருக்குது - [illegible] யிலிருக்கிற [illegible] களுடைய [illegible] களைத் தெரியப்படுத்துகிறதற்காக ([illegible] தியிலே தெரியுகிற [illegible] களை விட்டு) [illegible] மாயிருக்கிற [illegible] களெல்லாத்துக்கும் அவையவைத்தின் [illegible] களை அவைகளின் பக்கத்திலே சேர்த்திருக்குது அவைகளில் [illegible] களுக்கு [illegible] முதலான [illegible] களாலேயும் [illegible] களுக்கு [illegible] முதலான [illegible] களாலேயுந் தெரியப்படுத்தப்பட்டிருக்குது இதினடியில் [illegible] களான [illegible] களையும் [illegible] களுக்குள்ள [illegible] யுந் தெரியப்படுத்துகிறதின் பொருட்டு அவைகளின் பின்னே சில [illegible] களும் [illegible] களைத் தெரியப்படுத்துகிறதின் பொருட்டு அவைகளுக்குப் பின்னே சில [illegible] களும் - [illegible] - தெரியுகிறதின் பொருட்டு அவைகளுக்குத் தமிழ்ப்பெயர்களும் - [illegible] தெரியுகிறதின் பொருட்டு - அவைகளின் [illegible] எழுதப்பட்டிருக்கின்றன - [illegible] களுக்கும் - [illegible] யிலே [illegible] தெரியப்படுத்தப்பட்டிருக்குது - [illegible] அந்தந்த [illegible] களுக்குத் தமிழ்வாடிக்கை [illegible] செய்திருக்கிறபடியால் [illegible] களை [illegible] செய்துகொள்ளவேண்டியது -

[illegible]

ஸ்ரீ ஜயஸ்ரீ வாயவ[illegible]

காத்திரமாநஸாகமா

[illegible]

க[illegible]ஷ்ணுமென்றுபெயரையுடைய [illegible] ராணவர்களுக்கு ஸ்வர்ணாங்களையும் விசேஷமாக அறிந்துகொண்டு அதேவ்ய காம அறியவேணு மென்கிற விவேகஸ்தானமான [illegible] யுத்தியையுடைய ஸகலஜநங்களுக் கும் [illegible] ஸ்ரீ [illegible] த்துடன் [illegible] மாக அறிவி க்கவேணுமென்று ம[illegible] யையுடையராய் கொண்டு தம்மாலே செய்யப்படப் போகிற [illegible] மென்கிற ஸ்வர்ணவினுடைய [illegible] மாகவும் - க[illegible]ங்களென்ன - [illegible]க்களென்ன [illegible]மென்ன- இவைமுதலானது களுடைய [illegible] விசேஷ[illegible] மாகவும் [illegible] ஜனங்களுக்கும் [illegible] மாயுமிருக்கிற [illegible] த்தை [illegible] க்குலைக்காக [illegible] [illegible]கத்தாலே-

[illegible] |
[illegible] | க |

டீகா — [illegible] முதலாகிய [illegible]களென்ன அவைமுதலான உபகரிக்குகை [illegible]வேண்டிய [illegible] இவைகளுக்கு ஆதாரமாயிருப்பானாய் - [illegible] சொல்லியவைதானக் குண்டாயிருக்குமென்றறியக்கூடாதவை [illegible] மாகிற [illegible] த்தையுடையவரு க்கிற-[illegible] களிலே [illegible] [illegible]களென்ன- [illegible] [illegible] விசேஷங்களென்ன - இவைகளாலே [illegible] மிருந்துள்ள [illegible] யத்திலுடைய - [illegible] களையும் [illegible] களையும் - [illegible] [illegible] ங்களான [illegible] [illegible] க்களாக [illegible] காசிக்கிற [illegible] க்களுடைய [illegible]

கர்மாதிகாரிகளான ஸகலரும் ப்ரவ்ருத்தியிலே அபேக்ஷையை யுடையவனாகிற - ஸமுண்டு - அதில்லாதவர்களாக - ஸாமர்த்யமிருக்கிறவர்களோ - ஞாநமில்லாமையாகிற நாசமுண்டு - அதில்லாதவனுமிருக்கிற - கீழ்ச்சொல்லியபடி - வைராக்யமிருக்கிற அந்த ஸ்ரீ வைத்யநாதியானவன் - வைராக்ய ஞாநமுதலாகிய ஸாதநங்களைக் கொடுப்பனு வென்கிற ஸந்தேஹமில்லாமல் கீழ்ச் சொல்லிய மஹாதிகாரங்களை யுடையனுகையால் மேல்சொல்லப் போகிற ஸாதநங்களைக் கொடுப்பனென்கிற நம்பிக்கையாகிற வையர்த்தை யுடையவர்களே - ஸ்ரீ வைஷ்ணவ ஜநங்கள் அவர்களுடைய ஜ்ஞாநத்தின் பொருட்டும் - அந்த ஜ்ஞாநமில்லாமையாகிற அஜ்ஞாநமாகிற அந்தகாரம் - அதில்லாமையாகிற ஸாதநங்களின் பொருட்டும் - ஸ்வாமி - உங்களாலே ஆஸ்ரயிக்கத்தக்கவன் ஒருகணத்தாலேயும் ஆஸ்ரயிக்கத்தக்கவன் - அந்தக்கேந்த்ரங்களுடைய ஸமீபத்தில் வாஸமாயுள்ள ஸகல ஸ்ரீவைஷ்ணவர்களாலும் ஆஸ்ரயிக்கத்தக்கவன் -

ஆகவித்தால் நாரஸிம்ஹாநுஷ்டாநமென்கிற க்ரந்தம் ப்ரயோஜநத்தை யுடைய ஜ்ஞாநாதிகளென்ன - ஸர்வ ப்ரயோஜநமான வைராக்யாதிகளென்ன - இவைத்திறுடைய வைத்யாதிகளான ஸாதநங்களாலும் உண்டாயிருப்பனென்றும் அவதாரத்தால் ஜ்ஞாநத்தையுடையனாயிருக்கப்போகிறும் - ஸ்வயத்தால் ஸ்ரீஜ்ஞாநமுடையனாயிருப்பனென்றும் - ஸகல ஸ்ரீவைஷ்ணவர்களான திவ்ய குணங்களாகாரனென்றும் ஸாதநங்களுக்கு விரோதிகளானவைகளை நிவர்த்திக்கும் ஸ்ரீமந்நாராயணனென்றும் சொல்லித் தீர்க்கிறவன் அந்த ஸ்ரீ நாராயணன் - ஸகல ஸாதநங்களின் பொருட்டு திவ்யகாரணங்களாலும் ஆஸ்ரயணீயனென்று சொல்லித் தலைக்கட்டித்து -

நாரஸிம்ஹாநுஷ்டாநமென்கிற

வாஸிஷ்டாநுஷ்டாநம் -

ஸாதநம் - நாரஸிம்ஹாநுஷ்டாநமென்கிற க்ரந்தத்தை யுபதேசிக்கப்போகிற ஸ்ரீமந்நாராயணன் அதில்சொல்லப்போகிற வாஸிஷ்டாதிகளாலே ஸாதநம்

[illegible] நங்களை [illegible] தாக்களுடைய [illegible] சூழியிலே [illegible]

[illegible] ளாலேசொல்ல [illegible] அதில்முதல்

[illegible] கத்தால் [illegible] தாக்களுக்கு [illegible] தங்களான [illegible]

ங்க ளாலே [illegible] தங்களா யிருந்துள்ள [illegible] யங்களைபோலன்றிக்கே அ

வைற்றுலே [illegible] மாயிருந்தமையைச்சொல்லிக்கொண்டு [illegible] த்தைக்

குப்பெயரின்னதென்றுசொல்லுகிறார் [illegible] கத்தாலே-

[illegible]|

[illegible] |

புகா— [illegible] களு

டைய [illegible] - ஒன்றுக்கு - [illegible]

தனித்தனியே அடவில்லெசால்லுகையிலுலே [illegible] த்தை உடைத்தாயும் - [illegible]

[illegible] டையாய [illegible] ங்களையும் [illegible] ங்களையும் உடைத்தாயிருக்கிற - [illegible]

[illegible] ங்களான [illegible] ங்களுடைய கூட்டங்களாலே [illegible]

[illegible] - நன்றுகுறித்து [illegible] பேர்களையும் [illegible]

[illegible] ங்களையும்விவரித்துத்தெரிவிப்பிக்கிறதிலுலே [illegible]

[illegible] மென்று பேரையுடைத்தான [illegible] வானது - [illegible]

[illegible] தாக்களுடைய [illegible] யைத்தானே [illegible] யோக்கமாகவுடைய [illegible]

கசொல்லப்படுகின்றது.

ஆகவித்தால [illegible] களைப் போலே [illegible]

த்தையும் [illegible] ங்களைப்போலே [illegible] த்தையும் சொல்லுகைய

ன்றிக்கே அவையிரண்டையும் சொல்லுகையாலே அவைத்தைக்காட்டில் இதுக்கு

[illegible] மும் [illegible] மும்சொல்லப்பட்டுது-

இப்போதுமேல்தாம்சொல்லப்போகிற [illegible] த்திலுங்கள்தோறம் [illegible]

[illegible] அந்தந்த [illegible] ச்சொல்லப்பாரிக்குமளவில் [illegible] மா

குமென்றுநினைத்துமுன்னே [illegible] மாக ஒருவ [illegible] யைச்செய்கிறார் [illegible]

[illegible] த்தாலே

[illegible]|

[illegible]|

புகா— [illegible] ங்கள்

[illegible] மென்ன - [illegible]

[illegible] -இவைற்றையுடைத்தாயிருக்குகையிலேயும்- [illegible] தெரிந்துக்கொள்ளக் கூடாத சில [illegible] களில் [illegible] [illegible] யிருக்கிற [illegible] த்தோடே [illegible] த்திருக்குகையிலேயும் - [illegible] சொல்லியவண்டிலும் அறியக்கூடாத [illegible] களில் [illegible] அந்த [illegible] இன்னவை [illegible] யென்றுவிசேஷிப்பித்து விய[illegible] லேயும் - [illegible] அறியத்தக்கது -

ஆக - [illegible] த்தாலும் - [illegible] த்தாலும் - [illegible] மாய் உண்டாகுமாகையால் எல்லாவிடத்திலும் விசேஷியானது [illegible] யென்றுகருத்து -

இப்போது இந்த [illegible] பத்தில் [illegible] லாக [illegible] மாகச்சொல்லப்பார்க்குமளவில் - [illegible] மாய் உண்டாக மாட்டாதென்றுநினைத்து அவைசொல்லப்படவில்லையென்று முன்னதாய்ச்சொல்லுகி [illegible] த்தாலே -

[illegible] ||

[illegible] ||

[illegible] - இந்த [illegible] த்தில் [illegible] த்தில் நிணயிக்க ப்படாமலிருக்கிற - [illegible] வுடைத்தாயிருக்கிற [illegible] களுக்கு - [illegible] களுடைய [illegible] சொல்லுகிறத்துக்கொரு [illegible] சொல்லப்படவில்லை [illegible] சொல்லப்படவில்லை - [illegible] அடைவிலே [illegible] சொல்லப்படவில்லை -

ஆக இவ்விடத்தில் [illegible] யென்கையாலே [illegible] மான [illegible] களுக்கு - [illegible] - என்று [illegible] - [illegible] என்று [illegible] சொல்லப்பட்டிருந்தபோதி லும் விரோதமில்லையென்றும் [illegible] - என்கையாலே [illegible] த்தில் [illegible] களானவைகளுக்கு [illegible] - என்று [illegible] - [illegible] - என்று [illegible] சொல்லப்பட் டிருந்தபோதிலும்விரோதமில்லையென்று - [illegible] யென்கையாலேஒவ்வொ ரு [illegible] களிருந்தால் அந்தவிடத்தில்முதலில் [illegible] - பின்பு [illegible] களும் - அல்லது முதலில் [illegible];

பின்புநபும்ஸகலிங்கமும் [illegible] லிங்கங்களும் - அல்லது முதலில் நபும்ஸகலிங்கமும்

பின்பு ஸ்த்ரீலிங்க [illegible] லிங்கங்களுஞ் சொல்லப்பட்டிருந்த போதிலும் [illegible]

தொஷமில்லையென்றுங் கருத்து -

இந்த [illegible] பக்ஷத்தில் [illegible] லிங்க நிர்ணயம் பண்ணவேண்டிய [illegible] ங்களில்

[illegible] முண்டாகாமலிருக்கும்பொருட்டு சிலஸம்கெதங்களைப் பண்ணுகிறார்

[illegible] லிங்காதி [illegible] சங்கத்தாலே -

௨௰ | [illegible] |

[illegible] |

| டீகா | [illegible] மூன்றுலிங்கத்திலேயுமிருக்குமென்று சொல்லவேண்டிய

விடத்தில் - [illegible] லிங்க [illegible]

ங்களிலேயிருக்குமென்றுசொல்லவேண்டியவிடத்தில் [illegible]

என்கிறவைகளும் - [illegible] சொல்லப்படும் - [illegible] நிஷேதிக்கப்பட்டலிங்க

த்தைஉடைத்தானவைகளானது - [illegible] மற்றலிங்கங்களை உடைத்

தானதாகின்றது - [illegible] - என்கிறஸப்தத்தை - [illegible] த்திலே உடைத்தான

வைகளும் - [illegible] என்கிற [illegible] த்தை [illegible] யிலேஉடைத்தானவைகளும் [illegible]

[illegible] த்தோடே சேர்ந்ததாக மாட்டாது -

அதெப்படியென்றால் - [illegible] - இவ்விடத்தில் - [illegible] மூன்றுலிங

ங்களிலேயுமிருக்குமென்று சொல்லாமல் [illegible] என்று சொல்லப்படும் - [illegible]

[illegible] - இவ்விடத்தில் [illegible] லிங்கங்களிலேயிருக்குமென்று

சொல்லாமல் [illegible] என்றுசொல்லப்படும் - [illegible] - இவ்விட

த்தில் [illegible] லிங்கத்திலிருக்கமாட்டாதென்கையாலேயும் [illegible]

[illegible] லிங்கங்களை உடையதாயிருக்கும் - [illegible]

[illegible] இந்தவிடங்களில் -

[illegible] த்திலே உடைத்தான [illegible] - என்கிறவைகளும் [illegible]

[illegible] - இந்தவிடங்களில் [illegible]

[illegible] என்கிறவைகளும் [illegible] த்தோடே [illegible] மாட்டாதென்று கண்டுகொள்வது -

ஆக | [illegible] முதல் [illegible] சங்கத்தாலே [illegible]

[illegible] த்தைச்செய்து [illegible] மென்கிற [illegible] த்தை [illegible]

[illegible] கங்களாலே [illegible] களைச்செ

[illegible] த்தையும் [illegible] கங்களாலே -

[illegible]

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] தேவதைகளுக்குப்பெயர். [illegible]

[illegible]

[illegible] தேவதைகளுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] தேவதைகளுக்குப் பிறந்தவர்கள்.

[illegible]

[illegible] களுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] அந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

தேவகீநந்தந꞉ ஶௌரி꞉ ஶ்ரீபதி꞉ புருஷோத்தம꞉ | வநமாலீ பலித்⁴வம்ஸீ கம்ஸாராதிரதோக்ஷஜ꞉ | ௨௪ | விஶ்வம்பர꞉ கைடபஜித் விது⁴ஶ்ஶ்ரீவத்ஸலாஞ்சந꞉ (புராணபுருஷோ யஜ்ஞபுருஷோ நரகாந்தகோ ஜலஶாயீ விஶ்வரூபோ முகுந்தோ முரமர்த³ந꞉)

அதோக்ஷஜ꞉ - விஶ்வம்பர꞉ - கைடபஜித் - விது⁴꞉ - ஶ்ரீவத்ஸலாஞ்சந꞉ - புராணபுருஷ꞉ - யஜ்ஞபுருஷ꞉ - நரகாந்தக꞉ - ஜலஶாயீ - விஶ்வரூப꞉ - முகுந்த꞉ - முரமர்த³ந꞉ - இந்த ௪௬ம் விஷ்ணுவுக்குப்பெயர்.

வஸுதே³வோ(அ)ஸ்ய ஜநக꞉ ஸ சாநகது³ந்து³பி⁴꞉ | ௨௫ |

வஸுதே³வ꞉ - ஆநகது³ந்து³பி⁴꞉ - இந்த ௨ம் - அஸ்ய - இந்தக்ருஷ்ணனுடைய ஜநக꞉ - பிதாவான வஸுதேவனுக்குப்பெயர்.

ப³லப⁴த்³ர꞉ ப்ரலம்ப³க்⁴நோ ப³லதே³வோ(அ)ச்யுதாக்³ரஜ꞉ | ரேவதீரமணோ ராம꞉ காமபாலோ ஹலாயுத⁴꞉ | ௨௬ | நீலாம்ப³ரோ ரௌஹிணேயஸ்தாலாங்கோ முஸலீ ஹலீ | ஸங்கர்ஷண꞉ ஸீரபாணி꞉ காலிந்தீ³பே⁴த³நோ ப³ல꞉ | ௨௭ |

ப³லப⁴த்³ர꞉ - ப்ரலம்ப³க்⁴ந꞉ - ப³லதே³வ꞉ - அச்யுதாக்³ரஜ꞉ - ரேவதீரமண꞉ - ராம꞉ - காமபால꞉ - ஹலாயுத⁴꞉ - நீலாம்ப³ர꞉ - ரௌஹிணேய꞉ - தாலாங்க꞉ - முஸலீ - ஹலீ - ஸங்கர்ஷண꞉ - ஸீரபாணி꞉ - காலிந்தீ³பே⁴த³ந꞉ - ப³ல꞉ - இந்த ௧௭ம் ப³லராமனுக்குப்பெயர்.

மத³நோ மந்மதோ² மார꞉ ப்ரத்³யும்நோ மீநகேதந꞉ | கந்த³ர்போ த³ர்பகோ(அ)நங்க³꞉ காம꞉ பஞ்சஶர꞉ ஸ்மர꞉ | ஶம்ப³ராரிர்மநஸிஜ꞉ குஸுமேஷுரநந்யஜ꞉ | புஷ்பத⁴ந்வா ரதிபதிர்மகரத்⁴வஜ ஆத்மபூ⁴꞉ | ௨௮ | (ப்³ரஹ்மஸூ꞉ ஶ்ரீநந்தந꞉ ஸங்கல்பயோநி꞉)

மத³ந꞉ - மந்மத²꞉ - மார꞉ - ப்ரத்³யும்ந꞉ - மீநகேதந꞉ - கந்த³ர்ப꞉ - த³ர்பக꞉ - அநங்க³꞉ - காம꞉ - பஞ்சஶர꞉ - ஸ்மர꞉ - ஶம்ப³ராரி꞉ - மநஸிஜ꞉ - குஸுமேஷு꞉ - அநந்யஜ꞉ - புஷ்பத⁴ந்வா - ரதிபதி꞉ - மகரத்⁴வஜ꞉ - ஆத்மபூ⁴꞉ - ப்³ரஹ்மஸூ꞉ - ஶ்ரீநந்தந꞉ - ஸங்கல்பயோநி꞉ - இந்த ௨௨ம் மந்மத²னுக்குப்பெயர்.

(அரவிந்த³மஶோகஞ்ச சூதஞ்ச நவமல்லிகா | நீலோத்பலஞ்ச பஞ்சைதே பஞ்சபா³ணஸ்ய ஸாயகா꞉ |)

அரவிந்த³ம் - அஶோகம் - சூதம் - நவமல்லிகா - நீலோத்பலம் - ச - ஏதே - இந்த ௫ம் - பஞ்சபா³ணஸ்ய - ஐந்து பாணங்களையுடையவனுடைய ஸாயகா꞉ - பாணங்கள்

[illegible]

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்,

[illegible] மானது [illegible] என்றும் [illegible] மானது [illegible] என்றும் மற்றெயானது [illegible] என்றும் [illegible] மானது [illegible] என்றும் [illegible] யானது [illegible] என்றும் வில்லானது [illegible] என்றும் [illegible] யானது [illegible] என்றப்பேரையுடைத்தானது,

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்,

[illegible]

[illegible] ப்ரமாத்ய: [illegible]

கபர்தோऽஸ்ய ஜடாஜூட: | பிநாகோऽஜகவம் தநு: | ப்ரமதா: பாரிஷதா: ...

ப்ராஹ்மீத்யாத்யாஸ்து மாதர: | ...

(கபர்தோ) ஜடாஜூட:

பிநாகோऽஜகவம் (தநு:)|

ப்ரமதா (பாரிஷதா:)

(ப்ராஹ்மீ ...)

மாதர:| ...

விபூதிர்பூதிரைஶ்வர்யம்

அணிமாதிகமஷ்டதா| ... [illegible]

உமா காத்யாயநீ கௌரீ காளீ ஹைமவதீஶ்வரீ | ஶிவா பவாநீ ருத்ராணீ ஶர்வாணீ ஸர்வமங்களா | அபர்ணா பார்வதீ ...

[illegible] இந்த-இ..-ம்-ஶிவனுக்குப்பெயர்-

கபர்த:-... இந்த க-ம்-... இந்த-ஶிவனுடைய ஜடாபந்தத்துக்குப்பெயர்-

பிநாக:-... அஜகவம்-... இந்த-உ-ம்-ஶிவனுடையவில்லுக்குப்பெயர்-

ப்ரமதா:-... இந்த -க- ம் - பாரிஷதா:-... முதலான - ப்ரமதகணங்களுக்குப் பெயர்-

மாதர:-... இந்த - க- ம் - ப்ராஹ்மீ ... ப்ராஹ்மீமுதலானவர்களுக்குப்பெயர்- அதாவது - (ப்ராஹ்மீ-மாஹேஶ்வரீ - கௌமாரீ வைஷ்ணவீ-வாராஹீ- மாஹேந்த்ரீ - சாமுண்டா- இந்த-எ-ம்-ஸப்தமாதாக்கள்-

விபூதி:-பூதி:-ஐஶ்வர்யம்-இந்த-ரு-ம்-ஐஶ்வர்யத்துக்குப்பெயர்-

அணிமாதிகம் - அணிமை முதலானதுகள் - அஷ்டதா-எட்டு ப்ரகாரங்கள் (அதாவது) அணிமா - மஹிமா-லகிமா-ப்ராப்தி:-ப்ராகாம்யம் - ஈஶித்வம்-வஶித்வம்- இந்த அ-ம் - அஷ்டைஶ்வர்யங்கள்-

உமா-காத்யாயநீ-கௌரீ-காளீ-ஹைமவதீ-ஈஶ்வரீ-ஶிவா-பவாநீ-ருத்ராணீ-ஶர்வாணீ-ஸர்வமங்களா - அபர்ணா-பார்வதீ - துர்கா-ம்ருடாநீ - [illegible]

ஸ்ரீ ஸூர்யா ஸ்கந்தாம்பிகா
(ஸூர்ய ஸ்கந்தாயணீ வேக வஹி ஸிஜாமாதுகா)

விநாயகோ விக்நராஜத்வை மாதுரகணாதிபா: (ஹேரம்ப ஏகதந்த கஜாநநா:)

கார்த்திகேயோ மஹாஸேந: ஸரஜந்மா ஷடாநந: பார்வதீநந்தந: ஸ்கந்த: ஸேநாநீரக்நிபூ: குஹ: பாஹுலேயஸ்தாரகஜித் விஶாகஶ் ஶிகிவாஹந: ஷாண்மாதுர: ஶக்திதர: குமார: க்ரௌஞ்சதாரண: (ஶ்ரீமஸ் ஸுப்ரஹ்மண்யோ தேவஸேநாபதி: ஶூர: காங்கேய: ஸ்வாமிநாதஶ்ச)

ஸூர்ய ஸ்கந்தாயணீ - ஸ்ரீஜா - மாதுகா - இந்த - ம் - பார்வதிக்குப்பெயர் -

விநாயக: - விக்நராஜ: - த்வைமாதுர: - கணாதிப: - ஏகதந்த: - ஹேரம்ப: - லம்போதர: - கஜாநந: - இந்த - அ - ம் - பிள்ளையாருக்குப் பெயர் -

கார்த்திகேய: - மஹாஸேந: - ஸரஜந்மா - ஷடாநந: - பார்வதீநந்தந: - ஸ்கந்த: - ஸேநாநீ: - அக்நிபூ: - குஹ: - பாஹுலேய: - தாரகஜித் - விஶாக: - ஶிகிவாஹந: - ஷாண்மாதுர: - ஶக்திதர: - குமார: - க்ரௌஞ்சதாரண: - ஶ்ரீமஸ் - ஸுப்ரஹ்மண்ய: - தேவஸேநாபதி: - ஶூர: - காங்கேய: - ஸ்வாமிநாத: - இந்த - உடு - ம் - ஸுப்ரஹ்மண்யருக்குப்பெயர் -

ஶங்கீ ஶங்கரப்ரிய:

ஶங்கீ - ஶங்கரப்ரிய: - இந்த - உ - ம் - நந்திக்குப்பெயர் -

தண்டு: - நந்தி: - நந்திகேஶ்வர: (இந்த - ம் - நந்திகேஶ்வரருக்குப்பெயர் -)

கணேஶோ கணாதிப: வீரபத்ர: ஸாக்ஷாத்

கணேஶ: - கணாதிப: - வீரபத்ர: - இந்த - ம் - நந்திகேஶ்வரருடைய ஸாமந்தருக்குப்பெயர் -

இந்த்ரோ மருத்வாந் மகவா பிடௌஜா: பாகஶாஸந: வ்ருத்தஶ்ரவா: ஸுநாஸீர: புரந்தர: ஜிஷ்ணு: லேகர்ஷப: ஶக்ர: ஶதமந்யுர் திவஸ்பதி: ஸுத்ராமா கோத்ரபித் வஜ்ரீ

இந்த்ர: - மருத்வாந் - மகவா - பிடௌஜா: - பாகஶாஸந: - வ்ருத்தஶ்ரவா: - ஸுநாஸீர: - புரந்தர: - ஜிஷ்ணு: - லேகர்ஷப: - ஶக்ர: - ஶதமந்யு: - திவஸ்பதி: - ஸுத்ராமா - கோத்ரபித் - வஜ்ரீ - வாஸவ: - வ்ருத்ரஹா - வ்ருஷா - வாஸ்தோ

[illegible]

(அவனுடைய) காலையெச்சிட்பெயர்.

[illegible] - இந்த - க-ம் - மதன் (அவனுடைய) பட்டணத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த க-ம்-(அவனுடைய) குதிரைக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம் - [illegible] (அவனுடைய) [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம் [illegible] (அவனுடைய) பூந்தோட்டத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம் [illegible] (அவனுடைய) [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த க-ம்-(அவனுடைய) [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம் (அவனுடைய) யானைக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம்-[illegible] யத்துக்குப்பெயர்.

வை்ஹாயஸம் (விசாயொனஸ்)

நாரதாத்யா ஸுரர்ஷயஃ

(ஸுரா) ஸாத்யாஃ (தெவா ஸா)

விச்வ ஸித்தாந்தஸாத்யா |

தேவாகினீ வியதாமா ஸுரர்ஷீ ஸுரஸ்ரீ வினீகா |

ஸெளாஸெளாஸிதா ஸாத்ய நாகாமா ஸுரா யத |

(தெவொதெவதாவொ)

ஆதாரா வாஜிதா க் | வம்ஸா

ஸமீகர்மா (வம்ஸவா)

ஹரிவம்ஸ |

ஸநகாதிதொவெயாஸ்ய

ஸவெஸ்ரவா ஸுர ரீ ஸுரெள | நாரதாவஸிதெள அ ஸ்ரா வாஸிதெனை (நாரதெள) |

(வாஸுஸிதெஸ்) வாஸீ வெஸ்ரா) உனவரீ வா

(உனவசீ மா மொ) வயா ரீதியொ

வை்ஹாயஸம்-ந-விசாசா-வ-ம இந்த-உ-ம் தெவாயத்துக்குப்பெயர்-

ஸுரர்ஷயஃ-உ-ம-ம இந்த-க-ம்-நாரதாதயஃ - நாரதர்முதலான-தெவஷிகளுக்குப்பெயர்-

ஸாத்யாஃ-ஸாத்யாஃ-தெவஸொ-ஸ் - இந்த-உ-ம் - தெவஸனெக்குப்பெயர்-

விச்வ-ஸித்தாந்த-ஸாத்யா - ஸ் - இந்த-க-ம்-ஸித்தத்துக்குப்பெயர்-

தேவாகினீ-வியதாமா - ஸுரர்ஷீ - ஸுரஸ்ரீ வினீகா-ஸ் இந்த ச-ம் - ஆகாயகங்கைக்குப்பெயர்-

ஸெளாஸெளா - ஸெளஸா - நாகாமா-ஸுராயத-ஸ் - இந்த-ரு-ம் - தெவவ(ஸ்)தத்துக்குப்பெயர்-

ஆதாரா-வாஜிதாகஃ வா ஸா - கல்வ வரீ - ஸுரஸித-ஸ - ஸம்ஸ இந்த-ரு-ம்-தெவதை வம் தெவவ்ருக்ஷங்களுக்குப்பெயர்-

ஸநகாதிதொ - வெயாஸ்ய - ஸ - இந்த-உ-ம் - ஸநகாதிமார்களுக்குப்பெயர்-

ஸவெஸ்ரவா - ஸுரரீ ஸுரெள - நாரதெள - அஸிதெள-ஸ-தவெள - ஆஸிதெவெள ஸ-ஸீ இந்த-க-ம்-தெவஷிகளான-ஸஸி நீதெவதைகளுக்குப்பெயர்-

ஊர்வசீ-ஸ்-உ-ப-வரீ-ஸ் -ஸ இந்த-உ-ம்-ஊவர்சீ-வா-ஊவர்சீமுதலான தெவதாஸிகளுக்குப்பெயர்.

அவர்களாவொன்றால் - ஊவர்சீ மெனகா ரம்பா வயா காஸி திலொத்தமா - இப்படிப்பட்டவர்கள்-

[illegible] ( [illegible] ) । [illegible] ।

[illegible] - [illegible] - இந்த-[illegible]-ம் - [illegible] தெய்வ[illegible]தனின் [illegible] - [illegible] - இயர்கள் முதலான தெய்வ மாயகாளுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] - இந்த - [illegible] - ம் - [illegible]க்கிப்பெயர்.

[illegible] ( [illegible] ) [illegible]

[illegible] - இந்த க ம் [illegible]க்கிப்பெயர்.

( [illegible] ) [illegible] ( [illegible] )

[illegible] - இந்த - [illegible] - ம் - [illegible]க்கிப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] - இந்த உம் நெருப்புப்பொறிக்குப்பெயர்

[illegible] ( [illegible] )

[illegible] - இந்த - உ - ம் - தாபத்துக்குப்பெயர்.

( [illegible] ( [illegible] ) )

[illegible] - இந்த க ம் [illegible] - கொள்ளிக்கிப்பெயர்.

[illegible] । [illegible]

[illegible] - இந்த - [illegible] - ம் - [illegible]க்குப்பெயர்.

தவோ தாவோ வநஹுதாசந: ||

தாவ:-தவ:-வநஹுதாசந:-பு-இந்த ௨-ம் காட்டுத்தீக்குப்பெயர்-

தர்மராஜ: பித்ருபதி: ஸமவர்த்தீ பரேதராட் | க்ருதாந்தோ யமுநாப்ராதா சமநோ யமராட் யம: || காலோ தண்டதர: ச்ராத்ததேவோ வைவஸ்வதோந்தக: ||

தர்மராஜ:-பித்ருபதி:-ஸமவர்த்தீ-பரேதராட்-க்ருதாந்த:-யமுநாப்ராதா-சமந:-யமராட்-யம:-கால:-தண்டதர:-ச்ராத்ததேவ:-வைவஸ்வத:-அந்தக:-பு-இந்த-௧௪-ம்-யமனுக்குப்பெயர்-

ராக்ஷஸ: கௌணப: க்ரவ்யாத் க்ரவ்யாதோஸ்ரப ஆசர: | ராத்ரிஞ்சரோ ராத்ரிசர: கர்புரோ நிகஷாத்மஜ: | யாதுதாந: புண்யஜநோ நைர்ருதோ யாதுரக்ஷஸீ ||

ராக்ஷஸ:-கௌணப:-க்ரவ்யாத்-க்ரவ்யாத:-அஸ்ரப:-ஆசர:-ராத்ரிஞ்சர:-ராத்ரிசர:-கர்புர:-நிகஷாத்மஜ:-யாதுதாந:-புண்யஜந:-நைர்ருத:-பு-யாதுரக்ஷஸீ-ந-இந்த-௧௫-ம்-நைருதிக்கும் ராக்ஷஸருக்குப்பெயர்.

ப்ரசேதா வருண: பாசீ யாதஸாம்பதிரப்பதி: ||

ப்ரசேதா:-வருண:-பாசீ-யாதஸாம்பதி:-அப்பதி:-பு-இந்த-௫-ம்-வருணனுக்கும்பெயர்-

ச்வஸந: ஸ்பர்சநோ வாயுர்மாதரிச்வா ஸதாகதி: | ப்ருஷதச்வோ கந்தவஹோ கந்தவாஹாநிலாசுகா: | ஸமீரமாருதமருஜ்ஜகத்ப்ராணஸமீரணா: | நபஸ்வத்வாதபவநபவமாநப்ரபஞ்ஜநா: ||

ச்வஸந:-ஸ்பர்சந:-வாயு:-மாதரிச்வா-ஸதாகதி:-ப்ருஷதச்வ:-கந்தவஹ:-கந்தவாஹ:-அநில:-ஆசுக:-ஸமீர:-மாருத:-மருத்-ஜகத்ப்ராண:-ஸமீரண:-நபஸ்வாந்-வாத:-பவந:-பவமாந:-ப்ரபஞ்ஜந:-பு-இந்த-௨௰-ம்-வாயுவுக்குப்பெயர்-

ப்ராணோபாந: ஸமாநச்சோதாநவ்யாநௌ ச வாயவ: || சரீரஸ்தா இமே)

ப்ராண:-அபாந:-ஸமாந:-உதாந:-வ்யாந:-இந்த-௫-ம் பு-இவை-சரீரஸ்தா: - சரீரத்திலேயிருக்கிற-வாயவ:- வாயுக்களுக்குப்பெயர்-

ரம்ஹஸ்தரஸீ (ந) து ரய: ஸ்யத: || ஜவ:

ரம்ஹ:-ந-தர:-ந-ரய:-பு-ஸ்யத:-பு-ஜவ:-பு-இந்த ௫ ம் - வேகத்தோடே நடக்கிறதற்குப்பெயர்-

ஸ்ரீவத்ஸகௌஸ்துபவனமாலிகோதஸ்ரீவத்ஸ ... நந்தவனம் | கஅ | ... ஸுந்தரமாலாஞ்சிதஶாலி ...

ஸ்ரீவத்ஸ-கௌஸ்துப-வனமாலிகோதஸ்ரீவத்ஸ-... தம்-... இந்த மகம் ஸ்ரீவத்ஸத்துக்குப்பெயர்-

... ஸாரங்கம் ... இந்த கம்-வாமங்காஙம் என்கிறதற்குப்பெயர்-

(ய) திஶயோஹஸ்தி

அதிவேஶஸ்யாத்மாதிசய ... | கக | ... பாஶங்க ... ஸ்ரீவைஷ்ணவ ... தியஶ்

அதிஶய:-ஹஸ்தி:- அதிவேஶ:-ஸ்யஶம் - ... இந்த-யஶ - ம் மிகவுமென்கிறதற்குப்பெயர்-

ஸ்ரீவத்ஸாதிசயங்கள்-யச்வாதி யாலால் - ... ஙத்திலேயிருக்கும்-பதி வாதியாளுல்-தீ... மூலமங்களிலேயிருக்கும்

க...பொ ... பகலை ...

யக்ஷா ... கொம்ப: | ... யக்ஷ ... ஸ்ரீவைஷ்ணவ ... | கஙு |

க...பொ:-... யக்ஷா ... இந்த-யஶ-ம்-க...பொனுக்குப்பெயர்-

(அவனுடைய) வைதத்யம்-

(...) ப...கஸு பாஶ |

வைதத்யம்-த இந்த கம் (அவனுடைய) பூர்கோட்டத்துக்குப்பெயர்-

ப...கஸுபாஶ-வ...இந்த-கம்(அவனுடைய) வாசத்துக்குப்பெயர்-

வெகஙாஸ(யாத)

வெகஙாஸ:-ப... இந்த கம் (அவனுடைய) ஸாரனுக்குப்பெயர்-

ஶேகா(வத)

சுடைகா-வதி இந்த கம்(அவனுடைய)பட்டணத்துக்குப்பெயர்-

(வீரஶாபதா)வக்ஷகம் | ஏ0|

வக்ஷகம்-த இந்த-கம்(அவனுடைய)வீராஙத்துக்குப்பெயர்-

(ஸ்ரீ) [illegible]

[illegible] இந்த [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-தியிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] முதலான துகள்-

[illegible] தியியினுடையஜெநுங்கள்-

அதாவது - [illegible]

இந்த-கூ-ம்-மலதியிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] த்தோடேசேர்ந்தவஉக்களுடைய [illegible] இதி முடிந்தது-

---

[illegible]

[illegible] இந்த-உகூ-ம் [illegible] க்குப்பெயர் -

[illegible] த்தோடேசேர்ந்தவஉங்களுடைய [illegible] இதி-முடிந்தது-

---

[illegible] இந்த-ரு-ம்-திக்குக்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கூ-ம்-[illegible] அடவிலே-[illegible] கிழக்கு - தெற்கு மேற்கு-திக்குகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] வடக்குதிக்குக்குப்பெயர்-

[illegible] |

திஶாம்-திக்கு-இந்த-க-ம்-திசையில்-திக்குலேயிற ந்த-வஸ்துவுக்குப்பெயர்-

அவாசீ-அவாசீனம்-திக்கு-இந்த-உ-ம்-தெ ற்குதிக்குவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

உதீசீனம்-உதக்-திக்கு-இந்த-உ-ம் வடக் குதிக்குவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

ப்ரதீசீனம்-திக்கு-இந்த-உ-ம்- மேற்குதிக்குவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

ப்ராசீனம் ப்ராக்-திக்கு-இந்த-உ-ம் கிழ க்குதிக்குவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-அ-ம்-க்ரமமாய்-கிழக் குமுதலான -திசைகளுடைய-உபய [illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-அ-ம்-திக்கஜங்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-அ-ம்-க்ரமமாய்-திக்கஜங்களுடைய பெண்யானைகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் திசைகளுடைய-நடுவிலே-நடு லேயிருக்கிறமூலைக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-தி க்குகளுடையநடுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம்-திக்குகளு டையவெளியத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

| | |
|---|---|
| தடித்வாந்வாரிதர꞉ । தாராதர꞉ ஜலதர꞉ ஜீமூத꞉ | அப்ராதிகம்-தாராதரம்-ஜலதரம்-தடித்வான்-வாரிதம்-ஜலமுக்-தூமயோனி꞉-அப்ரம்-மிஹிரம்-ஜலதரம்-வ-இந்த-கஙு-ம்-மேகத்துக்குப்பெயர்- |
| காதம்பினீ மேகமாலா | காதம்பினீ-மேகமாலா ஸ்ரீ-இந்த-உ-ம்-மேகபங்க்திக்குப்பெயர்- |
| த்ரிஷு-மேகபவே(அ)ப்ரியம் ।அ०। | அப்ரியம்-த்ரி-இந்த-க-ம்-மேகத்தினால்-மேகத்திலேபிறந்ததவஸ்துக்குப்பெயர்- |
| ஸ்தநிதம் கர்ஜிதம் (மேகநிர்கோஷே) ரஸிதாதிவ। | ஸ்தநிதம்-கர்ஜிதம்-ரஸிதம்-ச-இந்த-௩-ம்-மேகத்துக்குப்பெயர்-ஆதிசப்தத்தாலே-ஸ்தநிதம்-முதலானதும்-சொல்லப்படும்- |
| ஶம்பா ஶதஹ்ரதா ஹ்ராதிநி ஐராவத்ய꞉ க்ஷணப்ரபா ।அ। தடித்ஸௌதாமினீவித்யுச்சஞ்சலா சபலா அபி । | ஶம்பா-ஶதஹ்ரதா-ஹ்ராதினீ-ஐராவதீ-க்ஷணப்ரபா-தடித்-ஸௌதாமினீ-வித்யுத்-சஞ்சலா-சபலா-ஸ்ரீ-இந்த-ய-ம்-மின்னலுக்குப்பெயர்- |
| ஸ்பூர்ஜதுர்வஜ்ரநிர்கோஷ꞉ | ஸ்பூர்ஜது꞉-வஜ்ரநிர்கோஷ꞉-பா-வஜ்ரநிர்கோஷ꞉-பு-இந்த-உ-ம்-இடிக்குப்பெயர்- |
| மேகஜ்யோதிரிரம்மத꞉ ।அஉ। | மேகஜ்யோதி꞉-ஸ்ரீ-ந-இரம்மத꞉-பு-இந்த-உ-ம்-மேககாந்திக்குப்பெயர்- |
| இந்த்ராயுதம் ஶக்ரதனு꞉ | இந்த்ராயுதம்-ஶக்ரதனு꞉-ஸ்ரீ-ந-இந்த-உ-ம்-இந்த்ரதனுசுக்குப்பெயர்- |
| (ததேவ ருஜு) ரோஹிதம் । | ரோஹிதம்-ந-இந்த-க-ம்-அந்த-இந்த்ரதனுசு-ருஜுவாயிருக்கிறதற்குப்பெயர்- |
| வ்ருஷ்டிர்வர்ஷம் । | வ்ருஷ்டி꞉-ஸ்ரீ-வர்ஷம்-ந-இந்த-உ-ம்-மழைக்குப்பெயர்- |
| (தத்விகாதே) வக்ரஹாவக்ரஹௌ (ஸமௌ) ।அக। | அவக்ரஹ꞉-அவக்ரஹ꞉-பு-இந்த-உ-ம்-தத்விகாதே-அந்தமழையினுடைய விகாதத்துக்குப்பெயர்- |
| தாராஸம்பாதஆஸார | தாராஸம்பாத꞉-ஆஸார꞉-பு-இந்த-உ-ம்-விடாமழைக்குப்பெயர்- |

[illegible] இந்த உ-ம்-

வாயுவினாலேயிறைக்கப்பட்ட திவலைக்கிப் பெயர்,

[illegible]

இந்த உ ம் ஆலாங்கட்டிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible]

த்தினாலே மறைக்கப்பட்ட [illegible] த்துக்குப்

பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] மறைக்கிறதுக்கு

ப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த உம் [illegible] க்கு

ப்பெயர்

[illegible] இந்த [illegible] னுடைய [illegible]

[illegible] பதினாறிலொரு பங்குக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த [illegible]

[illegible] ங்களுக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த [illegible] க்கைக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible] தைச்சொல்லும்போது [illegible]

[illegible] மாயிருக்கும்.

[illegible] இந்த

[illegible] நிலாவுக்குப்பெயர்,

[illegible] ॥

[illegible] - இந்த-உ-ம்-தெளிவுக்குப்பெயர்

[illegible] ॥

[illegible] - இந்த சு-ம் அடையாளத்துக்குப்பெயர்-

([illegible])

[illegible] - இந்த-ங-ம்-அடையாளத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த க ம் -உக்கிரமான காந்திக்குப்பெயர்.

[illegible] ॥

[illegible] - இந்த -ச-ம் காந்திக்குப்பெயர்-

[illegible] ॥

[illegible] - இந்த-எ-ம் பனிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த-க-ம்-[illegible]-பனியுடையகூட்டத்துக்குப்பெயர்

[illegible] ॥

[illegible] இந்த-க - ம் - குளிருக்குப்பெயர்- [illegible] இந்த எ-ம்-[illegible]-குளிர்ந்திருக்கிறவஸ்துக்களுக்குப்பெயர் -[illegible] உடைத்தானதுகள்-

[illegible]

[illegible] - இந்த-உ-ம்-யுவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ॥

[illegible] - இந்த-ங-ம்-[illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த க ம்-[illegible] அந்த[illegible]ருடைய - [illegible] - [illegible]க்கிப்பெயர்-

நக்ஷத்ரம் ருக்ஷம் பம் தாரா தாரகாப்யுடு வா ஸ்த்ரியாம் |

நக்ஷத்ரம் - ருக்ஷம் - பம் - தாரா - ஸ்த்ரீ - தாரகா - உடு - இந்த - ௬ - ம் - நக்ஷத்ரத்துக்குப்பெயர்-

(தாக்ஷாயண்யோ) அச்வினீத்யாதி தாரா

தாக்ஷாயண்ய: - ஸ்த்ரீ இந்த - ௧ - ம் - அச்வினீத்யாதிதாரா: - அச்வினீ முதலான நக்ஷத்ரங்கள் - உடைக்கும்பெயர்

அச்வயுக் அச்வினீ

அச்வயுக் - ஸ்த்ரீ - அச்வினீ - ஸ்த்ரீ இந்த - ௨ - ம் - அச்வினீ நக்ஷத்ரத்துக்குப்பெயர்

ராதா விசாகா

ராதா - விசாகா - ஸ்த்ரீ இந்த - ௨ - ம் - விசாகைக்குப்பெயர்-

புஷ்யே து ஸித்யதிஷ்யௌ

புஷ்யம் - ஸித்ய: - திஷ்ய: - புமான் - இந்த - ௩ - ம் - பூசத்துக்குப்பெயர்-

ச்ரவிஷ்டா (து) தனிஷ்டா (ஸ்யாத்)

ச்ரவிஷ்டா - தனிஷ்டா - ஸ்த்ரீ இந்த ௨ - ம் - அவிட்டத்துக்குப்பெயர்-

பூர்வபாத்ரா

பூர்வபாத்ரா - ஸ்த்ரீ இந்த - ௧ - ம் - பூரட்டாதிக்குப்பெயர்,

உத்தரபாத்ரா (ஸ்த்ரிய:)

உத்தரபாத்ரா - ஸ்த்ரீ இந்த - ௧ - ம் - உத்திரட்டாதிக்குப்பெயர்

ம்ருகசீர்ஷம் ம்ருகசிர: (தஸ்மி
ன்னே)வாக்ரஹாயணீ | ..

ம்ருகசீர்ஷம் - ம்ருகசிர: - ஸ்த் - ந - ஆக்ரஹாயணீ ஸ்த்ரீ இந்த - ௩ - ம் - ம்ருகசீர்ஷத்துக்குப்பெயர்.

இல்வலா: (தச்சிரோதேச
தாரகா நிவஸந்தி யா:)

இல்வலா: - ஸ்த்ரீ - இந்த - ௧ - ம் - தச்சிரோதேச அந்த ம்ருகசீர்ஷத்தின் தலையிலே - யாஸ்தா: யாதொருநக்ஷத்ரங்கள் - நிவஸந்தி - இருக்கின்றனவோ - தா: - அவைகளுக்குப்பெயர்.

ப்ருஹஸ்பதி: ஸுராசார்யோ
கீஷ்பதிர்திஷணோ குரு: |
ஜீவ ஆங்கிரஸோ வாசஸ்பதி
ச்சித்ரசிகண்டிஜ: |

ப்ருஹஸ்பதி: - ஸுராசார்ய: - கீஷ்பதி: - திஷண: - குரு: - ஜீவ: - ஆங்கிரஸ: - வாசஸ்பதி: - சித்ரசிகண்டிஜ: - புமான் - இந்த - ௯ - ம் - ப்ருஹஸ்பதிக்குப்பெயர்

சுக்ரோ தைத்யகுரு: கா
வ்ய உசனா பார்கவ: கவி: | ..

சுக்ர: - தைத்யகுரு: - காவ்ய: - உசனா: - பார்கவ: - கவி: - புமான் - இந்த - ௬ - ம் - சுக்ரனுக்குப்பெயர்-

அங்காரக: குஜோ பௌமோ

அங்காரக: - குஜ: - பௌம: - லோஹிதாங்க: -

[illegible] ஜாதீ [illegible]

[illegible]

[illegible]

(க்ஷீண) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(ஸ்வஸ்திக [illegible]) [illegible]

(ராசீநாம் [illegible]) [illegible]

([illegible] மேஷ வ்ருஷாதய ।)

[illegible] ॥ ௬00 ॥ [illegible]

[illegible] ॥ ௬0௧ ॥

[illegible] ॥ ௬0௨ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ ௬0௩ ॥ ([illegible])

[illegible]

ஜாதீ [illegible] இந்த [illegible] க்குப் பெயர்-

[illegible] இந்த-ம்-[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-ம்-[illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த-[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-[illegible] முதலான [illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] களுடைய உதயத்துக்குப்பெயர்-[illegible] அந்த ராசிகளானவைகள்-மேஷ-வ்ருஷாதய: [illegible] முதலானது-பனிரெண்டும்.

[illegible] இந்த-[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible]

[illegible] - [illegible] - இந்த [illegible]

[illegible] - [illegible] னுடைய - [illegible]

[illegible] - பக்கத்திலிருக்கிற [illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த [illegible] னுடைய - [illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible]

இந்த [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - [illegible]

[illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த [illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த [illegible]

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த [illegible]

[illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible]

இந்த [illegible] த்துக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible] சொன்னால் [illegible]

[illegible] ங்களிலேயுமிருக்கும்

[illegible] - இந்த [illegible]

[illegible] க்குப்பெயர் [illegible] அதிக [illegible]

...கைக்கொன்றால் - திருஷ்டி - மூன்றாமிடங்களிலே யுமிருக்கும்

...இந்த உ-ம் காலத்துக்குப்பெயர்

...திக்கோடேசேர்ந்த வடிங்களுடையவாமமானது ஊதிமுடிந்தது -

---

...இந்த ௬-ம் - காலத்துக்குப்பெயர்

...இந்த உ-ம் ...க்குப்பெயர்

...இந்த ௯-ம் ...அந்த ...முதலானதிதிகளுக்குப்பெயர்

...இந்த ௫-ம் - பகலுக்குப்பெயர்

...இந்த ௯-ம் ...காலத்துக்குப்பெயர் -

...இந்த-உ-ம்-...காலத்துக்குப்பெயர் -

...இந்த-உ-ம் ...காலத்துக்குப்பெயர் -

...முதல்...மூன்றுமாதத்துக்கும் - ...மாதத்துக்குப்பெயர் -

...இந்த-௧௨-ம்-...க்குப்பெயர் -

...இந்த-௯-ம்-...மாசாயகாலத்தையுடைய...க்குப்பெயர்

ஜ்யோத்ஸ்நீ - ஸ்த்ரீ - இந்த-க-ம் - சந்த்ரயுக்தா ராத்திரி

தா-நிலாவோடேகூடினராத்திரிக்கிப்பெயர்

பக்ஷிணி - ஸ்த்ரீ - இந்த-க-ம்-ஆகாமிவர்த்தமான

ஹராத்ரயா - தானேயப்பகலோடேயும்- இன்

றையப்பகலோடேயும்கூடின நிசி இராத்திரிக்

கிப்பெயர்-

மஹாநாத்ரம்-ந-இந்த க-ம்-பஞ்சநிசா

கலோகலராத்திரிகளுக்குப்பெயர்-

வ்யுஷ்டம்-வ-ரஜனீமுகம்-ந-இந்த-உ-

ம் வ்யுஷ்டகாலத்துக்குப்பெயர்-

...-நிசீதம்- இந்த உ-ம்-அர்த்தராத்திரிக்கிப்பெயர்-

யாமம்-ப்ரஹரம்-இந்த-உ-ம் - யாமத்துக்

குப்பெயர்-

...இந்த-க-ம்-... வ்யுஷ்ட... வ்யுஷ்டைகளுக்கும் வ்யுஷ...

களுக்கும் - ...-யாதொருதிதி...

டோ-அதற்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம்-...க்கும்- ...

திக்கும்பெயர்-

... இந்த-உ-ம்-

...க்கிப்பெயர்-

... -இந்த-க-ம்-... ஒவ்வொ

ருகலேகுறைந்திருக்கிற-... அந்த ...

க்கிப்பெயர்-

... -இந்த-க-ம் - ...

கலேயாயிருக்கிற ...க்கிப்பெயர்-

... இந்த-... -ம் - ...

...க்கிப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... காணப்படுகிற-அந்த கலையையுடைத்தான - ... - அந்த ... க்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... காணப்படாமலிருக்கிற-அந்த கலையையுடைத்தான-... அந்த ... க்குப்பெயர் -

[illegible] — ...இந்த-உ-ம்-... ணத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-உ-ம்-... விலேயே ...க்கப்பட்ட-... ஞக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-உ-ம்-... க்குப்பெயர்.

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... ஒருசொல்லாலே சொல்லுகிறதுக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... எமைக்கொட்டுதலேயுடைத்தானகாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... அந்த காலையானவை - ... - கூடினகாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... அந்த கலைகள்-... கூடினகாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... அந்த ... ணங்கள்-... கூடினகாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... அந்த ... ங்கள்-... கூடினகாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — ...இந்த-க-ம்-... அந்த

(படிக்ஷிணவடிதுவ ர்ரவடிமென)

சுவொராரத்ரம் - லடு - கூடினகாலத்துக்குப் பெயர் -

மாஸத்வ

மாஸ:-வ- இந்த-க-ம்-க வஷ:-வ- இந்த க-ம்-அடவிலே-டிவர்வடிக்ஷித்துக்கும் கவா டிக்ஷித்துக்கும்பெயர்

காலஸ(மாஸாவமென)

ஓ வய:-வ - இந்த-க ம்-ளை உமைள-அந்த பக்ஷங்கள் இரண்டு கூடினகாலத்துக்குப் பெயர்

(தெனடுனகாவார்த

ஐநு:-வ- இந்த-க ம்-தெவதெள-ஓ வா கிர வெள- மார்கழிமாஸம்முதல்- இரண்டிரண்டு மாஸங்கள் கூடினகாலத்துக்குப் பெயர்.

வெளவஸ்ரு (த ரு கு

(தெனு) ரயனம் ருது, ஷ(௨௦)

அயநம்-ம இந்த க ம்-தெநந்திருதி அந்தஷ் ஷ்க்கள்-௩-கூடினகாலத்துக்குப்பெயர்|

(அயநெதஷிணமுத்த ரக்ஷிணாகவரு)வதஸரம்|

வதஸரம்-வ-இந்த-க-ம் கசுவரு - வருடையது உத்தரமதிஸ் வடக்குமதியான - உத்தராயணமும்- தக்ஷிணாயநம் - தெக்குமதியான தக்ஷிணாயநமும்-சேர்ந்தகாலமான (ஒருவருஷ)த்துக்குப்பெயர்-

(வஸமாத்ருஷிவெகாலெ) விஷுவதிஷுவம்ச ௨௨௧ ||

விஷுவத்விஷுவம் - இந்த-உ-ம் ஸமாந்த்ருஷிவெகாலெ-ஸமியாயிருக்கிற இராத்திரி பகலுடைத்தாயிருக்கிறகாலத்துக்குப்பெயர்-

(ப்ஷ்டி யதாவெளணரு வஷீ)வெளஷீ

வெளஷீ-ஷீ -இந்த க-ம் புஷ்யகாலஷ்டி ரதக்ஷித்தோடேகூடினவெளணர்மாஸீ- வெளணர்மாவெனுக்குப்பெயர்-

(ஐவஷதயஸு ரா| தாஜாஸ) வெளஷோ

வெளஷ- வ-இந்த-க-ம்-ஸா-அந்த-வெளஷியானதுயஸுர வெளவயாரொருமாதத்திலிருக்குமோ-அது-ஸ-அந்தமாதத்துக்குப்பெயர்-

தாவாதுயாவுவெதாமுதலான - வைசாகமுதலிய மைமற்றபதினொருமாதங்களும்-வரும் இப்படியேஅறியத்தக்கது-

தாமஸீஷீ ஸஹா தாமஸ் ரு ஹா யணி(காஸ)

தாமஸீஷீ:-ஸஹா- ஸீ - தாம:-ரு ஹாயணிக:-வ- இந்த-க-ம்-மார்கழிமாதத்துக்குப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - இந்த-௩-ம்-தைமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-உ-ம்-மாசிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த ௩-ம் பங்குனிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-௩-ம்-சித்திரைமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-௩-ம், வைகாசிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-உ-ம்- ஆனிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த உ-ம் ஆடிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-௩-ம் ஆவணிமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த ௬-ம்-புரட்டாசிமாதத்துக்குப்பெயர். |
| | [illegible] - இந்த-௩-ம்-ஐப்பசிமாதத்துக்குப்பெயர். |
| | [illegible] - இந்த ௬-ம்-கார்த்திகைமாதத்துக்குப்பெயர், |
| | [illegible] - இந்த-க-ம் - பனிகாலத்துக்குப்பெயர். |
| | [illegible] - இந்த-க-ம்-குளிர்காலத்துக்குப்பெயர். |
| | [illegible] - இந்த-௩-ம்-வஸந்தகாலத்துக்குப்பெயர். |
| | [illegible] |

[illegible] வாஃ | ௧௨௪ |

ஸ்யாம்வ்ருக்ஷ (ஸ்யாம [illegible]) வஷ்ரா

(வ்ய)மாஸ( ஸ் ) யாம்)|

(ஷஷ்டி)ரிதவஃ (மாஸ [illegible] யமெளக்ர [illegible]) ||

௧௨௮|

ஸம்வத்ஸரோ வத்ஸரோ

ப்தாஹாயநோ ( ஸ்)மாஸ

ஸம|

ாஹோராத்ரம் மானுஷமாநேந

தைவம் தத்

வர்ஷேண தைவத [illegible] | ௧௨௯

(திவ்ய வர்ஷஸஹஸ்ரை

ர்த்வாதசபிர்தைவ யுகம்)

தைவயுகஸஹஸ்ரே த்வே

ப்ராஹ்மம்

கல்பௌ (தௌ தௌ) |

ப்ராஹ்மம் தத (திவ்ய ...

[illegible] - [illegible] - [illegible] - இந்த [illegible] கோடைகாலத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] - [illegible] - [illegible] - இந்த [illegible] வஸந்தகாலத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] - [illegible] - இந்த [illegible] மாஸகாலத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] - ஷட் - ரிதவஃ - இந்த ஆறுருதுக்களும் [illegible] மார்கழி முதல் [illegible] இரண்டிரண்டுமாதங்களாலே அடவிக்க ஏற்படுகின்றன.

ஸம்வத்ஸர [illegible] - வத்ஸர [illegible] - [illegible] - ஹாயந [illegible] - [illegible] - இந்த - [illegible] - ஸம்வத்ஸரத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - மனுஷ்யர்களுடைய ஒருமாதத்திலே - தேவதைகளுக்கு ஒரு இராப்பகலாகும் - அதில் [illegible] பகல் - [illegible] இராத்திரி,

வர்ஷேண தைவத [illegible] - மனுஷ்யர்களுடைய ஒரு வருஷத்திலே தெய்வதைகளுக்கொரு இராப்பகலாகும் அதில் [illegible] பகல் - [illegible] இராத்திரி

திவ்ய [illegible] - வர்ஷஸஹஸ்ரை - தெய்வதைகளுடைய பன்னீராயிரம்வருஷங்களிலே தெய்வ - யுகம் - ஒருதெய்வயுகமாகும்

தைவயுகஸஹஸ்ரே த்வே - தெய்வயுகத்திலே இரண்டாயிரம் யுகங்கள் - ஒருகல்பமாகும்

ப்ராஹ்மம் - மனுஷ்யர்களுக்கு - தௌ - அந்த இரண்டுகல்பங்கள் - அதில்பகல் - [illegible] - இராத்திரி [illegible]

[illegible] - இந்த [illegible] - திவ்ய [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

தேவ ... களுடைய ... கள் ... எழு

வத்தொன்றேடேகூடினகாலத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

... இந்த ... ம் ... காலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

... இந்த ... ம் ... யத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

... இந்த ... ம் ... த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

... இந்த ... ம் ... தொஷத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

... இந்த ... ம் ... த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

... ங்களும் ... முதலானபதிமூன்றுபேருங்களும் ... யினால் ... மூன்றுவிதங்களிலேயுமிருக்கும்-

[illegible]

... இந்த ... ம் ... ங்கள்

... இந்த ... ம் ... த்தைச்செய்கிற ... த்துக்குப்பெயர்

[illegible]

... இந்த ... ம் ... ங்களுக்குப்பெயர்-

ஹேது: (நா) காரணம்பீஜம்

ஹேது:-பு-காரணம்-பீஜம்-ந-இந்த-௩-ம் காரணத்துக்குப்பெயர்-

நிதானந்த்வாதிகாரணம் |

நிதானம் ஆதிகாரணம் - ந-இந்த-௨-ம்-மூல காரணத்துக்குப்பெயர்-

க்ஷேத்ரஜ்ஞ ஆத்மா புருஷ:

க்ஷேத்ரஜ்ஞ:-ஆத்மா-பு-புருஷ:-பு-இந்த-௩-ம்-ஜீவாத்மாவுக்குப்பெயர்-

ப்ரதானம் ப்ரக்ருதி: (ஸ்த்ரியாம்) | கஞ

ப்ரதானம்-ந-ப்ரக்ருதி:-ஸ்த்ரீ-இந்த-௨-ம்-ப்ரக்ருதிக்குப்பெயர்-

(விசேஷ: காலிகா) வஸ்தா

அவஸ்தா-ஸ்த்ரீ-இந்த-௧-ம்-காலிக:-காலத்திலேசெய்யப்பட்ட விசேஷ: - யௌவனாதி ரூபமானவிசேஷத்துக்குப்பெயர்-

(குணா:) ஸத்வம் ரஜஸ்தம: |

ஸத்வம்-ரஜ: ஸ்த்ரீ-தம: ஸ்த்ரீ-ந- இந்த-௩-ம்-மூன்று-குணங்கள்-

ஜனுர்ஜனனஜன்மானி ஜனிருத்பத்திருத்பவ: | கஅ

ஜனு:-ஸ்த்ரீ-ஜனனம்-ஜன்ம-ந-ஜனி:-உத்பத்தி:-ஸ்த்ரீ-உத்பவ:-பு - இந்த-௬-ம்-உத்பத்திக்குப்பெயர்-

ப்ராணீ து சேதனோ ஜன்மீ ஜந்துஜன்யுசரீரிண: |

ப்ராணீ-பு-சேதன:-ஜன்மீ-பு-ஜந்து:-ஜன்யு:-சரீரீ-பு- இந்த-௭-ம்-மனுஷ்யர் முதலான ப்ராணிகளுக்குப்பெயர்-

ஜாதிர்ஜாதஞ்ச ஸாமான்யம்

ஜாதி:-ஸ்த்ரீ-ஜாதம்-ஸாமான்யம்-ந-இந்த-௩-ம்-ஜாதிக்குப்பெயர்-

வ்யக்திஸ்து (ப்ருதகாத்மிகா) |

வ்யக்தி:-ஸ்த்ரீ-இந்த-௧-ம்-ப்ருதகாத்மிகா-ஜாதிக்குவேறான ஜாதிக்குப்பெயர்

சித்தந்து சேதோ ஹ்ருதயம் ஸ்வாந்தம் ஹ்ருன்மானஸம் மன: |

சித்தம்-சேத:-ந-ஹ்ருதயம்-ஸ்வாந்தம்-ஹ்ருத்-மானஸம்-மன:-ந-இந்த-௭-ம்-மனஸுக்குப்பெயர்-

இதி காலவர்க்க:

காலவர்க்க: - காலத்தோடேசேர்ந்த-வர்க்கங்களுடைய ஸமூஹமானது -இதி-முடிந்தது-

[illegible]

[illegible] ந்த-ம்-பக்ஷிக்குப்பெயர்.

[illegible] -இந்த-உ-ம்- [illegible] மறவாமலிருக்கிறபக்ஷிக்குப்பெயர்;

[illegible] -இந்த உ-ம் [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்- [illegible] ருக்குகைக்குப்பெயர்

[illegible] -இந்த உ-ம் [illegible] செய்கிறத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம். [illegible] த்தைபுருஷிக்கிறத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] -இந்த-உ-ம்- [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்- [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம் [illegible] பக்ஷிக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம்-கெடுதியைநினைக்குகைக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம்) [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்- [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்- [illegible] கேதத்துக்குப்பெயர்-

(யா) வ்ருத்திவர்த்திவிச்சேதா

அவ்ருத்திவர்த்தி - விச்சேதா-க்ஷ்ரு - இந்த உ-ம்- நம்பிக்கையில்லாமைக்கிட்பெயர்.

ஸம்விதாகூ வ்ருத்திஜ்ஞாநம் ... அவ்ருத்திஜ்ஞாநம்-ம-நியமூ-ஸம்ஸ்ரு வஃ-ஸம்ஸ்ரு வஃ-ஸு ஷீகாரஃ-ஸமூஹ்ய-வமவ்ருதிஸ்ரு வஃ-ஸம்மாயிஃ- யா-இந்த-ம-ம்-ஷீகாரத்துக்குப்பெயர்-

ஜ்ஞாநம்-ம- இந்த-க ம்- மொக்ஷியீ-மொக்ஷ விஷயகமான புத்திக்குப்பெயர்-

விஜ்ஞாநம்-ந இந்த-க-ம் ... யொஃ-மொக்ஷத்துக்கு வேருயிருக்கிற - ... த்திலேயும்- ... த்திலேயுமிருக்கிற புத்திக்குப் பெயர்-

... கைவல்ய நிவாணம் - ... யஃ- ... மொக்ஷஃ - ... - இந்த-ஆ-ம்-மொக்ஷத்துக்குப்பெயர்.

... ஜ்ஞாநம்-க-அவித்ய ... இந்த- க-ம் அஜ்ஞாநத்துக்குப்பெயர்-

விஷயாஃ-மொ ... இந்த-க-ம் ... த்துக்கும் - ... த்துக்கும் ... த்துக்கும் - ... த்துக்கும் - ... த்துக்கும் - ஸாதாரணமானபெயர்.

ஹ்ருஷீகம்-விஷயீ-... ம-இந்த-க-ம் இந்திரியங்களுக்குப்பெயர்.

கர்மேந்திரியம்-க- இந்த-க-ம் - வாயாதிவா யாயுபஸ்தவாக் பாணி-பாதங்களென்கிறஐந்துக் கும்பெயர்.

... இந்த-க- ம்-... ஜிஹ்வா ... கண் ... ங்களென்கிற ஐந்துக்கும்பெயர்.

| | |
|---|---|
| தூவரஸ்து கஷாயர் (வ்ரீ) | க•வரஃ-டா-தூவரஃ-கஷாயஃ-வ•-இந்த-உ-ம்-துவர்ப்புக்குப்பெயர்- |
| தியஸ்ரா | தியஸ்ரஃ-இந்த க-ம் தித்திப்புக்குப்பெயர்- |
| லவணஃ | லவணஃ-வ-இந்த க ம் உப்புக்குப்பெயர்- |
| கடுஃகசஅ\| | கடுஃ-வ-இந்த க-ம் அழலுக்குப்பெயர் - |
| திக்தா | திக்தஃ-வ-இந்த-க-ம் கசப்புக்குப்பெயர்- |
| ஃமு அ | அம்லஃ-வ-ஊஷ்மஃ-வ-இந்த-க ம்- புளிப்புக்குப்பெயர்- |
| (ஈஷாஃவ•ஸி ஈஷ்ஷு ஷ்ட திதிஷ்\| | ஷட்ஷட்-இந்த-க-ம்- ஈஷாஃ-ஈஷாஷ கஞ்சணபோது-வ-ஸி-வ-ஷ்ஷமாயிருக்கும்-ஈஷ்ஷு அந்த ஈஷத்தைஉடைத்தான வஸ்து அகமானபோது-தி ஷ்- மூன்று ஷ்ஷங்களிலேயுமிருக்கும் - |
| (விஃதெஃ•ஜைஃ) வுஸ்ஃஜை ஃஜெஃஜஃஜெஅஜெ (ஃஜஃ) | உபஃஜை-வ- இந்த-க-ம்- விஃதெஃஜெஃ ஜாஜாஷ்ஷுங்க-ஃஜி-க்கிறத்திலேலே உண்டாயுஃ-ஜஃஜெஃஜெ-ஜஃங்களுக்கு- ஃஜெஃஜமாயிருக்கிறஃஜெ-ஃயத்துக்குப்பெயர்- |
| சூஜெஃ (ஜெஃதிதிஷஃரீ) | சூஜெஃ-வ-இந்த க ம்-சதிதிஷஃரீ-ஷஃஷஃஷஃ-ஷஃஷ்வக்கிற அந்தஷிஃஷ த்துக்குப்பெயர்- |
| (வாயு ஷ்ஷக ஃஷணாக) | சூஷணாஃ-வாயு ஷ்ஷக-இது முதல் மேல் சொல்லப்போகிறஷ்ஷுஷஷ்ஷு-ஷஷ உண்டானஷஷங்கள்-வாயு ஷ்ஷக-விஷஷ் ஷ்ஷத்தைஉடைத்தாயிருக்கும்- |
| ஷஃகஷீஃஷ திஷஃரீ | ஷஃகஷீஃ-ஷ-திஷஃரீ-ஷ-இந்த உ-ம் ஃஜெஃஜஷ்ஷுகஷீக்கிறஷத்தையுடையவஸ்துவுக்குப்பெயர் - |
| ஷஷஷ்ஷஷஷஷ\|• (௬௦) ஜஷ்ஷஷஷஷ | ஷஷஷஃ-ஷஷஷஷஃ-ஜஷ்ஷஷஃ-ஷஷஷஃ-இந்த-க-ம்-நல்லஷத்தையுடையவஸ்துவுக்குப்பெயர்- |
| நாஜெஃஷ்ஷவெவாஷஷஃ | சூஜெஃ-ஷ-ஃவெவாஷஷஃ- இந்த-உ-ம்-கர்ப்பூரம் முதலான ஃவெவாஷாஷ்ஷு த்துக்குப்பெயர்- |

[illegible]

[illegible] இந்த-உம் [illegible]த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] விருடையத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-௰ம் வெளுப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-௩ம் வெளுமையும்பச்சையும்-கலந்தவண்ணத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த-௩-ம்- [illegible] கொஞ்சம்வெளுப்புக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த எ-ம் கறுப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-௩-ம்-மஞ்சள்நிறத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த-௩-ம்-எலைப்பச்சைநிறத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ௩ ம்-செகப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-௩-ம்-[illegible] செக்கழிநீர்பூவின்நிறத்தைப்போலொத்தநிறத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-௩-ம்-[illegible] மில்லாமலிருக்கிறசெகப்புக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த-௩-ம்-[illegible] வெளுத்தசெகப்புக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த-உ-ம் - பொற்கம்ன வண்ணத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ௩-ம்-கறுப்பும்-செகப்புங்கலந்த-வண்ணத்துக்குப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கூ ம் - [illegible] க்குப்பெயர். |
| [illegible] \| கடுகு \| | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] க்குப்பேர் [illegible] முதல் [illegible] முண்டான - [illegible] யிருந்தால் - [illegible] மாயிருக்கும் - [illegible] மாகவும் [illegible] களும் - [illegible] - அந்த [illegible] எந்த [illegible] த்திலேயிருக்குமோ - அந்த [illegible] மாயிருக்கும், |
| இதியீ [illegible] | [illegible] யோடேசேர்ந்த [illegible] டைய [illegible] மானது - இதி முடிந்தது |
| [illegible] \| கடுள \| | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] ட்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர். |
| [illegible] \| கடுகு \| | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கூம் - [illegible] என்கிற [illegible] யையும் - [illegible] என்கிற [illegible] மும் - [illegible] த்துக்கும் [illegible] த்தோடே [illegible] யைக்குப்பெயர், |

ஸ்ருதிஸ்த்ரீவேதஆம்நாய | ஸ்ருதி ஸ்த்ரீ-வேதஃ-ஆம்நாயஃ-ஈ-இந்த-ம்-வேதத்துக்குப்பெயர்-

த்ரயீ ... (தத்ரயீ) ககே | த்ரயீ ... இந்த-க-ம்-தத்ரயீ- அந்த வேதத்திலேவிதிக்கப்பட்ட-யஜ்ஞாதிகளுக்கு பெயர்

ஸ்த்ரியாம்ருக் ஸாமயஜுஷீ | ருக் - ஸ்த்ரீ - ஸாம - யஜுஸ் - இந்த-ம்-வரிசையாய்-ருக்கு - ஸாமவேத - யஜுர்வேதங்களுக்குப்பெயர்

| (இதிவேதாஸ்த்ரய) த்ரயீ | த்ரயீ ஸ்த்ரீ - இந்த க-ம் - இதிவேதாஃ-த்ரயீ இந்தசொல்லப்பட்டமூன்றுவேதங்களுடைய கூட்டத்துக்குப்பெயர்.

(ஶிக்ஷேத்யாதி ஶ்ருதே ... ) ஶிக்ஷா-ஆதி-ஶிக்ஷா-வ்யாகரணம் - ... [illegible] ... ஜ்யோதிஷம் ... இந்த-க-ம்-ஶ்ருதேஃ-வேதத்துக்கு-... என்றுசொல்லப்படும்.

ஓங்காரப்ரணவௌ (ஸமௌ) | ஓங்காரஃ-ப்ரணவஃ- ... - இந்த -உ - ம் - ப்ரணவத்துக்குப்பெயர்

இதிஹாஸஃ புராவ்ருத்தம் | இதிஹாஸஃ-... புராவ்ருத்தம் - இந்த-உ-ம்-பாரதாதிகள் முதலானதற்குப்பெயர்

... (... ) ... | ... - இந்த க-ம் - உதாத்தாதி ... ஸ்வரத்துக்கு ப்பெயர்

ஆந்வீக்ஷிகீ தண்டநீதி (ஸ்தர்க வித்யா ... ) | ககே | ஆந்வீக்ஷிகீ-தண்டநீதிஃ-ஸ்த்ரீ-இந்த உ-ம் -தர்கவித்யா ... யொரு வரிசையாய் தர்க்க ... த்துக்கும் நீதிஶாஸ்த்ரத்துக்கும்பெயர்?

ஆக்யாயிகோபலப்தார்த்தா | ஆக்யாயிகா - உபலப்தார்த்தா-ஸ்த்ரீ இந்த உ-ம் ... மான அர்த்தத்தை உடைத்தான கதைக்கிப்பெயர்

புராணம் பஞ்சலக்ஷணம் | புராணம்-பஞ்சலக்ஷணம்-ந இந்த-உ-ம்-பஞ்சலக்ஷணம்-அஞ்சுலக்ஷணங்களோடேகூடின ஸர்க ... புராணம்முதலானதற்குப்பெயர்,

வம்வகேஷுணமாவநு - ஸமர்த்த - வ்ருத்திஸமர்த்த - வம்ஸம்ஸாரகாளிதம் - இந்த - இ - மென்றறியத்தக்கது.

வ்யவகு - ர - கயா - ஸீ இந்த - உ - ம் - க ளையெக்கிப்பெயர்.

வ்ஹவிகா - வ்ஹைஷிகா ஸீ - இந்த - உ - ம் - மருஷாயர்த்தையுடையமரத்துக்குப்பெயர்.

ஸ்ருதி - யஜ்ஞஹிதா - ஸீ - இந்த உ - ம் - ஈர வாஜியஞ்ஞத்துக்குப்பெயர்.

ஸாஹிருதி - ஸீ - ஸம்பூஷம் - வ - இந்த - உ - ம் - கநெகமெங்களிவிருக்கிற யத்தை - ஒன்று ப்சேர்ந்தமரத்துக்குப்பெயர்.

ஸதஸ்ரா - ஸதஸாயர் - ஸீ - இந்த உ - ம் - க விஸகிஷமிஜஞாயமாய்கொடுக்கப்படுகிற ஸாகம்ஸத்துக்குப்பெயர்.

கிம்வதம்தீ - ஜநஸ்ருதி ஸீ இந்த உ - ம் - ஜோகவதந்திக்கிப்பெயர்,

வாதா - வ்ருத்தி - ஸீ வ்ருத்தாந்த - உதந்த - வ - இந்த ரு - ம் - வ்ருத்தாந்தத்துக்குப்பெயர்.

ஹூயஃ - வ - ஹுவ் - ஹூவா - ஸீ ஆஹியாநம் பாம்யெயம் - நாம - ஆ - இந்த - ரு - ம் - நாமயெயத்துக்குப்பெயர்.

ஹூதி ஆகாரணா - ஸீ - ஆஹ்வாநம் - இந்த ரு - ம் - அழைக்கிறதற்குப்பெயர்.

ஸம்ஹூதி - ஸீ - இந்த - ரு - ம் - பஹுஹிஃக்கா அநேகப்பேர்கூடி அழைக்கிறதற்குப்பெயர்.

விவாதஃ - வ்யவஹாரஃ - வ - இந்த உ - ம் - வ்யவஹாரத்துக்குப்பெயர்.

உபந்யாஸஃ - வ - வாஙுமுகம் - இந்த உ - ம் - உபந்யாஸத்துக்குப்பெயர்.

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible]-இந்த-உ-ம் [illegible]க்கிறதற்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-உ-ம்-ஆணைக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-உ-ம் கேழ்க்கிறதற்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த உ-ம்-உத்தரஞ்சொல்லுகிறதற்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-உ-ம்-தப்புவழிக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-உ-ம் இல்லாததோஷத்தை மேல்போடுகிறதற்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-க-ம் [illegible]ல் உண்டான [illegible]த்துக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible] இந்த-உ-ம்-கீர்த்திக்குப்பெயர். |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible] முதலானதிலே - இரண்டுமூன்று தரம்சொல்லுகிறசப்தத்துக்குப்பெயர், |
| [illegible] | [illegible] இந்த உ-ம் - ஒறப்பாய் சொல்லுகிறவார்த்தைக்குப் பெயர். |
| [illegible] | [illegible]-இந்த-க-ம் [illegible] முதலானதிலே உண்டான [illegible] எந்தவிகாரமுண்டோ [illegible] - அதற்குப்பெயர். |
| [illegible] | [illegible] |

[illegible] [illegible] மஹோதயே | — [illegible] - [illegible] - இந்த-கம்-பி ரெண்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஸத்திவாத (ஸம்ஸ்ருதா) — [illegible] ஸத்திவாத: - இந்த-உம் ஸம்ப்ரயவா ரெண்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] (ஸுவகாரமீ) [illegible] | — [illegible] - இந்த கம்-ஸுவகாரமீ அதட்டு கிறவார்த்தைக்குப்பெயர்

(யஸ்ஸ [illegible] உடனா [illegible]) [illegible] — [illegible] - இந்த-கம் [illegible] - [illegible] தையோடே கூடின - உடனா [illegible] - வார்த்தைக்குப்பெயர்-

(நந்) ஸ்வாக்ஷாரண (யஸ்ஸ்ரு தாகெம்ரா ரெசேயச்சம் வ நி) [illegible] | — ஸ்வக்ஷாரண - [illegible] - இந்த கம் ரெசேயச்சம் வ [illegible] ஸமத்தைக்குறித்த [illegible] - [illegible] - [illegible] - கூப்பிடுதலுக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] - இந்த - உ-ம் உ[illegible] வார்த்தைக்குப்பெயர்-

[illegible] (நயர்க [illegible]) | — [illegible] - இந்த-கம்- [illegible] யோஜனமில்லாத வார்த்தைக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible]) — [illegible] - இந்த-கம்- [illegible] - அடிக்கடிசொல்லுகிறவார்த்தைக்குப்பெயர்

விஶாவாக் [illegible] | [illegible] | — [illegible] - இந்த உம்- [illegible] வேலையில் சொல்லுகிற வார்த்தைக்குப் பெயர்

விவ [illegible] (விரோதயோக்தி) — [illegible] - இந்த-கம் - விரோதயோ க்தி - விரோதமாய் சொல்லுகிற வார்த்தைக்குப் பெயர்

[illegible] ([illegible]) — [illegible] - இந்த-கம் - [illegible] [illegible] தியினாலே [illegible] சொல்லுகிறவார்த்தைக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] - இந்த உம் [illegible] மான வார்த்தைக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] | — [illegible] இந்த-உம்- மோச சஞ்செய்கிறவார்த்தைக்குப்பெயர்

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - இந்த உம்-சொல்லியனுப்புகிற வார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - மேல்சொல்லப்போகிற வார்த்தைக்களான - [illegible] முதல் - [illegible] வரைக்கும் உண்டான [illegible]களிலே மூன்றுயிடங்களிலேயுமிருக்கும் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - கம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - கம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - உம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - உம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - உம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கம் - [illegible] மாயும் [illegible] மாயுமிருக்கிறவார்த்தைக்குப்பேர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த உம் - [illegible] மானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கம் - [illegible] களிலேயோசித்திருக்கிற [illegible] யாவது [illegible] த்தையாவது உடைத்தான வார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த - கம் - [illegible] பிலேயுண்டானவார்த்தைக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இந்த உம் உயிர்தெரிக்கும்படியாய் சொல்லுகிறவார்த்தைக்குப்பெயர் |

[illegible]-இந்த-உ-ம்-[illegible]மான வார்த்தைக்கிப்பெயர்.

[illegible]-இந்த உ-ம்-சொல்லத்தகாத வார்த்தைக்கிப்பெயர்,

[illegible]-இந்த-உ-ம்-[illegible] விதமான [illegible]த்தையுடைய வார்த்தைக்கிப்பெயர்,

[illegible]-இந்த-உ-ம்-[illegible]தெரியாமலிருக்கிறவார்த்தைக்கிப்பெயர்,

விதயம்-இந்த-க-ம்-[illegible]-[illegible]மான வார்த்தைக்கிப்பெயர்.

[illegible]-இந்த-உ-ம் [illegible]மாயும்-சிரிப்போடுஞ்சொல்லுகிறவார்த்தைக்கிப்பெயர்

[illegible]-[illegible] இந்த-உ-ம்-[illegible] காலத்தில்[illegible]த்திலுண்டாகிற[illegible]த்துக்குப்பெயர்

[illegible]-இந்த-க-ம்-உண்மையான வார்த்தைக்கிப்பெயர்

[illegible]-இந்த [illegible]கள்-[illegible]-[illegible]வைச்சொல்லும்போது-[illegible]-மூன்றுலிங்கங்களிலுமிருக்கும்

[illegible]-வாக்கோடே சேர்ந்த[illegible]ளுடைய [illegible]மானது [illegible]-முடிந்தது.

---

[illegible]-இந்த-கள-ம்-[illegible]த்துக்குப் பெயர்.

[illegible]-இந்த-க-ம் - [illegible]ளுடையவும் - எலிச்சரகுகளுடையவும் [illegible]த்துக்குப்பெயர்

[illegible]-இந்த-க-ம்[illegible]

[illegible] ஶப்தத்துக்கு ப்பெயர்,

[illegible] ([illegible])

[illegible] - இந்த-ம் வீணை முதலான வாத்யங்களுடைய ஶப்தத்துக்குப்பெயர்

[illegible] ([illegible]) - என்கிற முதலான - [illegible] - என்கிற பாதத்தில் பிறந்த [illegible] ஶப்தங்கள் - வீணாயா: - வீணையினுடைய [illegible] ஶப்தத்துக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த உ-ம்-கும் பலிஷ்டமான எருச்சலுக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - உ - ம் [illegible] ஶப்தக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த-உ-ம் [illegible] ஶப்தக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த-உ-ம் - பாட்டுக்குப் பெயர்

[illegible] - இந்த இரண்டு ஶப்தங்களும் [illegible]

[illegible] ஶப்தம் முதலான [illegible] ஶப்த - முடிந்தது -

---

[illegible] - இந்த-எ-ம் [illegible] இந்த ஏழும் - [illegible] - வீணையிலும் கண்டத்திலும் - உண்டாகிற [illegible] ஸ்வரங்களுக்கு ப்பெயர்

[illegible] ([illegible])

[illegible] ஸ்வரமானது - [illegible] ஸ்திதியைப்போலொத்தது

[illegible] ([illegible]) - [illegible] ஸ்வரமானது - [illegible]

[illegible] நிலைப்போலொத்தது.

([illegible]) [illegible] [illegible] - [illegible] ஆட்டினுடைய நிலைப்போலொத்தது.

([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] நிலைப்போலொத்தது.

([illegible]) [illegible] [illegible] - [illegible] தகாதத்தி லுண்டாயிருக்கிற [illegible] - கோகிலத்தினுடைய நிலைப் போலொத்தது,

[illegible] ([illegible]) [illegible] மானது வாஜீ [illegible] - குதிரையினுடைய நிலைப்போலொத்தது.

நிஷாதம் ([illegible]) நிஷாதமானது - [illegible] - ஆனையினுடைய நிலைப்போலொத்தது -

([illegible]) [illegible] மாத்திரம் - [illegible] திருக்கிற - [illegible] - இச் சொன்னமயில்முதலானதுகளுடைய - நிலைப் போலொத்தது,

காகலீ ([illegible]) காகலீ - இந்த - க - ம் - [illegible] மாயும் [illegible] மாயுமிருக்கிற - [illegible] க்கிப்பெயர்,

([illegible]) [illegible] - இந்த - க - ம் - [illegible] மாயும் - [illegible] மாயுமிருக்கிற - [illegible] க்கிப்பெயர்,

[illegible] ([illegible]) [illegible] - இந்த க - ம் - [illegible] க்கிப்பெயர்,

[illegible] ([illegible]) [illegible] ) | கஅச |

[illegible] இந்த - க - ம் - [illegible] மிகவும்கயி சமான்ஸ்வரத்துக்குப்பெயர் - [illegible] - என்கிற [illegible] மூன்று ஸ்வரங்களும் - [illegible] மூன்றுவிதங்களிலேயுமிருக்கும்.

[illegible] கநாரொ

[illegible] கநாரர் - [illegible] - இந்த - உ - ம் - [illegible] தரீ தவாதங்களைச்சரியாய் மூடிக்கிற தற்கு ப்பெயர்.

வீணா வல்லகி விபஞ்சீ

வீணா வல்லகீ விபஞ்சீ - ஸ்த்ரீ - இந்த கூம் வீணைக்குப்பெயர்.

(ஸாதந்த்ரீஸஹிதா) பரிவாதிநீ [illegible]

பரிவாதிநீ - ஸ்த்ரீ - இந்த - க - ம் [illegible] தந்த்ரீ [illegible] ஏழுதந்தியோடேகூடியிருக்கிற - ஸா. அந்தவீணைக்குப்பெயர்,

ததம் (வீணாதிகம் வாத்யம்)

ததம் - ந - இந்த - க - ம் - வீணாதிகம் வாத்யம் - வீணைமுதலான தந்த்ரீ வாத்யங்களுக்குப்பெயர்.

ஆநத்தம் (முரஜாதிகம்)

ஆநத்தம் - ந - இந்த - க - ம் - முரஜாதிகம் - [illegible] முதலான [illegible] வாத்யங்களுக்குப்பெயர்.

வம்சாதிகம் து ஸுஷிரம்

ஸுஷிரம் - ந - இந்த க - ம் - வம்சாதிகம் - புல்லாங்குழல் முதலான [illegible] வாத்யங்களுக்குப்பெயர்,

(காம்ஸ்யதாலாதிகம்) கநம்

கநம் - ந இந்த - க ம் - தாலாதிகம் - தாளம் முதலான காம்ஸ்யம் - வெண்கலவாத்யங்களுக்குப்பெயர்

(சதுர்விதமிதம்) வாத்யம் வாதித்ரா தோத்யநாமகம்

வாத்யம் - வாதித்ரம் - ஆதோத்யம் - ந - இந்த கூ - ம் - இதம் - சதுர்விதம் - வாத்யம் இந்தநாம்சொல்லிய - ததம் - ஆநத்தம் - ஸுஷிரம் - கநம் - என்கிறநாலுவகைவாத்யங்களுக்கும்பெயர்.

ம்ருதங்கா முரஜா

ம்ருதங்காம் - முரஜா - ஸ - இந்த உ - ம் - மத்தள வாத்யத்துக்குப்பெயர்.

(ஹொ) [illegible]

[illegible] - ஸ இந்த க ம் மடியில்வைத்துக்கொட்டுகிற மத்தளத்துக்குப்பெயர்,

[illegible]

[illegible] - ஸ - இந்த - க - ம் - மார்பில்தழுவிக்கொட்டுகிற மத்தளத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] (த்ரயம்) [illegible]

[illegible] - ஸ - இந்த - க - ம், மேலாக ஒருபக்கத்தில்கொட்டுகிற மத்தளத்துக்குப்பெயர், த்ரயம் - [illegible] - இப்படி மூன்றுவித மானமத்தளமென்றறியத்தக்கது.

[illegible] இந்த உம் வீரவண்மையத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த உம் ஜெயிக்கப்பெயர்

[illegible] இந்த உம் பெரியடம்பாரத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த கம் வீணாதிவாத்யம் வீணை முதலானவாத்தியங்களை வாசிப்பிக்கிற கொடுக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த கம் வீணையினுடையதண்டிக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த உம் வீணையினுடையகாயிக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த கம் [illegible] வீணையினுடையசரீரத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த உம் சதிர்கட்டு கிறவிடத்துக்கும்பிரடைக்குப்பெயர்

[illegible] டமாரமும் [illegible] டவண்டையும் [illegible] தவிலும் [illegible] கனகதப்பட்டையும் [illegible] உடுக்கையும் வாத்யவிசேஷங்களென்றறியத்தக்கது [illegible] என்கிறத்திறுலே [illegible] வாதிவாத்யங்களுண்டு

[illegible] இந்த உம் ஆடுகிற [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] இந்தமூன்றும் [illegible] அடவிலே [illegible] வாத்யங்களுடையவிளம்பகாலத்துக்கும் [illegible] காலத்துக்கும் [illegible] காலத்துக்கும்பெயர்

ஈசஅ ஶ்ரீமத் - வ்ய - ஸாட்யஸங்க் - டீகா

காலா (காலகி யாஸாநம்)

காலாக்-வரு- இந்த க-ம்-காலகியாஸாநமு நாழிகாலத்துக்கும் ... உண்டாயிருக்கிற ... துப்பெயர்

வயஸாஸு

வயஸ் வரு - இந்த-கம் ... ங்கள்-... யாயிருக்குகைக்கிப்பெயர்

(ஶ்யா ... யா ; ககக | ...

... நாட்யம் ... நாட்ய ...

... தௌர்யத்ரிகம் ( ...

... (நாட்ய) ... |

தௌர்யத்ரிகம் நாட்யம்-ஈ-இந்த-உ-ம் - ... ஆட்டம்-பாட்டு-மேளம் என்கி ற இந்த ரூ-ம்கூடுகிறதற்குப்பெயர்-

... ஸ்ரீ வெஷயார்-வ ...

வரு-இந்த-ரூ-ம் ஸ்ரீ வெஷயாஸ்-ஸ்ரீ வேஷத் தையரித்துக்கொண்டு ... செய்கி ற ... க்குப்பெயர்-

(நாட்யாகள)

நாட்யாகெள - நாட்ய ... என்று-... இந்த ... இதுமுதல்- ... என்கிறவரைக்கும் மேல்சொல்லப்போ கிற பேர்கள்-நாட்ய ... த்தக்கது

கணிகாஜ் ... |

... - இந்த - க - ம் கணிகா-... க்குப்பெயர்

... வதி (...

... இந்த-க-ம்-... டப்பிறந்தாளுடைய ... வுக்குப்பெயர்

... இந்த - க - ம்-... குப்பெயர்

... (ஜநகோ)

... இந்த-க ம்-ஜநக-தகப்ப னுக்குப்பெயர்

... இந்த-உ - ம் ... வுக்குப்பெயர்

(ராஜா)அட்டாலகொதெவ — அட்டாலகத்தெவ: – இந்த-உ-ம்-ராஜாவுக்குப்பெயர்-

(அந்த-ர)அச்சுதாளிகா — அச்சுதாளிகா-வு இந்த-க-ம்-அந்தப்புரத்து ராஜாவினுடைய ஸ்திரீக்கிட்பெயர்-

தெவி(க்ருதாபிஷேகாயா) — தெவி-வு -இந்த-க-ம்- க்ருதாபிஷேகாயா [illegible] ஷிக்கெயான-ராஜஸ்திரீக்கிட்பெயர்-

(இதரா-) அபரீ |ககூடு| — [illegible]-வு -இந்த க ம்-இதரான மற்ற ராஜஸ்திரீகளுக்குப்பெயர்-

கவ்ருதண்டு (இவவெள்ளாக) — கவ்ருதண்டு-ம-இந்த க-ம்-[illegible] கொல்லவேண்டாதவனென்கிற வார்த்தைக்கிட்பெயர்-

(ராஜ[illegible]) ராஷ்டியஃ — ராஷ்டியஃ-வு இந்த க ம்-ராஜஃ-ராஜாவினுடைய-[illegible] மைத்துனனுக்குப்பெயர்-

[illegible] (ஓதா) — [illegible]-வு இந்த-க ம்-ஓதா-காயருக்குப்பெயர்-

(யுவ[illegible]) [illegible] — [illegible] இந்த க-ம் [illegible]-கிறபெண்ணுக்குப்பெயர்-

[illegible] |ககூக| — [illegible]-வு-இந்த-க-ம்-[illegible] க்குப்பெயர்-

கதிகா(அநிதீஜெ:ஷ்டா) — கதிகா-வா கதிகா-வு இந்த-க-ம் ஜெ ஷ்டா-அநிதீதமக்கைக்கிட்பெயர்-

[illegible](வக்ஷ)| — [illegible]-வு-க்வ[illegible]-இந்த உ-ம்-[illegible] கக்கெயைமுடிக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] (ஹாநெ| [illegible]வு க்) ட| — [illegible]-இந்த-க-ம்-வரிசையாய்-[illegible] ஜாதியாயிருக்கிறவளையும்-வெடூ-வெள்ளாட்டியையும்-[illegible] மொழியையும்-வு நி குறித்து-[illegible] - அழைக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-இந்த-உ-ம் [illegible]யத்தில் உடம்பை அசைக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] (...)

[illegible] | கக௮ |

[illegible]

[illegible] (...)

[illegible]

கக௯ |

[illegible]

[illegible]

(...) [illegible] | உ00 | [illegible]

[illegible]

[illegible] |

[illegible]

[illegible] | உ0௬ | [illegible]

[illegible]

---

[illegible] இந்த உ-ம் [illegible] யப்படுத்துகிறதுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம்-[illegible] பார்வைமுதலான [illegible] யைக்கும்--வேர்வை-மயிர் கூச்சமுதலானதுகளுக்கும்வசிசையப்பெயர்

[illegible] -இந்த-க- ம்-[illegible] இந்தஎட்டுக்கும் [illegible] மானபெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந் த- எ-ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் [illegible] த்துக்குப்பெயர் [illegible] இந்த-இரண்டு [illegible] சொல்லும்போது-[illegible] ங்களிலேயுமிருக்கும்-

[illegible] இந்த-ச ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கூ-ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| ஜைவாத்ரு, ஜைத்ரு (ஶ்ரீத்ரு ஷ்ட உ௦உ\|அகாரஷ்டம) | ஜைவாத்ரு-ஜைத்ரு-இந்த உ-ம்-ஜைவாத்ரு ஶப்தத்துக்குப்பெயர்-ஜீ-அகாரஷ்டம-தம் ஸமுதல்-இந்த-சச-ம்-ஜைவாதவானவஸ வ அகமாருல்-த்ரீ ஷ-மூன் றலிங்கத்திலேயுமி ருக்கும். |
| உமாதாஸனை ஜீதிஜீர்ணா யஸ்மை\| (விகாரோநாமஸோ (ஹாவோ | உமா-தாஸ:-வ-ஜீதி:-ஜீர்-ணா-ஸ ஸ-ம-இந்த-சு-ம்-ஸமயத்துக்குப் பெயர். ஹாவ:-வ-இந்த-க-ம்-ப்ரதாஸ:-விகார:-ஸ ஸத்தையுண்டாக்குகிற-பாயீஹாவ-வ்யபிசாரீ ஹாவ-ஸாத்விகஹாவங்க ளென்கிற பேரையுடை யலௌகிக ரத்துக்குப்பெயர், |
| ஹாவோ (ஹாவபோ ய க ) உ௦௲\| | கந-ஹாவ:-வ இந்த க ம்-ஹாவபோயக: அந்தஹாவத்தைத் தெரிவிப்பிக்கிற - சேஷ்விகா ஸத்துக்குப்பெயர், |
| மவேர்ஹிதாதொஷ்டசாரோ | மவ-ர:-சுஹிதா-ம:-சுஹாசார:-வ இந்த க-ம மவத்துக்குப்பெயர், |
| தாம (ஶிதஸைதாமதி:)\| | தாம:-வ - இந்த-க-ம் - ஶிதஸைதாமதி:-தான்-உசுக்யஷ்-னெனகிற ஶிதைனமத்துக் குப்பெயர், |
| சமாதுர:வாரீஸவ: வரீஹா ஶ்ரீவா யா\|உ௦௪\| ரீஷாவகா பாவஜாவஷேஷ தசைஸ்ஸ்சுஷ்ண ஶ௦\| | சமாதுர:-வாரீஸவ: வரீஹாவ:-வ - ஶ்ரீவ யா ரீஷா சுவகாமா-சுவஜா-வீ -சுவஷே ஷம௦ வா-சுவஷேஷ௦ - சுவஸ்சுஷ்ண௦-வா-சு வஸ்ஷ்ண௦-சுவஸ்சுஷ்ண௦ - சுவஸ்ஷ்ண௦-ம- இந்த -கூ-ம்-சுவகாமத்துக்குப்பெயர், |
| ஜநாக்ஷம்வீ ஞா வாவீ ஷா ஜா | ஜநாக்ஷம்-ம-வீ: - த வா-வீ ஷா - ஜா- ஷீ இந்த-மு-ம்-ஜைஜக்கிப்பெயர், - வீ ஷாவ ஶம் வ ஶிமத்திலுமுண்டு |
| (ஸ (வத வா) ஜ்ஞ:)\|உ௦௫ | சுவத வாஷீ-இந்த-க-ம்-சுஜ்ஞ:-உதரா ள் ளுலேஉண்டாயிருக்கிற-ஸா-அந்தஜைஜக்கி ப்பெயர் |

[illegible] - இந்த-உ-ம்-பொறுமைக்கிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த க-ம் - [illegible] [illegible] கவேணுமென்கிற ஆசைக்கிப்பெயர்,

[illegible] இந்த-உ-ம்-பொறுமையில்லாமைக்கிட்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் - [illegible] [illegible] ணங்களுண்டாயிருக்கச்செய்தேயும் [illegible] ஷங்களை ஏறிப்பிக்கிறதற்குட்பெயர்.

[illegible] - இந்த-க-ம்-பகைக்கிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-க-ம்-[illegible] கத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-க-ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-எ-ம் கோபத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] - இந்த-க-ம்-[illegible] [illegible] க்கைக்கிப்பெயர்

[illegible] - இந்த-உ-ம்- [illegible] வேசம்முதலானதினுலே உண்டான-[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-[illegible] ம்-[illegible] த்துக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த-[illegible] ம்-ஆசைக்கிப்பெயர்-

(ஸாக்ஷாத்) ஸாக்ஷா (து

யொக)|

உபாயி(நாங்ாயஸ்கலிங்கா

(வாஸ்ஸூயிகங்ாபவீவ்யா)

உகo|

(ஸூலிங்காஷ் த்கிரையூரம

கோத் ணோராபுலிக்க (வஜெ)

உதாஹொா வ்யவஸாய(ஸூ)

(தவீயக் ( க்திஸதிஸூக்)

உகக|

கபடோ(ஷீ)வ்யாஜகூஷொ

உபயஸக்பெகபடவெக்கா ஷூதி

நிக்கூதிஸாஸூo

வூஸாதெபவயாபதா|

டகஉ|

கௌதஷூஷம் கௌதாகம்

ஙகாதாகம்ஙகாதஷூஷம்|

(ஷீணாo)விஷாஸாபிஸ்பொக

ஷூஸாஷிதo (கயா) |உகங|

ஷூஷாஷீணெ) ஷூதீஷாஷாக்கி

ஸூாஸாவஜாக)

ஸாக்ஷாஷீ—ஆ-இந்த-க-ம் ஸாக்ஷாதுலக்

சுயிகமான அர்த்தஆசைக்கிப்பெயர்,

உபாயி-உபயஸ்லிங்கஷீ-இந்த-உ-ம்-

யகலி-ரெட்டைக்கிப்பெயர்,

சூயிக-வ-இந்த-க-ம்-கவஸீவ்யா-க

ஸம்பவமானபீடைக்கிப்பெயர்-

லிங்க-ஸூதிஷீ-சூய ா-இந்த-க ம்

லிங்கிக்கிறதற்குப்பெயர்,

உல்கணா-உக்கலிகா-ஷீ-இந்த-உ ம்-உ

த்ஸாவஸரமபியில் காலவிளம்பத்தை ஸ

ஹிக்காமல் தடுமாறுகைக்கிப்பெயர்,

உதாஹொ-வ்யவஸாய-பா-ஸய வஸ

வா-இந்த உ-ம் ஹாகாயக் விஷய மான உ

தாஹத்துக்குப்பெயர்,

வீய-இந்த க-ம்-கதிஸக்திஸூ-மிக

வும்ஸூமான-ஸ-அந்தஉதாஹத்துக்குப்

பெயர்,

கபடோ-வ-ந வ்யாஜக-ஷூஷ-உபயக-வ

ஸ-கூ-பெகவா-ந-கஷூதிக நிகூதிக-ஷீ

ஸாஷூo-ம-இந்த-க-ம்-கபடத்துக்குப்பெயர்-

கபடமாவது-ஒன்றை உபெஷித்ததுபோலெ

ஸ்பித்துமற்றென்றைச்செய்கை,

வூஸாதக வ கவயாதா-ஷீ-இந்த உ-

ம்-ஸாவபாபமில்லாததற்குப்பெயர்-

கௌதஷூஷம் - கௌதாகம் ஙகாதாகம்-

ஙகாதஷூஷம்-ந-இந்த-ச ம் - கவடுவக்வஸ

லை-ஊஷிக்கிறதற்குப்பெயர்-

விஷாஸக-பிஸ்பொக-விஷ க-வ ஷிதo-

ந-ஷொ-ஷீ ஷ ஷீ-ஊதி-இதுமுதலான-கதீ-

இந்த-ஷாஷாக-ஷாவங்கள்-ஷீணா-ஷீ கஷு

டையஸூ மாஷாவஜாக-ஸூ மாஷாவமான

[illegible] -டிலுண்டான- [illegible] -கள்- [illegible] என்கிறத்தி லுலே விசித்தி கிலிகிரசிதாதிகளு முண்டு,

[illegible] — [illegible] ஷிர்களுடையவரிஷாலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -இந்த-ரு-ம்-வ்யாஜத்துக்குப்பெயர்- வ்யாஜமா [illegible] மாய்ஒன்றை [illegible] த்ததுபோலக்காட்டிமற்றொன்றைச்செய்கை,

[illegible] — [illegible] இந்த-ரு-ம் பந்தடிக்குகைமுதலான விளையாட்டுக்குப்பெயர்,

[illegible] — [illegible] இந்த ரூ-ம் வேர்வைக்குப்பெயர்,

[illegible] — [illegible] -இந்த-க ம்- [illegible] ஸ்தாதிகளிலுலே [illegible] யைவிட்டிருக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -இந்த-க-ம்- [illegible] மாதிகள் ளுலேஉண்டானரோமாஞ்சி சரீரவிகாரங்களை [illegible] முதலானதிலுலேமறைக்கிறத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] — [illegible] -இந்த-உ-ம்- பரபரப்புக்குப்பெயர்,

[illegible] — [illegible] -இந்த- க ம் - [illegible] கையிலுலேதலைமுதலானதில்குத்துகிறத்துடன்கூடினசிரிப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -இந்த-க-ம் [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -இந்த க-ம்- [illegible] த்தமரனசிரிப்புக்குப்பெயர்;

[illegible]

[illegible] இந்த உ-ம்-மயிர்க்கூச்செரியுகிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-ஈ-ம்-அழுகைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் கொட்டாவிவடுகிறதற்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த-உ-ம்-விபரீதமாய்சொல்லுகிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-இடருகிறதற்காவது-[illegible]த்தை விடுகிறதற்காவதுபெயர்-

[illegible] இந்த-ரு-ம்-நித்திரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-சோம்பலுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-ஈ-ம் புருவத்தைநெறிக்கிறதற்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] வத்திலே-[illegible]மாயிருக்கிற [illegible]க்கிப்பெயர்.

[illegible] இந்த-ஞ-ம்-[illegible]வத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-உ-ம்- நடுக்கத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-ரு-ம்-[illegible]வத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]த்தோடேசேர்ந்த வடிங்களுடைய[illegible]மானது-இதி- முடிந்தது-

[illegible]

[illegible] இந்த டு-ம்- [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] இந்த [illegible] த்துக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த- [illegible] முக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த [illegible] பொது - [illegible] மூன்றுமிடங்களிலேயுமிருக்கும்-

[illegible] - இந்த டு-ம் இருட்டுக்குப்பெயர் -

[illegible] இந்த- [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்- [illegible] மானஇருட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த க-ம். [illegible] பக்கத்திலேயும் [illegible] த்திருக்கிற இருட்டுக்குப் பெயர்-

[illegible] டே சேர்ந்த [illegible]

---

[illegible] இந்த உ-ம் - [illegible] பட மும் [illegible] யிருக்கிற [illegible] ங்களுக்குப் பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்- [illegible] அந்த- [illegible] களுக்கு [illegible] யிருக்கிற குழி [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த - ௨ - ம் - [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - ௨ - ம் - [illegible] மலைப்பாம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ௨ - ம் பெரும்பாம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ௨ - ம் - [illegible] பாம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ௨ - ம் இருதலைப்பாம்புக்குப்பெயர்-சாரைப்பாம்புக்குப்பெயரென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்-

[illegible] - இந்த ௨ - ம் - கண்குத்திப் பாம்புக்குப் பெயர்-

[illegible] - இந்த ௨ - ம் அப்போதுதோலுரித்தபாம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ௰ - ம் - [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - ௧ - ம் - பாம்பினுடைய விஷம் - எலும்புமுதலானவைக்குக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - ௨ - ம் - பாம்பின்படத்துக்குப்பெயர்

புத்ரோதுக்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம்-பாம்பினுடையவிஷத்துக்குப்பெயர்.

...விஷஹெடிங்களுக்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம்-விஷவைத்யனுக்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம் - பாம்பாட்டிக்குப்பேர்-

...சேர்ந்த-வர்க்களுடையசப்தமானது ஊதி முடிந்தது-

---

...இந்த-உ-ம்-நரகத்துக்குப்பெயர்-

...இந்த-எ-ம்-...அந்தநரகமென்கிற ...-என்கிறதின்னுலே ... முதலானவையுமுண்டு-

... இந்த-உ-ம்-...நரகத்திலிருக்கிறஜந்துக்களுக்குப்பேர்.

...இந்த-உ-ம்-...நரகத்திலிருக்கிறநதிக்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம்-...த்துக்குப்பெயர்-

...இந்த-உ-ம்-அமிஞ்சிவேலைக்குப்பெயர் நரகத்தில்தள்ளுகிறதுக்குப் பெயரென்றுஞ்சொல்லுவார்கள்.

காரணா து யாதநா தீவ்ரவேதநா

காரணா-யாதநா-தீவ்ரவேதநா-ஸ்ரீ இந்த-௩ ம்-நரகமானவேதனைக்குப்பெயர்-

பீடா பாதா வ்யதா து:க மாமநஸ்யம் ப்ரஸூதிஜம்। ஸ்யாத் கஷ்டம் க்ருச்ச்ர மாபீலம் (த்ரிஷ்வேஷாம் பேத்யகாமி யத்)

பீடா-பாதா-வ்யதா-ஸ்ரீ-து:கம்-ஆமநஸ்யம்-ப்ரஸூதிஜம்-ஸ்யாத்-கஷ்டம்-க்ருச்ச்ரம்-ஆபீலம்-ந-இந்த-௯-ம்-து:கஸாமாந்யத்துக்குப்பெயர்-ஏஷாம்-இதுக்குள்ளே-யத்-யாதொன்று-பேத்யகாமி-விசேஷத்தை அடையுகிறதோ-தத்-அதுவானது-த்ரிஷு-மூன்றுலிங்கங்களிலேயுமிருக்கும்.

நரகவர்க்க:- நரகத்தோடேசேர்ந்தவைகளுடையவர்க்கமானது-இதி-முடிந்தது-

## இதி நரகவர்க்க:

---

ஸமுத்ரோப்திரகூபார: பாராவார: ஸரித்பதி:। உதந்வாநுததி: ஸிந்து: ஸரஸ்வாந் ஸாகரோர்ணவ:। ரத்நாகரோ ஜலநிதிர்யாத:பதிரபாம்பதி:॥

ஸமுத்ர:-அப்தி:-அகூபார:-பாராவார:-ஸரித்பதி:-உதந்வாந்-உததி:-ஸிந்து:-ஸரஸ்வாந்-ஸாகர:-அர்ணவ:-ரத்நாகர:-ஜலநிதி:-யாத:பதி:-அபாம்பதி:-ந-இந்த-௧௫-ம்-ஸமுத்ரத்துக்குப்பெயர்-

(தஸ்ய ப்ரபேதா:) க்ஷீரோத லவணோதஸ்ததாபரே -

க்ஷீரோத:-லவணோத:-ததா-அப்படியே-அபரே-இதரமான-தஸ்ய-அதின்-ப்ரபேதா:-க்ஷீரோத:-ஸுராோத:-ஸர்பிரோத:-இந்த-எழு-ஸமுத்ரங்கள்-அந்த-ஸமுத்ரத்தினுடைய-ப்ரபேதா:-பேதங்களுக்குப்பெயர்-

ஆப: (ஸ்த்ரீ பூம்நி) வார்வாரி ஸலிலம் கமலம் ஜலம் [உ௩] பய: கீலால மம்ருதம் ஜீவநம் புவநம் வநம்। கபந்த முதகம் பாத: புஷ்கரம் ஸர்வதோமுகம் [உ௪] அம்போர்ணஸ்தோய பாநீய நீர க்ஷீராம்பு ஶம்பரம்। (மேகபுஷ்பம் கநரஸ)ஸ்த்ரிஷு த்வேஷாம் பேத்யகாமி யத் ... ஜீவநீயம் கவ்யம் விஷம் ஶேவ்யம் வநம் ...

ஆப:-ஸ்த்ரீ-பூம்நி-வா:-ர-வாரி-ஸலிலம்-கமலம்-ஜலம்-பய:-கீலாலம்-அம்ருதம்-ஜீவநம்-புவநம்-வநம்-கபந்தம்-உதகம்-பாத:-புஷ்கரம்-ஸர்வதோமுகம்-அம்ப:-அர்ண:-தோயம்-பாநீயம்-நீரம்-க்ஷீரம்-அம்பு-ஶம்பரம்-மேகபுஷ்பம்-கநரஸ:-ஜீவநீயம்-கவ்யம்-விஷம்-ஶேவ்யம்-வநம்-ந-இந்த-௩௨-ம் ஜலத்துக்குப்பெயர்-ஸர்வஸம்பந்நம்-ஸலிலமென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்-

(த்ரு ஷ்டெள) சக்ஷுஸ்ஸ்யாத் | — சக்ஷு:-ஸ்ஸ்யாத்-த்ரு-இந்த உ-ம்-ஜலவிகார த்துக்குப்பெயர்-

ஸம்ஜ்ஞாநாம் உதஸ்ஸ் (வர்ஷ வாரி) வீசி — ஸம்ஜ்ஞா-நாமஸ்-உதஸ்ஸ்-வீசி-வர்ஷ-வஸ் இந்த-சா-ம்-அலைக்கிப்பெயர்-

(மஹோர்மிஷு) உல்லோலகல்லோலா — உல்லோல:-கல்லோல:-இந்த உ-ம்-மஹாவூர்மிஷு பெரியஅலைக்கிப்பெயர்-

(ஸ்ய) ஆவர்த்தோம்பஸாம் ப்ரம: | ௨௫ | — ஆவர்த்த:-இந்த-க-ம்-அம்பஸாம்-ப்ரம ஜலத்தினுடையசுழிக்கிப்பெயர்-

ப்ருஷந்தி பிந்து ப்ருஷதா: (பும்ஸி) விப்ருஷ:(ஸ்த்ரியாம்) | — ப்ருஷந்தி-பிந்து-ப்ருஷதா:-விப்ருஷ:-ஸ்த்ரீ-இந்த-சா-ம் துவலைக்கிப் பெயர்

சக்ராணி புடபேதா: (ஸ்யு) — சக்ராணி-புடபேதா-இந்த உ-ம் மழையிலுடையசக்கரத்த க்காலஜலத்திலுடையஉண்டாக்குவதுபெயர்-

ப்ரமாஸ்ச ஜலநிர்கமா: | ௨௬ | — ப்ரமா:ச-ஜலநிர்கமா:-இந்த-உ-ம்-ஜ லம்போகிறத்துக்குக்கட்டின மதகுமுதலானதற் குப்பெயர்-சக்ராதிசப்தங்கள்-ம்-ம் ஜலத்துக்குப்பேரென்றுஞ்சொல்லுவார்கள்-

கூலம்ரோதஸ்ச தீரஞ்ச ப்ரதீரஞ்ச (த்ரிஷு) — கூலம்-ரோதஸ்-தீரம்-ப்ரதீரம்-இந்த-ரு-ம்-கரைக்கிப்பெயர்-

பாராவாரே (பராவர்ச்சே தீரே) — பாரம்-அவாரம்-இந்த-உ-ம்-பராவர்ச்சே தீரே-அக்கரைக்கும்-இக்கரைக்கும்பெயர்-

பாத்ரம் தடாந்தரம் | ௨௭ | — பாத்ரம்-இந்த-க-ம்-தடாந்தரம்-அந்த இரண்டுகரையிலுடையநடுவுக்குப்பெயர்-

த்வீபோ (ஸ்த்ரியாம்) அந்தரீபம் (யதந்தர்வாரிணஸ்தடம்) — த்வீப-அந்தரீபம்-இந்த-உ-ம் யதந்தர்வாரிண-ஜலத்தின் நடுவிலே-யத்-தடம் தொருதிடருண்டோ அதுக்குப்பெயர்-

(தோயோத்திதம் தத்புலிநம்) — புலினம்-இந்த-க-ம்-தோயோத்திதம் ஜலம்வடிந்தபின்புகாணப்படுகிறஅந்ததிடருக்குப்பெயர்-

ஸைகதம் ஸிகதாமயம் | ௨௮ | — ஸைகதம்-ஸிகதாமயம்-இந்த உ-ம்- மணற்றிடலுக்கிப்பெயர்-

நிஷிதாரஸ்ய ஜம்பாரேஃ வப்ரகோ(ஷ்ட) ஸ்தாடிகடிகெனி|

நிஷதாஃ .ஜம்பாரேஃ-வப்ர-வப்ரகஃ - வ - த - ஸ்தாடீ- கடீகஃ-வ-இந்த - ஞ-ம் - சேநக்கு ப்பெயர்-

ஜலேஹாரஹாரஃ உஸீவாஹாஃ|

ஜலஹாரஹாரஃ-உஸீவாஹாஃ வ-ப-இந்த உ-ம்- கலங்கனுக்குப்பெயர்-

கருவகாஸ்ய விடிரகாஃ||

கருவகாஃ-விடிரகாஃ-வ-ப இந்த-உ-ம்- மணஅரால்னைத்தக்குப்பெயர்-

நாவமூ (தி) விம்நம் மௌனதாயெ)

நாவமூ-தி-இந்த-க-ம் மௌனதாயெ-ஒட த்தாலே தாண்டத்த க்னைகீமுதலான தற்கு ப்பெயர்-

(ஷியாம்)மௌனஸ்ரணிஸ்ரபி|

மௌனஃ-நரணி-நபிஃ-ஸா-ஜீ-ஷீ. இந்த- ட-ம்-ஓடத்துக்குப்பெயர்-

உடுபம் வடு வலஃ கொலஃ

உடுபம்-ப-லவஃ-கொலஃ-வ-இந்த -ட- ம்-தெப்பத்தக்குப்பெயர்-

ஸொதோதாம் (பஸ் ஸாணம் ஸாதஃ) உதகு|

ஸொதஃ வஸ் ந-இந்த-க-ம்-ஸாதஃ-ஸம்ப ஸாணம் தனக்குத்தானேபெருகுகிற ஜலப்ரவா ஹத்துக்குப்பெயர்-

குதாரஸ்ய வணஃம் (ஸ்ர)

குதாரஃ-வ-தரவணஃ-ந-இந்த-உ-ம்-ஓட த்தைநடத்துகிறவனுக்குக்கொடுக்கிறகூலிக்குப் பெயர்-

தோணிகாஷ்டாம்பு வாஹினீ|

தோணி காஷ்டாம்பு வாஹினீ-ஷீ-இந்த-உ ம் தோணிக்குப்பெயர்-

ஸாம்யாத்திகஃ வொதவணிக்

ஸாம்யாத்திகஃ-வொதவணிக்-ஜ-வ-இந் த-உ-ம்-ஓடவ்யாவாரிக்குப்பெயர்-

கர்ணதாரஸ்ய நாவிகஃ உதகு|

கர்ணதாரஃ-நாவிகஃ-வ- இந்த-உ-ம்-ஓட த்தைநடத்துகிறவனுக்குப்பெயர்-

நியாமகாஃ வொதவஹாஃ

நியாமகாஃ-வொதவஹாஃ -வ-ப இந்த உ- ம் -ஓடக்கம்பத்தின்மேலிருந்துஉபாயஞ்சொல் லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

கருவகோ மணைவகூபகஃ|

கருவகஃ-மணைவகூபகஃ -வ-இந்த-உ-ம்- ஓடத்தில்கொடிகட்டுகிற கம்பத்துக்குப்பெயர்

நௌகாதண்டஃ க்ஷேபணீ

நௌகாதண்டஃ-வ-க்ஷேபணீ-ஷீ -இந்த

[illegible] உ - ம்-ஓடத்தைநடத்துகிறகோலுக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த-உ-ம். ஓடத்தைநடத்துகிறதுடுப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் உப்பு - முதலானதைக்கொண்டுகிறமரக்குத்தவிக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-ஓடத்தில்வந்தஜலத்தையெறைக்கிற[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உம். டரிசலுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கம் - [illegible]த்திலுண்டானவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] ஓடத்திலுடைய [illegible]-பாதிக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கம்-[illegible] ஓடத்தைத்தாண்டினவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible] முதல் [illegible] மூன்றலிங்கங்களிலுமிருக்கும்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-தெளிந்தஜலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்-கலங்கினஜலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-ஆழத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த க-ம் - [illegible] ஆழமில்லாமைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-மிகவும்-ஆழத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த-உ-ம்-[illegible] பிடிக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் - வலைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் வலைக்கயருக்குப்பெயர்-

[illegible] இநத - உ-ம்-[illegible] போடுகிறவைபிக்கிட்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்- தூண்டுமுள்ளுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த அ-ம் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-மீன்குட்டிக்கிட்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்- ஆயிரம்பல்லையுடைய-[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் உல்லமீனுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் அயிரைமீனுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம்- துள்ளுகிறகண்டைக்கிட்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-மீன்குட்டிகளுடைய கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] செக்கயல்மீன் — [illegible] எப்போதும்-மூழ்கியிருக்கிறபெருக்கயல்மீன — [illegible] மிகவும்வேகத்தையுடையமீன் — [illegible] கும்பல் களையின்றோடேவரும்படி செய்துக்கொள்ளுகிற மீன் — [illegible] புள்ளுமீன் — [illegible] போசென்னிகளைமுள்ளமீன் — [illegible]

ங்குகிறமீன் — வ - இந்த - ஈ - ம் ஜலஜந்துக்களின் விசேஷங்கள் - ஆதிசப்தத்தாலே திமிங்கில முதலானவைகளுமுண்டு

யாதாம்ஸி ஜலஜந்தவ: |

யாதாம்ஸி - ஸீ - ஜலஜந்தவ: - உ - வ - ப - இந்த - உ - ம் ஜலஜந்துக்களுக்குப்பெயர் -

(தந்தேதா) ப்ரம்ஸாராஸ்து ஸங்கடேகுக்கயாதய: | உகூ |

ப்ரம்ஸாராஸ் - முதலை — உ - நீர்நாய் — ஸங்க: - நீர்ப்பன்றி — ஈ - சொறுமீன் — வ - இந்த ஈ - ம் - தந்தேதா: அந்தஜலஜந்துவிசேஷங்கள் - ஆதிசப்தத்தாலே - ஜலஹஸ்தி முதலானவையுமுண்டு -

ஸ்த்ரீ - க்ராஹ: ககர்கடக:

கர்கடக: - கர்கடக: - உ - இந்த - உ - ம் - நண்டுக்குப்பெயர் -

கச்சபே கமடே ஸ்மௌ |

கச்சப: - கமட: - வ - இந்த - உ - ம் - ஆமைக்குப்பெயர் -

க்ராஹோவ்யாஹா

க்ராஹ: - அவஹார: - வ - இந்த உ - ம் - முதலைக்குப்பெயர் - மாட்டைக்கொண்டு சலத்திலே விழுங்கும் மிருகத்துக்குப்பெயர் -

நக்ரஸ்து கும்பீரா

நக்ர: - கும்பீர: - வ - இந்த உ - ம் யானையைப்பிடித்து விழுங்குகிற பெரியமுதலைக்குப்பெயர் -

சேதுக: | உசுடு | மண்டூக: கிம்ஸுக:

சேதுக - ஸீ - மண்டூக: - கிம்ஸுக: - இந்த கூ - ம் - மண்ணுணிப்பாம்புக்குப்பெயர் -

நீலாங்காரோமாயிகா (ஸ்த்ரீ) |

நீலாங்கா - ரோமாயிகா - ஸீ - இந்த - உ - ம் நீருமிக்குப்பெயர் -

நக்ராடீ ஜலூகா ஸ்த்ரீயாம் ஜலௌகஸ: | உருஎ |

நக்ராடீ - ஜலூகா - ஸீ - ஜலௌகஸ: - ஸீ - ப - இந்த - கூ - ம் - அட்டைக்குப்பெயர் - நக்ரசப்தத்துக்கு வேறேசப்தத்தைப்போல நவுமுண்டு -

முக்தாஸ்போடீ (ஸ்த்ரீ) ஸுக்தி:

முக்தாஸ்போடீ - வ - ஸுக்தி: - ஸீ - இந்த உ - ம் முத்துச்சிப்பிக்குப்பெயர்,

ஸங்க: (ஸ்த்ரீ) கம்பு: (ஸ்த்ரீ)

ஸங்க: - வ - கம்பு: - வ - ப - இந்த - உ - ம் - சங்குக்குப்பெயர்.

க்ஷுத்ரஶங்கா: ஶங்கநகா:

ஶம்பூகா ஜலஶுக்தய: | உ ஸ்த்ரீ

பேகே மண்டூக வர்ஷாபூ ஶாலூர ப்லவ தர்துரா: |

ஶிலீ கண்டூபதீ

பேகீ வர்ஷாப்வீ

கமடீ டுலி: |

(மத்குரஸ்ய ப்ரியா) ஶ்ருங்கீ

துர்நாமா தீர்ககோஶிகா |

ஜலாஶயோ ஜலாதார:

(தத்ராகாதஜலோ) ஹ்ரத:

ஆஹாவஸ்து நிபானம் ஸ்யாத் (உபகூபஜலாஶயே) |

(புஂஸ்யேவாந்து:) ப்ரஹி: கூப: உதபானம் து (புஂஸி வா)

நேமி: (த்ரிகாஸ்ய)

வீநாஹ: (முகபந்தநம் அஸ்ய)

---

க்ஷுத்ரஶங்கா:-ஶங்கநகா:-ப-இந்த-உ-ம்-நத்தைக்கிப்பெயர்-

ஶம்பூகா:-ஸ்த்ரீ-ப-ஜலஶுக்தய:-உ-ஸ்த்ரீ-ப இந்த-உ-ம்-கிளிஞ்சலுக்குப்பெயர்-

பேக:-மண்டூக: - வர்ஷாபூ:-ஶாலூர:-ப்லவ:-தர்துர:-ப - இந்த-௬-ம் தவளைக்கிப்பெயர்-

ஶிலீ-கண்டூபதீ-ஸ்த்ரீ-இந்த-உ-ம் பெண்மண்ணுணிப்பாம்புக்குப்பெயர்-

பேகீ-வர்ஷாப்வீ-ஸ்த்ரீ-இந்த உ ம் பெண்தவளைக்கிப்பெயர்-

கமடீ-டுலி:-ஸ்த்ரீ-இந்த-உ-ம்-பெண்ணாமைக்கிப்பெயர்-

ஶ்ருங்கீ-ஸ்த்ரீ-இந்த-க-ம்-மத்குரஸ்ய-பெருங்கயல்மீனுடையது-ப்ரியா-ஜாயைக்கிப்பெயர்

துர்நாமா-தீர்ககோஶிகா-ஸ்த்ரீ - இந்த உ-ம்-ஆமையட்டைக்கிப்பெயர்-

ஜலாஶய:-ஜலாதார:-ப-இந்த-உ-ம்-ஏரிக்கிப்பெயர்-

ஹ்ரத:-ப-இந்த-க-ம்-அகாதஜலோ-ஆழமாயஜலத்தையுடைய மடுவுக்குப்பெயர்-

ஆஹாவ:-ப-நிபானம்-ந-இந்த உ-ம்-உபகூபஜலாஶயே-கிணற்றின் கரையில் மாடுகள் தண்ணீர்குடிக்கக்கட்டியிருக்கிற தொட்டிக்கிப்பெயர்-

அந்து:-ப்ரஹி:-கூப:-ப-உதபானம்-பந-இந்த-௪-ம்-கிணற்றினுடையபெயர்-

நேமி:-ஸ்த்ரீ-இந்த க-ம்-அஸ்ய-இறைகிணற்றினுடைய-த்ரிகா-முதலானகயற்றுக்கும்-குப்பெயர்-

வீநாஹ: ப-இந்த-க-ம் அஸ்ய-இந்தகிண

(ஸ்லோகம்)

வ... ஸரிணு... வா...

(ஸூ)

து வோ... தேவ... ௨௯௨

வ... (ஸ்)

கா... ஸ... ஸி... |

வெ... வா... வ...

வா... ஸ்வி... |௨௯௩|

வெ... ஸரிவா

வா (... ...

...)|

(ஸூ) ... வா...

வெ...

... |௨௯௪| ...

... ஸ்...

...

... |௨௯௫| (...

...

...)

... ஜா... ...

... | ...

...

வி|௨௯௬|

திரிவுடைய- ... வெ... திநிரை முதலான தண்டோ-அதற்குப்பெயர்-

வ... ஸ்... -இந்த உ-ம்-ந... சதிரமாய்வெட்டியிருக்கிறகுளத்துக்குப்பெயர்

... இந்த உம் தெ... வதிகி... தமா... க்குப்பெயர்

... -இந்த உ-ம்-தாமரைக்குளத்துக்குப்பெயர்

... ஸ்... இந்த-உ-ம் ஓடைக்கிட்பெயர் ... லைந்தநீந்தும்-... தமென்று சொல்லு...

... ந்த-உ-ம்-ஓட்டைக்கிட்பெயர்-

வா... ஸ் -இந்த-உ-ம்- நடபா வீக்கிட்பெயர்-

... வா... ஸ் இந்த - உ-ம்-அ... மூக்கு-பெயர்-

... இந்த-உ-ம்-... எந்த ... ல் ... (கணிகட்டி) ... ணாம் நிறைந்திலைக்கு ... ண்டோ-அப்படிப்பட்டமடுவுக்குட்பெயர்.

... இந்த உ-ம்-பாத்திக்கிட்பெயர்-

... -இந்த ... அதிக்கிட்பெயர்.

... ஸ்... இந்த-அ-ம்-... க்கிட்பெயர்

காளிந்தீ-ஸூர்யதநயா-யமுநா-ஸமநாஸ்வஸா-இந்த-௪-ம்-யமுநையாற்றின்பெயர்-

ரேவா-நர்மதா-ஸோமோத்பவா-மேகலகந்யகா-இந்த-௪-ம்-நர்மதையாற்றின்பெயர்-

கரதோயா-ஸதாநீரா-இந்த-உ-ம்-கரதோயாநதிக்குப்பெயர்-

பாஹுதா-ஸைதவாஹிநீ-இந்த-உ-ம்-பாஹுதாநதிக்குப்பெயர்-

ஸதத்ரு-ஸுதத்ரு-இந்த-உ-ம்-வஸிஷ்டருக்குப்பயந்து நூறுபங்காய்ப்பிரவஹித்த ஸதத்ருநதிக்குப்பெயர்-

விபாஸா-விபாட்-இந்த-உ-ம் வஸிஷ்டருடையபாஸத்தைவிடுவித்த விபாஸாநதிக்குப்பெயர்-

ஸோணோ-ஹிரண்யவாஹ-இந்த-உ-ம்-ஸோணநதிக்குப்பெயர்-

குல்யா-இந்த-க-ம்-அல்பமாய்-க்ருத்ரிமமாய்-தோண்டப்பட்டிருக்கிற-ஸரித்-கால்வாய்க்குப்பெயர்-

ஸராவதீ-வேத்ரவதீ-சந்த்ரபாகா-ஸரஸ்வதீ-காவேரீ-இந்த-ரு-ம்-ஸரிதாம்-நதிகளின் பெயர்கள்-ஆதி-என்கிறதினாலே ஸரயூமுதலான நதிகளுமுண்டு-

ஸம்பேத-இந்த-க-ம்-ஸிந்துஸங்கமத்துக்குப்பெயர்-

த்வீபோ-ஸ்த்ரி-இந்த-க-ம்-உதகமத்தியிலுடைய-ஜலமில்லாதபூமி முதலானதற்குப்பெயர்-

உதகஸ்ய-மேலேசொல்லப்போகிற நாமங்கள்

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]-[illegible]ங்கள் [illegible]-மூன்று [illegible]ங்களை யுமிருக்கும்-

[illegible]-[illegible] இந்த-உ-ம் வரிசையாய் [illegible] [illegible]யிலேயும் [illegible]-[illegible]யிலேயும்பிறந்த [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-மிக-ம்-[illegible]த்தையும்-[illegible]யுடைய-செங்கழுநீர் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-செங்கழுநீர் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-நெய்தல் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த உ-ம்-கருநெய்தல் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-ஆம்பல் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible] இந்தசெங்கழுநீர்முதலானதுகளுடைய-[illegible] பூவுக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த உ-ம்-கொடைப்பாச்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-வெலம்பாச்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-ஆம்பலோடைக்கும், ஆம்பல்கொடிக்கும்பெயர்-

[illegible]-இந்த-ங-ம்-[illegible] [illegible]த்தாலே [illegible]-[illegible] இவையும்-தாமரையோடைக்கும்-தாமரைக்கொடிக்கும்பெயர்-

[illegible]

பத்ம௦ ரக்தம் பத்ம௦ ...
ஸஹஸ்ரபத்ரம் கமலம் ...
வாரிஜம் ஸரஸீருஹம் | ...
பிஸப்ரஸூனம் ராஜீவம் ...
ஸாரஸோத்பலம் ...

ஸஹஸ்ரபத்ரம் கமலம் வாரிஜம் ஸரஸீருஹம் பிஸப்ரஸூனம் ராஜீவம் புஷ்கரம் தாமரஸம் ... இந்த ...ம் தாமரைப்புஷ்பத்துக்குப்பெயர்.

புண்டரீகம் ஸிதாம்போஜம்

புண்டரீகம்-ஸிதாம்போஜம்-உ- இந்த உ-ம் வெண்டாமரைப்புஷ்பத்துக்குப்பெயர்-

(ரக்த) ஸரோருஹம் | ரக்தோத்பலம் கோகநதம்
நாளோ நாளம்

ரக்தஸரோருஹம் ரக்தோத்பலம் கோகநதம் ந- இந்த ந-ம்-செந்தாமரைப்புஷ்பத்துக்குப்பேர்-
நாள-வ-நாள-ஸ்த்ரீ-நாளம் ந-இந்த உ-ம்-செங்கழுநீர் தாமரைமுதலான வைகளுடையகாம்புக்குப்பெயர்-

மிருணாளம் (ஸ்த்ரீ) ... பிஸம்

மிருணாளம்-வ-பிஸம்-ந-இந்த உ-ம்-தாமரைக்கொடியினுடைய நூலுக்குப்பெயர்-

(ஸ்த்ரீ) ... ஷண்டம் (ஸ்த்ரீ)

ஷண்டம்-வ-ந-இந்த-உ-ம்-அப்ஜிநீ தாமரைமுதலானவைகளுடையகூட்டத்துக்குப்பெயர்-

கரஹாடக ஸிபாகம்

கரஹாட-வ-ஸிபா-ஸ்த்ரீ-கந்த-வ-இந்த ந-ம்-தாமரைக்கிழங்குக்குப்பெயர் - ஸிபா கந்த என்றிறது ஒரேவசனமென்றுஞ் சொல்லுவர்கள்

கிஞ்ஜல்க கேஸரோஸ்த்ரீ

கிஞ்ஜல்க-வ-கேஸர-வ-ந-இந்த-உ-ம்-தாமரைத்தாதுக்குப்பெயர்-

ஸம்வர்த்திகா நவதளம்

ஸம்வர்த்திகா-ஸ்த்ரீ-நவதளம்-ந-இந்த-உ-ம்-புதியதழுக்குப்பெயர்-

பீஜகோஸோ வராடகம்

பீஜகோஸ-வராடக-வ-இந்த உ-ம்-தாமரைக்காயிக்கெப்பெயர்-

இதி வாரிவர்க்கம்

வாரிவர்க்கம் ஜலத்தோடேசேர்ந்த வஸ்துக்களுடையவர்க்கமானது- இதி- முடிந்தது,

இப்போது [illegible] என்கிற இந்த [illegible]வில் தாம்சொன்ன [illegible]த்தை [illegible]தாக்களுடைய [illegible]மாக தெரிவிக்கிறார் [illegible]த்தாலே—

([illegible]) [illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible] — [illegible]மும் — [illegible]மும் [illegible]மும் — [illegible]யும் — [illegible] — [illegible] முதலானவையும் — [illegible]மும் [illegible] — [illegible]மும் — [illegible]மும் — [illegible]மும் — [illegible]கரும் [illegible]மும் — [illegible] — இந்த [illegible] சேர்ந்திருக்கிற [illegible]க்களும் [illegible] — சொல்லப்பட்டது.

இப்போது [illegible] என்கிற [illegible] — இன்னால் செய்யப்பட்டதென்று எல்லாருந்தெரிந்துகொள்ளும்பொருட்டு தம்முடைய [illegible]த்தைச்சொல்லி அந்த [illegible]வில் [illegible]மாக நிறைவேற்றப்பட்டதென்றுஞ்சொல்லுகிறார் [illegible]த்தாலே.

([illegible]) [illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible] — [illegible] என்கிற [illegible]லே செய்யப்பட்டிருக்கிற [illegible] என்கிற [illegible]வில் இந்த [illegible] — [illegible] முதலானதான — [illegible] முதலானதைச்சேர்ந்த [illegible]மான [illegible]மாகத்தானே [illegible] — நிறைவேற்றப்பட்டது,

[illegible] என்கிற [illegible]வில்

[illegible]மான [illegible]மார்க்கம் —

ஸ்ரீமதே ராமாநுஜாய நம:

---

# ஸ்ரீ திவ்ய காண்ட வ்யாக்யாநம்.

அவதாரிகை.

[illegible] திவ்யகாண்டத்தில் தாம்சொன்ன [illegible] அர்த்தத்தை அந்தகாண்டத்தில்சொன்னபடிக்கு [illegible] காண்டமான இரண்டாவது காண்டத்திலும் [illegible] அர்த்தத்தை முடிவிச்சொல்லவேண்டியிருந்தபோதிலும் [illegible] தாங்கள் அந்த [illegible] காண்டத்தில் சொல்லப்போகிறவிஷயத்தை முன்னதாய்த்தெரிந்துகொள்ளுகிறத்திலே [illegible] ளுக்கு [illegible] யுண்டாகுமென்று நினைத்துக்காண்டத்தின் [illegible] த்திலேயே [illegible] த்தைத் தெரிவிக்கிறார் [illegible] த்தாலே

[illegible] ஸ்ரீ [illegible] யிஷ்யாமி [illegible].

[illegible] | க |

டீகா . [illegible] - இந்த திவ்யகாண்டத்தில் [illegible] - [illegible] ங்களோடேயும்-[illegible] ங்களோடேயுங்கூடியிருக்கிற [illegible] ஸ்ரீ [illegible] ஷ்யத் [illegible] -[illegible] மென்ன -[illegible] -[illegible] மென்ன [illegible] யிஷ்யி-[illegible] யென்ன-[illegible] -[illegible] யென்ன - இவைத்தோடேயும்-[illegible] னென்ன [illegible] னென்ன -[illegible] - [illegible] னென்ன [illegible] னென்ன -இவர்களோடேயும் [illegible] -கூடிக்கொண்டிருக்கிற [illegible] - [illegible] மென்கிற [illegible] காரணங்களானவை [illegible] -சொல்லப்பட்டது.

இத்தால் இந்த காண்டத்தில் [illegible] -[illegible] வ[illegible] -[illegible] - [illegible] - [illegible] வ[illegible] - [illegible] -[illegible] -[illegible] -யென்றபத்துவகைகளும்-அந்தந்த [illegible] நா [illegible] க்கோர்ந்த [illegible] முதலான [illegible] ங்களோடேயும் [illegible] முதலான [illegible] ங்களோடேயுஞ்சொல்லப்படுகிறதென்று கருத்து.

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] -ம் -[illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்-மண்ணுக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-உ-ம்- [illegible] மான-[illegible]கா-மண்ணுக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம் -[illegible] மானபயிர்களுடன் கூடின -[illegible]க்கிப்பெயர்.

[illegible] இந்த-உ-ம்-உழமண்ணுக்குப்பெயர்.

[illegible] -இந்த உ-ம்-உழமண்ணையுடைய [illegible]க்கிப்பெயர்—[illegible] [illegible] [illegible]த்தினுடைய [illegible] உடையது-

[illegible] இந்த-உ - ம்-தனக்குத் [illegible]மாயிருக்கிற [illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்-[illegible]யில்லாத [illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ -ம்-உழாம லிருக்கிற [illegible]க்கிப்பெயர்.

[illegible] -இந்த-ஞ-ம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்

([illegible]) [illegible]

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible]
[illegible] க்குத்தெற்கும் - [illegible]
[illegible] க்குவடக்குமாயிருக்கிற இந்த -[illegible]
க்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இந்த-க ம் [illegible] - எல்லையா
யிருக்கிற [illegible]
[illegible] - தென்கிழக்குமூலையாயிருக்கிற -[illegible]
[illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இந்த-க-ம் - அந்தநதிமைபெல்
லையாகவுடைய [illegible] - வடமேற்கு [illegible]
துக்குப்பெயர் -

([illegible])

[illegible] இந்த க -ம் [illegible]
[illegible] த்துக்குக்கடைசியிலிருக்கிற - [illegible]
[illegible] த்துக்குப்பெயர் -

([illegible])

[illegible] - இந்த க-ம் - [illegible] - [illegible]
துக்குக்கிழக்கும் - [illegible] மேற்குமிருக்
கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இத்
த-உ-ம் [illegible]
[illegible] க்கும் - [illegible] நடுவிலி
ருக்கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இந்த-உ-ம் [illegible]
[illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இந்த
க-ம் - [illegible] த்தையுடைய [illegible] த்துக்
குப்பெயர் -

([illegible])

[illegible] - மூதல்
[illegible] யிருக்கிற [illegible] - மூன்று
விதங்களிலுமிருக்கும் -

([illegible])

[illegible] இந்த-உ ம் [illegible]

[illegible]

தெட்டக்கோறையை [illegible] மாகவுடைய [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] கும்பலவி [illegible] மாகவுடைய [illegible] க்கைப்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] வஞ்சிக்கொடியைவி [illegible] மாகவுடைய [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] இளங்கல்லுறலே பச்சையாயிருக்கிற [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] சேர்ந்த [illegible] க்கைப்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] மூடைய [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] மூடைய [illegible] விருக்கிற [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] இந்த-ச-ம் சுக்கரங்கலுள்ள [illegible] க்கைப்பெயர்-

[illegible] முதலிலிருக்கிற [illegible] ங்கள் [illegible] சுக்கரங்கலுள்ள [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] மணலுள்ள [illegible] என்றும் - மணலையுடைய [illegible] என்றும் - [illegible] ஊவிக்கத்தக்கது-

[illegible] இந்த - உம் [illegible] சையாய் [illegible] லேலிரைந்திருக்கிற பயி [illegible] க்கப்பட்டிருக்கிற [illegible] க்கும் [illegible]

[illegible] விளைந்திருக்கிற பயிர்களோ
கூடிக்கப்பட்டிருக்கிறதெய்வத்துக்கும்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] நல்ல
ஞானமுடைய தெய்வத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த க-ம்-[illegible] அந்தெய்வ
த்தைக்காட்டிலும் [illegible]
[illegible] உடைய-[illegible]-தெய்வத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் பசுக்
கட்டுகிறதொழுவத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible]
மூன்றுலேபசுக்கட்டியிருந்த-[illegible] தொழுவத்து
க்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் - [illegible]
[illegible] களுடைய [illegible] க்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்- அனை
க்கிப்பெயர்-

[illegible]
[illegible] இந்த-க-ம் பாம்புப்
புற்றுக்குப்பெயர்-

[illegible]
[illegible]
[illegible] இந்த-உ-ம்- வழிக்கிப்
பெயர்-

[illegible]
இந்த க-ம்-[illegible] செய்யப்படுத்தி
யிருக்கிறவழிக்கிப்பெயர்.

[illegible]
[illegible] இந்த-இ-ம்-கெட்டவழிக்கிப்பெயர்—[illegible]
[illegible] யங்கள் - [illegible]
க்கும்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-தப்
புவழிக்கிப்பெயர்-

(ஸம்ஸரணம்) [illegible]

ஸம்ஸரணம் [illegible] - இந்த-௨-ம் - [illegible] வழியுங்கூடுகிறவிடத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] (இந்த-கம்-[illegible]) [illegible]

[illegible] - இந்த-கம்-[illegible] [illegible]மாயும் எட்டாறவெளியாயும்- நடக்கு[illegible]வில்லாமையுமாயிருக்கிறவழிக்கிப்பெயர்-

காந்தாரம் (வர்த்மா-[illegible]) [illegible]

காந்தாரம் - இந்த-கம்-[illegible] வ[illegible]. [illegible]டருடையதொந்தரையிருலேயும்-முள்ளுமுதலானதினுலேயும்-போகிறத்துக்கு [illegible]யில்லாம[illegible]ருக்கிறவழிக்கிப்பெயர்-

வ்யூஹ[illegible] [illegible]

வ்யூஹ[illegible] - இந்த-கம்-[illegible] இரண்டுகூட்டிப்போமுள்ளவழிக்கிப்பெயர்-[illegible] அங்குலத்தையுடைய[illegible]த்தினுலே- அ[illegible]ளவுள்ளது- ஒரு[illegible]- அப்படி- இரண்டுகொண்டதென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்.

[illegible]

[illegible] - இந்த-கம் [illegible] [illegible]முழுநிகளமுள்ளவழிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த ௨-ம் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த க-ம்-[illegible]த்தையுடையபட்டணத்தின் அந்த[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த ௩-ம் [illegible]த்தையும்-[illegible]யையும்-[illegible] திருக்குகதுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இந்த க-ம்-உப்புவிளையுமிறமதுகிக்கிப்பெயர்-

புரவர்க்க[illegible]

புரவர்க்க-[illegible]யோடே சேர்ந்தவைதங்களுடைய [illegible]மானது-[illegible]-முடிந்தது.

[illegible] இந்த-ஈ ம்-பட்டணத்துக்குப்பெயர் [illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] பட்டணத்தைக்காட்டிலும்-[illegible] வேறாக அ தற்கு [illegible] வெளியில்கட்டப்பட்டிருக்கிற [illegible] யிருக்கிறவிடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] களுடைய [illegible] த்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த உ-ம் - கடைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் - கடைத்தெருவுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-ரூ-ம் தெருவுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-கோட்டை அடியில்கட்டியிருக்கிற மண்திண்ணை முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த க ம்-கோட்டைக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்-[illegible] மணைச்சுத்திலும்போட்டிருக்கிறவேலிக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்செவத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த-க ம்-[illegible] உள்ளேவைக்கப்பட்டிருக்கிற எலும்பையுடைய-தன்-அந்தசெவத்துக்குப்பேர்

[illegible]

[illegible] | [illegible]

ம்-ஸ்தானத்துக்குப்பெயர்

(அயோ) [illegible] | [illegible] -இந்த-உம்-

[illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இந்த-உம்-நாலுபக்கமும் தாழ்வாரமும்போட்டுநடுவில் விடம்விட்டிருக்கிற வீட்டுக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த-உம்-[illegible]களுடையவீட்டுக்குப் பெயர்-

[illegible] | [illegible] ஆயதநம் இந்த-உ-ம்-யஜ்ஞ[illegible]க்கிப்பெயர் - பௌத்தாலயத்துக்குப் பெயரென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்

[illegible] | [illegible] - இந்த-உ-ம் குதிரைகட்டுகிறசாலைக்கிப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இந்த-உ-ம் கம்மாளர்வேலைசெய்கிறவிடத்துக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த உ-ம் தண்ணீர்ப்பந்தலுக்குப்பெயர்

(பௌத்[illegible]) விஹாரோ | விஹார-இந்த- உ-ம்-பௌத்தர் களுடைய-விஹார-வீட்டுக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த உ-ம் சோறுபோடுகிற[illegible]த்துக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த-உ-ம்-[illegible] கள்முதலானவர்களுடைய [illegible]த்துக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] -இந்த-உ-ம்-சாராயங்கூட்டுகிறவிடத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] இந்த-உ-ம்-ப டுக்கை வீட்டுக்குப்பெயர். இதைகோயில் [illegible] றத்துக்குப்பெயரென்றுஞ் சொல்லுவர்கள்

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] வாவிக்கிறவீட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] படுத்த தரைக்கிட்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-மெத்தைமேலிருக்கிற வீட்டுக்குப் பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] னலுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] முதலானமண்டபத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம் [illegible] டைய [illegible] றத்துக்குப்பெயர்.—குறிஷ [illegible] ரெங்களுமுண்டு-

[illegible] இந்த-க-ம்- [illegible] தெவதைகளுடையவும் - [illegible] க்களுடையவும்-[illegible]றத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] றத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] க்களுடைய விடுதிவீட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-க-ம்-குறிஷத்தாலே [illegible] முதலானதுகளும் [illegible] களுடைய [illegible] த்திலேயும் [illegible] த்திலேயும் உண்டான [illegible] கிறது-

[illegible]

[illegible]

[illegible] பெயர்.

[illegible] இந்த [illegible] செப்பிறதற்காகதெருவுமண்டபத்தின்பேரிலாவது கொத்தளத்தின்பேரிலாவது - கட்டின [illegible] றத்துக்குப்பெயரென்று சிலசொல்லுவர்கள் மித்தைக்கிப்பின்பக்கத்திலகட்டியிருக்கிற [illegible] றத்துக்குப்பெயரென்றுஞ்சிலர்சொல்லுவர்கள்-

[illegible] இந்த [illegible] முன்னேயிருக்கிற வீட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] நடையென்கிற தேழிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] வாசலென்கிற முற்றத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] வாசக்காலில் அடியில்குறுக்காகபோட்டிருக்கிறமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] வாசக்காலில்மேலேகுறுக்காகப்போட்டிருக்கிற மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] உள்வாசற்படிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] எடக்கட்டுவாசற்படிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] எறவாணமென்கிற மரக்கொடுங்கைக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த [illegible] வீட்டின் மேல் கூரைக்குப்பெயர்-

[illegible] (வசு [illegible])

இந்த-க-ம்-[illegible] கோபுரங்களைத் [illegible] [illegible] புறக்கூட்டத்துக்குப்பெயர் — [illegible] புறக்குவட்டத்துக்குப் பெயரென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்-

[illegible] | கூ |

[illegible]-விடங்கம்-[illegible]-இந்த-உ-ம்-யின்னை முதலான [illegible]களின்கொடுங் கை [illegible] மானவைகளிருக்கும்படியாய்ச் செய்திருக்கிற [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த-க-ம்-வாசம்படிக்குப்பெயர்-

[illegible] | கூ |

[illegible]-இந்த உ-ம்-திண்ணைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-இந்த க-ம் [illegible] மாளிகைமுதலானவைகட்டும் [illegible] வெளியில் [illegible] வைக்கப்பட்டிருக்கிற [illegible]க்குப்பெயர் — [illegible] உ-ம்-கேட்டைவாசலுக்குப்பெயரென்றுஞ்சொல்லுவார்கள்-

[illegible] | கூ |

[illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible] பட்டணத்துவாசற்படிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible] பட்டணத்துவாசற்படியில்-[illegible] க்கள் கும்பலாய்வந்துவிழாமலிருக்கும்பொருட்டு மேலேபள்ளமாய்ப்போட்டிருக்கிற [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]-இந்த-உ-ம்-கதவுக்குப்பெயர்-

[illegible] | கூ |

[illegible] இந்த க-ம் [illegible] தக்கதவினுடையமுடிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த உ-ம் படிக்கட்டுக்குப்பெயர்-

திரு ... இந்த-

ம் எனிக்கப்பெயர்-

... இந்த உம் - ...

எக்குமாரென்கிறதுடைப்பக்கட்டுக்குப்பெயர்

... இந்த உம் ...

ந்தக்குடைப்பக்கட்டுறுலே ... குவிக்க

பட்டதாள்முகலானதற்குப்பெயர்-

... இந்த உ-ம்-வீட்டுவ

சற்படிக்கிமுனனேயிருக்கிற ... தைமாத்துக்கு

பெயர்

... இந்த உ

ம் - பட்டணத்தைச்சுற்றியிருக்கிற வெளி

யிடபெயர்-

... இந்த உ-ம் ...

தக்குட்பெயர்-

... இந்த உ

ம் - வீடுகட்டுகிறதற்கு-யோக்கியமானஸ்திக்கப்

பெயர்-

... இந்த உ-ம ...

த்தின் ... தைமாத்துக்குட்பெயர்-

... இந்த உ - ம் ...

ப்பெயர்-

... இந்த உம்

இடைச்சேரிக்குப்பெயர்-

... இந்த உ-ம் வே

டச்சேரிக்குப்பெயர்-

... பட்டணத்தோடே சேர்ந்தது

ங்களுடைய ... முடிந்தது.

---

... 

[illegible] - இந்த - [illegible] - வர்த்தத்துக்குப் பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] குதிக்கக்கோட்டையைப்போலச் சுற்றிக்கொண்டிருக்கிறவர்த்தத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த - [illegible] - வர்த்தத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - வர்த்தத்துக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - [illegible] - வர்த்தத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - முதலானவையும் - [illegible] - வர்த்தவிசேஷங்கள்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - கல்லுக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - வர்த்தத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - மலைச்சருவுக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - வர்த்தத்தின்தபிவுக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - தாழ்வரைக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - மலைத்தரைக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - மலையருவிக்குப்பெயர்.

[illegible] - இந்த - [illegible] - மலைமுழைஞ்சுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] வெட்டப்பட்ட [illegible] குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெருங்கல்லுகளுக்குப்பெ[illegible]

[illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] மலையைச்சுற்றியிருக்கிற [illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] வைத்திருக்கிற [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த [illegible] கொடி முதலானவைகளி[illegible] வைக்கப்பட்டு [illegible] போலேயிருக்கிற [illegible] குப்பெயர்-

[illegible] பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] பெருங்காட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம்-[illegible] சேர்ந்த தோட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-ஈதி[illegible] லே உண்டாக்கப்பட்ட - [illegible] அந்தப்புரத்துக்குப்பெயர்-

வ்ருக்ஷவாடிகா [illegible] -இந்த க-ம் - [illegible] களுடையவும்-வெ[illegible] களுடையவும்-வீட்டைச்சேர்ந்த தோட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் - [illegible] யான [illegible] ராஜாவினுடைய [illegible] தோட்டத்துக்குப்பேர்

[illegible] இந்த கம்- [illegible] உசிதமான [illegible] இராஜாவினுடைய தோட்டத்துக்குப்பெயர்-

வீயிக-[illegible] இந்த-இ-ம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்-இடைவிடாமல் [illegible]மாயிருக்கிற[illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-க ம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம் புதுமனைக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] - இந்த - க - ம் [illegible] திருவேண்டான - [illegible] - [illegible] டேகூடின - மாமரம் - முதலானதற்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த - க - ம் - [illegible] யில்லாமலுண்டான - [illegible] - அந்தபழ வோடேகூடியிருக்கிறபெலாமரம் முதலான குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - க - ம் - [illegible] [illegible]த்தவுடனே பட்டுப்போகிறவாழைமரம் [முதலா]னதற்குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - உ - ம் மலடுபோகாமல் [illegible]க்கிறமரத்துக்குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - ௩ - ம் [illegible] லட்டுவிருக்ஷத்துக்குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - ௩ - ம் - [illegible]த்திப்[illegible]முள்ளவிருக்ஷத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இந்த - அ - ம மலர்ந்தபுஷ்பங்களுடைத்தான - விருக்ஷத்துக்குப்பெயர் -

[illegible] - [illegible] முதல்விகல்[illegible] [illegible]ங்கள் - [illegible] முனிலிங்கங்களிலுமிருக்கும் -

[illegible] - இந்த - ௩ - ம் - மரக்கூச்சுக்குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - க ம் - [illegible] - குட்டையாயிருக்கிறகொம்பையும் விழுதையுமுடைய குட்டைவிருக்ஷத்துக்குப்பெயர் -

[illegible] - இந்த - உ - ம் - [illegible] யில்லாமல் இலையையுடைய மரத்துக்குப்பெயர் - [illegible]

[illegible]

கும்பிலக்குந் தனிவிருக்கிறதாம் [illegible]

[illegible] -இந்த உ-ம் கொடிக்கிப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம்-[illegible]-கொடிகள்நிறைந்திருக்கிறபொதருக்குப்பெயரென்றசிலர்— [illegible] மென்கிறதுலெயினுடையவாசஸ்தமாய் அதையுடைய கொடிக்கிப்பெயரென்றசிலர்-

[illegible] இந்த உ-ம்-[illegible]-வலாதிகளுடைய [illegible] யரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம் [illegible] வேறமுதல்கொண்டு -[illegible]-வியவயிபாக உடைய [illegible] இன்டைய [illegible] மத்துக்குப்பெயர்- (பெயர்)

[illegible] -இந்த உ-ம்-கொம்புக்குப்

[illegible] -இந்த உ-ம்-மரத்தின்முதல்லிலக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ-ம் மரத்தின் முதலிலிருக்கிற விழுதுக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம்-[illegible] லெயில்நின்றமுண்டாகியவிழுதுக்கும்-[illegible] மரத்தினடியிலிருந்து-[illegible]- நுணிவரைக்கும்-நக-போயிருக்கிற-[illegible]-கொடிக்கிப்பெயர்-

[illegible] -இந்த உ-ம் மரத்துநுணிக்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த-உ-ம்-மரத்தின்வேறக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த-உ-ம்-மரத்தின்சசிவுக்குப்பெயர்

[illegible] -இந்த-உ-ம்-மரத்தின்பட்டைக்கிப்பெயர்-

இந்த உ-ம் விருக்ஷப்பெ

இந்த-இ ம்-மாவிலைக்குப்பெ

இந்த-ம் மரத்தின் பொந்துக்குப்பெயர்-

இந்த-உ ம்-பூர்கொத்

க்கொத்து - பூக்கொம்புக்காகதுபெயர்—

இந்த கம்-இலைக்குப் பெயர்

இந்த உ ம்-

விருக்ஷப்பெயர்-

இந்த உ-ம்

அதளிர் முதலான இலைக்குப்பெயர்

இந்த க-ம்-

முதலானவைத்தினுடைய -

ஹேத்துக்குப்பெயர்-

இந்த உ-ம்-அ

ம்புக்குப்பெயர்

இந்த-க ம்-

முக்காதகாயிக்குப்பெயர்-

இந்த க-ம் உலர்ந்திருக்

கிறபழத்துக்குப்பெயர்-

இந்த-உ ம்-பூக்

அரும்புக்குப்பெயர்-

இந்த உ-ம்-

கொஞ்சம்பெரிதான மொக்குக்குப்பெயர்-

இந்த-உ ம்- பூங்கொ

த்துக்குப்பெயர்-

இந்த-உ-

மொக்குக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ஸ்ரீ-[illegible] [illegible]

[illegible] இந்த-இ-ம்-[illegible]த்தக்குப்பெயர் — [illegible] - [illegible]த்தினு
முன்று

[illegible]

[illegible] இந்த-உ-ம்-[illegible]த்தின்தேனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ஸ்ரீ-[illegible]-இந்த-உ-ம்-[illegible]க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]ருடைய[illegible]மானது - [illegible]வாசகமாகும்போது [illegible]ங்களிலிராது-[illegible]த்திலேயேயிருக்கும்-

[illegible]

[illegible] - முதலானஸப்தங்கள்-[illegible]வாசகமானபோது -[illegible]த்திலேயிருக்கும் அதெப்படியெனில் [illegible] இப்படிகண்டுகொள்வது-

[illegible]

[illegible]-இந்த-கூ-ம்-வரிசையாய் [illegible]முதலான - [illegible]ருடைய பழத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ஸ்ரீ-[illegible]-இந்த-கூ-ம்-[illegible]-நாவல்பழத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கா-முதலானஸப்தங்கள் [illegible]வாசகங்களாகும்-[illegible] - தங்களுடைய[illegible]ங்களிலேயிருக்கும் — அதெப்படியெனில்[illegible] இப்படிகண்டுகொள்வது-

[illegible]

[illegible] ஸப்தங்கள் [illegible]வாசகமாகும்போது தங்களுடைய [illegible]ங்களிலேயிருக்கும்-

[illegible]

[illegible]-முதலான

[illegible]

[illegible] இருக்கும்-

[illegible] மூண்டு

[illegible] இத்த-கு-ம்-அரசமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இத்த-எம் [illegible] மரத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] இத்த [illegible] ம், அத்திமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible] இத்த-[illegible] ம்-மலயகத்திக்குப்பெயர்-

[illegible] இத்த-[illegible]-ம், [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இத்த [illegible] ம் கொன்றைக்குப்பெயர்-

[illegible] இத்த கு-ம் [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] இத்த-கு-ம் [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இத்த-கு-ம்-[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

| மூலம் | உரை |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible] - இந்த [illegible] ம் - [illegible] பனைமல்லிகைக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த [illegible] ம் - நிசிமரத்துக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் [illegible] க்குப் பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - இருட்பைமரத்துக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - [illegible] அந்த [illegible] ப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - [illegible] க்காயிக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த [illegible] ம் - [illegible] அந்த [illegible] க்காயிக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - அழிஞ்சிலுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - [illegible] மரத்துக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - வஞ்சிக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - நீர்வஞ்சிக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த - [illegible] ம் - முருங்கைக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இந்த [illegible] ம் - [illegible] |

[illegible]

செப்புமுருங்கைக்கிப்பெயர்

[illegible] இந்த ௨-ம்- பூவ மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ௩-ம் விளமரத்துக்குப்பெ [illegible]

[illegible] இரந்த-௩ ம் இரளிமரத்துக்குப்பெ [illegible]

[illegible] இந்த-௩-ம்- ஆலமரத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த ௩-ம வெளவெத்திக்கிப்பெயர் -

[illegible] இந்த ௩-ம் மாமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-௩ ம் [illegible] மிகவும் [illegible] மூள்ள கட்டுமாமரத்துக்குப்பெயர்-

இதுதேமாவென்றுஞ்சொல்லப்படும்-

[illegible] இந்த ௫-ம்.குங்கிலிய மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ௫ ம்-அறவிலிக்கிப்பேர்

[illegible] இந்த ௫-ம்முறளஞ்செடிக்கிப்பெயர்.

[illegible] இந்த- ௭ ம்.பெருங்குமுழஞ்செடிக்கிப்பெயர்.— [illegible] முதல் ௩-ம் சிறுகுமுழஞ் செடிக்கிப்பெயரென்றுசொல்லுவர்கள்

[illegible]

ஹரீதகீவர்க்கம

| | |
|---|---|
| | டா-ஷீ-இந்த -ச-ம் -இலந்தைமரத்துக்குப் பேர் வாடா என்கிறதுபேரிலந்தைக்கிப்பேரெ ன்றுஞ்சொல்லுவர்கள்- |
| கவலைமைத்ரே அட னை வீர்பதரீகா | கவலை மைத்ரீ-னைவீர பதரீ-கொ லம்-இந்த-டு-ம் இலந்தப்பழத்துக்குப்பெயர் |
| (ஜம்பூ) ஸாரா-கடக ஸிதகந்தா ராவ்யா ஜஸ்ர ம(ஸ்ருங்) யமாவ்யாவு வாத வை அக | ஸாரா-கட-க-ஸிதகந்தா-ராவ்யா ஸ்ர ம(ஸ்ருங்)யமா வ்யாவு வா-இந்த -டு-ம்- நறுமுருக்கைக்கிப்பெயர்- |
| நாரவ்ரு பாவ ஷரா தேயீ ஷுதிஜம்பக | நாரவ்ரு பாவ ஷரா -த தெயீ- ஷுதிஜம்ப க-ஷீ இந்த-ச ம்-நரிநாவலெ ன்கிறகுழிநாவலுக்குப்பெயர்- |
| திந்துகஸ் ஸ்பூர்ஜக கால ஸ்கந்த ஷிதிஸாரகெ அக | திந்துக-ஸ்பூர்ஜகா-காலஸ்கந்த-ஷிதிஸார க-வ இந்த-ச-ம் தும்பைக்கிப்பெயர்- |
| காகேந்து குலக காகதிந்துகெ | காகேந்து குலக-காகபீலு-க-காக திந்துக-வ -இந்த-ச-ம் கருந்தும்பைச்செ டிக்கும் சிறதும்பைச்செடிக்கும்-காகைதும் பைச்செடிக்கும்பெயர்- |
| கோலீகா ஸாடகோஷ ட்வாடவிஸரக்ஷ கை அஷ | கோலீ-வ-கோலீஸா-ஸாடக-ஷ ஸ்பாட-வாடம்-ஷீ-ரக்ஷ ரக்ஷ-வா-ரக்ஷ-வ- இந்த - ச - ம்- காட்டுப்பருத்திச்செடிக்கிப்பெயர்- |
| திலக க்ஷுரக ஸ்ரீமான் | திலக-க்ஷுரக-ஸ்ரீமான் -வ -இந்த-ச-ம் மஞ்சாடிச்செடிக்கிப்பெயர்- |
| (ஸமௌ) பிசுமந்த நிம்பகௌ | பிசுமந்த-நிம்பக-வ - இந்த - உ-ம் பிராயஞ் செடிக்கும் - காஞ்சொறி ச்செடிக்கு ம்பெயர்- |
| ஸ்ரீபணிகா கணிகாரிகா ஜயா ஜயந்தீ ஜயா அஷ | ஸ்ரீபணிகா-கணிகாரிகா-ஜயா-ஜயந்தீ-ஜய -இந்த-டு -ம்-தேக்குமரத்து க்குப்பெயர்- |
| குருக வந்தாவு(பந்தூ)க ரக்தக ஜீவகத | குருக-வந்தாவு-பந்தூக-ரக்தக-ஜீவக-வ - இந்த-ச-ம் -செம்பரத்தி க்கிப்பெயர்- |

[illegible] - இந்த-ம்-பூவரசமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible] - இந்த-ம் கடம்பமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ம் - சோரமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ம்-கல்லெரிக்கிட்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம் புளியமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-வேங்கைமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-மாமறமென்கிறதுச்சமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-மருதமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-பழமுண்ணிப்பாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-இங்குணமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-[illegible]மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-ம்-இலவமரத்துக்குபேர்

[illegible] சாகுவெ [illegible]

சோஷத்கடு [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(காஜ [illegible])

[illegible]

சோஷி சோஷி [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... இந்த-உ-ம்-இலவம்பிசினிக்குப்பெயர்-

[illegible] ... இந்த-உ-ம்-முள்ளிலவைக்குப்பெயர் இதைவெளித்தெலவைவென்றும்-மலையிலவையென்றுஞ் சொல்லுவர்கள்-

[illegible] ... இந்த - ச-ம் - புங்கமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ... இந்த-ச-ம் மயிலடிச்செடிக்குப்பெயர்-

[illegible] ... இந்த ௩-ம்-வரிசையாய் [illegible] ஆறகணுபுங்கைக்கும்-கொடிப்புங்கைக்கும் நெருப்பு வணர்த்தையுடையபுங்கைக்கும்பெயர்.

சோஷி-ஞ- சோஷி [illegible] ... இந்த ச-ம்-செம்மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ... இந்த ச-ம் கருங்காலிக்குப்பெயர்.

[illegible] ... இந்த-உ-ம்-[illegible]முடையகருங்காலிக்குப்பேர்- வேலிவேலஞ்செடிக்குப்பெயரென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்-

[illegible] ... இந்த-உ-ம்-[illegible]-வெள்ளைக்கருங்காலிக்குப்பெயர்.

[illegible] ... இந்த ங-ம் [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இந்த-அ-ம் [illegible] இலவமரத்துக்குப்பெயர்·

[illegible] | [illegible] இந்த-ட-ம்-கணிமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இந்த-அ-ம்- மருக்கார மரப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த-எ-ம் செவ்வேர் செம்புளிச்செம்மரத்துக்குப்பேர்·

[illegible] | [illegible] இந்த-எ-ம்-பாதிரிமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த-ஆ-ம் ஞாழலுக்குப்பெயர்·

[illegible] | [illegible] இந்த-அ-ம் பெருவாகைக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இந்த-ச-ம் நெல்லிமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] இந்த-ஈ-ம் தாணிமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] இந்த-க-ம் கடுமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

இந்த [illegible] மரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கோங்குமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] மலைமரத்துக்குப்பேர்

[illegible]

[illegible] நீர்கடம்பமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -இந்த [illegible] -பெயத்திமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இந்த-க-ம் வேப்பமரத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] -இந்த [illegible] பெயர்-இந்த [illegible] ஒன்றாம் [illegible]

[illegible]

[illegible] பெயர்

[illegible] இந்த [illegible] செண்பகமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -இந்த [illegible] செண்பகமரத்தினுடைய [illegible] மொக்குக்குப்பேர்-

[illegible] -இந்த-[illegible] மகிழமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

(ஸமீரண) [illegible] |கக०|

[illegible]

[illegible]|

ஜயா ஜயந்தீ [illegible] |ககக|

ஶ்ரீ [illegible] |ஜயா

[illegible] |ககஉ|

[illegible]

[illegible]

[illegible] |ககங|

[illegible]

[illegible]

[illegible] |ககஞு|

[illegible]

[illegible] — இந்த — ம் — மரத்துக்குப்பெயர் —

[illegible] — ம் — மரத்துக்குப்பே[illegible]

[illegible] — ம் — [illegible]த்துக்குப் பேர்

ஜயா — ஜயந்தீ — [illegible] — இந்த [illegible] ம் — [illegible]க்குப்பேர் —

ஶ்ரீ [illegible] — ஜயா — இந்த [illegible] ம் [illegible]க்குப்பே[illegible]

[illegible] — இந்த [illegible] — ம் — வெள்பாலைக்குப்பேர் —

[illegible] — இந்த — [illegible] — ம் — [illegible] — வெள்பாலையரிசிக்குப்பேர் —

[illegible] — ம் பெருங்களாச்செடிக்குப்பெய[illegible]

[illegible] — இந்த [illegible] — ம் — பச்சிலைமரத்துக்குப்பெயர் —

[illegible] — இந்த [illegible] ம் — [illegible]க்குப்பெயர் —

[illegible] — ம் — [illegible]மரத்துக்குப்பெயர் — [சிந்திக்குப்பெயர்

ஶ்ரீ [illegible] — ம் — வேலிப்ப[illegible]

[illegible] — இந்த — [illegible] ம் — மல்லிகைக்குப்பெயர்

[illegible] — இந்த [illegible] ம் — [illegible] — அந்த மல்லிகைக்குப்பெயர் —

[illegible] ([illegible]) |கக|

([illegible]) [illegible]

[illegible] | [illegible] |

([illegible]) [illegible]

கள

[illegible] ([illegible])

[illegible]|

[illegible] ஜாதி:

[illegible] |கசு|

[illegible]

[illegible] ஜீவக:|

[illegible]

[illegible] |ககக|

([illegible]) [illegible]

([illegible]) [illegible]|

[illegible] ([illegible]) [illegible] |கஉ0|

[illegible] ([illegible])

([illegible]) [illegible] ([illegible])

[illegible]-உம்- [illegible]-கரிநொச்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உம்-வஸிதா-லாவெண்ணொச்சிக்குப்பெயர்,

[illegible]-இந்த-சு-ம்-முல்லைக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-க-ம்-[illegible] பச்சைவர்ணத்தையுடைய-முல்லைக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-ரு-ம் குருக்கத்திக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-க-ம்-ஜாஜி என்கிறசெண்பகத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த உம் இருவாக்ஷிக்குப்பெயர்- [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த உம், குருந்தமரத்[illegible]

[illegible] இந்த-க-ம் உச்சித்திலகத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-இந்த-க-ம்-கத்தாழைக்குறிஞ்சிக்கும்பெயர்-

[illegible]-இந்த-உ-ம்-வாடாக்குறிஞ்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]-க-ம்- [illegible] செகப்புவர்ணத்தையுடைய-குறிஞ்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]- இந்த-க-ம்- வீதெ- பச்சைவர்ணத்தையுடைய [illegible] - அந்தகுறிஞ்சிக்குப்பேர்

[illegible]-ம் கறுப்புவர்ணத்தையுடையகுறிஞ்சிக்குப்பெயர்- [illegible]றிஞ்சிக்குப்பெயர்-

[illegible]-உம் மூன்று [illegible]-க-ம் [illegible]-செகப்புவர்ணத்தையுடையமுள்குறிஞ்சிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த

[illegible] யுடையமுன்றுநிறுன்சிக்குப்பெயர் — குறிஞ்சிஎன்பது-மருதாணி

[illegible] இந்த உ-ம-செவ்வரத்தைக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த கம் [illegible] எள்ளுப்பூவுக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த [illegible] அலரிக்குப் பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] தகேவிக்குப்பெயர்-

[illegible] மத்தைக்குப்பெயர்-

[illegible] மதத்தங்காயிக்குபேர்-

[illegible] இந்த சம் கும்மடிமாதுளைக்குப்பேர்

[illegible] டாகைக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த கம்-கறட்புகஞ்சாங்கோரைக்குப்பெயர்,

[illegible] இந்த கம் [illegible] வெளுப்புகஞ்சாங்கோரைக்கும்பசுப்பச்சைக்கும்பேர்,

[illegible] இந்த ம்-கொடிவேலியென்கிறசித்திரமூலத்துக்குப்பேர்

[illegible] இந்த-எ-ட்-எருக்குக்குப்பெயர்-

[illegible]

பரிவத்ஸர [illegible]

[illegible]

[illegible]

---

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்,

பரிவத்ஸர [illegible]

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்.

[illegible] இந்த [illegible] சித்தற்கொடிக்குப் பெயர்,

[illegible] இந்த [illegible] பெருஞ்சுரும்பைக்குப்பேர் -

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த [illegible] பெயர்-

[illegible] இந்த அ-ம்-நாயுருவிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த கு-ம்.சிறுதேக்குக்குப்பெயர்-

[illegible] சு-ம் தாயர்வேளைக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கு-ம் [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ச ம்-வல்லாரைக்குப்பெயர்-

[illegible] கு ம் சிறுகாஞ்சொறிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கு ம்-பெருங்காஞ்சொறிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த ச ம்-சித்தாமல்லிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கு ம்-பெருமல்லிக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த-கு-ம்-கண்டங்கத்திரிக்குப்பெயர்-

[illegible] கு-ம் சிறவழுதலைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] |

[illegible] |

[illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] - இந்த [illegible] - ம் அவிரிச்செடிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - அ ம் - எருமை[illegible]டாங்கொடிக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ய-ம் திப்பிலிக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ௫-ம் ஆனைத்திப்பிலிக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ௨-ம் செவியத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ௧ ம் - குன்றிமணிக்குப்பெயர்-

[illegible] - ௭ - ம் - தெரிஞ்சலுக்குப்பேர்-

[illegible] - அ - ம் - அதிவிடயத்துக்குப் பெயர்-

[illegible] இந்த ௨ - ம் - சிறுபாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த ய-ம் தண்ணீர்முட்டானுக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த எ ம் மரமஞ்சளுக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - ரு - ம் வசம்பு க்குப்பெயர்-

[illegible] - ஈ - ம் - வெள்வசம்பு க்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - அ - ம் ஆடாதோடை க்கிப்பேர்-

[illegible] - இந்த - ச - ம் - [illegible] க்கிப்பெயர்-

[illegible] இந்த ரு ம் - நீர்முள்ளி க்கிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த கூ ம் சதகுப்பிக்கிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த - கூ ம் சதிரக்கள்ளிக்கிப்பெயர்

[illegible] - இந் த கூ ம் வரயுவிளங்கத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - இந்த உ - ம் - சித்தாமுட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] - இந்த உ ம் இலுப்பைக்கிப்பெயர்-

[illegible] - ஈ - ம் - கொடிமுந்திரிபழத்தக் குப்பேர்-

[illegible]

[illegible] -எ-ம் சிவதைக்கிப்பெயர்

[illegible]

[illegible] - எ-ம்-கருஞ்சிவதைக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம்-அதிமதுரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம் [illegible] -வெளுத்த இ[illegible]ப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -கருத்[illegible]பிரளிக்கிப்பெயர்

[illegible]

[illegible] -ம் நீர்திப்பலிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம் வோமத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] -ம் - தன்னூறிக்கிப்பெயர்

[illegible]

[illegible] -உத்தமாகாணிக்கிப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] வாசியெல்கிறஷயிக்கிப்பேர்- [illegible] - வாசியெல்கிறஷயிக்கும் பேர்

[illegible]

[illegible] -ம் - வாழைக்கிப்பேர்

[illegible]

[illegible] -பயற்றைக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] -ம் கத்திரிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - கம் - [illegible] மரத்திற்குப்பெயர்-

[illegible] - ஒம் - மேரு மல்லிக்கிட்பெயர்-

[illegible] - ம் - பருத்திக்கிப்பெயர்-

[illegible] - கம் - [illegible] - காட்டுப் பருத்திக்கிட்பெயர்-

[illegible] - ம் - [illegible] யிக்கிட்பெயர்-

[illegible] - ம் - பீர்க்குக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம - தும்மட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] - கம் - [illegible] பேரன் [illegible] தும்மட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] கம்பு [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - நிலவாலுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - பால்சொத்திக்கிப்பெயர்-

[illegible] - உம் - சிறுகோவைக்கிப்பெயர்-

[illegible] - உம் - உதிரங்குடம் - செருப்படைக்கும்பெயர்-

[illegible] - உம் - நிலப்பனைக்கிப்பெயர்:

[illegible]

[illegible] விஷாணீ - ஸ்ரீ - உ-ம் - ஆடுதின்னாப்பாலைக்கும்-வெளிப்பருத்திக்கும்பெயர்-

[illegible] - ஸ்ரீ உ-ம்- பிராமிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ - க-ம் வெத்திலையென்கிற கொடியிலைக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ - ரு-ம்- அரோணுகமென்கிற தக்கோலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ - [illegible] -ம்- குந்துருகமென்கிற [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம்-குருவேரக்குப்பெயர்

[illegible] -ம் கல்மத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ -ம் முறமென்கிற [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ - அ-ம் ஆனைவணங்கிக்குப்பெயர்-

[illegible] - ஸ்ரீ - ச-ம் [illegible] மென்கிற [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - ஸ்ரீ -இம் ஏலத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ... நிற்றலுக்குப்பெயர்-

[illegible] ... யின்பெயர்.

[illegible] ... செய்யதுப்பக்கிப்பெயர்-

[illegible] ... அருநெல்லியின்பேர்

[illegible] ... க்கிப்பெயர்-

[illegible] ... பதிகாரணைக் பெயர்-

[illegible] ... கருப்பஞ்சோலத்தின் பெயர்-

[illegible] ... க்குப்பெயர்-

[illegible] ... தனியென்கிற [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] ... பிரம்புக்குப்பேர்-

[illegible] ... மென்கிறமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] ...க்குப்பெயர்-

[illegible] ...ம்-பெருமுத்தக்காகக்குப்பேர் பெருங்கோரைக்கிழங்கு-

[illegible] ...ம் தன் நீலெணலைக்கப்பெயர்-

[illegible] ...ம்-நாகப்பூவுக்குப்பெயர்-

[illegible] ...ம்-[illegible] ...க்கப்பேர்-

[illegible] ...ம்-இரம்புயென்ற இலைக்கத்தக்குப்பெயர்-

[illegible] ...ம்- கச்சோலத்துக்குப்பெயர்-

ஔஷத்யா (ஜாதிமாத்ரெ [illegible])

[illegible] ...ம்- ஜாதிமாத்ரெ [illegible] ...-குகாரணனெடுத்திருலே வெவ்வேராகக்காணப்படுகிற கொடிமுதலானவைத்திக்குப்பெயர்-

[illegible] ...ம்-ஜாதெள-ஜாதிவ்யக்திரிக மாய் [illegible] ...ப முதலான ஔஷயத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ...ம் [illegible]

[illegible]

பெயர்- [illegible]ப்பெயர்

[illegible] - குப்பமேனிக் கிப்பேர்-

[illegible] பொ த்திக்கீரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] பொன்னுங்காணிக்கும் பொனைக்கும்பெயர்-

[illegible] -குக்கனிறக்குட்பெயர்-

[illegible] -பெரியநெருஞ்சிக்குப்பெயர்

[illegible] கொவ்வைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -நாயர்வேளைக்கிட்பெயர்-

[illegible] -சித்தரத்தைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -பிளியரத்தைக்கிப்பேர்

[illegible] புளிவஞ்சிக்கும் கருணைக்கும்பெயர்-

[illegible] -வாளச்சண்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible] - க்கும்பெயர்-

[illegible] திருஞ்பாலைக்கும்பெயர்

[illegible] தில்வேம்புக்குப்பெயர்

[illegible] ம் காய்த்தாயிக்கிப்பெயர்-

[illegible] ம் காகொளிக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-நாகத்திக்கிப்பெயர்-

[illegible] ம் வோமத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ணமேட்டுத்தாமரைகிழங்குக்குப்பெயர்

[illegible] -ம்-ஓரிதழ்த்தாமரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] - ம் -செறகம்பில்லுக்குப் பெயர்-

[illegible] -ம்-தகரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-நீருள்ளிக்கிப்பேர்- வெங்காயம்-

[illegible] பச்சைநீருள்ளிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible]-ம்-வெள்ளுள்ளிக்கிப்பெயர் வெள்ளைப்பூண்டு- [இப்பெயர்

[illegible]-உம்-சாரடை-

[illegible]-உம்-ஆனைக்கிட்பெயர்

[illegible]

[illegible]-ம்-செம்பைக்கிட்பெயர்-

[illegible]-ம்-வாலுளுவைக்கிட்பெயர்-

[illegible]-ம் மருக்கொண்டைக்கிப்பெயர்-

[illegible]-ம் பன்னிமெட்டுக்களைக்கும் மருகுக்கும்பெயர்-

[illegible]-உம்-கையாந்தகரைக்கிட்பெயர்-

[illegible]-உம்-கருந்தக்காளிக்கிட்பெயர்-

[illegible]-ம் பெருஞ்சகுப்பிக்கிப்பெயர்-

[illegible]-ம்-முத்... பாகுந்த...ப்பெயர்-

[illegible]-ம்-கச்சோலத்துக்கும்-இண்டஞ்செடிக்கும்பெயர்-

[illegible]-ம்-சிறுகச்சோலத்துக்கும்-சிறுஇண்டஞ்செடிக்கும்பெயர்

[illegible] ||உ00||

[illegible] -ம்-பாகனுக்குப்பேர்

[illegible] -ம்-பேப்புடலுக்குப்பெயர்

[illegible] -ம்-பூசினிக்கிப்பெயர்- [ப்பேர்.

[illegible] -ம்-வெள்ளரிக்கி

[illegible] -ம்-பேய்ச்சுரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-சுரைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-பேய்கொம்மட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] ||உ0உ||

[illegible] -ம்-கொம்மட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-குரினைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்-பெருங்குரினைக்கிப்பெயர்-

[illegible] ||உ0ஙு||

[illegible] -ம்-கொடிவசலை- [illegible] -ம்-கொத்தவரை [illegible] -ம்-முள்ளங்கி- [illegible] -ம்-கீரை- [illegible] -ம்-சக்கிரவர்த்திகீரை-ம்- [illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible] ||உ0ச||

[illegible] -ம்-அருகுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்-வெள்ளருகுக்குப்பெயர்- [illegible]

[illegible]

...ல்கொடிபடருதற்குப்பெயரென்பர்கள்-

[illegible] நீண்டிருக்கிற...

...கும்முத்தக்காசுக்குப்பெயர்-

[illegible] உம்-...

...கமுத்தக்காசுக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible]

...ன்றுமுத்தக்காசுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ...மூக்கிலுக்குப் பெயர்

[illegible] ...முக்

ல்கள்-[illegible] காற்றுலேயடிக்கப்பட்

டதாய்கொண்டு-[illegible] விக்கின்றனவோ

டெ அந்தமூக்கில்களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

மூக்கில்களுவுக்குப்பெயர்-[illegible]

[illegible]தத்திலுமுண்டென்பர்கள்-

[illegible] சிறமு

க்கிலுக்கும்-பேய்க்கரும்புக்கும்பெயர்-

[illegible] கோறக்

கைக்கும் - தண்டரும்புல்லுக்கும் - நெட்டை

க்கோரைக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-நாணலுக்கும் - நருவிக்கரும்புக்

கும்பெயர்- [புலத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] மழலுக்கும - பவ

[illegible]-கரும்புக்குப்பேர்

[illegible]-குதிமலைத்தாலே-

[illegible]-கரும்புவி

சேஷங்கள்-

[illegible]

[illegible] இலாமிச்சைக்கி பெயர்.

[illegible]

[illegible] இந்த இலாமிச்சைவேருக்குப் பெயர். இதே வெட்டிவேர்.

[illegible] சொருக்கைமுதலானவைத்துக்கும் [illegible] தென்னை சாமை முதலான [illegible] மென்று சொல்லுமவைக்குக்கும் பொதுவானபேர்.

[illegible] க்கிப்பெயர்,

[illegible] காவட்டம்புல்லுக்குப்பெயர்.

[illegible] கொடைபோகிருக்கிறபுல்லுக்குப்பெயர்.

[illegible] புல்லுக்குப்பெயர். [குப்பேர்.

[illegible] இளம்புல்லுக் [illegible] முதலானவைதின்றத்தக்கினபுல்லுக்குப்பெயர்.

[illegible] புல்லுக்குப்பெயர்.

[illegible] புல்லுகளுடைய [illegible] கூட்டத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] கூட்டத்துக்குப்பேர்.

[illegible] மரத்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] தென்னமரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கமு-குப்பெயர் பாக்குமரம்-

[illegible] இந்த கமுகுடையபழத்துக்குப்பெயர் கொட்டைப்பாக்கு

[illegible] கூந்தல்பனையோடே கூடிக்கொண்டிருக்கும் [illegible] இந்த சொல்லப்பட்ட [illegible] [illegible] கள் [illegible]

[illegible] தாளைக்கிறதாளிப்பனை [illegible] இந்த பெட்டிக்கும்-பொதுவானபெயர்-

[illegible] களோடேயும் - [illegible] களோடேயுஞ்சேர்ந்த-வடிக்களுடைய [illegible] முடிந்தது-

---

[illegible] சிங்கத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] பெரியசிங்கத்துக்குப்பெயர்

[illegible] பெரும்புலிக்கிப்பெயர்-

[illegible] சிறுத்தைக்கிப்பெயர்-சிங்கியென்றுஞ் சொல்லுவர்கள்

[illegible]

[illegible] காட்டுப்பன்றிக்கிப்பேர்-

[illegible]

[illegible] - ம் - ராங்குக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் - காடிக்கிப்பேர்

[illegible] - ம் - [illegible] த்தக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் - காட்டெருமைக்கிப்பெயர் -

[illegible] - ம் - குள்ளநரிக்கிப்பெயர்,

[illegible] - ம் - பூனைக்கிப்பெயர்.

[illegible] - ம் - [illegible] உடும்பின்குட்டிக்கிப்பேர்

[illegible] - ம் - முள்ளம்பன்றிக்கிப்பெயர் -

[illegible] - ம் - [illegible] அந்தமுள்ளம்பன்றியினுடையமுள்ளுக்குப்பேர் -

[illegible] - ம் - காத்தைஎதிரேபோகிறமானுக்குப்பெயர்

[illegible] - ம் - செந்நாயிக்கிப்பெயர் -

[illegible] - ம் - மானுக்குப்பெயர் -

[illegible] மான்பேடுனுடையவும் - [illegible] மானினுடையவும் [illegible] - தோல்முதலான வைவரிசையாய் - [illegible]

[illegible] (காமந்த... [illegible]) |

மென்றுஞ்சொல்லப்படும்.

[illegible] - புள்ளியையும் படியில்சாரலையுமுடைத்தாய்ஸீத்திலிருக்கிற [illegible] பெரியவயிறுங்கறுத்தமுன்கால்களுமுடையவை. [illegible] - மாடப்புறவர்ணத்தையும்முப்பதங்குல ஒயரத்தையுமுடையவை - [illegible] - வாவில்லாதவை - [illegible] - நெருக்கமாய்ச்சிவந்தும் கறுத்துமிருக்கிற மயிருடையவை - [illegible] - வெளுத்ததுணிமயிரையும் பெருத்தகழுத்தையுமுடையவை [illegible] - இந்தச்சொன்ன [illegible] [illegible] களுக்குபயோகமான [illegible] களுக்குக்காரணங்களான [illegible] தீர்க்ஷங்கள்

[illegible] | [illegible] (...) |

[illegible] - கறுப்புமான் [illegible] கறுப்புசாரலையுடையகலைமான் [illegible] கவிந்தலையாய்ப்போலின்றபுருஷமான [illegible] வெளுத்தமயிர்களையுடையமான் [illegible] சிவந்தவர்ணத்தையுடைய மெல்லிமான் - [illegible] - மலைமான் - [illegible] - கலைமான் [illegible] விசாலமானகண்ணையுடைய கறுப்புமான் - [illegible] - எருமையைப் போலிருக்கிற [illegible] - கெவுரியென்கிற [illegible] - சம்பரிமான் இந்த [illegible] - தங்கள் தங்கள்பேர்களிலேவ [illegible] மான [illegible] - இவை [illegible] ங்கள் -

[illegible] |

[illegible] - பெரியவயதும்கொண்டவாதுமுள்ள [illegible] - எட்டுக்காலையுடையதாய்விஷத்தைக்கொண்டிருக்கிற [illegible] பெரியகலைமான் [illegible] பெரியசவரிமான் - [illegible] - பீசுப்போலே

[illegible]

மானதற்கும் [illegible]

சொல்லக்கரும் [illegible] பகக்கள் முதலானவைற்றக்கும் பொதுவானபெயர்-

[illegible] ம்-எலிக்கிப்பெயர்- [க்கிப்பெயர்-

[illegible] ம்-சிந்தெலி

[illegible] ம் - மூஞ்சுருக்குப்பெயர்- [லிக்கிப்பெயர்

[illegible] ம்-பெருச்சா

[illegible] ம் - ஓணாக்குப்பெயர்-

[illegible]

உ-ம்-பல்லிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ம் - சிலந்திப்பூச்சிக்கிப்பெயர்-

[illegible] ம்-புழுவுக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] ம்-மரவட்டைக்கும் - பூரான்க்கும் செவுட்டாம்பாம்புக்கும்பெயர்-

[illegible] ம் [illegible]க்கும் வால்புழுவுக்கும்பெயர்

[illegible] ம் - செந்தேளுக்குப்பெயர்

[illegible] ம்-மரட்டப்புழுக்குப்பெயர்- [ரந்தக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]

[illegible] — கோட்டானுக்குப்பெயர்-

[illegible] — செம்போத்துக்குப்பெயர்- (க்குப்பெயர்-

[illegible] — வலியனு

[illegible] — பெரும்பாந்தக்குப்பெயர்-

[illegible] — கரடைக்குப்பேர்

[illegible] — குமிக்கவேவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — மரங்குத்திக்குப்பெயர்-

[illegible] — கோழிக்குப்பெயர்-

[illegible] — கோழிக்குப்பெயர்-

[illegible] — கர்குருவிக்குப்பெயர்- (பேடைக்குப்பெயர்-

[illegible] — பெண்குஞ்சுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [பேர்-

[illegible] — குயிலுக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] — [illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் - [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] ப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் கழுவுக்குப்பேர்

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] ப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] ப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] ப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] க்குப்பெயர். [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் அழுகல் [illegible]

[illegible] — [illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] செய்த [illegible] அந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] அழுக்கடைந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

| [illegible] | [illegible] -ம்- [illegible] க்கமுக்குக்கால்களோடேகூடி வெளுத்திருக்கிற [illegible] களுக்குப்பெயர். [illegible]ப்பெயர் |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] -ம்- [illegible] |
| [illegible] | [illegible] -ம் [illegible] இப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -ம் [illegible] டைய [illegible] பேடைக்கிட்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -ம் [illegible] - வண்டாழ்வாறுடைய பேடைக்கிப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] உ-ம்-வாவலுக்குப்பெயர்- [illegible]ப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -ம் [illegible] |
| [illegible] | [illegible] -ம் [illegible] ட்போ- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் தேனீக்கி ட்பெயர்- [illegible]ப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் பெருந்தே[illegible] |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் காட்டீக்கிட்பெயர். |
| [illegible] | [illegible] -க-ம்- [illegible] அந்தக்காட்டீக்களுடையஜாதிக்கிப்பெயர்-காட்டுக்கொசுவு |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-வெட்டுக்கிளிக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -ம்-சிலந்திக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-மினக்குவெட்டிப்பூச்சிக்கிப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] உ-ம் மின்மினிப்பூச்சிக்கிப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] |

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] குக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible] க்குப்பெயர் [illegible]

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] பச்சைக்கு [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] இறகுக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] பெயர்

[illegible]

குக்குப்பெயர் -

[illegible] எழுப்பு [illegible] பாய

[illegible] இவை [illegible]

[illegible] முட்டைக்குப் பெயர் - [illegible] குப்பெயர் -

[illegible] குஞ்சுக்குப்பெயர்,

[illegible] பெயர் - [illegible] பெயர் -

[illegible] இரட்டை

[illegible]

குப்புக்குப்பெயர் -

[illegible] இவ்சொல்லப்போகிறவை

[illegible] க்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] துறைத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] துறைத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] பக்கத்தின் கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] கூட்டத்துக்குப்பேர்-

[illegible] குப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] துறைத்துக்கு பெயர்-

[illegible] கூட்டம் [illegible] கூட்டம் [illegible] கூட்டம் [illegible] கூட்டத்துக்கிப்படி [illegible]

[illegible] வீட்டிலேகட்டி வளர்க்கப்பட்டு பழகியிருக்கிறவைகளுக்கும் [illegible] களுக்கும்பெயர்-

[illegible] குப்பெயர்-

[illegible] எறும்புக்குப்பேர்

[illegible] முதலானவை [illegible] முடிந்தது-

---

[illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கம்-[illegible]மாய் ஸ்ரீகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] - நல்லவயலுக்கையுடையவன் - [illegible] முடையவன்-[illegible] மிகுந்தகாமமுடையவன்-[illegible] நல்லகண்களையுடையவன்-[illegible] மிகுந்த[illegible]முடையவன்-[illegible] உடையவன்-[illegible]முடையவன்-[illegible]-மிகவும் நல்ல[illegible] வேடிக்கையுடையவன் [illegible] பெருத்த [illegible]முடையவன்-[illegible] முடையவன்-[illegible]-நாயகனை [illegible] [illegible]க்கொண்டு [illegible] ஸ்ரீ-[illegible] ஸ்ரீ-[illegible] (வளுக்குப்பெயர்

[illegible] ஸ்ரீ-[illegible] முடைய [illegible] ஸ்ரீ-[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] ஸ்ரீ [illegible] ஸ்ரீ க்குப்பெயர்-

[illegible] ஸ்ரீ [illegible] காட்டிலும் வேறுயிருக்கிறா[illegible] ஸ்ரீகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஸ்ரீ-[illegible] [illegible]மாய் [illegible] பண்ணிக்கொண்டவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஸ்ரீ-[illegible] [illegible]யுடையவளுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உம் [illegible] பெயர்

[illegible]

[illegible] உம் சூத்திரருக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் தானேயுருவாகி [illegible] ருக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] குலத்தை [illegible] ருக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் எட்டுவயதுக்குட் பட்டகன்னிகைக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] ருக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] வானவருக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] யுடையவருக்குப்பெயர் [illegible] பட்டவன்.

[illegible] உம் [illegible] பெண்ணுக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] பெண்ணுக்குப்பெயர் [illegible] விருக்கிற [illegible]

[illegible] உம் [illegible] ஆசையுடையவளுக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible] ஆசையுடையவளுக்குப்பெயர்.

[illegible] உம் [illegible]

தலைக்குறித்து-யா-யதொருத்தி-[illegible] அவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] க்கப்பெயர்-

[illegible] பிள்ளையில்லாதவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] புருஷனும் பிள்ளையுமில்லாதவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] புருஷனில்லாதவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] தோழிக்குப்பெயர்

[illegible] முதிர்ந்தவடையை உடையவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] தெரிந்தவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] வளுக்குப்பெயர்

[illegible] ஜாதியில் பிறந்தான் [illegible] வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஜாதியில் பிறந்து-அந்த ஜாதியிலாவது [illegible] ஜாதியிலாவது வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பெயர்

[illegible] இடைச்சிக்கும் - இடையனுடைய பெண்டிக்கும்பெயர்-

[illegible] கோமட்டி ஜாதியிற்பிறந்த கோமட்டிச்சிக்கும் மற்றவனுக்கும் [illegible] வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பெயர்-

க்ஷத்ரியா க்ஷத்ரியாண்யபி |

க்ஷத்ரியா-க்ஷத்ரியாணீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம் க்ஷத்ரிய ஜாதியிலே பிறந்த க்ஷத்ரியனுக்காகிலும்-மற்ற யவனுக்காகிலும் வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பெயர்

உபாத்யாயாப்யுபாத்யாயீ

உபாத்யாயா-உபாத்யாயீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-தனக்குத்தானே வேதத்தைச் சொல்லுகிறவளுக்குப்பேர்-

ஸ்யாதாசார்யாபி ச (ஸ்வத:)

ஆசார்யா-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-ஸ்வத:-தனக்குத்தானே மந்த்ரவ்யாக்யானஞ் செய்கிறவளுக்குப்பெயர்-

ஆசார்யாநீ து (பும்யோகே)

ஆசார்யாநீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-உபதேசம்-ஆசார்யனை [illegible] வியாக்யானஞ் செய்துகொண்டவளுக்குப்பெயர்-

(ஸ்யா)தர்யீ

அர்யீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம் தானாகவே வைச்யஜாதியாளும் கோமட்டிக்கு வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பேர்-

க்ஷத்ரியீ (ததா)

க்ஷத்ரியீ ஸ்த்ரீ-உ-ம்-தானொரு சூத்ரஜாதியாளும் க்ஷத்ரியனுக்கு வாழ்க்கப்பட்டவளுக்குப்பெயர்-

உபாத்யாயான்யுபாத்யாயீ

உபாத்யாயானீ-உபாத்யாயீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம் உபாத்யாயனுடைய பெண்டாட்டிக்குப்பெயர்-

போடா (ஸ்த்ரீ) பும்ஸலக்ஷணா |

போடா-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-ஸ்த்ரீ [illegible] புருஷ லக்ஷணத்தை யுடையவளுக்குப்பெயர்-

வீரபத்னீ வீரபார்யா

வீரபத்னீ-வீரபார்யா-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-வீரனுடைய பெண்டாட்டிக்குப்பெயர்-

வீரமாதா து வீரஸூ: |

வீரமாதா-வீரஸூ:-ஸ்த்ரீ-உ-ம் வீரனுடைய மாதாவுக்குப்பெயர்-

ஜாதாபத்யா ப்ரஜாதா ச ப்ரஸூதா ச ப்ரஸூதிகா | (ஸ்த்ரீ) நக்னிகா கோடவீ

ஜாதாபத்யா-ப்ரஜாதா-ப்ரஸூதா-ப்ரஸூதிகா-ஸ்த்ரீ-ச-ம்-பிள்ளைபெறுகிறவளுக்குப்பெயர்-

நக்னிகா-கோடவீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-திகம்பரமாயிருக்கிறவளுக்குப்பெயர்-

தூதீ ஸஞ்சாரிகே (ஸமே) |

தூதீ-ஸஞ்சாரிகா-ஸ்த்ரீ-உ-ம் தூது நடக்கிறவளுக்குப்பெயர்-

காத்யாயன்யர்த்தவ்ருத்தா யா

காத்யாயனீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம் பாதி வயது [illegible]

| [illegible] | ...[illegible]-யா-[illegible]-போ[illegible] [illegible]க்குப்பெயர்- |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் [illegible]க்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் [illegible] பிள்ளையில்லாதவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்- [illegible]-புருஷனும் பிள்ளையுமில்லாதவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-புருஷனில்லாதவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-[illegible]ப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் [illegible]யுடையவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் [illegible]யுடையவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம் [illegible]க்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-[illegible]வருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-[illegible] [illegible]க்கு வாழ்க்கப்பட்டவருக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-[illegible]பிறந்து-அந்த [illegible] வாழ்க்கப்பட்டவருக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்- [illegible]-இடைச்சிக்கும்-இடையனையடைய பெண்டுக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] -உ-ம்-கோமிட்டி [illegible]பிறந்த கோமிட்டிச்சாதிக்கும் மற்றபெவர்க்கு[illegible] வாழ்க்கப்பட்டவருக்குப்பெயர்- |

க்ஷத்திரியா-க்ஷத்திரியாணீ-ஸ்த்ரீ உ-ம் க்ஷத்திரிய ஜாதியிலேபிறந்த க்ஷத்திரியனுக்கானிலும்-மற்ற யவனுக்கானிலும்வாழ்க்கைப்பட்டவளுக்குப்பெயர்

உபாத்யாயா-உபாத்யாயீ ஸ்த்ரீ உ-ம்- தனக்குத்தானேவேதமோதுவிச்சொல்லுகிற வளுக்குப்பேர்-

ஆசார்யா-ஸ்த்ரீ-க-ம்- தனக்குத்தானே மந்த்ரவ்யாக்யானஞ்செய்கிறவளுக்குப்பெயர்-

ஆசார்யானீ-ஸ்த்ரீ க-ம்- ஆசார்யனாலே பாணிக்ரஹணஞ்செய்துகொண்டவளுக்குப்பெயர்

அர்யீ-ஸ்த்ரீ க-ம் தானாகவே வைஸ்யஜாதியாளும் கோமட்டிச்சிவாழ்க்கைப்பட்டவளுக்குப்பேர்-

க்ஷத்ரியீ ஸ்த்ரீ க-ம்- க்ஷத்ரியனுக்கு வாழ்க்கைப்பட்டவளுக்குப்பெயர்-

உபாத்யாயானீ-உபாத்யாயீ ஸ்த்ரீ உ-ம் உபாத்யாயனுடைய பெண்சாதிக்குப்பெயர்-

வீரபத்நீ-வீரபார்யா ஸ்த்ரீ உ-ம்-வீரனுடைய பெண்சாதிக்குப்பெயர்-

வீரமாதா-வீரஸூ-ஸ்த்ரீ உ-ம் வீரனுடைய தாயாருக்குப்பெயர்-

ஜாதாபத்யா-ப்ரஜாதா-ப்ரஸூதிகா-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-பிள்ளைபெறுகிறவளுக்குப்பெயர்

நக்நிகா-கோடவீ-ஸ்த்ரீ உ-ம் நிர்வாணமாயிருக்கிறவளுக்குப்பெயர்-

குட்டினீ-சம்பலீ ஸ்த்ரீ-உ-ம் தூதநடக்கிறவளுக்குப்பெயர்-

காத்யாயநீ ஸ்த்ரீ க-ம்

[illegible] | உஎஎ |

ழியாய்- [illegible] தையுடையவருக்காவது- [illegible] லாதவருக்காவதுபெயர்-

[illegible] யாய் [illegible] அசல்வீட்டிலேயிருந்துக் கொண்டு-[illegible] முதலான அலங்காரங்களைப்பண்ணுகிறவருக்குப்பெயர்-

[illegible] ழியாகாமல் [illegible] களுக்கு ஏவல்தொழில்செய்கிற [illegible] த்திலிருக்கிறவருக்குப்பெயர்-

[illegible] சம்-வெவ்வெறு க்கிப்பெயர்-

[illegible] ங்களைலேகைக்கா-கொண்டாடப்பட்ட-அந்த வெவ்வெறுக்கிப்பெயர்-

[illegible] வெவ்வெறுக்கும்-வீட்டுக்கும்- கூட்டிறவுபண்ணுகிறவருக்குப்பெயர்-

[illegible] களுக்குக்காரணமானகுறிவைச்சொல்லுகிறவருக்குப்பெயர்— கட்டுவிச்சி-

[illegible] அம்-துமையானவருக்குப்பெயர். (க்கிப்பெயர்

[illegible] உம்-மசக்கையுடையவருக்குப்பெயர்-

[illegible] உம்-துமையமுத்தவருக்குப்பெயர்-

[illegible] ||

ஆட்யஸ்யா மஹிஷீ - கம்ஸவம்ஷீ [illegible] - ம் - மஹிஷீக்கிப்பெயர்-இவ்விடத்திலாட்ய [illegible] என்று - பாடம்.

(மணிகா ரத்னாதீ) மாணிக்யம் [illegible] (ரத்னம்) ||

மாணிக்யம் - மாணிக்யம் [illegible] - ம் - மணிகா ரத்னம் - வரிசையாய் வேசிக்கூட்டத்துக்கும் - மஹிஷீக் கூட்டத்துக்கும் - யாவதிக்கூட்டத்திற்குப் பெயர்-

[illegible] (ஸா ஸ்ரீ)

[illegible] ஸ்ரீ - இரண்டுதரம் [illegible] - விவாஹமானவனுக்குப்பெயர்

[illegible] ||

[illegible] - அவனுடையஸ்திரீக்குபெயர்-

[illegible] ||

[illegible] அப்படி ஒருக்கால்வாழ்க்கப்பட்டவள் - [illegible] யாதொருவனுக்கு [illegible] - [illegible] பிருக்கிறு [illegible] - அந்தப்பிராமணனுக்குப் பெயர்-

[illegible] (கந்யகா [illegible])

[illegible] - ம் - [illegible] கன்னியாயாகாதவளுக்குப் பிறந்தவ[illegible]க்குப் பெயர்-

[illegible] ||

[illegible] - ம் - [illegible] வதியுடையவ[illegible]க்குப்பேர்-

[illegible] ||

[illegible] - ம் - [illegible] அசல்வீட்டிப்பிறந்தவ[illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible] ||

[illegible] - ம் - [illegible] தகப்பனோடே கூடப்பிறந்தவளுடையவ[illegible] க்குப்பெயர்- அத்தைபிள்ளை

[illegible] ||

[illegible] - தாயாரோடே கூடப்பிறந்தவளுடையவ[illegible] அப்படி வேறு தாயுள் [illegible] என்னப்படுவன் - சிறியதாயார் - பெரியதாயார்பிள்ளை,

[illegible] ||

[illegible] - ம் - மாத்ருத்தாயாருடையவ[illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] பிறுடையபர்க்கும் பெயர்.

[illegible] இவருடைய [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] இந்த [illegible]

[illegible] சொல்லும் [illegible] என்றும் [illegible]

[illegible] பொதுவானபெயர்.

[illegible] பிள்ளைகளிற்றன்றுமே [illegible] க்குப்பெயர். [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] தாயாருக்குப்பெயர். [illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] கூடப்பிறந்தாரு [illegible]

[illegible] கூடப்பிறந்தவருக்குப் பெயர்- [illegible]

[illegible] பெண்ணுக்கும் [illegible] பிறுடையபெண்ணுக்கும்பெயர். பேத்தி

[illegible] பிறந்தவர்களுடைய [illegible] பெண்கள் [illegible] க்குப்பெயர். [illegible]

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] ரை தனையுடையவளையக்கிப்பெயர் நமையுடைய ளையேபென்றவள்- |
| [illegible] ।௧௨௦। | [illegible] - அம்மா முடையளைக்கிப்பெயர்-அம்மாள்- |
| ( [illegible] ) [illegible] | [illegible] ஆகரிதுடையவும் - மாமெயபிதுடையவும் தயாருக்கும்பெயர் மாமியார்- |
| [illegible] ( [illegible] ) | [illegible] விதுடையவும் மாமெய பிதுடையவும் - தகப்ப னுக்கும்பெயர் மாமனார்- |
| ( [illegible] ) [illegible] | [illegible] தகப்ப னுடன்பிறந்தவனுக்குப்பெயர்- சிறியதகப்பனு ம் பெரியதகப்பனும்- |
| ( [illegible] ) [illegible] ।௧௨௧। | [illegible] - தாயாரு டன்பிறந்தவனுக்குப்பெயர் அம்மான் |
| [illegible] | [illegible] யுடன்பிறந்தவா ளுக்குப் பெயர்-பின்ளை பின் மச்சினன்- |
| ( [illegible] ) [illegible] | [illegible] - [illegible] வுடன்பிறந்தவனுக்குப்பெயர் - பெண்ணின் மச்சினன்- |
| [illegible] | [illegible] உடன்பிற ந்தாருடையபிள்ளைக்குப்பெயர் மருமான் |
| [illegible] ( [illegible] )। | [illegible] -பெ ண்ணினுடைய [illegible] வுக்குப்பெயர்-மாப்பிள்ளை- |
| [illegible] ( [illegible] ) | [illegible] தகப்பனு டையதகப்பனுக்குப்பெயர்-பாட்டன்- |
| ( [illegible] ) [illegible] । | [illegible] பாட்டனு டையதகப்பனுக்குப்பெயர்-கொள்பாட்டன்- |
| ( [illegible] ) | [illegible] ஒப்பபடியே- [illegible] - [illegible] |

[illegible] யாருடைய தகப்பனையும் பாட்டனையும் - [illegible] என்றறியத்தக்கது — இந்த-உம்-[illegible]

[illegible] - எழுதலைமுறைக்குட்பட்ட ஜாதிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ஒருதாய்ப்பிள்ளைகளுக்குப்பேர்-

[illegible] - ஒரு [illegible] த்தையுடைய ஜாதிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] உ-ம் - [illegible] வரிசையாய் - [illegible] - ஜாதிகளுக்கும் - [illegible] றத்தாக்கும்பெயர் - [illegible]

[illegible] வுக்குப்பெயர்

[illegible] க்குப்பெயர்

[illegible] வுக்குப் பிறந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] வுக்குப்பிறந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] உடன்பிறந்தவனுடைய [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] தமையனுக்குந் தம்பிக்குமாவது - தம்பிக்குந் தமக்கைக்குமாவதுபெயர்-

[illegible] - தாய் தகப்பனுக்குப்பேர்-

[illegible] — [illegible] மாமியார் மாமனருக்குங்கூடப்பேர்.

[illegible] — [illegible] பெண்ணுக்கும் பிள்ளைக்குங்கூடப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] க்கும் [illegible] க்குங் கூடப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] ம் [illegible] பிறப்புக்கப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] ங்களுக்குப்பேர் [illegible] பெயரென்றுஞ்சிலர்

[illegible] — [illegible] க்குப்பெயர். [பெயர்.

[illegible] — [illegible] க்குப் [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] வயதுக்குட்பட்ட [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] ம் பல [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] வயதுக்குமேற்பட்டமுதிர்ந்தவயதுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] மேலான [illegible] முதிர்ந்த வயதுக்கும்பெயர்.

[illegible] — [illegible] தலைமயிர்முதலானதில் [illegible] முதிர்ந்தவயதிலே [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] | [illegible] க்குப்பெயர் - [illegible] நடத்தும் [illegible] பெருமப்பமே-

[illegible] | [illegible] முழக்கைத் [illegible] ள் -

[illegible] | [illegible] க்குப்பேர்-

[illegible] | [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] முறித்தவயைதயுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] முறித்தவயைதயுடையவனுக்குப்பெய

[illegible] | [illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] முடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] தொழிலயுடை [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] சப்பட்டைமூக்கனுக்குப்பெயர்-

[illegible] | [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் குள்ளனுக்கு [ப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் நின்றெழுந்திருக்கிற முக்காலுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் மு[illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் தொ[illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் கொட்டிக்காலனுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் ஒசந்தமுழங்காலனுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் முட்டிபடுகிறமுழங்காலனுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் செவிடனுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் [illegible] மார்பிலே [illegible] உடையவனுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] உம் சொத்தைக்கையனுக்குப்பெயர். [ப்பெயர்

[illegible] — [illegible] உம் சித்ரா[illegible]க்கு

[illegible] — [illegible] உம் சப்பாணிக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] உம் மொட்டைத்தலையனுக்குப்பெயர். [ப்பெயர்.

[illegible] — உம் காய்க்கன்னனுக்கு

[illegible] — உம் கால்நொண்டிக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] முதல் [illegible] மூன்று [illegible]

[illegible]

-ம் புரசுழங்கும் புரசுழங் புடையவனுக்கு பெயர்-

[illegible] புடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] பெயர்-

[illegible]

[illegible] பண்ணுகிறதற்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -ம்-மருந்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

க்குப்பெயர்- [க்குக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]

க்குக்குப்பெயர்-

[illegible]

-ம்-[illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

பெயர்

[illegible]

[illegible]-ம் [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]க்குப்பெயர் [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] -ம் [illegible]க்குக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]க்குப்பெயர் [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible]

புண்ணுக்குப்பெயர்

[illegible] - நாம்புச்செடிக்குப் பெயர்.

[illegible] - தழுதாழைக்குப்பெயர்.

[illegible] - வெள்ளைக்கடுக்காய்க்குப்பெயர்.

[illegible] - பெருமருந்துக்குப் பெயர்.

[illegible] - வாதமடக்கிக்குப் பெயர்.

[illegible] - வாத்தியப் பண்ணையின் கட்டுக்குப்பெயர்.

[illegible] - வல்லகட்டு [illegible] சம்பிரமஞ்சவ்வியோடு சேர்ந்த [illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] - முதல் [illegible] என்கிற [illegible] - முன்சொல்லப்பட்ட [illegible] மூன்றும் ஒரு வாக்கியத்திலிருக்கும்.

[illegible] - வைகுண்டத்துக்குப் பெயர்.

[illegible] - வாயுவில்லாத [illegible] உடம்பினின்றுக் கீழ் வைக்குப்பெயர்.

[illegible] - உடம்பின் நிறுத்தி நிறைவுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]பெயர்- [illegible] [illegible]பெயர்கள்- [[illegible]பெயர்-

([illegible]) [illegible]

[illegible] சௌரியமுடையவனுக்கு [illegible] பந்தாம [illegible]முடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] [illegible]யுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible])

[illegible] [illegible]முடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] [illegible]முடையவனுக்குப்பெயர்

([illegible]) [illegible]

[illegible] [illegible]களுக்குப்பெயர்-

([illegible])

[illegible]

[illegible] [illegible]டையவனுக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] [illegible]யுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible])

[illegible] [illegible]மான உடம்புடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] [illegible]முடையவனுக்குப்பெயர்·

[illegible]

[illegible] தேமலுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] குருடனுக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible]

[illegible]முடையவனுக்குப்பெயர் - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] என்றிவிடத்தெழுதப்பட்டது-

[illegible]

[illegible] [illegible]க்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] ... பத்தத்தக்குப்பெயர்-

[illegible] ... கோழுக்கப்பே[illegible]

[illegible] ... உ-ம்-[illegible]த்தக்குப்பெயர்-

[illegible] ... த்தக்குப்பெயர் ... [illegible] முன்னென்பர்கள்

[illegible] ... -உ-ம்

[illegible] ... குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ... த்தக்குப்

பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... -உ-ம்-[illegible] த்தல் [illegible]

[illegible] மானதல்[illegible] த்தக்குப்பெயர்.

[illegible] ... -உ-ம்-[illegible]த்தக்குப்

பெயர்-

[illegible] ... க்குப்பெயர்-

[illegible]-என்பது[illegible]த்தில் [illegible] யிலிருக்கிற

[illegible]க்கும்-[illegible]-என்பது தொப்புளின் கீழே

புடவைபோ லிருக்கிற [illegible]த்தக்கும்-

[illegible]-என்பது எல்ல[illegible]த்தக்கும்- மேலான

கொழுப்புக்கும்பெயரென்பர்கள்-

[illegible] ... -உ-ம்-[illegible] - கழுத்

தப்பிடரியிலிருக்கிற நரம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] ... - மினா

[illegible] ... மரம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] ... -உ-ம்-[illegible]த்துக்

குபெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-[illegible]க்கிப்பேர்

[illegible] — [illegible]-உம் குடல்வண்டிக்கிப்பெயர்-[illegible]-கொழுப்பு-[illegible]-குரும்பி-[illegible]-சைலத்தண்ணி-[illegible]ண்ணீர்-காம்பிளிச்சை-வேர்வை-[illegible]-என்றிகஉம்-மலத்துக்குப்பெயரென்பர்கள்-

[illegible] — [illegible]-உம்-குடலுக்குப்பெயர்-[illegible]மென்றசிலர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-மார்பில் இடப்பக்கத்தில்பசலெனவிருக்கும்[illegible]த்துக்குப்பெயர்-குடல்கரு-[illegible]பெயரென்பர்கள்

[illegible] — [illegible]-உம்-சிறரம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] உம் வயற்றில் வலப்பக்கத்தில்[illegible]திருக்கும்[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-வாய்சொள்ளுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-[illegible] கண்-பிளிச்சைக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்- [ஐம்புலனுக்கும்[illegible]ப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம் தலை[illegible]

[illegible] — [illegible]-உம்-எலும்புக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உம்-[illegible]மாய் ஒன்றோடொன்று கூடியிருக்கும் [illegible]

வுடல்யெலும்புள்ள மெலிந்தத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

அம்புக்குப்பெயர்- இடைக்கிட்பெயர்

[illegible]

தெலும்புக்குப்பெயர்-

[illegible]

-ம்-கால் அவ்வணாதி வயவங்களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

டிட-ம்-சரீரத்துக்குப்பெயர்- [illegible]

[illegible] [ளிக்கிட்பெயர்-

மூண்டு-

[illegible]

-ம் வாதத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

அந்தக்கால்கறட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible]

அந்தக்காட்டுக்கீழ்[illegible]த்துக்

குப்பெயர்-குதிக்கால்- [குப்பெயர்-

[illegible] கணுக்காலுக்

[illegible] முழங்காலுக்குப்பெயர்-

[illegible] அடைக்கிட்பெயர்-

[illegible] துடையின்

[illegible] யெலும்புக்குப்பெயர்-இடுப்புமுட்டி-

[illegible]

[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] தொப்பு

ளுக்குக்கீழிருக்கிறவயிற்றுக்குப்பெயர்-

[illegible]

புக்குப்பெயர்.

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] பின்பக்கத்திலிருக்கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர் [illegible]

[illegible] முன்பக்கத்திலிருக்கிற [illegible] த்துக்குப் பெயர் [illegible]

[illegible] த்தின்மேலிருக்கிற [illegible] களுக்குப்பெயர்.

[illegible] த்தில் [illegible] மாயிருக்கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] மேல்சொல்லப்போகிற யோகிகளுக்குப்பொதுவானபெயர். [illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] த்துக்கும்பெயர்.

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] மார்புக்குப்பெயர்

[illegible] தோள்தலைக்குப்பெயரென்பார்கள்-

[illegible] முதுகுக்குப்பெயர்-

[illegible] தோளுக்குப்பெயர்

[illegible] அந்ததோளினுடைய [illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] கக்ஷத்துக்குப்பெயர்-அக்கள்-

[illegible] கக்ஷத்தின்கீழ்ப்பக்கத்துக்குப்பெயர்-பக்கம்-

[illegible] இடைக்குப்பெயர்-இடுப்பு-

[illegible] மேல் சொல்லப்போகிற [illegible]

[illegible]

[illegible] ஸ்தானத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] முழங்கைக்குப்பெயர்-

[illegible] முழங்கைமேல்ஸ்தானத்துக்குப்பேர்

[illegible] மணிக்கட்டுவரையிலுள்ளமுழங்கைக்கீழ்ஸ்தானத்துக்குப்பெயர் முன்கை-

[illegible] மணிக்கட்டு முதல் [illegible] விரல்மட்டுக்கும் [illegible] கையினுடைய [illegible] ஸ்தானத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] முதல்விரல்களோடே கூடின கையின் பெயர்-

[illegible] பெருவிரலின் பக்கத்துக்குப்பெயர் ஆள்காட்டிவிரல்-

[illegible] மாய்விரலுக்குப்பெயர்-

[illegible] பெருவிரல் [illegible] முன்சொன்னபெரும்விரலின் பக்கத்தவிரல் [illegible] நடுவிரல் [illegible] சுண்டுவிரலென்கிற [illegible]விரல் [illegible]

இந்த [illegible]கள் [illegible] கீழ்ச்சொன்ன [illegible]மாய்பெருவிரல் முதலான ஐந்துவிரலுக்கும்பெயர்-

[illegible] நகத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] பெருவிரலின்பக்கத்துவிரல்-நடுவிரல்-[illegible] விரலோடேகூடி-[illegible] பரப்பப்பட்டிருக்கிற-[illegible] பெருவிரலாலே அளந்த அளவுக்குப்பெயர் இவைநட்டைச்சாணளவுகளினுடைய விசேஷங்கள்-

[illegible] சிறு விரலோடே கூடிபரப்பப்பட்டுபெரு விரலாலே அளந்தஅளவுக்குப்பெயர்-இதுஒருசாண்-

[illegible] பரப்பப்பட்டவிரல்களையுடைத்தான உள்ளங்கைக்குப்பெயர்-

[illegible] சேர்க்கப்பட்டும் [illegible] விரிக்கப்

பட்டவிரல்களையுமுடைய-[illegible] இரண்டு கைகளுக்குப்பெயர்.

[illegible] விரல்களெல்லாங்கூட்டி குவிக்கப்பட்ட-[illegible] கைக்குப்பெயர் ஒத்தைசேர்ங்கை.

[illegible] சாய்த்துக்கூட்டப்பட்ட தேன அந்தரெண்டுசேர்க்கைக்குப்பேர்.

[illegible] நீட்டப்பட்டிருக்கிற கையையுடைய- [illegible] முன்கைக்குப்பெயர்-[illegible]

[illegible] மடக்கப்பட்டவிரல்களோடேகூடின-[illegible] அந்த முழத்துக்குப்பெயர்-பிடிகுறையமுழம்.

[illegible] நீட்டப்பட்டசிறுவிரலையுடைய-[illegible] - பிடியோடேகூடினஅந்தமுழத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] உள்ளங்கையோடேகூடிக்கொண்டு-திர்யக்கு-குறுக்காக-[illegible] நீட்டப்பட்ட-[illegible] உடைய-[illegible] தநுவுக்குப்பெயர்-ஒரு மார்.

[illegible] மேலெடுக்கப்பட்ட-கையையுடைத்தான உள்ளங்கையையுடைய [illegible] த்துக்குப்பெயர் - மனுஷன்கை யெடுப்புயரம்.

[illegible] மிடற்றுக்குப்பெயர்.

[illegible] முத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] றையோடேகூடின-[illegible] - அந்தசமுத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கம் பிடரிக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] ம்-சிவத்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] ம்-மூக்குக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்:

[illegible]

[illegible] ம்-[illegible] உதடுக்குக் கீழிருக்கிறமோவாகட்டைக்குப்பெயர், [பெயர்-

[illegible]

[illegible] கன்னத்துக்குப்

[illegible] அந்த க்கன்னத்துக்குக்கீழ்புறத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ம்-பல்களுக்குப்பெயர்- [டைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ம்-நாக்குக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உதடுகளுடைய [illegible] கடைக்குப்பெயர் - கடைவாய்-

[illegible]

[illegible] நெற்றிக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] கண்களுடைய மேல் [illegible] த்துக்குப்பெயர்- புருவம்-

[illegible]

[illegible] புருவங்களுடையநடுவுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] கண்ணின்கருவிழிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ம்-கண்ணுக்குப்பெயர்-

[illegible]-ம்-கண்ணினிருக்குப்பெயர்

[illegible]-கண்களுடைய [illegible] கடைசிக்கிப்பெயர்-கடைக்கண்-

[illegible]-கடைக்கண்பார்வைக்கிப்பெயர்-

[illegible]-ம்-காதுக்குப்பெயர்-

[illegible]-ம்-தலைக்கிப்பெயர்-[illegible]

[illegible]-ம்-தலைமயிருக்குப்பெயர்-

அந்தமயிர்களுடைய கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-ம்-சுருட்டைமயிருக்குப்பெயர்

[illegible]-நெத்தியின்பேரில்தொங்குகிற ; தெ, அந்தசுருட்டமயிருக்குப்பேர்

[illegible]-பக்கத்தருமயிக்கிப்பெயர் ஜில்ப்பா. [குக்குப்பேர்-

[illegible]-சொருக்[illegible]

[illegible]-கட்டப்பட்டிருக்கிற-[illegible]-மயிருக்குப்பெயர்-கோடாலிமுடி-

[illegible]-மெக்கிப்பெயர்-குடுமி

[illegible]-ருடையஜெடைக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -உம் பின்னலுக்குப்பெயர்-

[illegible] தீக்கப்பட்டிருக்கிறதென-தலைமயிருக்குப்பெயர்-

[illegible] பேரில் [illegible] ப்பட்டு [illegible] களாகும், [டம்புமயிருக்குப்பேர்

[illegible] டையது த்தில் [illegible] அந்தமயிர்களு

டையவ்ருத்தியில்லாதிருக்கும்- அதாவது -மீசையுந்

தாடியும்-

[illegible] காதுகளிலேபோட்டான அலங்காரத்து

க்குப்பெயர் [illegible] ஸ்தானங்கள்

[illegible] ருக்குப்பெயரெ

ன்றுசிலர்

[illegible] -உம் -அலங்கரி

க்கிறவனுக்குப்பெயர் - [illegible]

அலங்கரித்துக்கொண்டவனுக்குப் பெயர் - வி [illegible]

[illegible] களிலேவிளங்குகிறவனுக்குப்பேர்

[illegible] மூன்று [illegible]

ங்களிலுமிருக்கும் [ரத்னக்குப்பெயர்-

[illegible] -உம்-அலங்கா

[illegible]

க்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] கிரீடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] மாணிக்கத்துக்குப்பெயர்-ஜபலில்லை

[illegible] நடுவேயிருக்கிறநாயகக்கல்லுக்குப்பெயர்

[illegible] உம்-சொருக்கில் [illegible] வைக்கிற [illegible] மானவஸ்துக்குப்பெயர் திருகுசாமந்திப்பூ

[illegible] உம்-சுட்டிக்கும-முகப்பட்டைக்கும்பேர்

[illegible] உம் தோடுக்குப்பெயர் ஓலை-

[illegible] உம்-குண்டலத்துக்குப்பெயர்-மகரகுண்டலம்-கடுக்கன்-முதலானவை

[illegible] உம் [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] உம் - கழுத்தில்தொங்குகிற தாவடத்துக்குப்பேர்-

[illegible] கம் [illegible] பொன்னாலேபண்ணப்பட்டதாவடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] கம் [illegible] முத்தாலே-[illegible] பண்ணப்பட்டதாவடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] உம்-முத்துமாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] கம்-[illegible] த்தையுடைய-[illegible] இந்த-முத்துமாலைக்குப்பேர்-[illegible] முடையமுத்துமாலையென்றறிக

[illegible]

[illegible] முடையது -[illegible]- முடையது -[illegible]- முடையது [illegible] இந்த-[illegible]-ம்-[illegible]

[illegible]களுடைய[illegible]த்திறலே [illegible]
வெவ்வேறான [illegible] விசேஷத்தின்-

[illegible] -க-ம்-[illegible] ஒண்டி
[illegible] முடைய[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -க-ம்-[illegible]
[illegible]-உ-எ-முக்கையுடைய [illegible]-அந்த -[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]
[illegible] -ம்- [illegible]த்துக்குப்பெயர் வலயத்துக்கும்பெயர்- [வங்கி
[illegible] உ-ம்-தோள்வளைக்குப்பேர்

[illegible] உ-ம் மோதிரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -க-ம்-[illegible] த்தோடேகூடினவை-அந்தமோதிரத்துக்குப்பெயர்- முத்திரைமோதிரம்-

[illegible] உ-ம்-பவழம்-முத்து-இவைகளாலேசெய்யப்பட்டகைக்கடு[illegible]த்துக்குப்பெயர்- முத்துவளை-பவழக்கிரிகாப்புகொலுசு முதலானவை,

[illegible] -எட்டுவட்டமுடையது - [illegible]
ஒருவட்டமுடையது-[illegible]- எ- வட்டமுடையது-[illegible]-வட்டமுடையது- [illegible]-வட்டமுடையது-இந்த -ரு ம்-[illegible]களுடையஉட்பலேபேட்டுகொள்ளத்தக்[illegible]ன-இவிதமானஅரைநாண்மாலைக்குப்பெயர்-

[illegible]

பாதாங்கதம் துலாகோடிர் மஞ்ஜீரோ நூபுரோ(அ)ஸ்த்ரியாம் | ஹம்ஸக: பாதகடக:
கிங்கிணீ க்ஷுத்ரகண்டிகா ||

த்வக்பலக்ருமிரோமாணி (வஸ்த்ரயோநி)

(தச த்ரி ச) |

வால்கம் க்ஷௌமாதி

பாலம் து கார்பாஸம் பாதரம் (ச தத்)

கௌசேயம் (க்ருமிகோசோத்தம்)

ராங்கவம் (ம்ருகரோமஜம்) | அநாஹதம்

நிஷ்ப்ரவாணி தந்த்ரகம் (ச நவாம்பரம்) ||

(தத் ஸ்யாத்) உத்கமநீயம் (யத் தௌதயோர் வஸ்த்ரயோர் யுகம்) ||

பத்த்ரோர்ணம் (தௌதகௌசேயம்)

...டைய அரைஞாண்மாலைக்கிப்பெயர்-அரைநா ண்முதலானவை-

பாதாங்கதம்-௧, துலாகோடி:-மஞ்ஜீர: - நூபு ரம்-௪-ஹம்ஸக:-பாதகடக:-பெ-௨-கும் சிலம்புத் தண்டைக்கும் பாதச் சிலம் புக்கும் பெயர்-

கிங்கிணீ-க்ஷுத்ரகண்டிகா-வஸ்த்ர-உ-ம்-சிறுசத ங்கைக்கிப்பெயர்-

த்வக்-வி -மரவுரி-பலம் பருத்திக்காய்-க்ருமி:- புழுவு-ரோம-ம் மயிர்-இந்த-ச ம்-வஸ்த்ரயோ நி-வஸ்த்ரத்துக்குக்காரணங்கள்-

மேல்சொல்லப்போகிறவாஸஸ்ஸின்பேதங்கள்-பத் தும்-த்ரி-மூன்று லிங்கங்களிலு மிருக்கும்-

வால்கம் க-ம் க்ஷௌமாதி-வெண்பட்டுமுதலா னவைகளுக்குப்பெயர்-

பாலம்-கார்பாஸம்-பாதரம்-௩-ம்-பருத்தி நூல்புடவைக்கிப்பெயர்-

கௌசேயம்-க-ம்-க்ருமிகோசோத்தம்-புழு வுகூண்டிலுண்டான நூலினாலேசெய்யப்பட்ட பட்டுப்புடவைமுதலானவைகளுக்குப்பெயர்-

ராங்கவம் க-ம்-ம்ருகரோமஜம் ம்ருகரோமத்தினா லேசெய்யப்பட்ட சாலுவைமுதலானவைகளுக் குப்பெயர்-

அநாஹதம்-நிஷ்ப்ரவாணி-தந்த்ரகம்-நவாம்பரம்-௪-ம்-புதுப்புடவைக்கிப்பெயர்-

உத்கமநீயம் க-ம்-தௌதயோ:-தோய்க்கப்பட்ட-வஸ்த்ரயோ:-வஸ்த்ரங்களுடைய-யுகம்-இரட்டையுண்டோ-அது-அதற்குப்பெயர்-

பத்த்ரோர்ணம்-க-ம்-தௌதகௌசேயம்-அழுக்குவாங்கினபட்டுப் புடவைமுதலானவைக ளுக்குப்பெயர்-

[illegible] பெரு
லையுள்ளபுடவைக்கிப்பெயர் - பெருவிலையுள்ள
[illegible]வுக்கும்பெயரென்பர்கள்.

[illegible]
வெண்பட்டுக்குப்பெயர்.

[illegible] துப்பட்டிக்குப்பெயர்.

[illegible] புடவையினுடையதலைப்புக்கு
பெயர்.

[illegible] ம் நிகளத்துக்குப்பெயர்.

[illegible]
கலத்துக்குப்பெயர். [க்கிப்பெய

[illegible] பழம்புடவை
[illegible] கிழிந்தபுடவைக்கு
ம் - அழுக்குப்புடவைக்கும்பெயர்.

[illegible] புடவைக்கிப்பெயர் [illegible]
[illegible] புடவைக்கிப்பெயரென்றசில

[illegible]
புடவைக்கிப்பெயர்.

[illegible]
[illegible] முதுகுப்புடவைக்கிப்பெயர்.

[illegible]
வில்பரப்புகிறபுடவைக்கிப்பெயர். மெத்தைதவு
தல்கணிவுனாமுதலானவையும்.

[illegible] கம்பளிக்கிப்பேர்.

[illegible]
[illegible] அனாவேஷிக்கிப்பெயர்.

[illegible]

| | |
|---|---|
| ( ) | உதரீயம் - உத்தரீயத்துக்குப்பெயர் - மேல்வஸ்த்ரம் |
| | இரவிக்கைக்குஞ்சொக்காயிக்கும்பெயர் - |
| | பனியையுங் காற்றையும்போக்கடிக்கிற ப்ராவாரணம் - பச்சவடத்துக்குப்பெயர் - துப்பட்டி. |
| | வாஸ்கஞளையை - மயொர்க்கம் தொடைவரையில்மறைத்துக்கொண்டிருக்கிற - புடவைக்கிப்பெயர் சல்லடம், |
| | அணிக்கால்வரைக்கும் - அந்த வஸ்த்ரத்துக்குப்பெயர் - அங்கிபாவடைநிஜார்முதலானவை. |
| | மேல்கட்டுக்குப்பெயர் - |
| | கூடாரத்துக்குப் பெயர் - |
| | தெரைக்கிப்பெயர் - |
| | தேஹத்தினழுக்கைப்போக்கடிக்குதைக்கிப்பெயர் - |
| | சந்தனம் - முதலான வைத்தைத்தடவிதேஹத்தினழுக்கை ப்போக்கடிக்குதைக்கிப்பெயர் - |
| | தலங்குக்கு ப்பெயர் - |
| | பண்ணுதைக்கிப்பெயர் - |

[illegible] சந்தனம் முதலானவை களைக்கிட்பெயர் சந்தன முதலானவா [illegible] த்தைச்சேர்க்குகையென்றுஞ்சொல்லுவர்க

[illegible] ங்களிலடங்கின [illegible] தெரியப்பண்ணுகிற [illegible] களுக்குப்பெய

[illegible] களுடையனாதிக [illegible] களிலேயெழுதப்பட்ட [illegible] க்குப்பேர்-பச்சைக்கிந்தும்-

[illegible] ம் தேத்திப்பொட்டுக்குப்பெயர்-இதில் [illegible]

[illegible] குங்குமப்பூவுக்குப்பெ

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] இராம்புக்குப்பெயர் லவங்கம்-

[illegible] பச்சைகற்பூரச்சந்தன த்துக்கு பெயர்-கறுப்புச்சந்தனமென்பாரிலர்.

[illegible]

[illegible] | [illegible] -க்குப்பெயர்-

[illegible] - மல்லிகைப்பூ வாசனையுள்ள காரகிலுக்குப்பெயர்-

[illegible] யக்ஷ்யகுவத்தக்குப்பேர் குங்குலியம் முதலான தூபம்-

[illegible] ங்களிலேகூட்டப்பட்ட யக்ஷவத்தக்குப்பெயர்- [illegible] ணிவத்தி முதலானவை

[illegible] தைலத்திலுண்டான, குந்துருக்கும்பிசினுக்கும்பெயர்-

[illegible] பிசினுக்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] தக்கோலச்செடிக்குப்பெயர்-அதின்பழமென்றசிலர்-

[illegible] கர்ப்பூரத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] சந்தனத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] செம்பவுங்குளிர்ந்திருக்கிறவெண்சந்தனம்- [illegible] செம்பவும்வாசனையுள்ளசந்தனம்- [illegible] மாம்பழவாஸனையுள்ளசெஞ்சந்தனம்.

[illegible]-ம்-செஞ்சந்தனமென்றறிக-

[illegible]

[illegible]-ஸ்திரீ-[illegible] [illegible]-உம்-செஞ்சந்தனத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

ஜாதிகோசம் ஜாதிகோசம்-உம் ஜாதிக்காயிக்கிப்பெயர்

[illegible]

[illegible]-ம்- [illegible] -இவைத்தாலேகூட்டப்பட்ட [illegible]வத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உ-ம்- [illegible]ங்களினாலேகூட்டப்பட்டசந்தனவிழுதுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம்-மேல்பூச்சுக்காகக்கூட்டினசந்தனவிழுதுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம்- [illegible]வப்பொடிக்கிப்பெயர் -

[illegible]

[illegible]-உம் வாஸனைகட்டினவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ம்-[illegible]லேவஸ்[illegible]ங்களுக்கு-[illegible] - எந்தவாஸனை உண்டாகுதலுண்டோ- தக்-அதுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ம்-[illegible]தலையில்சூட்டிக்கொண்டிருக்கிற பூமாலைக்கிப்பேர்

[illegible]

[illegible]-ம் [illegible] மயிர்முடிலேவைக்கப்பட்டமாலைக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ம்-பரிவாருடியில் [illegible] பிதொங்குகிறமாலைக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-ம்-[illegible]நெற்றியில் தொங்கும்படிவைத்துக்கொள்ளுகிறமாலைக்கிப்பெயர்-

[illegible] கழுத்தில்நின்று செவ்வையாக [illegible] மார்பில்தொங்குகிறமாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] மார்பிலே குறுக்கே - பூணூல்போலேகுறுக்காக - [illegible] போடப்பட்ட - [illegible] மாலைக்குப்பெயர்.

[illegible] குடுமியில்கட்டப்பட்டமாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] வுண்டுபண்ணுகைக்குப்பெயர்-

[illegible] வஸ்திரங்களுக்காகிலும் [illegible] [illegible] த்துக்கொண்டிருக்குமதுக்குப்பெயர்-

[illegible] கணிக்குப்பெயர்-

[illegible] மெத்தைக்கும்-படுக்கைக்கும்பெயர்-

[illegible] [illegible] ம்-கட்டிலுக்குப்பெயர்-

[illegible] ம்-பந்துக்குப்பெயர்-

[illegible] விளக்குக்குப்பெயர்-

[illegible] மணைக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] லப்படிக்கத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] சிப்புக்குப் [illegible]

[illegible] [illegible] பொடிக்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர்- [பெயர்

[illegible] -ம்- [illegible] ளோடே சேர்ந்த [illegible] யுடையனாகி [illegible] முடித்த [illegible]

---

[illegible] -ம்-வம்சத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] வென்கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] வென்கிற நாலுவர்ணங்களுக்கும் - பொது வானபெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] வம்சத்திற்பிறந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] த்திலேபிறந்தவனுக்குப்பெயர்.

[illegible] -ம் நற்குலத்திற்பிறந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] என்கிற [illegible] மாயிருக்கிற [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] குப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible]

[illegible]

[illegible] -இந்த- [illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] - உo-ம்- [illegible] னுக்குப்பெயர்

[illegible] [illegible] - உ-ம்- மேல்வருகிறகாரியத்தைபுத்தியினாலேஅறியுகிற வனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - உ-ம் - [illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - உ-ம்- [illegible] பண்ணிவைக்கிறவனுக்குப்பெயர்

[illegible] [illegible] - க-ம [illegible] முதலானகர்மங்களைசெய்கிற [illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - க-ம [illegible] பண்ணிவித்துஅதிநயத்தையுந்தெரியச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - க ம் [illegible] விஷயமான [illegible] த்தைச்செய்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - க ம்- [illegible] செய்கிறவனுக்குப்பெயர்- இந்த-௨-ம் [illegible] செய்கிறவனுக்குப்பெயரென்பர்கள்.

[illegible] [illegible] - க ம்- [illegible] இல் [illegible] அவனுக்குப்பெயர்.

[illegible] [illegible] - க-ம் [illegible] அடிக்கடி [illegible] பண்ணுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] - க-ம்- [illegible]

([illegible]) [illegible]

[illegible] - [illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible] என்றபேரையுடைய [illegible] த்திலே [illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]|

[illegible] - [illegible] த்தில் [illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible]) |[illegible]|

[illegible] - [illegible] தன்னுடைய [illegible] த்தையும் [illegible] யாகவுடைய [illegible] முதலான [illegible] பண்ணப்பட்டுதோ- [illegible] அவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible])

[illegible] - ஒருமகாவினிடத்தில் நின்றும் [illegible] வேதத்தைச்சொல்ல [illegible] பண்ணவனுக்குப்பெயர்-

([illegible]) [illegible]

[illegible] பண்ணினபின்பு - [illegible] வினிடத்தில் [illegible] த்தின்பொருட்டு [illegible] பெத்துக்கொண்டவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible])|

[illegible] - [illegible] யாமத்தில் [illegible] தையிடித்துப்பிழிந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] னுக்குப்பெயர்.

[illegible]|

[illegible] - அ போதகய [illegible] பண்ணின [illegible] னுக்குப்பேர்-

([illegible])

[illegible] |[illegible]|

[illegible] - [illegible] ஒருமகாவினிடத்தில் ஒருவேதத்தை [illegible] பண்ணுகிறதற்கு ஒருவ [illegible] த்தை [illegible] கிறவர்களில் [illegible] ங்களில் தங்களுக்குப்பெயர்

[illegible]

(ஸ்ரீ [illegible])[illegible]

([illegible])

([illegible])

உ[illegible] ([illegible])

([illegible]) உ[illegible]

[illegible]

([illegible])

[illegible] இருமா[illegible]விடத்தில் வெகுத்தையாவது மற்றவேதையாவது [illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] பண்ணினவனுக்குப்பெயர்-[illegible].

[illegible] மாய்வந்த[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

உ[illegible] [illegible]மில்லாமல்முதலிலே தனக்குத் தானேபிறந்த [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

உ[illegible] இதனுடைய[illegible] [illegible]க்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] யாகத்துக்கு ப்பெயர்-

[illegible] இது[illegible] [illegible] இதைசந்துக்கும்பொதுவானபெயர்-

[illegible] பெயர்-இதில்-[illegible]முதல் [illegible] பேரென்று [illegible]-

[illegible]வைத்திருக்கிற[illegible]த்தைக்காட்டினும்-

[illegible] யஜமானன்முதலானவர்களிருக்கும்பொருட்டு - [illegible]க்கப்பட்ட [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

ஸதஸ்யா விதிதர்சிந:| ஸதஸ்ய:-விதிதர்சி-[illegible]-உ-ம்- யஜ்ஞத்தில் [illegible] கர்மத்தைப்பார்த்துக்கொண்டிருக்கிற ரிஷிகளுக்குப்பெயர்-

ஸபாஸத: [illegible] (ஸ்த்ரீ) [illegible]| ஸபாஸத்-[illegible] ஸபையிலே யிருக்கிறவர்களுக்குப்பெயர்

அத்வர்யூத்காத்ருஹோதார (யஜு: [illegible])| அத்வர்யு:-உத்காதா-ஹோதா [illegible] வரிசையாய் யஜுர்வேதத்தையும் ஸாமவேதத்தையும்-ருக்வேதத்தையும்-[illegible] தெரிந்த ரிஷிகளுக்குப்பெயர்-

([illegible]) ருத்விஜோ யாஜகா (ஸ்த்ரீ) [illegible]| ருத்விக்-யாஜக:-[illegible]-உ-ம்-[illegible] யஜ்ஞ [illegible] க்குருத்விக் [illegible] முதலான [illegible] பேருக்கும்பெயர்-

வேதி:(பரிஷ்க்ருதா பூமி) வேதி:-[illegible]-க-ம்-பரிஷ்க்ருதா-[illegible] யஜ்ஞத்தின்பொருட்டு நற்சதுரமாய் செய்யப்பட்ட [illegible]க்குப்பெயர் யாகவேதி

(ஸமே) ஸ்தண்டில சத்வரே| ஸ்தண்டிலம்-சத்வரம்-உ-ம்-[illegible] வைக்கிறத்தின்பொருட்டு [illegible] பண்ணப்பட்ட ஸ்தானத்துக்குப்பெயர்-

சஷாலோ யூபகடக: சஷால:-யூபகடக:-[illegible]-உ-ம்- யூப[illegible]த்தில்மரத்தினாலே செய்யப்பட்டவளையத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] ([illegible] வ்ருதி:) [illegible]| [illegible]-உ-ம் - யஜ்ஞ [illegible] வைத்த-[illegible]-மிகவும் [illegible]மான வ்ருதி:-வேலிக்குப்பெயர்-

([illegible]) [illegible] [illegible]-உ-ம்-[illegible] ஸ்தானத்தின் [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]

கழிவையும்பெண்ணுகிறதற்காக கடையப்பட்டமரத்துக்குப்பெயர்,

[illegible] ங்கள்தங்களுடையபேர்களினாலே [illegible] மான மூன்றுகழிக்கும்பெயர்-

[illegible] ருசொல்லுகிறமூன்றுகழிக்கும்பெயர்-

[illegible] லே [illegible] க்கப்பட்ட [illegible] கழிக்கும்பெயர்-

[illegible] யொழிக்கத்தக்கினபெயர்-

[illegible] தொருகழியானது - [illegible] கழியிலே [illegible] கட்டப்படுகிறதோ [illegible] அதற்குப்பெயர்

[illegible] கழியினுடைய [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] கழியைமுதவிலேஜனிக்கும்படிசெய்கிற [illegible] க்குக்குப்பெயர்.

[illegible] முதலான [illegible] களுக்கும் பெயர்

[illegible] ஞ்செய்யத்தக்கின [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] மாயிருக்கிற [illegible] பாவிலே [illegible] மோர்கட்டுகிற [illegible] லேயுண்டானவிகாரத்து

...க்குப்பெயர்-தோய்த்ததயிர்.

யவித்ரம் (ப்ருஷதாஜ்யம் முதலிய) ... (வர்ணா) ...

யவித்ரம் — ...கம் யஜ்ஞத்தில் க்ரியையுஜவிக்கப்பண்ணும் பொருட்டு ... மானுடையதோலினாலே ... செய்யப்பட்டவஸ்தும் வசிக்கிப்பெயர்-

ப்ருஷதாஜ்யம் (ஸதியாஜ்யம்)

ப்ருஷதாஜ்யம் — ஒ கம் ஸதியாஜ்யம் — தயிரோடேகூடினநெய்யிக்கிப்பெயர்-

பரமான்நம் பாயஸம்

பரமான்நம் — பாயஸம் — ...ம்-பாலிலிட்டுசெய்தஅன்னத்துக்குப்பெயர்-

ஹவ்யகவ்ய (தெய்வபித்ருதைவ ...)

ஹவ்யம் கவ்யம் — ... தெய்வதைகளுக்கும் — பித்ருதெய்வதைகளுக்கும் — யோக்யமான — ...அன்னத்துக்குப்பெயர்-

பாத்ரம் (ஸ்ருவாதிகம்)

பாத்ரம் — ஒ கம் — ஸ்ருவாதிகம் ஸ்ருவம்முதலானயஜ்ஞபாத்ரங்களெல்லாத்துக்கும்பெயர்-

த்ருவோபப்ருஜ்ஜுஹூ (...) ஸ்ருவ (...)

த்ருவா-உபப்ருத்-ஜுஹூ-... ஸ்ருவ:-... ஸ்ருக்குளுடைய பேதங்களுக்குப்பெயர்-

உபாக்ருத (பசு ...)

உபாக்ருத: ... கம் — க்ருதயாகத்திலே — யஜ்ஞபசுவானது — ... மந்த்ரத்தால் ஸம்ஸ்கரிக்கப்பட்டதோ — அந்த பசுவுக்குப்பெயர்-

பரம்பராகம் ஸமனம் ப்ரோக்ஷணம் (...)

பரம்பராகம் — ஸமனம் — ப்ரோக்ஷணம் — ஒ கம் — ... அந்தப் பசுவினிட்டத்திலே ... அதற்குப்பேர்

(வாச்யலிங்கா:) ப்ரோக்ஷிதா (...)

ப்ரோக்ஷித: — ... ப்ரோக்ஷித: ஒகம் — ... யாகத்தில் ஸம்ஸ்கரிக்கப்பட்ட பசுமுதலானவைத்துக்குப்பெயர் — இந்த ஒகம் — வாச்யலிங்கம் ... விசேஷ்யத்தின் லிங்கத்தையுடையது-

ஸாந்நாய்யம் ஹவி:

ஸாந்நாய்யம் — ஹவி: — ... கம் — அக்நியில் ஹோமம்செய்யத்தகுந்த ஹவிஸ்ஸுக்குப்பெயர்-

ஸாந்நாய்யம் ... ஹவிஸ் ... என்றுஞ்சொல்லுவர்கள்.

(பத்னீஸம்யாஜ [illegible]) வஷட்க்ருதம்

தீக்ஷாந்தோ [illegible] (யஜ்ஞ)

வஷட்க்ருதம் - [illegible] - ப்ரதான [illegible] பண்ணப்பட்ட ஹவிஸ்ஸுக்குப்பேர் -

தீக்ஷாந்தம் - [illegible] - உம் - யஜ்ஞ மாந்தத்திலே - [illegible] ருட்டிசெய்கிறயாகத்துக்குப்பெயர் -

([illegible]) யஜ்ஞம் [illegible]

யஜ்ஞம் - [illegible] அந்தயஜ்ஞ[illegible]த்துக்கு - [illegible] க்குப்பெயர்

([illegible]) [illegible]

[illegible] - க - ம் [illegible] யாகத்தின் [illegible] [illegible]களுக்குப்பெயர் -

[illegible] (வா [illegible] யக)

[illegible] - க - ம் - வா [illegible] யக - குளம் கோயில்த்தோட்டம் முதலானவை நிர்மிக்குகை க்கிப்பெயர் -

[illegible] (யஜ்ஞ [illegible]) [illegible] (சேஷ)

[illegible] - உம் வரிசையாய் - [illegible] - யஜ்ஞத்தைச்செய்தபோதுமீதியிருந்தஜலம் முத லானவைத்தக்கும் [illegible] யா: . [illegible] ததில்மீதியிருந்தஅன்னம் முதலானவைத்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - விஹாயிதம் - [illegible] [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - ம் - தானத்துக்குப்பேர்

[illegible] - [illegible] - ஔர்த்வதேஹிகம் - [illegible] - க - ம் [illegible] - மரணமடைந்தவனைக்குறித்து - [illegible] - அந்த[illegible]திதியத்திலே செய்யப்பட்ட [illegible] - தானத்துக்குப்பெயர் -

([illegible]) [illegible] ([illegible])

[illegible] - க - ம் [illegible] - [illegible] [illegible]த்தையடைந்தவனைக்குறித்து செய்யப்பட் ட [illegible] களுக்குப்பெயர் -

[illegible]

டீ மாப்தெ [illegible] [illegible] த்தோடே [illegible]

[illegible] அத்த [illegible] தெவமொசு [illegible] க்கு [illegible] செய்யப்

பட்டக [illegible] த்துக்குப்பெயர்-[illegible]

[illegible]

[illegible]-ம்-[illegible]க்குத்

கும்-[illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-க-ம்-[illegible] பகல் [illegible]

[illegible]-அ-ம்-[illegible]க்குப்பேர்-அதாவ

[illegible]-பகல். [illegible]. அதில்எட்டாம் [illegible]

[illegible]-முதல்-[illegible] வரையிலுள்ள நாழிகைகள்

[illegible]

[illegible]

[illegible] த்கேடுகிறதற்குப்பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible] ஒரு

[illegible] த்திலவ [illegible] த்துடன் [illegible]

[illegible]

[illegible]

ச-ம்-கேழ்க்கிறதற்குப்பேர் [illegible] மே

ல்சொல்லபோகிறக [illegible] முதல்-[illegible]

[illegible] வரையிலுள்ள [illegible] ளும்-[illegible]

[illegible]-க-ம் [illegible]

யின்பொருட்டான - [illegible] களுக்குப்பேர் - [illegible]

[illegible]

[illegible]-க-ம்- [illegible] - [illegible]த்தின்

பொருட்டான [illegible] - [illegible] த்துக்குப் பெயர்

[illegible]

[illegible]

டவிலே [illegible] த்தமான [illegible]

[illegible] களுக்கும்-[illegible]-[illegible] த்தில் [illegible]

ல்லதான [illegible] களுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] த்துக்குவந்த [illegible] ப்பேர்

[illegible] — [illegible] ஜெக்கப்பேர்.

[illegible] — [illegible] ஷெக்கப்பேர்.

[illegible] கொடிக்கடி திரியுமதற்குப்பேர்.

[illegible] விகளுடைய நடக்குதல் நிற்குதல் உட்காருதல் படுக்குதல் முதலானவை [illegible] இருக்கிறதற்குப்பெயர்.

[illegible] நத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] வார்த்தைசொல்லாமலிருக்கைக்குப்பெயர்.

[illegible] ணத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] க்கைக்கப் புதலுக்குப்பெயர் — விட்டுப்போகுதல்.

[illegible] யத்துக்குப்பெயர் [illegible] அந்தயத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] விருக்கிற [illegible] த்துக்கும் [illegible] த்துக்கும் பெயர்.

[illegible] அறிவுகைக்குப்பெயர்.

[illegible] — ப்ரத்யா[illegible] [illegible] கோ[illegible]க்ர [illegible] கொல்லிக்கி

ப்பெயர்—

[illegible] — [illegible] ராஜவிக்கிப்பெயர்—[illegible] த்திற்செ

ய்கிற [illegible] வியென்றுகிலர்—

[illegible] — [illegible] — [illegible] யத்தில் — [illegible] வாயில்நின்றுந்

தெரிக்கிறதிவலைக்கிட்பெயர்—

[illegible] — [illegible] — பண்ணுகிறத்தின்பொருட்டுவே

ண்டிய [illegible] முதலான [illegible] த்துக்

குட்பெயர்—

[illegible] — இதுஇதைப்

போலவேசெய்யவேணுமென்கிற [illegible]

விக்கிட்பெயர்—

[illegible] — முதலிய்செய்கி

[illegible] விக்கிட்பெயர்—

[illegible] — அதற்காகித

ம் [illegible] பிற்பாடு சொல்லுகிற [illegible]

பேர்—

[illegible] முதலாக [illegible]

[illegible] பண்ணுகைக்கிட்பெயர்—

[illegible] — [illegible]

[illegible] சொல்லிசேவிக்கிறதற்குப்பேர்

[illegible]

[illegible]

பேர் — [illegible]

[illegible] க்கிப் பெயர் — [illegible]

[illegible] முடையவனுக்கு

பெயர் [illegible] க்கிப்பெய . சென்பிக

[illegible]

[illegible] உண்டாகிற[illegible]த்தைப்பொறுக்கிற வனுக்குப்பெயர்- [வாசிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]ம் ஜிஷிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] டையாமல் வ்ருதத்தையுடையவனைப் [illegible] நாமவ்ருதவாசிக்கிப்பெயர்-

[illegible] ங்கலையுடையவர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] பண்ணுகிறனோ அவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] விட்டிருக்கிற [illegible]கர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] னுக்குப்பெயர்-

[illegible] ணாதிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible] த்தில்பிடிக்கிற [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible] த்தில்பிடிக்கிறவெணவர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஞத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]ருடையருவமும் [illegible] செய்யப்பட்டருவமத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] தோளுக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible]யத்துக்குப்பெயர் - தங்கள் தங்களுடைய [illegible]யத்துக்குப்பெயரென்றுசிலர்.

[illegible] — [illegible]ருடைய [illegible]த்துக்கும் [illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] போக்கடிக் [illegible]த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] செய்யப்பட்ட [illegible] யாமென - வெவ்வேறுன யாமத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] மாய்செய்யும் [illegible]க்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] காட்டிலும் வேறுன [illegible] மாய்செய்யப்பட்ட [illegible]குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible]த்துக்குப்பெயர்.

உடவீதம் (யஜ்ஞவாடத்,
வ்யாக்ஷேத்ரவிகைவாசனை)

உடவீதம்-அ-கம்-நகஷியிரனைகளை-வலக்கை யாலது-வ்யாக்ஷேத-[வதி]-கோத்துக்கொ ள்ளும்படியாயிருக்கிற-யஜ்ஞஸூத்ரம்-[எடத்தோ ளின்மேலிருக்கிற]யஜ்ஞஸூத்ரத்துக்குப்பெயர்-

ப்ராசீநாவீத(உபவீதி)

ப்ராசீநாவீதம்-அ-க-ம்-உபவீதி-எடக்கை [வ்யாக்ஷேவதி]கோத்துக்கொள்ளும்படி யாயிருக்கிற யஜ்ஞஸூத்ரம்-[வலத்தோளின் மே லிருக்கிற]-யஜ்ஞஸூத்ரத்துக்குப்பெயர்-

நிவீதம்(கண்டலம்பிதம்)

நிவீதம்-அ-க-ம் கண்டலம்பிதம்-கழுத்தில்தா வடமாய்தொங்குகிற-யஜ்ஞஸூத்ரம்-யஜ்ஞஸூத் ரத்துக்குப்பெயர்

(கம்ஹ-பித்ர்ய தைவதீர்த்தம்

தைவதீர்த்தம்-தைவதம்-மாந தீர்த்தம்-கம்ஹ-[illegible]-விரல்களுடையநுனியா ல்விடப்பட்டது-காயம்-[illegible] மான தீர்த்தம்-[illegible]-சுண்டுவிரல்-விரல்களுடைய-அடியினால்விடப்பட்டது-பித்ர்யம்-பித்ர்யமான-தீர்த்தம்-கம்ஹ-[illegible]-பெருவிரல்-ஆள்காட்டி-விர ல்களுடைய-நடுவினால்விடப்பட்டது ப்ராஹ்மம்-ப்ராஹ்மமான தீர்த்தம்-[illegible]-பெருவிரலுடைய-அடியினால் விட ப்பட்டது அதாவது அர்க்யம்-[illegible] த்திலே அவரவர்கட்கு[illegible]பண்ணவேணுமென் கை-

(ஸா) ப்ரஹ்மஸூத்ரம் ப்ரஹ்ம ஸூத்ரம் யஜ்ஞ (திரிவ்ருத்)

ப்ரஹ்மஸூத்ரம்-ப்ரஹ்மஸூத்ரம்-யஜ்ஞோபவீதம் அ-க-ம்-ப்ரஹ்ம[illegible]த்தை அடையுதலுக்கு ப்பெயர்-

தைவதாதியாதிகம்(ரஇசு)

தைவதாதியாதிகம்-தைவதம் யம் தைவம் தை வதாயதம் என்கிறவைகள்-[illegible]-அப்ப டியே தைவதார்-த்தை அடையுதலுக்குப் பெயர்-இந்த-க-ம் [illegible]

ஸ்ரூவம் (ஸாரதாதிகம்)|

ஸ்ரூவம்-அ-க-ம்-ஸாரதாதிகம்- ஸாரத

[illegible]யனாகிவ்ருத்தத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-ம்-[illegible]
[illegible]த்தோடேகூடிக்கொண்டு-[illegible]
[illegible]மயக்கத்தளவும்-
[illegible]யில்லாமலிருக்கைக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-உம்-[illegible]
மென்கிறயாகத்தைச்செய்து-[illegible]
யைவிட்டவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-ம்-[illegible]
யென்பிறாலே [illegible]
[illegible]த்தை உண்டுபண்ணிக்
கொண்டுதிரியுதலுக்குப்பெயர்.

[illegible] [illegible]-ம்-[illegible]
[illegible]யில்லாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-உம்-[illegible]
[illegible]பண்ணுதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-உம்- வீண்வே
ஷத்தினாலே-பிழைக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-ம்-[illegible]
[illegible]களினால்[illegible]மான வ்ருத்தத்தையுடையவ
னுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]-உம்-[illegible]
[illegible]னவன். [illegible]-யாதொரு-
[illegible]-செய்துக்
கொண்டிருக்கச்சே-[illegible]த்தைய
டைகிறானோ-[illegible]-யாதொரு-[illegible]
[illegible]-செய்துக்கொண்டிருக்
கச்சே-[illegible]-உடையனாகிறானோ-[illegible]-
தன-வரிசையாய்அந்தப்ராமணர்களுக்குப்
பெயர்--

[illegible] [illegible]-ம்-[illegible]

ஜ்யேஷ்டே அநிர்விஷ்டே ... ||

தமையனானவன் - ஜ்யேஷ்டே - பதி - கல்யாணம் பண்ணிக்கொள்ளாமலிருக்கச்சே - தம்பியானவன் ... கல்யாணம் பண்ணிக்கொள்ளுகிற - ... தம்பிக்குப்பெயர் -

பரிவித்தி (ஸ்து தஜ்ஜ்யாயான்)

பரிவித்தி: - ஒன்று - ஜ்யாயான் - அந்த பரிவேத்தாவினுடைய - தமையனுக்குப்பெயர் -

விவாஹோபயமௌ (ஸமௌ | பரிணயோத்வாஹோபயாமா: பாணிபீடநம்

விவாஹ: - உபயம: - பரிணய: உத்வாஹ: - உபயாம: - பாணிபீடநம் - ஆ - கூ - ம் - விவாஹத்துக்குப்பெயர் -

வ்யவாயோ க்ராம்யதர்மோ மைதுநம் நிதுவநம் ரதம் |

வ்யவாய: - க்ராம்யதர்ம: - மைதுநம் - நிதுவநம் - ரதம் - ஐ ம் - ஸம்போகத்துக்குப்பேர்

த்ரிவர்கோ (தர்மகாமார்த்தை:)

த்ரிவர்க: - ஒ - க - ம் - தர்மகாமார்த்தை: - தர்மகாமார்த்தங்கள் மூன்றுக்கும் - பொதுவான பெயர் -

சதுர்வர்க: (ஸமோக்ஷகை:

சதுர்வர்க: ஒ - க ம் - ஸமோக்ஷகை: - மோக்ஷத்தோடே கூடிக்கொண்டிருக்கிற - தர்மகாமார்த்தங்கள் நாலுக்கும் பொதுவான பெயர் -

(ஸபலைஸ்தை:) சதுர்பத்ரம்

சதுர்பத்ரம் - ஒ - க - ம் - ஸபலை: - பலவத்தான - தை: - அந்த நாலுக்கும் பொதுவான பேர்

ஜந்யா: ஸ்நிக்தா வரஸ்ய யே |

ஜந்யா: - ஒ - க ம் வரஸ்ய - கன்யையின் ... உடைய ஸ்நிக்தா: - தோழனுக்குப்பெயர் -

ஸர்வவேதஸ:

ஸர்வவேதஸ: - ஸர்வ ... ளோடே சேர்ந்த - வேதங்களுடைய ... மானது - ஐதிஹ்யம் ...

---

மூர்த்தாபிஷிக்தோ ராஜந்யோ பாஹுஜ: க்ஷத்ரியோ விராட் |

மூர்த்தாபிஷிக்த: - ராஜந்ய: - பாஹுஜ: க்ஷத்ரிய: - விராட் - ஐ - ஒ - ம் - மூர்த்தாபிஷிக்தரான ராஜாக்களுக்கும் அந்த வம்சத்தில் பிறந்தவனுக்கும்பெயர் -

ராஜா ராட் பார்த்திவக்ஷ்மாப்ருத்

ராஜா - ராட் - பார்த்திவ: - க்ஷ்மாப்ருத் -

… ஜெகங்களை ரக்ஷிக்கிற ராஜாக்களுக்கும் அந்தகாரியத்தைச்செய்கிற மற்றொருவனுக்கும்பெயர்

… ராஜாவுக்குப்பெயர்- … தா வென்கிற … தன்னுடைய தெய்வத்தைச் சாற்றியிருக்கிற ராஜாக்களை-

… முறையான ஸ்திரீயையும்-ஆளப்பட்ட ராஜாவுக்குப்பெயர்-

… காட்டிலும் … வேறான கொஞ்சம் - ஸ்திரீயை ஆளுகிற- … ராஜாவுக்குப்பெயர்-

… எவருடைய … லேயுஜிக்கப்பட்டதோ அவனுக்கும் - … எவன் … வாயிருக்கிறதோ அவனுக்கும்- … எவன் தன்னுடைய … ராஜாக்களையும் ரக்ஷிக்கிறதோ அவனுக்கும்பெயரென்றுசிலர் இந் திரன் … தத்தையுடைய - ஒருவனுக்கும்பெயரென்றுசிலர்-

… இந்த … வரிசையாய் … ஜெகங்களை ரக்ஷிக்கிற … களுக்கும் க்ஷத்திரியா … க்ஷத்திரிய ஜாதி … களுக்கும்பெயர்

… லோசனை சொல்லுகிற … க்ஷத்திரியப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| (ஷ) கர்மஸசிவா (ஸ. 8) \|சகு\| | கர்மஸசிவ - ... - அந்த ஜ திரியைக்காட்டிலும் வேறுய்காரியங்களை நடப்பிவைக்கிற மந்திரிக்குப்பெயர்- |
| ... யா ... தி | ... மேலானவனும் - தீழ்ப்பட்டவனுமன்றியில் - நடுத்தரமான ... முதலானவர்களுக்குப்பெயர்- |
| ... ஹித: | ... ஹிதனுக்குப்பெயர்- |
| ... | ... விசாரிக்கிற - ... ப்பெயர் - ஜட்ஜி |
| ... | ... சல்காட்பாருக்குப்பெயர் - ... என்றுசிலர்சொல்லுவர்கள்- |
| ... | ... காருடையவனுக்குப்பெயர்- |
| ... | ... ஸ்தையுடையவனுக்குப்பெயர்- |
| ... | ... க்குப்பெயர் - கிராமமுன்சீபு |
| ... | ... களில் அதிகாரமுடையவனுக்குப்பெயர்- |
| ... | ... பொன் ... க்குப்பெயர்- |
| ... | ... வெள்ளி ... க்குப்பெயர்- |
| ... | ... தில் அதிகாரியானவனுக்குப்பெயர்- |

[illegible] காவல்காரர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible] வத்தையுடையவர்களுக்குப்பேர்-

[illegible] ஜீவி [illegible] ளுக்குப்பெயர்-

[illegible] விஷயானந்தரஃ [illegible] தன்னுடைய தேசத்துக்குப்பக்கத்து தேசத்திலிருக்கிற ராஜா-ராஜாவுக்குப்பெயர்-

[illegible] அந்த [illegible] தேசத்துக்கப்பால் தேசத்திலிருக்கிற ராஜாவுக்குப் பெயர்-

[illegible] அந்த [illegible] தேசத்துக்கப்பாலிருக்கிற தேசத்து ராஜாவுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஒருவனைக்கில் ஜெயிக்கப்போகிற ராஜாவுக்கு [illegible] பின்பக்கத்திலிருக்கிற [illegible] வுக்குப்பெயர்-

[illegible] வுக்குப்பெயர்-

[illegible] யுடையதோழனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]தனுக்குப்பெயர்-

[illegible] (ஸ[illegible])

[illegible] உ-ம்-தோழமைக் கொள்வதற்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உ-ம்-[illegible] குவிக்குகைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ம்-வேருபார்க்கிறவனுக்குப்பெயர்-இதில்-முதல் உ-ம் [illegible] [illegible]த்தை யுடையவனாய் வேருபார்க்கிற வனுக்குப் பெயரென்றசிலர்-

[illegible] (ஸ[illegible]) சஎ0|

[illegible] உ-ம் குருடனுக்குப் பெயர்-[illegible] வென்ற பாடமுமுண்டு.

[illegible] (ஸ[illegible])|

[illegible] உ-ம்-[illegible]னுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உ-ம்-வேதாதென்கிற [illegible]த்திலுடையதத்துவத்தை அறிந்த வனுக்குப்பெயர்-

[illegible] (ஸ[illegible])

[illegible] உ-ம்-[illegible] பண்ணுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உ-ம்- எழுதுகிற வனுக்குப்பெயர்-லேகி

([illegible]) [illegible]|

[illegible] உ-ம்-[illegible]தே எழுதப்பட்டஅக்ஷரங்களையுடையது[illegible]த்துக்குப்பேர்-இவ்விடத்தில்சிலர்-[illegible] ம்-எழுத்துக்குப் பெயரென்றசொ

[illegible] எழுத்துக் ட்பெயர

[illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] யுடையனாவதற்குங் காயத்துக்கும்பெயர்

[illegible]

[illegible] வழிநடக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] பட்டணத்தோடேகூடின [illegible] லேபோக [illegible] மில்லாத பட்டணம் [illegible] சொல்லப்படும்-

[illegible] வுடன் [illegible] ஞ்செய்கை [illegible] த்துக்குப் போகு [illegible] க்கும்பொதுவானபெயர்-

[illegible]

குலேயும்-[illegible] விகர[illegible]த்தகுந்த

படி-[illegible]யோ மிக்குகையிலுலேயும்-[illegible] - உண்

டான[illegible]-மூன அபவத்துக்கும்பொதுவான

பெயர்-இவைற்றை[illegible] - [illegible]

[illegible]கியென்றுஞ்சொல்லுவர்கள்.

( க்ஷயஸ்தா[illegible] (த்ரி வர்கா) நீதிவெளிபார) ௩௯௯

த்ரி[illegible]-நீதிவெளிபாா-ந்யாயத்

தைத்தெரிந்தராஜாக்களுடைய - க்ஷயவ்ருத்

ஸ்தாநங்களைக்காட்டியுந் தான் குறைந்திருக்கு

கை-[illegible]த்தாலும்[illegible]மாயிரு

க்குகை[illegible]வைக்காட்டிஅந்தா

ணிகமாயிருக்குகை-இந்த மூன்றுக்கும் பொது

வானபெயர்-

ஸ (வ்யாய[illegible]) [illegible] | [illegible]

[illegible]-கோசதண்

[illegible]களிலுலேயும்-அபராதம் போ

[illegible]லேயும் உண்டான தேஜஸ்ஸுக்குப்பேர்-

([illegible]) ௩௭௭

உபாய-[illegible] - நல்வார்த்

தைசொல்லுகை-[illegible]-கொடுக்

குகை-[illegible]-கூடியிருக்கிறவனைவேறுபடு

த்துகை-[illegible]-அடிக்குகை- இதியந்த்ர

யம் இந்தநாலுக்கும்-பொதுவானபெயர்-

ஸா[illegible]

[illegible]

வாயத்துக்குப்பெயர்- [க்குப்பெயர்-

ஸா[illegible]

[illegible] | [illegible]

ஜாவா.

[illegible]யத்து

[illegible]-[illegible]

யத்துக்குப்பெயர்-

வ[illegible] ([illegible]) ௩௭௮ |

உபாய[illegible]க-ம்-[illegible]

[illegible]முதலானவர்களை-[illegible]

[illegible]க்கைக்குப்பெயர்-

உபாய[illegible]

உ[illegible]த்ரி)

[illegible]-மேல்சொல்லப்போகிற [illegible]

[illegible]

ன்-இ-ம்-த்ரி-

ஷஷ்டிகர்ணோ (யஷ்டிகர்ணம்) ...

... (ஆமுக) |

விவிக்தவிஜநச்சந்நநிச்சலாகா ...

... |

... (நவ்வந்த) ... |

(வர்ண) விஸ்ரம்பவிச்வாஸ ...

... |

...

...

... |

... |

... (...) |

... |

| ஷஷ்டிகர்ணம் ... முதலானவர்களுக்குத் தெரியாமலிரண்டுபேர் சொல்லுகிற வர்த்தமானத்துக்குப்பெயர் - |
| --- |
| விவிக்தம் - விஜநம் - ... வர்த்தமானத்துக்குத் தகுந்த ஸ்தலத்துக்குப்பெயர் - |
| ... தில்பிறந்தவார்த்தைக்கிப்பெயர் |
| விஸ்ரம்பம் - விச்வாஸம் - ... விச்வாஸத்துக்குப்பெயர் - நம்பிக்கை - |
| ... தனக்கு உசிதமானயத்தில் நின்றும் ... நழுவுதலுக்குப்பெயர் - |
| ... தனக்கு உசிதமான ... தில்நின்றும்வழியாயிருக்குகைக்கிப்பெயர் - |
| ... ஆயத்துடன்கூடின தற்குப்பெயர் - |
| ... யங்களில் இதுயங்கமென்று ... க்கிறதற்குப்பெயர் - |
| ... க்கிப்பெயர் - |
| ... மரியாதைக்கிப்பேர் - முறைதப்பாமலிருக்குகை |
| ... யத்துக்குப்பெயர் - |
| ... கட்டிபோடுகை |
| ... |
| செட்டிப்பாய்சவுராயம்வாங்குகைக்குப்பெயர் - |

ஸாமயெயஃ-காஃ-ஸமீ [illegible] ராஜாவுக்குக்கொடுக்கத்தக்கதுறைக்குப்பேர்-கந்தாயம்.

[illegible] வ்யாதிதெயம்- சுங்கச்சாவடிமுதலானவிடங்களில் ராஜாவுக்குக்கொடுக்கத்தகுந்தத்ரவ்யத்துக்குப்பெயர்-வரி-சுங்கம்.

[illegible] உபாயநம்- உப [illegible] ராஜ [illegible] கொண்டுவருகிற உபஹாரத்துக்குப்பெயர் - நஜர்.

[illegible] யௌதகாதிஷு [illegible] விவாஹாதிகளில்மாப்பிள்ளைக்கும் பெண்ணுக்கும் [illegible] எதுகொடுக்கத்தகுந்ததோ அந்த [illegible] வுக்குப்பெயர்-

[illegible] காலத்துக்குப்பெயர் செறந்தகாலம்.

ஆயதி [illegible] காலத்துக்குப்பெயர் வருங்காலம்-

[illegible] தத்தில் உண்டாகிறஸுகத்துக்குப்பெயர்-

உதர்க்க [illegible] மேல்வரப்போகிறஸுகத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] முதலானதிருடனாலுண்டானபயத்துக்குப்பேர்-

[illegible] தன்மநுஷ்யாளாலேயும்-அசலாராலேயும் உண்டானபயத்துக்குப்பெயர்-[illegible] என்றுபேரிரண்டு-

[illegible] ராஜாக்களுக்கு [illegible] தன்னுடைய [illegible] முதலானவேறுவியமான [illegible] த்தினாலேயுண்டானபயத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] காரத்துக்குப்பெயர். (த்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] -ம் வெண் [illegible] [illegible] -ம் [illegible] இடையருடைக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible] -ம் [illegible] ங்கத்திலே செய்யப்பட்ட [illegible] அந்தகாரத்தின் உட்காருகிற [illegible] க்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -ம் கொடைக்குப்பேர் [illegible] ராஜாக்களுக்குப்பிடிக்கிற [illegible] அந்தக்கொடைக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] -ம் [illegible] த்தில்வைக்கப்பட்ட [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -ம் பொற்கெண்டிக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] -ம் [illegible] யிருக்கிறவிடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -ம் [illegible] பொருட்டு [illegible] ருக்கிறவேலிமுதலானதிற்குப்பெயர் -

[illegible] — [illegible] -ம் [illegible] காலாள்களென்கிற [illegible] தாலுக்குக்கூடப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -ம் யானைக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible] -ம் யானைக்கூட்டத்துக்கு [illegible] யானைக்குப்பெயர்.

[illegible] -ம்- [illegible] யானைக்கிட்பெயர்-

[illegible] -ம்-யானைக்குட்டிக்கிப்பெயர்,

[illegible] -ம்- [illegible] பெருகிறயானைக்கிப்பெயர்.

[illegible] -ம்- [illegible] விட்டுருக்கிறயானைக்கிப்பெயர்·

[illegible] -ம்- ராஜாயேறுகிற பட்டத்தானைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] க்குயோக்யமாயிருக்கிறயானைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] யானைக் கூட்டத்துக்குப் பெயர் [னைக்கிட்பெயர்

[illegible] -ம் பெண்யா

[illegible] -ம்-யானை தலைக்கிபெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] த்துக்குப் பேர்-

[illegible] -ம் [illegible] கும்பத்தைகயிலேவுண்டானதிலைக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] யானைத்தலையின்மேலிருக்கிற [illegible] த்துக்குப் பெயர்- [illegible]

[illegible] -ம்- [illegible] அந்த [illegible] நடுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம் [illegible] யானை நேத்திக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] யானைக்கண்விழிக்கிப்பெயர்-

[illegible] -ம்- [illegible] யானைக்கடைக்கண்ணுக்குப்பெயர்-

(கனாத்ருமா) அருவிகா|

(அயசநமனு) வாஹித்தம்

வத்திரா (சியோனு) யன)

ஆஸநம் (அசய தெமனு)

தத்கம் (பிந்து ஜாலகம்) சக்கு

உபஸ்தானம் (வாமாங்கா)

நகமாற) (யோமந)

(தெளவாலு வர்வமாஜமவா திதமோன) மாதாவர (க) கசதகள|

தொதம் வெண்க

ஆராலம் பலம் அலக

யசுதுலம் | அம்தகொதி மசோர (ஸீ)

தம்க. சேம (ஸீ) ஸா ஸீ (அம்போ) சகள|
நகுஸ்த கக்ஷா ராவர தா ஸா)

ககபாஜா (ஸக)

அருவிகா-ஸ்த-ம் கனாத்ருமா-யானைக்கா
திருடைய சிறுமத்தக்குப்பெயர்-

வாஹித்தம்-அ-க-ம்-கநமனு-யானைக்கு மு
கமுத்தின்-அயசு கீழ்-வத்தெமத்தக்குப்பெயர்
வத்திராமம்-அ-க-ம்-அனு- வாஹித்தத்தின்
அயசு யன கீழ்வத்தெமத்தக்குப்பெயர்-

ஆஸநம்-அ-க-ம்-அசயதெமம்- கழுத்தடிப்பிடரி
க்கிப்பெயர்-

தத்கம்-அ-க-ம்-பிந்து ஜாலகம் - யானைக்கி
யௌவநத்திலதெமத்திலபிறந்த கொமுப்புக்கு
ட்பெயர்-ய மைக்கொம்பு

உபஸ்தானம்-அ-க-ம்-வாமாங்கம்- யானை
யினுடைய உறுப்பு வாமத்துக்குப்பெயர்-

நகமாறம் வ-க-ம்-அமர -யானையினு
டையமுன்பக்கத்துக்குப்பெயர்-

மாதா-அவாம் வ கவாமசா உ-ம்-கநாசி
வரிசையாய் வாலு வர்வமாஜம் வடிதெளன
முன்றம்பின்னுமானமுழங்காலினுடையகீழ்வ
தெமங்களுக்குப்பெயர்-

தொதம் வெண்கம் வா-வெண்கம் அ-
உ-ம்-யானையைப்பிணிக்கிறசட்டிக்கிப்பெயர்-

ஆலானம்-த-பலயனம்-வ-உ-ம்-யானையை
க்கட்டுகிறதம்பத்திக்குப்பெயர்-

யசுதுலம்-திரு-அந்துகசு வ-சிமலசு-வா
சிமலசு-வ-அ-ங-ம்-யானைக்கட்டுகிறசொங்க
க்குப்பெயர்- [மாவட்டிக்கிப்பெயர்-

தம்கமசு-வ-அ-ஸாஸீ-ஸீ வ-உ-ம்-

நகுஸ்தா-வ-அருவி-கக்ஷா-வ-கக்ஷா
வாதா-ஸீ-த-ம்-யானையைமுதலில்கட்டுகிற
தோலுக்குப்பெயர்- [ரிக்குறைக்கிப்பேர்-

கபாஜா-ஸீ -உ-ம் யானையைகமசு

யானைமேல்விரிக்கிற கம்பளிக்கிப்பெயர்-

யானைக்குங் குதிரைக்கும்பெயர்-

யானையைப்பிடிக்கிறதற்காகவெட்டப்பட்டபள்ளம்முதலானவைத்துக்குட்பெயர்-

குதிரைக்கிப்பெயர்-

நல்லஜாதிக்குதிரைக்குட்பெயர்.

செவ்வையாய் ... குதிரைக்குப்பேர்-

வரிசையாய் ... குதிரைக்கிப்பெயர்-

குதிரைக்கிப்பெயர்-

... யுடையகுதிரைக்கிப்பெயர்-

... குதிரைக்கிப்பெயர் [இப்பெயர்-

வெள்ளைக்குதிரைக்

... யிழுக்கிறகுதிரைக்கிப்பெயர்-

குதிரைக்குட்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible]

க-ம்-பெண்குதிரைக்கப்பெயர்- [ட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-ம்-[illegible]-பெண்குதிரைக்கூ

[illegible]-கம் [illegible]-குதிரையினாலே -

[illegible]குதிரைத்தனாலே-[illegible]

[illegible] படுகிறதோ -

[illegible]அந்தவழிக்குப்பெயர்-

[illegible]-குதிரைகளுடைய-

[illegible]-இருப்புக்குப்பெயர்

[illegible]-உ-ம்-[illegible]-குதி

ரையினுடைய-[illegible]க்குப்பெயர் [illegible]க்குதல்-

[illegible]-கம்-[illegible]-குதிரை

யினுடைய கழுத்து [illegible]த்துக்குப்

பெயர் அந்த[illegible]த்திலே [illegible]

ன்கிறசுழியிருக்கும்-

[illegible]-உம்-[illegible]-குதிரைக்

கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-க-ம்-[illegible]-அசைவில்லா

தநடை-[illegible]-உயிகளாயும் - [illegible]

மாயுமிருக்கிறநடை-[illegible]-வட்டமிட்டந

டை-[illegible]-முன்னங்காலைத்தூ

க்கிவருகிறநடை-[illegible]-விசிஞ்சநடை-[illegible]

[illegible]-ஐந்து-நதிவிசேஷங்களுக்

குப்பேர்-

[illegible]-க-ம்-[illegible]-குதிரைமூக்

குக்குப்பேர்- [உ-ம் கடிவாளத்துக்குப்பேர்-

[illegible]-உ-ம்-குதிரைமுத

லானதுகளுடையகுளம்புக்குப்பேர்-

[illegible]

[illegible]-இம்-குதிரைமுதலா

ஊதுகளுடையவாளுக் குப்பெயர்-

(திருஷ்டிஷ வாவ்ருதுவ ...தன
வாவ்ருதெதை ...)|

உபாவ்ருதுவ ...தி-உ-ம் ... பிலே ... அடிக்கடி - வாவ்ருதெத- பொரு கிறகுதிரைக்கிப்பெயர்-

(பாதெ ... ணியா ...)
மஹாநாஹோ ... யாயஃ|

மஹாநாஹோ ... யஃ- ... -ம்- ... ததையம் ... த்தின்பொருட்டான - அதிரவி ஷ ரங்களோடே கூடினயாதெனவாஹந த்துக்கு ப்பெயர்- யம் தேரு-

(கவெனா ... ஷிராயமஹா ...
... யயஃ|)

... யஃ-உ ... -ம்-... யாநம்-எந்த யமராண ... இத்தின் பொருட்டு-ந- யில்லாதபா-அவென-இந்தயத்துக்குப்பேர்-

கணீயஃ ... வஹனம் யயநம்
(... )

கணீயஃ-உா-கணீயஃ-உ ... வஹனம் யயநம் ந-ந-ம்- ... ளெடுக்கிறவிசாதத்துக் குப்பெயர்-

(கீலெ) நமஹகடோ ( ...
...)

... -ந-மஹகட ... -உ-ம்- வண்டிக் கிப்பெயர்-

... கம்பலிவாஹ ... கம்|

... -கம்பலிவாஹ ... கம்-ந-உ ம்- ... மையலண்டிக்கிப்பெயர்- [...க்குப்பெயர்-

பிலீகாயா ... யாநம (...)
... ( ...
யரம்)

பிலீக-... யாவ ... யாநம்-ந-உ-ம்- பல்லக்கி ... -உ-ம்- உஞ்சலுக்கு ப்பெயர் - குதிரையை த்திருலே கட்டிஆக்கும் ... என்று பேருண்டு-

(உவெனநா) ... யாவெ ... (... ந்யுதெ
கம்|

... யாவ ... -தி-உ-ம் - ... பு லித்தோலிருலே மூடப்பட்டிருக்கிற ரயெ யத்துக்குப்பெயர்-

(... கம்பல ... வாவீதஸா ...
... வாண ... கம்பல ...|

... கம்பல ... -தி-க-ம்-... கம்பல ... வெள்ளைக்கம்பிளியிருலே மூ டப்பட்டயத்துக்குப்பெயர்-

(... ) கம்பல ... வாஸ ...
... (கம்பல ... ந்யுதெ
இகக|

கம்பல-தி-க-ம்-வாஸ-தி-க-ம்-இவை முதலானவைகளையாப்-கம்பல ... கம்பல ... வாஸ முதலானவைத்திருலே - ரூவ்ருதெ

மூடப்பட்டவர்களை ...யத்துக்குப்பெயர்-

...களும் தி-

...

யனைத்துக்குப்பெயர்-

...

லானவாறுதங்களுடைய முன்பக்கத்துக்கு பேர்-

...

...சேர்கால் தெகத்தடி-முதலான ...

வயவங்களுக்குப்பெயர்.

...உம்- வண்டிஉக்குப்பேர்

...உம் - ...

அந்தவண்டிஉடைய விளும்புக்குப்பெயர்-

...உம்- வண்டிஉடைய

ஆரத்துக்குப்பெயர்.

... - இந்த

உடைய உணியில்போடுகிற ஆணிக்குப்பெயர்-

... உம் ...

க்கிறதின்பொருட்டுமேலேமூடின புலித்தோல்

முதலானவைத்துக்குப்பெயர் ...

கிறதினபொருட்டு ...தில் செய்யப்பட்டிரு

க்கிற ... [ட்பெயர்-

...உம் ஏர்காலுக்கு

...அந்த ஏர்

க்காலினகிழிருக்கிறஅண்டைமரத்துக்குப்பெயர்

... தெகத்தடி

யைக்காட்டிலும் ... இரண்டாவது தெகத்த

டிக்குப்பெயர்-

...

... ங்களுக்கு

ட்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கைமுதலானவைகளுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர் யானையேறுமெறுணர்கள்

[illegible]

[illegible] பேர்கள்-

[illegible]

[illegible] காளுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] குதிரை சௌத்தருக்குப்பெயர்-

[illegible]

ஞ்செய்கிறவர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] சௌயைக்காக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] எவர்கள் [illegible]

[illegible] டியிருக்கிறார்களோ-அந்த [illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

எவர்கள் [illegible] ஆயிரக்கணக்கிலே

[illegible] குதிரைமுதலானவை [illegible] முடையவர்களோ

[illegible] அவர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] யைச்சுற்றிலுங்காக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

சொக்காயைப்போலவெல்லா த்திருக்குமவைப்

போட்டுக்கொள்ளுகிறதற்குப்பெயர்-

அதற்குப்பேர்-தயிர்-தட்டி-முதலானவை

விடத்தில்-

பரீக்ஷைக்கும்-பரீக்ஷை-

பாத்திரைக்குப்பெயர்-

வஸ்த்திரக்குப்பெயர்-

முதலானவைத்துக்

குப்பேர்-

போட்டுக்கொண்டவனு

க்குப்பெயர்-

முதலானவ

ங்க்கள்-

போ

ட்டவர்களுடைய-மனை கும்புக்குப்பெயர்

காலர்களுக்குப்பேர்-

காலால்க

ளுடையதும்புக்குப்பெயர்-

முதல் கொண்டுமேல்சொல்

லப்போகிற

எல்கிறவிடத்திலிம்மங்கள்சொல்லப்படும்-

-மம்-ஆய்வங்களை யளித்துவிவகாரம் பண்ணுகிற வர்களுக்குப்பெயர்.

க்ருதமுகாஸ்ஸர்வ [illegible] யோகவிபிஸ்து க்ருதமுகவ (வஸ)|

க்ருதமுகஸ்ஸ - ஸர்வ யோகவிபிஸ்து க்ருதமுகஸ் - உம் - பாணத்தை குறிதப்பாமல்போடத்தெரிந்தவனுக்குப்பெயர்.

அபராத்தப்ருஷத்கஸ் (லக்ஷ்யாச்ச்யுதஸாயகஸ்)|

அபராத்தப்ருஷத்கஸ் - உம் - லக்ஷ்யாத் - இலக்குறியில்நின்றும் - ச்யுதஸாயகஸ் - நழுவிப்போன பாணத்தையுடையவனே அவனென அவனுக்குப்பெயர்.

தந்வீ தநுஷ்மாந் தாநுஷ்கஸ் நிஷங்க்யஸ்த்ரீ தநுர்தரஸ்|

தந்வீ - தநுஷ்மாந் - தாநுஷ்கஸ் - நிஷங்கீ - அஸ்த்ரீ - தநுர்தரஸ் - உம் - வில்லாளிக்குப்பேர்.

(ஸ்யாத்) காண்டவாந் காண்டீரஸ்

காண்டவாந் - காண்டீரஸ் - உம் - அம்புகளையே ஆயுதமாகவுடையவனுக்குப்பெயர்.

ஶாக்தீகஸ் ஶக்திஹேதிகஸ் |௫௯|

ஶாக்தீகஸ் - உம் - ஶக்திஹேதிகஸ் - ஶக்தியை ஆயுதமாகவுடையவனுக்குப்பெயர்.

யாஷ்டீகபாரஶ்வதிகௌ (யஷ்டிபரஶ்வதிஹேதிகௌ)|

யாஷ்டீகஸ் - பாரஶ்வதிகஸ் - உம் வரிசையாய் - யஷ்டிபரஶ்வதிஹேதிகௌ - யஷ்டி - தடியையும் - பரஶு - கண்டகோடாலியையும் - ஹேதிகௌ - ஆயுதமாகவுடையவர்களுக்குப்பெயர்

நைஸ்த்ரிம்ஶிகோ (ஸிஹேதிஸ்ஸ்யாத்)

நைஸ்த்ரிம்ஶிகஸ் - உம் - அஸிஹேதிஸ் - அஸி - கத்தியை - ஹேதிஸ் - ஆயுதமாக வுடையவனுக்குப்பெயர்

(ஸமௌ) ப்ராஸிககௌந்திகௌ |௬௦|

ப்ராஸிகஸ் - கௌந்திகஸ் - உம் ஈட்டிக்காரனுக்குப்பெயர்.

சர்மீ பலககாரஸ்(ஸ்யாத்)

சர்மீ - உம் - பலககாரஸ் - உம் - கேடயக்காரனுக்குப்பெயர் - அரிகைக்காரன்.

பதாகீ வைஜயந்திகஸ்|

பதாகீ - உம் - வைஜயந்திகஸ் - உம் - கொடிபிடிக்கிறவனுக்குப்பெயர்.

அநுப்லவஸ்ஸஹாயஶ்சாநுசரோ (பிஸரஸ்ஸமாஸ்)|௬௧|

அநுப்லவஸ் - ஸஹாயஸ் - அநுசரஸ் - அபிஸரஸ் - உம் - பின்னடைக்கிறவனுக்குப்பெயர் கூடவந்தவனுக்குப்பேரென்றுசிலர்.

புரோகாமீ புரோகமஸ் [illegible]

புரோகாமீ - அக்ரேஸரஸ் - ப்ரஷ்டஸ் - அக்ரதஸ்ஸரஸ்

[illegible] மாநீ — சு-எ-ம் -முன்னடக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] உ-ம் மெதுவாய்நடக்கிறவனுக்குப்பெயர்- [வனுக்குப்பேர்-

[illegible] உ-ம்-வேகமாய்நடக்கிற

[illegible] உ-ம்- ஓடுகிறவனுக்குப்பெயர் - தூரமாய்ப்போய்அவ்விடத்து வ[illegible] தெரிவிக்கிறத்திறலே பிழைக்கிறவனுக்குப்பெயரென்றுசிலர்;

[illegible] ம்-வேஷமுள்ளவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஜயிக்கவா[illegible]மானவர்களுக்கெல்லாப்பெயர்-

[illegible] ஜயிக்கிறவனுக்கெல்லாப்பெயர்- (ப்பெயர்-

[illegible] உ-ம்- ஜயிக்கிறவனுக்கு

[illegible] எவன்-விசிஷ்ட[illegible]க்குறிச்சு-[illegible] மிகவும்-[illegible]த்துக்குப்போகிறானோ - [illegible] அவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] உ-ம் - [illegible] தோடேகூடினவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] உ-ம்-அகன்றுபெருத்தமார்பனுக்கும் [illegible]முடையமார்பனுக்கும்பேர்

[illegible] த்தின்பேரிலிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஊர்திகளில் [illegible] யமாய்-[illegible]-போகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஊர்திகளில்

மிகவும்போகிறவனானவ முடையவனுக்குப்பேர்

[illegible] ப்ரவீர ப்ரவீக [illegible]

[illegible]-வீர:-வி[illegible]-ம்-[illegible]னுக்குப்பெயர்-

ஜேதா ஜிஷ்ணு ஜித்வர: ||

ஜேதா-ஜிஷ்ணு:-ஜித்வர:-ம்-ஜயிக்கிறவனானவனுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஸாம்யுகீனோ ரணே ஸாது:

ஸாம்யுகீன:-ம்- ரணே-யுத்தத்தில்- ஸாது:-ஸமர்த்தனுக்குப்பெயர்-

(ஸாஸ்த்ராஜீவ: காண்டப்ருஷ்டா [illegible]: ||

ஸாஸ்த்ராஜீவ:-த்ரிஷு-ஸஸ்த்ராஜீவம் முதற்கொண்டு-ஸாம்யுகீன ஸஹ்யம் வரைக்கும் எல்லா ஸப்தங்களும், த்ரி-

யஜீநீ வாஹிநீ ஸேநா ப்ருதநா-நீகிநீ சமூ: | வரூதிநீ

யஜீநீ-வாஹிநீ-ஸேநா-ப்ருதநா-அநீகிநீ-சமூ:-வரூதிநீ -ஸ்த்ரீ - ம் - [illegible]ங்களோடேகூடினஸேனைக்குப்பெயர்-

பலம் ஸைந்யம் சக்ரம் சாநீகம் (ஸ்த்ரியாம்) ௯௪௬ |

பலம்-ஸைந்யம்-சக்ரம்-அநீகம் [illegible]-ம்-[illegible]ங்களுக்கும் ஸேனைக்கும் பெயர்-

வ்யூஹஸ்து பலவிந்யாஸ:

வ்யூஹ:-பலவிந்யாஸ:-ம்-ஸேனைவகுப்புக்குப்பெயர் - [illegible]யானமாய்நிற்குகை-

(தேதாஸ்ச தண்டாதயோ யுதி)

யுதி-யுத்தத்தில் ஏற்படுத்தப்படுகிற-தண்டாதய:-தண்ட [illegible]ங்கள் முதலானவை பேதா:-வ்யூஹபேதங்கள் - தண்ட மென்பது-வரிசையாக வைக்குதல் -போக மென்பது-ஒன்றின்பின்னொன்றாவைக்குதல்-மண்டல மென்பது-குண்டாகவைக்குதல்-[illegible]மென்பதுவெவ்வேறாகவைக்குதல்-

ப்ரத்யாஸாரோ (வ்யூஹபார்ஷ்ணி:)

ப்ரத்யாஸார:-ம்-வ்யூஹபார்ஷ்ணி:-வ்யூஹத்துக்குப்பின்பக்கத்திலிருக்கிறஸேனைக்குப்பெயர்-

(ஸைந்யப்ருஷ்டே) ப்ரதிக்ரஹ: ||

ப்ரதிக்ரஹ:-ம்- ஸைந்ய ப்ருஷ்டே- ஸேனை பின்பின்னே - [illegible]

த்திவிருக்கிற [illegible] மான [illegible] க்கிப்பெ யர்.

[illegible]

[illegible] ஒருயாளையும் [illegible] ஒரு [illegible] மூன்றகுதிரையும் வுண்டாய் [illegible] அருகைகாலாள்களுமுள்ள [illegible] க்கிப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] மேல்மேலும் [illegible] மும்மும்முக்க பட்ட [illegible] மான [illegible] களோடேகூடியிருக்கிற [illegible] களுக்கும் [illegible] வரிசையாய் [illegible] முதலானஎழும் [illegible] பேர்கள் அதாவது [illegible] கொண்டது [illegible] கொண்டது [illegible] கொண்டது [illegible] கொண்டது [illegible] கொண்டது [illegible] கொண்டது [illegible] என்றுசைய

[illegible]

[illegible] கூடினசேனைக்கிப்பெயர் அதா [illegible] யானை அக்கினி [illegible] குதிரை [illegible] காலாள்களுமுடை [illegible] என்றுசை [illegible]

[illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] ம் [illegible] த்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] [illegible] கோடி

[illegible] | [illegible]

([illegible]) [illegible]

[illegible]) | ௩௨௦ |

([illegible]) [illegible]

[illegible] ([illegible])|

([illegible]) [illegible]

[illegible] ([illegible]) | ௩௪ |

[illegible] ([illegible])

[illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] ([illegible]) | ௩௨ |

[illegible]

[illegible] |

---

[illegible]-[illegible]-கோடி-[illegible]-[illegible]-என-ம்-வில்லுக்குப்பெயர்-

[illegible]-ம்-[illegible]-[illegible]யுடைய-[illegible] வில்லுக்குப்பெயர்-

[illegible]-[illegible]-உ-ம்-[illegible] [illegible]னுடைய-[illegible] வில்லுக்குப்பேர்-

[illegible]-க-ம்-[illegible] இந்தவில் லினுடைய-கோடி-நுனிக்குப்பெயர் -

[illegible]-உ-ம் - [illegible] [illegible] -வில்தாணினுடைய-அடியைத்தப் பித்துக் கொள்ளுகிறதற்காக-கையில்கட்டிக்கொள்ளுகி றதோலுக்குப் பெயர்- [illegible] - என்கிற [illegible]த்தில் [illegible] கம். [illegible] [illegible]த் தோட்டேகூடினது [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-க ம் [illegible] வில்நடுவுக்கு ப்பெயர்-

[illegible]-[illegible] - [illegible]-ம்-வில்நாணுக்குப்பெயர்-

[illegible]-க-ம் - எடக்காலைமுன்னே சாய்த்துநிற்குகை-[illegible]-க-ம்-வலக்காலை முன்னேசாய்த்துநிற்குகை-[illegible]த்தால்- [illegible]-க-ம்- இரண்டுகாலையும்-[illegible] யிவை த்துக்கொண்டுநிற்குகை-[illegible]-க-ம்- இ ரண்டுகாலுக்கும்நடுவில்சாண கலமிருக்கும்படி- நிற்குகை[illegible]-க ம்-இரண்டுகால்களையும் ம ண்டலாகாரமாய்வைத்துக் கொண்டுநிற்குகை - [illegible]-டு-ம்-வில்லாளிநிற்குகைக்குப்பெ யர்-

[illegible]-க-ம் - குறிக்குப் பெயர்-

[illegible]-உ-ம்-வில் வித்தையைத்தெரிந்துக்கொள்ளுகைக்குப்பேர்-

அம்புக்குப்பெயர்-

த்துக்குப்பெயர்-

றகுக்குப்பேர்-

சொல்லப் போகிற

போடப்பட்ட

த்துக்குப்பேர்-

பூசப்பட்ட க்குப்பெயர்-

அப்புராத்துணிக்குப்பெயர்-

ப்பெயர் பெரியகத்தி

முதலான ஆயுதங்களுடைய பிடிக்கு ப்பெயர்-

அந்த ஆயுதங்கள் நழுவாமல் மணிக்கட்டில் கட்டுகிற கட்டுக் குப்பெயர்-கத்தியுறையென்றுசிலர்-

அரிக்கைக்குப்பெயர்-பரிசை-

அரிகையைப்பிடிக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர் - இருப்புலக்கை -

[illegible]

உ-ம் [illegible] க்குப்பெயர் - [illegible] க்கிப்பெயர் -

[illegible] - உ-ம் - இருகுதடி -

[illegible] - உ-ம் இரும்புக் கட்டுத்தடிக்கிப்பெயர்

[illegible]

[illegible] கோடாலிக்கிப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - உ-ம் சுரியகத்திக்கிப்பெயர் சுரி

[illegible] - உ-ம் - இரும்பு முளைக்கிப்பெயர்

[illegible]

உ-ம் எரிவல்லயத்துக்குப்பேர் - கில்லாக்கோல்

[illegible] - உ-ம் - ஈட்டிக்கிப்பெயர் - வல்லயம் -

[illegible]

[illegible] - உ-ம் தணிக்கிப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] க்துக்கு ஆய்க்கப்படுகிறதற்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] ணங்களில் [illegible] த்தையரிந்துக் கொண்ட [illegible] ராஜாக்களுடைய [illegible] குறிக்கிறதற்குப்பேர் -

[illegible]

[illegible] பகையாளிக்கி - [illegible] எதிராகப்போகிறதற்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] க்குப்பெயர் செவிக்கநிச்சயிக்கிற ராஜாவுக்குப் பெயரென்றகிலர் -

[illegible]

[illegible] முழுதும் [illegible] பரவுகைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] பெயர் [illegible]

[illegible]

[illegible] குறித்து [illegible] இல்லாத [illegible] உடைய [illegible] இவ் யமானமாம் போகுகைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] சகமாய்ச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்

[illegible] அநேகம் [illegible] பண்ணுகிறவர்களுக்குப்பெய [illegible] ங்களிலே சித்திரையெழுப்புகிற [illegible] களுக்குப்பெயரொன்றலர்-

[illegible]

[illegible] சொல்லுகிறவர்களுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] க்கிறவர்களுக்குப்பெயர்.

[illegible]

பண்ணி [illegible] த்தில்நின்றும் [illegible] திரும்பாமலிருக்கிறவர்களுக்குப்பெ

[illegible]

[illegible] ப்பெயர் [illegible] டிக்கிப்பெயர் [illegible] க்கிப்பெயரொன்றலர்-

[illegible]

வும் [illegible] முதலான [illegible] வுக்குப்பெயர்-மிகவும்பாவியிருக்கிற [illegible] க்குப்பேரொன்றலர்-

[illegible] வெஜயந்தீ (ஸ்த்ரீ) [illegible]

வைஜயந்தீ-வீ-[illegible] கொடிக்குப்பெயர்-

[illegible] ஸமூஹ (ஸம்ஜ்ஞா) இதி

வீர-[illegible]-கம் அதிவீர-[illegible] மிக வீரமுடைத்தானவர் - எந்த [illegible] போனா அதற்குப்பெயர்-

(அஹம்பூர்விகா [illegible]) [illegible] (க்ரியா)

அஹம்பூர்விகா-வீ-கம்-அஹம்பூர்வம்-நான் முன்னே செய்கிறேன் அஹம்பூர்வம்-நான் முன்னே செய்கிறேனென் றுமுன்னே போகிற-க்ரியா கிரியைக்குப்பெயர்,

[illegible] (ஆ[illegible])

[illegible]-வீ-கம் [illegible] தன்னிடத்திலே-[illegible] - நடங்க வி[illegible] முண்டென்று நினைக்குதலுக்குப்பெயர்

[illegible] (ஆஹோ[illegible])

[illegible]-வீ-கம்-இது-[illegible] நான் [illegible] தான் [illegible] - இவர்களில் ஒருவர் [illegible] அதற்குப்பெயர்-

[illegible] (உருக)

[illegible]-வீ-[illegible] வயத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-கம்-[illegible] வயத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] (ஆ[illegible])

[illegible]-கம்-[illegible] தெவாதடத்துக்கொண்டிருக்கச்செய்யாததும் [illegible] - நடக்கப்போகச்செய்யாததும் [illegible] வீரம்பண்ணுகிற-[illegible] வாசத்துக்குப்பேர்

[illegible]

[illegible]

[illegible]

...க்குப்பெயர் [illegible] ...ம் உண்டு-

[illegible] - ...ண்டைக்குப்பெயர்-

[illegible] - இரண்டு ...களுக்கும் சண்டைக்குப்பெயர்

[illegible] - ...வைக்கப் படுத்த ... செய்யப்பட்ட கொக்கரிப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] - ...யானையிருவர் கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - ...ருடைய கூச்சலுக்குப்பெயர்- ... டையவியாபாரமென்றுமிலவே-

[illegible] - யானையிருடைய கூச்சலுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ...வில்களுடைய [illegible] சப்தத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - ...செவிப்புக்குப்பெயர்- [illegible] மென்றுமிலவே-

[illegible] - ...வெற்றத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - ...கீர்த்தியென்னும் ... தப்புகளுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

கைமுதலானவை-

[illegible]

[illegible]

மயக்கத்துக்குப்பெயர்-மெய்மறக்குதல்-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

சுத்திருலேவாகு த்தைதருக்கு பிக்குகைக் கிப்

பெயர் சொல்லுகிறசொல்லுகை-

விஜயோஜய:|

விஜய: ஜய:-உம் ஜயத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

வைரநிர்யாதநம்(வைரம்)|

[illegible] பகைதீர்த்துக்கொள்ளு

கைக்கிட்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

அம் ஓடிபோகுகைக்கிப்பெயர்-

பராஜய:|

[illegible] தோற்கிறத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-உம் தோற்த

வனுக்குப்பெயர்-

நஷ்டதிரோஹிதௌ|

[illegible]-உம்-ஓடிப்போய்

ஒளித்துக்கொண்டவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible] சொல்லுகைக்கிப்பெயர்-

[illegible]

ம் செத்தவனுக்குப்பெயர்- [illegible]

[illegible] ட்பெயர்-

[illegible] தவேபோனவனுக்குப்பெயர்- [illegible]

[illegible] குப்பெயர் [illegible]

[illegible]

ம்-சிறைச்சாலையிலிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ச்சாலைக்குப்பெயர்-

[illegible] ணனுக்குப்பெயர்-

[illegible] க்குப்பெயர்-பிழைத்திருக்கிறகாலம்-

[illegible] பிக்கிறமருந்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

உனாவ்ருதஉனா ஜீ வயா

வெஸ்யாஜீ வ்ருத்ஜீவ்ய வொலிஸ

ளன|

ஆஜீவொஜீவிகா வாதாவ்ரு

த்திர்வர்த்தனஜீவனெ|

(ஸ்ரீ) க்ருஷிஃ பாஸுபால்

யம்வாணிஜ்யம் (வைதிவ்ருத்தய)|

ஸேவாஸ்வவ்ருத்தி

அம்ருதம் (க்ருஷி)

(ம்ருதம்) மருதம்|

(ஸத்யா ஸத்யா ஸத்யா

யானம்) ஸத்யாந்ருதெ|

ஸத்யாந்ருதம் (வணிஜ்யா)

(வ்யாஜ) வ்ருத்யுபாயகம்

உஷர

யவ்ய யொமந க வ்ருத்தி

வ்ருத்திஜீவிகா|

(யா) யாஞ்சா (யாசிதகம்

ஊனாவ் - உனா . ஜீ . வயர் + வெஸ்ய: - ஸர்வவ்ருத்தி விருத்தி - க ம் - வைஸ்யருக்குப்பெயர்-

ஆஜீவ: வா - ஜீவிகா - வார்தா - வ்ருத்தி: - ஸ்ரீ - வர்த்தனம் ஜீவனம் ம - க - ம் - ஸாதாரணமாய் ஜீவனோபாயத்துக்குப்பெயர் பிழைப்பு-

க்ருஷி: ஸ்ரீ - உழுதபயிர்செய்கை - பாஸுபால்யம் - ந - மொரமிஷ நதி ஆக்காப்பாத்துகை வாணிஜ்யம் - ந - வர்த்தகம்பண்ணுகை - ஜ தி - இ ர க - ம் - வ்ருத்தய: - வைதிகமாய் வைஸ்யவ்ருத்திக்குப்பெயர் -

ஸேவா ஸ்வவ்ருத்தி - ஸ்ரீ - உ - ம் - சேவகம்பண்ணுகைக்குப்பெயர் ஸ்வவ்ருத்தி [க்குப்பேர்-

ம்ருதம் ந க - ம் க்ருஷி: உழுதபயிரிடுகிறதற்கு ஜீவனம் - ந - க ம் உ ம்ருதம் - உம்ம ஊரில்விழுந்திருக்கிறநெல்லைப்பொறுக்கிப் பிழைக்குகையெ ன்ன மருதம் கழனியில் உதிர்ந்தநெல்லுபொறுக்கிப்பிழைக்குகையென்னதுவைத்துக்குப்பேர்

ஸத்யம் ந ஸத்யம் ந ஜ இத்த உ - ம் - யதாவம் வொ - வரிசையாய்பாஸிதயாஸிதயொ: - யாசித - ஒருவனைக்கேட்டுவாங்கிபிழைக்குகை யெ ன்ன - அயாசிதயொ: - ஒருவனைக்கேளாமல்பி ழைக்குகையென்ன இவைத்துக்குப்பெயர்-

ஸத்யாந்ருதம் - ந க - ம் - வணிஜ்யாவ: - வர்த்தகஞ்செய்கைக்குப்பெயர்-

ஜீவனம் வயர் - ருணம் - ந - உ ஸாரம் - வ - க - ம் - கடனுக்குப்பேர்-

கயர்வ்ய யொமந: - வ - க வ்ருத்தி - ந - வ்ருத்திஜீவிகா - ஸ்ரீ - க - ம் - வட்டிக்குப்பெயர்-

யாசிதகம் ந - க ம் - யாஞ்சயா - கேழ்க்கிறத்தினுலே ஆவது - அடையப்பட்டவஸ்துவுக்குப்பெயர்

[illegible] | [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] மாத்திர
--- | ---
 | [illegible] அடையப்பட்ட [illegible]
 | குப்பெயர்.
 | உ[illegible] [illegible] மேல்சொல்
 | ப்போகிற [illegible]களுக்கு உ[illegible]
 | [illegible] ழுதப்படும்-
[illegible] | உ[illegible]
[illegible] | [illegible] களுடன்கெ
[illegible] | [illegible] களுக்கும் பெய
[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible] லிழைக்கிறவனுக்
 | ப்பெயர்-
[illegible] | [illegible] உழுதலிழைக்கிறவ
[illegible] | னுக்குப்பெயர்-
[illegible] | [illegible] வரிசையாய் [illegible]
[illegible] | [illegible] நெல்லுவிளையுகைக்
[illegible] | ம் செனல்விளையுகைக்கும் [illegible]
 | [illegible]ப்பெயர்-
[illegible] | [illegible] ம்-வரிசையாய்
[illegible] | [illegible] முதலான [illegible] விளையுவ
 | [illegible]ப்பெயர்-
[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible] விளையுகிற [illegible]ப்பேர் - [illegible]
 | [illegible] இப்படியே - [illegible]
 | [illegible] - நெல்லு - [illegible]
 | [illegible] இந்த [illegible] விளையுகிற [illegible]
 | [illegible]
 | [illegible] என்ற
 | [illegible] பேருண்டு.
[illegible] | [illegible]

[illegible] ...த்தாலே ... பேர் - [illegible]

... முதலா ... பெயர்

... முன்னே ... பின்புமுதிறைக்கிறபேர் - [ப்பேர் -

... திரணாக்ஷ ... முதலானதுக்கிறபேர் -

... திரவியக்ஷம் ... எனவென ... இந்த ... முதலான துக்கிறபெயர்

... கறக்கும் ... துணி விளைக்கிறதுக்குப்பெயர் -

... துணிவிளைக்கிறதுக்கிட்பெயர் -

... வில் - சொல்லியபானங்கள் ...

... பெயர் - நெல்லுவிளையுகிற ...

... இந்த வயலுடைய ... க்கிட்பெயர் -

... மண் ... மண்கட்டி ... டக்கிறதுக்கிட்பேர் -

[illegible] குக்குப்பேர்-

[illegible] - மண்வெட்டிக்குப்பெயர்-

[illegible] - அரிவாளுக்குப்பே[illegible]

[illegible]

பூட்டாங்கயருக்குப்பெயர்-

[illegible] ம்- [illegible]

[illegible] பேர்- [illegible]

[illegible]

டைவாளுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] ம்-கலப்பைக்குப்பெயர்-

[illegible]

நுகத்தடிக்குப்பெயர்-

[illegible]

உ-ம மரக்காலுக்குப்பெயர்-

[illegible]

ம்-காலுக்குப்பெயர்-

[illegible] களத்தில் [illegible]

[illegible] கொம்புக்குப்பே[illegible]

[illegible] ம்- [illegible]

[illegible] நெல்லுக்குப் பெயர்-

கப்புநெல்லுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

[illegible] ம் [illegible] க்கிப்பே[illegible]

[illegible] பச்சை

[illegible] க்கிப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] [illegible]
வெண்கடலைக்கிப்பேர்-சிறுகடலையென்றுசிலர்-

[illegible] [illegible]
ம்-காட்டுப்பயறுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]
கடுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] இந்த வெண்கடுகுக்குப்பெயர்- (க்கிப்பேர்

[illegible] [illegible]
காராமணிக்கிப்பெயர்- (பேர்-
[illegible] கடலைக்கிப்

[illegible] [illegible]
திணை-என்னுமொட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]
-உம் கறுப்புக்கடுகுக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]
த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] காசாஞ்செடிக்கிப்பெயர்- (க்குப்பேர்-

[illegible] உ-ம் - செருப்பல்லு
[illegible] சிறுநெல்லுக்குப்பெயர்- (ல்லுமுள்ளுக்குப்பேர்-

[illegible] உ-ம் - நெ
[illegible] உம் நெல்லுக்கதிருக்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible] நெல்லுக்குப்பெயர். யாசமென்றுசிலர்-
[illegible] உ-ம்- [illegible] - பு

ல்லு-நெல்ப்பயிர்-கேழ்வரகு-முதலானவைத்
ந்தன்னிக்குப்பெயர்-

ஶாலீ ஶாலி-பாஷம்-உ-ம்.த்ருணா- இந்த
த்ருணாதிகளுடைய காண்டம்-தாம்படிக்குப் பெயர்

வயாஷ-நகம்- யாமமோ
அர்ந்தநெல்கரைகிகட்டெயர்-கைக்கல்-

கடம்ப-பதநக்குப்பெயர்-

யாம கூலிஉமிக்கிப்பேர்

முமுச்சாயும்-கூராயுமிருக்கிறநெல்லுமுள்ளுக்
ட்பெயர் தேனு முள்ளுமுதலானவை-

யாம த்தைக்குக்கினபொட்டுக்குப்பெயர்-
மேல்சொல்லப்போகிற-
சுவனி-
ஜம்-கி-

குத்தினயாமத்துக்குப்பெயர்-
குத்தப்ப
டயாமத்துக்குப்பெயர்-
உளுந்து-பயறுமுதலானவை
யாம. எண்பத்துக்கொள்ளும்-
வை கோதுமை முதலானவை-யாம
ண்பித்துக்கொள்ளும்- சென்ன
செஞ்சென்னல்பெருஞ்சென்னல்- முதலான
யும்- அறுபது நாளில் விளையுட
யாம முதலானவையும்-யாம என்ப
த்துக்கொள்ளும்-இந்த வியவஹாரிகள்
விகஸங்கள்——

த்ருணயாம-ஒருவ

[illegible]

னாக்காமலே விழுந்து முளைத்து விளையுகிற யா[illegible]
த்துக்குப்பெயர் - [கோதுமைக்குப்பேர்-
[illegible] - உ - ம் - காட்டு
[illegible] - உ - ம் - உலக்
கைக்குப்பெயர் - [குப்பேர்
[illegible] - உ-ம் - உரலுக்
[illegible] - உ-ம்-
முறத்துக்குப்பெயர்- [குப்பேர்-
[illegible] - உ-ம் - சல்லடைக்-
[illegible]
உ-ம்-பறிக்குப்பெயர்-
[illegible] - உ- ம்-கூடைக்குப்பேர்-
[illegible] உ-ம்-பாயிக்குப்பெயர்
[illegible]
[illegible] க்குப்பெயர்-
[illegible]
[illegible] க்குப்பெயர் - [illegible]
[illegible]
[illegible] - எ-ம்-தனிகைபண்ணுகிறவனுக்குப்பேர்-
[illegible] - உ-ம்-
அப்பஞ்சுடுவானுக்குப்பெயர் - [illegible]
[illegible] முதற்கொண்டு [illegible] - தி -
[illegible]
[illegible] - உ-ம்-அ
டுப்புக்குப்பெயர்-
[illegible]
[illegible] - உ-ம்-கும்புட்டிச்சட்டிக்குப்பெயர்-
[illegible] - உ-ம்-தெருப்புக்குப்பெயர்-
கரியென்றகிலர் [illegible] - உ - ம்-கொ
ள்ளிக்குப்பெயர் - உ-ம்- கொள்ளியென்றகிலர் -
[illegible] - உ-ம்-[illegible]

போட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] யாரச்சட்டிக்கிப்பெயர் இருப்பவாணை-

[illegible] சாலுக்குப்பெயர்-

[illegible] கெண்டிக்கிப்பெயர்-

[illegible] பாணைக்கிப்பெயர்-

[illegible] குடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] டக்குக்கும்அகலுக்கும் பெயர்- [ணைக்கிப்பே

[illegible] புட்டுச்சுபேட

[illegible] ணக்குக்குப்பெயர்

[illegible] தோலாலேசெய்யப்பட்ட [illegible] பெரியசித்து

[illegible] சித்தைக்கிப்பெயர்-

[illegible] பலசர

வைக்கிரபாணை முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] த்துக்குப்பெயர்-கரண்டி-

[illegible] பெப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] ம் கோக்கிப்பெயர்-

[illegible] த்தக்கொயின்காம்புக்குப்பெயர்-

வௌஷதவர்க்கம் | ௬௬௯ |

திந்த்ரிணீகம் சுக்ரம் சுக்ராம்லம்

(௨௰) வேஷஜம் | ஔஷதம் கோஷ

கம் ருஷ்ணம் யாசோவிந்தி

நம், ௬௰௨ |

ஜீரகோ ஜீரணோ ஜாஜீ கணா

(க்ருஷ்ணே து ஜீரகே) | ஸுஷவீ

காரவீ ப்ருத்வீ ப்ருத்வீகா உபகுஞ்சிகா | ௬௰௩ |

கோஸ்தும்புரு (ஸ்த்ரீ)

(௩௰) ஸுச்சத்ரா விதுந்நகம் | ...

... | (ஸீ ...)

... |

...

...

... ஹிங்கு ஜது காரவீ ...

... |

(த்ரிஷு) காரவீ ப்ருத்வீ பாஷ்பி

காஷ்பீ ப்ருதுஃ |

...

வௌஷதவர்க்கஃ-ஔஷதவர்க்கம்-உபஸர்க்கஃ-உம்-பெருங்காயம்-சீரகம்-முதலானவற்றுக்குப் பெயர்-

திந்த்ரிணீகம் வா-திந்திடீகம் - திந்த்ரிடீகம் சுக்ரம் சுக்ராம்லம் - ஆகும்-புளிக்குப்பெயர்-

வேஷஜம்-ஔஷதம்-வா-ஔஷதம்-கோஷகம் - ருஷ்ணம் உஷ்ணம்-வா- உஷ்ணம்-யாசோவிந்தம் - ஆகும்-மிளகுக்குப்பெயர்-

ஜீரகஃ-ஜீரணஃ-வா-ஜாஜீ-கணா-ஸ்த்ரீ - ஆம் - சீரகத்துக்குப்பெயர்

ஸுஷவீ-வா-ஸுஷவீ-காரவீ-ப்ருத்வீ- ப்ருத்வீகா-உபகுஞ்சிகா-ஸ்த்ரீ ஆம் - கருஞ்சீரகத்துக்குப்பெயர், [ப்பேர்-

... - உம்- இஞ்சிக்கு ...

... கொத்தமல்லிக்குப்பெயர்-

... ஸ்த்ரீ - ... ம்-சுக்குக்குப்பேர்

... காசிக்குப்பெயர்-

கழுநீர்-... - என்றும் -... மென்றும்பிரியாமல் சொல்லுவாரு முண்டு-

ஸஹஸ்ரவேதி-ஜது ... - பாஹ்லிகம்-வா- ... -ஆகும்- பெருங்காயத்துக்குப்பெயர்-

காரவீ-ப்ருத்வீ-பாஷ்பிகா-கஷ்பீ - ப்ருதுஃ- ஸ்த்ரீ -ஆம்- த்ரிஷு பெருங்காயமரத்துக்குப் பேர்-

... காரவீ ...

[illegible]

[illegible] -ம் மஞ்சளுக்குப்பெயர்-

[illegible] அந்தவுப்புவுண்டோ-தல்-அதற்குப்பெயர்-

[illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] அளத்துப்புக்

ப்பெயர்-சவுட்டுப்பு (டுப்புக்குப்பே

[illegible] மென்றஉப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] கறத்திருக்கிறத

அந்தவெளவளவணத்துக்குப்பெயர்- நீல

துவரசிகை-

[illegible]

[illegible] ங்கள்

[illegible] வென்பது-உருவ்னுடையாயிருக்கி

கருப்புப்பாகு [illegible] மென்பது-இளம்பாகு

[illegible] சக்கரைக்கிப்பே

[illegible] திரிந்

பாலுக்குப்பெயர்-

[illegible] சம்பாரத

ருக்குப்பெயர்-

[illegible] துகையல்-மோ

ச்சாத்தியமது--முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] முதல் - [illegible]

[illegible] மேல்சொல்லப்போகிறசவங்கள் [illegible]

[illegible]

இரும்புக்கோவில்கோர்த்து-கட்டகரிக்கிப்பே

[illegible] பாகிலில்வெந்

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

கரிக்கப்பெயர்-

[illegible] - இந்த-உ-ம்-[illegible]-வரிசையாய் - [illegible]

[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] அந்த[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]க்குப்பெயர்-கரியமது- முதலானவை-

[illegible] பெருங்காயம்-சீரகம் முதலானது- [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] எனனை- [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible]-உம்- [illegible]க்குப்பெயர்-கல்வில்லாமல்[illegible]-

[illegible]-கம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்- [illegible]க்குப்பெயர்-

[illegible]-உ-ம்-[illegible]

[illegible]-ம்-[illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible]-பெரிக்கிப்பெயர்-[illegible]க்கிப்பெயர்-இந்த-உ-ம்-[illegible]மும்- [illegible]மும்- [illegible]

[illegible]

ம்-[illegible]

[illegible] [illegible]க்கிப்பெயர்-

உ-ம்-அவனுக்குப்பேர்-

[illegible]-கம்-[illegible]

[illegible]

| [illegible] | [illegible] பத்துக்குப்பேர்- |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] தயிர்கலந் தளிகைபண்ணினமாவுக்குப்பெயர் இட்டலி. |
| [illegible] | [illegible] நீதிவிதி [illegible] சோற்றுக்குப்பேர்- |
| [illegible] | [illegible] காந்தல்சோறுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] நெய் [illegible] முதலானஎல்லாவங்களுடையமேல்[illegible] வைக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] வெசோறவடித்தகஞ்சிக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] குடிக்கிறகஞ்சிக்குப்பெயர். |
| [illegible] | [illegible] பசுக்களுடையவை பால்-தயிர் முதலானவைத்தும் பசுவின் [illegible] யவங்களுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] சுவின்சாணத்துக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] சாணத்துக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] நெய் [illegible] முதலானவைத்துக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] மேல்தயிருக்கும் [illegible] என்ற [illegible] பெயர் அதில் [illegible] அக்குவேறுண [illegible] வத்துக்கும் [illegible] பொதுவானபெயர்- |
| [illegible] | [illegible] சம் [illegible] பெயர்- |

[illegible]

(...) [illegible]

[illegible]

[illegible] | கூடகூ |

[illegible]

[illegible]

வீய [illegible] |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] |

[illegible]

[illegible]

---

[illegible] வெண்ணெய்க்

கட்பேர்-

[illegible]

[illegible] -முதிதருடைய [illegible] -பால்

தாலே-உ [illegible] உண்டான் [illegible] - தெய்யாகி

[illegible] -வெண்ணெயாகிறும் - [illegible] - எதுவுண்டோ

சு- அதற்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] மோருக்குப்பெயர்-

[illegible] ம்வரிசையாய்

[illegible] நீர்கலந்தமோரு

க்கும் [illegible] அளவாகிநீர்கலந்தமோரு

க்கும் [illegible] நீர்கலவாதமோருக்குப்பேர்.

[illegible] நயிறிலுண்டான [illegible]

மேல்தெளிவுக்குப்பெயர்- தயிரேடென்றுசிலர்-

[illegible] மான

[illegible] -பால்- அதாவது-கன்றுபோட்டவேழுநா

ளைக்குட்பட்டபசுவின்பாலுக்குப்பேர் சீம்பால்-

[illegible]

க. ம்-பசிக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] வாய்கொண்டசோத்துக்குப்பேர்-கவளம்-

[illegible]

[illegible] பண்ணுகைக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] ருப்பாயாவது [illegible]

[illegible] பண்ணுகைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] -க்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

[illegible] சாப்பிடுகைக்குப்பெயர்-உண்கை.

[illegible] ம்-திகட்டலுக்குப்பெயர்-

[illegible] சாப்பிட்டதிலே … விடப்பட்டது திருப்பேர் அதாவது-சாப்பிட்டமிகுந்தவெச்சல்-

[illegible] …ணர்த்தக்குப் பேர்- … மைத்ரசாஷங்கள்வெகுசாய்-கி யாவிசேஷங்களாகையால்- …

[illegible] … இடைய னுக்குப்பெயர்-

[illegible] … பசு-எருமை-முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-இவ் விடத்தில … மூன்று-

[illegible] … பசுக்களுடைய … னுக்குப் பேர்-

[illegible] … பசுக் களுடைய … ஜெ-கும்புக்குப்பெயர்-பசுமந்தை …

[illegible] … த்தில் … பசுக்கள்- … எவ்விடத்தில் வசி த்திருந்ததோ-அந்தவிடத்துக்குப் பே ர்- … என்கிறவை … த்தில்- … உ-ம்- … த்தில்பசுக்கள்மேய்ந்தவிடத்துக் குப்பெயர்-

[illegible] … எருதுக்குப்பெயர்-

[illegible] … எருதுக ளுடைய … கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - பசுக்களு டையகூட்டத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இந்த உ- ம்-வரிசையாய்-[illegible]-கன்றுகளுடையவு ம் சினைப்பசுக்களுடையவும்,கும்புக்குப்பெயர்.

[illegible] - [illegible] பெரிதான வ்ருஷபம்-எருதுக்குப்பெயர்- [துக்குப்பேர்-

[illegible] -ம்-இழயெரு [illegible] - சுப க்கிறவயதுண்டானவிரையடியாதசேங்கன்றுக்கு ப்பெயர்-

[illegible] -அப்போ து பிறந்தகன்றுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம் -வருஷத்துக்கு ட்பட்டகன்றுக்குப்பெயர்- [குப்பேர்-

[illegible] -ம்-முதிர்ந்தகன்றுக்

[illegible] -அ வியாகு [illegible] ப்பெயர் - [பெருதுக்குப்பேர்-

[illegible] -ம் அவி [illegible] - இந்தயெருதுடை ய [illegible] -கழுத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம் கழு த்திலேதொங்குகிறசதைக்குப்பெயர்-

[illegible] - உ -ம்-மூக்காங்க யறுபோட்டயெருதுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்-காடியெருதுக்கு ப்பக்கத்திலபழக்குகிறதற் காகக்கட்டினயெருதுக்குப்பெயர்-

[illegible] -ம்-வ ரிசையாய்-[illegible] நுகத்தடி - முதலான வைத்திருடைய-[illegible]-அதாவது- ஒருநுகத்தடிசுமக்கிற யெருதுக்கும் - இரண்

(ஞா [illegible]) [illegible] ஞானிகவெளி [illegible]

ரைநத்த உசமக்கிறபெருளக்கும்- வண்டிமு க்கிறபெருளக்கும்பெயர்-

ஞானிக [illegible] வெளிக [illegible] உம்- வரிசையாய்

[illegible] இந்தக்கலப்பைமுதலோவாகி- உழுகி றபெருளக்கும்- [illegible] கலப்பையைமாத்தி ரஞ்சுமக்கிறபெருளக்கும் [illegible] இந்தக்கல ப்பை- [illegible] மானதற்குமபெயர்-

(ய [illegible]) [illegible] யமெனவ [illegible]

ய [illegible] ம்- வண்டிகல்பை முதலா னமாரத்தைச்சுமக்குகிற பெருளமுதலானவை த்தக்குப்பெயர்-

(உஅ) [illegible] வெகயாவெள

[illegible] ம்- வண்டிகலப்பைமுதலானவைத்திவ் ன்றைச்சுமக்கிறபெருளமுதலானத்துக்குப்பேர்

(வாக) [illegible] ([illegible])

|௯சஉ|

[illegible] கம்-[illegible] வண்டி- கலப்பைமுதலானவகஙாரத்தையும் [illegible] எந்த பெருளண் டோ- [illegible] அதற்குப்பேர்.

[illegible]

[illegible] ம் பசுவுக்குப்பெயர்-

([illegible]) [illegible]

|௯சக|

[illegible] ம் [illegible] பசுக்களிலே உத்தம- [illegible] மானபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] கள் - குறி [illegible] களுக்காரங்கள் [illegible] லானஅக ளுடை ய- [illegible] பசுக்களுக்கு [illegible] [illegible] என்கிற ஆகியா- முதலான- [illegible] பெயர்கள்- [illegible] உண்டாகும்-

[illegible]) [illegible]

[illegible] உம்- [illegible] முகூர்த்தக்கெடாரிக்கிப்பேர்

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-ஒருவருஷத்துக்கடாரிக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-நாலுவருஷத்துக்கடாரிக்குப்பெயர் — த்ரிஹாயணீ-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-மூன்றுவருஷத்துக்கடாரிக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-மலட்டுப்பசுவுக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible]யாய்ச்சினையழிந்தபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-பொலிப்புக்கு [illegible] குச்சிக்கப்பட்டபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible]பொலியப்பட்டு-சினையழிந்தபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible] காலத்தையுடையபசுவுக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible]த்திலேயே முதல்செனையானபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible]பசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-[illegible]ட்டைக்குப்பசுவுக்குப்பெயர்

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-வல்லித்துப்பசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-புதிதாய்க்கன்றுபோட்டபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-அநேகமாயல்கறக்கிறபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - பெரும் மடியையுடையபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - பதக்குப்பாலகறக்கிறபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - [illegible] குளையில் விருக்கிறபசுவுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் [illegible] எந்தபசு [illegible] பசுவுக்குப்பெயர்

[illegible] - ம் - மடிக்கப்பேர் [illegible] - ம் - கட்டுத்தரிக்கி ப்பெயர்- [ப்பேர்-

[illegible] - ம் [illegible] [illegible] - ம் [illegible] தாமணிக்கப்பெயர்

[illegible] - ம் மத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - ம் - மத்தாதயிக்கப்பெயர்- (பேர்-

[illegible] - ம் - கடைத்தாழிக்கி [illegible] ம் ஒட்டகத்துக்குப்பெயர்- (இப்பேர்

[illegible] - ம் - [illegible] ஒட்டகக்குட்டிக் [illegible] - ம் - [illegible] - மரத் தாலே [illegible] - கால்கட்டு கிறோடே [illegible] ஒட்டகக்குட்டிக்கப் பெயர்-

[illegible] - ம் - ஆட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

இ ம்-வெள்ளாட்டுக்குப்பெயர்-

[illegible] ம்-செம்பிலிபாட்டுக்குப்பெயர்

[illegible] - வரிசையாய்- [illegible] ஒட்டகங்களுடையவும்-[illegible] செம்பிலிபாட்டுகளுடையவும்கஙக-வெள்ளாட்டுகளுடையவும் [illegible] கூட்டத்துக்குபேர்

[illegible]

[illegible] கழுதைக்கிப்பெயர்,

[illegible] வர்த்தகனுக்குப்பெயர்-

[illegible] விற்கிறவனுக்குப்பெயர்- [னுக்குப்பேர்

[illegible] கொள்ளுகிறவ[illegible] வர்த்தகனுக்குப்பெயர் பேரம்- [இப்பேர்-

[illegible] முதல்பணத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] அதாவது-வர்த்தகஞ்செய்கிறபோதமிகுந்த சோத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - ஒருசரக்கைக்கொடுத்து மற்றொருசரக்கையாத்திக்கொள்ளுகைக்கிப்பெயர்-

[illegible] மறைத்துவைக்குதனுக்குப்பெயர் புதையல்-

வ்ருத்திராஸுரவதம் | வ்ருத்ராஸுரவதம் — மறைக்கின்றசொர்த்தை — மறுபடியும்கொடுக்குகைக்குப்பெயர்—

(க்ருஷ்ணாசிதம்) க்ருஷ்யம் [illegible] — க்ருஷ்யெவழிக்கிறதற்கு — பரப்பினவ[illegible] — வுக்குப்பெயர் — கடையில்வைத்த [illegible] கொள்ளுகிறதுக்கு [illegible] மாயும் கடையில் வைக்காதாயுமிருக்கிறவ[illegible] வுக்குப்பேர் — வி[illegible] — வி[illegible]யத்துக்குப்பெயர் [illegible] — முதலாக ஐந்தும் — [illegible]

(க்ருஷ்யாதயஸ்ஸிருஷ்டே), க்ருஷ்ண |

([illegible]) [illegible] — [illegible] ஒருவ[illegible]வைவிக்கிற யிக்கிறதில் உ[illegible]மைசொல்லுகைக்குப்பெயர் — [illegible]ப்பேர் —

வி[illegible]ணர்விக்ருய — வி[illegible] — விக்ருயத்துக்கு [illegible] முதல[illegible] [illegible] வைக்கும் [illegible] யெகணக்குசொல்லத்தகுந்த [illegible] விணிடத்திலேயேயிருக்கும் அவையெல்லாம் — [illegible] அதற்கு உதாஹரணம் — [illegible] இப்படிக்கிறதெல்லாத்துக்கும் உதாஹரணம் —

[illegible] — வி[illegible] முதலா[illegible] மைத்த — [illegible] எல்லாம் — [illegible] கணக்குசொல்லத்தகுந்த வ[illegible] விணிடத்திலும் — [illegible] கணக்கிலிடத்திலும் — வர்த்திக்கும் [illegible] — [illegible] யிருக்கும் அதற்கு உதாஹரணம் — [illegible] — இப்படி உதாஹரணம்

([illegible])

[illegible] களிகள் - [illegible] தின்மை யொருவ [illegible] த்துக்கு [illegible] மாகும் பொது - [illegible] - [illegible] த்திலும் [illegible] - [illegible] த்தியமாகும் - அதற்கு [illegible] [illegible] ன்று [illegible] ணங்கள் -

([illegible])

[illegible] - இர்தவ் [illegible] களில் - [illegible] தேம் - அதாவது - [illegible] - [illegible] - [illegible] திகள் [illegible] ளஅதற்கு [illegible] - [illegible] - என்று உதா [illegible] ணங்கள் -

([illegible])

[illegible] பத்துமுதற்கொண்டு - [illegible] வரைக்கும் [illegible] பத்தில் [illegible] த்தக ளைக்குகள் - [illegible] - வரிசையாய் [illegible] பயித்துப்பத்தாயு - நூற்றுப்பத்தாயி ரம்என்று - இப்படிக்கிணைவிக்கத்தக்கது -

வளகவம் [illegible] வயவாய ([illegible])

[illegible] - [illegible] - [illegible] - இத்த - [illegible] - [illegible] த்தின் [illegible] த்தை யுடையது [illegible] மென்கிறது நிறுக்கிறதற்கும் - அளக்கிறத ற்கும் [illegible] - [illegible] திகளுக்குபொதுவானபெயர்

([illegible])

[illegible] - அந்த [illegible] மானது - [illegible] - திராசுமுதலானவைத்தினும், [illegible] - [illegible] முதலானவைத்தனும் - [illegible] படிமுதலானவைத்தனும் - மூன்று விதமாயிருக்கும் அதில்முதலாவது [illegible] இர ண்டாவது [illegible] - மூன்றாவது - [illegible] ன்றஎண்ணித்துக்கொள்ளும்,

(மந்தமஜாதம்வைஜா) ருக்மசாஷ
க:|

ஷோடஶமாஷ) ஸுவர்ண கர்ஷ
(ஸ்த்ரீ)

பலம் (கர்ஷசதுஷ்டயம்)|
௧௮௨|

ஸுவர்ணபிஸ்த (ஹேமநோ
க்ஷ)

குருவிந்த (ஸ்தலை

துலா (ஸ்த்ரீ யாம்பலஶதம்

பார: (ஸ்யாத்விம்ஶதிஸ்து
லா)|௧௮௩|

ஆசிதோ (தஶபாரா:
ஸ்யு

ஶாகடோ பார ) ஆசித:|

காஞ்சன வணம் காஞ்சிகா
(ஸ்யாத்)

(தாம்ரிகெ டாதிகெ)வண:|
௧௮௪|

(ஶுல்வ யா) நாதகெ ரணம்
லாளீலாபொா நிகமம் ஐக:|௧௮
ப வ:

ருக்மசாஷக:-ப--கம் (வெள்ளியல்லாதமை
ந்தமமோஜாதம்வைஜந்துருந்தமணி எடையுள்ள
பொன்முதலானதற்குப்பெயர்-

ஸுவர்ண: ப-- கர்ஷ:-ந-உ-ம்-ஷோடஶ
பதினறுகொண்ட-தெ-அந்த ருக்மசாஷத்தினு
டைய இடைக்கிட்பெயர்-

பலம்-க-ம்-கர்ஷசதுஷ்டயம்-நாலுகர்ஷ
த்தினுடைய-இடைக்கிப்பெயர்-

ஸுவர்ணபிஸ்த:-ப-பிஸ்த:-ப-உ-ம்-
ஹேம்ந:-பொன்னினுடைய ஸுவர்ண - ஸுவர்ணத்தினி
டைக்கிட்பெயர்-

குருவிந்த:-ப-குருவிந்த: ப-- க-ம்-
தலை-அந்தபலமிடைபொனுக்குப்பெயர்-

துலா-ஸ்த்ரீ-க-ம்-பலஶதம்- நூறுபலமிடை
க்கிட்பெயர்-

பார:-ப-பார:-ப- க ம் - விம்ஶதி: துலா:-இருபதுதுலாமிடைக்கிட்பெயர்-

ஆசித:-ப-ப-க-ம் தஶபாரா: பத்து
பாரத்துக்குப்பெயர்-

ஶாகட:-ப-க-ம் ஶகட: வண்டியிலேற்றி
சுமக்கத்தகுந்த-அபாரம்-பாரத்துக்குப்பெயர்-

காஞ்சனம்-வணம்-காஞ்சிகம்-ப-உ-ம்- இரண்
டுருந்தமணியிடைவெள்ளிஒரு மாஷம் - பதினறு
மாஷமொருகர்ஷம்- அப்படிப்பட்டகர்ஷமிடை
வெள்ளியினலேசெய்யப்பட்டகாசுக்குப்பெயர்-

வண:-ப-க-ம்- காஞ்சிகெ கர்ஷமிடையுள்
ள-தாம்ரிகெ-செப்புக்காசுக்குப்பெயர்-

ருத்தக:-ப--ந-க-ம்-குறணி-தெரணம்-ப-
ந-க-ம்-பதக்கு-லாளீ-ஸ்த்ரீ-க-ம் தூணி லாமை
ப-க-ம் இருபதூணி-நிகமம்-ஐக:-ப-க-ம்-
இரண்டாச்சவடு-க-ம்-வப:-ப-- க-ம்-உழ

[illegible] ||

க்கு [illegible] - [illegible]கம் - [illegible] - இவை முதலானவையும் - ஆதியென்றதினாலே - [illegible]காதிகளும் - [illegible] வெவ்வேறாய் - [illegible] - வாசகங்கள் - இந்த [illegible]களுக்கு - அந்தந்த தேசத்துக்குத்தக்கதாய் [illegible]களுண்டாயிருக்கும் -

([illegible])

[illegible]கம் - ஒருவருடைய [illegible] - தாலாவதான [illegible]த்துக்குப்பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - கூறுக்குப் பெயர் பங்கு -

[illegible] ||

[illegible] - யத்துக்குப்பெயர் -

([illegible]) [illegible] ||

[illegible] - இந்த [illegible] - உருக்கிவார்த்ததும் - நகையாய்செய்யப்பட்டதும் [illegible] யிலுண்டானபொடி - [illegible] - இவைத்தையுடைய [illegible] - பொன்னுக்கும் வெள்ளிக்கும்பெயர் -

([illegible])

[illegible]கம் - [illegible] அந்த வெள்ளிபொன்னைக்காட்டிலும் - [illegible] மான செம்பு வெண்கலம்முதலான [illegible]த்துக்குப்பேர் -

[illegible] ||

[illegible]கம் - [illegible] முத்திரை போடப்பட்ட[illegible] - அந்த வெள்ளிபொன்னுக்குப்பேர் -

[illegible] ||

[illegible] - பச்சைகல்லுக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - கெம்புகல்லுக்குப்பெயர் - [பெயர்

[illegible] - முத்துக்குப்

[illegible] ||

[illegible] - பவழத்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

ஸூர்யகாந்த ... [illegible] - ஸூர்ய காந்தங்களுக்குப்பெயர்-

வைடூர்யம் - வாலவாயஜம் - உம் - வைடூர்யத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] - உம் - [illegible] ஜாதிகளான [illegible] ஜாதிகளுக்கும் [illegible] பவழம் அவைத்தைக்கும் பொதுவானபெயர்-

[illegible] கம் பொன்னுக்குப்பெயர்-

[illegible] ம் - பொன்னுக்கே பெயர்-

[illegible] களாகிய இந்த ஸமங்கள் [illegible] நகையாட்செய்யப்பட்டபொன்னுக்குப்பெயர்-

[illegible] ம் வெள்ளிக்குப்பெயர்-

[illegible] - உம் - பித்தளைக்குப்பெயர்-

[illegible] செம்புக்குப்பெயர்-

[illegible] இரும்புக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]

(விகார [illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ‍—உ—ம்—[illegible] இரும்புசிட்டக்குக்குப்பேர்

[illegible] இவைத்துக்குப்பொதுவானபெயர்—

[illegible] இரும்புவேலைசெய்யப்பட்ட—பெருமுக்கும் இரும்புவேலேசெய்யப்பட்ட—ஆணி தகடு—சட்டம்—முதலானவைக்குக்கும்பெயர்—

[illegible] உ ம் — மண்ணையுருக்கிச்செய்யப்பட்ட கருவி பீங்கான்—முதலானவைத்துக்குப்பெயர்—

[illegible] —ம்—[illegible]த்துக்குப்பெயர்—

[illegible] கொம்புக்குப்பெயர்—

[illegible] —ம் [illegible] கத்துக்குப்பெயர்—[illegible] என்றஒருபேராகவிலர்

[illegible] —ம்— [illegible]த்துக்குப்பெயர்—

[illegible] —ம்—மயில்துத்தத்துக்குப்பெயர்—[illegible] —ம்—[illegible]த்துக்குப்பெயர்—

[illegible] —உ—ம்—தக்கச்சலத்துக்குப்பேர்—இவ்விடத்தில்—[illegible] முதல்—ம்—மயில்துத்தத்துக்கும்[illegible] முதல்—ம்—[illegible]த்துக்கும்பெயரென்றுகிலர்

[illegible]

[illegible]

[illegible] த்திற்குப்பெயர்

[illegible] த்திற்குப்பெயர்

[illegible] த்திற்குப்பெயர்,

[illegible] த்திற்குப்பெயர்

[illegible] த்திற்குப்பெயர்

[illegible] த்திற்குப்பெயர் [illegible]

ஒரோபேராகசிலர்-

[illegible] கடல்நுரைக்குப்பெயர்

[illegible] த்திற்குப்பெயர்

[illegible] இப்பத்திற்குப்பெயர்

[illegible] வங்கத்திற்குப்பெயர்

[illegible] பஞ்சுக்குப்பேர்

[illegible] த்திற்கு ப்பெயர்

[illegible]

செம்பிலிக்கம்பளிக்குப்பெயர்

[illegible]

மயிருக்குப்பெயர்

[illegible] தேன்களுக்கும்

பொருவாளபெயர் [illegible] ளிதுக்குமபெயரொன்றுசிலர் - [ப்பெயர் -

[illegible] ம் மொழுக்குக்கு

[illegible]

[illegible] ளக்கிப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] த்தில் பிறந்த [illegible] ளக்கிப்பேர்.

[illegible] கள் - எம் - [illegible] கேப்பெயரெ ன்றுசிலர் -

[illegible] ம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible] த்தக் குப்பெயர் - [illegible] த்தக் குப்பெயரென்றுசிலர்

[illegible] க்கிப்பெயர் -

[illegible] ம் - முருக்கம் விளைக்கிப்பெயர் - (பர்வேருக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] ம் - திப்பிலிக்கட்டைக்குப்பெயர் -

[illegible] ம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர் - [illegible] யென் றுசிலர் -

[illegible] ம் - [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

| மூலம் | உரை |
|---|---|
| | வ்யோஷம் - ந - க - ம் - சுக்குத்திப்பிலிமிளகுக்குப்பேர் |
| த்ரிபலா (துல்யபலத்ரிகம்) \| | த்ரிபலா - ஸ்த்ரீ - க - ம் - பலத்ரிகம் கடுக்காய் தான்றிக்காய் நெல்லிக்காய் - இவைத் திரிபலையுடைய கூட்டத்துக்குப் பெயர் - |
| இதி வைஶ்ய வர்க்க: | வைஶ்ய வர்க்க: - வைஶ்யர்களோடே சேர்ந்த வர்க்கங்களுடைய ஸமுதாயமானது - இதி முடிந்தது - |
| ஶூத்ராஶ்சாவரவர்ணாஶ்ச வ்ருஷலாஶ்ச ஜகந்யஜா: \| (ஆசண்டாலாத்து ஸங்கீர்ணா அம்பஷ்டகரணாதய:) \|\| | ஶூத்ர: - அவரவர்ண: வ்ருஷல: ஜகந்யஜ: - ௪ - ம் - ஶூத்ரர்களுக்குப்பெயர் - ஆசண்டாலாத் - சண்டாளனையிட்டாக - முன்சொல்லப்போகிற - அம்பஷ்டகரணாதயஶ்ச - அம்பஷ்டகரணாதிகள் - ஸங்கீர்ணா: - ஸங்கர ஜாதிகளென்றறிந்துகொள்ளும் - |
| (ஶூத்ராவிஶோஸ்து) கரணோ | கரணோ - பு - க - ம் - ஶூத்ராவிஶோ: - ஶூத்ர ஸ்த்ரீக்கும் - வைஶ்யனுக்கும் பிறந்தவனுக்குப்பேர் |
| அம்பஷ்டோ (வைஶ்யாத்விஜந்மனோ:) \| | அம்பஷ்ட: - பு - க - ம் - வைஶ்யாத்விஜந்மனோ: - வைஶ்ய ஸ்த்ரீக்கும் - ப்ராஹ்மணனுக்கும் பிறந்தவனுக்குப்பெயர் - |
| (ஶூத்ராக்ஷத்ரியயோ: உக்ரோ) | உக்ர: - பு - க - ம் - ஶூத்ராக்ஷத்ரியயோ: ஶூத்ர ஸ்த்ரீக்கும் க்ஷத்ரியனுக்கும் பிறந்தவனுக்குப்பெயர் - |
| மாகத: (க்ஷத்ரியாவிஶோ:) | மாகத: - பு - க - ம் - க்ஷத்ரியாவிஶோ: - க்ஷத்ரிய ஸ்த்ரீக்கும் வைஶ்யனுக்கும் பிறந்தவனுக்குப் பெயர் - |
| மாஹிஷ்யோ (அர்யாக்ஷத்ரியயோ:) | மாஹிஷ்ய: - பு - க - ம் - அர்யாக்ஷத்ரியயோ: வைஶ்ய ஸ்த்ரீக்கும் க்ஷத்ரியனுக்குப் பிறந்தவனுக்குப் பெயர் - |
| க்ஷத்தா (அர்யாஶூத்ரயோ: ஸுத:) \| ௯௦ \| | க்ஷத்தா - பு - க - ம் - அர்யாஶூத்ரயோ: - க்ஷத்ரிய ஸ்த்ரீக்கும் - ஶூத்ரனுக்குப் பிறந்தவனுக்குப் பெயர் - இவ்விடத்தில் - அர்யாஶப்தம் - க்ஷத்ரிய ஸ்த்ரீ வாசகம் - |

பிறந்தவனுக்குப்பெயர்-

வைதேஹகஃ - ... அந்தப் ... ஸ்த்ரீயினிடத்தில் - விஶ்ய ... வைஶ்யனாலே பிறந்தவனுக்குப்பெயர் - வைஶ்ய ஸ்த்ரீக்கும் ஶூத்ரனுக்கும் பிறந்தவனுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

... கீழ்ச்சொல் ... யிடத்தில் ... கீழ்ச்சொல் ... எவனுக்கு ... யுண்டாச்சுதோ அவனுக்குப் பெயர்-

... எவன் ... யிடத்தில் - ... னாலே ... - உண்டாக்கப்பட்டவனோ அவனுக்குப்பெயர்-

... கம்மாளனுக்குப்பெயர் - சேணியன் நாவிதன் வண்ணான் முச்சி இவர்களுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

... ஜாதிகளாய் - ... கூடியிருக்கிற - ... அந்தகம்மாளர் முதலானவர்களுடைய கூட்டத்துக்குப்பெயர்-

... தத்தில் ... னவனுக்குப்பெயர்-

... கட்டிவிற்கிறவனுக்குப்பெயர் [க்குப்பேர்-

... - குசவனு ... ஒப்பானுக்குப்பெயர் ... வேலைசெய்கிறவன்

[illegible] - [illegible] - செணியனுக்குப்பெயர்- [காரனுக்குப்பேர்.

[illegible] - தையற்காரனுக்குப்பெயர் - [illegible] சித்திரமெழுதுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ஆயுதங்களைப்பிடிக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible] நெய்கிறவனுக்குப்பெயர்-சக்கிலி-

[illegible] - கருமானுக்குப்பெயர் - தீயிலிருந்து இரும்புகொண்டுவந்து - [illegible] செய்கிற - [illegible] காரஜாதிக்கேப்பெயரென்றுசிலர்-

[illegible] - தட்டானுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible] திருவேலையல்முதலானவை செய்துவிற்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - செருப்புவேலைசெய்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - தச்சனுக்குப்பெயர்-

[illegible] கிராமத்துக்குஞானகாரணியாகிய தச்சனுக்குப்பேர்

[illegible] - ஒருவனுக்கு [illegible]காமல்கூலிவேலைசெய்கிற தச்சனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - நாவிதனுக்குப்பேர்-

நிர்ணேஜக(ஸ்ஸ்யா)த்ரஜக

நிர்ணேஜக:-ரஜக:-இ-உ-ம்-வண்ணானுக்குப்பெயர்-

ஶௌண்டிகோமண்டஹாரக:|

ஶௌண்டிக:-மண்டஹாரக:-இ-உ-ம்-கள்ளுவிற்கிறவனுக்குப்பெயர்-

ஜாபால(ஸ்ஸ்யா)தஜாஜீவ

ஜாபால:-அஜாஜீவ:-இ-உ-ம்-ஆட்டுமந்தைக்காரனுக்குப்பெயர்-ஆடுமேய்க்கிறவனென்றுமாம்-

தேவாஜீவஸ்துதேவல:|

தேவாஜீவ:-தேவல:-இ-உ-ம்-கூலிக்குதேவதையைபூஜைபண்ணுகிறவனுக்குப்பெயர்.

(ஸ்யா)ன்மாயாஶாம்பரீ

மாயா-ஶாம்பரீ-இ-உ-ம்-இந்திரஜாலம் முதலானமாயைக்குப்பெயர்-

மாயாகாரஸ்து ப்ரதிஹாரக:|

மாயாகார:-ப்ரதிஹாரக:-ப்ரதிஹாரிக:-இ-உ-ம்-மாயைசெய்கிறவனுக்குப்பெயர்-

ஶைலாலினஸ்து ஶைலூஷா ஜாயாஜீவா: க்ருஶாஶ்வின:| பரதாஇத்யபி நடா:

ஶைலாலீ-து-ஶைலூஷ:-ஜாயாஜீவ:-க்ருஶாஶ்வீ-பரத:-நட:-இ-ஸ-ம் நட்டுவனுக்குப்பெயர்-

சாரணாஸ்துகுஶீலவா:|

சாரண:-குஶீலவ:-இ-உ-ம்-கத்துப்பாடிக்குப்பெயர்-பாடகன்-திக்குகளில்சஞ்சரிக்கிற சேவகனுக்கும்பேரென்றுமாம்-

மார்தங்கிகா மௌரஜிகா

மார்தங்கிக:-மௌரஜிக:-இ-உ-ம்-முரசுகொட்டுவனுக்குப்பெயர்-மத்தளமடிக்கிறவன்-

பாணிவாதாஸ்து பாணிகா:|௭௦|

பாணிவாத:-பாணிக:-இ-உ-ம்-கைகொட்டுவனுக்குப்பெயர்-கைத்தாளக்காரன்-

வேணுத்மா(ஸ்ஸ்யு)ர்வைணவிகா:

வேணுத்ம:-வைணவிக:-இ-உ-ம்-புல்லாங்குழலூதுகிறவனுக்குப்பெயர்-

வீணாவாதாஸ்து வைணிகா:|

வீணாவாத:-வைணிக:-இ-உ-ம்-வீணைவாசிக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

ஜீவாந்தகஶ்ஶாகுநிகோ

ஜீவாந்தக:-ஶாகுநிக:-இ-உ-ம்-பக்ஷிவேட்டையாடுகிறவனுக்குப்பெயர்-

([illegible]) [illegible] |

[illegible] |

[illegible] |௭௦௨|

[illegible]

[illegible] |

[illegible] |௭௦௩|

[illegible] |

[illegible] |

[illegible] |௭[illegible]|

[illegible] |

[illegible] |

[illegible] |

([illegible])

[illegible] - ம் - வலைகாரனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - [illegible] யம்பண்ணுகிறவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - கூலிக்காரனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் காவடிசுமக்கிறவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் மூட்டைசுமக்கிறவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் - நீசனுக்குப்பெயர் அல்பன் -

[illegible] - அடியானுக்குப்பெயர் - சாக்கிரிகாரன்.

[illegible] - ம் - வளர்த்துக்கொண்டஅடியானுக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் சோம்பலுள்ளவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - ம் - சமத்தனுக்குப்பேர் -

[illegible] - ம் - பறையனுக்குப்பேர் -

[illegible] - ம் - மயில்தோகைமுதலான

ஹீநா(ஸேவ ஜாதய:)|

வைகட்டிக்கொள்ளுகிறவனுக்குப்பேர்- ஸ்வாந: வ --க-ம்- எலைகளைகட்டிக்கொள்ளுகிறவனுக்குப்பேர்-வ.ஹீநா: -ப--க-ம்-ஸேவ-லெஷபரவ த்பிறரிபாஷைபாவருதெரியாதவனுக்குப்பெயர் இந்த-ரு-ம்-லெஷதா:-வரூாயஜெந்மங்களானஸே வ ஜாதய:-லெவ ஜாதிகள்-

வ்யாதோ ம்ருகவதாஜீவோ ம்ருகயு:லுப்தகஸ்ஸ ச|

வ்யாத:-ம்ருகவதாஜீவ:-ம்ருகயு:-லுப்தக:-வ.-ரு-ம் வேடனுக்குப்பெயர்-

கௌலேயக-ஸாரமேய-குக்குர-ம்ருகதம்சகா:|-ஶுநக-பஷக-ஶ்வாந:-வ-ஏ-ம்- நாயிக்குப்பெயர்-

கௌலேயக-ஸாரமேய-குக்குர-மிருகதம்சகா:|ஶுந-

கொலைக்கவர(ஶா)

துஷ்ட:(ஸ்வாவயோர்தி ஷ|ஏ௨கூ|

அலக்ர்க வ-ரு-க ம்-ஸ்வயோர்தி-அவிழ்தவ யொமத்திருலே வெறிபிடித்த நாயிக்குப்பெயர்-

(ஸா) விஶ்வகத்ரு (ம்ருகயா கஸ்ஸஸ)

விஶ்வகத்ரு:-வ-உ-ம்-ம்ருகயாகஸல்ஸ: வேட்டையிலே ஸமர்த்தமானநாயிக்குப்பெயர்-

ஸரமா ஶுநீ

ஸரமா-ஶுநீ-உ-ம்-பெண் நாயிக்குப்பெயர். [ர்பன்றிக்குப்பெயர்-

விட்சர(ஸ்ஸூகரொ க்ராமஸ்த)

விட்சர:-வ-உ-ம்-க்ராமஸ்த:-ஸூகர:-ஊர

வக்ர(ஸா-ஶஸமாஸ):|

வகர:-வ-க-ம்-தரண:-இளம்வயதுள்ள ளவாஸ:-பசுவுக்குமாத்திரம்பெயர்-

ஆச்சோடநம் ம்ருகவ்யம் (ஸ்யா தாவேடோ ம்ருகயா (ஸ்த்ரி யம்)

ஆச்சோடநம்-ம்ருகவ்யம்-ஆவேட:-வ-ம்ருகயா ரு ம்-வேட்டைக்குப்பெயர்-

(தக்ஷிணாரஸ்ஸ வ்யயோஸாத்)

தக்ஷிணேர்மா (குரஙகஸ்ஸ)|

எகக|

தக்ஷிணேர்மா-ரூ-வ-க-ம், வ்யயோஸாத் வேட்டைக்காறனுடையபாணம் படுகிறதிருலே தக்ஷிணாரஸ்ஸ-வலப்பக்கத்தில்காயமுள்ள- குர ரஙகஸ்ஸ-மிருகத்துக்குப்பெயர்-

சௌரைகாகரிகஸ்தேந ஸ்தஸ்கர ஸ்ஸ பதிசார (ஏகக)| பாடச்சரபரிமோஷிபரிஸ்கந்த-வாரகமுஷ்டி (வெசக)|

சௌர:-வ-ஏகாகரிக:-ஸ்தேந:-தஸ்கர:-பாடச்சர:-பரிமோஷி-பரிஸ்கந்த-வாரகமுஷ்டி-வ-ஏ-ம் திருடனுக்குப்பெயர்-

அவாரீகாஹி ஸ்தேயம் ஸா

அவாரீகா-ஹீ ஸ்தேயம்-ஸா

அஞ்ஜனம்

மௌக்த்யம்(க.ஜனம்)॥ — மௌக்த்யம்-ந-க-ம்-ஜனம்-திருடினசொத்துக்குப்பெயர்-

விடம்பன(ஸாவூடகஸ்ணம்பய — விடம்பனம்-ந-க-ம்-ரூபவ்

வெரூபவஞ்ஜனம்) ஏகம்॥ — ஞ்சனம் ரூபங்களையும் வஞ்சிகளையும் பைய பிடிக்கிறதற்கு-உடகரணம் ஸயநமானகன்னி-வலை முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

உபாயக்ஷுடியந்த்ரம்(ஸ) — உபாய-வஞ்சுக-டியந்த்ரம்-ந-உ-ம்-பொறி முதலானயந்த்ரத்துக்குப்பெயர்-

வாம ராஸரூபவம்யிநீ॥ — வாமராஸ-ரூபவம்யிநீ-ஸ்-உ-ம் ரூபத்தை ப்பிடிக்கிறவலைக்குப்பெயர்

ஸங்ஸ்வட்டராகஸ(ஸீ)ர ஜ(ஸி வூவழிபமணம்)ஏகம்॥ — ஸங்ஸ்வட்டராகஸ-ஸீ-வழி-பமணம்-நிம் கயற்றுக்குப்பெயர்

உவாடம்வடியந்த்ரம்(ஸ விஜோராமநம்வெசு)॥ — உவாடம்-வடியந்த்ரம்-ந-உ-ம்-வெசு கணகதிவிநந்து-ஸவிஜோ ராமநம் செலத்தை பெருக்கிற - ராட்டணம்- ஏத்தம் முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

(வப்ஸி)வெஸ்வாயதண — வெஸ-வா-யதண-உம்-துணிநெய்கிறதிப்பலகைக்குப்பேர் [பேர்-

ஸூத்ராணி(ஸீ(தஸூர)॥ — ஸூத்ர-ந-தஸூர-உம்- நூலுக்குப்

வாணிவ்யூதிர(ஸி யளத மெ) — வாணிவ்யூதிர-ஸி-உ-ம் நெசவுக்குப்பேர்

வம்ஸம்(மெவ்யாதிகசவணி) — வம்ஸம்-ந-க-ம்-மெவ்யாதிகசவணிநெய்ய க்காரன்பாயோடுதலுக்குப்பெயர் - பப்புகேலை முதலானவைத்துக்குப்பேரென்றுசிலர்-

வாசாஸிகா வாதிகா(ஸ்யா ஸ தஞா திஸிக கா)ஏகம்॥ — வாசாஸிகா-வாதிகா-ஸீ-உ-ம்-வஸ தஞாதிஸி-வஸ தஞகாஷ்ஷிகளினலெக்ஷம் பண்ணப்பட்டபொம்மைக்குப்பெயர்-

வடகஃ பெடகஃ பெடாஸ ஜஞா — வடகஃ-பெடகஃ-வ-பெடா-வா- பெடா-ஸஜஞா-ஸீ-அ-ம்-பொட்டிக்குப்பெயர்- வீடகஃ-உ-ம்-பொட்டிக்கும்-பெடா-உ-ம்- மந்தாசத்துக்கும்பேரென்றுசிலர்-

[illegible]

விஹங்கா [illegible] உம்-காவடிபத்தைக்கிப்பெயர்-

[illegible] உம்-[illegible] காவடிபத்தையில்தொங்குகிற உறிக்கிப்பெயர்-

[illegible] உம்-செருப்புக்குப்பெயர்-

[illegible] காலுக்குச்சரியான-[illegible] அந்தசெருப்புக்குப்பெயர்.

[illegible] ம்-வாறக்குப்பெயர்.

[illegible] குதிரைமுதலானதகளை-[illegible] அடிக்கிறசாட்டைக்கிப்பெயர்-

[illegible] உம் பரக்கின்றூத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] உம் - திராசுக்குப்பெயர்-

[illegible] உம்-உரைக்கல்லுக்குப்பெயர்-

[illegible] உம்-வாச்சிக்கிப்பெயர்-தச்சனுடைய ஆயுதவிசேஷம்.

[illegible] உம் - தூலிக்கோலுக்குப்பெயர்-திராசுக்கோல் சித்திரமெழுதுகிறகோலென்றுசிலர்-

[illegible] உம் பொன்முதலானவைஉருக்குகிற மூசைக்கிப்பெயர்

[illegible] உம் - துருத்திக்கிப்பெயர்-

[illegible] களுக்குதயசெய்கிற ஊசிக்கிப்பெயர்-

[illegible] உம்-கத்திரிக்கிப்பெ

[illegible] முதலான வைகளுக்குப்பெயர். [illegible]

[illegible] உம் கல்லுளிக் [illegible] உம் ரம்பத்துக்குப்பேர் [illegible] உம் கோலருக்கிற உளிக்குப்பேர். இவ்விடத்தில் [illegible] என்றபாடமுண்டு.

[illegible] இரும்புபொம்மைக்குப்பெயர்.

[illegible] முதலான கிரியைகள் [illegible] கிரியைகள் [illegible] சொல்லப்படும். அப்படிப்பட்டகளுக்கும் [illegible] சொல்லப்படும் [illegible] என்கிற [illegible] களுக்கும்பொதுவானபெயர்.

(வ்ருத்திகம் [illegible])

[illegible] முதலான வர்களுடையரூபத்துக்குச்சரியாய்ப் [illegible] லேசெய்தவிக்ரஹத்துக்கும் மருவுருவுக்கும்பேர். [illegible] உம் சரிப்படுத்தப்படுகிற [illegible] க்கும் சரிப்படுகைக்குப்பேர்.

[illegible] மானவ [illegible] க்குப்பெயர் [illegible] விசெ [illegible] களுடைய [illegible] த்தைவுடையது.

[illegible]

[illegible]ங்கள்-௬-கீ-இந்த-அம்-[illegible]

[illegible]த்திக்கடைசி [illegible]

[illegible] வினைபேர்களாகும் இதற்கு [illegible]

[illegible] முதலானவை - உதாஹர

ணங்கள்

[illegible] பெயர்-

[illegible]

[illegible] பெயர்-

[illegible] கொள்ளுகிற [illegible]

[illegible] பேர்-

[illegible] பெயர்

[illegible] பெயர்-

[illegible] இவ்விடத்தில் [illegible]

[illegible] அப்போது [illegible] பெயர்

[illegible] பெயர்-

[illegible] செய்கிற [illegible] சேர்க்கவிழுதுக்குப்பேர்

[illegible] பெயர்-

[illegible] ரஹஸ்யம் [illegible]

கிணம்-ம-ரஹஸ்-வ-ரஹஸ்யம்-உம்-இரகசியத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம்-தெளிவுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம் அநேகம்பேர்சேர்ந்து வாசம் பண்ணுகிறவிடத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இது ஆவிர்பாவத்தாலே [illegible] நாமம்-[illegible] பெயர் - [illegible] உம்-[illegible]வாரிக்கிறத்துக்குப்பேரொன்றுகலர்-

[illegible]

[illegible]-உம்-குதமாடுகிறவனுக்குப்பேர், [illegible]-உம்-பிணைப்படுகிறவனுக்குப்பெயர் ஜாமீன்தாரன்-

[illegible]-உம் - குதமாடுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம் - குதத்துக்குப்பெயர்,

[illegible]-குதத்தில் - வணம்பந்தியத்துக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-உம்-பகடைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-சொக்கட்டான் காய்களுடைய [illegible] நாலு பக்கத்திலும் நயமெதள்ளுகிறதற்குப்பெயர் - காயை வைக்கிறபொட்டிக்குப்பேரொன்றுகிலர்.

[illegible]

[illegible]-உம்-குதிப்பலகைக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - உம்-யோழிபந்தியம்முதலானவைத்துக்குப்பெயர்-

அவதாரிகா.

இப்போது [illegible] இந்த ஸூத்ரத்தில் [illegible] ங்களுக்கு [illegible] விசேஷமாய்ச்சொல்லுகிறார் -

[illegible] ॥

[illegible] । [illegible]

டீகா - [illegible] இந்த - ஸூத்ரத்தில் [illegible] - [illegible] ங்களான - [illegible] - [illegible] ங்கள் - [illegible] - [illegible] - ஒருவ [illegible] த்திலேயே - [illegible] - சொல்லப்பட்டனவோ - [illegible] - அந்த [illegible] ங்கள் [illegible] - அந்தந்த [illegible] ங்கள் - உண்டாகிறதினாலே - [illegible] - வேறான - [illegible] களில் - [illegible] - [illegible] க்குமவையாகும்போது [illegible] - [illegible] - [illegible] ங்களிலும் [illegible] க்குமவையென்று [illegible] - தெரிந்துக்கொள்ளத்தக்கதுகள் -

ஆகையால் - [illegible] ங்களான - [illegible] ங்கள் - [illegible] ங்களைப்போலே - [illegible] ங்களிலேயே [illegible] க்கிறனவென்று தா [illegible] - இதற்கு [illegible] - [illegible] - [illegible] என்றிப்படிக்கிஉ [illegible] மென்றுஊஹிக்கவேண்டியது -

[illegible] களோடேசேர்ந்தவ [illegible] ங்களுடைய [illegible] மானது - [illegible] முடிந்தது -

[illegible] ॥

[illegible] ॥

டீகா - [illegible] - இந்த [illegible] மான - [illegible] - [illegible] மென்கிற - [illegible] தன - [illegible] நாலேசெய்யப்பட்ட [illegible] த்தில் - [illegible] - இந்த - [illegible] - இரண்டாவதான - [illegible] - [illegible] மானது - [illegible] மாகத்தானே - [illegible] - நிறைவேற்றப்பட்டது.

[illegible] த்தில் - [illegible] ம் -

[illegible] -

நாமலிங்காநுஶாஸநம்

# த்ருதீயகாண்டாரம்பம்

அவதாரிகை -

இப்போது ஆமய[illegible]-வாசித்துக்கொள்ளுகிறவர்களுக்கு-ஸுலபமாய்த் தெரியுகிறதற்காக இந்த த்ருதீயகாண்டத்தில்சொல்லுகிற வர்க்கங்களும் - இந்தவர்க்கங்களுக்கு ப்ரதமகாண்டத்தில்சொல்லப்பட்டவர்க்கங்களோடே ஸம்பந்தமுஞ்சொல்லுகிறார்.

ச்லோகம் - விசேஷ்யநிக்நை: ஸங்கீர்ணைர்நாநார்த்தைரவ்யயைரபி|
லிங்காதிஸங்க்ரஹைர்வர்க்கா: ஸாமாந்யே வர்க்கஸம்ஶ்ரயா:||

டீகா - ஸாமாந்யே - பூர்வகாண்டங்களுக்கு - ஸாதாரணமான - இந்த - காண்டத்தில் - விசேஷ்யநிக்நை: - விசேஷ்யத்தோடே ஸம்பந்தமாதிகளானவர்க்கங்களாலேயும் - ஸங்கீர்ணை:-ஸஜாதீய விஜாதீயரூபங்களான - வர்க்கங்களாலேயும் நாநார்த்தை:-நாநார்த்தங்களான-வர்க்கங்களாலேயும் - அவ்யயை:-அவ்யயவர்க்கங்களாலேயும்- லிங்காதிஸங்க்ரஹை: - லிங்காதிஸங்க்ரஹங்களாலேயும்-வர்க்கா:-விசேஷ்யநிக்நவர்க்கம் - ஸங்கீர்ணவர்க்கம் நாநார்த்தவர்க்கம்-அவ்யயவர்க்கம் - லிங்காதிஸங்க்ரஹவர்க்கம் என்ற ஐந்துவர்க்கங்கள் - உக்தங்கள் - சொல்லப்படுகின்றன -தே- அந்தவர்க்கங்கள் வர்க்கஸம்ஶ்ரயா: - ப்ரதமத்விதீயகாண்டவர்க்கங்களையே ஆஶ்ரயித்தன அல்லது ப்ருதக்காய் - ஸ்வதந்த்ரவர்க்கங்களை உடையனவென்றபடி-அபி - ச -

தாத்பர்யம்-அதெப்படியென்றால் விசேஷ்யநிக்நவர்க்கத்தில் சொல்லுகிற ஸுக்ருதாதிசப்தங்கள்முன்காண்டங்களிலே சொல்லப்பட்ட[illegible]திகளுக்கு விசேஷணமாகையாலும் - ஸங்கீர்ணவர்க்கத்தில் சொல்லுகிற[illegible]திகள் . ஸ்ருஷ்டியாதி ஸாதாரணங்களாகையாலும் - நாநார்த்தவர்க்கத்தில் நாகலோகாதிசப்தங்களும் - முன்சொன்ன[illegible]ரூபங்களாகையாலும் - அவ்யயவர்க்கத்தில் - ஆஙாதிவர்க்கங்களும் முன்சொன்னவர்க்கங்களுக்கே அவ்யயவிசேஷணாதிகளைச் சொல்லுகிறபடியாலும்-லிங்காதிஸங்க்ரஹங்களும் முன்சொன்ன சப்தங்களுக்கே லிங்கநிர்ணயஞ்செய்கையாலும் - இவ்வைந்துவர்க்கங்களும்-முன்வர்க்கங்களைத்தழுவிவருகின்றனவென்றக்குறையில்லை-இரண்டாவதுவகையிலும் நாநார்த்தவர்க்கத்தில்- கஆதிகளானவர்க்கங்களும்-அவ்யயவர்க்கத்தில்-அவ்யயமாத்ரவர்க்கங்களுமிருக்கிறபடியினாலே லிங்காதிஸங்க்ரஹவர்க்கத்தில் - ஸ்த்ரீலிங்கவர்க்காதிகள் மிகவுமிருக்கிற

படியிருக்கையும் - [illegible] என்கிற [illegible] யத்தாலே [illegible] யங்களென்றபடி-

இந்த [illegible] த்தில் - [illegible] என்கிற [illegible] த்திலே [illegible] த்திலே [illegible] யதாகையால் இந்த விசே [illegible] த்திலும் - அப்படியேயென்கிற - [illegible] த்தைப்போக்கடிக்கிறத்துக்காக [illegible] ருட்டுசொல்லுகிறார் -

[illegible] - [illegible] ॥ உ ॥

டீகா - [illegible] - எந்த [illegible] யான - [illegible] ங்கள் [illegible] எந்த - [illegible] களுடைய - [illegible] முதலானவை [illegible] உபலக்ஷிக்கப்படுமோ [illegible] - அந்த விசேஷத்துக்கு - [illegible] - விசேஷணங்களான [illegible] ங்கள் - [illegible] - அந்த விசேஷ [illegible] யுடையதாகும் -

அதாவது - விசேஷ்யம் எந்த [illegible] மாக உபலக்ஷிக்கப்படுமோ - [illegible] ங்களான [illegible] விசேஷணங்களும் - அந்த - [illegible] ங்களை யுடையதே யாகுமென்றதாத்பர்யம் அதற்கு [illegible] - [illegible] - என்று - [illegible] ங்களான - விசேஷணங்களுக்கும் - [illegible] - என்று [illegible] ங்களானவிசேஷணங்களுக்கும் - [illegible] - [illegible] - என்று [illegible] ங்களான விசேஷணங்களுக்கும் உதாஹரணங்கள் -

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்தைபண்ணுகிறவனுக்குப் பேர் இந்த [illegible] மென்றசிலர் |
| [illegible] | [illegible] - [illegible] த்தையுடையவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] ॥ ௩ ॥ | [illegible] - உம் - மிகவும் ஆசையுடையவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - உ - ம் - நல்ல [illegible] யுடையவனுக்குப்பெயர் - |

[illegible] — [illegible] - உ-ம்-[illegible] மானத்தில் உதாரமுடையவன்

[illegible] - [illegible] - [illegible]னுக்குப்பெயர்-

[illegible] - உ-ம்-[illegible]னுக்குப் பெயர்-

[illegible] - [illegible] உ-ம்- [illegible]க்கப்பட்டவனுக்குப்பெயர் - [illegible] யப்பட்டவன் என் பெயரென்றுசிலர்-

[illegible] - [illegible] - ரு-ம் [illegible]மானவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - [illegible] ம்-ரொம்பகொடுக்கிறவனுக்குப்பெயர்,

[illegible] - [illegible] - உ-ம்- [illegible]யுடையவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - [illegible] - உ-ம்- [illegible] மறந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - காரணம் - உ-ம் - [illegible]களில் [illegible]க்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible] - உ-ம்-கேட்டதைக் கொடுக்கிறதேவரெமுதலானவைத்துக்குப்பெயர்- [illegible] கொடுக்கிற தகப்பன்முதலானவர்கள்பெயரென்றுசிலர்-

[illegible] - [illegible] - உ-ம்- [illegible] முன்ன [illegible]யுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible] - ரு-ம்-[illegible] வத்தோடேகூடின [illegible]யுடையவனுக்குப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| உத்கண்டிதா[illegible] | உத்கண்டிதர் - உம் - எப்போ அகப்படுமோவென்று கவலைபட்டுகிற வனுக்குப்பெயர் - |
| நக்ஷிணை [illegible] | நக்ஷிணை - [illegible] - ம் - [illegible] ல்லாமல் நல்ல [illegible] யுடையவனுக்குப்பேர் - |
| [illegible] | [illegible] மக்களிரண்டையுமுடையவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - ம் - ஒருவனா [illegible] த்தினிடத்தில் அகப்பட்ட [illegible] யுடையவனுக்குப்பெயர் - |
| ([illegible]) | [illegible] - ம் - [illegible] மானவ [illegible] த்திலிடத்தில் - [illegible] முடையவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - ம் - [illegible] களிருலே [illegible] மானவனுக்குப்பெயர் - |
| ([illegible]) | [illegible] - உ - ம் - [illegible] ளங்களிருலே - [illegible] மானவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - ம் - [illegible] வானுக்குப் பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - ம் - ஆளுகிறவனுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] உ - ம் [illegible] கமானவ [illegible] த்தையுடையவனுக்குப்பெயர் |
| ([illegible]) | [illegible] - உ - ம் - [illegible] யாதொருத்தன் - [illegible] ம்பத்தின்பொருட்டு [illegible] க்கிறவனோ [illegible] வனுக்குப்பெயர் - |
| ([illegible]) | [illegible] க - ம் - [illegible] |

ய) [illegible] (ஙீ [illegible]

[illegible] ராயக (காயக்கர்த்தா [illegible] | கக |

(சுவாமி [illegible]

[illegible] ராஜ [illegible] (ஃ [illegible]

[illegible])|

[illegible] யொத [illegible]) [illegible] கஅ |

[illegible]

(ஸு) [illegible]

[illegible]

[illegible]

வ [illegible] யவாசவ | கக | [illegible]

[illegible] ஆய [illegible]

கொ (வு) [illegible] |

[illegible]

[illegible]

வை [illegible] - [illegible] மான [illegible] - [illegible] களோ

டேயும் - [illegible] களோடேயும் - உவை

கூடிக்கொண்டிருக்கிறவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - க - ம் - [illegible] - ஆவ [illegible]

வத்துகளில் ஒரோரிதியாயிருக்கிற - [illegible]

த்தோடே - [illegible] கூடிக்கொண்டிருக்கிற

வனும் - [illegible] - யாதொருவன் - காயக்கர்த்தா - கா

யத்தைச்செய்வனோ அவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - க - ம் - சுவாமி [illegible] மைக்குப்பெயர் -

[illegible] ராஜவ [illegible] ஜவா [illegible] - [illegible]

ஜவ [illegible] - க - ம் - [illegible] - தகப்பனுக்கு

[illegible] மான [illegible] ணத்தையுடையவனுக்குப்பே -

[illegible] - க - ம் - ய [illegible] யாதொருவன் - [illegible]

[illegible] னுக்கு [illegible] [illegible]

[illegible] கப்பட்ட [illegible] [illegible] கொடிக்கிறவனோ [illegible] - அவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - க - ம் - [illegible] த்தையுடையவனுக்குப்பெயர் -

[illegible] - உ - ம் - [illegible] த்தையுடையவ

னுக்குப்பெயர் -

[illegible] - கா [illegible]

[illegible] - ம் - [illegible] யுடையவனுக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - ம் - [illegible] னுக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible]

[illegible] - க - ம் - [illegible] னுக்குப்பெயர் -

[illegible] - உ - ம் பணியாரஞ்சே

ய்கிறவனுக்குப்பெயர் - நெல்களத்தை விளக்கி

வனென்றுஞ்சிலர் -

| | |
|---|---|
| வர்ணாஶ்ரம ப்ரதிகூலக்ரியஃ | வர்ணாஶ்ரம ப்ரதிகூல க்ரியஃ - உ-ம்- விஹாரித்த மெதுவாய்கார்யஞ்செய்கிறவனுக்குப்பெயர் |
| ஜால்மோ வஸீக்ஷ்யகாரீ (ஸ்யாத்) | ஜால்ம - அஸமீக்ஷ்யகாரீ-யு உ-ம் - விசாரிக்காமல்கார்யஞ்செய்கிறவனுக்குப்பெயர்- |
| குண்டோ (ம்ந்த க்ரியா ஸ்வயம்) | குண்ட-உ-ம்-க்ரியா ஸு- கார்யங்களில் - யஃ எவன்-மந்தன்றோ அவனுக்குப்பெயர்- |
| கர்மக்ஷம வகர்மீண | கர்மக்ஷம, - அலம்கர்மீண-உம் காரியமாய் காயஞ்செய்கிறவனுக்குப்பெயர் காயங்ஸமர்த்தன்- |
| க்ரியாவாந் (கர்மஸூர்ய ஸ்ஃ) | க்ரியாவான் - ஏ-க ம் கர்மஸு-காயங்செய்கிறதில் - உத்யுக்தஃ - உத்யுக்தனானவனுக்குப் பெயர், |
| ஸகர்மீ கர்மஶீல ஸுபாயஃ | ஸகர்மீ-கர்மஶீல -உ-ம் ஸுகமுண்டானாலும் இல்லாமற்போனாலும் காயமே ஸ்வபாவமாகவுடையவனுக்குப்பெயர்- |
| கர்மஶூரஸ் து கர்மடஃ | கர்மஶூர-கர்மட -உ-ம்-முண்டாகிறவனைக்குறித்த யஞ்செய்கிற பெயர் முடையவனுக்குப்பெயர்- |
| (கர்மகரஸ் து கர்மகரஃ) | கர்மகர-க ம்-கர்மணஃ கூலியைப் பெற்று-வாங்கிக்கொண்டுவேலைசெய்கிறவனுக்குப்பெயர்- கர்மகர -க-ம்-கர்ம கூலிக்குவேலை செய்கிறவனுக்குப்பெயரென்றுசிலர்- |
| (கர்மகாரஸ் து தக்ரியஃ) | கர்மகார-வு-க-ம-தக்ரியஃ-தக்ரியனென்பது கூலியில்லாமல்வேலைசெய்கிறவன் அவனுக்குப்பெயர்- |
| அபஸ்நாதோ ம்ருதஸ்நாத | அபஸ்நாத-ம்ருதஸ்நாத-உ-ம்-இறந்தவனைக்குறித்து ஸ்நானம் பண்ணுகிறவனுக்குப்பெயர் - ஸ்நானத்தின்பொருட்டு ஸ்நானம்பண்ணினவனுக்குப்பெயரென்றுசிலர்- |
| ஆமிஷாஶீ து ஶஷ்குலிஃ | ஆமிஷாஶீ-ஶஷ்குலி-உ-ம்-மாம்ஸபக்ஷகனுக்குப்பெயர்- |

பஹுமாநஸம்ஸ்க்ருத(ஸம்ஸ்ப்ருஷ்டி) ஸ்ஸ்ரீ
யிதோ ஜிஹ்வஸ்த் ஸர்வமாயிதஃ | உ௦|

பஹுமாநஸம்ஸ்க்ருதஃ-ஸம்ஸ்ப்ருஷ்டியிதஃ - ஜிஹ்வஸ்தஃ - ஸர்வ மாயிதஃ ௩-ம்-ஸொஜநத்தில் - உசெஷ்ம யுள்ளவனுக்குப்பெயர்-

அபராத்நஃ ஊப விஷ்ணோ தொ

அபராத்நஃ-ஊப விஷ்ணாதஃ-௨-ம் - பிறருடைய அன்னமேசாப்பிடுகிறவனுக்குப்பெயர்-

ஸக்ஷிகெ வ்யஸநொ தநஃ|

ஸக்ஷிகஃ வ்யஸநஃ-க்ஷதநஃ-௩-ம் உளனோஷ்யொஜநமாகவுடைத்தானவனுக்குப்பெயர்-

ஸூக்ஷ்மஃ(ஸ்ஸு)தஃ ஸதஃ தளெக்

(விஜிகீஷாவிவர்ஜிதெ)| உக|

ஸூக்ஷ்மஃ-ஸூதநீகஃ-௨-ம் விஜிகீஷாவிவஜிதெ-வேறொருவெதாஷமில்லாமல்-உதாரணொக்ஷண ஞயிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

(உஸா)வாத்ஃ ஸாநீஃ கக்ஷீ
ஸாநீ(ஸொதா வஸ்தெ)|

ஸூத்ரஸாநீஃ-கக்ஷீஸாநீ-௨-ம் - ஸொதா வஸ்தெ-ஸொதா வமத்தைவிட்டுதனவயிறு வளப்பவனுக்குப்பெயர்

ஸர்வாநீநஃ ஸர்வாந்ந
ஸொஜீ

ஸர்வாநீநஃ-ஸர்வாந்நஸொஜீ-௨-ம்-நியமில்லாமல்எல்லாவிடங்களிலும் ஸாஜிக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

க்ருத்நுஃ கர்த்தநஃ|உஉ| லுப்
தோஸிலாஷுகஸ்த்ருஷ்ண

க்ருத்நுஃ கர்த்தநஃ-லுப்தஃ- அபிலாஷுகஃ-த்ருஷ்ணக்-௫-ம்- ஆசையுள்ளவனுக்குப்பெயர்-

(ஸமௌ) லொலுப லொலுபௌ
ஸமௌ|

லொலுபஃ-லொலுபஃ-௨-ம் - விஷயஸாரங்களிலேமிகவும்ஆசை யுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஸொந்மாதஸ்தூந்மதிஷ்ணு
(ஸம [illegible])

ஸொந்மாதஃ-உந்மதிஷ்ணுஃ-௨-ம் ஸகல வாதிகளிலே அதிகரத்தையுடையவனுக்குப் பேர்-

அவிநீதஸ்ஸமுத்தஃ|உங|

அவிநீதஃ-ஸமுத்தஃ-௨-ம்-விநயமில்லாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] ஸ்வாண்டஃ ஸ்தப்தஃ

[illegible] ஸ்வாண்டஃ-ஸ்தப்தஃ- ௩-ம் - [illegible]களிலேவணங்காதெரியாதவனுக்குப் பெயர்-

காமுகஃ கமிதாநுகஃ கம்ரஃ
காமயிதா அபீகஃ கமநஃ காமநொ
அபீகஃ| உச|

காமுகஃ-கமிதா-அநுகஃ-கம்ரஃ - காமயிதா-அபீகஃ-கமநஃ-காமநஃ-அபிகஃ-௯-ம்-காமுகனுக்குப்பெயர் சேர்க்கையுள்ளவன்-

விஜயோவிஜயமாநீ

வசவெராவீ ஜ்ஞாவசீ|

வஸுவெணயோ

நிழுதவிநீ தவநீதா (ஸ

ஙீ)|உரு|

யூஷெஷீ வியாதஸ

வநஜாவநீதாஜிதெ

ஸ(ா) ஶயு ஜெஷதசாஷீதொ

விஜெஷநாவியஙிக

கயீசகாதாஜ ஜ்ஜீர

ஹீரகஜீருகஃ|

ஆஸஸவா ஸஸவிதபி

மூஷயாஜூமூஷீதபி|

ஸு ஆஜ(ஸஸ ஆயாயகெ

வதயாஜூஷூவாத கெ|

ஜஜாஸீஜெவதவீஷ

விஜயஃ-விஜயமாநீ ஈ-உம் விஜயமுள்ள வனுக்குப்பெயர்-

வசவெராவீதஃ-ஜ்ஞாவஃ-உ-ம்-சொன்னப டிசெய்கிறவனுக்குப்பெயர்-

வஸுஃ-வெணயஃ-உம் ஔஷதியாதி கவிசு லேவஸமானவனுக்குப்பெயர் விஜயஃ-முதல்-கூ-ம்-விஜயமுள்ளவனுக்குப்பேரொன்றுசிலர்-

நிழுதஃ-விநீதஃ-வநீதஃ-வாா-வநீதஃ-ங-ம் அறியாதவனுக்குப்பேர் ஸிக்ஷிக்கப்பட்ட வனுக்குப்பேரொன்றுசிலர்- [க்குப்பேர்-

யூஷஃ-யூஷஃ-வியாதஃ-ஙு-ம்- யாஷீக னு

வநஜாஃ-வநீதாஜிதஃ-உ ம்- அப்போதை க்கப்போ-புதிசபுதிசாய்-வகாஸிக்கிற வஜ்ஜ வுடையவனுக்குப்பெயர்- [னுக்குப்பேர்-

ஶயுஷஃ-ஸாஷீதஃ-உ ம்-பாஷிகநல்லாதவ

விஜெஷஃ-விஙிதஃ-உ ம்-ஞாயத்திறு லேவகதாயஜ்ஜநதில்லாதவனுக்குப்பேர்-

கயீசஃ-காதஃ-தஜஃ-ஹீரஃ-ஹீரகஃ ஹீருகஃ-ரு-ம-வஷஙாதிகளினுலே வாக ஊ முடையவனுக்கும்-தஜஃ-ங-ம்-அய முடைய வனுக்குமடேரொன்றுசிலர்-

ஆஸஸஃ-ஆஸஸிதா-ஙீ- உ-ம் - விஷய ஸஙைக்கோருகிறவனுக்குப்பெயர்-

மூஷயாஜூஃ-மூஷீதா-ஙீ-உ-ம் மூஷிக்கிற ஸாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஸஆஜஃக ம்-ஸஆயா-விஸாஸத்தோடே யகெகூடிக்கொண்டிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

வதயாஜூஃ-வாதகஃ-உ-ம் - விழுகிறஸ ஸாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஜஜாஸீஃ-ஜவதவீஷஃ-உ-ம்- ஜஜெஜெ

ஸ்வபாவமாகவுடையவனுக்குப்பெயர்-

வந்தாரு ஸம்வாதக: ||

வந்தாரு:-ஸம்வாதக: உ-ம்-வந்தனத்தை பண்ணுகிறஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஸாதாரு ஆலாதக கோஹிம்

ஸாதாரு:-ஆலாதக:-ஹிம்ஸ: உ-ம்- ஹிம்ஸை பண்ணுகிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப் பெயர்-

ஸஹ்ய) அபிவர்த்ஷ்ணு வர்த்தமாந

வர்த்தமாந உ-ம் வ்ருத்தியடைகிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

உத்பதிஷ்ணு உத்பதிதா

உத்பதிஷ்ணு: உத்பதிதா- உ-ம் எழும்பி விழுகிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

அலங்கரிஷ்ணு அலங்கர்த்தா [௨௯]

அலங்கரிஷ்ணு:-அலங்கர்த்தா- உ-ம்- அலங்கரிக்கிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

ஆரோஹிஷ்ணு வர்த்திஷ்ணு வர்த்திதா

ஆரோஹிஷ்ணு:-வர்த்திஷ்ணு:-வர்த்திதா- ௩-ம்- மேன் மேலும் வளருகிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப் பேர் முன்சொன்ன ஸ்வபாவமுடைய-சொல்லாயொழிகளுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

(வர்திஷ்ணு வர்த்தந (ஸர்வ)|

வர்திஷ்ணு:-வர்த்தந: உ-ம் வதிர்ச்சுக்கொண்டிருக்கிறஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர் - காலாந்களுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

நிராகரிஷ்ணு க்ஷிப்நு (ஸ்ய)

நிராகரிஷ்ணு:-க்ஷிப்நு:- உ-ம்- நிராகரிக்கிறஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பெயர்-

(ஸாந்த்ர ஸ்நிக்தஸ்ய) மேதுர: ||

௩௦|

ஸாந்த்ர:-ஸ்நிக்த:-மேதுர: ௩-ம்- காந்தியையுடையவனுக்குப்பெயர் மேதுர:-௧-ம்- வஸ்து திட்டமான-ஸ்நிக்த-சாந்தியுள்ள தேவடிவாதிகளுக்குப்பெயரென்றுசிலர்-

ஜ்ஞாதா விதுர விந்து

ஜ்ஞாதா-விதுர:-விந்து:-௩-ம்- அறிகிற ஸ்வபாவமுடையவனுக்குப்பேர்-

விகாஸீ து விகஸ்வர: ||

விகாஸீ து-விகஸ்வர: உ-ம்- விகஸிக்கிறஸ்வபாவமுடைத்தானதற்குப்பெயர்-

விஸ்ருத்வரோ விஸ்ருமர: ப்ரஸாரீ ச விஸாரீ ச [௩௧]

விஸ்ருத்வர:-விஸ்ருமர:-ப்ரஸாரீ-து-விஸாரீ-து-ச-ம்-ஜலத்தின்பேரில்பரவுகிறஸ்வபாவமுடையதெல்லாவிந்துமுதலானவைகளுக்குப் பெயர்

| மூலம் | உரை |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] ஸௌஹார்தமுள்ளவனுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] கோபமுடையவனுக்குப் பேர்- |
| [illegible] | [illegible] மிகவும் கொ[illegible]தை யுடையவனுக்குப்பெயர்- |
| ஜாகரூக [illegible] ஜாகரிதா | ஜாகரூக - ஜாகரிதா - இ-ம் விழித்துக் கொண்டிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - உட்கார்ந்து [illegible] தூங்குகிறவனுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] செய்கிற [illegible] முடையவனுக்குப் பெயர்- [க்குப்பேர்- |
| [illegible] | [illegible] தூங்குகிறவனு[illegible] |
| [illegible] | [illegible] திருப்பிக்கொண்[illegible] யுடையவனுக்குப்பேர்- |
| [illegible] | [illegible] தலையைக் கவிழ்த்துக் கொண்டிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்- |
| (தேவாநஞ்சதி) தேவத்ர்யங் | தேவத்ர்யங் - இ-ம்-தேவாநஞ்சதி-தேவனைக் குறித்துப் போகிறவனுக்காகிலும்தேவதைகளைப் பூஜிக்கிறவனுக்காகிலும்பெயர் |
| விஷ்வத்ர்யங் (விஷ்வமஞ்சதி) | விஷ்வத்ர்யங் - இ-ம்-விஷ்வஞ்சதி எல்லாவிடத்திலும் திரியுகிறவனுக்குப்பெயர்- |
| (ஸஹாஞ்சதி) ஸத்ர்யங் | ஸத்ர்யங் - இ-ம்-ஸஹாஞ்சதி- ஒருவனோடேகூடப்போகிறவனுக்குப்பெயர்- |
| திர்யங் (திரோஞ்சதி) | திர்யங் - இ-ம்-திரோஞ்சதி - குறுக்காகப் போகிறவனுக்குப்பெயர்- |
| வதாவத [illegible] | வத:-வதாவத:-வக[illegible]-இ-ம் நன்றாக வார்த்தைசொல்லத்தக்கவனுக்குப்பெயர்- |

[illegible] |

[illegible] - [illegible] உம்-ஒன்றைநிர்தோஷமாய்ச்சொல்லவறிந்தவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] |

[illegible] - தான்சொல்லநிஶ்சயித்த வார்த்தைச்செவ்வையாய் [illegible] த்துச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] |

[illegible] - மிகவும்நிஷ்டுரமான வார்த்தையைச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] யமில்லாத வார்த்தைசொல்லுகிறவன்பேர்-

[illegible] |

[illegible] த்தைச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] மாய்வார்த்தைசொல்லாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] |

[illegible] உம்-[illegible] கத்தகுந்தவார்த்தைசொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உம்-ஜனங்களுடையதோஷத்தைச்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - செவிக்கின்பமில்லாதஸ்வரமுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உம் - கூப்பிடுகிறஸ்வரமுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] உம் - [illegible] மாய் வார்த்தை சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர். [illegible] செய்கிறவன்-

[illegible]

[illegible] உம்-[illegible] ஒன்றுந்தெரியாமல் [illegible] யிருக்கிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] சொல்லுகிறதற்கும்-[illegible] கேழ்க்கிறதற்கும் - [illegible]

பரிக்ஷிக்கப்படாதவனுக்குப்பெயர் அதாவது - செவுடனுக்கும் ஊமைக்கும் சரியானவன் [illegible] என்றபடி [illegible] த்தை அங்கீகரித்து - செவிட்டுத்தனமும் ஊமைத்தனமு முண்டானவனுக் குப்பெயரென்றுசிலர்-

[illegible] - உ - ம் வார்த்தைசொல்லாமலிருக்கிற [illegible] முடையவனுக்குப்பேர்-

[illegible] - உ - ம் - வ [illegible] மில்லாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - உ - ம் - துறந்துவிடப்பட்டவனுக்குப்பெயர்- [வனுக்குப்பேர்-

[illegible] - உ - ம் பிக்கரிக்கப்பட்ட

[illegible] - உ - ம் - ராஜ [illegible] வுறலேஉண்டாகப்பட்டமை [illegible] டையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - உம் - ராஜ விறுலேக வ [illegible] போடப்பட்டவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - ப்பட்டவனுக்குப்பெயர். கோத்ரவான் [வனுக்குப்பேர்-

[illegible] - உ - ம் - பீடிக்கப்பட்ட [illegible] உ - ம் - வருசிக்கப்பட்டவனுக்குபெயர்-

[illegible] - மைக்க [illegible] யில்லாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - உ - ம - குலக்ஷ்மி க்கப்பட்டவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - உ - ம் - தொழுவுமுதலானவைத்திருலேகட்டப்பட்டவனுக்குப்பேர்-

[illegible] - உ - ம் - குவத்தையுடையவனுக்குப்பெயர்-

| | |
|---|---|
| ஜாதிப்ரீகோமயத்ருண| | ஜாதிப்ரீகோமயத்ருணம்-ஆய ப்ரீ ஓமப்போகிறவனுக்குப்பெயர்- |
| க்ருத்தாரித க்ருத்தாரிசொல்லி யென | க்ருத்தாரித-க்ருத்தாரித-ஸரிமைக-ஸ வலஸ் - ஸகல ஜகத்தினின்றும் துதிக்கப்பட்டவனுக்குப்பெயர்- |
| ஸம்கஸம்கோவிசெ| சக| | ஸம்கஸம்க ஸவிசெ உ-ம் -எதினிடத்திலும் விசேஷமில்லாதவனுக்குப்பெயர்- |
| வ்யாதேசாவகர ஆவ | வ்யாதிர் உ-வாதிக் உ-ம்-தெய்வகார்யங்களான-பரோபகாரம் செய்யுள்ளவனுக் குப்பெயர் ஆதர்முதலானவ்யாஸமுள்ளவனுக் குப்பேரென்றாகில- |
| விஜ்ஞாவ்யாகரண (ஸஜ்ஞ)| | விஜ்ஞ வ்யாகரண உ-ம் - சோதாதிகளி னாலேமுன்பின்தெரியாதவனுக்குப்பெயர்- |
| விலம்பேவிலயெ | விலம்பி விலய - உ-ம்-ஆயத்தினாலே-உத்தமமானவனுக்கும் இந்தலப்பட்டவனுக்கு ப்பேர் ஆயத்தினாலேதெய்வமாயமில்லாதவன் |
| (ஸாங்கம்) விசேஷ (ஸிஷ்ட யீச)| | விஸம - க-ம்-ஸாங்கம் ஸிஷ்டயீ - ஸாதிஸ ஸர்வதாதிகளினாலே-ஸிஷ்டயீ-சஷ்டி தமானவைசியுடையவனுக்குப்பெயர் |
| காஜ்ஞ காஜ்ஞ | காஜ்ஞ-காஜ்ஞ-உ-ம் - சாட்டையினாலடிபு ண்ணத்தக்கவனுக்குப்பெயர் |
| (ஸமூஹ) ஸாதநாயீ (வயோ த்யை)| | ஸாதநாயீ-ஸமூஹ-வதைபோக்குகொல்லுகிற த்தின்பொருட்டு-ஸாதநாயீ-ஸமூஹ யந் ப்பட்டவனுக்குப்பெயர்- [னுக்குப்பேர் |
| ஜெக்ஷ்ய ஸகமந | ஜெக்ஷ்ய-ஸகமந-உ-ம் - ஜெகதிக்கப்பட்டவ |
| வய்யசீஷ்ச்சேத்ய (ஐச்சல ஜன)| சகு | | வய்ய சீஷ்ச்சேத்ய-உ-ம்- தலைவெட்டுண் ணத்தக்கவனுக்குப்பெயர்- |
| விஷெ (விஷேணயோவ யெ) | விஷ-க-ம்-விஷேண-விஷத்தினாலே- யாதொருவன்-வய-கொல்லத்தகுந்தவனோ அ வனுக்குப்பெயர் |
| ஸுஸலிய (ஸுஸலயாய) | ஸுஸலிய-க-ம் ஸுஸலயா- உலக்கையினாலே கொல்லத்தகுந்தவனுக்குப்பெயர்: |

[illegible] - நல்லகு
ணமுடையவனுக்குப்பெயர்- [illegible]
[illegible] என்கிறவர்த்தில் [illegible] முடை
யவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] தோஷமிவாரிக்கா
மல் வியபாரமாதிகள்செய்கிறவனுக்குப்பெயர்

[illegible]
[illegible] தேடுகிறவனுக்குப்பெயர்

[illegible] தனுக்
குப்பெயர்-

[illegible]
கோள்சொல்லுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] னுக்குப்பெயர்

[illegible]
[illegible] செய்கிற [illegible] முடையவனு
க்குப்பெயர் [னுக்குப்பெயர்-

[illegible] யோசஞ்செய்கிறவ
[illegible]
[illegible] தெரியாதவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]
[illegible] ப்பெயர்-

[illegible]
[illegible] னுக்கு பெயர்-

[illegible]
[illegible] களுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible]
முடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] - [illegible]
புடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

விருக்கிறதாது — [illegible] பில்லாமல் தசைவகைகளுக்குப்பெயர்.

[illegible] ஜராயுஜா: [illegible]

[illegible] — கருப்பையில் பிறந்த — [illegible] பசுக்கள் முதலான [illegible] களுக்குப்பெயர்.

[illegible] (ஸ்வேதஜா:)

[illegible] — வேர்வையிலுண்டான — புழு கொசு முதலானதுக்குப் பேர்.

(பக்ஷிஸர்பாதய:) அண்டஜா:

அண்டஜ — கம் — பக்ஷிஸர்பாதய: — முட்டையிலுண்டான — பக்ஷி — பாம்பு முதலானவைகளுக்குப்பெயர்.

உத்பிதி [illegible]

உத்பித் — கம் — [illegible] — பூமியைப் பிளந்துக்கொண்டு உண்டாகிற மரம் — பொதா முதலானவைகளுக்குப்பெயர்.

உத்பித் [illegible]

உத்பித் — உத்பிஜ்ஜம் — உத்பிதம் — கம் — மரம் — பொதா முதலானவைகளுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] — வுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] — கம் — [illegible] — எந்த வஸ்துவிடைய — [illegible] — பார்க்கிறதிலே — [illegible] முதலானது — [illegible] — அந்த வஸ்துக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] — கம் — [illegible] க்கு [illegible] மானவஸ்துவுக்குப்பெயர்.

[illegible]

[illegible] — கம் — [illegible] — முதலிய [illegible] களிலே [illegible] களுக்குப்பெயர்.

[illegible]

அழுக்கடைந்தவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible]

மானவஸ்துவுக்குப்பெயர்-

[illegible] கிரஹங்களுக்குப்பெயர் -

[illegible] மில்லாமல்சொரியிக்கப் பட்டதற்குப்பெயர்-

[illegible] சாரமில்லாத - பஞ் சுமுதலானவைக்குக்குப்பெயர்-

[illegible] பாழு டைந்தவீடுமுதலானவைக்குப்பெயர்

[illegible] மானவஸ்துவுக் குப்பெயர் [illegible] மிகவும் - [illegible] னுக்குப்பெயர் [illegible] முதல் - இந்த - உடம், [illegible] னுக்கேபெயரென்றசிலர்-

[illegible] சூத்திரத்தாலே [illegible] திரங்களும் [illegible] மாய்கொண்டு [illegible] தையுஞ்சொல்லும்-அப்போது [illegible] மாகும்-

[illegible]

மல்லாதததற்குப்பெயர் - ...

விராகம் - ... - விராகம். ... ம் இடமுடையதற்குப்போ விராம்புடையது

... பெருத்திருக்கிறவனுக்குப்பெயர்

... ம் - மெல்லியதான ... வைழுகலானவைக்குப்பெயர் -

... கம் கொஞ்சமாயிருக்கிறதின்பெயர்

... மிகவுங்கொஞ்சமானவ ... வுக்குப்பெயர் -

... ம் கடைமலாதவனுக்குப்பெயர்

... கங்கள் ... முதலானவைக்காட்டியும் ... கணக்குகளுண்டோ தெ - அந்த ... முதலானபேர்களுள்ளதாகும் - இந்த ... ங்களும் ... மானபோது -

மணீயம் ... ம் எண்ணிக்கையிடத்தக்கினதற்குப்பெயர் -

... ம் எண்ணிக்கையிட்டதின்பெயர் -

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] இ[illegible]கலானவை எல்லாமெய்கிற [illegible]த்துக்குப்பெயர். [த்துக்குப்பேர்-

[illegible] நெருங்கின [illegible] இடவெளியா யிருக்கிறத்தின்பெயர்-

[illegible] என்பது [illegible]

[illegible] கலந்திருக்கிறத்தின்பெயர்- [illegible]துக்குப்பேர்-

[illegible] மிகவும் [illegible] யிருக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] மிகவும் [illegible]மாயிருக்கிறதற்குப்பெயர்

[illegible] நீண்டிருக்கிறத்தின்பேர்-

[illegible] குண்டாயிருக்கிறதற்குப்பெயர்-

[illegible] [illegible]வாயிலிருலேகொஞ்சம் வளைந்திருக்கப்பட்டதற்குப்பெயர்-

[illegible] உயர்ந்திருக்கிறத்தின்பெயர்-

[illegible]

[illegible] — இம் குன்னமாயிருக்கிறத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible] ருக்கிறத்தின் பெயர்-

[illegible] — [illegible] மாயிருக்கிறத்திற்குப்பேர்.

[illegible] — [illegible] மல்தன்றுயிருக்கிறத்தின்பெயர்- [த்தின்பேர்.

[illegible] — [illegible] என்கிறதும் [illegible] யில்லாமலிருக்கிறத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible] லிருக்கிறத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible] அப்படிப்பட்டது முதலானவைத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible] அசையாமலிருக்கிற [illegible] முதலானவைத்துக்குப்பேர்

[illegible] — [illegible] முதலானவைத்துக்குப்பெயர்.

[illegible] — [illegible] அசையுகிற [illegible] முதலானவைத்தின் பேர்-

[illegible] — [illegible] அசையுகிறத்தின்பேர்.

அதிசிக்ஷ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

அதிசிக்ஷ:-ஷ்யிக-உ-ம் மிகவும் கயிகமான [illegible] பெயர்.

[illegible]-உ-ம் செட்டையாயிரு க்கிறதில்கலையுடைய-[illegible] யெவங்களை யுடையவனுக்குப்பெயர்.

[illegible] - கடிநம் [illegible] [illegible] - [illegible] - கடிய மாயிருக்கிறதின் பெயர்.

[illegible] ம்-கமிவு [illegible] [illegible]தின் பெயர்.

[illegible] பழத்தின் பெயர்.

[illegible] பதுக்கவ பெயர்.

[illegible] மெத்தென்றிருக்கிறத்தின் பெயர்.

[illegible] பின்னே போகிறவன் பெயர் [illegible]

[illegible] உ-ம் - [illegible] யங்களிலே தெரிந்துக்கொள்ளத்த க்கின [illegible] க்குப் பெயர்.

[illegible] உ-ம் - [illegible] யங்களுக்குக்காண ப்படாத-[illegible] களுக்குப்பெயர்.

[illegible] எ ம்-[illegible] க்குப்பெயர்.

[illegible]-ம்-முதலுதின் பெயர்.

[illegible]

[illegible]-ம் கடைசியித்தின் பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible]மானதின் பெயர்

[illegible]-ம் [illegible]மாயிருக்கிறத்தின் பெயர்-

[illegible]-ம் எல்லாருக்கும் பொதுவானத்தின் பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible]லாமல் தனித்திருக்கிறத்தின் பெயர்-

[illegible] [illegible]த்தைக்காட்டாதும் வேறானதின் பேர் [illegible]

[illegible]-ம் [illegible]மான [illegible] முதலானத்தின் பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible]யுடையதின் பெயர்-

[illegible] தேவுடுத்துகிற [illegible]த்தை முதலானவைத்துக்குப் பெயர் [இன்பேர்-

[illegible]-ம் தட்டுதவில்லாத [illegible]மானதின் பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible]த்தில் எடப்பக்கத்துக்குப் பெயர்-

[illegible]-ம் [illegible]த்தில் வலப்பக்கத்துக்குப் பெயர்-

[illegible]-ம் நெருக்கமான விடத்துக்குப் பெயர்- [illegible]

[illegible]-ம் [illegible]க்கக் கூடாததற்கும் அறியக்கூடாததற்கும் பெயர்-

[illegible]-ம் ஒன்றுக்கொன்று கலந்திருக்கிறத்தின் பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-சிறைக்கப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்- சேர்க்கப்பட்டவஸ்துகளின்பெயர் - [illegible] மூன்றும்-

[illegible] — [illegible]-ம்-அகலமாயிருக்கிறத்தின்பெயர்.

[illegible] — [illegible]-ம் - மறைக்கப்பட்டதின்பேர்

[illegible] — [illegible]-ம் அடைபட்டதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம் உதறப்பட்டதின்பேர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-தள்ளப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம் - முன்னுமுதலானவைத்திருலே [illegible]கப்பட்டதாதிமுதலானவைத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம் - திருடப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-கொழுந்துவிட்டுவளருகிறதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-வைக்கப்பட்டதின்பெயர்

[illegible] — [illegible]-ம்-மணிக்கப்பட்ட[illegible]வின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்- அளவில்லுயர்ந்தயாமாதிகளின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்- மறைக்கப்பட்டத்தின்பெயர்

[illegible] — [illegible]-ம்- யாதுமுதலானவைத்திருமேமறைக்கப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-உரிக்கினத்தின்பேர்-

[illegible] — [illegible]-ம்-உயரமாயெடுக்கப்பட்டதின்பெயர்-

காமிதம் [illegible] | காமிதம் [illegible] உம் - [illegible] ட்டதின்பெயர் - [illegible] என்கிற [illegible] ண்டு அப்போது [illegible] பண்ணின - ஞானத்தையுடையவனுக்குப்பேர்

[illegible] | [illegible] உம் - புகழப்பட்டதின்பேர்

[illegible] | [illegible] உம் - பூசப்பட்டதின்பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - செதப்பட்டதின் பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] அந்தப்பட்ட [illegible] பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - ஏறப்பட்டதின்பெயர்

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] த்தின்பெயர்

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] மானதின்பெயர் - [illegible] பேர் -

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] பட்ட

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] லேவாங்கப்பட்டவஸ்து முதலானவர்களுக்குப் பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] கூட்டப்பட்டதின்பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - அடைய [illegible] தக்கினவஸ்துவின்பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - பெருகின [illegible] முதலானவைத்தின்பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - கூட்டப்பட்ட [illegible] முதலானவைத்தின் பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] மான [illegible] யுடையதின்பெயர் -

[illegible] | [illegible] உம் - [illegible] யானைகளின்பெயர் -

[illegible] அவர்ணம்-யிக்ருஷ்டம்-உம்-யிக்கரிக்கப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible]-உம்-பகையாளியி[illegible]லேயிருக்கும்[illegible]னுக்குப்பெயர்-
பொதுவாயிடுக்கப்பட்டதின்பேரொன்றுசிலர்-

[illegible]-உம்-[illegible]-உம்-[illegible]மில்லாமல்செய்யப்பட்டகாரியாதிகளுக்குப்பேர்-

[illegible]-உம்-[illegible]யையுடைய-[illegible]களின்பெயர்-

[illegible]-உம்-[illegible]-கட்டப்பட்டதின்பெயர்-

[illegible]-உம்-[illegible]ஒருவரா[illegible]படிகாக்கப்பட்டகாரியாதிகளின்பெயர்-

[illegible]-உம்-[illegible]பால்-நெய்[illegible]களுடைய-[illegible]த்தின்பேர்-

[illegible]-உம்-[illegible]முதலானவைத்துக்குப்பேர்-

[illegible]-உம்-[illegible]மடங்கினவாயுவுக்குப்பெயர்-

[illegible]-உம்-காலவரத்தினால்[illegible]முதலானவைத்தின்பெயர்- [யின்பேர்-

[illegible]-உம்-விடப்பட்ட[illegible]

[illegible]-உம்-விடப்பட்ட[illegible]த்தின்பெயர்-

[illegible]-உம்-போஷிக்கப்பட்டவஸ்திராதிகளுக்குப்பெயர்-

[illegible]-உம்-பொறுமையுள்ளவனுக்குப்பெயர்-

உத்ருதம்-[illegible]-உம் ஒன்றைப்பிளந்துக்கொண்டுபிறப்பட்டதின்பெயர்-

| | |
|---|---|
| தாந்தோ துதிதே | தாந்த: துதித: உ-ம்-தமனம் முதலானவர்களாலே பரிக்ஷிதனான பரிக்ஷித் முதலானவர்களுக்குப்பெயர் சாந்த்வநாதிகளை யடக்கப்பட்டதின்பேரொன்றாகிலர் - |
| சாந்த ஸம்ஹிதே | சாந்த: ஸம்ஹித: உ-ம்-சாந்தம் [illegible] முடைய [illegible]னுக்குப்பெயர் - ஸம்ஹிக்கப்பட்ட [illegible] களுக்குப்பேரொன்றாகிலர் - [டவஸ விசேஷ்ய |
| ப்ராப்யோ பாஸ்யேர் | ப்ராப்ய: அஸ்ய: உ-ம்-சேர்க்கப்பட் |
| ஜ்ஞப்தஜ்ஞாபிதே | ஜ்ஞப்த: ஜ்ஞாபித: உ-ம் - ஆராய்ந்து அறிவிக்கப்பட்டதின்பேர் - ஜ்ஞாபிதமென்றவாறத்தில் ஸம்பாதிக்கப்பட்டதின்பெயர் |
| ஆச்சந்நாச்சாதிதே | ஆச்சந்ந: ஆச்சாதித: உ-ம்- மறைக்கப்பட்டவஸ்துவின்பெயர் - [ன்பெயர் |
| ப்ருஷ்டே பிஷ்டே ஸமே | ப்ருஷ்ட: பிஷ்ட: உ-ம்-[illegible]க்கப்பட்ட |
| உத்கூர்ணா ஸம்பாதிதே | உத்கூர்ண: பாதித: உ-ம் ஆயுதங்களாலே நிறைக்கப்பட்டசஸ்த்ரங்களின்பெயர் · |
| க்லிஷ்டஃக்லிஷிதே | க்லிஷ்ட: க்லிஷித: உ-ம் [illegible]களாலே வசீகரிக்கப்பட்டஸ்த்ரீகளின்பேர் - |
| அவஸிதேவஸித: | அவஸித: வஸித: உ-ம்-முடிந்ததின்பேர் - |
| ப்ரவ்ருஷ்ட ப்ருஷ்டாவஷிதாநயே | ப்ரவ்ருஷ்ட: ப்ருஷ்ட: உஷித: - ந்யஸ்த: உ-ம் கொளுத்தப்பட்டதின்பெயர் - |
| தஷ்டம் த்வஷ்டம் தநூக்ருதே | தஷ்ட: த்வஷ்ட: தநூக்ருத: உ-ம்-செதுக்கப்பட்டமரம்முதலானவைத்தின்பெயர் - |
| வேதிதஸ்ப்ருதாவிதே | வேதித: ஸ்ப்ருத: விதி: உ-ம் துணி செய்யப்பட்டநாதிகளின்பெயர் - |
| விநவிந்நவிச்சாரிதே | விந்ந: வித்த: விச்சாரித: உ-ம்-விசாரிக்கப்பட்டகாயாதிகளின்பெயர் - |
| நிஷ்ப்ரவாணி ஜாதோஹநி | நிஷ்ப்ரவாணி: ஜாதோஹநி உ-ம்-ப்ரவா[illegible] ஸமில்லாத [illegible]முதலானவைத்துக்குப் பெயர் - இவ்விடத்தில் - நிஷ்ப்ரவாணி ஜாதோஹநி என்றவாறமுண்டு - |

விலீநே வித்ருதம் த்ருதம்

விலீநம் - வித்ருதம் - த்ருதம் - ந-ம் - உருக்கின வஸ்த்வாதிகளின் பெயர் -

ஸித்தே நிர்வ்ருத்தநிஷ்பந்நௌ

ஸித்த: - நிர்வ்ருத்த: - நிஷ்பந்ந: - ந-ம் - பாகாதிகளினாலே ஸித்தமான பதார்த்தாதிகளின் பெயர் -

தாரிதே பிந்நபேதிதௌ

தாரித: - பிந்ந: - பேதித: - ந-ம் - பிளக்கப்பட்டதின் பெயர் -

ஊதம் ஸ்யூதம் உதம் சேதி த்ரிதயம் தந்துஸந்ததே ||

ஊதம் - ஸ்யூதம் - உதம் - ந-ம் - தந்துஸந்ததம் - நூலாலே தைக்கப்பட்ட வஸ்த்ராதிகளின் பெயர் -

(ஸ்யா) தர்ஹிதே நமஸ்யிதநமஸிதம் அபசாயிதார்சிதாபசிதம்

அர்ஹிதம் - நமஸ்யிதம் - நமஸிதம் அபசாயிதம் அர்சிதம் - அபசிதம் - ஆ-ம் - பூஜிக்கப்பட்ட தெய்வதாதிகளின் பெயர் -

வரிவஸிதே வரிவஸ்யிதம் உபாஸிதம் சோபசரிதம் ச ||

வரிவஸிதம் - வரிவஸ்யிதம் உபாஸிதம் - உபசரிதம் - ச-ம் - பூஜிக்கத்தக்க ஆசார்யன் முதலானவர்களின் பெயர் -

ஸந்தாபிதஸந்தப்தௌ தூபிததூபாயிதௌ ச தூநஶ்ச

ஸந்தாபித: - ஸந்தப்த: - தூபித: - தூபாயித: - தூந: - ரு-ம் - தபிக்கப்பட்டதின் பெயர் -

ஹ்ருஷ்டே மத்தஸ்த்ருப்த: ப்ரஹ்லந்ந: ப்ரமுதித: ப்ரீத:

ஹ்ருஷ்ட: - மத்த: - த்ருப்த: - ப்ரஹ்லந்ந: - ப்ரமுதித: - ப்ரீத: - ரு-ம் - ஸந்தோஷித்தவனுக்குப் பேர் -

சிந்நம் சாதம் லூநம் க்ருத்தம் தாதம் திதம் சிதம் வ்ருக்ணம்

சிந்நம் - சாதம் - லூநம் - க்ருத்தம் - தாதம் - திதம் - சிதம் - வ்ருக்ணம் - அ-ம் - அறுக்கப்பட்டதின் பெயர் -

ஸ்ரஸ்தம் த்வஸ்தம் ப்ரஷ்டம் ஸ்கந்நம் பந்நம் ச்யுதம் கலிதம் ||

ஸ்ரஸ்தம் - த்வஸ்தம் - ப்ரஷ்டம் - ஸ்கந்நம் - பந்நம் - ச்யுதம் - கலிதம் - எ-ம் - நழுவி விழுந்ததின் பெயர்,

லப்தம் ப்ராப்தம் விந்நம் பாவிதம் ஆஸாதிதம் ச பூதம் ச ||

லப்தம் - ப்ராப்தம் - விந்நம் - பாவிதம் - ஆஸாதிதம் - பூதம் - ஆறும் - அடையப்பட்டதின் பெயர் -

அந்வேஷிதம் கவேஷிதம் அந்விஷ்டம் மார்கிதம் ம்ருகிதம் ||

அந்வேஷிதம் - கவேஷிதம் - அந்விஷ்டம் - மார்கிதம் - ம்ருகிதம் - ரு-ம் - தேடப்பட்டதின் பெயர் -

ஆர்த்ரம் ஸார்த்ரம் க்லிந்நம் திமிதம் ஸ்திமிதம் ஸமுந்நம் உத்தம் ச ||

ஆர்த்ரம் - ஸார்த்ரம் - க்லிந்நம் - திமிதம் - ஸ்திமிதம் - ஸமுந்நம் - உத்தம் - எ-ம் - நனைந்தவனின் பெயர்.

த்ராதம் த்ராணம் ரக்ஷிதம் அவிதம் கோபாயிதம் ச குப்தம் ச ||

த்ராதம் - த்ராணம் - ரக்ஷிதம் - அவிதம் - கோபாயிதம் - குப்தம் - ஆறும் - ரக்ஷிக்கப்பட்டதின் பெயர்

[illegible]

[illegible] கிரஹிக்கப்பட்டதின் பேர்

[illegible]

[illegible] விடப்பட்டதின் பெயர்.

[illegible]

[illegible] சொல்லப்பட்டதின் பெயர்.

[illegible]

[illegible] அறியப்பட்டதின் பெயர்.

[illegible]

[illegible] அங்கீகரிக்கப்பட்டதின் பெயர்

[illegible]

[illegible] பண்ணப்பட்ட தெய்வாதிகளின் பெயர்.

[illegible]

[illegible] ஸம்பாதிக்கப்பட்டவைகளின் பெயர்.

[illegible]

[illegible] ஆறுடைய அதிசயங்களுக்குப் பெயர். அதாவது மிகவும் வேகமுடையது [illegible] மிகவும் [illegible] மானது [illegible] மிகவும் [illegible] யமானது [illegible] மிகவும் [illegible] முடையது [illegible] மிகவும் பெருத்தது [illegible]

[illegible] ॥ கஙக ॥

மிகவும் [illegible] என்று [illegible] — [illegible] பெயர் — அதாவது மிகவும் [illegible] மிகவும் நீளமானது [illegible] மிகவும் [illegible] மானது [illegible] மிகவும் [illegible] மிகவும் [illegible] மானது [illegible] என்று [illegible]

(இதிவிசேஷ [illegible])

விசேஷ [illegible] விசேஷங்கள் நாலே கீழே அடிக்கப்பட்ட — அதாவது — விசேஷணங்களான [illegible] — [illegible] ஙைகள் — இதி — [illegible]

---

[illegible] இந்த [illegible] முன் சொன்ன — [illegible] களிலேயே — [illegible] க்கூடாது [illegible] ங்களிலேயும் [illegible] ங்களை அறியவேணுமென்று சொல்லுகிறார் —

[illegible]

டீகா [illegible] — இந்த [illegible] யில் — [illegible] திருமேல — [illegible] யெல்லாம் [illegible] வேண்டியது [illegible] த்திலே எப்படியென்றால் — [illegible] த்திருமேலெப்படியென்றால் — [illegible] என்கிற [illegible] த்திருமேலே [illegible] மானதில் [illegible] சையால் [illegible] என்றறிய வேண்டியது — [illegible] களிலே முன்போலேயறியவேண்டியது —

[illegible]

[illegible] — [illegible] — உம் — சொல்லிறத்தின்பெயர் —

(கரா [illegible]) [illegible] ॥ காக ॥

[illegible] — [illegible] — இடைவிடாத [illegible] யைகளையுடைய [illegible] களுக்குப்பெயர் —

([illegible]) [illegible] யணம் [illegible] ॥

[illegible] யணம் — [illegible] — உம் — [illegible] — கடைத்தேற ஒழிவெகத்துக்கும் — [illegible]

யதிவ்ரதா [illegible]

(பௌநஃபுந [illegible]) வி [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(கா [illegible])

(வாசி [illegible])

[illegible]

வியஜநம் [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

நாயனாதிகளுக்கும்பெயர். [illegible] வரிசையாய் யெல்லாமென்கிற [illegible] ருக்கும்ஒருவனிடத்தில் [illegible] ண்டானவனுக்கும்பெயரொன்றுமிலர்-

[illegible] தன்னுடைய யாய் பதிக்கிறதுக்குப்பெயர்-

[illegible] நமான [illegible] பெயர்-

[illegible] காயங்களில்லாமலிருக்குமைக்கிப்பெயர்-

[illegible] யாதிதொழத்தை [illegible] றதின்பெயர்-

[illegible] த்தில்நடந் த [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] தாமொருவனத் தை [illegible] கொடுக்கிறதுக்குப்பெயர்-

[illegible] ளையாதிகளிருலேவாமாய்செ ய்துக்கொள்ளுகிறதுக்குப்பெயர்-

[illegible] களிருடைமண்டான [illegible] ளுக்குப்பெயர்- [குட்பேர்-

வியஜநம் [illegible] உதருகிறதற்

[illegible]

அடையுகிறத்தின்பெயர்-

[illegible] கொல்லவே ண்டியதுக்கவேத்தடுக்குகையின்பெயர்-

[illegible]

படைக்குமுதலானவைகதக்கிறதின்பெயர்-

விதாரம் — [illegible] — ஸ்திரா — [illegible] — ம் — பிளப்புள்ளாகுதலுக்கும் பிளக்குதலுக்கும்பேர்

[illegible] — உம் — வக்குப்பெயர் —

[illegible] — வெதா — [illegible] — உம் — [illegible] வர்த்தினபெயர் —

[illegible] — ஸ்வியாபி — [illegible] — உம் — முழுதும் வியாபிக்குதலின்பெயர் —

[illegible] — உம் — கேட்குதலுக்குப்பெயர் — [ப்பெயர் —

[illegible] — ம், [illegible] குதலுக்கு [illegible] கூறுக்கொடுக்குதலுக்குப் பேர்,

[illegible] — உம் — [illegible] மாய் உடைதெப்பது [illegible] யாதிகளின்பேர் [illegible] யிற்பேறான் ஜுசிலர்

[illegible] — உம் — [illegible] யிக்குதலின்பெயர் — [தலின்பெயர் —

[illegible] — உம் — காய்ந்திக்கொள்ளு [illegible] — உம் — [illegible] பெயர் — [பெயர் —

[illegible] — உம் — [illegible] க்குதலின் [illegible] — உம் — வீணாதிப [illegible] ப்பேர் —

[illegible] — உம் — [illegible] செய்தலின் பெயர் —

[illegible] — உம் — தனிகைபண்ணுதலுக்குப்பெயர் — [லுக்குப்பெயர்

[illegible] — உம் — அழைக்குதல் [illegible] — உம் — வாசிக்குதலின் பெயர் —

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - உ - கொளுத்துதலுக்கும் - காய்தலுக்கும்பெய |
| [illegible] | [illegible] - உம் - [illegible]க்கும் - ... கும்பெயர் - |
| ஜ்யாதிஜீர்ணா | ஜ்யாதிः - ஜீர்ணிः - [illegible] - உம் தாள் சென்றதி... பெயர் - (...க்கப்பெ... |
| [illegible] | [illegible] - உம் [illegible] |
| [illegible] | [illegible] - உம் - வளருதலுக்... பெயர் - (...குப்பெ... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - [illegible] |
| [illegible] | [illegible] - உ - தொடுதலுக்குப்பெயர் - |
| [illegible] \| கஉஉ \| | [illegible] - உம் - பேய்தலுக்குப்பே... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - ... கிக்கிப்பெயர். (...ப்பெ... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - ...அருகுதலு... |
| [illegible] \| | [illegible] - உம் - நிஜமாயறி... அக்குப்பெயர். |
| [illegible] | [illegible] - உம் - ... பெருகுதலுக்குப்பெயர் - (...க்குப்பெ... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - தழுவுத... |
| [illegible] \| கஉ௩ \| | [illegible] - உம் வாந்திசெய்தலுக்கு... பெயர் - [...க்குப்பெய |
| [illegible] | [illegible] - உம் - சுதிராயக்... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - சேருதலி... பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - உம் - கிரமமாயிருக்கிறவிடத்துக்குப்பே... |
| [illegible] | [illegible] - உம் - [illegible] குகைக்கிப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - உம் - விழுக்குதலின்றே... |

[illegible]

உதாய உதய — உதாயம்-உதயம்-வா-உ-ம் ஏயாக்கையெடுக்குதலுக்காவதுஊடமிக்குதலுக்காவதுபேர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-[illegible]யிக்குதலுக்குப்பெயர். [ப்பெயர்

ஜயஜயம் — ஜயம்-ஜயம்-வா-உ-ம்-ஜயிக்குதலுக்கு

நிநாதம் நிநதம் — நிநாதம்-நிநதம்-வா-உ-ம் ஸ்துதியாகச்சொல்லுகைக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம்-மலர்த்தலுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம்-மேல்வாரத்தைஅணைக்குகைக்குப்பெயர்-[illegible]த்துக்குப்பேரொன்றுசிலர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம் [illegible]கண்சிமிக்குதலுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம்-[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-க-ம்-[illegible] அந்த-[illegible]த்துக்குவிரோயமான[illegible]த்துக்குப்பெயர்- [illegible] என்றவர்த்தில்-உ-ம் [illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம் [illegible]திகளில்எதிர்போருகைக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-உ-ம் கெட்டியாய்ப்பிடிக்குதலுக்குப்பெயர்- பிடிக்கப்பேரொன்றுசிலர்-

[illegible] — [illegible]-வா-ரு-ம்-கொள்ளைமுதலானதெவலாவத்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-வா-ரு-ம்-கட்டுகிறவாயாத்துக்குப்பேர்-

[illegible] — [illegible]

தவிக்கப்பண்ணுகிற னொமாதிகளுக்குப் பே[illegible]

கிகாரொவிவ்ருகார (ஸ்வ்ரு)

கிகாரஃ-விவ்ருகாரஃ-வ. - உ-ம்-கெட்ட காரியஞ்செய்கானென்று ஒருவனை [illegible] செய்தலுக்குப்பெயர் - [illegible] க்குப் பேரொன்றுமிலர்-

ஞாகார [illegible]

ஞகாரஃ-[illegible] யத்தை வெளியிடுகிறதையெல்லாம் [illegible]

வர்ணாசொ (விகாரெ)

வர்ணாசஃ-வ. - க-ம் விகாரெ- பால்-தயிர் கிறுப்போலே வேறொ-ருவத்தை யடையுகிற காரவிசேஷத்துக்குப் பெயர்-

(செஷசெ) விக்ருதிவிக்ரியெ| க௨அ|

விக்ருதிஃ-விக்ரியா-ஸ்ரீ - உ-ம்- [illegible] வமாவது-வேறுவது-விகாரங்களுக்கெல்லாம் பெயர்- (பெ

[illegible]

[illegible]-உ-ம்-[illegible] [illegible]-உ-ம்- [illegible] ஒருவீட்டிலே கூட்டுகையின் பெயர் செதரீனவ[illegible] சேர்க்குகையென்றுகிலர்-

[illegible]

[illegible]-உ- [illegible] யாதிகளுடைய குணத்தின் பெயர்

வி[illegible]

வி[illegible]-உ-ம் [illegible] களில் [illegible] மாய்திரியுகளுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] எதிராகதிருடுகிறவனுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible] தைத்தருள்ளுமுதலானவையைவாங்குதலின் பெயர்-

[illegible] (ஸ்வ்ரு)

[illegible]-உ-ம்- ஒறைப்போல்மற்றொன்றைசெய்கைக் கிப்பெய[ர்]

(நு[illegible])வ்யயஃ|

வ்யயஃ-வ-க-ம்-[illegible] ய-[illegible] வ்யயத்துக்குப்பெயர்-

ப்ரவாஹ[illegible] ப்ரவ்ருத்தி (ஸ்வ்ரு)

ப்ரவாஹஃ-வ- ப்ரவ்ருத்திஃ-ஸ்ரீ- உ-ம்-இரை

ஸ்வைரம் (ஸ்வைரம்பவர்த்தி)|

வியாமோ வியமோ யாமோயம

ஸம்யாமஸம்யமௌ|கஉஉ|

(ஹிம்ஸாகர்ம) அபிசார

ஜாகர்யாஜாகரா(அபேக்ஷா)

விக்னோந்தராய:ப்ரத்யூஹ

(ஸ்ப்ருஹா) உப வஹ்ம (ஹிகா

ஸ்யா,கஉஉ|

திரோதானம்வதாரம(ஸ்ப்ருஹா)

ப்ரஸ்வேதவிக்ரியா|

வியாமோ ப்ரம விஷ்லேஷ

ஸம்யாமாஜ்ஞாமாய:|கஉக|

ஸங்க்ஷேபணம்ஸமஸனம்

பர்யவஸ்தாவிரோதனம்|

பரிஸர்யாபரிஸரா

விடாமல்வருகிறஜலாதிப்ரவாஹத்தின்பேர்-

ஸ்வைரம்-ம-க-ம்-ஸ்வைரவர்த்தி:-ந:உம் வீட்டிலி

ருந்து வீதியில்பிறட்படுகைக்குப்பெயர்-

வியாம:வியம:-ம-உ-ம்- வ ஸ்திராதி கனை

விட்டவனுக்குப்பெயர். யாம:-யம:-உ-ம் விஷேக

க்கிமாத்திரமபெயர்-ஸம்யாம:-ஸம்யம:- உ-ம்-எ

ல்லாத்தையும் நன்றாய்விட்டவனுக்குப்பெயர்-இ

ந்த-க-ம்-வயநாய உ மென்றுசிலர்-

அபிசார:-ப -க-ம்-ஹிம்ஸாகர்ம-கொல்லு

கிறதற்குச்செய்கிற ஹோமாதிகிர்யையின்பேர்-

ஜாகர்யா-ஸ்த்ரீ-ஜாகரா-ஸ்த்ரீ-ம-உ-ம்- வி

ழித்துக்கொண்டிருக்குதலின்பெயர்-

விக்ன:-அந்தராய:-ப்ரத்யூஹ: - ம-க-ம்-

விக்னத்துக்குப்பெயர்-

உபக்ன:-ம-க-ம்-அந்திகாஸ்ரய-ஸமீப

த்திலிருக்கிறது பாரத்துக்குப்பெயர்-

நிர்வேஷ: - உபபோக:-ம-உ-ம் போ

கிக்குதலுக்குப்பெயர்-

பரிஸர்ப:-ம-க-ஸ்த்ரீ-க்ரியா-ஸ்த்ரீ-உ-ம்-

சுத்திவருதலுக்குப்பெயர்-

வியாமோ-ம-ப்ர விஷ்லேஷ:-ம-உ-ம்-எண்ணப

ரியுதலுக்குப்பெயர்-வியாம தி-எண்ண பரிந்தவ

னுக்குப்பெயர்.

அபிவ்யாய:-ஆஜ்ஞா:-உ-ஆஜ்ஞா-ஸ்த்ரீ - ஸ்ராய:-

ம-உ-ம் அபிவ்யாயத்துக்குப்பெயர்-

ஸங்க்ஷேபணம் - ஸமஸனம்-ந-உ-ம்-பெரிய

தைகொஞ்சமாக்குதலின்பெயர்-

பர்யவஸ்தா-ஸ்த்ரீ-விரோதனம் - ந-உ-ம்-வி

ரோதிக்குதலின்பெயர்-

பரிஸர்யா-ஸ்த்ரீ-பரிஸர: - ம-உ-ம்-

எல்லாவிடத்திலும்திரியுகையின்பெயர்-

[illegible] — ருஸ்ர-ருஸா- [illegible] -ம்-இருக்கு கையின்பெயர்- [க்குப்பேர்-

[illegible] — வி[illegible]-விகு[illegible]-ம்-விரிவு

[illegible] — வி[illegible]-உ-ம் [illegible] மான-[illegible]அந்தவிரிவின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம் உடம்பைப்பிடிக்குதலுக்குப்பெயர்- [ருக்குகையின்பேர்

[illegible] — வி[illegible]-உ-ம்-காணுமலி

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-[illegible]மாய் ஒருவனுடைய வேட்டைகூடியிருக்குதலின்பேர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம் தெ[illegible]ஜனத்தில்பரவுதலின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம் [illegible]களில் உண்டானதைச்சொல்லுதலுக்குப்பெயர். ஒயர்ந்தவிலையுடைய பாத்ராதிகளில் - [illegible] மயத்தின்பேரென்றுசிலர்.

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-[illegible]வமாகுதலுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம் பயிர் முதலானவைகளை அறுக்குதலுக்குப்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-[illegible]யாதிகளைதூக்குதலுக்குப்பெயர்- [ன்பேர்

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-[illegible]

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-பரியன் நூல்சுத்துகிற ராட்டணத்தின்பெயர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம்-எருமைபசு பொலிப்புக்கு[illegible]வதிக்குதலுக்குப்பெயர். [illegible]மாகிறகாலமென்றுசிலர்-

[illegible] — [illegible]-உ-ம் [illegible]தியிலலை[illegible]க்குதலுக்குப்பெயர் - விநயமென்றுசிலர்.

[illegible]

வணம்முதலானவ[illegible]த்துக்குப்பேர்

[illegible]

போகக்கூடாதஇடைய, வாசைாதிகளிலே போகி
றதற்குக்கட்டினசாரம்முதலானதின் பெயர்-

[illegible]

[illegible]க்கள்போகுதலின் பெயர்-

ஏதாவதொருகாரியத்தைதான் [illegible] க்கிறதி
ருலேஅசலார்றன்னே[illegible] [illegible]க்கப்பண்ணிக்
கொள்ளுகிறதின்பேரென்றசிலர்-

[illegible] உ-ம் [illegible]
ன்பெயர்-

[illegible]
ம், விளாவிளாக்க [illegible]குதலின் பெயர்-

[illegible]
படிசையின்பெயர்-

[illegible]
ய[illegible]விவாதத்தின்பெயர்-

[illegible]
ம-உ-ம் குவியத்தள்ளுகையின்பெயர்-

[illegible]
க்குதலின்பெயர்- (கிடுதலுக்குப்பெயர்-

[illegible]

[illegible]
திகளுடையபிரிவுக்கும் ஸம்வாதத்துக்கும்பேர்-

[illegible] உ-ம்- கொடு
க்குதலின்பெயர்-

[illegible] உ-ம்
மிகவும்[illegible] [illegible]க்கிப்பெயர்-

[illegible] உ-ம்-
எச்சரிக்கையின்பெயர்-

[illegible] — [illegible] லாபிக்கு குறைக்குப்பெயர் — [வுக்குப்பேர் —

[illegible] முதலான [illegible] த்தின் பெயர் —

[illegible] க்குப்பெயர் —

[illegible] தேகத்துக்குப்பெயர் —

[illegible] நகத்தின் பெயர் —

[illegible] பார்க்குதலுக்குப்பேர்

[illegible] தவின் பெயர் —

[illegible] திரிபுகிறவர்கள் முதலானவர்கள் மாத்திமாத்திப்படுத்துக்கொள்ளுதலுக்குப்பெயர் —

[illegible] யுண்டாகுதலின் பெயர் —

[illegible] தன்னுடைமையைக்கொடுத்து ஒருவனுடைமையைக்கொள்ளுதலின் பேர் — அட்டிப்படுகையின் பெயரென்றுசிலர் —

[illegible] த்தைதப்புதலுக்குப்பெயர்

[illegible] அழைத்து [illegible] புதலுண்டோ — [illegible] அதின் பெயர் —

(ஸ) ஸாஸ்ராவ:)(க்ருதாஷி)
யாஸ்திஸூக்தி ஸ்ரீஜநா॥

ஸாஸ்ராவ: க-ம்-க்ருதாஷிய யஜ்ஞங்களில் ஸ்ரீஜநா: உத்காதா முதலான ப்ராஹ்மணர்களுடைய-ஸ்திஸூக்தி-ஸொத்ர பண்ணு கிறதுகியின பெயர் - ஸொத்ரத்துக்கே பெயரென்று சிலர்-

(நியாயகஷி) தெயத்ரகா
லெக்கஸ்)உ உமா॥

உ [illegible] வ க ம்-யத்ர காலெ எந்த-கொம்பின் பேரில் கால - மைநிறுகொம்பை-நியாயவைத்து கஷி தெகெடுக்கப்படுமோ-அந்த இரும்புத்தின் பெயர்-

ஸாபவஸா ஸாபவா (ஸா
பொயெநதெ॥கசஅ॥

ஸாபவ: [illegible] - யென எதிருலே [illegible] நெல்த்தான்-நிஷெ - அறக்கப்படுமோ - ஸ: - அருவாள் முதலானவைத்தின் பெயர்-

சூவியொ (விஷ தெபெமதத்ரு

சூர்ப: வ-க-ம்-யென - எதினாலேவிஷதெ - [illegible] ஜாதிகள்-அனெ செய்யப்படுகிறதோ - தத் - அந்தயஜ்ஞ ஊசி முதலானவைத்தின் பெயர்-

(விசக எ) கிஷ॥

கிஷ [illegible] - க - ம் - விசக எ - அகலம் திகளம் சுசிபாயிருக்கிறதின் முறமுதலானைவத்தின் பெயர்-

உத்கல ஸதிகார (ஸாதனயா
மெரதெ வண ஸமேகள॥

உத்கல: - க - ம் - யாதொரு ஸெஷி வண ஸமேகள - யாக த்தை அம்பாரம் போடுகஹுக்காவது தூக்குகஹுக்காவது பேர்-

கிமா ஸோடாா விஷிவொ
உமர்(ஸாமூ பணஷிஷ)

கிமா உ கா [illegible] விஷி வ உமர வ-க-ம்-மாணஷிஷ - வரிசையாய் முழுக்குதலுக்கும் உமியுகளுக்கும்-ஏப்பம்-காறல்திலைத்துக்கு ம்-ஒயரப்போட்டு பிடிக்குகளுக்கும் பெயர்,

சூஸு வரதிவிநய உபொா
தெ

சூஸ்: - வரதி - விரதி:-ஸீ - உபமாநா- உபமாந-வ-க-ம் விட்டுவிடுகையின் பேர்-

(வாவியா க்ரு) கிஸொவ॥
கிஷ விசிகிவிஷ்வ விகொவ
(திக்ஷியமாதி)॥
ஜவஜெஜ்உதி

கிஸொவ்-ஸீ - வ - கொ - உதி-ஸீ-கிஷீ வமஸ - கிஸொவ-மா-க-ம்-உமியுகையின் பெயர்-
[குவியபேர்-

ஜயமா ஜ்ருதி-ஸீ - உ-ம்-வெமமாய்ப் பேர

[illegible]

[illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] பெயர் -

[illegible] லானவை [illegible] க்கிறத்தில் [illegible] க்கும்,

[illegible]

பேரில் [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] முதலானபணியாரங்களுடைய [illegible]

[illegible] களில் - வரிசையாய் - [illegible]

[illegible] முதலானவை [illegible] க்கும் -

[illegible]

களுடைய [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

வருகிறவர்களுடைய [illegible] த்துக்குப்பெயர்

[illegible]

டைய [illegible] பெயர் -

[illegible]

[illegible] ஹத்துக்குப்பெயர்

[illegible]

சையாய் [illegible]

டைய [illegible] த்துக்கும் - [illegible]

மெல்கிற [illegible]

[illegible] களுடைய [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

(வயாஸ) வஷிஷ்டவஷு

வஶு)

வஷிஷ்ட-வஷு ஷ்ய - உம் - வயாஸாஷ்ட ஜர்நர்களுடையவாசஸ்ஸ்தானத்துக்குப்பெயர் - கடு வாளத்தின்வாசஸ்தானத்துக்குப் பேரென்றுசிலர் -

யசொந்த்ரஷ்டிகம் (ஶூணம்)|

சொந்தவஷிகம் - ந - கம் - ஶூணம் - சமஷ்டர் களுடைய வாசஸ்தானத்துக்குப்பெயர் -

மூலாசாஜநாயா - ஸ்ரீவரா ஸாரஜடா (ஷூயக)ஷயக்

மூலாசாஜநாயாஸ்ரீகாஸாரா-ஶஜடா- ம்-ஷூயகஷயக் வெவ்வேறாய் - மூலஸ்தாநங்கள் நதிகள் பாஞ்ஙிகள் - கயறுகள் - கணங்கள் இவை த்திதுடையருப்புக்குப்பெயர் - ஜடா - யென் பது - வைக்களுடையவாசஸ்தானமென்றுசிலர் -

(கலி) வாஹந ஶாரீஷா சிணாயவரணாதிகம்||

வாஹந - ம் - ஶாரீஷம் - வாசிணம் - க்ஷயவரணம் - ம் - குதிரைபத்தாலே - ஆஸாம - வாசிணாதி - ரைகளும் - வெவ்வேறாய் - வாஹநம் - காட்டெ ரிமுட்டை - சோடிகள் - க்ஷயவரணசிக்ஷம் - நெருப் பு - கோல்முதலானவைத்திலுடைய வாசஸ்தானத்தி ன்பெயர் -

ஐதிஹ்ய கீணா வமாஃ -

பரகீணா - ஷு - ஷூதியக்ருயாயதுங்களிலு லே - பிரமாணங்களையடைந்திருக்கிற - நாமாவி யகாரங்களுடைய - வமாஃ - வதுக்களுடைய ஸ் சிருஷ்டமானது - ஷதி - முடிந்தது -

சவதாலிகா - மூ யக ஸ்ரா - இதுவரையில் - அநேகவாயவர்யவதுங்களுக்கு ஒரசப்தம் - உண்டாகும்படியாய் எல்லாவற்றையுஞ்சொல்லி - இப்போதுஒருவ துக்குஅநேக சப்தங்கள் உண்டாகும்பொருட்டாய் - ஸாகாரயாவமைக்கையைச் சொல்லஆரம்பித்தவராய் இந்தவமையில்சொல்லப்பட்ட சப்தங்கள் வருவர்வ மைகளில்சொன்னதோ சொல்லாததோ யெனகிறசங்கையர அதரிகாரகச்சொ ல்லுகிறார் -

ஸ்ருஙும் - ஶாஸாரயார்த சவைக ஶஞ்ஷி வமைஸ்ஷ சர்த்தீக்ஷாரஃ|

ஸாஞுதிவ்ய யெ மாயெயாஷ்ட வயர்யயஸ்விதெஷ்டைதெ|

டீகா - சகு - இந்தமூபத்தில் - நாநாரயார்த - அநேகார்த்தங்களுடை த்தாண கெஷி - எத்தஜசப்தத்திலும் - ஷு ஷஷஜஷு யொமயில்லாதசிலசப்தங்கள்

[illegible]

காலே நேருக்கும் - தேள்மருந்துசெடிக்கும் [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] யங்களுக்குப் பேரானபோது - [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - நிலவேம்புக்கும் - [illegible] காவட்டம்புல்லுக்கும் - [illegible] அருகம்புல்லுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - புடலஞ்செடிக்கும் - [illegible] - ஆவாரஞ்செடிக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - தேக்குமரத்துக்கும் - [illegible] - வெள்வேலமரத்துக்கும் - வெள்ளகருங்காலிமரத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] முதலான [illegible] களினாலேசெய்த [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - புண்ணுக்குக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] பெருங்காயத்துக்கும் [illegible] த்தாலே - [illegible] பிறந்தகுதிரைக்கும் - குங்குமபூவுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] - [illegible] ங்கிலியமரத்துக்கும் [illegible] - சொட்டாயக்கும் - [illegible] - பாம்பாட்டிக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] த்துக்கும் [illegible] - [illegible] த்துக்கும்பேர் -

[illegible] - இது - [illegible] கொஞ்சமான தற்கும் - [illegible] த்தாலே - யெளிசானத்துக்கும் [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]

[illegible]

ரு க்கும்-சுபிரயோகத்தாலே-சூரியனுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] குதிரையுடையகுளம்புக்கும்-சுபிரயோகத்தாலே-விரலிக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] புலிக்கும்-சுபிரயோகத்தாலே [illegible] த்துக்கும்பேரானபோது [illegible] வெண்தாமரை [illegible] த்துக்கும் வெள்ளைக்கொடைக்கும்பேரானபோது [illegible]-

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும்-சுபிரயோகத்தாலே [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] தரிக்கும்-[illegible] நாயிக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] பொன்னுக்கும்-சுபிரயோகத்தாலே [illegible] களுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும்-சுபிரயோகத்தாலே-[illegible] யத்துக்கும்-[illegible] த்துக்கும் வெற்றிக்கும்-[illegible] யத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] யத்துக்கும்-[illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] த்துக்கும்-[illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] துணிக்கைக்கும் [illegible] ரியிக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] களுடைய [illegible]-நாத்தெட்டு [illegible] த்துக்கும் [illegible] பொன்பாத்திரத்துக்கும்-[illegible] மார்பிலேபோட்டுக்கொள்ளு [illegible] த்துக்கும் [illegible] த்துக்கும் [illegible]

த்துக்கும்பெயர் - லணமென்கிறது - அ - குந்த

மணிபிடைப்பொன்னு - பலமென்பது - கஉ0குந்

சயணியிடை -

வ - ந - இது - ஸ - வில் த்துக்கும்

வாடத்துக்கும் - மவ த்துக்கு

ம்பெயர் -

வி - ந - இது - ஸ -

கும் - ஸிவனுடையவில்லுக்கும்

பெயர் -

- இது - ஆனைப்பே

டிக்கும் - அகாரத்தாலே ஓமம்பசுவுக்கும்பெயர்

- இது -

த்துக்கும் - அகாரத்தாலே -

ம்பாதிரிக்கும் -

க்கும்பெயர் -

- இது - தீவ

க்கும் - செய்கிறத்துக்கும்பெயர் - யா

- என்கிறவாக்கில் வ்ருதியென்

பது த்தை யேர்ப்படச்சொல்லுகி

- இது -

த்துக்கும் யானை

த்துதிக்கைக்கும் - விரலுக்கும் -

மணிக்கும்பெயர் -

மேல்சொல்லப்போகிற - வ்ருந்தாரகாதி

முதலான - காண்டங்கள் முடியுமள

வைக்கும் -

வ்ருந்தாரக - இது - அழகானவ

னுக்கும் - குப்பிலேப்ரதானவனுக்

கும்பெயர்

- இது - யாசமானவனுக்

[illegible] [illegible] ||

கும் - [illegible] - த்தை விட வேறான தற்கும் - [illegible] துணையில்லாதவனுக்கும் - பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - டையவனுக்கும் - [illegible] எவன் - [illegible] - [illegible] கதிலை - [illegible] செலிக்கப்பட்ட பாரிசையுடையவனோ - அந்த [illegible] க்கும் பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - எவன் - [illegible] - [illegible] விருடைய - [illegible] வதைதை - [illegible] அறிபுகிறானோ - அவனுக்கும் - [illegible] - [illegible] [illegible] - [illegible] நானவனுக்கும் பெயர் - [illegible] என்றுவை மூன்டு -

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] க்கும் - [illegible] - [illegible] க்குக்கும் - [illegible] மைக்கும் பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] இது - [illegible] சிறுணிக்கும் - [illegible] - [illegible] வுக்கும் - [illegible] மயிர் - கூச்செறிதனுக்கும் - [illegible] தாலே - முன்றுக்கும் பெயர் - இவ்விடத்தில் - [illegible] என்கிறதுமுதல் - [illegible]

[illegible]

[illegible] என்கிற [illegible] த்தை [illegible] த்தில் - உடைத்தான - [illegible] களைங்கள் - [illegible] - முடிந்தது -

---

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - காணிக்கும் [illegible] - [illegible] க்கும் [illegible] மைக்கும் பேர் - [illegible] - இது - [illegible] க்கும் - [illegible] த்துக்கும் பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] இது - [illegible] - [illegible] மெய் [illegible] - [illegible] நெத்தியெலும்புக்கும் [illegible] த்துக்கும் பெயர் -

[illegible] | [illegible] யத்துக்கும். [illegible] த்தாலே - [illegible] த்துக்குப்பெயர் - [illegible] - இது [illegible] - கிரணத்துக்கும் [illegible] எரிச்சலுக்கும் - [illegible] த்தாலேகுடிமிக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - என்கிற [illegible] த்தை - கடைசியிலுள்ள [illegible] ங்கள் - [illegible] முடிந்தது -

---

[illegible] | [illegible] த்துக்கும் - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] வுக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] க்கும்பேர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] செடிக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] பசுக்களுக்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும் யானையினுடைய - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] னுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] க்கும் - [illegible] மானபொடிமுதலானவைத்துக்கும் [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] யானைக்கும் - [illegible] த்தாலே - பாம்புக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர்

[illegible]

கிருதாபிஷேகா மஹிஷீ — இது — யானைக்கும் — அபிஷேகத்தாலே — ராணிக்கும் பெயர் —

[illegible] — இது — [illegible] — அபிஷேகத்தாலே கட்டைக்கண்ணுக்கும் பெயர் —

ஸர்க்கஸ்ஸ்வபாவநிர்மோக்ஷ நிஶ்சய
அத்யாயஸ்ருஷ்டிஷு |௧௮|

ஸர்க்க: — இது — ஸ்வபாவ — ஸ்வபாவத்துக்கும் — நிர்மோக்ஷ — விடுதலுக்கும் — நிஶ்சய — நிஶ்சயத்துக்கும் — அத்யாய — அத்யாயத்துக்கும் — ஸ்ருஷ்டி — ஸ்ருஷ்டிக்கும் பெயர் —

யோக: ஸந்நஹநோபாயத்யாந
ஸங்கதியுக்திஷு |

யோக: — இது — ஸந்நஹந — கவசாதிகளுக்கும் உபாய — ஸாமாதி உபாயங்களுக்கும் த்யாந — த்யானத்துக்கும் — ஸங்கதி — ஸங்கதிக்கும் யுக்தி — கூட்டுதலுக்கும் பெயர் —

போக: ஸுகே ஸ்த்ர்யாதிப்ருதா
வஹேஶ்ச பணகாயயோ: |

போக: — இது — ஸுகே — சுகத்துக்கும் ஸ்த்ர்யாதிப்ருதௌ — ஸ்த்ரீகள் யானைகள் முதலானவைகளினுடைய போஷணத்துக்கும் — அஹே: பணகாயயோ: — பாம்புபடத்துக்கும் பாம்பின் சரீரத்துக்கும் பெயர் —

சாதகே ஹரிணே பும்ஸி
ஸாரங்க: ஶபலே த்ரிஷு |

ஸாரங்க: — இது — சாதகே — சாதகபக்ஷிக்கும் ஹரிணே — மானுக்கும் பேரானபோது — பும்ஸி — ஶபலே — நானாவர்ணமுடையவஸ்துக்குப் பேரானபோது — த்ரி —

கபௌ ச ப்லவக:

ப்லவக: இது — கபௌ — குரங்குக்கும் — சகாரத்தாலே தப்பனுக்கும் பெயர் —

[illegible]
[illegible] |௨௦|

[illegible] — இது — ஶராவே — ஶராவத்துக்கும் — வராஹே — [illegible] பெயர் —

ஶராவமென்பது — [illegible] — [illegible] சொல்லுதலில்லாத [illegible] என்றுசிலர் —

[illegible]
[illegible] |

[illegible] — இது — [illegible] ஏர்காலுக்குப்பேரானபோது [illegible] — இரண்டுக்கும் — [illegible] — [illegible] பேரானபோது —

[illegible]

[illegible] ...க்குக்கும் [illegible] ...க்கும் ... பெயர்-

[illegible]

... ங்களில் [illegible]

[illegible] பெயர்-

[illegible] க்கும் ... பெயர்-

[illegible] ...க்குப்பெயர்-

[illegible] க்கும் ... க்கும்பேர்

[illegible]

---

[illegible] ...க்கும் ... த்துக்கும் ... பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] - ஜலத்தின் வேகத்துக்கும்பேர் [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] யத்துக்கும் [illegible] பண்ணுதலுக்கும்பேர் - [illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் [illegible] - ஆபத்துமுதலானவ்யஸனத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] மானதற்கும் - [illegible] - கொஞ்சமானதற்கும்பெயர் -

[illegible] என்கிற [illegible] த்தை - [illegible] த்திலுள்ள - நாநார்த்தவர்க்கங்கள் - இதி - முடிந்தது

---

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் [illegible] மாத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பேர் - [illegible] - இது - [illegible] க்கும் [illegible] - [illegible] த்துக்கும் [illegible] யிருலே - [illegible] க்கும்பேரானபோது - [illegible] யானவ [illegible] வுக்கும் - [illegible] - வெளுப்பான [illegible] வுக்கும் - பேரானபோது - [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] க்கும் - [illegible] க்கும் - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] என்கிற [illegible] த்தைகடைசியிலுள்ள நாநார்த்தவர்க்கங்கள் - இதி - முடிந்தது -

---

[illegible] - இது - [illegible] - மயிலுக்கும் - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது-நந்த வாயப்பல்லுக்கும்-[illegible] [illegible]ருக்கும் [illegible] முதலான [illegible]ங்களுக்கும் பேர்

[illegible] வுக்கும் [illegible] னுக்கும் [illegible]-ஆட்டுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] மாடுகட்டு கிறதோ

யுத்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible] [illegible]றைத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] வனுக்கும்-[illegible]-யமனுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும்-[illegible]த்தாலே புதனுக்கும்பெயர்

[illegible] இது-[illegible]-நிலத்துக்கும் [illegible] பட்டணத்து வாசலுக்கும்- பேரான

போது [illegible] நல்லபார்வையுடைய [illegible] பேரானபோது [illegible]-

[illegible] இது-[illegible] நற்சவுக்க

மானநிலத்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்தாலே-[illegible]வுக்கும் பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]

க்கும் [illegible]ருக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] க்கும்-[illegible]த்தாலே-[illegible]க்கும் [illegible]க்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] வுக்கும்-[illegible] மானதற்கும்பெயர்-

[illegible]-என்கிற [illegible]த்தை-[illegible]த்திலுள்ள நாநா[illegible]ங்கள்-[illegible] முடிந்தது-

---

[illegible] இது-[illegible]-[illegible]வுக்குப்போ

னபோது-[illegible]க்குப்பே

ரானபோது [illegible]-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - யக்ஞ பேருக்கும் [illegible] களினாலே [illegible] பண்ணு தவுக்கும்பெயர்.

[illegible] - என்கிற - [illegible] த்தை - [illegible] த்தி லுடைய - [illegible] - [illegible] ங்கள் - இதி - முடிந்தது.

---

[illegible]

[illegible] இது - [illegible] கைக்கும் - [illegible] யானையினுடைய [illegible] த்துக்கும்பேர்.

[illegible] இது - [illegible] - பொட்டை க்கலையனுக்கும் - [illegible] - க்கும் [illegible] - [illegible] னுக்கும்பெயர்.

[illegible] இது - [illegible] வுக்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] னுக்கும்பெயர்.

[illegible] இது - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] த்தாலே காலத்துக்கும்பெயர்.

[illegible] இது - [illegible] - அழகுக்குப்பேரானபோது - [illegible] - செய்யத்தகாததற்குப்பேரானபோது - [illegible] - [illegible] முடையவனுக்கும் [illegible] - [illegible] மானவனுக்கும் பேரானபோது - [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - நாசத்துக்கும்பெயர்.

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர்.

[illegible] - இது - [illegible] முதலானவைக்கும் - [illegible] - அசையாத [illegible] த்துக்கும் [illegible]

[illegible] கலைக்கும் [illegible]

[illegible] பொய்பிக்கும் [illegible]

[illegible] இருப்பக்கம்மட்டிக்கும் [illegible]

[illegible]

கலை [illegible] பெயர்-

[illegible] | [illegible] கொ

[illegible] | [illegible] காலத்துக்கும்பெயர் [illegible]

[illegible] | [illegible] பெயரென்பார்கள்-

[illegible] | [illegible] சொரூபத்துக்கும் - [illegible] பெயர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] வேறுக்கும் - [illegible] பெயர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கும் [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கும் [illegible] பேர்-

[illegible] | [illegible] இது - யாமம் - யாமத்துக்கும் - [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கும் [illegible] க்கும்பேர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கும் - [illegible] போகாதகத்தும்பெயர்-

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கும் - [illegible] க்கும்பெயர் - இந்த [illegible]

[illegible] | [illegible] த்திருள்ள [illegible] கள் - [illegible] முடிந்தது-

---

[illegible] | [illegible] இது [illegible] க்கு [illegible] மயிலுக்கும்பெயர்-

[illegible]

கோஷ்டம் - இது - [illegible] - உள்வயிற்றுக்கும் [illegible] - தொம்பைகூண்டுக்கும் - [illegible] உள்வீட்டுக்கும்பெயர் -

[illegible]

நிஷ்டாவஸ் இது - நிஷ்டி காயமாகுதலுக்கும் - பாரங்காணுதிருக்குதலுக்கும் - [illegible] பாரமடையுதலுக்கும்பெயர் -

[illegible]

காஷ்டா இது - உத்கர்ஷம் - உத்கர்ஷத்துக்கும் - [illegible] க்கும் - திசை - திக்குக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] - இது - அதிசயம் - மிகவும் [illegible] னுக்கும் - அதிசயத்தாலே [illegible] டப்பிறந்த தலைமையனுக்கும் [illegible] னுக்கும்பெயர்

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] மிகவுங்கொஞ்சமானவ [illegible] யுடையவனுக்கும் - [illegible] னுக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] என்கிற [illegible] த்திரு [illegible] கள் [illegible] முடிந்தது -

---

[illegible]

[illegible] இது [illegible] அடிக்கும் - [illegible] அதிசயத்தாலே [illegible] க்கும் - [illegible] யத்துக்கும் - கப்பத்துக்கும் - [illegible] த்துக்குப்பெயர்

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] முதலானவைத்திருஞ்செய்தவன்னைகளுக்கும் - [illegible] பெல்லத்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்தைத் தின்னுகிற [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] பசுவுக்கும் - [illegible] க்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது - [illegible] - முங்

ல்பத்தைக்கும் - ஸ்வீபாவத்தாலே - ஷிரநாத்துக்கும் பெயர் -

நாபீ காயைவிஷ்டப்ரக்ருதிணா

நாபீ - ஸ்த்ரீ - இது - ப்ரக்ருதிணைகாலைவிஷ்டமக்ருதிணமுடைய காலத்துக்கும். ஸ்வீபாவத்தாலே நாம்புக்கும் கரியமதகாம்புமுதலானவைத் துக்கும் பெயர் -

காணோ வீணா வாணா வர்வமர்வவாவாஸிகஷ்ட

காணஃ - பு - இது ஈணா - கோணுக்கும் - வாணா - வெண்ணத்துக்கும் - ஸ்வர்க்கத்துக்கும் - வகுதிரைக்கும் - வர்க்க - காவ்யாதிகளின் ஸிம்ஹத்துக்கும் - பாணம் - குணத்துக்கும் - ஸ்வாஹா - ஸ்வாஹாத்துக்கும் வாஸிஷ்ட - ஜனத்துக்கும் பெயர் -

ஸாரணஃ ஸாரணஃ த்ருஷ்ணுமவணிமயே ௨௦௦

ஸாரணஃ - பு - இது - ஸாரணை - குதிரைகளின் கூட்டத்துக்கும் - ஸ்த்ருணையாதிவார்த்துக்கும் - ரூவெலிமயே லாக்கருலேலாபத்தின் பொருட்டுவைக்கப்பட்ட - ஸாரணத்துக்கும் பெயர் ஸாதை என்கிறதிலும் - ஸாதை என்றுபாடமுண்டு -

ஸாதா ஸ

ஸாதாஃ - ஸ - என்கிற ஶப்தத்தை முதல் நாநார்த்தசப்தங்கள் - ஊதிமுடிந்தது -

---

ஷாமவத்ரிஜயோர்வாதும்

வாதம் - த்ரி - இது - ஷாம - மிகவுமென்பதற்கும் - வத்ரிஜயோஃ - அங்கிகாரத்துக்குப் பெயர் -

வத்மாஸம் ஷாமகத்ரயோஃ

வத்மாஸம் - த்ரி - இது ஷாம - மிகவுமென்பதற்கும் - கூடத்ரயோஃ - ஷத்வத்துக்கும் - உ - றையுக் கூடாததற்கும் பெயர் -

ஸகணே ஜனதிரிஷ்டா ஸன

ஷ்ருஷ்டஃ - த்ரி - இது - ஸகணே - ஸந்யாஸினுக்கும் - ஜனே - பெருத்தவனுக்கும் பெயர் -

வ்ருத்தவிப்ராஸனம் ஜனை

வ்ருத்தஃ - த்ரி - இது - விப்ரத - நமகாவிசேஷத்திலேவருக்கப்பட்டவைகளுக்கும் - ஸனம் ஜனை - ஸ்வீவமானதற்கும் பெயர் -

[illegible]

வாதனை - என்கிற சங்கீர்த்தனை - சகத்தி உடைய - நாராசவர்க்கமவைங்கள் - இதி - முடிந்தது

---

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - பசங்களுக்கும் - [illegible] களுடைய [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - அம்புக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] மிகவும் கொடுஞ்சமானதற்கும் - [illegible] - நோய்யிக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] றைக்குக்கும் [illegible] த்துக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - ஓதம்கோ பிப்பந்தயம்முதலானவைத்தில் - [illegible] வைக்கப்பட்ட - [illegible] - பந்தியத்துக்கும் - [illegible] - [illegible] விக்கும் - லெலக்கும் - [illegible] - யநத்து க்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] - குந்தம்மணி [illegible] - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] - வில் நாணுக்கும் [illegible] முதலானவைத்தைக [illegible] யித்திருக்கிற - [illegible] களுக்கும் - [illegible] களுக்கும் - [illegible] களுக்கும் - [illegible] களுக்கும் - [illegible] களுக்கும்பேர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] மில்லாமல் - வெருமனெயிருக்கிறதற்கும் - [illegible] - நாழிகையில்ஆறும் [illegible] த்துக்கும் - [illegible] வத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] — இது - [illegible] திகளுக்கும் - [illegible] ளெனெருப்புமுதலானவ [illegible] ங்களுக்கும் - [illegible] த்துக்கும் பேரா னபோது - [illegible] த்துக்குப்பேரான போது - [illegible] -

[illegible] இது - [illegible] க்கும் - [illegible] வுக்குப்பேரா னபோது - [illegible] - செகப்பு [illegible] க்குப்பேரானபோது -

[illegible] - இது - [illegible] - பசிவனுக்கும் [illegible] த்தாலேமோட்டைமரத்துக்கும்பேர் [illegible] - இது [illegible] - கறுப்பு காக்கைக்கும் [illegible] த்தாலே - இரண்டு மரக் காலுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] திக்கும் - கீழ்ச்சொ ன்ன - [illegible] இவ்விடத்திலும் [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - அர்ப்பட்டனுக்கு ப்பேரானபோது - [illegible] க்கும் - [illegible] - [illegible] க்கும் பேரானபோது -

[illegible] - இது - [illegible] - ஆறு முதலானவைத்தின ரோமத்துக்கும் - [illegible] புருவங்களுடைய - [illegible] நடுவிலிருக்கிற - சுவ செசுழிக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] மானுக்கும் - [illegible] திக்கும் - யா - [illegible] பச்சைவர்ண முடையதானதற்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] - நெருப்பும்மஞ்சளுஞ் சேர்ந்தவ [illegible] வுக்குப்பேரானபோது - [illegible] த்தாலே மானுக்குப்பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] மத்துக்கும் [illegible] வத்தாலே- இருப்பு [illegible] நிமைக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] கூரெசக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] த்துக் கும் [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] கடைத்தெரு வுக்கும் [illegible] த்தாலே - கடைக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] - கள்ளுக்கும்- [illegible] -மேற்கு திக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] - யானைப்பேடுக்குப் பேரானபோது [illegible] ஆனைக்குப்பேரா னபோது [illegible]

[illegible]

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும் - [illegible] யந்த்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] - வீட்டுக்கும்- [illegible] க்கிறவனுக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] - தாமரை [illegible] த்துக்கும் [illegible] வத்தாலே - வில்வமரத் துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும் [illegible] இரும்புக்கும்பேரான போது [illegible] த்துக்கும்பேரானபோ து [illegible] இது [illegible] த்துக்கும் [illegible] க்கும் [illegible] த்துக்கும் [illegible] அளக் குதல்-நிறக்குதல்-முதலான [illegible] த்துக்கும் [illegible] அறியுகிறவனுக்கும்பெயர்-பின்னும் [illegible] க்கும்- [illegible] மானதற்கும் - [illegible] துக்கும்பேரென்று [illegible] சொன்னான்-

[illegible] — இது - [illegible] யெகளில்மிகவும் - உடையோமிக்கிறவை முதலிய இந்திரியங்களுக்கும் - [illegible] த்துக்கும் [illegible] ங்களுக்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] க்கும் - கிரியைக்கும், கணக்கனுக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] மீமெழுதங்களுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] ணிகளுடைய [illegible] தத்துக்கும் [illegible] - நெருக்கமில்லாமல் - [illegible] நடக்குதலுக்கும் - [illegible] பெரியவீதிக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - கக்கின - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - எடுக்குதலுக்கும் பெயர் -

இனிமேல்ச்சொல்லப்போகிறசப்தங்கள் [illegible] ங்கள்முடியுமிறவைக்கும் த்ரி -

[illegible] - இது - [illegible] - மாட்டுக்கொம்புக்கும் - [illegible] - யானையினுடைய - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] இது [illegible] - சார்வாய்ப் பள்ளமானமூமிக்கும் [illegible] - நம்பிக்கையுள்ளவனுக்கும்போனபோது த்ரி - [illegible] நாலுவழியுங்கூடினவிடத்துக்கும்போன போது - [illegible]

[illegible] - த்ரி - இது - [illegible] - [illegible] மென்னும்படி நிறைந்திருக்குதலுக்கு - [illegible] ஜாதி யென்னும்படி மைம்முறை [illegible] கலந்தவ [illegible] க்கும்பேர் -

[illegible] - இது - [illegible]

பாழானதற்கும்-ஊஷரம்-வெறுமண் ஸ்தலத்துக்கும்பெயர்-

உதிரனாதே

ஷோஷம்-ஷ-என்கிற ஈகாரத்தைக் கொண்டிருக்கிற-நாமாஸ்ய வர்கங்கள்-உதிமுடிந்தது-

---

தெவஸ்ருயர்ஜ விவஸ்வதனா — விவஸ்வாநு-சூ-இது-தெவ-தெவதைகளுக்கும்-ஸ்ருயர் ஸ்ருயனுக்கும்பெயர்-

ஸா ஸநீ மடநாஜர்வனா — ஸாஸ்வாநு-ஸூ-இது-மத-மதமானதென்றுபெயருடைய-மதத்துக்கும்-அனர்வன யாசிரு த்துக்கும்பெயர்-

வசஷிநாக்ஷ்ரு மராநுகதேன — மராநு-ஸூ-இது-வசஷி-வசஷிநாக்ஷ்ர த்துக்கும்-ஷ்ரு-மரனுக்கும்பெயர்-

மகநாஜேனமா வசஷிணான — மகநாஜே-இது-மா-கள்ளிக்காக்கைக்கும்-வசஷிணா வசஷிவாஜா த்துக்கும்பெயர்-

ஸமூ தாமரயத் ஜெககு — யஜ்ஜெகரு-ஸூ-இது-ஸமி-ஸமிக்கும்-உதானாஉதாதத்துக்கும்பெயர்-

ஜீஜுகனஜெவடவர்கன — ஜீஜுகு-ஸூ-இது-ஜெவ ஜெவத்துக்கும்-வவர்கன வவர்தத்துக்கும்பெயர்-

ஹமனகா வாணி நக்ஷ்ரு — ஹமநா-ஸூ-இது-வாணியைச்சுரும் நக்ஷ்ர விஷேஷத்துக்கும்பெயர்-

ஜராதளவவமாஜென | உகரு| — ஜராதஸ-ஸூ-இது-வமாஜ வாயுவுக்கும்-அஜன-தெவதைகளுக்கும்பெயர்-

யதாஹவஷிடகெஸ்ருதெ — யதா-ஸூ ஸீ இது-ஹவஷி-டகெ-யானைமாவட்டிக்காரனுக்கும்-ஸ்ருதெ-ஸாரதிக்கும்பேர்-

அதர்யா தஷிவொஷ்டி — அதர்வ-ஸீ-இது-யாதஷி-சுமக்கிறவனுக்கும்-வொஷ்டி-வொஷிக்கிறவனுக்கும்-அதர்வவுக்கும்பெயர்-

யாநவாதெரு ஷிஷன வொடா கீ — வொடாக-ஸ-இது-யாநவாதெரு-ஆறுதாண்டுகிறவனுக்கும் - ஷிஷன - குழந்தைக்கும் பெயர்-

[illegible] — [illegible] - இது - [illegible] - நாகத் திவிருக்கிற [illegible] வுக்கும் - [illegible] - செத்தவனுக்கு ம்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் [illegible] க்கயத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] வுக்கும் - [illegible] னுக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] தியாகம் செய்தவனுக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் [illegible] வுக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] வுக்குமாத்திரம்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] களுடைய [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] க்களுக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] வுக்குப்பேரானபோது - [illegible] த்தாலே - [illegible] ட்டதற்குப்பேரானபோது - [illegible] - இது - [illegible] வுக்குப்பேரானபோது [illegible] த்தாலே - [illegible] டமாய்ச்சேர்ப்பட்டதற்குப் பேரானபோது - [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - தச்சனுக்கும் [illegible] யிக்கும்பெயர்-

[illegible] - இது - [illegible] னுக்குப் பேரானபோது - [illegible] த்தாலே - [illegible] தற்குப்பேரானபோது - [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] க்கு - [illegible] த்துக்கு [illegible] யாய்க்காட்டிச்சொல்லுதலுக்கும்பெயர்-

க்ஷத்தா - ஸாரயௌ ... க்ஷத்ரியாயா ... ௧௨௩

க்ஷத்தா - இது - ஸாரயிக்கும் - ஸாரெள - வாசல் காக்கிறவனுக்கும் - க்ஷத்ரியாயாம் - க்ஷத்ரியஸ்திரீயினிடத்தில் - ... லே பிறந்தவனுக்கும் பெயர் -

வ்ருத்தா ... வ்ருத்தா ... ௧௨௪

வ்ருத்தம் - இது - ... விசேஷணத்துக்கும் - ... எல்லாமென்கிற அர்த்தத்துக்கும் - ... வைகளுக்கும் பெயர் -

ஆஸ்தா ... வ்ருத்தி ... ௧௨௫

ஆஸ்தா - இது - ... த்துக்கும் - ... மாமென்கிற ... த்துக்கும் - ... வ்ருத்தி ... மேற்குவசம் ... த்தில் இருக்கிற ... த்துக்கும் பெயர் -

... ௧௨௬

... - இது - ... க்கும் - ... த்துக்கும் ... ங்களுக்கும் - ... ங்களுக்கும் பெயர் -

... ௧௨௭

... - இது ... க்கும் ... ங்களுக்கும் ... காரங்களுக்கும் - ... பங்களுக்கும் - ... ங்களுக்கும் - ... திகளுக்கும் - ... த்துக்குக் காரணமான ... களுக்கும் பெயர் -

... ௧௨௮

... - இது - ... மான பேரும் பார்க்கக்கூடாதது ... - ... யுடைய - ... - ... ங்களுக்கும் - ... த்தாலே - ... களுக்கும் பெயர் -

| மூலம் | உரை |
|---|---|
| காண்டகாரஸ்ய ஸ்யோஸகி: | ஸகிடீ-வீ இது-கா-ண-ஆ- ஸமென்கிற ஆய யவிசேஷத்துக்கும் - காரஸ்ய யொ:-ஆ ஸா ஸாதிசகிகளுக்கும்- வ - எல்லாவரை-விவிட்டு திருமிருக்கிற-ஒவ்வொரு த்துக்கும்பேர் - |
| க்ருதிர்காரி த்ரு காயயொ: | க்ருதி:-வீ - இது-காரி-த்ரு - கரிஸ்த்து க்கும்-காயயொ:-பரீரத்துக்கும்பெயர்- |
| வி ஸ்தாரவல்லத்யோ ததி | வ்யததி:-வீ -இது-விஸ்தார-விஸ்தாரத்துக் கும்-வல்லத்யோ:-கொடிக்கும்பெயர்- |
| வஸதீ ராத்ரி வெஸ்மநோ: | வஸதி:-வீ -இது-ராத்ரி-ராத்ரிக்கும்- வெஸ்மநோ:-வீட்டுக்கும்பெயர்- |
| க்ஷயா வயொ ராஷ்விதி | க்ஷவிதி:-வீ -இது-க்ஷய- ஹாநிக்கும்- வயொ:-வஜ்ஜெக்கும்பெயர்- |
| ஸாதி ஸ்ரா வஸாநயொ: | ஸாதி:-வீ -இது-ஸா-ஸாநத்துக்கும்-அவஸாநயொ-முடிவுக்கும்பெயர், |
| ஆதி: வீசா யகா கோ டொ | ஆதி:-வீ இது-வீசா-வீசெக்கும்- யதாகோடொ: வில்நுனிக்கும்பெயர்- |
| ஜாதி ஸாமா ந்ய ஜந்மநோ: | ஜாதி:-வீ -இது-ஸாமாந்ய-மொ ஸ்ய ந்யாதிஜாதிகளுக்கும்-ஜந்மநோ:- பிறக்கு தலுக்கும்பெயர்- |
| ப்ர சாரஸ்ய ந்தயோரீதி | ரீதி:-வீ -இது-ப்ரசார-வ்யவஹாரத்துக் கும்-ஸ்யந்தயோ:-நழுவுகிறதற்கும்பெயர்- கிட் டத்துக்கும்-பித்தளைக்கும்-பெயரென்றும்-ப்ர சாரஸ்யந்தயோ:-என்று- வரைமுன்போ |
| ரீதிர்ஸீமா ப்ரவாஹயொ: | ரீதி:-வீ -இது-ஸீமா-எல்லை வழிமுதலா னவைகளுக்கும்-ப்ரவாஹயொ:-ப்ரவ ஷத்துக்கும்பெயர்- |
| உதயெயிதெ வ்யாப்தி | வ்யாப்தி:-வீ -இது உதயெ- ஸாக்த்துக் கும்-ஈயிதெ அடையுதலுக்கும்பெயர்- |
| ஜ்ஞப்தி ராஜ்ஞா ந்தயெயநெ | ஜ்ஞப்தி:-வீ -இது-ஆஜ்ஞா-ஆஜ்ஞை ந்ராதிகளாகிறமுன்னறிகளுக்கும் - யநெ-சே ாயநத்துக்கும்பெயர்- |

வீணாமெஸஷெவிசஹகீ

சஹகீ-ஸ்ரீ -இது-வீணாமெஸஷெவி - நாரத ருடையவீணைக்கும் கவிஜனைத்தாலே - கபிலமோ குதூஹலத்துக்கும்பெயர்-

ஹஙதிஹர்ஹதிஸஂவஷி|

ஹஙதிஃ-ஸ்ரீ -இது - ஸஂஷி - ஸஂஷத்துக்கும்- ஸஂவஷி-ஸஂவத்துக்கும்பெயர்-

நகீநமயெ-ா பச்ரூநாமாஂ

மொமவகீ

மெமவகீ-ஸ்ரீ -இது- பாமாநாஂ-ஸவல் கணுடைய - நகீநமயொாஃ-நதிக்கும்- பட்டணத்துக்கும்பெயர்-

யஸஂஹமெ|உஉ|ஸஂமெ

ஸஹாயாஂஸஂகிதிஃ

ஸஂகிதிஃ ஸ்ரீ -இது- ஸஂஹமெ-யஃ இத்துக்கு ம்ஸஂமெகூட்டத்துக்கும் - ஸஹாயாஂ ஸமெமெக்கும்பெயர்-

கூூபவாஸாவவிகூகிதிஃ|

கூதிஃ-ஸ்ரீ -இது - கூூப-மாஸத்துக்கும் - வாஸவை -இருப்பிடத்துக்கும்- கவிஜனைத்தாலே-நதிக்கும்பெயர்-

ஈவெர விசுஸஜஞவஹி

ஜாஸாவமெநடிய:|உஉஎ|

மெதிஃ-ஸ்ரீ -இது-ஈவெர விசுஃ ஸஞயக்கிர ணத்துக்கும்-ஈஸஂ -குயஃயத்துக்கும்-வஹி ஜா ஸா-ஜதிகாலுக்கும்பெயர்- குயஃயத்துக்குப் பேரானபோது- ஸ்ரீ ஃவ-

ஜமதீஜமதிமமெநாவிமெநமெ

விகூதிாவவ|

ஜமதீ ஸ்ரீ -இது-ஜமதி-லொகத்துக்கும்- மமெநி விமெநவெஷிவி-கஉ-நகூூரங்களை வாக மா கவுடைய மமெநிஃஸஂக்கும்-கூதிாவவ மமஜி க்குமபெயர்-

உஜிஃமெநாவிகூமாஂ

வஜி-ஸ்ரீ -இது கூமாஂ - ம - கக்ஷீரங்களை வாக மாகவுடைய - மமெநாவி-மமெநிஃஸஂக்கும் கவிஜனைத்தாலே வரிசையாயிருக்கு தனுக்கும்- ம-க்குப்பெயர்

வ்யா ஜ ஹாவெவிவாயதிஃ

குயதிஃ ஸ்ரீ -இது வ ஹாவெவி- வ ஹாவத்துக்கும்-கவிஜனைத்தாலே-ஹவிஷ்ஜஸாலத்துக்கும்திகளத்துக்கும்பெயர்-

வதிமர்தனவ

வதிஃ ஸ்ரீ இது-மதனவ- நடப்பிக்குதனுக்கும்-மகாரத்தாலேகாலாளுக்கும்-ஸெநாமெத்துக்கும்பெயர்-

உஉ௫௬. வ்ருத்திர்வ்ருத்திரவ்ருத்தி | வ்ருத்திஸ்த்ரீ - இது - வ்ருத்தி வர்த்தனயோ: - வர்த்தனம் ... வ்ருத்தங்களுக்கும் - உருவிய நாகுக்கும் ... வ்ருத்தத்தின் ... மான வ்யவஸ்தைக்கும் - இறகினடிக்கும்பெயர் -

வ்யக்திரியோ நிஸிம்ஹ வ | வ்யக்திஸ்த்ரீ - இது - யோநிஸிம்ஹவ - உபா தாமகாரணத்துக்கும் - ஸ்த்ரீ - ... ஸிம்ஹங்களுக்கும் - அகாரத்தாலே - ராஜ ராமங்களுக்கும் - உளாஸ்த்ரங்களுக்கும் ... த்துக்கும் - ஸமத்துக்கும் - ஸகோதிமணங்களுடையவாக்குப ... க்கும்பெயர் -

கௌஶிகப்ராணாஸவ்ருத்ய: || வ்ருத்திஸ்த்ரீ - இது - கௌஶிகப்ராணாஸ - ஆறு காரஸ்த்ரீ வ்யவஹிதமான - கௌஶிகாதிவ்ருத்திகளுக்கும் - அகாரத்தாலே கூடஷ்டாதிஜீவனோபாயத்துக்கும் - ஸம்ஸ்க்ருதிவிவாரணமயங்களுக்கும்பெயர் -

ஸங்காதஸ்ப்ரஸ்தாரம் காவி | ஸங்காதஸ்த்ரீ - நிதவஶம் வசயம் - இது - ஸ்தாரம் - காவியணுக்கும் - அவியத்தாலே மணல்கரைக்கும்பெயர் -

வேதநாஸ்வஸ்ஸாஸ்திஃ | ஸ்ருதிஸ்த்ரீ - இது - வேதநாவேதத்துக்கும் - ஶ்ரவணாதுக்கும் - கேழ்க்கிறதற்கும் - அகாரத்தாலே - வார்த்தைக்கும்பெயர் -

வநிதா ஜநிதாத்யர்த்த நாநுராகாயாம் யோஷிதி ப்ரவர: || வநிதாஸ்த்ரீ - இது ஜநித - பிறப்பிக்கப்பட்ட அத்யர்த்த - மிகவும் - அநுராகாயாம் - வைத்தையுள்ள யோஷிதிஸ்த்ரீ - யினிடத்தில் - அதாவது - மிகவும் வைத்தையுண்டபெண்ணுக்கு ... க்கும் அகாரத்தாலே - ஸ்த்ரீமாத்ரத்துக்கும்பெயர் -

மப்லிஃக்ஷிதிவ்யாபகவி | ப்ருவிஸ்த்ரீ - இது - க்ஷிதிவ்யாபகவி - நிலைகாவைக்கும் - அவியத்தாலே - ஈக்ஷிக்குதலுக்கும் நிரைச்சாலைக்கும்பெயர் -

யுதிர்வர்ணா யயாஸ்யயோ: | யுதிஸ்த்ரீ - இது - வர்ணா - யசிக்குதலுக்கும் - யையஸ்யயோ: - யையாத்துக்கும்பெயர் -

| மூலம் | உரை |
|---|---|
| [illegible] ‖ | [illegible] - இது [illegible] - இது வயூதலஞ்செடிக்கும் - கன்னங்கத்திரிச்செடிக்கும் [illegible] - [illegible] வாடிமாகவுடைய - [illegible] க்கும் - [illegible] - [illegible] மானதற்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] யத்துக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | வ [illegible] - வ - வ [illegible] - இது - [illegible] க்கும் [illegible] - யானைப்பேடைக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | வா [illegible] - இது [illegible] ஜீவனொவ [illegible] யத்துக்கும் ஜ [illegible] - [illegible] க்கும் பேரானபோது - [illegible] த்துக்குபேரானபோது [illegible] - [illegible] யில்லாதவனுக்குப்பேரானபோது - [illegible] - |
| [illegible] ‖ ௧௩௨ ‖ | [illegible] - இது - [illegible] த்துக் குப்பெயர் வகாரத்தாலே - [illegible] - தெய்யிக்கும் - [illegible] கத்துக்கும் [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - வெள்ளிக்கும் - [illegible] பொன்னுக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - காரணத்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] - கேழ்க்கப்படுகதுக்குப்பேரானபோது - [illegible] - |
| [illegible] ௧௩௩ ‖ | [illegible] இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - [illegible] ணத்துக்கும்பெயர் - |
| [illegible] ‖ | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் அதாவது - [illegible] யில்லாத [illegible] த்துக்கும்பெயர் - |

| | |
|---|---|
| [illegible] | ஸாத்ரம்-இது [illegible] - யோக்யமானதற்கும்- [illegible] தங்களுக்கும் - [illegible] த்துக்கும்-[illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பேரானபோது- [illegible] த்தில்-[illegible] மான - [illegible] வுக்குப்பேரானபோது-த்ரி- |
| [illegible] | [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பேரானபோது - [illegible] போனதற்கும்- [illegible] யானதற்கும்- [illegible] - குன்டாயிருக்குமதுக்கும் பேரான போது-த்ரி |
| [illegible] | [illegible] இது- [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது- [illegible] த்தாலே-பெருசானதற்கும் பேரானபோது-த்ரி |
| [illegible] | [illegible] இது- [illegible] வாதத்துக்கும் [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது- [illegible] க்கப்படுதலுக்குப்பேரானபோது-த்ரி- |
| [illegible] | [illegible] இது-[illegible]-வெள்ளிக்குப்போரானபோது-[illegible] த்தாலே-வெளுப்பான [illegible] வுக்குப்பேரானபோது-த்ரி- |
| [illegible] | [illegible] இது-[illegible] த்துக்கும் - [illegible] - வெள்ளிக்கும்பேரானபோது-[illegible] வெளுப்பான [illegible]-வுக்குப்பேரானபோது-த்ரி- |
| (த்ரிஷ்யோ) | இவைமுதல்கொண்டு நாமங்கள் - மூவிதமான [illegible] க்கும்-எல்லா [illegible] களும்-த்ரி- |
| [illegible] | [illegible]-த்ரி-இது-[illegible] - [illegible] வுக்குப்பெயர்-[illegible] த்தாலே - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது- [illegible] வுக்குப்பேரானபோது-[illegible] |
| [illegible] \| ௨௬௯ \| | [illegible]-த்ரி-இது-நீல்யாதி-நீலி முதலானவைத் திலே-[illegible]-[illegible] போடப்பட்ட [illegible] |

ளுக்கும்- [illegible] த்தாலே-[illegible]க்கும்-செ
ப்யானதற்குப்பெயருங்[illegible]மத்துக்கும் [illegible]த்து
க்கும்பேரானபோது-ந-

[illegible] -இது [illegible] - நெருப்பான
[illegible]வுக்கும்- [illegible] -பச்சைவ[illegible]வுக்கும்-
[illegible]வுக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது [illegible]-கட்டப்படுகிறதுக்கும்-
[illegible] நெருப்புவ[illegible] வுக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது [illegible]-யொ[illegible] யானதற்
க்கும்-[illegible] நன்றுப்செய்யப்பட்ட தற்கு
ம்-[illegible]-[illegible] வுடையவனுக்குப்பெயர்-

[illegible] -இது [illegible]-செய்யப்பட்
ட [illegible]
[illegible] மான-[illegible]வங்களுக்கும்- [illegible]
[illegible]த்தாலே-செவ்வையாய்செய்யப்பட்டவ
[illegible]வுக்குப்பெயர்-

[illegible] இது - [illegible] -கவியில்
[illegible]தைக்குக்குப்பெயர்- [illegible]த்தாலே [illegible]
[illegible]க்கும் [illegible]வுக்குப்பேரானபோது-
[illegible]- [illegible]த்துக்கு-ப்பேரானபோது-ந-[illegible]
[illegible]க்குப்பேரானபோது-[illegible]-

[illegible] -இது [illegible]போ
னவனுக்கும்- [illegible]த்த வனுக்குப்பெயர்-

[illegible] -இது- [illegible]-முடை
யவனுக்கும் [illegible] வ[illegible]னுக்குப்பெயர்-

[illegible] -இது- [illegible]-[illegible]மானதற்கு
ம்[illegible]த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]போன
வனுக்கும்-[illegible] யடைந்த வனுக்
குப்பெயர்-

[illegible] -இது [illegible] விசேஷத்துக்கும்

[illegible] மானவைத்துக்கும் பெயர் [illegible] முதலானவைத்தில் தேன் - பெல்லம் - [illegible] - கூட்டி - [illegible] வைத்த புளிப்பு -

[illegible] - வெளுப்பானவைத்துக்கும் [illegible] கறுப்பானவைத்துக்கும் பேர் -

[illegible] - உண்டாயிருக்கிறவைத்துக்கும் [illegible] மானவைத்துக்கும் - [illegible] மானவைத்துக்கும் பெயர் -

[illegible] - [illegible] ஜுக்கும் - [illegible] கூசிக்கப்பட்டவனுக்கும் [illegible] முன்னதாய் [illegible] செய்யப்பட்டவனுக்கும் பெயர் -

[illegible] - [illegible] யிருக்கிற [illegible] த்துக்கும் - [illegible] இல்லாத விடத்துக்கும் [illegible] ங்களினாலே - [illegible] க்கூடாத [illegible] த்துக்கும் பெயர் -

[illegible] - உண்டாகுதலுக்கும் - [illegible] - சேர்ந்தவனுக்கும் [illegible] மானவைத்துக்கும் பெயர் -

[illegible] - [illegible] யடைந்தவைத்துக்கும் - [illegible] முண்டானவனுக்கும் - [illegible] உண்டானவனுக்கும் பெயர் -

[illegible] - [illegible] கிறவனுக்கும் - [illegible] - [illegible] க்கப்பட்டவனுக்கும் பெயர் -

[illegible] என்கிற - [illegible] த்தை - [illegible] துள்ள [illegible] கள் - [illegible] - முடிந்தது -

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] - [illegible]த்துக்கு - [illegible]மானவைத்துக்கும் - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]வுக்கும் - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]னைத்திருக்கிற [illegible] திவிருக்கிற [illegible]தொட்டிக்கும் - [illegible] [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]களினாலே [illegible]கட்டப்பட்ட - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]வுக்கும் [illegible]வுக்கும்பேர் - [illegible] என்றால் [illegible] -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - மிகவும் - [illegible]யுள்ள வனுக்கும் - [illegible] - [illegible]மான [illegible]முள்ளைக்கும் - [illegible] - [illegible]மானவைத்துக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible]க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்தாலே வரிசைக்கும்பெயர்.

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - மலைச்சருவுக்கும் - [illegible] - [illegible]களை அளக்கிறபடிக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - என்கிற [illegible]த்தை - [illegible]வின் - [illegible] - முடிந்தது -

---

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] - [illegible]யத்துக்கும் - [illegible] - [illegible]னுக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] [illegible]த்துக்கும்பெயர் -

| [illegible] | சவாது [illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் [illegible] - [illegible]க்கும்பெயர் |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - பிள்ளைக்கும் [illegible]க்கும் பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] - [illegible]க்கும் [illegible] - [illegible] - [illegible]க்கும் பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் [illegible]க்கும்பேர் |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] - [illegible]க்கும் [illegible] சம்பந்தத்தாலே - [illegible]மான [illegible]க்கும் [illegible]க்கும்பேர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - சேறுக்கும் - [illegible] - இளம்புல்லுக்கும்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - அழகைக்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible] - [illegible]க்கும் பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - சம்பந்தத்தாலே - [illegible]க்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible]க்கும்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] - கருப்புமுத [illegible]க்கும் - சம்பந்தத்தாலே - [illegible]க்கும்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - பசு [illegible]க்கும் - சம்பந்தத்தாலே - வி[illegible]க்கும் - [illegible]க்கும்பெயர் |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்குப்பெயர் - சம்பந்தத்தாலே - [illegible] |

[illegible] த்துக்கும் [illegible]
[illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] மானவைத்துக்கும் [illegible]
[illegible] த்துக்கும் [illegible] எருது
முசுப்புக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] தத்துக்கும்-
[illegible] த்துக்கும் [illegible]
ணத்துக்கும் [illegible] த்துக்கும் [illegible]
[illegible] த்துக்கும் [illegible] யத்துக்
குபெயர்-

[illegible] இது [illegible] த்து
க்கும் [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible]
கும் [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும்
[illegible] த்துக்கும் [illegible] தத்துக்
கும் [illegible] அடையாளத்துக்கும் [illegible]
த்துக்கும் [illegible] வுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] பசுக்கள் திரியு
கிறவய [illegible] த்துக்கும் [illegible] பசுவில்குளப்ப
டிக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] தத் துக்கும்
[illegible] செய்யக்கருந்ததற்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] மானவைத்துக்
கும் [illegible] மானவைத்துக்கும்பெயர்

[illegible] இது [illegible] மில்லாத
வைத்துக்கும் [illegible] மானவைத்துக்கு
ம்பெயர்-

[illegible] இது [illegible] த்துக்கும் [illegible]

[illegible]

மானவைத்துக்கும் - [illegible] க்குமான தவ
னுக்கும் - [illegible] னுக்கும்பேர் -

[illegible] - இது [illegible] மான
வைத்துக்கும் - [illegible] நுகாதவ
னுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible]
கும் - [illegible] னுக்குப்பெயர் -
[illegible] என்கிற சப்தத்தை - [illegible]
[illegible] ங்கள் - [illegible] முடிந்தது -

---

[illegible] - இது - [illegible] ஒருமாதகலத்துக்
கும் - [illegible] - ஆலமரத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - காயெ [illegible] த்துக்கு
ம் [illegible] ஓசரத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - உ - ம் - [illegible]
[illegible] கன்டுமா [illegible] த்திலிருந்துகொண்டு [illegible]
[illegible] த்தில்வைத்தவனுக்கும், [illegible]
டிக்கும் - [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible]
[illegible] முதலானவைத்திலுடைய
[illegible] - கொம்புக்கும் [illegible]
ர்வைத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible]
[illegible] வைக்குதனுக்கும் குதம்முதலான [illegible]
ங்களுக்கும் - [illegible]
கும் [illegible] யிக்குதனுக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible]
[illegible] த்துக்கும் - நீய [illegible] - வாரெ [illegible] சொல்லாமல்
[illegible] னுக்கும் - [illegible] மானயா [illegible] ங்கள்
ஜநங்களுடையகுரு [illegible] த்துக்கும் - [illegible]
வா [illegible] திகளுக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible]

ரத்தாலே. விசேஷாமுத்துக்கும்- வ்யாபாரத்துக்கும்பெயர்-

தொஷோதாசெந வ்ய ஸஂநாகாநாதீவ்யு மஸ்மர உபஸ்மாயீ ஜிஸீஷா வ்யாநவத்ஸெ ॥ ௨௫௹॥

இது - தொஷோதாசெ-தொஷோதாநத்துக்கும் - வ்யஸநாதிகளிலும் - ருமஸ்மரெ-மூசித்துப்போகிறவஸ்துக்கும்-உபாஸ்-உபஸ்மாநதகப்பன்முதலானவர்களை- ஸெவிக்கப்போகிற -ஜிஸீஷாவுக்கும்- வ்யஸநத்தைவிடாமல்- வ்யஸநமாநதை இடைவிடாமல்- ஸெவிக்குதலுக்கும்பெயர் -

உபஸ்மாநவர்களை-ஸெவிக்கிறவனுக்கும் ஜிஸீஷாவுக்கும்பெயரென்றுசிலர் சொல்லுவர்கள்

விஷ விஸீஷணெ வ்ருதி

இது விஷணெ-விஷ்ணுவுக்கும்- வ்ருத்தி-வ்ருத்திக்குமபெயர்-

ஸகிதீகெளெவமெயலீ ॥

இது - ஸகிதீகெ- ஸ்வீகெ-க்ஷூம் வமெ-வமத்துக்கும்பெயர்-

விபிவிஷயாமெஸ்தைவதே ॥

இது-விஷயாமெ - செய்தலுக்கும்-தைவதேவத்துக்கும்-ஸம்ஸ்காரத்தாலே வ்யாஜவுக்கும்-வ்யாபாரத்துக்கும் - விஷயகஸாகத்துக்கும்பெயர்-

வ்யஷலீவ்யாதமாநெ ம ஹாவ ॥

இது-வ்யாதமாநெ - வ்யாதமாநத்துக்கும் - மாவே - மாறுவேஷம்போட்டுக் கொண்டுதிரிகிறதலையாரிக்கும்பெயர்-

வ்ருத்தி ஸவிதெஷீ

இது - வ்ருத்தி - ஸகலீ - ஸநீதெஷீ-விஷ்ணுவுக்கும் - ஸம்ஸ்காரத்தாலே வரிசையாய்ப ஐதெவனுக்கும்- கிழவனுக்கும் பெயர்-

ஸா நெஸ்தெ நநிசெஷிவ

இது-ஸா-நெஸ்தேநிசெஷி - கஷ்டாயாதி ஸாதிதெத்துக்கும் - ஸம்ஸ்காரத்தாலே கழுத்துபிடிக்கும் - மரத்தினடிக்கும் - வநஸ்ம மெகாதமாநாஜவெவெதபா-விதாந-ஸஂஜ்ஞாமெனங்கிறவஸஂஸ்கத்துக்கும்பேர்-

| | |
|---|---|
| ... விஶேஷண | ... இது ... விஶேஷத்து க்கும் ... விஶேஷத்துக்கும் ... பேரானபோது ... மாய் ... க்குப் பேரானபோது. |
| விபாவிபன ... காலவ | விபா ... இது விபன செய்கைக்கும் ... காலத்துக்கும் ... த்தாலே ... க்குப் பெயர் |
| ... | ... இது ... மானவனுக்கும் ... த்தாலே ... னுக்கும்பேர். |
| ... | ... இது ... க்கும் ... பெண்ணுக்கும் ... த்துக்கும் ... த்தாலே ... என்கிற ... க்குப்பெயர் |
| ... | ... இது ... க்குப்பெயர் |
| ... | ... இது ... க்குப்பெயர் |
| ... | ... இது ... க்குப்பெயர் |
| ... | ... க்கும் ... னுக்கும் பேரானபோது ... த்தாலே ... க்கும் ... வனுக்கும் இழுப்பச் செடிக்கும் பேரானபோது |
| ... | ... இது ... பேரான போது ... த்தாலே ... குருடனுக்குப் பேரானபோது ... |
| (... ) | முன்சொல்லப்போகிற ... கள் யாவுங் கள் முடியுமிடமவைக்கும் ... |

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] -ஞானமுள்ளவனாலே தான் [illegible] ன்றெண்ணிக் கொள்ளுகிறவனுக்கும் [illegible] - [illegible] முடையவனுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] னுக்கும் [illegible] பரீக்ஷிக்கப் படாதவனுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] பிக்கப்பட்டவனுக்கும் - [illegible] - ஒட்டியிருக்கிறதனுக்கும் - [illegible] லே கட்டப்பட்டதற்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] யுடையவனுக்கும் - [illegible] - [illegible] கட்டப்பட்டதற்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - என்கிற [illegible] த்தை [illegible] த்தின [illegible] கள் [illegible] - முடிந்தது-

---

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] ணத்துக்கும் [illegible] - [illegible] னுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] க்கும் - [illegible] - [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் - நீ [illegible] ஜாதியானுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - கல்லுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] ணத்துக்கும் - [illegible] - [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - [illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] மயிருக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] [illegible]க்கும் [illegible] - சொைபிடிக்குதலுக்கு [illegible] மாயுண்டாயிருக்கிறவ[illegible] வுக்கும் [illegible] - பன்னுதலுக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] [illegible] டிக்கிறவனுக்கும்பேர்- |
| [illegible] | [illegible] இது [illegible] குதிரைக்கும் [illegible] [illegible]க்கும் - [illegible] [illegible]க்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] [illegible]க்கும் [illegible] [illegible]க்கும் [illegible] மான [illegible] களுக்கும் பேர்- |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]க்கும் [illegible] - [illegible] [illegible]க்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] - [illegible] [illegible]க்கும் - [illegible] [illegible]க்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] இது [illegible] - மயிருக்கும்பேரான போது - [illegible] - [illegible]த்தாலேயாம்புக்குப் பேரானபோது - [illegible]க்கும்பேரானபோது - [illegible] |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible]க்கு [illegible]க்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்தா லே - [illegible]க்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] கொல்லுகிற [illegible] முடையதெ[illegible] |

ஹ-ரீ டீயானைக்கும் — வஹ்னிகாஷா-வஷிர்க்கிற் ஜைவத்துக்கும்பெயர்-

ஸஹிதாவொரர்த்தா தீ டுவெர் ஜாவெவு ணயஹிவயொ

ஸஹிதாநு-வ- இது - ஸார்த்தாதி - யநாதிக ளின்மேல்வந்த உவெர்-மவைத்துக்கும்- ஜாவெந ஜாரைத்துக்கும் - வு ணய-வு ர்த்தனைக்கும்- ஹிம்யொ-ஹிம்ஜைக்கும்பெயர்-

வபொராஜ வெஜைதிர்மரணை த்ருஷ-ஜெதுவெகைதிரஷெ |

வைநா-வ- இது-ஜைவ-ஜைவத்துக்கும்-ஜை தீர்மணை-காரித்துக்கும்- ஜெதுகை-கரிய மானவனுக்கும்- திரஷ்ஜெ-உடமானவனுக்கும்போரான போது- த்ரு இந்த-வயவங் கள் ஜைாஜெ ஜெ-மந-ஜெ ஜைாகாரயா தானாதி களுக்கும்பெயர்-

ஐநாஹ-ஐயெர்வு ஹாள

ஐநா-வ-இது- வ-ஐயெர்-வ-ஐயர்னுக்கும்- வு ஹள-வு ஹவுக்கும்பெயர்-

ஈாஜாத்ரு மாமெகைக்ஷத்ரிய த்ருவெ

ஈாஜா-நு-வ-இது-த்ருமாமெக- க்ஷத்ரியனுக்கு ம்-க்ஷத்ரிய க்ஷத்ரியஜாதியானவனுக்கும்-த்ரு வெ-ஜாதியாகுநிறவனுக்கும்பெயர் - வு ஹவுக்குப்பேசொன்றனிலர்-

வாணிநீஷ்டநாகீடஜுநா

வாணிநீ-ஷீ இது-நகீ நடநம் பண்ணு கிறஷீக்கும் - டீஜுநா - டீஜுதிகாஷீக்கும் பெயர்-இவ்விடத்தில் - ஜகாவிடுஜுவாணிநா- என்றபாடமுண்டு-

ஜுவஷாவிவாஹிநீ|| உ௱அ|

வாஹிநீ-ஷீ இது-ஜுவஷாவி-நதிக்கு ம்-ஜவிஜவத்தாலே-ஜெஸாவிஜஹத்துக்கும் பெயர்-

ஹாதிநீ வஜ்ர டிநை

ஹாதிநீ-ஷீ-இது-வஜ்ர-வஜ்ராயுதத்து க்கும்-டடிகளமின்னலுக்கும்பெயர்-

வநாயாஜவிகாதிநீ|

காதிநீ ஷீ-இது-வநாயாஜவி-மரங்களில்மு ளைத்திருக்கிறவேறஜாதியானகொடிக்கும்-ஜவி ஜவத்தாலே-விஜாஹிநீயானஷீக்கும்பெயர்-

ஷ்ஜெமயொஜவிநா

நந-ஷீ-இது-ஜக் -தோலுக்கும்-ஜெஹ

யோ:-தைஹத்துக்கும்பெயர் - அவிஸம்வத்தா லே-அயுமானவைத்துக்கும் - மெல்லிசானவைத் துக்கும்பேரானபோது-கிரு-

ஸ்ஊர்யோஜிஹ்விகாவிலு|

ஸூர்ய-ஸ்த்ரு-இது-ஊர்யோஜிஹ்விகாவிஷு - உள்ளதாக்குக்கும்-அவிஸம்வத்தாலே வயமாநத்துக்கும்பெயர்-

க்ருச்ச விஹாயோ ஸ்த்ரு வி நாநம் கிருத்யாஜிகசோதெ

விநாநம்-இது-க்ருச்ச-யஜ்ஞத்துக்கும் - விஹாயோ:-விஹாரத்துக்கும்பேரானபோது-வந்த வகை முயல்கொம்புவிண் மலர்-முதலான இல்லாத வஸ்துக்களுக்கும் சோதெ- சோம்பலுக்கும் பேரானபோது-கிரு-

யகேதநம் கூடை கேதாவ வநிசேதனை|௨௭௦|

கேதநம்-ந-இது-கூடை செய்யத்தகுந்த காரியத்துக்கும்-கேதனம்-[illegible]த்துக்கும் - உபநிசேதனை-வ்யாஹனானநிசேதனம் செய்புகளுக்கும்பெயர்-

வேதநா ஸம்வேதநா வ்யாஹா விவ்யேவ்யஜாப்தி||

வ்யஹா-நு-இது-வேதனை-வேதத்துக்கும்-ஸம்வேதனைக்கும்-வேதைக்கும்பேரானபோது-ந-விவ்வேஹனைக்கும்-வ்யஜா[illegible] வ்யஹனைக்கும்பேரானபோது-வ

உஸ்ரா நெவஹி ஸா யாம ஸஹ வாப வாலிமயம்|௨௭௧|

மயம்-ந-இது உஸ்ரா நெவ - நலங்கெடுதலுக்கும்-ஹிம்ஸா-ஹிம்ஸிக்குதலுக்கும் ஸஹ வா வாலி-அறிவிக்குதலுக்கும்பேர்-உஸ்ரா நெவஹி ஸாவெ-என்கிற பாடத்தில் - உஸ்ராஹத்துக்கும்-ஹிம்ஸிக்கிறதற்காககோள் சொல்லுதலுக்கும்-அவிஸம்வத்தாலே-வ்ருகாமத்துக்கும்பெயர்-

குரண ஸம்வ்ருதீவா உஜல காவ்யாயபசயம்|

குரணம்-ந-இது-வ்ருதீவா-வ்ருதீவத்துக்கும்-ஜலம-வெமத்துக்கும் - குவ்யாயபசயம்-த்ருஷ்டிபண்ணுதலுக்கும்பெயர்- வ்ருதிவாவமென்பது - உருக்கிறபொன் முதலானவைத்தை-த்ருவ்யாஹாரத்தோடே கூட்டிப்பொ

டிபண்ணுதல்-பாலுக்குப்பொறைக்குத்துகையெ ன்றுசிலர்-

[illegible] — இது — [illegible] — அடையாளத் துக்கும் — [illegible] [illegible] சைகளுக்கும்- [illegible] கூட்டிக்கொள்ளுகி ற கறியமுது-குழம்பு - தயிர்-பால்-முதலான வ [illegible] க்களுக்கும் - [illegible] ளுடைய [illegible] [illegible] வங்களுக்கும்- [illegible] த்தாலே - [illegible] [illegible] ங்களுக்கும்பெயர்

[illegible] — இது — [illegible] — [illegible] [illegible] த்துக்கும்- [illegible] [illegible] களுடைய [illegible] த்துக்கும் பெயர்-

[illegible] — இது — [illegible] — [illegible] ருந்துவெளிப்புறப்படுதலுக்கும் - [illegible] மான கோட்டைக்கும் - [illegible] [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] — இது — [illegible] — [illegible] த்துக் கும்- [illegible] -இருப்பிடத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] — இது — [illegible] கும்- [illegible] த்தாலே [illegible] [illegible] களுக்கும் - [illegible] த்துக்கும்- [illegible] த்துக்குப்பெயர்-

[illegible] — இது — [illegible] — [illegible] ணத்துக்கும- [illegible] த்துக்கும் [illegible] - உட்கார்ந்துக்கொண் டிருக்கிறவன் எழுந்திருக்குதலுக்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும் [illegible] த்து க்கும-உத்[illegible] த்துக்கும்- [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible] — இது — [illegible] — துணை யுகைக்கும்- [illegible]

---

[illegible] [illegible] | உஎஉ |

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] | உஎந |

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ம் செய்தலுக்கும்-ஸம்பந்தத்தாலே - [illegible]
வொழிதலுக்கும்பெயர்-

[illegible]-ந இது-[illegible]- கொல்லுதலுக்கு
ம்-[illegible] -செத்
தவனை [illegible]க்குதலுக்கும்- [illegible]மு
தலானவைத்தின் விஷத்தைப் போக்கடிக்குதலு
க்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்
கும்-[illegible]-கடன்வாங்கிக்கொண்ட [illegible]
த்தைக்கொடுப்பிக்குதலுக்கும்-[illegible]
[illegible]செய்து-மு
டிக்குதலுக்கும்-ஒருகாரியத்தில்நின்று மொழியு
தலுக்கும்-உபகரணம்- உபாயத்துக்கும் - [illegible]
கூடப்போகுதலுக்கும் - [illegible]
த்தாலே[illegible]த்துக்கும் - காரணத்துக்கும் -
[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

நியாதநம்-ந-இது- [illegible]- பகை
தீர்த்துக்கொள்ளுதலுக்கும்-[illegible]த்துக்
கும்-[illegible]-ஒளித்துவைத்ததை
மறுபடிகொடுக்குதலுக்கும்-ஸம்பந்தத்தாலே
கடன்தீர்க்குதலுக்கும்பெயர்-

வ்யஸநம்-ந-இது-விபத்தி-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]
[illegible]தலுக்கும்-காமஜ கோபஜ - தோ
ஷகாமகோபத்தினாலுண்டான [illegible]
[illegible]ங்களுக்கும்பெயர்-

பக்ஷம்-ந-இது-[illegible] றெப்பையிரு
க்கும் - [illegible] - பூந்தாதுக்கும் [illegible]
[illegible]மானநாலுமுதலானதின் [illegible]
கைக்கும்-ஸம்பந்தத்தாலே - பக்ஷிகளுடைய
இறகுக்கும்பெயர்-

[illegible]-ந-இது-[illegible] - [illegible]முத
லானதியிக்கும் [illegible]- உதவத்துக்கும்பெ

யர் இதன்றியில்-வைஜெயந்தி-க
ணுவுக்கும்-வஸ்துவுக்கும்பெயர்-

வந்த்ரோதஸ்ஸமதேஜஸி|
வந்த்ரோ-இது-மத்ஸமதே-ரேப்பைக்கும்
ஸஜஸி-வீரியத்துக்கும்பெயர்-

அகார்யரஹஸ்யோகளவீமம
களவீமம்-இது-அகார்யம்-செய்யத்தகாத
காரியத்துக்கும்-ரஹஸ்யம்-ரஹஸ்யத்துக்கும்-ம-
களவீமத்துக்கும்பெயர்-

ஸமயம்ஸமயோநஸ்ரிதா|
ஸமயம்-இது-ஸமயமென-ஸமயத்தக்
கும்-நளா-ஸமயா-ததக்குக்கும்பெயர்-

வ்யாமம்வாமதாயீஸ
வ்யாமம்-இது-வாமதா-வாமதாவுக்
கும்-யீஸ-வ்ருத்திக்கும்பெயர்-இதன்றியில்-வ்
யாதிக்கும்ஹேதுவுக்கும்பெயர்-

வ்ஜாமம்ஸஜிவிஹயோஸ
வ்ஜாமம்-இது-ஸஜி-ஸஜிக்கும்விஹ
யோஸ-அடையாளத்துக்கும்பெயர்-

வ்ஸ்மம்வஸ்ஸஹயோ
வ்ஸ்மம்-இது-வஸ்-வஸ்த்துக்கும்
ஸஹயோஸ-ஸஹத்துக்கும்பெயர்-

நிரயம்கஷ்டமாரயோஸ||
நிரயம்-இது-கஷ்டம்-கஷ்டத்துக்கும்-மார
யோஸ-மாரத்துக்கும்பெயர்-

க்ருதம்ரோதநாஹ்வாநே
க்ருதம்-இது-ரோதநம்-அழுகைக்கும்-ஆ
ஹ்வாநம்-அழைக்குதலுக்கும்பெயர்-

வஷ்டதேஹவ்ஸாரணயோஸ
வஷ்டம்-இது-தேஹ-தேஹத்துக்கும்-வ்
ஸாரணயோஸ-அளவுக்குப்பெயர்-

ம்ருஹதேஹவிஷ்டப்ஸாவாயா
ஸாமம்
யஸாமம்-இது-ம்ருஹ-ம்ருஹத்துக்கும்-தே
ஹ-தேஹத்துக்கும்விஷ்டப்-கஷ்டிக்கும்-வ்
ஸாவா-வஸாவத்துக்கும்பெயர்-

யமகாஷ்டே| உகும் | ஸந்ந
வைஸமஸாமம்
வைஸமமாமம்-இது-யமகாஷ்டே-நாலுதெருவு
ங்கூடுமிடத்துக்கும்-ஸந்நிவேஸமஸாநிவே
ஸத்துக்கும்-அகாரத்தாலே-ஷ்ருதிக்கும்மரண
த்துக்குப்பெயர்-ஸந்நிவேஸமாவது-கவயவாஸ
நாவிஸேஷமென்றுசிலர்-ஊரைச்சுற்றிலு மூன்
னவெளியென்றுசிலர்-

| | |
|---|---|
| ஆக்ருதிர் வ்யாப்தயோ꞉ | ஆக்ருதி-இது-அடையாளத்துக்கும் வ்யாபனம் வ்யாபனத்துக்கும்பேர்- |
| ஆவாபனம் வியாதச வாரணம் த்ரு ௨௮௧ | ஆவாபனம்-இது-வியாபனம்-வஸ்த்ரத்துக்கும்-கவாரணம்-மூடுதலுக்கும்பெயர்- |
| ஆராதனம் ஸாதனேவாப்தௌ தோஷணே | ஆராதனம்-இது-ஸாதனே-ஸிக்குதலுக்கும்-அவாப்திக்கும்-தோஷணே-ஸந்தோஷிப்பிக்குதலுக்கும்பெயர்- |
| அதிஷ்டானம் வக்ரப்ரபாவயோ꞉ ஸ்தானஸன்னிவேசெ ௨௮௨ | அதிஷ்டானம்-இது-வக்ர-வண்டிக்கும்-பட்டணத்துக்கும்-ப்ரபாவத்துக்கும்-ஸன்னிவேசம்-ஆக்ரமிக்குதலுக்கும்பேர் |
| ரத்னம் ஸ்வஜாதிஶ்ரேஷ்டே | ரத்னம்-இது-ஸ்வஜாதிஶ்ரேஷ்டமானவைத்துக்கும்-ஸ்வஜாதிரத்னம் முதலான மணிகளுக்கும்பெயர்- |
| வனம் ஸலிலகானனே | வனம்-இது-ஸலில-ஜலத்துக்கும்-கானனத்துக்கும்பெயர்- |
| தலினம் விரளே ஸ்தோகே | தலினம்-இது-விரளே-பெடவெளிக்கும் ஸ்தோகே-கொஞ்சத்துக்கும்பெயர்-விரளமென்பது-நிர்மலமென்றுசிலர்- |
| (வாச்யலிங்காஸ்த்ரயோ꞉ ஸ்த்ரியோ꞉ | உத்தரமுஞ்சொல்லப்போகிற-நாலு ஸப்தங்கள்-தலினஸப்தங்களைப்போலே-வாச்யலிங்கா꞉-விசேஷ்யலிங்கமுடையது- |
| ஸமானஸ்ஸத்ஸமைகேஷு | ஸமான꞉-இது-ஸத்-ஸஜ்ஜனனுக்கும்-ஸத்ருஶமானவைத்துக்கும்-ஏகே-ஒன்றுபிருக்கிறவஸ்துவுக்கும்பெயர்- |
| பிஶுனௌ கலஸூசகௌ | பிஶுன꞉-இது-கல-துர்ஜனனுக்கும்-ஸூசக꞉-கோள்சொல்லுகிறவனுக்கும்பேர்- |
| ஹீனந்யூனாவூனகர்ஹ்யௌ | ஹீன꞉-ந்யூன꞉-இது-ஊன꞉-குறைச்சலானவைத்துக்கும் கர்ஹ்ய꞉-நிந்திக்கப்படுதலுக்கும்பெயர். |

வெறிமாருள்தாவரிநள |

தாவரீ-து-தி இது-வெறி-வெம முடையவனுக்கும்-மாருள்-பலவானுக்கும்பெயர்-

சுஹிவநாவாரா சௌரீ ...

வ்யாபத்தாவசி |

சுஹிவநா-தி-இது-சவார்சீ-சவாரியம்செய்தவனுக்கும்-சாரி... வினலே பிடிக்கப்பட்டவனுக்கும்-வ்யாபத்தாவசி-ஆபத்தையடைந்தவனுக்கும்பெயர்-

ஜதிராதோ

ராதோ-ந என்கிற-சக்ஷீத்தைதக... திருள்-ராமாநுஜாசார்யர்கள் ஜதி முடிந்தது-

---

கஜோஹ ... பௌஜொச் ...

... தெவி |

கஜோ-...-இது-ஐதுஷீணை - ஆஸனத்துக்கும்-பவை... மயூல்தோகைக்கும் - ...ணீமெ அம்புராத்தாணிக்கும்- ... தாவசி ... ஆகத்துக்கும்பெயர்

வரீ... வீரா... யா

... வரிநள |

வரீ...-இது-வரி...-கூடாரம் முதலானவைக்குக்கும் - ...வனவிகைகள் விளைக்குதலுக்கும்-...வரிநள- ஜ... நிற்குதலுக்கும் ... ஜருமிருக்கிற...த்துக்கும் வரி... மென்பது-வரிவார மென்றுசிலர்-

ஜெயா... ஜெ... வதீஜெ...

ஜெ...-இது-ஜெய...- இடையனுக்கும்-ஜொஷி... வதீ-பசுக்களை ஆளுகிறவனுக்கும்-வ...ஜாவுக்கும்-க...ராயிகாரி க்கும் பெயர்

ஹர விஷ ... |

...ஷா... இது-ஹர-சிவனுக்கும்-விஷ...விஷ...வுக்கும் வ-...க்கும் - ஐந்திரனுக்கும்பெயர்-

பாஷ்ப ... ரா...

பாஷ்பீ-...-இது-உஷ்ணா-ஆவிக்கும்- கண்ணீருக்கும்பெயர்-

...வ... இ...

...-இது ...-... த்துக்கும்- ... த்துக்கும்-இந்த ...-க்கும்- கொஞ்சியினுலாவது-... கமாயாவதுபெயர்-

... ரா ...

...-இது- ...பமிக்கைக்கும்

[illegible]

[illegible]-மேடைக்கும் - மனையாட்டிக்கும்பெயர் [illegible]-இது-[illegible] [illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்தாலே-குருக்கும்-கொம்புக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-இந்த-[illegible]-[illegible]

[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]- ஆமைப்பேடுக்கும்[illegible]-[illegible] வீணைக்கும்பெயர்

[illegible]

[illegible]-என்கிற-[illegible]த்தைதொடங்கி [illegible]-[illegible] முடிந்தது-

---

[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]- குதிரைக்கும் - [illegible] தெய்வத்தில்-பாடுகிற - [illegible]-முதலானவர்களுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]-வனைக்கும் - [illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]-கோளனுக்கும்பெயர்- .

[illegible]

[illegible]-இது [illegible]-[illegible] கிழக்குதிக்கி[illegible]ருக்கிற-[illegible]வுக்கும்-[illegible]திலிருந்த [illegible]வுக்கும்பெயர்-அப்போது [illegible]-[illegible]களுக்கும்பெயர்-அப்போது-[illegible]-[illegible]த்திலேயே [illegible]க்கும்-[illegible]ங்கள் [illegible]-[illegible]த்தினாலே-இந்த[illegible]த்தில்சொல்லப்பட்டது-

| [illegible] | [illegible] என்கிற - [illegible] த்தை - [illegible] ள்ள [illegible] - [illegible] - முடிந்தது |
|---|---|
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - குடைக்கும் [illegible] பேர் - [illegible] - இது [illegible] வுக்கும் - [illegible] க்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் [illegible] மரம்விழுந்திருக்கு [illegible] க்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] வுக்கும் - [illegible] க்கும் பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] வுக்கும் - [illegible] க்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்தாலே - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] க்குப்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] போது - [illegible] பாத்திகையி [illegible] விருக்கிறதிருக்கோலுக்குப்போரான போது [illegible] பாத்திகையென்றுமிலே - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்குப்போனபோது - [illegible] த்துக்குப்போனபோது [illegible] |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] யானுக்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] ராஜாவுக்கும் போனபோது - [illegible] - தொப்புளுக்குப்போனபோது - [illegible] - [illegible] வுக்கும் - [illegible] க்கும் [illegible] க்குப்போனபோது - [illegible] - |

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - பசுவுக்குப் பேரான போது - [illegible] - [illegible]காரத்தாலே - [illegible]வுக்குப்பேரானபோது - [illegible] - நல்ல - [illegible] - [illegible]யவைத்துக்கும் - [illegible] மானவைத்துக்கும் பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]நனுக்கும் - [illegible]காரத்தாலே - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]க்கும் - [illegible]த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் [illegible]த்தாலே - [illegible]யமானவைத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - என்கிற - [illegible]த்தை - [illegible] - [illegible]ங்கள் [illegible] - முடிந்தது -

---

[illegible]

[illegible] - இது - கிரண - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - இது [illegible] - குரங்குக்கும் - [illegible] - தப்பிலிக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible]க்கும் - [illegible]னுக்கும்பெயர் - மிகவுமென்கிற - [illegible]த்தில் - [illegible] -

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]வுண்டானபோதிலும் - [illegible]யமில்லாமலிருக்கு தனுக்கும் - [illegible] - செய்யத்தகுந்த வேலைகளை [illegible]க்குதலுக்கும்பெயர் -

[illegible] ||

[illegible] - இது - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]னுக்கும் - [illegible] - நீதிக்கும் - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும் [illegible]க்கும் - [illegible]க்கும்பேர் -

உபாயஸ்ச ப்ரவர்த்யாதி: | ௧௬௩ |

உபாய: - இது - உபாயம்; முதலான தொழிலுக்கும் - அதாவது - உபாயத்தை யறிந்து - செய்கிறதுக்கும் - உபாயமாவி - சேஷம் முதலானவர்களைச் சிக்ஷிக்குதலுக்கும் - அபிப்ராயத்தாலே - இதுமுதலென்றுசொல்லுதலுக்கும்பெயர் -

வணிக் பதம் வெதரி

நிகமோ - இது - வணிகபதம் - கடைத்தெருவுக்கும் - பட்டணத்துக்கும் - வேதத்துக்கும்பெயர் -

நாகரோ வணிக் | வைதேஹ

வைதேஹ: - இது - நாகர: - பட்டணத்திலிருக்கிறவர்களுக்கும் - வணிக் - வர்த்தகனுக்கும் இந்த - உ - க்கும்பெயர் -

லலாமம் நீல மாணிக்ய ரோகிணீ | ௧௬௪ |

இது - லலாமம் - ரோகிணிக்கு பேரான போது - நீல - கறுப்பானவைத்துக்கும் - அழகானவைத்துக்கும் - வெளுப்பானவைக்குக்கும்பேரானபோது -

ஸபாதி பஞ்ச ஸ்ரோத்ரி

இது - ஸபா - ஸபைகூடி - முதலான ஸபைகள் - ஸ்ரோத்ரியங்களுக்குப்பேராகும் - ஸபை என்று - ஸபைத்தாலே - ஊருக்கும் ஸபைவாஸ்த்துக்கும்பெயர் -

க்ராமணீ விக்ர

இது - க்ராமணீ - க்ரயிக்குதலுக்கும் வகாரத்தாலே - வ்யாபாரத்துக்கும் பேர்

ஸங்க்ராம ஸேனா

இது - ஸங்க்ராமத்துக்கும் - ஸேனைபுதநக்கும் - ஸேனா - ஸேனாபதிக்கும்பெயர் -

ஜாதி ஜாதி வணிக்

ஜாதி - இது - ஜாதி - கூடப்பிறந்தவனுக்கும் - வணிக் - க்கும்பெயர் - ஜாதீ - என்று பெயரொன்பரிகள் -

க்ஷிதி க்ஷத்ரிய

இது க்ஷிதி - பூமிக்கும் - க்ஷத்ரியருக்கும் -

[illegible] ।

பொருமைக்கும்பேரானபோது - [illegible] - [illegible] யக்த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] - [illegible] னுக்கும்பேரான போது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - பச்சையானவைக்குக்கும் - [illegible] - கறுப்பானவைக்குக்கும் - பேரான போது - [illegible] - [illegible] க்கும் [illegible] க்கும்பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] வாலுக்கும் - [illegible] திருக்குக்கும் - [illegible] குதிரையினுடைய [illegible] க்கும் - [illegible] - குதிரைகளுக்கும் - [illegible] - [illegible] க்குக்கும் [illegible] மானவைக்குக்கும் - [illegible] - [illegible] க்குக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] மானவைக்குக் கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - இது - [illegible] - முகலுக்கும் - [illegible] - [illegible] மானவைக்குக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - இது - [illegible] மானவைக் குக்கும் - [illegible] - [illegible] மானவைக்கு க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - இது - [illegible] - குறைச்சலானவைக் குக்கும் - [illegible] - கிழிக்கப்பட்டவைக்குக்கு ம்பெயர் -

[illegible] ।

[illegible] - [illegible] - இது - [illegible] கிலிக்கினவைக் குக்கும் - [illegible] - [illegible] க்கப்பட்டவை க்குக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] -

இது ... குதிரைக்கும் — ... க்குப்பெயர் —

இது — ... வீட்டுக்கு — ... க்கும்பெயர் —

இது ... கூடப்பிறந்தவனுக்கும் — ... பெண்ணுட்டிலே கூடப்பிறந்தவனுக்கும்பெயர் —

இது — ... கூடப்பிறந்தவனுடைய பிள்ளைக்கும் — ... பகையாளிக்கும்பெயர் —

இது — ... க்கும் ... க்கும்பெயர் —

இது — ... வுக்கும் — ... க்கும்பெயர் —

இது ... க்கும் ... க்கும்பேர் —

இது — ... த்துக்கும் — ... வரிசைக்கும்பெயர் —

இது ... த்துக்கும் — ... அறிவுக்கும் — ... க்கும் ... வுக்கும் — ... த்துக்கும் — ... முதலானவ ... யங்களுக்கும்பேர் —

இது — ... த்துக்கும் — ... வுக்கும்பெயர் .

இது — ... மாகாமலிருக்குதலுக்கும் — ... யானையினுடைய — ... நடுத்தரமானமதன — மத்தில் அதாவது — யானையினுடையசுருக்கும் — ... முமில்லாதமதச ... ங்களுக்கும்பெயர்

| மூலம் | உரை |
| --- | --- |
| ஸஹாயாஶ்ச ஸஹாயாஶ்ச காவலி ஸாஹ்யம் ஸம்வித் ப்ரஜாஃ॥ | ஸஹாயஃ-வ-இது-ஸஹாயம்-துணைக்கும்-ஆவா ஶ-ஆவாஸத்துக்கும்-காவ-காவலுக்கும் ஸா ஹ்யம்-ஸாஹ்யத்துக்கும்-ஸம்வித்-ஸம்வித்து க்கும்பெயர்-ஸம்வித்தாவது-ஜ்ஞானம்-ஸம்கேதம் முதலானவை- |
| வ்யஸநாத்ரஶ்ச ஸம்தெய்வம்வி வஹிதஸ்யாம்க்ரு யஃ॥ | க்ரயஃ-வ-இது-தெய்வம்-ஜூதம்முதலானவ வ்யஸனங்களுக்கும்-வ்யவஸ்த்தில் பண்ணின ஸம்ஸாரத்துக்கும்-விவஸ-ஆவத்துக்கும்-இந்த-ரூ-க்கும்பெயர்- |
| க்ருப்யோதிக்ருதிகூடஶே தொஷெஷ தணிவ்யு | க்ருயஃ-வ-இது க்ருதிக்ரு-க்ருதிக்ருதிக்குத லுக்கும்-கூடஶே-கூடத்துக்கும்-தொஷ தொஷத்துக்கும்-தணிவ்-தணிக்குத லுக்கும்-ஸம்ஸயத்தாலே-மரபத்துக்குமபெயர்- |
| யாவஹீ[௬௦௬] யஜயதெ ஶாம்பவாயஃ | ஶாம்பவாயஃ-வ-இது-ஆவஹீ-ஆவத்துக் கும்-யஜய-த்துக்கும்-ஆயதெஃ-ஹவிஷு காலத்துக்கும்பெயர்- |
| வக்ஜ்ஞு ஸஸொவிவு॥ | வக்ஜ்ஞஃ-வ-இது-ஸஸொவிவ மாமனு க்கும்-ஸம்ஸயத்தாலே வக்ஜ்ஞாஸ-னுக்கும் பெயர்- |
| வஶாதவஸாயிஸஶம் வாயா யஶவரயஜ[௬௦௭] | வரயஃ-வ-இது-வஶாத-ஸவஸாயிஸம் பின்னேயிருக்கிற வஸஶெக்கும் - ஸஹவாயஶ வஸஶமத்துக்கும்-வகாரத்தாலே-ஸம்பயத் துக்கும்பெயர்- |
| ஸபொதெஶநதி வெவெஶவ ஸம்ஸ்ருதாயஃ | ஸம்ஸ்ருதாயஃ-வ-இது- ஸம்ஸ்வெதெஸமத் துக்கும்-ஸநதிவெவெஶவ ஊளாச்சுத்தியிருக்கிற வெளிக்கும்-வ-ஸவயவஸம்ஸாயவிஶமத்துக் கும்-வகாரத்தாலே-ம்ருஷத்துக்கும்பெயர்- |
| வ்ரணயாஸஹ் ॥ விஶ்ரமயா ஜ்ஞாவெஶாணா | வ்ரணயஃ-வ-இது-விஶ்ரம-விஶ்ரமத்து க்கும்-யாஜ்ஞா-கேழ்க்குதலுக்கும் - வெஶாணஃ- வெஶக்கும்பெயர்-விஶ்ரமமாவது- விஶா வமென்றுசிலர்-வாசியமென்றுசிலர்- |

விநாயகோ விக்நராஜ த்வைமாதுர கணாதிபா: ...

... இது - விநாயகருக்கும் - ஏகவசநத்தாலே - ஒபாத்தியக்கும் பெயர்-

விஷயாநந்தர ... இது - விஷயத்திலே ... ஜாதம் ... பண்ணப்படுமோ- அதற்கும்- ஸம்ஸ்காரத்துக்கும் ... பங்களுக்கும்- ஏகவசநத்தாலே தேசங்களுக்கும்பெயர்-

நியாய ... இது- நியாய ... யத்துக்கும். ஏகவசநத்தாலே அவர்ப்புக்கும்- மையுகுதலுக்கும்- ... க்குதலுக்கும் பேர்-

... இது - ... இருப்பிடத்துக்கும் ... க்குப்பெயர்-

... இது ... த்துக்கும் ... மாய் ... இல்லாமலிருக்குதலுக்கும்பெயர் இதன்றியில் ... மாய் ... த்துக்கும் பெயர்-

... இது ... த்துக்கும்- ... த்துக்கும்- ... கொடுத்து க்கும்பெயர்-

... இது ... ஒளிக்கத்தகுந்தவை த்துக்குப்பேரானபோது- ... வயவங்களுக்குப் பேரா னபோது ந- ஆமைக்கும்பெயர்-

... இது ... ஆணைக்குப்பேரானபோ து ந- ... நிஜத்துக்குப் பேரானபோ து- ... ங்களுக்குப் பே ரென்பர்கள்-

... இது ... த்துக்கும் - ...

[illegible] - ஆகாசத்தாலே

[illegible] க்கும் - [illegible] க்கும் - பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - நல்ல [illegible]

க்கும் [illegible] யமானவ [illegible]

வுக்கும்பெயர் - [illegible] யென்பது - [illegible]

என்றும் பெயர் [illegible] ன்றும் இலர் -

[illegible] - இது - [illegible] - இடக்கைக்கும் - [illegible]

[illegible] க்கும் [illegible] களுக்கும்பேரா

னபோது [illegible] - [illegible] பேரானபோது -

[illegible] -

[illegible] - இது - [illegible] க்குப் -

[illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - நாமனைக்கிழங்

குக்கும் - [illegible] பொன்னுக்கும்பெயர்

[illegible] - இது [illegible] - நாகத்திச்

செடிக்கும் - [illegible] த்தாலே - கொம்மட்டிச்

செடிக்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] க்கும் -

[illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும்

[illegible] க்கும்பெயர்

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்

கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] -

[illegible] க்கும் - [illegible] க்கும் - [illegible]

[illegible] த்தில் [illegible]

[illegible] களுக்கும் [illegible]

[illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible]

[illegible] த்துக்கும் - [illegible]

[illegible] க்கும் - இந்த - [illegible] க்கும் [illegible]

தாலே - [illegible] முதலான [illegible] த்துக்கும் [illegible]

ஶாயா ஸூர்யப்ரியா கா ந்தி: ப்ரதிபிம்பமநாதப: |

ஶாயா - இது - ஸூர்யப்ரியா - ஸூர்யனுடைய ஶாயைக்கும் - காந்தி: - காந்திக்கும் - ப்ரதிபிம்பம் - ப்ரதிபிம்பத்துக்கும் - அநாதப: - நிழலுக்கும் பெயர் -

ஸமீப்யா [illegible] உபாத்யாய [illegible] |

[illegible] - இது - [illegible] - உபாதி முதலானவர்களுடைய - [illegible] கொடுக்க [illegible] - அனைநால்மாலைக்கும் - [illegible] யானையின் வயற்றில் கட்டும் [illegible] பட்டைக்கும் பெயர் -

க்ருத்யா [illegible] |

[illegible] இது - க்ருத்யா - செய்யுகலுக்கும் - தேவதை [illegible] - தேவதைகளின் [illegible] களுக்கும் - பேரான போது [illegible] - யாதிகளாலே [illegible] - [illegible] பண்ணத்தகுந்த [illegible] முதலானவர்களுக்குப் பேரானபோது - த்ரி

ஜந்ய [illegible] |

ஜந்ய - இது - ஜநவாதெவி [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] த்துக்கும் பேரானபோது ந - பிடிக்கத்தகுந்த வைத்துக்குப் பேரானபோது - த்ரி - கன்யாணப்பிள்ளையின் தோழனுக்கும் - கன்யாணப்பெண்ணின் [illegible] களுக்கும் தகப்பனுக்கும் பேரானபோது - [illegible] -

ஜவந்ய [illegible] |
௧௧௨ |

ஜவந்ய - த்ரி - இது - [illegible] பின்பிறந்தவனுக்கும் - [illegible] க்கும் [illegible] த்தாலே - கொளம்பு - [illegible] இவைகளுக்கும் பேர்

வசவ [illegible] |

வசவ - த்ரி - இது - [illegible] தனுக்கும் - [illegible] சொன்னபடி செய்யத்தகுந்தவனுக்கும் - [illegible] த்தாலே சொல்லத்தகுந்த [illegible] களுக்கும் பெயர் -

கன்ய [illegible] |

கன்ய - த்ரி - இது - [illegible] - [illegible] பிக்கப்பட்ட வைத்துக்கும் - [illegible] - [illegible] இல்லாதவைத் [illegible] க்கும் பெயர் -

ஆதீர்வாத ஏவோ ஸந்தா
உஸந்த்ருத:

அஸந்த்ருதி - இது ஆதீர்வாத - பிசிய முள்ள வனுக்கும் - அஸந்தாந - அஸந்த்ரத்திலே - அகண்ட - இடைவிடாதவனுக்கும்பெயர் -

பண்ணும் த்ரு நாவஸ்வி |௲௮௰|

பண்டா: - இது - நாவஸ்வி - ஸங்க்ஷமான வைத்துக்கும் - அபிஸவத்தாலே - ஸத்ரு - நத்துக்கும்பெயர் -

நகிரு வ்யுதமூ யோஷிஸ்

நகிரு: - இது - வ்யுதமூ - எவ்விதமாந ஸ்தி ய முள்ளவைத்துக்கும்போனபோது - த்ரு - அபிஸவத்தாலே முத்திரைபோட்டபொன்னுக் கும் - வெள்ளிக்கும் - போனபோது - ந -

வக்ரோக்த்யா ஸாவமவி |

வக்ரோக்தி - இது - ஸாவமவி - செய்வை யாகவாவெ ந்சொல்லுகிறவனுக்கும் - அபிஸவ த்தாலே - நாதாவுக்கும்பெயர் -

ந்ருப ஸ்ரு த்ரு

ந்ருபு: - த்ரு - இது - ந்ருபு - உவிதமானவை த்துக்கும்பெயர் - அபிஸவத்தாலே இடுப்புக் குப்போனபோது - ஸ்த்ரீ ந -

ஸௌர்வ ஸ்ரீ ஸவிதி ஸௌ
ஸுதேவதே |௲௮௰௬|

ஸௌர்வம் த்ரு இது - ஸ்ரீதோ - ஸங்க்ஷமான வைத்துக்கும் - ஸௌதேவதை - ஸௌதேவ தையாகவுடைய - ஹவிஸ்ஸுகளுக்கும்பெயர் - யாஜ்ஞிய - என்கிற - அக்ஷர நைக்தரக்தி துள் ள - நாநார்த்தஸவங்கள் - ஸமாப்தி முடிந்தது -

---

திவஸ்ரமா ஸவந ஸாவந

ஸவந: - ஸ - இது - திவஸ - ஸமித்தத்துக்கும் - ஸவஸாவ - ஸவஸாவத்துக்கும்பெயர் -

ஸம்ஸ்தவ ப்ரஸ்தாவந

ஸம்ஸ்தர: - ஸ - இது - ப்ரஸ்தர - தர்ப்பாதி களிலேசெய்யப்பட்டபடுக்கைக்கும் - அத்வர - யஜ்ஞத்துக்கும்பெயர் -

ஸ்ரீஸ்தி ஸ்ரீவ்ஷிதி ஆத்ருவ

ஸ்த்ரீ: - ஸ - இது - ஸ்ரீஷ்தி - ப்ரஸஸ்திக்கு ம் - பித்ராத்யு - தகப்பன்முதலானபூஜ்யர்களு க்கும் - ஸாரமானவஸ்துவுக்கும்பெயர் -

ஆராவ யமஸம்யம

ஆராவ: ஸ - இது - யம - மூன்றும்யமத்

த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] த்துக்கும்-

[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]

[illegible]க்கும்-[illegible]

[illegible]ங்களுக்கும்

பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]

முள்ளுக்கும்-[illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]க்கும்- ய

[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] த்துக்கும்-

[illegible]த்துக்கும்-[illegible]

கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]

த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] இருட்டுக்கும்-[illegible]

[illegible]வுக்கும்-[illegible]க்கும்

பெயர்-

[illegible] இது-[illegible] த்துக்கும்-[illegible]

[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]க்குதலுக்கும்

[illegible]

க்கும்-[illegible]-அப்புக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]

யிருக்கும்பெயர்-[illegible]த்துக்கு

ம்-கண்ணீருக்கும்பேரானபோது-[illegible]

[illegible] இது-[illegible]த்தில் [illegible]

[illegible] கொம்புமிறப்படாத [illegible] - எருதுக்கு

ம்-[illegible]மீசைவரா[illegible]புருஷனுக்கும்

பேர்-

[illegible] இது-[illegible]-பொன்னு

[illegible]

க்கும்-[illegible]த்தாலே- [illegible]த்துக்கும்
பெயர்-

[illegible]-[illegible]-இது-[illegible]- கட்டிலுக்கு
ம்-[illegible]- [illegible]த்துக்கும்பெயர்.

[illegible]-இது-[illegible] - முத்தின்
[illegible]க்கும்பெயர்- [illegible]த்தாலே -[illegible]த்
துக்கும்.கருவிழிக்கிப்பேரானபோது- [illegible] -பெ
ரியவோசைக்கிப்பேரானபோது-[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]- [illegible]வுக்குப்பேரான
போது- [illegible]ங்களுடை
யவைத்துக்குப்பேரானபோது [illegible]

[illegible]-இது -[illegible]
கும்-[illegible]த்துக்கும் - [illegible]
யத்துக்கும்-[illegible] -[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible]
[illegible]ங்களுக்கும்- [illegible]
[illegible]களுக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது -[illegible]னுக்குப்பே
ரானபோது-[illegible]த்தாலே- [illegible]
க்குப்பேரானபோது-[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]
[illegible]த்துக்கும்-[illegible]
[illegible]த்தா
லே[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible] - [illegible]
[illegible]களுடைய[illegible]த்துக்கும்-[illegible]
[illegible]த்தாலே-மலத்துக்கும்- கழிவீர்ப்பானை
யடைக்குழம்புக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible] - [illegible]
[illegible]த்துக்கும்-[illegible]களுடை
[illegible] - [illegible]க்குதலுக்கும் [illegible]த்

லே-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-[illegible] - [illegible] செய்கிறதின்பொருட்டுபெதிரிட்டு - [illegible]க்கும்-[illegible]-திருட்டுக்கும் - [illegible]கு-யதப்படுதலுக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible]-திரியுகிற-[illegible]க்கும்[illegible]-[illegible]க்கும்[illegible]-[illegible]ஜநங்களுக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது [illegible]த்துக்கும் [illegible]-[illegible]பிடிக்கும் - [illegible] [illegible]-டிணை முதலான [illegible]ங்களுக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible]-வாசல்படிக்கும்-[illegible]-வாசல்காப்பானுக்கும்பெயர்-[illegible]-வாசல்காப்பானுக்கு [illegible]-என்ற-[illegible] முமூண்டு வாசல்கார்க்கிறவி-[illegible] [illegible]-என்றபேர்-அப்போது-[illegible] -

[illegible]-இது-[illegible]-பெருங்கிரிப்பி[illegible]க்கும்[illegible]-[illegible]வுக்கும் பேரானபோது [illegible]-[illegible]-பச்சையானவைத்துக்குப் பேரானபோது-[illegible]

[illegible]-இது-[illegible]-[illegible]த்துக்கும் - [illegible]-[illegible]த்துக்கும்பேரானபோது - [illegible]-[illegible]த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible]-[illegible]த்துக்குப்பேரானபோது-[illegible]-

[illegible]-இது-[illegible]-குதமாடுகி றவனுக்குப்பேரானபோது-[illegible]- பந்தியத்துக்கும் - [illegible]- குதத்துக்கும்பேரானபோது -

[illegible]-இது [illegible]-பெரிய [illegible]த்துக்கும் போகமற்[illegible] யில்லாதவழிக்கும்பெயர்-

[illegible] அதந்ரு [illegible] |

[illegible]-இது-[illegible] - [illegible] மேன்மைபார்க்கக்கூடாமைக்கிப்பேரானபோது [illegible]-அந்த[illegible] முடையவனுக்கும் [illegible] னுக்கும்பேரானபோது-[illegible]

[illegible] |

[illegible]-இது - [illegible] கெ-[illegible] ஞலேஅடையப்பட்ட[illegible]துக்குப் பேரானபோது [illegible] - [illegible] வுக்கு பேரானபோது-[illegible] - கொஞ்சம் [illegible]யமானவைத்துக்குப்பேரானபோது - [illegible]-அப்போது-[illegible]யமென்றுசிலர்-

[illegible] |

[illegible]-இது-[illegible] - முங்கில்முனைக்கும்பேரானபோது-[illegible] - [illegible] [illegible]த்துக்கும்-[illegible] குடத்துக்கும் பேரானபோது-[illegible]

[illegible] |

[illegible]-இது-[illegible] ன்பின்பக்கத்துக்குப்போரானபோது-[illegible] - [illegible]ணத்துக்குக்கட்டுகிற கங்கணத்துக்குப்போரானபோது-[illegible]

[illegible] | [illegible] |

[illegible]-இது-[illegible]-[illegible]னுக்கும்-[illegible]-வாயுவும் கும்-[illegible]-[illegible]னுக்கும்- [illegible] னுக்கும்- [illegible]னுக்கும் - [illegible] - [illegible] வுக் கும்-[illegible]த்துக்கும் - [illegible] - கிரணத்துக்கும் வாஜி[illegible]-குதிரைக்கும்-[illegible]-கிளிக்கும்-[illegible] பாம்புக்கும்-[illegible]-குரங்குக்கும் - [illegible] [illegible]-தப்பனுக்கும்யோரானபோது [illegible]-[illegible] [illegible]-பொற்கின்ற வணர் முடையவைத்துக்குபேரானபோது-[illegible]

[illegible]

[illegible]-இது [illegible] தோல்படைவி[illegible]த்துக்கும்- [illegible] லேபரும்காய்கல்ல[illegible]க்கும்[illegible]க்கைக்குமபோ[illegible]

[illegible]

[illegible]-இது-[illegible] - [illegible]

முதலானவைகளெக்கும்- மதன-மரத்துக்கும் பெயர்-

[illegible] -இது-[illegible]க்கும்-வாக்கு - [illegible]க்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] - [illegible] -இது-[illegible]க்கும்-[illegible]-சோம்பனுக்கும்பேர்,

[illegible] -இது - [illegible]க்கும் [illegible]க்கும்-[illegible]- நெல்லிமரத்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது [illegible]மானவனுக்கும்-[illegible]க்கும்-[illegible]-[illegible]க்கும்-[illegible]-தேனீக்கும் - [illegible] கண்ணங்கத்தரிச்செடிக்கும்பேரானபோது-[illegible]-[illegible]க்கும்-[illegible]க்கும்-[illegible]-கொஞ்சமானவைத்துக்கும்-[illegible]த்தாலே- [illegible]பணனுக்குப்பேரானபோது - [illegible]-இது- [illegible]-[illegible]த்துக்கும் [illegible]-கொஞ்சத்துக்கும்- [illegible]அளவுக்கும் [illegible]த்தாலே [illegible]வயவங்களுக்கும் பேரானபோது-[illegible] - [illegible] எல்லாத்துக்கும்-[illegible]-[illegible]த்துக்கும் பேரானபோது-

விதஂ-இது-[illegible]- விதத்துக்கும்-[illegible]-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible]-[illegible]த்துக்கும் [illegible]க்கும்பெயர்-

[illegible]-இது-[illegible] -[illegible]னுக்கும்-[illegible]-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

இது-வல்லாமல்-[illegible]களுடைய - இரண்டு[illegible] நடுவுக்கும்பெயர்-

| | |
|---|---|
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]-வாஹ[illegible]த்துக்கும்-ப[illegible] யொ[illegible]-இறகுக்குப்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]-க்குஞ்சுக்கும்-[illegible] யொ[illegible]-வ்யாகரண[illegible]ங்களுக்கும் பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible] [illegible]யத்துக்கும்- [illegible]த்துக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந இது [illegible]-செடிவேறக்கும் [illegible]-பட்டுச்சேலைக்கும்பெயர்-இதன்றியி ல்-கண்ணுக்குப்பெயர் |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]க்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்- இதன்றியில் [illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பேர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]-பன்றிமுகத்துக்கும்பெயர்-கலப்பைநுனி க்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]-[illegible]த்தாலே-[illegible]த்துக்கும் [illegible]த்துக்கும் பேரானபோது - [illegible]த்துக்குப்பேரான போது-[illegible]-[illegible]க்கும்- [illegible]த்துக்கும் பேரானபோது [illegible]- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது-[illegible]-[illegible]த்துக்கும் [illegible]த்துக்கும்-[illegible] டைவிடாமல்கொடுக்குதலுக்கும் [illegible] நத்துக்கும்-[illegible]த்தாலே - [illegible]த்துக்கும் பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந-இது- [illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்- [illegible]த்தாலே-முத்தத்துக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-ந இது-[illegible]- [illegible]த்துக்கும்- [illegible]-[illegible]த்துக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]-[illegible]த்துக்கும்[illegible] |

[illegible]த்தாலே - [illegible]த்துக்கும் - வண்டி [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும் - குசவன் [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும் - பேரானபோது - ந - [illegible]க்கும் - [illegible]த்துக்கும் பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible]த்தாலே - [illegible]ங்களுக்கும் - [illegible]த்துக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible]த்துக்கும் [illegible]ரத்தாலே - பாலுக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] பொன்னுக்குப் பேரானபோது - ந - [illegible]த்துக்குப் பேரானபோது - [illegible] - இது - பொன்னுக்குப் பேரானபோது - [illegible] - [illegible]த்தாலே - [illegible]னுக்கும் கர்ப்பூரத்துக்கும் - [illegible] மென்கிற [illegible]த்துக்கும் பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] - [illegible]ல்படி மாத்திரத்துக்கும் - [illegible]த்தாலே பட்டணத்துக்கும் [illegible]க்கும் பேர் -

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது - [illegible] - மூன்றுக்கும் - [illegible] - [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]க்குப் பேர் - இதன்றியில் - [illegible]க்குப் பேரானபோது [illegible] - [illegible] - [illegible]க்குப் பேரானபோது - ந -

[illegible]

[illegible] - ந - இந்த - [illegible] - [illegible] - வீட்டுக்கும் - [illegible] - பட்டணத்துக்குப் பெயர் -

[illegible] | வ்ருத்தி - இது - [illegible] - ஒன்றினிடத்தி லிருக்கிறவனைக்குறிக்கும் - [illegible] - கவலைப்படுகிறவனுக்கும்பெயர்

[illegible] | [illegible] - இது - உவமி - மேலுக்கும் [illegible] வடதேசம்முதலானவைத்தூக்கும் [illegible] - [illegible] - [illegible] வாக்குக்கும் - [illegible] தாலே - [illegible] த்தூக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - இதகளுடைய [illegible] த்தில் - அதாவது மேலில் லாதவைத்தூக்கும் [illegible] முதலானதாகர தவைத்துக்கும் - [illegible] மாகாதவைத்துக்கும் - [illegible] லுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] மானவைக்குக் [illegible] மானவைக்குக் குக்கும் [illegible] மானவைதக்குக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது [illegible] - இதப்பு [illegible] வுக்கும் - [illegible] யள - [illegible] வுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] யானவைத்து க்கும் [illegible] யள - [illegible] யில்லாதவனுக்கும் பெயர்

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] செய்கிறவ னுக்கும் - [illegible] - பெரியவனுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] இது [illegible] - அசலனுக்கும் - நீச யொ [illegible] - நீசனுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] னுக்கும் - [illegible] யொ [illegible] னுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] இது [illegible] யிகவும் [illegible] காமசி ந்திறவைத்துக்கும் - [illegible] யொ [illegible] - வெளுப்புவ [illegible] வுக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] - என்கிற [illegible] த்தை - [illegible] ன்று - [illegible] ங்களும் நிமுடிந்தது -

ஶிகாவான் கிரீடம் கோடீரம் பாஶேஷ்டக்கமௌலய: ||

உளஹி - வ - இது ஶிகாவான் கிரீடம் கிரீடத்துக்கும் மயிராக முடித்த கே பாஶம் - மயிருக்கும்பெயர் - இது ஶ்லோகத்திலே யுமுண்டு -

த்ரு வெஸ்ட்ர வாரணவீர்யம் ||

வியதோ - வ - இது - த்ருஸ்டம் - காக கைக்கொடிக்கும் - நாகம் - யானைக்கும் - காண்டம் - வா ணத்துக்கும் - வீர்யம் - வீர்யத்துக்கும்பேர்

க்ருதாந்தோ மரணம் காலம்

கமோ - வ - இது க்ருதாந்தம் - யமனுக்கும் - மரணம் - காலத்துக்கும்பெயர் -

ப்ரக்ருதிஸ் ஸ்வபாவோ லக்ஷ்மீ

கவிஸ் - வ - இது - ப்ரக்ருதிஸ் - ஸ்வபாவம் - தா லாம்ஸ்த்ரைக்கும் - ஸ்வபாவத்தாலே - லக்ஷ்மீ த்துக்கும்பெயர் -

ஸாமான்ய லக்ஷணம்

ஸமம் இது - ஸாமான்ய லக்ஷணம் - மாயைக்குப்பேரா னபோது லக்ஷணத்தாலே தாமஸா வஸ் த்துக்கும் ஐஶ்வர்யத்துக்கும்பேரானபோது - ஸ் த்ரீலிங்கப்பேரானம்பாலது

வ்யாமோஹ விதர்க்கம் வை ||

கம்பனே - வ - இது வ்யாமோஹ விதர்க்கம் ஸ்த்ரீ த்துக்கும் - ஸ்வபாவத்தாலே - கம்பனத்துக்கும் ப க்ஷத்தாலங்காரிக்கும் - ஸந்தேஹத்துக் கும்பெயர் -

கரமதாபயோ வ

விபவம் ப்ராண மஞ்ஜரி

யாம் குரு ||

வெளி - இது கர - கப்பத்துக்கும் - உபமான யோ - பரிஜன கணங்களுக்கும் - பேரான போது - வ - ப்ராணம் - ஜ - ப்ராணி ஜந்துக் களுடைய ஸர்வ அவயவங்களிலே - ஜ பறக்கி றதினிடத்தில் - அதாவது - த்ரு வயிக்குப் பேரான போது ஸ்ரீ - வியக்ருதிக்கும்பெயர் -

ஸௌ ஹ்ருத ஸௌஹார்த்த கௌஸ்துப

ஷ் வோஹம் காக ஸ்ரீமணி ||

வமும் - இது - ஸௌஹ்ருத - வத்துக்குக்கும் - ஸௌ ஹார்த்தத்துக்கும் கௌஸ்துப - பம் தக்குக்கும்பேரானபோது - காக - காக்கைக்கு ம் - ஸ்ரீமணி - வமணிக்கும்பேரானபோ து -

வாதஸ் ஸ்வாதீ வாதாயன

ஸ்வ வாதானஜதி ||

வாதஜ - இது - வாதாயனம் - வாயு ஸஞ்சா ரத்துக்குப்பேரானபோது - வாதாயன கா த்தை யதித்தவனுக்குப்பேரானபோது -

[illegible]

...த்தாலே-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]னுக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]னுக்குப் பேரானபோது-[illegible]புலிக்கும்-[illegible]பாம்புக்கும்பேரானபோது [illegible]

[illegible] இது [illegible]த்துக்கும்-[illegible]-விதைக்கும்-கிடாரி கிட்டத்துக்கும் பெயர்- கிட்டமென்பது-[illegible]மான [illegible]த்துக்குப்பெயர் - சிட்டக்கல்லுக்குப்பெயரொன்றாகவு-

[illegible] இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும் பெயர்-

[illegible] இது [illegible] ஆணிக்கும் [illegible]த்தாலே [illegible]க்கும் பெயர்- முழங்கையிகவப்பேரானபோது-[illegible]

[illegible] இது-[illegible]களைக்கும்-[illegible] அடையாளத்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]க்கும் - இதன் மயில் [illegible] மீசையுடைய [illegible]க்கும்-[illegible]த்துக்கும்-காதோலைக்கும்பேர்

[illegible] இது-[illegible] சித்திரங்கள் முதலானவேலையை அறிபுதலுக்கும்-[illegible] செவ்முடைய[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்தாலே [illegible]னில் பதிஞாறும்-[illegible]த்துக்கும் - [illegible]க்கும்-வட்டிக்கும்-கணக்குவைக்கிறத்துக்கும்பேரானபோது-[illegible]திக்கும் - [illegible]மானவைத்துக்கும்பேரானபோது-[illegible]

[illegible] இது-[illegible]-கோழிக்கும்- [illegible]க்கும் [illegible]த்தாலே- கட்டிக்குப்பெயர்.

[illegible] இது-[illegible]

[illegible]

...த்திறுடைய - [illegible] ஜ த்திறுடைய விகாரவிகாரத்தில் அதாவது - [illegible] பொங்குதலுக்கும் [illegible] விதகாலுத்துக்கும் [illegible] - [illegible]செக்கும் - [illegible] விசாலத்காலே - [illegible] களைக்கும் [illegible] ஜத்துக்கும் - [illegible] ணத்துக்கும்பேர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] த்துக்கும் [illegible] - பக்ஷிகளுக்கும் - [illegible] லே ஏலத்துக்குபேரானபோது - [illegible] - கறுப்பு வ[illegible]வுக்குப்பேரானபோது - [illegible] க்கும் - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] ஷிக்கும் - [illegible] க்கும்பேர்

[illegible]

உவமா இது - [illegible] அபரூக்காங்கல்ஹ ஜிக்கும்பேரானபோது - [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும் - கல்லுக்கும்பேரானபோது [illegible]

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] - [illegible] கத்துக்கும் [illegible] - ஜனத்துக்குப்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - ந - இது - [illegible] - முதலதுக்கும் [illegible] விழுதுக்கும் [illegible] த்துக்கும் பெயர்

[illegible]

[illegible]

ஜாலம் - இது - [illegible] த்துக்கும் [illegible] லக்கும் - [illegible] க்கும் - [illegible] - பூமொக்குக்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும் பேரானபோது - ந - புடலற்செடிக்கிப்பேரானபோது - [illegible] - அப்போதஜா [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் [illegible] - நல்லநடைத்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] பயிர் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் இதன்றி

[illegible]

கடுசு |

| | |
|---|---|
| | [illegible] - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] க்கும்பெயர். |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - வீடுமேல்கூரைக்கும் - |
| [illegible] | [illegible] த்துக்குப்போன |
| | போது [illegible] த்துக்குப்போன |
| | போது [illegible] |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible] முக்கும் - [illegible] |
| | [illegible] த்துக்கும் - [illegible] யில் வில்நா |
| | ணுக்கும் - உள்ளங்கைக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible] த்துக்கும் - |
| | [illegible] - குற்றமணியிடைக்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] |
| | [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] |
| | க்கும்பெயர் - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] த்துக்குப் போன |
| | போது [illegible] மானதுக்குப்போன |
| | போது [illegible] - |
| [illegible] | [illegible] - இது - [illegible] - [illegible] லே |
| [illegible] | [illegible] நாட்டப்பட்ட [illegible] - பள்ளத்தில் அதாவது |
| | பசுக்கள் நியிக்கும்வகை நாட்டின பள்ளத்துக் |
| | குப்போனபோது - [illegible] - கொம்புக்குப்போன |
| | போது - [illegible] - |
| [illegible] | [illegible] இது - [illegible] - [illegible] க்கப்பட்ட |
| [illegible] | வைத்துக்குப்போனபோது - [illegible] |
| | த்தாலே - [illegible] மானவை யென்றுசிலர் - [illegible] |
| | ஒன்றுக்கும் - [illegible] - எல்லாத்துக்கும் போ |
| | னபோது - [illegible] - |
| [illegible] | [illegible] - இது [illegible] த்துக் |
| [illegible] | [illegible] த்துக்கும் - [illegible] |
| | [illegible] த்துக்குப் பேறனபோது - [illegible] |
| | [illegible] க்கப்பட்டவைத்துக்குப்பேறனபோது [illegible] |
| [illegible] | [illegible] இது [illegible] |

க்கும்-[illegible]த்தாலே-அளிருக்கும் வீணாத [illegible]

[illegible]த்துக்கும் பவளத்துக்கும் பெயர்-

[illegible] | [illegible] - இது - ஜ[illegible] [illegible] டையவனுக்கும்-[illegible]த்தாலே பெருத்தவனுக்கும்பெயர்-

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible] மேபெள்ளத்துக்கும்-[illegible]-மேட்டுப்பல் கோரைப்பல் உடையவனுக்கும்-[illegible]-ஒரமானவைத்துக்கும் பேர்-

[illegible] | நசுo | [illegible] - இது - [illegible]மான வைத்துக்கும் - [illegible]-தெரிந்தவனுக்கும்-[illegible]த்தாலே கோவிலுக்கும்- [illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible]-[illegible]னுக்கும் - [illegible] - சிறையானுக்கும்போரானபோது-[illegible]த்தாலே-குரிவேனுக்கும் பேரானபோது [illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பேரானபோது-[illegible]-

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible]-அசையுதனுக்கும்-[illegible]-[illegible]யுடைத்தானவைத்துக்கும்பெயர்-

உதிதாஸ்க | [illegible] - என்கிற - [illegible]த்தையெடுத்திருள்ள நாநார்த்தவர்க்கங்கள் - உதி-முடிந்தது-

---

[illegible] | [illegible] - நாட்டுக்கும்- [illegible] நாட்டுத்தியிக்கும்பெயர்-

[illegible] | நகூக | [illegible] - பிறக்குதலுக்கும் - [illegible]னுக்கும்-பின்னும்-[illegible]த்துக்கும்பேர்-

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible]க்கும் - [illegible]-[illegible]யமாயிருக்கிறவனுக்கும் பெயர்-

[illegible] | [illegible] - இது - [illegible]-[illegible]வுக்கும்-[illegible] - ஆகுகிறவனுக்கும் - [illegible]-வ்ருக்ஷத்துக்கும் - [illegible]-[illegible]னுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] தத்துக்கும் - [illegible] ஆட்டுக்கும் - [illegible] னுக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] அழைக்குதலுக்கும் - [illegible] யஜ்ஞத்துக்கும் பேர்

[illegible] - இது - [illegible] களுடைய உண்டாகுதலுக்கும் - [illegible] வத்துக்கும் - [illegible] யத்துக்கும் - [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] வுக்கும் - ஜந்ம - பிறக்குதலுக்கும் - பின்னும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் பெயர் -

[illegible] | [illegible] |

[illegible] - இது - [illegible] - பிறக்குதலுக்கும் [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] திக்கும் பேர்,

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] வெளி ஒளிக்குதலுக்கும் - [illegible] - திரஸ்கரிக்குதலுக்கும் - [illegible] த்தாலே - கவடுத்துக்கும் பெயர் -

[illegible] | [illegible] |

[illegible] - இது [illegible] உப்புதலுக்கும் [illegible] - கொவத்துக்கும் - [illegible] பிறக்குதலுக்கும் - [illegible] பண்டிகைக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] வத்துக்கும் - [illegible] - பெரியவர்களுடைய - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்தாலே - [illegible] வத்தைக் குறிக்கிற - [illegible] விசேஷமாதிகளுக்கும் பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - காரணமானவைத்துக்கும் - [illegible] - முதலில் உண்டாயிருந்தவை - அறியுதலுக்கும் - [illegible] - [illegible]

மானவைத்துக்கும்-அகாரத்தாலே - [illegible]
[illegible]ரத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது - [illegible]
[illegible]க்குப்போனபோது-[illegible]- [illegible]
[illegible]யிக்கப்பட்டவைத்துக்குப்போனபோது-த-
[illegible] - [illegible] மானவைத்துக்குப் போன
போது- [illegible]

[illegible]-இது-ஜா[illegible]-ஜாதிக்கும் போனபோ
து-[illegible]-சூத்ர நானென்கிறதற்குப்போனபோ
து த-[illegible]-சூத்ரெ-தன் [illegible] மானவை
த்துக்குப்போனபோது-[illegible]- [illegible]த்துக்குப்பே
ானபோது-[illegible]-த-

[illegible] - இது - [illegible]
[illegible]யினுடைய-கடி-கடி[illegible]த்தில்-
[illegible] த்தினுடைய [illegible]- முடியில்-
அதாவதுபிடவைமுடிக்கும்- [illegible]
முதல்பணத்துக்கும்-[illegible]த்தாலே- பத்தய
ம்கட்டின [illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது - [illegible] - [illegible]க்கும்-
[illegible]-நரிக்கும்பெயர்-பின்னும்கடுக்கா
ய்செட்டிக்கும்,நெல்விச்செடிக்கும்போனபோ
து-[illegible]க்கும்போனபோது [illegible]
த்துக்குப்போனபோது த-

[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும் - [illegible]
[illegible]-[illegible]டுக்கும்பெயர்-பின்னும் - [illegible]
த்துக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது - [illegible]த்துக்
கும்-[illegible]-[illegible]ணத்துக்கும்- [illegible]
[illegible]மத்துக்குப்போனபோது-த - [illegible]
[illegible]-[illegible]வுக்குப்போனபோது [illegible]- த-

[illegible] இது - [illegible]க்குப்பே

| [illegible] | ...னபோது-[illegible] [illegible]-ந, கவிக [illegible] [illegible] க [illegible] தனுக்குப்பேரானபோது-தி |
| --- | --- |
| [illegible] | வா[illegible] என்கிற-[illegible]த்தை-[illegible]ள-[illegible]ங்கள்-[illegible] முடிந்தது- |

---

| [illegible] | வி[illegible]-இது-[illegible]வெ[illegible]க்கும்-[illegible]னுக்கும்பெயர்- |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]க்கும்-[illegible]த்துக்கும்- [illegible] புலியோடேயாகிலும் யானையோடேயாகிலும் சண்டைபோடுகிறவனுக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]களுக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும் [illegible]மூங்கிலுக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | வி[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]மானைவைத்ததுக்கும்பெயர் |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]-[illegible]விக்கும்-[illegible]த்துக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]யனுக்குப்பேரானபோது-[illegible]னுக்கும்-[illegible]-உருகிறவனுக்குப்பேரானபோது-தி- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]ஜத்துக்கும் [illegible]குதிக்கும்- [illegible]த்துக்கும்-பின்னும் [illegible]விக்கும்பெயர்- |
| [illegible] | [illegible]-இது [illegible]-ஜ[illegible]த்துக்கும்-[illegible]க்கும்பெயர் - அப்போது-[illegible]- |
| [illegible] | [illegible]-இது-[illegible]-[illegible]ங்களான-[illegible]-[illegible]கள்-அதாவது [illegible]முதலான[illegible]களுக்கும்-[illegible] |

மாத்ருஷாலிஷாயகா ||௩௭௧||

தாலே - வதிக்கும் - வரை திறுணிக்கும்பேர் -

ஆமா - ஸீ இது - ஆயதாகபிகமான - த்ருணா

லி கல்பெஷிக்கும் - கவிமபத்தாலே - திக்கு

க்குப்பேர் -

வமாஸீ கரிணிவம்ய்யா

வமா - ஸீ - இது - ஸீ ஸீ க்கும் கரிணி - யா

னைபேடுக்கும் வம்யா - மலட்டுபசுவுக்கும்பெயர் -

பின்னும் - கபிகமானவைத்துக்கும்பெயர் - அப்

போது - கி -

த்ரு ஞானேஜ ஞதஸிதி த்ரு ||

த்ருக் - ஸி - இது ஞானே - ஞானத்துக்குப்பேரா

னபோது - ஸீ ஞாதஸி அறிந்தவனுக்குப்பே

ரானபோது தி - பின்னும் - நெத்ரத்துக்கும் -

பார்வைக்கும்பெயர் - அப்போது - ஸீ - பார்க்கி

றவனுக்கும்பெயர் - அப்போது - தி -

ஸாந்தகர்மா ஸாஹஸிகக்க

டோரவஸ்ருணாவலி ||௩௭௨||

கக்கர்ம - தி இது - ஸாஹஸிகஸாஹஸமு

டையவனுக்கும் - கடோர - கெட்டியானவைத்து

க்கும் - ஸ்ருணாவலி - வெமூச்சுக்கும் - கவிம

பத்தாலேடுமையில்லாதவனுக்கும்பெயர் -

வ காமோ திவ லிஜவி

வ காமம் - தி - இது - அதிவ லி - ஜலி - மிக

வும் - வ லிஜமானவைத்துக்கும் - கவிமபத்

தாலே - வெய்யனுக்கும்பெயர் - அப்போது - வ -

ப்ரமாஜ லிவாமிமா ||

வாமிமம் - ஸீ இது - ப்ரமன ப்ரமவுக்கும் -

கஜ லி - அறிவில்லாதவனுக்கும் - கவிமபத்

தாலே - கருவனுக்கும்பெயர் -

கொமோஸீ கடுமைபு

வியாஜயத்னவதிவ்யயோ ||

கொமம் - வ - த - இது - கடுமை - அரும்புக்கு

ம் - வ்யாஜ - கத்திவுனைக்கும் - கயத்ன -

த்திறுடையஜவமாக்ஷு றைத்துக்கும் - திவ்ய

யோ திவ்ய வ ஸாணஜைத்துக்கும்பெயர் -

ஸாந்தா - ம - என்கிற சுலோகத்தை சுகித்திரு

ள்ள - நாநார்த்தவர்க்கம் - முடிந்தது -

உதிமாந்தா

---

[illegible]

கதிஷி [illegible] -இது- [illegible] -தெவதைகளுக்கும்- [illegible] த்தக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது-ஆக-ஆதாவுக்கும்- [illegible] க்கும்பெயர்-

[illegible] -இது- காக-காக்கைக்கும் - [illegible] த்தைத்தின்கிற [illegible] - [illegible] அதாவது நாரைவகூஷிக்கும்பெயர்

[illegible] -இது- [illegible] -புல்லுக்கும்- [illegible] - கொடிபொதறுக்கும்- [illegible] த்தாலே- [illegible] த்துக்கும்-ஒலர்ந்தகாட்டுக்கும்- [illegible] த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது- [illegible] - கயற்றுக்கும் [illegible] -கிரணத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது [illegible] - அனுப்புத லுக்கும் [illegible] -வீசுதலுக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது- [illegible] த்துக்கும்- [illegible] த்தாலே- [illegible] ங்களுக்கும்-எறுதுக்கும்-பக்கத்துக்கும்பெயர்

[illegible] -இது- [illegible] - தலைக்கு பூசுத்துகிற சாறுவைமுதலானவைத்துக்கும்- [illegible] -கிரீடத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] -இது- [illegible] -வியல்வு [illegible] ண்டானவனுக்கும் [illegible] -எலிக்கும் - [illegible] த்துக்கும்- [illegible] -வு [illegible] த்துக்கும்பெயர்- சிலர் [illegible] த்தில்சொன்ன - [illegible] - என்கிற [illegible] த்தை [illegible] - என்றிவ்விடத்தில்சொன்னார்கள்-

[illegible] -இது- [illegible] - குதத்துக்கும்- [illegible] -பார்ச்சிலைகளுக்கும் - [illegible]

[illegible]

ஆடுகிறபலகைக்கும்-[illegible]த்தாலே-[illegible]விக்குதலுக்கும்பெயர்-

[illegible]. இது-[illegible]-[illegible]யத்துக்குட்பேரானபோது-[illegible]-பாச்சிகைகளுக்கும்-[illegible]-அ. குந்தமணியிடையுள்ளவைத்துக்கும் [illegible]-வண்டிவுள்வாயிக்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible] பனைமரத்துக்கும்பேரானபோது [illegible]-

[illegible]-இது-[illegible]க்கும்-[illegible] முட்டைநெருப்புக்கும்பேரானபோது [illegible] சொல்லத்தக்கது-அதாவது-[illegible]க்கிப்பேரானபோது-[illegible] என்பதுக்கு [illegible]-

[illegible] இது-[illegible]த்தனத்துக்கும்-[illegible]-[illegible]ன்செய்கிறவேலைக்கும்-[illegible]த்தாலே-[illegible] யெடுப்புஓயரத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]த்தாலேவிஷத்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது-[illegible]-கப்பத்துக்கும்-[illegible]த்தாலே-[illegible]த்துக்கும்பெயர்-

[illegible] இது [illegible]த்துக்கும்[illegible]த்தாலே-[illegible]த்துக்கும்பேர்-

[illegible] இது-[illegible]- மழைக்கும்-[illegible]த்துக்கும்-[illegible]ங்கள்-முதலான [illegible]ங்களுக்கும்-[illegible]ங்களுக்கும்பேர் [illegible] என்ற-[illegible]ண்டுஅப்போதும்- இதுதான் [illegible]

[illegible]-இது-[illegible]த்துக்கும் [illegible]-பார்க்குதலுக்கும்- [illegible]

[illegible]

கும்பெயர் - [illegible] என்று [illegible]
மூண்டு - அப்போதுரொண்டிக்கும்பெயர்.

[illegible] [illegible] இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] - கேட்கிறதற்கும் - [illegible] - [illegible]க்கும்பெயர்.

[illegible]

[illegible] [illegible] இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible]தலேசீ[illegible]க்கும்பெயர்.

[illegible]

இது முதற்கொண்டு [illegible]ங்கள் - முடியு[illegible]றவரைக்கும் - [illegible] -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] எல்லாமென்குத[illegible]க்கும் - [illegible] - [illegible]க்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] இது [illegible]ய் அறிவுதலுக்கும் - [illegible]ங்களுக்கு [illegible]யாளவனுக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]ல்லா தலைத்துக்கும் - [illegible] - தளர்த்திக்கும் பெயர்

[illegible]

[illegible] என்கிற [illegible]த்தை - [illegible] துள்ள [illegible]ங்கள் [illegible] - முடிந்தது -

---

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible]த்துக்கும்பெயர் - பின்னும் [illegible]யில்லாத [illegible]வுக்கும் [illegible]வுக்கும் [illegible]வுக்கும் [illegible]யில்லாதவனுக்கும் [illegible]க்கும் [illegible] மானயோ[illegible] [illegible]னுக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible]னுக்கும் - [illegible]க்கும்பெயர்

[illegible]

[illegible] - இது, [illegible] - கன்றுக்கும் [illegible]த்துக்கும்பெயர் -

[illegible]

[illegible] - இது - [illegible]

[illegible] கூழிகளுக்கும் - அகாரத்தாலே - தைவதை களுக்கும் - பக்ஷிக்கும் பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] களுக்கும் விசேஷத்துக்கும் - வீர்ய வீர்யத்துக்கும் - [illegible] களுக்கும் - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - [illegible] வத்துக்கும் பெயர் விசேஷமென்பது - ஐமுஷம் - விசேஷம் - வீர்யமென்பது - பலத்துக்கும் - [illegible] முமென்பது, [illegible] மானதும் - புளிச்சத்தண்ணியும் -

[illegible] - இந்த - [illegible] - [illegible] - கிரீடாதி [illegible] முதலிய ஆபரணங்களுக்கும் - [illegible] - கிரீடாதி பரிவார ஆபரணங்களுக்கும் பெயர்

[illegible] - இது - [illegible] க்களுக்கும் - [illegible] - [illegible] - கிரணத்துக்கும் பேரானபோது - [illegible] த்துக்கும் [illegible] யத்துக்கும் பேரானபோது [illegible] -

[illegible] - இது - விஷ்ணு - விஷ்ணுவுக்கும் - அகாரத்தாலே [illegible] வுக்கும் - [illegible] னுக்கும் பெயர் -

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] னவன் - வேறுமென்குதனுக்கும் - [illegible] யோர் - பாம்புக்கோரைப்பல்லுக்கும் பெயர் -

[illegible] - [illegible] - [illegible] ஒன்றும் - [illegible] மானவன் - எப்போதுகப்படுமென்கிற [illegible] விசேஷத்துக்கும் பெயர் - பின்னும் - விஷயாளிகளுக்கும் பெயர் - அப்போது - [illegible] -

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] - திருட்டுத்தனம் - [illegible] முதலான - [illegible]

வ்யாவாரமும்-அதாவது-திருட்டுத்தனத்துக்கு ம்-சூழ்வெதத்தினாலே-அடிக்குதல்-கட்டுதல்-முத லானவைத்துக்கும்-வகாரத்தாலே-கொல்லுத லுக்கும்பெயர்-

வ்யஸாவ்ஷாவி — வ்யஸாக்ஷ:-ஸ்ரீ-இது-ஸாவி பெண்குதிரை க்கும்-ஸவிஸவத்தாலே-பெத்ததாயிக்கும்பேர்

ஸூக்ஷ்மவனரோடஸ்வன — ரோடஸீ-ஸ்ரீ-இது ஸூக்ஷ்-ஸூக்ஷிக்கும் - ஸூக்ஷ்ம வன-ஆகாசத்துக்கும்பெயர்-

ரோதஸீவதே [க்ருஷ] — ரோதஃ-ஸ்ரீ-த-இது - தே- அந்தஸூக்ஷிக்கு ம்-அந்த-ஆகாசத்துக்கும்பெயர்-

ஜாஜஹாஸாரஸஸ்வ்யவஸ்வ்யவ — ஸவிஃ-ஸ்ரீ-ஸ்ரீ-த இது-ஜாஜ்வளரிச்சலுக்கு ம்-ஹாஸோ-காந்திக்கும்பெயர்-

ஜொதிஷ்ஷத்தெதத்ருஷ்டிஷ — ஜொதிஃ-ஸ்ரீ-த-இது ஸ-நக்ஷத்ரத்துக்கும்- தெஜஸ்-தேஜஸ்ஸுக்கும்-த்ருஷ்டிஷ- த்ருஷ்டிக்கு ம்பெயர்-பின்னும-ஸூர்யனுக்கும்-அக்னிக்கும- பெயர்-அப்போது-வரு-

வாவவாராயஸொரஸ்கூ — ஆமஃ-ஸ்ரீ-த இது-வாவ-வுவத்துக்கும் - ஸ வாராயஸொ-ஸவாராயத்துக்கும்பெயர்-

வமவாஜ்ஞாதிரோவயஃ — வயஃ-ஸ்ரீ-த இது-வமவக்ஷிக்கும்-வாஜ்ஞ திரோஃ-வாஜ்யனவஸ்வயஸ்ஸுகளுக்கும் பெ யர்-

தேஜஸ்வஷீஷயொவதெ — வஸ்ஃ-ஸ்ரீ-த இது-தேஜஃ-தேஜஸ்ஸுக்கும்- வஷீஷயொஃ-விசெஷத்துக்கும்பெயர்-

தேஜஸ்வஸுதவதேஜஸொ — தேஜஃ-ஸ்ரீ-த-இது-உதவபண்டுகைக்கும்-தே ஜஸொஃ-தேஜஸ்ஸுக்கும்பெயர்-

ரஜோமனெவிஸ்வவெ வ — ரஜஃ-ஸ்ரீ-த-இது-மனெவி-ரஜோம த்துக்கும்-ஸ்ரீ வெவெ-ஸ்ரீ ஸவிட ரஜஸ்ஸுக்கு ம்-ஸவிஸவத்தாலே-யஜ்ஞிக்கும்பெயர்-

ராஹுவஸாஜெஹமனெதஃ — தஃ-ஸ்ரீ-த-இது ராஹுவ-ராஹுவுக்கும் ஸாஜெ-இருட்டுக்கும் மனெதஜோமனத்

[illegible] க்குப்பெயர் - [illegible] வுக்குப் பேரானபோது - [illegible] - என்றுசிலர் -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] மாயதீ முதலான [illegible] களுக்கும் - [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே - வெ [illegible] த்துக்கும்பெயர் - [illegible] க்குப்பேரானபோது [illegible] ரத்தி லுமுண்டு -

[illegible] | [illegible] ஸ் - இது - [illegible] முதலாகவுடையக [illegible] முதலான [illegible] களுக்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] த்துக்கும்பேரானபோது - ந - [illegible] வுக்கும் [illegible] த்துக்கும்பேரானபோது - [illegible] -

[illegible] | [illegible] ஸ் - இது - [illegible] த்துக்கும் பேரானபோது - ந - [illegible] மார்கழி [illegible] த்துக்குப் பேரானபோது - [illegible] -

[illegible] | [illegible] ஸ் - இது - [illegible] த்துக்குப்பேரானபோது - ந - [illegible] - ஆவணி [illegible] த்துக்குப் பேரானபோது - [illegible] -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்தாலே வெம [illegible] த்துக்குப்பெயர் [illegible] முமுண்டு -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] பாதுக்கும் - [illegible] - [illegible] த்துக்குப்பெயர் -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] - [illegible] க்கும் [illegible] - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] - [illegible] யங்களுக்கும் [illegible] - [illegible] - நதியி னுடைய - [illegible] - வெம த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] | [illegible] ஸ் - ந - இது - [illegible] த்துக் கும் - [illegible] காசிக்கும் [illegible] த்துக்கு

ம்-ஸாலெ வி-ரெதஸ-க்கும் - சவிஸஸத்தா லே-திரஸ்காரத்தை-யடைகிற பவிருக்கு தனுக்கும்பெயர்-

(யதிஷ.)|

இதுமுதற்கொண்டு - ஸாங்கங்கள்-முதியுகிறவனாக்கும்-திஸஸிம்மத்தில்-ஹ்ரஸ்வத்தை விட்டுமற்றஸங்கள் - ஸம்ஸ்காரமாகும்-

விதாநிஷ்ட

விதாநஷ்-திரு-இது-விஷம் - அறமுகமுடையவனுக்கும்-அகாரத்தாலே, குரஜனுக்கும் விதாஸனுக்கும்பெயர்

ஹ்ரஸ்வ...

ஹ்ரஸ்வ-திரு-இது ... கொல்லு கிறவனாவமுடையவனுக்கும் - சவிஸஸத்தாலே ... மானதற்கும்-சஜனுக்கும்பெயர்-முன்னேசொல்லப்போகிற ஜ்யாயஸங்கள் முதலானவை ... ஸாமாஸத்தில் வதிக்கும்-

(திஸயெசவீ)|

ஜ்யாயாநு ...

ஜ்யாயாநு-ஸ்-திரு-இது-வ்ருத்த-மிகவும் வ்ருத்தனுக்கும்-...யொ-மிகவும்-...னுக்கும்பெயர்-

கநீயாம்...வா...யொ||

கநீயாநு-ஸ்-திரு-இது - யுவா- நல்லவயஸ்யுடையவனுக்கும்-...யொ-மிகவும்-...னுக்குமபெயர்-

வரீயாநு...வரயொ

வரீயாநு-ஸ்-திரு-இது-உரு-மிகவும்பருவானவைந்தக்கும்-வரயொ-மிகவும் ...னுக்கும்பெயர்-

ஸாயீயாம்...ஸாதயொ||

ஸாயீயாநு-ஸ்-திரு-இது-ஸாது-மிகவும்நல்லவனுக்கும் ஸாதயொ-மிகவும்...மானவனுக்கும்பெயர்-

இதிஸாந்தா:|

ஸாந்தா:-ஸ-என்கிற அக்ஷரம்-அந்தத்திலுள்ள நாநார்த்தங்கள்-இதி முடிந்தது-

---

உ ... விஸ்ஸம்

... இது-... -எலைக்கும்- சவிஸஸத்தாலே மயிலிறகுக்கும்பெயர்-

[illegible]

[illegible] இது - [illegible] குடித்தக் கும் [illegible] ஹணங்களுக்கு ம் - [illegible] - முதலான - [illegible] ங்களுக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] - வாசப்படிக்கு ம் [illegible] - குடிமியில்குட்டியவை [illegible] க்கும் - [illegible] - கஷாயத்துக்கும் - [illegible] சொருகுகைக்கு ஆதாரமாய்சுவரில்புதைத்த கட்டைக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] - திராசுக்கோலி னுடைய [illegible] க்கும் - [illegible] - குதிரை - [illegible] - முதலா னவைத்தினுடைய [illegible] - கடிவாளத்தில் அதா வது குதிரைமுதலானவையைக்கட்டுகிற கடிவா ளம்முதலானவைத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] - [illegible] க்கு ம் [illegible] - [illegible] வாரத்துக்கும் - [illegible] வாங்கி க்கொள்ளுதலுக்கும் [illegible] முதலுக்கும் - [illegible] த்துக்கும்பெயர் -

[illegible] இது [illegible] - [illegible] க்கும் - [illegible] த்தாலே [illegible] க்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] னுடைய - [illegible] த்துக்கும் - [illegible] த்தாலே யானைமாவட்டிக்கும் - [illegible] க்கும் - திகளத்துக்கும் ஒசரத்துக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] த்துக் கும் - [illegible] த்தாலே - தண்டுவரிசையாய் - நிற் குதலுக்கும்பெயர் -

[illegible] இது - [illegible] னுக்கும் [illegible] த்தாலே - பாம்புக்கும்பேர் -

[illegible]

இது - [illegible] - [illegible]க்கும் - [illegible] [illegible]க்கும் - [illegible] - [illegible]க்கும்பெயர் -

[illegible] - இது - [illegible] [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - [illegible]வுக்கு [illegible] - [illegible]மான - [illegible] - [illegible]வுக்கும்பெயர் -

[illegible] - என்கிற [illegible] - [illegible]த்திலுள்ள - [illegible]ங்கள் - இதி முடிந்தது -

---

[illegible] - இவ்விடத்தில் - [illegible] முடிந்ததென்றுதோன்றும்படி செய்கிற தற்காக - [illegible] என்கிறதற்கு முன்னே - [illegible]யில் சொல்லத்தக்க [illegible]ங்கள் - [illegible]யங்களென்றுசொன்னார் - அதிலேயும் [illegible]த்தாலே - முன்னதாய் [illegible]யங்களும் - பிற்பாடு - [illegible]யங்களும் சொல்லப்படுகிறதென்று தெரியவேண்டியது -

[illegible] - [illegible] - [illegible] முடைய [illegible]ங்கள் - இதி முடிந்தது -

---

[illegible] - இது - [illegible] - கொஞ்சமென்கிற [illegible]த்துக்கும் - [illegible] - ஒருக்கியைக்கிசரியாய் சொல்லுகிறபோது - அத்தோடேகூடஎன்கிற [illegible]த்திலும் - [illegible] - ஒருக்கியைக்கிசரியாய்ச்சொல்லுகிறபோது அதமட்டுக்குமென்கிற [illegible]த்திலும் - [illegible] - [illegible]கியையிலுடைய - [illegible]யத்தாலே - [illegible] - பிறக்கிறதினிடத்தில் - [illegible]தாவது கிரியாயோகத்தில்பிறந்த கிரியா[illegible] [illegible]த்திலும்வதிக்கும்

| | |
|---|---|
| [illegible] | ௬-ஆ- இது [illegible] நினைவிலும்- [illegible] வாக [illegible] ணத்திலும் வதிக்கும் [illegible] இதுக்கு [illegible] என்றத்தினாலே [illegible] யில்லை |
| [illegible] | ௭-ஆ இது- [illegible] வத்திலும்- [illegible] யொ- [illegible] யிலும்- வதிக்கும்- |
| [illegible] | ௮-ஆ- இது [illegible] வத்திலும் [illegible] யிலும்- [illegible] கொஞ்சமென்கிற [illegible] த்திலும் வதிக்கும்- |
| [illegible] | ௯-ஆ- இது [illegible] அதட்டுகிறதினிடத்திலும்- [illegible] யினிடத்திலும் வதிக்கும்- |
| [illegible] | ௰-ஆ- இது- [illegible] ரெண்டுகி [illegible] யைகளிலே ஒன்று [illegible] தமாய் ஒன்று [illegible] தமாயிருக்கிறதென்கிற- [illegible] த்திலும் [illegible] ஒருகி [illegible] யிலே [illegible] க்களுக்கு [illegible] யில்லாத- [illegible] தமாயிருக்கிறதென்கிற [illegible] த்திலும் [illegible] க்களுக்கு ஒருகி [illegible] யிலே [illegible] முண்டாகிறதென்கிற [illegible] த்திலும் [illegible] க்களுக்கு ஒருகி [illegible] யோடே [illegible] முண்டாகிறதென்கிற [illegible] த்திலும் வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible] இது- [illegible] த்திலும்- [illegible] வத்திலும்- [illegible] த்திலும் [illegible] த்தாலே- [illegible] ங்களிலும் வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible] இது- [illegible] மிகவும் என்கிற- [illegible] த்திலும்- [illegible] தாண்டுகிறேனென்றதிலும் [illegible] த்தாலே- [illegible] யினிடத்திலும் வதிக்கும்- |

ஸிதம் ஸ்ருதம் ஸ்ருதி ரஜ்ஜு

ஸிதம் - இது - வ்ருத்தம் வ்ருஸ்ருதியும் - ரஜ்ஜுவிலும் வரும்.

த்ருஷ்டிர் தேஹே தத்தமயுண

த்ருஷ்டி - இது - தேஹ - தேஹத்திலும் - தத்தமயுண - நியமத்திலும் வரும்.

ஸங்கேதம் ஸௌகவாநேஸரா

ஸங்கேதம் - இது - ஸௌ - கூடமென்கிற அர்த்தத்திலும் ஸுகவாநே - ஒருதிரம் - என்கிற அர்த்தத்திலும் வரும்.

ஜாதோ ஜந்மே ஸ்ரீவயோஃ

ஜாதம் - இது - ஜந்ம - ஜந்மத்திலும் - ஸ்ரீவயோஃ - ஸ்ரீவத்திலும் வரும்.

வ்ருதீர்ஷ்யே அவதேஜே

வரோவ்ருத்து - இது வ்ருதீர்ஷ்யே - மேற்குடிக்கிலும் - அவதேஜன்பக்கத்திலும் வரும்.

ஜாதா வ்ருத்தார்த்த விகல்ப யோஃ

ஜா - இது - ஜாவ்ருத்தார்த்த - ஜாவ்ருத்தார்த்தத்திலும் இதுவோ அதுவோ என்கிற விகல்பார்த்தத்திலும் - வரும் - ஜாவ்ருத்தார்த்தமாவது - ஸ்ரீ ஸாதாரணமும் - வ்ருஸ்ருதியும்.

பாஜா ஸதார்த்தயோ ஸதா

ஸதா - இது - பாஜா - பின்னுமென்கிற - அர்த்தத்திலும் - ஸதார்த்தயோஃ - எப்போதுமென்கிற அர்த்தத்திலும் வரும்.

ஸாகஸ்ர வ்ருத்து ஸூதஜ்ஞ ஸ்ருதி யோஃ|நகூஅ|

ஸாகஸ்ரம் - இது - வ்ருத்து ஸூதஜ்ஞ வ்ருத்து ஸூதத்திலும் - ஸ்ருதியோஃ - ஸாமமென்கிறதிலும் வரும்.

வேதஜார்ஜ கவார் ஸமுதா ஷவிஸயோஃ ஜ்ருமொலக|

வேத - இது - வேத - வேதத்திலும் - ஜார்ஜகவாதமெயிலும் - ஸமுதாஷ - ஸமுதாஷத்திலும் - விஸய - ஜ்ருமயத்திலும் - ஜ்ருமொல - அழைக்கிறதிலும் வரும்.

ஸமுதாஷே ஜாஜ கவாயாம வாக்யார்த்த ஸவிஷாதயோஃ|

ஸமுத - இது - ஸமுதாஷ - ஸமுதாஷத்திலும் ஜாஜ கவாயாதமெயிலும் வாக்யார்த்த - வாக்யார்த்தத்திலும் - விஷாதயோஃ - துக்கிக்கிறதிலும் வரும்.

வ்ருத்திர் வ்ருத்தியஸ்ரீஸ்ரவா ஸ்ருதார்த்த வ்ருயோமகஃ|

வ்ருத்தி - இது வ்ருத்தியஸ் - ஸாத்ய ஸாத்தியத்திலும் - ஸ்ரீவ ஸாதாரிய தெபகளினாலே எல்லா

[illegible] வையும் [illegible] கமாய் [illegible] க்கிறதென்கிற [illegible] யிலும் - [illegible] - அடை

யாளத்திலும் - [illegible] ள - முதலானவைக்கிலும் - [illegible]

[illegible] த்திலே [illegible] காரத்தை அடைந்தவனு

க்கு செய்கிறதென்கிற - [illegible] த்

திலும் - [illegible] - [illegible] கொடுத்து [illegible]

றைவாங்கிக்கொள்ளுகிற [illegible] த்திலும -

[illegible] த்திலும் வர்த்திக்கும்.

[illegible] — [illegible] காரணத்துக்கும் - [illegible] | [illegible]

[illegible] - [illegible] காரணத்துக்கும் - [illegible]

[illegible] முதலென்கிற - [illegible] த்திலும் -

[illegible] - முதல் [illegible] வர்த்திக்கும் -

[illegible] — [illegible] | [illegible]

[illegible] - முதலென்கிற [illegible] த்திலும் -

[illegible] - [illegible] என்கிற [illegible] த்திலும் -

[illegible] முன்னேயென்கிற - [illegible] த்திலு

ம் வர்த்திக்கும் -

[illegible] — [illegible] | [illegible]

[illegible] - இந்த [illegible] - முத

[illegible] முடிவிலும் - [illegible]

[illegible] த்திலும் - [illegible] த்தி

லும் வர்த்திக்கும் -

[illegible] — [illegible] | [illegible]

[illegible] - இந்த - [illegible]

[illegible] த்திலும் [illegible] - பிம்பாடுஎன்கிற - [illegible]

த்திலும் - [illegible] த்திலும் - [illegible]

கேட்கிறத்திலும் - [illegible] எல்லாமென்

கிற [illegible] த்திலும் வர்த்திக்கும் -

[illegible] — [illegible] | [illegible]

[illegible] - இது [illegible] - [illegible] மென்கிற

இடம் - [illegible] - [illegible] யில்லாமற்செய்யுதலிலும்

வர்த்திக்கும் -

[illegible] — [illegible] | [illegible]

[illegible] - இது - [illegible] - [illegible] காரத்தி

லும் - [illegible] - இரண்டிலும் - வர்த்

திக்கும் -

[illegible]

இது-[illegible]யிலும்.வி[illegible] த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible] பின்னுலேஎன்கிற [illegible]த்திலும்-[illegible]த்திலும்-வதிக்கும் பின்னும் - [illegible]களிலும்- வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]யிலும் - [illegible]த்திலும் - [illegible] நல்லா [illegible] சொல்லுதலிலும்-[illegible]த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]யிலும்-[illegible]த்திலும் - [illegible]யிலும்- [illegible]த்தை [illegible] க்குதலுக்கும் - [illegible]- இது-இதைப்போலவே [illegible]விக்குமென்கிற [illegible]யிலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது [illegible]த்திலும்- [illegible]த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]யென்கிற [illegible]த்திலும்-[illegible]யிலும் வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible] கூடா என்கிற [illegible]த்திலும்- [illegible]த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]த்திலும்-[illegible]யிலும்-[illegible]த்தாலே- [illegible]த்திலும் வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]த்திலும் - [illegible]-இந்த- [illegible]மென்குதலிலும் வதிக்கும்-

[illegible]-இது- [illegible]யிலும் - [illegible]யத்திலும் - பின்னும் [illegible]யிலும் வதிக்கும்-

[illegible]

ஜொஷ்ம்-க- இது - [illegible] த்திலும்-வதிக்கும்-

கிம் ச- இது - [illegible] மொழியிலும் - [illegible] மொழியிலும் வதிக்கும்-

ந ச-இது [illegible] - அறிவிக்கத்தக்க [illegible] த்திலும்- [illegible] இப்படி [illegible] மென்கிற [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலும் [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலே [illegible] குதலிலும் - [illegible] மொழியிலும்-வதிக்கும்-

[illegible] ச- இது - [illegible] த்திலும்- [illegible] மென்கிற [illegible] த்திலும்- [illegible] னென்கிற [illegible] த்திலும் - [illegible] ஒழித்துக் கொள்ளுமென்கிற [illegible] த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible] -இது [illegible] மொழியிலும்- [illegible] மொழியிலும- [illegible] த்திலும்- [illegible] யப்படுத்துதலிலும்வதிக்கும்

[illegible] - இது - [illegible] த்திலும் [illegible] தலிலும்வதிக்கும்-

[illegible] - இது - [illegible] - பின்னும்என்கிற [illegible] த்திலும்- [illegible] - விசேஷத்திலும்வதிக்கும்-

[illegible] - இது - [illegible] த்திலும்- [illegible] த்திலும்-வதிக்கும்-

[illegible] - இது- [illegible] யிலேயும்- [illegible] த்திலும் - [illegible] போனகாலத்திலேயும் - [illegible] த்திலும்- [illegible] வார்த்தைதனிலேயும் - வதிக்கும்எ [illegible] த்திலும்- [illegible] மென்கிற

காலம்போனதிலேயும்-[illegible]த்தில் வாத்தத்தி
னதிலேயும் வக்கக்குமென்றார்கள்-

[illegible]-இந்தக-ம் [illegible]த்திலும்-[illegible] கொ
டுக்கவாய்க்கொள்ளுதலிலும்-வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]த்திலும்-[illegible]
[illegible]த்திலும்-மேலும்சுகத்தி
லேயும்-சுகாசத்திலேயும்-வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]-உலகவழக்கத்திலும்-
[illegible]-இது-[illegible]க்குமென்கிற-[illegible]
[illegible]த்திலும்-மேலும்-[illegible]த்திலேயும் வதிக்
க்கும்

[illegible]-இது-[illegible]த்தி
லும் [illegible]த்திலும்-[illegible]
[illegible]-அறியதிசயிக்குதலிலும்-[illegible]
தல்லவா[illegible]சொல்லுதலிலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]த்திலும்-உ
[illegible]இரண்டுபக்கத்திலும்-[illegible]த்
திலும்-[illegible]எல்லாமென்கிற [illegible]த்திலும்-
[illegible]எதிரென்கிற [illegible]த்திலும்-வ
திக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]த்திலும்-
[illegible]திலும்-[illegible]
[illegible]க்குதலிலும்-வதிக்கும்-[illegible]
[illegible]-என்றதுபோலே-

[illegible]-இது-[illegible]-தங்களுக்குள்தா
ங்கள்யென்கிற [illegible]த்திலும-[illegible]
[illegible]த்திலும்வதிக்கும்-

[illegible]-இது-[illegible]-மறைக்குதலி
லும்-[illegible]-குறிக்கென்ற [illegible]த்திலு
ம்-வதிக்கும்-

ஸாவிஷாதஸங்கோ ஶோகாதிக்ஷேபே
ககக|

ஸா-கா-இது-விஷாத-வ்யெப்படுதலிலும்-ஸங்கோ-ஶோகத்திலும்-ஆதிக்ஷேபம் — ... லும் வதிக்கும்-

கஷ்மே ஸ்ம்ருதே-தேவதெ

கஷ்மா-பா-கஷ்மா-கா-இது-கஷ-தே-ஸ்மரணத்திலும்--வெதெ-வ்யெப்படுதலிலும் வதிக்கும்-

ஹிஹெகாலவயாரணே|

ஹி-கா-இது-ஹெதள-காரணத்திலும் அவயாரணே-நிர்ணயத்திலும் வதிக்கும்-

இதிநாநாத்தாவ்யயவர்க்க

நாநாத்த-அநேகார்த்த-மூள்ள-அவ்யயவர்க்க அவ்யயங்களுடைய ஸமுதாயங்கள் இதிமுடிந்தது-

---

ப்ராயப்ராதுர்ப்ராவ ப்ர[illegible]
(ப்ராதுர்ஸ்ம்ருத்யாம்)|

ப்ராய-ப்ராதுர்ப்ராவ-ப்ர-இந்த-க-ம் ... பா-க்காலே ப்ர-ப்ரணமா ப்ராக ஏன்ற அவ்யயங்களும்-ப்ர-வஹ-காரமென்ற அர்த்தத்தில் வதிக்கும் ...

[illegible]

[illegible] ... ஆதார வஷுஅடிக்கடி யென்கிற அர்த்தத்தில் வதிக்கும்

[illegible]
[illegible]|

... ஸம்ஜ்ஞா ... மென்கிற அர்த்தத்தில் வதிக்கும்-

[illegible]
[illegible]||

... என்கிற அர்த்தத்தில் வதிக்கும்-

[illegible]
[illegible]|ககக|

... அதைதப்பித்தஎன்கிற அர்த்தத்தில் வதிக்கும்-

[illegible]

... காரணத்தில் வதிக்கும்

[illegible]|

... - கொஞ்சமென்கிற அர்த்தத்தில் வதிக்கும்-

கடாஹிஜாதக

ஸாக்ஷீ ஸாக்ஷம் ஸத்ர ஸாக்ஷாஹகுத்|

க்ஷக்கு ஷாக்ய) ஷா க்ஷ

(வ்யக்கெக)வ்யயாத்யா

க்ஷொ உகா ஷாகிஷ்க விகஷெ) கிஶ்கிஷ் ஷகவ|

தஷாகி ஷ வஷெவ (ஷாடி ஷஹ்ணெ)

(ஷூஜ்ஷ)ஹதி|

ஹிஷா(ஷீத)

யொஷ்டாஷாகக (ஜூக விதி)சகள|

தியக்ஷ) ஷாஹிதி ஜொவ

யஹம் வெயமா சகா|

(ஹை) ஷாடிவ்ஷஹெஷ தெஷஷா

ஸவயா தீகஷாஹிஷக்

(சதகிதெத)ஷஹஷா

கடாஹிஜாத-க-உ-ம்-ஒவ்வொருபொழுதுயென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்.

ஸாக்ஷீ-ஸாக்ஷம்-ஸத்ர-ஸாக்ஷ-ஸவ-க-டு-ம் கூடயென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்.

வ்யாக்ஷம் க-கம் க்ஷு-க்ய) - க்ஷக்குதையென்கிற அர்த்தம் அர்த்தம் முன்ளஅதாவது பயமொதவானக்ஷக்குத்தில்வதிக்கும்.

வ்யயாத்யா-உ-ம் வ்யக்கெ-வ்யக்கெ மென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்.

க்ஷொ-வா-கஷொ உகாஷொ-கிஷ்த - கி-கிஷ்-உ-க-க கூ-ம்-விகஷெ விகஷ த்தில்வதிக்கும்.

தஷாகி-ஷ-ஹ-ஷ-வெ-க-கூ-ம் -ஷாடிவஹ்ணெ-ஷாடிவ ஹ்ணத்தில்வதிக்கும்.

ஸ-கதி உ-ம்-ஷூஜெ ஷூஜாத்தில்வதிக்கும். [த்தில்வதிக்கும்.

ஹிஷா-க-ம் ஷீத-ஊதி-பகலெல்லாம் அர்த்த தொஷ்ட கம்-உ-ம-ஜனம்-ஊதி-வதி யென்கிற அர்த்தத்தில்-வதிக்கும்.

ஸாஹி-திஷ-க-உ-ம்-தியக்க் குறைக்குன்கிற-அர்த்தத்தில்வதிக்கும்.

வ்யடிக் வாடிக்-ஷா-ஷாடிக் - ஸம - வெஷ ஹெ-ஹொஷ-ஷ-ஹெ-க கூ-ம்- ஸம்வெயமா அர்த்தம் ஸம்வெயமா அங்களில் வதிக்கும்

ஸவயா-தீகஷா-ஹிஷக்-க-கூ-ம்- ஸமீபா அர்த்தத்தில்வதிக்கும்-ஸவயா-தீகஷா-இந்த உ-ம்-ஷ்ஷ த்தில்வதிக்குமென்றுசிலர்.

ஸஹஸா-க-க-ம்- சதகிதெ - விசாரியாதேயென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்.

முன்னே யென்கிற அர்த்தத்தில் வகிக்கும்

தேவதைகளுக்கு - ... வுடைய ... கொடுக்குமிடத்தில் வகிக்கும்-

... கலை கொஞ்சமென்கிறதில் வகிக்கும்-

... ஜநாஸ்தாத்தில் வகிக்கும்-

... அர்த்தத்தில் வகிக்கும்-

... அர்த்தத்தில் வகிக்கும்-

... அர்த்தத்தில் வகிக்கும்-

... அப்போ தென்கிற அர்த்தத்திலும் வகிக்கும்-

... அர்த்தத்தில் வகிக்கும் - ... என்றுமொன்றபேராயிச்சிலர்-

... நடுவென்றசொல்லுவதில் - ... வகிக்கும்-

... அர்த்தத்தில் வகிக்கும்-

... கமென்கிற அர்த்தத்தில் வகிக்கும் - தகுமென்று சொல்லுதல்-

... எப்போ தமென்கிற அர்த்தத்தில் வகிக்கும்-

| [illegible] | [illegible] யங்களும் [illegible] வத்தாலே [illegible] என்பதும் [illegible] இல்லையென்பதிலேயும் வேண்டாமென்பதிலும் வர்த்திக்கும். |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible] வேண்டாமென்குதலில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] த்தில் வர்த்திக்கும் இந்த [illegible] மாருதே [illegible] |
| [illegible] | [illegible] மென்கிற [illegible] த்தில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] ப்படுதலில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] தலில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] யங்களும் [illegible] என்றாலே [illegible] என்பதும் [illegible] மென்கிற [illegible] த்தில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] ப்பதில் வர்த்திக்கும் [illegible] ளென்கிற [illegible] த்தை [illegible] யும் [illegible] தலென்பதில் வர்த்திக்குமென்றுகிலர். |
| [illegible] | [illegible] த்தாலே [illegible] பொருமையினாலே [illegible] பொருதலில் அதாவது [illegible] த்திலும் [illegible] தலென்பதில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] ஒருவன் சொன்னதற்கு [illegible] உத்தரம் சொல்லுதலில் வர்த்திக்கும். |
| [illegible] | [illegible] தெரிவிப்பதால் அதாவது [illegible] யில் வர்த்திக்கும். |

[illegible] — [illegible] — தொக்க த்தகுந்ததில்லதிருக்கும்-

[illegible] — தங்கள் தங்கள் [illegible] வென்கிற [illegible] த்திலும்- தாங்கள் தாங்கள் யென்கிற [illegible] த்திலும்வதிர்க்கும்-

[illegible] — [illegible] த்தில் வதிர்க்கும். [திர்க்கும்

[illegible] — [illegible] த்தில்வ [illegible] — [illegible] இதேனென்கிற [illegible] த்தில் வதிர்க்கும் இவ்விடத்தில் - [illegible] — என்கிற [illegible] -

[illegible] — நடந்தகா [illegible] — [illegible] இறந்த [illegible] த்தில்வதிர்க்கும்-

[illegible] — [illegible] த்தில்வதிர்க்கும் [திர்க்கும்

[illegible] — [illegible] த்தில்வ [illegible] தமாய்ச்சொ ல்லுகிறவ [illegible] வுக்குக்கீழான [illegible] த்திலும் [illegible] த்திலும்-வதிர்க்கும்-

[illegible] — ஒருவன்சொன்னதை [illegible] கரிப்பதில்வதிர்க்கும்-

[illegible] — [illegible] தன்னுடைலேயென்கிற [illegible] த்தில்வதிர்க்கும்-

[illegible] — கொஞ்சத்தில்வதிர் க்கும்- [க்

[illegible] — [illegible] த்தில்வதிர்க்கு [illegible] — [illegible] க்கையாய்யெ ன்கிற [illegible] த்தில்வதிர்க்கும்-

( [illegible] )

| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-மெள்ளவென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்- |
| --- | --- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible] அர்த்தத்தில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-வெளியிலென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible] நடந்ததென்கிற அர்த்தத்தில்வதிக்கும் |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-காணுதிருக்குதலில் |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-உண்டாகுதலில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-[illegible]த்திலே-[illegible]-[illegible] சொல்லுதலில் வதிக்கும்-[illegible] [illegible]-என்றவாறுமுண்டு- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-[illegible]யில்வதிக்கும் |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-நல்லதென்று செய்தலில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible] உள்ளேயில் வதிக்கும் [illegible]-என்றவார்த்தில்-[illegible]கிறது-உள்ளேயில் வதிக்குமென்று அர்த்த- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible] பிறுடை [illegible]-அர்த்தத்தில் அதாவது-[illegible]த்திலவதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-[illegible]த்தில் வதிக்கு |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-புன்னுமென்கிற [illegible]-அர்த்தத்தில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-கெட்டதென்கி அர்த்தத்திலவதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம் [illegible]-நல்லதெ குதலில்வதிக்கும்- |
| [illegible] | [illegible]-அ-க-ம்-[illegible]-[illegible]அர்த்தத்திலவதிக்கும்- |

[illegible] வதிக்கும்-

[illegible] விஷ விஷத்தினுடைய - தீராக்கூ டனை - போக்கடிக்குதலில் வதிக்கும்-

[illegible] வதிக்கும்-

[illegible] தீநனுடைய - [illegible] நெஅழைக்குதலில்வதிக்கும்- [illegible] என்றதுமுதல்- இந்த [illegible] மென்றதிலீ-

[illegible] த்தில் வதிக்கும்-

[illegible] த்தில் வதிக்கும்- (வில்வதிக்கும்-

[illegible] மென்குத [illegible] யாய் [illegible] போனவஸ்த்துவும் - [illegible] த்திலும் - [illegible] நடக்கிறவஸ்த்திலும்- வதிக்கும்-

[illegible] நடக்கிறபக்ஷிகவில் வதிக்கும்-

[illegible] என்றஸப்தத்திலேயிறந்த- [illegible] என்கிற [illegible] கள்-முன்னாள்- மறுநாள் மறுநாள்- கீழ்நாள்- மற்றொருநாள்- இரண்டுநாளிலொருநாள்- மற்றொருநாளென்கிற [illegible] களில்- வதிக்கும்-

[illegible] - இரண்டுநாளென்கிற [illegible] த்தில்- வதிக்கும்-

[illegible] — [illegible] - மற்றநாளில் - வதிக்கும் -

[illegible] - மகை - போன - [illegible] - நாளில் - அதாவது - நேத்துஎன்கிற [illegible]த்தில் வதிக்கும் -

[illegible] - வராமலிருக்கிற [illegible]தினத்தில் - அதாவது - நாளைக்கென்கிற [illegible]த்தில் - வதிக்கும் -

[illegible] - அதிக்கப்புறத்து [illegible]தினத்தில் - அதாவது - நாளை நின்றைக்கென்கிற [illegible]த்தில் வதிக்கும் -

[illegible] - அப்போதென்கிற [illegible]த்தில் வதிக்கும் -

[illegible] - ஒருகாலத்திலென்கிற [illegible]த்தில் வதிக்கும் -

[illegible] - எப்போதுமென்கிற [illegible]த்திலும் - வதிக்கும் -

[illegible] - இப்போதென்கிற [illegible]த்தில் வதிக்கும் -

[illegible] - [illegible]ங்கள் - [illegible] - [illegible] ங்களில் வதிக்கும் - [illegible] - இது - கிழக்குதிக்குக்கும் அந்த தேசத்துக்கும் - [illegible]த்துக்கும் பெயர் - [illegible] - இது வடக்குதிக்குக்கும் - அந்த தேசத்துக்கும் பெயர் - [illegible] - இது மேற்குதிக்குக்கும் - அந்த தேசத்துக்குப்பெயர்

[illegible] - [illegible]ங்களுடைய [illegible] மானது - இது முடிந்தது -

[illegible] செய் [illegible] என்கிற [illegible] கூட [illegible]ங்களுக்கு - [illegible] செய்தும் - [illegible] [illegible]மாகவில்லையென்று நினைத்து - அந்த [illegible]த்தைக் குறித்து [illegible]த்தை [illegible] விக்கிறார் - [illegible].

[illegible] |

[illegible] |

டீகா - [illegible] - இந்த - [illegible] யில் - [illegible] முதலானவர்களிலே சொல்லப்பட்ட - [illegible]ங்களையுடைய - [illegible] என்கிற முதலான - [illegible]ங்கள் - அந்தோடே கூடியிருக்கிற - [illegible] யோகங்களின் பேரில் - [illegible] முதலான - [illegible]ங்களிலேயும் - [illegible] பேரில் - [illegible]ங்களிலேயும் - [illegible]ங்களிலேயும் - [illegible] யேப் பிறந்தவாகங்களாலே அதாவது - [illegible] - இவைமுதலான [illegible]ங்களோடே கூடினவாகங்களிலேயும் [illegible] - இவைமுதலான - [illegible]ங்களோடே கூடினவாகங்களிலேயும் - [illegible] - இவைமுதலான [illegible]ங்களோடே கூடின [illegible]ங்களிலேயுமென்று [illegible] [illegible] யாய்ச்சொல்லப்படாமலிருக்கிற - [illegible] - [illegible]ங்களை - [illegible] - தெரிந்துக்கொள்ள வேணும் - பின்னும் - [illegible]ங்களிலேயும் - [illegible]த்தை அறியுகிற உபாயத்தைச் சொல்லுகிறார் [illegible] என்று [illegible] யில்போலே - [illegible] களிலேயும் [illegible]த்தைத் தெரிந்துக்கொள்ளவேண்டியதென்று [illegible]

[illegible] - ஒயி - இந்த [illegible] யில்சொல்லுகிற [illegible]ங்களுக்கு - [illegible] யில்சொல்லிய [illegible] களிலே [illegible] வருமானால் அப்போது எந்த [illegible] வதிக்குமென்று சந்தேகம்வர அதற்குச்சொல்லுகிறார்

[illegible] | ௬௩௯ |

டீகா - [illegible] - இந்த [illegible] யில்சொல்லப்படுகிற [illegible]மான [illegible] - [illegible] - இந்த [illegible]த்தில் அங்கங்கே சொல்லப்பட்ட

விசேஷவிதிகளாலே - [illegible] பாதிக்கப்படாததானால் - [illegible] - தான் [illegible] வதிக்கிறதற்கும் - அதாவது இந்த [illegible]யில் சொல்லுகிற [illegible] [illegible]யில் சொன்ன விசேஷவிதியை விட்டுவிட்டு - மற்ற [illegible]களிலேயே [illegible] வதிக்குமென்று [illegible] - அதெப்படியோவென்றால் இந்த [illegible]யில் - [illegible] [illegible]யங்கள் - [illegible]ங்களாகுமென்கிற விதி - [illegible] [illegible] யாம் என்கிற விசேஷவிதியினிடத்தில் [illegible] வதிக்கமாட்டாது.

[illegible] யாம்

டீகா - [illegible] யாம் என்கிற [illegible] - [illegible] - என்கிற [illegible] [illegible] வருமாகையால் அதுவரைக்கும் முன்னே சொல்லுகிற [illegible]ங்கள் - [illegible] [illegible]ங்கள்.

[illegible]

டீகா - [illegible] ஒருகால் [illegible]யுடைத்தான [illegible] [illegible]ங்கள் [illegible] [illegible]ங்கள் [illegible] - [illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible]களுண்டான [illegible]களுக்குப் பேரான [illegible]ங்கள் [illegible] [illegible]த்தில் வதிக்கும் - உதாஹரணங்கள் [illegible]

[illegible] யாம் | [illegible] |

டீகா - [illegible] - மின்னல். [illegible] - கொடி - [illegible] - [illegible] வெழுக்கம் - இந்த - [illegible]களுடைய [illegible] - விசேஷவிதியில்லாதது [illegible] - இவ்விடத்தில் - [illegible]ங்களுக்கும் [illegible] [illegible]யங்களுக்கும் - [illegible] - என்கிற விதிகளாலே - [illegible] [illegible] - [illegible] மாய்ச் சொன்னார் - சிலர் [illegible] யாம் என்கிற [illegible] முண்டென்றார்கள் - முதல் [illegible]த்தில் [illegible] [illegible]யங்களான [illegible]ங்கள் விசேஷவிதியில்லாமையுடையதாகையால் - அவ்விடத்தில் இந்தவிதியில்லை

[illegible]

டீகா - [illegible] - [illegible]ங்களான உத்[illegible]ங்களோடே சேர்ந்திருக்கிற - [illegible]த்தில் - [illegible] - [illegible] - [illegible] மான [illegible] - உதாஹரணங்கள் - [illegible]

[illegible] |

டீகா - [illegible] - [illegible] சேர்ந்திருக்கிற - [illegible] - அந்த [illegible] ஆகமாட்டா [illegible] - [illegible] களங்கள் - [illegible] - [illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலும் - விதிக்கப்பட்ட - [illegible] களாகவுடைய [illegible] ங்கள் - [illegible] - [illegible] ங்கள் - [illegible] த்தில் [illegible] - [illegible] த்தில் [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்தில் [illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] - [illegible] த்தில் விதிக்கப்பட்ட [illegible] - [illegible] - என்கிற [illegible] - [illegible] ங்களாகவுடைய [illegible] ங்கள் - [illegible] ங்கள் [illegible] த்துக்கு - [illegible] - இந்தப்படியே - [illegible] த்துக்கு - [illegible] - [illegible] த்துக்கு - [illegible] த்துக்கு - [illegible] -

[illegible] |

டீகா - [illegible] - [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலும் - சூதிரத்தாலே - [illegible] யிலும் [illegible] த்திலும் [illegible] த்திலும் விதிக்கப்பட்ட - [illegible] என்கிற [illegible] ங்களாகவுடைய [illegible] ங்கள் - [illegible] - [illegible] த்தில் - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்தில் - [illegible] - [illegible] - [illegible] யில் [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்தில் - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்தில் - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] த்துக்கும் [illegible] மாகையால் - [illegible] ங்களும் - சிலஇடத்தில் [illegible] ங்களாகும் - அதற்கு [illegible] - [illegible]

[illegible] - [illegible] - [illegible]

[illegible] |

டீகா - [illegible] த்திலே [illegible] த்தில் விதிக்கப்பட்ட - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible]

என்கிறவ்ருத்யங்கள் - சுகமாகவுடையசப்தங்கள் - உதாஹரணங்கள் - ...

... இவ்விடத்தில் - ... இவ்விடத்தில் ... இவ்விடத்தில் -

இவ்விடத்தில் - ... இவ்விடத்தில் - ...

த்தில் - ... ஒருவனையொருவர் ... ஒருவன்

பேரிலொருவன் ... தைஇறைத்துக்கொள்ளுதல் - இவ்விடத்தில் ...

த்தில் ... இவ்விடத்தில் - ...

இல் ... இவ்விடத்தில் -

... த்தில் ... இவ்வி

டத்தில் ... த்தில் ...

இவ்விடத்தில் ... இவ்விடத்தில் - ...

... த்தில் ... இவ்விடத்தில் - ...

... இவ்விடத்தில் ... இவ்விடத்

தில் ... த்தில் ... இவ்விடத்தில் - ...

... பேரில் - ... த்தில் - ...

... இவ்விடத்தில் ... இவ்விட

த்தில் - ... த்தில் ... த்துக்கு - ...

... ங்கள் -

... உணாதிஷு ...

டீகா - உணாதிகளில் - ... என்கிறஇந்த ... யங்கள் - ...

மாகவுடையசப்தங்கள் - ... த்தில் வர்த்தும் - உதாஹரணங்கள் - ...

... யத்துக்கு - ... யத்துக்கு - ...

... யத்துக்கு ... ஆதிகள் | ... -

... - சப்தங்கள் - ... ஙக்களானாலும் - விசேஷமியிருக்கின்றது -

...

டீகா - ... அதாவது - ... என்கிற - ... யங்கள் ...

அதாவது - ... என்கிறவ்ருத்யங்கள் - இந்த - ... - என்

கிறவ்ருத்யத்தையும ... சுகங்களாகவுடையசப்தங்கள் - ... ங்க

ளானதும் - ... ங்களானதும் - ... - உதாஹரணங்கள் விசேஷ ...

[illegible] ஜத்தக்கு [illegible] ஒளஷமவி நியமலிங்கங்களாகிற [illegible] ஜத்தக்கு [illegible] - இவ்விடத்தில் - [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible] - இவ்விடத்தில் [illegible] இவ்விடத்தில் - [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible] - இவ்விடத்தில் - [illegible] - இவ்விடத்தில் [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible] ஜாதிகள்.

[illegible]

டீகா - [illegible] - அந்த [illegible] ஜாதிகள் - [illegible] ஸாமாந்யமாகச்சுதாலுஞ்சொல்லுகிற - [illegible] த்தில் விபிக்கப்பட்ட - [illegible] [illegible] ஸம்பந்தங்கள் [illegible] த்தில் [illegible] க்கும் - உதாஹரணங்கள் - [illegible] - இப்படியே [illegible] என்றத்திலே [illegible] களும் தெரியவேணும் -

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] - அந்த [illegible] ஜாதிகள் [illegible] - இந்த [illegible] ஜாதிகளில் - உண்டாகச்சுதாலும் எங்கிற [illegible] த்தில் - [illegible] த்தில் விபிக்கப்பட்ட [illegible] - [illegible] - உதாஹரணங்கள் - [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] த்தாலே - [illegible] களுக்கும் - இப்படியே தெரியவேண்டியது -

[illegible]

டீகா - [illegible] த்தில் [illegible] உண்டானாலும் - [illegible] ஸம்பந்தங்கள் - முதலான சில ஸம்பந்தங்கள் - [illegible] மாகும் - உதாஹரணங்கள் - [illegible] - இந்த [illegible] - [illegible] - [illegible] இவை முதலானவை தெரியவேண்டியது சிலவிஷயத்தில் [illegible] ஜாதிகள் - [illegible] மாகமாட்டாது - இவ்விடத்தில் சிலபேர் - [illegible] - [illegible] மென்றுசொல்லி - [illegible] ஸம்பந்தங்கள் - [illegible] மென்பார்கள்

[illegible] - இந்த [illegible] மாய் - [illegible] ணங்களாலே [illegible] சொல்லி இனிமேல் [illegible] சொல்லுகிறார் -

[illegible]

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible] ||

[illegible] |

[illegible]

டீகா - [illegible] முதல் - [illegible] - ஸப்தங்கள் - [illegible] - இந்த ஸப்தங்களுக்கு [illegible] பட்டணம் - [illegible] தொச்சி டீகா - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] வில்வமரம் - [illegible] - [illegible] - [illegible] - கொறைக்கொள்ளி [illegible] - கம்பச்செடி - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - என்றுசிலர் - [illegible] - [illegible] - [illegible] கத்திப்புள்ளவு [illegible] - [illegible] - வுதமில்லாதவர் [illegible] நாவில்லொன்று - [illegible] - றென்றுசிலர் - [illegible] - [illegible] மென்றுசிலர் - [illegible] - செவட்டாம்பாம்பு - [illegible] யென்றுசிலர் - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] யென்றுசிலர் - [illegible] - கிழிசல் - [illegible] - [illegible] - பாடை - [illegible] - [illegible] யென்றுசிலர் - [illegible] - [illegible] - ராஜாக்களுடைய [illegible] - [illegible] - [illegible] - பால்கற [illegible] - [illegible] - [illegible] - ஊர்க்குருவி - [illegible] - தேமல் - [illegible] மென்றுசிலர் [illegible] செம்பஞ்சுகொழம்பு - [illegible] - [illegible] கொப்புளிக்குதல் [illegible] - மாதிவுண்டானவாத [illegible] - [illegible] - [illegible] -

[illegible]

---

[illegible] - [illegible]

டீகா - முன்னே [illegible] ஸங்கங்களை யெடுக்கிறவனைக்கும் சொல்லட்டும் ஸப்தங்கள் - [illegible] விஷத்தில் வதிக்குமென்று தெரியவேண்டியது -

[illegible] [illegible] ||

டீகா - [illegible] - [illegible] யங்களோடேயும் - [illegible] யங்களோடேயுஞ்சேர்ந்திருக்கிற - [illegible] - [illegible] மும் [illegible] மும் - [illegible] - தங்கள் தங்களிலே - விசேஷங்களான - [illegible] களுடைய பெயர்களோடேயும் - [illegible] களுடைய பெயர்களோடேயும் - தங்கள் சங்களுடைய - [illegible] களுடைய பெயர்களோடேயும் - [illegible] கள் பெயர்களோடேகூட [illegible] ங்களாகும் - இந்த [illegible] ங்களிலெதுக்காகிலும் - [illegible] விசேஷமாய் விதித்திருக்கிறவிடத்தில் இந்த விதி [illegible] க்கமாட்டாதென்றறியவேண்டியது -

[illegible] ||

[illegible] ||

டீகா - [illegible] - [illegible] - [illegible] கையும், [illegible] ம், [illegible] - [illegible] தங்கள் - இந்த [illegible] க்களுடையபேரும் - நேரிட்டவிடத்தில் இவைகளில் விசேஷங்களுடையபெயர்களும் [illegible] இவைகளிலெதுக்கு விசேஷவிதியுண்டோ அவ்விடத்தில இந்தவிதி [illegible] க்கமாட்டாது அதெப்படியென்றால் - [illegible] ங்களும் - [illegible] விசேஷ [illegible] ங்களான - [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களான - [illegible] ங்களும் - [illegible] மும் - [illegible] ங்களான [illegible] களும் - [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களும், விசேஷவிதியையுடைய தாகையால் - அவ்விடத்தில்இந்த விதி [illegible] க்கமாட்டாது -

[illegible]

டீகா - [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களும் - [illegible] மாகிலும் - [illegible] மாகிலும் - [illegible] ங்களோடேயென்றுசொல்லி,

[illegible]

டீகா-[illegible] -[illegible]

ங்கள்-[illegible] க்களுக்கு-[illegible]

யால் அவ்விடத்தில்-இந்தவிபி[illegible]வதிக்கமாட்டாது-

[illegible]

டீகா-[illegible] ங்களாக[illegible]

[illegible]ங்களான-[illegible] ங்களும்-

[illegible]மானஸமாஹாரத்தில் [illegible] மென்று-ந உண்டு -

[illegible] என்கிறதிக்கில்-[illegible] யாளுயும்-[illegible]-என்றுசிலர் -

[illegible]மாளுல்-[illegible] என்று-ந.

[illegible]

டீகா-[illegible]-என்கிறவை முதலான - [illegible]

[illegible] சப்தசெப்பெயர்கள்-[illegible]

[illegible]

டீகா-[illegible]-விசேஷவிதிகளிலுலே, பாயிக்கப்படாத-[illegible]

[illegible] முதலான[illegible]ங்களும் [illegible]-முதல

[illegible]ங்களும்-[illegible] என்கிறத்திலுலே [illegible]-என

கிறதிக்கில் இந்தவிபி[illegible] வதிக்கமாட்டாது-

[illegible]

டீகா-[illegible] - என்கிறபாவங்களே - [illegible]

[illegible] - என்கிறவண[illegible]மாகவுடைய - [illegible] மு

லானபாவங்களும் - [illegible]-என்கிறவண[illegible]மாகவுடைய - [illegible] - முதல

னபாவங்களும் - [illegible]-பாவங்களாலும்-ந-இ[illegible]

மாகையால்-[illegible]-பாவங்களும்-ந-

[illegible]

[illegible]

டீகா-[illegible] - இந்த-[illegible]-வணங்கள்-[illegible]

[illegible]ங்களாகவும் [illegible]மாகவும் வுண்டானபாவங்கள் - [illegible] - வரிசையாய் -

[illegible]ங்கள் - [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]|

டீகா- [illegible] - என்கிறவைமுதலான [illegible] த்தைச் சொல்லுகிறபெயர்களும் [illegible] - என்கிறவைமுதலான [illegible] யேயர்களுடையபெயர்களும்-

[illegible] |௬௰|

டீகா- [illegible] லும் - [illegible] களிலும் - [illegible] த்திலும் - [illegible] யாய் வியிக்கப்பட்ட - [illegible] - [illegible] என்கிற-இந்த-எ - [illegible] யங்கள் - [illegible] மாக வுடையபாவங்கள் [illegible] யில்லாதவிடத்தில் - [illegible] ணங்கள் - [illegible] யில் [illegible] க்கு - [illegible] களில் [illegible] க்கு - [illegible] த்தில் - [illegible] க்கு - [illegible] யத்துக்கு - [illegible] யத்துக்கு - [illegible] யத்துக்கு [illegible] யத்துக்கு - [illegible] யத்துக்கு - [illegible] யத்துக்கு - [illegible] களை-

[illegible]

டீகா- [illegible] த்தில்வியிக்கப்பட்ட - [illegible] க்களான - [illegible] வைமுதலானபாவங்கள் [illegible]

[illegible]

டீகா- [illegible] - [illegible] த்தில்வியிக்கப்பட்ட - [illegible] யாங்களான - [illegible] - என்கிறவைமுதலானபாவங்கள் - [illegible]

[illegible] |

டீகா- [illegible] த்தில்வியிக்கப்பட்ட [illegible] யாங்களான - [illegible] - என்கிறவைமுதலானபாவங்களும் - [illegible] - என்கிறவைமுதலானஉ [illegible] த்தைக்காட்டிலும் - [illegible] - வேறுன [illegible] த்தை [illegible] மாகவுடைய - [illegible] வின்பேரில் [illegible] த்தில்வியிக்கப்பட்ட [illegible] யாங்களான - [illegible] என்கிறவைமுதலானபாவங்களும் - [illegible]

[illegible] |௬௧|

டீகா- [illegible] மான - [illegible] - என்கிற [illegible] மானபாவம் - இவ்விடத்தில் - [illegible] - என்கிற [illegible] த்தில்

[illegible]ஸ்வதந்த்ரமாகமாட்டாதென்று தெரியச்செய்கிறதற்காக. [illegible]

என்று [illegible] ஸ்தாநத்தில் [illegible]

[illegible]

[illegible] ங்களும் [illegible] ங்களும் [illegible]

[illegible] ங்களாகவுடைய [illegible] ங்கள் [illegible]

[illegible] என்கிறதிரு

[illegible] என்றவர்,

[illegible] இனிமேல்சில [illegible] ஸ்தோத்ராதிகளாலே சொல்லுகிறார்.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

இதி [illegible]

[illegible] முதற்கொண்டு [illegible] ங்களான

[illegible] ங்களெல்லாம் [illegible] இந்த [illegible] களிலே சிலவைக்குக் [illegible]

[illegible] ங்கள் [illegible]

[illegible] கோட்டை [illegible] பெரியகிணர் [illegible] கடைத்தெ

ருவு [illegible] கோல்திருத்தி

[illegible] மண்முதலானவைத்தின் [illegible]

[illegible]

[illegible] ஜீவனும் [illegible] வும் [illegible]

[illegible] ங்களான [illegible] களும் [illegible]

[illegible] முடிந்தது.

சூத்ரம் [illegible]

டீகா - [illegible] - ஸ்ரீ [illegible] லிங்கங்களைக்காட்டிலும் - வேறான முன்னே சொ
ல்லப்போகிற - [illegible] - இவைகளெல்லாம் - [illegible] த்தில் வதிக்கும் - ஸ்திரீயெ
[illegible] ன்கிற [illegible] க்கிறதென [illegible]

சூத்ரம் - [illegible] ||௫௫||

[illegible] ||

[illegible] || ௫௬||

[illegible] ||

டீகா - [illegible] - [illegible] யமும் - இந்த [illegible] த்தின் [illegible] க்களுடை
ய பெயர்களும் - நேரிட்டவிடத்திலும் [illegible] விசேஷத்தின் பெயர்களும் - விசேஷ்யலிங்
குலேவாயிதங்களாகாதது - ந -

சூத்ரம் - [illegible] ||௫௭||

[illegible] ||

[illegible] ||௫௮||

[illegible]

டீகா - இந்த இரண்டு [illegible] களும் - [illegible] மென்றுசிலர் - [illegible] செ
ய்தார்கள் - இதற்கு [illegible] - [illegible] முதலான - ௨௩ - [illegible] வுக்குப்பெயர்கள் விசே
ஷ்யலிங்கமாயிருக்கப்படாதது - ந

சூத்ரம் - [illegible] ||

டீகா - [illegible] - ஸ்ரீ யென்றுவது - [illegible] ஷனென்றுவது தெரியப்ப
டாதவஸ்துக்களுடைய - [illegible] சொல்லுகிறத்தில் [illegible] எந்தபா [illegible]
[illegible] யோஜிக்கப்படுகிறதோ - அது - ந - இதற்கு - ஸ்ரீ [illegible]
[illegible] என்று [illegible] ணங்கள் -

சூத்ரம் - [illegible]

டீகா - [illegible] - கொடூரத்தைக்காட்டிலும் - [illegible] - வேறான - [illegible]
[illegible] வர்க்கங்கள் - ந - [illegible] - ஸ்ரீ -

சூத்ரம் - [illegible] ||௬௬||

டீகா - [illegible] - [illegible] - [illegible] மாய் - ந - [illegible] த்தில் ஸ்ரீ - ந - அ
[illegible] - [illegible] - [illegible] தமென்பிரித்துக்கொள்ளுக -

சூத்ரம் - [illegible]

டீகா - இரண்டு - அச்சுகளுடைய [illegible] - [illegible] - [illegible] -

[illegible]-என்கிறவை[illegible]ங்களாகவுடைய -[illegible]ங்கள் [illegible] [illegible]ணங்கள் - [illegible]
த்துக்கு [illegible]த்துக்கு - [illegible] [illegible]த்துக்கு [illegible]
[illegible]த்துக்கு-[illegible]ழிகள்-
[illegible]

[illegible] - [illegible] திக்குகளான [illegible]
[illegible]ங்களில் விபிக்கப்பட்ட [illegible] யம் முதலான [illegible]யங்களுக்கு-[illegible]
[illegible]-என்கிறதை-[illegible]மாகவுடைய [illegible]ங்கள்-[illegible]
த்தில்-[illegible] [illegible]த்தில் - [illegible]
[illegible]த்தில் [illegible]கள் [illegible]ணங்கள்-

[illegible]

[illegible] - என்கிற[illegible]மாகவுடைய - [illegible]
[illegible]ங்களும்-[illegible]ங்களான - [illegible]
[illegible]ங்களும்-[illegible] [illegible] - சிலர் [illegible]
மென்றத்துக்கு [illegible]ங்களும் [illegible]ங்களும் என்று [illegible]
[illegible]ங்களும்-[illegible]பர்கள் - சிலர் [illegible]
சொல்லி [illegible]ங்களான [illegible]ழிகளும் - [illegible]
ளாய்-[illegible]ங்களான [illegible]ழிகளும்-[illegible]ங்களாய் [illegible]
[illegible]ழிகளும் [illegible]-என்பர்கள்-

[illegible]

[illegible]மான [illegible]
[illegible]-சேர்ந்[illegible] [illegible]ழிகள்-[illegible]
[illegible]ணங்கள்-

[illegible]

[illegible] முதலாகவுடைய-[illegible]
ங்களான [illegible]களோடே சேர்ந்ததாய்-[illegible]த்தி[illegible]
[illegible]
த்திலே-[illegible]ணங்கள்-[illegible]
ழிகள்-

[illegible]

[illegible]த்தில் [illegible]
ம்-[illegible] முதல் [illegible]ணங்கள் [illegible]
த்துக்கு - [illegible]த்துக்கு [illegible]
[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] யைச்சொல்லுகிற [illegible] - [illegible] இவைகளாகிலும் - [illegible] மாய் - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - உதாஹரணங்கள் - [illegible]

[illegible]

டீகா - இந்த [illegible] என்கிற [illegible] என்கிறவை [illegible] சப்தவதிக்கும் [illegible] த்தைக்காட்டிலும் - [illegible] - [illegible] - அதிமாகவுடைய - [illegible] - [illegible] - [illegible] என்கிறது [illegible] என்று விரு [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] த்தைக்காட்டிலும் - [illegible] மாய் - [illegible] த்தில்வதிக்கிற - [illegible] - அதிமாகவுடைய [illegible] - [illegible] மாய் - [illegible] கிரிகங்களான - [illegible] களைக்காட்டிலும் - [illegible] - [illegible] வாகங்கள் - அவற்றைக்காட்டிலும் - [illegible] மாய் - [illegible] - [illegible] அதிமாகவுடைய [illegible] மென்கிறது முதலான - [illegible] மாய் உதாஹரணங்கள் - [illegible] என்றத்திறுலேயேப்படியே உதாஹரணங்கள் தெரியவேண்டியது -

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] - ஒருவன்சொல்லாமலே தன்னாலேயே அறியப்பட்டவை - [illegible] - என்னப்படும் - ஒருவன்சொல்லாமலே தன்னாலேயே [illegible] க்கப்பட்டவை - [illegible] என்னப்படும் - இப்படிப்பட்ட [illegible] ங்கள் - அதிகங்களாகவுடைய [illegible] ங்கள் - [illegible] அந்த [illegible] ங்களுக்கு முதல்தோன்றுகிறபோது - த உதாஹரணங்கள் - [illegible] இவ்விடத்தில் - [illegible] என்று விரு [illegible] ங்கள் - இதுக்கு - என்கிறது [illegible] - அவனாலே

ஒருவன்சொல்லாமலே முதல்அறியப்பட்டதெல்லாமென்றும் — அவனுலேதொருவன் சொல்லாமலேமுதலில் [illegible]க்கப்பட்டதெல்லாமென்றும்- [illegible] — அந்தஇர ண்டுக்கும்வரிசையாய்வேதமும்-[illegible]மும்-வி[illegible]ங்கள்-[illegible]த்தாலே [illegible] [illegible]-[illegible]திகள்தெரியவேண்டியது-

[illegible]

டீகா-[illegible] - [illegible]த்தின் [illegible] — [illegible] விஷயமானபோ [illegible]-[illegible]மாகவுடைய- [illegible] - [illegible] [illegible]-[illegible]திகள் உதாஹரணங்கள்-

[illegible]

டீகா-[illegible] [illegible]-[illegible] த்யங்களைக்காட்டிலும்-[illegible]-[illegible]ங்களான- [illegible]த்தில் விபிக்கப் பட்ட-[illegible]த்யங்களும்-[illegible] - [illegible]த்திலும்-[illegible] [illegible]ங்களிலும்விபிக்கப்பட்ட-[illegible]- [illegible] [illegible]யங்களும்-[illegible]மாகவுடைய[illegible]ங்கள்-ந-உதாஹரணங்கள்- [illegible]யங்களு க்கு[illegible]த்தில் [illegible]- இவ்விடத்தில் [illegible] இவ்விடத்தில [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible]| [illegible]ங்களுக்கு [illegible]த்தில் - [illegible] [illegible]-இவ்விடத்தில்-[illegible]| [illegible]ங்களில்- [illegible]- இவ்விடத்தில்- [illegible] | [illegible] [illegible]- [illegible]-இவைமுதலான[illegible]மாகும்-[illegible]-

[illegible]|

டீகா-[illegible] [illegible]ங்களைக்காட்டிலும் - [illegible]மாயிருக்கிற [illegible]மான-[illegible]-ந- உதாஹரணங் கள் - [illegible] இவ்விடத்தில் - [illegible] [illegible]-

[illegible]

டீகா-[illegible]-[illegible]களுக்கும்-[illegible]யங்களுக்கும்-[illegible] [illegible]ங்களான[illegible]ங்கள்-ந-அவை [illegible]-என்றத்திலும்- [illegible] [illegible]ங்களும்-உதாஹரணங்கள் [illegible]த்துக்கு[illegible]- [illegible]த்துக்கு-[illegible]|

அவதாரிகை - இனிமேல்சிலதுதரசம்ஸகங்களை வர்ணித்துக்கொண்டி க்கிறார் -

ஸ்லோகம் - யதொடிகை | சகூள|

... ராஜஸம்யுவராஜயம் ... |சகூஅ|

... |

... |சகூகூ|

இதி ... 

டீகா - உதயஸம் முதல்லிங்கஸம்ஞயமானஸங்கள் த - இவைத்தி லேசிலவைத்துக்கு ... விசேஷம் - தொடிகம் ... விசேஷம் - தி ரீடம் - திரியுதல் - ... மாதளம்பழத்தின் விதை - சிலபேர்பயிர்முதலானவைத்தின்மூன்று - ... 

... முடிந்தது -

ஸ்லோகம் - ... 

டீகா - இந்த - ... வைக்கும் ... திக்கும் -

ஸ்லோகம் - ஸெஷோ

டீகா - ஸெஷ: - ... வர்ணங்களில்சொல்லப்பட்ட ... ஸங்கள் - ... -

ஸ்லோகம் - ... |

... |சஎ0|

... |

... |சஎக|

... |

... |சஎஉ|

... |

டீகா - இதுகளிலேசிலவைத்துக்கு - ... திருக்கிற ... - சின்னவஸ் ... - ... முதலானகி ... யையும் ... விசேஷம் - ... - பவழமை - வெள்ளி - மரக்கால்யாத்ர முதலானவை யென்றுசிலர் ... யென்றுசிலர் - ...

ஸம்பளம் [illegible] யங்கள் [illegible] கடுவான்ம் [illegible] யத்தின்ஏர்க்கால் [illegible] மென்றசிலர் [illegible] சிழ் [illegible] யுடையதென்றசிலர் [illegible] பயர்முதலானவைத்தின்முன் [illegible] முதலானவைத்தின்மாவு

[illegible]

[illegible]

[illegible]

டீகா [illegible] த்தில் [illegible] ங்களுக்கு [illegible] எந்த [illegible] சொல்லப்பட்டதோ அது [illegible] யமாய் [illegible] கையால் [illegible] இவ்விடத்தில் [illegible] சொல்லவில்லை [illegible] த்திலும் [illegible] அந்த [illegible] உண்டாயிருக்குமானால் [illegible] த்தைப்போலேயே ஆகட்டும் அதாவது [illegible] என்றுமுன்னேசொல்லப்போகிறார் அவ்விடத்தில் [illegible] இந்த [illegible] த்தில்தான்சொல்லாத [illegible] யங்கள் அதெப்படியானால் [illegible] த்திலேதெரியத்தக்கதோ அந்தப்படியேஇவ்விடத்திலும்தெரியவேணுமென்றபாவம்

[illegible] முடிந்தது

[illegible]

டீகா [illegible] என்கிற [illegible] காயிகா [illegible] வனைக்கும் [illegible] க்கும்

[illegible]

டீகா [illegible] த்தில்விதிக்கப்பட்ட [illegible] முதலானவை [illegible] யங்கள் [illegible] மாகவுடைய [illegible] ங்கள் [illegible]

[illegible]

டீகா [illegible] ஜாதிகளைச்சொல்லுகிற [illegible] ங்களும் [illegible] ணங்கள் [illegible] ஜாதிக்கு [illegible] ஜாதிக்கு [illegible] களுக்கு [illegible] ஜாதிகள் [illegible] மானதால் [illegible] களும் [illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] களானை - [illegible] ங்கள் - [illegible] த்தாலே - [illegible] சொல்லுகிற [illegible] ங்களோடே கூட - [illegible] இவ்விடத்தில் மைந்நெருவ [illegible] த்தாலே - [illegible] யடை யுமென்றறிந்த - [illegible] ங்களிலும் - [illegible] கைகள் [illegible] சொல்லி - [illegible] க்களாகுமென்றதா [illegible] - இரண்டாம் [illegible] த்தில் [illegible] என்ற [illegible] த்தோடேசேருகிறது.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] முதல் [illegible] ங்கள் - [illegible] இதிலே இல்லைத்துக்கு [illegible] முதலானவ [illegible] ங்கள் - [illegible] கை -

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] - என்கிற [illegible] - [illegible] குங்கா [illegible] வதிக்கும்.

[illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] ங்களில் விதிக்கப்பட்ட [illegible] ங்களும் - [illegible] ங்களும் - [illegible] - ஒவ்வொருதிக்கில் - [illegible] த்துக்கு உதா [illegible] ணங்கள் - [illegible] - என்று இந்த [illegible] யால் - [illegible] இவைமுதலானவை தெரியவேண்டியது [illegible] என்றத்திலுலே - [illegible] முதலானவை [illegible] தரன் [illegible] - முன்னேயே - அதாவது - [illegible] களில் - [illegible] சொல்லப்பட்டிருக்குது அதெப்படி யென்றால் -

[illegible] என்று [illegible] நிறைந்திருக்கிறதிலே - [illegible] சில [illegible] ஸங்கள் - சிலது [illegible] ஸங்கள் - சிலது இரண்டும் [illegible] களுமாகையால் [illegible] களிலும் தெரிந்துகொள்ள வேண்டியது.

உலோ - [illegible] | ௭எ |
[illegible] ||

டீகா - [illegible] ஸங்கள் [illegible] ஆகும் - [illegible] உதாஹரணங்கள் - [illegible] என்னத்திலே [illegible] - என்கிறதும் தெரியவேண்டியது - இவ்விடத்தில் வா என்னத்திலே [illegible] - என்று - [illegible] உதாஹரணங்களும் தெரியவேண்டியது - [illegible] ஸமாஸது - [illegible]

உலோ - [illegible] | ௭அ |
[illegible] ||
இதி [illegible] ||

டீகா - [illegible] - உதாஹரணம் - [illegible] - அதாவது - [illegible] முடைய [illegible] வருமென்று [illegible] - உதா - [illegible] முதலானவை -

[illegible] முடிந்தது -

---

உலோ [illegible] | ௭௯ |
இதி [illegible] ||

டீகா - [illegible] முதல் - [illegible] - உதாஹரணங்கள் - [illegible] இந்தப்படியே மைற்றதும் - [illegible] தொன்னை [illegible] ஆவரணங்களுண்டானவை [illegible] மாதளஞ்செடி - [illegible] ஸங்கள் - [illegible] ஸங்களான போது - [illegible] ஸங்கள் -

[illegible] முடிந்தது -

உலோ - [illegible] ||
இதி [illegible] ||

டீகா — [illegible] — [illegible] த்திலும் — [illegible]

[illegible] த்திலும் — [illegible] — [illegible] த்திலுடைய [illegible]

வரும் — உதாஹரணங்கள் — [illegible] த்துக்கு — [illegible]

[illegible] னுக்கு — [illegible]

[illegible] முந்தக —

[illegible] |

டீகா — [illegible] — [illegible] மாகத்தக்க [illegible] ங்களும் —

[illegible] ங்களும் — [illegible] மும் —

[illegible] மும் [illegible] மாகத்தக்க [illegible] ங்களும் — [illegible]

[illegible] — [illegible] முடையவை — உதாஹரணங்கள் — [illegible]

[illegible] ங்களுக்கு [illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible] களுக்கு — [illegible] —

[illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible] கள் — [illegible]

[illegible] த்துக்கு [illegible] — [illegible] — [illegible] இப்படி

[illegible] என்கிறவையும் —

[illegible] |

டீகா — [illegible] — [illegible] த்தில்வியிக்கப்பட்ட — [illegible]

[illegible] த்தையுடையவை உதாஹரணங்கள் — [illegible]

[illegible] — [illegible] — [illegible]

[illegible] —

[illegible] |

டீகா — [illegible] — [illegible] ங்களும் — [illegible] ங்களும் —

[illegible] — [illegible] ங்களாகவுடைய [illegible] ங்களும் — [illegible] யில்லாத

[illegible] ங்களையுடையவை — உதாஹரணங்கள் — [illegible] ங்களுக்கு [illegible]

[illegible] — [illegible] ங்களுக்கு — [illegible]

[illegible] — [illegible] ங்களுக்கு [illegible] —

[illegible] — [illegible] கள் — [illegible] ங்களுக்கு — [illegible] —

[illegible] — [illegible] கள் —

[illegible] |

டீகா — [illegible] ங்களைக்காட்டிலும் வேறான [illegible] ங்களுக்கு

[illegible] விசேஷ [illegible] முடையதாகும் - [illegible]

அதற்கு உதாஹரணம் - [illegible] எப்படியென்றால் - [illegible] - [illegible] - [illegible] [illegible] இத்யாதிகள் -

[illegible]

டீகா - [illegible] - [illegible] க்ரியா - க்ரியையும் - [illegible] வ்ருத்திக்கு [illegible] மாகத்தக்க [illegible]ங்கள் - [illegible] - விசேஷ [illegible] ங்களையுடையவை உதாஹரணங்கள் - [illegible] களுக்கு - [illegible] யிகளுக்கு - [illegible] யிகளுக்கு - [illegible] - [illegible] இத்யாதிகள் -

[illegible]

டீகா - [illegible] மான - [illegible] த்தில் விதிக்கப்பட்ட - [illegible] ங்கள் விசேஷ [illegible] ங்களையுடையவை உதாஹரணங்கள் [illegible] - [illegible] - [illegible] இத்யாதிகள் - [illegible] யில் [illegible] என்று - [illegible]

[illegible]

டீகா - [illegible] த்திலும் - [illegible] த்திலும் விதிக்கப்பட்ட [illegible] யங்கள் [illegible] மாகத்தக்க [illegible]ங்கள் - விசேஷ [illegible] ங்களையுடையவை - உதாஹரணங்கள் - [illegible] த்தில் - [illegible] - [illegible] த்தில் [illegible] த்தில் - [illegible] என்று [illegible] -

[illegible]

[illegible] விசேஷ [illegible]

டீகா - [illegible] - அதிலே இதுசாயம்போடப்பட்டு தென்றிறதுமுதலான [illegible]ங்களிடத்தில் விதிக்கப்பட்ட [illegible] - [illegible] முதலான [illegible] யங்கள் [illegible] ங்களாகத்தக்க [illegible]ங்கள் - [illegible] - [illegible]ங்களுக்கு விசேஷணங்களாய் - விசேஷ [illegible] முடையதாகும் - உதாஹரணங்கள் - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] - என்றதை [illegible] செய் [illegible] ங்களானவைகள் விசேஷ [illegible] ங்களையுடையதாகுமென்று

[illegible] சொல்லி அதற்கு உதாஹரணங்கள் [illegible] என்று சொல்லுவர்கள் -

[illegible] முகிந்தது -

---

[illegible] (சஅரு)

[illegible]

[illegible] சப்தங்களும் [illegible] ங்களாயிருக்கும் [illegible] ங்களும் [illegible] உதாஹரணங்கள் [illegible] சத்துக்கு [illegible] த்துக்கு [illegible] த்துக்கு [illegible] த்துக்கு [illegible] த்துக்கு உ[illegible] -

[illegible] யில்லாத [illegible] ங்களுடைய [illegible] முகிந்தது -

---

[illegible]

[illegible] விரோயமாவது [illegible] ங்களான இரண்டு லக்ஷணங்கள் ஒரு உதாஹரணத்திலுண்டாகுகை - அப்படிப்பட்ட விரோயம் [illegible] யில் சொன்ன லக்ஷணங்களுக்கு [illegible] த்தவிடத்தில் [illegible] மான லக்ஷணத்தினாலே லயிக்கப்படுகிற [illegible] ய்க்கத்தக்கது - அதெப்படியென்றால் [illegible] யங்கள் - [illegible] ங்களென்று - [illegible] த்திற் சொன்ன லக்ஷணம் [illegible] ங்களில் [illegible] -

ஷிக்கள் நபும்ஸகங்களென்று நபும்ஸகவிம்ஸதிமோக்ஷத்தில் சொன்ன லக்ஷண-
யோகாயோகிகளில்-அபிஸாமான்யம்-இந்த லக்ஷணங்களுக்கும் அவைகளுக்கும் ப்ர-
ஸக்தியாகக்கூடாதாகையால் இவ்விடத்தில் ப்ரமாண ஸுக்ஷவிஸம்வாதமென்கிற
லக்ஷணத்தினுலே விமர்சிக்கப்பட்ட நபும்ஸகவிம்ஸதி நிரூபிக்கத்தக்கது- இந்தப்ப
டி-அங்கங்கே ஊஹிக்கவேண்டியது-

ச்லோகம்-ப்ரஷ்டே-ஜ்ஞாநம் ஸ்ரீஷ்டப்ரயோமத:|

ஷஷ்டிவிம்சாதிஸம்ப்ரஸவம்:

டீகா ஸ்லோகம்-இந்த-ஸாஸ்த்ரத்தில்சொல்லப்படாத ஸாதிகளுக்கும்-விஸர்க
ளும்-ஸிஷ்டப்ரயோகங்கள்-லௌகிகப்ரயோகங்களினுலே-ஜ்ஞேயம் தெரியத்தக்கது

---

விம்சாதிஸம்ப்ரஸவமெம்முடிந்தது-

ச்லோகம் ஷஷ்டிஸ்லிங்கஸ்ஸமாஸவிம்சாதஸம்பந்த:|

ஸாங்கோபாங்காஸ்த்ரீயஸாமர்த்யஸ்ஸஹதஸமர்த்திதா:|

டீகா-ஷஷ்டி இந்த ப்ரத்யேகமான-ஸாஸ்த்ரவிம்சாதஸம்பந்த-ஸாஸ்த்ரவிம்சாதஸம்
பந்தமெல்லாம்-ஷஷ்டிலிங்கஸமாஸம்-ஷஷ்டிலிங்கஸமாஸமுடைய - ஸூத்ர-
ப்ரயத்தில்-த்ரீய:மூன்றுவதான-ஸாங்கோபாங்காஸ்த்ரீயம்-ஸாமர்த்ய
ஸஹமாக-ஸமர்த்திதா:-நிறைவேற்றப்பட்டது-

---

ஸாஸ்த்ரவிம்சாதஸம்பந்தத்தில்

த்ருதீயஸாஸ்த்ரம் ஸம்பூர்ணம்-

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్ ।
ఆధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్మహే ॥
శరదిందువికాసమందహాసాం స్ఫురదిందీవరలోచనాభిరామామ్ ।
అరవిందసమానసుందరాస్యామరవిందాసనసుందరీముపాసే ॥

మేఘసందేశే - సవ్యాఖ్యానే - ప్రథమస్సర్గః ప్రారంభః.

మూలం॥ కశ్చిత్కాంతావిరహగురుణా స్వాధికారాత్ప్రమత్తః
శాపేనాస్తంగమితమహిమా వర్షభోగ్యేణ భర్తుః ।
యక్షశ్చక్రే జనకతనయాస్నానపుణ్యోదకేషు స్నిగ్ధచ్ఛాయా-
తరుషు వసతిం రామగిర్యాశ్రమేషు ॥

## వ్యాఖ్యానపీఠికా.

మాతాపితృభ్యాం జగతో నమో వామార్ధజానయే । సద్యో దక్షిణదృక్పాతసంకుచద్వామదృష్టయే ॥ అంతరాయతిమిరోపశాంతయే శాంతపావనమచింత్యవైభవమ్ । తన్నరం వపుషి కుంజరం ముఖే మన్మహే కిమపి తుందిలం మహః ॥ శరణం కరవాణి శర్మదం తే చరణం వాణి చరాచరోపజీవ్యమ్ । కరుణామసృణైః కటాక్షపాతైః కురు మామంబ కృతార్థసార్థవాహమ్ ॥ భారతీ కాళిదాసస్య దుర్వ్యాఖ్యావిషమూర్ఛితా । ఏషా సంజీవనీ టీకా తామద్యోజ్జీవయిష్యతి ॥ ఇహాన్వయముఖేనైవ సర్వం వ్యాఖ్యాయతే మయా । నామూలం లిఖ్యతే కించిన్నానపేక్షితముచ్యతే ॥ అథ తత్రభవాన్ కాళిదాసో నామ కవిః ॥ శ్లో॥ కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే । సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే ॥ ఇత్యాద్యాలంకారికవచనప్రామాణ్యాత్ కావ్యస్యానేకశ్రేయస్సాధనతాం కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేదితి నిషేధశాస్త్రస్యాసత్కావ్యవిషయతాం చ పశ్యన్ మేఘసందేశాఖ్యం కావ్యం చికీర్షుశ్చికీర్షితావిఘ్నపరిసమాప్తిసంప్రదాయావిచ్ఛేదలక్షణ

# మేఘసందేశే - సవ్యాఖ్యానే.

॥తస్మిన్నద్రౌ కతిచిదబలావిప్రయుక్తస్సకామీ నీత్వామాసాన్కనకవ
లయభ్రంశరిక్తప్రకోష్ఠః। ఆషాఢస్యప్రథమదివసే మేఘమాశ్లిష్టసానుం వప్ర

---

త్వాత్॥శ్లో॥ఆశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశో వాపితన్ముఖంఇతిశాస్త్రాదాదౌరాద్య
స్యప్రబంధముఖలక్షణత్వాత్ ...వ్యాదాయక్షస్యగిరినివాసరూపం వస్తునిర్దిశతి॥

వ్యాఖ్యానప్రారంభః,

కశ్చిదితి॥స్వాధికారాత్. ప్రమత్తః అనవహితః॥ని॥ ప్రమాదో౽నవధానతేత్యమరః॥
...గుర్వావిరామప్రమాదార్థానాముపసంఖ్యానమిత్యపాదానత్వాత్పంచమీ - అ
...వరాధాద్ధేతో - కాంతావిరహేణగురుణామధురేణదుస్తరేణేత్యర్థః॥ని॥గురుస్తుగీ
...శ్రేష్ఠేషుగురౌపితరిదుర్భరఇతిశబ్దార్ణవే - వర్షం సంవత్సరం భోగ్యేనవర్షభో
॥సూ॥కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగే ఇతిద్వితీయా- అత్యంతసంయోగే।చేతిసమాసః॥
...మతిచేతినత్వం-భర్తుః స్వామినః- కుబేరస్యశాపేనఅస్తంనాశంగమితో ప్రాపితః
మహిమాసామర్థ్యంయస్యసో స్తంగమితమహిమా-అస్తమితమహిమేత్యర్థః-య
...॥ద్వితీయే. ...విభాగాత్సమాసః- కశ్చిద్యక్షోదేవయోనివిశేషః॥ని॥ విద్యాధరో౽ప్స
...రక్షోగంధర్వకిన్నరాః।పిశాచోగుహ్యకస్సిద్ధోభూతో౽మీ దేవయోనయ ఇత్యమరః॥-జ
...తనయాయాస్సీతాయాః- స్నానైరవగాహనైః-పుణ్యానిపవిత్రాణి- ఉదకానియేషుతేషు
నేష్విత్యర్థః- ఛాయాప్రధానాస్తరవశ్ఛాయాతరవః- శాకపార్థివాదిత్వాత్సమా
...స్నిగ్ధాసాంద్రాః ఛాయాతరవో నమేరువృక్షాయేషుతేషునివాసయోగ్యేష్విత్యర్థః
...స్నిగ్ధాసాంద్రే- ఛాయావృక్షో నమేరుస్స్యాదితి ఉభయత్రాపిశబ్దార్ణవే
రామగిరిరితిచిత్రకూటస్తస్యాశ్రమేషు వసతిం స్థితిం- చక్రే కృతవాన్-అత్రలేశతః
...అద్రినగరనదీసముద్రాదివర్ణనసంభవాత్. మహాకావ్యత్వం -రసశ్చాత్రవిప్ర
...శృంగారః-తత్ప్రధానత్వాదవస్థా-అతఏవైకత్రానవస్థానంసూచితం-అత్రమేఘ
...వచనేన-సీతాంప్రతిరామస్యహనూమత్సందేశం మనసినిధాయ మేఘసందేశంక
...తవానిత్యాహుః- అత్రకావ్యేసర్వత్రమందాక్రాంతావృత్తం॥శ్లో॥మందాక్రాంతా
...షడగైర్మ్భౌనతౌతాద్గురూచేదితిలక్షణాత్

॥తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నద్రౌచిత్రకూటాద్రౌ-అబలావిప్రయుక్తః అబలయాకాంతయావి
ప్రయుక్తః విరహితః-కనకస్యవలయః-కటకం॥ని॥ కటకంవలయో౽స్త్రియామిత్యమరః-
...భ్రంశేనపాతేన-రిక్తఃశూన్యః-ప్రకోష్ఠః కూర్పరాధఃప్రదేశోయస్యసతథోక్తః॥ని॥త

క్రీడాపరిణతగజప్రేక్షణీయం దదర్శ ।........................

॥ తస్యస్థిత్వా కథమపి పురః కౌతుకాధానహేతోరంతర్బాష్పశ్చిరమనుచరో

---

ష్యాంతరం ప్రకోష్ఠం స్యాత్ప్రకోష్ఠః కూర్పరాదధ ఇతి శాశ్వతః - విరహదుఃఖాత్కృశ

స్యర్థః - కామీ కాముకః - స యక్షః - కతిచిన్మాసాన్ అష్టౌమాసానిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ శేషాన్మా

సాన్గమయ చతురో లోచనే మీలయిత్వేతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - నీత్వా యాపయిత్వా - ఆషా

ఢా నక్షత్రేణ యుక్తా పౌర్ణమాస్యాషాఢీ ॥ సూ ॥ నక్షత్రేణ యుక్తః - కాల ఇత్యణ్ - ఆషాఢీ స్యా

మాసస్మిన్నాస ఇత్యాషాఢో మాసః ॥ సూ ॥ సాస్మిన్పౌర్ణమాసీతి సంజ్ఞాయామిత్యణ్ - తస్య

ఆషాఢమాసస్య ప్రథమదివసే ఆద్యవాసర ఇత్యర్థః - ఆశ్లిష్టసానుమాక్రాంతతటం - వప్ర

క్రీడా ఉత్ఖాతకేళయః ॥ ని ॥ ఉత్ఖాతకేళిశ్శృంగాద్యైర్వప్రక్రీడా నిగద్యత ఇతి శబ్దార్ణ

వే - తాసు పరిణతః ॥ తిర్యగ్దంతప్రహారీ తు గజః పరిణతో మత ఇతి హలాయుధః - స చా

సౌ గజశ్చేన ఇవ ప్రేక్షణీయో దర్శనీయః - తం మేఘం దదర్శ - గజప్రేక్షణీయమి

త్యత్ర ఇవశబ్దలోపాల్లుప్తోపమా - కేచిదాషాఢస్య ప్రథమదివస ఇత్యత్ర ప్రత్యాసన్నే

నభసీతి వక్ష్యమాణనభోమాస ప్రత్యాసత్త్యర్థం ప్రశమదివస ఇతి పాఠం కల్పయం

తదసంగతం - ప్రథమాతిక్రమణకారణాభావాత్ - నభోమాసప్రత్యాసత్త్యర్థమిత్యుక్త

మితి చేన్న - ప్రత్యాసత్తిమాత్రస్య స్వమాస ప్రత్యాసత్త్యైవ దివసపాశ్చాత్త్యవత్తైరత్యంత

ప్రత్యాసత్తేరుభయోగాథానేనావివక్షితత్వాత్ వివక్షితత్వే వా - స్వపక్షేపి ప్రశమదివసాంతి

కణె మేఘదర్శనకల్పనాయాం ప్రమాణాభావే సతదనంభవాత్ - ప్రత్యుతాన్మత్పక్ష ఏవ

శలః - సందేశస్యభావ్యనర్థ ప్రతీకారార్థస్య పురత ఏవానుష్ఠానం యుక్తం భవేదిత్యు

యోగసిద్ధిః - ననూన్మత్తస్యనాయం వివేక ఇతి చేన్న - ఉన్మత్తస్యానర్థప్రతీకారారం

ప్రతిపత్తిరపీతి సందేశ ఏవ మాభూత్ - తథాచ - కావ్యారంభ ఏవ ప్రతిబద్ధస్యాదిత్య హా

మూలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్యప్రకర్షః - కథం తర్హి ॥ శ్లో ॥ శాపాంతో మే భుజగశయనాదుత్థి

తే శార్ఙ్గపాణావిత్యాదినా భగవత్ప్రబోధావధికస్య శాపస్య మాసచతుష్టయావశిష్టత్వోక్తి

శయనైకాదశీమారభ్యోత్థానైకాదశీపర్యంతం మాసచతుష్టయం భవతి ॥ దశదివసాధికా

దితి చేన్న - స్వపక్షేపి కథం సా వింశతిదివసన్యూనత్వాదితి సంతోష్టవ్యం - తస్మాదీదృశే

ష్యమవివక్షితమితి సుష్ఠూక్తం ప్రథమదివస ఇతి

3 ॥ తస్యేతి ॥ రాజా సోమో యక్షః ॥ ని ॥ రాజా ప్రభౌ నృపే చంద్రే యక్షే క్షత్రియశక్ర

యోరితి విశ్వః - రాజ్ఞాం రాజా రాజరాజః కుబేరః ॥ ని ॥ రాజరాజో ధనాధిప ఇత్యమరః ॥ సూ ॥ రా

రాజరాజస్య దధ్యౌ। మేఘాలోకే భవతి సుఖినోప్యన్యథావృత్తి చేతః కంఠాశ్లేషప్రణయిని జనే కిం పునర్దూరసంస్థే॥౩॥ ప్రత్యాసన్నే నభసి దయితాజీవితాలంబనార్థీ జీమూతేన స్వకుశలమయీం హారయిష్యన్ప్రవృత్తిం। స ప్రత్యగ్రైః కు

---

హస్సఖిభ్యష్టజితి టచ్-తస్యానుచరో యక్షః-అంతర్బాష్పః- ధీరోదాత్తత్వాదంతస్తంభితబాష్పస్సన్-కౌతుకాధానహేతోరభిలాషోత్పాదనకారణస్య॥ని॥కౌతుకంచాభిలాషే స్యాదుత్సవే నర్మహర్షయోరితి విశ్వః-తస్యమేఘస్య-పురః అగ్రే-కథమపి గరీయసా ప్రయత్నేనేత్యర్థః॥ని॥ జాతహాతువిపత్త్యాయామప్యాదికథమవ్యయం - కథమాదితథాప్యంతం యత్నగౌరవబాధయోరితి ఉత్పలమాలాయాం-స్థిత్వా చిరం దధ్యౌ చింతయామాస మనోవికారోపశమనపర్యంతమిత్యర్థః-వికారహేతుమాహ-మేఘేతి- తథాహి మేఘాలోకే మేఘదర్శనేనతి-సుఖినోపి ప్రియాజనసంగతస్యాపి-చేతశ్చిత్తం - అన్యథాభూతా వృత్తిర్వ్యాపారో యస్య తదన్యథావృత్తి-భవతి-వికృతిమాపద్యత ఇత్యర్థః- కంఠాశ్లేషప్రణయిని కంఠాలింగనార్థిని-జనే-దూరే సంస్థా స్థితిర్యస్య తస్మిన్ దూరసంస్థే దూరస్థే సతి-కింపునః సుఖినోప్యేవం తత్ర-విరహిణస్తు కిం వక్తవ్యమిత్యర్థః-విరహిణాం మేఘదర్శనం కామాదివికారోద్దీపనమితి భావః అత్రార్థాంతరన్యాసాలంకారః - తదుక్తం దండినా॥శ్లో॥జ్ఞేయస్సోర్థాంతరన్యాసో వస్తు ప్రస్తుత్య కించన-తత్సాధనసమర్థస్య న్యాసో యోన్యస్య వస్తున ఇతి॥

౪ ॥ అథ సమాహితాంతఃకరణః కింకృతవానిత్యత్రాహ ॥ ప్రత్యాసన్న ఇతి॥ స యక్షః యశ్చిరం దధ్యౌ స ఇత్యర్థః- నభసి శ్రావణమాసే॥ని॥నభః ఖం శ్రావణో నభా ఇత్యమరః-ప్రత్యాసన్నే ఆషాఢానంతర్యాత్సన్నికృష్టే సతి- దయితాజీవితాలంబనార్థీ సన్-వర్షాకాలస్య విరహిదుస్సహత్వాత్ - ఉత్పన్నప్రతీకారాదనర్థస్యోత్పత్తిప్రతిబంధ ఏవ వరమితి న్యాయేన-ప్రాగేవ ప్రియా ప్రాణధారణోపాయం చికీర్షన్సన్నిత్యర్థః-జీవస్య జీవనస్య మూతః పుటబంధో జీమూతః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః-తేన జీమూతేన జలధరేణ- ప్రయోజ్యేన-స్వకుశలమయీం స్వక్షేమప్రధానాం-ప్రవృత్తిం వార్తాం॥ని॥వార్తా ప్రవృత్తిర్వృత్తాంత ఇత్యమరః-హారయిష్యన్ ప్రాపయిష్యన్ ॥ సూ॥ లృట్శేషే చేతి చకారాత్ క్రియార్థక్రియోపపదే తాదృదినా లృట్ప్రత్యయః- జీవనార్థంకర్మ జీవనప్రదేనైవ కారయితవ్యమితి భావః ॥ సూ ॥ హృక్రోరన్యతరస్యామితి కర్మసంజ్ఞావికల్పాత్పక్షే కర్తరి తృతీయా-ప్రత్యగ్రైరభినవైః-కుటజకుసుమైః గిరిమల్లికాభిః॥ని॥కుటజో గిరిమల్లికేతి హలా

టజకుసుమైః కల్పితార్ఘాయ తస్మై ప్రీతః ప్రీతి ప్రముఖవచనం స్వాగతం వ్యా
జహార॥ ..........................................

౫॥ ధూమజ్యోతిస్సలిలమరుతాం సన్నిపాతః క్వ మేఘః సందేశార్థాః క్వ పటుక
రణైః ప్రాణిభిః ప్రాపణీయాః । ఇత్యౌత్సుక్యాదపరిగణయన్ గుహ్యకస్తం
యయాచే కామార్తా హి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు॥౬॥ జాతం వంశే

---

యుధః- కల్పితార్ఘాయ కల్పితోఽనుష్ఠితోఽర్ఘః పూజావిధిర్యస్య తస్మై కల్పితార్ఘాయ॥ ని॥ మూ
ల్యే పూజావిధావర్ఘ ఇత్యమరః- తస్మై జీమూతాయ॥ వా॥ క్రియాగ్రహణం కర్తవ్యమితి సం
ప్రదానత్వాచ్చతుర్థీ- ప్రీతిప్రముఖాని ప్రీతిపూర్వకాణి వచనాని యస్మిన్ కర్మణి తత్ప్రీతి
ప్రముఖవచనం యథాతథా- శోభనమాగతం స్వాగతం- వచనం- ప్రీతస్సన్ వ్యాజహార- కుశ
లాగమనం పప్రచ్ఛేత్యర్థః- నాథే నస్త్వత్ర- ప్రత్యాసన్నే ఘనసమయ ఇతి సాధీయానేవ పాఠః కల్పి
తః ప్రత్యాసన్నే ప్రకృతిమాపన్నే సతీత్యర్థః- యస్తు తేనైవ పూర్వాపరవిరోధః ప్రదర్శితః
సోఽస్మాభిరాషాఢస్య ప్రథమదివస ఇత్యేతత్పాఠవిప్లవసమాధానేనైవ సమాధాయి

౫॥ నను చేతనసాధ్యం కర్మ కథమచేతనేన కారయితుం ప్రవృత్త ఇత్యాశఙ్క్య కవిస్సమా
ధత్తే॥ ధూమేతి॥ ధూమశ్చ జ్యోతిశ్చ సలిలం చ మరుద్వాయుశ్చ తేషాం సన్నిపాతః సంఘాతో
మేఘః క్వ- అచేతనత్వాత్సందేశహరణానర్హ ఇత్యర్థః- పటుకరణైస్సమర్థేంద్రియైః॥ ని॥
కరణం సాధకతమం క్షేత్రగాత్రేంద్రియేష్వపీత్యమరః- ప్రాణిభిశ్చేతనైః॥ ని॥ ప్రాణీ తు చేత
నో జన్మీత్యమరః- ప్రాపణీయాః ప్రాపయితుం యోగ్యాః- సందిశ్యన్త ఇతి సందేశాః- త ఏవా
ర్థాః- క్వ- ఇత్యేవమౌత్సుక్యాత్- ఇష్టార్థోద్యుక్తత్వాత్॥ ని॥ ఇష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుక ఇత్య
మరః- అపరిగణయన్ అవిచారయన్- గుహ్యకః యక్షః- తం మేఘం- యయాచే- తథాహి- కా
మార్తాః- చేతనాశ్చ అచేతనాశ్చ చేతనాచేతనాః తేషు విషయే- ప్రకృతికృపణాః స్వభావది
నా హి- కామాంధానాం యుక్తాయుక్తవివేకశూన్యత్వాదచేతనయాచ్ఞా న విరుధ్యత ఇత్యర్థః-
అత్ర మేఘసందేశయోః విరూపయోః ఘటనాద్విరూపఘటనాత్మకో విషమాలంకారః తదు
క్తం॥ శ్లో॥ విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యత్రానర్థస్య వా భవేత్- విరూపఘటనా చాసౌ విష
మాలంకృతిస్త్రిధేతి- స చార్థాన్తరన్యాసానుప్రాణిత ఇతి తత్సమర్థకత్వేనైవ చతుర్థ
పాదే తస్యోపన్యాసాత్

౬॥ సంప్రతి యాచ్ఞాప్రకారమాహ॥ జాతమితి॥ హే మేఘ త్వాం- భువనేషు విదితే ప్ర
సిద్ధే భువనవిదితే॥ సు॥ నిష్ఠితభూతార్థేక్తప్రత్యయః॥ సూ॥ మతిబుద్ధ్యాదినాఽవకా

భువనవిదితే పుష్కలావర్తకానాం జానామి త్వాం ప్రకృతిపురుషం కామరూపం మఘోనః। తేనార్థిత్వం త్వయి విధివశాద్దూరబంధుర్గతోఽహం యాచ్ఞా మోఘా వరమధిగుణే నాధమే లబ్ధకామా ॥..............................

౭॥ సంతప్తానాం త్వమసి శరణం తత్పయోద ప్రియాయాః సందేశం మే హర ధనపతిక్రోధవిశ్లేషితస్య। గంతవ్యా తే వసతిరలకా నామ యక్షేశ్వరాణాం

---

మానార్థత్వే ॥ సూ॥ క్తస్య చ వర్తమాన ఇతి భువనశబ్దస్య షష్ఠ్యంత నియమాత్ సమాసో న స్యాత్ కేచన పూజాయామితి నిషేధాత్ - పుష్కలాశ్చావర్తకాశ్చ - కేచిన్మేఘానాం ముఖ్యాః పుష్కలావర్తకా ఇత్యుచ్యంతే తేషాం - వంశే కులే జాతం - మహాకులప్రసూతమిత్యర్థః - కామరూపం ఇచ్ఛాధీనవిగ్రహం - దుర్గాదిసంచారక్షమమిత్యర్థః మఘోనః ఇంద్రస్య - ప్రకృతిపురుషం ప్రధానపురుషం - జానామి - తేన తవ - ప్రభుత్వాభిజాత్యాదిగుణయోగిత్వేన హేతునా - విధివశాద్దైవాయత్తత్వాత్ ॥ని॥ విధిర్విధానే దైవేపీత్యమరః ॥ ని ॥ వశ ఆయత్తతాయాం వశ ఇచ్ఛాప్రభేదయోరితి విశ్వః - దూరే బంధుర్యస్య సః దూరబంధుః - వియుక్తభార్యోఽహం త్వయ్యర్థిత్వం గతః - నను యాచకస్య యాచ్ఞాగుణోత్కర్షః కుత్రోపయుజ్యత ఇత్యాశంక్య దైవాద్యాచ్ఞాభంగేఽపి లాఘవదోషాభావ ఏవ గుణయోగ ఇత్యాహ - యాచ్ఞేతి - తథాహి - అధిగుణే పుంసి విషయే - యాచ్ఞా మోఘా విఫలాపి - వరం ఈషత్ప్రియం - దాతుర్గుణాఢ్యత్వాత్ ప్రియత్వం యాచ్ఞావైఫల్యాదీషత్ప్రియత్వమితి భావః - అధమే నిర్గుణే - యాచ్ఞా లబ్ధకామాపి - న వరం ఈషత్ప్రియమపి న భవతీత్యర్థః ॥ని॥ దైవాద్వృతే వరశ్శ్రేష్ఠే త్రిషు క్లీబం మనాక్ప్రియ ఇత్యమరః - అర్థాంతరన్యాసానుప్రాణితః ప్రేయోలంకారః - తదుక్తందండినా ॥ శ్లో॥ ప్రేయః ప్రియతరాఖ్యానమితి - ఏతచ్చాద్యపాదత్రయే - చతుర్థపాదస్థేనార్థాంతరన్యాసేనోపజీవితమితి సువ్యక్తమేవ.

౭॥ సంతప్తానామితి॥ హే పయోద జలద - త్వం - సంతప్తానాం తాపేన ప్రవాసవిరహాతాపేన సంజ్వరితానాం సంతాపితానాం॥ని॥ సంతాపస్సంజ్వరస్సమావిత్యమరః॥ - శరణం ఆతపభిన్నానాం పయోదానేన, ప్రోషితానాం స్వస్థానప్రాపణేన చ రక్షితాసి॥ ని ॥ శరణం గృహరక్షిత్రోరిత్యమరః - తత్ తస్మాత్కారణాత్ - ధనపతేః కుబేరస్య - క్రోధేన విశ్లేషితస్య ప్రియయా వియోజితస్య - మమ - సందేశం వార్తాం ప్రియాయాః హర - ప్రియాం ప్రతి నయేత్యర్థః - సంబంధసామాన్యే షష్ఠీ - సందేశహరణేన పయోదానం సంతాపం నుదేత్యర్థః కుత్రస్థాన్ కేత్యాశంక్య తస్యా స్థానస్య వాసం వ్యాచక్షాణస్తత్రాహ - గంతవ్యేతి - బహిర్భవం బాహ్యం ॥ వా॥ బహిర్దేవపంచజనేభ్యశ్చేతి వక్తవ్యమితి ష్యఞ్ప్రత్యయః ॥ - బాహ్యోద్యానే స్థితస్య హరస్య శిర

బాహ్యోద్యానస్థితహరశిరశ్చంద్రికాధౌతహర్మ్యా ||

౮|| త్వామారూఢంపవనపదవీముద్గృహీతాలకాంతాః ప్రేక్షిష్యంతే పథికవనితాః ప్రత్యయాదాశ్వసంత్యః । కస్సన్నద్ధే విరహవిధురాం త్వయ్యుపేక్షేత జాయాంనస్యాదన్యోఽప్యహమివజనోయఃపరాధీనవృత్తిః ||౯|| మందంమందంనుదతిపవనశ్చానుకూలోయథాత్వాం వామశ్చాయంనదతిమధురం చాతకస్తేసగంధః

---

స్థితయాచంద్రికాతయాధౌతానినిర్మలానిహర్మ్యాణిధనికభవనానియస్యాంసాతథోక్తా|| హర్మ్యాదిధనినాంవాసఇత్యమరః-అనేనవ్యావర్తకముక్తం-అలకానామ అలకేతిప్రసిద్ధా-యక్షేశ్వరాణాంవసతిఃస్థానం-తేతవగంతవ్యాత్వయాగంతవ్యేత్యర్థః||సూ||కృత్యానాంకర్తరివేతిషష్ఠీ

౮|| మదర్థం ప్రవృత్తస్యతవపథికాంగనాసమాశ్వాసనమానుషంగికఫలమిత్యాహ-త్వామితి|| పవనపదవీమాకాశంఆరూఢంత్వాంపంథానంగచ్ఛంతీతిపథికాః||సూ||పథస్ష్కన్నిత్యమ్నిత్యయః-తేషాంవనితాః ప్రోషితభర్తృకాః- ప్రత్యయాత్ ప్రియాగమనవిశ్వాసాత్ ప్రత్యయోఽధీనశపథజ్ఞానవిశ్వాసహేతుష్విత్యమరః-ఆశ్వసంత్యః ప్రాణయంత్యః-ఆశ్వసత్యః-ప్రీణంత్యః-శ్వసిధాతోశ్శత్రంతత్వాత్ ఉగితశ్చేతిఙీప్-తథాఉద్గృహీతాలకాంతాఃదృష్టిప్రసారార్థమున్నమయ్యధృతాలకాగ్రాస్సత్యః-ప్రేక్షిష్యంతేఅత్యుత్కంఠతయాద్రక్ష్యంతీత్యర్థః- మదాగమనేనపథికాఃకథమాగమిష్యంతీత్యత్రాహ-తథాహి-త్వయిసన్నద్ధేవ్యాపృతేసతి-విరహేణవిధురాంవివశాం-జాయాంకఃఉపేక్షేత-నకోఽప్యుపేక్షతఇత్యర్థః-అన్యోఽపిమద్వ్యతిరిక్తోఽపిజనః అహమివపరాధీనవృత్తిః పరాయత్తజీవికోనస్యాత్-స్వతంత్రస్తునకోఽప్యుపేక్షతఇత్యర్థః- ఇత్యర్థాంతరన్యాసాలంకారః-తదుక్తం|| శ్లో|| కార్యకారణసామాన్యవిశేషాణాంపరస్పరం। సమర్థనంయత్రసోఽర్థాంతరన్యాసఉదాహృతఇతి

౯|| నిమిత్తాన్యపిశుభానిదృశ్యంతఇత్యాహ||మందంమందమితి||అనుకూలఃపవనోవాయుశ్చత్వాం-మందంమందంఅతిమందమిత్యర్థః-అత్రకథంచిద్వీప్సాయామపిద్విరుక్తిర్నవాచ్యా||సూ||ప్రకారేగుణవచనస్యేతిద్వాప్రయస్త-కర్మధారయవత్వేనసుబ్లుకిమందంమందమితిస్యాత్తదేవాహవామనః - మందంమందమిత్యత్రనప్రకారార్థతాఇతిద్విర్భావః-యథాసదృశం-భావితానురూపమిత్యర్థః||ని|| యథాసాదృశ్యయోగ్యత్వవీప్సాస్వర్థానతిక్రమఇతియాదవః-నుదతిప్రేరయతి-అయంసగంధఃసగర్వః సబంధురితి

ధః। గర్భాధానక్షణపరిచయాన్నూనమాబద్ధమాలాస్సేవిష్యంతే నయనసుభగం
ఖే భవంతం బలాకాః ॥౧౦॥ తాం చావశ్యం దివసగణనాతత్పరామేకపత్నీమవ్యా
పన్నామవిహతగతిర్ద్రక్ష్యసి భ్రాతృజాయాం। ఆశాబంధః కుసుమసదృశం ప్రా
యశో హ్యంగనానాం సద్యఃపాతి ప్రణయి హృదయం విప్రయోగే రుణద్ధి ॥౧౧॥

---

వర్ ॥ని॥ గంధో గంధక ఆమోదే లేశే సంబంధగర్వయోరిత్యుభయత్రాపి విశ్వప్రకాశః - తేన
సహ ఆమోదానుబంధః సగంధః ॥ని॥ వామస్తు వక్రే రమ్యే స్యాత్సవ్యే వామస్థితేపి చేతి శబ్దార్ణవే - చా
తకః పక్షివిశేషశ్చ - మధురం శ్రావ్యం - నదతి వ్యాహరతి - ఇదం నిమిత్తద్వయం వర్తతే - వ
ర్త్మన్యేతే చాపరం నిమిత్తమిత్యాహ - గర్భేతి - గర్భః కుక్షిస్థజంతుః ॥ని॥ గర్భో భ్రూణే వరకే న్న
గ్నౌ సుతేపవనసంకటే - కుక్షౌ కుక్షిస్థజంతౌ చేతి యాదవః - తస్యాధానముత్పాదనం - తదేవ
క్షణః ఉత్సవః - సుఖహేతుత్వాదితి భావః ॥ని॥ నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః క్షణ
ఇత్యమరః - తస్మిన్పరిచయాదభ్యాసాద్ధేతోః - ఖే వ్యోమ్ని - ఆబద్ధమాలాః గర్భాధానసుఖా
ర్థం త్వత్సమీపే బద్ధపఙ్క్తయ ఇత్యర్థః - ఉక్తం చ - కర్ణోదయే ॥శ్లో॥ గర్భం బలాకా దధ
తేభ్రయోగాన్నాకే నిబద్ధావళయస్సమంతాదితి - బలాకాః - బలాకాంగనాః - నయనసుభగం
దృష్టిప్రియం - భవంతం - నూనం సత్యం సేవిష్యంతే - అనుకూలవాతచాతకరుతబలాకాదర్శనా
నాం శుభసూచకత్వం శకునశాస్త్రే ద్రష్టం - తత్తు గ్రంథవిస్తరభయాన్న లిఖితం
౧౦ ॥ నవగస్యాః నాశాద్వా తత్స్థలనాద్వా నిష్ఫలప్రేరయాస ఇత్యాహ ॥ తాం చేతి ॥ హే
మేఘ - దివసానాం దివసదినానాం గణనాయాం సంఖ్యానే తత్పరామాసక్తాం ॥ని॥ తత్పరే
ప్రసితాసక్తావిత్యమరః అత ఏవ అవ్యాపన్నామమృతాం శాపావసానే మదాగమనప్రత్యా
శయా జీవంతీమిత్యర్థః ఏకః పతిర్యస్యాస్తామేకపత్నీం పతివ్రతామిత్యర్థః ॥సూ॥ నిత్యం
సపత్న్యాదిష్వితి జీప నకారశ్చ - భ్రాతుర్మే జాయాం భ్రాతృజాయాం - మాతృవన్ని
ర్వికారయా దర్శనీయామిత్యాశయః - తాం మత్ప్రియాం - అవిహతగతిః సఫలగమనస్సన్
ద్రక్ష్యసి అవలోకయిష్యసి - తథాహి - ఆశా అతితృష్ణా ॥ని॥ ఆశాదిగతితృష్ణయోరితి విశ్వః - బ
ధ్యతే అనేనేతి బంధః బంధనం వృంతమితి యావత్ - స ఏవ బంధః - ఆశాబంధః కర్తా ప్రణ
యి ప్రేమయుక్తం - అత ఏవ - కుసుమసదృశం కుసుమసుకుమారమిత్యర్థః - అత ఏవ - విప్ర
యోగే విరహే - సద్యఃపాతి సద్యోవిశ్రంశనశీలమంగనానాం హృదయం జీవితం ॥ని॥ హృద
యం జీవితే చిత్తే వక్షస్యపి చ మాతరీతి శబ్దార్ణవే - ప్రాయశః ప్రాయేణ రుణద్ధి ప్రతిబధ్నా
తీత్యర్థాంతరన్యాసః

కర్తుంయచ్చప్రభవతిమహీముచ్ఛిలీంధ్రామవంధ్యాంతచ్ఛ్రుత్వాతేశ్రవణసుభగంగర్జితంమానసోత్కాః। ఆకైలాసాద్బిసకిసలయచ్ఛేదపాథేయవంతస్సంపత్స్యంతేనభసిభవతోరాజహంసాస్సహాయాః॥౧౧॥ ఆపృచ్ఛస్వప్రియసఖమముంతుంగమాలింగ్యశైలం వంద్యైఃపుంసాంరఘుపతిపదైరంకితంమేఖలాసు। కాలేకాలేభవతి భవతాయస్యసంయోగమేత్య స్నేహవ్యక్తిశ్చిర విరహజం

---

౧౧॥సంప్రతితేసహాయసంపత్తిశ్చాస్తీత్యాహ॥కర్తుమితి॥ యద్గర్జితంకర్తృమహీముచ్ఛిలీంధ్రాముద్భూతకందళీం॥ని॥ కందళ్యాంచశిలీంధ్రాస్స్యాదితిశబ్దార్ణవే-అత ఏవావంధ్యాం సఫలాంచకర్తుంప్రభవతిశక్నోతి-శిలీంధ్రాణాంభావిసస్యసంపత్తిసూచకత్వాదితిభావః-తదుక్తంనిమిత్తనిదానే॥శ్లో॥ కాలాబ్దయోగాదుదితాశ్శిలీంధ్రాస్సంపన్నసస్యాంకథయంతిధాత్రీమితి-తత్ శ్రవణసుభగం శ్రోత్రసుఖం- లోకస్యేతిశేషః- తేతవగర్జితంశ్రుత్వా-మానసోత్కాఃమానసేసరస్యున్మనసఃఉత్సుకాఇతియావత్॥సూ॥ ఉత్కఉన్మనాఇతినిపాతనాత్సాధుః- కాలాంతరేమానసస్యహిమదుష్టత్వాత్ హిమస్యచహంసానాంరోగహేతుత్వాత్ అన్యత్రగతాఃహంసాఃపునర్వర్షాసుమానసమేవగచ్ఛంతీతిప్రసిద్ధిః-బిసకిసలయానాంమృణాళాగ్రాణాంఛేదైశ్శకలైఃఖండైః-పాథేయవంతః పథిసాధుపాథేయంపథిభావ్యం॥సూ॥పథ్యతిథివసతిస్వపతేర్ఢఞితిఢఞ్ప్రత్యయః-తద్వంతఃసంబళవంతఇత్యర్థః-రాజహంసాఃహంసవిశేషాః॥-॥రాజహంసాస్తుతేచంచుచరణైర్లోహితైస్సితాఇత్యమరః-నభసివ్యోమ్ని-భవతస్తవ-ఆకైలాసాత్- కైలాసపర్యంతం-పదద్వయంచేతత్-సహాయాఃసయాత్రాః॥ని॥సహాయస్తుసయాత్రస్స్యాదితిశబ్దార్ణవే- సంపత్స్యంతేభవిష్యంతి

౧౨॥ఆపృచ్ఛస్వేతి॥ప్రియంసఖాయంప్రియసఖం॥సూ॥రాజాహస్సఖిభ్యష్టజితిటచ్-తుంగమున్నతం - పుంసాంవంద్యైః రఘుపతిపదైః-శ్రీరామపాదన్యాసైఃమేఖలాసుకటకేషు॥ని॥ అథమేఖలా- శ్రోణిస్థానేద్రికటకేకటిబంధనఇతియాదవః - అంకితంచిహ్నితం- ఇత్థంప్రియసఖిత్వాత్పవిత్రత్వాచ్చసంభావనార్హమముంశైలంచిత్రకూటాద్రిమాలింగ్య-ఆపృచ్ఛస్వసాధయామీత్యామంత్రణేనభాజయ॥ని॥ఆమంత్రణసభాజనే- ఆపృచ్ఛనమిత్యమరః॥వా॥వాఆఙినుప్రచ్ఛ్యోరుపసంఖ్యానమిత్యాత్మనేపదం-సఖిత్వంనిర్వహతి-కాలేకాలేప్రతి(ప్రా)వృట్కాలం-సుహృత్సమాగమనకాలశ్చేగమ్యతే-స్నేహవ్యక్తిః భవతాసంయోగసంపర్కం - ఏత్య(ప్రా)ప్య-చిరవిరహజము

ముంచతో బాష్పముష్ణం॥౧౩॥ మార్గం తావచ్ఛృణు కథయతస్త్వత్ప్రయాణా
నురూపం సందేశం మే తదను జలద శ్రోష్యసి శ్రోత్రపేయం। ఖిన్నః ఖిన్నః శిఖరిషు
పదం న్యస్య గంతాసి యత్ర క్షీణః క్షీణః పరిలఘు పయః స్రోతసాం చోపయుజ్య॥౧౪
అద్రేః శృంగం హరతి పవనః కింస్విదిత్యున్ముఖీభిర్దృష్టోత్సాహశ్చకితచకితం ముగ్ధసి

---

ష్ణం - బాష్పం ఉష్ణం నేత్రజలం చ ॥ ని ॥ బాష్పం నేత్రజలోష్మణోరితి విశ్వః - ముంచతో య
స్య శైలస్య - స్నేహవ్యక్తిః ప్రేమాభివ్యక్తిర్భవతి - స్నిగ్ధానాం హి చిరసంగతానాం బా
ష్పపాతో భవతీతి భావః॥

౧౩ ॥ సంప్రతి తస్య మార్గం కథయతి ॥ మార్గమితి ॥ హే జలద - తావదిదానీం - కథయతో
మత్త ఇతి శేషః - త్వత్ప్రయాణస్యానురూపమనుకూలం మార్గమధ్వానం ॥ ని ॥ మార్గో ధ్వగ
మదేమాసే - సౌమ్యత్వేన స్వపదేశో ధ్వనీతి యాదవః - శృణు - తదను మార్గశ్రవణానంతరం. శ్రో
త్రాభ్యాం పేయం పానార్హం - అతితృష్ణయా శ్రోతవ్యమిత్యర్థః - పేయగ్రహణాత్సందేశ
స్యామృతసామ్యం గమ్యతే - మే మమ - సందేశం వాచికం ॥ ని ॥ సందేశవాగ్వాచికం స్యాది
త్యమరః - శ్రోష్యసి - యత్ర మార్గే - ఖిన్నః ఖిన్నః అభీక్ష్ణం క్షీణబలస్సన్ ॥ సూ ॥ నిత్యవీప్స
యోరితి నిత్యార్థే ద్విర్భావః - శిఖరిషు పర్వతేషు - పదం న్యస్య నిక్షిప్య - పునర్బలలాభార్థం
శ్వాసం ద్విః శ్రాన్త్వా స్నిగ్ధః - క్షీణః క్షీణః అభీక్ష్ణం కృశాంగస్సన్ - అత్రాపి కృదంతత్వాత్పూర్వవ
ద్ద్విరుక్తిః - స్రోతసాం పరిలఘు గురుత్వదోషరహితం - ఉపలాస్ఫాలన ఖేదితత్వాత్పథ్య
మిత్యర్థః - యథాహ వాగ్భటః ॥ శ్లో ॥ ఉపలాస్ఫాలనాక్షేపవిచ్ఛేదైః ఖేదితోదకాః - హిమవన్మ
లయోద్భూతాః పథ్యాస్తా నద్యో భవన్త్యమూరితి - పయః పానీయముపయుజ్య శరీరపోషణార్థము
పభుజ్య చ - గంతాసి గమిష్యసి - గమేర్లుట్

౧౪ ॥ అద్రేరితి ॥ పవనో వాయుః - అద్రేశ్చిత్రకూటస్య - శృంగం హరతి కింస్విత్ - కింస్వి
దిత్యవితర్కార్థే వాదిషు వర్తతే - ఇతి శంకయా ఉన్ముఖీభిరున్నతముఖీభిః ॥ సూ ॥ స్వాంగా
చ్చోపసర్జనాదసంయోగోపధాత్ ఇతి ఙీష్ - ముగ్ధాభిర్మూఢాభిః ॥ ని ॥ ముగ్ధస్సుందరమూఢ
యోరిత్యమరః - సిద్ధానాం దేవయోనివిశేషాణామంగనాభిః - చకితచకితం చకితప్రకారం య
థా భవతి తథా - ప్రకారే గుణవచనస్యేతి ద్విర్భావః - దృష్టోత్సాహో దృష్టసంరంభస్సన్ సర
సాః సాంద్రాః నిచులాః స్థలవేతసాః యస్మిన్ తస్మాత్ ॥ ని ॥ వానీరే కవిభేదే స్యాన్నిచులః స్థ
లవేతస ఇతి శబ్దార్ణవే - అస్మాత్ స్థానాదాశ్రమాత్ ఉదఙ్ముఖః సన్ నభోమార్గే - దిఙ్నాగానాం దిగ్గజా
నాం - స్థూలా హస్తాః - శేషః - దేశానాం - పరిహరన్ ॥ హస్తౌ నత్వత్రఫే

ద్ధాంగనాభిః॥ స్థానాదస్మాత్సరసనిచుళాదుత్పతోదఙ్ముఖః ఖం దిఙ్నాగానాం పథి పరిహరన్స్థూలహస్తావలేపాన్॥౧౪॥ రత్నచ్ఛాయావ్యతికర ఇవ ప్రేక్ష్యమేతత్పురస్తాద్వల్మీకాగ్రాత్ప్రభవతి ధనుః ఖండమాఖండలస్య। యేన శ్యామం వపురతితరాం కాంతిమాపత్స్యతే తే బర్హేణేవ స్ఫురితరుచినా గోపవేషస్య విష్ణోః॥౧౫॥ త్వయ్యాయత్తం కృషిఫలమితి భ్రూవికారానభిజ్ఞైః ప్రీతిస్నిగ్ధైర్జనపద

---

దేస్యాత్రక్రే శకరయోరపీతి విశ్వః- ఉదఙ్ముఖస్సన్- అలకాయా ఉదీచ్యత్వాదితి భావః- ఖమాకాశం ప్రత్యుత్పత ఉద్గచ్ఛ- అత్రేదమర్థాంతరం ధ్వనయతి సరసో రసికః నిచుళో నామ కవిః- కాళిదాసస్య సహాధ్యాయీ ఏతాదృశానాం కాళిదాసప్రబంధదూషణానాం పరిహర్తా యస్మిన్ స్థానే తస్మాత్ స్థానాత్- ఉదఙ్ముఖో నిర్దోషత్వాదున్నతముఖస్సన్- పథి దిఙ్నాగాచార్యస్య కాళిదాసప్రతిపక్షస్య- హస్తావలేపాన్ హస్తవిన్యాసపూర్వకాణి దూషణాని పరిహరన్॥ ని॥ అవలేపస్తు గర్వేస్యాల్లేపనే దూషణేపి చేతి విశ్వః- అత్రేరద్రికల్పస్య దిఙ్నాగాచార్యస్య॥ ని॥ శృంగం ప్రాధాన్యసాన్వోశ్చేత్యమరః- హరతీతి హేతునా ముగ్ధైస్సు ది దర్శైః సిద్ధైః సారస్వతసిద్ధిమద్భిః కవిభిరంగనాభిశ్చ స్త్రీభిశ్చ- దృష్టోత్సాహస్సన్- ఖముత్పత ఉచ్చైర్భవేతి స్వప్రబంధమాహాత్మ్యం సంవాప్రతీక వేరుత్తరితి ॥శ్లో॥ వంనగజాతోవ గుణాః భవంతీత్యేతస్మ్య ఖ్యాయేన జలార్ద్రయోపి స్థిత్వానుకూలం నిచుళశ్చలంతమాత్మానమారక్షతి సింధువేగాదిత్యేతచ్ఛ్లోకనిర్మాణాత్తస్య కవేర్నిచుళసంజ్ఞేత్యాహుః

౧౫॥ రత్నేతి॥ రత్నచ్ఛాయానాం పద్మరాగాదిమణిప్రభాణాం వ్యతికరో మిశ్రణం తమివ- ప్రేక్ష్యం దర్శనీయం- ఆఖండలస్యేంద్రస్య- ఏతద్ధనుః ఖండం- ఏతదితి హస్తనిర్దేశో వివక్షితః- పురస్తాదగ్రే- వల్మీకాగ్రాత్ వామలూరువివరాత్॥ ని॥ వామలూరుశ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం పున్నపుంసకమిత్యమరః- ప్రభవత్యావిర్భవతి యేన ధనుఃఖండేన- తేతవ శ్యామం వపుః స్ఫురితరుచినా ఉజ్జ్వలకాంతినా- బర్హేణ పింఛేన॥ ని॥ పింఛబర్హే నపుంసక ఇత్యమరః- గోపవేషస్య విష్ణోః గోపాలకృష్ణస్య శ్యామం వపురివ- అతితరాం కాంతిమాపత్స్యతే ప్రాప్స్యతి

౧౬॥ త్వయీతి॥ కృషేః హలకర్షణాత్ ఫలం సస్యం- త్వయి- అధికరణవివక్షాయాం సప్తమీ- ఆయత్తమాధీనం॥ ని॥ అధీనో నిఘ్న ఆయత్త ఇత్యమరః- ఇతి హేతోః- ప్రీత్యా స్నిగ్ధైః- అకృత్రిమప్రేమార్ద్రైరిత్యర్థః- భ్రూవికారాణాం భ్రూవిలాసానాం- అ

దైరివ విరచితాం భూతిమంగే గజస్య॥౨౦॥తస్యాస్తిక్తైర్వనగజమదైర్వాసితం వాంతవృష్టిర్జంబూకుంజప్రతిహతరయం తోయమాదాయ గచ్ఛేః। అంతస్సారం ఘన తులయితుం నానిలశ్శక్ష్యతి త్వాం రిక్తస్సర్వో భవతి హి లఘుః పూర్ణతా గౌరవాయ॥౨౧॥నీపం దృష్ట్వా హరితకపిశం కేసరైరర్ధరూఢైరావిర్భూతప్రథమముకుళాః కందళీశ్చానుకచ్ఛం। జగ్ధ్వారణ్యేష్వధికసురభిం గంధమాఘ్రా

---

౨౦॥తస్యా ఇతి॥ హే మేఘ-వాంతవృష్టిరుద్గీర్ణవర్షః-కృతవమనశ్చ వ్యజ్యతే వాంతేత్యత్ర॥సూ॥ఉదితశ్చేతి చ కారాదిట్ప్రతిషేధః-తిక్తైస్సుగంధిభిః తిక్తరసవద్భిశ్చ॥ని॥తిక్తోరసే సుగంధే చేతి విశ్వః-వనగజమదైర్వాసితం సురభితం భావితం చ॥శ్లో॥హిమవద్వింధ్యమలయా గజానాం ప్రభవా నగా ఇతి వింధ్యస్య గజప్రభవత్వాదితి భావః జంబూకుంజైః ప్రతిహతరయం ప్రతిబద్ధవేగం-సుఖపేయమిత్యర్థః-ఏతేన లఘుత్వం కషాయభావనా చ ధ్వన్యతే-తస్యాః రేవాయాః- తోయమాదాయ-గచ్ఛేః వ్రజ-హే ఘన అంతస్సారో బలం యస్య తం త్వాం అనిలః ఆకాశవాయుః శారీరశ్చ గమ్యతే-తులయితుం చలయితుం న శక్ష్యతి శక్తో న భవిష్యతి-తథాహి-రిక్తోంతస్సారశూన్యః సర్వః- లఘురగురుర్భవతి- ప్రకంప్యో భవతీత్యర్థః- పూర్ణతా సారవత్తా-గౌరవాయ అప్రకంప్యత్వాయ భవతీత్యర్థః- అయమత్ర ధ్వనిః- ఆదౌ వమనశోధితస్య పుంసః పశ్చాత్ శేషశోషణాయ లఘుతిక్తకషాయాంబుపానాద్బలస్య న వాతప్రకోపస్స్యాదితి-యథాహ వాగ్భటః॥శ్లో॥కషాయాశ్చ హిమాస్తస్య విశుద్ధౌ శ్లేష్మణో హితాః-కిము తిక్తాః కషాయా వా యే నిసర్గాత్కఫాపహాః-కృతశుద్ధేః క్రమాత్పీతపేయాదేః పథ్యభోజినః। వాతాదిభిర్న బాధా స్యాదింద్రియైరివ యోగిన ఇతి

౨౧॥నీపమితి॥ సారంగాః కురంగాః మతంగజా వా॥ని॥ సారంగశ్చాతకే భృంగే కురంగే చ మతంగజ ఇతి విశ్వః-అర్ధరూఢైః ఏకదేశోద్గతైః- కేసరైః కింజల్కైః-హరితం పాలాశవర్ణం కపిశం శ్యావారుణమితి యావత్॥ని॥ పాలాశో హరితో హరిత్-శ్యావస్స్యాత్కపిశ ఇత్యమరః- హరితం చ తత్కపిశం చ హరితకపిశం॥సూ॥వర్ణో వర్ణేనేతి సమాసః-నీపం కదంబకుసుమం॥ని॥అథ కదంబకే-నీపస్స్యాత్పులకః శ్రీమాన్ప్రావృషేణ్యః శ్రీహరిప్రియ ఇతి శబ్దార్ణవే-దృష్ట్వా ఖాదిత్వేత్యర్థః-తథా కచ్ఛేషు అనూపేషు అనుకచ్ఛం॥సూ॥అవ్యయం-విభక్తీత్యాదినా విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥ని॥ జలప్రాయమనూపం స్యాత్పుంసి కచ్ఛస్తథావిధ ఇత్యమరః-ఆవిర్భూతాః ప్రథమాః ప్రథమోత్పన్నాః ముకుళాః యాసాం తాః - కందళీః భూకదళీః॥ని॥ద్రోణపర్ణీ స్నిగ్ధకందా కందళీ భూకదళ్యపీతి శబ్దార్ణవే -

ఘ్రాయచోర్వ్యాస్సారంగాస్తే జలలవముచస్సూచయిష్యంతి మార్గం॥ ౨౧ ॥ అంభో బిందుగ్రహణచతురాంశ్చాతకాన్వీక్షమాణాః శ్రేణీభూతాః పరిగణనయా నిర్దిశంతో బలాకాః। త్వామాసాద్య స్తనితసమయే మానయిష్యంతి సిద్ధాస్సోత్కంపాని ప్రియసహచరీసంభ్రమాలింగితాని ॥ ౨౨ ॥ ఉత్పశ్యామి ద్రుతమపి సఖే మత్ప్రియార్థం యియాసోః కాలక్షేపం కకుభసురభౌ పర్వతే పర్వతే తే।

---

జగ్ధ్వా న్యబ్లుయితాప్పచ॥సూ॥ అదో జగ్ధిర్ల్యప్తికితీత్యదేర్జగ్ధిరాదేశః అరణ్యేష్వధిక సురభిమతి ఘ్రాణతర్పణం గన్ధమారణ్యేష్వపిహితే ఇదమధికవిశేషణమర్థవత్త్వాత్ కింతు కందలీష్వదృష్టేష్వత్యనన్వయో ద్రష్టవ్యః- ఉర్వ్యాః భూమేః- గన్ధమాఘ్రాయ చ జలలవముచః ఉదకబిందూన్ వర్షకస్య తే తవ మార్గం- సూచయిష్యంతి- యత్ర యత్ర వృష్టికార్యం నీపకుసుమాదికం దృశ్యతే తత్ర తత్ర త్వయా వృష్టమితి మృగైరనుమీయత ఇత్యర్థః

౨౨॥అంభ ఇతి॥ ప్రశ్లిష్టమపి వాక్యం వ్యాఖ్యాయతే- అంభోబిందూనాం వర్షోదకబిందూనాం గ్రహణే॥శ్లో॥ సర్వంసహాపతితమంబు న చాతకానామితి భూసంస్పృష్టోదకస్య తేషాం రోగహేతుత్వాదంతరాళ ఏవ తద్బిందుస్వీకారే చతురాంశ్చాతకాన్ - వీక్షమాణాః కౌతుకాత్పశ్యంతః అశ్రేణయః శ్రేణయస్సంపద్యమానా భూతాః- శ్రేణీభూతాః -బద్ధపఙ్క్తయః వా॥అభూతతద్భావే చ్విః- కుగతిప్రాదయ ఇతి సమాసః- అథవా- అశ్రేణ్యః శ్రేణ్యో భూతాః శ్రేణీభూతాః- అత్రాపి చ్వ్యంతత్వవివక్షాయాం పూర్వవత్సమాసః - చ్వ్యర్థమాత్రవివక్షాయాంతు॥సూ॥ శ్రేణ్యాదయః కృతాదిభిరితి సమాసః బలాకాః బిసకంఠికాః॥ని॥ బలాకా బిసకంఠికేత్యమరః- పరిగణనయా ఏకా ద్వే తిస్రశ్చతస్ర ఇత్యాదిసంఖ్యానేన నిర్దిశంతః హస్తేన దర్శయంతః- సిద్ధాః- స్తనితసమయే త్వద్గర్జితకాలే- సోత్కంపాన్యుత్కంపాని సహితాని ఉత్కంపాపూర్వకాణి ప్రియసహచరీణాం సంభ్రమేణాలింగితాని ఆసాద్య- స్వయంగ్రహాశ్లేషసుఖమనుభూయేత్యర్థః- త్వాం మానయిష్యంతి బహూకరిష్యంతి- త్వన్నిమిత్తత్వాత్సుఖలాభస్యేతి భావః

౨౩॥ఉత్పశ్యామీతి॥ హే సఖే మేఘ- మత్ప్రియాయై ఇదం మత్ప్రియార్థం యథా తథా- ద్రుతం శీఘ్రం ॥ని॥ లఘు క్షిప్రమరం ద్రుతమిత్యమరః- యియాసోః యాతుమిచ్ఛోః- అపి॥ యాతేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః తే తవ- కకుభైః కుటజసుమైః- సురభౌ సుగంధిని ॥ని॥ కకుభః కుటజోర్జునః ఇతి శబ్దార్ణవే- పర్వతే పర్వతే ప్రతిపర్వతం॥ వీప్సాయాం ద్విర్భావః- కాలక్షేపం కాలవిళంబం॥ని॥ క్షేపో విళంబే నిందాయామితి విశ్వః- ఉత్పశ్యామి ఉ

శుక్లాపాంగైస్సజలనయనైస్స్వాగతీకృత్య కేకాః ప్రత్యుద్యాతః కథమపి భవాన్ గంతుమాశు వ్యవస్యేత్ ॥ ౨౪ ॥ పాండుచ్ఛాయోపవనవృతయః కేతకైః సూచిభిన్నైః నీడారంభైర్గృహబలిభుజామాకులగ్రామచైత్యాః । త్వయ్యాసన్నే పరిణతఫలశ్యామజంబూవనాంతాస్సంపత్స్యంతే కతిపయదినస్థా

---

శేషే - విలంబహేతుం దర్శయన్ - ఆశుగమనం ప్రార్థయతే - శుక్లేతి - సజలాని సానందబాష్పాణి నయనాని యేషాం తైః - శుక్లాపాంగైః మయూరైః ॥ ని ॥ మయూరో బర్హిణో బర్హీ - శుక్లాపాంగశ్శిఖావళ ఇత్యాదయః - కేకాః స్వవాణీః ॥ ని ॥ కేకా వాణీ మయూరస్య ఇత్యమరః - స్వాగతీకృత్య స్వాగతవచనీకృత్య - ప్రత్యుద్యాతః ప్రత్యుద్గతః - కృతాతిథ్య ఇత్యర్థః భవాన్ - కథమపి యథాకథంచిత్ - ఆశు గంతుం వ్యవస్యేత్ ఉద్యుంజీత - ప్రార్థనే లిఙ్ - ॥ మా ॥ శేషే ప్రథమ ఇతి ప్రథమపురుషః శేషత్వాయం భవచ్ఛబ్దో యుష్మదస్మచ్ఛబ్దవ్యతిరేకాత్ - స్వాగతీకృత్య కేకా ఇత్యత్ర కేకాస్వారోప్యమాణస్య స్వాగతవచనస్య ప్రకృతప్రత్యుద్గమనోపయోగిత్వాత్పరిణామాలంకారః - తదుక్తం అలంకారసర్వస్వే ॥ ఆరోప్యమాణస్య ప్రకృతోపయోగిత్వే పరిణామ ఇతి

౨౪ ॥ పాండ్వితి ॥ హే మేఘ - త్వయి ఆసన్నే సన్నికృష్టే సతి - దశార్ణాః నామ జనపదాః సూచిభిన్నైః సూచిషు ముకుళాగ్రేషు భిన్నైః వికసితైః ॥ ని ॥ కేతకీముకుళాగ్రేపి సూచిస్స్యాదితి శబ్దార్ణవే - కేతకైః కేతకీకుసుమైః - గ్రీష్మకాలావసానే కేతక్యః కుసుమితా భవంతీత్యాశయః - ఆశ్చత్ర బహుళాస్సంతీతి ప్రసిద్ధిః - పాండుచ్ఛాయాః పాండువర్ణాః ఉపవనానాం వృతయః కంటకశాఖావరణాని యేషు తే తథోక్తాః ॥ ని ॥ ప్రాచీనం ప్రాంతతో వృతిరిత్యమరః - తథా - గృహబలిభుజాం కాకాదిగ్రామ్యపక్షిణాం - నీడారంభైః కులాయనిర్మాణైః ॥ ని ॥ కులాయో నీడమస్త్రియామిత్యమరః - చిత్యా ఇమాని చైత్యాని రథ్యావృక్షాః ॥ ని ॥ చైత్యమాయతనే బుద్ధబింబే చోద్దేశపాదప ఇతి విశ్వః - ఆకులాని సంకులాని గ్రామేషు చైత్యాని యేషు తే తథోక్తాః - తథా - పరిణతైః పరిపక్వైః ఫలైః శ్యామాని యాని జంబూవనాని తైరంతాః రమ్యాః ॥ ని ॥ మృతావసితే రమ్యే సమాప్తావంత ఇష్యత ఇతి శబ్దార్ణవే - తథా - కతిపయేష్వేవ దినేషు దివసేషు స్థాయినో హంసా యేషు తే తథోక్తాః - ఏవంవిధాః - సంపత్స్యంతే భవిష్యంతి ॥ మా ॥ ఘోటాయుపతిష్ఠతే కతిపయేత్యాదినా కతిపయపదస్యోత్తరత్వేపి దినశబ్దస్యోత్తరత్వమవ్యాప్రస్య ప్రాయికత్వాత్

౨౫ ॥ తేషామితి ॥ దిక్షు ప్రథితం ప్రసిద్ధం విదిశేతి లక్షణం నామధేయం యస్యాస్తాం ॥ ని ॥

యిహంసాదశార్ణాః ॥ ౨౪ ॥ తేషాం దిక్షు ప్రథితవిదిశాలక్షణాం రాజధానీం గత్వా సద్యః ఫలమవికలం కాముకత్వస్య లబ్ధా। తీరోపాంతస్తనితసుభగం పాస్యసి స్వాదుయత్తత్ సభ్రూభంగం ముఖమివ పయో వేత్రవత్యాశ్చలోర్మి ॥ ౨౫ ॥ నీచైరాఖ్యం గిరిమధివసేస్తత్ర విశ్రామహేతో స్త్వత్సంపర్కాత్పులకితమివ ప్రౌఢపుష్పైః కదంబైః। యః పణ్యస్త్రీరతిపరిమళోద్గారిభిర్నాగరాణాముద్దామాని ప్ర

---

లక్షణం నామ్నా చిహ్నం చేతి విశ్వః - తేషాం దశార్ణానాం సంబంధినీం - ధీయంతే స్యామితి ధానీ ॥ సూ॥ కరణాధికరణయోశ్చేతి ల్యుట్ ॥ వా॥ కృద్యోగా షష్ఠీ సమస్యత ఇతి వాచ్యమితి సమాసః - రాజ్ఞాం ధానీ రాజధానీ - తాం ప్రధాననగరీం ॥ ని॥ ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతి కథ్యత ఇతి శబ్దార్ణవే - గత్వా ప్రాప్య - సద్యః కాముకత్వస్య విలాసితాయాః ॥ ని॥ విలాసీ కాముకః కామీ స్త్రీపరో రతిలంపట ఇతి శబ్దార్ణవే - అవికలం సమగ్రం ఫలం ప్రయోజనం లబ్ధా ప్రాప్స్యసి - త్వయేతి శేషః - కర్మణి లుట్ - కుతః యద్యస్మాత్ - స్వాదు మధురం - చలా ఊర్మయో యస్య తచ్చలోర్మి - తరంగితం వేత్రవత్యా నామ నద్యాః పయః - సభ్రూభంగం భ్రుకుటియుక్తం - దశనపీడయేతి భావః - ముఖమివ అధరమివేత్యర్థః - తీరోపాంతే తటప్రాంతే - యత్ స్తనితం తేన సుభగం యథా తథా - స్తనిత శబ్దేన మణితమపి ధ్వన్యతే ॥ శ్లో॥ ఊర్ధ్వే ముఖ్యే చలితకంఠనాసికం హుంకృతం మణితమభ్రఘోషవదితి లక్షణాత్ - పాస్యసి పిబతేర్లృట్ ॥ శ్లో॥ కామివామధరాస్వాదః సురతాదతిరిచ్యత ఇతి శాస్త్రనియమాదితి భావః ॥

౨౫ ॥ నీచైరితి ॥ హే మేఘ - తత్ర విదిశాసమీపే - విశ్రామో విశ్రమః ఖేదాపనయః ॥ వ్యా॥ భావార్థే ఘఞ్ప్రత్యయః - స ఏవ హేతుస్తస్య విశ్రామహేతోః - విశ్రామకారణాత్ విశ్రమార్థమిత్యర్థః ॥ సూ॥ షష్ఠీ హేతుప్రయోగ ఇతి షష్ఠీ - విశ్రామేత్యత్ర ॥ సూ॥ నోదాత్తోపదేశస్య మాంతస్యానాచమేరితి పాణినీయే - వృద్ధి ప్రతిషేధేపి - వా శ్రమో వేతి చాంద్రవ్యాకరణే వికల్పేన వృద్ధివిధానాద్రూపసిద్ధిః - ప్రౌఢపుష్పైః - ప్రబుద్ధకుసుమైః - కదంబైః నీపవృక్షైః - త్వత్సంపర్కాత్ పులకా అస్య సంజాతాః పులకితః ॥ వా॥ తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్యయః - తం పులకితమివ స్థితం - నీచైరిత్యాఖ్యా నామ యస్య తం నీచైరాఖ్యం - గిరిం అధివసేః - గిరావవసేరిత్యర్థః ॥ సూ॥ ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇతి కర్మత్వం - యో నీచైర్గిరిః - పణ్యాః క్రయ్యాః స్త్రియః పణ్యస్త్రియః ॥ ని॥ వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా పణ్యస్త్రీ రూపజీవినీతి శబ్దార్ణవే - తాసాం రతిషు యః పరిమళః గంధవిశేషః ॥ ని॥ విమర్దోత్థే పరిమళో గంధే జనమనోహర ఇత్యమరః - తముద్గిరంతీత్యుద్గారీణి తథోక్తాని శిలావేశ్మభిః - కం

స్త్రీభిర్యౌవనాని ॥ ౨౬ ॥ విశ్రాన్తస్సన్ వ్రజ వననదీతీరజాతాని సించ-
న్నుద్యానానాం నవజలకణైర్యూథికాజాలకాని । గండస్వేదాపనయనరుజాక్లాం-
తకర్ణోత్పలానాం ఛాయాదానాత్ క్షణపరిచితః పుష్పలావీముఖానామ్ ॥ ౨౭ ॥
వక్రః పన్థా యదపి భవతః ప్రస్థితస్యోత్తరాశాం సౌధోత్సంగప్రణయవిముఖో

---

నరైః - నాగరాణాం పౌరాణాం · ఉద్దామాన్యుత్కటాని యౌవనాని ప్రథయతి - ప్రకటయతి. ఉత్కటయౌవనాః క్వచిదనురక్తాః - పౌరాంగనాః - విస్రంభవిహారకాంక్షిణ్యో మాత్రాది-భయాన్నిశీథసమయే కంచన వివిక్తదేశమాశ్రిత్య రమంతే - తచ్చాత్ర బహుళమస్తీతి ప్రసిద్ధిః - అత్రోద్గారశబ్దో గౌణార్థత్వాత్ సజుగుప్సావహః ప్రత్యుత కావ్యస్యాతిశోభాకర ఏవ తదుక్తం దండినా ॥ శ్లో ॥ నిష్ఠ్యూతోద్గీర్ణవాంతాది గౌణవృత్తివ్యపాశ్రయం । అతిసుందరమన్యత్ర గ్రామ్యకక్ష్యాం విగాహత ఇతి

౨౭ ॥ విశ్రాన్త ఇతి ॥ తత్ర నీచైర్గిరౌ విశ్రాన్తో వినీతాధ్వశ్రమస్సన్ అరణ్యయోః నద్యోః తాసాం తీరేషు జాతాని స్వయంరూఢాని అకృత్రిమాణీత్యర్థః - వననదీ ఇతి ॥ సూ ॥ పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః ద్వంద్వః - ఉద్యానానామారామాణాం సంబంధీని - యూథికా జాలకాని మాగధీముకుళాని ॥ ని ॥ అథ మాగధీ - గణికా యూథికాంబష్ఠేత్యమరః ॥ ని ॥ క్షారక జాలకకలికాః కుట్మలముకుళానితుల్యానీతి హలాయుధః - నవజలకణైః నూతనాంబుబిందుభిః సించన్నార్ద్రీకుర్వన్ - అత్ర సించతేరార్ద్రీకరణార్థత్వాద్ద్రవద్రవ్యస్య కరణత్వం - యత్ర తు క్షరణమర్థః తత్ర ద్రవద్రవ్యస్య కర్మత్వం - యథా ॥ శ్లో ॥ రేతస్సిక్త్వా కుమారీషు సుఖైర్నిష్కించంతనివామ్యతంత్యసీత్యాది - ఏవం కిరత్యాదీనామపి ॥ శ్లో ॥ రజః కిరతి మారుతః అవాకిరన్ వయోవృద్ధాస్తం లాజైః పౌరయోషిత ఇత్యాదిప్రయోగదర్శనాద్రజోలాజాదీనాం కర్మత్వం కరణత్వం చేతి ద్రష్టవ్యం - తథా గండయోః కపోలయోః స్వేదస్యాపనయనేన ప్రమార్జనేన యా రుజా పీడా ॥ వ్యా ॥ ధిబాధాదిత్యాదిగ్రంథప్రత్యయః తయా క్లాంతాని మ్లానాని కర్ణోత్పలాని యేషాం తేషాం - పుష్పాణి లునంతీతి పుష్పలావ్యః - పుష్పావచాయికాః స్త్రియః కర్మణ్యణ్ ॥ సూ ॥ టిడ్ఢాణఞిత్యాదినా ఙీప్ - తాసాం ముఖాని తేషాం ఛాయాయాః అనాతపస్య దానాత్ - కాంతిదానం చ ధ్వన్యతే ॥ ని ॥ ఛాయా త్వనాతపే కాంతౌ ప్రతిబింబార్కభార్యయోరిత్యమరః - కాముకగణనాత్కామినీనాం ముఖవికాసో భవతీతి భావః - క్షణపరిచితః క్షణసంసృష్టస్సన్ తు చిరం కార్యవిలంబనాత్ వ్రజ గచ్ఛ

౨౮ ॥ వక్ర ఇతి ॥ ఉత్తరాశాముదీచీం దిశం ప్రతి ప్రస్థితస్య భవతః - పంథాః - ఉజ్జయినీ

మాస్మభూరుజ్జయిన్యాః । విద్యుద్దామస్ఫురితచకితైస్తత్ర పౌరాంగనానాం
లోలాపాంగైర్యది న రమసే లోచనైర్వంచితస్స్యాః ॥ ౨౮ ॥ వీచిక్షోభస్తనితవిహగ
శ్రేణికాంచీగుణాయాస్సంసర్పంత్యాః స్ఖలితసుభగం దర్శితావర్తనాభేః । ని
ర్వింధ్యాయాః పథి భవ రసాభ్యంతరస్సన్నిపత్య స్త్రీణామాద్యం ప్రణయవచనం

---

మార్గః - వక్రో యద్యపి దూరో యద్యపీత్యర్థః - వింధ్యాదుత్తరవాహిన్యా నిర్వింధ్యాయాః
ప్రాగ్భాగే కియత్యపి దూరే స్థితత్వాదుజ్జయిన్యా ఉత్తరాపథస్తు నిర్వింధ్యాయాః పశ్చిమ ఇతి
పథో వక్రత్వం - తథాప్యుజ్జయిన్యాః విశాలానగరస్య ॥ ని ॥ విశాలోజ్జయినీ సమే ఇత్యమరశే
షః - సౌధానాముత్సంగేషూపరిభాగేషు ప్రణయః పరిచయః ॥ ని ॥ ప్రణయస్స్యాత్పరిచయే
యాచ్ఞాయాం సౌహృదేపి చేతి యాదవః - తస్య విముఖః పరాఙ్ముఖః - మాస్మ భూః న భవేత్య
ర్థః ॥ సూ ॥ స్మోత్తరే లఙ్చ్ఛేతి చకారాదాశీరర్థే లుఙ్ ॥ సూ ॥ న మాఙ్యోగ ఇత్యడాగమప్రతి
షేధః - యత్రోజ్జయిన్యాం - విద్యుద్దామ్నాం విద్యుల్లతానాం స్ఫురితేభ్యః - స్ఫురణేభ్యః - చకి
తైః - భీతైః - లోలాపాంగైశ్చలత్కటాక్షైః - పౌరాంగనానాం లోచనైర్నయనైర్న రమ
సే యది వంచితః ప్రతారితః స్స్యాః - జన్మవైఫల్యం భవేదిత్యర్థః ॥

౨౯ ॥ సంప్రత్యుజ్జయినీం గచ్ఛతస్తస్య మధ్యమార్గం నిర్వింధ్యాసంబంధమాహ ॥ వీ
చీతి ॥ హే సఖే - పథి ఉజ్జయినీమార్గే - వీచిక్షోభేన తరంగచలనేన స్తనితా - ముఖరా ॥ వ్యా ॥ కర్త
రి క్తః - విహగానాం హంసాదీనాం పఙ్క్తిః శ్రేణిరేవ కాంచీగుణో యస్యాస్తస్యాః - స్ఖలితేన
ప్రస్ఖలనేన మదస్ఖలితేన చ సుభగం యథా తథా - సంసర్పంత్యాః ప్రవహంత్యాః గచ్ఛంత్యా
శ్చ - తథా దర్శితా ప్రకటితా ఆవర్తో నాభిరేవ నాభిర్యస్యాస్తస్యాః ॥ ని ॥ స్యాదావర్తోం
భసాం భ్రమ ఇత్యమరః - నిష్క్రాంతా వింధ్యాన్నిర్వింధ్యా - నామ నదీ ॥ సూ ॥ నిరాదయః
క్రాంతాద్యర్థే పంచమ్యేతి సమాసః ॥ సూ ॥ ద్విగుప్రాప్తాపన్నేత్యాదినా పరవల్లింగతాప్ర
తిషేధః - తస్యాః నద్యాః - సన్నిపత్య సంగత్య - రసో జలమభ్యంతరే యస్య సః - అన్యత్ర రస
శ్శృంగారో అభ్యంతరో భవ అంతరంగో భవ - సవాదారసమనుభవేత్యర్థః ॥ ని ॥ శృంగా
రాదౌ జలే వీర్యే సువర్ణే విషశుక్లయోః । తిక్తాదావద్భుతే చైవ నిర్యాసే పారదేధ్వనౌ ॥ ఆస్వా
దే బ్రహ్మణి రస ఇతి శబ్దార్ణవే - నను తత్ప్రార్థనామంతరేణ కథం తత్రానురక్త ఇత్య
త ఆహ - స్త్రీణామితి - స్త్రీణాం ప్రియేషు విషయే విభ్రమో విలాస ఏవ - ఆద్యం ప్రణయవచనం
ప్రార్థనావాక్యం హి - లోకే స్త్రీణామేవ స్వభావో యద్విలాసైరేవ రాగప్రకాశనం న తు
కంఠతః ఇతి భావః - విభ్రమశ్చాత్ర నాభిసందర్శనాదిరుక్త ఏవ

ప్రియేషు॥౩౦॥వేణీభూతప్రతనుసలిలాసావతీతస్యసింధుఃపాం
తటరుహతరుభ్రంశిభిర్జీర్ణపర్ణైః।సౌభాగ్యం తేసుభగ విరహావ
స్థయావ్యంజయంతీ కార్శ్యంయేన త్యజతివిధినా సత్త్వయైవోపపాద్యః ॥
౩౧॥ ప్రాప్యావంతీనుదయనకథాకోవిద గ్రామవృద్ధాన్పూర్వోద్దిష్టామనుస
రపురీంశ్రీ విశాలాంవిశాలాం।స్వల్పీభూతేఽసుచరితఫలేస్వర్గిణాంగాంగతానాం

---

౩౦॥నిర్వింధ్యాం ప్రత్యేవమాహ॥వేణీతి॥ అవేణీవేణీభూతంవేణ్యాకారం ప్రతను సూక్ష్మంచ సలిలంయస్యాస్సాతథోక్తా-అన్యత్ర వేణీభూతకేశపాశేతిచధ్వన్యతే- రుహంతీతిరుహాః-వ్యా-ఇగుపధలక్షణఃకప్రత్యయః-తటేరుహాఃతటరుహాఃయేతరవస్తేభ్యోభ్రశ్యంతీతిభ్రంశిభిః-జీర్ణపర్ణైః-శుష్కపత్రైః-పాండునా-అల్పేన-పాండుచ్ఛాయా పూర్వోక్తప్రకారయా...తస్యపితావంతంకాలమతీత్యగతస్యప్రోషితస్య...సౌభాగ్యంసుభగత్వం॥హే॥ సుభగసింధ్వంబాపూర్వోక్తస్య...విరహావస్థయా వ్యంజయంతీప్రకాశయంతీ-సఖలుసుభగోయమంగనాఃకామయంత ఇతిభావః-సాపూర్వోక్తాసింధుర్నదీ నిర్వింధ్యాఖ్యా॥ ని॥ స్త్రీనద్యాంనాదేసింధుర్దేశభేదేంబుధౌగజఇతి...జయంతీ-యేనవిధినావ్యాపారేణ-కార్శ్యంత్యజతి- సఃవిధిస్త్వయైవోపపాద్యఃసంపాద్యఃకర్తవ్యఇత్యర్థః-సచవిధిరేకత్రవృష్టిరన్యత్ర సంభోగఃతదుభయ భావనిబంధనత్వాత్కార్శ్యస్యేతిభావః-ఇయంపంచమీమదనావస్థా - ఉక్తంచరతిరహస్యే॥ శ్లో॥నయనప్రీతిఃప్రథమాచిత్తాసంగస్తతోథసంకల్పః॥నిద్రాచ్ఛేదస్తనుతావిషయనివృత్తిస్త్రపానాశః॥ ఉన్మాదోమూర్ఛామృతిరిత్యేవంస్మరదశాదశైవస్యురితి - తామతీతస్యేతిపాఠమాశ్రిత్యసింధునామనద్యంతరమితివ్యాఖ్యానంతు సింధునామకశ్చిన్నదఃకాశ్మీరదేశేస్తినదీతుకాపినాస్తీత్యుపేక్ష్యమిత్యాచక్షతే

౩౧॥ప్రాప్యేతి॥విదంతీతివిదాః॥వ్యా॥ఇగుపధలక్షణఃకప్రత్యయః- ఓకసఃవేదస్థానస్యవిదాః-కోవిదాః॥వ్యా॥ఓకారలోపఃపృషోదరాదిత్వాన్నః-ఉదయనస్యవత్సరాజస్యకథానాంవాసవదత్తాపహరణాద్యుపాఖ్యానానాంకోవిదాస్తత్త్వజ్ఞాఃగ్రామేషుయేవృద్ధాస్తేయేషుతాన్-అవంతీనామజనపదాన్ప్రాప్యతత్రపూర్వోద్దిష్టాంపూర్వోక్తాం॥శ్లో॥సౌధోత్సంగప్రణయవిముఖోమాస్మభూరుజ్జయిన్యా ఇత్యుక్తామిత్యర్థః॥ శ్రీ విశాలాం సంపద్విశాలాం॥ని॥శోభాసంపత్తిపద్మాసులక్ష్మీశ్శ్రీరివకథ్యతఇతి హలాయుధః విశాలాంపురీముజ్జయినీం॥ని॥విశాలోజ్జయినీసమేఇత్యమరశేషః-అనుసరవ్రజకథమివస్థి

శేషైః పుణ్యైర్హృతమివ దివః కాంతిమత్ఖండమేకమ్ ॥ ౩౦ ॥ దీర్ఘీకుర్వన్పటుమ
దకలం కూజితం సారసానాం ప్రత్యూషేషు స్ఫుటితకమలామోదమైత్రీకషాయః ।
యత్ర స్త్రీణాం హరతి సురతగ్లానిమంగానుకూలః శిప్రావాతః ప్రియతమ ఇ

---

తాం సుచరితఫలే పుణ్యఫలే స్వర్గోపభోగలక్షణే స్వల్పీభూతే అల్పావశిష్టే సతీత్యర్థః ।
గాం ఇలాం గతానామ్ ॥ గౌరిలా కుంభినీ క్షమేత్యమరః । పునరపి భూలోకభాజామిత్యర్థః ।
స్వర్గిణాం స్వర్గవతాం జనానామ్ । శేషైర్భుక్తావశిష్టైః పుణ్యైః సుకృతైః హృతమానీతం
స్వర్గార్థానుష్ఠితకర్మశేషాణాం స్వర్గావాసస్యావశ్యంభావిత్వాదితి భావః । కాంతిర
స్యాస్తీతి కాంతిమత్ ఉజ్జ్వలం సారభూతమిత్యర్థః । ఏకం ముఖ్యమ్ । యద్వా భుక్తాదన్యత్ ॥ ఏ
కే ముఖ్యాన్యకేవలా ఇత్యమరః । దివః స్వర్గస్య ఖండమివ స్థితామిత్యుత్ప్రేక్షా । ఏతే
నాతిక్రాంతసకలభూలోకనగరసౌభాగ్యసారవత్త్వముజ్జయిన్యా వ్యజ్యతే

౩౧ ॥ దీర్ఘీకుర్వన్నితి ॥ యత్ర విశాలాయాం ప్రత్యూషేష్వహర్ముఖేషు ॥ ప్రత్యూ
షోఽహర్ముఖం కల్యమిత్యమరః । పటు ప్రస్ఫుటం మదకలం మదేనావ్యక్తమధురమ్ ॥ ధ్వని
తు మధురాస్ఫుటే కల ఇత్యమరః । సారసానాం పక్షివిశేషాణామ్ ॥ సారసో మైథునీ కామీ గో
నర్దః పుష్కరాహ్వయ ఇతి యాదవః । యద్వా సారసానాం హంసానామ్ ॥ చక్రాంగస్సా
రసో హంస ఇతి శబ్దార్ణవే । కూజితం రుతం దీర్ఘీకుర్వన్ సంతానయన్నిత్యర్థః । యావ
ద్వాతస్తావచ్ఛబ్దానువృత్తేరితి భావః । ఏతేన ప్రియతమః స్వచాటువాక్యానుసారి క్రీడావక్షి
కూజితం దీర్ఘీకుర్వన్ విచ్ఛిన్నం కుర్వన్నితి చ గమ్యతే స్ఫుటితానాం వికసితానాం కమ
లానామామోదేన పరిమళేన సహ మైత్ర్యా సంసర్గేణ కషాయస్సురభిః ॥ రాగద్రవ్యే కషా
యోఽస్త్రీ నిర్యాసే సౌరభే రస ఇతి యాదవః । అన్యత్ర విమర్దగంధీత్యర్థః ॥ విమర్దోత్థే ప
రిమళో గంధే జనమనోహరే । ఆమోదస్సోఽతి నిర్హారీత్యమరః । అంగానుకూలః మాంద్యా
త్సుఖస్పర్శః । అన్యత్ర గాఢాలింగనదత్తగాత్రసంవాహన ఇత్యర్థః । భవభూతినాప్యుక్తం
శ్లో ॥ అశిథిలపరిరంభైర్దత్తసంవాహనానామితి । సంవాహ్యంతే చ సురతశ్రాంతాః ప్రియై
ర్యువతయ ఇతి భావః । కవిరేవ వక్ష్యతి । సంభోగాంతే మమ సముచితో హస్తసంవాహనానా
మితి । శిప్రా నామ తత్రత్యా కాచిన్నదీ తస్యాః । వాతః శిప్రావాతః శిప్రాగ్రహణం శైత్యద్యో
తనార్థమ్ । ప్రార్థనా సురతయాచ్ఞా తత్ర చాటూని కరోతీతి తథోక్తః । పునస్సురతార్థం
ప్రియవచనప్రయోక్తేత్యర్థః ॥ వా ॥ కర్మణ్యణ్ ప్రత్యయః । ప్రియతమో వల్లభ ఇవ స్త్రీణాం
సురతగ్లానిం పూర్వరతిఖేదం హరతి నుదతి । చాటూక్తిభిర్విస్మృతపూర్వరతిఖేదాః స్త్రీ

వ(ప్రా)ర్థనాచాటుకారః ॥౩౩॥ హారాంస్తారాంస్తరళఘుటికాన్కోటిశశ్శంఖశుక్తీః శష్పశ్యామాన్మరకతమణీనున్మయూఖప్రరోహాన్। దృష్ట్వా యస్యాం విపణిరచితాన్విద్రుమాణాంచభంగాన్ సంలక్ష్యంతే సలిలనిధయస్తోయమాత్రావశేషాః॥౩౪॥ ప్రద్యోతస్య ప్రియదుహితరం వత్సరాజోఽత్రజహ్రే హైమంతాళద్రుమవనమభూదత్ర తస్యైవ రాజ్ఞః। అత్రోద్భ్రాంతః కిల నలగిరిః స్తంభముత్పా

---

యాః ప్రియతమ (ప్రా)ర్థనానాం సఫలయతీతిభావః- ప్రార్థనాచాటుకారః ఖండితనాయి కాసు నేతేతివ్యాఖ్యానే సురతగ్లానిహరణమేవనసంభవతితస్మాత్పూర్వం సురతాత్పశ్చాత్తన సురతగ్లానిహరణంతు నేదానీంతనకోపశమనార్థం చాటువచన సాధ్యమిత్యుపేక్షేవో చితా వివేకినాం॥ శ్లో॥ జ్ఞాతేన్యాసంగవికృతేఖండితేష్యాకషాయితేతిదశరూపకే॥

౩౩॥ఇతఃపరంప్రకృష్ట మపిశ్లోకత్రయం వ్యాఖ్యాయతే॥ హారానితి॥ యస్యాంవిశాలాయాం- కోటిశః విపణిషు పణ్యవీధికాసు॥ ని॥ విపణిః పణ్యవీధికేత్యమరః- రచితాన్ ప్రసారితాన్- ఇదంచ విశేషణం యథాలింగం సర్వత్ర సంబధ్యతే- తారాన్ శుద్ధాన్॥ని॥ తారోముక్తాదిసంశుద్ధౌ నక్షత్రే శుద్ధమౌక్తిక ఇతి విశ్వః- తరళఘుటికాన్మధ్యమణిభూతమహారత్నాన్॥ ని ॥ తరళోహార మధ్యగ ఇత్యమరః॥ ని॥ పిండైమనామహారత్నేఘుటికాబద్ధపారద ఇతిశబ్దార్ణవే- హారాన్ముక్తావళీః- తథాకోటిశః- శంఖాన్ కంబూంశ్చ శుక్తీః ముక్తాస్ఫోటాంశ్చ శంఖశుక్తీః॥ని॥ ముక్తాస్ఫోట (స్త్రి)యాం శుక్తిశ్శంఖస్స్యాత్కంబుర (స్త్రి)యామిత్యమరః- ఘాసః బాలతృణం॥ని॥ శష్పంబాలతృణంఘాస ఇత్యమరః- తద్వచ్ఛ్యామాన్- ఉన్మయూఖప్రరోహాన్ ఉద్గతరశ్మ్యంకురాన్- మరకతమణీన్గారుత్మతాన్- తథావిద్రుమాణాం భంగాన్ ప్రవాళఖండాంశ్చ- దృష్ట్వా- సలిలనిధయః సముద్రాః- తోయమాత్రమవశేషోయేషాంతే తథోక్తాః- సంలక్ష్యంతే తత్రానుమీయంత ఇత్యర్థః- రత్నాకరాదవ్యతిరిచ్యతే రత్నాదిసర్వసంపద్భిరియమితిభావః.

౩౪॥ప్రద్యోతస్యేతి॥అత్ర ప్రదేశే- వత్సరాజో వత్సదేశాధీశ్వరః ఉదయనః- ప్రద్యోతస్య ప్రద్యోతనామ్నః ఉజ్జయినీ నాయకస్య రాజ్ఞః ప్రియదుహితరం వాసవదత్తాం- జహ్రే జహార- అత్రస్థలే- తస్యైవరాజ్ఞః ప్రద్యోతస్యైవ- హైమం సౌవర్ణం తాళద్రుమవనమభూత్- అత్ర నలగిరి నామా మహేంద్రదత్తస్తదీయోగజః- దర్పాన్మదాత్ - స్తంభమాలానం- ఉత్పాట్య ఉద్ధృత్య- ఉద్భ్రాంతః ఉత్ప్లుత్య భ్రమణం కృతవాన్ కిల ఇతీత్థంభూతాభిః కథాభిరిత్యర్థః- అభిజ్ఞః పూర్వకథాకోవిదో జనః- అగతాన్ దేశాంతరాదాగతాన్॥ సూ॥ ఇతనిగ

...వ్యదర్శ్యాదిత్యాగంతూన్రమయతి జనో యత్ర బంధూనభిజ్ఞః ॥ ౩౫ ॥ పత్రశ్యామా దినకరహయస్పర్ధినో యత్ర వాహాశ్శైలోదగ్రాస్త్వమివ కరిణో వృష్టిమంతః ప్రభేదాత్ । యోధాగ్రణ్యః ప్రతిదశముఖం సంయుగే తస్థివాంసః ప్రత్యాదిష్టాభరణరుచయశ్చంద్రహాసవ్రణాంకైః ॥ ౩౬ ॥ జాలోద్గీర్ణైరుపచితవపుః కేశసంస్కారధూపైర్బంధుప్రీత్యా భవనశిఖిభిర్దత్తనృత్తోపహారః । హర్మ్యేష్వస్యాః కుసుమసురభిష్వధ్వఖేదం నయేథాః పశ్యన్ లక్ష్మీం లలితవనితాపాదరాగాం

---

ఖ్యాత్యాదినాగంతూనాదిక స్తుప్రత్యయః - బంధూన్ - యత్ర విశాలాయాం రమయతి వినోదయతి అత్ర భావికాలంకారః - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ అతీతానాగతే యత్ర ప్రత్యక్షత్వేన లక్ష్యతే । అత్యద్భుతార్థకథనాద్భావికం తదుదాహృతమితి

౩౫ ॥ పత్రేతి ॥ హే మేఘ - యత్ర విశాలాయాం - వాహాః హయాః - పత్రశ్యామాః దళశ్యామాః - అత ఏవ - దినకరహయస్పర్ధినః వర్ణతో వేగతశ్చ సూర్యాశ్వకల్పాః - తథా - శైలోదగ్రాః శైలవదున్నతాః కరిణః గజాః - ప్రభేదాన్మదస్రావాద్ధేతోః - త్వమివ వృష్టిమంతః అగ్రం నయంతీత్యగ్రణ్యః ॥ సూ ॥ సత్సూద్విషేత్యాదినా క్విప్ ॥ వ్యా ॥ అగ్రగ్రామాభ్యాం నయతేరితి ణత్వం - యోధాగ్రణ్యో భటశ్రేష్ఠాః - సంయుగే యుద్ధే - ప్రతిదశముఖమభిరావణం - తస్థివాంసః స్థితవంతః - అత ఏవ - చంద్రహాసవ్రణాః రావణాసిక్షతాన్యేవ అంకాశ్చిహ్నాని తైః ॥ ని ॥ చంద్రహాసో రావణాసిరసిమాత్రేఽపి చక్వచిదితి శాశ్వతః - ప్రత్యాదిష్టాభరణరుచయః ప్రతిషిద్ధభూషణకాంతయః - శస్త్రప్రహారా ఏవ వీరాణాం ఆభరణమితి భావః - అత్రాపిభావికాలంకారః

౩౬ ॥ జాలేతి ॥ జాలోద్గీర్ణైః గవాక్షమార్గనిర్గతైః ॥ ని ॥ జాలం గవాక్ష ఆనాయే క్షారకే కవటే గణ ఇతి యాదవః - కేశసంస్కారస్య ధూపైః కేశవాసనార్థైః గంధద్రవ్యధూపైరిత్యర్థః - అత్ర సంస్కారధూపయోస్తాదర్థ్యేఽపి యూపదార్వాదివత్ ప్రకృతివికారత్వాభావాదశ్వఘాసాదివత్ షష్ఠీసమాసః న చతుర్థీసమాసః - ఉపచితవపుః పరిపుష్టశరీరః తథా - బంధౌ బంధురితి వా ప్రీత్యా - భవనశిఖిభిః గృహమయూరైః - దత్తనృత్తోపహారః - దత్తో నృత్తమేవోపహార ఉపాయనం యస్మై స తథోక్తః ॥ ని ॥ ఉపాయనముపగ్రాహ్యముపహారస్తథోపదా ఇత్యమరః - కుసుమైః సురభిషు సుగంధిషు - లలితవనితాః సుందరస్త్రియః ॥ ని ॥ లలితం త్రిషు సుందరమితి శబ్దార్ణవే - తాసాం పాదరాగేణ చరణాలక్తకరసేన - అంకితేషు చి

...శేషు ॥ ౩౭ ॥ భర్తుః కంఠచ్ఛవిరితి గణైస్సాదరం వీక్ష్యమాణః పుణ్యం యాయా
స్త్రిభువనగురోర్ధామ చండీశ్వరస్య । ధూతోద్యానం కువలయరజోగంధిభిర్గం
ధవత్యాస్తోయక్రీడానిరతయువతిస్నానతిక్తైర్మరుద్భిః ॥ ౩౮ ॥ అప్యన్యస్మిన్ జల
ధర మహాకాలమాసాద్య కాలే స్థాతవ్యం తే నయనవిషయం యావదత్యేతి భానుః ॥

---

...తేషు - హర్మ్యేషు - అస్యా ఉజ్జయిన్యాః - లక్ష్మీం పశ్యన్ - అధ్వనా అధ్వగమనేన - ఖేదం అధ్వశ్రమం నయేత్యర్థః - అపనయ

౩౭ ॥ భర్తురితి ॥ భర్తుః స్వామినో నీలకంఠస్య భగవతః - కంఠస్యేవ ఛవిర్యస్య స కంఠచ్ఛవిరితి హేతోః - గణైః ప్రమథైః ॥ ని ॥ గణాస్తు గణనాయాం స్యాద్గణేశే ప్రమథేపి చేతి శబ్దార్ణవే - సాదరం యథా తథా - వీక్ష్యమాణస్సన్ ప్రియవస్తుసాదృశ్యాదపి ప్రియత్వం భవేదితి భావః - త్రయాణాం భువనానాం సమాహారస్త్రిభువనం ॥ సూ ॥ తద్ధితార్థేత్యాదినా సమాసః ॥ వా ॥ పాత్రాదిభ్యః ప్రతిషేధో వక్తవ్య ఇతి స్త్రీలింగతా ప్రతిషేధః - త్రిభువనస్య గురోః త్రైలోక్యనాథస్య - చండీశ్వరస్య కాత్యాయనీవల్లభస్య - పుణ్యం పావనం - ధామ మహాకాలాఖ్యం తత్రత్యం స్థానం - యాయాః గచ్ఛేః ॥ వా ॥ విధ్యర్థే లిఙ్ - శ్రేయస్కరత్వాత్సర్వథా గంతవ్యమిత్యర్థః - ఉక్తంచ స్కాందే ॥ శ్లో ॥ ఆకాశే తారకాలింగం పాతాళే హాటకేశ్వరం । మర్త్యలోకే మహాకాళం దృష్ట్వా ముక్తిమవాప్నుయాదితి - న కేవలం ముక్తిస్థానమిదం కింతు విలాసస్థానమపీత్యాహ - ధూతేతి - కువలయరజోగంధిభిరుత్పలపరాగగంధవద్భిః తోయక్రీడాసు జలవిహారేషు - నిరతానామాసక్తానాం - యువతీనాం స్నానం స్నాంత్యనేనేతి స్నానం స్నానీయం చందనాది - కరణే ల్యుట్ ॥ ని ॥ స్నానీయేభిషవే స్నానమితి యాదవః తేన తిక్తైస్సుగంధిభిః ॥ ని ॥ కటుతిక్తకషాయాస్తు సౌరభ్యేపి ప్రకీర్తితా ఇతి హలాయుధః - సౌగంధ్యవిశేషార్థం విశేషణద్వయం - గంధవత్యా నామ నద్యాస్తత్రత్యాయాః మరుద్భిః - ధూతోద్యానం కంపితాక్రీడమితి ధామ్నో విశేషణం ॥ ని ॥ పుమానాక్రీడ ఉద్యానమిత్యమరః ॥

౩౮ ॥ అపీతి ॥ హే జలధర - మహాకాలం నామ పూర్వోక్తం చండీశస్థానం - అన్యస్మిన్ కాలే సంధ్యావ్యతిరిక్తకాలే - ఆసాద్య ప్రాప్యాపి - తే తవ స్థాతవ్యం - త్వయా స్థాతవ్యమిత్యర్థః ॥ సూ ॥ కృత్యానాం కర్తరి వేతి షష్ఠీ - యావద్యావతా కాలేన - భానుస్సూర్యః - నయనవిషయం దృష్టిపథం - అత్యేతి అతిక్రామతి - అస్తమయాత్తే స్థాతవ్యమిత్యర్థః - యావదిత్యవధ్యర్థే ॥ ని ॥ యావత్తావచ్చ సాకల్యేవధౌ మానేవధారణ ఇత్యమరః - కిమర్థమిత్యత ఆహ - కుర్వన్ని

కుర్వన్ సంధ్యాబలిపటహతాం శూలినశ్శ్లాఘనీయామామంద్రాణాంఫలమవికలం లప్స్యసే గర్జితానాం ॥౩౯॥ పాదన్యాసక్వణితరశనాస్తత్రలీలావధూతై రత్నచ్ఛాయాఖచితవలిభిశ్చామరైః క్లాంతహస్తాః । వేశ్యాస్త్వత్తోనఖపదసుఖాన్ప్రాప్యవర్షాగ్రబిందూనామోక్ష్యంతేత్వయిమధుకరశ్రేణిదీర్ఘాన్కటాక్షాన్॥౪౦॥పశ్చాదుచ్చైర్భుజతరువనంమండలేనాభిలీనస్సాంధ్యంతేజః

---

తి-శ్లాఘనీయాంప్రశంస్యాం-శూలినశ్శివస్య -సంధ్యాయాంబలిఃపూజా- తత్రపటహతాంపటహకార్యకారితాం-కుర్వన్ సంపాదయన్॥ని॥స్యాద్ధక్కాపటహోఽస్త్రీత్యమరః-ఆమంద్రాణాం-ఈషద్గంభీరాణాం-గర్జితానాం -అవికలమఖండంఫలం-లప్స్యసే ప్రాప్స్యసి॥వ్యా॥లభేఃకర్తరిలృట్- మహాకాళనాథబలిపటహత్వేనవినియోగాత్తేగర్జితానాంసాఫల్యంస్యాదిత్యర్థః

౩౯॥పాదేతి॥తత్రసంధ్యాబలౌ-పాదన్యాసైః నృత్తాంగైఃక్వణితారణితారశనాయాసాంతాఃతథోక్తాః॥వ్యా॥క్వణితేతికర్తరిక్తః-గత్యర్థాకర్మకేత్యాదినాకర్తరిక్తః-లీలయావిలాసేనఅవధూతైఃకంపితైః -రత్నానాంకంకణమణీనాంఛాయయాకాంత్యాఖచితారూషితావళయశ్చామరదండాయేషాంతైః॥ని॥వళిశ్చామరదండేచజరావిశ్లథచర్మణీతివిశ్వప్రకాశే-చామరైర్వాలవ్యజనైః-క్లాంతహస్తాః- ఏతేనదేశికస్యనృత్తం సూచితం-తదుక్తంనృత్తసర్వస్వే॥శ్లో॥ఖడ్గకందుకవస్త్రాదిదండికాచామరస్రజః॥వీణాదిధృత్వాయత్కుర్యాన్నృత్తంతద్దేశికంభవేదితి॥వేశ్యాఃమహాకాళనాథముపనృత్యంతోగణికాః॥-త్వత్తఃనఖపదేషునఖక్షతేషు-సుఖాన్ సుఖకరాన్॥వ్యా॥ సుఖశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యంతాత్పచాద్యచ్-యద్వా-సుఖాన్ సుఖహేతూన్॥ని॥సుఖహేతౌసుఖేసుఖమితిశబ్దార్ణవే॥- వర్షస్యాగ్రబిందూన్ప్రథమబిందూన్ ప్రాప్య - త్వయిమధుకరశ్రేణిదీర్ఘాన్-కటాక్షానపాంగాన్ -ఆమోక్ష్యంతే-వర్షైరుపకృతాస్సంతఃసద్యఃప్రత్యుపకుర్వంతీతిభావః-కామినీదర్శనీయత్వలక్షణంశ్లాఘ్యఫలం-సద్యోలప్స్యతఇతిధ్వనిః

౪౦॥పశ్చాదితి॥పశ్చాత్సంధ్యాబల్యనంతరం-పశుపతేశ్శివస్య - నృత్తారంభేతాండవారంభే-ప్రతినవజపాపుష్పరక్తం ప్రత్యగ్రజపాకుసుమారుణంసంధ్యాయాంభవంసాంధ్యం-తేజః-దధానః-ఉచ్చైరున్నతంభుజాన్యేవతరవస్తేషాంవనం-మండలేనమండలాకారేణ-అభిలీనఃఅభితోవ్యాప్తస్సన్॥వ్యా॥కర్తరిక్తః-భవాన్యాభవస్యపత్న్యా॥సూ॥ఇంద్రవరుణభవేత్యాదినాజీష్-ఆనుగాగమశ్చ-శాంతఃఉద్వేగఃగజాజినదర్శనభయంయయా

ప్రతినవజపాపుష్పరక్తం దధానః । నృత్తారంభే హర పశుపతే రార్ద్రనాగాజినే|చ్ఛాం శాంతోద్వేగస్తిమితనయనం దృష్టభక్తిర్భవాన్యాః ॥ ౮౧॥ గచ్ఛంతీనాం ర|మణవసతిం యోషితాం తత్ర నక్తం రుద్ధాలోకే నరపతిపథే సూచిభేద్యైస్తమో|భిః । సౌదామిన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయా దర్శయోర్వీం తోయోత్సర్గస్తనితముఖ

---

స్తైలిత ఏవ స్తిమితే నిశ్చలే నయనే యస్మిన్కర్మణి తత్ ॥ ని॥ ఉద్వేగస్తిమితే క్లేశే-భయేమం|దరగామినీతి శబ్దార్ణవే- భక్తిః పూజ్యేష్వనురాగః ॥ వ్యా॥ భజేః-భావార్థే క్తిన్ప్రత్యయః-|దృష్టం దృష్టా వా భక్తిర్యస్య సః దృష్టభక్తిస్సన్ పశుపతేః-ఆర్ద్రం శోణితార్ద్రం యన్నా|గాజినం గజచర్మ ॥ ని॥ అజినం చర్మకృత్తిః స్త్రీ త్యమరః-తత్రేచ్ఛాం హరనివర్తయ-త్వమేవత|ద్స్థానే భవేత్యర్థః- గజాసురమర్దనానంతరం భగవాంస్తదీయమార్ద్రాజినం భుజమం|డలేన బిభ్రత్తాండవం చకారేతి ప్రసిద్ధిః ॥ వ్యా॥ దృష్టభక్తిరితి కథం రూపసిద్ధిః-దృష్టశబ్దస్య-స్త్రి|యాః పుంవదిత్యాదినా పుంవద్భావస్య దుర్వచనత్వాత్-కుతః అప్రియాదిష్వితి నిషేధా|త్-భక్తిశబ్దస్య చ ప్రియాదిపాఠాదితి-తదేతచ్చోద్యం-దృఢభక్తిశబ్దమాశ్రిత్య ప్రతివిహితం|గణవ్యాఖ్యానే-దృఢం భక్తిర్యస్యేతి నపుంసకం పూర్వపదం దార్ఢ్యనివృత్తిమాత్రపరేదృ|ఢశబ్దే లింగవిశేషస్యానుపకారకత్వాత్ స్త్రీత్వమవివక్షితమితి భోజరాజస్తు భక్త్యాకర్మసా|ధనాయామిత్యనేన భజ్యతే సేవ్యత ఇతి కర్మసాధనే భక్తిశబ్దే భవానీ భక్తిరిత్యాదిభవతిభావసా|ధనాయాం తు స్త్రీభక్తిర్భవాన్యామిత్యాదిభవతీత్యాహ-ఇతి గదేతత్సమగ్రం వేదితవ్యం స్త్రీభిః|మువంశసంజీవన్యాం ॥ శ్లో॥ దృఢభక్తిరితి జ్ఞేయ ఇత్యత్ర తస్మాత్ వృషభస్త్రీత్యత్రాపి మతే|భేదేన పూర్వపదస్య స్త్రీత్వే నపుంసకత్వే చ రూపసిద్ధిరస్తీతి సిద్ధం

౮౧॥ ఇష్టం మహాకాలనాథసేవా ప్రకారమభిధాయ పునః నగరసంచారమేవాహ ॥ గ|చ్ఛంతీనామితి ॥ తత్రోజ్జయిన్యాం నక్తం రాత్రౌ-రమణవసతిం ప్రియభవనం ప్రతి ॥ ని॥ వస|తీ రాత్రివేశ్మనోరిత్యమరః-గచ్ఛంతీనాం యోషితామభిసారికాణామిత్యర్థః-సూచిభేద్యై|రితి సాంద్రైరిత్యర్థః తమోభిః-రుద్ధాలోకే నిరుద్ధదృష్టిప్రసారే-నరపతిపథే రాజమార్గే-|కనకస్య నికషః నికషస్తత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా నికషోపలగతరేఖా- తద్వత్ స్నిగ్ధం తేజో|యస్యాస్తయా ॥ ని॥ స్రియుస్నిగ్ధం తు మసృణం సాంద్ర శ్లక్ష్ణం తు తేజసీతి శబ్దార్ణవే - సుదామా|ద్రిః-ఏకదిక్ సౌదామినీ విద్యుత్ ॥ వ్యా॥ తేనైకదిగిత్యణ్-తయోర్వీం మార్గం దర్శయ-కిం|చ-తోయోత్సర్గస్తనితాభ్యాం వృష్టిగర్జితాభ్యాం ముఖరః శబ్దాయమానః-మాస్మ భూః-కుత|తాః కిమేషి తాః విక్లబాః భీరవః-తతో న వృష్టిగర్జనే కార్యే ఇత్యర్థః ॥ వ్యా॥ నాత్రతోయోత్సర్గే

శోమాస్త భూర్వ్యక్తబాష్పాః ॥౪౨॥ తాం కస్యాం చిద్భవనవలభౌ సుప్తపారావతాయాం నీత్వా రాత్రిం చిరవిలసనాత్ఖిన్నవిద్యుత్కళత్రః। సూర్యే దృష్టే పునరపి భవాన్వాహయేదధ్వశేషం మందాయంతే నఖలు సుహృదామభ్యుపేతార్థకృత్యాః॥ ౪౩॥ తస్మిన్కాలే నయనసలిలం యోషితాం ఖండితానాం శాంతిం నేయం ప్రణయిభిరతో వర్త్మ భానోస్త్యజాశు। ప్రాలేయాస్త్రం కమలవదనాత్సోపి హర్తుం

---

నితేమితివిగ్రహః-విశిష్టస్యైవ కేవలస్తనితస్యావ్యనిష్టత్వాత్ న చ ద్వంద్వపక్షే అల్పాచ్తర మితి పూర్వనిపాతశాస్త్రవిరోధః॥సూ॥లక్షణహేత్వోః క్రియాయా ఇత్యత్ర సూత్రే విపరీత నిర్దేశేన పూర్వనిపాతశాస్త్రస్యానిత్యత్వజ్ఞాపనాదితి

౪౨॥తామితి॥ చిరం విలసనాత్ స్ఫురణాచ్చ-ఖిన్నం విద్యుదేవ కళత్రం యస్య సః-భవాన్ సుప్తాః పారావతాః-కలరవాః యస్యాం తస్యాం వివిక్తాయామిత్యర్థః॥ని॥ పారావతః కలరవఇ త్యమరః-జనసంచారస్త్రాసంభావితఏవేతి భావః-కస్యాంచిద్భవనస్య వలభావాచ్ఛాదనే ఉపరిభాగ ఇత్యర్థః॥ని॥ఆచ్ఛాదనంస్యాద్వలభి గృహాణామితిహలాయుధః- తాంరాత్రిం నీత్వా సూర్యే దృష్టే ఉదితే సతీత్యర్థః పునరపి అధ్వశేషం మార్గశేషం వాహయేత్ గమయేత్ తథాహి-సుహృదాంమిత్రాణాంఅభ్యుపేతాః అంగీకృతాః అర్థస్య ప్రయోజనస్య కృత్యాః-క్రియాః యైస్తే-అభ్యుపేతసుహృదర్థా ఇత్యర్థః॥వ్యా॥సాపేక్షత్వేపి గమకత్వాత్సమాసః॥ని॥కృత్యాః క్రియా దేవతయోః స్త్రీ కార్యేప్యపి తే త్రిష్వితి యాదవః॥వ్యా॥కృఞ శ్చేతి చ కారాత్ క్యప్-నమందాయంతే ఖలు న మందా భవంతి హీనవిలంబిత ఇత్యర్థః॥సూ॥ లోహితాది డాజ్భ్యః క్యష్ ఇతి క్యష్ వా క్యష ఇత్యాత్మనేపదం

. ౪౩॥తస్మిన్నితి॥తస్మిన్కాలే పూర్వోక్తసూర్యోదయకాలే ప్రణయిభిః ప్రియతమైః ఖండితానాం-యోషితాం నాయికావిశేషాణాం॥శ్లో॥జ్ఞాతేన్యాసంగవికృతే ఖండితేర్ష్యా కషాయితేతి దశరూపకే-నయనసలిలం శాంతిం నేయం నేతవ్యం॥వ్యా॥ నయతేర్ద్వికర్మకత్వం అతో హేతోః-భానోర్వర్త్మ మార్గం ఆశు శీఘ్రం-త్యజ-తస్యావరణం మాకార్షీ రితి భావః-విపక్షే అనిష్టమాహ-సోపి భానుః-నళిన్యం బుజాన్యస్యాస్సంతీతి నళినీ పద్మినీ॥ని॥ త్వ్రణాంబుజే నళం నా తు రాజ్ఞి నాళే తు సస్త్రియామితి శబ్దార్ణవే-తస్యాః స్వకాంతాయాః-కమలం స్వకుసుమమేవ వదనం తస్మాత్ - ప్రాలేయం హిమమేవ అస్త్రమశ్రు-హర్తుం-శమయితుం-ప్రత్యావృత్తః ప్రత్యాగతః-నళిన్యాశ్చ భర్తుర్భానోః దేశాంతరే నళిన్యం తరగమనాత్ఖండితాత్వమిత్యాశయః- అత్ర స్త్వయిక రాసభశూరణస్థితికరరుట్ ॥ వ్యా ॥ క్యి

నలీర్వ్యాః ప్రత్యావృత్తస్త్వయి కరరుధి స్యాదనల్పాభ్యసూయః ॥౪౪॥ గంభీరాయాః పయసి సరితశ్చేతసీవ ప్రసన్నే ఛాయాత్మాపి ప్రకృతిసుభగో లప్స్యతే తే ప్రవేశం।తస్మాదస్యాః కుముదవిశదాన్యర్హసి త్వం న ధైర్యాన్మోఘీకర్తుం చటులశఫరోద్వర్తనప్రేక్షితాని॥౪౫॥తస్యాః కించిత్కరధృతమివ ప్రాప్తవానీరశాఖం హృత్వా నీలం సలిలవసనం ముక్తరోధోనితంబం। ప్రస్థానం తే కథమపి సఖేలం

---

ఫ-తస్మిన్ కరరుధి సతి-హస్తరోధిని సతి చ గచ్ఛతి॥ని॥ బలిహస్తాంశవః కరా ఇత్యమరః - అనల్పాభ్యసూయా యస్య సః-అనల్పాభ్యసూయః అధికద్వేషః- స్యాత్- ప్రాయేణ గ్రాహిణాం తద్ద్వేషాయ విశేషతశ్చ స్త్రీణామిత్యభిమానః-కించ॥శ్లో॥ బ్రహ్మణమకర్ణానాశానం విష్ణుం వా ద్వేష్టి యో నరః। శ్రేయాంసి తస్య నశ్యంతి నరకశ్చాభివర్తతే ఇతి బలాదిశేషభూతాత్కార్యహాని స్తేతి ధ్వనిః

౪౪॥ గంభీరాయా ఇతి॥ గంభీరాయా నామ సరితః - ఉదాత్తాయా నాయికాయా ఇతి చ ధ్వన్యతే-ప్రసన్నే అనురక్తత్వాద్దోషరహితే చేతసీవ ప్రసన్నే నిర్మలే-పయసి-ప్రకృత్యా స్వభావేన సుభగః సుందరః॥ని॥ సుందరే నికభోగాన్యం శోభనదర్శనేతర వాసరే। తురీయాంశే శ్రీమతి స్యాత్సుభగ ఇతి శబ్దార్ణవే-తే తవ ఛాయా బాసౌ ఆత్మా చ ఛాయాత్మా సోపి-ప్రతిబింబశరీరం వా- ప్రవేశం-లప్స్యతే-సాక్షాత్ప్రవేశమనిచ్ఛోరపీతి భావః-తస్మాచ్ఛాయాద్వారాపి ప్రవేశస్య అవశ్యంభావిత్వాత్-అస్యాః గంభీరాయాః-కుముదవద్విశదాని- చటులాని శఫరాణాం మీనానాం ఉద్వర్తనాని ఉల్లుంఠితాన్యేవ ప్రేక్షితాన్యవలోకనాని॥ని॥ వాచ్యవచ్చటులం శీఘ్రమిత్యభిధానః-ఏతదేవ గంభీరాయా అనురాగలింగం-త్వం- ధైర్యాత్ ధార్ష్ట్యాత్-ధార్ష్ట్యాదిత్యర్థః - మోఘీకర్తుం విఫలీకర్తుం నార్హసి నానురక్తస్త్రీవిప్రలంభనే దోషః- ఘూర్ణ లఘు తు॥శ్లో॥ క్లిశ్నాతి నిత్యం దయితామంకమారో స్యసుందరః। అత్యంతరక్తాం యత్నేన సరోగాం తర్ణస్పృశం చరేత్॥

౪౫॥ తస్యా ఇతి॥ హే సఖే ప్రాప్తా వానీరశాఖా వేతసశాఖా యేన తత్తథోక్తం అతఏవ కించిత్ ఈషత్-కరధృతం హస్తావలంబితమివ స్థితం-ముక్తస్త్యక్తో రోధస్తటమేవ నితంబః స్థలం యేన తత్తథోక్తం॥ని॥ నితంబః పశ్చిమశ్రోణీభాగే ద్రికటకే తట ఇతి యాదవః- నీలం కృష్ణవర్ణం-తస్యాః గంభీరాయాః సరితః-సలిలమేవ వసనం నీలాంబరధారణం విరహార్తానివారణమితి ప్రసిద్ధిః-హృత్వా-అపనీయ-లంబమానస్య పీతసలిలభారాత్ లంబమానస్య అన్యత్ర జఘనారూఢస్య చ-తే తవ-ప్రస్థానం ప్రయాణం-కథమపి కృచ్ఛ్రేణ భావి-స్పృష్ట

బమానస్య భావిజ్ఞాతాస్వాదో వివృతజఘనాం కో విహాతుం సమర్థః ||౪౨|| త్వ
న్నిష్యందోచ్ఛ్వసితవసుధాగంధసంపర్కరమ్యస్స్రోతోరంధ్రధ్వనితసుభగం
దంతిభిః పీయమానః। నీచైర్వాస్యత్యుపజిగమిషోర్దేవపూర్వంగిరిం తే శీతో వా
తః పరిణమయితా కాననోదుంబరాణాం ||౪౩|| తత్ర స్కందం నియతవసతిం పుష్ప
మేఘీకృతాత్మా పుష్పాసారైస్స్నపయతు భవాన్ వ్యోమగంగాజలార్ద్రైః ||౪

---

స్యేత్యాహ తు మాహ-జ్ఞాతేతి-జ్ఞాతాస్వాదః అనుభూతరసః కః పుమాన్-వివృతం ప్రకటితం జఘనం కటిః-తత్పూర్వభాగో వా యస్యాస్తాం ||ని|| జఘనం స్యాత్కటేః పూర్వే ప్రోథభాగాపరాం
శరయోరితి యాదవః-విహాతుం త్యక్తుం సమర్థః-శక్తః-కోపి న శక్త ఇత్యర్థః

౪౨|| త్వన్నిష్యందేతి|| తవ నిష్యందేన వృష్ట్యా ఉచ్ఛ్వసితాయా ఉపబృంహితాయా వసుధాయాః భూమేః గంధస్య సంపర్కేణ రమ్యః సురభిరిత్యర్థః- స్రోతశ్శబ్దేనేంద్రియవా చినా అత్ర తద్విశిష్టా నాసికా లక్ష్యతే||ని|| స్రోతోంబువేగేంద్రియయోరితి విశ్వః- స్రోతోరంధ్రేషు నాసాకుహరేషు యద్ధ్వనితం శబ్దః తేన సుభగం యథా భవతి తథా-దంతిభిర్గజైః- పీయమానః వసుధాగంధలోభాదాఘ్రాయమాణ ఇత్యర్థః-అనేన మాంద్యముచ్యతే- కాననే ష్వుపవనేషు ఉదుంబరాణాం జంతుఫలానాం||ని|| ఉదుంబరో జంతుఫలో యజ్ఞాంగో హేమదు గ్ధక ఇత్యమరః- పరిణమయితా పరిపాకయితా||సూ|| మితాం హ్రస్వ ఇతి హ్రస్వః-శీతో వా తః-దేవపూర్వం-గిరిం-దేవగిరిమిత్యర్థః-ఉపజిగమిషోః ఉపగంతుమిచ్ఛోః||వా|| గమే స్సన్నంతాదుప్రత్యయః- తే తవ-నీచైః శనైః-వాస్యతి-త్వాం వీజయిష్యతీత్యర్థః-సంబంధ మాత్రవివక్షాయాం షష్ఠీ-దేవపూర్వంగిరిమిత్యత్ర దేవశబ్దపూర్వం గిరిమిత్యత్ర దేవశబ్ద పూర్వత్వం గిరిశబ్దస్యైవ-నతు సంజ్ఞినస్తదర్థస్యేతి సంజ్ఞాయాస్సంజ్ఞిత్వాభావాదవాచ్య వచనం దోషమాహురాలంకారికాః తదుక్తమేకావళ్యాం ||శ్లో|| యదవాచ్యస్య వచనమవా చ్యవచనం హి తదితి-సమాధానం తు దేవశబ్దవిశేషితేన గిరిశబ్దేన శబ్దపరేణార్థో మేఘాభిగ మనయోగ్యో దేవగిరిః లక్ష్యత ఇతి కథంచిత్సమాధేయం

౪౩||తత్రేతి-తత్ర దేవగిరౌ-నియతా వసతిర్యస్య తం-నిత్యసన్నిహితమిత్యర్థః-పు రా కిల తారకాద్యసురవిజయసంతుష్టసురప్రార్థనావశాద్భగవాన్ భవానీనందనస్స్కందో నిత్యమహాసేనాభ్యాం వస్తుమిత్యుక్త్వా తత్ర వసతీతి ప్రసిద్ధిః- స్కం దం కుమారస్వామినం-పుష్పాణాం మేఘః పుష్పమేఘః- పుష్పమేఘీకృతాత్మా-కామరూ త్వాత్పుష్పవర్షకమేఘీకృతవిగ్రహస్సన్-వ్యోమగంగాజలార్ద్రైః- పుష్పాసారైః పు

రక్షాహేతోర్నవశశిభృతా వాసవీనాం చమూనామత్యాదిత్యం హుతవహము-
ఖే సంభృతం తద్ధి తేజః ॥౪౪॥ జ్యోతిర్లేఖావలయి గలితం యస్య బర్హం భవానీ పు-
త్రప్రేమ్ణా కువలయదళప్రాపి కర్ణే కరోతి। ధౌతాపాంగం హరశశిరుచా పావకే-

---

ష్పసంపాతైః ॥ని॥ ధారాసంపాత ఆసార ఇత్యమరః - భవాన్ - స్వయమేవ - స్నపయతు అభి-
షించతు - స్వయం పూజాయా ఉత్తమత్వాదితి భావః - తథా చ శంభురహస్యే ॥శ్లో॥ స్వయం
యజతి చేద్దేవముత్తమాం సోదరాత్మజైః। మధ్యమా యా జయేద్భృత్యైరధమా యాజనక్రి-
యతి - స్కందస్య పూజ్యత్వసమర్థనకమర్థాంతరం న్యస్యతి - రక్షేతి - తత్ స భగవాన్ స్కం-
ద ఇత్యర్థః - విధేయప్రాధాన్యాన్నపుంసకత్వనిర్దేశః - వాసవస్యేమా వాసవ్యః ॥సూ॥ త-
స్యేదమిత్యణ్ - తాసాం వాసవీనామైంద్రీణాం - చమూనాం సేనానాం రక్షైవ హేతూ రక్షా-
హేతుః తస్య రక్షాహేతోః - రక్షాకారణేన రక్షార్థమిత్యర్థః ॥సూ॥ షష్ఠీ హేతుప్రయోగ ఇతి ష-
ష్ఠీ - నవశశిభృతా చంద్రశేఖరేణ భగవతా - వహతీతి వహః ॥సూ॥ పచాద్యచ్ - హుతస్య వ-
హో హుతవహః వహ్నిః - తస్య ముఖే - సంభృతం సంచితం - ఆదిత్యమతిక్రాంతమత్యాదిత్యం
॥సూ॥ అత్యాదయః క్రాంతాద్యర్థే ద్వితీయయేతి ద్వితీయాసమాసః - తేజో హి - సాక్షాద్భగ-
వతో హరస్యైవేదం మూర్త్యంతరమిత్యర్థః - అతః పూజ్యమితి భావః - ముఖగ్రహణం శుచి-
త్వసూచనార్థం - తదుక్తం శంభురహస్యే ॥శ్లో॥ గవాం పశ్చాద్ద్విజస్యాస్యం స్త్రీణాం యోగినాం
హృత్తథా వేదవాచః। పరం శుచితమం విద్యాన్ముఖం స్త్రీ వహ్నేర్వాజినామితి

౪౫॥ జ్యోతిరితి॥ జ్యోతిషాం తేజసాం లేఖా రాజయః తాసాం వలయః మండలమస్యాస్తీ-
తి జ్యోతిర్లేఖావలయి - గలితం భ్రష్టం - న తు లౌల్యాత్ స్వయం ఛిన్నమిత్యాశయః - యస్య
మయూరస్య బర్హం పింఛం ॥ని॥ పింఛబర్హే నపుంసకే ఇత్యమరః - భవానీ గౌరీ - పుత్రప్రే-
మ్ణా పుత్రస్నేహేన కువలయస్య దళం పత్రం తత్ప్రాపి తద్యోగి యథా తథా - కర్ణే కరో-
తి - దళేన సహ ధారయతీత్యర్థః - యద్వా - దళప్రాపి దళభాజి దళాపేక్షే కర్ణే కరోతి॥ వ్యా॥
ల్యబంతాత్ప్రాప్తేః - దళం పరిహృత్య తత్స్థానే కర్ణే బర్హం ధత్త ఇత్యర్థః బాధస్తు - కువ-
లయదళస్థే పీతి పాఠే స్నేహానివారణాపహరణం చేతి - హరశశిరుచా హరశిరశ్చంద్రికయా - ధౌ-
తాపాంగం స్వతోఽపి శౌక్ల్యాద్విశదీకృతనేత్రప్రాంతం ॥ని॥ అపాంగౌ నేత్రయోరంతావిత్యమ-
రః - పావకస్యాగ్నేరపత్యం పావకిః ॥సూ॥ అత ఇఞితి ఇఞ్ప్రత్యయః తస్య పావకేః సుబ్రహ్మణ్య-
స్య - తం ప్రసిద్ధం మయూరం - పశ్చాత్పుష్పవర్షాభిషేచనానంతరం - అద్రేర్దేవగిరేః
కరుణైః కర్మగ్రహణేన గుహాసంక్రమేణ గురుభిః ప్రతిధ్వానమహద్భిరిత్యర్థః - గర్జి-
తైః స్తనితైః సతతమేఘాః - నృత్యం కారయ - మార్దంగికభావేన భగవంతముపాస్స్వేతి భా-

స్తంభమయమారంభః పశ్చాదద్రిగ్రహణగురుభిర్గర్జితైర్నర్తయేథాః ॥౪౯॥ ఆరాధ్యైనం శరవణభవం దేవముల్లంఘితాధ్వా సిద్ధద్వంద్వైర్జలకణభయాద్వీణిభిర్ముక్తమార్గః। వ్యాలంబేథాస్సురభితనయాలంభజాం మానయిష్యన్ స్రోతోమూర్త్యా భువి పరిణతాం రంతిదేవస్య కీర్తిమ్ ॥౫౦॥ త్వయ్యాదాతుం జలమవనతే శార్ఙ్గిణో వర్ణచౌరే తస్యాస్సింధోః పృథుమపి తనుం దూరభావాత్ప్రవా

---

హః॥ వ్యా॥ నర్తయేథా ఇత్యత్ర అణావకర్మకాచ్చిత్తవత్కర్తృకాదితి చాత్మనేపదాపవాదః-తస్య నపాదమ్యాఙ్యమేత్యాదినా ప్రతిషేధాత్

౪౯॥ ఆరాధ్యేతి॥ ఏవం పూర్వోక్తం శరవణభవం-శరా బాణతృణాని॥ ని॥ శరో బాణే బాణతృణే ఇతి శబ్దార్ణవే-తేషాం వనం శరవణం॥ సూ॥ ప్రనిరంతరశరేత్యాదినా ణత్వం-తత్ర భవో జన్మ యస్య తం శరవణభవం దేవం స్కందం॥ ని॥ శరజన్మా షడానన ఇత్యమరః॥ వ్యా॥ ఆవర్ష్యే బహువ్రీహౌ వ్యధికరణో జన్మాద్యుత్తరపద ఇతి వామనః- అగతికత్వాదాశ్రయణీయ ఇత్యర్థః-ఆరాధ్యోపాస్య వీణాభిర్వీణావద్భిః॥ సూ॥ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిప్రత్యయః సిద్ధద్వంద్వైస్సిద్ధమిథునైః-భగవంతం స్కందముపవీణయితుమాగతైరితి భావః-జలకణభయాత్ జలసేకస్య వీణాక్వణనప్రతిబంధకత్వాదితి భావః-ముక్తమార్గస్త్యక్తవర్త్మా సన్ - ఉల్లంఘితాధ్వా కియంతమధ్వానం గత్వేత్యర్థః-సురభితనయానాం గవామాలంభనేన సంజ్ఞపనేన జాతాం తథోక్తాం-భువి లోకే స్రోతోమూర్త్యా ప్రవాహరూపేణ పరిణతాం రూపవిశేషమాపన్నాం - రంతిదేవస్య దశపురపతేర్మహారాజస్య-కీర్తిం-చర్మణ్వత్యాఖ్యాం నదీమిత్యర్థః-మానయిష్యన్ సత్కరిష్యన్ వ్యాలంబేథాః వ్యాసమ్యావతరేత్యర్థః- పురా కిల రాజ్ఞో రంతిదేవస్య గవాలంభేష్వేకత్ర సంభృతాత్ రక్తనిష్యందాచ్చర్మరాశేః కాచిన్నదీ ససార సా చర్మణ్వతీత్యాఖ్యాయత ఇత్యుపాఖ్యాయతే

౫౦॥ త్వయీతి॥ శార్ఙ్గిణః కృష్ణస్య-వర్ణస్య కాంతేశ్చౌరే వర్ణచోరే తత్తుల్యవర్ణ ఇత్యర్థః-త్వయి-జలమాదాతుమవనతే సతి- పృథుమపి దూరభావాత్ దూరత్వాత్ - తనుం సూక్ష్మతయా ప్రతీయమానం-తస్యాస్సింధోశ్చర్మణ్వత్యాః-ప్రవాహం-గగనే గతిర్గమనం యేషాం తే-గగనగతయః ఖేచరాః-సిద్ధగంధర్వాదయః ॥ వ్యా ॥ అయమపి బహువ్రీహిః-పూర్వవజ్జన్మాద్యుత్తరపదేషు ద్రష్టవ్యః-మానం సత్యం- దృష్టీరావర్జ్య సమయ్య-ఏకమేకయష్టికం-స్థూలో మహాన్ మధ్యే మధ్యమణిభూత ఇంద్రనీలో యస్య తం- భువః స్థూలో ముక్తాగుణం ముక్తాహారమివ- ప్రేక్షిష్యంతే-అత్ర నీలమేఘసంగతస్య ప్రవాహస్యభూకం

హాం । ప్రేక్షిష్యన్తే గగనగతయో నూనమావర్జ్య దృష్టీరేకం ముక్తాగుణమివ భువః స్థూలమధ్యేన్ద్రనీలం ॥౫౧॥ తాముత్తీర్య వ్రజ పరిచితభ్రూలతావిభ్రమాణాం పక్ష్మోత్క్షేపాదుపరివిలసత్కృష్ణశారప్రభాణాం। కున్దక్షేపానుగమధుకరశ్రీముషామాత్మబిమ్బం పాత్రీకుర్వన్ దశపురవధూనేత్రకౌతూహలానాం ॥౫౨॥ బ్రహ్మావర్తం జనపదమథ చ్ఛాయయా గాహమానః క్షేత్రం క్షత్రప్రధనపిశునం కౌరవం తద్భజేథాః। రాజన్యానాం శితశరశతైర్యత్ర గాణ్డీవధన్వా ధా

---

రగతముక్తాగుణత్వేనోత్ప్రేక్షణాదుత్ప్రేక్షేయమివశబ్దేన వ్యజ్యతే నిరుక్తరాకారస్తత్ర తత్రోపమాయామివశబ్దదర్శనాదత్రాప్యుపమైవేతి భ్రాన్తః

౫౧॥ తామితి॥ తాం చర్మణ్వతీముత్తీర్య - భ్రూవిలాసా ఇవ భ్రూలతాః ॥ వ్యా॥ ఉపమితసమాసః - తాసాం విభ్రమాః విలాసాః - పరిచితాః క్లృప్తాః భ్రూలతావిభ్రమా యేషాం తేషాం - పక్ష్మాణి నేత్రలోమాని॥ ని॥ పక్ష్మ సూత్రాదిసూక్ష్మాంశే కింజల్కే నేత్రలోమని ఇత్యమరః - తేషాముత్క్షేపాదుపరి విలసన్తః కృష్ణాశ్చ తే శారాశ్చ కృష్ణశారాః నీలశబలాః ॥ వ్యా॥ వర్ణో వర్ణేనేతి సమాసః ॥ ని॥ కృష్ణః కర్బురే నానార ఇతి యాదవః - తత్కృష్ణశారశబ్దాదేవ సిద్ధే కార్ష్ణ్యే పునః కృష్ణపదోపాదానం తస్య ప్రాధాన్యఖ్యాపనం - రక్తత్వం తు నవివక్షితం - ఉపమానుసారాత్ తస్యాస్వాభావికత్వాత్ స్త్రీనేత్రేషు సాముద్రికవిరోధాత్ - ఇతరస్య ప్రసంగాత్ క్వచిత్సద్భావకథనం తూపాన్తవిషయం - ఉపరి విలసన్త్యః కృష్ణశారాః ప్రభా యేషాం తేషాం - కున్దాని మాఘ్యకుసుమాని ॥ ని॥ మాఘ్యం కున్దమిత్యమరః - తేషాం క్షేప ఇతస్తతశ్చాలనం తస్యానుగా అనుసారిణో యే మధుకరాస్తేషాం శ్రియం ముష్ణన్తీతి తథోక్తానాం - క్షిప్యమాణకున్దానుగామిమధుకరకల్పానామిత్యర్థః - దశపురం రన్తిదేవనగరం - తత్రత్యాః స్త్రియః ॥ ని॥ వధూర్జాయా స్నుషా స్త్రీ చేత్యమరః - తాసాం నేత్రకౌతూహలానాం నేత్రాభిలాషాణాం - సాభిలాషదృష్టీనామిత్యర్థః - ఆత్మబిమ్బం స్వమూర్తిం - పాత్రీకుర్వన్ విషయీకుర్వన్ - వ్రజ గచ్ఛ

౫౨॥ బ్రహ్మేతి॥ అత్ర మనుః ॥ శ్లో॥ సరస్వతీదృషద్వత్యోర్దేవనద్యోర్యదన్తరం। తద్దేవనిర్మితం దేశం బ్రహ్మావర్తం ప్రచక్షత ఇతి - అథానన్తరం బ్రహ్మావర్తం నామ జనపదం దేశం - ఛాయయా అనాతపమణ్డలేన - గాహమానః ప్రవిశన్ - నతు స్వరూపేణ ॥ శ్లో॥ దేవతాన్తాశ్రమాన్ నివరిహృత్యాన్యతో వ్రజేదితి వచనాదితి భావః - క్షత్రప్రధనపిశునం క్షత్రియాణాం ప్రధనం యుద్ధం తస్య పిశునం పాణ్డవయుద్ధసూచకమిత్యర్థః ॥ ని॥ యుద్ధమాయో

ధారాపాతైస్త్వమివ కమలాన్యభ్యవర్షన్ముఖాని ॥ ౫౩ ॥ హిత్వా హాలామభిమతరసాం రేవతీలోచనాంకాం బంధుప్రీత్యా సమరవిముఖో లాంగలీ యాః సిషేవే । కృత్వా తాసామభిగమమపాం సౌమ్య సారస్వతీనామంతశ్శుద్ధస్త్వమసి భవితా వర్ణమాత్రేణ కృష్ణః ॥ ౫౪ ॥ తస్మాద్గచ్ఛేరనుకనఖలం శైలరాజావతీర్ణాం జహ్నోః

---

సంజన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమిత్యమరః - తత్ ప్రసిద్ధం - కురూణామిదం కౌరవం క్షేత్రం భజేథాః కురుక్షేత్రం వ్రజేత్యర్థః - యత్ర కురుక్షేత్రే - గాండీవం ధనుర్విశేషః ॥ సూ ॥ గాండ్యజగాత్సంజ్ఞాయామితి మత్వర్థీయో వప్రత్యయః ॥ ని ॥ కపిధ్వజస్య గాండీవగాండివౌ పుంనపుంసకౌ ఇత్యమరః - గాండీవం ధనుర్యస్య సః గాండీవధన్వా అర్జునః ॥ సూ ॥ వా సంజ్ఞాయామిత్యనజాదేశః - శితశరశతైః - రాజన్యానాం రాజ్ఞాం ముఖాని - ధారాణాముదకధారాణాం పాతైః - కమలాని - త్వమివ - అభ్యవర్షత్ అభిముఖం వృష్టవాన్ - శరవర్షేణ శిరాంసి చిచ్ఛేదేత్యర్థః ॥

౫౩ ॥ హిత్వేతి ॥ బంధుప్రీత్యా కురుపాండవస్నేహేన - న తు భయేన - సమరవిముఖో యుద్ధనిస్పృహః - లాంగలమస్యాస్తీతి లాంగలీ హలధరః - అభిమతరసాం అభీష్టాస్వాదాం తథా - రేవత్యాః స్వప్రియాయాః లోచనే ఏవాంకః ప్రతిబింబితత్వాచ్చిహ్నం యస్యాస్తాం హాలాం సురాం ॥ ని ॥ సురా హలిప్రియా హాలేత్యమరః - అత్ర ప్రయుక్తం దేశభాషాపదమిత్యత్రసూత్రే హాలేతి దేశభాషాపదమప్యతీవ కవిప్రయోగాత్సాధ్విత్యుదాహరన్ వామనః - హిత్వా త్యక్త్వా దుస్త్యజామపీతి భావః - యాః సారస్వతీః అపః సిషేవే - హే సౌమ్య సుభగ - త్వమపి - తాసాం సరస్వత్యా నద్యా ఇమాః సారస్వత్యః - తాసాం సారస్వతీనాం - అపాం అభిగమం సేవాం - కృత్వా - అంతః అంతరాత్మని శుద్ధః నిర్మలః నిర్దోషః భవితా ॥ వ్యా ॥ ... చాదితి తృచ్ - అసి సద్య ఏవ భవితా భూతో భవిష్యసీత్యర్థః ॥ వ్యా ॥ వర్తమానసామీప్యే వర్తమానప్రత్యయః - వర్ణమాత్రేణ వర్ణేనైవ - కృష్ణః శ్యామః - న తు పాపేనేత్యర్థః - అంతశ్శుద్ధిరేవ - సంపాద్యా న బాహ్యా - బహిశ్శుద్ధోఽపి సూతవధప్రాయశ్చిత్తార్థం సారస్వతజలసేవీ తత్రభగవాన్ బలభద్ర ఏవ అత్ర నిదర్శనం - అతో భవతాపి భగవతీ సరస్వతీ సేవనీయేతి భావః

౫౪ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్కురుక్షేత్రాత్ - కనఖలస్యాద్రేః సమీపే అనుకనఖలం ॥ సూ ॥ అనుర్యత్సమయా ఇత్యవ్యయీభావః - శైలరాజాద్ధిమవతః - అవతీర్ణాం - సగరతనయానాం స్వర్గసోపానపంక్తిం స్వర్గప్రాప్తిసాధనభూతామిత్యర్థః - జహ్నోర్నామ రాజ్ఞః కన్యాం

జాహ్నోః కన్యాం సగరతనయస్వర్గసోపానపఙ్క్తిం । గౌరీవక్త్రభ్రుకుటిర
చనాం యా విహస్యేవ ఫేనైః శంభోః కేశగ్రహణమకరోదిందులగ్నోర్మిహ
స్తా ॥౫౦॥ తస్యాః పాతుం సురగజ ఇవ వ్యోమ్ని పశ్చార్ధలంబీ త్వం చేదచ్ఛస్ఫటిక
విశదం తర్కయేస్తిర్యగంభః । సంసర్పంత్యా సపది భవతః స్రోతసి ఛాయయాసౌ
స్యాదస్థానోపగతయమునాసంగమేవాభిరామా ॥౫౧॥ ఆసీనానాం సురభితశిలం
నాభిగంధైర్మృగాణాం తస్యా ఏవ ప్రభవమచలం ప్రాప్య గౌరం తుషారైః । వ

---

జాహ్నవీం-గచ్ఛేః గచ్ఛ ॥ వ్యా ॥ విధ్యర్థే లిఙ్ - యా జాహ్నవీ - గౌర్యాః వక్త్రే భ్రియా భ్రు
కుటిరచనా సాపత్న్యరోషాద్భ్రూభంగకరణం తాం - ఫేనైః - విహసంత్యేవ హసిత్వేవ - భావ
శ్యామ్యేత్ఫేనానాం హాసత్వేనోత్ప్రేక్షణం - ఇందౌ శిరోమాణిక్యభూతే లగ్నాః ఊర్మయ ఏవ
హస్తాః యస్యాస్సా - ఇందులగ్నోర్మిహస్తా సతీ - శంభోః - కేశగ్రహణం - అకరోత్ య
థా కాచిత్ప్రౌఢా వా యోషా సపత్నీముఖమవహసంతీ నాథస్య కేశపాశం ప్రకటయం
తీ భర్తారం సహ శిరోరత్నేన కేశేష్వాకర్షతీతి తద్వదిత్యభిప్రాయః - ఇదం చ పురా కిల భగీరథప్రార్థ
యా భగవతీం గగనతలాదాపతంతీం గంగాం గంగాధరః జటాజూటేన జగ్రాహేతి కథాముపజీ
వ్యోక్తం

౫౧॥ తస్యా ఇతి ॥ సురగజ ఇవ కశ్చిద్దిగ్గజ ఇవ - వ్యోమ్ని - పశ్చార్ధం పశ్చిమార్ధమిత్య
ర్థః ॥ వ్యా॥ పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః - తేన లంబత ఇతి పశ్చార్ధలంబీ సన్ - పశ్చార్ధభా
గేన వ్యోమ్ని స్థిత్వా పూర్వార్ధేన జలోన్ముఖ ఇత్యర్థః - కేచిత్పూర్వార్ధలంబీతి పఠంతి - అ
చ్ఛస్ఫటికవిశదం నిర్దోషస్ఫటికావదాతం - తస్యాః గంగాయాః - అంభః తోయం - తిర్య
క్ తిర్యంచం యథా తథా - పాతుం - త్వం తర్కయేః విచారయేశ్చేత్ - సపది - స్రోతసి ప్రవాహే - సం
సర్పంత్యా సంక్రామంత్యా - భవతశ్ఛాయయా ప్రతిబింబేన - అసౌ గంగా - అస్థానే ప్రయా
గాదన్యత్ర ఉపగతః ప్రాప్తః యమునాసంగమో యయా సా తథాభూతేవ - అభిరామా స్యాత్

౫౨॥ ఆసీనానామితి ॥ ఆసీనానాముపవిష్టానాం - మృగాణాం కస్తూరీమృగాణాం - అన
యా నాభిగంధా ఉపపత్తేః - నాభిసుగంధైః కస్తూరీగంధైః తేషాం తదుద్భవత్వాత్ - అత ఏవ మృ
గనాభిసంజ్ఞా చ ॥ ని॥ మృగనాభిర్మృగమదః కస్తూరీ చేత్యమరః - అథవా - నాభయః కస్తూ
ర్యః ॥ ని॥ నాభిః ప్రధానే కస్తూర్యాం మదే చ క్వచిదిష్యత ఇతి విశ్వః - తాసాం గంధైః సురభిత
సురభీకృతాః శిలా యస్య తం - తస్యా గంగాయా ఏవ - ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవః కారణం తం
తుషారైః హిమైః - గౌరం సితం ॥ ని॥ అవదాతస్సితో గౌర ఇత్యమరః - అచలం ప్రాప్య - ప

త్యస్యధ్వశ్రమవినయనే తస్య శృంగే నిషణ్ణశ్శోభాం శుభ్రాం త్రినయనవృషోద్ఘాతవంకోపమేయాం ॥ ౫౭ ॥ తంచేద్వాయౌ సరతి సరళస్కంధసంఘట్టజన్మా బాధేతోల్కాక్షపితచమరీవాలభారో దవాగ్నిః । అర్హస్యేనం శమయితుమలం వారిధారాసహస్రైరాపన్నార్తిప్రశమనఫలాస్సంపదో హ్యుత్తమానాం ॥ ౫౮ ॥ తత్ర వ్యక్తం దృషది చరణన్యాసమర్ధేందుమౌళేశ్శశ్వత్సిద్ధైరుపచితబలిం భక్తి

---

యతేఅనేనేతి వినయనం॥ వా॥ కరణెల్యుట్-అధ్వశ్రమస్య వినయనే అపనోదనే-తస్య హిమాద్రేః-శృంగే-నిషణ్ణస్సన్-శుభ్రో యః త్రినయనస్య త్ర్యంబకస్య వృషో వృషభః॥ ని॥ సుకృతే వృషభే వృష ఇత్యమరః-తేనోద్ఘాతేనావదారితేన వంకేన సహ ఉపమేయాం ఉపమాతుం యోగ్యాం-శోభాం-వక్ష్యసి వోఢాసి॥ వ్యా॥ వహతేర్లృట్ - త్రినయనేత్యత్ర॥ సూ॥ పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ ఇతి ణత్వం న భవతి॥ సూ॥ క్షుభ్నాదిషు చేతి నిషేధాత్-తస్యాః ప్రభవమిత్యాదినా హిమాద్రౌ మేఘస్య వైవాహికగృహవిశేషో ధ్వన్యతే

౫౭॥ తమితి॥ వాయౌ వనవాతే-సరతి వాతి సతి - సరళానాం దేవదారువిశేషాణాం స్కంధాః ప్రదేశవిశేషాః॥ ని॥ అస్త్రీ ప్రకాండః స్కంధస్స్యాన్మూలాచ్ఛాఖావధేస్తరోరిత్యమరః-తేషాం సంఘట్టనేన సంఘర్షణే జన్మ యస్య సః తథోక్తః జన్మోత్తరపదత్వాద్వ్యధికరణోపి బహువ్రీహిస్సాధురిత్యుక్తం - ఉల్కాభిః స్ఫులింగైః క్షపితాః నిర్దగ్ధాః చమరీణాం వాలభారాః కేశసమూహాః యేన సః-అతో దవ ఇత్యగ్నిః దవాగ్నిః వనవహ్నిః॥ ని॥ వనే చ వనవహ్నౌ చ దవో దావ ఇతి శాశ్వతః-తం హిమాద్రిం-బాధేత చేత్ పీడయేద్యది-ఏనం దవాగ్నిం వారిధారాణాం సహస్రైః-అలమత్యర్థం-శమయితుమర్హసి-యుక్తం చైతదిత్యాహ-తథా హి-ఉత్తమానాం మహతాం-సంపదః సమృద్ధయః-ఆపన్నానామార్తానామార్తి ప్రశమనమాపన్నివారణమేవ ఫలం ప్రయోజనం యాసాం తాః తథోక్తా హి-అతో హిమాచలస్య దావానలశ్శమయితవ్య ఇతి భావః

౫౮॥ తత్రేతి॥ తత్ర హిమాద్రౌ-దృషది కస్యాంచిచ్ఛిలాయాం-వ్యక్తం ప్రకటితం-శశ్వత్ సదా-సిద్ధైర్యోగిభిః॥ ని॥ సిద్ధిర్నిష్పత్తియోగయోరితి విశ్వః-ఉపచితబలిం విరచితపూజం॥ ని॥ బలిః పూజోపహారయోరితి యాదవః-అర్ధశ్చాసావిందుశ్చ అర్ధేందుః ఖండేందుః॥ ని॥ అర్ధః ఖండే సమాంశే ధర్మమితి విశ్వః-సః మౌళౌ యస్య తస్యార్ధేందుమౌళేరీశ్వరస్య చరణన్యాసం పాదన్యాసం భక్తిః పూజ్యేష్వనురాగః తయా నమ్రో భక్తినమ్రస్సన్ పరీయాః

నమ్రః పరీయాః॥ యస్మిన్ దృష్టే కరణవిగమాదూర్ధ్వముద్ధూతపాపాః కల్పిష్యన్తే స్థిరగణపదప్రాప్తయే శ్రద్దధానాః॥ ౫౫॥ యే సంరమ్భోత్పతనరభసాః స్వాఙ్గభఙ్గాయ తస్మిన్ముక్తాధ్వానం సపది శరభా లఙ్ఘయేయుర్భవన్తం । తాన్ కుర్వీథాస్తుములకరకావృష్టిపాతావకీర్ణాన్ కే వా న స్యుః పరిభవపదం నిష్ఫలారమ్భయత్నాః

---

ప్రదక్షిణం కురు॥ వ్యా॥ పరిపూర్వాదిణ్ ధాతోర్లిఙ్ - యస్మిన్ పాదన్యాసే - దృష్టే సతి ఉద్ధూతపాపాః నిరస్తసమస్తకిల్బిషాస్సన్తః శ్రద్దధానాః విశ్వసన్తః పురుషాః శ్రద్ధా విశ్వాసః - ఆస్తిక్యబుద్ధిరితి యావత్ ॥ వా ॥ శ్రదన్తరోరుపసర్గవద్వృత్తిర్వక్తవ్యేతి - కరణస్య క్షేత్రస్య విగమాదూర్ధ్వం దేహత్యాగాత్పరమిత్యర్థః ॥ ని ॥ కరణం సాధకతమం క్షేత్రగాత్రేన్ద్రియేష్వపీత్యమరః - స్థిరం శాశ్వతం గణాః ప్రమథాః॥ ని॥ గణాః ప్రమథసంఖ్యౌఘా ఇతి వైజయన్తీ - తేషాం పదం స్థానం తస్య ప్రాప్తయే - కల్పిష్యన్తే - ప్రాప్స్యన్తీత్యర్థః॥ వ్యా॥ క్లృప్తేః వర్త్యాప్తివచనత్వేన తస్యాలమర్థత్వాత్తద్యోగే ॥ సూ॥ నమః స్వస్తీత్యాదినా చతుర్థీ - అలమితి పర్యాప్త్యర్థగ్రహణమితి భాష్యకారః॥ శ్లో॥ అవ్యక్తం వ్యంజయామాస తస్మిన్ చరణద్వయం। హిమాద్రౌ శామ్భవాదీనాం సిద్ధయే సవనకర్మణాం - దృష్ట్వా చరణం సమ్యక్ సాధకస్థిరముత్తమం - ఇచ్ఛాధీనశరీరో హి విచరేచ్ఛ్రజగత్త్రయం - ఇతి శఙ్కరరహస్యే

౫౬। య ఇతి॥ తస్మిన్ హిమాద్రౌ - సంరమ్భస్సంభ్రమః కోపో వా ॥ ని ॥ సంరమ్భస్సంభ్రమే కోప ఇతి శబ్దార్ణవే - తేన గజ ఇతి భ్రాన్త్యా ఉత్పతనే ఉత్ప్లవనే రభసో వేగో యేషాం తే తథోక్తాః॥ ని॥ రభసో వేగహర్షయోరితి విశ్వః - యే శరభాః అష్టాపదాః - మృగవిశేషాః॥ ని॥ శరభశ్శలభే చాష్టాపదే ప్రోక్తో మృగాన్తర ఇతి విశ్వః ముక్తః త్యక్తః అధ్వా శిలోచ్చయోత్పతనమార్గః యేన తం - భవన్తం - సపది - స్వాఙ్గభఙ్గాయ - లఙ్ఘయేయుః॥ వ్యా॥ సంభావనాయాం లిఙ్ - భవతోతిదూరవర్తిత్వాత్ స్వాఙ్గభఙ్గాదిరిక్తం ఫలం నాస్తి తేషాం లఙ్ఘనస్యేత్యర్థః - తాన్ శరభాన్ - తుములాస్సఙ్కులాః - కరకాః వర్షోపలాః తాసాం వృష్టిః తస్యాః పాతైః అవకీర్ణాన్ - అవక్షిప్తాన్ - కుర్వీథాః కురుష్వ॥ వ్యా॥ విధ్యర్థే లిఙ్ - క్షుద్రోపద్రవేషు విపక్షస్పర్ధేః - ప్రతిషేద్ధవ్య ఇతి భావః - తథాహి - ఆరభ్యన్త ఇత్యారమ్భాః కర్మాణి తేషు యత్నాః ఉద్యోగాః నిష్ఫలా యేషాం తే తథోక్తాః - విఫలకర్మోపక్రమా ఇత్యర్థః - అతః - కే వా నరాః - పరిభవస్య తిరస్కారస్య పదం - ఆస్పదం - న స్యుః న భవన్తి - భవన్త్యేవేత్యర్థః - యత్ర॥ ని॥ వర్షోపలస్తు కరక ఇతి యాదవః అత్ర కరకశబ్దస్య నియత పుల్లింగతా ప్రాయో

త్స్నాః॥౬౦॥ శబ్దాయంతే మధురమనిలైః కీచకాః పూర్యమాణాః సంసక్తాభిస్త్రిపు
రవిజయో గీయతే కిన్నరీభిః। నిర్హ్రాదస్తే మురజ ఇవ చేత్కందరేషు ధ్వనిస్స్యాత్
సంగీతార్థో ననుపశుపతేస్తత్ర భావీ సమగ్రః॥౬౧॥ ప్రాలేయాద్రేరుపతట
మతిక్రమ్య తాంస్తాన్విశేషాన్ హంసద్వారం భృగుపతియశోవర్త్మ యత్క్రౌంచ

---

కరకాణామావృష్టిరితి శేషాంశవ్యాఖ్యానం-తదన్యేనామన్యంతే వర్షోపలస్తు కరకేత్య
మరవ్యాఖ్యానే-తత్ర భగవతా క్షీరస్వామినా కమండలౌ చ కరక ఇతి నానార్థే పుంస్యపిప
ఠ్యతీతి వదతా ఉభయలింగతా ప్రకాశనాత్ యాదవస్యతు పుంలింగతా విధానే తాత్పర్యం
నతు స్త్రీలింగతా నిషేధః-న తద్విరోధోపి॥ని॥ కరకస్తు కరకే స్యాదాక్రోశే చకమండలౌ।
పక్షిభేదే కరే చాస్త్రీ, కరకా చ ఘనోపల ఇతి విశ్వప్రకాశవచనే తూభయలింగతావ్యక్తే
తి న కుత్రాపి విరోధవార్తా-అత ఏవ రుద్రోపి॥ని॥ వర్షోపలస్తు కరకా కరకోపి చ దృశ్య
త ఇతి

౬౦॥ శబ్దాయంత ఇతి॥ హే మేఘ-అనిలైః వాయుభిః-పూర్యమాణా ధ్మాయమానాః-కీచ
కాః వేణువిశేషాః॥ని॥ వేణవః కీచకాస్తేస్యుర్యే స్వనంత్యనిలోద్ధతా ఇత్యమరః - మధురం
శ్రుతిసుఖం యథాతథా శబ్దాయంతే శబ్దం కుర్వంతి స్వనంతీత్యర్థః॥సూ॥ శబ్దవైరకలహా
భ్రేత్యాదినా క్యఙ్ప్రత్యయః అనేన వంశవాద్యసంపత్తిరుక్తా-సంసక్తాభిః భక్తాభిః-వంశవా
ద్యానుషక్తాభిర్వాసంరక్తాభిరితి పాఠే రక్తకంఠీభిరిత్యర్థః - కిన్నరీభిః కిన్నరస్త్రీభిః త్రి
యాణాంపురాణాం సమాహారస్త్రిపురం॥సూ॥ తద్ధితార్థేత్యాదినా సమాహారసమాసః -పా
త్రాదిత్వాన్నపుంసకత్వం-తస్య విజయః-గీయతే-కందరేషు దరీషు॥ని॥ దరీ తు కందరో
వాస్త్రీత్యమరః-తే తవ-నిర్హ్రాదః గంభీరధ్వనిః-మురజే వాద్యభేదే ధ్వనిరివ స్యాద్యదిస్యా
చ్చేత్-తర్హి-తత్ర చరణసమీపే పశుపతేర్నిత్యసన్నిహితస్య శివస్య నృత్యత ఇతి శేషః-సం
గీతం తౌర్యత్రికం॥శ్లో॥ సమ్యగ్గీతే తు సంగీతగాన్యయారంభే ప్రసిద్ధకే। తౌర్యత్రికం త్రితయ
చాపీతి శబ్దార్ణవే-తదేవార్థః సంగీతార్థః-సంగీతవస్తు ॥ని॥ అర్థోభిధేయరైవస్తుప్ర
యోజననివృత్తిష్విత్యమరః-ననుసమగ్రః సంపూర్ణః-భావీననుభవిష్యతి ఖలు॥వ్యా॥ భవిష్యతి
గమ్యాదయ ఇతి భవిష్యదర్థే ణినిః

౬౧॥ ప్రాలేయాద్రేరితి॥ ప్రాలేయాద్రేః హిమాద్రేః-ఉపతటం తటసమీపే॥సూ॥
అవ్యయం విభక్తీత్యాదినా సామీప్యార్థేవ్యయీభావః తాంస్తాన్॥వ్యా॥ వీప్సాయాం ద్విరుక్తి
విశేషాన్ ద్రష్టవ్యార్థాన్॥ని॥ విశేషావయవే వ్యక్తౌ ద్రష్టవ్యోత్తమవస్తుని ఇతి శబ్దార్ణవే

రంధ్రం। తేనోదీచీం దిశమనుసరేస్తిర్యగాయామశోభీ శ్యామః పాదో బలినియమనాభ్యుద్యతస్యేవ విష్ణోః॥౬౨॥ గత్వా చోర్ధ్వం దశముఖభుజోచ్ఛ్వాసితప్రస్థసంధేః కైలాసస్య త్రిదశవనితాదర్పణస్యాతిథిస్స్యాః। శృంగోచ్ఛ్రాయైః కుముదవిశదైర్యో వితత్య స్థితః ఖం రాశీభూతః ప్రతిదినమివ త్ర్యంబకస్యాట్టహాసః॥౬౩॥ ఉత్పశ్యామి త్వయి తటగతే స్నిగ్ధభిన్నాంజనాభే సద్యఃకృత్తద్విరదదన

---

అతిక్రమ్య అగ్రేణ గమనమతీత్యేత్యర్థః- గచ్ఛేత్వనాగతేన సంబంధః- హంసానాం ద్వారం హంసద్వారం - మానసప్రస్థాయినో హంసాః క్రౌంచరంధ్రేణ సంచరంతీత్యాగమః- భృగుపతేః జామదగ్న్యస్య యశోవర్త్మ యశః ప్రవృత్తికారణమిత్యర్థః - యత్ క్రౌంచస్యాద్రేః రంధ్రం క్రౌంచరంధ్రమస్తి - తేన క్రౌంచబిలేన బలేర్దైత్యస్య నియమనే బంధనే అభ్యుద్యతస్య ప్రవృత్తస్య- విష్ణోర్వామనస్య భగవతస్త్రివిక్రమస్య- శ్యామః కృష్ణవర్ణః- పాద ఇవ- తిర్యగాయామేన బిలప్రవేశార్థం తిరశ్చీనదైర్ఘ్యేణ శోభత ఇతి తిర్యగాయామశోభీ సన్॥ వ్యా॥ తాచ్ఛీల్యే ణినిః- ఉదీచీం దిశం- అనుసరేః అధిగచ్ఛ- పురా కిల భగవతో దేవాద్ధూర్జటేః ధనురుపనిషదమధీయతా భృగునందనేన స్కందస్పర్ధయా క్రౌంచశిఖరిణమతినిశితవిశిఖముఖేన హేలయా మృత్పిండభేదం భిత్వా రత ఏవ క్రౌంచ శోభాదేవ సద్యస్సముజ్జృంభితే యశః క్షీరవారిధౌ నిఖిలమపి జగజ్జాలమాప్లావితమితి కథా శ్రూయతే

౬౨॥ గత్వేతి॥ క్రౌంచబిలనిర్గమానంతరమూర్ధ్వం చ గత్వా- దశముఖస్య రావణస్య భుజైరుచ్ఛ్వాసితా విశ్లేషితాః ప్రస్థానాం సానూనాం సంధయో యస్య తస్య- ఏతేన నయనకౌతుకసద్భావ ఉక్తః- త్రిదశపరిమాణమేషామితి త్రిదశాః॥ వ్యా॥ సంఖ్యయేత్యాదినా బహువ్రీహిః॥ మా॥ బహువ్రీహౌ సంఖ్యేయే డజిత్యాదినా సమాసాంతో డజితి క్షీరస్వామీ త్రిదశానాం దేవానాం వనితాస్తాసాం దర్పణస్య- స్ఫాటికత్వాద్రాజతత్వాద్వా ప్రతిబింబగ్రాహిత్వేనేవముక్తం- కైలాసస్యాద్రేః- అతిథిః స్యాః- యః కైలాసః- కుముదవద్విశదైః నిర్మలైః- శృంగాణాముచ్ఛ్రాయైరున్నతిభిః- ఖమాకాశం- వితత్య వ్యాప్య- ప్రతిదినం దినే దినే- రాశీభూతః త్ర్యంబకస్య త్రిలోచనస్య- అట్టహాసః అతిహాస ఇవ స్థితః॥ ని॥ అట్టావతిశయక్షౌమావితి యాదవః- ధావళ్యార్థానస్యోత్ప్రేక్షణం - హాసాదీనాం తు ధావళ్యం కవిసమయసిద్ధం

౬౩॥ ఉత్పశ్యామీతి॥ స్నిగ్ధం మసృణం భిన్నం మర్దితం చ యదంజనం కజ్జలం తత్సా

చ్ఛేదగౌరస్య తస్య । శోభామద్రేః స్తిమితనయనప్రేక్షణీయాం భవిత్రీమంసన్యస్తే సతి హలభృతో మేచకే వాససీవ ॥౬౦॥ హిత్వా తస్మిన్భుజగవలయం శంభునా దత్తహస్తా క్రీడాశైలే యది చ విహరేత్పాదచారేణ గౌరీ । భంగీభక్త్యా విరచితవపుః స్తంభితాంతర్జలౌఘస్సోపానత్వం కురు మణితటారోహణాయాగ్రయాయీ ॥ ౬౧॥ తత్రావశ్యం వలయకులిశోద్ఘట్టనోద్గీర్ణతోయం నేష్యంతి త్వాం సురయువతయో యంత్రధారాగృహత్వం । తాభ్యో మోక్షస్తవ యది సఖే ఘర్మలబ్ధస్య

---

భేవాభాయస్య తస్మిన్ - త్వయి - తటగతే సానుగతే సతి - సద్యః కృత్తస్య ద్విరదదశనస్య గజదంతస్య ఛేదవద్గౌరస్య శుభ్రస్య - తస్యాద్రేః కైలాసస్య - మేచకే శ్యామే ॥ నీ॥ కాలశ్యామలమేచకా ఇత్యమరః ॥ వాససి వస్త్రే - అంసన్యస్తే సతి - హలభృతో బలభద్రస్యేవ స్తిమితాభ్యాం నిశ్చలాభ్యామనిమిషాభ్యామితి యావత్ - నయనాభ్యాం ప్రేక్షణీయాం శోభాం - భవిత్రీం భావినీం - ఉత్ప్రేక్ష్యామి - శోభా భవిష్యతీతి తర్కయామీత్యర్థః - పూర్ణోపమాలంకారః ॥

౬౦॥ హిత్వేతి ॥ తస్మిన్ క్రీడాశైలే కైలాసే ॥ శ్లో॥ కైలాసః కనకాద్రిశ్చ మందరో గంధమాదనః । క్రీడార్థం పర్వతాశ్శంభోశ్చత్వారోఽపి వరోచయన్నితి శంభురహస్యే - శంభునా - భుజగ ఏవ వలయః కంకణః తం హిత్వా గౌర్యాః భీరుత్వాత్ త్యక్త్వా - దత్తహస్తా దత్తహస్తావలంబా సతీ - గౌరీ - పాదచారేణ విహరేత్ - విచరేద్యది - తర్హి - అగ్రయాయీ పురోగతః తథా - స్తంభితో ఘనీభావం ప్రాపితః అంతర్జలస్యౌఘః ప్రవాహో యస్య సః తథోక్తస్సన్ - భంగీనాం పర్వణాం భక్త్యా రచనయా భంగీభక్త్యా విరచితవపుః కల్పితశరీరస్సన్ - మణితటం మణితటం స్వారోహణాయ సోపానత్వం కురు - సోపానభావం భజేత్యర్థః ॥

౬౧॥ తత్రేతి ॥ తత్ర కైలాసే - అవశ్యం సర్వథా - సురయువతయః దేవస్త్రియః వలయకులిశాని కంకణకోటయః శతకోటివాచినా కులిశశబ్దేన కోటిమాత్రం లక్ష్యతే ॥ తైరుద్ఘట్టనాని ప్రహారాస్తైరుద్గీర్ణముత్సృష్టం తోయం యేన తం - త్వా - యంత్రేషు ధారాః యస్య తత్ యంత్రధారాగృహత్వం - నేష్యంతి ప్రాపయిష్యంతి - హే సఖే - ఘర్మే నిదాఘే లబ్ధస్య ఘర్మలబ్ధస్య ఘర్మలబ్ధత్వం చాస్య దేశభూమిషు సర్వదా నర్తుసమాహారాత్ ప్రాథమికమేఘత్వాద్వా - యత ఉక్తమాషాఢస్య ప్రథమదివసే మేఘం దదర్శేతి - తవ తాభ్యస్సురయువతిభ్యః - మోక్షో న స్యాద్యది - తదా - క్రీడాలోలాః క్రీడాసక్తాః - ప్రమత్తా ఇత్యర్థః - తాస్సురయువతీః - శ్రవణపరుషైః కర్ణకటుభిః - గర్జితైః కరణైః - భాయయేః త్రాసయేః ॥ వ్యా॥ అత్ర హేతుభయాభావాన్నాత్మనేపదం నాపి షుగాగమః

నట్యా క్రీడాలోలా శ్రవణపరుషైర్గర్జితైర్భాయయంస్తాః ॥౬౬॥ హేమాంభోజప్రసవిసలిలం మానసస్యాదధానః కుర్వన్ కామం క్షణముఖపటప్రీతిమైరావణస్య । ధున్వన్ కల్పద్రుమకిసలయాన్యంశుకానీవ వాతైర్నానాచేష్టైర్జలదలలితైర్నిర్విశేస్తం నగేంద్రం ॥౬౭॥ తస్యోత్సంగే ప్రణయిన ఇవ స్రస్తగంగాదుకూలం న త్వం దృష్ట్వా న పునరలకాం జ్ఞాస్యసే కామచారిన్ । యా వః కా

---

౬౬॥ హేమేతి॥ హే జలమేఘ - హేమాంభోజానాం ప్రసవో జన్మ యస్మిన్ తత్ ప్రసవి సకం॥ వ్యా॥ జిదృతేత్యాదినా ఇనిప్రత్యయః - మానసస్య సరసః సలిలముదకం - ఆదధానః పిబన్నిత్యర్థః - తథా ఐరావణస్యేంద్రగజస్య - తస్య కామచారిత్వాత్ - ఇదపేవార్థం ఇంద్రాగమనాద్వా సమాగతస్యేతి భావః - క్షణే - మానసజలాదానకాలే ముఖపటేన యా ప్రీతిస్తాం - కుర్వన్ - తథా - కల్పద్రుమాణాం కిసలయాని పల్లవభూతాన్యంశుకాని సూక్ష్మవస్త్రాణి॥ ని॥ అంశుకం వస్త్రమాత్రే స్యాత్పరిధానోత్తరీయయోః - సూక్ష్మవస్త్రే నాతిదీప్తే ఇతి శబ్దార్ణవే - స్వవాతైః మేఘవాతైః । ధున్వన్ - ఇత్థం నానా బహువిధాశ్చేష్టాః తోయపానాదయః యేషు తైః - లలితైః క్రీడితైః॥ ని॥ నాథాప్రభేదే స్త్రీనృత్యే లలితం త్రిషు సుందరే - అస్త్రియాం ప్రమదారామే క్రీడితే జాతపల్లవ ఇతి శబ్దార్ణవే - తం నగేంద్రం కైలాసం - కామం యథేచ్ఛం నిర్విశేః ఉపభుంక్ష్వ॥ ని॥ నివేశో ధృతిభోగయోరిత్యమరః - యథేచ్ఛావిహారో మిత్రగృహేషు మైత్ర్యాః ఫలం - సహజమిత్రం చ తే కైలాసః ॥ శ్లో॥ మేఘపర్వతయోర్బంధచంద్రయోరబ్ధసూర్యయోః - శిఖిజీమూతయోర్దృష్టిరమ్యయోః మిత్రతా స్వయమితి దర్శనాదితి భావః

౬౭॥ తస్యేతి॥ ప్రణయినః ప్రియతమస్యేవ - తస్య కైలాసస్య ఉత్సంగే ఊర్ధ్వభాగే క్రోడే॥ ని॥ ఉత్సంగో ముక్తసంయోగే సక్థ్న్యూర్ధ్వతలేపి చేత్యుత్పలమాలాయాం - దుకూలమివ స్రస్తగంగాదుకూలం॥ వ్యా॥ ఉపమితసమాసః - స్రస్తగంగాదుకూలం యస్యాస్తాం॥ ని॥ దుకూలం సూక్ష్మవస్త్రే స్యాదుత్తరీయే సితాంశుక ఇతి శబ్దార్ణవే - కామిన్యాః ఇతి - స్రస్తం గళితం దుకూలం యస్యాస్తాం - తథోక్తాం - అలకాం పురీం నగరీం దృష్ట్వా - కామినీమివేతి శేషః - హే కామచారిన్ - త్వం పునః త్వం తు - న జ్ఞాస్యస ఇతి న - గమిష్యసీతి న - కింతు జ్ఞాస్యస ఏవేత్యర్థః - కామచారిణస్తే పూర్వం బహుకృత్వః తద్దర్శనసంభావనాదజ్ఞానసంభావితమేవేతి నిశ్చయార్థం నఞ్ద్వయప్రయోగః - తదుక్తం - స్వ

లే వహతి సలిలోద్గారముచ్చైర్విమానా ముక్తాజాలగ్రథితమలకం కామినీవా
భ్రబృందమ్॥

ఇతి శ్రీ కాళిదాసస్యకృతౌ మేఘసందేశే మహాకావ్యే
పూర్వమేఘస్సమాప్తః.

---

తినిశ్చయసిద్ధార్థే మునఙ్ద్వయప్రయోగ ఇతి-ఉచ్చైర్విమానాః ఉన్నతసప్తభూమికభవ
నాని॥ని॥విమానో స్త్రీ దేవయానే సప్తభూమికసద్మనీతియాదవః-మేఘసంవాహనస్థానసూ
చనార్థమిదంవిశేషణంఅన్యత్ర-ఉచ్చైఃగంభీరావిమానానిష్క్రాహచయా-అలకా-వా
యుష్మాకం-కాలే-మేఘకాల ఇత్యర్థః-కాలస్యసర్వమేఘసాధారణ్యాద్వ ఇతి బహువచ
నంసలిలముద్గిరతీతిసలిలోద్గారంస్రవత్సలిలధారమిత్యర్థః-అభ్రబృందం మేఘకదంబ
కం-కామినీ స్త్రీ-ముక్తాజాలైః మౌక్తికసరైః గ్రథితంప్రత్యుప్తం॥ని॥ పుంశ్చల్యాం మౌక్తి
కేముక్తేతియాదవః-అలకమివచూర్ణకుంతలానివ-జాత్యావేకవచనం॥ని॥అలకాశ్చూర్ణ
కుంతలా ఇత్యమరః-వహతిబిభర్తి- అత్ర కైలాసస్యానుకూలనాయకత్వమలకాయాశ్చ
స్వాధీనపతికాఖ్యనాయికాత్వంచధ్వన్యతేతదుక్తం॥శ్లో॥ఏకాయత్తోనుకూలస్స్యాదితి॥శ్లో
ప్రియోపలాలితానిత్యంస్వాధీనపతికామతేతిలక్షయంతి- ఉదాహరంతిచ-లాలయన్నా
లకాగ్రాంతాన్రచయన్ పత్రమంజరీః-ఏనాంవినోదయన్కాంతాంఛాయావదనువర్తత ఇతి॥

ఇతి శ్రీ మహోపాధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం
మేఘసందేశవ్యాఖ్యాయాంసంజీవనీసమాఖ్యాయాం
పూర్వమేఘస్సమాప్తః

## మేఘసందేశే సవ్యాఖ్యానే ద్వితీయసర్గః ప్రారంభః.

౧ ॥ విద్యుత్వంతం లలితవనితాస్సేంద్రచాపం సచిత్రాస్సంగీతాయ ప్రహతమురజాస్స్నిగ్ధగంభీరఘోషమ్ । అంతస్తోయం మణిమయభువస్తుంగమభ్రంలిహాగ్రాః ప్రాసాదాస్త్వాం తులయితుమలం యత్ర తైస్తైర్విశేషైః ॥ ౨ ॥ హస్తే లీలాకమలమలకే బాలకుందానువిద్ధం నీతా లోధ్రప్రసవరజసా పాండుతామానన

---

౧ ॥ విద్యుత్వంతమితి ॥ యత్ర అలకాయాం - లలితాః - రమ్యాః వనితాః స్త్రియో యేషు తే తథోక్తాః సహ చిత్రైర్వర్తంత ఇతి సచిత్రాః సాలేఖ్యాః ॥ ని ॥ ఆలేఖ్యాశ్చర్యయోశ్చిత్రమిత్యమరః ॥ సూ ॥ తేన సహేతి తుల్యయోగ ఇతి బహువ్రీహిః - వోపసర్జనస్యేతి సహశబ్దస్య సభావః - సంగీతాయ తౌర్యత్రికాయ ప్రహతమురజాః తాడితమృదంగా ఇత్యర్థః ॥ ని ॥ మురజస్తు మృదంగే స్యాదిత్యమరః శబ్దార్ణవే - మణిమయాః మణివికారాః భువః క్రీడాపానభూమయః యేషు తే తథోక్తాః అభ్రమంబరం లిహంతీత్యభ్రంలిహాని అభ్రంకషాణి ॥ వ్యా ॥ వహాభ్రే లిహ ఇతి ఖచ్ - అరుర్ద్విషదిత్యాదినా ముమాగమః - అభ్రంలిహాని అగ్రాణి శిఖరాణి యేషాం తే తథోక్తాః - అతితుంగా ఇత్యర్థః - ప్రాసాదాః దేవగృహాః ॥ ని ॥ ప్రాసాదో దేవభూభుజామిత్యమరః - విద్యుతోఽస్య సంతీతి విద్యుత్వాన్ తం - సేంద్రచాపం ఇంద్రచాపయుక్తం - స్నిగ్ధః శ్రావ్యః గంభీరః ప్రగల్భః ఘోషః గర్జితధ్వనిర్యస్య తం - అంతః అంతర్గతం తోయం యస్య తమంతస్తోయం అంతస్సలిలం - తుంగమున్నతం - త్వాం తైస్తైర్విశేషైః లలితవనితాదిధర్మైః కరణైః - తులయితుం సమీకర్తుం ॥ వ్యా ॥ తులాశబ్దాత్తత్కరోతీతి ణ్యంతాత్తుమున్ ప్రత్యయః - అలం పర్యాప్తాః ॥ ని ॥ అలం భూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచకమిత్యమరః - అత్ర ఉపమానోపమేయభూతమేఘప్రాసాదధర్మాణాం విద్యుద్వనితాదీనాం యథాసంఖ్యమన్యోన్యసాదృశ్యాన్మేఘప్రాసాదసాదృశ్యసిద్ధిరితి బింబప్రతిబింబభావేన ఇయం పూర్ణోపమా

౨ ॥ సంప్రతి సర్వదా తస్యాం సర్వర్తుసంపత్తిమాహ ॥ హస్త ఇతి ॥ యత్ర అలకాయాం వధూనాం స్త్రీణాం హస్తే - లీలార్థం కమలం లీలాకమలం శరల్లింగమేతత్ - యతఉక్తం ॥ శ్లో ॥ శరత్పంకజలక్ష్మీతి - అలకే కుంతలే జాతావేకవచనం - బాలకుందైః ప్రత్యగ్రమా

**న్తే శ్రీః ॥ చూడాపాశే నవకురవకం చారుకర్ణే శిరీషం సీమన్తే చ త్వదుపగమజం యత్ర నీపం వధూనామ్ ॥ ౩ ॥ యత్రోన్మత్తభ్రమరముఖరాః పాదపా నిత్యపుష్పా హంసశ్రేణీరచితరశనా నిత్యపద్మా నలిన్యః । కేకోత్కణ్ఠా భవనశిఖినో నిత్యభాస్వత్కలాపా నిత్యజ్యోత్స్నాః ప్రతిహతతమోవృత్తిరమ్యాః ప్రదోషాః ॥ ౪ ॥ ఆ**

---

ఘ్యకుసుమైః అనువిద్ధమనువేధః గ్రథనమితి యావత్ ॥ వ్యా ॥ నపుంసకే భావే క్తః - హేమం
తకార్యమేతత్ - యద్యపి కున్దానాం శైశిరత్వమప్యస్తి - మాఘ్యం కున్దమిత్యభిధానాత్ - త
థాపి హేమన్తే ప్రాదుర్భావః శైశిరే ప్రౌఢత్వమిత్యవస్థాభేదేన హైమన్తకార్యత్వమి
త్యాశయేన బాల ఇతి విశేషణం - అలకమితి ప్రథమాన్తపాఠేన త్వమీ ప్రక్రమభంగస్స్యా
త్ - నాథస్తు - నియతపుల్లింగతాహానిశ్చేతి దోషాన్తరమాహ - తదసత్ ॥ శ్లో ॥ స్వభావవక్రా
ణ్యలకాని తాసామితి ॥ శ్లో ॥ నిర్ఘ్నాన్యలకాని తాడితమురః కృత్స్నోఽధరః ఖండితః ఇత్యా
దిషు ప్రయోగేషు నపుంసకలింగతాదర్శనాచ్చేతి - ఆననే ముఖే లోధ్రప్రసవానాం లోధ్రపు
ష్పాణాం శైశిరాణాం రజసా పరాగేణ ॥ ని ॥ స్యాదుత్పాదే ఫలే పుష్పే ప్రసవో గర్భమోచన
ఇత్యమరః - పాండుతాం పిశంగత్వం - నీతా ప్రాపితా - శ్రీః శోభా - చూడాపాశే కేశపాశే - న
వకురవకం ॥ ని ॥ తత్ర శోణే కురవకస్తత్ర పీతే కురంటక ఇత్యమరః - వాసన్తః పుష్పవిశేషః క
ర్ణే చారు పేశలం శిరీషం గ్రైష్మః పుష్పవిశేషః - సీమన్తే మస్తకే కేశవీథ్యాం ॥ ని ॥ సీమన్త
మస్త్రియాం మస్తకే కేశవీథ్యాముదాహృతమితి శబ్దార్ణవే - తవోపగమః త్వదుపగమః - ఘ
నాగమకాల ఇత్యర్థః - తజ్జాతం త్వదుపగమజం - వార్షికమిత్యుక్తం నీపం కదంబకు
సుమం చ - సర్వత్రాపి అస్తీతి శేషః ॥ వ్యా ॥ అస్తిర్భవతిపరః ప్రథమపురుషః అప్రయుజ్యమానో
ప్యస్తీతి న్యాయాత్ ఇత్థం కమలకున్దాదితత్తత్కార్యసమాహారాభిధానాత్ అథాత్సర్వ
ర్తుసమాహారసిద్ధిః - కారణం వినా కార్యాభావాదితి భావః ॥

౩ ॥ యత్రేతి ॥ యత్రాలకాయాం - పాదపా వృక్షాః - నిత్యం పుష్పాణి యేషాం తే నిత్యపుష్పాః
సర్వర్తుష్వనియమాదిత్యర్థః - అత ఏవోన్మత్తైః భ్రమరైః ముఖరాశ్శబ్దాయమానాః - [illegible]తా
పద్మిన్యః - నిత్యం పద్మాని యాసాం తాః నిత్యపద్మాః న తు హేమన్తాదివర్జ[illegible]యా
త ఏవ హంసశ్రేణీభిః రచితరశనాః కల్పితమేఖలాః - నిత్యం హంసవ[illegible]ప్రదేశాకారత్వప్ర
భవనశిఖినః క్రీడామయూరాః - నిత్యం భాస్వన్తః కలాపాః బర్హా[illegible]వశాత్తుమత్వాన్నిత్య
ఋ పర్వాస్వేవేతి భావః - అత ఏవ కేకాభిరుత్కణ్ఠాః ఉద్గ[illegible]సౌభాగ్యం వ్యజ్యతే ॥
నిత్యం జ్యోత్స్నాః చన్ద్రికా యేషాం తే నిత్యజ్యో[illegible] ॥ ని ॥ అథ రాత్రిర్నిశా దోషా
[illegible]విశదైర్నిర్మలైశ్చన్ద్రపాదైః కిర[illegible]

నందోత్థం నయనసలిలం యత్ర నాన్యైర్నిమిత్తైః నాన్యస్తాపః కుసుమశరజాదిష్ట
సంయోగసాధ్యాత్ । నాప్యన్యస్మాత్ప్రణయకలహాద్విప్రయోగోపపత్తి
ర్విత్తేశానాం న చ ఖలు వయో యౌవనాదన్యదస్తి ॥౩॥ యస్యాం యక్షాస్సితమణి
మయాన్యేత్య హర్మ్యస్థలాని జ్యోతిశ్ఛాయాకుసుమరచితాన్యుత్తమస్త్రీసహ
యాః । ఆసేవంతే మధు రతిఫలం కల్పవృక్షప్రసూతం త్వద్గంభీరధ్వనిషు శనకైః పు
ష్కరేష్వాహతేషు ॥౪॥ మందాకిన్యాః పయసి శిశిరైస్సేవ్యమానా మరుద్భిర్మం

---

తాతమ సాంధ్య త్రివ్యా స్తిర్యేషాం తే తే చ తేరమ్యాశ్చ తథోక్తాః- నయనసుభగా ఇత్యర్థః
॥ఆనందే॥ యత్రాలకాయాం విత్తేశానాం యక్షాణాం ॥ని॥ విత్తేశ్వరః కుబేరస్యాత్య
ధాధనికయక్షా రురితి విశ్వః- ఆనందోత్థమానందజన్యమేవ నయనసలిలం- అన్యైర్ని
మిత్తైః శోకాదిభిర్నాస్తి- ఇష్టసంయోగేన ప్రియజనసమాగమేన- సాధ్యాన్నివర్తనీ
యత్ప్రతీకారాదిత్యర్థః- కుసుమశరజాన్మదనజన్యాత్తాపాత్- అన్యస్తాపో నాస్తి
యకలహాదన్యస్మాన్మరణాదికారణాత్- విప్రయోగోపపత్తిర్విరహప్రాప్తిరపి నాస్తి
యౌవనాదన్యద్వయో వార్ధకం చ- నాస్తి ఖలు ఏతచ్ఛ్లోకద్వయం ప్రక్షిప్తమపి వ్యాఖ్యాతం
॥౩॥ యస్యామితి॥ యస్యాం యక్షాః ఉత్తమస్త్రీసహాయాః లలితాంగనాసహితాః సంత
స్సంతః - సితమణిమయాని స్ఫటికమణిమయాని చంద్రకాంతమణిమయాని వా అత ఏవ
జ్యోతిషాం తారకాణాం ఛాయాః ప్రతిబింబాన్యేవ కుసుమాని తైః రచితాని అలంకృతాని
ని॥ జ్యోతిస్తారాగ్నిభాజ్వాలాదృక్పుత్రాధ్వరాత్మస్వితి వైజయంతీ॥ తేన పానభూ
మేరమ్లానశోభత్వముక్తం హర్మ్యస్థలాన్యేత్య ప్రాప్య తవ గంభీరధ్వనిరివ ధ్వనిర్యేషాం తేషు
త్వద్గంభీరధ్వనిషు పుష్కరేషు వాద్యభాండముఖేషు॥ ని॥ పుష్కరం ... వాద్యభాండ
ముఖే జలే- వ్యోమ్ని ఖడ్గఫలే ... శనకైః మందమాహ
... సత్సు- ఏతేన వాద్యం నృత్తగీతయోరప్యుపలక్షణం ... కల్పవృక్షప్రసూతం
వారణవా
... వం కల్పవృక్షస్య కాంక్షితార్థప్రదత్వాత్- మధ్వపి తత్ప్రసూతమిత్యర్థః
తాదీనాం ...
... యస్యతత్ రతిఫలం ప్రాప్యత్వాద్రతిఫలాఖ్యం మధు మద్యమాసేవంతే
బింబభావేన ...
... ॥ తారకాశ్చేరసితా ... కాలా ...
॥సంప్రతి సర్వదా
... ప్రసూనైరుత్పత్తిం- ఇత్థం చేన్మధుపుష్పం ... వధూనాం స్త్రీణాం ...
... రతిఫలాఖ్యం స్వాదు ... మదిరార్ణవే॥
॥ ... ... మరీచిమాలినః ...

దారాణామనుతటరుహాంఛాయయా వారితోష్ణాః। అన్వేష్టవ్యైః కనకసికతాము
ష్టినిక్షేపగూఢైస్సంక్రీడంతే మణిభిరమరప్రార్థితా యత్ర కన్యాః॥ ౭॥ నీవీబం
ధోచ్ఛ్వసితశిథిలం యత్ర బింబాధరాణాం క్షౌమం రాగాదనిభృతకరేష్వాక్షిప
త్సు ప్రియేషు। అర్చిస్తుంగానభిముఖమపి ప్రాప్య రత్నప్రదీపాన్ హ్రీమూఢా
నాం భవతి విఫలప్రేరణా చూర్ణముష్టిః॥ ౮ ॥ యత్ర స్త్రీణాం ప్రియతమభుజో

---

రైః ప్రార్థితాః-కాంక్షితాః-అతిసుందర్య ఇత్యర్థః-కన్యా యత్ర కుమార్యః॥ ని॥ కన్యాకు
మారీ కానార్యోరితి విశ్వః-శిశిరైః శీతైః మందాకిన్యాః గంగాయాః పయసి మరుద్భిః - మారు
తైః సేవ్యమానాః వీజ్యమానాస్సత్యః తథా అనుతటం తత్తటేషు రోహంతీత్యనుతటరుహాః-తే
షాం॥ సూ॥ ఉపపదమతిఙితి సమాసః-తేషాం మందారాణాం ఛాయయా అనాతపేన వారితో
ష్ణాః నివారితతాపాస్సత్యః కనకస్య సికతాసు ముష్టిభిః నిక్షేపణాన్యాసేన గూఢైః సంవృతైః
అథవా-కనకసికతానాం ముష్టిషు నిక్షేపేణ గూఢైః అత ఏవ అన్వేష్టవ్యైః మృగ్యైః మ
ణిభిః రత్నైః సంక్రీడంతే గూఢమణిసంజ్ఞయా దైశికక్రీడయా సమ్యక్ క్రీడంతీత్యర్థః॥ సూ॥
క్రీడోనుసంపరిభ్యశ్చేత్యాత్మనేపదం॥ శ్లో॥ రత్నాదిభిర్వాలుకాదౌ గుప్తైర్దృష్టైశ్చ కన్యకా
భిః॥ బాలికాభిః కృతా క్రీడా నామ్నా గూఢమణిస్స్మృతా-తా సక్రీడా గూఢమణిగుప్తకే
లిస్తలాయనం-పిండకందుకదండాద్యైస్స్మృతా దైశికకేళయ ఇతి శబ్దార్ణవే.

౭॥ నీవీతి॥ యత్రానిభృతకరేషు చపలహస్తేషు నీవీస్రంసనోద్యోగభయాత్కంపమాన
కరేష్విత్యర్థః-ప్రియేషు నీవీవస్త్రగ్రంథిః॥ ని॥ నీవీ పరిపణగ్రంథా స్త్రీణాం జఘనవాససీ
తి విశ్వః-నీవీతి బంధః నీవీబంధః-చూతవృక్షవదపౌనరుక్త్యం-తస్యోచ్ఛ్వసితేన త్రుటనేన
శిథిలం క్షౌమం దుకూలం రాగాదనురాగాదాక్షిపత్సు హరత్సు సత్సు- హ్రీమూఢానాం లజ్జావి
ధురాణాం-బింబం బింబికాఫలం॥ ని॥ బింబికాయాః ఫలే బింబః ప్రతిబింబే చ మండల ఇతి విశ్వః
తద్వదధరో యాసాం తాసాం బింబాధరాణాం స్త్రీవిశేషాణాం॥ వి॥ విశేషాః కామినీ కాంతా
భీరు బింబాధరాంగనేతి శబ్దార్ణవే-చూర్ణస్య కుంకుమాదేర్ముష్టిః అర్చిభిః మయూ
ఖైః-తుంగాన్॥ ని॥ అర్చిర్జ్వాలామయూఖయోరితి విశ్వః రత్నాన్యేవ ప్రదీపాః రత్నప్ర
దీపాః అభిముఖం యథా తథా ప్రాప్యాపి విఫలప్రేరణా దీపనిర్వాపణాక్షమత్వాన్నిష్ఫ
లాక్షేపా భవతి-అత్రాంగనానాం రత్నదీపనిర్వాపణప్రవృత్త్యా మౌగ్ధ్యం వ్యజ్యతే.

౮॥ యత్రేతి॥ యత్ర అలకాయాం నిశీథే అర్ధరాత్రే॥ ని॥ అర్ధరాత్రనిశీథౌ ద్వా
విత్యమరః-తత్సంరోధస్య మేఘావరణస్య అపగమేన విశదైర్నిర్మలైశ్చంద్రపాదైః కిం

**చ్ఛ్వసితాలింగితానా మంగగ్లానిం సురతజనితాం తంతుజాలావలంబాః । త్వ-
త్సంరోధాపగమవిశదైశ్చంద్రపాదైర్నిశీథే వ్యాలుంపంతి స్ఫుటజలలవస్యందిన-
శ్చంద్రకాంతాః ॥ ౯॥ నేత్రా నీతాస్సతతగతినా యద్విమానాగ్రభూమీరా-
లేఖ్యానాం స్వజలకణికాదోషముత్పాద్య సద్యః । శంకాస్పృష్టా ఇవ జలముచస్త్వా-
దృశో జాలమార్గైర్ధూమోద్గారానుకృతినిపుణా జర్జరా నిష్పతంతి॥౧౦॥**

---

చంద్రరశ్మిభిః ॥ ని ॥ పాదా రశ్మ్యంఘ్రితుర్యాంశా ఇత్యమరః - స్ఫుటజలలవస్యందినః ఉల్బ-
ణాంబుకణస్రావిణః - తంతుజాలావలంబాః - వితానలంబిసూత్రపుంజాధారాః తద్గుణసంధి-
తా ఇత్యర్థః - చంద్రకాంతాశ్చంద్రకాంతమణయః - ప్రియతమానాం భుజైరుచ్ఛ్వసి-
తాని శ్రాంత్యా జలసేకాయ వా ప్రశిథిలితాని ఆలింగితాని యాసాం తాసాం స్త్రీణాం సు-
రతజనితాం అంగగ్లానిం అవయవానాం మ్లానతాం వ్యాలుంపంతి అపనుదంతి ॥

౯ ॥ నేత్రేతి ॥ హే మేఘ నేత్రా ప్రేరకేణ - సతతగతినా వాయునా ॥ ని ॥ మాతరిశ్వా స-
దాగతిరిత్యమరః - యద్విమానాగ్రభూమీః యస్యా అలకాయా విమానానాం సప్తభూమికభ-
వనానాం - అగ్రభూమీరుపరిభూమికాః నీతాః ప్రాపితాః - త్వామివ దృశ్యంతే యాంస్తే త్వా-
దృశః త్వత్సదృశా ఇత్యర్థః ॥ వా ॥ త్యదాదిషు దృశోనాలోచనే కఞ్ చేతి కఞ్ ప్రత్యయః - జ-
లముచః మేఘాః - ఆలేఖ్యానాం సచిత్రాణాం ॥ ని ॥ చిత్రే లిఖితరూపం స్యాదాలేఖ్యం తత్
ప్రయుక్తకం తం - నిర్మాతో చిత్రమిత్యబ్దార్ణవే - స్వేషాం జలకణికాభిః జలకణైః దోష-
మస్ఫుటనముత్పాద్య సద్యః శంకాస్పృష్టా ఇవ పాపాపరాధత్వాద్భయావిష్టా ఇవ ॥ ని ॥ శంకా
తర్కభయయోరితి శబ్దార్ణవే - ధూమోద్గారస్య ధూమనిర్గమస్య అనుకృతౌ అనుకరణే ని-
పుణాః కుశలాః జర్జరాః విశీర్ణాస్సంతః జాలమార్గైః గవాక్షరంధ్రైః నిష్పతంతి
నిష్క్రామంతి - యథా కేనచిదంతఃపురసంచారవతా దూతేన గూఢవృత్త్యా రహస్యభూమిః
ప్రాపితాః తత్ర స్త్రీణాం వ్యభిచారదోషముత్పాద్య సాశంకాః క్లృప్తవేషాంతరాః జారాః
ఛిద్రమార్గైర్నిష్క్రామంతి తద్వదితి ధ్వనిః - ప్రకృతార్థే శంకాస్పృష్టా ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా ॥

౧౦ ॥ అక్షయ్యేతి ॥ యత్ర అలకాయాం కేతుం శక్యాః తు యక్షాః ॥ సూ ॥ తుయ్యజయ్యౌ
శక్యార్థే ఇతి నిపాతః - శతోర్ణఙ్ సమాసః - భవనాం నామంతః అంతర్భవనం ॥ వా ॥ అవ్య-
యీభావసమాసః - అక్షయ్యాః అంతర్భవనే నిధయో యేషాం తే తథోక్తాః - యథేచ్ఛాభోగస-
భావనార్థమిగంధి శేషణం - విబుధవనితాః అప్సరసః తాభిః వారముఖ్యా వేశ్యావిశేషా
యాసాం తేషాం తే తథోక్తాః ॥ ని ॥ వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవా భసాజనైః - సహ

అక్షయ్యాంతర్భవననిధయః ప్రత్యహం రక్తకంఠైరుద్గాయద్భిర్ధనపతియశః కి
న్నరైర్యత్ర సార్ధం। వైభ్రాజాఖ్యం విబుధవనితావారముఖ్యాసహాయా బద్ధా
లాపా బహిరుపవనం కామినో నిర్విశంతి॥ ౧౧॥ గత్యుత్కంపాదలకపతితైర్యత్ర
మందారపుష్పైః పత్రచ్ఛేదైః కనకకమలైః కర్ణవిభ్రంశిభిశ్చ। ముక్తాజాలైః స్త
నపరిసరచ్ఛిన్నసూత్రైశ్చ హారైర్నైశో మార్గస్సవితురుదయే సూచ్యతే కామి
నీనాం॥ ౧౨॥ మత్వా దేవం ధనపతిసఖం యత్ర సాక్షాద్వసంతం ప్రాయశ్చాపం న

---

తా వారముఖ్యాస్స్యాదిత్యమరః- బద్ధాలాపాః సంధానితసల్లాపాస్సంతః కామినః కాముకాః
అహన్యహని ప్రత్యహం॥ సూ॥ అవ్యయం విభక్తీత్యాదినా అవ్యయీభావః॥ అనశ్చేతి సమా
సాంతష్టచ్- రక్తః మధురః కంఠధ్వనిర్యేషాం తై రక్తకంఠైః అత ఏవ ధనపతియశః కుబేరకీర్తిం
ఉచ్చైర్గాయద్భిరుద్గాయద్భిః దేవగానస్య గాంధారగ్రామప్రాయికత్వాత్తారతరం గా
యద్భిరిత్యర్థః- కిన్నరైస్సార్ధం కిన్నరైస్సహ విభ్రాజస్య నామ గజేంద్రస్య ఇదం వై
భ్రాజమిత్యాఖ్యా యస్య తద్వైభ్రాజాఖ్యం॥ శ్లో॥ విభ్రాజేన గజేంద్రేణ త్రాతం వైభ్రాజ
నామ్న్యయేతి శంభురహస్యే- చైత్రరథస్యైవ నామాంతరమేతత్- బహిరుపవనం బాహ్యోద్
యానం నిర్విశంత్యనుభవంతి

౧౧॥ గత్యుత్కంపాదితి॥ యత్రాలకాయాం కామినీనాం అభిసారికాణాం॥ ని॥ కాం
తార్థినీ తు యా యాతి సంకేతం సాభిసారికేత్యమరః- నిశి భవః నైశః మార్గః సవితుస్సూ
ర్యస్య ఉదయే సతి గత్యా గమనేన ఉత్కంపశ్చలనం తస్మాద్ధేతోః అలకేభ్యః పతితైర్మందా
రపుష్పైః తథా పత్రాణాం మకరికాపత్రాణాం ఛేదైః ఖండైః పతితైరితి శేషః - కర్ణేభ్యః
విభ్రశ్యంతీతి కర్ణవిభ్రంశీని- తైః కనకస్య కమలైః కనకకమలైశ్చ॥ వా॥ షష్ఠ్యా విహితా
ర్థలాభేన తిస్మయటాగ్రహేధ్యాహారదోషః- ఏవముత్తరత్రాప్యనుసంధేయం- తథా ముక్తా
జాలైః మౌక్తికసరైః శిరోనివేశితైరితి శేషః - తథా స్తనయోః పరిసరః ప్రదేశః తత్ర త్రుటి
తాని సూత్రాణి యేషాం తైః హారైశ్చ సూచ్యతే జ్ఞాప్యతే- మార్గపతితమందారకుసుమా
దిలింగైరయమభిసారికాణాం పంథా ఇతి ద్రష్టృభిరనుమీయత ఇత్యర్థః,

౧౨॥ మత్వేతి॥ యత్ర మన్మథః ధనపతేః కుబేరస్య సఖా ధనపతిసఖః॥ సూ॥ రాజా
హస్సఖిభ్యష్టచ్ - తం దేవం మహాదేవం సాక్షాద్వసంతం సఖిస్నేహాన్నిజరూపేణ వర్తమా
నం తస్థివాంసం మత్వా జ్ఞాత్వా భయాత్ పూర్వానుభూతాద్భయాత్ షట్పదా ఏవ జ్యా మౌర్వీ యస్య త
త్తథోక్తం- చాపం ప్రాయః ప్రాచుర్యేణ న వహతి న బిభర్తి- కథం తర్హి తస్య కార్యసిద్ధిరి

వహతిభయాన్మన్మథష్షట్పదజ్యం। సభ్రూభంగప్రహితనయనైః కామిలక్ష్యే
ష్వమోఘైస్తస్యారంభశ్చతురవనితావిభ్రమైరేవసిద్ధః॥౧౩॥ వాసశ్చిత్రంమ
ధునయనయోర్విభ్రమాదేశదక్షంపుష్పోద్భేదంసహకిసలయైర్భూషణానాంవి
కల్పాన్। లాక్షారాగంచరణకమలన్యాసయోగ్యంచయస్యామేకస్సూతేసకల
మబలామండనంకల్పవృక్షః॥ ౧౪ ॥ తత్రాగారంధనపతిగృహానుత్తరేణాస్మదీ
యందూరాల్లక్ష్యంసురపతిధనుశ్చారుణాతోరణేన।యస్యోపాంతేకృతకతనయః

---

కృతఆహ - సభ్రూభంగమితి - తస్యమన్మథస్యారంభః కామిజనవిషయజయవ్యాపారః-స
భ్రూభంగంయథాతథాప్రహితానిప్రయుక్తానినయనానిదృష్టయోయేషుతైస్తథోక్తైః-కామి
నఏవలక్ష్యాణితేష్వమోఘైస్సఫలప్రయోగైరిత్యర్థః-చావంతుకదాచిన్మోఘమపిస్యా
దితిభావః-చతురాశ్చతాఃవనితాశ్చతాసాంవిభ్రమైర్విలాసైరేవసిద్ధఃనిష్పన్నః యదనర్థ
కంపాక్షికఫలంచతత్ప్రయోగాద్వరంనిశ్చితసాధనప్రయోగ ఇతిభావః॥

౧౩ ॥ వాసఇతి॥శ్లో॥ కచధార్యం దేహధార్యంపరిధేయంవిలేపనం। చతుర్ధాభూష
ణంప్రాహుస్త్రీణామన్యత్తుదైశికమితిరసాకరే-తదేవాహ-యస్యామలకాయాంచిత్రం
నానావర్ణంవాసఃవస్త్రంపరిధేయమండనమేతత్-నయనయోర్విభ్రమాణామాదేశే ఉప
దేశేదక్షం-విభ్రమాధాయకమిత్యర్థః- అనేనవిభ్రమద్వారామధునో మండనత్వమితివి
జ్ఞేయం-తచ్చకుండలాదివద్దేహధార్యాంతర్భావ్యం-మధు మద్యంకిసలయైఃపల్లవైస్సహపు
ష్పోద్భేదంకుసుమోద్గమముభయంచేత్యర్థః - ఇదంతుకచధార్యంభూషణానాంవికల్పా
న్విశేషాన్-దేహధార్యమేతత్తథాచరణకమలన్యాసస్యసమర్పణస్యయోగ్యం-
రజ్యతేనేనేతిరాగః రంజకద్రవ్యంలాక్షైవరాగః లాక్షారాగః తమిదంచాంగరాగాదివిలేప
నమండనోపలక్షణమితిసకలంసర్వంచతుర్విధమపీత్యర్థః-అబలామండనంయోషిత్ప్ర
సాధనజాతంఏకఃకల్పవృక్షఏవసూతేజనయతి - నతునానాప్రసాధనసంపాదనప్రయాస
ఇత్యర్థః॥

౧౪ ॥ ఇత్థమలకాంవర్ణయిత్వాతత్రస్వభవనంసాభిజ్ఞానమాహ॥ తత్రేతి॥ తత్రాలకా
యాంధనపతిగృహాదుత్తరేణకుబేరగృహేభ్యః ఉత్తరస్మిన్నదూరేప్రదేశే॥సూ॥ఏనబన్యతర
స్యామితిఏనప్-ఏనపాద్వితీయేతిద్వితీయా॥ని॥గృహాఃపుంసిచభూమ్న్యేవేత్యమరః - అస్మదీ
యమేతత్ అస్మాకమిదమస్మదీయం॥సూ॥వృద్ధాచ్ఛ ఇతిఛప్రత్యయః- అగారంగృహంసురప
తిధనుశ్చారుణామణిమయత్వాదగ్రంకషత్వాచ్చఇంద్రచాపసుందరేణతోరణేనబహిర్ద్వా

**కాంతయా వర్ధితో మే హస్తప్రాప్యస్తబకనమితో బాలమందారవృక్షః॥ ౧౫॥ వాపీ చాస్మిన్మరకతశిలాబద్ధసోపానమార్గా హైమైశ్ఛన్నా వికచకమలైః స్నిగ్ధవైదూర్యనాలైః। యస్యాస్తోయే కృతవసతయో మానసం సంనికృష్టం నాధ్యాస్యంతి వ్యపగతశుచస్త్వామపి ప్రేక్ష్య హంసాః॥ ౧౬॥ తస్యాస్తీరే రచితశిఖరః పేశలైరింద్రనీలైః క్రీడాశైలః కనకకదలీవేష్టనప్రేక్షణీయః। మద్గేహిన్యాః ప్రియ**

---

కేణ॥ ని॥ తోరణోస్త్రీ బహిర్ద్వారమిత్యమరః - దూరాల్లక్ష్యం దృశ్యం - అనేనాభిజ్ఞానేన దూరత ఏవ జ్ఞాతుం శక్యమిత్యర్థః - అభిజ్ఞానాంతరమాహ - యస్యాగారస్యోపాంతే ప్రాకారాంతః పార్శ్వదేశే మే మమ కాంతయా వర్ధితః పోషితః అత ఏవ కృతకతనయః కృత్రిమపుత్రః పుత్రత్వేనాభిమన్యమాన ఇత్యర్థః - హస్తేన ప్రాప్యైః హస్తాపచేయైః స్తబకైః గుచ్ఛైః నమితః - స్తబకభారాల్లంబమాన ఇత్యర్థః॥ ని॥ స్యాద్గుచ్ఛకస్తు స్తబక ఇత్యమరః - బాలః కోమలః మందారవృక్షః అస్తీతి శేషః -

౧౫॥ ఇతః పరం పంచభిః శ్లోకైరభిజ్ఞానాంతరాణ్యాహ॥ వాపీతి॥ అస్మిన్మన్మందిరే మరకతశిలాభిః గారుత్మతమణిభిః బద్ధసోపానమార్గా యస్యాస్సా తథోక్తా - విదూరే భవాః వైదూర్యాః విదూరాఞ్ఞ్య ఇతి ఞ్యప్రత్యయః - వైదూర్యాణాం వికారాః వైదూర్యాణి వికారార్థేఽణ్ప్రత్యయః - స్నిగ్ధాని వైదూర్యాణి నాళాని యేషాం తైః హైమైః స్వర్ణైః వికచకమలైశ్ఛన్నా వాపీ దీర్ఘికా చ॥ ని॥ వాపీ తు దీర్ఘికేత్యమరః అస్తీతి శేషః - యస్యాః వాప్యాః తోయే సలిలే కృతవసతయః - కృతనివాసాః హంసాః త్వాం మేఘం ప్రేక్ష్యాపి వీక్ష్యాపి - వ్యపగతశుచః వర్షాకాలేఽప్యకలుషజలత్వాద్వీతదుఃఖాస్సంతః సంనికృష్టం - సంనిహితం సుగమమపీత్యర్థః - మానసం నాధ్యాస్యంతి నోత్కంఠిష్యంతే॥ వ్యా॥ అధ్యాసనముత్కంఠాపూర్వకం స్మరణమితి కాశికాయాం -

౧౬॥ తస్యా ఇతి॥ తస్యాః వాప్యాః తీరే పేశలైః చారుభిః॥ ని॥ చారౌ దక్షే చ పేశల ఇత్యమరః - ఇంద్రనీలైః రచితశిఖరః ఇంద్రనీలమణిమయశృంగ ఇత్యర్థః - కనకకదళీనాం వేష్టనేన పరిధినా ప్రేక్షణీయః దర్శనీయః క్రీడార్థం శైలః అస్తీతి శేషః - హేమసఖేషు ప్రాంతేషు స్ఫురితాః కపిశాః తటితో యస్య తం తథోక్తం - ఇదం విశేషణం కనకకదళీవేష్టనసామ్యార్థముక్తం - ఇంద్రనీలసామ్యం తు మేఘస్య స్వభావాత్ త్వామిత్యనేన సూచ్యతే - త్వాం ప్రేక్ష్య వీక్ష్య మద్గేహిన్యాః ప్రియ ఇతి హేతోః తస్య శైలస్య మద్గృహిణీప్రియత్వాద్ధేతోరిత్యర్థః - కాతరేణ భీతేన చేతసా - భయం చాత్ర సానందమేవ॥ శ్లో॥ వ్యస్తు

ప్రతిసఖేచేతసా కాతరేణ ప్రత్యుద్యాంతం స్ఫురితతటితం త్వాం తమేవ స్మరామి ॥ ౧౭ ॥ రక్తాశోకశ్చలకిసలయః కేసరశ్చాత్ర కాంతః ప్రత్యాసన్నౌ కురవకవృతే మాధవీమండపస్య । ఏకస్సఖ్యాస్తవ సహ మయా వామపాదాభిలాషీ కాంక్షతి

---

నామ మభూతానాం తుల్యత్వ శ్రవణదర్శనాత్ - స్మరణాత్ తరణాద్వాపి సాదృశ్యాద్ధీర్యథాకథ వేదితర సాకరేదర్శనాత్ - తమేవ క్రీడాశైలమేవ స్మరామి ఏవకారో విషయాంతరవ్య వచ్ఛేదార్థః - సదృశవస్త్వనుభవాదిష్టార్థస్మృతిజాయత ఇత్యర్థః - అత ఏవాత్ర స్మరణాఖ్యాలంకారః - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ సదృశానుభవాదన్యస్మృతిః స్మరణముచ్యత ఇతి - అత్ర నిరుక్తప్రకారస్తు త్వాం తమేవ స్మరామీతి యోజయిత్వా మేఘశైలత్వారోప ఇతి వ్యాచష్టత దయుక్తం - అనాజ్ఞావాక్యం క్రియాకారోపస్యపునో వర్ణ్యానుభవాత్మకత్వేన స్మరతిశబ్దప్రయోగానాగాత్ - శైలత్వారోపస్మృతిరిత్యపి నోపపద్యతే - భావనాయాః స్మృతిత్వే ప్రమాణాభావాత్ - ఆరోపస్యానుభవయోగాత్సాదృశ్యవర్ణ్యనస్యపైయథాఖ్యానాచ్చ - విసదృశేపి సాల త్రామేహరిభాపనాదర్శనాదితి ·

౧౮ ॥ రక్తేతి ॥ అత్ర క్రీడాశైలేకురవకాపవృతిః ఆవరణం యస్యతస్య కురవకవృతేః - మధావసంతేభవామాధవ్యః తాసాం మండపస్తస్య అతిముక్తలతాగృహస్య ॥ ని ॥ అతి ముక్తః పుండ్రకస్స్యాద్వాసంతీమాధవీలతేత్యమరః ప్రత్యాసన్నౌ సంనికృష్టౌ - చలకిసల యశ్చంచలపల్లవః - అనేనవృక్షస్యపాదతాడనేచ్ఛాంజలిత్వం వ్యజ్యతే - రక్తాశోకః ర క్తవిశేషణం తస్యస్మరోద్దీపకత్వాత్ - ఉక్తం - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ ప్రసూనైరశోకస్తు శ్వేతోర క్త ఇతి ద్విధా । బహుసిద్ధికరః శ్వేతో రక్తోపిస్మరదీపక ఇతి · అశోకకల్పదర్శనాత్ - కాం తః కమనీయః కేసరః వకుళశ్చ అత్ర ఇతి శేషః ॥ ని ॥ అథకేసరే - వకుళోవంజుళ ఇత్యమరః - ఏ కః తయోరన్యతరః ప్రాథమికత్వాదశోక ఇత్యర్థః - మయాసహ తవసఖ్యాః స్వప్రియా యా ఇత్యర్థః - వామపాదాభిలాషీ దోహదచ్ఛద్మనేత్యత్రాపి సంబంధనీయం - సహామంచలి భిలాషీకాంక్షతీత్యర్థః - అన్యః కేసరః దోహదవృక్షాదీనాం ప్రసవకారణం సంస్కారద్ర వ్యం ॥ ని ॥ తరుగుల్మలతాదీనామకాలే కుశలైః కృతం । పుష్పాద్యుత్పాదకం ద్రవ్యం దోహ దం స్యాత్తు తత్క్రియేత్యుక్తలక్షణే - తస్యఛద్మనా వ్యాజేన ॥ ని ॥ కపటోస్త్రీ వ్యాజదంభో పధయశ్ఛద్మకైతవ ఇత్యమరః - అస్యాస్తవసఖ్యాః వదనమదిరాం గండూషమద్యం కాం క్షతి మయాసహేత్యత్రాపి సంబంధనీయం - అశోకవకుళయోః స్త్రీపాదతాడనగండూష

త్యన్యో వదనమదిరాం దోహదచ్ఛద్మనాస్యాః॥౧౮॥ తన్మధ్యే చ స్ఫటికఫలకాం కాంచనీం వాసయష్టిం మూలే బద్ధా మణిభిరనతిప్రౌఢవంశప్రకాశైః। తాలైశ్శింజావలయసుభగైర్నర్తితః కాంతయా మే యామధ్యాస్తే దివసవిగమే నీలకంఠస్సుహృద్వః॥౧౯॥ ఏభిస్సాధో హృదయనిహితైర్లక్షణైర్లక్షయేథాః ద్వారోపాంతే లిఖితవపుషౌ శంఖపద్మౌ చ దృష్ట్వా। క్షామచ్ఛాయం భవనమధునా మద్వియోగేన

---

మదిరే దోహదమితి ప్రసిద్ధిః.

౧౮ ॥ తన్మధ్య ఇతి ॥ కించేతి చార్థః- తన్మధ్యే తయోర్వృక్షయోర్మధ్యే అనతిప్రౌఢానామనతికఠోరాణాం వంశానాం వేణూనాం ప్రకాశ ఇవ ప్రకాశో యేషాం తైస్తథోక్తైః తరుణవేణుసచ్ఛాయైరిత్యర్థః- మణిభిర్మరకతశిలాభిర్మూలే బద్ధా రచితాకృతవేదికేత్యర్థః- స్ఫటికమయం ఫలకం పీఠం యస్యాస్సా స్ఫటికఫలకా కాంచనవికారః కాంచనీ సౌవర్ణీ వాసయష్టిర్నివాసదండః అస్తీతి శేషః - శింజా భూషణధ్వనిః॥ ని॥ భూషణానాం తు శింజితమిత్యమరః॥ వ్యా॥ భిదాదిత్వాదఙ్ప్రత్యయః - శింజిధాతురయం తాలవ్యాదిః నతు దంత్యాదిరిత్యర్థః॥ శ్రు॥ యోషేవసి జ్ఞా ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ - శింజాప్రధానాని చ తాని వలయాని కంకణాని చ తైస్సుభగాః రమ్యాః తైః తాలైః కరతలతాడనైః మే మమ కాంతయా నర్తితః నృత్తం కారయితః పక్షియుక్తః కంసుహృత్సఖా నీలకంఠః మయూరః॥ ని॥ మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకంఠో భుజంగభుగిత్యమరః- దివసవిగమే సాయంకాలే యాం యష్టిమధ్యాస్తే- యస్యామాస్త ఇత్యర్థః॥ సూ॥ అధిశీఙ్స్థాసాం కర్మేతి కర్మత్వమితి ద్వితీయా- తత్రాగారసూరభ్య పంచశ్లోకేషు అతిసమృద్ధివస్తువర్ణనాదుదాత్తాలంకారః- ఉక్తం॥ శ్లో॥ తదుదాత్తం భవేద్యత్ర సమృద్ధం వస్తు వర్ణ్యత ఇతి- నచైషా స్వభావోక్తిర్భావికం వా నచ తత్ర యథాస్థితవస్తుదర్శనాదత్ర కవిప్రతిభోత్థాపితాసమానైశ్వర్యశాలివస్తుదర్శనాదారోపితవిషయత్వమితి- తాభ్యామస్య భేద ఇత్యలంకారసర్వస్వకారః॥

౧౯ ॥ ఏభిరితి॥ హే సాధో॥ వ్యా॥ సాధుస్సమర్థో నిపుణో వేతి కాశికాయాం - హృదయే నిహితైరవిస్మృతైరిత్యర్థః- ఏభిః పూర్వోక్తైః లక్షణైః తోరణాదిభిరభిజ్ఞానైః ద్వారోపాంతే ఏకవచనమవివక్షితం- ద్వారపార్శ్వయోరిత్యర్థః- లిఖితే వపుషీ ఆకృతీ యయోస్తౌ తథోక్తౌ- శంఖపద్మౌ నామ నిధివిశేషౌ॥ ని॥ నిధిర్నా శేవధిర్భేదాః పద్మశంఖాదయో నిధేరిత్యమరః- దృష్ట్వా నూనం సత్యం. అధునా ఇదానీం॥ వ్యా॥ అధునేతి నిపాతః- మద్వియోగేన మమ ప్రవాసేన క్షామచ్ఛాయం ఉత్సవాభావాత్ క్షీణకాంతి భవనం మద్గృహం లక్షయేథాః నిశ్చిను

నూనం సూర్యాపాయే న ఖలు కమలం పుష్యతి స్వామభిఖ్యామ్ ॥౨౦॥ గత్వా సద్యః కలభతనుతాం శీఘ్రసంపాతహేతోః క్రీడాశైలే ప్రథమకథితే రమ్యసానౌ నిషణ్ణః । అర్హస్యంతర్భవనపతితాం కర్తుమల్పాల్పభాసం ఖద్యోతాళీవిలసితనిభాం విద్యుదున్మేషదృష్టిమ్ ॥౨౧॥ తన్వీ శ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ మధ్యే క్షామా చకితహరిణీప్రేక్షణా నిమ్నానాభిః । శ్రోణీభారాదలసగమనా స్తోకనమ్రా స్త

---

యాః - తథాహి - సూర్యాపాయే సూర్యాపగమే సతి - కమలం పద్మం స్వాం స్వకీయామ్ అభిఖ్యాం శోభాం ॥ ని ॥ అభిఖ్యా నామశోభయోరిత్యమరః ॥ సూ ॥ ఆతశ్చోపసర్గ ఇతి కప్రత్యయః - న పుష్యతి నోపచినోతి ఖలు - సూర్యవిరహితం పద్మమివ గృహం త్వద్విరహితం గృహం న శోభత ఇత్యర్థః

౨౦ ॥ సమనిజగృహనిశ్చయానంతరం కృత్యమాహ ॥ గత్వేతి ॥ శీఘ్రసంపాతః శీఘ్రప్రవేశః స ఏవ హేతుస్తస్య శీఘ్రసంపాతహేతోః - శీఘ్రప్రవేశార్థమిత్యర్థః ॥ ని ॥ సంపాతః పతనే వేగే ప్రవేశే ఘేరసంవిదోరితి శబ్దార్ణవే - సద్యస్సపది కలభస్య గజపోతస్యేవ తనుర్యస్య తస్య భావస్తత్తాం - కలభతనుతామ్ అల్పశరీరతాం - గత్వా ప్రథమకథితే తస్యాస్తీర ఇత్యాదినా పూర్వోక్తే రమ్యసానౌ నిషణ్ణః ఉపవిష్ట స్సన్ అల్పాల్పా అల్పప్రకారా భాః ప్రకాశో యస్యాస్తాం - అల్పాల్పభాసం ॥ సూ ॥ ప్రకారే గుణవచనస్యేతి ద్విరుక్తిః - ఖద్యోతానాం మాళిః - తస్యాః విలసితేన స్ఫురణేన నిభాం సమానాం విద్యున్మేషః విద్యుత్ప్రకాశః స ఏవ దృష్టిః - తాం భవనస్యాంతః అంతర్భవనం తత్ర పతితాం ప్రవిష్టాం - కర్తుమర్హసి - యథా కశ్చిత్కించిదన్విష్యన్ క్వచిదుపస్థితస్త్వాశనైశ్శనైరాలోకకరాం దీర్ఘీయసీం దృష్టిమిష్టదేశే పాతయతి తద్వదితి ధ్వనిః ॥

౨౧ । సంప్రతి దృష్టిపాతఫలం సాభిజ్ఞానం శ్లోకద్వయేనాహ ॥ తన్వీత్యాది ॥ తన్వీ కృశాంగీ న తు పీవరీ ॥ ని ॥ శ్లక్ష్ణం దభ్రం కృశం తన్విత్యమరః ॥ సూ ॥ వోతో గుణవచనాదితి జీప్ - శ్యామా యువతిః ॥ ని ॥ శ్యామా యౌవనమధ్యస్థేత్యుత్పలమాలా - శిఖరాణ్యేషాం సంతీతి శిఖరిణః కోటిమంతః ॥ ని ॥ శిఖరం శైలవృక్షాగ్రకక్షాపులకకోటిష్వితి విశ్వః - శిఖరిణః దశనాః దంతాః యస్యాస్సా శిఖరిదశనా - ఏతేనాస్యా భాగ్యవత్త్వం పతివ్రతాయుష్మత్త్వం చ సూచ్యతే - తదుక్తం సాముద్రికే ॥ శ్లో ॥ స్నిగ్ధాస్సమానరూపాస్సుపంక్తయశ్శిఖరిణశ్శ్లిష్టాః । దంతా భవంతి యాసాం తాసాం పాదే జగత్సర్వం ॥ తాంబూలరసరక్తేపి స్ఫుటభాసస్సమోదయాః । యస్యాశ్శిఖరిణో దంతా దీర్ఘం జీవతి తత్పతిరితి ॥ పక్వం పరిణతం బింబం బింబికాఫలమివాధరోష్ఠో యస్యాస్సా పక్వబింబాధరోష్ఠీ ॥ వా ॥ శాకపార్థివాదిత్వాన్మధ్యమపదలోపః

**నాభ్యాం యా తత్ర స్యాద్యువతివిషయే సృష్టిరాద్యేవ ధాతుః ॥ ౨౨ ॥ తాం జానీ**
**థాః పరిమితకథాం జీవితం మే ద్వితీయం దూరీభూతే మయి సహచరే చక్రవాకీమి**
**వైకాం । గాఢోత్కంఠాం గురుషు దివసేష్వేషు గచ్ఛత్సు బాలాం జాతాం మ**
**న్యే శిశిరమథితాం పద్మినీం వాన్యరూపాం ॥ ౨౩ ॥ నూనం తస్యాః ప్రబలరుదితోచ్ఛూ**

---

మధ్యే క్షామా కృశోదరీత్యర్థః. చకితహరిణ్యాః ప్రేక్షణానీవ ప్రేక్షణాని యస్యాస్సా తథోక్తా
ఏతేనాస్యాః పద్మినీత్వం సూచ్యతే. తదుక్తం రతిరహస్యే. పద్మినీలక్షణప్రస్తావే ॥ శ్లో ॥ చకి
తమృగదృగాభే ప్రాంతరక్తే చ నేత్రే ఇతి. నిమ్నా నాభిః గంభీరనాభిః. అనేన నారీణాం నాభి
గాంభీర్యస్మరసదనసాతిరేక ఇతి కామసూత్రార్థస్సూచ్యతే. శ్లో ॥ శ్రోణీభారాత్ అలసగమ
నా మందగామినీ సతు జంఘాదోషాత్. స్తనాభ్యాం స్తోకనమ్రా ఈషదవనతా న తు వపుర్దో
షాత్. యువతయ ఏవ విషయః తస్మిన్ యువతివిషయే యువతీరధికృత్యేత్యర్థః. ధాతుః బ్రహ్మ
ణః ఆద్యా సృష్టిః ప్రథమశిల్పమివ స్థితేత్యుత్ప్రేక్షా. ప్రథమనిర్మితా యువతిరిత్యర్థః.
ప్రాయేణ శిల్పినాం ప్రథమనిర్మాణే ప్రయత్నాతిశయాత్ శిల్పసౌష్ఠవం దృష్టమిత్యాద్యవి
శేషణం. తథా చాస్మిన్ ప్రపంచే న కుత్రాప్యేవంవిధా రామణీయకం రమణీరత్నమస్తీతి భా
వః. తదేవంభూతా యా స్త్రీ తత్రాంతర్భవనే ఆస్తే సా వసతీతి తామిత్యుత్తరశ్లోకేన సంబంధః ॥

౨౨ ॥ తామితి ॥ సహచరే సహచారిణి మయి దూరీభూతే దూరస్థితే సతి సహచర ఇత్యనేన
విరహాసహిష్ణుత్వం వ్యజ్యతే. సహచరే చక్రవాకే దూరీభూతే సతి చక్రవాకీం చక్రవాకవధూ
మివ ॥ సూ ॥ జాతేరస్త్రీవిషయాదయోపధాదితి ఙీష్. ఏకామేకాకినీం స్థితాం పరిమితకథాం
మితభాషిణీం తాం మమాంతర్భవనగతాం స్త్రియం మే ద్వితీయం జీవితం జానీథాః. జీవభూతాం మత్ప్రే
యసీమవగచ్ఛేత్యర్థః. తన్వీత్యాదిభిరుక్తలక్షణైరితి శేషః. లక్షణానామన్యథాభావమా
శంక్యాహ. గాఢేతి. గాఢోత్కంఠాం ప్రబలవిరహవేదనాం ॥ శ్లో ॥ రాగే త్వలబ్ధవిష
యే వేదనా మహతీ తు యా । సంశోషణీ తు గాత్రాణాం తాముత్కంఠాం విదుర్బుధా ఇత్య
భిధానాత్. బాలాం గురుషు విరహమహత్సు ఏషు దివసేషు గచ్ఛత్సు వర్తమానేషు సత్సు శి
శిరేణ శిశిరకాలేన మథితాం పీడితాం పద్మినీం వా పద్మినీమివ ॥ శ్లో ॥ ఇవవద్వాయథాశబ్దా వితి
దండీ. అన్యరూపాం పూర్వవిపరీతాకారాం జాతాం మన్యే. హిమహతా పద్మినీవ అన్యాదృ
శీ జాతేతి తర్కయామి. తతో నేయమన్యేతి భ్రమితవ్యమితి భావః ॥

౨౩ ॥ నూనమితి ॥ ప్రబలరుదితేన ఉచ్ఛూనే స్ఫుటితే నేత్రే యస్యాస్తత్ ॥ వ్యా ॥ ఉచ్ఛూ
నేతి శ్వయతేః కర్తరి క్తః. ఓదితశ్చేతి నిష్ఠానత్వం వచిస్వపీత్యాదినా సంప్రసారణం. సంప్ర

**సవేత్రం ప్రియాయా నిశ్వాసానామశిశిరతయా భిన్నవర్ణాధరోష్ఠం। హస్తన్యస్తం ముఖమసకలవ్యక్తి లంబాలకత్వాదిందోర్దైన్యం త్వదుపసరణక్లిష్టకాంతేర్బిభర్తి॥౮౪॥ ఆలోకే తే నిపతతి పురా సా బలివ్యాకులా వా మత్సాదృశ్యం విరహతను వా భావగమ్యం లిఖంతీ। పృచ్ఛంతీ వా మధురవచనాం శారికాం పంజరస్థాం కచ్చి**

---

సారణాచ్చేతి పూర్వరూపత్వం-హల ఇతి దీర్ఘః-తత్ర భోర్వేశ్యాడనునాసికే చేత్యూడాదేశే కృతే రూపసిద్ధిరితి నాథోక్తా ప్రక్రియా ప్రామాదికీత్యుపేక్షణీయా- తథా ధాతోరికారస్యగత్యభావాన్న ప్రగృహ్యతాయామూడాదేశః-ఊడాచేశే వా కోఽపి శేషః ఇతి - ఏతేన విషాదో వ్యజ్యతే-నిశ్వాసానాం సీత్కారాణామశిశిరతయా అంతస్సంతాపోష్మత్వేన భిన్నవర్ణో విచ్ఛాయః అధరోష్ఠో యస్య తత్ - హస్తే న్యస్తం హస్తన్యస్తం-ఏతేన చింతా వ్యజ్యతే- లంబాలకత్వాత్సంస్కారాభావాత్ లంబమానాలకత్వాత్ అసకలవ్యక్తి అసంపూర్ణాభివ్యక్తి తస్యాః ప్రియాయా ముఖం త్వదుపసరణేన త్వదుపరోధేన క్లిష్టకాంతేరిందోర్దైన్యం శోచ్యతాం బిభర్తి నూనమితి వితర్కే॥ ని॥ నూనం వితర్కేఽర్థనిశ్చయ ఇత్యమరః-పూర్వవత్ప్రధానప్రశ్నమితవ్యమితి శేషః॥

౮౪ ॥ సర్వవిరహిణీసాధారణలక్షణాని సంభావయన్ ఆలోక ఇత్యాదిభిస్త్రిభిరాహ ఆలోక ఇతి ॥ హే మేఘ సా మత్ప్రియా బలిషు ప్రోషితాగమనార్థమిష్టదేవతారాధనేషు వ్యాకులా వ్యాపృతా వా-విరహేణ తనుం కృశం భావగమ్యం భావనయా గమ్యం చేత్యాశ్యసాక్షి దృష్టచరత్వాత్సంప్రతి సంభావనయా ప్రేక్ష్యమిత్యర్థః - మత్సాదృశ్యం మదాకారసాదృశ్యం ప్రతికృతిమిత్యర్థః - యద్యపి సాదృశ్యం నామ ప్రసిద్ధవస్త్వంతరగతమాకారసామ్యం-తథాపి ప్రతికృతిత్వేన వ్యాఖ్యానమితరథా ఆలేఖ్యత్వాసంభవాత్ అజయ్యకోశే ఆలేఖ్యం సాదృశ్యమిత్యభిధానాచ్చ - లిఖంతీ కుడ్యఫలకాదౌ విన్యస్యంతీ వా-చిత్రదర్శనస్య విరహిణాం వినోదోపాయత్వాదితి భావః- ఏతచ్చ కామశాస్త్రసంవాదేన సమ్యగ్వివేచితమస్మాభిః రఘువంశసంజీవన్యాం॥ శ్లో॥ సాదృశ్యప్రతికృతిదర్శనైః ప్రియాయా ఇత్యత్ర-మధురవచనాం మంజులభాషిణీం పంజరస్థాం ప్రేమ్ణా కృతసంరక్షణాం శారికాం స్త్రీపక్షివిశేషం-హే రసికే భర్తుః స్వామినః స్మరసి కచ్చిత్॥ ని॥ కచ్చిత్కామప్రవేదనే ఇత్యమరః-భర్తారం స్మరసి కిమిత్యర్థః॥ సూ॥ అధీగర్థదయేశాం కర్మణి ఇతి షష్ఠీ-। సా చ శేషాధికారాచ్ఛేషత్వవివక్షాయామేవ-కర్మత్వవివక్షాయాం తు ద్వితీయా భవతీతి వేదితవ్యం-స్మరణకారణమాహ-హే యస్మాత్ -త్వం తస్య ప్రీణాతీతి ప్రియా॥ వా॥ ఇగుపధలక్షణః కప్రత్యయః-తతః ప్రేమాస్పదత్వాత్-స్మర్తుమర్హసీత్యర్థః-ఇతి పృచ్ఛంతీ వా-వాశబ్దః కల్పే॥ని॥ ఉప

ర్భృతుర్వా స్వస్వరసిరసికే త్వం హి తస్య ప్రియేతి॥౨౪॥ ఉత్సంగే వా మలినవసనే సౌమ్య నిక్షిప్య వీణాం మద్గోత్రాంకం విరచితపదం గేయముద్గాతుకామా। తంత్రీమార్ద్రాం నయనసలిలైః సారయిత్వా కథంచి ద్భూయోభూయస్స్వయమపి కృతాం మూర్ఛనాం విస్మరంతీ॥౨౫॥ శేషాన్మాసాన్విరహదివసస్థాపితస్యావధేర్వా

---

మాయాం విక ల్పే వా ఇత్యమరః- తేత్రవా లోకే న్యుష్టిపథే- పురా నిపతతి నిపతిష్యతి॥సూ॥ యావ త్పురా నిపాతయోర్లట్ ఇతి భవిష్యదర్థే లట్॥

౨౫॥ ఉత్సంగ ఇతి॥ హే సౌమ్య సాధో మలినవసనే॥శ్లో॥ ప్రోషితే మలినా కృశేతి స్మరణాదిత్యర్థః - ఉత్సంగే ఊరౌ వీణాం నిక్షిప్య మమ గోత్రం నామ అంకం చిహ్నం యస్య తత్తథోక్తం- మన్నామాంకితం యథా తథా॥ని॥ గోత్రం నామ్ని కులే చల ఇత్యమరః- విర చితాని పదాని సుప్తిఙంతపదాని యస్య తత్తథోక్తం - గేయం గానార్హం ప్రబంధం గీతమితి పాఠే- స ఏవార్థః ఉద్గాతుముచ్చైర్గాతుం కామో యస్యాస్సా॥సూ॥ తుం కామ మనసోరపి ఇతి మకారలోపః- దేవయోనిత్వాద్గాంధార గ్రామేణ గాతుకామేత్యర్థః- తదుక్తం॥శ్లో॥ షడ్జ మధ్యమనామానౌ గ్రామౌ గాయంతి మానుషాః। న తు గాంధారనామానం స లభ్యో దేవయోని భిరితి॥ తథా నయనసలిలైః ప్రియతమస్మృతిజనితైః అశ్రుభిః ఆర్ద్రాం తంత్రీం కథం చిత్ కృచ్ఛ్రేణ సారయిత్వా ఆర్ద్రత్వాత్కరేణ అపమృజ్య - అస్య థా శ్వణనా సంభవాది త్యర్థః- భూయోభూయః పునః పునః స్వయమాత్మనా కృతామపి విస్మరణానర్హామపీత్యర్థః మూర్ఛనాం క్రమవిశేషః శిష్టస్వరస్థాపనాం॥శ్లో॥ సప్తస్వరాస్త్రయో గ్రామా మూర్ఛనా స్త్వేకవింశతిః। స్వరాణాం స్థాపనా స్స్యాంతా మూర్ఛనా స్సప్త సప్తతా ఇతి సంగీతరత్నాకరే॥- విస్మరంతీ వా నివర్తతీతి పూర్వేణ సంబంధః- విస్మరణం చాత్ర దయితగుణస్మృతిజనితమూర్ఛావశాదేవ తథా రసాకరే॥శ్లో॥ వియోగాయోగయోరిష్ట గుణానాం కీర్తనాత్స్మృతేః। సా షష్ఠా రోధవామూర్ఛా దశధా జాయతే యథేతి!- మత్పాదృశ్యమిత్యాదినా మనస్సంగానువృ త్తిస్సూచితా॥

౨౬॥ శేషానితి॥ అథవా విరహస్య దివసః ప్రథమదివసః- తస్మాత్ స్థాపితస్య తత ఆర భ్య నిశ్చితస్యావధేరంతస్య శేషానవశిష్టాన్మాసాన్ దేహళీదత్తపుష్పైః దేహళీ శాఖా ధార దారు॥ని॥ గృహావగ్రహణీ దేహళీత్యమరః- తత్ర దత్తాని రాశిత్వేన నిహితాని తైః పుష్పైః గ ణనయా ఏకో ద్వావిత్యాదిసంఖ్యానేన భువి భూతలే విన్యస్యంతీ వా పుష్పవిన్యాసేన మాసాన్ గణయంతీ వా- హృదయే నిహితః మనసి సంకల్పిత ఆరంభ ఉపక్రమో యస్య తం- యథా- హృ

న్యస్యంతీ భువి గణనయా దేహలీదత్తపుష్పైః। సంభోగం వా హృదయనిహితా
రంభమాస్వాదయంతీ ప్రాయేణైతే రమణవిరహేష్వంగనానాం వినోదాః॥
౨౭॥ సవ్యాపారామహని న తథా పీడయేద్విప్రయోగః శంకే రాత్రౌ గురుతరశు
చం నిర్వినోదాం సఖీం తే। మత్సందేశైస్సుఖయితుమలం పశ్య సాధ్వీం నిశీథే తా
మున్నిద్రామవనిశయనాం సర్మ్యవాతాయనస్థః॥ ౨౮॥ ఆధిక్షామాం విరహశయ
నే సన్నిషణ్ణైకపార్శ్వాం ప్రాచీమూలే తనుమివ కళామాత్రశేషాం హిమాం

---

శయనిహితా ఆరంభాః చుంబనాలింగనాదివ్యాపారాః యస్మిన్ తం సంభోగం రతిమాస్వాద
యంతీ వా అనుభవంతీ వా ఆలోకే నిపతతీతి పూర్వేణాన్వయః- నను కథమయం నిశ్చయ ఇత్యా
శంక్యార్థాంతరన్యాసేన పరిహరతి- ప్రాయేణేతి- భూమ్నా అంగనానాం రమణవిరహేషు
ప్రియవియోగేషు ఏతే పూర్వోక్తా వినోదాః కాలయాపనోపాయాః- అనేన సంకల్పావస్థోక్తా॥
శ్లో॥ సంకల్పో నాథవిషయమనోరథ ఉదాహృత ఇతి॥

౨౭॥ సవ్యాపారామితి॥ హే సఖే అహని దివసే సవ్యాపారాం పూర్వోక్తబలిచిత్రలేఖనా
దివ్యాపారవతీం తే తవ సఖీం స్వప్రియాం విప్రయోగో విరహః తథా తేన ప్రకారేణ। సూ॥ ప్రకార
వచనే థాలితి థాల్ప్రత్యయః- న పీడయేత్- యథా రాత్రావితి శేషః- కింతు రాత్రౌ నిర్వి
నోదాం నిర్వ్యాపారాం తే సఖీం గురుతరా శుగ్యస్యాస్తాం గురుతరశుచం అతిదుర్భరదుఃఖాం
శంకే తర్కయామి॥ వి॥ శంకా వితర్కభయయోరితి విశ్వః॥ వే- తతో నిశీథే అర్ధరాత్రే ఉ
న్నిద్రాం ఉత్పన్ననిద్రాం- అవనిరేవ శయనం యస్యాస్తాం నియమార్థం స్థండిలశాయి
నీం సాధ్వీం పతివ్రతాం॥ వి॥ సతీ సాధ్వీ పతివ్రతేత్యమరః- అతో నాన్యథా శంకితవ్యమితి భా
వః- త్వత్సఖీం మత్సందేశైః మద్వార్తాభిః అలం పర్యాప్తం సుఖయితుం ఆనందయితుం స
ద్మవాతాయనస్థః సౌధగవాక్షగతస్సన్ పశ్య॥ వి॥ సఖ్యా ధాత్రీ చ పితరో మిత్రదూతశుకాద
యః॥ శ్లో॥ సుఖయంతి త్వక్షధనముఖోపాయైర్వియోగినీ ఇతి సాకరే- దూతశ్చాయం మేఘ ఇతి భా
వః- అనేన జాగరావస్థోక్తా॥

౨౮॥ ప్రస్తావే పద్యశిష్టి- ఆధిక్షామామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ ఆధిక్షామామితి॥ ఆధినా
మనోవ్యథయా క్షామాం కృశాం॥ వి॥ పుంస్యాధిర్మానసీ వ్యథేత్యమరః॥ వ్యా॥ క్షాయతేః కర్తరి
క్తః। సూ॥ క్షాయో మ ఇతి నిష్ఠాతకారస్య మకారః- విరహిణశ్శయనం తస్మిన్ విరహశయనే- వి
రహాదిరంతశయన ఇత్యర్థః- సంనిషణ్ణైకపార్శ్వాం యస్యాస్తాం ప్రాచ్యాః పూర్వస్యాః
దిశో మూలే ఉదయాద్రిప్రాంత ఇత్యర్థః- ప్రాచీగ్రహణం క్షీణావస్థాద్యోతనార్థం

శ్లో॥ నీతా రాత్రిః క్షణమివ మయా సార్థమిచ్ఛారతైర్యా తామేవోష్ణైర్విరహమహతీమశ్రుభిర్యాపయంతీ॥ ౨౯॥ పాదానిందోరమృతశిశిరాన్ జాలమార్గప్రవిష్టాన్ పూర్వప్రీత్యాగతమభిముఖం సన్నివృత్తం తథైవ। ఖేదాచ్చక్షుస్సలిలగురుభిః పక్ష్మభిశ్ఛాదయంతీం సాభ్రేఽహ్నీవ స్థలకమలినీం న ప్రబుద్ధాం న సుప్తాం॥ ౩౦॥ నిశ్వాసేనాధరకిసలయక్లేశినా విక్షిపంతీం శుద్ధస్నానాత్పరుషమలకం నూనమాగండలంబం। మత్సంభోగః కథముపనయేత్స్వప్నజోఽపీతి నిద్రామాకాంక్షంతీం న

---

పూర్వం ప్రహణం దృశ్యత్వాత్ క్షణం కళామాత్రం కళైవ శేషా యస్యాస్తాం - సుధాంశోస్తనుం మూర్తిమివ స్థితాం పునః కింభూతాం యా రాత్రిః మయా సార్థం ఇచ్ఛయా కృతాని రతాని రతైః॥ వ్యా॥ శాకపార్థివాదిషు ద్రష్టవ్యం - క్షణ ఇవ యా తాం నీతా తాం తజ్జాతీయామేవ రాత్రిం విరహేణ మహతీం మహత్త్వేన ప్రతీయమానాం ఉష్ణైః అశ్రుభిః యాపయంతీం॥ వ్యా॥ యాతేర్ణ్యంతాచ్ఛప్రత్యయః॥ సూ॥ అర్తిహ్రీత్యాదినా పుగాగమః - స ఏవ కాలస్సుఖినామల్పః ప్రతీయతే - దుఃఖినాం తు విపరీతమితి భావః - ఏతేన కార్శ్యావస్థోక్తా॥

౨౯॥ పాదానితి॥ జాలమార్గప్రవిష్టాన్ గవాక్షవివరాగతాన్ అమృతశిశిరాన్ ఇందోః పాదాన్ రశ్మీన్ ప్రతి పూర్వప్రీత్యా పూర్వస్నేహేన పూర్వవదానందకరా భవంతీత్యాశయేనేత్యర్థః - అభిముఖం యథా తథా గతం సన్నివృత్తం యథా గతం తథైవ ప్రతినివృత్తం తదా తేషామతిదుస్సహత్వాదితి భావః - చక్షుః దృష్టిం ఖేదాద్దుఃఖాత్ సలిలగురుభిః అశ్రుమంథరైః - పక్ష్మభిశ్ఛాదయంతీం అత ఏవ సాభ్రేఽహ్ని దుర్దినే - న ప్రబుద్ధాం మేఘావరణాదవికసితాం న సుప్తాం అహత్యాముకుళితాం॥ వ్యా॥ ఉభయత్రాపి న ఇత్యర్థస్య నశబ్దస్య సుప్సుపేతి సమాసః - స్థలకమలినీమివ స్థితాం ఏతేన విషయద్వేషాఖ్యావస్థా సూచితా॥

౩౦॥ నిశ్వాసేనేతి॥ శుద్ధస్నానాత్ గంధతైలాదిరహితస్నానాత్ పరుషం ఆగండలంబం॥ సూ॥ సుప్సుపేతి సమాసః - అలకం చూర్ణకుంతలాన్ - జాత్యైకవచనం - అధరకిసలయం క్లిశ్నాతి క్లేశయతీతి వా తథోక్తేన ఉష్ణేనేత్యర్థః॥ వ్యా॥ క్లిశ్యతేర్ణ్యంతాత్ క్లిశ్నాతేర్ణ్యంతాద్వా తాచ్ఛీల్యే ణినిః - నిశ్వాసేన విక్షిపంతీం చాలయంతీం - పునః కీదృశీం స్వప్నజోఽపి స్వప్నావస్థాజన్యోఽపి మత్సంభోగాసంభవేఽపీతి భావః - మత్సంభోగః కథం కేన ప్రకారేణోపగమేదాగచ్ఛేదిత్యాశయేనేతి శేషః - ఇతి నైపుణ్యార్థకత్వాద్ప్రయోగః ప్రయోగే వా పౌనరుక్త్యమిత్యాలంకారికాః॥ వ్యా॥ ప్రార్థనాయాం లిఙ్ - నయనసలిలోత్పీడేనాశ్రుపూర్ణోద్రుద్ధావకాశాం ప్రాంతస్థానాం దుర్లభామిత్యర్థః - నిద్రామాకాంక్షంతీం

యనసలిలోత్పీడరుద్ధావకాశాం॥ ౩౧॥ ఆద్యే బద్ధా విరహదివసే యా శిఖా దామ హిత్వా శాపస్యాంతే విగళితశుచా తాం మయోద్వేష్టనీయాం। స్పర్శక్లిష్టామయమితనఖేనాసకృత్సారయంతీం గండాభోగాత్కఠినవిషమామేకవేణీం కరేణ॥ ౩౨॥ సా సంన్యస్తాభరణమబలా పేశలం ధారయంతీ శయ్యోత్సంగే నిహితమసకృద్దుఃఖదుఃఖేన గాత్రం। త్వామప్యస్రం నవజలమయం మోచయిష్యత్యవశ్యం

---

స్వస్నేహతుల్యాదితి భావః। అత్రాశ్రువిసర్జనేన లజ్జాత్యాగో వ్యజ్యతే॥

౩౧॥ ఆద్య ఇతి॥ ఆద్యే విరహితాదివసే - శిఖాదామ శిరోమాల్యం హిత్వా త్యక్త్వా యా శిఖా బద్ధా గ్రథితా శాపస్యాంతే విగళితశుచా వీతశోకేన మయా ఉద్వేష్టనీయాం మోచనీయాం స్పర్శక్లిష్టాం స్పర్శే సతి క్లేశమూలేషు సవ్యథామిత్యర్థః। కఠినా చ సా విషమా చ నిమ్నోన్నతా తాం కఠినవిషమాం - ఖంజకుబ్జాదివన్నతరస్య ప్రాధాన్యవివక్షయాం॥ సూ॥ విశేషణం విశేష్యేణ బహులమితి సమాసః। ఏకవేణీం ఏకధూతవేణీం॥ సూ॥ పూర్వకాలైకేత్యాదినా తత్పురుషః। తథా భూతాం తాం శిఖాం - అయమితా అకర్తితాః నఖా యస్య తేన కరేణ గండాభోగాత్ కపోలవిస్తారాత్ అసకృత్ బహుశః సారయంతీమపసారయంతీం చ కాంచ శ్యేతి పూర్వేణాన్వయః। అసకృత్సారణాత్ తత్రత్య దశా సూచ్యత ఇత్యాహుః॥

౩౨॥ సేతి॥ అబలా మద్భార్యా సంన్యస్తాభరణం త్యక్తాభరణమసకృదనేకశో దుఃఖదుఃఖేన దుఃఖప్రకారేణ॥ సూ॥ ప్రకారే గుణవచనస్యేతి ద్విర్భావః। శయ్యోత్సంగే నిహితం పేశలం మృదుళం గాత్రం శరీరం ధారయంతీ అనేనాత్యంతాశక్త్యా మూర్ఛావస్థా సూచ్యతే। సా త్వత్పక్షే త్వామపి నవజలమయం నవాంబురూపం అస్రం బాష్పమవశ్యం సర్వదా మోచయిష్యతి॥ వ్యా॥ ద్విక్షణసుదాదీనాంభోగసంఖ్యానమితి మ్ధుచేః దాదిత్వాద్ద్విజకక్షకత్వం - తథాహి ప్రాయేణార్ద్రాంతరాత్మా మృదుహృదయః - మేఘస్తు ద్రవాంతశ్శరీరః సర్వః కరుణామయీ ప్రవృత్తిరంతఃకరణవృత్తిః యస్య సః కరుణావృత్తిర్భవతి। హి యస్మాత్ అస్మిన్నవసరే సర్వథా త్వయా శీఘ్రం గంతవ్యం। అనంతరదశాపరిహారాయేతి సందర్భాభిప్రాయః। నను కిమిదమాదిమాంతదృష్టః ప్రీతిముపేత్య అవస్థాంతరాణ్యేవ తత్ర భావాః కవిరుదాహృతవాన్ - ఉచ్యతే॥ శ్లో॥ సంభోగో విప్రలంభశ్చ ద్విధా శృంగార ఇష్యతే। పూర్వానురాగమానాఖ్యప్రవాసకరుణాత్మనా॥ విప్రలంభశ్చతుర్ధాత్ర ప్రవాసస్తత్ర త్రిధా। కార్యతస్సంభ్రమాచ్ఛాపాదస్మిన్ శాపేతు శాపజః॥ ప్రాగసంగతయోర్యూనోః ప్రీతిపూర్వానురంజనే। వక్షుః ప్రీత్యాదయోఽవస్థా దశ స్యుస్తత్ర తా పునః॥ దృఙ్మనస్సం

హ్రా యస్సర్వోఽభవతి కరుణావృత్తిరార్ద్రాంతరాత్మా ॥౩౩॥ జానే సఖ్యాస్త్వమయి మనస్సంభృతస్నేహమస్మాదిత్థంభూతాం ప్రథమవిరహే తామహం తర్కయామి। వాచాలం మాం న ఖలు సుభగంమన్యభావః కరోతి ప్రత్యక్షం తే నిఖిలమచిరాద్భ్రాతరుక్తం మయా తత్ ॥౩౪॥ రుద్ధాపాంగప్రసరమలకైరంజనస్నే

---

గసంకల్పజాగరాః కృశతారతిః। హ్రీత్యాగోన్మాదమూర్ఛాంతా ఇత్యనంగదశా దశ ॥ పూర్వసంగతయోరేవ ప్రవాస ఇతి కారణాత్-నతత్ర పూర్వ చక్షుఃప్రీతిరుత్పత్తిమర్హతి ॥ హృత్సంగస్య తు సిద్ధస్యావ్యవిచ్ఛేదోత్ర వర్ణ్యతే। అన్యాస్త్వపూర్వవద్వాచ్యా ఇతి తావద్వ్యవస్థితిః॥ వైయర్థ్యాదాదిమానాం హి త్యాగే వైరస్యదంతిమాం తథా। హృత్సంగాదిరిహోచ్ఛిష్టకవిరష్టావితి స్థితం॥ మత్సాదృశ్యం లిఖంతీతి పాదేస్మిన్ప్రతిపాదితా। చక్షుఃప్రీతిరితి ప్రోక్తం నిరుత్తరకృతా నతత్॥ చక్షుఃప్రీతిర్భవేచ్చిత్రే స్వప్నదృష్టచరదర్శనాత్ ॥ యథా మాళవికారూపం వహ్నిమిత్రస్య పశ్యతః॥ ప్రోషితానాం తు భర్తౄణాం క్వ దృష్టాదృష్టపూర్వతా। అథవాత్రాపి సందేహస్స్వకళత్రాణి పృచ్ఛతు॥ కింతత్ర ప్రత్యభిజ్ఞా స్యాదితి ర్ర్యం వై దేశికభావనా। ప్రవాసాదాగతే స్వస్మిన్నిత్యలం కలహైష్యణా॥

౩౩॥ నన్వీదృశీం దశాం కథమాపన్నేతి కథం త్వయా నిశ్చితమిత్యత్రాహ ॥ జానే ఇతి॥ హే మేఘ తవ సఖ్యాః మనః మయి సంచితస్నేహం సంభృతానురాగం జానే - అస్మాత్ స్నేహజ్ఞానకారణాత్ అహం ప్రథమవిరహే ప్రథమగ్రహణం దుఃఖాతిశయద్యోతనార్థం-తాం త్వత్సఖీమిత్థంభూతాం-పూర్వోక్తావస్థాపన్నాం తర్కయామి-నను సుభగంమానినాం కామినామేవ స్వభావో యదాత్మని స్త్రీణామనురాగప్రకటనం తత్రాహ-వాచాలమితి-సుభగమాత్మానం మన్యత ఇతి సుభగంమన్యః॥ సూ॥ ఆత్మమానే ఖశ్చేతి ఖశ్ ప్రత్యయః. అరుర్ద్విషదజంతస్యేతి నామాగమః-తస్య భావః సుభగంమన్యభావః- సుందరమానిత్వం మాం వాచాలం బహుభాషిణం న కరోతి ఖలు- సౌందర్యాభిమానాన్న ప్రలపామీత్యర్థః॥ ని॥ స్యాజ్జల్పాకస్తు వాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాగిత్యమరః॥ సూ॥ ఆలజాటచౌ బహుభాషిణీత్యాలచ్ప్రత్యయః- కింతు హే భ్రాతః మయోక్తం తదఖిలం- అచిరాదాశామ్మాన్తిరాద్యదుక్తం తత్సర్వమచిరాచ్ఛీఘ్రమేవ ప్రత్యక్షం భవిష్యతీతి శేషః॥

౩౪ ॥ రుద్ధేతి॥ అలకైః రుద్ధః అపాంగయోః ప్రసరో యస్య తత్తథోక్తం అంజనేన స్నేహః స్నైగ్ధ్యం తేన శూన్యమంజనస్నేహశూన్యం - అపి చ కించ మధునో మద్యస్య ప్రత్యాఖ్యానాత్ ప్రతిషేధాత్ విస్మృతా భ్రూవిలాసా యేన తత్తథోక్తం - త్వయ్యాసన్నే సతి - స్వం ముఖం

మాస్యం ప్రత్యాదేశాదపి చ మధునో విస్మృతభ్రూవిలాసం। త్వయ్యాసన్నే
నయనముపరిస్పంది శంకే మృగాక్ష్యా మీనక్షోభాచ్చలకువలయశ్రీతులామేష్య
తీతి॥౩౪॥ వామశ్చాస్యాః కరరుహపదైర్ముచ్యమానో మదీయైర్ముక్తాజాలం
చిరపరిచితం త్యాజితో దైవగత్యా। సంభోగాంతే మమ సముచితో హస్తసంవాహ
నానాం యాస్యత్యూరుస్సరసకదళీస్తంభగౌరశ్చలత్వం॥ ౩౫॥ తస్మిన్కాలే జ

---

తా కాశం సినీతి శేషః- ఉపర్యూర్ధ్వభాగే స్పందతి స్ఫురతీత్యుపరిస్పంది- తథా నిమిత్తదా
కే॥ శ్లో॥ స్పందాన్మూర్ధ్ని భద్రం లాభం స్యాల్లలాటే పట్టం శుభం భ్రువి। ఇష్టప్రాప్తిం దృశోరూర్ధ్వే
సుఖం గతానిమాదిశేదితి- నయనం వామమితి శేషః॥ శ్లో॥ వామభాగశ్చ నారీణాం శ్రేష్ఠః పుం
సాం తు దక్షిణః। దానే దేవాదిపూజాయాం స్పందేలంకరణేపి చేతి- స్త్రీణాం వామభాగప్రా
శస్త్యాత్- మీనస్య క్షోభాత్ మీనచలనాత్ చలస్య కువలయస్య శ్రీః యా శోభయా తులాం సాదృ
శ్యం- ఏష్యతీతి శంకే తర్కయామి- తులార్థైరతులోపమాశబ్దయోః॥ వ్యా॥ అతు
లోపమాభ్యామితి ప్రతిషేధోఽత్ర సాదృశ్యవాచిత్వాత్తద్యోగేపి తృతీయా

౩౫॥ వామశ్చేతి॥ మదీయైః కరరుహపదైర్నఖపదైః॥ వి॥ పునర్భవః కరరుహో నఖో (స్త్రీ) నఖరో (స్త్రీ) యామిత్యమరః- ముచ్యమానః పరిత్యజ్యమానః నఖాంకరహితః ఇత్య
ర్థః- ఊరోర్నఖపదాస్పదత్వం రతిరహస్యే। శ్లో॥ కక్షవంక్షణకుచపార్శ్వభుజోరు శ్రోణిజ
ఘనఖాస్పదమాహురితి - చిరపరిచితం చిరాభ్యస్తం ముక్తాజాలం మౌక్తికసరమయం కటి
భూషణం దైవగత్యా దైవవశేన త్యాజితః సంప్రతి నఖపదోష్మాభావేన శీతోపచారరూప
స్యతస్యైవ యథార్థదతిభావః॥ వ్యా॥ త్యజతేర్ణ్యంతాత్కర్మణి క్తః॥ వ్యా॥ ద్వికర్మకాణాం దు
హాదీనాం చోపసంఖ్యానమిత్యత ఇతి ద్వికర్మకత్వం- సంభోగాంతే మమ హస్తసంవా
హనానాం హస్తేన మర్దనానాం॥ వి॥ సంవాహనం మర్దనం స్యాదిత్యమరః- సముచితః పరిచి
తః సరసః ఇతి యః పరిపక్వో నవస్కంధశ్చ సవిపత్తిః తత్రైవ పాండిమసంభవాత్- న చాపాక
దళీస్తంభశ్చ స ఇవ గౌరః- పాండురః॥ వి॥ గౌరః కరీరే సిద్ధార్థే శ్వేతే పీతేఽరుణేపి చేత్యుత్పల
మాలాయాం- అస్యాః ప్రియాయాః వామ ఊరుశ్చలత్వం స్పందనం యాస్యతి ప్రాప్స్యతి॥
శ్లో॥ ఊరోః స్పందాద్రతిం విద్యాదూర్వోః ప్రాప్తిం సువాససః ఇతి నిమిత్తనిదానే॥

౩౬॥ తస్మిన్నితి॥ హే జలద తస్మిన్కాలే త్వదుపసర్పణకాలే సా మమ ప్రియా లబ్ధని
ద్రాసుఖం యయా సా లబ్ధనిద్రాసుఖా- స్యాద్యది స్యాచ్చేత్ ఏనామస్యాం అనుసృత్య స్తని

లదయది సాలబ్ధనిద్రాసుఖా స్యాదన్వాస్యైనాం స్తనితవిముఖో యామమాత్రం
సహస్వ। మాభూదస్యాః ప్రణయిని మయి స్వప్నలబ్ధే కథంచిత్సద్యః కంఠచ్యుతభు
జలతాగ్రంథి గాఢోపగూఢం॥ ౩౭॥ తాముత్థాప్య స్వజలకణికాశీతలేనానిలేన ప్ర
త్యాశ్వస్తాం సమమభినవైర్జాలకైర్మాలతీనాం। విద్యుద్గర్భః స్తిమితనయనాం

---

తవిముఖో గర్జితానాం పరాఙ్ముఖో నిశ్శబ్దస్సన్ - అన్యథా నిద్రాభంగస్స్యాదితి భావః-
యామమాత్రం ప్రహరమాత్రం॥ ని॥ ద్వౌ యామప్రహరౌ సమావిత్యమరః- సహస్వ ప్రతీక్ష
స్వ- ప్రార్థనాయాం లోట్- శక్తయోరేకవారసురతస్య- యామావధికత్వాత్ స్వప్నేపి
తథా భవితవ్యమితి భావః- తథాచ రతిసర్వస్వే। శ్లో॥ ఏకవారావధిర్యామో రతస్య పరమో
తః। చండశక్తిమతోర్యూనోరుద్భటక్రమవర్తినోరితి- యామసహనస్య ప్రయోజనమా
హ- మాభూదితి - అస్యాః ప్రియాయాః ప్రణయిని ప్రేయసి మయి కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణ స్వ
ప్నలబ్ధే సతి- గాఢోపగూఢం గాఢాలింగనం॥ వ్యా॥ నపుంసకే భావే క్తః- కంఠాత్ చ్యుతస్ర
స్తో భుజలతయోర్గ్రంథిబంధో యస్య తత్తథోక్తం మాభూత్- కథంచిల్లబ్ధస్యాలింగనస్యస
ద్యో విఘాతో మాభూదిత్యర్థః- న చాత్ర నిద్రోక్తస్తామున్నిద్రామితి పూర్వోక్తనిద్రాచ్ఛే
దేన విరుధ్యతే- పునస్సప్తమావస్థాసు ప్రాప్తికనిద్రాసంభవాత్ - తథాచ రసాకరే॥ శ్లో॥ అ
శక్తిరోగనంనిద్రా నిలజ్జానర్థతాభ్రమః॥ సప్తమావిషజాయంతే దశాభేదేన వా క్వచిత్॥
౩౭ ॥ తామితి॥ తాం ప్రియాం స్వస్య జలకణికాభిర్జలబిందుభిః శీతలేనానిలేన ఉత్థా
ప్య ప్రబోధ్య ఏతేనాస్యాః ప్రభుత్వాద్వ్యజనానిలసమాధిర్వ్యజ్యతే - యథాహ భోజరా
జః॥ శ్లో॥ మృదుభిర్మంజనైః పాదే శీతలైర్వ్యజనైస్తనౌ। శ్రుతౌ వా మధురైర్గానైర్ని
ద్రాతో బోధయేత్ప్రభుమితి- అభినవైర్మాలతీనాం జాలకైస్సమం జాతిముకులైస్సహ॥
ని॥ సుమనా మాలతీజాతిరిత్యమరః॥ ని॥ సాకంసత్రా సమం సహ- క్షారకో జాలకం క్లీబే కళి
కా కోరకః పుమాన్- స్యాద్గుచ్ఛకస్తు స్తబకః కుట్మలో ముకుళోస్త్రియామితి చామరః - ప్ర
త్యాశ్వస్తాం శిశిరానిలసంపర్కాత్ పునర్జీవితాం॥ వ్యా॥ శ్వసేః కర్తరి క్తః- ఉదితశ్చేతి
కారాది ట్ప్రతిషేధః- ఏతేనాస్యాః కుసుమసౌకుమార్యం గమ్యతే తత్సాధర్మ్యాత్సహితే॥
ని॥ సనాథం ప్రభుమిత్యాహుః- సహితేఽపి త్రిలోకినీతి శబ్దార్ణవే - గవాక్షే స్తిమితనయనాం
మౌనాపితి విస్మయనిశ్చలనేత్రాం మానినీం- అనాచితా స్యసహాస్సమితి భావః- విద్యుద్గర్భోంత
ర్గోయస్య సః- విద్యుద్గర్భః అంతర్లీనవిద్యుత్కస్సన్నిత్యర్థః॥ ని॥ గర్భోపవరకే స్నేహే గర్భః సుతే

త్వత్సనాథే గవాక్షే వక్తుం ధీర స్తనితవచనై ర్మానినీం ప్రక్రమేథాః ॥౩౭॥ భర్తు ర్మిత్రం ప్రియమవిధవే విద్ధి మామమ్బువాహం తత్సందేశై ర్హృదయనిహితై రాగతం త్వత్సమీపం । యో వృన్దాని త్వరయతి పథి శ్రామ్యతాం ప్రోషితానాం మన్ద్రస్నిగ్ధై ర్ధ్వనిభి రబలావేణిమోక్షోత్సుకాని ॥౩౮॥ ఇత్యాఖ్యాతే పవనతనయం మైథిలీవోన్ముఖీ సా త్వాముత్కణ్ఠోచ్ఛ్వసితహృదయా వీక్ష్య సంభావ్య చైవ । శ్రోష్యత్యస్మాత్పరమవహితా సౌమ్య సీమన్తినీనాం కాన్తోదన్తస్సుహృ

---

ఘననంకటే । కుతః కుతశ్చిత్సజంతా చేతి యావత్ - దృష్టిప్రతిఘాతే సవక్త్రముఖాలోకప్రతి
బంధకత్వాన్నివిదోషత్వమితి భావః - ధీరో ధృష్టస్సన్ అన్యథా స్ఖలద్వాదిత్వేన అనాశ్వా
సనప్రసంగాదితి భావః - స్తనితాన్యేవ వచనాని తై ర్వక్తుం ప్రక్రమేథాః ఉపక్రమస్వ ॥ వ్యా
విధ్యర్థే లిఙ్ ॥ సూ॥ ప్రోపాభ్యాం సమర్థాభ్యామిత్యాత్మనేపదం॥ .......... ॥
౩౭ ॥ సంప్రతి తస్య శ్రోతృత్వానాముఖీకరణచాతురీముపదిశతి ॥ భర్తురితి ॥ విధ
వా గతభర్తృకా న భవతీత్యవిధవే న భర్తృకే అనేన భర్తృజీవనసూచనాత్ అనిష్టాగమన
శంకా నిరస్యతే మాం భర్తుః స్వపత్యుః ప్రియం మిత్రం ప్రియం సుహృదం - తత్రాపి హృదయ
నిహితైః మనసి స్థాపితైః తత్సందేశైః తస్య భర్తుస్సందేశైః త్వత్సమీపమాగతం భర్తృసం
దేశకథనార్థమాగతమిత్యర్థః - అంబువాహం మేఘం విద్ధి జానీహి - న కేవలమహం వార్తా
హారః కింతు ఘటకో౽పీత్యాశయేనాహ - యో౽ంబువాహః అబలానాం స్త్రీణాం వేణయస్తాసాం
మోక్షే మోచనే ఉత్సుకాని పథి శ్రామ్యతాం - ఖిద్యమానానాం ప్రోషితానాం ప్రవాసి
నాం పాంథానామిత్యర్థః - బృందాని జాలాని మంద్రస్నిగ్ధైః గంభీరశ్రావ్యైః - ధ్వనిభిః
త్వరయతి - పాంథమాత్రోపకారిణో మే కిము వక్తవ్యం - సుహృత్త్వాదుపకారిత్వమితి భావః ॥
౩౮ ॥ భర్తుస్సఖ్యవిజ్ఞాపనస్య ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేవమాఖ్యాతే సతి పవనతనయం
హనుమంతం మైథిలీ సీతేవ సా మత్ప్రియా ఉన్ముఖీ సతీ ఉత్కణ్ఠయా ఔత్సుక్యే
న ఉచ్ఛ్వసితహృదయా వికసితచిత్తా సతీ త్వాం వీక్ష్య సంభావ్య సత్కృత్య చ అస్మాద్భర్తృ
మైత్రీజ్ఞానాత్పరం సర్వం శ్రోతవ్యం అవహితా అప్రమత్తా సతీ శ్రోష్యత్యేవ అత్ర సీతాప
మానముదాహరణాత్ అస్యాః పాతివ్రత్యం మేఘస్య స్త్రీదూతగుణసంపత్తిశ్చ వ్యజ్యతే - తదుక్తం స
రసాకరే ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచారీ బలీ ధీరో మాయావీ మానవర్జితః । ధీమాన్ముదాన్వితశ్శంకో
స్త్రీదూతః స్త్రీయాం భవేదితి - నను వార్తామాత్రశ్రవణాదస్యాః కో లాభ ఇత్యాశంక్యాహ

మువనతస్సంగమోత్కంఠావిదూనః॥౪౦॥ తామాయుష్మన్మమచవచనాదాత్మనశ్చో
పకర్తుం బ్రూయా ఏవం తవ సహచరో రామగిర్యాశ్రమస్థః। అవ్యాపన్నః కుశ
లమబలే పృచ్ఛతి త్వాం వియుక్తః పూర్వాభాష్యం సులభవిపదాం ప్రాణినామే
తదేవ॥౪౧॥ అంగేనాంగం ప్రతనుతనునా గాఢతప్తేన తప్తం సాస్రేణాస్రద్రుత
మవిరతోత్కంఠముత్కంఠితేన। ఉష్ణోచ్ఛ్వాసం సమధికతరోచ్ఛ్వాసినా దూర

---

తరంస్యస్యతి- హే సౌమ్య సాధో సీమంతినీనాం వధూనాం॥ని॥ నారీ సీమంతినీ వధూరిత్య
మరః- సుహృన్ముఖేన ఉపగతః ప్రాప్తః సుహృత్పదంః ప్రియలంభశోకానిరాసార్థః॥ం- కాం
తస్యోదంతో వార్తా- కాంతోదంతః॥ని॥ వార్తా ప్రవృత్తిర్వృత్తాంత ఉదంతస్స్యాదిత్య
మరః- సంగమాత్కాంతసంపర్కాత్కించిదూనః ఈషదూనః తద్వదేవానందకర ఇత్యర్థః॥

౪౦॥ సంప్రతిసందిశతి॥ తామితి॥ హే ఆయుష్మన్ ॥ వ్యా॥ ప్రశంసాయాం మతుప్- ఉప
కోపకారశ్లాఘ్యజీవనేత్యర్థః- మమవచనాత్ప్రార్థనావచనంతస్మాచ్చాత్మనః స్వస్యోప
కర్తుం పరోపకారేణ స్వాత్మానం కృతార్థయితుం చేత్యర్థః॥వ్యా॥ ఉపకారక్రియాం ప్రతి క
ర్మత్వేపి తస్యానుకరోతీత్యాదివత్సంబంధమాత్రవివక్షాయామాత్మన ఇతి షష్ఠీవచనః కుర్య
తే- యథాహ భారవిః॥శ్లో॥ సా లక్ష్మీరుపకురుతే యయా పరేషామితి- తథా శ్రీహర్షశ్చ॥శ్లో॥
సాధూనాముపకర్తుం లక్ష్మీం ద్రష్టుం విహాయసా గంతుం। కుతూహలీకస్య మనశ్చకితంచ
మహాత్మనాం శ్రోతుమితి- తథాక్వచిద్ద్వితీయాదర్శనాత్పర్యవస్థత్రేతి బాధవచనమసాధ్వే
నమేవ- తాం ప్రియామేవం బ్రూయాః- హే అబలే తవ సహచరో భర్తా రామగిరేశ్చిత్రకూట
స్యాశ్రమేషు తిష్ఠతీతి రామగిర్యాశ్రమస్థస్సన్ అవ్యాపన్నః అమృతః వియుక్తః వియోగదుఃఖీ
ఏవంభూతస్సన్- త్వాం కుశలం పృచ్ఛతి॥వ్యా॥ దుహ్యాదిత్వాదినా పృచ్ఛతేర్ద్వికర్మకత్వం-
తథాహ- సులభవిపదాం అయత్నసిద్ధవిపత్తీనాం ప్రాణినామేతత్ కుశలమేవ పూర్వాభా
భాష్యం ఏతదేవ ప్రథమమవశ్యం వక్తవ్యం- కృత్యాశ్చేత్యావశ్యకే యః॥

౪౧॥ అంగేనేతి॥ కంచదూరవర్తీ దూరస్థః న చాగంతుం శక్య ఇత్యాహ- వైరిణా విరోధినా దైవేన
రుద్ధమార్గః ప్రతిబద్ధవర్త్మా స తే సహచరః తనునా కృశేన గాఢతప్తేనాత్యంతతప్తేన సాస్రేణ
అశ్రుణా ఉత్కంఠావేదనాన్యసంజాతా ఉత్కంఠా రితేనోత్కలితేన॥సూ॥ తదస్య సంజాతమితి ఇతచ్ప్ర
త్యయః ఉత్కంఠితేర్వాకరతారిక్తః- సమధికతరం ఉచ్ఛ్వసతీతి సమధికతరోచ్ఛ్వాసినా- దీర్ఘని
శ్వాసేనేత్యర్థః॥వ్యా॥ తాచ్ఛీల్యే ణినిః- అంగేన స్వశరీరేణ తనుకృశం తప్తం అస్రద్రుతమ
శ్రుక్లిన్నం॥ని॥ స్రం అశ్రు స్త్రియాం లింగోఽనేత్స్త్రస్రమశ్రుచేత్యమరశేషః॥ అవిరతోత్కం

వర్తీ సంకల్పైస్తైర్విశతి విధినా వైరిణా రుద్ధమార్గః ॥౪౨॥ శబ్దాఖ్యేయం యదపి
కిల తే యస్సఖీనాం పురస్తాత్కర్ణే లోలః కథయితుమభూదాననస్పర్శలోభాత్ ।
సోఽతిక్రాన్తశ్శ్రవణవిషయం లోచనాభ్యామదృష్టస్త్వాముత్కణ్ఠావిరచితపదం
మన్ముఖేనేదమాహ ॥౪౩॥ శ్యామాస్వఙ్గం చకితహరిణీప్రేక్షణే దృష్టిపాతం
వక్త్రచ్ఛాయాం శశిని శిఖినాం బర్హభారేషు కేశాన్ । ఉత్పశ్యామి ప్రతనుషు నదీ

---

తము విచ్ఛిన్నవేదనం ఉష్ణోచ్ఛ్వాసం తీవ్రనిశ్వాసం॥ సః॥ తిగ్మం తీక్ష్ణం ఖరం తీవ్రం చండము
ష్ణం కటు స్మృతమితి హలాయుధః-అఙ్గం త్వదీయమితి శేషః-తైస్సంకల్పైః తైస్సంకల్పైః
మనోరథైః మనోవ్యాపారైర్విశతి ఏకీభవతీత్యర్థః. అత్ర సమానురాగిత్వజ్ఞాపనాన్నాయి
కాయాస్సమానావస్థత్వమున్నీయోక్తం॥

౪౨॥ సంప్రతి స్వావస్థానివేదనాయ ప్రస్తౌతి॥ శబ్దాఖ్యేయమితి॥ యస్తే ప్రియస్సఖీ
నాం పురస్తాదగ్రే ఆననస్పర్శే త్వన్ముఖసంపర్కే లోభాద్గర్ధనాత్ శబ్దాఖ్యేయం శబ్దేన రవేణాఖ్యే
యం ఉచ్చైర్వాచ్యమపి యత్త్వద్వచనమపీతి శేషః - కర్ణే శ్రోత్రే కథయితుం లోలో లాల
సోఽభూత్॥ ని॥ లోలుపో లోలుభో లోలో లంపటో లాలసోపి చేతి యాదవః - శ్రవణవిష
యం కర్ణపథమతిక్రాన్తః-తథా లోచనాభ్యామదృష్టః దూరస్థత్వాద్ద్రష్టుం శ్రోతుం చాన
శక్య ఇత్యర్థః-స తే ప్రియః త్వాముత్కణ్ఠయా విరచితాని పదాని సుప్తిఙన్తవాక్యాని యస్య
తత్తథోక్తం॥ ని॥ పదం శబ్దే చ వాక్యే చేతి విశ్వః. ఇదం వక్ష్యమాణం శ్యామాస్వఙ్గమిత్యాదికం
మన్ముఖేనాహ- మద్వ్యవధానేనైవ బ్రూత ఇత్యర్థః॥

౪౩॥ సాదృశ్యప్రతికృతిస్వప్నదర్శనతదఙ్గస్పృష్టస్పర్శనాఖ్యాశ్చత్వారో విరహి
ణాం వినోదాః-తథా గుణపతాకాయాం॥ శ్లో॥ వియోగే చాయోగే ప్రియజనస్సదృశానుభవనం
తతశ్చిత్రం కర్మస్వపనసమయే దర్శనమపి॥ తదఙ్గస్పృష్టానాముపగతవతాం స్పర్శనమ
పి ప్రతీకారః కామవ్యథితమనసాం కోపి గదిత ఇతి - తత్ర సదృశవస్తుదర్శనమాహ-శ్యా
మాస్వితి- శ్యామాసు ప్రియంగులతాసు॥ ని॥ శ్యామా తు మహిళాహ్వయా లతా గోవందినీ
గుంద్రా ప్రియంగుః ఫలినీ ఫలీత్యమరః- అఙ్గం శరీరముత్పశ్యామి-సౌకుమార్యాదిసామ్యా
దఙ్గమితి తర్క-యామీత్యర్థః - చకితహరిణీప్రేక్షణే దృష్టిపాతం శశిని చంద్రే వక్త్రచ్ఛా
యాం ముఖకాంతిం-శిఖినాం బర్హిణాం బర్హభారేషు బర్హసమూహేషు కేశాన్
ప్రతనుషు స్వల్పాసు నదీవీచిషు అత్ర వీచీనాం విశేషణాపాదానేపి వాయుక్తగుణగ్రాహకో
షః- భ్రూపాద్యనిత్యాదౌ యమహత్త్వదోషనివారణార్థత్వాత్తస్య ॥ తదుక్తం రసాకరే

వీచిషు భ్రూవిలాసాన్ హంతైకస్మిన్ క్వచిదపి న తే చండి సాదృశ్యమస్తి॥౪౪॥ ధా
రాసిక్తస్థలసురభిణస్త్వన్ముఖస్యాస్య బాలే దూరీభూతం ప్రతనుమపి మాం పంచ
బాణః క్షిణోతి। ఘర్మాంతే వై వద బత కథం వాసరాణి వ్రజేయుః దిక్సంసక్త
ప్రవిరళఘనావ్యక్తసూర్యాతపాని॥౪౫॥ త్వామాలిఖ్య ప్రణయకుపితాం ధాతు
రాగైశ్శిలాయామాత్మానం తే చరణపతితం యావదిచ్ఛామి కర్తుం। అస్రైస్తావ

---

శ్లో॥ ధ్వన్యత్వాదేరసోత్కర్షే భావ్యోక్త్యాదోషవారణే। విశేషణాద్విశేష్యస్యనాస్త్వయు
క్తగుణగ్రహః- గుణో విశేషణం- భ్రూవిలాసాన్ భ్రూవతానానితి పాఠే- భ్రువః పతాకా
ఇవేత్యుపమితసమాసః- ఉత్పశ్యామీతి సర్వత్ర సంబధ్యతే- తథాపి- మే మనోనివృత్తిర్నా
స్తీత్యాశయేనాహ- హంతేతి॥ విషాదే॥ ని॥ హంత హర్షేఽనుకంపాయాం వాక్యారంభవిషాద
యోరిత్యమరః- చండి కోపనే॥ ని॥ చండస్త్వత్యంతకోపన ఇత్యమరః॥ వ్యా॥ గౌరాదిత్వా
త్ జీష్- ఉపమానకథనమాత్రేణ న కోపితవ్యమితి భావః- క్వచిదప్యేకస్మిన్వస్తుని తే సాదృ
శ్యం నాస్తి అతో న నివృత్తిర్మే ఇత్యర్థః- ఏతేనాస్యాః సౌందర్యమనుపమానమితి వ్యజ్యతే॥

౪౪॥ ధారేతి॥ హే బాలే- ధారాభిః ఉదకధారాభిః- సిక్తం యత్ స్థలం భువః తదివసు
రభితస్య పరిమళితస్య- త్వన్ముఖస్య త్వదాననస్య దూరీభూతం దూరస్థం- అతఏవ ప్రతనుం
అతికృశం- తథాభూతమపి మాం- పంచబాణః పంచబాణాశ్శరా అరవిందాదయో యస్య సః మ
న్మథః- క్షిణోతి బాధతే॥ వ్యా॥ క్షిణోతేర్లట్- ఘర్మాంతే వై గ్రీష్మాంతే తు- వర్షాకా
లే ఇత్యర్థః- దిక్షు సమ్యక్ సక్తాః సంసక్తాః అప్రవిరళాః మేదురాశ్చ యే ఘనాః మేఘాః తైః
అవ్యక్తః అస్పష్టః సూర్యస్య ఆతపః- యేషు తాని వాసరాణి దినాని- కథం కేన ప్రకారేణ- వ్ర
జేయుః గచ్ఛేయుః- బత కష్టం త్వం వద బ్రూహి॥

౪౫॥ సంప్రతి ప్రతికృతిదర్శనమాహ॥ త్వామితి॥ హే ప్రియే ప్రణయేన ప్రేమాతిశ
యేన కుపితావస్థాయుక్తాం త్వత్ప్రతికృతిమిత్యర్థః- ధాతవో గైరికాదయః॥ ని॥ ధాతుర్వా
తాదిశబ్దాదిగైరికాదిత్వగాదిష్వితి యాదవః- త ఏవ రాగాః రంజకద్రవ్యాణి॥ ని॥ చిత్రా
రంజకద్రవ్యే లాక్షాదౌ ప్రణయేచ్ఛయోః। సారంగాదౌ చ రాగస్స్యాద్ దారుణ్యే రంజనే పు
మానితి శబ్దార్ణవః - తైః ధాతురాగైః శిలాయాం శిలాపట్టే ఆలిఖ్య నిర్మాయ ఆత్మానం మాం
మత్ప్రతికృతిమిత్యర్థః- తే తవ చిత్రగతాయా ఇత్యర్థః- చరణపతితం కర్తుం యథాలిఖితుం
యావదిచ్ఛామి తావన్ముహురుపచితైః ప్రవృద్ధైరస్రైః అశ్రుభిః॥ ని॥ అస్రమశ్రుణి

స్ముహురుపగతైర్దృష్టిరాలుప్యతే మే క్రూరస్తస్మిన్నపి న సహతే సంగమం నౌ కృతాంతః ॥ ౪౫ ॥ మామాకాశప్రణిహితభుజం నిర్దయాశ్లేషహేతోర్లబ్ధాయాస్తే కథమపి మయా స్వప్నసందర్శనేషు । పశ్యంతీనాం న ఖలు బహుశో న స్థలీదేవతానాం ముక్తాస్థూలాస్తరుకిసలయేష్వశ్రులేశాః పతంతి ॥ ౪౬ ॥ భిత్త్వా సద్యః కిసలయపుటాన్దేవదారుద్రుమాణాం యే తత్క్షీరస్రుతిసురభయో దక్షిణేన ప్రవృత్తాః ।

---

శోణిత ఇతి విశ్వః - మే దృష్టిరాలుప్యతే ఆవృతా భవతీత్యర్థః - దృష్టిప్రతిబంధేన లేఖనం ప్రతిబధ్యత ఇతి భావః - కిం బహునా - క్రూరో ఘాతుకః ॥ ని ॥ నృశంసో ఘాతుకః క్రూర ఇత్యమరః ॥ కృతాంతో దైవం ॥ ని ॥ కృతాంతో యమసిద్ధాంతదైవాకుశలకర్మస్విత్యమరః - తస్మిన్నపి చిత్రేపి నౌ ఆవయోః ॥ సూ ॥ యుష్మదస్మదోః షష్ఠీచతుర్థీద్వితీయాస్థయోర్వాన్నావావితి వానావాదేశః - సంగమం సహవాసం న సహతే - సంగతిం లేఖనమపి ఆవయోరసహమానం దైవం సహవాసం గతిం న సహత ఇతి కిముత క్తవ్యమిత్యపి శబ్దార్థః ॥

౪౬ ॥ అథ స్వప్నదర్శనమాహ ॥ మామితి ॥ సుప్తస్య విజ్ఞానం స్వప్నః ॥ ని ॥ స్వప్నః సుప్తస్య విజ్ఞానమితి విశ్వః - దర్శనం సంవిత్ ॥ ని ॥ దర్శనం సమయే శాస్త్రే దృష్టౌ స్వప్నే చ క్షణసంవిదితి శబ్దార్ణవే - స్వప్నా ఇతి సందర్శనాని విజ్ఞానాని స్వప్నసందర్శనాని - భూతవృత్తవత్త్వాద్యనన్య విశేషభావేన సహ ప్రయోగః - తేషు మయా కథమపి మహతా యత్నేన లబ్ధాయాః గృహీతాయాః దృష్టాయా ఇతి యావత్ - తే తవ నిర్దయాశ్లేషో గాఢాలింగనం స ఏవ హేతుః తస్య నిర్దయాశ్లేషార్థమిత్యర్థః ॥ సూ ॥ షష్ఠీ హేతుప్రయోగ ఇతి షష్ఠీ - ఆకాశే నిర్విషయే ప్రణిహితభుజం ప్రసారితబాహుం మాం పశ్యంతీనాం పాఠాంతరే పశ్యంతీనాం స్థలీదేవతానాం వనస్థలీదేవతానాం ముక్తాః హారగ్రథితాః స్థూలాః అశ్రులేశాః బాష్పబిందవః తరుకిసలయేషు - అనేన చేలాంచలేన అశ్రుధారణసమాధిర్వ్యజ్యతే బహుశో న పతంతి న ఖలు - కింతు పతంత్యేవేత్యర్థః - నిశ్చయో నఞ్ద్వయప్రయోగః - తథా చాలంకారసూత్రం - స్మృతినిశ్చయసిద్ధార్థేషు నఞ్ద్వయప్రయోగ ఇతి ॥ శ్లో ॥ మహాత్మగురుదేవానామశ్రుపాతః క్షితౌ యది । దేశభ్రంశో మహద్దుఃఖం మరణం చ భవేద్ధ్రువమితి - క్షితౌ దేవతాశ్రుపాతనిషేధదర్శనాదయమేవ స్యేమరణాభావసూచనార్థం తరుకిసలయేషు పతంతీత్యుక్తం ॥

౪౭ ॥ ఇదానీం తదంగస్పృష్టపవనస్పర్శమాహ ॥ భిత్త్వేతి ॥ దేవదారుద్రుమాణాం కిసలయపుటాన్ పల్లవసంపుటాన్ సద్యో భిత్త్వా ఏతత్క్షీరస్రుతిసురభయః ఏతేషాం దేవదారూణాం క్షీరస్రుతిభిః క్షీరనిష్యందైః సురభయః సుగంధయః - ఇదం చ షాట్త్రింశదాత్సర్వలింగం

ఆలింగ్యంతే గుణవతి మయా తే తుషారాద్రివాతాః పూర్వం స్పృష్టం యది కిల భవేదంగమేభిస్తవేతి॥ ౪౮ ॥ సంక్షిప్యేత క్షణ ఇవ కథం దీర్ఘయామా త్రియామా సర్వావస్థాస్వహరపి కథం మందమందాతపం స్యాత్ । ఇత్థం చేతశ్చటులనయనే దుర్లభప్రార్థనం మే గాఢోష్మాభిః కృతమశరణం త్వద్వియోగవ్యథాభిః ॥ ౪౯ ॥ నన్వాత్మానం బహు విగణయన్నాత్మనైవావలంబే తత్కల్యాణి త్వమపి నిత

---

యే వాతాః దక్షిణేన దక్షిణమార్గేణ ॥ వ్యా ॥ తృతీయావిధానే ప్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానాత్ తృతీయా సమేన ధావతీతివత్ - తత్రాపి పథః కరణస్య ప్రతీయమానత్వాత్ - తృతీ కరణయోరి త్యేవ తృతీయేతి భాష్యకారః - ప్రవృత్తాశ్చలితాః హే గుణవతి సౌశీల్య సౌకుమార్యాది గుణసంపన్నే తే తుషారాద్రివాతాః పూర్వం ప్రాగేభిర్వాతైస్తేతవాంగం స్పృష్టం భవేద్యదికిలేతి సంభావితమేతదితి మత్వేత్యర్థః ॥ వి ॥ వార్తాసంభావ్యయోః కిలేత్యమరః ॥ మయా ఆలింగ్యంతే ఆశ్లిష్యంతే - అత్ర వాయూనాం స్పర్శనవత్త్వేప్యమూర్తత్వేనాలింగనాయోగాదాలింగ్యంత ఇతి అభిధానమస్యోన్మత్తప్రలాపదోష ఇతి వదన్నిరుత్తరకారఉపేక్షణీయః

౪౮ ॥ సంక్షిప్యేతేతి॥ దీర్ఘాః యామాః ప్రహరా యస్యాస్సా దీర్ఘయామా విరహవేదనయా తథా ప్రతీయమానేత్యర్థః - త్రియామా రాత్రిః రాద్యంతయోరర్ధయామయోర్దినత్వేన వ్యవహారాత్ త్రియామేతి క్షీరస్వామీ - క్షణ ఇవ కథం కేన ప్రకారేణ - సంక్షిప్యేత లఘూక్రియేత - అహరపి సర్వావస్థాసు సర్వకాలేష్వపీత్యర్థః - మందమందాతపం మందప్రకారం ॥ సూ ॥ ప్రకారే గుణవచనస్యేతి ద్విరుక్తిః - కర్మధారయవదుత్తరేష్వితి కర్మధారయవద్భావాత్సుపోలుక్ - మందమందాతపమత్యల్పసంతాపం కథం స్యాత్ - హే చటులనయనే చంచలాక్షి ఇత్థమనేన ప్రకారేణ దుర్లభప్రార్థనమలభ్యమనోరథం మే చేతో గాఢోష్మాభిర్గాఢతీవ్రాభిస్త్వద్వియోగవ్యథాభిరశరణమనాథం కృతం॥

౪౯ ॥ న చ మదీయదుర్దశాశ్రవణేన భేత్తవ్యమిత్యాహ ॥ నన్వితి ॥ నన్విత్యేకం వాక్యం తు శబ్దో భేదకః - కింతు న భేత్తవ్యమిత్యర్థః - అథవా నన్వితి పాఠః - నన్విత్యామంత్రణే ॥ వి ॥ ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామంత్రణే నన్విత్యమరః - సను ప్రియే అహం బహు విగణయన్ శాపాంతే సత్యేవమేవం కరిష్యామీతి మనస్యాపర్యాలోచయన్ ఆత్మానం మాం ఆత్మనైవ ॥ వ్యా ॥ ప్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమితి తృతీయా - అవలంబే ధారయామి యథా కథంచిజ్జీవామీత్యర్థః - తత్తస్మాత్కారణాత్ హే కల్యాణి సుభగే - త్వత్సౌభాగ్యాదహం జీవామీత్యర్థః ॥ సూ ॥ బహ్వాదిభ్యశ్చేతి జీష్ - త్వమపి నితరామత్యంతం కాతరత్వం భీరుత్వం మాగమః - నగచ్ఛ ॥

ణాం మాగమః కాతరత్వం। కస్యాత్యంతం సుఖముపనతం దుఃఖమేకాంతతో వా నీచైర్గచ్ఛత్యుపరి చ దశా చక్రనేమిక్రమేణ॥౫౦॥ శాపాంతో మే భుజగశయనా దుత్థితే శార్ఙ్గపాణౌ శేషాన్మాసాన్గమయ చతురో లోచనే మీలయిత్వా। పశ్చా దావాం విరహగుణితం తం తమాత్మాభిలాషం నిర్వేక్ష్యావః పరిణతశరచ్చంద్రికాసు

---

గమేప్యుజ్జీవనాద్యాగమ ప్రతిషేధః- తావద్దుఃఖినో రావణదూరీభవతః ఖేదకథం నవి షమీత్యాశంక్యాహ- కస్యజనస్యాత్యంతం నియతం సుఖముపగతం ప్రాప్తం, ఏకాంతతో నియమేన దుఃఖం వా ఉపగతం కింతు దశా అవస్థా చక్రస్య రథాంగస్య నేమిః ప్రధిః॥ని॥ చక్రం రథాంగం తస్యాంతే- నేమిః స్త్రీ స్యాత్ప్రధిః పుమానిత్యమరః- తస్యాః క్రమేణ పరిపాట్యా॥ క్రమః శక్తౌ పరిపాట్యామితి విశ్వః - నీచై రధః ఉపరి గచ్ఛతి ప్రవర్తతే జంతోః సుఖదుఃఖే పర్యాయేణ వర్తేతే ఇత్యర్థః॥

౫౦ ॥ నను విరహవధిః కం మే దుఃఖమిత్యాహ॥ శాపాంత ఇతి॥ శార్ఙ్గం పాణౌ యస్య తస్మిన్ శార్ఙ్గపాణౌ విష్ణౌ॥సూ॥ సప్తమ్యుపమానేత్యాదినా బహువ్రీహిః ॥వా॥ ప్రహరణార్థేభ్యః పరే నిష్ఠాసప్తమ్యౌ భవత ఇతి పాణిశబ్దస్యోత్తరనిపాతః- భుజగః శేష ఏవ శయనం తస్మాదుత్థితే సతి- మే శాపాంతః శాపావసానం శేషాన్ గతశేషాంశ్చతురో మాసాన్ మేఘదర్శనప్రభృతి హరిప్రబోధదినాంతానిత్యర్థః- దశదివసాధిక్యం న వివక్షితమిత్యుక్తమేవ - లోచనే మీలయిత్వా చక్షుషీ నిమీల్య - గమయ ధైర్యేణాతివాహయేత్యర్థః- పశ్చాదనంతరం త్వం చ అహం చ ఆవాం॥సూ॥ త్యదాదీని సర్వైర్నిత్యమిత్యేకశేషః - విరహగుణితం ఏవ మేఘం కరిష్యామీతి మనసా వర్ధితం-తం తం॥వా॥ నిత్యవీప్సయోరితి ద్విరుక్తిః- సర్వమిత్యర్థః - ఆత్మనో ఆవయోరభిలాషం మనోరథం పరిణతాః ప్రౌఢాః శరచ్చంద్రికా యాసాం తాసు క్షపాసు నిర్వేక్ష్యావః- భోక్ష్యావహే॥ ని॥ నిర్వేశో భృతిభోగయోరిత్యమరః - అత్ర కైశ్చిన్న భోనభస్యయో రేవ వార్షికత్వాచ్ఛ్రావణాద్యాషాఢాదిమాసచతుష్టయస్య వార్షికత్వముక్తమితి చోదయిత్వా ముఖ్యత్రయవత్ శ్రయణాదవిరోధ ఇతి పరిహృతః తత్సర్వమసంగతం - అత్ర గతమాసాశ్చత్వారో మాసా ఇత్యుక్తం కథినా- నతు వర్షాకాల ఇతి తస్మాదయమసక్తోపాలంభ ఏవ - యచ్చ బాధేనోక్తం కథమాషాఢాదిమాసచతుష్టయాత్పరం శరత్కాల ఇతి తత్రాప్య కార్తీకపరిసమాప్తేః శరత్కాలానువృత్తేః పరిణతశరచ్చంద్రికాస్విత్యుక్తం- నతు తథైవ శరత్ప్రాదుర్భావ ఉక్త ఇత్యవిరోధః॥

౫౧ ॥ సంప్రతి తస్యాః మేఘసందేశకత్వే శంకానిరాసాయాభిజ్ఞానముపదిశతి

హసామ॥౫౧॥భూయశ్చాహ త్వమపి శయనే కంఠలగ్నా పురా మే నిద్రాం గత్వా కిమపి రుదతీ సస్వరం విప్రబుద్ధా । సాంతర్హాసం కథితమసకృత్పృచ్ఛతశ్చ త్వయా మే దృష్టః స్వప్నే కితవ రమయన్కామపి త్వం మయేతి॥౫౨॥ఏతస్మాన్మాం కుశలినమభిజ్ఞానదానాద్విదిత్వా మా కౌలీనాదసితనయనే మయ్యవిశ్వాసినీ భూః । స్నేహానాహుః కిమపి విరహే ధ్వంసినస్తే త్వభోగాదిష్టే వస్తున్యుపచితరసాః ప్రే

---

శతి॥భూయశ్చేతి॥ హే అబలే భూయః పునరప్యాహ త్వత్ప్రియః మన్ముఖేనేతి శేషః - మేఘవచన మేతత్ కమితి - పురాశబ్దశ్చిరాతీతే॥ ని॥ స్యాత్ప్రబంధే చిరాతీతే నికటాగామికే పురేత్యమరః - పురా పూర్వం శయనే మే కంఠలగ్నాపి త్వం గాఢబద్ధస్య కథమస్యత్రాగమనం సంభవేదితి భావః - నిద్రాం గత్వా కిమపి కేనవా నిమిత్తేనేత్యర్థః - సస్వరం సశబ్దముచ్చైరిత్యర్థః - రుదతీ విప్రబుద్ధా అస్తీతి శేషః - అసకృద్బహుశః - పృచ్ఛతః మే హే కితవ ధూర్త త్వం కామపి రమయన్ మయా స్వప్నే దృష్ట ఇతి త్వయా సాంతర్హాసం సమందహాసం యథా తథా కథితం చ ఇతి తే భర్తా భూయశ్చాహేతి వా యోజనా॥

౫౩॥ ఏతస్మాదితి॥ తస్మాత్పూర్వశ్లోకోక్తాత్ అభిజ్ఞాయతే అనేనేత్యభిజ్ఞానం లక్షణం తస్య దానాత్ ప్రియేణాస్మత్కుశలినం క్షేమవంతం విదిత్వా జ్ఞాత్వా - అసితనయనే కృష్ణ భవా కౌలీనాల్లోకవాదాత్॥ ని॥ స్యాత్కౌలీనం లోకవాదే యుద్ధే పశ్వహి పక్షిణామిత్యమరః - మయి విషయే అవిశ్వాసినీ మరణశంకినీ మా భూః నభవ॥ వా॥ భవతేర్లుఙ్ నమాఙ్యోగ ఇత్యడాగమప్రతిషేధః - న చ దీర్ఘకాల విప్రకర్షాత్పూర్వస్నేహనివృత్తిశంకేత్యాహ - స్నేహానితి - కిమపి కిం వా నిమిత్తం న విద్మ ఇతి శేషః - స్నేహాన్ ప్రీతీః విరహే సత్యన్యోన్య విప్రకర్షే సతి విధ్వంసినః వినశ్వరాన్ ఆహుః - తత్తథా న భవతీత్యభిప్రాయః - కింతు తే స్నేహాః అభోగాద్విరహే భోగాభావాద్ధేతోః॥ వా॥ ప్రసజ్యప్రతిషేధేపి నఞ్సమాస ఇష్యతే - ఇష్టే వస్తుని విషయే ఉపచితః రసః ఆస్వాదో యేషు తే - ఉపచితరసాస్సంతః ప్రవృద్ధతృష్ణా ఇత్యర్థః ॥ రసో గంధే రసే స్వాదే తిక్తాదౌ విషరాగయోరితి విశ్వః - ప్రేమరాశీభవంతి భోగాసహిష్ణుత్వ దశామాపన్నంత ఇత్యర్థః - స్నేహప్రేమ్ణోరవస్థాభేదాద్భేదః - తదుక్తం॥ శ్లో॥ ఆలోకనాభిలాషౌ రాగస్నేహౌ తతః ప్రేమ । రతిశృంగారౌ చాగే విరాగతావిప్రలంభశ్చేతి - ఏతదేవ స్ఫుటీకృతం రసాకరే॥ శ్లో॥ ప్రేమాదిస్సార మేష్యషుతచ్చింతా త్వభిలాషకః । రాగస్తత్సంగబుద్ధిస్స్యాత్ స్నేహస్తత్ప్రవణక్రియా॥ తద్వియోగాసహం ప్రేమ రతిస్తత్సహవర్తనం

**పురాశీర్భవంతి॥ ౫౩॥ ఆశ్వాస్యైవం ప్రథమవిరహోదగ్రశోకాంసఖీంతే శైలాదాశు త్రినయనవృషోత్ఖాతకూటాన్నివృత్తః। సాభిజ్ఞానం ప్రహితకుశలై స్తద్వచోభిర్మమాపి ప్రాతఃకుందప్రసవశిథిలంజీవితంధారయేథాః॥ ౫౪॥ క చ్చిత్సౌమ్యవ్యవసితమిదంబంధుకృత్యంత్వయామే ప్రత్యాదేశాన్నఖలుభవతో ధీరతాంకల్పయామి। నిశ్శబ్దోపి ప్రదిశసిజలంయాచితశ్చాతకేభ్యః ప్రత్యుక్తం హి ప్రణయిషుసతామీప్సితార్థక్రియైవ॥ ౫౫॥ ఏతత్కృత్వా ప్రియమను**

---

శృంగారస్తత్ప్రముక్తిర్దాస్యంభోగస్య వ్యవస్థాక్రమఇతి॥

౫౩॥ ఇత్థంస్వకుశలంసందిశ్య ఇదానీంతత్కుశలసందేశానయనంయాచతే॥ ఆ శ్వాస్యేతి॥ ప్రథమవిరహేణోదగ్రశోకాంతీవ్రదుఃఖాంతేసఖీమేవంపూర్వోక్తరీత్యా ఆ శ్వాస్య జీవయిత్వా త్రినయనస్య త్ర్యంబకస్య వృషభేణఉత్ఖాతాః అవదారితాః కూటాఃశిఖరా యస్యతస్మాత్॥ ని॥ కూటోస్త్రీశిఖరంశృంగమిత్యమరః॥ శైలాత్ కైలాసాత్ ఆశునివృత్తస్సన్ సాభిజ్ఞానంసలక్షణం యథాతథా ప్రహితం ప్రేషితం కుశలం క్షేమం యేషుతైః తాదృశైః తస్యాః వచోభిః తద్వచోభిః ప్రాతఃకుందప్రసవః ప్రభాతకుందకుసుమమివ శిథిలందుర్బలంమమజీవితమపిధారయేథాః స్థాపయ ప్రార్థనాయాంలిఙ్॥

౫౪॥ సంప్రతిమేఘస్య స్వప్రార్థనాంగీకారంప్రశ్నపూర్వంకల్పయతి॥ కచ్చిదితి॥ హేసౌమ్యసాధో-త్వయా ఇదంమేబంధుకృత్యంబంధుకార్యం-దేవదత్తస్య గురుకులమితి త్ప్రయోగః-వ్యవసితం కచ్చిత్ కరిష్యామీతినిశ్చితం కిం॥ని॥ కచ్చిత్కామప్రవేదనఇత్య మరః - అభిప్రాయజ్ఞానం కామప్రవేదనం-నచతేతూష్ణీంభావాదంగీకారంశంకే-యతస్తే ధీరతాం కల్పయామి ప్రత్యాదేశాత్పరిహ్వాసమితి ప్రతివచనాత్॥ని॥ ఉత్తరాభాషణంవార ణాదేశోవచనం వచ ఇతిశబ్దార్ణవః - భవతో ధీరతాంగాంభీర్యంనకల్పయామి ననమ యే-తథాఽనంగీకారజ్ఞానమిత్యాహ - యాచితస్సన్ నిశ్శబ్దోపిపినిర్గర్జితోపిప్రతి నామార్థస్య తత్ర-చాతకేభ్యోజలంప్రదిశసిదదాసి-యుక్తంచైతదిత్యాహ - సతాంసత పురుషాణాంప్రణయిషుయాచకేషుఃవయేఈప్సితార్థక్రియైవఅపేక్షితార్థసంపాదన మప్రత్యుక్తంప్రతివచనం-క్రియాకేవలముత్తరమిత్యర్థః॥శ్లో॥ నీచోవదతినకురుతేనవ దతిసుజనఃకరోత్యేవ॥

౫౫॥ సంప్రతిస్వావతారాధనమాధానపూర్వకంస్వకార్యస్యావశ్యకరణంప్రార్థ-

ం ప్రార్థనాదాత్మనో మే సౌహార్దాద్వా విధుర ఇతి వా మయ్యనుక్రోశబు
ద్ధ్యా। ఇష్టాన్ దేశాన్ విచర జలద ప్రావృషా సంభృతశ్రీ ర్మా భూదేవం క్షణ
మపి చ తే విద్యుతా విప్రయోగః॥ ౫౬॥ తత్సందేశం జలధరవరో దివ్యవాచాచ
చక్షే ప్రాణాం స్తస్యా జనహితరవో రక్షితుం యక్షవధ్వాః। ప్రాప్యోదంతం
ప్రముదితమనాస్సాపి తస్థౌ స్వభర్తుః కేషాం న స్యాదభిమతఫలా ప్రార్థనా హ్యు

---

మానో మేఘం విసృజతి॥ ఏతదితి॥ హే జలద మయి సౌహార్దాత్ సుహృద్భావాద్వా విధు
రో వియుక్త ఇతి హేతోః॥ వి॥ విధురస్తు ప్రవిశ్లేష ఇత్యమరః- మయి విషయే అనుక్రోశబుద్ధ్యా క
రుణాబుద్ధ్యా వా- ఆత్మనస్తవానుచితమననురూపమపి మే ప్రియమేతత్సందేశహరణం ప్రా
ర్థనాన్మత్ప్రార్థనాత్- కృత్వా ప్రావృషా వర్షాభిః॥ వి॥ స్త్రియాం ప్రావృట్ స్త్రి
యాం భూమ్ని వర్షా ఇత్యమరః- సంభృతశ్రీరుపచితశోభస్సన్ ఇష్టానభిలషితాన్ దేశాన్వి
చర దేశేషు చరేత్యర్థః॥ వ్యా॥ దేశః కాలో భావో గంతవ్యోఽధ్వా చ కర్మసంజ్ఞా ఇత్యుపసం
ఖ్యానాత్కర్మత్వం- ఏవం మద్వత్ క్షణమపి స్వల్పకాలమపి తే తవ విద్యుతా కళత్రేణేతి శే
షః- విప్రయోగో విరహో మా భూన్మాస్తు॥ వ్యా॥ మాఙి లుఙితి ఆశిషి లుఙ్॥ శ్లో॥ అంతేఽకా
వ్యస్యానిత్యత్వే కుర్యాదాశిషముత్తమాం- సర్వత్ర ప్రాప్తయే విద్వాన్ నాయకే చానురూపిణీ
తి- సారస్వతాలంకారదర్శనాత్తథా వ్యాఖ్యాతే నాయకే చానురూపోఽయమాశీర్వాదః ప్రయుక్త
ఇత్యనుసంధేయం॥

౫౬॥ తదితి॥ జలధరవరః పుష్కలావర్తకానాం వంశజాతత్వాత్ జలధరాణాం వరః
శ్రేష్ఠో మేఘః- తస్యాః యక్షవధ్వాః ప్రాణాన్ అసూన్ రక్షితుం జనస్య హితః ఇష్టః శ్రోత్ర
యోర్మధుర ఇతి యావత్- రవః ధ్వనిః యస్య తథాభూతస్సన్- తస్య యక్షస్య సందేశం వాచి
కం పూర్వోక్తం॥ వి॥ సందేశవాగ్వాచికం స్యాదిత్యమరః- దివ్యవాచాదివిభవాః దివ్యాః దే
వాః తేషాం వాక్ తయా- ఆచచక్షే ఉక్తవాన్॥ వ్యా॥ చక్షిఙో లిట్- కామరూపం మఘోనః ఇతి
పూర్వం యక్షేణైవోక్తత్వాత్ - తదానీం మేఘః దేవాకారీభూత్వా తాదృగ్వాచా యక్షసం
దేశం యక్షవధ్వాః ఉవాచేత్యర్థః- సా యక్షవధూరపి స్వభర్తురుదంతం కుశలస్యాగమ
నస్య చ వార్తాం ప్రాప్య శ్రుత్వేత్యర్థః - ప్రముదితమనాః సంహృష్టచిత్తా సతీ తస్థావతి
ష్ఠత్- తథాహి- ఉత్తమేషు కేషాం ప్రార్థనా అభిమతఫలా ఇష్టఫలా న స్యాత్ ఉత్తమేషు పురు
షేషు సర్వేషాం ప్రార్థనా అభిమతఫలా స్యాదేవేత్యర్థః- సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూ

త్తమేఘః॥౫౭॥ శ్రుత్వా వార్తాం జలదకథితాం తాం ధనేశోఽపి సద్యః శాపస్యాంతం సదయహృదయస్సంవిధాయాస్తకోపః। సంయోజ్యైతౌ విగలితశుచౌ దంపతీ హృష్టచిత్తౌ భోగానిష్టానభిమతసుఖాన్ ప్రాపయామాస భూయః॥ ......

ఇతి శ్రీ కాళిదాసస్యకృతౌ - మేఘసందేశే

మహాకావ్యే-ఉత్తరమేఘస్సమాప్తః.

---

శ్లోకాంతరన్యాసః॥

౫౭ ॥ శ్రుత్వేతి॥ ధనేశః కుబేరోఽపి జలదకథితాం జలం ఉదకం సంతాపవంతస్త్రాయ లోకాయ దదాతీతి జలదః అనేనాస్య పరోపకారిత్వం స్పష్టీకృతం - జలదేన కథితాం ఉక్తాం తాం తాదృశీం సదైన్యామితి యావత్ - వార్తాం యక్షస్య వార్తాం శ్రుత్వా- సద్యః యక్షవార్తాశ్రవణకాల ఏవ సదయహృదయః దయాసహితచిత్తః అత ఏవ అస్తకోపః ప్రణష్టయక్షవిషయకకోపస్సన్ - శాపస్య అంతం అవసానం సన్నిధాయ సన్నిహితం కృత్వా కత్తిచ్ఛిద్వా వ్యవహిత్స్త్వాస్యపి అవిగణయ్యేత్యర్థః - విగలితశుచౌ నివృత్తవ్యసనౌ. అత ఏవ హృష్టచిత్తౌ సంతుష్టమానసౌ ఏతౌ పూర్వోక్తౌ దంపతీ - జాయా చ పతిశ్చ దంపతీ॥ వా॥ జాయాశబ్దస్య దంభావో జంభావశ్చ నిపాత్యతే - సంయోజ్య అభిమతసుఖాన్ అభిమతం సుఖం యేభ్యః తాన్ అభిమతసుఖాన్ ఇష్టాన్ అభిలషితాన్ భోగాన్ - భూయః పునరపి పూర్వవత్ ప్రాపయామాస గమయామాస॥ ........................................

ఇతి శ్రీ మహామహోపాధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం

మేఘసందేశవ్యాఖ్యాయాం సంజీవనీసమాఖ్యాయాం

ఉత్తరమేఘస్సమాప్తః.